

6
N
37

FLORES

CELEBRIORVM SENTENTIARVM GRAECARVM AC LATINARVM, DEFINITIONVM, ITEM VIRTVTVM ET VITIORVM, OMNIVM EXEMPLORVM,

prouerbiorum, apophthegmatum, apologorum, ſimilium & diſſimilium, ſimulq; grauiter dictorum ac factorum, tam ex ueteri, quàm nouo Teſtamento, eorumq; interpretibus: nempe ſacratiſſimis Eccleſiaſticis Doctoribus, porrò & Philoſophis, Poëtis, Oratoribus, ac Hiſtoricis, tum Chriſtianis, tum Gentilibus, tam uetuſtioribus, quàm recentioribus, probatis tamen & longè doctiſſimis autoribus, plus quàm uiginti quatuor annis, ſumma fide, ſtudio, ſedulitate, ad communem ſtudioſæ iuuentutis utilitatem paſſim ſelecti, ſimulq; demum in ordinem alphabeticum quàm exactiſſimè redacti.

BARTHOLOMÆO AMANTIO LANDSPERGIANO Boio, Iuris utriuſq; Doctore, Vateq; Cæſareo autore.

Collegii Romani Societ. Jesu.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO
Cæſareæ Maieſtatis.

M. D. LVI.

SEBASTIANVS SOLIDVS.
Lectori.

Munus habes Lector literarum ac undiq; florens,
Fulgida quod superat diuitis æra Midæ.
Doctus in Aoniam dum tendit Amantius arcem,
Istas Mæonio uertice legit opes.
Hoc duce quis dubitet Parnasi scandere colles,
Et rude Pieria tingere pectus aqua?
Quem nec amor regum, nec splendida Cæsaris aula
Impedijt Clariæ tangere fila lyræ.
Illius idcirco nunc semper amabile nomen
Magnorum curret docta per ora uirûm.

SERENISSIMO AC ILLV-STRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, D. MAXIMILIANO, BOHEMIÆ REGI, Archiduci Austriæ &c. Domino suo clementissimo, Ioannes Gemelius Legum Cæsarearum Doctor, Rhenani Palatij ac illustrium Comitum Hennenbergensium Consiliarius. S. D.

CVM breuis admodũ uita homini à natura esset tributa, Rex sereniss. insevit benignus Deus omnium animis eam cupiditatem, ut quisq; memoriam sui nominis ad posteros propagari & extendi uelit. Mens enĩ humana in perpetuã agitatione consistẽs, se erigit, ad posteritatem respicit; & ad immortalẽ gloriam nititur: unde legimus magnos in re militari duces, & egregios in administratione Reipub. uiros, hanc de se memoriã quàm longissimam cupidè expetiuisse. Atq; ita etiã Alexandrũ, qui ex rebus gestis nomẽ magni sibi cõparauit, iudicasse apparet: qui cũ in Sigæum promontorium ad Achillis tumulũ uenisset, exclamasse fertur, O fortunate adolescens, qui Homerum tuæ laudis præconem inueneris, quasi amplissimum uirtutis præmium illi contigisset. Nam nisi illi (Cicerone teste) ars extitisset illa, idem tumulus qui corpus cõtexerat, nomen etiam obruisset. Ad hunc scopũ quoq; clarissimos ueteres scriptores respexisse uidetur, qui suas lucubrationes ad æternam & perpetuam memoriam, principibus uiris inscribendas esse censuerunt: ut sub horum tutela & patrocinio, ueluti sub Herculis scuto, aduersus maleuolentiã, & atrocem liuorẽ, qui omnia suis dentibus configit, defenderent. Ea enim ratione putabãt & sua monumenta à malorũ & improborũ hominũ morsibus tutiora fore, & tã sui, q̃ suorum patronorũ nomẽ spargi ac disseminari in orbis terræ memoriã sempiternã. Sic Augusti Cæsaris nomẽ celebre factũ est, Opere Vitruuij de Architectura, Antonini Oppiani libris de piscibus, regis Deiotharum libro Diophanis de agricultura: Sic Valerius Max. scribẽs de dictis & factis rerũ memorabiliũ urbis Romæ, orbi notiorẽ fecit Tyberium Cæsarem. Sic Plinius mirandũ illud et uarium opus rerum naturalium Vespasiano optimo principi dedicauit. Sic deniq; Dion Prusensis Troiani gloriã nõ parum illustrauit illo libro, quẽ de gloria & regno cõtra Tyrannidem scripsit. Item Iosephus Mathatię filius, sacerdos Hierosolymitanus, cum libros de captiuitate Iudaica Romæ conscriptos Vespasiano eiusq; filio Tito nuncupasset, & publicæ bibliothecæ tradidisset, usq; adeò gratum munus imperatoribus p̃stitit, ut in illius honorẽ in publico loco statuã erigi curarẽt. Horum itaq; exemplo, Rex sereniss. excitatus fuit clarissimus ac doctiss. (piæ memoriæ) uir, dñs Bartholomeus Amãtius, Iuris utriusq; doctor, Palatij Rheni senator digniss. sororius ac præceptor meus charissimus, hoc opus multis annis, multisq; sudoribus & magna diligentia cõ-

* 2 gestum,

gestum,suæ posteritati cōmendare & cōsecrari uoluit. Putauit enim nō esse dissimulandū hoc quod obscurari non potest, nimirum omnes trahi studio laudi & optimū quemq; maximè gloria duci:nulla aūt alia ex re maiorē gloriā,laudem,utilitatē,memoriā deniq; celebriorē parari posse,quàm ex bonarum literarū cognitione & scriptis publicè ęditis. Nullum nanq; deorum munus maius excogitari potest,q̄ bonarum lierarū scientia,qua una uel maximè separauit hominem à cæteris animantibus Deus ille parēs, & mundi fabricator. Quibus literis qui imbuti fuerint, tantum illiteratos homines antecellunt,quantum homo cæteris animalibus p̄stat.Literis cōstat immortalitas hoīm,& memoriæ fulcitur æternitas: literæ res multis iā retrò seculis à multis nationibus gestas, nobis ostendunt:literis cognitio oīm disciplinarum percepta est: cōmmerciū literarū tolle ex hominibus,& solem ex ipso mundo sustuleris. Quare mihi sępe admiratio subijt cur nō maximi honores et luculētissima emolumēta cōstituta sint rerum scriptoribus,qui infinitas uoluptates cūctis mortalibus p̄stant,& de toto genere humano optimè merent̄. Quis obsecro,dignis modis eos tractare poterit?qui non solùm sibi, sed etiam posteris se uixisse uoluerūt,& q̄rum opera & industria factū est, ut cuncta cunctorum illustriū uirorū,dicta factaúe memoratu digna cōtueri, ediscere & recordari liceret:qua quidē re nihil pulchrius,nihil iucundius,nihil magnificētius excogitari cōtenderim. Senibus ideo maior autoritas est,qm̄ ob longam ætatē plurimas res nosse ac uidisse credunt̄:at hoc præstat adolescentioribus bonarum literarū cognitio, ut perlectis doctorum scriptis,uideant̄ q̄cq; p̄teritis seculis uixisse.Solæ igitur literæ & literati hoīes ab æternis suis monumētis cōmendati,uera bona nobis p̄stant:alia bona (si mō int̄ bona numerāda) caduca sunt & momentanea,& aut morbo,aut ætate,aut fortunæ iniqoris accessione deflorescūt ac marcescunt:Quod nō minus eleganter,q̄ uerè intellexit Ouid.dicēs:

Nempe dat & quodcunq; libet fortuna, rapitq;!
Irus erit subito,qui modo Crœsus erat.
Singula quid referam, nil nō mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenijq; bonis.
En ego cum patria caream,uobisq; domoq;,
Raptaq; sint,adimi quæ potuêre [illegible],
Ingenio tamen ipse meo comitorq; fruorq;.
Cæsar in hoc potuit iuris habere nihil.
Quilibet hanc sæuo uitam mihi perimat ense,
Me tamen extincto fama superstes erit.

Propterea doctissimus D. Amantius uídens parum aut nihil & utilitatis,& perpetuitatis esse in ijs,quę tanq; uera bona & immortalia suspiciunt,& admirant̄ homines,pulcherrimam & nunq; satis laudatā bonarum disciplinarum possessionem auidè amplexus & persecutus est.Quæ uel sola adolescentiam augeret,senectutem oblectaret,secundas res conseruaret,aduersis refugium ac solatium p̄beret,domi delectaret, foris nō impediret,nobiscū pernoctaret,peregrinaretur,rusticaretur,& (quemadmodum Cicero testatur) nec uiuis,nec mortuis eripi posset.Quam ob causam,ut posteritati etiam se aliquando uixisse fidem faceret,& in uniuersæ Reipub.ac studiosæ iuuentutis utilitatē,quosdam libros à se summa diligentia elaboratos typis publicis excudendos tradidit. Cum uerò

in hoc locorum communium opere (quod Regiæ tuę Celſ. dedicare ſtatuerat, abſoluendo totus eſſet, immatura morte, maximo omnium ſuorum dolore, Dei Opt. Max. uoluntate ereptus eſt. Mirabatur enim uir optimus ac doctiſſimus non rarò, quod, cum ex animo conſtemus & corpore, animum qui diuinus eſt, pauciſſimi uirtutibus & diſciplinis colant, corpus uerò, quod fluxum eſt & caducum, quàm plurimi. Cui iuſtiſſimę admirationi libentiſſime ſubſcribo, uidens etiã ꝗ plurimos homines ac præpoſteros, qui id, quod deterius eſt, pluris faciunt eo, quod precioſius eſt, qui bona corporis bonis animi anteponere non uerentur, qui in uoluptatibus bellunis ſummũ bonum collocãdum eſſe cenſent. Atqui quanto rectius, quanto laudabiliũs eſt, ita inſtituere noſtrã uitã, ut corpus animo ancilletur, ut bona animi prima, & in primis capeſſenda eſſe exiſtimemus, ut corpus cauſa animi, non animũ cauſa corporis ab õipotentiſſimo Deo fabricatum eſſe credamus; ut deniꝙ hominẽ interiorem, hoc eſt, animum, qui uerus homo eſt, colamus ac honoremus. Hoc in primis iubet Plato ille philoſophorum Deus, hoc Platonicus Apuleius factitãdũ eſſe demõſtrat, hoc efficere debet, quiſquis de ſeipſo bene ſentit. Cultura uerò animi eſt, peioribus repudiatis meliora ſectari, & id, quod optimũ eſt potiſſimũ, capeſſere. Cultura animi eſt, ingenuas diſciplinas amplexari. Cultura deniꝙ animi eſt quicquid uiri docti, inter quos D. Amantius nequaꝗ partes poſtremas obtinet, in communem utilitatẽ ſiue publicè ſiue priuatim docẽdo aut ſcribendo cõferunt. Quocirca illi ualdę uituperãdi ſunt, qui ſolùm corpus curãt, & animum ocio & ueterno torpeſcere ſinunt, apud quos appetitus rationi imperat, uirtus uoluptati obſequit, corpus animo dominat. Quorum Deus uenter eſt, quiꝙ in uoluptatibus ſummam felicitatẽ ſitam eſſe putant, nullis diſciplinis ac ſtudijs imbuti, uitã ſilentio tranſegerunt, ueluti pecora, ꝗ natura prona (ut inquit Saluſtius) & uentri obediẽtia finxit: quorũ uitã morteꝙ (ex eiuſdẽ hiſtoriæ ſentẽtia) iuxta æſtimo. Verùm enimuero ij demum mihi uiuere, atꝙ frui uita uidentᷣ, qui alicui negocio intenti, pclari facinoris aut artis bonæ, famã quærunt, quiꝙ nõ ſibi, ſed communis utilitatis gratia, ſe natos eſſe putãt. Et qui porrò hoc præclarum diuini Platonis dictum à Cicerone tantopere celebratum, ad ſe quoꝙ pertinere nõ dubitant. Nõ nobis nati ſumus, ſed ortus noſtri partem patria, partem parentes, partem amici uẽdicant. Quod intelligẽs doctiſſ. Amantius, orator & poeta eximius, in omni diſciplinarum genere liberaliter edoctus, non modò Germanis, ſed exteris quoꝙ gentibus admirandus, pro ſua uirili, publicam utilitatem prudentiſſimis ſuis conſilijs, & cõmunia ſtudia æditis libris promouit. In iuris & facti accõmodatione, mirandum in modum tum à ueteribus Iureconſ. tum à Paulo de Caſt. cõtra idiotas mercatores iudicio naturali iniquas ſententias proferentes, celebrata, excellentiſſimus fuit. Tanti igitur uiri laudes, eiuſꝙ uitę ſeriem obiter ad maiorem huius Operis Regiæ T.C. dedicati, commendationem, hoc loco inſerere non

In Rubrica de iuſt. et iur. uerſicul. ex quar part nota.

 grauabor,

grauabor. Multis ac uarijs disciplinis imbutus Amantius, ne ocio & ignauiæ multorum malorum parenti, occasionem præberet, Oenoponti ac Hallæ nobiles pueros instituendi prouinciam suscepit: quos magna diligentia & fide summa ita instituit, ut quàm plurimi uelut ex Isocratis schola, in summos uiros euaserint. Inter quos est nobilis ac magnificus uir dominus Georgius Sigismundus Seldius, Cęsareæ Maiestatis Vicecancellarius dignissimus, qui nostra quidem tempestate pro sua ætate & prudentia, uir incomparabilis esse uidetur. Quem non puduit scriptis sæpe literis ad Amantium cum gratiarum actione, humiliter fateri, prima suorum studiorum rudimenta à tam fideli præceptore esse percepta: Itemq; & alij uiri amplissimi, Regiæ Maiestatis Senatores, Generosi ac nobiles domini, dominus Ioannes Trautsam, Baro in Sprechenstain, Inuictissimi Roma. Vngariæ & Bohemiæ Regis Ferdinandi, patris tui pientissimi Consiliarius & Marscalcus, Ioannes à VVochenstain, Baro, clarissimi ac nobiles uiri Sebastianus Zot, Christofferus & Iosephus Zoppelij fratres magnifici uiri Michaëlis Zoppelij, eiusdem Ferdinandi Regis in administratione Oenipontana Consiliarij, ac domini mei colendissimi. Prætereo nunc eos, qui in Electorum ac Principum aulis non postremum ordinem obtinent. Deinde artem oratoriam in celebri Ingolstadiensi Academia, magna cum laude, & auditorum frequentia, publicè professus est. Postea Illustrissimi principis VVirtenbergensis iussu Tubingam, deinde elapsis aliquot annis Gripsuualdium per Principes Pomeraniæ uocatus fuit: ubi magna autoritate & auditorum applausu Iurisprudentiam docuit. Istinc per Illustrissimos Marggrauios, Principem Alberum & Georgium Fridericum, ac postremò per Illustrissimum Principem ac Dominum, dominum Othonem Henricum, sacri Romani Imperij Electorem &c. Dominum meum clementissimum, ad dignitatem Senatoriam accersitus est, eaque clementia qua Principes uiros decet, tractatus. Quibus in locis licet consultandis, & agendis causis ciuilibus occupatissimus fuerit, tamen nihil tantis negociorum undis impeditus, hunc librum communium locorum de uirtutibus & uitijs, ex uarijs & præcipuis tam Græcis quàm Latinis scriptoribus, annis plus quàm uiginti quatuor, summa fide ac diligentia succisiuis horis cōcinnauit: adiutus interea insigni sua Bibliotheca, refertissima omni scriptorum genere, cuius precium mille quingentos florenos excedit. Atqui ipsum opus in præsentiarum commendare minimè necesse arbitror, tantum illud asserere ausim, hanc uirtutum & uitiorum collectionem, rectius locupletissimam Bibliothecam à quouis quàm librum, uocari posse. Cuius conscribendi laborem, non solum doctiorum gratia, qui aut alijs negocijs impliciti, aut multos percurrendi libros ocium non habentes, sed maximè tenuioris fortunæ studiosorum causa, animo libenti, suscepit. Cum non pauci felicissi-

mis

mis ingenijs, adolescentes passim reperiuntur, qui paupertati pressi magnam bibliothecam emere nequeunt, nec emptam secum ad loca diuersa sine molestia circumferre. Quibus hic liber ingentis thesauri loco erit: immò & ipsis præceptoribus si quid sit docendum aut scribendum hinc uelut ex refertissimo penu haurire & depromere licebit. Nec mihi quis obijciat, hoc argumentum à multis & uarijs utriusque linguis doctissimis tractatum esse. Nam quemadmodum inter cæteras disciplinas nulla tam diligenter à quoquam explicata est, ut non sit etiam alijs eandem illustrandi locus relictus, ita & in locis communibus, quos quisque pro suo arbitrio in immensum extendere & locupletare solet: deinde quod aliorum inuentis aliquid adijcere omnibus seculis licitum fuit. Non tamen inficior hoc opus ordine philosophico seu methodica ratione conscribi potuisse, quod & autor in principio proposuit: sed postea mutato consilio, alphabeti seriem obseruare maluit, ut primo intuitu quærentibus sese statim omnia offerrent: & quod methodica locorum explicatio, cuiuis mediocriter in philosophia uersato, obuia sit & perspicua, pueris uerò ignota. Admoneo quoque hoc loco candidum lectorem permulta inserta esse Græca ex optimis scriptoribus, in quibus uertendis autorem scrupulosum non fuisse, ut rudioribus quidem adhuc, Græca cum Latinis conferendi studium, relinqueret, doctioribus uerò permitteretur aut commodius uertendi, aut peritiores interpretes consulendi, occasio. Sufficiant itaque hæc de opere iam ædito & autoris consilio, qui amicorum precibus compulsus, & communis rei literariæ iuuandæ & promouendæ studio, hasce suas lucubrationes, in publicum prodire curauit. Sub Regiæ autem tuæ Celsitudinis nomine amplissimo, & patrocinio singulari, Rex Serenissime hos immensos labores multis de causis apparere uoluit, tum præcipuè, quod dictus Dominus Amantius prima suorum studiorum rudimenta in comitatu Tyrollensi iecerit: eoq; post suam adolescentiam reuertens, tam à patre tuo Ferdinando Germanorum Cæsare, quàm ab eiusdem consiliarijs & administratoribus, innumeris beneficijs sit, affectus. Cùm primis uerò quòd ipse diligentia & uoluntate pientissimi patris tui, à teneris annis in omni disciplinarum genere sub pijssimis ac doctissimis præceptoribus liberaliter institutus, optimum de hoc libro iudicium ferre possis. Te enim quotidianæ occupationes, castrantia negocia, & artes bellicæ quibus principem instructum esse oportet, à literarum studijs, non abduxerunt, quum intelligeres literas esse omnium uirtutum magistras: & Regiam Maiestatem non armis solum & legibus (ut ad Diui Iustiniani uerba alludam) sed bonis quoque literis armatam & decoratam esse opor-

tet.

ret. Neminem plura scire necesse est, quam principē, qui sicuti plurimis præest, ita plurimos debet prudētia & eruditiōe antecellere. Demetrius Phalereus Ptolomeum Regē monebat, ut legendis libris sedulò uacaret. Quæ enim amici non audent reges admonere, eorū lectione librorū admonētur; fortunates esse Respub. Socrates & Plato attestāt, quorū principes sapientiæ studijs essent dediti. Prudentia cæterarū uirtutē dux est, qua aurigante Imperij habenę cōsultissimè moderātur; hac duce nihil temerè, nihil insipienter agitur. Hęc quia rerū usu & bonarū literarū studio comparatur, Regiæ T. Cel. quemadmodū alios amplissimi regni dignitate antecellis, ita etiam & prudentia & disciplinarū cognitione antecellere, placuit. Carolus quartus eius nominis Romanorū Imperator, dum constitutiones de regum & imperatorū creatione ederet, illud precipuum statuit, ut qui ad Cæsaream dignitatem aspirat, etiā uariarū linguarū peritiā teneat, prę sertim Grecę, Latinæ, Italicę, Gallicę, Liburnicæ, & Germanicę. Tu has oēs adeò calles, ut quacunque loquaris, tibi sic domestica reddatur, quasi eā inter teneros nutricū amplexus imbiberis. Mithridates Rex Pōti uel ex eo apud ueteres nō parū cōmēdatur, quod uariarum linguarū gentiū illarū, quibus præerat, meminisset, & singulis sine interprete respōderet. His accedit, quemadmodū singulari eruditiōe & prudentia incredibili es præditus, ita quoque unicū decus atque pręsidiū doctorum uirorū hoc nostro seculo existis, qui ad te tanquam ad sacram anchoram decurrūt. Et certè nihil melius (meo quidem iudicio) agere possunt optimi principes, quàm subleuare doctos, fouere eruditos, quorum scriptis immortales efficiuntur. Quis enī nosset amplissimi Romani Imperij Cęsares, nisi Suetonius Trāquillus extitisset? quis Alexandrū Macedonē fuisse sciret, nisi Quint. Curtius & Plutarchus eius gesta scribendo, posteris reliquissent? Quis Pōpeum tribus fulgentē triūphis hac tempestate cognosceret? nisi T. Liuius & M. Tul. cōmendatores & laudatores, fuissent. Denique Romanos, Grecos, Germanos, et externos [illegible] nōne tenebræ occupassent, & situs obduxisset, nisi luculenti scriptores in literas retulissent. Bene igitur facis Rex serenis. q literatos amas, qui eruditis suffragaris, qui tibi cumulatissimā gratiā referre, queunt, de te scribēdo, & tua præclara facinora celebrantes, iuxta Ouidij sententiam.

Scindentur uestes, gemmæ frangentur & aurum
Carmina quàm tribuent fama, perennis erit.

Quem referent Musæ, uiuet dum robora tellus,
Dum cœlum stellas, dum uehet amnis aquas.

Est porrò & hoc in tua Serenitate memorabile. cum Deus Opt. Maxi pro immensa sua bonitate, te inter alia multa & uaria ornamenta, hac etiam singulari uirtute ornauit, ut iam tibi gubernationis in terris onere imposito, nō solum bonarum artium in cōmuni uita necessariarū studia colas & promoueas, uerum etiam publica Romana Iura in ciuili administratione ames, & magna sedulitate tuearis. Et quod aliquando nō dedignaris ciuilibus publicisque actiōibus interesse, familiariter, acutè & prudenter cum Iurisperitis instar Celsi adolescētis & acutissimi iurecōsulti,

de

de caussis ciuilibus colloquẽdo. Nihil in pręsentiarũ dico de augustissima T.C. familia, de domo Austrię inclyta & celebratissima, quę tot Regum & Imperatorũ mater existens, sępe Pannoniæ, sępe Bohemię, quãdoq; Poloniæ Reges dedit. Cuius illustrissimi Heroes, mihi occurrunt, Rudolphi, Alberti, Friderici, Sigismundi, Maximiliani, Carolus V. Imperator, Ferdinandus rex Romanorum. Quorum uirtutem, illustria gesta, celebresq; uictorias, admirari magis quam recensere æquũ est, & ueneratione potius, quam cõmendatione complecti. Tanta est eñ illustrissimæ tuæ originis amplitudo, ut nihil ei amplius, addi aut honoris aut splendoris oratione posse uideatur. Omitto quoq; totius corporis tui dignitatem & elegantiam, ualida mẽbra, uultus tui maiestatem, regium supercilium, imperatoriũ oculorum uigorem. Omitto pręterea omnium Electorũ ac totius Germanię principũ & Ordinũ, erga regiã T. Cel. animum propẽsum & singularem fauorẽ. Quas animi & corporis in te dotes peculiares & admirabiles quoties intueor, tacitusq; mecũ expendo, non dubito, quin sis diuina prouidentia ad totius Christiani orbis imperium natus & educatus. Cæterum ut paucis concludam, in te abundant bonitatis ac uirtutis exempla, quæ sequi cupit uentura posteritas: apparent i n te paternæ uirtutis expressa uestigia, paternæ probitatis in te refulget imago: ita penitus paternas uirtutes effingis ac repręsentas, ut patris in filio æquitas senilis in iuuene prudentia conspiciantur. Perge igitur Rex Illustriss. quo cœpisti, nitere semper ad optima: esto tibi ipsi exẽplar, teipsum imitare, ita tuos subditos, ex malis bonos, ex bonis optimos efficies. Nam uita principũ censura est, & qualis princeps, tales subditi esse solent, qui ad illius exemplum componuntur. Ita apud mortales immortalem tibi famam comparabis, ita nobilissimam ac antiquissimam Austriacæ domus familiã, æterna memoria illustrabis. Et ne in immensum [illegible] oratio, precor omnipotentissimum rerum omnium conditorem, [illegible] numen ineffabile, ut Regiam T. Cels. irreprehensibilẽ diutissimè foueat & tueat: ut tibi annos Nestoreos concedat, & publicæ tuę gubernationis fœlicem successum, amplissimiq; regni tui salutem & incrementum benignè largiri, atq; post hanc uitam in cœlo inter beatorũ domicilia locum destinare dignetur, ubi beatissimus æuo sempiterno perfruaris. Precor etiam ut hunc Amantij librum tuæ Serenitati consecratum clementer accipias, ac successiuis temporibus perlegas, meq; tibi commendatissimum habeas, atq; hãc orationem, quæ clarissimum tuum nomen in titulo gestat, perpetuum pignus & monumentum meæ erga R.T.C. fidei obseruantiæq; esse uelis. Vale & me in tuam clientelam adscribito. Laugingæ Sueuorum ex ędibus nostris. Augusti 16. anno à nato Christo nostro seruatore. 1556.

EPI-

EPIGRAMMA CLARISSIMI AC DOCTISSIMI VIRI IACOBI MICYLLI, GRÆCArum ac Latinarum literarum in Academia Heidelbergensi publici professoris, in florilegium Bart. Amantij Iureconsulti & uatis Cæsarei, amici sui uetustissimi ac longè charissimi.

[redacted]
Lilia, & in teneris semina prima rosis,
Qualia cum Cereris proles Acheloia nata
Trinacriæ in campis legit odoriferis,
Tunc cum nigrantes egit per prata iugales,
Tertia qui mundi cum Ioue sceptra tenet.
Quæ subito quouis uento rapiuntur, & imbri,
Inq; ortu pereunt protinus ipsa suo.
At tu perpetua flores qui fronde comantes
Quæris, & ingenui semina uera boni:
Hos hortos adeas, atq; hæc uiridaria Amanti,
Quæ triplici uernant flore, colore, coma:
Inuenies aliquid, quod te didicisse iuuabit,
Seu Latium, seu te Dorica castra tenent.

IN FLORILEGIVM DOCTISSIMI IVRISconsulti Doctoris Bartholomæi Amantij, Epigramma Ioannis Stigelij.

Notus in Aonijs & clarus Amantius hortis,
Omne animo doctus Ius meditante tenens:
Dum legit æterno uiuos è gramine flores,
Gloria quà pulchro rura labore colit,
Abdita scrutanti monstrat uestigia Pallas,
Et comite arridet casta lepore Venus:
Ambrosiam Musæ, panaceng; & Molyos herbam,
Miteq; Nepenthes accumulare student.
Thesauro aspirant Charites, quas mutua iungit
Gratia, perpetuus quas comitatur amor:
Ipse animam donans Genius, uitamq; perennem
In multa æternum sæcula mittit opus.
Qui legis è medio flores Helycone uirentes
Hoc iuuet exemplo te bona uera sequi.

ΜΝΗΜΟ-

MNHMOSYNON DEDITI AMORIS ET FIDEI AVGVSTINI PHILETI ARCHIgammatæi Ferrariensium ducis, erga rarissimæ eruditionis uirum Dominum Bartholomæum Amantium I. V. Dorem, suum amicum longè charissimum.

Ingeniose nouem cultor fautorq; sororum,
Doctor ab æthereo nomen amore trahens.
Dogma quidem paruum est, ut ameris, amabilis esto,
Attamen est ingens perdidicisse labor.
Conuenit id doctis tibi nunc è millibus uni,
Vt tibi cunctorum sit genuinus amor.
In te quicquid enim toto uiuitq; uigetq;,
Nil nisi uirtute est diuite iunctus amor.
Si uideas nomen, dulce est tibi nomen Amanti,
Suauius humano quid queat esse gregi?
Quippe Theocriticis uenit hoc tibi nomen ab alis,
Castus ubi æthereæ sede cupido uolat,
Et canit egregium Cygnæo gutture carmen,
Ingenuiq; uocat res ad amoris opus.
Rex ego sum castus, terræq; poliq; Cupido,
Paruulus haud Veneris perditus ille puer,
Sed bene sanus amor, seruans moderamine mundum,
Iuraq; terrenis cœlitibusq; ferens.
Spectentur mores, pietas tibi uenit olympo:
Quæ facit ut cunctis sit tua larga manus.
Ingenium, atq; artes cernas: est, dixeris, illi
In studiosorum commoda natus amor.
His ob uirtutes quum laude ueharis ab omni,
Quod par sit rebus nomen ubiq; tuis?
Quis te tam meritò rarissime Doctor amabit
Atq; ego, cui pietas tam tua prompta manet?
Sum memor ergo tui semper uicturus amoris,
Et pater & uitæ sedula cura meæ:

EPI.

EPITAPHIVM BARTHOLOMÆI AMANTII LANDSBERGENSIS, BAVARI, Iuris utriusq; Doctoris, ac uatis Cæsarei: quod ipse uiuens sibi composuit.

Mens uocat, ad metasq; dati peruenimus æui,
Dein nihil optarim uiuere posse diu.
Me Deus à uobis procul euocat, ilicet actis
Rebus abibo libens, hospita terra uale.
Plene laboriferi tu munde ualeto doloris,
Post me uenturis parce age, parce pijs.
Nunc geminas ostendo manus, me suscipe christe:
Vt puro occurram lumine, pelle chaos.
Corporis exuuium, uitæ usuramq; resolui:
Corpus edant uermes, spiritus astra petat.

SYMBOLVM AMANTII.

Spes hominum iustas diuina potentia nunquam
Deserit, & semper superi pia fata secundant.

ALITER.

Audit enim, uotisq; fauet pius ille rogantis,
Nec sinit auditas non ualuisse preces.

NOMI-

NOMINA AVTORVM VTRIVSQVE LINGVÆ PERITORVM ET uirorum illustrium, quæ in hoc opere citantur, & nominantur.

A.

Augustinus
Aristoteles
Ambrosius
Aulus Gellius
Apollonius
Aristippus
Aelianus
Athenæus
Andromachus carrenus
Anazilas
Antisthenes
Apollophones
Augustus Cæsar
Alexander Magnus
Aristobulus adulator
Antipater
Aemilius Paulus
Alexis
Amantius
Antigonus Rex
Aristides Iustus
Ausonius
Angelus Raijs Iurisco.
Aristonymus
Apollonius Thianeus
Albius Tullius
Archidamus
Antonius pius
Alexander Neopolit.
Appello
Aristo
Agesipolis
Auicenna
Apuleius
Antiphanes
Apollodorus
Anaxandrides
Alexis
Alanus
Augustus
Anacharsis
Agatho
Anaximenes
Agis
Apelles
Apuleius
Aristonymus
Antiphanes
Andræas Alciatus
Ausonius
Aristobulus
Amphis
Antiphon
Archilochus
Asydamas
Aeschilus
Asclepiades
Agatho Samius
Antiphanes
Aristophanes
Amphis
Aldus Manutius Rom.
Agathen
Archytas
Antyllus
Athemodorus
Ampis
Antiphanes

B.

Beroaldus
Basilius Magnus
Boetius
Bap. Mantuanus
Beda
Bion
Baldus poeta
Bias
Bocatius
Borbonius
Blondus
Bryso
Bentinus.

C

Chrysostomus
Cæsareus
Clearchus Solennis
Clisophus Philippi Macedonis parasitus
Carisophus Dionisij parasitus
Cœlius orator
Critias
Censorinus
Cyprianus
Clemens
Caßiodorus
C. Cornelius
Cneus Pompeius
Carneroles
Calenus
Cleobulus
Cleanthes
Claudianus

Lucretius

IN.

INDEX LOCVPLETISSIMVS

OMNIVM EORVM, QVAE IN HOC OPERE

continentur, ſecundum Alphabeti ſeriem digeſtus.

Ciuium

E.

L.

Pro-

R.

Recte

Susurratio,

DEFINI-

DEFINITIONES VIRTVTVM AC VITIORVM, HINC INDE EX CLASSICIS AVTORIBVS GRÆCIS AC IVXTA LATINIS EXQVISITAE.

RIA esse expetendorum ac fugiẽdorum genera, certissimo cõsensu omniũ philosophorum cõstitum est: unum in anima, alterũ in corpore uel natura insedit, uel ascititium est: tertium, quod extrinsecus adueniens externum nominamus.

Quod in anima positum, eius tria sunt genera: ueritas, uirtus & affectus.

VERITAS, ut nũc accipimus, uis est animæ se ex seipsa statim ꝓferens, unde infinitæ animi uires propagantur, Dei Max. Opt. munere homini concessæ.

Vel hoc modo: Veritas est rerum, quæ diuinitus sub animum cadunt, qualitas essentialis.

VIRTVS uis animæ est, quæ corpori moderatur, quæ affectus excipit, cognoscitq́, & quo iusserit recta ratio, perducit ac dirigit, in eoq́ perseuerans habitum animæ comparat optimum quidem: deniq; Deo fruitur.

Vel: Virtus est animi habitus, rationi rectæ consentaneus. Recta ratio, cognitio est tum legum, tum sententiarum, quę natura omnium animis inditæ sunt. Phocylides ait uirtutem esse mediam: extrema utrinq; uitiosa.

AFFECTVS est (ut Zeno inquit) irrationalis ac redundans animæ commotio, in animi naturam irrumpens.

Alij sic: Affectus est auersa à recta ratione aduersus animi naturam commotio, ut Aristoteles inquit: Ipsum ægrimonia uoluptasq́ comitatur reprehendenda.

Veritatis partes sunt.

Mens, ratio, intellectus, iudicium, consilium, ingenium, opinio: nam ut uoluntas de appetitu ac ratione nasci uidetur, ita ex ijs reliqua.

Mens igitur est, quæ in anima eminens ac in Lunæ modum, quæ à Græcis νοῦς appellatur, modo quasi perficitur in sese residens, nunc diuina, nunc humana, nunc summa, nunc infima sua lustrans acie, nunc sese inspiciendo cuncta sibi cogitatione proponit: modo etiam hebescit, & quasi obtunditur, hinc dementes: modo prorsus obcæcatur ac sepelitur, unde insani.

Ratio est mentis aspectus, qui bonum malumq; discernit, uirtutes eligit, Deum diligit. Augustinus de spiritu & anima. Vel: Ratio est discursus intellectus, quo applicantur uniuersalia principia agibilium ad particularia uaria & incerta agibilia. Macrobius ex sententia Platonis.

Intellectus est uis animi, quæ sub uisum non cadentia percipit, quemadmodũ ipsa quoq; anima sensus adminiculo corporatas formas intuetur.

Vel: intellectus est habitus principiorum. Aristoteles in lib. Moralium magnorum, & in 6. Ethicorum. Augustinus de spiritu & anima. Græcis dicitur σύνεσις.

Iudicium uis est animi, qua quod se nobis ostendit, in eo quid persequendum, quidq; declinandum ac fugiendũ, aut nos ipsos, aut alios docendo definimus, uerisq; falsa redarguimus.

Consilium est animi ratio quædam altè petita, et plerunq; plura perpendens & ponderans, latentia inueniens atque iudicans: differens à iudicio, quòd iudicium ostendentibus rebus adhibetur, consilium latentibus, & aut omnino nec dum repertis aut dubijs: iudicium autem frequentissimè certum est.

Ingenium est animi uis, qua se extendit & exercet ad incognitorum cognitionem: Græcis dicta εὐφυία: & significat aliàs naturam unicuiq; ingenitam.

Opinio opinatioq; est cunctorum, ad quæ ancipiti feramur sententia, uni pluribusue propensior æstimatio: uel, ut alij, imbecilla est assensio.

Chalcidius opinionis species credulitatem & existimationem uideri uoluit. Sanè non defuerunt, qui ijs scientiam annecterent principijs, quod Aristoteli minus placet: nec sane iniuria, cum non possint demonstrari quidem principia.

at scientia per demonstrationem comparatur. Proinde tam scientia quàm experimentum, experientia & ars ex ingenio intellectuq; & sensu orta est. Sunt qui ex intellectu & memoria nasci maluerint: inde Musas Iouis & Mnemosynes filias, commenti sunt poëtæ.

SCIENTIA est intelligentiæ, ingeniiq; uiribus excitata, ex uniuersalibus principalibusq; ueris ac necessarijs, & primis & immediatis.

ARS rei cuiuscunq; cognitio, usu uel traditione percepta, ad usum tendens aliquem uitæ necessarium.

IMAGINATIO est eorum, quę sunt restitutio, & sensuum reciprocatio &c.

Nuc ad uirtutem redibimus, quæ quidem sub tribus collocata generibus est, uerùm de duobus nihil hic necesse est recensere: Tertium igitur adgrediemur, quod morale nominarunt philosophi. Diuiditur autem in quatuor species: Iusticiam, fortitudinem, temperantiam, & sanctitatem, quam uocauit Aristoteles heroicã, & principem omnium aliarum uirtutum.

PRVDENTIA uirtus est de rationali parte manans, ad ea, quæ felicitatem tendunt, constituenda idonea.

Vel: est recta ratio agibilium. Aristoteles 6. Ethicorum.

Vel: est rerum bonarum ac malarum scientia. Cicero lib. 2. Rhetoricorum.

Eius proprium est, ut omnia ratione atq; consilio agitentur, inde consulta naturæ transigantur. Item munus eius est in consilio res adhibere, bona malaq; discernere, & omnia, quæ in humana uita deligenda fugiendaq; sunt, præsentibus omnibus bonis honestis uti, opportunitates percallere, sermone & opera sagaciter uti, rerum omnium utilium habere experientiam & memoriam.

Prudentiæ contraria, stultitia & dementia.

ASTVTIA mentis est, qua rebus industrijs cautum captatur consilium, & acutè despicitur atq; iudicatur, quid bonum, quid malum, quid utile, quid incommodum sit. Versutiæ nomen assumit, quum in malum sese contulerit.

Species prudentiæ.

MEMORIA, qua repetit animus quæ fuerunt. Cicero in Rhetoricis. Secundum Aristotelem de memoria & reminiscentia, est iterata resumptio alicuius apprehensi sensu uel intellectu.

Vel, secundum eundem, est pars integralis prudentiæ. Non est autem futurorum nec præsentium, sed præteritorum tantùm: sensus præsentium, spes futurorum.

INTELLIGENTIA est, per quam ea perspiciuntur, quæ sunt, à qua sunt. Qui id seiungunt, calliditatem, per quam mentes quid cuiq; tractandum cõueniat, callent. Cuius contrarium ignorantia uel socordia.

PROVIDENTIA est, per quã futurum aliquid spectatur, antequàm factum est.

Ex cunctis prudentiæ partibus, industriæ omnes actionesq; solerter tractatæ cognoscuntur, & officij nomen assequũtur, et deniq; tria prudentiæ tempora deputantur: ut præterita meminerit, præsentia consideret, futura connectat: sed ueritatis partibus hæc ascribi solent, & non iniuria: cunctis siquidem uirtutibus moralibus moderatur prudentia, ut sine ipsa nomen ullum continere non possit &c.

IVSTICIA est uirtus unicuique sua secundum dignitatem distribuens. Iusticia est iustè administrare, patrios mores seruare, legibus scriptis obsequi, in controuersijs uera proloqui, pacta & conuentus custodire. At prima ac præcipua erga Deum iusticia: secunda erga patriam & parentes: tertia erga domesticos, in quibus etiam delectus est & reuerentia adhibenda.

Eius partes sunt.

Religio, pietas, gratia, uindicatio, obseruantia, ueritas, fides.

RELIGIO est, quæ diuinæ naturæ cultum & ceremonias offert. Cicero lib. 1. de natura Deorum. Item lib. 2. Rhetoricorum. Græcis θρησκεία.

Vel: est studium sapientiæ, Augustinus de uera religione: Extrema, superstitio, & Dei neglectus.

PIETAS est, per quam sanguine coniunctis, patriæq; beneuolis, ac principibus officium ac debitus tribuitur cultus. Cuius contrariũ tum impietas, tum scelus: siquidem scelus ad interitum aut excogitatum, aut perfectum.

GRA-

GRATIA est, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, & alterius remunerandi uoluntas continetur. Cuius contrarium, ingratitudo.

VINDICATIO est, per quam uis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum defendendo aut ulciscendo propulsatur. Cuius contrariũ, abiectio, suiq́ contemptio.

OBSERVANTIA est, per quã homines antecedentes & claros cultu aliquo & honore dignamur. Cicero in Rhetoricis. Estq́ ea sub pietate, sicut pietas sub religione. Græcis appellatur παρατήρησις. Contrariũ, despicientia, inobseruãtiaq́, cũ quadã animi auersione.

VERITAS est, per quã immutata ea, quæ sunt, aut ante fuerunt, aut futura sunt, dicuntur. Cicero in Rhetoricis. Vel: Veritas est adæquatio rei ad intellectũ. Aristoteles lib. 2. Metaphysices. Græcis ἀλήθεια. Cuius contrarium linguæ uanitas. Extrema quodammodo: bina dissimulatio, & iactantia. Huic contrarium dissimulator, pauciora & minora sua esse simulans; quæq́ nouit diffitetur, occultatq́ quæ cognoscit.

FIDES est dictorum, conuentorũq́ constantia & ueritas. Cuius contrariũ, fraudatio. Vel, fides est opinio uehemens. Aristoteles 4. Topicorum. Cicero in officijs: dicta, quòd fieri debeat, quod dictum est.

De fortitudine, quæ secundum tenet locum.

FORTITVDO est animi affectio, legi summæ in percipiendis rebus obtemperans. Vel, conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidulosæ uidentur subeundis uel repellendis. Ita Sphærus definiuit. Chrysippus uerò inquit: Fortitudo est scientia perferendarum rerum, uel affectio animi in patiendo ac tolerando, summæ legi obsequens sine timore.

Fortitudinis officium siue effectus.

Fortitudinis est, de morte intrepidũ, minimeq́ meticulosum esse, & periculis cõfidere, & audacter, quæ sustineri posse uideantur, & ut laus exoriatur committere, necnon honestè mori deligere potius, quàm turpiter uiuere, & ad gloriam semper aspirare.

Partes eius sunt.

Magnanimitas, magnificentia, indignatio, fidentia, patientia, acrimonia, firmitudo, alacritas, perseuerantia, cõstantia, uelocitas, sedulitas, probitas.

Magnanimitas uirtus est, ob quam felicitatem & infelicitatem, honorem & dedecus ferre animus potest. Eius est honestè sustinere quæ ad gloriam ferant omnia, nec non obuenientia contraria: neq́ admirari & obstupescere aliorum rebus, non clientelis moueri, non rerum affluentia, non uictorijs, quæ de bellis & prælijs relatæ sunt: sed excellentem tollere animum & magnum ad omnia fortunæ bona parui faciendа. Est etiam magnanimus, qui uitam producere longissimam non magnipendit, quiq́ de sua uita anxius non est, moribus unus ac simplex & generosus, qui ubi inferre posset iniuriam, uitet, ubi ulcisci negligat. Comitatur magnanimitatem, simplicitas & ueritas. Huius extrema, ambitio & pusillanimitas.

Magnificentia est rerum magnarum et excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione agitatio, atq́ administratio ipsa in sumptibus, ut Aristoteles censet. Cuius extrema: Luxuria & parcitas, nisi quod parcitas aliquando loco uirtutis ponitur, ut parsimonia ac dilapidationis deuitatio, id est Græcis μεγαλοπρέπεια. Cicero & Aristoteles in Rhetoricis.

Indignatio est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus immerito alicui bona uel mala euenisse ægrè fert. Cuius extrema, derisio & inuidia. Secundum Aristotelem, est dolor perturbans propter res secundas indignè collatas. lib. 2. Rhetoricorum. Græcis dicta ἀγανάκτησις.

Fiducia est, per quam magnis & honestis in rebus plurimũ animus in se spei collocauit, ducente prudentia. Cuius extrema sunt: confidentia & diffidentia, id est: fiducia est omnium bonorum. Græcis παῤῥησία, Spes futuri auxilij, concepta ex dictis aliorum, uel ex his, quæ sunt in se uel alio.

Patiẽtia est honestatis utilitatisq́ causa rerũ arduarũ ac difficiliũ uoluntaria ac diuturna perpessio. Cuius extrema: mollicies & furor, seu impatientia. Vel: est uirtus contumeliarum, & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portãs.

Cicero in Rhetoricis. Græcis ὑπομονή. Vel, est suas & suorum iniurias ac cætera mala æquanimiter ferre.

Acrimonia animorũ quidã uigor est, quo non atroces, sed ad uim postulandam, inferendamúe sunt acres et feroces. Cuius extrema, torpor & insultatio. Vel, est uiuacitas animi, acumen ingenij, & mentis seueritas. Græcè δεινότης nominatur.

Firmitudo est, qua deliberatæ mentes quamcunq; illatam uim, honesti utilisúe causa obnixissimè sustinent. Cuius contrarium Cicero infractionẽ nominauit: licet infractum animum rebus aduersis minimè cedentem dicamus aliquando. Vel, est uirtus faciens permanentia in opere: constantia uerò in proposito. Græcis στερεότης.

Alacritas est, qua erecti sensus uniuersi, ut suo quisq; loco degat, quasi minimè lacer, dictus alacer: sed honesti tuẽdi causa sublimis, uultu animum promittente. Cuius extrema, segnities & proteruitas. Græcis dicta φαιδρότης.

Perseuerantia est in ratione benè instituta stabilis & perpetua permansio. Cuius extrema, pertinacia & leuitas.

Constantia est, per quam animi stabiles in proposito nulla in parte titubant. Huius contrarium, uacillatio, ut quidã uerò, uanitas. Vel, est stabilitas animi firma, & in proposito perseuerans. Græcè dicitur βεβαίωσις.

Velocitas est, qua expediti sunt animi ad celeriter aliquid obeundũ, maturèq; transigendum: quæ laus habetur propter animi multarum rerum breui tempore perceptionem: nam corporis celeritas ferè dicitur, ut Quintus Curtius ostendit. Velocitati contrarium, tarditas. Græcis βραδύτης.

Sedulitas est, qua animi ad rem aliquam transigendam inhærent indefessi. Contrarium, desidia.

Probitas est prudens bonitas, qua mentes à se omnem extrarium prohibẽt rationis motũ. Cuius contrarium, facinus uel improbitas, ut opinãtur quidam, flagitium, quoniam mentem solã tangit.

De temperantia.

Temperantia, inquit Aristoteles, uirtus est, de concupiscibili nascẽs parte, ob quã animi turpibus nõ subijciuntur uoluptatibus.

Temperantiæ officium.

Temperantiæ proprium est, corporis uoluptates non suspicere, turpisq; uoluptatis usus nequaquam cupidam esse, ac iustam etiam uereri licentiam, componiq; animo in paruis, ut in magnis, quæ ad uitam humanam pertinent rebus. Ad temperantiam uerò accedit animi compositio, munditia, uerecundia, reuerentia.

Quidam sic diffinierunt.

Temperantia est ratio in libidinem atq; in alios non rectos animi firma & moderata dominatio. Cuius extrema sunt, intemperantia & insensibilitas. Græcis σωφροσύνη uocatur. Aristote. in magnis Moralib. Cicero li. 2. de inuẽtione Rhetoricæ. Et lib. 2. de finibus bonorum & malor.

Partes eius sunt.

Mansuetudo, liberalitas, grauitas, tristitia, seueritas, uerecundia, urbanitas, amicitia, beneuolentia, cõcordia, amor, pax, continentia, clementia, pudor, castitas, pudicitia, honestas, moderatio, taciturnitas, frugalitas, parsimonia, bonitas, puritas, siue innocẽtia. Hanc tamen uirtutem Cicero modò temperantiam, modò moderationẽ, modò modestiã uocat.

D. Aurelius Augustinus de libero arbitrio ita definit: Temperantia est affectio cohercens & cohibens appetitum ab his, quæ turpiter appetuntur. Item, de moribus Ecclesiæ dicit, munus temperãtiæ esse in cohercendis sedandisq; cupiditatibus, quæ nos à recto & bono auertunt. Eius officium est, contemnere omnes corporeas illecebras, laudemq; popularem.

Mansuetudo est uerborum suauitas, erga aliquos lenitatem mentis ostendẽs, morumq; facilitas, obuiaq; uoluntatis suæ in aliquem ostẽsio. Cuius extrema, irritatio & incommobilitas.

Partes mansuetudinis sex sunt.

Comitas est, cum animi uerborum suauitate quadam uultus hilaritate, non grauatè aliquid se agere aut acturos ostendunt, aut pollicentur.

Benignitas est, cum animi excitantur ad facile excipiendum, quæ ab alijs dicantur. Hinc Plautinum illud: mihi ad argumentum hoc enarrandum est comitas: si ad auscultandũ uestra erit benignitas: quũ benignè alicui operam nostram præstamus, planèq; iuuamus. Cuius cõtrarium, malignitas.

Faci-

Facilitas est animi quædam ingenuitas, qua sese summittũt, acquiescũtq́ alterius sententiæ, nihil elatũ de se significantes. Cuius contrariũ est, peruicacia.

Humanitas est, qua animi, humana id natura postulāte, erga omnes iuuandos aliqua in re cõmouent, præsertim quos uideāt calamitosos. Cuius contrariũ, inhumanitas, tũ etiã insolẽtia. Est tñ etiam uidere ubi humanitas pro eruditione sumat: quod discere proprium sit hominis.

Humilitas est, qua animi, ubi expediat, honestumq́ sit, tũ uerbis, tũ corporis gestu prudenter se suaq́ summittunt, nihil de se aut arroganter fieri, aut dici uolentes. Cuius contrarium, superbia.

Tranquillitas est, qua mites ac sedati ab omni perturbatione animi sunt. sumpta trãslatione à fluctibus. Cuius cõtrarium est atrocitas, uel fluctuatio.

Liberalitas uirtus est, ingenuè, ubi honestas exigit, impendens. Liberalitas, inquit Aristoteles, est delectum pecuniarũ in rebus laudabilibus adhibere: impensas ubi decor postulet insumere, auxilium ferre ubi res postulet, non auferre, unde non decet. Est aũt, inquit, liberalis amictu mũdus si non lautus, & domicilio ornatus, & præparatus circa ea, quæ honesta, quæq́ uiuendo suauitatẽ habeāt, unde etiã nulla expectetur utilitas: qui alit animalia, unde capiatur animus delectatione, aut aliqua nascat admiratio. Liberalitatẽ comitat humilitas, benignitas, humanitas, et esse misericordem, amicis iucundum, hospitabilem, honestũ, & honesti amatorem: deniq́ ad sumptũ faciendũ ubi oporteat, & quãdo necesse sit, nihil grauatè facientis ac liberè liberalis. Cuius extrema, auaritia & prodigalitas. Partes autem, benignitas, de qua supra dictum, munificentia, hospitalitas, beneficẽtia, abstinentia. Græcis appellatur ἐλευθεριότης. Egregiũ librum de liberalitate scripsit Iouianus Pontanus ad Actiũ Sincerum. Versatur aũt in eroganda rectè pecunia.

Partes liberalitatis sunt quatuor.

Munificẽtia est, qua animi ubi & quãdo opus est, & quanta, & quibus conuenit, erogant munera. Cuius extrema, largitio & tenacitas.

Hospitalitas est, quum ultro & miti humano inducti animo, nullo nostro allecti commodo hospites accipimus. Cuius extrema, hospitandi ostentatio, & in hospites odium: quo uitio ferè uilissimi quiq́ in ciuitatibus & domibus flagrant, idq́ præcipuè, si quid ex ipsorum sententia cesserit, qui hospitio admittuntur. Græcis ξενία uocatur.

Beneficentia est, qua mitis animus ad cuiuis benefaciendum, nulli malefaciendum commouetur. Cuius extremum uel contrarium est maleficentia: & qui ei uitio allegatur, maleficus appellatur. Græcis uocatur εὐεργεσία: dicta, quod alijs benefaciendo prosit.

Abstinentia est, qua inducuntur animi, ut ab alienis abstineāt rebus. Cuius contrarium, rapacitas. Vel est, secundũ quosdam, cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis, auaritiæ, ambitionis & superfluitatis. Græcè ἐγκράτεια.

Grauitas est, per quã loco, tempori, ac personæ animus consentaneus inter morositatẽ & delectationẽ uersatur, talẽ etiã corporis ac sermonis habitũ gerit cũ dignitate. Cuius extrema, morositas & abiectio, ut Apuleius fingit, placẽtia. Partes ipsius, tristitia & seueritas. Vel: grauitas est firmitas ac constantia animi & in uultu, moribus, uerbis, rebus agendis quædam seueritas. Græcè σεμνότης nominata.

Partes grauitatis duæ.

Tristitia est habitus siue totius corporis quidã (si sic fas est loqui) uultus, nec in secũdis rebus gaudibundus, nec aduersis concussus in dolorem: nempe nullo tempore se immutãs aut attolendo aut submittendo. Cuius cõtrarium, lasciuia.

Seueritas est mentis quædam iusta duritia, & corporis facie & factis, tã in se quàm in alios, prout res postulare uideatur, nulli delictũ remittens, legibus nimium atrociter obtemperans, legum, iurisq́ uim uicto nullis precibus animo complectens. Cuius contrariũ, licentia.

VERECVNDIA est, per quam ut tẽpus, locus, personæq́ postulāt, animi se uereri ac rationẽ habere iudicāt. Cuius extrema, procacitas uel petulantia, uel animi confusio: uel (secundũ Ciceronem) est dolor quidam ac perturbatio ex malis, aut præsentib⁹, aut futuris infamiã inferentibus proueniens. Græ-

cis uocata αἰδώς. Cicero de Partitione oratoria, appellat uerecundiam custodem omnium uirtutum, dedecus fugientem, laudemq; maxime consequentem: estq; medietas inter impudentiam & stuporē, in actionibus colloquijsq; cōstitutam agit, & loquitur, ubi, quando, & quæ expedit. Aristoteles in Magnis moralibus. Vrbanitas est lepor uultu, gestu, & uerbis ad facetè incessen dū demōstratus, cui⁹ extrema: dicacitas & rusticitas, uel prodecantata conuiciatio, est in moderatè incessendo, & aliorum scommata perferendo, media inter scurrilitatē & rusticitatem. Scurra omnes incessit: rusticus non incessit, sed excandescit. Aristoteles in Magnis moralibus.

De Amicitia.

Amicitia est mens eadem in duobus, pluribusue, inter se inuicem ad aliquid obeundum. cuius extrema sunt, inimicitiæ & assentatio. Partes uerò: beneuolentia, concordia, amor. pax.

Amicitia est media inter assentationem & inimicitias, & uersatur in actione, sermoneq;. Assentator est qui plura quàm sit par, adsintq; cuiquam, sibi arrogat, aut scire fingit, quæ non nouerit. Infensus inimicus, qui derogat etiā quæ adsunt quorum neuter iure laudandus accedit: inter quos medius accedit amicus. quippe qui nec plura quā pſentibus cuiq; astruit, neq; minimè conueniant laudauerit, neq; è contrario imminuit, neq; aduersatur, præterquam existimetur tribuendum.

Amicitia, secundum Ciceronem de Amicitia siue in Lælio, est humanarum diuinarumq; rerum cum beneuolentia & charitate consensio, idem August. epist. 45. Vel, est uolūtas erga aliquem bonarū rerū, illi⁹ ipsius causa, quē diligit; cū eius pari uolūtate. Cicero 2. Rhetoricorum. Vel, est beneuolentia pacis non latens: Aristoteles lib. 8. Ethicorū. Vel, est studiorū omnium uoluntatūq; consensus.

Partes amicitiæ quatuor.

Beneuolentia est benè de aliquo sentiens & illi beneuolens opinio, cuius contrariū est maleuolentia. Vel, est bonorum erga proximum uoluntas: Græcis dicta εὔνοια. Plutarchus opposita dicit esse, inuidiam & odium, in libello de differētijs odij & inuidiæ. Maleuolentia dicitur à græcis κακόνοια, id est, ut beneuolentia, bona uoluntas, ita hæc mala uoluntas dicitur.

Concordia est animorum aliquibus in rebus cōsensus, & imperādi alterius, et alterius obediēdi (ut inquit Aristo.) uolūtas: Cuius cōtrariū, seditio, uel, ut alij, defectio: uel, est unio appetituū diuersa petentium, uelut eiusdem cordis: græcè ὁμόνοια dicitur.

Amor est animi deuinctio erga quidpiam, siue id animatum siue inanimatum sit, honesti uel utilis causa aut iucundi excitatus. cuius contrariū, odiū.

Pax, qua pactis alligatæ mentes iure Gentium omni abacto odio saltem infesto, inter se uinciuntur: cuius contrariū, discordia: unde plærunq; bella oriuntur, sicut eadem per pacem sedari solēt. At amicitiam inter externa locauimus, quod alterius in alterum magno sit plærunq; usui atq; adiumento, idq; fortuitu.

Continentia est uirtus, inquit Aristoteles, de concupiscibili parte nascens, ob quam animi turpibus sese non immergunt uoluptatibus. Continentiæ suum est, cupiditatem ratione compescere posse in abusus et malas procurren tem uoluptates: & sufferre, & tolerantem esse egestatis ac ægrimoniæ, quas ipsas ingerat natura. alij ita definiunt. Cicero li. 2. de inuētione Rhetorica.

Continentia est, per quam cupiditas consilij uiribus regitur, per quam est iter ad temperātiam. At ipsa nec dum, ut tam Hieronymus, quàm Aristoteles inquit, perfecta est uirtus, cui tum nihil admodum deest: nempe cum nulla cupiditate animus commouetur, tum demum est temperantia.

Tres species in continentiæ.
- Vna ab ægritudine nascens, nempe ob corporis languorem, uelut cum quis per morbum ea agit, quę sunt (ut Aristoteles autor est) propemodum dementis. In magnis Ethicis.
- Altera, à natura.
- Tertia, à Consuetudine.

Cle-

Cicero. Clementia uirtus est, qua animi ad irā accensi comitate retinentur, uel est lenitas superioris ergà inferiorem in constituendis pœnis.

Seneca de Clemētia. Clementiæ est mediocres reprehensiões, & mediocria tolerare conuicia, nec confestim ad ulcifcendum proruere, nec in iram è uestigio irritari: comem uerò et uirtute & morib⁹, ac minimè litigiosum esse conuenit: contra, sedatum animo & pacatum esse decet. græcis ἐπιεικεία uocatur.

Clemētia. Alij sic definiunt. Clemētia est per quā animi temerè & inconsultò alicuius iniectione facta irritati, comitate retinentur. Cuius contrarium, immanitas, à clementia non admodum abest.

Lenitas. Lenitas, quæ morū quædā placabilitas est. cuius contrarium asperitas est.

Pudor. Pudor, quo uerentur animi id agere, q̄d minimè deceat, honesti reuerentia commoti. Cuius contrarium est impudentia, uel, ut Cicero, petulantia.

Pudor est timor iustæ uituperationis, qui affectus est honestissimus, & ut Aristoteles definit αἰσχύνη δὲ φόβος δικαίου λόγου.

Castitas. Castitas est quum mens ab omni libidine est immunis, ac Venere religiosa mundicia, ac puritas. Cuius contrarium est libido, dictaq; à castigatione concupiscentiæ. Græcis ἁγνεία.

Pudicitia est, per quam ab omni illicita & turpi Venere mens est libera. Cuius contrarium est stuprū, uel incestus, à grege co: uerbum unde incestare receptū. Differunt aūt castitas & pudicitia: hæc eñ est circa signum Venereorū, ut tactus, oscula, & huiusmodi: castitas uerò circa Veneream comixtionem. Diuus Aurelius Augustinus in libello de definitionibus, ita castitatem definiuit: est uirtus sub iugo rationis, impetum refrenans. Vel, est per domitas uitiorum furias nuda & honesta totius corporis habitudo.

Honestas est habitus mentis, per quē ad uirtutem capessendā, religioso amore animi promouentur. Cuius contrarium est turpitudo. Cicero lib. 2. de finib. bonorum & malorum definit honestum, quod tale est, ut detracta omni utilitate, ullis præmijs, fructibusq;, per seipsū possit laudari. Grecis σεμνότης. Honestū propriè dicitur quod honore dignum est, & idem est cum uirtute.

Moderatio est, qua animi sibi temperant, ac (ut Marcelli utar uerbo) aurigant modos, in quibus morati factis & dictis, & id genus alijs, quæ agendi officia, impotentias, & temeritatis incursus in se ferri non patiuntur: huius contrarium, immoderatio.

Tres Moderationis species.

Taciturnitas est, qua mentes circumspicientes quid deceat, & quid non, silēt cogitabundæ, nec putant proferendum antequam maturè cuncta examussim disputarint, ne ex ore magis quàm ex pectore erumpat oratio: huius extremum linguacitas, unde dicaces, locutulei, bābaliones & futiles à ueteribus sunt nominati. Græcis σιωπή appellatur.

Frugalitas est cibi potusq;, mentis frugi ac benè compositæ moderatio. Cuius contrarium, uoracitas. Vnde heluones & nebulōes. Dicta est à fruge, qua nihil melius è terra oritur. Dicta græcis λιτότης. Frugi homines appellantur, quos græci χρησίμους uocent, quòd scilicet in omni remotus animi moderentur: hinc frugalitas à nōnullis ita definita est: uirtus, quę motus animi regit & sedat, moderataq; in omni re nouit seruare constantiā. Media est inter prodigalitatem & auaritiam: quum nec nimis parcè rebus utimur, nec nimis luxuriosè: Est igitur moderata parsimonia cibi & potus.

Parsimonia est, qua animi honesti & utilis causa, ne dispendium faciāt, & bona sua opum uel facultatum nomine appellata inutiliter inhonesteq; decoquāt, sed tueantur atq; custodiant, prudenter considerant: Cuius contrarium, luxuria & bonorum suorum dilapidatio, græcè φειδώ. Differt à frugalitate: quod parsimonia est, quid generalius. Phocylides ἀρχόμενος φείδου ἐπάντων μὴ τέρμ᾽ ἐπιδεύης in initio parsimonia utere in omnibus, ne in fine indigeas.

Hesiodus.

ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγοντος κορέσασθαι, μεσσόθι φείδεσθαι· δειλὴ δ᾽ ἐνὶ πυθμένι φειδώ.

d 4 Incia

Incipiente dolio & finiente satiare,
Sed in medio parce: grauis enim in fundo Parsimonia.

Puritas mentis innocētia est, qua nullo animi insontes uitio alligantur, & ne cogitatione quidem mala exęstuant. Cuius contrarium, uersutia.

Bonitas bonum est, quo mentes nulla perturbatione quatiūtur, à natura ita instructæ, ut mali nihil cogitent aut etiam norint, confingere nesciunt. Cuius cōtrariū, malitia: uel ut gręco utar uerbo δόλος. De uirtutibus hæc, nunc de uitijs.

De affectibus.

Cum binas humana anima, tam Aristotelis q̄ Platonis sentētia, partes sortita sit, rationalem & rationis expertem: sicut ex rationali parte omnis honorabilis ac laudabilis emanat sensus, ita ex irrationali nascitur affectus, quod græci πάθος appellant: sed nostri modo affectum, modo affectionem, modo perturbationem, aliquando morbum: Neoterici passionem, & appetitum dicunt.

πάθος

Affectio.

Constituunt aūt genera affectuum, excandescētiam & cupiditatem, secuti Platonem & Aristotelem. rursus excandescentiæ duas tribuūt species: de pręteritis rebus dolorē, de futuris metum: totidēq; cupiditati: nam de pręteritis ei lætitiam deputant, de futuris spem ascribunt. Sunt autem qui pro dolore ægritudinē, pro spe libidinem ponāt. Cæterum his affectibus cōtrarias & aduersantes Stoici opposuerunt, quas uocant ἀπαθείας, Cicero cōstantias nominauit, quas aiūt pro tribus perturbatiōibus siue affectibus in animo esse sapientis: pro spe uoluntatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem: pro ægritudine uel dolore, quam Neoterici tristitiam uocant, negauerunt aliquid posse in animo sapientis: stulti quippe aiūt esse, in malis affici opinatis, animosq; demittere & contrahere rationi non obtemperantes. Voluntas porrò, inquiunt, expetit bonum, quod facit sapiens: quam ita diffiniunt.

ἀπάθεια

Voluntas est, quæ cuiq; cum ratione desiderat: si quidem quę à ratione diuersa est, incitata uehementius ea libido est, uel cupiditas, quę effrenis in stultis hominibus inuenitur.

Libido uel cupiditas.

Gaudium, ut aiunt, de bono adepto, quod ubiq; adipiscitur sapiens, ut cum ratione animus mouetur placidè & clementer atq; constanter: quum autem inaniter & effusè animus insurgat, tum ea lætitia, quam diffiniunt, sine ratione animi elationem.

Lætitia.

Cautio deuitat malum, quod debet sapiens deuitare: nam cum bona à natura appetimus & à malis declinamus, si declinatio cum ratione fiat, cautio appellabitur: quę autem sine ratione & cum exanimatione humili atq; fracta, metus nominatur, ut sit metus à ratione auersa, cautio.

Declinatio cum ratione facta dicit Cautio.

Metus.

Dolor porrò quia de malo est, quod iā accidit: nullum autem malum existimāt posse accidere sapiēti, nihil in eius animo pro illo esse posse dixerunt.

Ægrimonia, uel ut alij ægritudo, quæ opinio recens mali præsentis in quo demitti, contrahiq; animo rectum esse falso uideatur, est (ut quidam inquiunt) irrationalis motus, omnem ex animo auferens delectationem: Vel, est animi aduersante ratione contractio. Apud Platonē Timęus, qui affectuum bina facit genera: ægritudinem & uoluptatem ita diffinit: Ægritudo est bonarum rerum fuga, sicut uoluptas malorū omnium esca, atq; illecebræ. alij: Ægritudo est opinatio recentis mali, in quo animus substernitur. græcis nominata ἀῤῥωστία ἀῤῥωστεῖν ęgroto ἄῤῥωστος ægrotus, imbecillis.

Cicero in quæstiōib. Tusculanis.

Aegrimoniæ species decem & septem.

Seneca de clementia.

Misericordia est ægritudo ex miseria alterius iniuria laborantis. Nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio misericordia ferè cōmouetur. uel ut alij: Misericordia est ægrimonia, cū animi digna uel indigna passum aliquem miserantur. Græcis ἔλεος uel ἐλεήμων.

Æmulatio est ęgritudo, si eo, quod cōcupierit, alius potiatur, spe careat: quæ & in laude, & in uitio nomen habet: nam & imitatio uirtutis ęmulatio dicitur: uerùm ad hoc nihil attinet, est siquidem laudis.

Inuidentia est ægritudo suspecta propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti: nam si quis doleat eius rebus secundis, à quo ipse lædatur, nō rectè dicitur inuidere: ut si Hectori Agamemnon. Qui aūt cui alterius commoda nihil noceant, tamen quum doleat his frui, hic profectò inuidet. Græcis φθόνος appellatur.

Mœror

Mœror est ægrimonia, quæ cum animo penitus insederit, ipsum uehemẽter affligit. Alij sic. Mœror est ægrimonia flebilis.

Morositas est animi quædam displicentia, cum rudi & subrustica asperitate commouetur, quando non ita ad unguẽ & ex eius sententia actũ est, quod postulabatur. Hinc morosus peruersis moribus: moratus bonis moribus. græcis αὐθάδεια.

Amentia est tam insignis ęgrimonia, ut citra omnem rationis cogitationẽ deducatur atq; erumpat, uel secundũ Aristotelem, est uitium irrationalis animæ partis male uiuendi causa atq; principium. Ipsius proprium est res male discernere, male consultare, male consuescere, male præsentibus uti bonis, opiniõe falli in ijs, quæ ad uitæ cultum honesta bonaq; pertineant.

Comites Amentiæ: *Inscitia, inexperientia, incontinentia, Execratio, Dei contemptus, obliuio.*

Amentia uel dementia (sine discrimine enim dici perhibẽt) est affectio lumine mentis carens.

Obtrectatio ægritudo ex eo, quod alter quoq; potiatur eo, quod ipse concupierit, quæ riualitas etiam dici potest. Græcis ζηλοτυπία. Oritur ex amore nõ patiẽte consortiũ in re amata. Vel, secũdum Chrysippum, est ęgritudo animi ex eo proueniẽs, quod timeas ne adsit alij, quod cum nemine uelis habere commune, qui igitur ita amat, ut sit solicitus, ne quis amore suo perfruat̃, zelotypus est.

Solicitudo est ægrimonia cum cogitatione, quod oſci, ut græci ὅλον uniuersũ dixerint, mutata aspiratione in s. & citari, quasi totum commoueri, solicitum dicas: ἀκρίβεια græce.

Confusio est ægrimonia mentem tam acri commotione perfundens, ut ob mẽtis caliginem & uehementem agitationẽ ne oculis quidem exposita, cõtra obtueri plerumq; ea agitati hominis possunt. Augustinus confusio, inquit, quæ mordet conscientiam, quam Hebræi Basun uocant.

Angor est ægrimonia premens.

Luctus est ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo.

Ærumna, ægritudo laboriosa.

Dolor, ægritudo crucians.

Lamentatio, ęgritudo cum eiulatu.

Molestia, ægritudo permanens.

Afflictatio, ægritudo cum uexatione corporis.

Desperatio, ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum.

De metu.

Metus est opinio impendentis mali, quod intolerabile esse uideat̃, animi recessus & fuga. Aristoteles, met⁹, inquit, uitiũ irascibilis partis est, ob quẽ formidãt, terrore pręsertim imminẽte: utrũq; maximum animi malum.

Alij porrò ita definiunt.

Metus propriũ est, ad incidẽtes imminentesq; timores mobilẽ esse, pcipue qui mortẽ pretendere uideãtur, & corporales timere inflictus, & melius arbitrari utcũq; saluum esse, q̃ perdi uel honestè.

Comites Metus.
- *Mollities.*
- *Effœminatio.*
- *Laboris fuga.*
- *Vitæ nimia Cupiditas.*

Subest & huic uitio cautio quædam, & lites fugiendi consuetudo.

Metus est mali alicuius futuri suspiciosus cruciatus.

Oritur aũt metus per totius caloris ex frigore cõtractionẽ, ad cor ipsum undiq; decurrẽtis, utpote ad suã sedẽ, tanq̃ in regiam uel arcem. Cæterũ ægrimoniæ instrumentũ & excandescentię est os uentris: nam huius affectus uim sese sentire significat: uelut etiã Galenus medic⁹ nobilissimus in tertio de demõstratiõe inquiens, mœrentibus nobis nõ parũ flauæ bilis in uentrem defluit, quod planè modestiã exhibet, ut non prius à mœstitia & cruciatu cessemus, q̃ bilẽ euomuerimus. Gigniẽ eñ grauitas infernè permedium pectus chondri xiphidis nuncupante, quod ensis faciem referat.

Alij ita definiunt.

Metus est animi torpor circa cẽsus oẽs sparsus, ex mali imminentis opinione.

Sub metu comprehenditur.
1. *Pusillanimitas*
2. *Timor*
3. *Pigricies*
4. *Terror*
5. *Pauor*
6. *Exanimatio*
7. *Conturbatio.*
8. *Socordia*
9. *Pudor*
10. *Verecundia*
11. *Formido*
12. *Tumultus*
13. *Trepidatio.*

Pusillanimitas animi, inquit Aristoteles, uitiũ est, quo impotes uidẽtur animi

ad

ad felicitatem infelicitatemq́ꝫ, honorem & dedecus ſuſtinendum. Puſillanimitas igitur eſt, nō honorem, non dedecus, nō felicitatem, neq; infelicitatē poſſe ſuſtinere, ſed honoratum quidem obſtupeſcere, aut inhonorari, ne in minima quidē parte poſſe uiriliter & animoſe ſatis obſiſtere: uerùm latitare, attoniti planè animi eſt, infelicitatē magnā à parua neutiq; diſcernere, in cūctis ſuſpirare, ingemere & ęgrè odiū ferre. Huiuſmodi eſt puſillanimitas, ut omnia conuitia contumelias uocet, & iniurias & honores auferri ſibi queratur, etiamſi ignoratione, alteriuſuè obliuione cōtigerint. Comitat̄ puſillanimitatē, paruis de rebus habere ſermonem, factū uel fortunā incuſare, deſperatio & ſūmiſſio.

Timor eſt metus hominem aliqua de cauſa reddens meliorem, quod ab honeſtate ferè non abſit. Vnde & nomem à quibuſdam habuiſſe creditur: τιμὴ enim honor græcis dicitur.

Pigritia eſt metus conſequētis laboris.

Terror eſt metus cōcutiēs, ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorē pallor, & tremor & dentium ſtridor conſequatur.

Pauor metus eſt mentē è loco mouēs, ex quo illud enim tum pauor omnem mi hi ſapientiam ex animo expectorat. Cicero in oratore allegat. Eſt autem, ut ſuſpicor, Ennij Poëtæ.

Exanimatio eſt metus ſubſequens & quaſi comes pauoris. Plautus, quid huc examinatus currit Saurea?

Conturbatio eſt metus excutiens cogitata.

Socordia eſt, cū quod animo agi opor tuit, animi ipſi ſubuerit temerè ac inſcitè, quod minus id efficiant, retinentur.

Pudor, quanquam aliquando uirtutis locum obtinet, eſt tamē etiam metus admiſſi mali & pœnitentia.

Diuus autem Auguſtinus: pudor, inquit, eſt qui facit ingenuā frontem, etiam de falſi criminis obiectione. Ruboreſuffundi non eſt crimen, etſi eſt crimen, non eſt illius, cuius obijcitur.

Nemeſius. Pudor eſt, inquit, metus de expectatione uituperationis excitatus, qui affectus eſt honeſtiſſimus.

Verecundia eſt metus in turpitudine cōmiſſa. Differunt ſanè pudor & uerecūdia: quod uerecundia ob ea quę deliquit cōfunditur atq; contabeſcit: pudibūdus autē de pręclara opinione, atq; adeò gloria, in qua ſic ueretur plancq; metuit excidere: licet plæriq; ſæpenumero pudorē uerecūdiam, & uerecundiam pudorem indifferenter uocent.

Formido eſt de re aliqua inſolenti aut improuiſa, ingens animi conſternatio, & imaginarius cū tremore metus. Alij ſic: formido eſt metus permanens.

Tumultus eſt, ut cū Cicerone Quintilianus inquit, timor mult⁹. Vt aūt zeno, uocis comploſæ per metum eruptio.

Trepidatio eſt animo offuſus horror, geſtu, motuq́ꝫ corporis feſtinando ultrò citroq; incurſando demonſtratus.

De cupiditate.

Cupiditas uel libido eſt appetitus, ac citra rationem auiditas.

Alij ſic. Cupiditas eſt opinio uēturi boni, quæ ſcitur ex uſu tam præſens eſſe.

Vel, cupiditas eſt effrenatus immoderatusq́ꝫ appetitus.

Partes cupiditatis 14.	*Auaritia*	*Iracundia*
	Superbia	*Inimicitia*
	Odium	*Diſcordia*
	Simultas	*Indigentia*
	Peruicatia	*Deſiderium*
	Ira	*Feritas*
	Cupido	*Sæuitia.*

Superbia eſt cupiditas faſtus & excellentiæ, atq; inceſſu prę ſe inſolentiā ferēs, ſocij & ęqualis impatiens, inani de ſe exiſtimatione, ab aliorum ſe conſuetudine ſeiungens.

Odium eſt ira inueterata. Cicero lib. 4. quæſtionum Tuſculanarum. Vel, odium eſt uetus ira ex cauſis pluribus collecta, diuturno tempore perſeuerans. Auguſti. in libris definitionum.

Simultas eſt occulta ac ſimulata ulciſcēdi cupiditas, uerbis aliud oſtētās, & in animo aliud recondens. Vel eſt mendacium in ſignis factorum exteriorum. Græcis appellatur hoc uitium ὑπόκρισις.

Ira, eſt repētinus ac ſubitarius impetus & auiditas ulciſcendi. Alij ſic. Ira eſt libido puniendi, eius qui læſiſſe uideatur iniuria. Ariſtoteles aūt ira, inquit, eſt ulciſcēdi appetitus. Et rurſus, ira eſt feruor ſanguinis. Aut, ſanguis circa cor incēſus. Altera definitio materiā, altera ſpeciem uel rationem ſpectat.

Cupido eſt libido circa res ſtudioſas. Eſt nāq; acris affectatio ex irratiōali exci tata

tata affectu uel appetitu, ut Veneris aut honesti imagine decepta.

Iracundia est ira, quæ quũ nata est desinere uidet, & placari: at tanq̃ sub cinere ignis exæstuans, quoad perfecerit. quamobrem cum incensa est, nõ cessat. Aristoteles autem inquit.

Iracũdia est uitium partis irascibilis, ob quam commobiles fiunt ob iram animi.

Tres species iracundiæ	*Bilis succensio*
	Acerbitas
	Socordia.

Est planè iracũdi, neq; posse omnino ferre exigua cõuitia, neq; summissiones: esse uerò trucem & ultorem, in irã mobilem, ubi sermo aut opera inciderunt.

Auaritia est uehemẽs opinatio de pecunia, quasi ualdè expetẽda, inhærens & penitus insita.

De auaritia.

Aristoteles auaritia, inquit, est animæ auiditas, ob quam omnifariam congerẽdarum opum crescit appetitus.

Tres species auaritiæ.

Lucri turpitudo est, qua ad om̃e lucellũ aucupandum addicuntur animi, lucrum cuicunq; pudori præponentes.

Parcitas est, qua retinẽtur animi pecuniarũ auiditate, ut q̃ parcissimos, etiã ubi decor secus postulet, sumptus faciant.

Animi angustia est, qua impendũt quidem animi, sed pauxillatim ac frigidè & malè administrantes, atq; adeò plus absumẽtes, quòd nõ ubi occasio tulerat adhibitæ sunt: & nullũ putare opprobriũ, utcũq; facientibus lucrũ. Comitatur auaritiã, sermonem habere de rebus exiguis, anxietas, pusillanimitas, abiectio, immodestia, uilitas, humanum odium.

Inimicitia est ira ulciscẽdi, tempus obseruans. Ita enim Cicero.

Discordia est ira acerbior, intimo odio & corde concepta.

Indigẽtia, inquit Cicero, est libido inexplebilis, estq; rerum ipsarum, ut honorum & pecuniæ.

Desiderium est libido eius, qui nec dũ adsit uidendi.

Feritas est atrocissimę cupiditatis rabies: uis in anima adeò accensa, & tam animo quàm corpori imperitans, ut omnem prorsus rationis motũ extinguat, feris & bestijs simillima.

Sæuitia est seueritatẽ excedens, & feritate minor: cupiditas id efficere gestiens crudeliter, quod iure fieri posse uideatur: uel est cupiditas ad immanitatem prorumpens.

De uoluptate.

Voluptas est citra rationẽ ad oblectãdũ cõmotio, & animi, ut Zeno inquit, ad oblectandum cum proposito motus.

Plato uoluptatem omnium malorum escam uocat.

Aristoteles, uoluptas, inquit, est corũ, quæ à nobis demum abfuerũt, cupiditati accessio, non eandẽ cuiuis afferens suauitatis rationem.

Voluptatum aliæ	Animales, quę per sese animę deputãtur: quemadmodũ quę circa disciplinas atq; inspectionem omnem uersantur.
	Corporales, quæ ex communicatione corporis atq; animę gignũtur, ob idq; corporales appellatæ: sicut quæ circa cibos & coitus existunt.

Necessariè pariterq; naturales, sine quibus uiuere impossibile est, ut cibi, potus: necessaria indumenta.

Naturales ac non necessariæ, Legitimę Veneres: quod ad generis humani propagationem faciant.

Comites uoluptatis 13.	*Incontinentia*	*Desidia*
	Intemperãtia	*Iniuria*
	Declaratio	*Obliuio*
	Derisio	*Lætitia*
	Petulantia	*Iactatio*
	Dissolutio	*Gloriæ uanitas.*
	Maleuolentia	

Intemperantia cõcupiscibilis partis uitium est, qua habitu, delectu, perniciosis capiuntur animi uoluptatibus.

Intemperantiæ propriũ est, uoluptatũ perniciosarum, turpium, ac flagitiosarum oblectamenta deligere: idq; felicitatẽ arbitrari, & scurrã esse, & dictis semper aliquẽ incessendi cupidum, nõ urbanitatis, sed scurrilitatis & dicacitatis nimiũ amatorẽ, facileq; perfusum & proiectũ ad loquendum, actibus quoq; consimilem.

Comites intemperantiæ.	*Nocentia*	*Contemptus*
	Impudentia	*Conuitium*
	Immunditia	*Dissolutio.*

Incontinẽtia partis cõcupiscibilis uitiũ est, ob quam perniciosas uoluptates præpedita parte rationali deligunt animi sibi consectandas. Porrò incontinentiæ

est

est suum, uoluptatū oblectationes repugnare, in ea ratione deligere, & ipsarū experte esse melius tamen arbitrari, nihilominus tamen eas sequi, & melius existimare, honesta & utilia tractare, sed uoluptate illectum ab honestate deficere. Comitatur incontinentiam, mollicies, incuria, & plurima quę etiam intemperantiā.

Delectatio est uoluptas suauitate auditus animum deliniens & remittens, & quasi qualis hęc aurium, tales sunt oculorum & tactionum & olfactionū, & quæ ex saporibus fiunt, quæ omnis generis unius sunt ad perfundendum animū, tanquàm ita exortæ uoluptates.

Derisio est uoluptas, quę ex alienis orta est malis, obiectione & opprobrio erecta.

Petulantia est uoluptas mentē à ratione ad Venerem reuocās, & cæteros illicitos trahēs mot⁹. Vel lasciua subsultatio, & sine modestia, proterua ac procax loquēdi, uel potius blaterandi cōsuetudo.

Dissolutio est à uirtute disiūctio: uoluptas ad corporis flagitia, peluis, imbecillū & mancū obeūdis munijs corpus præstans: unde chiragræ, & podagrę, & mala alia complura, quæ tamen alijs de causis & honestis oriri quidem possunt.

Maleuolentia est ex malo alterius uoluptas sine emolumento suo. Græcè χαιρεκακία nominatur.

Desidia est ignaua quædam uoluptas, omne quod laboriosum sit subterfugiēs, animū ab artib⁹ atq; honestis disciplinis ad mores pessimos deducens. unde laudis & honoris contemptus, optimarūq; rerum nascitur obliuio: quamobrem, ut inquit Horatius, hæc uitanda est pessima Siren desidia.

Iniuria est maledicendi aut malefaciēdi cuipiam uoluptas.

Obliuio est præteritorum aut futurorum laborum per laudem compositorum aut componendorum uoluptuaria & uoluntaria ac grata iucundaq; prætermissio, omniumq; honestarum rerum ignauia, perditaq; negligentia.

Lætitia est præteritorum flagitiorum uoluptuaria recordatio, & pręsentiū fruitio. Nam bonis in rebus gaudium, ut dictum est, Stoici esse uolunt. Alij sic.

Lætitia est opinio recens boni pręsentis, in quo efferri rectū esse uideatur, Vel.

Lætitia est profusa hilaritas.

Iactatio est uoluptas de se multa inaniter prædicādo, immodestè procaciterq; effutiendo. Alij sic.

Iactatio est uoluptas gestiens, & se efferens insolentius.

Vana gloria est uoluptas stultè ostentando quæ sua non sint, aut iactādo quæ minime uera sint, & imprudēter mētiēdo: quod sanè uitium est summæ stultitię argumentum.

De uirtute & uitio in uniuersum, & est uelut Epilogus quidam harum definitionum.

Virtus est affectio animi constans cōueniensq;, laudabiles efficiēs eos in quibus est, et ipsa per sese sua sponte, separata etiam utilitate, laudabilis.

Ex ea proficiscuntur honestæ uoluntatis sententiæ, actiones, omnisq; recta ratio: quanq & ipsa uirtus breuissimè recta ratio definiri potest.

Huius uirtutis contraria est uitiositas, quam græci κακία uocāt: ita enim potius licet quàm maliciam appellare, quæ certi uitij nomen est.

Vitiositas omnium uitiorū est, ex qua cogitantur perturbationes, quæ sunt turbidi animorum concitatiq; motus, auersi à ratione, & inimicissimi mētis, uitęq; trāquillę hostes. important eñ ægritudines anxias & acerbas, animosq; affligunt & debilitāt metu: ita inflammāt appetitione nimia impotenterq; animum faciūt, à temperantia & moderatione plurimum dissidentem. Omnium autem perturbationum fontem esse dicūt Stoici intēperantiam, quæ est tota à mēte & à recta ratione defectio.

FLO-

FLORES SEV SENTENTIAE MORALES VIRTVTVM ET VITIORVM, EX OPTIMIS utriusq; linguæ Scriptoribus collecti.

PER D. BARTHOLOMEVM AMANTIVM IVRECONsultum ac Poëtam Cæsareum.

ABSTINENTIA.

Temperantia. Frugalitas. Sobrietas. Continentia.

ABSTINENTIA est subtractio ciborum, ratione moderata: Vel est à cibo & potu, non quia aliqua Dei creatura mala sit, sed pro sola corporis castigatione, cessatio. D. Augustinus de fide ad Petrum.

Abstinentia est cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis, auaritiæ, ambitionis & superbiæ. Cicero lib. 3. Quæstionum Tuscul. ubi de frugalitate differẽs, inquit: Omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitatum nomen habet nullum, sed habere potest, εὐλάβειαν. Nam innocentia est talis affectio animi, quę noceat nemini; reliquas enim uirtutes frugalitas continet.

TEMPERANTIA, secundum Aristotelem 1. magnarum Moralium, est intemperantiæ & immobilitatis circa uoluptates medietas.

Cicero lib. 3 Quæstionum Tuscul. & ibi Beroaldus commentator, Temperantem, dicit, esse illum, quem Græci σώφρονα appellant: Temperantiam σωφροσύνην uocant: item moderationem, nonnunquam modestiam nominat, sed dubitat an rectè frugalitas dici possit:

Temperantia est animę partium mutua consensio: uel est uniuersale cognomem omnium uirtutum.

Temperantia est rationis in libidinem dominatio: uel continens moderatio cupiditatum: cuius partes sunt continentia, Clementia, moderatio. Trapezuntius li. 4. Rhetor. inquit, esse rationis, in libidinem, atq; in alios non rectos impetus, dominium.

Aristoteles in 3. Ethicorũ ait, Temperãtiam existere circa uoluptates corporis: Idẽ in paruis Moralibus, inquit, Temperantia uersatur circa libidines compescendas: atq; ut fortitudo à fuga nos reuocat, sic temperãtia ab insequẽdo coherceat: ut quodam modo contrariæ, una ad prelium cohortari, altera receptum canere uideatur.

Temperantia secundum Senecã, uoluptatibus imperat, alias odit atq; abigit, alias regit & gubernat, & ad sanum modum redigit. Græcis σωφροσύνη dicta, quoniam ut Plato interpretatur in Cratilo, salus & conseruatio est prudentiæ. Aristoteles eodem lib. 6. Ethicorum. Hinc etiam Temperantiam hoc appellamus nomine, quasi conseruatricem prudentiæ id est, σωτηρίαν φρονήσεως.

Hierax in libro de Iustitia.

Quam diu sapit aliquis, & prudens est, cupiditates ad uitia ducentes emergere nõ permittet: ubi uero mens tanq̃ præstigijs sopita iacet, statim exurgere solet imprudentia, & comitem sibi uocare luxuriam. Quamobrem uirtutem illam, quæ ambo illa uitia repellit, σωφροσύνην, id est, Temperantiam sapientes Græci uocauerũt, ut quæ sit σωτηρία φρονήσεως, prudentiæ incolumitas.

FRVGALITAS est uirtus quæ metus animi regit & sedat, moderatamq; in omni re nouit seruare constantiam: Cicero lib. 3. Tuscul. Quæst. & ibi Philippus Beroaldus commentator.

Vel est uirtus media, inter prodigalitatem & auaritiam, cum nec nimis parcè rebus utimur, nec nimis luxurio-

se. Est igitur frugalitas moderata parsimonia cibi et potus, græcis dicta λιτότης.

Frugalitas est mater cunctarum uirtutum, dicta à fruge, id est, fructu, propter animorum quandam fœcunditatē, ut docet D. Augustinus de uita beata.

Nequitia est contraria, mater omnium uiciorum, à nihilo dicta, sicut frugalitas à fruge nominata.

Cicero pro Deiotaro Rege.

Ego, inquit, frugalitatē, id est, modestiam & temperantiam uirtutē maximā esse iudico. Idem in oratione ad populū.

Græci homines frugi χρησίμους dicūt, id est, utiles ac omni uirtute præditos: necessarios autem, Cic. 3. Quæst. Tusc. à frugibus, quod his necessariò utamur.

Seneca scribit, nullum studium salutare fieri posse sine frugalitatis cura, Frugi homines, Terentius.

Frugalitas est paupertas uoluntaria: et ideò, secundū Senecam, luxurioso homini pœna est.

Sobrietas est moderatio intemperantis cibi ac potus, græci uocāt σωφροσύνην, & est eadem cum temperantia, & uersatur circa uoluptates. Dicta sobrietas quasi sine ebrietate, castratio luxuriæ. Hinc sobrius, temperans et moderatus in edendo & bibendo: Sobrius separatus ab ebrio, homo sanæ mentis.

Epicurus.

CONTINENTIA partem cupidam in malas uoluptates ruentem refrenat. Continentiæ autem est, posse cohibere ratione cupiditatē, ferentē ad malas delectationes & uoluptates, & pati & tollerare naturę indigentiā & ægritudinē.

Cōtinentia est tēperantia à corporis illecebris, auctore Socrate philosopho: sic refert Stobæus in sermone de continentia.

Continētia Græcis uocatur ἐγκράτεια, est aūt refrenatio omni rerū malarū, D. Hieronimus in epistola ad Damasum. Vel est uirtus, per quam cupiditas mala cōsilij administratione regitur ac gubernatur, Cicero in Rhetoricis.

Continentia est abstinentia à prauis cupiditatibus, et perseuerantia in ratione recta; estq; inpropriè habitus, inuictus tamē à malis delectationibus et inhonestis concupiscētijs: et differt à Tēperantia, in eo, quod prauas cupiditates sentire potest, sed nec se uinci sinit. Temperantia uerò tales concupiscentias non habet, ex quo habitus est, refrenans & abigens illas, ergo nec habitus est continentia.

Aristoteles in paruis Moralibus.

Non est uirtus inquit, sed quoddam finitimum, & proximum:

Continentia in cibo & potu.

Esdræ 1. cap. 3.

Præualet uinum omnibus hominibus, qui bibunt illud, seducit mentem regis, & orphani facit mentem uanam.

Prouerb. cap. 20.

Luxuriosa res uinū, et tumultuosa ebrietas, quicūq; ijs delectatur, nō erit sapiēs.

Et 21.

Qui diligit epulas in egestate erit.

Qui amat uinum & pinguia, non ditabitur.

Et cap. 23.

Nolite esse in cōuiuijs potatorū. Quia uacantes potibus, & dantes symbola, consumentur.

Eccles. 19.

Operarius ebriosus non locupletabitur.

Vinum & Mulieres faciunt apostatare sapientes.

Idem 31.

Diligentes in uino noli prouocare, multos enim exterminauit uinum.

Ignis probat ferrū durū: sic uinū corda superborū arguet in ebrietate potatū.

Exultatio animæ & corporis, uinum moderatè sumptum.

Vinum multum pòtatum, irritatione & iram & ruinam multam facit.

Amaritudo animæ, uinum multum potatum.

Ebrietas est imprudentis offensio, minuens uirtutem & faciens uulnera.

In cōuiuio uini nō arguas proximū, & non despicias eum in iocunditate illius.

Ecclesiast. cap. 23.

Cui ue, cui patri ue, cui rixæ, cui foueæ, cui sine causa uulnera, cui suffossio oculorum? nōne ijs qui cōmorantur in uino, & student calicibus epotandis.

Dantes purgato. Canti. cap. 22.

Et le Romane antique per lor bere
Contente furor dat aqua & Daniello
Dispregio cibo & aquisto sapere
Lo se col. pruno quanto oro sic bello
Fe saperose cum fame Legiaide
Et nectare cum sece ogni ruscello
Melle & locuste fudor, le uiuande
Che nutrire il Baptista nel deserto

Perche

Per che elli è glorioso & tante grande
Quanto per te Euangelio ne aperto.

Id est,

Et Romanæ antiquæ pro earum potu
Contentæ fuerunt aqua: & Daniel
Spreuit cibum, quare & sapientiam adeptus est.
Seculum primum instar auri pulchrum.
Reddidit sapidas eum fame glandes ipsas,
Et nectar eum siti roris aquam.
Mel & locustæ dapes fuerunt,
Quibus est nutritus Ioannes in deserto:
Idcirco is tam gloriosus & magnus est,
Quantum per Euangelium hominibus innotuit.

Ecclesiastici cap: 31.

Vtere quasi homo frugi his, quæ tibi apponuntur.

Et capitulo eodem.

Quàm sufficiens est homini erudito uinũ exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem.

Capitulo. 37.

Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit usque ad choleram. Propter crapulã multi perierunt: qui autem abstinens est, adijciet uitam.

Ezechielis 16.

Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia & otium ipsius ac filiarum eius.

Esaiæ 5. cap:

Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad uesperum, ut uino æstuetis, & opus Domini non respicitis. Væ qui potentes estis ad bibendum uinum, & miscẽdam ebrietatem.

Oseæ.

Fornicatio & uinum & ebrietas auferunt cor.

Abstinentiæ exempla.

Moses ieiuniauit 40. diebus. Exod: 34.
Helias item. 40. diebus.
Ioannes Baptista uinum & siceram nõ bibit, commedens locustas. Mathæi 3. Lucæ 1.
Christus in deserto ieiunauit. 40. diebus. Matthæi 4.
D. Paulus item ieiunauit frequẽter.

Ieiunium moderatum res necessaria & præcepta omnibus.

Marci 10. capite.

Hoc genus Dæmonij non eijcitur, nisi ieiunio & oratione.

Lucæ 21.

Cauete ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, subitusque uobis ingruat dies: tanquam laqueus enim superueniet uniuersio orbi.

Ex Epistolis Diui Pauli. Ad Romanos.

Nolite propter cibum destruere opus Dei, non est regnum Dei in cibo & potu. Paulus 14.

Idem 2. Corinth. 6.

In omnibus commendemus nos ut Dei ministros in ieiunijs.

Idem ad Galatas 5.

Quicunque sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.

Ad Philipenses. 3.

Ridentur, quorum Deus uenter est, & gloria in confusione eorum.

Petri 1. capite. 4.

Sat est nobis, quod anteacto uitæ tẽpore uoluntatem gentium patrauimus, cum uersaremur in lasciuijs, concupiscẽtijs, uinolentijs, commessationibus, compotationibus, & nepharijs simulachrorum cultibus.

Primo Petri 1. capite.

Succincti lumbis mentis uestræ, sobriè, perfectè sperate, in eam quæ ad nos defertur gratiam, non accommodetis uos pristinis concupiscentijs.

Paulus ad Titum 2. capite.

Apparauit gratia Dei, ut abnegata impietate & mundanis cõcupiscentijs, sobriè & iustè & piè uiuamus in præsenti seculo.

Capite 3.

Eramus quondam & nos stulti, desiderijs seruiẽtes ac uoluptatibus uarijs.

D. Augustinus ad sacras uirgines.

Sobrietas est mentis & sensus & mẽbrorum omniũ, corporisque tutela, castitatis pudicitiæque munimentum, pudori proxima, amicitiæ pacisque serua, honestatisque semper coniuncta, criminum atque uiciorum omnium profuga.

Ibidem.

Sobrietas temeritatem fugat, pericula cuncta declinat, mutuis officijs obtemperat.

temperat, superbiam detestatur, domū familiamq; cū moderatione gubernat, fidem sibi committentibus seruat.

D. Hieronymus contra Iouinianum, Epist: 8. cap: 1. & habentur, Distinct. 5. De consecra. cap. Ne tales.

Ne tales accipiamus cibos, q̄s aut difficulter digerere, aut comestos magno paratos & perditos labore, doleamus: olerum & pomorum ac leguminum facilior apparatus est, & arte impendijsq; coquorum non indiget: & sine cura sustentat genus humanū moderatus sumptus, quia nec auidè deuoratur, quod irritamenta gulæ non habet, & leuiore digestione decoquitur.

Ibidem.

Morbi nimia saturitate concitantur, multiq; impacientia gulæ uomitu curātur, & quod turpiter ingesserūt, turpius egerunt.

Idem ad Iouinianum, & habetur de consecr: dist. 5. cap. legimus.

Legimus quosdam morbo articulari, Podagræ humoribus laborantes, proscriptione bonorum ad simplicem mēsam. & pauperes cibos redactos conualuisse: caruerant enim solicitudine dispensandæ domus, & puellarū largitate: quæ & corpus frangunt & animam. Irridet Horatius Poëta appetitum ciborum, qui consumpti relinqunt pœnitentiam.

Ad rusticum.

Modicus ac temperatus cibus & carni & animæ utilis est.

In Epistola ad Furiam.

Nonulli uitam pudicam appetentes, in medio itinere corruunt, dum solam abstinentiam carnium esse putant, & leguminibus onerant stomachum. Quæ moderatè parcèq; sumuntur, innoxia sunt: & ut, quod sentio, loquar: nihil sic inflamāt corpora & titillat membra genitalia, sicut indigestus cibus, ructusq; conuulsus.

Idem ad Celantiam.

Quid prodest tenuari corpus abstinētia, si animus intumescit superbia? Quid uirtutis habet, uinum non bibere, & ira & odio inebriari?

Idem ad Paulinnum.

Sit uilis uespertinus cibus, olera & legumina, interdūq; pisciculos pro summis ducas delicijs, qui Christū desiderat, & illo pane uescitur, non quærit magnopere quale de preciosis cibis stercus conficiat.

Idem ad Eustochium.

Sponsa Christi uinum fugiat pro ueneno. Hęc aduersus adolescentiam, prima arma sunt dæmonum. Non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio. Facile alijs caremus uicijs, hic hostis nobis inclusus est Quocunq; pergimus, nobiscum inimicū portamus. Vinum & Adolescentia, duplex incendiū uoluptatis. Quid oleum flāmæ adijcimus? quid ardenti corpusculo fomenta ignea ministramus?

D. Hieronijmus.

Pinguis uēter nō gignit tenuē sensum.

Idem.

Plenus uenter facile de ieiunijs disputat.

Idem.

Melius est stomachū dolere q̄ mentē.
Tantum tibi ieiunium impone, quātū ferre potes: multoq; melius est, quotidiè parum quàm raro satis sumere.

Idem.

Nihil adeo confert Christianis adolescentibus ac esus olerum, ardorq; corporum sic frigidioribus epulis rectè tēperatur.

Idem.

Parcus cibus semper uentri esurienti triduanis ieiunijs præfertur. Sic enim sensus exhibens deo officium semper uigebit.

D. Ambrosius.

Ieiunia, uigiliæ, eleemosynæ, & cætera huiusmodi augere bonum nostrum debent, non uelare peccatum. Ille enim abstinens uir credendus est, qui uitiorum omnium liber effectus est. Neq; reputanda est abstinentia, ubi fuerit uentris saturitas subsequuta.

Ibidem.

Membra sua, quæ sunt supra terram, mortificant: quando insolens corpus ieiuniorum continuatione castigant.

Idem.

Nihil contra abstinentiam faciunt, qui uinum non ebrietate, sed tantum pro salute corporis percipiunt, nec hoc eis offert uoluptas, sed permittit infirmitas.

Idem.

Idem.

Abstinentia ciborum sola non sufficit, nisi opera ei bona etiam adiungantur.

D. Ambrosius in sermone de Ieiunio, & habetur distinct: 35. cap: sexto.

Gula a Paradiso regnantem expulit: abstinentia ad Paradisum reuocauit errantem.

Idem in sermone quadragesimæ.

Fames amica est uirginitati, inimica lasciuiæ, saturitas uero prodigit castitatem, nutrit illecebram.

Idem de Ieiunio.

Initium uitæ hominis panis & aqua, at nunc quicquid piscium natat, quicquid auium uolitat, quicquid ferarum discurrit, nostris uentribus sepelitur.

Ibidem.

Quum Ebrij fuerint, de continentia disputant, ibi unusquisq; pugnas suas enarrat, ibi fortia facta prædicat. Vino madidus & somno solutus nescit mente, quid proferat lingua.

D. Gregorius Natali Episcopo: & habetur dist. 44. cap. Conuiuia.

Conuiuia communia, quę ex intentione impendendæ charitatis fiunt, rectè uestra fraternitas in suis epistolis laudat: sed tamen sciendum est, quia tum ex charitate ueraciter prodeunt, cum in eis nulla absentiū uita mordetur. Nullus ex irrisione reprehenditur, nec in eis inanes secularium negotiorum fabulæ, Sed uerba sacræ lectionis audiuntur cū nō plus q̄ nescesse est, seruitur corpori: sed sola eius infirmitas reficitur, ut ad usus exercendæ uirtutis habeatur. Hæc itaq; si uos in uestris conuiuijs agitis, abstinentium, fateor, magistri estis.

Idem Homilia 7. super illud Ezechielis, Scio abundare & penuriam pati.

Qui acceptis rebus non extollitur, qui eas ad usum uanę glorię non intorquet, qui non solus possidet, quod accepit, sed hoc indigentibus misericorditer diuidit, scit abundare. Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem uentris utitur, sed ad reparationem uirtutis, nec plus carni tribuit, q̄ necessitas petit, scit saturari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate uictus aliquid agit, unde anima laqueū peccati incurrat, scit esurire. Quē ergo nec in abundantia superbia eleuat, nec in necessitate cupiditas irritat, nouit abundare, nouit penuriam pati.

Idem libro 9. Moralium.

Discretionis moderamine cura carnis est seruanda, & minimè principetur, ne quasi domina animum uincat, sed subacta mētis dominio, quasi ancilla famuletur.

Idem 20. Moralium.

Abstinentiæ uirtus nulla est, si tantum quisq; corpus non edomat, quantū ualet: aut ualde inordinata est, si adterit plus quàm ualet.

Idem libro 30. Moralium.

Ad conflictum spiritualis agonis nō assurgitur, si non infra nosmetipsos prius hostis positus, gulæ uidelicet appetitus edomatur. Quia si non ea, quæ sunt nobis uiciniora, prosternimus: inaniter ad ea, quę longius sunt impugnanda, transimus. Incassum namq; contra extraneos inimicos in campo bellū geritur, si intra urbis mænia ciuis insidians habetur.

Ibidem.

Non cibus, sed appetitus in uicio est. Vnde & lautiores cibos plerunq; sine culpa sumimus, & abiectiores non sine reatu conscientiæ degustamus.

Ibidem.

Per abstinentiam carnis uitia extinguenda sunt, non caro. Sic necesse est, ut artem continentiæ quisq; teneat, quatenus non carnem, sed uitia occidat. Sępe enim dum in illa hostem consequimur, etiam seuerè, quem diligimus, trucidamus: cum uero immensa abstinentia uiciorum uices extenuat, etiam uirtus deficiens anhelat.

Ibidem.

Dominante gulæ uicio, omne quod homines fortiter egerunt, perdunt: & dum uenter nō restringitur, simul omnes uirtutes obruuntur.

Idem in Pastorali.

Incassum per abstinentiam corpus atteritur, si ordinatis moribus dimissa mens uicijs coinquinatur.

Ibidem.

Sanctificare ieiunium, est adiunctis bonis alijs dignam Deo carnis abstinētiam ostendere.

Ibidem.

Admonendi sunt abstinentes, ut nouerint: quia tum placentem deo abstinentiam offerunt, cũ ea, quæ sibi de alimentis subtrahunt, indigentibus largiuntur.

Ibidem Homilia 10. Cum natus esset Iesus in Bethleem.

Nato regi aurum offerimus: si in conspectu illius claritate supernę sapientiæ resplendemus. Thus offerimus: si cogitationes carnis per sancta orationũ studia in ara cordis intendimus, ut suaui odore per cœleste desiderium redolere ualeamus. Myrrham offerimus: si carnis desideria per abstinentiam mortificamus.

Gregorius in Registro.

Sanctius est, modico uino uti propter infirmitatem, quàm multa aqua ingurgitari propter auiditatem.

D. Gregorius.

Plus est uerbi pabulo uicturã in perpetuũ mentem reficere, quàm uentrem morituræ carnis terreno pane saciare. Cibo corpus pascitur pio opere, & uerbo spiritus nutritur.

Idem.

Abstinentes & arrogantes, per abstinentiam quidem corpus afficiunt, sed per desiderium uanæ gloriæ uiuunt.

Idem.

Cum mens de pręcepto charitatis cogitat, et obseruat etiam, restat procul dubio, ut per abstinentiã caro maceretur. Non enim Deo, sed sibi quisq; ieiunat, si ea, quę ad tempus uentri subtrahit, nõ inopibus tribuit, sed uentri postmodo offerenda custodit.

Ioannes Chrysostomus de consecrat. dist. 5. cap: Nihil.

Nihil enim sic iucundum est, sicut cibus bene digestus, aut decoctus: nihil salutem, nihil sic sensuum acumen operatur, nihil sic ægritudinem fugat, sicut moderata refectio. Sufficientia quippe cum nutrimento & sospitatem nihil procreat, & uoluptatẽ. Abundantia uerò morbos facit, & molestias ingerit, & ægritudines generat. Quod enim fames facit, hoc etiam plenitudo ciborũ, magis autem & multò peiora. Fames quippe in paucis diebus aufert hominẽ, & liberat eum de hac uita pœnali. Excessus uerò ciborum consumit & computrescere facit corpus humanum, & macerat ęgritudine diuturna, & tum eũ morte crudeli absumit.

Basilius Magnus.

Non benè possumus uigilare, cũ dapibus fuerit uenter onustus.

Vigilijs stude, copulare ieiunia, ut cunctis uirtutibus florere possis. Sicut equis frena sunt imponenda: ita corda nostra ieiunijs sunt frenanda. Escæ plurimæ non solum corda nostra, sed etiam corpus & animam lædunt.

Nihil prodest uentrẽ ab escis resecare, & animam obruere passionibus.

Talem te exhibe, fili, ut cum uolueris ieiunare, & te à cibis abstines, linguã quoq; tuam abstine ab illicitis cogitationibus, corpus exerceas ieiunijs, & mentem purges à uitijs.

Ad uigilandum multum prodest ieiunium. Et sicut miles plurimo onere prægrauatus impeditur ad bellum: ita & impeditur monachus uigilijs, cũ escarum largitate feruescit.

Sæpe per ciborum auiditatem franguntur stomachi uires: nec non abundantiam sanguinis, et cholerę, item plurimas ægritudines æscarum largitate patimur.

Cæsarius.

Quid prodest, si carnem nostram ieiunijs, & uigilijs adfligamus, & mentẽ tamen nostrã non emendemus, aut quæ interiora sunt, non curemus?

In Collationibus.

Tantum sibi cibi unusquisq; comedat, quantum sustentacio corporis, non quantum desiderium carnis exposcit.

Qui nimium cibis utuntur, quantò magis uentrẽ corrũpunt, tantò amplius sensum obtundunt.

In Vitis Patrum.

Quemadmodum flamma cõburit syluam: sic uisiones malas extinguit esuriens.

Qui continet uentrem suum, minuit uitia: & qui uincitur ab escis, augmentat uitia.

Incrementum ignis sylua, incrementũ uentris æsca multa.

Deside-

Desiderium escæ genuit inobedientiam: & gustus suauis expulit primum hominem de Paradiso.

Multæ escæ delectant gulas, nutriunt autem uermem fornicationis.

Vacuus uenter in orationibus uigilare facit, repletus uero somnum infert grauissimum.

Vapor Thymiamatis replet aërem, Abstinentis oratio adorat Deum.

Ioannis Cassianus de institutis Monach.

Quibuslibet escis refectus uenter seminaria luxuriæ parit, nec prævalet mens discretionum gubernacula moderari ciborum pondere præfocata. Non enim sola crapula uini mentem inebriari consueuit, uerum etiam cunctarum æscarum nimietas uacillantem ac nutabundam eam reddit, omniq; integritatis ac puritatis contemplatione despoliat.

Leo Papa distinct. 76. cap. Igitur.

Semper uirtutis cibus ieiunium fuit. De abstinentia quoq; castæ prodeunt cogitationes, rationabiles uirtutes, salubria consilia, & per uoluntarias adflictiones caro concupiscentijs moritur, & uirtutibus spiritus innouatur.

Isidorus.

Qui à cibis abstinent, & prauè agunt, demones imitatur. Illi autē à cibis bene abstinent, qui à malis actibus, uel à mūdi ambitione ieiunant.

Idem.

Escis libido crescit, ieiunio luxuria superatur.

Hoc ieiunium est perfectum & rationabile, quando noster homo ieiunat exterior, interior uerò orat.

Per ieiunium etiam occulta ministeriorum reuelantur, & diuini sacramenti arcana panduntur.

Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentationes Dæmonum, & citò per abstinentiam aduersarij uincuntur. Immundi spiritus ibi magis insistūt, ubi uiderint plus potus & cibi superesse. Caro deum sitit, quando per ieiuniū abstinet & arescit.

Abstinentia uiuificat moderata, & occidit superflua, uiuificat animam, corpus necat.

Corporis debilitas nimia uires animæ frangit, mētisq; ingenium facit inarescere, nec ualet quicquam boni per imbecillitatem perficere. Quicquid cum modo & temperamento fit, salutare est. Quicquid autem nimium est & ultra modū, perniciosum fit, studiumq; suum in contrarium uertit. Corpus, quod abstinentia frangit, tentatio non urit.

Sicut omnes cupiditates carnales abstinentia resecantur: ita omnes animæ uirtutes edacitatis uitio destruuntur. Neq; quisquam potest uirtutem perfectionis attingere, nisi prius uētris edomuerit ingluuiem.

Spernitur ieiunium, quod in uesperū repletione ciborum reficitur.

Aristoteles lib. de sensu & sensato.

Esurientibus sapores & odores sunt delectabiles, sed plenis & nihil agentibus, nec odores nec sapores sunt delectabiles.

De somno & uigilia: item lib. 2. Politicorum.

Vinum bibere, non conuenit pueris. Bonum est, pueros esse sine uino.

Libro 3. secretorum, sumptum ex Homero poëta.

Sume cibum modicè, modico natura fouetur.
Sic mentem refice, mens ut ieiunia feruet.

Cicero lib. ultimo Tuscul.

Quæstion.

Paruo cultu natura contenta est: etenim quis hoc non uidet, desiderijs ista condiri omnia. Darius in fuga cū aquā turbidam & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit unquam se bibisse iucundius: nunquam enim sitiens uidelicet biberat.

Ibidem.

Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos, in qua scriptum est his ferè uerbis: nullo modo placuit, bis in die saturum fieri.

Item lib. 1 de Diuinatione.

Quæ uigilantibus accidunt uatibus, eadem nobis dormiētibus. Viget enim animus in somnis liberq; sensibus, ab omni impeditione curarū iacēte et penè mortuo corpore: qui, quia uixit ab omni

æternitate, uersatusq; est cum innumerabilibus animis: omnia, quæ in natura rerũ sunt, uidet: si modo tẽperatis escis modicisq; potationibus ita est affectus, ut sopito corpore ipse uigilet: hæc somniantis est diuinatio.

Idem lib. de senectute.

Tantũ cibi & potionis adhibendũ est, ut reficiantur uires, non opprimantur.

Idem lib. 4. Rheto. nouo.

Esse oportet ut uiuas, non uiuere ut edas.

Idem de finibus bonorum & malorum.

Socrates dixit esse cõdimentum escæ famem, potionis situm.

Seneca ad Lucilium.

Multos morbos fercula multa ferũt. Innumerabiles morbos, innumerabiles coquos numera.

Ibidem.

Vna sylua pluribus Elephãtibus sufficit: homo uero pascit̃ uix terra ac mari.

Idem epistola 61.

Ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum.

Idem epistola 77. ad Lucilium.

Multis tormentum est uino carere, & prima luce excitari. Non est summa felicitatis in carne ponenda.

Idem ad Lucilium epistola 85.

Ad uos deinde transeo, quorum profũda et insaciabilis gula hinc maria scrutatur, hinc terras, alia hamis, alia laqueis, alia retium uarijs generibus cum magno labore persequitur.

Ibidem.

Infelices estis, qui intelligitis uos famem maiorem habere, quàm uentrem.

Idem epistola 92.

Fastidientis est stomachi multa degustare, quæ ubi uaria sunt & diuersa, inquinant non alunt.

Ibidem.

Subtilitas animi ciborũ copia impeditur.

Boetius lib. 1. de consolatione Philosophica.

Si quod natura satis est, replere indigentiam uelis, nihil est quod naturæ affluentiam petas. Paucis enim minimisq; natura contenta est, cuius sacietatem si superfluus uelis urgere, aut iniucundũ, quod infuderis, fiet: aut noxium.

Laertius Diogenes de moribus & uita philosophorum.

Lycurgus Philosophus & Princeps Lacedæmonius iuuenibus non una ueste amplius toto anno uti permisit, nec aliquem cultius altero progredi, nec opulentius epulari.

Ibidem

Quũ Socrates quosdã hospites suos satis tenui cœna exciperet, ait: si boni sũt, æquanimiter ferent: si mali, non est curandum.

Macrobius lib. saturnaliorum 3.

Iustæ nimium causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis et sumptibus ad populũ ferebãtur. Et imperari cœptũ est, ut patẽtibus ianuis prãsitaretur & cœnaretur: sic oculi ciuiũ testibus factis, luxuriȩ ut mod⁹ fieret. Prima aũt omniũ de cœnis lex ad populũ Orchia peruenit. summa aũt eius oĩb⁹ pręscribit numerũ conuiuorũ: at nisi pessimis effusissimisq; moribus uiueretur, profectò opus legibus ferendis non fuisset.

Idem lib. 7. saturnaliorum.

Ita etiã uitanda est ciborũ uarietas, ut uaria solẽt uina uitari. Nã pulmentorũ uarietas, recipit uaria condimenta, quibus gula ultra, quã naturæ necesse est, lacessitur: & fit inde cõgeries: dũ pruritu desyderij amplius uel certe de singulis parua libantur. Sic Socrates suadere solitus erat, illos cibos potusue uitãdos, qui ultra sitim, famemq; uitãdam prouocant appetentiam.

Valerius lib. 2. cap. De institutis antiquis.

Bonæ ualitudinis quasi quędã mater est frugalitas, inimica luxuriosis epulis, aliena à nimia uini abũdantia, & ab omni immoderato Veneris usu auersa.

Ibidem.

Fuit illa simplicitas antiquorũ in cibo sumẽdo, humanitatis simul et cõtinentię certissima index. Nã maximis uiris prãdere et cœnare in propatulo uerecundiæ non erat: nec sanè ullas epulas habebant, quas populi oculis subijcere erubescerent. Erãt adeo continentię deditì & adtenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quàm panis esset.

Idem lib. 4. de Abstinentia & Continentia.

Hi demũ penates, ea ciuitas, id regnũ æterno in gradu facile steterit, ubi minimum uiriũ Veneris, pecuniæq; cupido sibi uendicauerit. Nam quó istæ humani generis certissimæ pestes penetrauerunt

rũt, ibi iniuria dominatũ, infamia flagrat.

Ibidem.

Quartum & uicesimum annum agẽs Scipio, cum in Hispania Carthagine oppressa maioris Carthaginis capiũdę sum psisset auspicia, multosq; obsides, quos in ea urbe pœni clausos habuerant, in suam potestatẽ redegisset: eximiæ inter eos uirginem formæ, ætatis adultæ, & iuuenis & cœlebs & uictor postquàm cõperit illustri loco inter Celtiberos natã, nobilissimoq; gentis eius iuueni despon satam, accersitis parentibus & sponso inuiolatam tradidit. aurũ quoq;, quod pro redemptione puellæ allatum erat, summæ dotis adiecit.

Idem de Marco Catone.

Age, si quis hoc sæculo uir illustris pellibus hędinis pro stragulis utatur, tribusq; seruis comitatus hispaniã regat, et quingentorũ assiũ sumptu transmarinã prouinciã petat, eodem cibo, eodẽq; uino, quo nautæ, uti contentus sit, nonne mirabilis existimetũr? atqui ista pacientissimè superior Cato tolerauit. Quia illum grata frugalitatis consuetudo in hoc genere uitæ cum summa dulcedine continebat.

Ibidem.

Prætoris non solum manus à pecuniæ lucro, sed et oculos à libidinoso aspectu continentes esse debere, dixit Socrates.

Aulus Gellius lib. 17. cap. 19. noctium atticarum

Epictetum dicere solitum ait, ἀνέχου καὶ ἀπέχου, patere & abstine.

Virgilius de uino & Venere.

Nec Veneris nec tu uini capiaris amore,
Vno namq; modo uina Venusq; nocent.

Ibidem.

Compedibus Venerem uinclis constringe Lyæum,
Nec te muneribus lædat uterq; suis.
Vina sitim sedant, natis Venus alma creandis,
Sed fines hominum transiliisse nocet.

Ouidius lib. 15. Metamorphoseos Fabula secunda.

Parcite mortales dapibus temerare nephandis
Corpora.

Ibidem.

Vnde fames homini uetitorum tanta ciborum est?

Idem in Epistola Helenæ ad Paridem.

Est uirtus placidis abstinuisse bonis.

Horatius lib. 2. sermo. Satyra 7.

Nempe inamarescunt epulæ sine fine petitæ.
Illusiq; pedes uiciosum ferre recusant
Corpus.

Iuuenalis Satyra 11.

Hæc olim nostri cum luxuriosa senatus
Cœna fuit, Curius paruo quæ legerat horto,
Ipse focis breuibus ponebat oluscula, quæ nunc
Squalidus in magna fastidit compede fossor.

Idem.

Sicci terga suis rasa pendentia crate,
Moris erat quondam festis seruare diebus.
Et natalicium cognatis ponere Lardum,
Accedente noua, si quam dabat hostia carne.

Franciscus Petrarcha, Soneto 7.

La Gola il somno & lociose piume
Hano del mundo ogne uertu sbandita
Et è dal curso suo quasi smarita
Nostra natura & uicta dal costume.

Traductum ita sonat.

Gula, somnus, & plumæ plenæ otio,
Pepulerunt è mundo quaquam uirtutem,
Et est à cursu suo aberrans penitus
Nostra natura & uicta amore probo.

Hermolaus Barbarus.

Venter, pluma, Venus, laudem fugienda sequenti.

Sophocles in Electra.

Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι.
οὐ γὰρ δίκαιον, ἄνδρα γενναῖον φρένας
Τέρπειν, ὅπου μὴ καὶ δίκαια τέρπεται.
Turpe est honesto loco natis turpiter uiuere.
Quippe non decet animi generosi uirum
Gaudijs non licitis delectarier

Idem.

Ἀλλ' οὐ γὰρ αὐδᾶν ἃ μηδὲ δρᾶν καλά·
ὅσοι δὲ φιλοσοφοῦντες ἐκμοχθοῦσι τὸ
ἐνταῦθ' ὑπάρχει τοῦ βίου γαστρὸς κρατεῖν.
Διδάσκαλος γὰρ οὖσα ἡ εὐτέλεια σοφῶν,
καὶ τῶν ἀρίστων γίνεται βουλευμάτων. id est:
Inhonesta factu nec dictu quidem honesta sunt,
Quicunq; uero Philosophicis se dedunt laboribus
Addiscunt per uitam compescere uentrem.
Videlicet frugalitas est magistra
Sapientium, optimorumq; consiliorum.

Ex Simonis epistola ad Aristippum.

Elegantissimum dictum.

Μέμνησο μὲν τοι λιμοῦ καὶ δίψης· ταῦτα γὰρ δύναται μεγάλα τοῖς σωφροσύνης διώκουσι. id est:

Famis atq; sitis non obliuisci oportet. Multum enim potest apud sobrietatis ac prudentiæ studiosos.

Demo-

Demosthenes.

Δεῖ τὸν εὖ φρονοῦντα, τὸν λογισμὸν τῶν ἐπιθυμιῶν κρείττω παρέχεσθαι ποιεῖν. id est.

Perpetuum hoc esse debet sapientis institutū, ut rationem cupiditatum dominam constituat.

Eiusdem.

Σωκράτης ἐρωτηθεὶς, τίνι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων διαφέρει, εἶπε, οἱ μὲν λοιποὶ ζῶσιν ἵν᾽ ἐσθίωσιν, αὐτὸς δὲ ἐσθίω ἵνα ζῶ, id est.

Rogatus Socrates, quo nam à ceteris hominibus differret, respōdit: Aliȷ̄ quidam uiuunt, ut edant, ego edo ut uiuā.

Pithagoræ dictum.

Τεθνάναι πολλῷ κρεῖττον ἢ διὰ ἀκρασίαν τὴν ψυχὴν ἀμαυρῶσαι. id est:

Satius est mori, quam per intēperantiam animum obnubilare.

Idem.

Σωκράτης ἐγκράτειαν τὸ κρατεῖν τῶν ἐν τῷ σώματι ἡδονῶν, ἔφη. id est:

Socrates continentiam à corporis illecebris temperantiam uocabat.

Idem.

Ῥώμην μεγίστην καὶ πλοῦτον, τὴν ἐγκράτειαν ποίησαι.

Continentiam tibi ut robur ingens, diuitiasq; parato.

Epicuri.

Χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει, ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα, τὰ δὲ δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα. id est:

Gratia habenda est naturæ beatæ, quæ res necessarias parabiles fecerit, difficiles autem paratu, non necessarias.

Eiusdem.

Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προστίθει, τῶν δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει. id est:

Si quem uolueris diuitem efficere, nō est, quod augeas opes, sed minuas cupiditates.

Eiusdem.

Ἐγκράτεια δέ ἐστιν ἀρετὴ ἐπιθυμητικοῦ καθ᾽ ἣν κατέχομεν τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς. id est:

Continētia quid. Continentia est uirtus affectionis animi, per quam coërcemus ratione cupiditatem ruentem in prauas uoluptates.

Idem.

Ἐγκρατείας δέ ἐστι τὸ δύνασθαι κατασχεῖν τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ φαύλας ἀπολαύσεις ἡδονῶν, καὶ τὸ καρτερεῖν, καὶ τὸ ὑπομονητικὸν εἶναι τῶν κατὰ φύσιν ἐνδείας τε καὶ λύπης. id est:

Continētiæ autem est, posse cohibere ratione cupiditatē ferentē ad malas delectationes, & uoluptates: & pati, & tolerare naturæ indigentiam et ægritudinem.

Eiusdem Epicuri sententia.

Βρύζω τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι καὶ ἄρτῳ χρώμενος, καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, οὐ δι᾽ αὐτὰς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ. id est:

Turget mihi uoluptate corpusculum, aqua et pane utor, ad sumptuosas uoluptates expuo, nō tā ipsarū causa, quā sequentium ipsas incommodorum.

Idem.

Τότε χρείαν ἔχομεν τῆς ἡδονῆς ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι αὐτὴν ἀλγῶμεν, ὅταν δὲ τοῦτο μὴ πάσχωμεν, ἐν αἰσθήσει καθεστῶτες, τότε οὐδεμία χρεία τῆς ἡδονῆς· οὐ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖ ἔξωθεν, ἀλλ᾽ ἡ περὶ τὰς κενὰς δόξας, ὄρεξις. id est:

Tum opus habemus uoluptate, cum eam abesse dolemus: quum uerò nō ita afficimur, in trāquillo compositoq; sensu cōstituti, nihil nobis uoluptate opus est. porrò naturalis uoluptas nō aliquid damni extrinsecus nobis accersit, sed quæ intra nos est, uanæ opinionis appetitio, ea uerò lædit.

Idem.

Πλάτων πολλάκις διψῶν ἐκ τοῦ φρέατος ἀνιμᾶτο τὸ ὕδωρ, καὶ ἐξέχει τὴν κολάσας ἐπιθυμίαν. i.

Plato sępius siti laborās, è puteo hauriebat aquam, iterumq; effūdebat, ut ita cupiditatem castigaret.

Idem.

Ἐπίκουρος ἐρωτηθεὶς, πῶς ἄν, τις πλουτήσειεν οὐ τοῖς οὖσι προστιθεὶς, ἔφη, τῶν δὲ χρείας τὰ πολλὰ περιτεμνόμενος. id est:

Epicurus cum quæreretur, qua quis arte ditesceret, non si præsentibus adiecit, respondit: sed usum & necessitatem sibi persuasam, circumciderit.

Incerti authoris.

Γαστρὸς δὲ πειρῶ πᾶσαν ἡνίαν κρατεῖν
ἡ κοιλία καὶ πολλὰ χωρεῖ καὶ ὀλίγα.
Ventrem modis omnibus refrenare coneris
Venter & multorum capax est & paucorum.

Pallade.

Γαστέρα μισεῖ θεὸς καὶ βρώματα γαστρὸς
εἵνεκα γὰρ τούτων σωφροσύνη λύεται. i.
Ventrem Deus odit, uentrisq; epulas.
Propter ista enim soluitur temperantia.

Apolloniȷ ad Eidomenem.

Ἐξηλώ-

ἐξηλώσαμεν ᾗ τὴν αὐτάρκειαν οὐχ ὅπως τοῖς εὐτελέσι καὶ λιτοῖς πάντων χρώμεθα, ἀλλὰ ὅπως θαῤῥῶμεν πρὸς αὐτά. id est.

Commendauimus frugalitatem, non quod tanti res uiles ac minimè sumptuosas faciamus, sed ut hoc pacto animi magnitudinem augeamus.

Eiusdem ad familiares.

Μηδὲν με δόξης ῥαδίως ἄλλοις παραινεῖν, αὐτὸς γὰρ ἐπὶ τῆς μάζης, καὶ τῆς ἄλλης τῆς ἀκολούθου ταύτης διαίτης ὤν, τοιαῦτα ὑμῖν παρεγγυῶ. i.

Ne me alios facile monere putaueris, ego enim maza utens, alioqui consimili uictu, ista uobis consulo.

Aristippi.

Κρατεῖ ἡδονῆς, οὐχ ὁ ἀπεχόμενος, ἀλλ᾽ ὁ χρώμενος μὲν μὴ παρεκφερόμενος δέ, ὥσπερ καὶ νεὼς καὶ ἵππου, οὐχ ὁ μὴ χρώμενος, ἀλλ᾽ ὁ μετάγων ὅποι βούλεται. id est.

Moderatur uoluptati, non qui penitus abstinet, sed qui hoc modo utitur, ut non abripiatur cũ ipsa: ut naui & equo moderatur haud qui non utitur, sed qui quò libuerit, ducit.

Aelianus in uaria historia.

Χρύσιππος ὁ σολεὺς ἐποιεῖτο τὸν βίον ἐκ πάνυ ὀλίγων. Κλεάνθης δέ, καὶ ἀπὸ ἐλαττόνων. id est.

Chrysippus Solensis admodum paucis uiuebat, Cleanthes etiam paucioribus.

Idem:

Ἐπίκουρος ὁ γαργήττιος ἐκεκραγε λέγων, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανόν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν, ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ. id est.

Grauiter dictum. Temperantia Epicuri Gargetij.

Epicurus Gargetius exclamabat: cui parum non est satis, nihil sufficere potest. Idem aiebat, cũ quolibet se de fœlicitate certaturum, dummodo mazam et aquam haberet.

Idem author.

Σωκράτης ἐρωτηθείς, πῶς ἂν γένοιτό τις πλούσιος; ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔφη, ἂν πένης. id est,

Socrates interrogatus, quo quis pacto opulentus euaderet: si cupiditatũ fuerit inops, respondit.

Democritus.

Τῶν ἡδέων τὰ σπανιώτατα γινόμενα, μάλιστα τέρπει. εἴ τις ὑπερβάλλοι τὸ μέτριον, τὰ ἐπιτερπέστατα ἀτερπέστατα ἂν γίγνοιτο. id est.

Dulcia, quæ rarissima sunt, maximè delectant: si quis modum excesserit, iucundissima quæque iniucundissima fient.

Eusebius.

Ἀνδρεῖος οὐχ ὁ τῶν πολεμίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἡδονῶν κρατῶν. id est.

Fortis est, non tantum hostium, sed & uoluptatum uictor.

Menander Græcus.

Γαστρὸς δὲ πειρῶ πᾶσαν ἡνίαν κρατεῖν Ventris autem conare omnem habenam cõtinere.

Idem.

ἡ κοιλία καὶ πολλὰ χωρεῖ κ᾽ ὀλίγα.

Venter & multa capit & pauca.

Pogius lib. 3. de uita Cyri ex Xenophonte in latinum traducta.

Is ergo cibus mihi sumẽdus uidetur, qui neque somno nos oppressos reddat, neque insanos.

Abstemij.

Appollonius Tyanęus à uino & carnibus abstinuit. Dominicus author ordinis prædicatorum toto decẽnio abstinuit uino.

Fulgẽtius Episcopus Ruffensis nulla unquã necessitate adduci potuit, aut cogi, ut ęsitaret carnes, aut uinum biberet.

Iacobus minor uinũ aut sicerã nõ bibit, carnes nunquam manducauit, oleo nunquàm unctus est, nunquam usus balneo, nunquam nouacula rasus.

Anchimolus & Moschus sophistę Elienses tota uita hydropotę fuerunt, solisque ficis desiderio uentris satisfecerũt.

Emericus filius sancti Stephani Regis Pannoniæ, uinum tota uita non degustauit.

Locrenses Zepherij uino uti capitale ducebant.

Sobrij & Temperantes.

Porus Rex Indorum aqua & pane uixit contentus. Masinissa Rex Numidarum iam nonagenarius semel tantum, interdum uescebatur pulmento.

Mithridates Rex Ponti, iam senex cibum capturus, non accũbebat, uerùm stans uescebatur.

Viriatus Princeps Lusitaniæ ubi bellum aliquod mente conceperat, nõ prius accumbebat mensæ, aut in lecto acquiescebat, quã propositum absoluisset.

Augustus breuissimi cibi fuit, ad medias interdum epulas satiatus iam conuictoribus

uictoribus accedebat, primusq; surgebat mensa.

Lacedemonij nullam disciplinā abstinētia habuerūt potiorē; pinguis et obesi uētris adolescētes inedia macerabāt.

Ægyptia iuuentus Mosis edicto, nō prius cibum capiebat, quàm 180. stadia percurrisset.

Platonis frugales erant cænæ, propterea dicebat Timotheus, benè cum ijs fore, quos plato excepisset conuiuio, delicatiores epulas & opipera spreuit conuiuia, uiuebat contentus oliuis academicis, pane item & aqua.

Frugalitas Platonis.

Abstinentia & eius exempla.

D. Hieronymus annos ferè. 90. durauit incredibili abstinentia.

Hilarius modicis ficubus aridis & exiguo pane, decrepitam fouit senectutem.

Nicolaus quidam apud Heluetios à Vualden, sutrinam exercens, sine ullo penitus cibo, multis annis durauit inter uastas solitudines, incredibili sanctitatis fama celeber. Hunc cum episcopus Cōstantiēsis coēgisset ad sumptionem eucharistię, reuomuit, id quod fore prædixerat.

Columba uirgo Perusina solis fructibus repressit famem.

Demetrius Chidonius uir Græcus abstinentia singulari multos dies persistebat ieiunus.

Socrates minimo uiuebat sumptu, uescebatur pane & lacte.

Anacharsis apud Ciceronem, mihi, inquit, pulpamentum fames, cubile solum, uestis scythanum tegmen.

Zeno pane duntaxat uescebatur, pallium pertenue ferebat, aquam bibebat loco uini, ut discipulos suo exemplo ad Temperantiam inuitaret, hinc exijt prouerbium, Zenone temperantior.

Telemachus Camensis uictitabat fabis.

Socrates tanta fuit temperantia, ut omnia ferè uitæ suæ tempora ualetudine inoffensa uixerit.

Rogatianus senator semel tantum interdiu dabat operam cibo.

Persarum Magi nihil in cibum præter farinam & olera recipiebant.

Indorum gymnosophistæ alebantur pomis & farina.

Aegyptiorū sacerdotes carnibus & uino abstinebant: pane etiam raro uescebantur, ne onerarent stomachū, oleū tantum in oleribus nouerant, ouum & lac uitabant.

Diogenes nunquam pendebat de crastino, sed in præsentem modò horam sibi corrogabat cibum, ob id ἐφημέριος dictus, id est, quotidianus.

Epaminūdas uictu fuit adeò paruo & tenui, ut à uicino in cœnam inuitatus, cum dapsilem & affluentē delicijs mensam reperisset, iratus recesserit, dicens: Ego te opinabar rei diuino operā dare, non de contumelia cogitare. Sic infestus extitit obesis & corpulentis, ut quendam aqualiculo portentoso submouerit ab exercitu, quod ad tegendū eius corpus uix clypei tres sufficerent.

Thebanus.

Lycurgus dicere solitus est, non esse utendum maiore cibo, quàm qui ad repellendam famem sufficeret, amota crapula.

Scribit Marcellinus Constantiū imperatorem, nunq; gustasse pomum, nūquam nares in publico extersisse, nunquam expuisse. Idem superatus à Persis frusto panis à quadam uetula porrecto inediam repulit.

Pericles Atheniensis à cœnarum & conuiuiorum apparatibus abhorrebat, adeò ut nec apud amicos cœnitaret.

ADVLA-

ADVLATIO.

Adulatores. Parasiti.

ADVLATIO est peccatum ex sermone uanę laudis alicui exhibitæ, animo ac intentione placendi: uel est excessus delectādi alios uerbis & factis: atq; dicta παρὰ τὸ δουλεύειν, quod est in seruire & emereri gratiam, quod censetur seruile & turpe, Cic. 2. Quæst. Tuscul.

Assentatio, peruersa laudatio.

Aristo. in lib. Ethicorum.

Assentatio est uitiū, quo quis in uita atq; omni uerborum usu placendi studio omnia laudat, nec in re aliqua aduersatur, putans oportere minimè se cuiq; esse molestum.

Lucianus in parasito.

Vel est ars, quæ docet nosse sermones & proferre accomodos, eaq; facere per quæ in familiaritatem adiungitur, qui semet quàm beneuolentissimum suo alumno esse, ostensurus sit.

Adulatio principi inprimis fugienda: ex Pontano de instituendo principe.

Notatu dignum.

Fugienda est omnino Adulatio. Aures enim qui adulantibus præbet, omnino suus esse desinet, ex aliorum assentationibus, quàm ex sua cōscientia, seq; suaq; metiens.

De parasitis & Adulatoribus.

Parasiti & Adulatores differunt.

Parasiti ab adulatoribus siue assentatoribus differūt, quod hi quauis causa, illi aut cibi aut commodi gratia tantum adulantur. De his itaq; Athenæus ex auctoritate Clearchi Solensis ait: Parasitos uocabant antiquitus sacrorū conuiuiorum conuiuas, græcè συνθοίνους: altera sacerdoti, altera parasito pars erat. Aristoteles in Politicis inquit, quod Principibus olim Methoniensibus duo sigillatim parasiti fuerunt, ducibus uero exercitus unus, certosq; cibos & obsonia & ex piscibus sumebāt: postea probro fuere, adulatoresq; dicti sunt. Primus Homerus introducit Podē quendam asseclam Hectoris conuiuij, qua etiam de causa ipsum ponit Hectorem à Menelao uulneratum: quòd par fuerat, à uiro Spartano ac sobrio homine m Troianum (quod genus in Luxu et uino ac saltationibus uiuit) feriri in uetre, qui mēsis & parasitico luxui uacaret.

De Adulatoribus.

Apud Sonciates Gallorum populos Rex habet quosdam secum Adulatores Siloairos, græci euolimos uocant, qui unà semper aderant, sectabantur quocunq; iuisset: idemq; faciebāt, siue rideret siue lugeret, seu aliqua caperetur uoluptate, deniq; qui cum occumbentibus occuberent.

De nobilibus parasitis et Assentatoribus, ex Athenæo. Ex eodem.

Clisophus Philippi Macedonis parasitus, claudum se fingebat, quod Philippus crus fractum haberet, os, oculosq; idem cōtorquebat, quoniam huiusmodi gestibus dominum uidebat. Nicesias cum Alexandrum magnum à muscis petitum uideret, quanto, inquit, hæ cæteris præstant, qui tuum sanguinem degustant. cum uulneratum semel conspiceret, illud Homericum protulit ἰχὼρ οἷός περ ῥέει μακάρεσσι θεοῖς. Qualis diuorum percurrit corpora sanguis.

Carisophus Dionysij Parasitus cum uideret eum separatim cum amicis ridentem, ipse procul ridebat, interrogatusq; ab eo, quid rideret: quod, inquit, existimem digna risu, quæ dicitis. Andromachus Carren⁹ Crassi adulator, cui ille omnia communicabat, Parthis eum prodidit. Patroclides item causa fuit, ut Philippus, cuius assentator erat, à Romanis uinceretur, ut auctor est Polypius. Demadem Oratorem missum ad Alexandrum, quòd eum deum dixisset, 10. talētis Athēienses mulctauerūt. Euagorā uerò, quòd Regem eundem adorauerit, interfecerūt: hactenus ille Seneca in Declamationibus. Cliēs quidā cū Cælio Oratori omnia in sermone concederet: Ille iam longa adsentatione fastiditus, dic, ait contrà, ut duo uideamur.

Notatu dignum.

Cœlius Orator.

Adulatoris proprium ex Eunucho Terentij.

Irā habeo, nec quicq; habeo: nihil cum est, nihil desit tamen. Est genus hominū, qui esse primos se omniū rerū uolūt, nec sunt hos sector, hisce ego nō paro me ut irrideant. Sed his ultro arrideo & eorū ingenia admiror simul: quicquid dicūt,

laudo: id rurſum ſi negant, laudo id quoque: negat quis, nego: ait, aio: poſtremò imperaui egomet mihi omnia adſentari. Is quæſtus nunc eſt multò uberrimus.

Dicta contra paraſitos et Adſentatores, ex eodem authore. 58. 419

Clearchus Solenſis dicebat, Adulatorũ mores humiles eſſe atq; ſeruiles: breui tempore eorũ artẽ durare. Nemo enim paraſitũ canũ amat. Materiã quoq; fingendi tẽpore cõſeneſcere. Anazilas (ut auctor eſt Theophraſt⁹) adſimilabat eos uermibus, qui triticũ nacti nõ diſcedũt, donec uacuũ reddiderint: ſic illi apud diuites ſubſtantiã rodũt.

Pulchra hæc.

Antiſthenes.

Meretrices quæ amatoribus omnia bona exoptant, præter mentem et pudorem.

Euripidis tres ſenarij.

Amicos minimè blandos poßide,
Qui tecum gratiæ cauſa loquuntur: malis
Clauſtra domus prohibeas tuæ.

Critias.

Qui cum amicis gratiæ cauſa conuerſatur, poſtremò aſſentationis uoluptatem in inimicitiam conuertit.

Plautus.

Seneca.

Eſto omnibus benignus, nemini blandus.

Lucanus.

Exeat aula, qui uult eſſe pius.

Hieronymus in epiſtolis.

Naturali ducimur malo, & adulatoribus noſtris libenter annuimus: & quãq; reſpõdeamus nos indignos, & calidus rubor ora perfundat, tamẽ ad laudẽ ſuã quiſq; intrinſecus lętatur.

Auguſtinus in epiſtolis.

Gratias agimus tibi uberes, quod nos laudas, tamquam tales ſimus: magnopere hortaris, ut tales eſſe cupiamus

Gregorius in Moralibus.

Sicuti plãtæ uigor auræ ſiccitatẽ grãdeſcit, ſic bonarum mentium ſtudia cõmendatione proficiunt.

Et alibi: multis laudari prodeſt, non ullis uituperari: utrumq; tempeſtiuè factum iuuabit

Chryſoſtomus in Mattheum.

O ſtultum: quid enim illa tibi poſt mortem laudatio prodeſt, ſi ubi non ſis lauderis, ubi uero fueris, crucieris? proximus ſæculis primus qui in italia hoc genus ineptum aluerit, Nicolaus Aeſtẽſis fuit, Petri Gonellæ iocis delectatus. Eoq; uenit impuriſſimus uſus, ut iam non ſolum uoluptati, ſed ambitioni res hæc principibus exiſtat. Ex quo Plato inquit: Video ſæpe in magnis opibus ac faſtu uiros domi nutrientes paraſitos & adſentatores pernitioſos, quibus nihil poteſtas aut diuitiæ deteſtabilius habent.

Quantum malum Adulatio ex lib. 11. lectio Antiquarum Cælij cap. 33.

Adulationem perpetuũ eſſe malũ regũ, quorũ opes adſentatio ſępius, quàm hoſtis euerterit. Q. Curtius ſcribit, abs quo proditũ itẽ ſcimus, id eſſe nationis Siculę uitiũ propriũ, germanũq; Cynicũ. Diogenẽ ſcitè admodũ & uere ſolitũ dicere accepimus κρεῖττον εἶναι ἐς κόρακας ἀπολλῦν, ἢ ἐς κόλακας, i. præſtare ad coruos redigi, q̃ adulatoribus exponi. Quoniam illi morticina modo cõſectentur, hi etiãnum uiuos bonoſq; laniatu peſtifero excarnificare nõ deſinãt. Et Anaxilas dixit, adulatores eſſe diuitũ σκώληκας id eſt, uermes. Monet Seneca adulatoribus non eſſe præbendũ latus, qui artifices ſint ad captãdos ſuperiores: habere enim hoc in ſe naturale blãditias, ut cũ reijciãtur, etiã placeant, ſæpeq; excluſas nouiſſimè recipi. Remediũ tãti mali eſt, nolle laudari. Et alibi Seneca. Pro ſua quemq; portione adulatio infatuat. Vos quidem dicitis me eſſe prudentem, ego autẽ uideo, quã multa inutilia concupiſcam, nocitura optem.

Adulatorũ guttur dicitur in Pſalmo ſepulchrũ patens. In præceptis ciuilibus Plutarchus ſcribit Demetrij adulatores indignũ putaſſe, quo illũ, opinor, arcti⁹ illaquearent, ac cõpeditum tenerent, cęteris regiũ nomẽ impertiri. Nam Seleucũ Elephentarchen nuncupabãt: Lyſimachum uero Gazophylaca, at Ptolomeũ Nauarchum: Agotoclea Neſiarchem. Idem alibi Plutarchus, nil intentius cauendum, quàm adulatores, monet. Quoniam nullum ſit pernitioſius genus, quodq; in præcipitiũ feſtinãtius iuuentutem agat: quippe parentes ac liberos radicitus exterunt.

Cicero

Cicero in Lælio, seu de Amicitia.

In Amicitijs nulla pestis maior est quàm adulatio, blãditiæ, assentatio, tũ omniũ rerũ simulatio est uitiosa: tollit enim iudiciũ ueri; idq; adulterat. Assentatio uitiorũ adiutrix procul amoueatur, quę non modo amico, sed ne libero quidem digna est: maxima culpa in eo est qui & ueritatẽ aspernatur & in fraudem obsequio impellit.

Relatu dignum est.

Κροκοδίζειν uerbũ adulatoribus cõgruere, ubi subblãdiendo floccos, pilosq; ex uestibus legũt, quos uocant Grçci κροκίδας item γνάφαλα et τύλας. ex quo elegantissimè Galenus Phrenetios signa commõstrans, esse in ijs, inquit stultã manuũ iactationẽ, καὶ κροκιδισμὸν καρφολογίαν. i. Crocidismũ, & Carphologiã id est, festucarũ collectionẽ. Crocylia uerò nomen ciuitatis est. Scribũt Grçci κερκωπίζειν esse adulatorũ uerbũ, itẽ propriũ, translatione tamen à Brutis dicta, quæ cauda motatia, quã dicũt κέρκον, subblãdiri assueuerint: id uero nostris literis cercopisare rectè dicet. Fuisse iuniori Dionysio adulatores legimus plures, quos etiã pleriq; Dionysicolas nominant: hi primum se non acutè admodũ uidere assimulabãt, quia sic afficeretur Dionysi⁹. Expuẽti quoq; faciẽ obijciebãt, quã is cõspueret: nec satis, superfluitates oris collãbebant etiã, quę euomuisset, melle dulciora uideri asseuerãtes. At Apollophones Antigoni adulator, illius dicebat fortunam ἀλεξανδρίζειν.

Sunt qui ex adulandi gestu adulatorem, nũc paranchonisten, nunc Schematotecen nũcupent: quoniã sit propemodũ proteus quidã, & Psomocolax legit: quãq; in ueteribus libris esse is uidetur, qui panis ac buccellæ gratia, quã uocãt psomon, fusim abblãditur. Qui uero etiam plagas pati potest, psomocolaphũ, opinor, rectè dixeris. Nam et colax identidẽ sibi nomẽ uẽdicat, quoniã cibũ etiã colon uocẽt, unde & Bucolas: quin Cęlia quoq;, id est uenter, hinc originẽ ducit. Cyprias uerò mulieres assentãdi artificio pernobiles cum in Syriam transmisissẽt, Climaedas legimus nũcupatas: quoniam acclinatæ currum inscensuris Regũ uxoribus gradũ stuerent ac uelut scalã arrigerẽt, quã uocãt Climaca li. 7. cap. 53. Basilius Magnus in cõmentatione folio 365. quã de gentiliũ librorũ lectione concinnauit, scitè admodũ & doctè polypũ uocat adulatorem, cuius uerba mollia feriunt interiora uentris. Nã ut inquit, Polypus ad speciem subiecti soli colorem permutat, cõsimiliter & assentator ad uoluptatem audientium uariabit sententiam.

Aristoteles lib. 3. Ethicorum.

Qui delectat emolumẽti sui causa ut inde sibi ꝓueniat in pecunijs, & ijs quę pecunijs cõparantur utilitas adulator uocatur. δοῦλος seruus, qui in omnibus ita se accomodare studet, ut fauorẽ emereatur quoquomodo, uel uoce uel gestu, id quod sane seruile est, et indignum plane libero ingenio.

Adulatores amant principum Aulæ.

Adulatores plerumq; in principum aulis uersantur.

Ex Aegloga B. Mantuani.

Est & apud Reges rudis, inuida, rustica turba,
Mimus adulator, Leno, Assentator, Adulter,
Histrio, scurra, quibus uirtus odiosa, poëtas
Mille modis abigunt, ut quando cadauera corui
Inuenêre, fugant alias uolucresq; ferasq;.

Exemplum de Augusto Cæsare.

Tarraconẽsibus pro læto ostento nũciãtibus, ꝙ in eius ara palma esset enata, apparet, inquit, quàm frequẽter accẽdatis. quod illi dijs tribui uolebãt, ille tribuit illorum negligentiæ, qui nunquam in ara Cæsaris adolerent incensum.

Adulatio repulsa.
Suetonius in August.

Exemplum memorabile Alexandri Macedonis.

Laudãdus imprimis Macedo Alexãder, qui Aristobulo historiã de suis reb⁹ gestis sibi inter nauigandũ recitãti, ubi homo adulator multa supra ueritatẽ affinxerit, ereptum manibus librũ in Hydaspen fluuiũ demersit, & tu, inquiẽs, ô Aristobule, eodẽ fueras pacto præcipitãd⁹, q isto modo solus ꝓ me depugnas, qui uel iaculo ipso interficias elephãtos.

Erasmus in Apoph. Plutarch. in ei⁹ uita. Politian⁹ in sueton.

Apophtegma.

Phocion Antipatro petenti, ut in gratiã suã faceret quiddam pugnãs cum iustitia, non potes, inquit, Antipater, Phocione simul & amico & adulatore uti: amicus obsecũdat, quousq; patitur ęquũ et honestũ. Nec enim amicus ab amico, quod iniustum est, petere debet. Adulator autem ad quiduis obsequitur.

Quousq; Amicus obsecundet.

Aliud.

Ire in rem malam. Eras. li. 4. apophteg.

Græci, si cui precātur exitium, iubēt abire ad coruos, ἐς κόρακας. at Diogenes dicere solebat, multo periculosius esse incidere in assentatores, quā in coruos. Dicti iocunditas perit nobis, quæ est in Græcarum uocum affinitate. Nam illi κόρακας appellant coruos, & unica litera mutata κόλακας dicunt adulatores. Hoc dictum tribuitur & Antistheni.

Apologus.

Simulats amicus maximè formidādus.

Pastor quidam cani oues suas dederat custodiēdas, optimis illū pascens cibis, at ille sępe ouem aliquā occidebat: quod cū pastor animaduertisset, canem capiens uolebat occidere: cui canis, quid me, inquit, perdere cupis, sum unus ex domesticis tuis, interfice potius lupum, q cōtinuò tuo insidiatur ouili. Imò, inquit pastor, te quàm lupū morte dignū magis puto, ille enim palàm se meum hostem profitetur: tu uero sub amicitiæ specie quotidie meū imminuis gregem.

Hæc innuit fabula, lōge magis puniēdos qui sub amicitiæ specie nos lædunt, q̄ qui apertos se inimicos profitētur.

Simile.

Plutarchꝰ in Moralibus.

Vt Patroclus in bellū prodíturus reliqua quidē Achillis arma sibi sumpsit, solā hastā, ut grauē ac pręualidā, nō adtigit: ita adulator omnia ueri amici symbola imitatur, pręter solam admonendi libertatem.

Aliud.

In Menandri Comœdia inducitur falsus Hercules clauam gestans non robustam, sed inanem ac leuem: sic adulatoris libertas mollis est & blanda.

Facetè dictum adulatoris.

Atheneus Vola: lib. 23. philologiæ.

Carisophus Dionysij parasitus, cum uideret eum separatim cū amicis ridentem, ipse procul etiā ridebat, interrogatusq; ab eo quid rideret, q̄d, inquit, existimem digna risu quæ dicitis.

Prouerbium.

Pithon formosus πίθων καλὸς. Cōuenit ubi quis per adulationē falsò laudatur. Pindarus in Pythijs hymno secundo.

Philautia peculiaris simiæ.

Καλὸς ἦ πίθων παρὰ παισὶν αἰεὶ καλός
Formosus Python semper pueros formosus.

Interpres ostendit sumptum à pueris adulantibus, Simiæ subinde dictātibus καλὸς πίθων. Est autē φιλαυτίας peculiaris huic animāti, ut suos catulos contrectari gaudeant, ipsiq; suos catulos complexu enecent.

Sententia Græca.

Amicos minimè blandos poßide,
Qui tecum gratiæ causa loquuntur: malis
Claustra domus probibeas tuæ

Alia.

Menāder. Fides uera.

Δεῖ τοὺς φιλοῦντας πίστιν οὐ λόγους ἔχειν

Oportet eos qui amant, fidem, nō sermones habere.

Assentatio quàm similis est amicitię, non imitatur tantum illam, sed uincit & præterit: apertis & propitijs auribus recipitur, et in pręcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lędit: quemadmodum hanc similitudinem dinoscere possim, uenit ad me pro amico blandus inimicus, uitia nobis sub uirtutum nomine obrepunt. Seneca lib. 6. epist. 45. ad Lucilium.

Latina.

Omne beneficiū, si exprobretur, molestum est, ac gratiā perdit, nec ferri potest. At adulator non tam exprobat beneficium, cum præstiterit, sed iam quum præstat, protinus exprobrationem & pudorem admiscet.

Quò apertior est adulatio, quò improbior, quò magis frontem suam perfricuit, hôc citius expugnat: eo enim iam dementiæ uenimus, quod qui parcè adulatur pro maligno sit. Seneca lib. 4. Naturalium quæstionū. Idem. Cum quis ad te adulator uenerit uel accesserit, dicito, uis tu ista uerba, quę iam ab alio ad alium cum auctoribus transeant, ferre ad aliquē, qui paria facturus, uult, quicquid dixeris, audire: ego nec decipere uolo, nec decipi possum.

ADVERSITATES.

Calamitates. Infortunia. Molestiæ. Tribulationes. Tentationes. Angustiæ. Afflictiones. Aerumnæ. Miseriæ.

DEFINITIO.

ADuersitas est passio, uel ægritudo laboriosa egestatis, uel alteriꝰ alicuius mali, uel damni accidentis, uel illati, simulq; accepti. Ci. 4. Tusc. Quæst. in dictione ærumna. D. August. in lib. confessionum.

Baptista Mantuanus de fortuna Gonzagæ Mantuæ principis.

Quum

Quum fuero tecum paucis Gonzaga locutus,
Sors quanon debet censeri asperima: quando
Non natos, non imperium, non abstulit annos:
Sic Deus errori solitus succurrere nostro:
Quos amat, emendat sceleriq; imponit habenas.
Quos odit peccare sinit, neq; corrigit unquam.

Idem lib. 2. de patientia cap. 17. Quod uirtus crescat aduersis.

Hæ uirtutes, quæ aliis præsident, in infirmitate corporis maximè pollent: dicente Apostolo, uirtus in infirmitate perficitur, fit ut desiderabilis morbus sit, quò cum Apostolo docere possimus: cũ infirmior, tũ fortior sum, & iterũ libẽter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me gratia Christi: suscipiendus ergo gratãter est morbus, in quo tãti profectus est occasio: in quo tãta promerendi est oportunitas, tantus usus, tãta cõmoditas. Vnde in psalmo legit: Multiplicatæ sunt infirmitates eorũ, postea accelerauerũt. Quid hoc, quã quod ad Deum cucurrerunt: Est ergo infirmitas homini, quod calcar equo, quod stimulus boui. Nobis ut plurimũ accidit quod iumentis: iumenta cũ in uia cibũ reperiunt, uoluptate pellecta trahere desinunt, & pastui tam diu inhærent, quãdiu Bubulci stigma nõ sentiũt, tũ demũ accelerant, cũ uerberantur: tũ se uiq; accingunt, tum itineri student, cum nihil quod delectet, occurrit: nam dum non nisi in termino quietem expectant, gressu citatiore desudant, at qui sæpius in uia quod tardat, offendit, ad finem uiæ serius pergit.

Idem eo lib. cap. 19. quod aduersitas tollat mortis metum.

Est & aliud quoddam magnum infirmitatis bonũ: liberat enim nos mortis metu, quo incommodo maximè laboramus, cuius memoria sic amarescit, ut si cuncta possideas bona: si uescaris semper ambrosia, quicquid gustatur reddit amarũ. At sicut, cum quis calceo nimiũ præmitur, et si perbellè ac perquam uenustè pedem uestiat, discalciari optat: sic nimirũ, cũ, qui hãc uitã experitur aduersam, & sine spe salutis affligitur, pro singulari remedio mortem expectat, & nõnunquam inuocat, et quod sera sit, increpat, contra se urget, sibi etiã consciscit, uitæ ipsius contemptor & prodigus. Vnde & ipse Iob patientiæ exemplar,

Cap 14
Cap. 6.

quem carnis infirmitas in uitæ societatem adduxerat, clamat, dicens: cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec ueniat immutatio mea. Et iterũ: quis det, inquit, ut ueniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus, & qui cepit, ipse me conterat. Felix igitur calamitas, quæ id à nobis aufert incommodũ, quo quasi absynthio generali uoluptas omnis è uita discedit.

Aduersitas facit, ut nos ipsos cognoscamus. Deinde fert auxilium uirtuti. Idem eo lib. cap. 21.

CALAMITAS & aduersitates huius mũdi, quæ nobis cotidiè in uita hac miserrima accidũt, oculos nobis aperiunt, & in meditationem perducũt nos, nihil esse unde superbiamus, uel efferamur, sciẽtes, omnia quæ hic possidentur, esse uanissima ac inconstãtissima, & omnes homines uiuentes esse uanos, nos item quasi putredinem (ut inquit Iob) consumptum iri, & quasi uestimentũ à tinea sic cõmestum iri, deniq; in puluerem reditura omnem carnem: inde cum affligimur, nec opem aliundè speramus, tunc agnita nostra miseria & uanitate huius uitę sub potenti manu Dei opt. ac max. humiliantes nos, illius auxilium inuocamus, ex hac ualle lachrimarũ discedere inenarrabilibus gemitibus exoptamus. Cap. 11. Animaduersione dignum.

Si uim & naturam uirtutis inspicimus, si legum & rationis memores, sumus solliciti ne libido in nobis dominetur, et ut appetitũ redigamus in ordinem, aduersitatem in primis amabimus, cuius ope efficitur, ut sensus obediat rationi. Aduersitas. Passio affectus.

Est enim Aduersitas domitrix passionum. Passio autẽ est motus appetitiuę uirtutis sensibilis, cum imaginamur bonum uel malum. Cic. affectum uocat, id est, animi & corporis ex tempore aliqua de causa mutationẽ. Tales sunt affectiones: gaudiũ, lætitia, misericordia, cupiditas, metus, molestia, affectus istos uirtus quidem cõprimit, sed magis aduersitas ob id non abigenda, sed cum quasi suppetias in hac militia nobis datura uenerit, ut socia omnibus modis amplexanda erit. Perturbationes.

D. Gregorius mortalium 26. super illud Iob 35. Qui dat carmina in nocte.

Nihil iniustè patimur. Carmen in nocte est lætitia in tribulatione.

Ioan. Chrysost: sermo. 18.

Faciamus de necessitate uirtutem, seu uoluntatem, exempli gratia: proprium quis amisit filium, substantiã alius omnem, & fortunæ bona, si noueris quod semel peractum est, nec deleri amplius nec solui posse, licebit ex ea insanabili calamitate utilitatis aliquid cõparare, si magno ac uirili animo aduersos tuleris fortunæ casus, procq; maledictis Domino laudem referas. Hoc pacto quæ præter spem obuenerint mala in uoluntatis officium commutabis.

D. Paulus in secunda Corinth. cap. 4.

In omnibus tribulationem patimur, sed nõ coangustamur: laboramus, at nõ destituimur: persecutionem patimur, at non in eo deserimur: deijcimur at non perimus, semper mortificationem Dei Iesu in corpore circumferentes, ut & uita Iesu in corpore nostro manifestetur.

D. Augustinus.

Qui in hoc mundo flagellari non meretur, in inferno torquebitur: Cũ aũt à Domino flagellamur, si patienter accipimus, & humiliter gratias agimus, si mali fuerimus, peccatorum indulgentiam accipiemus: si autem boni, æternam beatitudinem consequemur.

D. Hieronymus.

Qui semel recipit malum in uita sua, non eosdem cruciatus patitur in morte, quos est passus in uita, & multò melius est stomachum dolere quàm mentem.

Item.

Cauendum est uulnus, quod cum dolore curatur. *Item.*

Magna misericordia est, quando peccantibus irascitur Deus.

Item.

Medicus si cessauerit curare, desperat.

Gregorius.

Diuina dispensatione agitur, ubi prolixiora uitia ęgrotatio prolixior exurat.

Isiodorus lib. 3. de summo bono.

In aduersitatibus tuis non contristeris, in languoribus tuis gratias age, ualere te magis anima opta, quã corpore: ualere te magis mente opta, quã carne. Aduersa corporis remedia sunt animæ. Aegritudo carnẽ uulnerat, mẽtẽ curat. Languor uitia excoquit, languor uires libidinis frangit.

Idem lib. 1. Soliloquiorum.

Semper Deus hos uulnerat, quos ad salutem perpetuam præparat.

Ibidem.

Omnia aduersa æquo animo tolera; dum tibi aliena pericula memoras, mitius portas tua.

Idem lib. 3. de summo bono.

Discat non murmurare, qui mala patitur, etiã si ignorat, cur patiat. Sed per hoc quis iuste se pati arbitretur, quia ab illis iudicatur, cuius nunquam iudicia iniqua sunt. *Idem.*

Reuertens Deus hominem cruciat, quem peccãtem deseruerat, flagellando iterum uisitat.

Hæc ex opposito in uersus facta sunt, D. Amantio authore.

Ne contemne crucem domini, charissime fili,
Dum te castigat, deficias; minus:
Quos amat omnipotens Deus, hos affligit, & ipse
Filiolos ueluti corrigit inde suos.
Crede Deo, confide Deo, spes omnis in ipso
Sit tua, quaq; habitas in regione mane.

Isidorus.

Ordinata est miseratio Dei, quæ prius hic hominẽ per flagella à peccato emendat, & postea ab æterno supplicio liberat. Elect⁹ enim Dei doloribus uitę isti⁹ adterit, ut perfectionẽ uitę futurę lucret.

Idem alibi.

Iustis temporalia flagella ad æterna proficiũt gaudia: Ideocq;, & iustus in pænis gaudere, & impius in prosperitate lugere debet. *Item.*

Bonos hic per afflictionem Deus iudicat, ut illic remuneret per miserationem, malos autem hic tolerat per tẽporalẽ clementiã, ut illic puniat per æternam iustitiam, & hac in uita Deus parcit impijs, electis uerò non parcit, in alia parcet electis, non tamen impijs.

Tobiæ cap. 12.

Quia acceptus eras deo, necesse fuit, ut tentatio probaret.

Iob cap. 5.

Beatus qui corripitur à Domino.

Ecclesiast. cap. 27.

Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.

Paulus ad Rom. cap. 5.

Tribulatio patientiam operatur, patientia autẽ probationem: probatio uero spem, spes autem non confundit.

Ad Hebr. cap. 12.

Filii

Apocaly: tertiocap: Quos amo, arguo, & castigo. Ad Rom: 2. capite Prouer. 3. Fili mi, noli negligere disciplinã Dei, neq; fatigeris dum ab eodem argueris: quem enim diligit dñs, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanquam filijs uobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater?

Secunda ad Timo: cap. 3.

Omnes qui piè uiuere uolunt in Christo Iesu, persecutionem patientur: mali autẽ homines, & seductores proficiẽt in peius: errantes, et in errorem mittentes.

Acto: Aposto: cap. 14.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Augustinus de uerbis domini lib. 2.

Nemo frangitur aduersorũ molestia, qui prosperorũ delectatione nõ capitur.

Augustinus super Matthaeum sermone 28.

Ideo Deus fœlicitatibus terrenis amaritudines miscet, ut alia quaeratur fœlicitas, cuius dulcedo non est fallax.

Pictorius Poëta ad Polyxenam.

Saepe uides alios alijs accedere uentos,
Ingerere & fluctus sese alijs alios.
Rebus in humanis ita duris dura uidemus
Subnecti, didicit qui tolerare, sapit.
Si petis haec quorsum tibi, chara Polyxena, dicam:
Vt quod commune est omnibus, haud doleas.

Item in sermone ad Lippeum.

Noli admirari frater, si postquã Christianus effectus es mille te undiq; tribulationes uexãt. Quoniã Christus nostrę religionis caput est, nosq; eius membra sumus: debemus ergo non solum eũ, sed eius uitam cumulatissimè sequi. Vita enim Christi respersa fuit angustijs plurimis, sũma paupertate circũdata, scribis et pharisęis derisus, tandẽ ꝑpter nos peccatores, morti turpissimae traditus ẽ: unde coniectura est, cũ te Deus immensis persecutionib⁹ corripit, te in electorum suorum numero deputasse. Nã sine huiusmodi tribulationibus nequaquã, ad Deum peruenire possumus. Omnes enim qui ad Paradisum redire desyderant: oportet transire per ignẽ & aquã, siue fuerit petrus Apostolus, siue Paul⁹ uas electionis, siue Ioannes, cui reuelata sunt secreta caelestia: necesse est ut omnes dicant, per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Idem super Psalm: 21

Intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentũ esse ad salutem, non poenam ad damnationem. Sub medicamẽto positus ureris, secaris, clamas: non audit medicus ad uoluptatem, sed audit ad sanitatem.

Idem super Psalm: 60.

In fornace ardet palea, purgatur aurũ: illa in cinerẽ uertitur, & illud sordibus exuitur: fornax mundus: aurum iusti: ignis tribulatio: artifex Deus est. Quod uult ergo artifex, facit: ubi punit me artifex, tolero, nouit ille purgare. Ardẽat licet palea ad incendendum me, & quasi consumendum me: illa quasi in cinerem uertitur, ego sordibus careo.

Idem lib: 1. de Ciuita: Dei.

Sub uno igne aurum rutilat, palea fumat, sub eadem tribula stipula comminuitur, & frumenta purgantur.

Idem contra Faustum.

Nullus hominum sic iustitia praeditus est, cui non sit necessaria tentatio tribulationis, uel ad perficiendam uirtutem, uel confirmandam seu approbandam.

Diuus Hieronymus in epistola ad Heliodorum.

Quis non tribulari uelit, quis se non maledici desideret, ut mereatur Christi uoce laudari, & cęlesti copiosaq; mercede munerari?

Diuus Ambrosius de morte Satyri.

Quid in hac uita nõ experimur aduersi? quas nõ procellas tempestatesq; perpetimur? quibus non exagitamur incõmodis? Cuius parcitur meritis?

Idem in lib. Officio:

Paupertas, fames, dolor, quę putantur mala, nõ solũ impedimẽta nõ sunt ad uitam beatam, sed etiam ad meritum adiuuant. Vnde dicuntur beati pauperes: beati qui esuriunt.

D. Gregorius lib. 3. Moralium.

Quũ quis positus in prosperitate diligitur, incertum est, utrum prosperitas an persona diligatur: amissio enim felicitatis interrogat uim dilectionis, nec prosperitas quippe amicum indicat: nec aduersitas inimicum caelat.

Idem lib: 13. Moralium.

Iustis amplius placet ex aduersitate mala perpeti, quàm ex prosperitate terrenae dispensationis cura fatigari.

Idem in Registro.

Facilis erit cõsolatio, si inter flagella, q̃ patimur, quę fecim⁹, ad memoriã delicta

reuocam⁹,atq; hęc iā nō flagella, sed dona esse cōspicimus:si quę carnis delectatione peccam⁹, carnis dolore purgam⁹.

Idem lib. 5. Moralium.

Si mēs forti intentione in Deū dirigit, quicquid in hac uita sibi amarū sit, dulce ęstimat, omne q̄d affligit, requiē putat.

Idem lib: 10. Moralium.

Dolor flagelli temperatur, cum culpa cognoscitur: quia quantò quisq; ferramētū medici patiētius tolerat, tantò magis putridum conspicit esse quod ferat.

Eodem libro.

Mala uitę præsentis tantò durius amicus sentit, quantò pensare bonum, quod sequitur, negligit. Nequaquā nos gratia in aduersitate deserit, quia quo nos durius dispensatione percutit, eò amplius ex pietate custodit.

Idem 11. Moralium.

Nunquam est patientia uirtus in prosperis. Ille uerò patiens est, qui et aduersis conteritur, & tamen à specie suæ rectitudinis non curuatur.

Idem lib: 26. Moralium.

Aurem cordis tribulatiō aperit, quā sæpe prosperitas huius mundi claudit.

Ibidem.

Sanctorum mentes æternitatis præmia prestolātes, uires ex aduersitatibus sumūt: quia crescente pugna gloriosiorē sibi non ambigunt manere uictoriam. Electorum desideria dum premuntur, aduersitate ꝓficiunt: sicut ignis flatu p̄mitur ut crescat, & unde quasi extingui cernitur, inde roboratur.

Idem super Ezechielem.

Donis suis Deus flagella permiscet, ut nobis omne quod nos in seculo delectabit, amarescat: & illud incendiū surgat in animo, quod nos semper ad celeste desideriū inquietet ac excitet: atq;, ut ita dicam, delectabiliter mordax suauiter cruciet, hilariter contristet.

Idem in Pasto: cap. 31.

De spe ęternæ hæreditatis gaudiū sumunt, quos aduersitas uitę tēporalis humiliat: quia non saluandos in perpetuū cerneret, si erudiendo sub disciplinæ regimine diuina dispēsatio nō refrenaret.

Idem in Registro.

In omnipotēte Deo tua certa est fiducia, quādo ꝓ bono opere aduersitas additur. In hoc mūdo recipit, ut pulchrior merces in retributione ęterna seruetur.

Eodem loco.

Multi in hac uita dolores sunt, qui ad amorem cælestium cotidiè impellunt, qui in hoc uehementer solùm mihi placent, quia placere in hoc mundo aliquid non permittunt.

AETAS.

Ouidius lib. 1. Metamorphoseos.

Aurea prima sata est ætas. Postea inquit. 1.
Subijtq; & argentea proles. 2.
Auro deterior fuluo, pretiosior ære.
Tertia post illas successit ahenea proles, 3.
Sæuior ingenijs, & ad horrida promptior arma.
Non scelerata tamen de duro est ultima ferro. 4. Aetates quatuor.
Protinus irrupit uitæ peioris in æuum
Omne nephas: fugère pudor, uerumq;, fidesq;.
In quorum subière locum, fraudesq;, doliq;,
Insidiæq;, & uis, & amor sceleratus habendi.
Viuitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus:
Non socer à genero: fratrum quoq; gratia rara est. Fratrum gratia rara.
Victa iacet pietas etc.

AETAS FVGIT.

Ouidius lib. 3. de arte.

Vtendum est ætate, cito pede labitur ætas, Tempus uolucre.
Nec bona tam sequitur, quàm bona prima fuit.

Horatius lib. 2. Carminum Ode. 11.

Quid Bellicosus Cantaber, & Scythes
Hyrpine Quinti cogitet & Hadria
Diuisus obiecto, remittas
Quærere, nec trepides in usum
Poscentis æui pauca, fugit retrò Verū Epitheton iuuentæ.
Leuis iuuentas, & decor, & arida
Pellente lasciuos amores
Canicie, facilemq; somnum.

TEMPVS LABITVR.

Miserum est genus uitæ nostræ & nimis fluxum.

Iuuenalis satyra. 9.

Vtile consilium modo, sed commune dedisti. Tempus labile.
Num mihi quod suades, post damnū temporis, & spes
Deceptas: festinat enim decurrere uelox
Flosculus angustæ, miseræq; breuissima uitæ
Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas Senectus nō precio sissima.
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.

Horatius libro 1. Ode. 11.

Spatio breui
Spem longam reseces: dum loquimur inuida
Aetas fugerit. Inuita ætas.

Erasmus in confabulatione Pia de precio temporis.

E. Ne tu præparcus es Tēporis. Gas. Nec mirū si partus sum rei ut multo p̄ciosis-

ciosissimæ, ita irrecuparabilis. Er. At
Hesiodus docet, in medio parcendũ, in
principio præproperam, in fine serã esse
parsimoniam. Gas. Rectè Hesiodus de
uino: sed ætatis nulla est intempestiua
parsimonia. Dolium si sinas, nõ exhau-
Aetas semper fluit. ritur: at ætas nunq̃ nõ defluit, siue dor-
mias, siuè uigiles.

Ouidius 6. Factorum.

Tempora labuntur, tacitisq́; senescimus annis:
Et fugiunt, freno non remorante, dies.

AETATVM DIVSIO, *secundum Varronem & Galenum atq; Hyppocratem.*

Doctissimus Varro quinq; ętatis gra-
dus æquabiliter putat esse diuisos, ac
Pueri. unũ quenq;, præter extremũ, in annos
15. Propterea sectio prima annũ quintũ-
decimũ adtingens, pueros habet: ex pu-
ritatis ratione ita nũcupatos. Secunda
Adolesentes. ad tricesimũ porrecta, adolescentes: ab
incrementi ratione nomen adeptos. Iu-
uenes sectionẽ faciunt tertiã, ad annos
Iuuentus. quinq; & quadraginta: quibus inde ap-
pellatio facta, quod in bellicis usibus
reip. adiumento forent. Et inde huius-
modi ex catalogo esse dicunt, sicut ultra
Seniores. catalogũ, qui iam militiæ habentur ine-
pti. Ad annorũ decada sextam, seniores
perueniunt. Reliquũ uitę tẽpus sectio-
Senes. nẽ habet quintã, in qua qui agunt, iã uo-
Vitæ tempora rectè fabulis conferunt. cantur senes. Ex hac Varroniana ætatũ
distributione cõmoneor scitè admodũ,
& congruenter, uitæ tẽpora fabulis cõ-
parari. Nã & Cicero, q hisce, inquit, au-
toritatis p̃miis splendidè usi fuerint, ii
mihi sunt uisi fabulã ętatis peregisse, nec
tanq̃ inexercitati histriones in extremo
Fabulam ætatis peragere. actu corruisse. In fabulis uerò act' serua-
ri quinq;, nõ arbitror esse quẽ fugiat, qñ
nec persona quinques egressa ultra exire
potest. In q attentè animaduertẽdũ, ubi
& qñ scena uacua ab oĩbus sit personis,
ut in ea chor', uel tibicẽ audiri possit: id
enĩ cũ uiderim', ibi actũ esse finitũ debe
Hyppocrates. mus agnoscere. Hyppocrates (sicuti li-
bro de die natali ꝓdit Censorinus) septẽ
ętatis cõstituisse gradus dep̃hẽditur. Ac
Aetatũ diuisio secũdum Hyppocratẽ. primũ quidẽ anno septimo terminasse:
secundũ, quarto decimo: tertiũ, duode-
uicesimo: quartum, tricesimo quinto:
quintũ, duodequadragesimo: sextum,
sexagesimo primo: septimum, ad uitæ
coronidem protendit.

Galenus de definitionibus medicis.

In libro, cui Titulus ὅροι ἰατρικοί ętates
statuit omnino quatuor: ex quibus pri- Quatuor secundum Galenum ætates.
mã facit, τ̃ νέων. id est, iuuenũ. secundam
τῶν ἀκμαζόντων id est, uigentium, tertiã
τῶν μέσων. id est, mediorum. postremam
τῶν γερόντων. id est, senum.

Iuuenes postmodũ esse, ait, tẽperatu- Ver.
ra calidos humidosq;, ueri p̃cipuè assi- Aestas.
miles, in uigore cõstitutos, calere simul, Autumnus.
arescereq; ætatis modo. Medios pronũ-
ciat esse frigidos, ac siccos, perinde ac
autumn' ẽ. Sũt uerò humecti cũ frigidi- Hyems.
tate senes, ὡς χειμῶνι παραπλήσιοι. Efflo- Iuuenes sãguinei.
rescit in iuuenib' sanguis, in uigentibus
ξανθὴ χολὴ, in mediis μέλαινα, in senib' τὸ Vigentes cholerici.
φλέγμα. Et hęc caloris intimi ratione oĩa Medii melãcholici.

Aetas ex Menechinis Plauti. Senes phlegmatici.

Consitus sum senectute, onustũ gero
corp', uires reliquêre, ut ætas mala est,
mors mala est ergo. Nam res plurimas Senectus
pessimas, cũ aduenit, adfert: quas si au- multa mala secum
tumem omnes, nimis longus sermo est. fert.

Idem in Bachidibus.

Non omnis ætas ludo conuenit.

Idem.

Haud ætati optabile fecisti, cum ist-
hanc nactus es impudentiam.

Aetas florida, uigens, integra.

AETAS FLORIDA.

Petrarcha in 1. dialogo.

Multum uitæ superest. R. En prima
mortaliũ uana spes, quæ multa hominũ
milia & fefellit, & fallit. Inane gaudium
& breuè: flos ille, dũ loquimur, arescit.

Aetas integra.

R. Quis integrũ docet, cui & multum
deesse constat, & quantulum sit quod
restat, incertum est.

Aetas in ascensu est.

R. Insidiosissimæ rei fidis. Ascensus
iste est descẽsus, uita breuis, tẽpus insta-
bile, furtim nullo pedum strepitu inter
somnũ et iocos effluit. Et ô si hęc tẽporũ
celeritas, uitęq; breuitas, ut in fine, sic in
principio nota esset, nũc intrantibus in-
finitum quiddam, exeuntibus nihil, &
quot secula uidebãtur, uix totidem sunt
momenta. Sic tũ demum fraus noscitur,
dũ uitari nequit. Vnde est, q̃d sæpe fru- Fraus cũ uitari non potest noscitur.
stra huic cõsulitur ętati, incredula simul
et inexpta est, & cõtẽptrix alieni cõsilii,
inops sui. Itaq; iuuenibus errores, licet
inumerabiles, & immẽsos, his ipsi tamẽ
occultos et incognitos, q̃rũ sunt, nil me-
lius,

Nõ agnoſcunt iuuenes errores ſuos.

lius, quã ſenectus detegit, & diſſimulãtium conniuentiũq; luminibus ingerit, nec prius quod eſſe debuiſtis aduertitis, quam q̃d eſſe uoluiſtis, effecti eſtis, fieri iam aliud non poteſtis. Quod ſi quis in tempore, aut per ſemet ipſum intelligere poſſet, aut docẽti credere, ille mihi unus ex milibus pręclarus ac fælix ſurgeret adoleſcens, nec tam multis anfractibus ageret uitam, cuius uita tuta, & recta per uirtutem uia eſt.

Vitę unica tuta uia p uirtutem.

Aetas indecerpta eſt.

R. Quomodo indecerpta eſt, quæ ex quo nõ cæperit, aſsiduè carpitur, & quę minutiſsimis portiunculis, dum datur, eripitur. Siquidem motu perpetuo cælũ rotat momenta, horas: horæ diem rapiunt, is alium diem trudit, iſq; alium, et nũq; quies: ſic menſes prætereunt, ſic anni, ſic & ætas currit, & properat, & (ut Cicero ait) uolat: quodq; ait Maro, celeres neq; cõmouet alas: ita ceu naui iter agentibus, nec ſentientibus, qui uehuntur, ſępe nec cogitãtibus finis adeſt.

Aetas incipiens ab extremo procul eſt.

Intra breuis uiæ ſpacium, nihil eſt ꝓcul. G. Nulla pars à fine diſtantior, quã principium. R. Nulla quidem, ſed tunc rectè diceretur, quando omnes æquis ſpacijs uiuerent. Nunc pluribus uijs, & ſæpius prima ætas in mortem incidit: quo fit, ut plerũq; uicinior ſit extremo, qui remotior uidebatur.

Prima ætas in mortẽ ſæpius incidit.

Seruius Tullius.

Romanorum Rex eos pueros appellauit, qui eſſent infra decimum ſeptimũ annum: indeq; ad ſextum & quadrageſimum, iuniores dixit, quos bello idoneos elegit: ſupra uero quadrageſimũ ſextum annum, ſeniores dixit.

Certè floridiſsima eſt ætas.

R. Etſi adhoc pauci animum aduertãt, tamen ex quo loqui cepimus, mutatio aliqualis inceſsit, & modo per ſingulos ſyllabarum tract⁹ uitæ aliquid excidit, aliquid de caduco ætatis flore ſubtrahitur. Quid autem (quæſo) plus habet hic mollis & nitidus adoleſcens, quàm ille durus & ſquamoſus ſenex, præter hunc, quem loquimur, ætatis breuem ſcilicet, & caducum immò aſsiduè cadẽtem florem? Vbi quid tam dulce, tam iucundum, non inuenio: cum ſciat, dicto citius ſe futurũ, quod ille nunc eſt, uel, ſi neſcit, inſaniat: niſi fortè è duob⁹ alias capitali ſimul ſupplicio addictis, ille felicior eſt habẽdus, qui nouiſsimè iuſſus eſt dare ſecuribus colla, qui mihi quodamodo ipſa dilatione miſerior uideatur: quãq; non eſt par hominum horum cõditio, et illorum. Huic enim interuenire aliquid poteſt, unde collegę ſupplicium euadat, & uiuat: iuuenem ſenio eripere ſola mors poteſt. Ad ſummũ: paruo tẽporis in ſpacio non ſtat magna fęlicitas, et ingentibus animis breue nihil optabile eſt. Expergiſcimini conſopiti, tempus eſt, caligantesq; oculos aperite: aſſueſcite iam tandem æterna cogitare, & amare, et optare: ſimul autẽ peritura cõtemnere. Cõdiſcite ab his ſpontè diſcedere, quę nobiſcũ diu eſſe nõ poſſunt, & aĩo illa relinquere, anteq; relinquamur.

Sẽper ali⁹ modo uitę excidit.

Senectus nos omnes amenet.

Grauis adhoratio.

Aetas eſt ſtabilis uirenſq;.

R. Mentiuntur, qui, neſcio, quã ętatẽ ſtabilem dicunt. Nihil uolubilius tempore. Tẽpus eſt uehiculum ætatum omnium, & hoc ſtabile fingitis. O uanitas, nihil eſt ſtabile: nunc maximè raperis.

Nihil ætate uolubilius.

Aetas fugax, ex Thebaide Senecæ Tragedia tertia.

Aetate fruere, mobili curſu fugit.
Optimos uitæ dies
Effluere prohibe.

Cuiq; æuo ſuus gradus.

Propria deſcribit Deus
Officia, & æuum per ſuos ducit gradus.
Læticia Iuuenem, Frons decet triſtis ſenem.

Aetas noui aliquid adportat, atq; ad ſcientiam confert. Ex. 6. Metamorp. Ouidij Fab. 1.

Non omnia grandior ætas
Quæ fugiamus habet, ſeris uenit uſus ab annis.

Terentius in Adelphis.

Omnia ætate magis alia rectius ſapimus, O Demea.

Ex Metam: lib. 14. Fabula. 16.

Etenim mihi multa uetuſtas ſcire dedit.

Ex Trinumo Plauti.

Sapientiæ ætas condimentum eſt, ſapiens ætati cibus eſt. Non ætate, uerum ingenio adipiſcitur ſapientia.

Eraſmus Chiliad. 3. Cent. 9. adagio 57.

Ætate prudentiores reddimur.

Odyſſeæ. β.

Ἐγὼ δ' ἔτι νήπιος ἦα.
Νῦν δ' ὅτε δὴ μέγας εἰμὶ, καὶ ἄλλων μῦθον ἀκούων
πυνθάνομαι, καὶ δή μοι ἀέξεται ἔνδοθι θυμός. i.
Eram adhuc puer, aſt ubi iam ſum
Grandior, & reddit me aliorum oratio doctum,
Ipſeq; grandeſcit mi animus.

AMOR

AMOR ET DILETCIO DEI ET SIMVL EXEMPLA EX sacris literis desumpta.

AMOR Dei est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus ꝑpter se, & proximus propter Deum: secundum D. Augustinum de doctrina Christiana.

Amor est genus, charitas species: Amor ad omnia pertinet, charitas tantũ ad homines.

Ioannis 14.

Qui diligit me, mandatum meum seruabit.

Idem cap. 13.

In hoc cognoscent omnes, q̃d mei discipuli estis si inuicem uos dilexeritis.

Idem 15.

Si diligitis me, mandata mea seruate.

Ibidem.

Si dilexeritis me, & uerba mea in uobis manserint, quodcũq; petieritis, fiet uobis.

D. Paulus ad Rom. 13.

Dilectio proximi malũ nõ operatur.

Ibidem.

Plenitudo ergo legis est dilectio.

Ad Ephes. 5. cap.

Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo, in odorem suauitatis.

Ad Rom. 8.

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

1. Iohanni 3.

Nos ergo diligamus Deum, quoniã ipse prior dilexit nos.

Iesus Syrach.

Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & abstinebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur.

Idem.

Dilige Deũ, qui fecit te, & ministros eius non derelinquas.

Idem.

Oculi Domini in diligentes se.

D Augustinus.

Vita, dilectio, Mors, odium. Vita nostra dilectio est. Si uita nostra dilectio est, ergo mors odium.

Exod. 20.

Misericors sum ijs qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

Deuteronominij 6.

Diliges Dñm Deũ tuũ ex toto corde tuo, & Matthæi 22. Marci 12. Lucæ 10.

Deuterono: cap: 10.

Quid dominus deus tuus petit à te, quàm ut timeas eum, & ambules in uijs & diligas eum?

Dauid Psal: 30.

Diligite Dñm omnes sancti eius: Quoniam nõ est inopia timentibus eũ.

Lucæ 7.

Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.

1 Corinth. 8.

Si quis diligit Deũ, hic cognit⁹ ẽ ab eo.

Ibidem 16.

Si quis non amat Dominum Iesum Christum, Anathema sit: Marantha.

Psal. 69.

Qui diligitis dñm, odite malũ: custodit Dñs animas sanctorũ suorum, de manu peccatoris liberabit eos. Idem, Amos 5.

Paulus ad Galatas 5.

In Christo Iesu neq; circumcisio aliquid ualet, neq; prẹputiũ, sed fides, quæ per charitatem operatur.

Ibidem.

In libertatẽ uocati estis fratres, tantum ne libertatẽ in occasionem detis carnis, sed per charitatem spirit⁹ seruite inuicẽ. Oĩs enim lex in uno sermone impletur. Diliges ꝑximum tuum, sicut teipsum. Fructus spiritus est, Charitas, gaudium, Pax, Pacientia, Benignitas.

1. ad Corinth. 13.

Si linguis hominũ loquar & angelorũ, Charitatẽ aũt nõ habeã, fact⁹ sum uelut æs sonãs, aut cymbalũ tinniens: & si habuero Prophetiã, & nouerim mysteria oĩa, et omnẽ scientiã habuero, omnemq; fidem, ita ut mõtes transferã: charitatem aũt nõ habuero, nihil sũ: & si distribuero in cibos pauperũ oẽs facultates meas, & si tradidero corp⁹ meũ, ita ut ardeã, charitatẽ aũt nõ habuero, nihil mihi ꝓdest. Charitas paciẽs est, benigna ẽ, Charitas non æmu-

non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autē ueritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: Charitas nūꝙ excidit, siue Prophetię euacuabuntur, siue linguę cessabūt, siue scientia destruetur: Manet nunc fides, spes, charitas, tria hæc: maior autē horum est charitas.

Idem cap: 14.

Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia.

Idem ad Collos: 3. cap:

Induite ergo uos sicut electi Dei, sancti, & dilecti uiscera misericordiæ, benignitatem, modestiam, pacientiam, supportantes inuicem, & donantes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis, ita & uos: super omnia autem hęc, charitatem, quod est uinculum perfectionis.

1. Ad Timotheum 1. cap: 1. Pet. 4. 2. Petri 1. 1. Ioan. 2. 3. 4. 5. 2. Ioannis cap. 1.

ad Heb. 10 & 13. cap Finis autem præcepti est charitas, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta.

Esaiæ 64. cap. 1. Corinth. 2.

Oculus non uidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascendit, quę preparauit Deus diligentibus se. Rom. 8.

Exempla dilectionis Dei. Iudicum 23.

Iosue obiturus diem supremum, hoc postremum pręceptum reliquit. Tantū confortamini, & estote soliciti, ut cuncta custodiatis, quę sunt in uolumine legis, & hoc diligentissimè præcauete, ut diligatis dominum Deum uestrum.

Ecclesia. 47. cap. 40.

Dicitur de Dauide, quod de omni corde laudauerit Deum, & dilexerit eū, quod fecerit eum.

Iohannis. 20.

Petrus respondit: Domine tu scis, quia amo te.

Paulus ad Roma. 8.

Quis nos separabit à charitate Christi: etc.

Paulus ad Philip. 3.

Omnia existimauit ut stercus propter Christium.

Ad Philippens. 3.

Christus loquebatur in eo.

1. Corinth. cap. 13.

Quid experimentum quæritis: an Christus operatus est omnia:

Ad Rom. 15.

Non audeo aliud loqui.

Ad Galatas 2.

Christus in eo uiuebat.

D. Augustinus.

Nihil preciosius Deo uirtute dilectionis: Nihil desiderabilius diabolo extinctione charitatis.

D. Gregorius.

Qui diligit Deum, & eius mandata custodit, in illius cor Dominus uenit, & mansionem facit.

Basilius Magnus.

Ex tota mente tua dilige Deum, ut in omnibus artibus tuis placeas illi. Deus enī nō tantū uult uerbis diligi, sed corde puro, & operibus iustis. Magis ergo omnibus diligamus Deum, qui & nos & parentes nostros proprijs manibus finxit, & cuncta nobis bona, quæ erga nos geruntur, quotidie eius beneficijs adscribamus.

Idem.

Christus diligendus est supra parentes. Quia non nobis tribuunt parentes ea, quæ Christus.

Idem.

Quum nobis Deus magna beneficia præstat, nihil exigit à nobis, nisi ut diligamus eum, & templa nostra ei seruemus, ut ille semper in nobis habitet, & nos in illo permaneamus.

Isidorus.

Dilectio Dei morti comparatur: dicente Salomone: ualida est, ut mors, dilectio Dei: sicut mors uiolenter separat animas à corpore: ita dilectio Dei uiolenter segregat hominem à mundano et carnali amore.

Idem.

Qui Dei pręcepta contemnit, Deum non diligit. Neqꝫ enim regem diligimus, si odio eius leges habemus.

Idem.

Minus quàm inter duos dilectio Dei esse non potest. Et dum rem amore concupiscimus temporalem, amittimus ueram Dei dilectionem.

Cyprianus.

Deus dilectio est, & qui manet in dilectione,

dilectione, in Deo manet, & De° in eo. Cum Deo autem non possunt manere, qui esse in Ecclesia Dei unanimes noluerunt.

Clemens.

Stultum est, aliquid amare plus quam Deum. Mentem enim, quam repleuerit memoria Dei, maligno in ea non dabitur locus.

Effrem.

Si quis dilexerit Deum, illius mens nō erit in terra, sed semper superiora petet. Desiderabit enim quæ amauit: inde ducitur, inde illuminatur, inde reficitur, tanquam de dulcissimo fonte.

D. Augustinus super Psalmum 65.

Duas ciuitates duo faciunt amores: Hierusalem facit amor Dei: Babylona facit amor seculi. Interroget igitur se unusquisque quid amet, & inueniet ubi sit ciuis.

Idem de imbuendis Neoptolemis Christianis.

Fœlix qui amas amorem illius, qui amore tantùm descendit in uterum uirginis, & ibi amorem suum, amore tuo copulauit, humiliando se, sublimando te: coniungendo lumen suæ æternitatis limo tuæ mortalitatis.

Idem.

Constans & perfectus debet esse amor noster, ut si necesse fuerit, amore illius moriamur, qui amore nostri placidè ac benignè mori dignatus est.

Libro Confessionum.

Minus domine te amat, qui aliquid tecum amat, quod propter te non amat.

Epistola ad Macedonianum.

Ad Deum, qui ubique præsens est, ubique totus est, non pedibus licet ire, sed moribus. Mores autem nostri, non ex eo, quod quisque nouit, sed ex eo quod diligit, diiudicari solent: nec faciunt bonos uel malos mores, nisi boni uel mali sint amores.

Idem Augustinus contra Manicheos, lib. 1.

Si uoluntatem Dei quisque nosse desyderat, fiat amicus Deo. Quia si uoluntatem hominis nosse quisque uellet, cuius amicus non esset, omnes eius impudentiam deriderent, non autem quisque efficitur amicus Dei, nisi purgatissimis moribus.

Idem, libro de moribus Ecclesiæ.

Modus diligendi Deum est, ut diligatur quantum diligi potest: & quanto plus diligitur, tanto est dilectio melior.

Idem, libro 8. de Ciuitate Dei.

Non dubitat etiam Plato, hoc esse Philosophari, id est, Deum amare.

Idem super illud: Hoc mandatum do uobis.

Qui diligit Deum, non potest contemnere præcipientem, ut diligat proximum: & qui sanctè ac spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit, nisi Deum?

Diuus Hieronymus in epistola ad Demetriadem.

Fœlix conscientia illa, in cuius corde præter amorem Christi, quæ est sapientia, castitas, patientia, iustitia, nullus alius uersatur amor, nec ad recordationem hominis aliquando suspirat, nec uidere desyderat, quod cum uiderit, nolit dimittere.

Idem super Iosue, Homelia 1.

Qui amicitias petit Iesu, multorum sibi sciat inimicitias esse tolerandas. Nam cum anima uerbo Dei se sociauerit, dubitare non debet, statim se inimicos habituram, & eos, quos antea habuit amicos, in aduersarios esse uertendos.

Ambrosius de fuga seculi.

Cui portio Deus est, nihil debet curare, nisi Deum, ne impediatur alterius necessitatis munere. Quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui, atque huic officio nostro decerpitur. Hæc enim uera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, & quædam alienatio charissimorū, ut suis se abneget, qui seruire Deo elegerit.

Gregorius libro 2. Moralium.

Solent nonnulli Deum in prosperis diligere: in aduersis autem flagellantem minus amare.

Idem 5. Moralium.

Tunc plenius in Dei dilectione proficimus, cum in eiusdem dilectionis gremio prius proximi charitate lactamur.

Idem 16. Moralium.

Amanti Deum dilatio imponitur, ut ex dilato amoris desiderio, meritum retributionis augeatur.

Idem in Homelia: Maria stabat ad monumentum.

Certè iam monumentum uacuum uiderat: iam sublatum dominum nuntiauerat. Quid est quòd iterum se inclinat, iterum uidere desiderat: sed amanti semel inspicere non sufficit, quia uis amoris intentionem inquisitionis multiplicat, inquiens: Mulier quid ploras? quem quem quæris? Interrogatur causa doloris, ut augeatur desiderium quærentis, quatenus enim nominaret, quem quæreret, in amore eius ardentius æstuaret.

Idem super Ezechielem.

In quantum quisq; amat, in tantum ad ingressum regni appropinquat: in quantum uerò amare negligit, tantum ingredi recusat.

D. Bernhardus super Cantica, Sermone 20.

Dilexit nos Deus dulciter, sapienter, fortiter. Dulciter nempe dixerim, quòd carnem induit: sapienter, quia culpam cauit: fortiter, quia mortem sustinuit. Disce ergo Christiane à Christo, quemadmodũ diligas Christum. Disce amare dulciter, ne illecti: prudenter, ne decepti: fortiter, ne compressi deficiamus.

Ibidem.

Toto corde, tota anima, tota uirtute diligere est, omne quod blanditur de carne propria uel aliena, sacrosanctæ carnis Christi amore postponere.

Ibidem.

Magna res amor, si ad suum recurrat principium, si suæ origini reddatur, si refusus suo fonti, semper ex eo sumat, unde iugiter fluat.

Idem super Cantica, Sermone 30.

Sapientia est Deus, & uult amari, non solùm dulciter, uerùmetiam sapienter, alioquin facilimè zelo tuo spiritus illudit. Erroris enim scientiam negliges. Nõ enim habet callidus hostis medicamentum efficacius ad tollendam de corde dilectionem, quàm si efficere possit, ut in ea incautè & non cum ratione ambuletur.

Idem in tractatu de diligendo Deum.

O iugum sancti amoris, quàm dulciter capis, gloriosè laqueas, suauiter premis, delectanter oneras, fortiter stringis, prudenter erudis. O fœlix amor, ex quo strenuitas oritur, morũ puritas, affectionum subtilitas, desyderiorum sanctitas, operum claritas, uirtutum fœcunditas, meritorum dignitas, præmiorum sublimitas.

Ex Sapiente.

Quo melior cunctis Deus est, plus debet amari.

Idem.

Omnia prætereunt præter amare Deum.

Bernhardus ibidem.

Prior Deus dilexit nos tantus, tantùm & gratis, tantillos & tales.

Ibidem.

Vultis à me audire, quare & quomodo diligendus est Deus? et ego dico, quòd causa diligendi Deum, Deus est: modus, sine modo diligere. Ob duplicem causam dico Deum propter se diligendum: uel quia nihil iustius, uel quia nihil fructuosius diligi potest.

Beda super Cantica.

Multùm quidem uexat hominem, cum relinquitur amor mundi, multò amplius tamen cruciat, cum calcatur amor sui. Veruntamen super omnia transfigit, & penetrat cor hominis, et excoquit desyderium æstibus amor Dei. Vnde est illa uox: fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.

Basilius in Hexameron.

Qui uult ueram dilectionem prægustare, Christum discat suauiter amare: quia Christus amor est.

Ibidem.

Thesaurus indeficiẽs est amor diuinus. Quem qui habet, diues est: quo quicunq; caret, pauper est.

Ibidem.

Vnguentum suaue & optimum est, amor summi boni, quo pestes mentis sanantur, & cordis oculi illuminantur.

Cassiodorus super Psalmum quadragesimum primum.

Qui Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota uirtute diligit, locum uitijs non relinquit. Non enim intrat diabolus, cum Deo totus animus est occupatus. Diabolus enim uacantem desiderat, nudatum perquirit: sed ubi Deum reperit, tunc magna confusione recedit. Visibilia cum aliquo liquore plena

sunt,

sunt, superuenientium augmenta non recipiunt. Ita nos diuina charitas, si totos repleat, non erit quo crimen introeat.

Hugo de Ara, libro primo.

Inter mundi & Dei amorem hæc est differentia: quia amor mundi à principio dulcis esse uidetur, sed finem amarum habet: amor uerò Dei ab amaritudine incipit, sed ultima eius dulcedine plena sunt.

Cyprianus de 12. abusionibus.

Mundi amor & Dei pariter in uno corde habitare non possunt: quemadmodum oculi pariter & cœlum & terram nunquam conspiciunt.

Dantes Paradysi, cap. 24.

Se gli ama ben: & ben spera & crede.

Id est:

Qui bene amat, bene sperat & credit.

Idem cap. 26.

Chel ben in quanto ben come s'intende
Cosi accende amare & tanto magio
Quanto piu di bonta in se comprehende.
Dunq; all'essenza oue tanto uantagio
De ciaschun ben che for di lei si troua
Altro non è che un lume di suo ragio.

Id est:

Bonum sicut à cognoscente noscitur,
Sic & ad se amandum allicit: & tanto magis,
Quanto plus bonitatis in se continet.
Sic & diuina natura ubi tantus est excessus
Cuiusq; boni: ut bonum quod extra ipsum est
Aliud non sit, quàm lumen ab illo procedens radio.

Pythagoras in aureis carminibus, & Stephanus Niger in expositione.

Ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεοὺς νόμῳ ὡς διάκειται, τίμα. Id est: Primum omnium immortales Deos, uti sese habent, legitimè cole. Rectè hæc à diuinarum rerum cultu, id est, religione sumpsit exordia: Nouerat enim uir maximo ingenio, summaq; doctrina præditus, beatæ sanctæq; uitæ fundamentum esse Deorum uenerationem. Nam si & omnia, & nos ipsi à Deo immortali ortum duximus, nulli profectò est dubium, quin & nostra omnia, & nosmetipsos Deo debeamus. Cæterum cum nihil sit, quod à nobis Deo immortali gratius, iucundiusquè præstari possit, quàm ut nos gratos esse ostendamus, nostramq; in eum gratitudinem uno demum religionis cultu illi significare ualeamus: rectè Pythagoras nos omnium primùm Deos esse colendos docuit, idq; ut se habent legitimè faciendum admonuit. Vide prememorato loco Nigrum.

Origen.

Appellat Ægyptus feram, quæ exorientem adorat Caniculam. Quod si bruta quoq; animalia pietatem colere, Deos uenerari pro comperto habemus: nonnè hominem rationis ac cõsilij participem pudeat nos nulla sequi pietatis ac religionis uestigia, non amare Deum & colere, sed Scythas ac Galathas imitari? apud quos, ut ait Plutarchus, nulla sit Deorum mentio: nulla de diuinis rebus historia memoratur.

Homerus.

ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ. Qui Dijs paret, ab illis ualde exauditur.

Exodi cap. 22.

ADuenam non contristabis, neque affliges eum: uiduæ & pupillo non nocebitis.

Ibidem.

Si læseritis eos, uociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, & percutiam uos gladio: & erunt uxores uestræ uiduæ, & filij uestri pupilli.

Leuitici cap. 19.

Non decipiet unusquisque proximum suum, nec facies calumniam proximo tuo, nec ui opprimes eum: Non stabis contra sanguinem proximi tui.

Deutero. 5.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Ibidem.

Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, & uniuersa quæ illius sunt.

Cap. 22.

Non uidebis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis, sed reduces fratri tuo.

Eodem 24.

Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, siue aduenæ, qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas est: sed eodem die reddes ei precium laboris sui ante solis occasum: quia pauper est, & ex eo sustentat animam suam, ne clamet contra te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum.

Cap. 27.

Maledictus qui clam percusserit proximum suum: & dicet ei omnis populus: Amen.

Tobiæ cap. 4.

Quod oderis tibi ab alio fieri, uide ne aliquando alteri facias.

Ex Prospero.

Quod sibi quis nolit fieri, non inferat ulli.

Prouerb. cap. 22.

Non facias uiolentiam pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum in porta. Quia iudicabit dominus caussam, & configet eos, qui confixerunt animam eius.

Ecclesiastici cap. 12.

Si benefeceris, scito cui feceris, & erit gratia bonis tuis multa.

Versu reddita, authore Lorichio poëta.

Si conferre cupis cuiquam benefacta benignus,
Tum prius exornet quem tua dextra, uide.
Deuincire bonos meritis res optima multis.
Nam redit ex illis gratia larga tibi.
Sed si destituat iustorum uelle facultas:
Reddet stellifera, qui sedet arce pater.

Cato. Cui des uideto.

Idem, cap. 7.

Deum, qui fecit te, & ministros eius non derelinquas.

Idem, cap. 13.

Omne animal diliget simile sibi: sic & omnis homo proximum sibi.

Idem.

Omnis caro ad similem sibi coniungetur, et omnis homo simili sibi sociatur.

Idem, cap. 27.

Dilige proximum tuum, & coniunge fidem cum illo.

Idem.

Sicut qui dimittit auem de manu sua: sic qui derelinquit proximum suum.

In Versus facta sententia. 7. cap. authore Lorichio.

Corde creatorem de toto dilige summum:
Hunc solum ex omni robore mentis ama.
Tum decet & domini fidos coluisse ministros e
Esse Deus seruos uult in honore suos.
Qui tibi diuini pandunt mysteria uerbi,
Syncero Christum pectore & ore docent:
Primitias illis cum summo defer honore.
His offer, quod habes, mandat ut ipse Deus.

Math. cap. 5.

Audistis quod dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico uobis: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos, ut sitis filij patris uestri, qui in cœlis est, qui oriri facit solem suum super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.

Idem, cap. 22.

Diliges dn̄m Deum tuū ex toto corde tuo, & tota anima tua, & tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum: secundum autem simile est huic:

Diliges

Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis uniuersa lex pendet, & Prophetæ.

Marci 4. cap.

In qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis, & adijcietur uobis.

Luc. cap. 6.

Diligite inimicos uestros, benefacite his, qui uos oderunt.

Ibidem.

Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes, & erit merces uestra multa: & ciuitatis filij altissimi uocabimini, quia ipse benignus est.

Ibidem.

Dimittite, & dimittetur uobis: date, & dabitur uobis.

Iohan. 13. in Euangelio.

Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos.

Item.

In hoc cognoscent omnes, quod mei discipuli estis, si inuicem uos dilexeritis.

1. Petr. 1.

In fraternitatis amore, simplici corde inuicem diligite attentius.

OMNIA PRAECEPTA DEI *in proximi charitate consistunt.*

Paulus ad Rom. 12.

Nulli malum pro malo reddentes.

Et infra.

Scriptum est enim: Mihi uindicta, & ego retribuam, dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi.

Cap. 13.

Qui diligit proximum, legem impleuit: Nam non adulterabis: non occides: non iurabis: non falsum testimonium dices: non concupisces: & si quod est mandatum aliud, in hoc uerbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur: plenitudo ergo legis est, dilectio.

1. ad Corinth. 8.

Charitas uero ædificat.

Ad Galat. 5.

Omnis lex in uno sermone impletur.

Eod. 6.

Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

Ad Coloss. 3.

Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est uinculum perfectionis.

Ephes. 5.

Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo, in odorem suauitatis.

Ad Hebræ. cap. 13.

Charitas fraternitatis maneat in uobis, & hospitalitatem nolite obliuisci.

1. Petri 4.

Ante omnia mutuam in uobis ipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum.

1. Iohannis cap. 2.

Qui dicit se in lumine esse, & fratrem suum odit, in tenebris est, usque ad hæc: Qui diligit fratrem suum, in luce manet, & scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.

1. Iohannis 4.

Si quis dixerit: Quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est, & in eo ueritas non est.

Hoc mandatum habemus à Deo: ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Qui autem non diligit fratrem suum, quem uidet: Deum, quem non uidet, quomodo potest diligere? Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem, homicida est: et scitis quoniam omnis homicida non habet uitam æternam in se manentem.

Prouerb. 17.

Omni tempore diligit, qui amicus est: & frater in angustijs comprobatur.

Iesus Syrach, Ecclesiasticus cap. 7.

Pauperibus semper clementem porrige dextram:
Te super ut ueniat gratia magna Dei:
Vt tibi saluantis benedictio numinis adsit:
Teque probet toto quicquid in orbe uiget.

D. Augustinus super epistolam Ioannis, 23. q. 5. c. Non putes.

Non putes te tunc amare seruum tuum, quando eum non cædis: aut tunc amare filium tuum, quando ei non das disciplinam: aut tunc amare uicinum tuum, quando eum non corrigis: non est

ista charitas, sed languor: ferueat charitas ad emendandum & corrigendum: si sunt boni mores, delectant: si autem mali, emendentur.

Augustinus ad Martianum.

Dilectio est pacis unda, ros gratiæ, charitatis imber, semen concordiæ, affectus gentium, amoris fructus, & ad summum: Dilectio Deus est.

Idem, Homelia 8. & habetur de pœnitentia, dist. 2. c. quia.

Quia radix omnium malorum est cupiditas: & radix omnium bonorum est charitas, & simul ambæ esse nō possunt, nisi una penè euulsa fuerit, alia plantari non potest. Sine causa conatur aliquis incidere ramos, si radicem non contendit euellere.

Idem ad Macedonium.

Dilige proximum sicut teipsum. Proximus in hoc loco non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandus est, in qua socij sunt homines. Nam si pecuniæ ratio socios facit, quanto magis ratio naturæ, non negotiandi, sed nascendi lege communis.

Idem in Enchiridio.

Finis præcepti est charitas. Omne enim præceptum ad charitatem refertur. Quod enim fit timore pœnæ, uel aliqua intentione carnali, ut non referatur ad charitatem, nondum fit quemadmodum fieri oportet, quamuis fieri uideatur.

Idem de meritis & remissione.

Ecclesiæ charitas, quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus eorum, qui participes sui sunt, peccata dimittit, eorum, qui non sunt, tenet.

Idem de doctrina Christiana.

Sola charitas est, quæ uincit omnia, et sine qua nihil ualent omnia, quæ ubicunque fuerit, trahit ad se omnia. Scientia si sola sit, inflat. Quia uero charitas ædificat, scientia non permittit inflare.

Idem de uerbis domini, Sermone 11.

Diues & pauper, duo sunt sibi contraria, & sunt sibi necessaria. Nullus indigeret, si se inuicem supportarēt: & neuter laboraret, si se ambo iuuarent. Diues propter pauperem factus est, & pauper propter diuitem: pauperis est orare, & diuitis erogare, & Dei est pro paruis magna præstare.

Idem ad Iulianum Comitem, de pœnit. dist. 2. c. Charitas.

Charitas, quæ deseri potest, nunquam uera fuit.

D. Hieronymus ad Nepotianum, in epistola.

Non memini me legisse, mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit: habet enim multos intercessores, & impossibile est multorum preces non exaudiri.

D. Ambrosius super Psalmum: Beati immaculati.

Ille intelligit super pauperem, qui largitur pauperi: nam quid prodest miserēri inopis, nisi alimoniam eidē largiaris?

Ibidem.

Hoc est occidere hominem, uitæ suæ ei subsidia denegare. Caue ne inter loculos tuos includas salutem inopum; & tanquam in tumulis sepelias uitam pauperum.

D. Gregorius lib. 7. Moralium.

Duo sunt præcepta charitatis, Dei uidelicet, & amor proximi. Per amorem Dei gignitur amor proximi: et per amorem proximi, Dei amor nutritur. Nam qui amare Deum negligit, perfectè diligere proximum nescit. Et tunc plenius in Dei dilectione proficimus, si in dilectionis gremio proximi charitatem colligamus.

Idem in pastoralibus.

Tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer attrahit; & quæ benignè descendit ad infima, ualenter recurrit ad summa.

Ibidem.

Nihil perfectius ac Deo gratius uirtute dilectionis: nihil desiderabilius diabolo extinctione charitatis. Quisquis igitur seminando iurgia, dilectionem proximorum perimit, diabolo familiarius seruit.

Chrysostomus super illud Ioannis 15. Omnes in unum corpus baptizati sumus &c.

Propterea ne non dissoluamur, sed ea quæ ad inuicem est cōuenientia, & amicitia corporis unius conuenientiam obseruem⁹. Quocirca ita pcuremus proximos, ut unusquisque nostrū suā carnē non despiciat. Nullus enim unquam carnē suam odio habuit, sed eam nutrit ac fouet.

Idem

Idem super Matthæum.

Si indifferenter omnibus dederimus, semper miserebimur: si autem discutere cœperimus, nunquàm misericordiã præstabimus.

Lactantius lib. 6. de diui. institut.

Si hac causa homines cõgregati, ut mutuis auxilijs imbecillitatem suam tuerentur, succurrendum est igitur homini, qui egeat auxilio. Deus enim, qui cęteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursibus & periculis tutiora generauit: hominem uerò quia nudum, fragilemq́ formauit, ut eũ sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum: ut homo hominẽ tueatur, diligat, foueat, contraq́ omnia pericula & accipiat & præstet auxilium. Summum inter se hominum uinculum est humanitas, quod qui diruperit, nepharius & parricida existimandus est. Nam si ab uno homine, quẽ Deus finxit, omnes sumus oriundi, certè consanguinei sumus, & ideo maximum scelus putãdum est, odisse hominem, uel nocentem.

Ibidem.

Si ab uno Deo spirati omnes & animati sumus, quid aliud quàm fratres sumus? et quid coniũctiores animis quàm corporibus? Itaq́ non errat Lucretius, cum dicit: deniq́ cœlesti sumus omnes semine oriundi, omnibus unus atq́ idem pater: ergo pro beluis immanib⁹ sunt habendi, qui homini nocent, qui contra ius humanitatis & fas, omnes spoliant, cruciant, occidunt, exterminant.

Ibidem.

Deus, quoniam pius, animal nos utile uoluit esse, sociale item: itaq́ in alijs hominibus nos ipsos cogitare debemus: nõ meremur in periculo liberari, si non succurrimus, non meremur auxilium, si negamus. nam qui se à prẽstãdo auxilio abstinet uel remouet, etiam ab accipiendo remoueat necesse est: quia nulla opera indigere se putat, qui alteri suam denegat. Retinẽdum est igitur uinculum societatis humanę: quia homo sine homine nullo modo potest uiuere.

Ibidem.

Verùm illud est Ciceronis, quod ait hominem naturæ obedientẽ, homini nocere non posse. Ergo si nocere homini contra naturam est: prodesse igitur homini secũdum naturam sit necesse est: quod qui nõ facit, hominis appellatione sedespoliat: quia humanitatis officium est necessitati hominis ac periculo subuenire.

D. Basilius Homelia prima.

Panis est famelici, quem tu tenes: nudi tunica, quam in conclaui seruas, discalceati calceus, qui penes te marcescit, indigentis argentum, quod possides. Quocirca tot iniurias agis, quot subuenire ualebis.

Seneca in prouerbijs.

Habet in aduersis auxilia, qui in prosperis commodat.

Ibidem.

Qui succurrere perituro potest, cùm non succurrit, occidit.

Idem libro de beneficijs.

Deos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: Demus beneficia, non fœneremur.

Ibidem.

Illud beneficium iucundum, quod obuium uenit alicui.

Ibidem.

Optimum est occupare antequàm rogemur: quia cum homini probo ad rogãdum os concurrat, & diffundat rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suũ. Gratissima igitur sunt beneficia parata, facilia, occurrentia: ubi nulla mora fuit, nisi in accipientis uerecundia.

Reliqua comperies in loco de beneficentia, inferius.

AMor est animi deuinctio erga aliquid, siue id animatum sit, siue inanimatum: honesti, utilis iucundiuè causa excitatus: contrarium est odium.

Platonicus Phaedrus

Magnum esse Deū amorē comprobat, apud Deos hominesq́ mirandum, cum propter alia multa, tum propter eius originem. Amor enim omnibus ad omnia est ingenitus.

Amor est magnus Deus.

Dionysius Areopagita in libro de diuinis nominibus.

Amorem siue diuinū, siue angelicū, siue spiritalem, seu animalem, aut naturalem dicas, insitiuam quandā intellige, cōmiscentemq́ uirtutem, quæ superiora quidē ad inferorū prouidentiā prolicit: Aequalia rursus ad socialē sui inuicem communionē cōciliat: ac postremo infima quęq́ prolectat, ut ad sublimiora, potioraq́ couertantur: immò ueluti fomite quodam igneo amplius succensa resiliant.

Hesiodus in Theogonia

Primo quidē factum cecinit Chaos, mox terram & tartarā, deinde prodijsse amorē affirmat, cū quidem sic interpretatur, ut intelligat per hunc insitā unicuiq; eorum quæ sunt naturalē uim, causamq́: qua esse expedit unum quodq;: Hoc quidem intellectu, illud autem sensu, id est τὸ μὲν νοερῶς, τὸ δ᾽ αἰσθητικῶς. Idem fabulatur amorem ex Chao & terra natum.

Exemplum.

Sabellicus lib. 5. cap. 2. T. Liuius lib. 2. belli Punici secundi.

Potuit Aemilius Paulus Cānensi acie, tametsi uulneratus, unius tamē & omnis culpę expers in tutum euadere, sed legionibus cæsis, noluit: repudiato equo, qui illi ad fugam à lentulo deferebatur: quin imò saxo sedens, macte, inquit, ista uirtute C. Corneli, abi nuncia publicè Patribus, ut urbem Romā muniant, firmētq́ præsidijs ante hostis aduentum: meq́, ut decet, sinite inter meos milites expirare. Mirus imperatoris amor, qui non potuit patriæ, quæ superstes erat, non esse memor, paulo post expiraturus.

Exemplū fortitudinis.

Magnus amor in patriam Aemilij Pauli.

Apophthegma Eras. lib. 5.

Cato amantis animum dicebat in alieno corpore uiuere, quod hodie quoq; celebratur: animam illic potius esse, ubi amat, quam ubi animat,

Anima est ubi amat potius q̃ ubi animat.

Idem lib. 3. de dictis Socratis, Erasmus.

Socrates eos, qui corpus tantum amarent, similes esse aiebat medicis, qui semper egerent, semper instarent aliquid flagitantes: rursus qui amici essent, potius quam amatores, similes esse ijs, qui proprium fundum possiderent, quem semper studet reddere meliorem. Amator suam quærit explere uoluntatem: amicis, haud quaquam ad se spectans, hoc se putat ditiorem, quo meliorem reddiderit amicū.

Fabula.

Fullonem inuitabat carbonarius, ut secum in unis ędibus habitaret: Fullo, non est, inquit, mi homo, istuc mihi uel cordi uel utile. Vereor enī magnopere, ne quæ ego eluam, tu reddas tam atra, quam carbo est.

Fullo. Carbonarius.

Morale.

Amor tantum inter pares, & similium morum homines constare rectè potest.

Simile.

Vt bruta, si ui commisceantur diuerso generi, discedunt indignantia, & grauiter ferentia: sic inter similes placidè coit & cohęret amor.

Aliud.

Musica symphonia cōstat ex diuersis, puta grauibus & acutis, inter se ratione cōpositis: at amicitia constat similibus: Ex moralibus Plutarchi.

Aliud.

Vt prima materia, quibus libet formis uariatur, cū propriam non habet: ita animus multorum amori subiectus.

Adagium.

Amor ex aspectu nascitur.

Hoc prouerbiū admonet oculos amorem potissimum cōciliare. Non enī amatur incognitum, sed ex conuictu oritur mutuus amor: & oculi præcipuè sunt ad amandum illices, in ijs enim peculiaris animi sedes est, & in ijs (aiunt Poëtæ) cupidinem excubantem sua iacula mittere.

Sententia Græca.

Ex

ἐκ τοῦ εἰσορᾶν γὰρ γίγνεται ἀνθρώποις ἐρᾶν

Senarius Græcus. Amor ex uidendo naſcitur mortalibus.

Latinè.

Amor confirmatur & beneficio accepto, & ſtudio perſpecto, & conſuetudine adiuncta. Quibus rebus ad illum primũ motum animi & amoris adhibitis, admirabilis quædam exardeſcit beneuolentiæ magnitudo: quaſi qui putant ab imbecillitate proficiſci, ut ſit per quam aſſequatur quiſque, quod deſideret, humilem ſanè relinquunt & minimè generoſum (ut ita dicam) ortum amicitiæ, quam ex inopia atque indigentia naſci uolunt.

Poëtica.

Amor creaturis naturaliter ineſt omnibus, ad finem boni, nec aliter durare poſſunt.

Boëtius lib. 4. Metro. 6.

Hic eſt cunctis communis amor,
Repetunq; boni fine teneri,
Quæ non aliter durare queunt,
Niſi conuerſo rurſus amore.
Refluant cauſæ, quæ dedit eſſe.

Amor docet Muſicam.

Senſus eſt: amorem ad induſtriam excitare animum, artiumq; & omnis elegãtiæ magiſtrum optimum eſſe.

Socrates in conuiuio Platonis.

Putat animam immerſam corpori ueluti expergiſci amoris ſtimulis, & hinc primos ad honeſta impetus capere, tanquàm excuſſo ueterno: unde Deũ hunc idẽ Plato παντὸς ἐπιχειρητὴν, quod nihil non experiatur, adpellat. Siquidem è taciturno reddit loquaculum, è uerecũdo ſtupidoq;, comem ac blandum: de negligente, diligentem.

Amor nihil inexpertũ ſinit

Cœlius lib. 12. cap. 35. & 36.

Duplex amor.

Platonici Philoſophi, ex gemina illa ui humanarũ animarum, intelligẽdi una, generandi altera, duplicem Venerem deprehendère, quas & amores gemini comitentur. Equidem ubi humana ſpecies uenuſtius concinnata ingerit ſe nobis, mens noſtra, quam eſſe in nobis Venerem unam ſtatuimus & quidem ſuperiorem, eam tanquàm diuini decoris imaginem amplexatur & ſuſpicit: perq; huius quandoque ueſtigia ad illud arrepit, ſtruitq; gradum. Generandi uerò facultas, quæ altera dicitur Venus, pulchritudinis illecta radijs, ac permulſa, formam illi perſimilem geſtit effingere: quamobrem utrobique amorem recognoſcimus: ſed contemplatur unus, alter generare cupit, atq; expingere, quod decentiſſimũ animaduertit. Amor uterq; honeſtus, ac probandus, quando uterq; diuinam ſectatur imaginem.

Scribit Plotinus,

Amorem Heroa dici fortè quoniam ἀπὸ τῆς ὁράσεως, hoc eſt, à uiſione ſubſtantiam habet, quando & amor, qui affectio eſt, ab hoc habet inſtinctum. Amorem porrò Græci ἔρωτα uocant: quia ut Plato inquit εἰσρεῖ, id eſt, influit extrinſecus per oculos, quamuis etiam in Phædro ἀπὸ τῆς ῥώμης, à robore ac uehementia dici ἔρωτα Socrates putat.

Exemplum.

Cœlius lib. 12. cap. 33.

Pythen genere illuſtrem, tradunt hiſtorici celeberrimi, uxorem duxiſſe Iapagyam, exq; eo matrimonio natam illi filiam, Pieriam nomine: erat autem bellum uehemẽs Mynutijs aduerſus Mileſios, tantumq; rei diuinæ faciendæ cauſa commeare licebat. Pythes igitur uxor cum filia Dianæ ſacra factura, progreſſa Miletum, ibi tum phrygius Nelei maximus natu filius Pieriam conſpicatus, eiusq; forma incenſus, amare uehementer cæpit: quiq; eſt amantium affectus cupiens illi gratificari, quidnam gratiſſimum ei à ſe præſtare poſſet percontatus: tum puella prudens & pia, id gratiſſimum fore, innuit, ſi Miletum multis ſæpe comitibus ſecurè proficiſci facultas ab illo daretur: quod phrygius de pace rectè, ut illa ſenſerat, intelligens, ſtatim aduocata concione, Mileſiis de iucunda cum Mynutijs amicitia, uerba fecit: quæ res cum omnibus placuiſſet, compoſita eſt pax, tamq; iucundis exorſa initijs, apud utrunque populum nomen Pieriæ tam celebre fuit, adeo ut mulieribus abierit in adagium res, ut in uotis illarum id eſſet antiquiſſimum: ſic ſe amari uelle, ueluti Pieriam phrygius adamaſſet.

Apophthegma Eraſ. lib. 3.

Apopht.

Socra-

Socrates frequenti in ore habere solebat, animorum formam magis amādam, quàm corporum, eamq́; uoluptatem, quā in nobis conspecta formosa facies ad lōgè pulchriorem, sed latentem animi speciem, esse transferendam: uerum ut hāc uideamus, philosophicis oculis opus esse, notabat φιλεῖν Græcam uocem ancipitem esse, ad osculandum, & ad amandum: quorum prius est corpus amantiū, alterum mentem.

Fabula.

Leo quum socios adsciscere sibi uellet, multaq́; animalia sese illi adiūgere optarent, idq́; precibus & uotis exposceret: cæteris spretis, cum porco solum societatem inire uoluit: rogatus autem causam, respondit: quia hoc animal adeo fidū est, ut amicos & socios suos in nullo, quantumuis magno, discrimine unquàm relinquat.

Societas Leonis cū porco.

Affabulatio.

Monemur tantum eos amandos, qui aduersitatis tempore à præstando auxilio non referunt pedem.

Amandi tantū sunt fidi.

Simile.

Vt manus eadem in uarios dissecta digitos: sic multorum amor eos unū reddit, discretos tamen.

Aliud.

Qui reiectis cognatis, peregrinos amat, cosq́; sibi adsciscit amicos: perinde facit, ac si quis amputato pede carneo ligneum pedem addat.

Ex moralibus Plutarchi.

Prouerbium Pindarus in Nemeis, hymno 4.

Lynge trahor. De ijs, qui uehementi & impotenti desiderio trahūtur ad aliquid. Tradunt autem Lyngem fuisse filiam Echûs, quæ Iouem uenenis amatorijs in amorem cum incitasset, à Iunone uersa sit in auem Lyngem, quæ motacilla uocatur: qua postea mulieres uti consueuerunt in amatorijs ueneficijs.

Plato lib. 6. de LL.

παλαιὸς γὰρ ὁ λόγος ἀληθὴς ὤν. μάλα μὲν ὀρθῶς τε ἐμμελῶς εἴρηται. ὡς ἰσότης φιλότητα ἀπεργάζεται, id est:

Verum est enim uetus illud uerbum, rectè atque aptè dictum: similitudinem amoris authorem esse.

Latinè,

Xenophon commentario, secundo.

Minimè tibi amandos eligas, qui in reddendis beneficijs, alijsq́; uitæ officijs fuerint negligentes: nec auaros, qui tantū proprio commodo student, nec mendaces ac subdolos, nec uoluptarios, uentri, somnoq́; & Veneri nimium indulgētes. Tales enim nihil boni in commune officium amoris conferre speres, sed eorum potius commercium fugiendum. Nā bonus ignauū, cuius facta minimè probat, nullo pacto eligere poterit.

Amor sanctus leges struat.

POETICA.

Statius in Surrentino pollij.

Discite securi, quorum de pectore mixtæ
In longum coiêre faces, sanctusq́; pudicæ
Seruat amicitiæ leges amor.

ALIA.

Amor laboris nullius sensum habet. Ex hippolyto Seneca.

Non me, per altas ire si iubeas niues,
Pigeat gelatis ingredi Pindi iugis:
Non, si per ignes ire, & infesta agmina,
Cunctor paratis ensibus pectus dare.

ALIA.

Virgilius ad Messalam.

Omnia uincit amor: quid enim non uinceret ille?

Amor mutuus.

Quare illud satis est, si te permittis amari,
Nam contra ut sit amor mutuus inde mihi.

Nulla lex amori est.

Boëtius lib. 3. Metro. 12.

Quis legem det amantibus?
Maior lex amor est sibi.

Μουσικὴν ἔρως διδάσκει κἂν τις ἄμουσος ᾖ τὸ πρίν, id est: Musicen docet amor, & si fuerit indoctus prius.

Orpheus in carminibus

Amorem, quem *φάνητα* uocat: principium ponit rerum humanarum.

Zeno stoicus

Amorem dicit amicitiæ, & concordiæ, libertatis quoque instrumentum: ideo ad salutem reip. plurimum conferet. Sapientes alij (ut ait Atheneus) eum procul ab omni turpitudine iudicabant, & Gymnasiis unà cum Mercurio & Hercule statuerunt, cui sacrificabant. Nam amorem & honestam uoluptatem, quæ ex uirtute prouenit, deliciæ corporis infamauerunt, ut Seneca testatur in epistolis, neq; uoluptas, inquit, causa uirtutis, more Epicuri, sed accessio est. Virtus enim, non quia dele-

Atheneus.

Seneca.

Virtus quia placet delectat. delectat, placet, sed quia placet, delectat.

Triplex amor secundum Platonem.

Plato triplicem ponit amorem, diuinum, ferinum, & humanum: primus occurrente pulchro aspectu ad diuinorum contemplationem animum extollit, ab omni procul labe remotus: secūdus belluarum more coinquinat: humanus aūt inter utrunq; consistens, sensus quidem quadam tenus oblectat, uicium tamē refugit. In symposio quo quisq; ex ordine conuiua de amore sermonem habet, geminā ponit Venerē, cum gemino amore: primam, sine matre cœlestem & pudicam, quam sequitur amor pudicus. Secundam, ex utroq; sexu procreatam, impudicam, ex Dione: quam item amor sequitur impudicus.

Amici insuper in partem honesti ueniunt amoris. De quibus legendis præter Aristotelem in 8. Xenophon in 2. commentario Socratem differentem introducit.

Exemplum

Camillus lib. 6. cap. 7. de amore Pudico.

Pisonianę cōspirationis conscius apud Neronē accusatus, perpetuo exilio mulctatus est. Archona Flacilla uxor, cum Romæ in magnis opibus manere posset, patriæ atque opibus exilium cum uiro prætulit.

Apophthegma. Eras. lib. 4. Apopht.

Mamertinos, quod hostium partibus adhæsissent, uniuersos interficere statuerat Cneius Pompeius. At Sthenius eius Ciuitatis princeps, Pompeium adijt his uerbis: non ęquum facis Pōpei, qui propter unum noxiū, multos innoxios occidere pares: atqui ego ipse sum ille, qui & amicis persuasi, & inimicos coēgi Marianas sequi partes. Hic Pōpeius uiri fortis animū admiratus, dixit, se ignoscere Mamertinis à tali persuasis uiro, qui patriam suæ ipsius uitæ antetulerit, simul & ciuitatem & Sthenium liberauit. In Sthenio habes exemplum, quem animum erga rempub. gerere principem oporteat, si periculum incidat: in Pompeio placabilitatis documentum, qui pietati maluerit habere honorem, quam indulgere iræ.

Sthenius. Amor Patriæ.

Præclarissima exēpla amoris patrię ac placabilitatis.

Aliud.

Patrię parentibusq; post Deū magnopere debemus. Hinc Vlysses apud Calypso patriā prætulit immortalitati: quod usurpat in orationibus Cicero. At si uos quid patria delectat, Quirites, cuius est tantus amor, ut Ithacum uir præstantissimus, nidulumq; illum affixum saxis immortalitati prætulerit.

Vlysses erga Patriā.

Sententia Græca.

Euripides in Medea.

ἔρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν
ἐλθόντες οὐκ εὐδοξίαν
οὐδὲ ἀρετὴν παρέδωκαν
ἀνδράσι εἰδ' ἅλις ἔλθοι κύπρις.
οὐκ ἄλλα θεὸς εὔχαρις οὕτω.

Amantius uertit.

Qum uehemens nimis urit amor ludibria, præbet
Obscuræ famæ damnaq; multa crebro.
Verum ubi honesta Venus mortali aduenerit ulli,
Nulla refert gratæ plus Dea lætitiæ.

POETICA.

Propertius lib. 2. Eleg. 27.

Multum in amore fides, multum constantia prodest:
Qui dare multa potest, multa & amare potest.

Alia.

Omnes humanos sanat Medicina dolores:
Solus amor morbi, non amat artificem.

PHILOSOPHICA.

Fulgosus lib. 5. cap. 6.

Quum multi propter patriæ charitatē non opes modo uerùm uitā quoq; ipsam profuderint, eiusmodiq; hominum laudibus fama nomenq; offeratur, iure credendum est, post Deum mortales hanc unam habere, cui maiorem nauare operam debeant.

Volaterranus lib. 32. Philologiæ.

Thespienses Erotidia celebrabāt, sicuti Olympia Lacedemonij, ante pugnā amori sacrificabāt, ueluti in amore certantiū, & certa amicitia, uictoria cōsisteret. Cretēses in prælijs optimos ac pulcherrimos amore deuinctos secernebant, ac per eos annua sacra fiebant: apud Athenienses sacra cohors appellata, ex amatis ac amātibus consistebat: ut tradit Alexis, in qua summa erat fiducia. Ex Atheneo.

Sacra cohors.

Cœlius lib. 12. cap. 35.

Ex Pausaniæ monumentis non negligendum illud utiq;: Asyrios omnium primos Vraniam Venerem adortos colere, quos sint insecuti in Cypro Paphy & ad Ascalonem phinices, à quibus didicerint mox Cytherij. Sed & Athenis Vraniæ Ventri fuisse erectum templum, idem comprobat Pausanias.

Cœlius

Cœlius lib. 12. cap. 32.

Plato in Phædro scribit, quosdam tradidisse. amorem dici à mortalibus ἔρωτα uolatilem: ab immortalibus autem πτερωτὸν, id est, alatum quendã, propter uolandi necessitatem.

In symposio Socrates asserit, se nihil præter amatoria scire.

Phædrus uerò maximorum bonorum causam esse amorem pronunciat, nec se inuenire qd meli' accidere posit adolescēti, quàm optimus amator, aut amatori amatus quàm optimus: & esse quidem duo, quæ à puericia per omnem uitã abducere illum debeant à rebus turpibus: Verecundiam, & honesti studium. Hæc autem nobis neq; diuitiæ, neq; honores præstare possunt citius, ac melius quàm amor, neq; ab ijs duobus aut ciuitas unq̃, aut priuatus homo præclarum aliquid & magnificum perficere poterit. Nec ullus adeo ignauus erit, quem amor non inflammet ad uirtutem, diuinumq; reddat, ut uiro fortissimo par euadat. Nã quod Homerus dicit, uim furoremq; à Deo quibusdam heroibus inspiratum, hoc amor amantibus efficit. Quin etiam pro altero mori, amantes soli eligunt, nec uiri tantum, sed & mulieres quoq;.

Verecundiæ & honesti studium.

AMOR IMPVDICVS.

Theophrastus.

AMor est, inquit, animi concupiscētia, quę celerem habet ingressum, tardum uerò regressum.

Plutarchus autem aliter.

Amor neq; nos statim, inquit, nec uehementer ab initio, quemadmodum ira inuadit, neque facile ingressus discedit, quamuis alatus, sed sensim ingreditur ac molliter, manetq; diu etiam in sensibus: qui quanquam discedit, aut tempore, aut ratione uictus, non tamen penitus liberam relinquit animam, remanetq; in ea uestigium, ueluti syluæ exustæ, aut fumantis: neq; penitus ex ossibus eijcitur: ignoranturq; quid sit, unde ueniat, quomodo ingressus.

Ignoratur unde anima ueniat

Hieronymus contra Iouinianum, in hanc ferè Plutarchi sententiam.

Amor autẽ in multis est insuperabilis, extinctus accendit, & post copiam rursus est inops, & ob perturbationem, quã sustinet, aliquid cogitare non finit.

Ad Amantium Presbyterum.

Omne peccatum post factum pœnitētia sequitur. Sola uoluptas in ipso pœnitentiæ tempore pręteritos stimulos patitur, ut ex hoc, quod corrigere cupimus, rursus fit materia delinquendi.

Grauiter dictum.

Plautus in Cistellaria amoris insaniam pulcherrimè describit.

Credo ego primum amorem apud homines carnificinam commentum. Hanc ego de me coniecturam facio domi, ne foris quæram, quin omnes homines supero cruciatibus animi, iactor, crucior, agitor, stimulor, uertor in amoris rota miser, exanimor, feror, differor, distrahor, diripior. Ita nullam mentē animi habeo: ubi sum, ibi non sum, ubi non sum, ibi est animus. Ita omnium ingenia sunt, ut quod lubet iam, non lubeat id continuò. Ita me amor lapsum animi ludificat, fugat, agit, quod dat, non dat, modo quod suasit, dissuadet, quod dissuadet, ostentat.

Incōstātia amoris.

Theophilus

Dicit, amorem cœli à dijs, quòd seditionē inter illos agitaret, expulsum fuisse effractis alis, ne rursus ad superiora uolaret.

Gregorius in Moralibus.

Luxuria sensum hebetat, confundit intellectum, memoriam obturbet, euacuat sensum, obnubilat uisum, reddit hominē pallidum ac fœdum, senectutē inducit, mortem deniq; maturat.

Luxuria. Impudicæ Veneris detrimenta.

Chrysostomus in Matthæum.

Luxuria eò plus augescit, quo magis frequentatur: fugiendo fugatur.

Qui luxuriat, uiuēs mortuus est.

Hieronymi ad matrem & filiam in Gallia commorantes.

Ferreas mentes libido domat, ac eò plus in uirginibus, quo dulcius esse putatur, quod nescitur.

Dulce uenenum amor.

Idem.

Difficile est inter delicias seruare castitatem.

Idem.

Qui luxuriam perfecta uicerit continentia, sanctior erit Dauide, sapientior Solomone, Fortior Sampsone. Nã quũ nihil sit uilius, quàm à carne uinci, nihil tamen

Platonicũ hoc, uincere carnem est gloriosissimum.

tamen gloriosius, quàm carnem uincere.

Idem in epistola ad Nepotianum dicit.

Præteritæ castitati non est fidendum.

Idem in epistola 42.

Ventrem distentum cibo sequitur uoluptas genitalium.

Bernhardus

Hanc rem tripliciter euitandam suadet, actione, sensu, oculis.

AMOR ET VOLVNTAS, *actionum principia sunt.*

Et quando amor & uoluntas sunt actionum principia, meritò Augustinus animam citra amorem uocat extinctã, nec eo uacare posse, pudico uel impudico. Pudet commemorare sapientes plurimos infra suam appellationem ob uoluptatem constitisse, ut literas etiam, quæ perficere ingenium & mores debuerant, infament. Vt à Græcis ordiar, nec tantùm Clario Lyde dilecta poëtæ: nec tantùm Coo Bacchis amata uiro. Philetas enim de Bacchide poëma fecit, & Callimachus de Lyde apud Clarium Ioniæ urbem ortus: quamuis è Cyrene originem suorum duxerit. Has secuti sunt Lesbia Catulli, Delia Tibulli, Cynthia Propertij, Corinna Nasonis. Duces etiam corruperunt, Lamia Demetrium, Phryne Timotheũm, Philippum Græcæ puellæ amores, Annibalem Campania, Cleopatra Cæsarem, Flora Pompeium: ducta insuper in matrimonium scorta Pericli Aspaga, Psamnitico regi Ægyptio potentissimo Rhodope, Antonio Cleopatra, & nostra ætate uisum est Andream Paleologum Peloponesi despotum ex tanta nobilitate superstitem Græcum scortum, atque uilissimum sibi connubio iunxisse.

Anima citra amorẽ extincta.

Meretrices perdiderũt duces.

Sed utinam sexum non mutaremus, in hac parte multò feris nocentiores, quum illæ naturæ legem custodiant.

Bruta legem naturæ custodiunt.

In Gymnasijs Græcorum hæc reperta sunt uitia. Primi enim Lacedæmonij, teste Thucydide, puerorum corpora ad palestram nudauerunt: sic postea nulla priscorum societas hac caruit nota.

Inter argonautas Hylas Herculi dilectus, qui cum aquam haurire descendisset, apud Arganthonium Bithyniæ raptus Nymphis dicitur, quem Hercules quæsitum exiens, & ipse non amplius ad naues rediit. Nireus qui ad Troiam uenit, pulcherrimus unus ponitur Iliad. β. Eurialus Virgilianus, Partinopeus Statianus, sic deinde uarij uarijs adamati, ut Bathillus puer Siculus Anacreonti, Magnes Gygi Lydorum regi, Harmodius Hippiæ, Aster Platoni, Q. Catulo Roscius, Piso Galbę, Antinous Hadriano. Nec Pindarum poëtam ab hac infamia liberauit, qui teste Valerio in gymnasio in gremio pueri adamati obdormiscens expirauit. Duosque Romanos equites Plinius in lib. 7. sua ætate dicit in Venere Pantomimi Mythici forma præcellentis obiisse. Huiuscemodi etiam fatum exitiumque Cornelio Gallo Prætorio, & Q. Heterio equiti Romano, diuersis temporibus contigisse.

Quin & bruta sæpius adamata, ut à Cratide pastore capra. Amati & homines à beluis, ut à Delphino puer Corinthi: apud Solos puer Xenophontis à cane, alius à graculo apud Spartam: ab ansere quoque Citharistria. Hæc Ælianus.

Feræ bestięab hominibus amatæ.

Inuenti quoque qui inanimata dilexerunt: ut iuuenis Atheniensis statuam fortunæ in Prytaneo consistentem, quæ cum ei negaretur precio mercari uolenti, apud eam se noctu interfecit. Author Ælianus. Volaterranus refert lib. 32. Philologiæ.

Stultitia. Fatuitas Insipientia.

AMENTIA, Græcè ἄνοια, Cicero libro 3. quęst Tuscul. Nec minus illud acutè, quòd animi affectionem lumine mētis carentem, nominarunt amentiam, eandemq; dementiam. Ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod à Socrate acceptum Stoici diligenter retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. Qui enim animus est in aliquo morbo, morbos autē hos perturbatos motus philosophi appellant, non magis est sanus, q̃ id corp⁹, quod in morbo est. Ita fit, ut sapientia sanitas sit animi, insipientia autem, quasi insanitas quædam: quæ est insania, eademq; dementia.

Beroaldus in commentarijs in Cicero: Quæst. Thuscul.

Amentia ab à particula priuatiua, & mente dicta: quasi sine mente, hoc est, cōsilio animoq;, quo sapimus.

Lucretius poëta: consilium quod nos animum mentemq; uocamus, eadem dementia dicitur: quia (de) est particula minuendi, ut desipio, decresco: differunt tamen amens & demens: hic enim non cogitat quid agat aut loquatur, amens uerò, qui prorsus insanit.

Eodem præfato loco, Cicero.

Nomen insaniæ significat mētis ægrotationem & morbum, id est, insanitatem & ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam. Omnes autem perturbationes animi, morbos philosophi uocant, negantq; stultum quenq; his morbis uacare: qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt. Omnes igitur insipientes insaniunt, sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantiaq; censebatur. His rebus mentem uacuam, appelarunt insaniam: propterea quod in perturbato ànimo, sicut in corpore, sanitas esse non possit.

Ludouicus Viues lib. 2. de anima.

Et quoniam mens nostra est actus, quiescere omnino ab actione sua nequit, nisi potestate ualidè retinente, hoc est, opposito obice in instrumentis: uelut cū à mole obruitur in locis maternis à crapula in ebrietate, ab inimicis uaporibus in attonitione: quæ omnia & similia uiolenta sunt, naturæq; illius repugnantia. Vnde cum emergit, cessante potestatis uiolentia, statim reducit se in actum suum: neq; eam ad rem externæ ullius opis indiget, sed solùm impedimento submouendo, quod si sit sublatum, non potest mens ullo pacto ociari: necesse est aliquid meditetur & secum uoluat, camq; illius motionem si quis conetur sistere (ut sunt qui nihil prorsum uolunt cogitare) perinde fecerit, ac si cohibere uelit ignem, ne ardeat, conceptus in apta materia: alterutrum profectò sequetur, aut ut ignem extinguat, aut ut uis ignis ualidior ac uiolentior erumpat in obicem: sic uel corrumpetur uita tam uiolenta contentione uel pro una cogitatione, quam uelis opprimere, magna cogitationum & uisorum perturbatio cooritur, hoc est, planè amentia.

STVLTITIA, Græcis μωρία dicta est, in factis dictisq; per ignorantiam recti ac boni erratio: testis est Lactantius, lib. 2. diuinar. institut.

Aristot. 2. Ethicor.

Stultitia importat hebetudinem sensus spiritualis, fatuitas autem totam priuationem eius, à stupore stultitia: hinc stultus, qui ob stuporem non mouetur.

Idem. 7. Ethi.

Amentes dicuntur, qui à natura expertes rationis, solùm sensuum munus exequuntur, immanes quidem beluarumq; similes habendi sunt, ut quædam genera barbarorum procul habitantiū.

Prouerb. cap. 1.

Sapientiam atq; doctrinam stulti despiciunt.

Cap. 10.

Filius sapiens lætificat patrem: Filius uerò stultus mæstitia est matris.

Cap. 15

Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet. *Cap. 17.*

Plus proficit correctio apud pruden-

tem,

tem, ꝙ centum uerbera apud stultum.
Ecclesiast. 2.

Platonis hoc dictũ est.

Stultorum infinitus est numerus.

Cice. lib. 9. ad Papirium Petum, epistola quæ incipit: Amo uerecundiam.
Idem, cap. 7.

Sicuti sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. *Idem, cap. 22.*

Arenam & salem & massam ferri facilius est ferre, quàm hominem imprudentem, & fatuum & impium.
Cap. 15.

Homines stulti non apprehendunt sapientiam, & non uidebunt illam.
Cap. 18.

Stultus acriter improperabit.
Cap. 19.

A facie uerbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis.
Ibidem.

Sagitta infixa in facie & in ore canis, sic uerbum in ore fatui.
Cap. 20.

Natus insipientis non erit utilis sibi, oculi enim illius semper simplices sunt: exigua dabit, & multa imperabit, & apertio oris illius infamatio est.
Ibidem.

Fatuo non erit amicus, & non erit gloria boni illius. *Ibidem.*

Qui edunt panem fatui, falsæ linguæ sunt. *Ibidem.*

Ex ore fatui reprobatur parabola: non enim illa decent in tempore suo.
Cap. 21.

Cor fatui quasi uas confractum, & omnem sapientiam nõ tenebit narratio.
Ibidem.

Narratio fatui quasi sarcina in uia.

Cõpedes in pedibus stulto doctrina. &c.
Cap. 22.

Confusio patris est indisciplinatus filius.
Ibidem.

Qui docet fatuum, est quasi qui cõglutinat testam. *Ibidem.*

Cum stulto non multum loquaris, & cum insensato ne abieris.
Cap. 23.

Præcordia fatui quasi rota carri, & quasi axis uersatur, sic cogitatio stulti.
Cap. 42.

Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, ꝙ qui abscondit sapientiam suam. *Cap. 22.*

Labia insipientium narrabunt stultitiã: uerba autem prudentium statera ponderabuntur. *Ibidem.*

Non communices homini indocto, ne malè de progenie tua loquatur.
Prouerb. 11.

Qui stultus est, seruiet sapienti.
Cap. 13.

Qui fatuus est, aperit stultitiam suam.
Cap. 15.

Cor stultorum dissimile erit.
Ibidem.

Stultus pascitur imperitia.
Ibidem.

Stultitia gaudium stulto.
Cap. 17.

Non decent stultum uerba composita: nec principem labia mentientis.
Ibidem.

Expedit magis urso currere raptis fœtibus, ꝙ fatuo confitenti tibi stultitiam.
Ibidem.

Quid prodest habere diuitias stulto, cum sapientiam emere non possit.
Ibidem.

Stultus, si tacuerit, putabitur sapiens: & si compresserit labia sua, intelligens.
Cap. 18.

Os stulti contritio eius, & labia illius ruina animæ eius. *Cap. 19.*

Stultitia hominis supplantat gressus eius, & contra Deum seruiet animo suo.
Cap. 26.

Ne respondeas stulto contra stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.
Ibidem.

Veluti pulchras frustra habet claudus tibias: sic indecens est in ore stultorum parabola. *Ibidem.*

Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse uideatur.
Ibidem.

Sicut qui mittit lapidem in aceruũ Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem.
Cap. 27.

Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. *Cap. 28.*

Qui prius respondet, quàm audiat, stultũ se esse demonstrat. *Ibidem.*

Qui confidit in cor suum, stultus est.
Math. 7.

Omnis qui audit uerba mea, & non faciet ea: similis est uiro stulto.

Paulus 1. Cor. 1.

Quæ ſtulta ſunt mundi eligit Deus, ut confundat ſapientes.

2. Cor. 11.

Suſtinetis enim inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes. *Eſaiæ 19.*

Stultus enim fatua loquetur.

D. Hieronymus.

Stultiloquium & ſcurrilitas non decent Chriſtianum, ſed ſermonem eius ſale conditū eſſe oportet, ut gratiam apud audientes habeat: quicquid enim amens loquitur, uociferatio & clamor eſt appellandum.

D. Auguſtinus de uera religione.

Qui ſe diligit ſtultus eſt, nec is ad ſapientiam proficiet.

Gregorius in Moralibus.

Qui ea quæ Dei ſunt ſapiunt, ſapiuntur à Deo. Qui ea quæ Dei ſunt neſciunt, à domino neſciuntur. Paulo atteſtante, qui ait: Si quis ignorat, ignorabitur. *Idem.*

Diſtinct. 38 c. qui ſca.

Quicunq; ſtultus eſt in culpa, erit ſapiens in pœna.

Idem lib. 27. Moralium.

Tantò quiſq; ratus amplius ſtultior ſit, quantò conatur exterius ſapiens uideri. *Idem.*

Sicut nec auris eſcas, nec guttur uerba agnoſcit: ita nec ſtultus quiſq; ſententiā ſapientiæ intelligit.

Idem.

Fatuum cum ſapientibus in prædicatione non ſuſcipies, nec per eum qui implere non uolet, illi qui præualet obſiſtas. *Iſidorus.*

Nihil ſtultitia peius, nihil inſipientia deterius, nihil ignorantia turpius.

Idem.

Ignorantia uitiorum nutrix eſt. Ignorantia enim quid ſit, culpæ indignum nō ſentit. *Idem.*

Inſipiens quotidie peccat: indoctus facile decipitur. Stultus in uitio citò dilabitur. *Seneca epiſtola 10.*

Stulto nulla re opus eſt, nulla enim uti ſcit, ſed omnibus eget: omnis ſtultitia laborat faſtidio ſuo. Nemo eſt ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat.

Idem Epiſtola 13.

Inter cætera mala hoc quoq; habet ſtultitia, ſemper incipit uiuere.

Idem epiſtola 16.

Humilis eſt ſtultitia: res abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſſimis abdita. *Ibidem.* Aureum dictum.

Si quando fatuo delectari uolo, non eſt mihi longè quærendus, me uideo.

Cicero de natura Deorum.

Miſerius ſtultitia quid dicere poſſumus? *Ibidem.*

Multa ſunt incommoda in uita, ut eam ſapientes commodorum compenſatione leniant. Stulti nec uitare uenientia poſſunt, nec ferre præſentia.

De Legibus.

Quid abiectius ſtultitia & tarditate dici poteſt.

De finibus bonorum & malorum.

Stulti malorum memoria torquentur.

Ibidem.

Igitur nec ſtultorum quiſq; beatus, neq; non ſapientium non beatus.

Sophocles in Aiace.

ὁι γὰρ κακοὶ γνώμαισι χέρσιν.
ἔχοντες ὀυκ ἴσασι πρὶν τις ἐκβάλῃ. Id eſt:

Homines malæ mentis bonum in manibus habentes, non prius cognoſcunt, quàm amittatur.

Horatius lib. 1. epiſt. 1.

Virtus eſt uitium fugere, & ſapientia prima Stultitia caruiſſe.

Idem, lib. 1. ſermo. Saty. 2.

Dum uitant ſtulti uitia, in contraria currunt.

Perſius Satyra prima.

Auriculas aſini quis non habet?

AMENTIA VEL STVLTITIA PARS *ægrimoniæ, mater & materies omniū malorū.*

Cicero in noua Rheto.

Omnium malorum ſtultitia eſt mater atq; materies, ea parit præ cęteris immēſas cupiditates: immenſæ porrò cupiditates infinitæ & immoderatæ ſunt: hæ pariunt auaritiam malitiamq;: auaritia porrò hominem ad quoduis maleficiū impellit. *Cicero in ueteri Rheto.* Stultitia mater malorum.

Quò indignius rem honeſtiſſimam & rectiſſimam uiolat ſtultorum & improborum temeritas pro audacia ſummo cū reipublicæ detrimento, eò ſtudioſius illis reſiſtendum eſt, & reipublicæ conſulendum. *Ibidem.*

Si ſummoperè ſapientia petenda eſt, ſummoperè ſtultitia fugiēda, et uitanda eſt. *Ibidem.* Sapiētia. Stultitia.

Qui ſæpenumero nos ꝑ fidē fefellerūt, eorū orationi fidē non habere debemus.

Si

Si quid perfidia illorum detrimenti acceperimus, nemo erit propter nosmetipsos, quem iure accusare possimus. Primũ decipi quidem incommodum est, iterum stultè, tertiò turpe. Summa igitur amentia est, in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties deceptus sis.

Summa dementia fidere illis, à quibus deceptis sumꝰ.

Lib. 2.

Stulti scriptoris est, non posse omnibus de rebus cauere, quibus uelit.

Ibidem.

Fortunam quidem laudare stultitia, uituperare uerò superbia est.

Cicero lib. 5. Quæstion. Tuscul.

Stultitia nunquã comparatis contẽta.

Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquã tamen se satis consecutã putat: sic sapiẽtia semper eo contẽta est, qđ adest, neque eam unquã sui pœnitet.

Lactantius lib. 5. diuinarum institutionum.

Iustitia. Stultitia.

Videamus, utrum ne iustitia fœdus aliquod cum stultitia habere possit, ut Carneades disputauit, cuius ut concludam disputationem, non posse eundem iustũ esse ac stultum: eundem sapientem & iniustum, docet ipsa ratio. Qui enim stultus est, quid sit iustum ac bonum nescit, & ideo semp peccat. Ducitur enim quasi captiuus à uitijs, nec resistere ullo modo potest, quia caret uirtute, quã nescit. Iustus autem ab omni peccato se abstinet, quod aliter facere non potest, quasi habeat recti prauique notitiam. Rectum autem discernere à prauo, quis potest nisi sapiens? Ita fit, ut nunquã possit iustus esse, qui stultus est, neque sapiens, qui fuerit iniustus. Ergo stultus est, qui ne sibi quidem parcit, dummodo non noceat alteri, quod est malum: quod quidẽ nobis & ratio & ueritas ipsa præscribit.

Stultus semper peccat.

Stultus qui sit.

Plautus in Sticho.

Stultitia est uenatum ducere inuitos canes.

Ex Trinumo.

Nihil est profectò stultius, neque stolidius, neque mendacius, neque argutum magis, neque periurius, quam urbani assidui ciues, quos scurras uocant: quia omnia sese simulant scire, nec quicquam sciunt.

Vrbani Scurræ.

Ex Bacchidibus.

Stultè fecisse fateor: sed quæso pater, ne me in stultitia, si deliqui, deseras: ego animo cupido atque oculis indomitis fui, persuasum est facere, cuius me nunc facti pudet. Prius te cauisse, quàm pudere æquum fuit.

Laërtius Diogenes.

Cum in loco quodam multis loquentibus Solon non loquereť, interrogatus à Periandro, utrum propter uerborum inopiam, an quia stultus esset, taceret? Qui ait: Nemo stultus tacere potest.

Stultus tacere nõ potest.

Cic. in orat.

Sapientissimum eum esse dicunt, cui quod opus sit ipsi ueniat in mentẽ, & proximè accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperaret. In stultitia contra est: minus enim stultus est is, cui nihil in mentem uenit, quàm ille, qui quidem quod stultè alteri uenit in mentem, comprobat.

Petrarcha lib. 2. inuectiua. c. 1. in Gallũ medicũ

Stultus tacendo latere potest, loquendo uerò non potest. Lingua animi sera est: hanc tu nullo ad ostium pulsante, nescio cur mouisti, tenebrosam fœdamque tui pectoris domum omnibus aperiens, quæ melius semp clausa mansisset, nisi qa dementiam diutius occultare difficile est. Credo, non legeras quod scriptum est: Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresserit labia, intelligens.

Ecclesiast. cap. 17.

Benè Socrates cum decorum adolescentem tacitum uidisset: Loquere (inquit) ut uideam. Non tam in uultu putabat uideri hominem, quàm in uerbis.

Idem lib. 3. cap. 8.

Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris similis ei. Hoc cum sapiens dixisset, statim addidit: responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse uideatur. Primum me parumper tacitum tenuit, sed cum coëgit ut loquerer, frustra quidem, ut puto. Si enim desieris tibi sapiens uideri, incipies esse fortè non stultus. Doctus fieri non potest, nisi qui se nouerit, atque oderit ignorantiam. Defectus proprij cum dolore notitia principium est profectus.

Ecclesiastici cap. 27.

Graue dictum.

Inimicitia.

AMICITIA est diuinarum humanarumque rerum, cum beneuolentia & charitate cõsensio. D. Augustinus in epistola 45. & Cicero lib. de amicitia.

Cicero 2. de inuentione Rheto. ita definit.

Amicitia est uoluntas erga aliquem, bonarum rerum, illius ipsius causa, quẽ diligit, cum eius pari uoluntate.

Aristoteles lib: 8. Ethicorum.

Amicitia est beneuolentia pacis non latens. Vel est studiorum omnium, uoluntatumque consensus. Contrarium eius est inimicitia.

Idem eodem libro.

Amicitiæ genera plura sunt: primùm autem eam nominamus, quæ inter bonos est, quia boni sunt: reliquos autem ex similitudine. Amici sunt idcirco, quia in eis est aliqua boni significatio, & similitudo. Etenim iucunditas bonum ijs uidetur, qui studiosi sunt iucunditatis, cumque in hæc genera distributa sit amicitia: improbi quidem amici sunt futuri utilitatis, uoluptatisque causa, quia similes sint: boni autem per se amici sunt, quia probi. Hi ergo amici absolutè amici nominantur: illi fortuitò, & quia illis sunt similes.

Idem Ethicorum 9. ex translatione Ioach imi Perionij Galli sumpta.

Beneuo- lentia non eadem cũ amicitia. Beneuolentia, quanque uidetur, tamen non est idem quod amicitia. Nam beneuolentia etiam cum ijs coniuncti sumus, quos ignoramus, eademque occulta est, amicitia non est. Nec amor quidem est, præsertim cum nec sit desiderij, nec cupiditatis particeps, quæ amorem consequitur. Preterea consuetudine amor suscipitur, beneuolentia etiam citò: quod in certaminibus contingit: eos enim quodammodo spectatores diligunt, & in eis est eadem uoluntas, cum interim nullis officijs, nullisque actionibus coniungi queant. Nam & repente (ut dixi) beneuolentia coniunguntur, & leuiter diligunt: atque etiam uidetur, ut amatoriarum leuitatum, sic amicitiæ principium ab ea ductum esse uoluptate, quæ ex sensu oculorum aspectuque capitur. Etenim nemo quenque insanè amat, nisi forma capiatur: et quia forma capitur, non continuò diligit, sed tum denique cum & absentis desiderio tenetur, & præsentem concupiscit. Sic inter nullos amicitia esse potest, nisi antè coniuncti sint beneuolentia. At qui beneuolentia coniuncti sunt cum quopiam, non ij continuò etiam diligunt: eos enim duntaxat uolunt bonis affici, in quos benè animati sunt: nec ullis officijs coniungi uellent, nec ullam propter eos suscipere molestiam. Quocirca fontem amicitiæ eam licet dicere, quam tempore confirmatam, cùm auxit consuetudo, tum amicitia nascitur: non quæ utilitatis, aut suauitatis causa fingitur: quandoquidem eorum causa nemo cum alio beneuolentia coniungitur &c.

AMICI VERI.

Amici non sunt, nisi qui re ipsa probant.

Marullus poëta.

Quì fit Petruti, ut si quis est mihi uisus,
Si quem saluto, si cui manum porxi,
Caputùe moui, protinus mare, & montes,
Aut si quid usquam est impudentius, iactent:
Et se patronos offerant, uel inuito.
Idem rogati, certa postulat cum res,
Mirantur unde tam audiant nouum nomen,
Nec iam Marullum, uerba nec agnoscunt sua,
Homines crepitui quàm simillimi uentris,
Pontanus illos, ut meus benè appellat.
Tu solus à me cultus unicè, quicquam
Nec pollicens, uana nec mihi iactas:
At cum uidetur postulare res, ultrò
Imples parentis munus, atque agis metum.
Non ut patronum, sed pium ut decet patrem,
Nimirum amasque solus, & tibi constas.

Pictorius in Epigrammat.

Semper enim non est, qui percutit, hostis habendus:
Nec ferulæ gaudens parcere semper amat.
Diligat, est melius, nos Zeno seuerus amicus,
Quàm lenis facili pectore decipiat.

AMICI QVI VERI.

Pan. Saxus.

Inter si ueros tibi quis numeretur amicos
Scire cupis, monitis crede Ligiste meis.
Non illum poscas claræ quod laudis honorem
Det tibi, quod famæ cedat ubique tuæ.

Qui-

Quilibet hoc faceret, claræ nunc gloria laudis
Nihil ualet, est clari nullus honoris honor.
Nullus honor honoris. Non quod te spernant fratres, spernantq; parentes:
Non fratrem nostro tempore frater amat.
Non natus patrem, non quod tibi fœdera lecti
Præbeat, uxoris gratia nulla uiro est.
Sed die de plena sextantem tradat ut area
Vnam de multis uestibus atq; togam.
Mũdus solas diuitias amat. Hæc tibi qui dederit, uerum laudabis amicum:
Nil nisi diuitias nunc quia mundus amat.

Amicitia in magno olim prætio fuit, nunc deserta iacet. Iacobus Micyllus.

Quondam magna fuit uirtus, ac æthere digna
Præbuit infractum pectus amicitiæ.
Cum pietas & cana fides regnabat in orbe,
Et precio dignus, qui bonus esset, erat.
Boni olim in precio fuerunt. Tum Iouis aspexit redeuntem Castora coniunx,
Alterius stygias fratre petente domos.
Tum pius extremum socij comitatus ad orbem,
Desertor Pylades noluit esse sui:
Sed ueluti teneræ iunguntur amore columbæ,
Iunctus erat lateri fidus Oresta tuo.
Tanta fuit socijs æuo reuerentia prisco,
Tantus erat quondam cultus amicitiæ.
Nunc iacet ante pedes contempta uilior alga,
Vixq; ipsum nostro nomen in orbe manet.
Actum de pietate nunc. Scilicet ex omni mundus iam parte senescit,
Intereunt urbes, intereunt homines.
Rarescit uirtus: omnis iacet ardor honesti.
Corrupit mores ipsa senecta bonos.
Cessauit pietas, rectum cessauit, & æquum,
Actum de pietate. Et stat in extremo iam ruitura fides.
Quin etiam tellus iactum lassata recusat
Raraq; de multis spica refertur agris.
Et iam confectæ precludunt brachia uires,
Et minus à prælis musta frequenter eunt.
Vndiq; deficimus: quidnam nisi tempora restant,
Vaticiniũ uerissimũ. Quæ uideant flammis cuncta perire suis?

Euripides in Ione.

Σὺν τοῖς φίλοισιν ἡδὺ μὲν πράσσειν καλῶς:
εἰ δὲ ἄρα συμβαίνοι τι δυσχερέστερον,
εἰς ὄμματ᾽ εὔνου φωτὸς ἐμβλέψαι γλυκύ.
Cum amicis prosperè agere iucundum est,
Si quid autem, quod absit, male contingat,
Viri beneuoli faciem coràm intueri iuuat.

Amicitia. Cæcus & claudus. Thomas Morus.

Vtilius nihil esse potest, quam fidus amicus,
Qui tua damna suo leniat officio.
Fœdera contraxêre simul mendicus uterq;
Cum Claudo solidæ cæcus amicitiæ.
Claudo cæcus ait: collo gestabere nostro,
Retulit hic, oculis cæce regêre meis.
Alta superborum fugitat penetralia regum,
Inq; casa concors paupere regnat amor.

AMICITIA INTER PARES contrahenda.

Ouid. ex lib. tertio de tristibus.

Vsibus edocto si quicquam credis amico,
Viue tibi, & longè nomina magna fuge.
Viue tibi, quantumq; potes prælustria uita,
Sæuum prælustri fulmen ab arce uenit.
Nam quanquàm soli possunt prodesse potentes,
Non prosunt, potius plurimum obesse solent.
Effugit hybernas demissa antenna procellas,
Lataq; plus paruis uela tumoris habent.
Qui cadit in plano, uix hoc tamen euenit ipsum,
Sic cadit, ut tacta surgere posit humo
At miser Elpenor tecto delapsus ab alto,
Occurrit regi flebilis umbra suo.
Quid fuit, ut tutas agitaret Dædalus alas?
Icarus immensas nomine signet aquas?
Nempe quod hic altè, demissius ille uolabat:
Nam pennas ambo non habuere suas.
Crede mihi, bene qui latuit, bene uixit, & intra
Fortunam debet quisq; manere suam.
Non foret Eumenides orbus, si filius eius
Stultus Achilleos non adamasset equos.
Nec natum in flamma uidisset in arbore natus,
Cœpisset genitor si Phaëtonta Merops.
Tu quoq; formida nimium sublimia semper,
Propositiq; memor contrahe uela tui.
Viue sine inuidia, mollesq; inglorius annos
Exige, amicitias & tibi iunge pares.

Erasmus lib. 5. apophthegmat.

Marcum Lucullũ, quod Bruti & Cassij partes secutus fuerat, M. Antonius occidit. Huius mortẽ cum Volumnius, qui uiuum familiariter coluerat, sine fine deploraret, ad Antonium pertractus, ait: iube me protinus ad Luculli corporis ductum occidi, neq; enim illo extincto superesse debeo, cũ & infelicis militiæ autor extiterim.

Ille amicus certus, qui rebus aduersis iuuat. Ex Plauto, & ex tristibus Ouidij.

Hæc mihi semper erunt imis infixa medullis,
Perpetuumq; animæ debitor huius ero:
Spiritus hic uacuas prius extenuandus in auras
Ibit, & in tepido deseret ossa rogo:
Quàm subeant animo meritorum obliuia nostro,
Et longa pietas excidat ista die.
Dij tibi sint faciles, & opis nullius egentem
Fortunam præstent, dissimilemq; meæ.

Amicus certus in re incerta cognoscitur. Ennius Poëta

Si tamen hæc nauis uento ferretur amico, Ex eodem Ouidio de tristib.
Ignoraretur forsita ista fides.

Theſeu Pirithous non tam ſenſiſſet amicum,
Si non infernas uiuus adiſſet aquas.
Vt foret exemplum ueri Phoceus amoris
Fecerunt furiæ triſtis Oreſte tuæ.
Si non Euryalus rutilos cecidiſſet in hoſtes:
Hyrtacidæ Niſi gloria nulla foret.
Scilicet ut fuluum ſpectatur in ignibus aurum:
Tempore ſic duro eſt inſpicienda fides.

Qui uerus amicus, ex Tullio de amicitia, ſiue in Lelio.

Verus igitur amic⁹ nũquàm reperitur: eſt enim is amicus quidẽ, qui eſt tanquàm alter idem: qui & ſe ipſe diligit, & alterũ acquirit, cuius animũ ita cum ſuo coniũgit, ut efficiat penè unum ex duobus, &c.

Franciſcus Petrarcha de remedijs proſperæ fortunæ, de uero amico.

Gaudeo: ſcio certè me amicum multis ac magnis exercitatum caſibus certiſſimum habere. Reſpõdeo: habes ergo rem dulciſſimam, ſanctiſſimãq́;, qua una poſt uirtutẽ ſolã, homini nihil melius in hac uita cõtingere poteſt. Fateor, dulces ſunt parẽtes, dulces filij, dulces fratres, poſsũt tamen amareſcere: nec parentes ideo eſſe deſinũt, nec filij, nec fratres, cũ dulces eſſe deſierint. At amicus ſolus, dum ſit uerus, dulcis & charus eſſe non deſinit, &c.

Amicus firmus.

Quæ potes excuſa, nec amici deſere cauſam,
Quo pede cœpiſti, ſic bene ſemper eas.

Amicitia	*Inimicitia*	*Partes*	*Beneuolentia*	*Maleuolentia*
	Aſſentatio.		*Concordia.*	*Seditio.*
			Amor	*Odium.*
			Pax.	*Diſcordia.*

Amicitia eſt mens eadem in duobus pluribuſue, inter ſe inuicem ad aliquid obeundum.

Exemplum.

Quàm uenerabile ſanctumq́; amicitiæ nomẽ, resq́; ipſa ſit, & quanti uerus amicus fieri debeat, ꝑmultis experimẽtis cognoſci poteſt: uerũ quã rara & ſæpe non intellecta ſit, ſola aduerſæ fortunæ facies oſtendit. Nam quemadmodum igne aurum excoquitur, & per eum quod reprobum eſt detegitur, & purum perfectius fit: ita ſæuis temporibus amicitia, quæ uera eſt, declaratur: cuius in eo uis præcipua eſt, ut uera niſi inter bonos eſſe non poſſit: nã in alijs rem nomẽq́; permutat.

De Epaminunda & Pelopida. Thebanis.

Adeò inter Epaminundam atq; Pelopidã Thebanos arcta fuit amicitiæ neceſſitudo, ut cum ambo in eo prælio eſſent apud Mãtineã, quod Lacedæmonij Thebani, ſocijq́; eorũ aduerſus Arcades cõmiſerunt, & iam inclinãte Thebana acie, humi uulneribus confoſſus Pelopides iaceret, quanquàm omnes mortuũ eſſe putarent, Epaminundas tamẽ, ut erat pectore brachioq́; ſaucius, deſerere eũ noluit, donec à Lacedæmonijs lata ope unà cum Pelopida tutum ſe in locum recepit. Quantum igitur credendum eſt, Epaminũdam adnixurum fuiſſe, ſi Pelopidam uiuũ eſſe crediſſet, cũ pro defuncto corpore, tãta fide amoreq́;, non ſine uitæ diſcrimine ſaucius depugnauit.

Apophthegma.

Namertes quum legatione fungens, à quodam eius gẽtis, ad quam erat miſſus, beatus prædicaretur, eò quod multos haberet amicos, interrogauit: quomodo q multos haberet amicos, periculũ faceret, an amicum haberet ſyncerũ ac probũ: id cũ alter faſſus ſe neſcire, cuperetq́; diſcere: per aduerſam, inquit, fortunam. Eraſm. li. 1. Apoph.

Apologus.

Annũ ſe natalem celebrare adſimulat uultur: auiculas ad cœnã inuitat: ueniunt plæreq́; omes: uenietes magno applauſu, fauoribusq́; accipit, acceptas laniat uultur. Iuſtus amicus.

Morale.

Non ſunt amici omes, qui blãdè dicũt, aut benignè ſe facere uelle ſimulant: latẽt ſub hoc melle uenena.

Blandis amicis non fidendum.

Cicero in Lelio.

Nemini fidendum, niſi cum quo prius modium ſalis abſumpſeris. Ingenium em̃ hominis nõ poteſt perſpici rectè, niſi diurno conuictu.

Simile.

Caſſiteris ſtannum uel plumbum albũ æsq́; ruptũ ferruminat, utrũq; cõtingens propter affinitatem, q̃ habet cum utroq;: ita amicus amicitiam ac beneuolentiam diſruptam reconciliare debet, utriq; ſe accommodans ex æquo.

Paræmia.

Amicus certus in re incerta cognoſcitur. M. Tullius in Lelio, ſenariũ hunc ex Ennio citat, prouerbij uice: quo ſignificatũ eſt, amici fidẽ in rebus aduerſis explorari. Nam quod cum periculo coniunctũ ſit, Ennius.

ſit, id dubium appellant: pro quo Ennius poſuit incertũ affectans ἐναντίωσιν & προσονομασίαν, quibus ſchematis impendio delectatus eſt, atq; adeò non ipſe ſolum, ſed & omnis ætas uſq; ad Marcum Tullium.

Sententia græca.

οὐκ ἔστιν οὐδὲν κτῆμα κάλλιον φίλου.

Non eſt amicorum melior poſſeßio.

Philoſophica.

Maximum donum amícitia: plures eñ delectationes ſunt in ea. Cicero inuent. Rheto. lib. 1.

Poëtica.

Nil agit, qui diffidentem uerbis conſolatur ſuis. Is eſt amicus qui in re dubia te iuuat, ubi re opus eſt.

Plaut, in Ciſtellar.

Exemplum.

Quo tempore triumuirorum proſcriptio durabat: propoſita ijs graui pœna, qui proſcriptos re aliqua iuuiſsẽt, aut non accuſaſſent, ingentibus pręmijs: cum inter proſcriptos Varro philoſophꝰ eſſet Caleni peramicus: eũ domi ſuæ Calenus aliquod tempus cęlauit. In quam domũ, cum perſæpè Antonius ſpaciatum ſe cõferret, nunquàm territus eſt, aut amicum mutauit Calenꝰ, etſi aſsiduè uel animaduerti uel præmia dari, pro ut edictum, aut uiolaſſent homines, aut ei paruiſsẽt, cernebat.

Baptiſta Fulgoſus.

Apophthegma.

Darius rex cum aperuiſset prægrãde malum punicũ, & quidam ab eo ſciſcitaretur, cuius rei tantum numerum habere optaret, quantus illic granorũ ineſset: reſpõdit Zopyrorum: is erat uir bonus, ac Dario fidus amicus. Significãs regi nihil prius aut charius eſſe debere probis ac fidis amicis.

Li. 5. Eraſ. apophtegmatũ.

Apologus.

Duo amici faciũt iter, occurrit in itinere urſus, unus arbore conſcenſa, pericula euitat: alter cum ſpes fugæ nõ eſſet, collidit ſe humi: accedit belua, contrectat iacentẽ, os explorat & aures, homine ſpiritu continente, ac motum: Vrſus, quia mortuis parcit, ratus cadauer eſſe, innocuus diſcedit. Percontanti poſtea ſocio, quidnam in aurem beſtia clàm inſuſurraſſet iacẽti: hoc monuiſse, ait, ne unquàm cum illiuſmodi amicis iter faceret.

Vrſus mortuis parcit

Mythologia.

Rara auis Fides. *Rara auis in terris, nigroq; ſimillima cygno. Fides eſt.*
Verum amicum res aduerſæ, & pericula monſtrant.

Plutarchus in uita Platonis tria facit genera amicitiæ

Vnũ naturale, ꝗd ſanguinis uinculo nobiſcũ naſcitur, ut parẽtum, filiorum, fratrum, conſanguineorumq;.

Æquale, ꝗd gignit cõſuetudo, uitęq; ſocietas, accedẽte pręſertim morũ ſimilitudine, nulla generis ꝓpinqtate: quales Pylades & Oreſtes.

Hoſpitale, generat comitatus, epiſtolæ, & mutua inter abſentes officia.

Quinq; paria amicorum Priſcorum memoria maximè celebrata.

Philelphus li. 1. Epiſtola. ad Maurum.

Theſeus & Perithoꝰ. Achilles & Patroclus. Oreſtes & Pylades. Phytias & Damõ. Epaminundas & Pelopides: Addũt Iuniores apud latinos, Scipionẽ & Leliũ: itẽ & Ciceronẽ, & magnũ Pompeiũ.

Exemplum. Valer. li. 4. ca. 7. de amicitia.

Damõ & Pythias Pythagoricæ prudẽtiæ ſacris initiati, tam fidelẽ inter ſe amicitiam iunxerunt, ut cum alterum ex his Dionyſius Syracuſanꝰ interficere uellet, atq; is tẽpus ab eo, quo priuſquàm periret domum profectus, res ſuas ordinaret, impetrauiſſet: alter quidem ſe pro reditu eius tyranno dare nõ dubitauit. Solutus erat periculo, qui modo gladio ceruices ſubiectas habuerat: ideóq; caput ſuũ ſubiecerat, cui uiuere ſecurè licebat. Igitur omnes & imprimis Dionyſius nouæ atq; ancipitis rei exitũ ſpeculabantur. Appropinquãte deinde finita die, nec illo redeunte, unuſquiſq; ſtultitiæ tam temerariũ ſponſorem damnabat. At is nihil ſe de amici cõſtantia metuere prędicabat. Eodẽ autem momento & hora à Dionyſio cõſtituta, qui eã acceperat, ſuperuênit, admiratus amborum animũ. Tyrãnus ſupplíciũ fidei remiſit: inſuperq; eos rogauit ut ſe in ſocietatem amicitiæ tertium ſodalicij gradum, ultima culturũ beneuolentia, reciperent.

Cicero tertio officiorum libro idem exemplum ita refert.

Pythagoreos ferũt hoc animo inter ſe fuiſſe, ut quũ eorũ alteri Dyoniſiꝰ Tyrãnus diẽ necis deſtinaſſet, & is ꝗ morti addictꝰ eſſet, paucos ſibi dies cõmendãdorum ſuorũ cauſa poſtulauiſſet, uas factus eſt alter eius ſiſtendi, ut ſi ille non reuertiſſet, moriendum eſſet ipſi, qui quum

ad

ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit: ut se in amicitiam tertiam asscriberent.

Apophthegma.

Nicocli petēti ut sibi ante Phocionē ueneum haurire liceret: tametsi durū hoc, inquit Phocion, tamē concedendū est ei, cui nihil unquàm in uita negaui. Phociō

Præclarū exemplū.

Nicoclem inter amicos fidissimū unicè adamarat, eoq; molestum erat uidere illū morientem: eam molestiam ut uitaret Nicocles, petebat ut ipse prior biberet, & hac in re commodauit amico.

Fabula.

Vir quidam diues & admodum liberalis, magnam habebat amicorum copiam, quos ad cœnā sępissimè inuitabat, ad quā lubentissimè accedebant: uolēs aūt experiri an in laboribus & periculis sibi fideles essent, omnes pariter conuocauit, dicens: obortos sibi inimicos, ad quos perdendos ire statuerat: quare correptis armis secum irent, ut illatas sibi ulciscerentur iniurias: tum omnes præter unum excusare se cæperunt. Cæteris igitur repudiatis, illum tantum in amicorum numero habuit: quem deinde singulari amore prosecutus est.

Amici in reb. incertis probandi sunt.

Mythologia.

Hæc fabula indicat aduersam fortunā amicitiæ experimētum esse quā optimū.

SIMILE.

Ex Moral. Plutarchi.

Telephus non respexit hostem, cuius erat hasta, sed salutē, quam adferebat: ita non oportet offendi inimici cōuicio, sed si uerum admonet, uertendum est ad uitę correctionem.

Amici correctio non reijciēda.

Ouidius libro primo: de remedijs amoris.

Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hosti,
Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.

Adagium.

Amicitias immortales esse oportet, inimicitias mortales. Liuius lib. 10. de bello Macedonico & Asiatico utit: uerùm eò redière mores mortalium, ut simultates sint immortales, amicitiæ plusq; uitreæ: plusq; possit una Ate, quam centum Lite: atque omnium tardissimè senescat ira, à beneuolentia ad quamuis leuem occasionem interceat: quęsi farciatur nequicquā coit, & rescinditur. Arbitror in causa esse, quod ab istis philosophis didicimus, cōmodo publico neglecto, suis quisq; priuatis commodis seruire studet.

Amicitia uitreæ nostro seculo.

Græa sententia.

κρίνει φίλους ὁ καιρὸς ὡς χρυσὸν τὸ πῦρ.

Aurum ignis, at amicos tempus dijudicat.

Tempus amicos dijudicat.

PHILOSOPHICA.

Plutarchus de discrimine adulatoris & Amici.

Omnium rerū iucundissima res est amicitia: nec est aliud quicquàm, quod æquè delectet: atq; uerum amicū magis esse necessarium quàm aquam aut ignem.

POETICA.

Ouidius libro 1. de tristibus.

Scilicet ut fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic longo est inspicienda fides.

Fabula uersa in Elegiacos uersus, autore amico.

Diues opum multos persæpe inuitat amicos,
Qui læti accurrunt, uina epulasq; uorant.
Sed tentare fidem cupiens in rebus iniquis,
Fortunæ obtendit magna pericla ferè.
Conuocat hinc omnes, & narrat nuper obortos
Hostes, quos cupiat perdere morte truci.
Hortatur secum arma ferant, illumq; sequantur,
Quà fata ostendant inuidiosa uiam.
Tunc alij sese caussis defendere uanis
Turpiter incipiunt, auxiliumq; negant.
Vnus opem cantu spondet, discrimen & omne
Forti animo secum uelle subire refert.
Ille igitur reliquis hac conditione repulsis,
Hunc seruat, cuius est bene nota fides.

Amici olłæ.

Affabulatio.

Fabula nos monet hæc blandis non fidere uerbis,
Nempe sub his crebro dira uenena latent.
Prospera fors passim simulatos iungit amicos:
Sed paucos tantum sæuior aura probat.

Blādis uerbis non fidendū est.

AMICITIA FIRMA.

Ex 22. Iliados sunt uerba achillis ad Achiuôs.

Ἀλλὰ τίη μοι ταῦτα φίλος διελέξατο θυμός
κεῖται παρὰ νήεσσ' νέκυς ἄκλαυτος ἄθαπτος
Πάτροκλος, τοῦ δ' οὐκ ἐπιλήσομαι ὄφρ' ἂν ἔγωγε
ζωοῖσιν μετέω, καί μοι φίλα γούνατ' ὀρώρῃ
εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν ἀΐδαο.
Αὐτὰρ ἐγὼ κἀκεῖθι φίλου μεμνήσομ' ἑταίρου

Aeacida tumuli ne prius celebrabis honores
Patroclię iacet ante rates, inhumatus ad urbem
Tu tamen ire paras, defuncti oblitus amicię
Quin etiam ipse meos dum spiritus hos reget artus
Et mea fata uolent, numerari hos inter Achiuos
Excidet ille meo nunquàm de pectore, nec me
Oblitum fore (crede) tui cum fata Deumq;

Memoria perpetua ueræ amicitiæ.

Hanc

Hanc animam abstulerint, manesq; immittat ad imos:
Quanquàm ibi sint obitus, & longa obliuio rerum.

Leuitici capite 19.

Diliges amicum tuum sicut teipsum.

Prouerb. cap. 3.

Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.

Eodem in libro, cap. 12.

Qui negligit damnum propter amicum, iustus est.

Item cap. 17.

Occasiones quærit, qui uult recedere ab amico: omni tempore erit exprobrabilis.

Item capitulo 16.

Omni tempore diligit qui amicus est: & frater in angustijs comprobatur.

Item cap. 19.

Diuitiæ in ueniunt amicos.

Diuitię addũt amicos plurimos: à paupere autem & his, quos habuit, separabuntur.

Ibidem.

Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis.

Eodem.

Pauper ab omnibus derelinquitur.

Fratres hominis pauperis oderunt eũ, insuper & amici procul recedunt ab eo.

Item capitulo 27.

Amicum tuum & amicum patris tui ne deriseris.

Ecclesiastici cap. 6.

Amico fideli nulla est comparatio.

Eodem.

Amicus fidelis, protectio fidelis: qui inuenit illum, inuenit thesaurũ. Amicus uerè non est mensæ: non enim permanet in die necessitatis.

Capitulo 9.

Ne derelinquas amicum antiquum. Nouus enim non erit similis illi.

Item capitulo 12.

Vetera uina, numisma, & amici colendi.

Vinum nouũ, amicus nouus ueterescat, & cum suauitate bibes illud.

Non agnoscetur in bonis amicus, & nõ abscondetur in malis inimicus.

Item cap. 12.

Non credes inimico tuo in æternum.

Cap. 22.

Conuitia dissoluunt amicitias.

Mouens lapidẽ in uolatilia deijcit illa: sic et q cõuitiat amico, dissoluit amicitiã.

Eodem.

Fidem posside cum amico in paupertate illius, ut & in bonis illius læteris: in tẽpore tribulationis illius permane, ut & in hæreditate illius cohæres sis.

Capitulo 25.

Beatus qui inuenit amicum uerum.

Item 27.

Qui denudat arcana amici, fidẽ perdit: & non inueniet amicũ ad animũ suum.

Item cap. 26.

Sicut qui mittit lanceas & sagittas in mortem, sic uir qui fraudulenter nocet amico suo.

Iob cap. 7.

Qui tollit ab amico suo misericordiã, timorem Dei derelinquit.

D. Iacobus.

Mundus deo cõtraria sunt.

Amicitia huius mũdi inimica est Deo cap. 4. Quicunq; ergo uoluerit esse amicus seculi hui⁹, inimicus Dei cõstituetur.

D. Augustinus.

Maleuolus animus contristatur, si eius inimicus correptus euaserit. Gaudia ex alienis calamitatibus horrenda maximè sunt, & charitati proximi, quem diligere iubemur, plurimum obstat.

Falsi amici. *Cicero.*

Elegans similitude de hirũdinibus. Pythagoricus est.

Vt hirũdines ęstiuo tẽpore presto sunt, frigore pulsæ recedũt: ita falsi amici serenoi uitæ tẽpore psto sunt, simul atq; hyemem fortunæ uiderint, deuolãt omnes.

Cicero in oratione.

Vide quàm sit uaria uita, cõmutabilisq; ratio, quàm uaga uolubilisq; fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quãtæ ad tẽpus aptę simultates, quãtæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates.

Amici infideles.

Sophoclees in Thyeste.

ἁδύ γε φίλου λόγος ἐσὶ τοῖς λυπουμένοις:
ἔνεσι γάρ τις καὶ λόγοισιν ἡδονὴ
λήθην ὅταν ποιῶσι τῶν ὄντων κακῶν.

Suaue quid est amici sermo tristãtibus. inest etiam uerbis quædam uoluptas: cũ obliuionem inducunt malorum.

Amici ollæ.

Quum mea Mygdonio fulgebant marmore tecta,
Munera cum Cereris ingera culta dabant.
Cæcuba campano fundebat nectare cella,
Pallados undabat totaq; rore domus.
Indus Erythræa gemmas mittebat ab Alga,
Mittebant teneros Lesbia regna mares.
Et Myrrhæ lachrymas, & olebam semper amomum,
Semper & aurato murice cinctus eram.
Quisq; meus cinis fieri cupiebat amicus,
Ad mea tendebat limina turba frequens.
Laudabar solus, solus celebrabar, amabar,
Egregio solum nomine dignus eram
At quia mensa breuis, nunc est mihi curta supellex

Ianua

Innumeri scindunt nec mea rura Syri,
Me fugiunt omnes amisso sordibus auro:
Pellitur amissa pauper amicitia:

Amicus fictus.

οὐχ οὕτω βλάπτει μισεῖν ὁ λέγων ἀναφανδὸν
ὥσπερ ὁ τὴν καθαρὰν ψευδόμενος φιλίαν:
Τὸν μὲν γὰρ μισοῦντα προειδότες ἐκτρεπόμεθα
Τὸν δὲ λέγοντα φιλεῖν, οὐ προφυλασσόμεθα.
ἐχθρὸν ἐγὼ κεῖνον κρίνω βαρὺν, ὅς ποτε λάθρῃ
Τὴν ἀπὸ τῆς φιλίης πίστιν ἔχων, ἀδικεῖ.

Translatio Mori Angli ex græcis epigrammatis.

Non æquè nocet hic, qui sese odisse fatetur,
Atq; hic qui puram fingit amicitiam.
Osorem monitus fugio, fugisse sed illum
Quomodo, qui se me fingit amare, queo?
Pessimus hic certè est inimicus, quisquis amicus
Creditur, occulta subdolus arte nocet.

Gulielmus Lilius.

Non is tam lædit, liquidè qui dixerit, odi,
Quàm qui synceram fingit amicitiam.
Vitabis certè quem noueris esse nocentem,
At illum nunquàm, qui tibi dixit, amo.
Ille mihi grauis est hostis, qui clam nocuisse
Gaudet, quiq; fidem fert in amicitia.

In eandem sententiam.

Peiora sunt tecta odia, quàm aperta. Itaq; te minus loquax, inimicus offēdit, quàm tacitus.

Non æquè damno est, odium ore professus aperto,
Ac qui synceram fingit amicitiam.
Vitatur facilis nobis qui cognitus hostis,
Vitari, qui se dicit amare, nequit.
Hic hostis capitalis erit, quicunq; nocebit,
Prætextu fidæ fretus amicitiæ.

Seneca.

Ita Cæsar magis metuebat Brutum & Cassiū pallidos ac tacitos, quàm Antonium ebrium, & Dolobellam:

Cato.

Grauior inimicus, q̄ latet sub pectore.

AMICI FORTVNAE.

Ouid. lib. 3. de tristibus ad Carum.

Vt cecidi, cunctiq; metu fugêre ruinam,
Versaq; amicitiæ terga dedere meæ.

AMICVS FICTVS.

Codrus Vrceolus de uita mendaci.

Omnis homo mendax, iuueni mihi multus amicus,
Vergenti infenium nunc mihi nullus adest,
Omnis homo mendax, qui se mihi dicit amicum,
Odit, & exhaustum, ceu fugit inde lupum.
Omnis homo mendax, qui me laudauit in ora,
A tergo longas porrigit auriculas.

Altera manu panem ostentare, altera manu lapidē iactare.

Amicos res inuenit.

Plautus.

Nā hoc tu facito. cogites, ut cuiq; homini res parata est, firmi amici sunt: si res lassæ labant, itidem amici conlabascunt. Res amicos inuenit.

Euripides in Hecuba.

Siquidem in malis qui sunt, potissimū boni patent amici. Læta amicos passim habent.

Græce sic sonant, uerba.

ἐν τοῖς κακοῖς γὰρ οἱ ἀγαθοὶ σαφέστατοι
φίλοι, τὰ χρηστὰ δ' αὔθ', ἕκαστ' ἔχει φίλους

Turpe est amicum deserere.

Quàm turpe, si quem uiuum amicum sensimus, huic desinamus amici esse mortuo.

Græcè.

οὐκοῦν τόδ' αἰσχρὸν, εἰ βλέποντι μὲν φίλῳ
χρώμεθ': ἐπεὶ δ', ὄλωλε μὴ χρώμεθ' ἔτι.

Ficti amici omnium perniciosissimi. Ex dictis nobilioribus Diogenis.

Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ, quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam is qui palàm est aduersarius, facilè cauendo uitari potest. Et Troianus equus idcirco fefellit, quia formam Mineruæ mentitus est.

Equus Troianus

Amici ficti. Exempla ex Ouidij tristibus.

Dum iuuat & uultu ridet fortuna sereno,
Indelibatas cuncta sequuntur opes.
At simul intonuit, fugiunt, nec noscitur ulli,
Agminibus comitum qui modo cinctus erat.
Atq; hæc exemplis quondam collecta priorum:
Nunc mihi sunt proprijs cognita uera malis.
Vix duo tresue mihi de tot superestis amici:
Cætera fortunæ, non mea turba fuit.

Amici fœdifragi, ex Ouidio.

In caput alta suum labentur ab æquore retrò
Flumina, conuersis solq; recurret equis.
Terra feret stellas, cœlum scindetur aratro:
Vnda dabit flammas, & dabit ignis aquas.
Omnia naturæ præpostera legibus ibunt,
Parsq; suum mundi nulla tenebit iter.
Omnia iam fient, fieri quæ posse negabant,
Et nihil est, de quo non sit habenda fides.
Hæc ego uaticinor, quia sum deceptus ab illo,
Laturum misero, quem mihi rebar opem.
Illud amicitiæ sanctum & uenerabile nomen
Nunc tibi pro uili, sub pedibusq; iacet.

Amicos res inuenit.

Plautus.

Donec

Donec eris felix multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.
Aspicis ut ueniant ad candida tecta columbæ:
Accipiet nullas sordida turris aues.
Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam.
Nullus ad amissas ibit amicus opes.
Vtq; comes radios per solis euntibus umbra est,
Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit.
Mobile sic sequitur fortunæ lumina uulgus,
Quæ simul inducta nube teguntur, abit.

AMICI FALSI.

Plautus Come. 9. Bacchid.

Simulatores. Multi more isto atq; exemplo uiuunt, quos cum censeas tibi amicos, reperiuntur falsis testimonijs, lingua factiosi, inertes opera, sublecta fide &c.

AMICVS, VT OLEVM PLANTIS.

Ex Cœlio, lib. 16. cap. 32.

Oleum esse plantis infestissimum, prodiâ rerũ naturæ peritis, sciunt qui Græca pertractant. Vnde ergo concinnatur adagium in eum, qui inimicus infestusq; omnibus est, ac dissociabili morum feritate truculentiaq; communionem non patitur, quæ res si foret in pluribus, tolleretur planè humana societas, perirentq; omnia, ad quæ nati esse uidemur.

ELEGANS AMICITIAE commendatio.

Ex lib. 3. de Ponto, Ouid. ad Cottam.

Corpora debentur mæstis exanguia bustis,
Effugiunt structos nomen honosq; rogos.
Occidit & Theseus, & qui comitatus Orestem:
Sed tamen in laudes uiuit uterq; suas.
Ire iubet Pylades charum periturus Orestem,
Hic negat, atq; uicem pugnat uterq; mori.
Extitit hoc unum, quod non conuenerat illis:
Cætera pars concors, & sine lite fuit.
Fabula narrata est, postquam uulgaris ab illo,
Laudarunt omnes facta, piamq; fidem.
Scilicet hic etiam, qua nulla ferocior ora est,
Nomen amicitiæ barbara corda mouet.

TVRPE EST AMICVM PECcantem non admonere.

Ex Trinummo Plauti.

Amici castigandi. Nõ amicum castigare ob merita mala noxia, immane est facinus.

Ouid. lib. 2. de Ponto.

Corripis, ut debes, stulti peccata sodalis,
Et mala me meritis ferre minora putes.
Vera facis: sed sera meæ conuicia culpæ
Aspera confesso, uerba remitte meo.

AMICITIAE ET INIMICITIAE *sunt inter bruta.*

Ex Volaterrano lib. 25.

Oues capris conueniunt: columba turturi: palumbes perdicibus: alcxiones cærillo: cornix herodio: sarus gracculo: harpa miluo.

At contra inter se bellum gerunt.

Cornices & noctuæ: Miluus & ceruus: Pyralles & turtures: Brenthus & pagrus: Clorcus et turtur: Ægyptij et aquilæ: Cygni & dracones: Apri et bubuli: Tauri & leones: Elephanti itẽ & leones: Aspides & Ichneumones: Ægithus & asinus, quo rugiente oua & pulli Ægithi percunt: Leones et galli: Hyenæ & Pardales: Scorpius & Scalabotes: uulpes & cygnus: tauri & cornices.

Inter aquatilia.

Delphinus & balęna: Cestres & lupus: Murena & congrus. Quæ sint illis noxia aut salubria, lege eodem.

INIMICITIA.

Cicero lib. 4. Tusculanarum quæst.

Ira ulciscendi tempus obseruans.

Exemplum.

Valerius lib. 9. cap. 3.

Manlio Torquato amplissimam & gloriosissimam ex Latijs & Campanis uictoriam in urbem referenti, cum seniores omnes lætitia ouantes occurrerent, iuniorum nemo obuiam processit: quod filium adolescentem fortissimè aduersus imperiũ suum præliatum securi percussum occidisset: miserti sunt æquales nimis asperè puniti.

Apophthegma.

Onomademus Chius postq; aduersam factionem superasset, quibusdam censentibus omnes diuersę factionis urbe pellendos, negauit expedire, dicens: se uereri, ne omnibus inimicis ad unum eiectis, inter amicos existerent dissidia: Sentiens sic esse multorum ingenium, ut si desint inimici, in quos naturæ malitiam exerceant, amicos impetant. Eras. lib. 6 apophth.

Apologus.

Scarabęus aliquando spretus ab aquila, cæpit de uindicta quoquo modo sumenda cogitare. Peruestigauit ubi nam aquila nidum collocasset, adrepsit scarabæus, & oua simili odio deiecit. Aquila cum sæpius domicilium cõmutasset, neq; quicq; proficeret, Iouem patronum adijt, exponit calamitatẽ suã, is iubet ut suo in gremio ponat oua, uel isthic in tuto fu-

E tura.

turæ. Et huc per uestes lacinias sinusq; prepsit pertinax scarabæus, haud quaq; sentiente Ioue: deinde ubi uidet oua cõmoueri Iuppiter, neq; satis animaduertit, unde, territus rei nouitate, excusso gremio in terram deiecit.

Assabulatio.

Monemur, neminem, quantumuis pusillum inimicum esse contemnendum: Est enim cuiq; rei sua ira.

Est cuiq; sua ira.

Simile.

Ex Moralibus Plutarchi.

Vt agricolæ iuxta allia & cepas serunt rosas, quòd quicquid est in illis molesti odoris, in hæc transeat: sic inimicus, si quid est in nobis mali animi, id totum in se recipiens, ac consumens, reddit nos amicis iucundiores. *Paræmia.*

Odit cane peius & angue. Prouerbium, quo usus est Horatius. Dicitur autẽ de re, quam capitaliter odimus.

Idem in Odis.

Cur oliuum sanguine uiperino cautius uitat? *Plautus in mercatore.*

Nempe ruri uxor est tua, quam dudũ dixeras te odisse æquè ac angues.

Sententiæ Græcæ.

Pittacus Menander.

Εἰς ἔχθραν ἐχθροῖς ἀπιστῶν, οὐ ποτ' ἂν πάθοις βλάβην.

Hosti nihil unq; fidens, læderis minus.

Ἐχθροὺς ἀμύνου μὴ ἐπὶ τῇ σαυτοῦ βλάβῃ,

Inimicos ulciscere sine tuo malo.

Λόγον παρ' ἐχθροῦ μὴ ποθ' ἡγήσῃ φίλον.

Ab hoste dicta, haud unq; amica dixeris. Ἀθάνατον ἔχθραν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.

. Immortales inimicitias ne gerito, mortalis existens. *Plautus in Persa.*

Infœlicitatem occultato tuam, ne inimici gaudio, ea percepta, afficiantur.

Periander.

Inimici famã, non ita, ut est nata, ferũt.

VTILITAS EX INIMICIS.

Cœlius lib. 5. cap. 13.

Scitum est, ac memorandum in primis, quod à Plutarcho, uiro doctissimo & prudentissimo relatũ animaduertimus in cõmentariolo, quibus quis rationibus iuuari ab inimico possit. Primum, inquit, omniũ mihi uidetur, quod est ex inimicis maximè noxiũ, si id modo attendas, effici utilissimum posse. Inimicus siquidẽ peruigili cura rebus insidiatur tuis, uitamq; ambit, hinc inde ansam quæritans, nec inspectat per quercum modò, sicut olim Lynceus, nec per lapidea, uel testacea, sed per amicos, per seruos, per familiares uniuersos, adeò efficax est expeditusq; eorum, quæ uel facies, uel consultes, explorator inspectorq;, præcipuè uerò, si quid delinquas, inhæret affixus scrutaturq;: et profectò uulturũ uidetur exprimere mores. Hi quippe tabida tantum consectantur cadauera: nam pura benèq; habentia ne sentiũt quidẽ. Cõsimiliter inimicũ uitæ modo labes mouet, ægra illũ excitant, ac quæ cõputruerint: At hæc aduniunt, hæc cõtrectasse gaudent, hæc conuellunt, qui te odisse insectantur. Inde uerò eximia ac præcellens profluit utilitas, si ista ueritus exploratè, pensiculatèq; tibi perpetuò intendas, te obserues, ne quid incuriosè, incircũspectèq;, sed ꝓspiciẽter omnia dicas, agasq;: ut uelut in accuratiore dicta uitã præstes incusabilẽ, inculpatã, ab omniq; sequestratã uenenosiore morsu: qui enim sic affectiones reprimit sedatq;, & qua maximè pollemus, rationẽ uelut in speculã cõtinet, metu, ꝓuidaq; & sagaci cura meditationẽ cõcipit, & ꝓpositum æquabilẽ transigendi uitam, ac omni ꝓcul abiunctã crimine: id enim prorsum in hoc usu euenit, quod ciuitatibus contingere certũ est, quæ hoste uicino assiduè infestant. Hic siquidẽ ingruẽs terror ad moderationem redigit, concordiã cõciliat, saneq; ac rectè ualentis reipublicæ amorem inducit: eodẽ modo inimicus infestior uel nolentes ad sobrietatẽ reuocat, in desidiam labi nõ ꝑmittit, aut negligi: efficitq; asuetudine ista, ut tanq; in statione quædã positi ὡς τὸ ἀναμάρτητον euadamus, id est, in statum insontem, ac ꝓfus Theonini dentis nescium.

Exemplum.

Sabellicus lib. 9. cap. 2. de inuidia.

Maiore ne iustitiæ affectu, an inuidiæ, Papyrius Dictator, Fabium magistrum equitũ, in castris primò, mox ad populũ Romanũ fuerit attrociter insectatus, nemo, ut arbitror, facilè dixerit. Occiderat ille Dictatore absẽte ad uiginti & ampli⁹ hostium millia, una acie ex occasione eos adortus. Cum iussus esset à Dictatore nihil mouere, quamdiu ipse abesset. Aut igitur Papyrius nobilem illi uictoriam inuidit, aut nimis contempsit Romanas

manas legiones, maiestatemq; Romani populi, cuius precibus nunq̃ cessisset, nisi ueritus esset, ne soluto imperio illius suffragio, cui id obstinatius negabatur, reus absolueretur.

Apophthegma.

Celeberrimum est Nasicæ Scipionis apophthegma. Quibusdam enim adstruentibus, rem Romanã nunc demum obfirmatam stabilemq; uideri, Carthagine funditus euersa, & ut ait ille, impacto mœnibus aratro. Immò uerò, inquit, nũc periclitamur maximè, quando nec quos extimescamus, neq; quos erubescamus, reliquos nobis fecimus. Plutarchus in libello, quo pacto quis sibi ex inimico capiat utilitatem. Cœlius lib. 5. cap. 17.

Vtilitas ex inimicis.

Fabula.

Serpens ante agricolæ cuiusdam domum latebras habens, cum ab agricolæ filio esset percussus, tam acriter ipsum momordit, q̃ morsu ex illo puer repentè obijt. Hac re cognita, magnus inter parentes gemitus oritur. Tunc pater mœrore concitus, accepta securi, serpentem, ut occideret, persequitur: ui bransiq; securim, ut percuteret, extremum caudæ abscidit. Deinde uolens pacem cum serpente conficere, acceptis farina, aqua, sale & melle, ad reconciliandam inter se amicitiam, uocat serpentem: et serpens sub petra latens, sibilando ait: frustra laboras bone uir: nam inter nos amicitia fore non potest, quippe dum me sine cauda aspexero, & tu tui filij sepulchrum, quieti animo esse nequibimus.

Affabulatio.

Monemur, non fidendum inimicis, præsertim ubi iniuriæ recentes fuerint: odia enim tolli minimè possunt.

Alia.

Vulpes gallinarum Tugurium ingressa, cum gallinam nido ægrotantem aspexit, eam rogauit, quomodo ualeret. Cui gallina promptè respondit: Meliusculè me haberem, si hinc abiueris soror.

Fabula significat, inimicorum præsentiam nimium esse molestam.

Parabola.

Vt qui luctantur, non abstergunt suũ puluerem, sed se mutuò contaminant, ut mutuò cadant: sic quidam accepto conuicio, nõ id purgant, sed obseruant, quid uicissim in illis possit torquere.

Alia ex Plutarchi Moralibus.

Vt, si uel inimicus ostendat lutum adhærens uesti, non reijcis in illum, sed abstergis: ita si quis ostendat maculam uitæ, non regerendum est conuicium, sed abstergenda labes.

Stratagema.

Antigonus rex hostibus cedens, non se fugere, sed utilitatem retrò sitam persequi dicebat. Idem interrogatus, quonam modo quis inuadere hostes debeat? Aut dolo, aut ui, aut apertè, aut occultè: respondit.

Adagium.

Ἄσπονδος πόλεμος. M. Tullius lib. 9. epistolarum ad Atticum. Huius igitur belli ego particeps, & socius & adiutor esse cogor, quod & ἄσπονδον est cum ciuib⁹. ἄσπονδον uocat perpetuũ, & atrox, & irreconciliabile. Suidas ἀσπόνδους ἐχθροὺς dici eos ostendit, qui in concordiam redigi non possunt. Conueniet in simultatem ac dissidium amarulentum.

Sententia Græca.

Homerus κ. Iliados, uerba Achillis ad Hectorem.

Ἕκτορ μή μοι ἄλαστε συνημοσύνας ἀγόρευε
ὡς οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστά,
οὐδὲ λύκοι τε ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσιν,
ἀλλὰ κακὰ φρονέουσι διαμπερὲς ἀλλήλοισιν
ὡς οὐκ ἔστ' ἐμ' καί σε φιλήμεναι οὔτε τι νῶϊν
ὅρκια ἔσονται, πρίν γ' ἢ ἕτερόν γε πεσόντα.
αἵματος ἆσαι ἄρηα ταλαύρινον πολεμιστήν.

Hector noli mecum quicq̃ pacisci,
Sicut enim nullum inter leones, hominesq; sanctum est iusiurandum.
Et nunq̃ lupi & agni in sententia conueniunt:
Sed inuicem semper sibi malè optant:
Sic inter nos nullus neq; amor erit, neq; iusiurandum,
Nisi prius alterius sanguine alter funestã mortem expleat.

Leones et homines malè conueniunt.

Versi à Nicolao Valla.

Tum toruis oculis respectans sæuus Achilles,
Erras Hector, ait, mecum nolito pacisci,
Vt iusiurandum nullum est hominiq; leoni
Sanctum, nec fidum quicquam est agnoq; lupoq;
Semper in alterius siquidem mala cogitat alter.
Sic nec amor nobis, nec amoris fœdera sunto:
Ni prius alterius funestam sanguine mortem
Expleat alteruter, quo circa pectore firmo
Virtutes omnes animosq; recollige totos.
Quis tibi nunc opus est, quoniam fuga non datur ultra

Philosophica.

Plutarchus Quæ sensibus percipiuntur, & quæ corpori insunt, & quæ conspicua sunt omnibus, citius ex inimicis cognoscimus, quam ex amicis, aut familiaribus.

Latina.

Nam res mortifera est inimicus pumice leuis,
Qui modo secretum commiserat, ardet & odit,
Tanquam prodiderim, quicquid scio, sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere ualuis
Non dubitat.

IRA INIMICITIAS GENERAT.

Horatius lib. 1. epistola 20. ad Mecenatem.

Ludus enim genuit trepidum certamen & iram,
Ira truces inimicitias, & funebre bellum.

Franciscus Petrarcha.

Graues inimicitiæ mihi sunt undique. Respondeo: Magnæ inimicitiæ plerumque magnarum amicitiarum fuere principium, et nunquam clarior, sanctiorque fuit populus Romanus, quàm dum multis ac grauibus occupabatur bellis. Pax initium mali fuit: secum namque subijt libido blanda, hostis ac pestilens. Si igitur inimicitias habes, fac ut iustitia sis amicus. Nullum certius præsidium, uera uirtus fortunæ minas calcat ac despicit. Pax mali initium.

Ecclesiastici 12.

In labijs suis indulcatur inimicus, & in corde suo insidiatur, ut subuertat te in foueam.

Ibidem.

In oculis tuis lachrymatur inimicus, & quasi adiuuans suffodiens plantas tuas, caput suum mouebit, & multa susurrans commutabit uultum suum. In oculis tuis lachrymatur inimicus, & si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine. Non statuas inimicum tuum penes te, ne sedeat ad dextram.

Ecclesiastici 28.

Peccator turbabit amicum, & in medio pacem habentium, immittit inimicitiam.

Isidorus.

Melius est inimicitias hominum subire perpetuas infidelium, quàm Dei offensam amicitijs innoxijs prouocare. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari: non læteris super inimici interitum, ne superueniant in te similia. Qui enim gaudet inimici casu, citò incidet in illum. Dignum animaduersione.

AVARITIA.

ΦΙΛΑΡΓΥΡΙΑ.

Parsimonia. Cupiditas habendi.

AVARITIA, Græcis φιλαργυρία, est quarúlibet rerum insatiabilis & inhonesta cupiditas. Vel est opinio uehemens de pecunia sic inhærens, & penitus insita. Ab ære nomen sortita est. Ludouicus Viues lib. 3. de Anima. Definitio. Boetius in lib. de consolat.

DE AVARITIA ET AVARIS.

Auaritia dicta est de nimio habendi affectu. Cic. lib. 4. Quæstio. Tuscul.

Ipsum possidendi studium in quo est uehementius, is tam capiendi cupiditate (atque etiam amplius) teneatur oportet, quod ab erogandi atque impartiendi uoluntate detorqueat. Quo fit, ut hic spem auarus habendi ac possidendi cupiditate plus nimio rapiatur, & quàm dici potest abhorreat à dandi benignitate, conferendisque è pecunia beneficijs, hanc possidendi auiditatem. Si auarus non magis à pecunia possidetur, quàm ipse pecuniam possidet, maiorem atque acriorem efficere morbi solent, & corporis imbecillitas, & in primis senectus. Ex quo efficitur, ut auaritia insanabilis sit morbus: senes enim plerique omnes tenaces cum sint, uidetur cum ætate simul auaritia crescere. Ad hæc etiam naturalis est habendi cupiditas, unde auaros longè plures, quam largos inuenias. Adhuc natura instinctum, animi continuè ipsi afferunt aliquid, efficiuntque, ut sæpenumero, quos adolescentes ac iuuenes uideris profusiores, eos ingrauescente ætate astrictiores factos intelligas. Sed quamuis auari omnes maximè cupidi sint, tenecanturque ingenij auiditate, sintque ad rem intentiores, ac supra quàm oportet ac decet, pecuniæ inuigilent, cui etiam seruire uideantur: sunt tamen aliquot eorum species: neque enim uno modo per auaritiam peccatur. Auarus à pecunia possidetur. Auaritia est insanabilis morbus. Senes omnes ferè auari. Lõgè plures auari, quam largi. Iuuenes olim profusi, senes auari facti sunt.

DE AVARIS uerò rectè illud dictum constat, eos nec sibi commodos esse, nec alijs, Auari nec sibi, nec alijs commodi.

aliis, quibus tametsi comparandis conseruandisque pecuniis nimium inest studium, dandi aūt uoluntas minima, non æquè tamen habendam ad rem, idem consilium est omnibus.

Sunt enim, qui rebus suis parcentes, summo etiam studio rei familiaris conseruandæ intenti, & quàm potest, minimum de suo impendentes, ab alienis cōtineant: bonitate quadam naturæ ita uicti, ut re sua contenti, nihil turpe, nihil contra leges, contraque humanitatem habendi gratia, faciant, hos nominare parcos consueuimus. Eamque animi institutionem maiores nostri dixere parsimoniam, quæ in priuatis quibusdam, tenuiquè in re cōstitutis ac laborantibus multitudine liberorum, humanisque necessitatibus circumuentis, laudare meritò potest.

Parsimonia laudabilis in priuatis.

In regibus uerò ac principibus, & iis ciuibus, quorum res est opulentior, atque autoritas maior, quomodo laudari possit tam minuta diligentia, qua panis etiam miculas colligat, nequaquam uideo.

Sergium Galbam, qui Domitio successit Augusto, quanquam alieni non appetentem, iure tamen ætas illa plurimum carpsit, quod suæ quidem pecuniæ parcus cū esset, publicè etiam auarus foret, neque enim aut sæcula illa, dignitasque senatoria, aut opulentum Galbæ patrimonium eam parcendi ac conseruandi diligentiam, nec aurea sella tutam è publico auaritiam patiebatur.

Pontanus de liberalitate.

Didii Iuliani maximi & potentissimi uiri sordem quis ferat? qui porcellum leporemue dono ad se missum, in triduanas partiretur cœnas. Sæpe etiam, cum nulla religio, aut abstinendi causa subesset, leguminibus oleribusque solis contentus, cœnaret. Quo ut non minus sordidus, sic fortassis magis accusandus.

Pertinax Augustus, qui inter priuatum & Imperatorem nihil interesse putauerat, dimidiatas lactucas, carchios etiam dimidiatos apponere conuiuis solitus: ac si quando ad amicos de cœna mitteret, binas tantùm offulas aut paucula poma: atque ubi opiparè magis egisse uideri uellet, gallinaceos lumbos mitteret. Quid enim principe indignius, quàm ut qui tam latè imperet, animum tam angustum etiam in uilissimis rebus habeat?

Pertinax Augustus

Nec uerò quis putet accusari à nobis, tum alios quosdam, tum Fabricium illum, qui magna parsimonia usus dicatur, quem tantum abest ut accusemus, ut summis etiam laudibus prosequendum ducamus, non solùm qui aurum singulari quadam animi magnitudine contempserit, sed qui cum uideret maiore se rerum inopia circumseptum, licet è principibus ciuitatis, licet belli dux, maluerit tamen in paupertate illa sua parcendo uiuere, remque metiendo familiarem ab honesto non recedere, quàm per facinus aliquod abundare.

Fabricius nō auarus

Hocque Fabricii factum, si rectè reputetur, si tempora considerentur ad probitatem, ad iustitiam, ad animi magnitudinem, singularemque integritatem, non auaritiam, referendum iudicabitur. Quippe cum non tam parcus, quàm paruo contentus, & rerum cæterarum contemptor, præterquàm laudis rectèque factorum, mihi quidem fuisse Fabricius uideatur. Quo consilio institutoque si quis uitam agat, non sit qui non illum, mea sententia, uel mirificè commendet, modo tamen ne, dum uindicare sese ab auaritia & studet, & etiam animum suscipit, pulcherrimis liberalitatis laudibus detrahat. Et huiusmodi quidem homines probari meritò plurimum solent, ac liberales hominum beneuolentiam nec ciuium solùm, uerumetiā peregrinorum, longè maximam sibi uendicant, quòd rari, quod commodi, quod eorum benignitas latè pateat.

Hoc factū ad temperantiam referendū est.

Variæ species auarorum.

Aristides ille cognomento Iustus, cum esset à Callia locupletissimo ciue interrogatus, cur ab se nollet accipere, respondit, paupertate se, quàm Calliam diuitiis multis laudari æquius esse, plu-

Egregiū dictū Aristidis.

Laudabilis paupertas.

res enim inueniri, qui diuitias suas turpem ad usum conferant, quàm qui paupertatem generosè ferrent, desineret igitur paupertatem obiectare sibi, quæ nisi quibus inuitis accessisset, indecora non esset.

Complura esse auarorum genera, ex Pontano.

Eorum, de quibus dixi, ferè similes sunt, astricti, tenaces, aridi atque attenuati, quos tamen pro amplianda re familiari ne minimum quidem ab honesto recessisse cerneres, ubiq; probitatis ac iustitiæ memores. Sed in utendis pecunijs nimis effractos ac minutos, atq; etiam concisos, &c, ut ita dixerim, exangues, quorum exoleta semper uestis, mensa tenuissima & sordida, supellex exilis, eaq; carie exesa, aut si quid fortè in domo splendidiusculum fuerit, ab usu ipso sepositum, demum domestici omnes sumptus, per quàm tenues atq; emendicati & minutissimarum rerum importuna diligentia & cura, quos, ut dixi, nemo improbet, quod alienis contineant honesti gratia. Cæterum è dandi atq; conferendi usu laus existit, probatumq; illud testimonio tum ciuium tum peregrinorum. Etsi hi quidem ab inferenda iniuria tum abstinent, cum liberales etiam beneficia conferant. Quod quantò pulchrius sit, quis non uidet? ad hæc nihil dare, nihil alteri de suo conferre, nihil publicè priuatimúe impartiri, omnino abiecti ac degenerantis est animi.

Exoleta uestis.

Hos etiam seipsos accusantes uideas apud Comicos, quod seq; geniumq; comparcendo defraudent. Eorum quàm ridicula uita sit, quàm etiam misera, Euclio ille Plautinus docet, qui aquam plorat cum lauat, effundere qui unguium præsegmina à tonstrina domum referat.

Euclio Plautinus

Polymestor.

Rex Thraciæ Polydorum Priami filium, belli Troiani tempore, suæ fidei commissum, peremit, ut eius frueretur diuitijs.

Simon Magus (à quo Simonia deducta est) spiritus sancti gratiam uolebat à D. Petro mercari. Quanq; multos etiã hodie tales habemus Simones, qui & emunt ipsi, & eam alijs indies uenalem exponunt.

AVSONIVS.

Qui laqueum collo nectebat, repperit aurum,
Thesauriq; loco, deposuit laqueum.
At qui condiderat, postquàm non repperit aurum,
Aptauit collo, quem reperit laqueum.

Sequitur deterrimum auaritiæ genus, quod partiri plures in species, atq; ut Cicero uocat, formas, possumus: neq; enim auari omnes pari atq; eodem modo, sed alij magis, alij uerò minus eius squalore, illuuie ac fœditate contaminantur atque inquinati sunt. Quo de genere sunt lenones, aleatores. Item qui fœnerant, qui pyraticam exercent, qui latrocinia, sicas, quiq; sordidis ac turpibus quæstibus dediti sunt: qui etiam lucri gratia flagitiosa sectantur, seq; probris obiectant. His addendi, qui pro quæstu etiam tenui, maxima quæq; pericula adeunt, quiq; summa cum perfidia & infamia, in quos benefici esse deberent, in illos uim aut fraudem exercent. Quorum quidem omnium ea institutio est, idq; consilium, ut dum quærant, dũ in domum inferant, nihil sordidum ac turpe defugiant, nec pro exiguo quidem lucello, ab infamia iter detorqueant: Sed cupiditate habendi, comparandarumq; diuitiarum, ac rei amplianda ardore nimio incensi præcipitesq;, cuncta undiq; corradunt, non parcunt illiberalibus, non abstinent sordidis: quippe quibus nullus amicitiæ, nullus religionis, nullus honesti, nullus deniq; famæ cultus aut respectus est. Lucro, qualecunque sit, illud cuncta post habentes. Itaque & unde, atq; à quibus minimè licet, & supra quàm opus est, & quàm decet, quacunq; ratione capiunt. Quid, capiunt? tolerabilius hoc esset: furantur, depeculantur, compilant, intercipiunt, auferunt, extorquent dolo, ui, fraude, malis artibus, omniq; impuritatis ac flagitij genere. Siquidem ipsorum sunt compilationes, furta, latrocinia, uiolentiæ, rapinæ, falsæ obsignationes, iniqua iudicia, fraudes, fœnorationes, mercenaria, parrhicidia, uenena, quibus effectum est, ut auaritia & habeatur, & sit uitiorum omnium caput & fomes, quippe cum ad omne flagitij genus uiam aperiat.

Quæstus autem cum alij sint turpes, ut qui è fœnore: alij sordidi atq; illiberales, ut qui è macello Cauponaq;: alij

alij infames, ut qui è furtis atque grassationibus: quanque ubi infamia, ibi quoque turpitudo, horum nulli ab hoc hominum genere repudiantur, ac tametsi alij quæstus libentius sequuntur, tamen omnes omnia utilitate proprijsque commodis ac lucro etiam quantulocunque metiuntur, nec uerò tyrannos ac direptores urbium euersoresque, nec templorum, sacrorumque spoliatores inter auaros nominauerim: quippe cum inter impotentes, iniustos, impios, Deorumque contemptores numerari potius debeant. Quanquam de euertendis aut diripiendis urbibus, aliud nonnunquam consilium haberi solet, quæ bonorum diripiendorum, ut euertendæ Carthaginis Hannibal ob innatam crudelitatem, summamque in iniustitiam magis, quàm per auaritiam quanquàm fuit auarissimus multa fœdè immaniterque commisit. Dionysius ob animi sui impotentiam magisque cupiditatem ne à Dijs quidem manus continuit. Brenni factum Dij Immortales maximè impium iudicauere.

Hannibal & crudelis ac simul auarissimus fuit.

Brenni factū à dijs, Impiorum iudicatur.

Angelus Rarijs Iurisconsultus Neapolitanus nudatis uertebris, lignea pala grauiter se ab ancilla uerberari iussit, graui pœna, ni obtemperasset, ancillæ proposita: at quam ob causam? quia delatam ad se à cliente pecuniam, quod argentea non esset, repudiasset: pro qua mutanda cum à se clientem acerbius obiurgatum dimisisset, ille indignè id ferens, statim cum aduersario pactus liti cessit, neque ad aduocatum rediјt. Quid hoc homine dicas abiectius? quē cur auarum potius, quàm seruum nominē, causam nullam uideo.

Nota obscero egregium factum Clientis.

Auaritia, Vale. Maxi. lib. 9. Cap. 4.

Protrahatur etiam in medium auaritia latentium indagatrix lucrorum, manifestæ prædę auidissima uorago, nec habendi fructus fœlix, & cupiditate quęrendi miserrima.

Pulchra descriptio auaritiæ.

De M. Crasso & Q. Hortensio.

Cum admodum locupleti L. Minutio Basilio falsum testamentum quidam in Græcia subiecisset, eiusdemque confirmandi gratia, potentissimos ciuitatis nostræ uiros M. Crassum & Q. Hortensium, quibus Minutius ignotus fuerat, tabulis hæredes inseruisset, quanquàm euidens fraus erat, tamen uterque pecuniæ cupidus, facinoris alieni munus non repudiauit, quantam culpam quàm leuiter retuli? Lumina curię, ornamenta fori, quod scelus uindicare debebant. Inhonesti lucri captura, inuitati autoritatibus suis texerunt.

L. Minutius Basilius.

Falsi hęredes scripti, Crassus ac Hortēsius

De Q. Cassio.

Verum aliquantò maiores uires in Q. Cassio exhibuit, qui in Hispania Silium & Calphurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos quinquagies sestertiūm ab illo, ab hoc sexagies pactus dimisit. At quis dubitet si alterum tantum daretur: Iugulum quoque suum æquo animo illis fuisse præbiturum.

Q. Cassius.

De L. Septimuleio.

Cæterum auaritia ante omnes L. Septimuleius præcordia possedit, qui cum C. Gracchi familiaris fuisset, caput eius abscindere & per urbem pilo fixum ferre sustinuit. Quia Opimius Consul, auro id se repensurum edixerat. Sunt qui tradunt liquato plumbo eū cauati partem capitis, quo ponderosius esset, explesse. Fuerit ille seditiosus, bono pereerit exemplo: Clientis tamen scelesta fames in has usque iacentis iniurias esurire non debuit.

Crudele factum L. Septimuleij.

Epiphonema graue.

De Ptolomeo Rege Cypriorum.

Ideo merito Septimuleij auaritia fletu, Ptolomei autem Regis Cypriorum risu prosequenda. Nam cum anxijs sordibus magnas opes corripuisset, propterque eas periturum se uideret, & ideo omni pecunia imposita nauibus in altum processisset, ut classe perforata suo arbitrio periret, & ut hostes præda carerent, non sustinuit mergere aurum & argentum. Sed futurum suæ necis præmium, domum reuexit. Procul dubio hic non possedit

Magna stultitia.

Diuitiæ possederūt Ptolomeū

diuitias, sed à diuitijs possessus est. Titulo rex insulæ, animo autem pecuniæ miserabile mancipium.

De auaritia, Baptista Fulgosus in suis exemplis, lib. 9.
Cap. 4.

Auaritiæ Comes, miseria: omnes auari miseri.

Auaritia calcar ad omne scelus.

De auaritia iam tandem scribamus, quæ fomentum auiditatis est, atque urgens ad omne scelus calcar: ab animis enim, in quos semel ingressa est, amicitiam honorisq; desiderium pellit, ac nunquam inde egreditur. Quin potius cum annis crescit, & quamuis senio subeunte corporibus uires decrescāt, habendi cupiditas tempore ipso augetur; & quò minus ad uiuendum spacij superest, tantò plus struendis intenta opibus, timidius necessaria promit. Itaque quicunque auaritia captus laborat, cum neminem amet, à nullo etiam amatur: & cum omnia auro postponat, quantò plus auri possidet, tanto plus quærendo inhiat: ueluti Hydropicus, qui bibendo semper magis sitit, & si totum aqua perfusum plenunq; corpus habeat. Quæ res efficit, ut non sine ratione omnium Italorum consensu in idem conuenientium nomen, auaritiæ enim comes semper est miseria, auaros om̄es miseros esse dicamus.

Senes auarissimi.

Auar9 nec amat, nec amatur.

Horatius in Odis Auarū hydropico confert.

De Persa Macedonum Rege.

Persa à Paulo Aemilio captus per triumphum ductus est Romam.

Miseros esse auaros exemplo suo Persa ultimus Macedonum Rex ostendit, à Paulo Æmilio superatus ac captus: nam à reliquis militibus desertus, paulò antequàm caperetur magnarum promissionum spe paucos quosdam Cretenses secum retinuit. Promissorum pignus fuere data aliquot aurea uasa. Cum autem Cretensium præsidio in tuta se loca recepisset, pollicitus se pecuniam daturum, uasa à Cretensibus recepit, & cum uasis pecuniam quoque retinuit. Itaque ab ipsis etiam Cretensibus destitutus, cum nullo alio quàm auro comite in Samothraciam profugisset, ab Æmilio captus, Romam in Triumphum, quemadmodum tanta auaritia digum erat, perductus fuit. Nam cum in bello pluris aurum quàm homines fecisset, tandem experiundo cognouit, aurum se, quia homines, quibus aurum defenderet, non habebat: una cum libertate ac regno amisisse.

De filio Tigranis Armeniæ Regis.

Cum Tigranem Armeniæ regem Pompeius deuicisset, & is ab eodē Pompeio in regnis, quæ ante possidebat restitutus in Romana castra ad salutandum Pompeium uenisset, maiore natu filio cum prosequente, à toto exercitu amanter exceptus, & à Pompeio cœnæ honore dignatus: post Epulas Pompeio, totiq; exercitui ingentia munera contulit. Cum postea filius quoque inuitatus esset, respondente eo, tanti se cœnam emere nolle: indignatus Pompeius custodiri eum iussit, ac Romam in triumphum duxit: nam patre eius ob liberalitatem in regnis relicto, auarum filium, qui abiecto erat animo, unà cum regno, libertate quoq; priuauit.

De Tiberio Romano Principe.

De omni uitiorum genere scribendi, abundè Romani Principes, ut ante etiam dictum fuit, exempla sumministrant. Inter quos auaritia Tiberium Cęsarem notabimus: occidit enim Gneum Lētulum augurem Patritio genere, uitæq; modestia ac uirtute impensè laudatum: posteaquàm is eum hæredem scripserat, ueneficij lepidam fœminam innocentissimam cōdemnauit, ut Quirino diti atque orbo morem gereret, fretus ob nauatā cā operam se eius futurum hęredem. Vononum quoq; Parthorum regem, qui per seditionem regno pulsus ad eum confugerat, posteaquā opibus spoliauit, quas ingentes attulerat, interemit. Itaq; cum Lentulum ut hæreditate potiretur occidisset, & spe alterius hæreditatis innocentem fœminam damnasset, ac præterea regem spoliasset interemissetq;, qui sub fide ad eum se receperat, cum ipse maiore orbis terrarum parte potiretur, satis intelligi potest, quàm ingens eius esset habendi cupido. Etenim etiamsi in humili fortu-

fortuna natus priuatam egisset uitam, pudere tamen tantæ turpitudinis eum debuisset. Verùm ut hæc in eo horrenda fuerunt, ita quæ sequuntur dedecoris plena.

De C. Caligula imperatore.

Caligula post immensas profusiones, delicijs etiã animum explere uoluit. Ad auaritiam atque rapinas conuersus est: id quod agere solent, quibus expendendi nullus est modus: testatores, ut ipsum hæredem scriberent, cogebat, quos postea, si superuixissent, ueneno tollebat, ridendos ducens, quod condito testamẽto superuiuerent. Superante demum cupiditate atq; auaritia, fœminarum mariumq; lupanar in Palatio condidit, ac misit qui per urbem cursitantes obuios, ut fructuosum uectigal principi redderent, inuitarent. Coacta igitur ex eo uectigali ingenti pecunia, cum in ea se nudum prouolueret, auri auiditatem explere contendebat. O ingentem, inexplebilemq; auaritiam, quæ in tanto imperio, tãtum Principem excęcatum, in eam uilitatem abiectionemq; deduxisti, ut neque dedecus suum, neque Imperij ignominiam agnosceret, cum se ueneficum atque lenonem præstaret, quod nemo, ne obscuro quidam loco ortus, quãuis inopia pressus, uix, quin erubesceret, in occulto agere posset. Tu sanguinem, tu honorem, tu uitam, tu Deum auro parem, quibus nulla uis auri par esse potest, duxisti: à quo si necessarium expendendi usum ademeris, nulla magis quàm è saxo utilitas sentitur, quin ex eo habendi insatiabilis auiditas prouenit, & eius amittẽdi perpetuus timor. Cui odium atq; inuidia comes nunquàm desinit esse.

Nota obsecro.

De Commodo Imperatore.

Commodus Imperator omnium auarissimus, alienæ mortis facultatem cupientibus facile pecunia permisit, omniumq; aliorum criminum impunitatem auro condonauit, palàm litium capitaliumq; criminum iudicia uendidit, haud secus quàm si publicis nundinis uenundandæ merces essent.

Pygmation.

Rex Tyri Sichæum sororis suæ, Didonis nempe, maritum, ut eius potiretur auro, interfecit.

De Galba Hispaniarum proconsule.

Galba antequàm imperaret, Hispaniarum proconsulatum sub Nerone gerens, cum & Traconensis ciuitas dono coronam auream daret, quam ponderis quindecim librarum dixerũt esse, statim adhibita statera pondus inspicit, & cum inuenisset tribus libris minus quàm dictum fuerat pondus esse, munere, tanquàm deberetur, in obligationem conuerso, postposito pudore à Taraconensibus tres libras, quæ coronæ deerant, exegit.

De Vespasiano Imperatore.

Vespasianus Imperator, & si alio-rum principum scelere effectum est, ut inter bonos annumeretur, tamen haud mediocriter auaritia liberauit: Nam cum ab amicis repræhenderetur, quod rapaces homines in prouincias, atq; obeunda publica munia mitteret, respondebat, eis se tanquàm spongia uti: quia rapinis locupletatos, ipse postea spoliaret, eos enim pro crimine, quo ipse laborabat, huiusmodi pœna parum honestè mulctabat.

Nota: de spongia facere.

De eodem.

Idem filio Tito reprehendenti, quod è uilissimis rebus cogere pecuniam non omitteret, ut follem pecunia plenum, à procuratoribus allatum, tunc ante se habebat, olfaceret, experireturq;, quidnam oleret, & respondente Tito, grauem nullum inde odorem sentiri, ridens dixit, atque hoc locutus est: nam ex urinæ uectigali hæc pecunia confecta est. Neq; enim animaduertere uoluit urinæ fœtorem, cui auaritia esset coniũcta, etsi nasum non lęderet, famam tamen denigrare.

Iuuenalis satyra 14.

Mensura tamen quæ
Sufficiat censu: si quis me consulat, edam.
In quantum sitis, atq; fames, & frigora poscunt.

De exercitu Titi Vespasiani Romani principis.

Aurum inexplebiliter ac scelerate nimis sitire se ostẽdit Romanus exercitus, cũ Hierosolymas Titus obsideret: Iudęos enim qui ab urbe fame impulsi profugiebant, deuorata aurea moneta, ut ita

eam

eam ab hoste incolumem seruarent, medios ferro diuidebant, ut in intestinis aurum, quod deuorauerant, inquirerent, cum pusillam horam, qua uentrem exonerantes inter stercora aurum effunderent, præ nimia cupiditate ferre non possent: biduo enim duo Iudæorum milia, per hunc modum milites interemerunt, pluresq; occidissent, nisi Titus graui proposita pœna eam rem interdixisset.

Vide Iosephum de bello Iudaico.

De Argiraspidis.

Argiraspidæ post magni Alexandri mortem, ab Eumene Cardiano conducti, qui unus Alexandri successorum fuit, cum eo aduersus Antigonum bellum gerebant, qui ut impedimenta recuperarent, pauloante ab Antigono adempta, nulla fidei atque honoris habita ratione, Eumenem captum Antigono prodiderunt. Sed ut pro perfidia atque auaritia parem gratiam, ut digni erant, acciperent: iterum ipsis impedimentis spoliati, omnium egeni, in suæ perfidiæ infamia remanserunt, atque in tanto Antigoni, cui eam operam nauauerant, atque eius militum odio, post id factum fuerit, ut eorum nullus in patriam uiuus redierit.

Recentiora, de Constantia Galli Cæsaris coniuge Constantini Imperatoris filia.

Inter recentiora auaritiæ exempla, prima commemorabitur Constantia, Constantini maximi Augusti filia, & Galli Cæsaris, qui Orientem regebat, coniunx. Quanquàm autem in eo sexu plerunque, aut prodigalitas insignis, aut tetra auaritia conspici soleat: Id tamen, quod ipsa patrauit, tam longè ab officij meta discessit, ut fidem uir non inueniat: Quis enim facilè adduci posset, ut credat tam sublimis fortunæ fœminam iussisse Clematium Alexandrinum, uirum innocentem in dicta causa interfici? & nihilominus res ita fuit: gemmato enim monili corrupta à Clematij socru generi mortem ei uendidit, quem inuisum socrus habebat: quia uir probus stupri ab ea interpellatus tanta turpitudine abstinuerat. Cuius rei quoties mentionem fieri continget, haud facilè diudicabitur, quid potentius extimari debeat: effrena ne in Clematij socru libido, an Clematij honestas, aut rapacis Constantiæ auaritia.

Feminæ aut prodigæ, aut auaræ.

Clematius Alexãdrinus miserè & innocẽter interfectus est.

Dantes inferni cap. 25.

Gente auara inuida è superba.
Da lor costumi fa che tu ti forbi, id est:
Gens auara, inuida e superba:
Ab eius moribus fac tu te abstergas.

De Constante, tertio imperatore.

Constans tertius Focæ imperatoris ex Constantio imperatore maiore natu filio nepos, ex Græcia ad urbem Romam profectus, omnibus sacris profanisq; locis spoliatis, quinque diebus, quibus in ea Vrbe mansit, tantum statuarum ac reliquorum ornamentorum inde abstulit, quantum antea ex magno numero omnes Barbari, qui Vrbem Romam diripuerant, non abstulerunt, adeoq; acerbè populos Imperio parentes, atque non in postremis Siculos grauibus tributis pressit, ut multi filios uendere cogerentur: adeo à primis principibus degenerauit, qui non solum ornare studebant urbem Romam, uerùm etiam uictui necessaria populo atque insuper pecuniam largè præbebant: id gloriæ ex donationibus quærentes, quod in rapiendo Constans sibi propouerat. Cæterum cum in Sicilia à militibus suis interfectus esset, Sarraceni, qui per id tempus in Sicilia Panormum urbem occuparant, in Africam omnes Constantis rapinas deuexerunt. Cui id contigit, quod plerunque auaris solet, ut opum, quas rapinis congesserunt, hi possessores fiant, quos minimè arbitrabantur, ac penes raptorem auarumq; infamia ac crimen maneat, cum alij recto Dei iudicio rapinarum commodo ac uoluptate perfruantur.

Benedictũ hoc.

De exercitu Balduini secundi Hierosolymarum regis.

Sæuitiam immensæ iunctam auaritiæ, qua Romani milites (ut ante dictum est) usi sunt, dum exenteratis Iudeis captiuis deuoratum ab eis aurum intestinis perquirũt, exercuerunt etiã Balduini

duini secundi Hierosolymorum regis milites in Turcas, quos deuicta Cæsarea in ea urbe ceperunt: in eis enim immensa habendi cupiditas pudorem cum uicit, qui iure in eo bello seruandus erat, quod sub religionis titulo, & non plura habendi cupiditate Balduinus gerebat.

Pudor, Christianos docet.

De Rodolpho imperatore.

Rodolphus Imperator natione Germanus, adeo cupidus fuit, ut Italicas urbes parua pecunia ab Imperij iure ac nexu liberaret: paruum enim compendium cum dedecore maluit, quàm honestè ingenij regno potiri.

De Petro primo Castulonensi rege.

Quo nomine pro rei indignitate appellare poterimus, id quod Petrus Castulonensis rex aduersus Maomadam Granatæ regem impiè gessit, cum ad eum, opis petendæ gratia, aduersus alios Mauros uenisset: omne enim aurum, quod secum attulerat, rapacissimus rex penitus ademit, & cum palàm iaculari cum suis iussisset, primus fuit qui cum manu sua iaculo peteret: hunc neauarum, an crudelem, aut ignauum nuncupabimus? aut eo solo contenti erimus, quod infœlix Maurus rex tunc coram ei obiecit? dixit enim Petrum turpè nimis triumphum ducere de rege, qui opis salutisq; gratia, in fidem se recepisset uiolata fidei uiolato naturæ fœdere, atq; omni humano moreneglecto, spoliato atq; occiso.

horrendissimum facinus.

Auaritia belua describit à Petrarcha.

Apophthegma sluc scitè dictum, de auaritia.

Diogenes dicere solebat, cupiditatem esse malorum omnium arcem: non procul abludens à sententia Salomonis, qui dixit, cupiditatem radicem omnium malorum.

Eras. li. 3. Apophteg matum.

Crasso dicente Stoicorum esse dogma: Virum bonum esse diuitem. Vide (inquit Cicero) ne magis hoc sentiant, sapientis esse omnia. Tectè notās Crassi auaritiam, cui nihil esset satis.

Idem li 4.

Auaritia delusa.

Semiramis Carū regina, quæ Babylonē condidisse dcitur, monumētō, quod sibi pararat, inscripsit: Quisquis rex pecunijs eguerit, aperto monumento, quantum uoluerit capiat. Darius potitus ea ciuitate, titulo credens, saxum ingens, quo claudebatur monumentum, uix amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarum, sed ex altero saxi latere hoc inscriptum repperit: Ni uir malus esses, & pecunia inexplebilis, haudquaquàm mortuorum loculos moueres. Quanquàm hoc aptius inter stratagemata, siue inter γελοῖα commemorandum erat.

Darius Delusus.

Auaritia non pecuniæ tantum.

Cum Aristippus à Dionysio pecunia donatus esset, Plato libris: atque ob id à quodam carperetur, quasi ad rem attentior esset, quàm Plato: Quid refert, inquit, mihi pecunijs opus erat, Platoni libris, sentiens neutrum accusandum.

Opus platoni libris

Auaritia in principe.

Saluius liberalis, cum in defensione diuitis rei obliquè mordens dixisset, quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertium milies possidet? notans Vespasianum, ut inhiantem rei facultatibus. Cæsar non modo non offensus est, uerumetiam dictum approbauit, quasi simpliciter prolatum.

Quoniā rapacissimū quemq; promouere solebat, ut mox ditatos condemnaret, uulgo dictus est, officiarios suos habere pro spongijs, quod ueluti spongias & siccos madefaceret, & humentes exprimeret.

Officiarijs Vespasianus pro spongijs utebatur.

Rusticus quidam, quoniam gratuitam libertatem suppliciter petens à Cæsare, repulsus est: non ueritus est clarè dicere, uulpes pilos mutat, mores non mutat: exprobrans illi naturæ rapacitatem, quasi mercede data concessurus fuisset, quòd gratuitò negabat.

Vulpes pilos, non mores mutat.

Quidam è charis Vespasiani ministris, apud ipsum pro quodam, quem fratrem esse suum simulabat, intercedebat, ut illi procuratio committeretur. Id sentiens Cæsar, candidatum solum ad se uocauit, exegitq; pecuniam, quam ille suffragatori suo pepigerat, ea accepta, mox ordinauit. Huius rei minister ignarus, rursum interpellauit pro fratre: cui Vespasianus, alium, inquit, tibi fratrem quære, hic, quem tuum esse putas, meus est.

Eras. li. 6.

Exem

Exempla auaritiæ insignis, Vespasiani imperatoris.

In itinere quodam mulio desilijt quasi calceaturus mulas, sed reuera, ut adeundi litigatori spatium moramque præberet. At Cæsar dolum suspicatus, interrogauit mulionem, quanti calceasset, pactusque est lucri partem. Hoc si fecit, ut suos corrigeret, ciuilitas fuit: sin, ut eo emolumento fieret ditior, sordidum erat.

Instituerat è lotio uectigal, super hoc à filio monitus dissimulauit, donec prima pensio esset soluta. Eam pecuniam admouit ad filij nares, sciscitans, num ex odore offenderetur, negāte illo: Atqui hæc, inquit, è lotio est.

Ex lotio etiā lucrū.

Legatis illi nunciantibus decretam illi publicè non mediocris summæ statuam, iussit ut eam continuò ponerent: & uacuam ostendens manum: ecce, inquit, parata basis: significans ut eam pecuniam, quam in statuam decreuissent impendere mortuo, uiuo darent in manum.

Franciscus Petrarcha de auaritia dialogo 105. de remedijs insprosperæ fortunæ.

Do. Auaritiæ stimulis urgeor. Ratio. benè ais stimulis: Nam & quęrendarum opum cupiditates stimuli quidam, & quæsitæ opes spinæ sunt: ita enim illas uocat, qui metum nescit. Præclaræ uerò diuitiæ, quæ & quærendæ torqueant, & quæsitæ. At si corpusculum, si naturam, si uitæ respicias breuitatē, uidebis te frustra superuacuis curis angi, & paucorum egētem multa desiderare: insuperque dum quærendis inhias, parta non cernere, atque ita quodammodo quærenda perdere, quo nihil est stultius. Dolor. Multa quærendi urgeor appetitu. Ratio. Nec aduertis quod inter quærendum, tempus & uita, cui illa quærebantur, elabitur: sic mira perplexitas incidit, dum uita abundare uidemini, diuitijs indigetis: dumque indigentia illa præterijt, superuenit altera, & diuitijs abundantes, indigetis uita. Non hoc ignorabat ille sapiēs, ubi loquitur de eo parente, qui dicit: inueniā requiē mihi, & manducabo nunc de bonis meis: solus & nescit, quòd tēpus prętereat & relinquet omnia alijs, & morietur. Et idem alibi: Qui aceruat iniustè, congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. O terribile dictum, sed cōmune quotidieque se oculis ingerens, nec idcirco proficiens in animis auarorum. Idem rursum: auaro, inquit, nihil est scelestius: & nihil est iniquius, quàm amare pecunias. Et ut scias, quoniam uerò omnia consonant, ut ait Aristoteles: ecce ut ecclesiastico sapienti consonat secularis. Pecuniæ (inquit Cicero) fugienda cupiditas. Nihil est enim tam angusti animi tamque parui, quàm amare diuitias.

Auarus alijs quærit non sibi.

Auaro nihil iniquius.

Parui animi amare diuitias.

Auaritia bestia.

Dantes inferni cap. 1.

Preche la bestia per laqual tu cridi.
Non lassa altrui passer per la sua uia,
Ma tanto lo impedisse che luccidi
Et ha natura si saluagia & ria
Chemai non empie La bramosa uoglia
Et dopo il pasto hu piu fame che pria. Id est:
Belua etenim, propter quam clamas,
Non permittit quempiam transire suo itinere,
Sed tantum ipsum impedit, ut tandem perimat:
Cuius natura tam syluestris & mala est,
Vt nunquàm repleant rabidam uoluntatem
Et post epulum plus famescit, quàm antea.

Tenacitas, auaritia, rapacitas.

Auarus nisi cum moritur, nihil rectè facit. Omnes fermè Publianas sententias uideo prouerbiorum uice fuisse celebratas, nec iniuria sanè: nihil enim illis fingi potest, nec argutius, nec iucundius. Quàobrem non est animus eas omnes in hunc ordinem asciscere, præter unam aut alteram, quæ mihi præter cæteras arrident, quarum hæc una est. Auarus nisi cum moritur, nihil rectè facit. Etenim qui sese pecuniæ studio addixit, nulli cōmodus est, dum uiuit. Sola mors uoluptatem & emolumentum adfert hæredi.

Adagia. Erasmus.

Rapacitas ex Erasmo.

A mortuo tributum exigere ἀπὸ νεκροῦ φορολογεῖν Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum. Est per fas & nefas, diuitias undecunque congerere.

Exigit & à statuis: id est, nullius misertus undecunque quod potest, auellit, uel ab ipsis mortuorum statuis.

Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. Inhumanū à nemine accipere, sed passim, uilissimum est: & omnia, auarissimum.

Lucri bonus est odor ex re qualibet. Pe-

stilens

ſtilens uox Veſpaſiani Cæſaris. Vide Petracham.

Mendici pera non impletur: id eſt, inexplebilem eſſe mendicitatem.

Mendicorum loculi ſemper inanes. πτωχῶν αὐλοὶ ἀεὶ κενοί, de petacibus et inſatiabilibus fertur.

Larus κέπφος λάρος, id eſt, garrulus ac uecors.

Charybdis, Barathrum. Cum ſignificamus rapacem, edacem, Bibacem, heluonem. Horat. Ingluuies & tempeſtas barathrumq́ macelli.

Megaricæ ſphinges μεγαρικαὶ σφίγγες.

Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere. Hodie uulgo celebratum durat, ubi eſt exactor durior atq; inſtantior.

Canis circum inteſtina. Κύων περὶ ἔντερα. De ijs qui rerum cupientiſſimi, quas conſpiciunt, ſunt: & tamen frui non licet.

Rapina Cotytijs ἁρπαγὸς κοτύλιος de rebus direptis, profuſiſq;.

Ne à Chytropode cibum nondum ſacrificatum rapias. Cicer. lib. 2. de Finibus bonor. & malor.

Perſæpe ſacra haud ſacrificata deuorat. Senarius apud Athenæum lib. 4. ἄθυτα δ' ἱερὰ πολλάκις κατεσθίει.

Vulturis umbra γυπὸς σκιά. In rapaces & prædæ inhiantes, uel hæredipetas.

Voracior purpura τὰ λιχνότερα τῶν πορφύρων. In eos, qui omnia in ſuum cõpendium uertunt.

Nouit hæc pylæa, & Tyttigias. Opes malis artibus quæſitas denotat.

Edax currus. De cupiditatibus inexplebilibus.

Laudant ut pueri pauonem. Auari tantum admirantur, tamen laudant diſertos, ut pueri Iunonis auem.

Atticus moriens porrigit manum. Pro inſatiabili cupiditate in captandis muneribus, & aucupandis lucris.

Pamphili uindicatio παμφίλου νοσφισμός, hic expilauit ærarium.

Non curat numerum lupus. In hominem impudenter furacem. Vergil.

Argiui fures, ἀρχαῖοι φῶρες. De palàm improbis. Argiui furacitatis infamia laborabant. Latini lauerniones uocant.

Vorare hamũ. Plautus in curculione.

Polypi. Rapaces uncis unguibus homines.

ἡμερόκοιτος. Vulgari ioco fures dicti, quod interdiu dormiant, noctu uigilẽt.

Candidum linum lucri cauſa ducis. In eum, qui cupiditate pecuniæ uel dotis cauſa ducit uel deformen, uel anum.

Nutricum more malè. De illis, qui alienas facultates ſic adminiſtrant, ut maximam partem in ſuos conuertant uſus.

Pecuniarum cupiditas ſpartã capiet, præterea nihil. De ijs, qui ſola pecunia expugnari poſſunt, alioqui inuicti.

Inexplebile Dolium. In auaros, quorum cupiditatibus nihil eſt ſatis. Plautus græce ἄπληστος πίθος.

Larus hians λάρος κεχηνώς ubi quis auidius inhiat prædæ. Laro auis auida & uorax.

Labrax Mileſius. In Auidum piſcem, qui eſcam totam una cum ære faucibus corripit.

Buthus obambulat βοῦθος περιφοιτᾷ. In edaces, βουφάγους.

Serpens ni edat ſerpentem, draco non fiet. Significat potentes aliorum damnis creſcere, & potentium fortunas non tantũ augeri; niſi eſſent quos exugerẽt.

Hoc nunc paſſim faciunt Principes, qui uiuum ſanguinem ſubditorum exugunt.

Parſimonia, ſordes. Eraſmus in Chiliadibus

Tribus minis inſumptis duodecim imputat. In eos, qui tantum compendij ſui gratia colunt amicos. Pileum donat, ut palliũ recipiat uulgo.

Cumini ſector. Impendiò parcus ac ſordidus.

Ficos diuidere. Sordidus. σύκους μερίζειν

Nullus emptor difficilis bonum edit obſonium

E patroclis domo uenit. In diuitem ac ſordidum: fuit talis patrocles Athenienſis, qualem Plautus Euclionẽ fingit.

Cochleæ uita. De parcè & paruo uiuentibus.

Immunem uenire. In eum, qui nihil confert ad Symbolum. ἀσύμβολον græci uocant.

Lapſana uiuere. Eſt perparcè uiuere, & nimis tenuiter.

Nihil de uitello. De ijs, qui ſibi meliora ſeruantes, alijs impartiunt deteriora.

Lingere salē: est agere uitā pauperrimam.

Rore pascitur quemadmodmu cicada.

Victitant succo suo. In parasitos.

Philippide tenuius. De oratione ieiuna, aut disputatione ociosæ subtilitatis.

Pediculi Platonis.

Monophagi. Sordidi, inhospitales, qui neminem inuitant.

Patroclo sordidior, qui nunquā usus balneo parsimoniæ causa. In oppidò sordidum.

Nephalium sacrum. De conuiuio uehemeter frugali & sobrio.

Caninum prandium. Abstemium sine uino, nam canes uino abhorrent.

Cereri sacrificant. Item: Lari sacrificāt: ubi deest uinum, nefas enim erat in festis Cereris habere uinum.

Cyprio boui merendam. In Brutum ac stolidum

Bos Cyprius. Qui spruce ad sui similes loquuntur.

Tolle, tolle mazam quàm ocyssimè scarabeo. In immundum conuiuam.

Psyrice facta. In ea, quæ sordidè, paruoq; magnificè fiunt.

Paruo emptas carnes canes edunt τὸ ὤνιον κρέας οἱ κύνες ἐσθίουσι.

Psyra Bacchum. De sordido apparatu.

Tenuiter diducis. λεπτὰ ἐξάγεις Suidas, de ijs, qui pauperum more tenuiter uictitant.

Sacrum sine fumo. ἄκαπνος θυσία Lucianus.

Nephalia Ligna. In abstemios, & ab omni uoluptate procul alienos.

Carica uictima. Ad cibum appositum insipidum, quem nemo uelit adtingere.

Phaselitarum sacrificium. De sumptu sordido ac uili, tenuiq;.

In sinu manum habere. In tenaces, & ad largiendum pigros. Theocritus.

Lari sacrificant. In tenaces, qui de suis nemini impartiunt. ῥυποκόνδυλος. In sordidos & impendio parcos: ῥύπος sordes significat, quæ in summis unguium manuum ac digitorum insident.

Canens uitæ Palmum ad anethum. De parco, qui tenui re leuiculaq; transigit uitam, atq; interim existimat se lautè uiuere.

Tantali pœnę. Quibus adsunt bona, uerum his frui negatum est.

Conuiuia non conuiuia. In eum qui accumbit quidem in conuiuio, uerùm spectator tantum eorum, quę apponuntur.

Sacra nihil sunt præter malas & cornua de uictimis macilentis. In cibos omnium esculentos.

Auaritiæ improbatio ex Cælio de antiquis lectio, lib. 11. cap. 23.

Plutonem esse diuitiarum deum, & quidem cæcum, neminem puto qui nesciat: Plutarchus uerò autor est, emanasse celebratum illud, in una omnium, quæ sub sole sunt, urbium Sparta seruari diuitiarum Deum, & cæcum, & iacentem, ut picturam inanimatam ac immobilem. Quod ibi uictus felicitare, & communi conandi studio efficeretur, ne furto conciliarentur diuitiæ: uel potius, ut ait Theophrastus, honori haberentur. Nam ut taceam, quod prudenter Seneca inquit, multum esse, diuitiarum contubernio non corrumpi, & affluentibus hinc inde diuitijs, uitiorum fomitibus animū seruare inconcussum. Certe, ut Philostratus inquit, non sunt tractabiles diuitiæ, debentq; inter ardua & difficillima quæuis connumerari: Qui enim diuitijs, ut sic dicam, inebriantur, non desinunt subinde iniurios se præbere. Et in magna amplaq; fortunæ laxitate cæcutiunt. Quod si opulentiæ adhiberetur utendi ratio, reciperet iam uidendi usum Plutos: quod Herodi sophistæ factitatum scimus, apud quem minimè luminibus captus diuertisse uidetur is Deus, quando bonorum affluentiam, ad liberalitatis usum contulit: quod sciret τὴν φιλαργυρίαν μητρόπολιν ἅπασης κακίας, id est, Auariciam esse totius uitiositatis Metropolim: quæ res illi, ut taceam, quod eum Rufus Perinthus Græcorum nuncupabat linguam, & orationis regem immortalem, apud posteros gloriam comparauit: amicos siquidem ampliter confouebant,

Herodes liberalis.

Notabilis sententia.

uebant, ciuitates gentesq; inopia adobrutas subleuabat. Erat enim illi hic thesaurus acuratissimus, multis bona sua impertiri, addebatq; imprimis cōgruere non abutenti diuitijs, indigentibus item, ne forte quandoq; indigeant: incōsultum uerò diuitem ac sordidum, cumulandisq; pecunijs immorientem, esse mortuum prædicabat Plutonē. The-
Pluti opes carceres. sauros porto, in quos nullo fine congerātur opes, Pluti carceres uocabat. Eos, qui sepositam pecuniam uice numinis
Aloades. colerent, Aloadas esse dicebat: qui cum in uincula Martem coniecissent, eidem mox rem diuinam obire perrexerunt. Postremo elegans est apud Græcos uerbum χαλκιδίζειν chalcidissare, quod signat auidius pecuniæ inuigilare, quoniam eiusmodi fuisse Chalcidēses ferūtur.

Manum in Aetolis habere, ac mentem in clopidis. Ex cælio li. 11. cap. 21.

Est Aristophanis poëtarum facetissi-
Comædia Aristophanis Equites. mi Comædia, cui titulus ἱππεῖς, id est, Equites, in ea Cleon remis uelisq; proscinditur. Inter probra alia, quibus eius infamatur uita, illud itē est: ubi Cleonis manus esse Aetolis scribit, mentem
Solcitius. uero in Clopidis: sed rectius commodiusq; fuerit, Græca subtexuisse uerba, quę solicitius forsan studiosorum requirent aliqui.

τὴν χεῖρ' ἐν αἰτωλοῖς, ὁ νοῦς δ' ἐν κλωπιδῶν.

Quid uero sit in Aetolis manum habere, poëtæ interpretes appositissimè explicant, & meminit Eustachius cum in sordis extremæ hominem, semperq; in petendo paratum, ac nil nisi rapinas meditantem, ut qui nihil suauius opinaretur, quàm accipere, dici interpretantur. Ioci autem gracia, ex uerbi græci notione consurgit. Nam αἰτεῖν petere signat. Quod uero infertur in Clopidis fuisse mentem, urbanissimè item in depeculatorem pronunciatur, quando κλωπᾷ furtum significat. Vrbanitas uerò elicitur inde, quia Clopidę in leontide recensebantur tribu. Dum ergo signari loca uidentur, mores impostoris ac nepharij hominis citius, occultiusq; reteguntur, comicoq; inspergūtur felle. Faciunt ad hæc, quę apud Atheneum legimus obseruata, Aetolicum fuisse, rapere. τὰ τῶν πέλας, id est, res earum quæ prope sunt νῦν καὶ τὰ πόῤῥω, id est, nūc & quæ remotiora sunt. Clopia uerò, id est, κλωπεία saltationis fuit species: meminit Theatricorum quarto, Iubas dignum scitu κλωπᾶσθαι græcis dici clam taciteq; id est, ἀψοφητὶ, facere quid, uel loqui uel furari.

Auaritiæ sugillatio. Cælius lib. 12. cap. 37.

Semiramidem Orientis Reginam, & mulierum omnium, quarum ex historia ad nos perlata est notitia, longè celeberrimam (quanquam cum Cyro precipuè admiratus Alexāder fertur, quod in illis & magnitudo animi, & rerum claritas plurima emicuisset) legimus cum sibi iam magnum monumentum, in quo persuncta humanis reconderetur, strueret, inscriptionem eiusmodi exculpendam curasset: Quicunq; ex Regibus pecuniæ inopiam senserit, conditorio recluso, sumat inde, quicquid uisum fuerit: Id cum pellegisset Darius, ut qui auri foret auidior, sepulchrum iussit recludi: Sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam. In eas autem incidit literas. Darius delusus recluso sepulchro.

Εἰ μὴ κακὸς ἦσθ' ἀνὴρ καὶ χρημάτων ἄπληστος, οὐκ ἂν νεκρῶν θήκας ἐκίνεις; quod est ni malus uir fores, et pecunia prorsus inexplebilis, non utiq; mortuorum loculos moueres: exprobratione lepida in sacram auri famem: ut eminentissimi autores dixēre. Semiramidis. Quę dum uetita scrutatur, per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes: dum ipsa sibi uidetur inops, dum recondere gestit, quo non perfruatur, sed custodiat: sæpe conatu excidens, ridiculam se præbet, rediens inanis, renudata modo auiditate, in inmensum uela pandente, etiam si nunquam non Austrum percellat & operam ludat. Austrum percellere. Si naturæ pomeria angusti sunt ambitus, quibus facile paria necessitatibus facere ualemus: sed efferatam hanc habendi cupiditatem amarius repercussit. Philippus quoq; auarum nactus Medicum, & indesinenter efflagitantem, pars est in corpore, qua collo adnectitur pectus, eadem græca uoce κλεὶς id est, clauis, forte à quo

dam conuulneratus cò loci fuerat Philippus curabaturq́; ut assolet: Qui eo fũgebatur munere, cum expleri muneribus non uideretur, insusurrauit imperator.

Elegans hoc.

λάμβανε ὅσα βούλει. τὴν γὰρ κλεῖν ἔχεις.

Cape, inquir, quantum libet, quando clauem habes.

Auaritia nihil ieiunius: ex Petrarcha, lib. 1. Dial. 36. de remedijs fortunæ.

Gau. inuidiosa & præfulgida est suppellex. Ra. Pro captu oculorum, seu forsitan animorum. Verè autem onerosa rerum colluuies, ac turbida, sed auaritia nihil unquam ieiunius, nihilq́; miserius, cuius famem & quærenda excitant, & quæsita non sapiunt: dumq́; sperata fulgebant, possessa sordescunt. Itaq; sæpe diuitias dum quæsisse putaueris, solicitudinem & nauseam quęsiuisti, hæ nunc tibi charæ: Si uel chariores se alia ostenderint, uel stuporem assiduitas dempserit, uiles erunt. Esto autem, chara sint, & maneat stupor, nonne etiam error manet? Isq; difficilis atq; perpetuus: siquidem quærendi studium unum fuit, seruandi labor est multiplex. Nunquam deerit quod re uisas, quod numeres, quod complices, quod excutias, quod abstergas, quod oculos simul & mulceat, & iuxta offendat. Gau. suppellex immensa est. Ratio. ô hominem, qui impedimentorum suorum magnitudine delectatur.

Supellex impedimẽta sunt.

Auaritia lites parit, & partas alit. De remed: fortunæ, li. 2. Dia 90.

Dolor. Mœsto & turbido adteror litigio. Rat. Pro te aptis epithetis usus es. Vbi enim lis, ibi nec gaudium, nec trãquillitas esse potest: Tu si litibus uis carere, litium contemnere uelis materiã. Auaritia lites parit: & partas alit.

De reb. fa. epist. 44.

Morbi etiã est genus, libris satiari nõ posse.

Expectas audire morbi genus. Libris satiari nequeo, & habeo plures fortè quàm oportet. Sed sicut in cæteris rebus, sic in libris accidit, quærendi successus auaritiæ calcar est, & cætera de delectatione librorum.

Lib. 6. Epist. famil. Petrarcha, auaritiam cæteris uitijs potiorem.

Inuidia mœsta sæpe, sed ociosa est. Auaritia tristis est & occupata: superbia dum se aliquid magnum putat, falsa licet opinione delectatur. Auaritia semper se famelicam & egenam sentit, neq; fallitur: uerissimum enim est poëticum illud: semper auarus eget. Nam si auarus est, cupit: quod ipsum uitij nomen indicat. Sanè, quod ait Seneca, non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est: Et hoc inde concluditur, quod non paucitas rerum inopem facit, cum paucis natura contenta sit, cui qui ritè satisfecerit, diues est, & nihil ei deest, sed cupiditas expleta, quæ indicat sibi tantum deesse, quantum cupit, cupit autem omnia, & optanda superuacua fecit necessaria. Ita egestatem minimam cuiq; perfacile succurri poterat: irremediabilem atq; immensam fecit. Rursus enim illud est uerum, quod Philosophis placet: Auaro tam quod habet deesse, quam quod non habet. Nisi quod mihi quidem magis uidetur, auaro deesse quod habet, quam quod non habet. Ex illo enim nihil pręter solicitudinem perpetuam, & ueros metus, ex hoc nonnunq; breue falsum gaudium capit, dum sibi arridet, & optatum bonum spe fallente præoccupat. Ita nunquam satiatur uera quadam (ut aiunt) inhumana dulcedine, auaritia uerò nunquam. Nam & successibus inardescit, & satyricum illud uerum est: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit, & minus hunc optat, qui minus habet, cuius rei causam unam (nam plures excogitari queunt) in epistola quadam ponit Anneus Senaca: Neminem, inquit, Pecunia diuitem facit, Immò contra, nulli non maiorem sui cupiditatem incussit. Et sequitur: quæris quæ sit huius rei causa? plus incipit habere posse, qui plus habet. Venio ad reliquas pestes, & eius quidem, quam accidiam nostri uocant, eadem ratio est, quæ inuidiæ fuit. Gula autem ac libido sæpe suis fruuntur delitijs, quibus exultant, & gaudia fugitura percipiunt. Auaritia nulla re fruitur, nisi curis auarissimis: dum enim quærendis inhiat, & illa non habet, & quæsita non uidet nisi ad supplicium, hinc trepida, inde sollicita. Quæ cum

Inuidia. Auaritia. Superbia.

Auarus semper eget.

Pauper qui plus cupit.

Paucis natura contenta.

Auaro tã deesse quod habet, quã quod non habet.

Insatiabilis auaritia.

Horatius.

Seneca.

Pecunia neminem fa diuitem cit.

Accidia. Gula. Libido.

Auaritia sororum omnium pestilentissima

ita sint, inde auaritia sororum omnium pestilentissima dici potest, quam radicem omnium malorum uocat Apostolus.

Epistola. 99.

Auaritia quærendi labor est.

Quid est auaritia, quod delectet? Nempe nil aliud, quàm quærendi labor, quàm seruandi pauor, nil inquam aliud, quàm timere ruinas, incendia, rapinas, domesticos & externos fures, ad extremum, mures & tineas. Verè ergo misera est magni custodia census. Sed hæc nobis accidunt nescientibus (ut ait flaccus) quid ualeat numus, quem præbeat usum: & reliqua: ubi & paupertatis laudem habet.

Epistola 117.

Auaritia in'satiabilis est.

Nolite cupiditati aurem dare, nunquam dictura est, sufficit: semper nescio quid deerit, habet hoc auaritia proprium ac pessimum. Insatiabilis est, & dum promittit absentia, præsentibus uti uetat: Hæc habendi sitis nunquam plura quęrendo, sed pauciora concupiscendo, sedabitur. Crede, non mihi, sed Philosophis, quorum hæc ad ueras diuitias uia est.

Auaritia, pestis, ex Liuio lib. 4. de bello Macedonico.

Auaritia. Luxuria.

Sæpe me quærentem de fœminarum, sæpe de uirorum, nec de priuatorum modo, sed etiam magistratuū sumptibus audijstis, diuersisque duobus uitijs, Auaritia & Luxuria ciuitatem laborare, quæ pestes omnia magna imperia euerterūt. Hæc ergo quò melior, latiorque indies fortuna reipublicæ est, imperiumque crescit, & iam in Græciam Asiamque transcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas, & regias etiam adtrectamus Gazas, eò plus hæreo, ne illæ magis nos cœperint, quàm nos illas. *Lib. 5.*

Diuitiæ illecebræ sunt animorum. Leges fœnebres. Nomina proscribere.

Instabat cura alia, quod ciuitas fœnore laborabat, & cum multis fœnebribus legibus constricta auaritia esset, uia fraudis inita erat, ut in socios qui non tenerentur legibus, nomina transcriberent, &c. Exemplum militaris auaritiæ habes apud Liuium lib. 8. de bello Macedonico

De Auaritia humana Plin. lib. 33. in prologo.

Tellus sacra parens nostra.

Metalla nunc, ipsæque opes, & rerum precia dicentur, tellurem intus exquirente cura multiplici modo: Quippe alibi diuitijs foditur, quærente uita aurum, argentum, æs, electrum: alibi delitijs gemmas, & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritate ferrum, auro etiam gratius inter bella, cædesque. Prosequimur omnes eius fibras, uidemusque super excauatos montes mirantes dehiscere, aliquando autem intremiscere illam: ceu uerò non hoc etiam exemplum indignationis sacræ parentis exprimi possit. Imus in uiscera eius, et in sede manium opes quærimus, tanquàm parum benigna fertilique qua secetur. Inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur (cui enim fodiendi causa medicina est?) Quanquam & hæc summa sui parte tribuit, ut minimè parca, facilisque in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit. Illa quæ non nascuntur, ut repente mens ad inane euolans reputet, quis deinde futurus finis est, seculis omnibus exhauriendi eam quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò uerò & delicata esset uita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras concupisceret, haberetque non nisi quod secum est? Eruitur quidem aurum & chrysocolla iuxtà, ut preciosior uideatur nomen ex auro custodiens, parum enim erat naturæ, unam inuenisse uitæ pestem, nisi in precio etiam esset sanies auri. Quære rebat argentum auaritia boni consuluit interim inuenisse minium, rubentisque terræ excogitauit usum, &c.

Auri sanies.

Ex lib. 14. prologo.

Quippe cum requirenda sint non solum postea inuenta, uerumetiam ea, quæ inuenerant prisci, desidia rerum internitione memoriæ inducta, cuius uitij

 causas

causas, quis alias quàm publicas mundi inuenerit? Nimirum alij subîere ritus, circa quæ alia mentes hominum detinentur, & auaritiæ tantum artes coluntur, antea inclusis gentium imperijs intra ipsas, &c.

Auaritiæ artes tantum coluntur.

Auaritia nullum tetrius uitium. Cic. li. 2 de Officijs.

Caput est in omni negocij procuratione & muneris publici, ut auariciæ minima etiam pellatur suspicio. Nullum enim est uitium tetrius, quàm auaritia, præsertim in principibus, & rēpublicā gubernantibus: habere enim quæstui rempublicam, nō modo turpe sed sceleratum etiam & nefarium. Itaq; quod Apollo Pythius oraculum ædidit, Spartam nulla re alia nisi auaritia esse perituram, id uidetur nō solū Lacedæmonijs, sed etiam omnibus opulentis populis prædixisse.

Nullum uitium tetrius auaritia.

Auaritia in sene turpissima: ex senectute Ciceronis

Auaritia uerò senilis quid uelit, non intelligit. Potest enim quicquā esse absurdius, quàm quo uiæ restat minus, eò plus uiatici quærere?

Auari senes.

Auaritiæ definitio, ex lib. 4. Tusc. Quæstion.

Ægrotationi autem talia quędā subiecta sunt, auaritia, ambitio, mulierositas, peruicatio, liguritio, temulētia, cupedia: & si qua sūt similia. Est aūt auaritia opinatio uehemens de pecunia, quasi ualde expetenda sit, inhærens & penitus insita &c.

Definitio Auaritiæ.

Sanctissima quæuis uiolari Auaritia: Cic. in oratione pro P. Quintio.

Qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum atq; solenne, quod non auaritia comminuere atq; uiolare soleat. Etenī si ueritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur, necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem, fama ac fortunis spoliare conatus est, uanum se & perfidiosum, & impium esse fateatur, lib. 2.

Auaritia omnia uiolare solet.

Auaritia secundum Aristotelem.

Est animæ auiditas, ob quam omnifariam congerendarū opum crescit appetitus.

Tres species auaritiæ. } Lucri turpitudo. Parcitas. Animi angustia.

Lucri turpitudo est, qua ad omne lucellum aucupandum addicuntur animi, lucrum cuiq; pudori præponentes. 1

Parcitas est, qua retinentur animi pecuniarum auiditate, ut quàm parcissimos, etiam ubi decor secus postulat, sumptus faciant. 2

Animi angustia est, qua impendunt quidem animi, sed pauxillatim, & frigidè, & malè ministrantes, atq; adeò plus assumentes, quod non, ubi occasio tulerat, adhibiti sunt, & nullum putare opprobrium, utcunq; facientibus lucrum: ut sit huius uitij uictus seruilis, mancipio potius decens, & sordidus, & ab eo qui honorem uelit, & prorsus à libero homine alienus. Comitatur auaritiam, habere sermonem de rebus exiguis, anxietas, pusillanimitas, abiectio, immodestia, uilitas, humanum odium. 3

AVARITIA ET LVXVRIES *homines ad omne maleficium impellunt.*

Cicer: in 3. Quæst. Tusc. lib. & ibidem Philip. Beroaldus.

Commune id uitium est, ut auarus dicat in auarum, gloriosus gloriæ cupidum reprehendat, gratus culpet ingratos. Qui suos casus aliter ferūt, atq; ut alijs autores ipsi ferūt, nō sūt uitiosiores, quàm ferè plerīq;, qui auari auaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt.

Auarus culpat auarum.

Auaritiæ detestatio ex 2. Lactantij libro.

Tanta homines imaginum cupiditas tenet, ut iam uiliora ducantur, quæ uera sunt, auro scilicet & Gemis & Ebore delectantur, horum pulchritudo ac nitor perstringit oculos, nec ullam religionem putant, ubicunq; illa non fulserint. Itaq; sub obtentu deorum auaritia & cupiditas colitur.

Grauiter dictum.

Autor ad Herennium lib. 2. Rhetoricorum.

Duæ sunt res, quæ omnes homines ad maleficium impellunt: Luxuries & auaritia. Item magno malo est hominibus auaritia. Idcirco quod homines magnis & multis incommodis affligantur, fit ꝓpter immēsam pecunię cupiditatē.

Luxuria & Auaritia omniū malorum caussæ sunt.

Ex

Ex quarto lib.

Inopia Auaritia.

Duæ ſunt res, quæ poſſunt omnes homines ad turpe compendium cõmouere, Inopia atq; auaritia.

Ex 9. lib. Q. Curtij.

Auaritia gloriæ, & inſatiabilis cupido famæ, nihil inuiſum, nihil remotum uideri ſinit. Auidi milites ſunt & pecuniæ & gloriæ ſimul.

Omnia deſũt auaro.

Laertius in uita Quintiliani refert hoc dictum de auaritia: Auaro tam deeſt q̃d habet, quàm quod non habet.

Εἰς πλεονεξίαν. id eſt, quæ ad Auaritiam.

Trimetri Iambi.

Ἰσότητα δ' αἱροῦ, πλεονεξίαν φύγε,
Κακὸν μέγιστον ἐν βροτοῖς, ἀπληστία.

Elegans ſententia.

Aequum eligas habere, nimium non aue,
Cupidine inexaturata nil peius eſt.

Definitio Auaritiæ

Auaritia eſt gloriæ, ſeu quarumlibet rerum inſatiabilis & inhoneſta cupido.

Boëtius lib. 2. De conſolatione.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontum uerſet harenas,
Aut quæ ſtelliferis edita noctibus
Cœlo ſydera fulgent:
Tantas fundat opes, nec retrahat manum
Pleno copia cornu:
Humanum miſeras haud ideo genus
Eſſet flere querelas.

Proſa. 6.

Atqui nec opes inexpletam reſtinguere auariciam queunt.

Lib: 2. De conſol:

Senior ignibus Aethna
Feruens amor ardet habendi.
Item: Auaritiæ nihil eſt ſatis.

Auaritiæ nihil eſt ſatis.

Diphilus.

Ἆρ' ἐστιν αἰσχρότατον, αἰσχροκέρδεια;
Πρὸς τὸ λαβεῖν γὰρ οὖν ὁ νοῦς, τ' ἄλλα οὐχ ὁρᾷ.

An non turpiſsima res eſt turpilucriũ? Nam quærit animus occaſiones arripiendi quippiam, hallucinatur ad alia.

Boëtius lib. 2. de conſolatione.

Quamuis fluente diues auri gurgite
Non expleturas cogat auarus opes,
Oneretq; baccis colla rubri littoris:
Ruraq; centeno ſcindat opima boue,
Non cura mordax deſerit ſuperſtitem.

Seneca lib. de beneficijs.

Demoſthenes Athenis eum, qui neceſſaria funeribus uenditabat, damnauit: cum probaſſet eum magnũ lucrũ optaſſe, quod cõtingere ei ſine multorũ morte non poſſet.

Ad Lucilium Epiſtola 74.

Vidiſti aliquando canem, miſſa à domino fruſta panis, aut carnes aperto ore captantem? Quidquid excipit, protinus integrum demittit, & properat ad ſpẽ futuri: Idẽ euenit nobis. Quicquid fortuna expetentibus proijcit, id ſine ulla uoluptate demittimus, & ſtatim ad rapinam alterius erecti, & adtenti ſtamus: Hoc ſapienti non euenit.

Pulchrum admodũ ſimile.

Epiſtola 97.

Auarus animus nullo ſatiatur lucro.

Ibidem.

Nulli nos uitio natura conciliat: Illa integros ac liberos genuit: Nihil, quod auaritiam noſtram irritaret, poſuit in aperto: Pedibus aurum & argentum ſubiecit, calcandumq; ac premendum dedit, illa uultus noſtros erexit in cœlum.

Auaritia non eſt à natura nobis data.

Epiſt. 180.

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ oĩa: In nullũ auarus bon' ẽ, in ſe peſsimus.

Auarus in omnes malus, in ſe peſsimus.

Epiſt. 121.

Qui multum habet, plus cupit: quod eſt argumentum non ſatis habere.

Seneca De naturalibus Quæſt.

Auaritia quicquid omnibus diſtulit, ſibi ipſi negat.

Auaritia inſatiabilis.

Seneca ad Heluiam matrem.

Auaritia eſt uehementiſsima humani generis peſtis. Cupiditati nihil ſatis eſt, naturæ ſatis eſt & parum. Quicquid deſyderas, quod nõ ex inopia, ſed uitio naſcitur, non finis erit cupiditatis, ſed gradus.

Auaritia humani generis peſtis.

Seneca in prouerbijs.

Auarus ipſe miſeriæ cauſa eſt ſuæ.
Auarus niſi cum moritur nihil rectè facit.
Auaro quid mali optes, niſi ut uiuat diu.
Auaro negandi cauſa nunquam deficit.
Pecuniæ imperare oportet non ſeruire.
Pecunia ſi uti ſcias
Ancilla eſt, ſi neſcias, domina.

Auarus nihil rectè facit.

Pecunia Ancilla uel domina.

De Moribus.

Pecunia non ſanat auaritiam, ſed irritat. Homo ſemper indiget pecunia. Mihi crede, nõ potes eſſe diues & fœlix. Quæ eſt maxima egeſtas? Auaritia.

Diues & fœlix nemo eſt. Ibidem.

Pecuniæ usum habere oportet, sed ei seruire nō oportet. Quietissimam uitam agerent homines, si hæc pronomina tollerentur, meum scilicet, & tuum.

Auaritia est maxima egestas.

Seneca in Tragœdia 4.

Lucri furor Autoe

Rupere fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps, quamq; succensas agit libido mentes,

Tragedia 7.

Audax nimium qui freta primus
Rate tam fragili perfida rupit,
Terrasq; suas post terga uidens,
Animam leuibus credidit auris,
Dubioq; secans æquora cursu
Potuit tenui fidere ligno,
Inter uitæ mortisq; uias,
Nimium gracili limite ducto.

Aristo.lib. 1. Politicorum.

Desyderium diuitiarum uadit in infinitum.

Cicero in Paradoxis.

Nō est expletio ulla cupiditatis.

Neq; enim unquam expletur, neq; satiatur cupiditatis sitis, neq; solū ea, qua habent, libidine augendi cruciantur, sed amittendi metu.

Ibidem.

Tu dies noctesq; cruciaris, cui non satis est, quod est, & ipsum quod habes, ne diuturnum sit futurum, times.

CVPIDITATIS SITIS NVNQVAM *expletur.*

In Rhetoricis lib. 4. Author ad Herennium.

Definitio auaritiæ. Auarus eget semp.

Auaritia est iniuriosa appetitio alienorum. Ibidem: Egens æque is est, qui non satis habet, & is cui nihil satis esse potest.

Cicero, de finibus bonorum & malorum lib. 1.

Cupiditates sunt insatiabiles, quæ non modo singulos homines, sed uniuersas familias euertunt, totam etiam labefactant sæpe rempublicam. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur. Nec hæc sese foris solum iactant, nec tamen in alios cæco impetu incurrunt, sed intus etiam in animis inclusæ inter se dissident atq; discordant. Ex quo uitam amarissimam necesse est effici, ut amputata circumcisaq; inanitate omni, & errore, naturæ finibus cōtentus sine ęgritudine possit, & sine metu uiuere.

Auaritia omnium uitiorum mater.

Ibidem.

Quod si corporis grauioribus morbis uitæ iucunditas impeditur, quanto magis animi morbis impediri necesse est. Animi autem morbi sunt cupiditates immensæ, & inanes diuitiarum gloriæ, dominationes libidinosarum etiam uoluptatum: accidunt ęgritudines, molestiæ, mœrores, qui animos exedunt, conficiuntq; curis.

argumentum à minori ad maius.

Lib. 4. Quæstionum Tusculanarum.

Nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio, quasi quædam Socratica medicina, quę sanaret eam cupiditatem, permanat in uenas, & inhæret uisceribus illud malum, existitq; morbus: Nomen est Auaritia.

Ratio socraticæ medicinæ.

Salust: in Catilina.

Pecuniæ, imperijq; libido sunt quasi materies omniū malorū: namq; auaritia fidem, probitatem, cæterasq; bonas artes euertit. Ibidem. Auaritia quasi uenenis malis imbuta, corpus animumq; effœminat: semper infinita, insatiabilis est, nec copia, neq; inopia minuitur.

Imperij libido, ac auaritia, materies omnium malorum

In Iugurtha.

Natura mortalium auida est imperij, & præceps ad explendam animi cupiditatem.

Ibidem.

Animus æger auaritia facilè conuertitur. Magnitudo pecuniæ à bono & honesto in prauum abstrahit.

Contra auaritiam, dicta Græcorum.

Aristonymus in historia, auaritiā pollincturæ .i. cœnæ mortui comparat, ubi cum adsint cætera, lætitia deest.

Pollinctū: cœna mortuorum

Appollonius Thyaneus apud Philostratum dicit, magis esse fugiendā auaritiam sapienti & philosopho, q̄ luxuriā, aut aliud crimen: quòd ex auaritia & quæstu cętera dependeant. Idem Platonem accusabat, q̄ ad Dionysiū in Siciliam auaritiæ causa profectus sit, Similiter & Eudoxum in Aegiptum, specie philosophiæ: Speusippum quoq; Atheniensem, qui in Macedoniam usq; profect⁹, in Cassandri nuptijs Poëmata frigida recitauit.

Auaritia luxuria.

Timon

Libro 4. Quæsti Tusc: Auaritia. Ambitio.

Timon, qui μισάνθρωπος cognominatur, duo dicebat malorum principia, Auariciam & ambitionem: Bion sophista, eã tantum omnis uicij originem ac matrem.

Socrates. Neq; à mortuo sermonem expectes, neq; ab auaro gratiam. Idem. Nullo unq; tẽpore tibi uel decepto fas alium decipere.

Pitacus, Ἄπληστον τὸ διαπαντὸς, κέρδος. Insatiabile semper lucrum.

Periander, Κέρδος αἰσχρὸν, κακιστόν. Turpe lucrum res pessima.

Xenophon. Non enim tam durum, non accipere, quàm priuari, solitum accipere.

Sopholes.

φιλάργυρος. Barbaries

φιλάργυρον μὲν τῶν τὸ βαρβάρων γένος. Auarum omne genus Barbarorum.

Hesiodus.

Χρήματα δ' οὐχ ἁρπακτὰ θεόσδοτα πολλὸν ἀμείνω. Nõ raptæ, sed diuinitus concessæ pecuniæ præstant.

Idem.

Μὴ κακὰ κερδαίνειν κακὰ κέρδεα ἶσ' ἄτησι. Turpe lucrum fugias, damni namq; instar habetur.

Appolonius Philosophus.

Excusatio auaritiæ, & proprij moris est cumulare pro filijs.

Diphilus.

Solum lucrum improbos facit.

Εἰ μὴ τὸ λαβεῖν ἦν οὐδὲ εἷς πονηρὸς ἦν. Nisi lucrum faceret, nemo quidem improb⁹ foret.

Μεγαλόπτωχοι. Grosse betler.

Diogenes, eos qui immensas opes cumularent, Μεγαλοπτώχους, id est, Magnificos pauperes appellabat.

Theopompus.

Qui multas possidet diuitias, ac cum tristitia degit, is omnium mihi, & p̃sentiũ & futurorũ infœlicissimus ẽ. Hanc mutuatus, Martialis ait:

Tristis es & felix, sciat hoc fortuna, caueto:
Ingratum puto te, te puto si scierit.

Euripidis quatuor senarij aurei.

Εἰ τῶν τυχῶν τις βίον ἐκτημένος, μηδὲν δόμοις τῶν
Καλῶν πειράσεται, ἐγὼ μὲν οὔποτ', αὐτὸν ὄλβιον
Καλῶ, φύλακα δὲ μᾶλλον χρημάτων εὐδαίμονα

Si quis uitam in fortunis uixerit,
Neq; pulchrum aliquid domi tentauerit,
Ego hunc diuitem aut beatum nullo modo
Sed custodem pecuniæ dixero.

EXEMPLA AVARITIAE.

Notatur Simonides Poëta, ut autor Aelianus de uarijs historijs: is enim rogatus à quodam, ut encomium ei scriberet, gratiamq; se loco muneris habiturum, Respondit: duas se habere arcas, unam gratiarum, alteram argenti, hanc cum aperiret communem plenamq;, illam uerò uacuã solamq; reperiere. Idẽ in ultima senectute, cur auar⁹ esset interrogatus: quoniã, inquit, malo diuitias relinquere moriens, quàm amicos uiuens frustra rogare: detestans plurimorum infidas amicitias. Dum Brennus dux Gallorum Senonũ obsideret Ephesum, uirgo quædam nomine Dæmonica sollicitata spe Barbari cum eo pepigit, se Ephesum prodituram mercede monilium, quæ Galli ferebant. Cuius facti fidem Brennus prestitit, iubens omne aurum in se congeri, ita ut uiua usq; supprimeretur.

Simonides Poëta. Duæ arculæ una gratiarũ, altera argenti. Dæmonica Ephesũ prodit.

AVRVM.

Diuitiæ. Opes. Diuites.

HYppocrates aurum ab autore uel inuentore dictum affirmat, qui ἄυρος uacatus sit. Plinius lib. 7. naturalis historiæ scribit, aurum dictum ab ὄρυω, id est, accumulare uel custodire, quod scilicet præcipuè custodiatur. Græcis χρυσός.

Pecuniam à Cadmo Phœnice apud Pangeum montem iuuentam esse Polydorus & Vergilius lib. 2. cap. 19. asserũt.

AVRVM EX INTIMS TERRAE *uisceribus eruitur, magno cum malo hominum.*

Contra aurum inuehitur Plinius lib. 33. cap. 1.

Imus in uiscera terræ, & in sede maniũ opes quærimus: illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atq; demersit, illa quæ non nascuntur, ut repentè mens ad inane euolans reputet, quis deindè futurus finis est: sæculis omnibus exhauriendi, ea quousq; penitret auaritia? Quàm innocẽs, quàm beata, immò uerò & delicata esset uita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras cõcupisceret, haberetq; nõ nisi quod secum est. Vtinam autem, ut è uita in totum abdicari aurum sacra fames: ut celeberrimi autores dixère: proscissum conuitijs ab optimis quibusq; & ad uitæ perniciem repertum, quantum fœliciore æuo, cum res ipsæ permutabantur inter se: sicut & Troianis tẽporibus factitatum Homero credimus &c. *Auri sacra fames.*

D. *Hieronymus.*

Auaritia modum ignarat, & cum omnia deuoret, nescit penitus saturari.

Balbus Poëta.

Aurum cuncta mouet, superi flectuntur ab Auro,
Gaudet & aurato Iuppiter ipse tholo.
Templa micant auro, radiatq; altaribus aurum: Auro oia obediunt.
Auro certa fides, perpetuumq; decus.
Aurum pace iuuat, nec bello spernitur aurum.
Aurum pugnaces mittit in arma uiros.
Auro Romulei redimunt Capitolia patres.
Parent uicta auro, sydera, terra, fretum,
Numina quid colimus? procul ô cum Pallade Iuno,
Mars procul, & nitida casta Diana coma.
Sola habites omni diuina pecunia templo,
Et cadat ante tuos uictima larga focos.
Aurum quisquis habet, superos mercatur & astra,
Captiuosq; tenet sub ditione Deos.

Balbus Poëta, qui uixit tempore Maximiliani imperatoris.

Aurum bella gerit, mucronibus imperat aurum,
Aurum uentosis uela dat æquoribus,
Euertitq; urbes, & mœnia diruit aurum, Aurũ destruit urbes.
Delet & extructis oppida celsa rogis.
Tolle aurum, nullæ uitiantur in orbe puellæ:
Tolle aurum, nullus peccat in orbe puer.
Aurum igitur si quis nobis Simo maxime donet,
Carminibus nostris aurea uena foret.

Ecclesiastici cap. 10.

Perdidit innumeras uis atq; iniuria gentes,
Atq; auri nimij non moderata sitis.
Detestabilius nil terra creauit auaro,
Et nimio lucri peius amore nihil.
Munera diuendit precio dulcissima uitæ,
Exiguo in quæstu iura bonumq; putat.

Horatius lib. 3. Odarum.

Aurum irrepertum & sic melius situm
Quum terra cælat spernere fortior
Quam cogere humanos in usus. Aurũ oia sacra peruertit.
Omne sacrum rapiente dextra.

Vergilius lib. 3. Aeneidos.

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames? Fronia.

Ouidius in Metamorpho.

Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum Ex opibus ferro ex ferro bellum.
Prodierat: prodit bellum quod pugnat utroq;.

Idem Fastorum 1.

Melius nunc omen in auro est.

Ecclesiast. 5. & 10.

Auaro nihil est scelestius, nihil iniquius quàm amare pecuniam. Habet enim animam suam uenalem auarus.

Ibidem cap. 8.

Multos perdit aurum atq; argentum.

Diuitijs fili caueas confidere multis,
Atq; sit in fluxis spes tibi nulla bonis.
Neue facultates per uim conuerrere tentes, Malè partum malè disperit.
Nam melius nunquam uis male parta perit.

Horatius in Epistolis.

Vilius

Vilius argentum est auro, uirtutibus aurum.
O ciues, ciues, quærenda pecunia primum,
Virtus post numos. Hæc Ianus ab imo
Summus perdocet.

Virtus eis preciosissima.

Ex 1. sermonum, Satyra 3.

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaq; pulchris
Diuitijs parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam & rex,
Et quicquid uolet.

Omnia diuitijs parent.

Ex Epistolis.

Non domus & fundus, non æris aceruus & auri
Aegroto domini deducunt corpore febres,
Non animo curas.

Opes non abigunt morbos nec curas.

Ex Albio Tullio.

Sæpe solent auro multa subesse mala.

Ex Propertio.

Aurum omnes uicta iam pietate colunt:
Auro pulsa fides, auro uenalia Iura,
Aurum rex loquitur: Mox sine lege pudor.

Auro omnia uenalia.

Aurum Ex Ia: Philomuso Poëta.

Aurum destructor uitæ, princepsq; malorum.
O quam difficiles nectis ubiq; dolos.
O utinam natum nunquam mortalibus esses,
Dulcia suppeditas, quæ nocumenta uiris.
Te propter pugnæ fiunt, & bella mouentur,
Ad prædam & cædes corpora nostra trahis.
Tu facis, ingratus patrem quod filius odit.
Inter & agnatos iurgia sæpe moues:
Prosternis gentes, & totum destruis orbem.
Nulla fides hominis te duce stare potest.
Foedera tu regum, tu falsos iungis amicos:
Imperio seruit & genus omne tuo.
Scrutamur montes, atq; ima uiscera terræ,
Nec tutum poteris subtus habere locum.
Fœlix ille tamen, modico qui uiuit in agro,
Vincula nam mortis hunc leuiora manent
Et linquit post se nullas in funere lites,
Dat mentem superis, ossaq; condit humo.

Aurum uitæ destructor.

Omnia pecuniæ obediunt.

Plinius li: 33. cap. 1.

Ambrosius libro 1. officiorum capitulo 21.

Hoc malum iamdudum humanis influxit mentibus, ut pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, ut nemo, nisi diues, honore dignus putetur.

Isidorus libro 1. cap. primo. Soliloquiorum.

Vbiq; pecunia uincit, Omnes mendicitatem spernunt.

Rectè ab Hesiodo τὴν ἀφροδίτην χρυσὴν esse appellatam auream.

Hesiodus pulchrè quod sit Venus aurea lusit:
Et peream, si quid rectius esse potest.
Nunc auro solo quia conciliantur amores.
Vtq; puto, à turpi est fœnore dicta Venus.
Senserat hic magnus siquidem Saturnius olim,
Quum deus humano captus amore fuit.
Atq; per impluuium tecti delapsus, auaros
Impleuit Danaës uirginis imbre sinus.
Huius ad exemplum, quoq;, nunc dum muner amittet,
Tantisper Dominæ gratus amator erit.
At nihil adtulerit cum pauper, sæpe reclusus
Est opus infœlix excubet ante fores.

Venus dicta à fœnore.

De hac Fabula Terëtius in Eunucho meminit.

Plerią; auro accumulando, & alijs inanissimis rebus conquirendis operam nauant.

Hic mos Germanorū est.

Fortè equidem Mysi quendam celebrant hymenæum,
Atq; agitant conuiuia læti, & pocula certant
More peregrino Thracum siccare uicissim.
Me miserum ipsa sua Germana modestia sede
Exulat, & luxus uirtutum eiecit auitam.
Hic ubi conuiuas inter, doctissime Iuli,
Agnoui iuuenem, uestro cognomine clarum,
Inclyta fama tuæ uirtutis cogit, ut illum
Compellem, contra me ignotum tractat habetq;
Comiter, & mecum sermones miscuit, estq;
De studijs Iulij longissima mentio facta.
O te fœlicem, talem cui fata tulerunt
Mentem, quæ ulgi damnosis libera curis
Vera sequi certet bona, non obnoxia morti.
Cætera turba hominum non uno errore tenentur.
Nam plerią; gulæ sectantur commoda, & ipsam
Vincere contendunt Sybarim: pars pallet amore
Accumulandi auri, studioq; senescit habendi,
Ambitioq; capit multos, fascesq; superbi,
Et leue fallacis uulgi studiumq; fauorq;.
Hæc quoq; me, nisi Iuli probus, insania cæpit
Flacci more boni, tenues deducere uersus.
Sic etiam cygnos imitabere coruo canoros.
Tu uita melius cœpisti iter ingredi Iuli,
Palladijs natas artes dum solus Athenis
Atq; auctus ueteri Latio in patrium inuehis orbem,
Virtutisq; uiam, legesq; ostendere pergis.
Macte animo iuuenis, cœptosq; urgere labores:
Ne desiste, dabit curarum præmia digna
Posteritas melior, iustosq; rependet honores &c.

Bonæ literæ ppetuo manent.

Auari, Amatores. Ambitiosi Varia studia iuuenum.

Coruus inter olores.

BELLVM.

Discordia. Seditio. Inimicitiæ. Odium.

BELLI CAVSAE QVAE SINT.

Virgilius lib. 1. Georgicorum.

Vippe ubi fas uersum atq; nefas tot bella per orbem,
Tam multæ scelerum facies: nō ullus aratro
Dignus honos, squalent abductis arua colonis,
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum,
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe,
Vt cum carceribus sese effudêre quadrigæ,
Addunt se in spacia, & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

Lucanus lib. 1. De bello Pharsalico.

Tu caussa malorum
Facta tribus dominis communis Roma, nec unquam
In turbam missi feralia fœdera regni.

Idem libro 3.

Vsq; adeò solus ferrum, mortemq; timere
Auri nescit amor, pereunt discrimine nullo
Amissæ leges, sed pars uilissima rerum
Certamen mouistis opes.

Ciuilis belli detestatio, ex Horatio in libro Epodon.

Quo quò scelesti ruitis, aut cur dextris
Aptantur enses conditi.
Parumnè campis atq; Neptuno super
Fusum est latini sanguinis?
Neq; hic lupis mos, neq; fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.
Furor ne cæcus, an rapit uis acrior,
An culpa? Responsum date.
Tacent, & ora pallor albus inficit,
Mentesq; repulsæ stupent.

Ex. 10. Elegia lib. 1. Tibulli.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses,
Quam ferus & uerè ferreus ille fuit.
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,
Tunc breuiter diræ mortis aperta uia est.
At nihil ille miser meruit, nos ad mala nostra
Vertimus in sæuas, quod dedit ille, feras.
Diuitis hoc uicium est auri, nec bella fuerunt,
Faginus astabat cum cyphus ante dapes.
Non arces, non uallus erat, somnumq; petebat
Securus uarias dux gregis inter oues.

Quis furor est, atram bellis accersere mortem,
Imminet, & tacito clam uenit illa pede.

DVBIVS BELLI EVENTVS.

Virgilius lib. 10. Aeneidos.

Hic magnus sedet Aeneas, secumq; uolutat
Euentus belli uarios.

Ex Fab. 1. lib. 8. Metamorph. De Scylla.

Sexta resurgebant orientis cornua lunæ,
Et pendebat adhuc belli fortuna, diuq;
Inter utrunq; uolat dubijs uictoria pennis.

Seneca in Tragedia, quæ Thebais dicitur.

Nunc belli mala,
Propone dubias Martis incerti uices, Dubius euentus belli.
Licet omne tecum regia robur trahas,
Licet arma longè miles, ac latè explicet,
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

Silius lib. 3. de bello Italico.

Et pace & bello cunctis stat terminus æui, Pax, & Bellum.
Extremumq; diem, primus tulit ire per ora.
Nomen in æternum paucis mens ignea donat,
Quos pater æthereis cælestûm destinat oris.

Ex 11. Aeneid libro.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Faustus Andrelinus in Distichis.

Perfurit, & totum miscet Mars impius orbem.
Heu diro iuuenta est ab Ioue tanta lues.

INCLEMENTIA BELLICA.

Idem.

Nulla est ardenti miserans clementia bello,
Impetuosa pium dextera nescit opus.

Erasmus lib. 2. Apophthegmatum Laconicorum.

Quidam in acie cum strictum iam ensem in hostem esset infixurus, quem, dū interim signum datum est, receptui canens, nō infixit. Roganti uerò cuidam: cur hostem, quem in potestate habebat, non occidisset. Quoniam, inquit, meliꝰ est parere imperatori, quàm occidere. Exemplum disciplinæ militaris, à qua, immane, quantum recesserunt, qui sub belli titulo mera exercent lacrocinia. Olim non licebat ferire hostem, nisi tuba de- *(Exemplū militaris disciplinæ ueteris.)*

tuba dedisset signum, eadem simul atque cecinerat receptui, homicidij crimē erat, hostem interemisse.

Cicero in officijs.

Domesticum consiliū utile. Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud, quàm pax quæsita uideatur. Et parua sunt foris arma, nisi domi sit consilium.

Euripides ἐν τημενίδαις,

φιλεῖ τοι πόλεμος, οὐ πάντ' εὐτυχεῖν,
ἐσθλῶν δὲ χαίρει πτώμασιν νεανίσκων.
κακοὺς δὲ μισεῖ, τῇ πόλει μὲν ἡ νόσος
τόδ' ἐστι, τοῖσ δὲ κατθανοῦσιν εὐκλεές.

Id est:

Solet ferè bellum non per omnia feliciter succedere.
Sed fortium gaudet casu iuuenum.
Odit autem timidos, quod ciuitati quidem calamitosum existit, at ipsis defunctis gloriosum.

Aratus in Phænomenis.

χαλκείη γενεὴ προτέρων ὀλοώτεροι ἄνδρες
οἳ πρῶτοι χαλκοεργὸν ἐχαλκεύσαντο μάχαιραν.

Id est:

Aeneum olim seculum uiros habuit perniciosos,
Aeneum qui primi fabricauêre gladium.

Pindarus in Hyporchematis.

γλυκὺ δὲ πόλεμος ἀπείροισιν: ἐμπείρων δέ τις ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς. Id est:

Dulce bellum inexpertis: expertus uerò accedens, et animo uehementer horret.

Homerus in Iliade.

Ἀφρήτωρ ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος
ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος,
Ἄνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει
τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγουσι βαθυζώνους τε γυναῖκας. Id est:

Qui bellum cupit in populo detestabile,
Inhumanus, impius, & ferus est ille:
Occiduntur uiri, consumitur igne ciuitas:
Alij liberos abducunt, & profundè cinctas mulieres.

Bellum ab inferis immittitur.

Veteres Poetæ, qui rerum uim ac naturam sagacissimè perspexerunt, & aptissimis figmentis adaptarunt adumbraruntque, tradidère bellum ab inferis immitti, idque furiarū ministerio, neque quālibet furiam, ad hoc negocij conficiendum, esse idoneam. Deligitur omnium pestilentissima, cui nomina mille, mille nocendi artes. Hæc innumeris armata colubris. Tartarea buccina præcinit. Pan insano tumultu complet uniuersa. Bellona furiosum quatit flagellum. Furor impius ruptis omnium uinculorum nodis euolat horridus, ore cruento.

Grammatici bellum *κατ' ἀντίφρασιν* dictum uolunt, quod nihil habeat neque bonum, neque bellum: nec alia ratione bellum esse bellum, quàm furiæ sunt Eumenides. Alij à belua deductum, quod beluarum sit, non hominum, in mutuum exitium congredi.

Erasmus Roterodamus in prouerbio: Dulce bellum inexpertis. Chiliad. quartæ, Centur. 1.

Thucydides lib. 1. in concione Atheniensium.

τοῦ πολέμου τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι διάγνωτε: μηκυνόμενος γὰρ φιλεῖ ἐς τύχας τὰ πολλὰ περιΐστασθαι. Id est:

Quàm temerarij & repentini sint belli casus, priusque ingrediamini, considerate. Solet enim eius mora diuturnior in diuersam plerunque fortunam abire.

Idem in lib. 1. in Concione Corinthiorum tertia.

Ἀλλά τε ὅσα οὐκ ἄν τις νῦν προΐδοι: ἥκιστα γὰρ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δ' ἐφ' αὑτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾶται πρὸς τὸ παρατυγχάνον: ἐν ᾧ ὁ μὲν εὐοργήτως αὐτῷ προσομιλήσας βεβαιότερος, ὁ δ' ὀργισθεὶς περὶ αὐτὸν οὐκ ἐλάσσω πταίει. Id est: Et alia, quæ nunc prospicere non licet: bellum enim minimè certum, aut præscriptum aliquid habet, sed ipsum per se multum machinatur pro re nata: ubi qui id leuiter & facilè fert, tutior est, iracundus autem nihilominus peccat.

Antisthenes.

Εἰπόντος τινος, ὁ πόλεμος ἀπολεῖ τοὺς πένητας: πολλοὺς μὲν οὖν ποιήσει, ἔφη. Id est: Cum quidam dixisset, pauperes interire in bello: immò plures tum fiunt, dixit.

Demosthenes.

Πόλεμος ἔνδοξος εἰρήνης αἰσχρᾶς αἱρετώτερος. Id est:

Bellum honestum turpi paci præferendum est.

Ἀρχίδαμος ὁ Ἀγησιλάου, ἰδὼν βέλτιστος πρῶτον ἐκ Σικελίας κομισθὲν ἀνεβόησεν, ὦ Ἡράκλεις ἀπόλωλεν ἀνδρὸς ἀρετή. Id est:

Archidamus Agesilai filius, cum uidisset genus teli tum primùm ex Sicilia allatum, exclamauit: O Hercules, interijt uiri uirtus.

Xenophon in lib. 3. De Cyri Pedia.

Ἐπίστασθε γὰρ δὴ τὸ οὔτε πλῆθός ἐστιν οὔτε ἰσχὺς ἡ ἐν τῷ πολέμῳ τὰς νίκας ποιοῦσα, ἀλλ' ὁπό-

 τεροι

τεροι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ταῖς ψυχαῖς ἐῤῥωμενέστεροι ἴωσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, τούτους ὡς ἐπιτοπολὺ οἱ ἐναντίοι οὐ δέχονται. Id est: Scitis uictoriam in bello, neq; multitudine neq; fortitudine parari, sed utri deorum auxilio freti, fortioribus animis hostes inuaserint, ut plurimum ab aduersarijs non sustinentur.

Eras. Roterod. in Chiliadibus.

Bellum nihil aliud est, quàm multorum commune homicidium & latrocinium: hoc sceleratius, quò latius patet. Sed ridentur hæc ceu deliramenta scholasticorum à crassis proceribus nostri temporis, qui cum præter figuram nihil habeant hominis, tamen ipsi sibi planè Dij uidentur, & tamen ab ijs initijs, huc uidemus esse peruentum insaniæ, ut tota uita nihil aliud agatur.

Thucydides lib. 1. in concione Corinthiorum tertia.

Ἀνδρῶν γὰρ σωφρόνων μὲν ἐστὶν εἰ μὴ ἀδικοῖντο ἡσυχάζειν, ἀγαθῶν δὲ ἀδικουμένους. &c.

Id est:

Virorum enim prudentium est, si non lacessantur iniuria, quiescere: bonorum autem, si iniuria afficiuntur, pacem bello mutare: ac si benè cesserit, iterum pro bello pacem inire, & neq; belli successu efferri, neq; pacis tranquillitate captos iniuriam pati eos decet. Nam tum ille qui uoluptatis causa cunctatur, illicò priuari potest oblectatione tranquillitatis, cuius gratia segnis est, si quieuerit: tum qui in bello prosperitate abundat, non cogitat se incerta temeritate efferri. Multa enim malè consultata, eò quod hostes inconsultiores fuerint, feliciter euenerunt: & plura, quæ rectè instituta uidebantur, turpiter in contrarium euentum relapsa sunt. Nullus enim eadem factis præstat, quæ inter deliberandum sibi promittit: Nam consultamus securi, in opere autem cum timore deficimus.

Erasmus in Chil. 4. Centuria 1.

Dulce bellum inexpertis.

Belli geramur assiduè, gens cum gente colliditur, regnum cum regno, ciuitas cū ciuitate, princeps cum principe, populus cum populo, &, quod Ethnici quoq; fatentur impium, affinis cum affine, cognatus cum cognato, frater cum fratre, filius cum patre: deniq;, quod ego sanè puto his omnibus atrocius, Christianus cum Christiano. Et ô cæcitatem mentis humanæ, hæc nemo miratur, nemo detestatur: sūnt qui applaudant, qui uehant laudibus, qui rem plusquàm tartaream, sanctam appellant, ac principes ultro instigent, oleum (quod aiunt) camino addentes.

Ludouicus Viues in epistola ad Henricum octauum Angliæ regem.

Iocus & ludus sunt, in militia domos diripere, fama spoliare, uirgines rapere, solidas urbes atq; oppida incendere: Magna propterea dementia, corrumpere, quod retinere non ualeas.

Hæc sunt belli decora: profuisse nemini, nocuisse quàmplurimis, nullo respectu aut recordatione præsidentis mundo Dei, ita gerunt in pollutis corporibus cæcos animos, ut Dei iustitiam non uideant, & admonere indignè ferant. Qui dicunt Deo, recedere à nobis scientiam uiarum tuarum nolumus, at qua insolentia, & ore quàm importuno diuinas leges negligunt, humanas aspernantur? Vt hoc demum uideatur esse, uerè ac germanè militari: nihil arbitrari æqui ac boni, propter se esse sancitum, nullo se iuri esse subditum, se in uagina leges omnes cū ferro gestare, quicquid conscelerato animo collibuerit, id solum esse ius atq; æquum.

Principes, etsi alia omnia in bellum inuitarent, illud unicum deberet retrahere, ne ipsa res esset cum militibus, hominum genere iniquissimo. Neq; uerò tales sunt solum in alienum principem, sed etiam in suum: cuius dignitatem, opes, præsidia, in se solis collocata esse putant, & posse quocunq; uelint secum transferre. Quæ porrò in pace, ne cogitant quidem, quum populus adest, proceres quiescūt, propinquæ nationes & reges pacati sūt, ipsi milites ad togam & paganum cultum redacti, necessarijs ad uitam operibus destinantur, magisq; illis ad meliorem mentem uacat.

Quod si pestis hæc celsitudinem quoque principatus pertingit & infestat, reputare conuenit, multo acerbius humiliora premi ac diuexari. Quippe populus non tantùm premitur ab ijs, qui militię sacramento sunt rogati, sed ab ijs etiam omnibus, qui se illis adiungunt, uel adiunctos sumant, ut per militarē licentiā im-

impunè possint malefacere, intentis ijs, penes quos summa est potestas, in cogitationem bellorum, nec in eos audent animaduertere, qui se quoquo modo milites profitentur, ne seditionem incommodissimo tempore moueant. Postremò multitudo grauata indictionibus & tributis, exclusis per bellum, terra, & mari commercijs, in summa egestate ac miseria uitam trahit, tam exhausta & perdita, ut quiete ac pace deinceps reddita, uires tamen longo etiam tempore recipere non ualeat.

Permulti cessante artis quæstu, aut inualidi mendicant, aut latrocinantur ualidi: præsertim ingenti licentia atque impunitate scelerum, quam belli tempore, necesse est contingere, quum quisque ita sanctissimus ac honestissimus habetur, ut animus est ei promptissimus facinoribus ac flagitijs patrandis, tanquam in eiusmodi dextris posita sit regni salus, quæ maximè malam perniciem regni adferunt. Ergo boni præsentem rerum statum mœsti oderunt: mali sceleribus adsuescunt, ac perinde impunitatem diligunt, inra illis, leges, iudices, inuisa sunt, & his ipsi infesti.

Quam regni faciem necesse est tum esse? Terrentur indubiè principes, si eam uelut in tabella depictam cernerent. At uerò quantum principis causa bello turbata sunt omnia, tantum in pace ea, quæ nobis charissima esse par est, illi sunt accepta referenda. Animus disciplinis excolitur, religione in Deum se attollit, actibus ac negociatione corpori ministratur uirtus, iustitia, publica quies per ciuitatem paratur, in quæ certè cuique fortunæ grati liberi, coniunx, domus, res familiares, quæ in bello & incerta, & plerunque etiam grauia sunt. Plura uide loco commemorato apud Viuem. Item in epist. ad Henricum 8. summū Pont.

Plato lib. 1. de Legibus.

Quam enim hominum plerique pacem uocant, nihil aliud præter nomen existere, reipsa uerò omnibus ciuitatib' aduersus omnes bellū irreconciliabile perpetuò natura insitū esse. Et ferè si animaduerteris, ita affectū fuisse Cretensiū legislatorem deprehendes: ut bellū respiciens, leges omnes tum publicas tum priuatas cōdiderit, & hoc modo institutas tradiderit obseruandas, quasi aliarū rerū nulla planè foret utilitas, neque opū, neque studiorum, nisi quis bello superior euaderet. Omnia enim bona illorū, qui uicti sunt, uictoribus accedere.

Franciscus Petrarcha de aduersa fortuna, Dialogo 48 De titulis bellorum, militiæ, & ducatus.

Militantiū multa sunt genera: militia una est, uita hominis super terram, quam qui militiā definit, ille mihi demum uerò & acri iudicio rem liberauit, modò militiæ prælium addidisset.

Gaudeo, armatæ militiæ sum adscript'. Ratio. Quid armaris externus? intus in anima bellū est, illam uitia obsident atque oppugnant. Quis hic ferro locus, nisi illud ad ornatum corporis, nō ad animæ tutelam induitur? Sunt enim qui dicāt, nihil pulchrius uiro armato.

Ego, quid pectus, & quid caput ferreum, pulchrius habeat, quàm pacificum & inerme, nō uideo. Quæ aūt hæc uoluptas tibi est, age ferro membra cōstringito, imbrem solemque galea excipiens, ferreo indutus clypeo operire, humi dormiens classico excitabere, adeptus tibi magnū aliquid uidebare, sed errabas. Anceps & cruentū officiū elegisti. Multæ sunt autē fraudes spei, multæ sunt, fateor, cathenæ, quæ animos boni illius, quòd omnia appetūt inconsultè, auidos in exitiū trahūt. Neque inficior, quosdā militia ad amplissimas opes, siue etiā ad summū imperiū peruenisse. Crede aūt mihi, plures ad inopiā, ad carcerē, ad seruitutē, ad uiolentiam, subitámque mortē, eodē tramite peruenerunt. Ex quo militiā profiteri animus fuit, nisi dehonestare artificiū tuum uis, semper animā in numerato habeas oportet, semperque ad res tuas Cæsarea uox illa circum tonet: disce ferire, disce mori: syllaba una breuis, aut longior tua facta uariabit, uel occides: ad utrūlibet horis, locisque omnibus te paratū exhibe. Hæ artes deliciæ tuæ erunt. Sine uerò Satyricū loqui, præmia militiæ numerantem. Innumerabilia equidē præfatus, uix paucissima colligit. In quibus prima & summa licētia est, peccandi præmiū: herclè non tam iustis uiris optabile, quàm armatis legibus (ut aiunt) inter arma silentibus.

Gaudeo: belli dux uictorijs clarus sum. R. Quāto melius pacis dux uirtutibus clarus esses. G. Multa bella cōfeci.

R. Quietē tibi, atq; alijs abstulisti clarū opus. G. Victorijs atq; triumphis notus sum. R. Sæpe malū bono notius, & atra tempestas serenitate famosior. Deniq; pa rasti busto titulos, uulgo fabulam, tibi nihil.

Idem, Dialogo 97. de exercitu armato.

G. Exercitū armatum habeo. R. Mirabar, nisi regnū atq; imperiū exercitus hoc est miseria, miseriam sequeretur. Atque Seneca Scipionem Affricanum cœlotenus attollit: non quia magnos duxit exercitus, quos & furiosi nocentesq; duxerunt, sed ob egregiam moderationē, quam nunquam certè dat exercitus, sæpe eripit, sæpe minuit. Quæ enim tam solida uirt⁹ est, quàm tot sceleratorū, totq; carnificū cruentorū conuersatio, exemplumq; non deterreat? G. Fortissimū habeo exercitum. R. Habes belli materiam, pacis excidium. Si huic gaudes, ad cœlestem certè non pertines ciuitatē. G. Habeo exercitum ingentem. R. Habes utrūq; ad lat⁹, hostes armatos, quos nec murus à te separat, nec uallum, anceps profectò negocium & graue. G. Mihi multæ sunt, & ualidæ legiones. R. Harum tædia nemo facilè atq; molestias insolentiasq; dinumeret: sed tu omnia experiundo condisces, & quantò sit satius solum uiuere, q̃ cum multis legionibus. Profectò nullæ iniuriæ, nulla perfidia, nulla crudelitas, castrensium moribus conferendæ uel comparandæ sunt: intelliges per teipsum, q̃ sit uerus uersiculus ille, pueris quoq; passim notissim⁹:

Nulla fides, pietasq; uiris, qui castra sequuntur.

Gaudeo. Magni dominus acrector exercitus sum. R. Tutius pastor Tygridū forsitan, ac ursorum esses. Possunt mansuefieri corda ferarū, at quorundā hominum non possunt, & minantur antequā feriant: ferè odia hominum improuiso erumpunt. Hi quos tuos teris, qui te dominum uocant, heu quàm paruo precio uenale genus, & instabile, quàm leuibus ex causis mutabuntur, & ex militibus hostes fiunt. Blandi uultus in horrorem, datæq; tibi dextræ, tuam forsitan in perniciem conuertentur, neq; si fiat, nouum erit, aut insolitum. Ad Placentiam aduersus Iulium Cæsarem suus exercitus insurrexit. Alexander Romanus à suis militibus interfectus est, postmodū Maximi pater, et filius: sic Galbinus & Maximus: sic Probus dux clarissimus: sic Gratianus & Valentinianus iunior, optimi fratres: ille à suis legionibus, hic à suo comite proditus. Sic innumerabiles à suis hostibus inuicti, suis exercitib⁹ periere, & quos milites appellabant, inuenere carnifices. Vide ergo quo gaudeas: tuus hic exercitus, trux, immitis, utq; ait ille, belua multorum est capitum, nihil non ausura, ira illam uel inopia, uel auaritia irritante. G. Mihi exercitus ingens est. R. Pompeio quidem Thessalico prælio, ut ait Florus, nihil magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo: & ferme in omnibus bellis, maior semper exercitus succubuit: minor uicit.

Idem 99. de machinis bellicis.

Gaudeo: Balistis affluo. R. Melius belli odio, & studio pacis afflueres: cum cætera quidem arma inquieti, et degeneris animi signa sunt: nec pacificis quidem grata, & bellatorib⁹ inuisa magnanimis. Deniq; sic habeto, qui balistam primus inuenit, ille aut pauidus fuit, aut proditor, & nocendi auidus, & metuens hostes. Itaq; cogitauit, quod Lucanus ait, longè tenere neruos, & quò ferre uelint committere uulnera uentis. Idq; de omni genere missilium puta. Fortis bellator congressum hostis exoptat, quem sagittarius uitat.

Idem, Dialogo centesimo.

Gaudeo. Thesaurum in bella reposui. R. Rem malam in usus pessimos. Quantò tibi & alijs erat utilius, hunc & amicorum, & patriæ usibus aceruasse, maximeq; necessitate indigentium, ille demū thesaurus uerus esset. Et thesauri preciū cœlestis, nunc precium est inferni: deinde thesaurus animi uires extenuat, bellū uiros: utrunq; pestiferū. Postremò solet iste thesaurus possessori suo perdendi metum adferre, hostibus lucri spem, & bellandi simul audaciam. Quis non alacer ad id bellum eat, qui quærere multū possit, amittere nihil? Pugnasse quidem feruidè inopē, ac uicisse, eundemq; mox diuitem refrixisse, apud Flaccum legis. Virtutum nutrix optima est paupertas, opulentia uitiorum: ergo thesaurus reconditori parit curas, & inuidiam hostibus, stimulos furibus.

Ibidem, Petrarcha.

Si

Si ad clarissima rerum exempla oculos uertamus, uidebimus Romanos, dũ fuere pauperes, omnium gentium fuisse uictores: tũ uerò uinci cœpisse, dum diuites facti sunt: ita ad aduentum diuitiarũ discessere uictoriæ ac uirtutes: simulq; opum comites, delitiæ ac libidines subiere: ut non immeritò scriptores quidem temporum illorum Romanæ paupertatis interitum questi sint.

Viues ad Adrianum Papam.

Sunt nonnulli docti homines, qui ꝓximi & probati principibus, magnaq; apud illos autoritate cum de bello consuluntur, ita de iusto & iniusto bello disserunt, ut facile ex eorum oratione ansam principes, alioqui in suos affectus proni & præcipites, arripiant, existimãdi quodlibet bellum, modo placeat, iustum esse. Prætextus & colores nunquã desunt, dum nõ desit facultas & occasio. Qui si aliter censerent ac disputarent, iniecta in principum animos religione, cohiberent ac reuocarent homines ad arma procliues, & affectionibus impulsos.

Ibidem.

Optabant ueteres illi bellum, ut uirtutem in eo uigoremq; animi ostentarent. Optari poterat tibi, sed longè diuersa ratione: Illi enim uastando, sternendo, occidendo, cladem stragemq; longè faciendo ac latè, magnam laudem, clarum nomen, immortalem parari gloriam arbitrabantur, ut eorum memoria sacrosancta esset mortalibus, qui magnã mortalium partẽ deleuissent: & ij essent humano generi chari, qui adeò homines oderant, ut plurimos de possessionibus, de fortunis, plurimos de uita deiecissent, & grati bonis hominibus essent, quibus solis bellum faciebant, latronibus & cõsceleratis comitati ac adiuti.

Cicero in Officijs.

In omnibus negocijs, priusq; aggrediare, adhibenda est præparatio diligens. Parua enim sunt foris arma, nisi sit consilium domi. Bellũ autem ita suscipitur, ut nihil aliud nisi pax quæsita uideatur. Item, temerè in acie uersari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam & beluarum simile est: sed cum tempus necessitasq; postulat, decertandũ manu est, & mors seruituti turpitudiniq; anteponenda.

Orosius lib. 5. de Ormesta.

Maiores nostri bella gesserunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum precium pacis est: nos tributa dependimus, ne bella patiamur.

Idem lib. 4.

Discordia infeliciter exagitante, nulla unquam tempora, uel foris prospera, uel domi quieta dicuntur.

Cicero de Amicitia.

Nihil est turpius, quàm cum eo bellũ gerere, quo cum familiariter uixeris. Quamobrem primum danda est opera, ne qua amicorum dissidia fiant.

Viues in epistola ad Henricum. 8. Angliæ regẽ.

Bellum non est facile suscipiendum, nec certa pax spreta uictoria permutanda: de nulla re magis aut crebrius deliberandum est, quàm de bello, in quo non licet bis peccare, & ad quod Princeps descendere uix debet, etiam ineuitabili necessitate pressus, omnib⁹ primò remedijs tentatis, & frustra consumptis, nullum est tam felix bellum, quo nõ potior sit iniqua pax, siue curas, siue sumptus, siue discrimina consideres, & contemepleris. Itaq; de iure suo citius decedat princeps, quàm de summa periclitetur, & tantam fortunæ plagam leui lateris inflexione declinet. Varij sunt belli casus, & exiguo momẽto maximas res uoluit. Vnde Mauortẽ ueteres nominauerunt bellum, in cuius manu est suscipere, non deponere. Initia belli penes principes sunt, exitus penes fortunam, seu uerius Deum, cuius uoluntatem erga nos non sine causa ignoramus: uidelicet nescij q; apud eũ gratiosi simus. Itaq; non secus q; pecunia nostro arbitrio aleæ exposita, ilicò alieni fit iuris, incertum cui cessura sit: Ita princeps & tota ditio in sortem euentus conijcitur, moto bello. Quàm multos pœnituit belli uel ꝓsperè cœpti? Nec ulla respublica instabilior est, quàm quæ sæpè mouet arma. Quoties in extremum discrimen Athenæ uenerunt, à Persis exustæ, à Lacedæmonijs oppressæ, ac spoliatæ mœnibus, à Philippo fractæ, ab altero Philippo afflictæ, à Mithridate occisæ, à Silla ꝓpemodũ deletæ. Bellatrix illa Roma à Tatio capta est, à Porsena obsessa, à Gallis incensa, à Pirrho territa, ab Annibale cõcussa, suis deniq; armis dilacerata. Dicet aliquis:

Iniqua pax etiam felici bello melior.

Varij belli casus.

Armis & bello crescunt regna: sed & eisdem quoq; pereunt. Minus forsan est in pace splendoris & gloriæ, falsæ illius quidem, sed plus quietis, minus controuersiæ ac periculi, & proinde firmitatis plurimum. Non laboro, inquit Theopompus rex sapientissimus, quàm amplum filijs regnum tradam, sed quàm mansurũ ac stabile. Nihil ab alijs repetis, sed nec abs te alij, in quorũ utroq; est periculũ, siue cum fortiore congrediaris, siue cum debiliore, quippe nihil est tam infirmũ, cui suæ ad nocendum uires desint: destitutaq; facultate omni iuuandi ac benefaciendi, multum adhuc ad lædendum superest, tanto uidelicet promptius est, malefacere, seu robore sui, seu imbellitate nostra.

BENEFICENTIA.

Beneficia. Maleuolentia.

Definitio beneficentiæ.

BENEFICENTIA est, qua mitis anim' ad cuiuis benefaciendum, nulli malefaciendum commouetur: Contrarium eius est Maleuolentia. Vel: est exterior amicitiæ uel charitatis actus, secundum rationem communem. Græcis ἐυεργεσία dicta.

Ἐυεργεσία.

Cicero lib. 1: Officiorum.

Beneficẽtia. Nihil est hominis naturæ accommodatius beneficentia: sed habet illa multas cautiones. Primo enim uidendum, ne obsit benignitas, & ijs, quibus benignè uidebitur fieri, & cæteris: Deinde ne maior sit benignitas, quàm facultas: tum uerò ut pro dignitate cuiq; tribuatur. Sunt multi cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt ab alijs, quod alijs largiantur, hiq; arbitrantur se beneficos in suos amicos uisum iri, si locupletent eos quacunq; ratione. Id autem tantum abest ab officio, ut nihil magis officio esse possit contrarium. Videndum est igitur, ut ea liberalitate utamur, quę prosit amicis, nemini noceat.

Alter locus cautionis, ne benignitas maior sit, quàm facultates, quod qui benigniores esse uolunt, quàm res patitur, primum in eo peccant: Quod sunt iniuriosi in proximos. Quas enim copias his suppeditari æquius est & relinqui, transferunt eas ad alienos: Inest enim in tali liberalitate cupiditas plerunq; rapiendi, & auferendi per iniuriam, ut ad largiendum suppetant copiæ. Videre etiam licet plerosq; non tam natura liberales, quàm quadam gloria ductos, ut benefici uideantur facere multa, quæ uidentur proficisci ab ostentatione magis, quam à uoluntate. Talis autem simulatio uanitati est coniunctior, quàm aut liberalitati, aut honestati.

Tertium est propositum, ut in beneficentia sit delectus dignitatis, in quo & mores eius erunt spectandi, in quem beneficium conferetur, & animus erga nos & comitas & societas uitæ, & ad nostras utilitates officia ante collata. Quæ ut concurrant omnia, optabile est: sin minus, plures causæ maioresq; ponderis plus habebunt.

Seneca de beneficijs, cap. 1.

Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.

Idem, cap. 2.

Beneficia in uulgus cum largiri institueris, perdenda sunt multa, ut semel ponas benè.

Nemo beneficia in Calendario scribit: Nec auarus exactor ad horam & diem creditorem apellat. Nunquam illa uir bonus cogitat, nisi admonitus à reddente, alioqui in formam crediti transeunt. Turpis fœneratio est, beneficium expensum ferre. Qualiscunq; beneficiorũ euentus est, perseuera in alios conferre. Melius apud ingratos iacebunt, quos aut pudor, aut occasio, aut timiditas aliqua aliquando gratos efficere poterit. Ne cessaueris dare, opus tuum perage, & partes boni uiri exequere: alium re, alium fide, alium gratia, alium consilio, alium præceptis salutaribus adiuua. cap. 3.

Cleobulus.

Τοὺς ἀγαθοὺς ἀγαθὰ ποίει. Id est: Bonos beneficio affice.

Lu-

Lucianus.

ὠκεῖαι χάριτες γλυκερώτεραι, ἢν δὲ βραδύνῃ πᾶσα χάρις κενὴ, μηδὲ λέγοιτο χάρις. Id est, Celeres gratiæ dulciores, si autem tardauerit, omnis gratia uana, neque diceretur gratia. Gratia quæ tarda est, ingrata est. Gratia namq; cum fieri properat gratia, grata magis. Aliter. Si boni quid facias, citò facias: Nam citò factum gratū erit, ingratum gratia tarda facit.

Seneca de beneficijs.

Tacitè danda sunt beneficia, ut nota sint solis, quibus prosunt: interdum etiā ipse qui iuuat fallēdus est, ut habeat, nec à quo acceperit, sciat.

Ibidem.

Multum interest inter misericordiam beneficij, & beneficium. Itaq; nec aurum, nec argētum, nec quicquam eorum, quę à proximis recipiuntur, beneficiū est, sed ipsa tribuentis uoluntas.

Ibidem.

Plerique sunt, qui beneficia asperitate uerborum & supercilio in odium adducūt, eo sermone usi, ea superbia, ut impetrasse pœniteat.

Ibidem.

Tempore beneficia magna sunt: Beneficium unum est in fame, panis: Beneficium est, arentibus siti monstrare fontem, eo animo quicquid debetur, quo dare, nec quantum sit, sed à quali uoluntate perpenditur. Maius enim aut minus fit, quamuis idem sit tempore, loco, causa.

Ibidem.

Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis egrè dimittere uisus est, & sic dare, tanquam eriperetur. Gratissima enim sunt beneficia parata, facilia, occurrentia, ubi nulla mora fuit, nisi in accipientis uerecundia. *Egregium hoc.*

Ibidem.

Non tulit gratis, qui cum rogasset, accepit: nulla res carius constat, quàm quæ precibus empta. Multum enim uerbum, & onerosum est, demisso uultu dicere, rogo. *Rogare onerosū est.*

Idem.

Quamuis omni petenti dare debeas, tamen in beneficio spectandi sunt mores eius cui datur, & animus erga nos, & cohabitatio, uitæq; societas, & ad nostras utilitates officia ante collata.

Ibidem.

Nihil carius æstimamus quàm beneficium, quàm diu petimus, nihil uilius quàm cum accepimus. Vnum benè positum beneficium multorū animi hominum damna restaurat. *Nihil uilius æstimatur quam acceptū beneficium.*

Ibidem.

Pulchrum sanè prædicandum beneficium nulla dilatione suspensum, nullis precibus redemptum, nullis meritis cōparatum: gratius est enim donum, quod uenit ante preces.

Ibidem.

Nullum beneficium est dandum negligenti.

Ibidem.

Videndum est, & considerandū quid, cur, qualiter, quando, ubi, & cur dādum sit, atq; turpissimum beneficij genus est, inconsulta donatio. *Cato. Cui des uideto*

Ibidem.

Primò necessaria sunt danda, deinde utilia, tertiò iucunda.

Ibidem.

Dabo egenti, sed non ut ipse egeam. Succurram perituro, sed non ut ipse peream. Multo grauius est malè dedisse beneficia, quàm non dedisse. *Ita est dādum ne nos egeamus.*

Ibidem.

Ordo beneficij per manus transeuntis, nihilominus ad diuitem reuertitur. Dare debemus quomodo uellemus accipere, ante omīa libenter & citò. Tarde uelle nolentis est. Caueamus ne aliquid moræ interueniat in dando, ut deliberasse uideamur.

Beneficium ab homine duro asperè datum, panis lapidosus uocatur, quem esurienti accipere necessarium sit esse acerbum.

Idem, libro 2. de moribus.

Succurrere paupertati amicorum stude, immò potius occurrere.

Idem Seneca, libro de Formula uitæ.

Clementiæ esto cultor, sæuitiæ detestator.

Ibidem.

Cunctis esto benignus, nemini blandus: paucis familiaris, omnibus æquus: ad iram tardus, ad misericordiā pronus: in aduersis firmus, in prosperis cautus & humilis. *Aureum dictum.*

Ibidem.

Nota. Deum amabis, si illum in hoc imitaberis, ut uelis omnibus prodesse, nocere nulli.

Macrobius 2 Saturnalium.

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Cicero de Amicitia.

Fructus ingenij & uirtutis, omnisque præstantiæ, tum maximè capitur, cum in proximum quemque confertur beneficium.

Idem 4. Tusculanarum Quæsti.

Quod misereare potius, quàm feras opem, si id facere possis.

Idem libro 2. Rheto. uete.

Beneficij magnitudo ex utilitate atque honestate, aut necessitudine demonstratur,

Ouidius lib. 2. de Ponto, elegia 3.

Mitius est lapso digitum supponere mento,
Mergere quàm liquidis ora natantis aquis.

Idem libro 2. elegia 9.

Regia crede mihi res est succurrere lapsis:
Conuenit & tanto, quantus es ipse, uiro

Isocrates ad Demonicum.

Bonis benefacito: Præclarus enim thesaurus est beneficium in uirum collatum. Si malis benefeceris, idem tibi usu ueniet, quod his, qui alienos canes pascũt, qui ut æquè allatrant eos, qui dant, atque ignotos: sic improbi bene meritos non aliter quàm malè meritos iniurijs afficiunt.

Idem eodem loco.

Sic rectissimè tractabis amicos, si non expectabis, donec te rogent, sed ultrò cum tempus postulat, opem eis tuleris: nõ minus flagitiosum esse puta, uinci ab amicis, beneficijs: quàm maleficijs ab hostibus.

In oratione ad Philippum.

Præsentium temporum opportuna beneficia superiora delicta mutua obliuione obliterabuntur. Iam etiam illud naturæ est, omnium beneficiorum, quæ in calamitatibus acceperũt, potissimum meminisse.

Ne quod beneficium collocaris in senem: Erasmus in Chiliadibus γέροντι μηδέ ποτε μηδὲν χρηστὸν ποιεῖν. Refertur nominatum prouerbij uice ab Aristotele in libro secundo Rhetoricorum. ὅς τις συμβάλλει μὴ φίλον γέροντα, τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ παροιμία, μή ποτ' εὖ ἔρδειν γέροντα. Id est: Qui consulit, ne quis cum sene ineat amicitiam, huic testimonij loco est prouerbium: Ne quando benè merearis de sene: Dicitur hodieque uulgo: neque in senem, neque in puerum collocandum esse beneficium, propterea quod alter non refert, alter non meminit. Extat & huiusmodi quoddam apud Diogenianum adagium, μή ποτ' εὖ ἔρδειν γέροντας, μηδὲ γυναῖκα μηδὲ παῖδα, μηδὲ κύνα τινός, μηδὲ λάλον κωπηλάτην. Id est: Ne quid beneficij colloces, neque in senes, neque in mulierem, neque in puerum, neque in canem cuiuspiam, neque in garrulum remigem: propterea quod perire uideatur, quicquid in eiusmodi genus hominum insumitur.

BENEFACIENDVM AMICIS.

Ex Trinummo Plauti.

Benè si amicis feceris, ne pigeat fecisse: at potius pudeat, si non feceris. Amicum deserere, & non iuuare in rebus infaustis ac aduersis, pudor. Pol pudere, quàm pigere præstat. Amicũ deserere turpissimum.

SAEPE BENEFICIIS TVIS *inimicos facis.*

Ex Trinummo Plauti.

Si quis mutuum quid dederit, fit pro proprio perditum: Cum iam repetas, inimicum amicum beneficio inuenis tuo. Si mage exigere cupias, duarum rerum exoritur optio, uel illud, quod credideris, perdas, uel illum amicum amiseris. Nam ego talentum mutuum, quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum uendidi.

Benefacere ne pigeat: Ex eadem *Comœdia.*

Benè si amico feceris, ne pigeat fecisse:
Vt potius pudeat, si non feceris

Mulierculæ benefaciendo citius defatigantur, quàm malefaciendo.

Male quod mulier inceperit, nisi efficere perpetrat,
Id illi morbo, id illi senio est. Ea illi miseræ miseria est,
Si benefacere inceperit, eius enim odiũ citò percipit,
Nimisque paucæ sũt defessæ, quæ malefacere occeperint:
Nimisque paucæ efficiũt, si quid occeperunt benefacere.
Mulieri nimiò malefacere, melius est onus, quàm benè.

Ex Truculento Plauti.

Ex eadem.

Nequicquam illud uerbum est, bene uult, nisi qui benefacit.

Ex

Ex Rudente Plauti.

Bonis quod benefit, haud perit.

Beneficia non exprobranda.

Quid exprobras, benè quod fecisti? tibi fecisti, non mihi. Is probus est, quem non pœnitet, ꝙ probus sit, & frugis bonæ. Benefacta benefactis alijs pertegito: Ex trinumo.

BONITAS.

Probitas. Innocentia. Puritas.

BONITAS bonum est, quo mentes nulla quatiuntur perturbatione, ita à natura instructę, ut mali nihil cogitent, aut etiam norint: confingere nesciunt: Cui⁹ cõtrariũ malitia, uel, ut græco utar ṽbo, δόλος.

Puritas est mentis innocentia, qua nullo insontes animi uitio illigantur, & ne cogitatione quidem mala exęstuãt: Cuius contrarium est, Astutia.

Probitas est prudens bonitas, qua mẽtes à se omnem extraneum prohibent rationis motum: Cuius cõtrarium facinus uel improbitas, &, ut quidam opinantur, flagitium, quod solum tangat mentem.

Innocentia est puritas animi, omnem iniuriæ illationem abhorrens. Hinc innocentes dicuntur, qui ab omni iniuria & maleficio abstinent: Græcis uirtus innocentia ἀκακία uocatur. Cicero libr. Officio. & in quæsti. Tuscu, uocat ἀβλάβειαν talem animi affectionem, quæ nemini noceat.

Non potest esse bonitas, ubi nõ sit cognitio eius quod faciendum est, uidelicet quod tenendum, & à quo fugiendũ. Viues lib. 1. De anima.

Amoris parens est bonitas: ut pulchritudo & amor ex eodem uideantur parente progenita. Ex quo fit, ut non una sit decoris ratio: Primus enim in rebus condendis radius in mentem incidit, ornans eam intelligentia & contemplatione, quæ est suprema speciositas, secundus fertur in animam, illustrãs eam cognitione. Viues. lib. 3. cap. de amore.

D. Augusti. De uera innocentia.

Eam Deus innocentiam probat, qua homo non metu penæ fit innocens, sed amore iustitiæ: nam qui timore non peccat, quamuis non noceat, cui uult nocere, & abstineat ab iniquo opere: reus tamen fit sola uoluntate.

Idem etiam habet 24. distin. 5. Ca.

Non est innocentię, parcendo sinere, ut in malum grauius incidatur. Pertinet ergo ad innocẽtis officiũ, non solum nemini malum inferre: uerum etiam cohibere à peccato, uel punire peccatũ, ut aut ipse, qui prius odio habetur, corrigatur experimento, aut alij terreantur exemplo.

D. Hieronymus super illud Matthæi, Quicunq; humiliauerit se sicut paruulus &c.

Sicut paruulus non perseuerat in iracundia, nõ lęsus meminit, nõ uidens pulchrã mulierẽ delectatur: non aliud cogitat, & aliud loquitur: Sic & nos nisi talẽ habuerimus innocentiã, & animi puritatem, regna cœlorum non poterimus intrare.

D. Ambrosius lib. offici. 14. Quest. 5. C. deniq;.

Innocens credit omni uerbo: non uituperanda facilitas, sed laudãda bonitas. Hoc est innocentem esse: ignorare quid noceat, & si circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene iudicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur.

Idem lib. 2. Offic.

Vitam beatam efficiunt tranquillitas conscientię, & securitas innocentię.

D. Bernhardus super cantica.

Non mediocris est titulus uirtutis, inter prauos uiuere bene, & inter malignãtes innocentiæ retinere cãdorem, & morum lenitatem.

Lactan. lib. 6. diuinæ institut.

Nihil enĩ sancta & singularis illa maiestas aliud ab homine desiderat, quã solam innocentiam, quam si quis obtulerit Deo, satis piè religioseq; litauit.

Dantes Paradysi Canti. 28.

Fide & innocentia son repente
Fides & innocentia reperte sunt
Selo ne pargoleti: poi Ciascuna
Solum in paruulis: post harum utraq;
Pria fuge che le guantiesieu Coperte.
Antea fugit: quam malæ contegantur.

περὶ χρηστότητος, id est, de bonitate.

Menander.

ἐν δ' εἰς πονηρὸν πρᾶγμα χρηστὸς ὤν, ποιῶ, id est.

Nullus

Nullus bonus existens, malum facinus committit. Idem

ὡς ἡδὺ σωφροσύνη χρηστότης κεκραμένη, id est:

Quam iucunda res est, bonitas prudētię coniuncta.

Theognes.

κύρν' ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ γνώμην ἔχει ἔμπεδον αἰεί,
τολμᾷ δ' ἔν τ' ἀγαθοῖς κείμενος, ἔν τε κακοῖς. i.

O Cyrne, uir quidem bonus animū semper habet constantem: & animosus est, tum in malis tum in bonis constitutus.

Sophocles in Electra.

οὐδεὶς τῶν ἀγαθῶν, ζῶν κακῶς εὔκλειαν αἰσχύναι θέλει, id est:

Nullus bonorum malè uiuendo bonam de se famam dehonestare uult.

Menander.

ὁ χρηστὸς ἐστὶ πολλαχοῦ σωτήριος, id est:

Vir bonus multis in locis salutaris.

Idem in Pallace.

κ' ἐν ταῖς ἀπορίαις ἐσθ' ὁ χρηστὸς χρήσιμος, id est:

Et in reb' perplexis, uir bonus utilis est.

Idem in Homopatrijs.

εἰς πάντα καιρὸν καὶ τύχης ῥοπὴν πᾶσαν
τῶν χρηστῶν ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν καὶ θεός, i.

In omni tēpore & quauis inclinatione fortunæ, bonorum curam suscipit etiam Deus.

νὴ τὴν Ἀθηνᾶν, μακάριον ἡ χρηστότης,
πρὸς πάντα, καὶ θαυμαστὸν ἐφόδιον. id est:

Beata res est bonitas, per Mineruam,
Vbiq; & mirum uitæ uiaticum.

Demosthenes.

Probum esse, res est multis pecunijs nobilior.

πολλῶν χρημάτων τὸ χρηστὸν εἶναι τιμιώτερόν ἐστι.

Reliqua uide in Loco Com. de innocentia in litera: I. & Probitas. P.

Psal. 23.

Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in uano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo: Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à Deo salutari suo.

DE SIMPLICITATE VEL INnocentia, & iniuriarum recordatione.

Matheus 18. cap. Luc. 9.

Amen dico uobis, nisi conuertamini, & fiatis tanquam pueri, non ingrediemini in regnum cœlorum.

Paulus 1. ad Thessal. 5. cap.

Videte, ne cuiquam quis malū pro malo reddat, sed semper, quod bonum est, persequimini.

Prouerb: 14.

Simplex credit omni dicto: quamdiu simplices iustitiæ adhærebunt, non adficientur pudore.

Ecclesiastici 28.

Condona iniuriam proximo tuo, & tū peccata tua te precante dissoluentur.

Augustinus super psalmos.

Illa est uera innocentia, quæ nec inimico nocet.

Idem super 35. Psal.

Vera innocentia est, ubi integritas est sine peccato, rēditio est sine debito, flagellum sine merito.

Idem.

Quis est innocens? qui cum alijs non nocet, nec sibi nocet. Qui em̄ & sibi nocet, non est innocens.

Ambrosius in Hexam.

Innocētia, & integritas leui sorde uiolatur aspersa, & gratię suę munus amittit.

Hieronymus ad Demetriadem.

Innocens inter ipsa tormenta fruitur conscientię bono, & inter malignantes, cum de pœna metuit, de innocentia gloriatur.

Chrysostomus in Homilijs.

Gaude de innocētia & exulta, gaude, inquā, quia ubiq; illæsa est, ubiq; secura. Si tentaris, proficis: si humiliaris, erigeris: si pugnas, uincis: si occideris, coronaris. Tu in seruitute libera es, in periculo tuta, in custodia læta, tibi omnis reatus abijcitur, tibi uniuersa militia subiugatur, te potentes honorant, suscipiunt principes, magnates exquirunt, & illi nonnunquam te desiderant qui impugnant, tibi boni parent, mali inuident, zelant æmuli, inimici succumbunt, nec unquam poteris uictrix non esse, etiamsi inter homines iudex iustus defuerit.

Basilius.

Simplicitas minimè omnium suspicax est malorum.

Ex Vitis Patrum.

Malus quam citissimè condemnat bonum: Bonus autem ne malum quidem facile: nam qui ad mala non est promptus, ne ad suspicionem quidem facilis est.

Chryſoſtomus.

Ingeniū expers maliciæ, tardius quoq; ſuſpicatur mala

Idem

Si uideris inimicum in manus tuas incidiſſe, noli putare tempus eſſe uindicationis, ſed ſalutis, itaque tum maximè parcendum eſt inimicis, cū in noſtra fuerint poteſtate.

Idem Chryſoſtomus.

Si tibi quis moleſtus fuerit, tu uiciſſim ne ſis moleſtus, alioqui illi ſimilis fueris. Nemo enim malum malo ſanat, ſed bono malum.

Hugo.

Puritas innocentię cōſeruata, fons eſt & origo omnis ſcientiæ & uirtutis.

Nilus.

Qui mala pro bonis rependit, ex eius domo non eijcientur mala.

Philo.

Quum ueniam peccatorum petis, fac etiam ipſe ijs ignoſcas, qui in te peccarint, quia remiſſione compenſatur remiſſio, & conſeruorum noſtrorum conciliatio, diuinæ iræ eſt liberatio.

Epicurus.

Inimicum petentem ne auerſator, ſed interim temetipſum munito, quod à cane nihil differat.

Theopompus.

Inimicitias breues, amicitias autē diuturnas parare ſtudeto.

Seneca in prouer.

Triumphus innocentiæ eſt, non peccare ubi liceat: in quem potes plus peccare, deſinè. *Ibidem.*

In malis ſperare bonum, niſi innocens, nemo ſolet.

Æſchines orator ab Athenienſibus condemnatus, cum Demoſthenes ei decem millia drachmarum Atticarum miſiſſet, & ut fortiter exilium ferret, hortaretur: qui poſſum, inquit, non mœrere, ex ea eiectus patria, in qua etiam qui iniuriam acceperunt, iniuriarum autoribus benefaciunt.

INNOCENTIA VBIQVE *tuta eſt, & nihil ſibi timet.*

Horatius oda 22. lib. 1.

Integer uitæ, ſcelerisq; purus,
Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
Nec uenenatis grauida ſagittis,
Fuſce pharetra.
Siue per Syrtes iter æſtuoſas,
Siue facturus per inhoſpitalem
Caucaſum, uel quæ loca fabuloſus
Lambit Hydaſpes.

Ouidius lib. 5. triſtium.

Innocens non ueretur iram Dei.

Nec fore perpetuam ſperat ſibi numinis iram
Conſcius in culpa non ſcelus eſſe ſua.

Ouid. libro 4. faſtorum.

Conſcia mens recti famæ mendacia ridet,
Sed nos in uitium credula turba ſumus.

CALVMNIA

ΔΙΑΒΟΛΗ.

CALVMNIA eſt ſecundum Lucianū, delatio mentita odio, clanculum reo calumniatori credita, delato ad reſpōdendum ac refellēdum nō admiſſo: Conſtat autem à tribus perſonis, perinde atq; comicum argumentum: ſcilicet, delatore, delato, & auditore calumniæ. Lucianus in oratiōe de calūnia à Philip. pouería.

Menander.

οὐ δεῖ διαβολῆς καταφρονεῖν, οὐδ᾽ ἂν σφόδρ᾽ ᾖ
ψευδής, ἐπίσανται ἂν ξαίνειν αὐτήν τινες
δι᾽ οὓς φυλάττεσθαι τὰ τοιαῦτ᾽ ὀρθῶς ἔχει, id eſt:
Non eſt contemnēda calumnia, etiam ſi
prorſus fuerit
Falſa, aliqui enim ipſam extollere norūt,
Propter q̄s huiuſmodi cauere cōuenit.

Cleanthes.

κακουργότερον οὐδὲν διαβολῆς ἐστί πω,
λάθρα γὰρ ἀπατήσασα τὸν πεπεισμένον
μῖσος ἀναπλάττει πρὸς τὸν οὐδὲν αἴτιον
Nihil ferè tā eſt malignum, q̄ calūnia:
Hæc enim ubi clam aliquem à ſe perſuaſum decepit,
Odium excitat aduerſus eum, qui nihil eſt commeritus.

Euripides in Alexandra.

ἄναξ διαβολαὶ δεινὸν ἀνθρώποις κακόν,
εὐγλωσσίᾳ δὲ πολλάκις ληφθεὶς ἀνὴρ
δίκαια λέξας, ἧσσον εὐγλώσσου φέρει, id eſt:
Domine, uehemens eſt malum, inter homines calumnia,
Sæpe aūt alius eloquētia ſuperatus, licet iuſta dixerit, poſthabeť nō eloquenti.

Menander

Nihil eſt grauius quam calumnia,
Nam quod alteri ineſt peccatum

Quum

Illumminet, qui calumniam patitur, utpote
Proprium crimen suscipere necessarium est.

Greci uersus.

οὐδὲν διαβολῆς ἐστιν ἐπιπονώτερον,
τὴν ἐν ἑτέρῳ γὰρ κειμένην ἁμαρτίαν
Ἀεὶ μέμφειν ἰδίαν αὐτὸν ἐπάναγκες λαβεῖν

Idem.

τὸ δοκεῖν διαβολὴν ἔχει μείζω τοῦ ποιεῖν

Suspiciones maiorẽ pariunt calumniam, quam ipsa facta.

Thucydides.

Διαβολὰς οὐ σῶφρον οὔτε λέγειν πρὸς ἀλλήλους οὔτε ἀκούοντας ἀποδέχεσθαι, Id est:

Non decet calumnias, neque alijs narrare, neq; audiendo suscipere.

Demosthenes.

Διαβολὴ καιρῷ μὲν ἰσχυρὰν ἐργάζεται τοῖς ἀκοῦσι τὴν ὑπόληψιν, χρόνῳ δὲ πάντως ἀσθενεστέρα γίνεται, id est:

Calumnia aliquantisper quidem audientium opinionem confirmat, progressu uerò temporis nihil ipsa imbecillius est.

Plutarchus in libro de calumnia.

Ἱππίας φησὶ, δεινὸν ἐστιν ἡ διαβολία, οὕτως ὀνομάζων, ὅτι οὐδὲ τιμωρία τις κατ᾽ αὐτῶν γέγραπται ἐν τοῖς νόμοις. ὥσπερ τῶν κλεπτῶν, καίτοι ἄριστον ὂν κτῆμα τὴν φιλίαν κλέπτουσιν. ὥστε ἡ ὕβρις κακοῦργος οὖσα, δικαιοτέρα ἐστὶ τῆς διαβολῆς, διὰ τὸ μὴ ἀφανὴς εἶναι, id est:

Hippias grauissimam rem calumniam esse dicit, quia nulla pœna lege sancita sit calumniatoribus, ut furibus, quamuis amicitiam, quæ optima est possessio, furentur. Quamobrem contumelia, licet malefica sit, iustior tamen est, quàm calumnia, quæ quia latet, nocentior est.

Leuitici 19.

Non facies calumniam proximo, nec ui opprimes eum.

Isocrates ad Demonicum.

Εὐλαβοῦ τὰς διαβολὰς, κἂν ψευδεῖς ὦσιν: οἱ γὰρ πολλοὶ τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσι, id est:

Caue tibi á calumnijs, & si falsæ sint: pleriq; enim ueritatem ignorant, respicinut autem opinionem.

Menander.

ὅστις δὲ διαβολαῖσι πείθεται ταχὺ
ἤτοι πονηρὸς αὐτός ἐστι τοὺς τρόπους
ἢ παντάπασι παιδαρίου γνώμην ἔχει
Quisquis est qui calumnijs statim fidem adhibet,
Aut moribus improbis præditus est,
Aut ingenium prorsus habet puerile.

Eras. lib. 1. Apophteg.

Thearidas cum gladio cote acueret, rogatus à quopiã, num esset acutus? acutior, inquit, calumnia: grauiter innuens, omnium rerum nocentissimam esse calumniam.

Rheginus de amicitia.

Πολλοὶ γοῦν ἤδη μείζω κακὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τῶν διαβολῶν, ἢ τῶν πολεμίων: καὶ πολλοὶ ἤδη μείζω ἠδίκηνται ὑπὸ τῆς τῶν ὤτων ἀσθενείας ἢ ὑπὸ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς, id est:

Multi hactenus plus mali per calumnias, quàm per hostes acceperũt. Et multis iam iniuria maior facta est, propter aurium infirmitatem, quàm inimicorum insidias.

Dion in Oeconomico.

Ἀρξόμεθα δὲ ἀπὸ τοῦ μάλιστα ὠφελοῦντος οἰκίαν: εἴη δ᾽ ἂν τοῦτο ἐπιτίμησις διαβολῆς. διαβολὴ γὰρ κακὸν καὶ ἐπιβουλότατον, id est:

Faciemus autem initium ab eo, quod in primis utile est familiæ: id autem est increpatio calumniæ: Est enim calumnia malum, idq; insidiosissimum.

Idem

Πελοπίδας ἀνδρείου στρατιώτου διαβληθέντος αὐτῷ. ὡς βλασφημήσαντος αὐτόν. ἐγὼ τὰ μὲν ἔργα (ἔφη) αὐτοῦ βλέπω, τῶν δὲ λόγων οὐκ ἤκουσα, Id est:

Pelopidas, cum fortis quidam miles per calumniam apud ipsum deferretur, ut qui ei conuitiatus esset: Equidem, dixit, facta eius respicio, uerba autem non audiui.

Herodotus libro 7.

Διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον, ἐν ᾗ δύο μὲν εἰσιν οἱ ἀδικέοντες, εἷς δὲ ἀδικεόμενος: ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει, οὐ παρεόντι κατηγορέων, ὁ δὲ ἀδικέει ἀναπειθόμενος πρὶν ἢ ἀτρεκέως ἐκμάθῃ: ὁ δὲ ἀπεὼν τοῦ λόγου τὰ δὴ ἐν αὐτοῖς ἀδικέεται διαβληθείς γε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου καὶ νομισθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι, id est:

Calumnia res est grauissima, in qua duo sunt, qui iniuriam faciunt, unus qui afficit: Calumniator enim iniuriam facit, non præsentem accusans: & similiter,

qui

qui accusanti fidem habet antequam uerè rē cognoscat. Qui autem abest, iniuriam patitur, tum ab illo calumniatore, tum ab eo, qui ipsum, aures calumnianti præbens, pro malo reputat.

Lege Lapia certa delatoribus prēmia constituta sunt. Nam cum facinorosi & perditi homines clandestina facinora admitterent, quę ad alienam perniciem & cōmmune tendebant exitium, utileq; uideretur, plures delatores esse qui offēsas specularentur, in principē ne quid impunè perditissimi homines moliri possent, delatoribus certa prēmia cōstituit, eaq; cū dimidiū illatæ mulctæ fuissent, Nero princeps delatorum licentiā uolēs cōprimere, eadē præmia ad quartas reuocauit: quare quadruplatores dicti, quod quartā partē de proscriptorū bonis, quos detulerant cōsequerentur. Quadruplatores undedicti. Tiberius uerò Cæsar causa præcipui quęstus, tantū delatoribus tribuit, ut ne mini fidē abrogaret, siue quid ueri, siue uani referrent. Nam ebriorum sermo excipiebatur, simplicitas iocantiū, et quod cunq; dictū capite & fortunis luebatur, adeò ut capitale esset, circa Augusti simulachrū seruū cæcidisse, uestē mutasse, effigiemq; impressam numo uel annulo latrinæ aut lupanari intulisse, dictum factumq; eius aliqua æstimatione læsisse: ita ut primores senatus & magna hominū uis, infimas delationes exercerent: eumq; senatus de præmijs accusatorum abrogandis aliquando agendū putaret, Tiberius dictitās, iura subuerti, si custodes legū amouerētur, Tantū licētiæ delatoribus dedit, ut pleriq; criminis postulati añ iudiciū suppliciū prēuenerit.

Vitellius imperator.

Mathematicos delatos inauditos capite puniuit. Domitianus dū rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefecit, ut nihil cuiq; tutū esset, delatorq; delatorē timeret, & causidici, causarū actionibus posthabitis, ad delationes se conferrēt. Quod de Constantino traditur, ut delatores omni tempore admitteret, eosq; ingenti studio foueret: non sic Vespasianus & Titus, qui adeo illos insectati fuerunt & odio persecuti, ueluti publico exitio destinatos, ut flagellis cæsos per Amphitheatri harenam spectandos traducerent, ut pænis cohercití à noxijs deferendis abstinerent.

Pius uerò Antonius delatores, si nō probarent, capitali pœna affecit: si probarent, oblato præmio dimisit infames.

Idem factum memoratur de Opilio Macrino imperatore, ut delatores minimè admitteret, sed undiq; conquisitos pœnis & damno mulctaret: fuitq; ueteri sanctione constitutum, ut neq; mulieri, neq; dānato criminis, neq; militi, aut ueteranis, neq; uiris clarissimis, ob dignitatem criminosam deferendi licitū esset.

Fertur Dionysius Tyrannus, cum in ciues nullo placatiore animo esset, sagogidas dispositas habuisse, qui singulorū dicta factaq; referrent. Alexander Neopolitanus lib. 4, cap. 22. Genialium dierū. Flauius lib. 4. Triumpbantis Romę.

Qualiter accusatores internoscantur, docet Martianus Iureconsultus ad S.C. Turpilianū, inquiēs, Accusatorū temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis subijcitur: aut enim calumniant, aut præuaricantur, aut tergiuersantur.

Calumniari est falsa crimina intendere.

Præuaricari est uera crimina abscondere.

Tergiuersari in uniuersum ab accusatione desistere. Flauius li. 4. Triumphātis Romæ de accusationibus.

Domitianus fiscales calumnias magna calumniantium pęna repressit, ferebaturq; uox eius: Princeps, qui delatores non castigat, irritat. Grauis uox.

Pictura calumniæ, autore Apelle ex Luciano Sophista.

Ad dextram considet quispiam auribus prælongis insignis, quales ferè illæ Midæ feruntur, manum porrigit procul accedenti calumniæ, circumstant eū mulierculæ duæ, Ignorantia, ni fallor, ac suspicio: adit aliunde propera calumnia eximiè compta uultu, ipso & gestu corporis efferam rabiem, & iram æstuanti conceptam pectore præ se ferens, sinistra facem tenēs flammiuomam, dextra secum adolescentem capillis præhēsum, manus ad superos tendentem, obtestantemq; immortalium Deorum fidem, rapit: anteit uir pallidus in speciem impurus, acie oculorum minimè hebeti: cæterum planè ijs similis, qui sontico aliquo morbo contabuerūt: hinc facile cōijcias liuorem esse: quin & mulierculæ aliquot calumniam sequuntur comites

quarum est munus dominam hortari, instruere, comere: interpres aiebat, insidias ac fallaciā esse, à tergo lugubri habitu pallere laceraq; pœnitētia subsequi, quę capite in tergum deflexo cū lachrimis ac pudore procul uenientē ueritatem excipit. Hac Apelles fabula suos lusit casus.

Sycophanta συκοφάντα.

Sycophantæ calumniatores. Sycophantæ cognomen uulgo probri loco tribuebatur: conuitium prouerbiale in calumniatores, & quauis pusilla de causa litem mouentes. Inde natum arbitrantur, quod olim apud Atticos fici essent in pręcio, mulctarenturq; ij, qui eas furto tollerent: hij, qui observabant aut eos deferebant, Sycophantæ uocare cœpti, ludibrij causa.

Tragicus Theocrines.

Τραγικὸς Θεοκρίνης. Is primū Tragœdiarū actor fuit, deinde calumniator & sycophanta. Vsus est hoc prouerbio D. Hieron. in epistola ad Furiam de uiduitate.

Albo reti aliena captant mala. Rete Plautus accipit pro calumnia quadruplatorum & parasitorum. Album dixit, alludens ad codicillos & dicas singraphasq;, quib' lis intēditur, peragiturq;.

Non est remedium aduersus sycophantæ morsum.

Idest. Ἀλλ' οὐκ ἔνεσι συκοφάντου ἀλυγματός. dictum est in calumniam, cuius morsus non solum perniciosissimus, uerum etiā ineuitabilis, quod clancularius plerūq;.

Argiua calumnia.

Ἀργεῖα φορά. Id est, insectatio, de calūniosis & delatoribus dici solitum. Nam Argiuos olim notauit antiquitas, tanq̃ sycophātas, & litium auidos. Testis est Diogenianus.

Patacione calumniosior.

Ab euentu natum. Nam Patacion quispiam infamis calumniator, cui cum mos esset, bonis uiris calumnias struere, atq; hoc tam fœdo quæstu parare rē, tādem depræhensus, conuictusq;, pœnas dedit capite.

Frustra Herculi calumniam struxeris.

De ijs dici consueuit, qui sic omnia sua negocia gerunt, ut nemo queat aut audeat calumniari. Nam Herculi mos erat, res alienas ui abducere, non dolo.

Abydus, Abydenus.

Abydeni dicti sunt sycophantæ, seu molles & effœminati. Erasmus in chyliadibus isthæc omnia recenset.

Aliū subinde alius alia uia aggreditur, ut ferè fieri solet, sicubi de magnis agitur cōmodis, sed per calūnias iter est ut cōpendiariū, ita minimè securū. Principia inuidiæ debent inter spēq; metūq; fluctuāti: exitus nihil non miserabile, Tragicū, calamitosum habet. Cęterū q̃druplatoris ipsum quoq; studiū neutiq; facile est simplex'ue, quanq; ita uideatur, sed arte multiplici, solertia peculiari, indefessa deniq; & accurata diligētia opus habet: neq; enim noxia fuerit calūnia, nisi ī speciē similia uero narret, neq; temerè cunctarū alioqui rerū dominam ueritatē superauerit, nisi auditorē argumētosa & probabili actione, in summa, multis fallat modis. Porro defertur is plerūq;, qui honore quodā alios pręstat, nēpe ījs inuidiosus, qui spe illius frustrati sunt: quo fit ut oīm telis affectetur ceu obex, qui uiā assequēdæ dignitatis alijs intercluserit, seq; primos tū singuli fore cōfidunt, sibi sublimē istū loco demoliti sint, & ab amicis abalienantur.

Quondam apud Ptolomæum, cui Dionysio cognomen fuit, quispiam Demetrium Platonicum accusauerat, quod in Bachanalibus aquam biberet, solusq; oīm muliebribus nō uestiret, de quo, nisi accersitus ad regē manè palā uino libasset, & uestitu muliebri amictus ad numeros Dithyrābicos, cymbalorumq; modos saltasset, planè actū erat, quod & regiū exemplar nō esset imitatus, & aspernaretur Dionysiorum mollitiem.

Lucanus.

Quosdā cōperi studio calūniæ adeo suauiter titillari, auriculas ut si pēnis cōfrices: proinde talibus aditi socijs calūniatores cū irruerint, cūcta pro uiribus euertūt: nec magno emitur uictoria, ubi nemo repugnat, nemo uim tormentorū sustinet, aut iaculis iacula mutet, sed qui auscultat, ipse sese spōte sua in man' hostiū dedit, interim insidiarū ignarus, et q accusatur. Nā haud aliter qui deferūtur, atq; q captis urbibus pereūt, dormiētes trucidātur: & quod est in primis miserabile, nescius se reū haberi, neq; cuiusq; sibi sceleris cōscius, amico cādidè cōgreditur, familiariter compellat, facitq; pro more, iā ante undiq; circūuētus insidijs miser, tū ille si hō ingenu' est & liber cōfidēsq;, frāgit irā, effūdit aīm, defensionē recipit, agnoscitq; se frustr aduers' amicū exacerbatū fuisse. C I-

CIVITAS.

Societas Ciuilis. Ciues.

CIVITAS est societas, ex multis uicinijs constãs atq; perfecta: cuti præposita est, tãquam extrema ac finis rerum omniũ, satis magna abundantia: cuius & origo ad uiuendũ, & institutio ad benè uiuendũ refertur. Aristoteles, 1. Politicorum.

Ciuitas est ueluti quædam natura animata, & sicut animal bene dispositum secundum naturam, componitur ex quibusdam proportionatis partibus inuicẽ ordinatis, suaq; opera sibi mutuò cõmunicantibus & ad totũ: sic ciuitas ex quibusdam talibus constituitur, cum bene disposita & instituta fuerit secundum rationem. Aristoteles, 1. & 5. Politicorũ cap. 2. & 3. Marsilius Patauinus in defensore pacis pro Lodouico Bauaro imperatore.

Congregati sunt homines propter acquirenda necessaria quædam, uicissitudinaria cõmunicatione inter se. Nam bene uiuere uolentibus plura exiguntur, quæ tamen per homines unius ordinis procurari omnia non possunt. Atq; hi ordines diuersi seu, officiorum communicationes multiplices, pro cõseruatione uitæ factæ, nihil aliud sunt, quàm pluralitas, & distinctio partiũ ciuitatis.

Viuere bene, hominibus est admodũ conueniens. Aristoteles 1. Politicorum cap. 2. Cicero. 1. officiorum. Ob hoc omnes homines feruntur ad ciuitatem quasi impetu quodam naturæ.

Ciuitas uocatur quædam congregatio perfecta, & terminum habens per se sufficientiæ. Marsilius Pata: ca. 4. de defensore pacis. Est autem hæc cõmunitas instituta propter uiuere, & bene uiuere hominum in ea.

Ciuitatis partes seu officia.

Sex partes ciuitatis. 1. Agricultura, qua ea, quæ ad uitam necessaria sunt, parentur. 2. Artificiũ. 3. Ars militaris. 4. Mercatura 5. Sacerdotium. 6. Ars iudicandi.

Ciuitas non est, ubi mali mores increbrescunt.

Ego mihi alios penates deos prosequar, alium larem,
Aliam urbem, aliam ciuitatem. ab Atticis abhorreo:
Nam ubi mores deteriores increbrescunt indies:
Vbiq; amici qui infideles sient, nequeas pernoscere,
Vbi quid eripiatur, animo tuo quod placet maximè:
Ibi quidem si regnum detur, non est cupita ciuitas.

Plautus.

Boni ciuis officium. Ciuis officiũ est considerare ciuitatẽ, tanquã animal unum ex ciuibus tanquã partibus ac partem toti, non totum parti seruire debere: quando enim partis tantum commodum quæritur utriusq;, scilicet tam partis quàm totius cõmodum prorsus omittitur: quando uerò totius quæritur bonum, bonum utriusq; seruatur. Igitur meminisse debet ciuis, nihil siue boni siue mali, alicui ciuitatis mẽbro posse contingere, quin propter connexionem quandam ad cætera membra pertineat: atq; totũ nihil rursus toti ciuitatis corpori euenire posse, quin mox ad singula animalis huius mẽbra pertineat. Nemo igitur in hac urbana familia dicat meum hoc, & illud tuũ: omnia enim in hoc ingẽti animali quodammodo communia sunt, sed dicat me um hoc & illud, non possessione quidem propria, sed affectu potius atq; cura. Patriam quisq; tanquam parentum parentem amet & colat. Priuatus antiquis probatisq; legibus obediat tanquã deo: Non enim absq; Deo huiusmodi leges constituuntur. Magistratus meminerit non aliter se legibus, quàm priuatũ magistratibus esse subiectum, intelligat se cum iudicat, iudicari: Platonis præceptum semper ante oculos habeat, ut non se ipsum, sed ciuitatem, non partem ciuitatis aliquam, sed uniuersum respiciat: sciat deniq; optimum in cœlesti patria huic seruari locum, qui terrenam patriam ad cœlestis exemplar pro uiribus disposuerit: communi enim mundi regi nihil gratius, quã comune bonum. Marsilius Ficinus lib. 1. Epistola ad Petrum.

Cicero de somnio Scipionis.

Sic habeto, omnibus qui patriam cõseruauerint, adiuuerint, auexrint, certũ

 esse in

esse in cælo ac definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hūc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quàm concilia, cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur.

Ciues boni.

Bonos ciues primum natura efficit, adiuuat deinde fortuna: omnibus enim bonis expedit saluam esse Remp. Cicer. Philippi 13.

Bonorum ciuium est, intercludere omnes seditionum uias, munire præsidia Reipub. summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare: ea qui secutus sit, laude potius quā pœna, & supplicio dignū iudicari. Pro C. Fabricio.

Plato eum dignum fore Repub. ciuē iudicat, cui uita per omneis ætatis gradus innocenter honestèq; exacta sit.

Ciuitatis fœlicitas non magnificis murorum structuris, neq; ciuium numerosa multitudine uel quæri: uel, contineri potest, sed sapiētibus ac moderatis Reipub. gubernantibus. Isocrates in oratione Areopagitica.

Officium ciuium erga magistratus.

Cōmunis est etiā societas quædam, eorum, quorum par est causa optimæ uitæ degendę, quoad eius fieri poterit, gratia constituta. Aristoteles lib. 7. Politicorum cap. 8.

Ciuitas fœlix quæ sit.
Isocrates de Pace.

Enimuerò ea demum ciuitas fœlix nominanda est, non quæ ex promiscua hominum colluuie multos ciues temere colligit, sed quæ antiquissimas & primas familias maxime cōseruare studet. Hi etiam uiri in præclaris habendi sunt, non qui potiti imperijs sæuitiam in ciues exercent, aut maiores opes ac potentiam, quàm par & æquum est, habēt: sed qui maximis honoribus digni sunt, & illis tamen contenti uiuunt, qui populi uoluntate ipsis contigerunt: Nam tali autoritate nemo siue priuatus, siue magistratus, neq; honestiorem neq; tutiorem, neq; precij maioris, aut magis expetendam suscipere queat.

Regum est promulgare, quid fieri uelint: ciuium obtemperare, Isocrates in Nicocle.

Ego uerò cum omnes orationes probo, quarum quantulacunq; tandem utilitas esse potest, tum uero pulcherrimas & legibus dignissimas, & mihi maxime conuenientes eas iudico, quæ de honestis actionibus, & gerendæ Reipublicæ ratione præcipiunt: atq; inter illas ipsas excellere censeo, quæ & principes docent, quomodo sit tractanda multitudo & homines priuati, quomodo erga principes affecti esse debeant: Hæc enim quædam uelut instrumenta esse uideo, ut urbes & fœlicissimæ et amplissimæ fiant.

Officium ciuium erga Reges. ibidem.

Verba mea pro legibus habete, operamq; date ut illis obtemperetis, sciētes quod his qui maxime uolūtati meæ satisfacere studuerint, uiuere licebit, ut ipsi uolunt. Caput uero est omnium, quæ diximus, quales existimatis uestros subditos erga uos esse oportere, tales uos erga meum imperium esse debetis. Quæ si feceritis, quorsum attinet multa dicere, quid inde sit euenturum? Nam si & ego me deinceps ita gessero, ut superiori tēpore, & mihi uos eodē modo inseruieritis: quāprimum uidebitis & nostras opes priuatim creuisse, & meum imperium auctum, & ciuitatem fœlicē esse factā. Operę pręciū igitur est, tātis bonis propositis omnia facere, ac labores & pericula quæuis perferre: est aūt in potestate uestra situm, ut sine ullo negocio & malo, si fidi & saltem iusti fueritis, hæc omnia perficiatis.

Ciues ueri qui. Viues in 3. Declamati: Syllana.

At dicet aliquis: ciues illi erant: Ego uero id nego, Quirites. At hic erāt nati: quasi uero referat, ubi sit quisq; natus, magis, quàm quo animo se ac mente gerat. Ego potius ciues credā, quirites, eos, qui in extrema Scythia nati, bene de hac cōmuni patria nostra cogitāt, quàm qui ad carinas aut ad pila Horatia, aut in hoc isto foro, uel ipso Capitolio genitus & educatus, locum, libertatem, gloriā, in qua natus est, per summum scelus perdere & uelit & conetur: ciues tu mihi putas eos, qui hanc suam esse ciuitatem ipsi non putant?

Isocrates in Areopagitica oratione, seu de uetere Atheniensium Republica.

Καίτοι τὰς ἀπραγίας ἅπαντες ἴσμεν πα-
ραγι-

φαινομένας, καὶ παραμενούσας, ἐν τοῖς τείχη μέγιστα καὶ κάλλιστα περιβεβλημένοις, οὐδὲ τοῖς μετὰ πλείστων ἀνθρώπων εἰς τὸ αὐτὸν τόπον ἠθροισμένοις, ἀλλὰ ταῖς ἄριστα καὶ σωφρονέστατα τὴν αὐτῶν διοικοῦσιν. ἔστι γὰρ ψυχὴ πόλεως οὐδὲν ἄλλο ἢ πολιτεία, τοσαύτην ἔχουσα δύναμιν ὅσην περ ἐν σώματι φρόνησις: αὐτὴ γὰρ ἡ βουλευομένη περὶ ἁπάντων καὶ τὰ μὲν ἀγαθὰ διαφυλάττουσα, τὰς δὲ συμφορὰς διαφεύγουσα. ταύτῃ καὶ τοὺς νόμους καὶ τοὺς ῥήτορας, καὶ τοὺς ἰδιώτας ἀναγκαῖόν ἐστιν ὁμοιοῦσθαι, καὶ πράττειν οὕτως ἑκάστους, οἵαν περ ἂν αὐτὴν ἔχωσιν. ἧς ἡμεῖς διεφθαρμένης, οὐδὲν φροντίζομεν, οὐδὲ σκοποῦμεν. id est:

Ecquis omnium ignorat fœlicitatem neq; magnificis murorũ structuris, neq; ciuium numerosa multitudine uel quæri, uel contineri, sed sapientibus ac moderatis Reipub. gubernatoribus? Est enim anima ciuitatis, nihil aliud quàm administratio illius, quæ non minores in ea habet uires, quã in corpore anima: uidelicet hæc est, quæ de omnibus consulit, simul cõseruans profectum, simul nociuum deuitãs: Huic oportet & leges & oratores, & priuatos homines esse similes: et sic ununquẽq; agere, pro ut illã sit nactus: hac deprauata, nos nihil habemus pensi, nec solliciti sumus, quemadmodum redintegretur.

(Anima ciuitatis.)

Idem in 3. Declamatione Syllana.

Petebat Asella eques Romanus consulatum ante præturã, admonui non semel hominem, atq; hortatus sum, ne ipse primus populi legibus & decretis cõtra iret, ne nõ tã ille, quã ego contẽnere leges, quas ipse tulissem, uiderer: ea enim quę faceret ipse, fretus potestate mea omnia facere creditur, ille insolẽtior mea familiaritate factus, & me, & uos, & uestres leges ꝓ nihilo duxit. Hominẽ qui id crimen cõmisisset, habita priuatura inter comunes amicos puniui, nolens quenq; esse in hac ciuitate potentiorem, quã leges, ꝗ̃ uestra scita, et iussa, maluiq; orbari & carere amico, ac periculorũ socio, quàm quiete ciuitatis, quæ custodiendis legibus continetur.

(Ciuibus legibus continetur.)

Euripides.

(Aurea sententia.)

Εἰ γὰρ λαβὼν ἕκαστος ὅσα δύναιτό τις
Χρηστὸν διέλθοι, τοῦτο καὶ εἰς κοινὸν φέροι
Πατρίδι, κακῶς αἱ πόλεις ἐλασσόνων
Πειρώμεναι, τὸ λοιπὸν εὐτυχοῖεν ἄν. id est:
Si unusquisq; accepto, quantum posset,
Bono, accederet: idq; in comune conferret
Patriæ, pauciora mala ciuitates
Experientes, in posterum fortunatæ forent.

Idem in Phaëtonte.

Ἐν τοῖς μωροῖς τοῦτον ἐγὼ κρίνω βροτῶν
ὅστις πατρῷα παισὶ μὴ φρονοῦσιν ὢν
Ἢ καὶ πολίταις παραδίδωσ' ἐξουσίαν.
Ναῦν τοι μί' ἄγκυρ' οὐδαμῶς σώζειν φιλεῖ
ὡς τρεῖς ἀφέντι, προστάτης θ' ἁπλοῦς πόλει
Σφαλερός, ὑπὼν δὲ καὶ ἄλλος οὐ κακὸν πόλει.
Stultum equidem illum esse iudico,
Cum uel Pater filijs, uel non sapientibus aliquis
Ciuibus tradit potestatem.
Anchora unica nequaquam ita seruat nauem,
Vt tres demissæ: & unus princeps urbi
Periculosus non est, adiungi uerò & alium, nec malum est ciuitati.

Idem in Phryxo.

αἱ γὰρ πόλεις εἰσ' ἄνδρες οὐκ ἐρημίαι.
Ciuitates uiri sunt, non solicitudines.

Sophocles in Phedra.

Οὐ γὰρ ποτ' ἂν γένοιτ' ἂν ἀσφαλὴς πόλις,
Ἐν ᾗ τὰ μὲν δίκαια καὶ τὰ σώφρονα
Λὰγ' δὴν πατεῖται, κωτίλος δ' ἀνὴρ λαβὼν
Πανοῦργα χερσὶν κέντρα κηδεύει πόλιν. i.
Nunquam sanè tuta & secura potest esse ciuitas,
In qua ius & modestia omnis
Pedibus calcantur, & loquax aliquis accipiens
Malignos manibus stimulos, regit ciuitatem, uel urbẽ.

Idem in Alcadis.

Κοὐκ οἶδ' ὅσα χρὴ πρὸς ταῦτα λέγειν
ὅταν οἱ τ' ἀγαθοὶ πρὸς τῶν ἀγεννῶν κατανικῶνται,
Ποία πόλις ἂν τάδ' ἐνέγκοι? id est:
Haud scio, quid ad hæc dicendum sit:
Nam cum boni ab ignobilibus superantur,
Quæ nam ciuitas id ferre posset?

Eupolis comicus Athenien:

Καὶ μὴν ἐγὼ πολλῶν παρόντων οὐκ ἔχω τί λέξω,
οὕτω σφόδρ' ἀλγῶ τὴν πολιτείαν ὁρῶν παρ' ἡμῖν.
ἡμεῖς γὰρ οὐχ οὕτω τέως ᾠκοῦμεν ὦ γέροντες,
ἀλλ' ἦσαν ἡμῖν τῇ πόλει πρῶτον μὲν οἱ στρατηγοὶ
ἐκ τῶν μεγίστων οἰκιῶν, πλούτῳ γένει τε πρῶτοι
οἷς ὥσπερεὶ θεοῖσιν ηὐχόμεσθα: καὶ γὰρ ἦσαν.
ὥστ' ἀσφαλῶς ἐπράττομεν, νυνὶ δ' ὅποι τύχοιμεν
στρατευόμεσθα αἱρούμενοι καθάρματα στρατηγούς. i.
Ego equidẽ de plurimis nõ habeo, quod potissimũ dicã,
Tanto cum dolore rempublicam nostram aspicio:
Hactenus enim ô senes nequaquam sic habitamus,
Sed erãt in urbe nostra, primum quidem imperatores
Ex præcipuis familijs, opibus, & genere præstantes,
Quibus tanquã dijs uota faciebamus, erãt enim digni.
Itaq; securi degebamus, nunc uerò quoslibet
Duces improbos eligentes militamus.

Euripides in supplicibus.

Τρεῖς γὰρ πολιτῶν μερίδες, οἱ μὲν ὄλβιοι

Ἀνωφελεῖς τε, πλειόνων τ' ἐρῶσ' ἀεί·
οἱ δ' οὐκ ἔχοντες καὶ σπανίζοντες βίου
Δεινοί, νέμοντες τῷ φθόνῳ πλεῖον μέρος,
Εἰς τοὺς ἔχοντας κέντρ' ἀφιᾶσι κακὰ
Γλώσσῃ, πονηρῶν προστατῶν φιλούμενοι.
Τριῶν δὲ μοιρῶν, ἡ μέσῃ σώζει πόλιν,
Κόσμον φυλάσσουσ' ὅν τιν' ἂν τάξῃ πόλις,
ὅπου γὰρ οἱ φυλάσσοντες ἡσσῶνται τέκνων,
οὐκ ἔστιν αὕτη σωφρόνων ἀνδρῶν, πόλις. id est:
Tria sunt genera ciuium, quidam diuites sunt
Inutilesq́;, & plura semper appetunt,
Alij uero nihil poßidentes, inopesq́; uictus,
Miseri, nimium tribuentes inuidiæ,
Malos aculeos in ditiores emittunt,
Lingua, improbis chari ducibus.
Cæterum è tribus, quod mediũ genus est, urbẽ seruat:
Modum illum custodiens, quem ciuitas approbauerit:
Nam ubi custodes à pueris uincuntur,
Non est sapientium uirorum ciuitas.

Euripides in Hecuba.

Ἐν τῷδε γὰρ κάμνουσιν αἱ πολλαὶ πόλεις
ὅταν τις ἐσθλὸς καὶ πρόθυμος ὢν ἀνήρ,
Μηδὲν φέρηται τῶν κακιόνων πλέον. id est:
In hoc multæ ciuitates laborant,
Cum qui bonus & strenuus uir est,
Nihilo plus quam deteriores, accipit.

Sophocles in Aiace.

ὅπου δ' ὑβρίζειν δρᾶν θ' ἃ βούλεται παρῇ,
Ταύτην νόμιζε τὴν πόλιν χρόνῳ ποτὲ
Ἐξ οὐρίων δραμοῦσαν εἰς βυθὸν πεσεῖν,
Ἀλλ' ἑστάτω μοι καὶ δέος τι καίριον
Καὶ μὴ δοκῶμεν δρῶντες ἂν ἡδώμεθα
Οὐκ ἀντιτίσειν αὖθις ἂν λυπώμεθα
ἕρπει παραλλὰξ ταῦτα. id est:
Vbi iniuriari, & queuis pro libidine facere licet,
Illam ciuitatem existimandum est tandem
Ex bono statu recedentem, in profundum ruituram,
At mihi tempestiuus aliquis metus constituatur,
Et ne putemus si quid libentes fecerimus,
Non luituros nos pœnam olim dolentes
Est in his rebus uicißitudo:

Idem eodem loco.

Πρὸς γὰρ τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἕρπει,
Καί τοι σμικροὶ μεγάλων χωρὶς
Σφαλερὸν πύργου ῥῦμα πέλονται:
Μετὰ γὰρ μεγάλων βαιὸς ἄριστ' ἂν
Ὀρθοῖτ', καὶ μέγας ὀρθοῖτ' ὑπὸ σμικροτέρων
Ἀλλ' οὐ δυνατὸν τοὺς ἀνοήτους
Τούτων γνώμας προδιδάσκειν. id est:
Ad habentem enim repit inuidia,
Atqui parui sine magnis
Imbecillæ turris munimentum sunt:
Paruus enim cum magnis optimè
Agit, & magnus à minoribus proueht poterit:
Sed non fieri potest, ut stolidi illorum animi hæc edoceantur.

Euripides in Aeolo.

Δοκεῖτ' ἂν οἰκεῖν γαῖαν εἰ πένης ἅπας
Λαὸς πολιτεύοιτο πλουσίων ἄτερ:
οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἐσθλὰ καὶ κακά,
ἀλλ' ἔστι τις σύγκρασις, ὥστ' ἔχειν καλῶς,
ἃ μὴ γὰρ ἔστι τῷ πένητι ὁ πλούσιος,
δίδωσιν, ἃ δ' οἱ πλουτοῦντες οὐ κεκτήμεθα
Τοῖσιν πένησι χρώμενοι τιμώμεθα Hoc est:
Putatis ne uos terram habitare posse, si totus
Pauper populus Rempub. absq́; diuitibus institueret?
Haud quaquam, seorsim bona & mala subsistere poßẽt,
Sed est aliquod temperamentũ, quo rectè coniũgũtur:
Nam ea quibus pauper caret, diues
Largitur: quæ uerò nos diuites non poßidemus,
Illorum gratia pauperibus utentes colimur.

Sophocles in Aiace.

οὐ γάρ ποτ' οὔτ' ἂν ἐν πόλει νόμοι καλῶς
φέροιντ' ἄν, ἔνθα μὴ καθεστήκῃ δέος,
οὔτ' ἂν στρατός γε σωφρόνως ἄρχοιτ' ἔτι
Μηδὲν φόβου πρόβλημα μηδ' αἰδοῦς ἔχων. i.
Nunquam enim aut leges in ciuitate bene
Se habebunt ubi metus abest:
Aut exercitus cum moderatione persistet,
Qui nullum timoris aut reuerentiæ obstaculũ habet.

Euripides in Antigone.

Οἰκεῖος ἀνθρώποισι γίγνεσθαι φιλεῖ
Πόλεμος ἐν ἀστοῖς, ἢν διχοστατῇ πόλις, id est:
Intestinum oboriri solet hominibus
bellum inter ciues, si ciuitas dissenserit.

Idem in Alcmene.

Ἄριστον (ἀρετὴ) ἀνδρὸς ἐν πόλει δικαίου πέλει. i.
Optimum est ueritas in iusti uiri ciuitate.

Idem.

Παῦσαι, τὸ μὲν γὰρ συνέχον ἀνθρώπων πόλεις
Τοῦτ' ἔσθ', ὅταν τις τοὺς νόμους σώζῃ καλῶς. i.
Desine, tum enim saluæ sunt ciuitates,
Quum leges, ut decet, obseruantur.

Menander comicus.

Εἴπερ τὸν ἀδικοῦντα μὲν ὡς ἠμύνετο
ἕκαστος ἡμῶν, καὶ συνηγωνίσατο
ἴσως νομίζων ἴδιον εἶν' τὸ γεγονὸς
ἀδίκημα καὶ συνέπραττον ἀλλήλοις πικρῶς,
οὐκ ἂν ἐπὶ πλεῖον τὰ κακὰ ἡμῖν ἤρξατο
Τὸ τῶν πονηρῶν, ἀλλὰ παρατηρούμενοι
Καὶ τυγχάνοντες ὡς ἔδει τιμωρίας
ἦσαν σπάνιοι σφόδρ' ἂν ἦσαν ἢ πεπαυμένοι. i.
Si iniuriarum autorem ulcisceretur
Vnusquisq́; nostrum, & unà propugnaret,
Aeque ac si propria sibi esset facta,
Non amplius nobis calamitas inciperet
Improborum hominum, sed obseruati
Et meritam pœnam luentes:
Vel admodum essent rari, uel prorsus desinerent.

CLE-

Mansuetudo. Humanitas.

CICERO LIB. 2. DE INVENTIONE *Rhetorica.*

CLEMENTIA est, per quam animus temere in odium alicuius concitati, comitate retinetur: Et est pars Temperantiæ.

Secundum Senecam: De Clementia. Est lenitas superioris aduersus inferiorem, in constituendis pœnis. Vel: est animi temperātia, in constituendis pœnis, et ita est uirtus moderatiua pœnarū secundū legē: Contraria est crudelitas.

Aristoteles 2. Ethicorum libro.

In ira exuperantia est, defectio & mediocritas: cumq; eorum non ferè extent nomina, eum qui modum tenet clemētē, & mediocritatem, clementiam mansuetudinemq; nominamus. Extremorum is: qui ultra modum progreditur, iracundus, & uitium iracundia appelatur. Qui autem parum irascitur, lentus: uitium lentitudo dicitur. Iracūdus. Iracūdia

Idem libro 4. Ethicorum.

Mansuetudo seu Clementia, mediocritas quædam iræ, sed quoniam mediū uacat nomine, ac ferè etiam extrema, ad medium clementiam retulimus, quæ ad id quod parū est, deflectit, quod nomine uacet.

Exuperantia autem iracundia appellatur, ira enim ipsa perturbatio est, quæ ex multis rebus, uarijsq; gignitur. Atq; is quidē, qui quibus de rebus, quibusq; hominibus docet, irascitur: quiq; id facit, quemadmodum, quando & quamdiu decet, is laudibus afficitur, quē eundem & clementem, & mansuetū appellari licet. Siquidem in laude clementia est, uult enim clemens omni animi uacare perturbatione, non à perturbatione rapi, & distrahi: quin etiam ut ratio præscripserit, sic & his de causis, & tamdiu uult succensere. Peccare autem in eā partem uidetur, qui modū deserit: neq; enim ulcisci cupit clemēs, sed ignoscere, at uerò defectio siue lētitudo, siue alio q̄uis noīe appellare licet, est in uitio. Qui enim minus succēsent, ob eas causas, ob quas decet succēsere, ij stulti uidētur, & qui nō q̄modo, quando, qbus irascendū est: sunt enim omni sensu doloris expertes, qui irasci nequeunt, nec propulsant iniuriam. Atqui contumeliā, & conuicia æquo animo ferre, ac in suis negligere, seruorum simile est. Ira. Clemens. mansuetus. Lentitudo Stulti.

Mansuetudo est depresio atq; sedatio irę. Cic. 1. & 2. Rheto. Conueniunt clementia & Mansuetudo cum temperantia, in modo, non autē in materia. Græcis dicta clementia ἐπιεικεία. Mansuetudo πραότης.

Humanitas græcis φιλανθρωπία est, qua animi, humana id natura postulante, erga omnes iuuandos, aliqua in re cōmouentur, præsertim, si quos uideant calamitosos: Cōtraria autem inhumanitas, seu insolentia.

Mansuetudo est uerborum suauitas erga aliquos, mentis lenitatē ostendēs, morumq; facilitas, obuiáq; uoluntatis suæ in aliquem ostensio. Extrema, irritatio & incōmobilitas. Georgius Valla expetendis bonis, & fugiendis malis.

Ludouicus Viues lib. 3. de anima, in C. de enumeratione affectuum.

Illud annotandum, quoniam affectus sunt animorum motus, uel actu, uel potestate ac ui, non haberi pro affectibus æquanimitatem & tranquillitatē cordis, ut mansuetudinem, securitatē: quippe quæ non sint motus, nec opera affectus nuncupari, nec nasci ex iudicio, cōtra quā Stoicis placuit: sed esse naturalia, pro ut quisq; est animo habitus: ut fletū in mœrore, exanimationē in metu, exultationem & gesticulationem in lætitia imodica.

Petrarcha de rebus memorabilibus lib. 3. cap. 19. de reprehensione illorum, qui nimias amicitias fugiendas afferunt, gratia uitandi honoris & laboris.

Nimiæ amicitiæ fugiendæ.

Fuerunt in Græcia sapientes habiti, qui dicerent: Nimias amicitias fugiendas, rationem afferentes: quod innumeris, & ineuitabilibus nos laboribus ac curis oneratos, stultum sit alienis iuuolui, & unius humeris multorum fasce pgrauari, satis sub proprio fatigatos: fundamentum beatæ uitæ ac securitatem hocuelut ariete conuelli, si externa pro amicis solicitudo animum impellat: &, ut ait Cicero, tanquàm parturiat unus p pluribꝰ. sed hoc à Cicerone in Lælio reprobatur, nec immeritò: tollit enim omnem bene institutæ mentis affectũ, quo sublato (ut idem ait) quid interest, non dico inter hominem & pecudem, sed inter hominem & truncum, aut saxum, aut quiduis generis eiusdem. Aufert igitur humanitatem, cuius est propriũ, & gaudere bonis rebus, & dolere contrarijs.

Proprium humanitatis.

Seneca de clementia.

Clementia est, quæ alieno sanguini tanꝗ suo parcit, & scit hoc non prodigè utendum.

Idem.

Nihil magis decet Principem, quàm Clementia.

Isocrates de Regno.

Exime ciuibus formidinem, neq horribilis esse uelis nihil delinquentibus. Nam qualis tu in alios fueris, tales ipsi uicissim erga te erunt: Multosq timeat necesse est, quem multi metuunt.

Idem in oratione ad Philippum.

Difficiles mores molestos esse uideo, tum ijs, qui eos habẽt, tum ijs, qui corũ consuetudine utuntur: mansuetudinem uerò non in animantibus solum, & hominibus, & cæteris rebus omnibus, sed in dijs quoq celebrari. Nam qui nobis benefaciunt, olympij cœlitesq dicuntur: Qui uerò calamitatibus & pœnis præsunt, atrociora etiã nomina habent, quorum alteri & priuatim et publicè tẽplis arisq honorantur: Alteros neq pcibus neq sacrificijs coli, sed abominabiles esse constat.

Cicero in Officijs.

Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro uiro dignius, placabilitate atq clementia.

Ibidem.

Videndum enim est primum, ne obsit benignitas, & his ipsis, quibus uidebitur benignè fieri, & cęteris: deinde, ne maior sit benignitas, quàm facultates.

Cyrus Persarum Rex dicere solitus est, nullum tam purũ Principis munus esse, quàm humanitatem hominibus præstare. laudatur & Augustus, quòd adepto imperio gloriaretur, illum gradum adscendisse, unde uniuersis benefaciendi facultas præstaretur.

Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. De Clementia.

Liberalitati, quas aptiores comites, q humanitatem & clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt: quarum prima inopia, & proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna præstatur. Humanitatis enim dulcedo etiã efferata barbarorum ingenia penetrat, orbesq & truces hostiũ mollit oculos, ac uictori insolentissimos spiritꝰ flectit. Nec illi arduum atq difficile est, inter arma contraria, inter districtos comminus mucrones, placidũ iter reperire: uincit iram, prosternit odium, hostilemq sanguinem hostilibus lachrymis miscet.

NIHIL MELIVS HOMINI FElicitate ac Clementia.

Solinus, de mirabilibus mundi, lib. 4. cap. 8.

Clementiæ multa sunt indicia in leonibus, prostratis parcunt, in uiros potiꝰ quàm in fœminas sæuiunt: Infantes nõ nisi in magna fame perimunt, nec à misericordia separantur.

Terentius in Adelphis.

Reipsa reperi, nihil esse homini melius facilitate atq clementia.

Ouidius lib. 3. Tristium, elegia quarta.

Quo quisq est maior, magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse Leoni,
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus, & turpes instant morientibus ursi,
Et quæcunq minor nobilitate fera est.

Idem

Idem de Ponto Elegia 9.
libro. 2.

Regia (crede mihi) res est succurrere lapsis,
Conuenit & tanto, quantus es ipse, uiro.

Ibidem.

Hoc tecum commune Deis, quod utrinque rogati
Supplicibus uestris ferre soletis opem.

Ibidem.

Nam quid erit, quare solito dignemur honore?
Numina si demus uelle iuuare Deos.
Iuppiter oranti surdas si prebeat aureis,
Victima pro templo cur cadet ista Iouis?
Si pacem nullam pontus mihi praestet eunti,
Irrita Neptuno cur ego thura feram?
Vana laborantis si fiant uota coloni,
Accipiet grauidae cur fuis exta Ceres?
Nec dabit intonso iugulum caper hostia Baccho,
Musta sub inducto si pede nulla fluant.
Vtilitas igitur magnos hominesque Deosque
Afficit auxilijs quoque fauente suis.

Medea ad Iasonem, in Heroidibus
Ouidij.

Pendere posse sat est, si quem iuuat ista potestas.

Iuuenalis satyra penultima.

Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,
Quae lachrymas dedit, haec nostri pars optima sensus:
Plorare ergo iubet caussam lugentis amici,
Squaloremque rei, pupillum ad iura uocantem
Circumscriptorem, cuius manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.

Sola humanitas segregat nos à
Brutis.

Naturae imperio gemimus, cum funus adultae
Virginis occurrit, uel terra clauditur infans.

Ibidem.

Separat hoc nos
A grege brutorum, atque ideo uenerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensum à coelesti demissum traximus arce,
Cuius egent prona & terram spectantia mundi.
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum, quoque mutuus ut nos
Affectus petere auxilium, & praestare iuberet.

Claudianus, de quarto Augusti Honorarij
consulatu.

Sis pius inprimis, nam cum uincamur ab omni
Munere, sola Deos aequat Clementia nobis.

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat, mentemque domet respectus honesti. Clemētia superis nos aequat.

CLEMENTIA MELIORES SVCCES-
sus habet, quàm feritas, ac Crude-
litas.

Claudianus in consulatu Manlij Theodori.

Sed iactent alij, studeant feritate timeri,
Addictoque hominum cumulent aeraria censu.
Lenè fluit Nilus, sed cunctis amnibus extat
Vtilior, nullas confessus murmure uires.
Acrior at rapidus tacitas praetermeat ingens
Danubius ripas, eadem Clementia saeui
Gurgitis immensum deducit in hostia Gangen.
Torrentes immane fremunt, lapsisque minantur
Pontibus, inuoluunt spumoso uertice syluas,
Pax maiora decet, peragit tranquilla potestas,
Quod uiolenta nequit, mandataque fortius urget
Imperiosa quies.

Idem in laudes Stiliconis.

Principio magni custos Clementia mundi,
Quae Iouis incoluit zonam, quae temperat aethram
Frigoris & flammae mediam, quae maxima natu
Coelicolum: nam prima chaos Clementia soluit
Congeriem miserata rudem, uultuque sereno
Discussis tenebris in lucem secula fudit.
Haec Dea pro templis, & thure calentibus aris
Te fruitur, posuitque suas hoc pectore sedes.
Haec docet, ut poenis hominum uel sanguine pasci
Turpe ferumque putes, ut ferrum Marte cruentum
Sic eum pace premas ut non infensus alendis
Materiam praestes odijs, ut fontibus ultrò
Ignouisse uelis, deponas ocius iram,
Quam moueas, precibus nunquam implacabilis adstes.
Obuia prosternas, prostrataque more leonum
Despicias: alacres ardent qui sternere tauros,
Transiliunt praedas humiles, hac iste magistra
Dat ueniam uictis, hac exhortante calores
Horrificos, & quae nunquam nocitura timentur
Iurgia, contentus solo terrore coercet:
Aetherei Patris exemplo, qui cuncta sonoro
Concutiens tonitru, Cyclopum spicula defert
In scopulos, & monstra maris nostrique cruoris
Parcus in aethereis exercet fulmina syluis.

Ouidius 2. De Ponto, ad Cotim.

Conueniens hominum est, hominem seruare uoluptas
Et melior nulla quaeritur arte fauor.

Idem lib. 3. de Ponto, Ad Amicum
innominatum.

Crede

Crede mihi, miseris cœlestia numina parcunt,
Nec semper læsos, & sine fine premunt.
Principe nec nostro Deus est moderatior ullus,
Iusticia uires temperat ille suas.

Seneca in Octauia.

Magnum timoris remedium est, Clementia.

Ibidem Seneca loquitur.

Pulchrum est eminere inter illustres uiros,
Consulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abstinere, tempus iræ dare, atq;
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hæc summa uirtus: petitur hac cœlum uia.
Sic ille patriæ primus Augustus parens
Complexus astra est, colitur & templis Deus.

Ouidius lib. 2. De arte amandi.

Dextera præcipuè capit indulgentia mentes,
Asperitas odium, sæuaq; bella mouet.
Odimus accipitrem, quia uiuit semper in armis,
Et pauidum solitos in pecus ire lupos.
At caret insidijs hominum, quia mitis hirundo est,
Quæq; colat turres, Chaonis ales habet
Este procul lites, & amaræ prælia linguæ,
Dulcibus est uerbis, mollis alendus amor.

Baptista Mantuanus, de fortuna Gonzaga Marchionis Mantuæ.

Non tamen Alphonsi fortunam, & fata silebo:
Ipse Pyrenēis Tyrrhenum nauibus æquor
Dum premeret, Campana petens regumq; ducumq;
Agmine stipatus, magno sibi debita regno
Vi subita in prædam datus est, Genuensibus armis
Ductus ad Insubres (nam tunc Insubria habebat
Imperium Ligurum) magnis cum Heroibus illam
Fortunam tulit æquo animo, sed cruda Philippus
Insubrium ductor regum infortunia fleuit:
Continuoq; ut rex solo contentus honore,
Non ut Pelides qui uendidit Hectora patri
Corruptus lucro: Reges & murice & auro
Donatus sua collacbrymans in regna remisit.
O diuinum hominem: quis te laudauerit unquam,
Vt tua laudari debet Clementia? certè
Illud opus cœleste fuit, tu gloria secli
Non moritura tui: facinus narrabitur istud,
Dum uaga perpetuo lucebunt sydera cœlo.
Per genus omne hominum tu uera exempla dedisti
Regibus, ut memores uiuant pietatis & æqui:
Sic quoq; Pompeius quondam Tigrane subacto
Mente agitans, quid sit subito descendere regem,
Qui solitus dominari alijs mortalibus, ima
Vsq; ad uictoris uultu uestigia prono
Condoluit, mentem pietas citò mitigat altam,
Vili animo nulla est pietas: crudescit in horas.
Amplius & cilio uictis insultat atroci:
At Deus ad ueniam pronus, placabilis iræ est.
Regi igitur sua regna dedit, regalia uerba
Adijciens regali operi: nam talia fatur:
Res præclara quidem reges depellere regno,
Non præclara minus regnum dare, dignius ista
Voce nihil, facto nil magnificentius isto.

Clementia dos prima regum.

Vopiscus ait: Laudat Scipio, qui malle se unum ciuem seruare, quàm mille occidere, dixit.

Laudatur Cæsar Iulius à Cicerone de eo sic loquēte: Nulla de uirtutibus tuis, nec admirabilior, nec gratior, misericordia est. Et alicubi inquit, Qui nihil obliuisci soles, nisi iniurias. Iulius clemens.

Reges sine aculeo esse debent, id ē, nō crudeles, non sæui, sed mites: uel si habuerint, recōdere decet, imitantes Iouē, q missurus fulmina semper prius Deos in consilium aduocat: quod uerò placabile esse solet, solus eiaculatur.

Seneca in Hercule furente.

Quisquis est placide potens
Dominusq; uitæ, seruat innocuas manus,
Et incruentum mitis imperium regit,
Animoq; pareit: longa permensus diu
Fœlicis æui spacia: uel cœlum petit,
Vel læta fœlix nemoris Elysij loca.

Isidorus Soliloquiorum lib. 2.

Magna est uirtus, si non lædas, à quo læsus es.

Ibidem.

Magna fortitudo, si læsus remittas.

Ibidem.

Magna est gloria, si, cui potuisti, nocere parcas.

Sophocles in Tyro.

ὀυ τῶν κακούργων οἶκτος ἀλλὰ τῆς δίκης, id ē.

Misereri oportet iustorum, non improborum.

Euripides in Auge.

ἐπεὶ

ἐστι τοὶ καλὸν, τοὺς κακοὺς κολάζειν. id est, Misericordia digni sunt non malefici, sed probi homines. Malos homines castigare bonum est.

Idem in Scirone.

ἡ νῦν ὑπό τινος χρηστότης καλουμένη,
Μεθῆκε τὸν ὅλον εἰς πονηρίαν βίον:
οὐδεὶς γὰρ ἀδικῶν τυγχάνει τιμωρίας. id est,
Quæ nunc à quibusdam benignitas nominatur,
Vitam omnem remisit ad improbitatem:
Nullus enim iniuriam faciens, pœnam luit.

Plato in Lachete.

Aureum dictum.

Iudicandum est secundum scientiam, non multitudinem, quicquid rectè iudicari debet.

Idem in Protagora.

Clemētia seueritate miscenda.

Equidem puto, & me ac te, cæterosq; omnes existimare, iniuriam facere, quā pati, deterius esse, & pœnam non dare, quam dare: nullus enim punit eos, qui deliquerunt, hoc respiciens, huiusq; rei gratia, quia deliquerunt: nisi instar bestiæ citra rationem pœnam exigat: Qui uero cū ratione castigare uult, ille non præteriti causa criminis pœnam sumit: Nec enim quod factum est infectum reddiderit, sed futuri gratia, ne denuo delinquat, uel hic ipse, uel alius, qui castigari ipsum uiderit.

Factū infectum fieri non potest.

Idem Legum 2. libro.

τὸν γὰρ κακὸν ἀεὶ δεῖ κολάζειν ἵν' ἀμείνων ᾖ, τὸν δυσυχῆ. Id est, Non infœlix, sed mal⁹ semper castigandus est, ut fiat melior.

Rufus in dictis Epicteti de amicitia.

Lycurgi autem Lacedæmonij factū quis uestrum non admiretur? Nam à ciue quopiā iuuene altero oculorum orbatus, illū à populo accepit, ut quo liberet modo, puniret: Quod minimè fecit, sed optimè institutum, boniq; uiri moribus præditum, in Theatrū produxit: Lacedemonijs autem admirantibus, dixit, istum antehac iniuriū & uiolentū, qualem à uobis accepi, iam frugi, ac popularem restituo. Hæc ex collectaneis Stobæi desumpta sunt, de patientia & uirtute.

Pittacus potestatem habens puniendi, quempiam, q contumeliosus in eum extiterat, dimisit, inquiens: uenia ultione melior est: Illa namq; mitis est ingenij, hæc autem ferini.

Aristoteles de uirtutibus.

Πρᾳότης δ' ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς καθ' ἣν ὑπὸ ὀργῆς γίνονται δυσκίνητοι.

Mansuetudo uirtus est, animosæ partis, qua prediti ægrè mouentur ad iram.

Definitio Mansuetudinis.

Ibidem.

Πρᾳότητος δὲ ἐστι τὸ φέρειν μετρίως ἐγκλήματα, καὶ ὀλιγωρίας μετρίας, καὶ τὸ μὴ ταχέως ὁρμᾶν ἐπὶ τὰς τιμωρίας, καὶ δυσκίνητον εἶναι, πρὸς τὰς ὀργὰς ἄπικρον, δὲ τῷ ἤθει, καὶ ἀφιλόνεικον ἔχοντα τὸ ἠρεμαῖον ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ στάσιμον. id est.

Mansuetudinis autem est posse ferre moderatè obiecta crimina, & contemptus: Nec celeriter rapi in ultiones, nec facile moueri ad iras, moribus comem esse mitemq;, ingenio quieto & stabili.

Effectus Mansuetudinis.

Incertus Autor.

Deos colam, domi habitē mente pia, semper in me ira commotum placatum reddam: Assuefaciam me ipsum, ut sim mitis, neuè res molesto & iniquo animo feram. Qui malus sit, & quid ab horum quouis patratum sit, ne curem: Norim autem bonos, eosq; secter: laudē bonos candidè: Obtrectatricē autem linguam cuiusuis exosam habeam, norim tacere, quæ tacita esse præstat.

Aurea precepta.

Obtrectatrix lingua.

HVMANITAS SECVNDVM OBTINET *gradum, post cultum Diuinum.*

Lactantius lib. 6. Diuinarum institutionum.

Sapiētiæ gradus prim⁹, ut sciam⁹, quis sit nobis uerus pater, eūq; solū pietate debita ꝓsequamur, huic parcamus, huic deuotissimè seruiamus, in eo ꝓmerendo act⁹ omnis, et cura, et opera collocetur. Dixi, quid debeatur Deo, dicā nūc quid homini tribuendum sit. Nam primum iustitiæ officium est coniungi cū Deo, secundum, cū homine: sed illud primū, religio dicitur, hoc secūdū, misericordia uel humanitas nominatꝰ, quę uirt⁹ ꝓpriè ē iustorum & cultorum Dei: ꝙ ea sola uitæ cōmunis in se continet rationem.

Deus

Deus enim, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursibus & periculis tutiora generauit: hominem uerò nudum, fragilemq; formauit, ut eũ sapientia potius instrueret: deditq́ei præter cætera hunc pietatis affectũ, ut homo hominem tueatur, diligat, foueat, contraq; omnia pericula & accipiat & pſtet auxilium. Summum igitur inter se hominum uinculum est humanitas, quod qui diruperit nepharius & parricida existimandus est: nam si ab uno homine, quẽ Deus finxit, omnes sumus oriundi, certè consanguinei sumus, et ideo maximè scelus putandum est, odisse hominẽ, uel nocentem. Propterea Deus præcepit inimicitias per nos nunq; faciendas, sed semper esse tollendas, ut scilicet eos, qui sunt nobis inimici, necessitudinis admonitos mitigemus. Itẽ, si ab uno Deo inspirati omnes & animati sumus, quid aliud quam fratres sumus? & quidem coniunctiores sumus animis, quàm corporibus. Itaq; non errat Lucretius Poëta uetustissimus, cum dicit. Lucretius Poëta uetustissimus.

Deniq; cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est.

Ergo pro beluis immanibus sunt habendi, qui homini nocent, qui cõtra ius humanitatis, & fas omne spoliant, cruciant, occidunt, exterminant: ob hanc necessitudinem germanitatis, docet nos Deus mala nũq; facere: bonũ autẽ semper. Id autem ipsum benefacere quid sit, idem ipse præscribit: præstare auxilium depressis, & laborantibus: impartiri uictum non habentibus. Deus enim, quoniam pius est, animal nos uoluit esse sociale: itaq; in alijs hominibus nosipsos cogitare debemus, non meremur in periculo liberari, si non succurimus: non meremur auxilium, si negamus: Nam qui se à præstando auxilio remouet, etiã ab accipiendo se remoueat necesse est. Quia nullius ope indigere se putat, qui alteri suam denegat. Retinendum igitur est omnino uinculum societatis humanæ: quia homo sine homine, nullo modo poterit uiuere. Retentio autẽ societatis ẽ comunitas, id ẽ, auxiliũ præstare, ut possimus accipere. Si uerò, ut aliqui disputant, humanitatis ipsius causa facta est hominum congregatio, homo certè hominem debet agnoscere. Quod si fecerunt illi rudes in primæua ætate, nondum constituta loquendi ratione: quid putemus, hominibus expolitis sermone, omniumq; rerum cõmercio inter se copulatis esse faciendũ, qui assueti hominibus solitudinem ferre nõ possunt? conseruanda est igitur humanitas, si homines rectè dici uelimus; id autem ipsum conseruare, quid aliud est, quam diligere hominem? quia homo sit, & idem quod nos sumus. Discordia igitur & discensio non secundum hominis rationem est, uerũq; est illud Ciceronis, quod ait, hominẽ naturæ obedientem homini nocere non posse: ergo si nocere homini contra naturã est, prodesse igitur homini secundum naturam sit necesse est: Quod qui non facit, hominis se appellatione dispoliat: Quia humanitatis officium est necessitati hominis ac periculo subuenire, atq; huius operis & officij merces à Deo expetenda solo. Nam si ab homine expectes, iam nõ humanitas erit illa, sed beneficij fœneratio, nec potest uideri benè meruisse, qui quod fecit, non alteri, sed sibi pſtet. Nam & ipse Deus præcepit hoc, ut si quando cœnam parauerimus, in conuictum eos adhibeamus, qui nos uocare non possunt & uicem reddere: ut omnis actus uitę nostræ non careat misericordiæ munere, rectè inquit Cicero, à Theophrasto est laudata hospitalitas: Est enim, ut mihi quidem uidetur, ualdè decorum: patere domos hominum illustrium hospitibus illustribus. Hospitalitas.

APOPHTEGMATA HUMANITAtis illustrium uirorum.

Humanitas cicurat optimè hominem.

Fabius Maximus dicebat, absurdum uideri, si, cumequos & canes ucnaticos familiaritate ciboq; cicuremus potius, q̃ cathenis ac uerberibus, homines feroces animo, non humanitate ac beneficijs nobis conciliemus, sed asperiores in illos sim⁹, quàm agricolę sũt in caprificos, ac malos syluestres, & oleastros, q has nõ protinus excidunt, sed insitione

docēt mitescere. Erasmus lib. 5. Apophthegmatum.

Scipio maior Affricanus dicere solebat: hosti non solùm esse dandam uiam fugiendi, uerumetiam muniendi: Docēs moderandam esse uictoriam, nec sæuiendum in eos, qui contra ferre arma destitissent.

Humanitas plus ualet, quàm uis.

Inter Xerxem Darij filium & Arimenem fratrem de regno erat contentio: itaq; cum Xerxes intellexisset fratrē ex Bactrianorum regione descendere, misit illi munera, & ijs, quibus ea mandarat præferenda, iussit ut ipsius uerbis illi dicerent: His in præsentia te honorat frater tuus Xerxes, quod si rex fuerit declaratus, eris apud ipsum omniū primus. Hac humanitate delinitus Arimenes, contentionem remisit, ac fratri, regno adepto, protinus adorationis honorem exhibuit, atq; diadema imposuit, Xerxes autem illi proximum ab se locum dedit.

Erasmus lib. 1. Apophthegmatum.

Agesilaus cum cæteris in rebus esset rigidior, & exactè iusti legumq; tenax, tamen in amicorum negocijs existimabat inhumanitatis ac sæuitiæ prætextum esse, nimium aduersus illos esse iustum. Huius rei testis est epistola quędam perbreuis, quæ fertur ad Hidrieum Carem scripta, qua cuidam amico ueniam deprecatur in hunc modum Nicias, si nihil peccat, dimitte hominem, si peccat, mihi dimitte, sed omnino dimitte. Innocentem punire scelus est. Quum enim iustitiam semper oporteat esse clementia temperatam, quoties nacta est grauem interpellatorem, & minus habet inuidię, & plus impetrat gratiæ.

Eodem lib. Erasmus.

Idem crebro solebat in concione admonere milites suos, ne captiuos ut facinorosos cruciarēt, sed ut homines seruarent: infantibus etiam bello captis præuidit, ut in unum locum comportarentur, ne mutatis castris relicti perirēt. Eandem curam impendit senibus captiuis, ne quoniam sequi non possent, à canibus lupisq; dilacerentur discerperenturq;. Hæc autem humanitas illi non solùm aliorum, uerumetiam captiuorum miram beneuolentiam conciliauit, & nunc homines sibi uidentur, qui trucidatis infantibus ac senibus, eam ætatem abducunt, quæ libidini apta est, uel labori, uel utriq;: quò progressa est immanis illa feritas.

Idem, lib. 1. Apophtegmatum.

Aristo cuidam laudibus uehenti dictū Cleomenis, qui rogatus, quid oporteret bonum regem facere, respondit: Amicis benefacere, inimicis malè. At quantò præstantius est, inquit, uir optime, amicis benefacere, et ex inimicis red dere amicos? Hanc sententiam citra controuersiam primus omnium Socrates prodidit, & ad illum autorem refertur.

Idem, lib. 4. de dictis Alexandri magni.

Alexander quodam tempore Darij mulieres inuisit unà cum Hephestione. Hunc, cum esset eodem ornatu quo rex, corpore etiam maior, Syngambris Darij mater pro rege adorauit. Eadem cum ex nutibus adstantium intellexisset errorem suum, perturbata denuo salutauit Alexandrum. Tum Alexander: Nihil est, ô mater, quod perturberis: Nam & hic Alexander est, sentiens, amicum esse alterum Alexandrum. Hunc uersum sequentem unicè probauit prædicatum ab Homero de Agamemnone. Notatu dignissimum. Ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής. Id est:

Dux bonus, atq; idem ualidus pugnator in armis.

DICTA *& facta clementer illustrium uirorum.*

De Agesilao fœliciter pugnatum erat apud Corinthum: in eo prælio, quanquā accepisset Spartanorum admodum paucos desideratos, cæterum è Corinthijs & Atheniensibus alijsq; socijs ingentem numerum interijsse: adeò non gauisus est, nec elatus ea uictoria, ut grauiter ingemiscens deploraret Græciæ uicem: Heu, inquiens, Græciam, quæ tot uiros intestino bello perdidit, quot uniuersis barbaris debellandis satis esse poterant. Viro magnanimo uictoria erat optabilis, sed clarior erat sociorum incolumitas. Quo animo tulisset ille, si plurimorum ciuium interitu fuisset empta uictoria? Non parum laudis meretur hic affectus in duce Lacedæmonio, tum natura bellaci, tum ethnico: At Christiano principi nulla non debet esse lugubris uictoria, quæ plurimorum etiam Nota bene.

hostium exitio contigit. Erasmus, lib. 3. Apophthegmatum.

Idem lib. 1.

Agesipolis Cleombrati filius, cum quispiam apud ipsum ceu rem magnam prædicaret, quod Philippus Macedonum rex intra pauculos dies subuertisset Olynthum, atque per Deos, inquit, talem ciuitatem longè maiore temporis spacio non extructurus est: significans multò regalius esse, condere urbes, quàm conditas demoliri.

Ibidem.

De Demarato duce Lacedæmoniorum quidam à rege defecerat, is suasu Demarati mutatus cum reuertisset ad suos, tentaretque rex eum occidere: Turpe, inquit, fuerit ô rex, si cum hostis fuerit, non potueris ab eo defectionis pœnas sumere, nunc amicum factum uelis interficere. Hoc prudentissimo dicto, & regis indignationem temperauit, & eius cui reditum persuaserat, incolumitati cõsuluit. Vtrique consultor utilis, alteri ne quid indignum regia mansuetudine committeret, alteri ne pœniteret ab errore reuocanti paruisse.

De humanitatis atque clementiæ exemplis uarijs, uide Valerium Maximum, & Fulgosum, lib. 3. cap. 1.

De Philippo Macedonum rege.

Quibusdam ipsi consulentibus, ut cũ Atheniensibus asperius ageret, respondit: illos absurdè facere, qui homini cuncta ad gloriam, tum agenti, tum patienti suaderent, ut gloriæ suæ Theatrum abijceret: significãs sese hoc agere, nõ ut Athenas euerteret, sed ut ciuitati celeberrimæ doctissimorum uirorum copia florenti suas uirtutes probaret. Erasmus lib. 4. Apophthegmatum.

Ibidem.

Antigonus amicis suadentibus, ut si Athenas caperet, ualidis illam præsidijs communiret, ne quando deficeret, summaque cura ut totius græciæ basim custodiret: respondit, se semper in hac fuisse sententia, ut crederet nullum esse regni præsidium firmius, quàm ciuium beneuolentiam.

Idem lib. 4. De Octauio Cæsare Augusto.

Quum Alexandrini post urbem ui captam extrema se passuros existimarent: Augustus suggestum conscendit, adiuncto sibi Ario Alexandrino, dixit, se ciuitate parcere, primùm, propter ipsius magnitudinem ac pulchritudinem, deinde, propter Alexandrum Magnum eius urbis conditorem, postremò, in gratiam Arij amici. Raræ cuiusdam clementiæ fuit, non diripere ciuitatem, quæ pertinacissimè rebellaret: sed non minus laudis merebatur illa ciuilitas, quod huius beneficij gratiam non sibi uindicauit, sed unam præcipuam partem ipsi concessit urbi, alteram tribuit Alexandro, cuius memoriam sciebat apud Alexandrinos esse gratiosissimam: tertiam transtulit in Arium eius ciuitatis ciuem, amicum tanto titulo suis commendans.

De eodem.

Quum populus Atheniensis uideretur deliquisse quiddam, scripsit ex urbe Ægina: Non arbitror uos latere, quod uobis irascor: neque enim Æginę hybernaturus sum, nec aliud illis neque dixit, neque fecit, satis habens illis comminatum esse, si desisterent.

Item cum quispiam ex Euclidis accusatoribus affatim & ad satietatem usque dicendi libertate utens, eò tandem prouectus esset, ut tale quiddam diceret: Hæc si tibi non uidentur magna, iube ut mihi reddat septimum Thucididis librum: His offensus Cæsar, iussit illum duci. Cæterum ut audiuit illum ex Brasside posteris reliquum esse, ad se uenire iussit, ac moderatè correptum dimisit.

CON-

Consolatoria in luctu mortis, uel dolorum, uel aduersitatibus alicuius.

Simonides.

Τοῦ μὲν θανόντος, οὐκ ἂν ἐνθυμοίμεθα
εἴ τι φρονοῖμεν, πλεῖον ἡμέρας μιᾶς. Id est:
De homine defuncto non cogitabimus,
Si quid sapiamus, amplius uno die.

Ex Stobæo hæc desumpta sunt.

Menander.

Ἐκεῖ τοῦτ᾽ ἐγένοντο πάντες ἔνθα λήξομεν,
Ἀνθρωπίνως χρὴ τὰς τύχας φέρειν ξένε,
τὰ κοινὰ κοινῶς δεῖ φέρειν συμπτώματα, Id est:
Omnes illuc peruenerunt, ubi nos desinemus.
Ferenda est fortuna humaniter, ô hospes,
Communes euentus ferre communiter oportet.

Communes euentus ferēdi humaniter.

Euripides in Inone.

Γίγνωσκε τ᾽ ἀνθρώπεια, μηδ᾽ ὑπὲρ μέτρον
ἄλγει. κακοῖς γὰρ οὐ σὺ προσκείσομενος. Id est:
Agnosce res humanas, neq; supra modum
Dole: non solus enim male affligeris.

Idem in Protesilao.

Πέπονθεν οἷα καὶ σὺ, καὶ πάντας μένει. Id est:
Hoc ei accidit, quod etiam tibi, & omnibus euenturum est.

Theognides poëta.

Τόλμα θυμὲ κακοῖσιν ὁμῶς ἄτλητα πεπονθώς,
Δειλῶν τοι κραδίη γίνεται ὀξυτέρη
Μηδὲ σύ γ᾽ ἀπρήκτοισιν ἐπ᾽ ἔργμασιν ἄλγος ἀέξων
Ἄχθει, μηδ᾽ αἴσχυνε φίλους, ἄνια
Μηδ᾽ ἐχθροὺς εὔφραινε, θεῶν δ᾽ εἱμαρμένα δῶρα
Ἃ οὐ ῥηιδίως θνητὸς ἀνὴρ προφύγοι. Id est:
Sustineas anime in malis, quāuis intolerabilia passus,
Timidorum sane cor magis est preceps ac impatiens,
Neq; uanis negocijs dolorem tibi augeas,
odio, aut molestia afficiaris: neq; amicos tristitia,
neq; inimicos gaudio perfundas: Deorum enim fatalia dona sunt,
Quæ mortalis homo non facile effugerit.

Egregia sententia:

Philetas in Pegnijs, id est, Iocis.

Ἐκ θυμοῦ κλαῦσαι μέγα μέτρια, καὶ τι προσηνὲς
εἰπεῖν, μεμνῆσθαι τ᾽ οὐκ ἔτ᾽ ἐόντος ὁμῶς. Id est:
Ex animo lugeas omnino mediocriter, & aliquid iucundi dicas, nihilo secius memor defuncti.

Euripides in Alexand.

Παλαιὰ, καινοῖς δακρύοις οὐ χρὴ στένειν. Id est:
Casus ueteres, non deplorandi sunt nouis lachrymis.

Homerus Iliados ω.

οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο,
ὡς γὰρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσι
Ζώειν ἀχνυμένους, αὐτοὶ δέ τ᾽ ἀκηδέες εἰσί. Id est:
Non enim aliquis affectus est frugi luctus:
Sic sanè decreuerunt Dij, miseros mortales
Viuere tristitia affectos, ipsi uerò sunt sine tristitia.

Idem, in eodem libro.

Καὶ γάρ τ᾽ ἠύκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου
τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο. Id est:
Etenim pulchricoma Niobe non oblita est cibi,
Quamuis ipsi duodecim filij in domibus perierint.

Homerus ε. Odissee lib.

Ἀλλ᾽ οὐ γάρ τις πρῆξις ἐγίνετο μυρομένοισιν. Id ē
Sed nullus effectus fit lugentibus.

Phocylides.

Μήδε παροιχομένοισι κακοῖς ξύχου τεὸν ἦτορ,
οὐκ ἔτι γὰρ δύναται τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυκτον. Id est:
Neq; preteritis malis adfligas tuum cor:
Non amplius enim potest factum esse non factum.

Pallades.

Προσδοκίη θανάτου πολυώδυνός ἐστιν ἀνίη
Τοῦτο δὲ κερδαίνει θνητὸς ἀποκτάμενος.
Τοίνυν μὴ κλαύσῃς ἀπερχόμενον βιότοιο:
οὐδὲν γὰρ θανάτου δεύτερόν ἐστι πάθος. Id est:
Expectatio mortis, multi doloris est tristitia,
Hoc autem lucratur mortalis mortuus.
Ne igitur fleas defunctum uita:
Nulla enim mortis secunda est passio.

Idem.

Παῦσαι γόου, μὴ κάμνε πόσον χρόνον ἐνθάδε μίμνεις.
ὡς πρὸς ἐκεῖνον τὸν μετὰ ταῦτα βίον,
πρὶν δ᾽ εἰς σκώληκας βάλλειν τύμβοις περιφέρεσθαι
μὴ δαμάσῃς ψυχὴν, ἐὰν ἔτι κρινομένην. Id est:
Abijce luctus, ne labora. quantum temporis hic manes,
Si respicias ad illam totam post hæc uitam? anteaquàm igitur
Ad uermes proijciaris, sepulchrisq; inijciaris,
Ne domes animam uiuere etiam addictam.

Phileas in Epigrammatibus.

Οὐ κλαίω ξεῖνον σὲ φιλαίτατε: πολλὰ γὰρ ἔγνως
καλὰ, κακῶν δ᾽ αὖ σοὶ μοῖραν ἔνειμε θεός. Id est

Non lugeo te charissime hospes: multa enim percepisti bona, nunc uerò malorum tibi sortem Deus dedit.

Sophocles in Scyriis.

Ἀλλ' εἰ μὲν ἦν κλαίουσιν ἰᾶσθαι κακὰ,
καὶ τὸν θανόντα δακρύοις ἀνιστάναι,
ὁ χρυσὸς ἧττον κτῆμα τοῦ κλαίειν ἂν ἦν·
νῦν δ' ὦ γεραιὲ, ταῦτ' ἀδυνάτως ἔχει
τὸν μὲν τάφῳ κρυφθέντα πρὸς τὸ φῶς ἄγειν,
καὶ μοὶ γὰρ ἂν πατὴρ τι δακρύων χάριν ἀνῆκτ' ἂν εἰς φῶς. Id est:

Quod si posses lugendo mederi malis,
Et mortuum lachrymis reuocare,
Aurum sanè uilius foret fletu.
Nunc autem ô senex fieri nequaquam potest,
Vt qui sepulchro conditus, in lucem reducatur:
Nam & mihi pater, si quid lachrymæ proficerent,
In lucem reduxisset.

Philemon in Sardio.

Εἰ τὰ δάκρυ' ἡμῖν τῶν κακῶν ἦν φάρμακον
ἀεὶ θ' ὁ κλαύσας τοῦ πονεῖν ἐπαύετο
ἠλλαττόμεσθ' ἂν δάκρυα δόντες χρυσίον. Id est:
Si lachrymæ nobis remedium essent malorum,
Et qui lugeret, dolore semper leuaretur,
Aurum sanè pro lachrymis permutaremus.

Dion in Charidemo.

Τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς οὕτω γέγονεν, ὡς ἔδοξε τῷ θεῷ. χρὴ δὲ μὴ γιγνομένων χαλεπὸν ἡγεῖσθαι μηδὲ δυσχερῶς φέρειν, ὥσπερ ἐν ἀνάξιοις. ὅτι. παραινοῦσι δ' ἄλλοι τε σοφοὶ, καὶ οὐχ ἥκιστα Ὅμηρος λέγων, μηδαμῆ ἀπόβλητα εἶναι ἀνθρώποις τὰ θεῶν δῶρα: ὀν καλῶς ὀνομάζων τὰ δῶρα, τὰ ἔργα τῶν θεῶν, ὡς ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ ὄντα, καὶ ἐπὶ ἀγαθῷ γινόμενα. Id est:

Res nostræ ita euenerunt, ut Deo uisum est: Nihil aūt eorum, quæ fiunt, graue existimandū, aut ægrè ferendum est, tanquam indignum: Siquidem cum alij sapientes, tum Homerus in primis nos monet, hominibus non esse spernenda Deorum dona: Rectè sanè dona uocans ipsa Deorum opera, ut quæ omnia bona sint, & boni alicuius gratia fiant.

Timocles comicus Atheniensis.

Ὦ τὰν ἄκουσον ἤν τί σοι δοκῶ λέγειν,
ἄνθρωπός ἐστι ζῷον ἐπίπονον φύσει
καὶ πολλὰ λυπηρ' ὁ βίος ἐν ἑαυτῷ φέρει·
παραψυχὰς οὖν φροντίδων ἀνεύρατο
ταύτας. ὁ γὰρ νοῦς τῶν ἰδίων λήθην λαβὼν
πρὸς ἀλλοτρίῳ τι ψυχαγωγηθεὶς πάθει
μεθ' ἡδονῆς ἀπῆλθε παιδευθεὶς ἅμα,
τοὺς γὰρ τραγῳδοὺς πρῶτον (εἰ βούλει) σκόπει
ὡς ὠφελοῦσι πάντας. ὁ μὲν γὰρ πένης
πτωχότερον αὐτοῦ καταμαθὼν τὸν Τήλεφον
γενόμενον, ἤδη τὴν πενίαν ῥᾷον φέρει,
ὁ νοσῶν τι μανικὸν, Ἀλκμαίων' ἐσκέψατο
ὀφθαλμιᾷ τις, εἰσὶ Φινεῖδαι τυφλοί.
τέθνηκε τῳ παῖς, ἡ Νιόβη κεκούφικε
χωλός τις ἐστι, τὸν Φιλοκτήτην ὁρᾷ
γέρων τις ἀτυχεῖ, κατέμαθε τὸν Οἰνέα.
ἅπαντα γὰρ τὰ μείζον' ἢ πέπονθέ τις
ἀτυχήματ' ἄλλοις γεγονότ' ἐννοούμενος
τὰς αὑτοῦ συμφορὰς ἧττον στένει. Id est:
Audi amice, si quid tibi dicere uidear:
Homo natura laboriosum est animal,
Et multum uitæ molestiæ adfert secum:
Inuenit igitur curarum solatia
Ista. Mens enim oblita suorum,
Et alienis demulsa malis,
Cum uoluptate prudentior etiam euadit:
Nam Tragœdos, si libet, primum consydera,
Quàm sint utiles omnibus: pauper enim aliquis
Pauperiorem se cognoscens Thelephum
Fuisse, facilius ita paupertatem fert.
Qui morbum aliquem furiosum patitur, Alcmeonem contemplatur.
Lippiens alius Iphium cæcum uidet.
Si cui filia obijt Niobe, leuat dolorem.
Qui claudicat, Philocteten inspicit.
Infortunatus quispiam senex Oeneum cognoscit,
Siquidem omnes suis maiores
Calamitates accidisse considerans,
Sua ipsius infortunia minus luget.

Homerus Iliad. 24.

Τέκνον ἐμὸν τέο μέχρις ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων σὴν ἔδεαι κραδίην. Id est.
Fili mi, quàmdiu luctu tristitiáq; cor tuum excedes?

Pythagoras.

Φείδου τῆς ζωῆς μὴ μὲν κατὰ θυμὸν ὀρούσας. Id ē
Parce tuæ uitæ, ne ipsam animi affectibus edas.

Theocritus.

Ἐν ποτῷ δ' ἐρώτα τὸν πενθοῦντα λαιμάργως ἐσθίοντα, θάῤῥει βέλτιον, εἶπεν, οὐ σοὶ μόνῳ ταῦτα γέγονε. Id est:

In funebri conuiuio cum is, cuius erat lugere, auidius cibū ingereret: Bono sis animo, dixit, non ad te solùm hæc pertinent. Iocus est in ambiguitate, nā uerba ista, non ad te solùm hæc pertinēt: tum ad

ad conuiuium commune, tum ad communem mortis conditionem referri possunt.

Apollonius ad Numentum.

ὧν θρηνητέον ὅσων φίλων ἐστερήθημεν, ἀλλὰ μνημονευτέον ὅτι μετὰ τῶν φίλων τὴν καλλίστην βιοτὴν ἐβιώσαμεν. Id est:

Non oportet ea deflere, quibus priuati sumus: sed meminisse, quod optimam uitam cum amicis egerimus.

Polyenus Sardianus.

οὐδὲ τοῖς ἀποθνήσκουσι μὴ λυποῦ: ἀναγκαῖον γάρ. ἀλλ' οὐδὲ τοῖς αἰσχρῶς τελευτῶσιν. Id est:
Propter morientes ne tristeris: est enim necessarium: sed propter turpiter è uita discedentes.

Idem Polyenus.

Amasis Ægyptiorum rex, cum epistolam scriberet ad quendam filio priuatum, dixit: Si non tristatus es, cum nondum esset, nec nunc quidem dolere debes, cum non amplius est.

Euripides in Andromacha.

παῦσαι δὲ λύπης τῶν τεθνηκότων ὕπερ:
πᾶσιν γὰρ ἀνθρώποισιν ἥδε πρὸς θεῶν
ψῆφος κέκρανται, κατθανεῖν τ' ὀφείλεται. Id est
Desine tristari pro defunctis:
Nam cunctis hoc hominibus à Dijs
Suffragij datum est, ut mortis imposita necessitas.

Apollonius ad Theaetetum.

τὰ λυπηρὰ μὲν ἀλλοτρίοις κακοῖς, παραμυθοῦ. Id e.
Quæ molesta sunt, alienis malis consolari oportet.

Eusebius.

λυπηροῦ τινὸς προσπεσόντος, ἔπειτα χαλεπαίνων τοῖς θεοῖς μεῖζον ἕξεις κακὸν. Id est:
Qui cum molestum aliquid incidit, Dijs irascitur, is maius sibi malum quærit.

Idem Eusebius.

Quum molestum aliquid ingruit, quære, num quid aliud præsenti molestia grauius usquam appareat: Quod si apparuerit, gaudeto præsente, tanquam minori malo.

Dionysius Halicarnassæus.

τοῖς δὲ ἀνθισταμένοις καὶ μὴ καταπίπτουσι, κουφότερα γίνεται τὰ κακά. Id est:
Illis qui resistunt, & non collabuntur, leuiora sunt mala.

Hyperides Orator Atheniensis æmulus Demosthenis.

χαλεπὸν μὲν ἴσως τοὺς ἐν τοῖς τοιούτοις ὄντας πάθεσι παραμυθεῖσθαι: τὰ γὰρ πένθη οὔτε λόγῳ οὔτε νόμῳ κοιμίζεται, ἀλλ' ἡ φύσις ἑκάστου καὶ φιλία πρὸς τὸν τελευτήσαντα ὁρισμὸν ἔχει τοῦ λυπεῖσθαι: ὅμως δὲ χρὴ θαῤῥεῖν καὶ τῆς λύπης παραιρεῖν, ὡς τὸ ἐνδεχόμενον μεμνῆσθαι μὴ μόνον τοῦ θανάτου τῶν τετελευτηκότων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς, ἧς καταλελοίπασιν: οὐ γὰρ θρήνων ἄξια πεπόνθασιν, ἀλλ' ἐπαίνων μεγάλων πεποιήκασιν. εἰ δὲ γήρως θνητοῦ μὴ μετέσχον, ἀλλ' εὐδοξίαν ἀκήρατον εἰλήφασιν, εὐδαίμονές τε γεγόνασι κατὰ πάντα. ὅσοι μὲν γὰρ αὐτῶν ἄπαιδες τετελευτήκασιν, οἱ παρὰ τῶν ἑλλήνων ἔπαινοι παῖδες αὐτῶν ἀθάνατοι ἔσονται: ὅσοι δὲ παῖδας καταλελοίπασιν, ἡ τῆς πατρίδος εὔνοια, ἐπίτροπος αὐτοῖς τῶν παίδων καταστήσεται. πρὸς δὲ τούτοις εἰ μὲν ἐστὶ τὸ ἀποθανεῖν ὅμοιον τῷ μὴ γενέσθαι, ἀπηλλαγμένοι εἰσὶ νόσων καὶ λύπης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν προσπιπτόντων εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον: εἰ δ' ἐστὶν αἴσθησις ἐν ᾅδου καὶ ἐπιμέλεια παρὰ τοῦ δαιμονίου ὥσπερ ὑπολαμβάνομεν, εἰκὸς τοὺς ταῖς τιμαῖς τῶν θεῶν καταλυομένας βοηθήσαντας, πλείστης εὐδαιμονίας ὑπὸ τοῦ δαιμονίου τυγχάνειν. Id est:

Volaterranus lib. 18. Antropologiæ. Plutarchus in uita Demosthenis.

Res est forsan difficilis, illos consolari, qui huiusmodi affectibus laborant: Luctus enim neque ratione, neque lege sopiuntur, uerùm natura cuiusque, & amicitia erga defunctum lugendi terminum continent: animo tamen erigi oportet, ac tristitiam, quoad fieri potest, minuere, atque meminisse nō solùm funeris defunctorum, sed etiam uirtutis, quam reliquerunt. Non enim lachrymis digna passi sunt, sed magnis laudibus celebranda facta ædiderunt. Quod si mortalem senectam non attigerunt, immortalem tamen gloriam consequuti sunt, & per omnia felices euaserūt: Nam quotquot ipsorū sine liberis decesserunt, Græciæ laudes ueluti liberos immortales habebunt. Illis uerò, qui prolem reliquerunt, patriæ beneuolentia instar tutoris erit erga liberos. Ad hæc, si mori, & natum non esse, similia sunt, immunes posthac erunt à morbis, dolore, alijsque humanæ uitæ casibus: Sin etiam à morte sensus

aliquis est, & numinis prouidentia, ut arbitramur, nimirum illi, qui deorum honores, ope sua promouerunt, maximam diuinitus beatitudinem assequentur.

Xenophon ex epistola ad Sotyran.

ἀλλὰ οὔτε δεῖ θανάτῳ προσήκει τοσοῦτον πένθος ἐυρέσθαι, ἐπιστάμενος ὅτι ὅλου ἀνθρωπίνως χρὴ νομίζειν ἀρχὴν μὲν γένεσιν, τέλος δὲ θάνατος. ἀπέθανε δὲ, ὅπερ ἂν καὶ ὁ μὴ θέλων ἔπαθε, τὸ δὲ καλῶς ἑκόντος τι ἔργον καὶ ἃ χρὴ παιδευθέντος. μακάριος οὖν δὴ Γρύλλος καὶ ὅστις οὐ τὸ μήκιστον ἑλόμενος τοῦ βίου τὸ δὲ μετὰ ἀρετῆς. καὶ εἰ βραχὺν εἰ δέδωκεν αἰῶνα ὁ θεός. Id est:

Non decet tanto luctu prosequi mortem, cum scias, quod humanæ uitæ principium generatio, finis autem mors existimanda sit. Mortuus enim est, quod cuiuis etiam inuito contingit. Benè autem mori, hominis uoluntarij, &, ut con uenit, instituti opus est. Beatus igitur Gryllus est, & quicunq; non longissimam, sed uirtuti coniunctam uitam eligit, etsi breue tempus ætatis deus ei cõcesserit.

Euphorio Poëta.

καὶ τότε μέτρια μέν τις ἐπιφθιμένῳ ἀνέχοιτο, μέτρια καὶ κλαύσειεν· ἐπεὶ καὶ πάμπαν ἄδακρυν μοῖραν ἐπημύναντο. Id est:

Et tum quispiam moderatè defuncti nomine tristetur,
Et moderatè lugeat: Nam omnino à lachrymis alienum Parcæ læserunt.

CALLIDA TYBERII PRINCIPIS *responsio Legatis Iliensibus data.*

Petrarcha lib. 4. epist. 60. de rebus familiaribus.

Scio irrisos à Tiberio principe Iliensium legatos, quibus cum ad eum consolandum in morte filij aliquantò serius uenissent, mandatis expositis, respondit; Et se illorum uicem dolere, quod egregium ciuem Hectorem amisissent.

Ibidem.

Ingratus est, qui ablati memor, obliuiscitur accepti. Proinde ubi animum pupugit acerba illa cogitatio: Heu qualem fratrem amisi, leniat illa iocundior: O quantum fratrem habeo, & in æternum habebo: Licet ille, donec sibi simul & mihi, & patriæ, & mundo necessarium fuit, breuem hic moram traxerit: Dum uerò sibi uni expedientius esse cæpit ab ijs malis separari: eripuerit illum Deus, ei scilicet consulens, & non nobis: immò forsan & nobis. Quis enim sufficit abditas, & inperscrutabiles diuinæ præscientiæ causas, aut exitus contemplari? dicente Apostolo: Sensum domini quis nouit, aut quis consiliarius eius fuit? Quisnam hominum iudicare audeat: an cuicunq; mortem alterius deploranti, non satis propriè dici possit, quod in tabellis reddito responso? patri olim in morte filij dictũ est tribus his uersiculis:

Ignaris homines in uita mentibus errant, Aurel
Eurynome potitur fatorum numine leto: uersus.
Sic fuit utilius extingui ipsiq; tibiq;.

Calcitrat aduersus stimulum humana temeritas, et implenti Fato superbiæ sine cornibus obluctatur nequãq;, nisi ut grauius uicta succumbat. Quid enim ego nunc de uotis inanibus, de gaudio, aut querelas hominum loquar? Latet altè ueritas abscondita, caliginosa nube circumeludimur, casu regimur, cæci cæcis ducibus innitimur, nec quid optandum, metuendumq; nobis sit per umbram carnis agnoscimus: Bonis nostris ingemiscimus, miserijs exultamus, sine delectu flemus ac ridemus: suam quisq; sententiam sequitur. Mihi errorum maximus uidetur, quod non liberè nos, & nostra Deo committimus: quod aliquam in consilijs spem habemus toties decepti: Quod tãto huius caduci corporis amore detinemur, ut uix aut æquanimiter exire hinc ualeamus, aut nostros exeuntes aspicere: quasi ad nihil aliud nati simus, quàm ut inter mundi fluctus, & ludibria, fortunę perpetuo turbine iactandę carnis nostrę tenacissimo limo ac sordibus hæreamus &c.

ΣΥΝΕΊΔΗΣΙΣ.
HOMINIBVS DEVS EST.

ONSCIENTIA est regula in ratione: Synteresis uerò est in uoluntate, instigãdo eam ad bonum & honestum: & dicitur modo de plurib⁹, modo de uno: de pluribus, Salustius loquitur: tum scelerũ suorum, in primisq; conspirationis conscientia soliciti, quo se uerterẽt, non uidebãt: de uno, Cicero in Catone maiore: Cõscientia bene actæ uitæ, multorumq; benefactorum recordatio iucundissima est.

Conscientia, ex Pictorij Epigrammatibus.
Istud habet damni uitium inter cætera, quod mens
Palpitat assiduo flagitiosa metu.
Semper enim, uel si non deprendatur, in ipso
Sese deprendi posse putat scelere:
Deq; suo, alterius quoties de crimine sermo est,
Cogitat, & credit se magis esse reum.
Inq; dies timor hinc crescit, de moribus ergo
Cura sit, intrepidos nos bona cura facit.

Conscientia benefactorum magnũ, & in uita monimentum est, & in morte solatium: nec illa, quæ bene actę uitę testis est, hominem miserũ esse unquàm sinit: sicut nec scelerum arbitra felicem. Viues in tertia declamatione.

Conscientiæ signũ est, refugere cœtus, & libera iudicia: nec existimare se tutum fore, si de meliore rerum statu consulatur. Idcirco multi signum malę conscientiæ interpretantur, etiam ubi culpa nulla subest, si qui in disquisitionem prodire non audeãt. Viues, epistola ad Adrianũ 6. Pontificem Max. de indicendo concilio libero.

Menander Comicus.
Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός
Mortalibus omnibus conscientia Deus.
Grauis sententia. *Conscientia mille testes*
Vide Eras. in Chiliadibus.

Ouidius 4. Fastorum.
Conscia mens recti, famæ mendacia ridet.

Horatius.
Vir bonus & sapiens audebit dicere Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre patiq;,
Indignum coges? adimam bona, nempe pecus, rem.

D. Paulus ad Romanos cap. 9.
Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimoniũ mihi perhibente cõscientia mea in spiritu sancto.

Idem 1. Corinth. 4.
Nihil enim mihi conscius sum: sed nõ in hoc iustificatus sum.

Idem 2. Corint. 1.
Gloria nostra hęc est, testimoniũ conscientiæ nostrę, quod in simplicitate cordis & synceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo.

Idem 4. capite 2. Epistolæ.
Abdicamus occulta dedecoris, nõ ambulantes in astutia, neq; adulterãtes uerbum Dei: sed in manifestatione ueritatis cõmendantes nosmetipsos ad omnem cõscientiam hominum coram Deo, nemini dantes ullam offensionem, ut non uituperetur ministerium nostrum.

1. Timoth. 1.
Hoc precептũ tibi cõmendo, fili Timothee: secundũ præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiã, habens fidem & bonam conscientiã, quã quidam repellentes circa fidem naufragauerunt.

2. Timo. 1.
Gratiam habeo Deo, cui seruio à maioribus cum pura conscientia.

Actorum 23. cap.
Ego omni cõscientia bona cõuersatus sum coràm Deo, usq; in hodiernum diẽ.

Eodem 24. cap.
In hoc & ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper.

1. Petri 3. cap.
Loquamini de ea quę in uobis est spe, cum mansuetudine & reuerentia, conscientiam habentes bonam, ut in hoc quod uobis detrahũt tãquàm scelerosis, pudefiant hi, qui incessunt uestram bonã conseruationem in Christo.

Conscientia res omniũ efficacissima est, adeò ut nulla tormenta melius prodant maleficiũ, quàm illa, nullusq; carnifex se uerius puniat: unde illud. Erasmus in Chilia. Conscientia mille testes

Heu quàm difficile est crimen non prodere uultu. Ouid. li. 2. Meta.

Extat ex Græca sententia συνείδησις πλήττει τὴν ψυχὴν, id est. Conscientia uerberat animam. Et surdo uerbere cedit. Hinc poetarum fabulæ

excogitate de diris & ultricibus Furijs.

D. Bernhardus in meditationibus.

Præſtat te ipſum cognoſcere, quàm ſi te neglecto, ſyderum curſus, uim herbarum hominumq́ ac omnium terreſtrium pariter & cœleſtiū naturas tenueris: redde igitur te tibi, corrige greſſus, ſtatue te ante te, tanquàm alium.

Idem in libro de conſcientia.

Quid dulcius aut quietius bona cōſcientia, quæ nec damna, nec uerborū contumelias, nec quicquàm aliud formidat.

Idem in eodem libro.

Bona conſciētia cotidiè uireſcit, laboribus non affligitur, deniq́ afficit gaudio uiuentem, conſolatur morientem, æternumq́ durat

D. Auguſtinus ſuper Geneſin

In ipſo autē homine nunc lætitia, quędam bonæ conſcientiæ Paradyſus eſt.

Idem de Catechumenis.

Obſeruatu dignū eſt.

Tu qui ueram requiem, quæ poſt hāc uitam chriſtianis promittitur, quæris: eā inter amariſſimas huius uitæ moleſtias deguſtabis, iucundiusq́ ex bona cōſcientia inter ęrumnas lætaberis, quā ex mala inter delitias.

Ludouicus Viues lib. 2. de Anima.

Ex ignorantia multi errores naſcūtur, cū ex illis uniuerſalibus ad ſpecies, & rerum ſingula iudicium deducimus: ſed reſtāt nihilominus in nobis reliquiæ illius tanti boni, quæ ſatis teſtantur, quantum id fuerit, quod amiſimus.

Synterefis conſciētia Naturale Iudicatorium, lux mētis noſtræ ſeu cenſura.

Synteresis nominatur, quaſi cōſeruatio: D. Hieronymo eſt conſcientia: Baſilio naturale iudicatorium: Damaſcenus lucem mentis noſtræ uocat: philoſophi quiddam tale ſunt procul intuiti, qui anticipationes tradunt, & naturales informationes, quas non didicimus à magiſtris, uel uſu, ſed hauſimus, & accepimus à natura: tametſi alij alijs pro magnitudine ingenij plures certioresq́ ſunt has regulas ſortiti, tum excoluntur, eli mātur q́ uſu, experimentis, diſciplina, meditatione. Hæc mentis noſtræ ſiue lux, ſiue cēſura, quæ rectè, quæ obliquè ſemper tum ad bonum & uerum deuergit, & fertur prona, unde exiſtit approbatio uirtutū, & improbatio uitiorum: atq; hinc leges & præcepta morū, & intus in unoquoq; conſcientia, quæ delicta ipſa ſua arguat, reprehendat, damnet, niſi penitus ſenſu humano careat, & degeneret in brutum.

Diphilus Comicus.

ὅσις γὰρ ἀυτὸν ὀυκ αἰσχύνεται
συνειδὸθ' ἀυτῷ, φαῦλα διαπεπραγμένῳ
πῶς τόν γε μηδὲν ἐιδότ' ἀισχυνθήσεται.
Quiſquis enim ipſe non ſeipſum ueretur,
Conſcius ſibi quod mala comiſerit,
Quomodo apud neſcientem pudefieret?

Pythagoras

πάντων δὲ μάλιστα ἀισχύνεο σεαυτόν.
In primis autem reuerere te ipſum.

Menander.

ὁ συνιστορῶν ἀυτῷ τι κἂν ᾖ θρασύτατος
ἡ σύνεσις ἀυτὸν δειλότατον ἐιναι ποιεῖ, Id eſt:
Qui aliquid ſibi cōſcius eſt, etiā ſi fuerit audaciſſimus,
Conſcientia tamen facit ipſum timidiſſimum.

Sophocles Tragicus:

κλέπτων δ' ὅταν τις ἐμφανῶς ἐφευρεθῇ,
σιγᾶν ἀνάγκη, κἂν καλὸν φέρῃ σόμα, id eſt:
Si quis in furto palàm deprehendatur,
Illum tacere neceſſum eſt, licet eloquentiſſimum.

Euripides in Oreſte.

ὀρέστα τλῆμον, τί σ' ἀπόλλυσι νόσος;
ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα δείν' ἐιργασμένος, Id eſt:
O miſer Oreſta, quid morbi te perdit? Oreſtes.
Cōſciētia: ſum enim mihi cōſcius de malis perpetratis.

Sophocles.

Μὰ δ' ἐνὸρ ἄρ' ἦν, ἡνίκ' ἄν τις ἐσθλὸς ὢν ἀυτῷ
συνειδῇ, Id eſt:
Magna profecto res eſt, ſi quis de innocentia ſua ſibi
conſcius ſit.

Antiphon Comicus.

τὸ μὴ συνειδέναι ἐν ἀυτοῦ τῷ βίῳ Volaterranus lib. 18. Anthropologiæ.
ἀδίκημα μηδὲν, ἡδονὴν πολλὴν ἔχει, Id eſt:
Conſcium eſſe ſibi in uita ſua
Nullius criminis, multum uoluptatis parit.

Pythagoras Samius.

κακὰ μείζω πάσχει δὲ τοῦ συνειδότος ὁ ἀδικῶν
βασανιζόμενος, ἢ ὁ τῷ σώματι καὶ ταῖς πλη-
γαῖς μαστιγούμενος, id eſt:

Vir iniquus & adflictus conſcientia, plus mali patitur, q̃ ille, qui in corpore caſtigatur, & flagris cæditur.

Iſocrates ad Demonicum.

μηδέ ποτε μηδὲν ἀισχρὸν ποιήσας, ἔλπιζε λήσειν: καί τοι γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους λήσῃς, σεαυτῷ συνειδήσεις, Id eſt:

Numquam ſperare debes, ſi quid turpe feceris, te latiturum: quamuis enim lateat alios, tute tamen tibi conſcius eris.

Idem

Idem in Nicocle seu cyprijs.

Μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι μήθ' ὧν κέκτηται μήθ' ὧν ποιεῖ, μήθ' ὧν μέλλει, πράττειν, εἰδότες ὅτι περὶ τὰ κεκρυμμένα τῶν πραγμάτων, ἀναγκαῖον δὴ πολλοὺς φόβους γίγνεσθαι, id est:

Nihil celandum est prorsus illorum quę qs possidet, aut facit, aut factur9 est: Siquidem circa res latentes, necessario multum timoris & metus contigit.

Βίας ἐρωτηθεὶς τί ἂν εἴη τῶν κατὰ τὸν βίον ἄφοβον, εἶπεν, ὀρθὴ συνείδησις, Id est:

Bias interrogatus, quæ nam res in uita metu careret: bona conscientia, respondit.

Περίανδρος ἐρωτηθείς, τί ἐστιν ἐλευθερία: εἶπεν, ἀγαθὴ συνείδησις, Id est:

Periāder interrogatus, quid esset libertas, recta conscientia, inquit,

Σωκράτης ἐρωτηθείς, τίνες ἀταράχως ζῶσιν, εἶπεν, οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότες. i.

Socrates rogatus, quinam tranquillè uiuerent, illi, inquit, qui nullius absurditatis sibi conscij sunt.

Diogenes.

τίς γὰρ ἂν ἧττον φοβοῖτό τι, ἢ θαρροίη μάλιστα ἢ ὅσις αὐτῷ μηδὲν συνειδείη κακόν, Id est:

Quis enim minimè timidus, animosus autem maxime fuerit, quàm ille, qui nullius mali sibi conscius est?

Plutarchus de animi tranquillitate.

Τὸ γὰρ συνειδὸς οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς τὴν μεταμέλειαν αἱμάσσουσαν ἀεὶ καὶ νύσσουσαν ἐναπολείπει: τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναιρεῖ λύπας ὁ λόγος, τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται ὑφ' αὑτῆς. ὡς γὰρ οἱ ῥιγοῦντες καὶ πυρέττοντες δακνόμενοι τῶν ταῦτα πασχόντων ἔξωθεν ὑπὸ καύματος, ἢ κρύους μᾶλλον ἐνοχλοῦνται καὶ πόνον ἔχουσιν, οὕτως ἐλαφροτέρας ἔχει τὰ τυχηρὰ τὰς λύπας ὥσπερ ἔξωθεν ἐπιφερομένας.

Facinorosa conscientia instar ulceris in corpore pœnitentiam relinquit in anima sauciantem iugiter ac peruellentem: Nā cum alias omnes tristitias tollere ratio solita sit, pœnitentiā hæc eadem cum pudore, quasi mordicus impetentē sese, atq; excarnificantem promouet. Queadmodum porrò qui uigēte febre perfrigescunt, aut æstuante exurūtur, acrius infestiusq; afficiūtur, quàm qui æstu rigoreue exterius hæc eadem patiuntur: sic obtusiores tristitias habent fortuita & temeraria, utpote aduentitias.

Elegans simile.

Atqui illud,

Nemo mihi alius inculpandus est, sed ego ipse cum sceleribus perpetratis, succlamari flebiliter solet, graue suapte uulnus, grauius etiam facit atq; altius adigit.

Grauissima sententia.

Isocrates in Nicocle seu Cyprijs:

Ζηλοῦτε μὴ τοὺς πλεῖστα κεκτημένους ἀλλὰ τοὺς μηδὲν κακὸν σφίσιν αὐτοῖς συνειδότας: μετὰ γὰρ τῆς τοιαύτης τύχης ἥδιστα ἄν τις δύναιτο τὸν βίον διαγαγεῖν, Hoc est:

Æmulemini non opulētissimos, sed de nullo crimine sibi conscios: cum hac eñ fortuna suauissimè quis uitam agere poterit.

Non æmulandi potētes sed bene conscij.

Apopthegma Chilonis Sapientis unius grecorum.

Iam grandęuus dicebat, se sibi nullius facti conscium esse, cuius pœniteret, uno excepto, quod cum esset ascitus arbiter, ut inter duos amicos finiret controuersiam, nec quicquàm uellet aduersus leges facere, persuasit alteri amico, ut ad alios deferret arbitrium: hoc pacto & legē seruauit, & amicum. Hic Scrupulus nonnihil mouebat senis animum, quod perfectę uirtutis fuisset nullo metu à regula legū deflectere, nec illius amicitiā magnifacere, quod ob sententiam secundum leges, non secundum ipsum datā, desineret amicus esse: Quid illa sancti9 anima, quæ per omnem uitam, quæ illi longa contigit, hoc tantum criminis admisit?

Puritas cōscientię Chilonis sapientis græcorum.

Horatius in Epistolis in prima, ad Mœcenatem, Doctorum omnium summum fautorem.

Si quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores, & lingua, fidesq;,
Plebs eris, at pueri ludentes, rex eris, aiunt,
Si rectè facies: hinc murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum
Nenia, quæ rectè regum facientibus offert,
Et Maribus Curijs, & decantata Camillis?

Notatu dignissimū.

Conscientiæ stimulus nocentem assiduè rodit. Ouidius libro. 3. De Ponto ad Brutum.

Pœnitet ô si quid miserorum creditur ulli,
Pœnitet, & facto torqueor ipse meo.
Cumq; sit exilium, magis est mihi culpa doloris
Estq; pati pœnam quàm meruisse minus.
Vt mihi dij faueant, quibus est manifestior ipse,
Pœna potest demi, culpa perennis erit.

Mors

Mors faciet certe, ne ſim, cum uenerit exul:
Ne non peccarim, mors quoq; non facit.
Non igitur mirum, ſi mens mea tabida facta eſt
De niue natantis more liqueſcit aquæ.

Horatius li. 1. Epiſtola 11. ad Bullatium.

Nam ſi ratio & prudentia curas,
Non locus effuſi latè maris arbiter aufert.
Cælum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: nauibus, atq;
Quadrigis petimus benè uiuere. quod petis, hic eſt.
Eſt ulubris, animus ſi te non deficit æquus.

Iuuenalis in Satyris 13. Ad Caluinum.

Exemplo quodcunq; malo committitur ipſi
Diſplicet autori, prima eſt hæc ultio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris uicerit urnam.
Quid ſentire putas, omnes Caluine recenti
De ſcelere & fidei uiolatæ crimine?

Idem, Satyra eadem.

Quur tamen hos tu
Euaſiſſe putas, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo uerbere cædit?
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna autem uehemens, ac multo ſæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit & Rhadamantus,
Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Idem Satyricus, eadem Satyra.

Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum
Facti crimen habet:
Nocte breuem ſi forte indulſit cura ſoporem,
Et toto uerſata thoro iam membra requieſcunt,
Continuo templum & uiolati numinis aras,
Et quod præcipuis mentem ſudoribus urget,
Te uidet in ſomnis, tua ſacra & maior imago
Humana, turbat pauidum, cogitq; fateri:
Hi ſunt qui trepidant & ad omnia fulgura pallent,
Cum tonat exanimes, primo quoq; murmure cœli:
Non quaſi fortuitu, nec uentorum rabie, ſed
Iratus cadat in terras & uindicet ignis,
Illa nihil nocuit, cura grauiore timetur
Proxima tempeſtas uelut hoc dilata ſereno.

Perſius, in Satyra quinta.

Stat contra ratio, & ſecretam gannit in aurem,
Ne liceat facere, id quod quis uitiabit agendo.
Publica lex hominum, naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat uetitos inſcitia debilis actus.
Diluis Helleborum certo compeſcere puncto
Neſcius examen, uetat hoc natura medendi.

Plautus in duobus Captiuis.

Quod malefeci crucior, modo ſi infectum fieri poſſet.

In Muſtellaria.

Nihil eſt miſerius, quàm hominis animus conſcius

Iulius Celſus, in commentarijs de rebus geſtis Cæſaris, lib. 1.

Qui alicuius ſibi iniuriæ conſcius eſt, non ei cauere difficile.

Plautus in Sarſinatis.

Pleuſides. At hoc me facinus miſerum macerat, meum cor corpuſq; cruciat.

Statius lib. 3. Thebaidos

Inuigilant animo, ſceleriſq; parati
Supplicium exercent curæ, tunc plurima uerſat
Peßimus in dubijs augur timor.

Pœnitentia peccati ueniam obtinet.

Vaticinor, moneoq; locum date ſacra ferenti: Ouidi⁹ ad Brutũ de ponto li. 1.
Non mihi, ſed magno poſcitur ille Deo.
Talia cœleſtes fieri præconia gaudent,
Vt ſua quid ualeant numina teſte probent,
Sæpe leuant pœnas, ereptaq; lumina reddunt,
Quum bene peccati pœnituiſſe uident.

Volateranus lib. 28. Philologiæ.

Neq; ad ſui notitiam, neq; ad animi ueram uoluptatem quis niſi per conſciẽtiæ puritatem peruenire poterit, quam græci *συνείδησιν*, & itẽ aliam, quàm *συντήρησιν*, id eſt, iudicij cõſeruationẽ & integritatẽ in rebꝰ benefactis uocãt, quæ eſt naturalis intellectus: altera uerò uolũtatis. Hinc eſt illud Pythagoricũ *πάντων δὲ μάλιστα αἰσχύνεο σαυτόν*. Id eſt, Præter om̃ia tui te pudeat.

M. Cicero in oratione pro Milone.

Magnam uim habet conſcientia in utramq; partẽ, ut ſemper pœnã ante oculos uerſari putẽt, qui peccauerint: & nihil timeant, qui nihil admiſerint.

Idem in Quæſtio. Tuſcula. lib. 2.

Quin etiam mihi quidem laudabiliora uidentur omnia, quæ ſine uendicatione, & ſine populo teſte fiunt, non quo fugiendum ſit, omnia enim benefacta in luce ſe collocari uolunt, ſed tamẽ nullũ theatrum uirtuti conſcientia maius eſt.

Philippus Beroaldus, in Comen: in eundem Ciceronem.

Conſciẽtia mille teſtes. Magna uis eſt Prouerbium.
conſciẽtiæ in utramq; partem: illa eſt uirtutum noſtrarum trutinatrix & remuneratrix: illa uitiorum inſectatrix & carnifex, qua iudice nemo nocens abſoluitur: & qui probus eſt, teſte cõſciẽtia, uitã degit ſecuram & beatam, ſontis uerò & ſcelerati mens habet, neſcio quos, carnifices internos.

DECLA-

CICERO LIB. 5. EPISTOLARUM *ad Volumnium, quem Q. Voluscum nominat Vatinius lib. 5. Fuit Ciceronis discipulus.*

Nihil dãni facere.

QVOD declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio inuides, nisi eum amares, non erat caussa inuidendi, nisi forte ipsius eloquentiæ magis, quã quod me audiret, inuideres: Callius tuus & Dolabella noster, uel potius uterque noster, studijs ijsdẽ tenentur, & meis æquissimis utuntur auribus. Mihi iudicatũ est, si modo hoc Cæsar aut patiet, aut uolet deponere illam personam, in qua me sæpe illi ipsi probaui, ac me totum in literas abdere, tecumq; & cum cæteris earum studiosis honestissimo ocio perfrui. Tu uellem ad nos uenires: omnia enim hilariora forent.

Abdere in literis.

De claris oratoribus ad Brutum, Cicero de seipso hæc predicat.

At uerò ego hoc tẽpore omni, noctes & dies in omniũ doctrinarum meditatione uersabar: erã cũ stoico Diodoro, qui cũ habitauisset apud me, cũq; uixisset, nuper est domi meæ mortu⁹: A quo cùm in alijs rebus, tũ studiosissimè in dialectica exercebar: quę quasi contracta & adstricta eloquentia putanda est, sine qua etiã tu Brute, iudicasti te illã iustam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse putant, consequi posse. Huic ego doctori, & eius artibus uarijs atq; multis, ita eram tum deditus, ut ab exercitatiõibus oratorijs nullus dies uacuus esset. Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) sæpe cum M. Pisone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie, idq; faciebam multum etiam latinè, sed Græcè sæpius, uel quod Græca oratio, plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter latine dicendi afferebat: uel quod à Græcis summis doctoribus, nisi græcè dicerem, neq; corrigi possim, neq; doceri.

In M. Antonium Philippica 5.

Ipse interea decẽ & septem dies, ut digestio poti⁹ q̃ declamatio uideretur, de me in Tyburtinio Scipionis declamitauit: Hęc enim ei causa esse solet declamandi.

Seneca, in Prologo declamationum.

Declamabat autẽ Cicero, non quales nũc controuersias dicimus, nec tales quidẽ, quales ante Ciceronẽ dicebãtur, quas Theses uocabant. Hoc autẽ genus materiæ, quo nos exercemur, adeo nouũ est, ut nomen quoq; eius nouum sit, controuersias nos dicimus, Cicero caussas uocabat. Hoc uerò alterum nomen græcum quidem est, sed in latinum ita trãslatum, ut pro latino sit. Scholastica cõtrouersia multò recẽtius est, sicut ipsa declamatio, quia apud nullum autorem antiquum, antè ipsum Ciceronem & Caluum inueniri potest, qui declamationem distinguit: Ait ẽm, declamare est iã nõ mediocriter benè dicere: Alterum putat domesticæ exercitationis: alterum esse ueræ actionis.

Declamare quid. Declamatio pertinet ad exercitatiõem domesticã

Rudolphus Agricola, in prologum Senecæ.

Quia aũt libri isti declamationũ inscribũt, optimũ fuerit in initio dicere paulò aperti⁹, quid sit declamatio: Igitur tẽporibus eis, quo primũ res Atheniensiũ, deinde populi Romani magnę & potentes fuẽre, fuit & in græcia, & Romę eloquẽtia in summo precio & ueneratione. Itaq; pueri protinus in scholis instituebãtur ad benedicendũ, ut cum adoleuissent, possent in iudicijs & cõsilijs publicis, & priuatis proferre facundiã suam. Ergo cũ apud grãmaticos ea pcepisset, quę pexercitamẽta uocabant, quę apud gręcos Hermogenes, apud nos Priscianus scripta reliquit: tũ ad Rhetoris scholã adducebantur, proponebãturq; eis themata, qualia his libris descripta sunt: quorum alia ficta erãt, alia ex historijs, aut poetis sumebant: qualia hodie apud grecos sophistas pleraq; extant. Adquæ themata in scholis pueri exercebant se stylo, scribendo in utrãq; partẽ, pro modo ingenij & eruditiõis suę, quisq; quã optimè poterat. Deindeq profectũ processerãt, & cõmodius iã poterant scribere, hi ea ipsa quæ scripserãt, ediscebãt, & tũ dicebant: qui summus profect⁹ erat, statim proposito themate sine scriptura dicebat. Hoc ergo erat declamare: in scholis exercitationis caussa dicere: Itaq; declamatio nihil aliud est, quam oratio scholastica, ad similitudinem forensis orationis dicta.

Eloquẽtia in summo precio fuit apud Romanos & grecos.

Præexercitamenta Progymnasmata:

Summus usus declamandi. Declamatio quid.

Petrus Mosellanus, Preceptor meus piæ Memoriæ, in progymnasmata Anthonij sophistæ,

Olim

Pueri. Adolescẽtes. Iuuenes

Olim puerorum benè natorũ ætas dabatur grãmaticę, Adolescentiũ Rhetoricę, Dialecticę, Musicę, & Palęstrę, Iuuenũ disciplinę militari. Reliqua uitę pars, prout cuiq; uel natura, uel conditio obtigerat, in republica consumebatur.

Veteres magistri adolescentes fidei suę cõmissos, antè in leuioribus quibusdam Rhetorici operis partibus, uelut Tirocinio, pręludere uolebãt: quàm ad iustũ declamationum munus perducerẽt: Nã ex ijs qui eloquentiæ destinati erant, alius meditabatur narrationem, nunc fictam, nũc ueram: alius sententiã laudati alicuius uiri, ad certã rationẽ recẽsebat: Alius tractabat locum communẽ: Alius claros homines laudabat, & improbos uituperabat: alius suadebat, aut dissuadebat legẽ aliquam. Breuiter, alius alio exercitationis genere, pro ætatis ingenijq; sui captu prępatabatur. Nos omnem exercitationem styli, (qui solus optimus dicendi magister est) sic negligimus, ut uix lõgis interuallis epistolã aliquã meditari sustineamus. Atq; utinã redeat aliquando antiqua illa dicẽdi ratio, rediret & unà literis, literatisq; precium.

Stylus optimus dicendi magister.

Inter omnes Senecę lucubrationes nullum opus extare integrum, & inuiolatum uidetur, quod magis referebat publicæ studiorũ utilitatis, quàm hos declamationem libros. Huius igitur operis, si quod exemplar integrum, & emẽdatum inueniatur, nescio quid ampli' desiderari posset sapientis eloquentię candidatis. Hic enim uelut in speculo licet intueri, quomodo doctissimi uiri defensiõis colorem inuenerint, quomodo causę summã in propositiões diuiserint: deinde singulas in alias subiectas partiri soleãt: quibus argumentis unãquamq; confirment, tũ quas sentẽtias adhibuerint, quæ schemata, quos affectus mouerint, quã uariè idem themata à diuersis ingenijs tractari potuerit. Et in ijs quæ perperam inuenta, aut ineptis schematibus siue uerbis explicata, quæ stulta & caussæ sufficiẽtia, quæ ἀσύστατα, secumq; pugnantia, quæ ἀπροσδιόνυσα & extra caussam dicta. Hę censuræ hominum in omni doctrinæ genere precellentium, incredibile dictu, quantũ utilitatis attulissent, non solum ad benedicendum, uerum etiam ad iudicandum, siue in forensibus caussis, siue in concionibus popularibus militaribusue, siue in cõsessis, siue in omni uitę functione, quę maxima ex parte linguæ prudentis officio tẽperatur. Ea inueniendi, iudicandiq; facultas, si statī pueris tradatur, mihi uidetur multo plus fructus allatura, quã quæ nunc in scholis traditur dialectica: quam tamen nec improbo, nec submouendam censeo, modo resectis nugalibus argutijs, ad usum potius quàm ad puerilem ostentationem tradatur.

Erasmus in Prologo declamationũ Senecæ.

Vtilitas declamãdi

Magna utilitas censuræ

Prudẽs lingua moderatrix uitę nostræ.

Plinius lib. 1. Epistolarum, Ad Septitium clarum.

Magnum prouentum poëtarum annus hic attulit, toto mense Aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis, præterijt. Iuuat me, quod uigent studia, proferunt se ingenia hominum & ostentant: tametsi ad audiendum pigrè coitur. At herculè memoria parentum Claudium Cæsarem ferunt, cum in palatio spaciaretur, audisseq; clamorẽ, & causam requisisset, cũq; dictũ esset, recitare Nouianum: subitum recitãti, inopinatumq; uenisse. Lege Suetonium in Augusto.

Claudius Cæsar declamantes audiuit.

Fabius Quintilianus lib. 4. cap. 2.

Declamatio est forensium actionum meditatio.

Declamationes, quibus ad pugnam forensem, uelut prępilatis, exercere solebamus, olim iam ab illa uera imagine orandi recesserunt, atq; ad solam compositæ uoluptatem neruis carent, non alio mediustidius uicio, dicentium, quàm quo mancipiorum negociatores formę puerorum uirilitate excisa lenocinantur. Li. 5. ca. 12.

Quale discrimen declamãdi & ueri agẽdi, comperies apud Fabiũ lib. 2. ca. 13. Ibidem de Responso Actij elegantissimo.

Fabius lib. 2. cap. 11.

Vtilitas maxima declamandi.

Declamãdi ratio, ut nouissimè inuẽta, ita multo est utilissima: Nã & cũcta illa, de quibus diximus, in se ferè continet, & ueritati proximã imaginẽ reddit: Ideoq; ita est celebrata, ut plerisq; uideretur ad formandam eloquentiam uel sola sufficere. Mox subdit.

Totum aũt declamãdi opus, quod diuersum omnino à forẽsibus causis existimant, ij profectò nec rationẽ quidẽ, qua ista exercitatio inuẽta sit, peruidẽt: Nam si foro non preparat: aut scenicæ ostentationi, aut furiosę uociferationi simillimũ est.

est. Quid enim attinet iudicem præparare, qui nullus est: Narrare, quod omnes sciant falsum: probationes adhibere causæ, de qua nemo sit pronunciaturus? Et hęc quidem ociosa tantum. Affici uerò, et ira & luctu permouere, cuius est ludibrij, nisi quibusdam pugnæ simulachris ad uerum discrimen, aciemque iustam cōsuescimus? Nihil ergo inter forense genus dicendi, atque hoc declamatorium intererit, si profectus gratia dicimus nihil.

Declamationes ueritatis imaginem referunt.

Declamatio, eò quod est iudiciorum consiliorumque imago, similis esse debet ueritati, &c.

Beatus Rhenanus in maximum Philosophum Platonicum.

Solennis enim mos declamandi fuit.

Vetus ille declamādi recitādique mos quàm fuerit olim solennis, cum ex alijs autoribus, tum ex Plinianis epistolis abundè liquet: cuius utilitas maxima fuit: Nempe quod per hūc ceu Lydiū lapidem (ut est in prouerbio) scripta sua probarent. Quoties enim apud multitudinem dicimus, facile experimur num felix sit inuentio, num dispositio concinna, modò apposita elocutio: & quā quam taceant auditores, ex illorum tamen uultibus intelligere licet, album an atrum (quod aiunt) calculum recitantibus, aut dicentibus nobis adijciant.

Floridorū Apulei declamationes.

DIALECTICA.

DIALECTICA, quæ latine ars differendi nominatur, artium ferè maxima, docet unde erui possint argumenta, explicando definit, obscura explanat interpretando, ambiguum primum uidet, deinde distinguit, postremo regulam adhibet, qua uera & falsa iudicētur, & quæ quibus propositis sint, quæque non sint consequentia, quasi lucem adferens ad ea quæ confuse aut aguntur, aut respondentur: Quam primus fertur excogitasse Zeno Talētagori filius Pythagorę, & Democriti tempore octuagesima octaua olympiade, discipulus Zenophanis, & Parmenidis, qui tradidit, quæ de Philosophia postea scripsit Empedocles, aliquantò autem pòst, ipsam locupletauit Dialecticam.

Distributio Dialectica.

Dialectica in tres diuidi potest partes, inueniēdi unam, & alterā iudicādi, tertiam, quam possimus dicere elementariam, quæ argumentorum atque argumentationū nobis suggerit elementa: unde sensuum & uerborum primordia comparantur, sine qua quid sit, de quo disputandum, & quo pacto ad id penetrandum uideatur, certum non est.

Elementariam appellamus, prædicabiliū seu quinque uocum, prædicamētorumque, quæ cathegorię nuncupantur, peritiam: nec non orationis partium cognitionem, unde uis argumentorum, atque argumentationum emanat.

Inueniendi altera pars est, quam topicen, id est, localem dixerunt. Illa certos quosdam locos ostendit, è quibus uelut thesauris quibusdam, in rem quāuis confirmandam refellendamue argumenta ducantur. Porrò inuentionem continent loci quidam: ut enim piscator, uenator, auceps, certos quosdam definitos locos habere solent, in quibus etsi non semper, tamē plerumque id quod quærunt, inueniant: Ita & Dialecticus, certos quosdam habeat locos oportet, è quibus ceu latebris quibusdam, argumenta in rem omnem ducantur.

Iudicandi Analiticen, id est, resolutoriam nominauerunt: quæ formulas, & præcepta quædam argumentandi tradit, quibus ceu perpendiculis, atque normis quibusdam explores, idoneane sint argumenta, quæ inueneris instituto tuo an non idonea: prosint an officiant magis: apta sint an inepta. Neque enim ut quærenti quicquam primum occurrit, ita & commodissimum erit caussæ ei, de qua erit dicendum: nō magis quā ut lapis quiuis temere oblatus, ad unamquā uis ædificij partē fulciendam est aptus: aut uniuersis morborum generibus, una aliqua salubris est medicina. Ergo quemadmodum fabri nihil nisi examinatum exploratumque prius, operi suo solent inserere: ita ne nos quidem temerè unumquodque operi nostro, hoc est, orationi, qua fidem facere uolumus, in-

fulcire debemus: sed uelut delectu quodam inspicienda omnia, optima eligenda. Nam uelut militi parum profutura sunt quantumlibet bona arma: qui, quêadmodum utêdum ijs sit armis, ignoret: Ita ne loci quidem utilitatem aliquam adferrent nobis, nisi qua uia, quoquo modo ex ijs copia dicendi parata sit, sciamus.

Vnde dicta Dialectica.

Principio omnem differendi rationem græci, ut bonarum disciplinarum aliarum omnium, ita & huius inuentores, sua lingua διαλεκτικὴν appellauere: quod nomen nonnulli latinè tentantes dicere, differturam uel disputaturam dixerunt: quem errorem F. Quintilianus lib. 2. facile coarguit, etiamsi non me clam est, ab ipso Fabio nonnunquàm obiter atque aliud interim agente disputatricem eam uocatam esse. &c.

Dialectica disputatrix dicta.

Dicta autê est, à διαλέγομαι, quod disserere nostri uerterunt, id est, distinctè aliqua de re dicere. Significat autem colloqui & conferre cum aliquo aliqua de re. Ideoque Plato scientiam hanc scripsit esse διδοῦναι καὶ ἀποδέξασθαι λόγους. Id est, Reddere & demonstrare rationes.

Officia Dialecticæ.

Definire, Diuidere, Ratiocinari.

Differt à Rhetorica: quod hæc splendidam magis, & ad captum popularem orationê instruit: Dialectica res nudas proponit: Rhetorica uero addit elocutionem, quasi uestitum. Veteres aliter discernebant: Rhetoricæ tribuebant forenses & suasorias materias: Dialecticæ uerò omnes quæstiones alias, de quibus certa quadam methodo & ratione docendi sunt homines: iuxtaque hoc discrimen, proprius dialecticæ finis est, docere: Rhetoricæ autem, permouere atque impellere animos, & ad affectum aliquê traducere: ut cum de natura uirtutis disputamus, Dialectica consulenda erit, quę quid sit uirtus, & quas habeat causas, partes, effectus ostêdat. Cumautem ad uirtutem colendam homines adhortamur, loci rhetorici sequêdi erunt, &c. Itaque quæ orator magnifico orationis splendore molitur, eadem Dialecticus breuiter & argutè, uelut punctis quibusdam colligit: alioqui materia eadem & Dialect. & Rhet. nimirũ oĩs res, quæ in disputationem adducitur, quã causam Aristoteles adfert in Rhetoricis suis ad Theodecten: cur Dialecticen Rhetorices ἀντίστροφον dixerit. Zeno quidê ille, à quo disciplina Stoicorũ promanauit, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, Dialecticam aiebat eiusmodi esse; cum autem diduxerat manum, & dilatauerat, palmæ illius similem eloquentiam esse, dicebat.

Differêtia Rhetoricę & Dialecticæ.

Dialecticæ finis docere: Rhetoricę suadere uel permouere.

Eadem materia & Diale. & Rheto.

Alia ratio.

Struitur omnis oratio, aut sic, ut continens sit: aut, ut sit concisa. Continens est, quales sunt oratoriũ actiones, laudationes, hortationes. Concisa, ut disputationes, & alternantia scholasticorum certamina. Rhetoricæ ergo ratio in dicendo latior: illa in loquendo contractior. Ob id Cicero Dialecticã alicubi eleganter contractam uocat eloquentiam.

Omnis oratio aut est continens, aut concisa.

Quibus comparetur Dialectica.

Comparanda est hæc facultas, tribus potissimum rebus: natura, ratione, & usu. Nam naturæ debetur, teste Aristotele, si qui nulla arte, sed tantum ingenij benificio utentes, bene ratiocinentur: & quid in quaque re probabile sit, statim uideant. Dialectica autem nihil aliud est, quàm rationis humanæ ceu filum quoddam, quo cuiusque rei cognoscendæ naturam partesque ordine quodam inuestigamus: quo in quauis re, quid ueri, quid falsi sit, inquirimus: Quare neque labor ullus fuerit assequi dialecticam, si ad animi iudicium reuoces. Quê enim natura nobis ordinem cognoscendarum rerum inseuit, hunc exprimũt idiotæ, & literarum expertes quandam rerum côsequentiam communi naturæ captu cernunt, uidentque progressus antecessiones, & ex alijs alia colligunt. Hic ipse naturæ sensus: hæc rationis semita, Dialectica. Sæpe quæsitum est: natura'ne plus ad artes bonas conferat, an præceptiones?

Natura Ratio usus.

Dialectica est quasi filum: quoddam humanæ rationis.

Fab.lib.3. cap.20. Cicero hæc in Orat. pro Archia.

Nulla eſt doctrina ſine natura.

ceptiones: Verum ſi parti utrilibet omnino alteram detrahas: Natura etiam ſine doctrina multum ualebit: Doctrina nulla eſſe ſine natura poterit. Si ex pari coeãt, in mediocribus quidẽ utriſq; maius adhuc naturæ credã eſſe momentũ: conſumatos autem plus doctrinæ debere, quam naturæ putabo: Sicuti terræ nullam fertilitatem habenti, nihil optimus Agricola profuerit: è terra uberi tile aliquid etiam nullo colente naſcetur: At in ſolo fœcundo, plus cultor quàm ipſa per ſe bonitas ſoli efficiet. Etſi Praxiteles ſignũ aliquod ex molari lapide conatus eſſet exculpere, Parium marmor, metallũ rude: At ſi illud idem artifex expolijſſet, plus in manibus fuiſſet, quàm in marmore. Deniq; natura ipſa, materiæ, ars doctrinæ eſt: Hæc fingit, illa fingitur. Nihil ars ſine materia, materiæ etiam ſine arte preciũ eſt: Ars ſumma, materia optima. Naturam autẽ præceptor dare non poteſt: Neq; enim ea humani ſtudij, ſed ſolius Dei munus eſt, et cœleſte bonum.

Notatu dignum.

Natura ſolius Dei munus eſt.

Ratione.

Rationem uoco, certam artis habitionem, à præceptore petendam. Nullam autem artem literis, ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione præcipi poſſe, teſtatur Cicero lib. 7. Epiſtol. Famil. ad Aulum Trebatium. Ad naturam ergo docilem ſuſcipienda eſt diſciplina: ſicut enim cæca eſt ſine diſciplina natura, ſic ſine natura incerta eſt diſciplina. Errant igitũ quàm maximè, qui artes præceptis nullis conſtare contendunt, ſed natura tantum, & uulgari quadam exercitatione contineri: quorum in ſententia & ille fuit, qui interrogatus, quid eſſet ſchema & Noëma, neſcire ſe quidem, ſed ſi ad rem pertineret, eſſe in ſua declamatione, reſpõdit. Horum opinionem damnat Fabius lib. 2. cap. 12.

Ad artes diſcendas magiſtris opus eſt maximè.

Bellum reſpõſum.

Vſus hic inprimis adhibendus: omnium enim magiſtrorũ præcepta ſuperat: ſtudioſus itaq; quiſq; conabitur præceptis adiungere. Nam & naturæ et doctrinæ parum admodum fuerit momenti, ſi exercitium ſubtraxeris. Plinius iunior lib. 1. ad Tacitum & 6. mirè uſum commendat. Cicero pro Cornelio Balbo: Aſſiduus, inquit, uſus, uni rei deditus, & ingenium & artem ſępe uincit: Eſt enim ratio loquendi, et regula ſermonis. Cæſar etiam in commentarijs, quod diffuſius Columella explicuit, quid nimirum inter uſum & artem interſit: ſcriptorum eſt, dicit: magis inſtruere monumenta, quàm facere artificem: Vſum & experientiam dominari in artibus, neq; eſſe ullam diſciplinam, in quam nõ peccando, diſcatur: Nam ubi quid perperam adminiſtratum ceſſit iuproſpere, utatur quod fefellerat, illuminatq; rectam uiam, docentis magiſterium.

Experientia dominatur in artibus.

Exercitatio eſt aſſiduus uſus conſuetudoq; rei alicuius tractandæ. Cicero li. 1. de Oratore: Exercitatio quædam ſuſcipienda: Eſt autem magni laboris, quem pleriq; fugimus, caput, quàm plurimum ſcribere: Stylus optimus & præſtantiſſimus dicendi, effector ac magiſter. &c. Neq; iniuria: nam ſi ſubitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile uincit, hanc ipſam profecto aſſidua ac diligens ſcriptura ſuperabit.

Aſſiduitas.

Stylus.

Phocylides.

ὀυδ᾽ ἐν ἄνευ καμάτου πέλει ἀνδράσιν ἐυπετὲς ἔργον, ὀυδὲ αὐτοῖς μακάρεσσι πόνος ἀρετῆς μέγα ὀφέλλει. Id eſt: Nullum ſine labore eſt uiris facile opus, neq; ipſis beatis: Labor autem uirtutem ualde auget. Nihil tã arduũ quod non diligentia uincat & ſedulitas: ut pulcherrimè cecinit Vergilius in Georgicis: labor omnia uincit improbus, & duris uigens in rebus egeſtas: labor & paupertas ſcientiã inuenerũt. Extat in hãc ſententiã apud Græcos prouerbiũ, θεοὶ τ᾽ ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται. Dij bona laboribus uendunt. Huc Horatius alluſit: perrupit Acheronta Herculeus labor: & Sophocles ĩ electro πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ. Id eſt: citra laborem nihil fœlix.

Labor.

Non iacet in molli ueneranda ſcientia lecto
Illa ſed aßiduo parta labore uenit.

Celtes poeta.

Iſocrates.

Sicuti produnt Græci, cũ quidã ei parẽs filiũ exhiberet, ſciſcitareturq; quidnã ei neceſſum arbitraretur: δεῖ (ἔφη) γραφιδίου καὶ νοῦ,

Penna ſeu ſtylo eſſe opus, inquit, ac mente.

Da ueniam faſſo ſtudijs quoq; frena remißis,
Ducitur & digitis litera rara meis.
Impetus ille ſacer, qui uatum pectora nutrit,
Qui prius in nobis eſſe ſolebat, abeſt.

Stylo & penna opus pueris ſtudentibus.

Cœlius lib. 6. ca. 20. Ouidius de Deſuetudine lib. 4. De Ponto.

Diuitijs uirtus præferenda.

SINE diuitias diuitum esse, tu uerò uirtutem præfer diuitijs. Nam si uoles diuitias cum uirtute comparare; uix satis idoneæ tibi uidebuntur diuitiæ, quæ uirtutis pedissequæ sint. Ex 4. lib. nouæ Rhetoricæ Ciceronis.

Diues auarus pauper est sibi.

Diuitias animi solas ego iudico ueras,
Qui rebus pluris se facit ipse suis.
Hunc adeo ditem, hunc opulentum ritè uocamus,
Magnarum quis sit, qui uidet, usus opum.
Calculus ac si quem miserè numerandus adurit,
Qui miserè semper diuitias cumulat.
Hic ut apes paruo crebroq; foramine fosso
Sudat in alueolo, mel alij comedunt.

Idem Thomas Morus.

Te ditem appellant omnes, ego planè inopem te,
Vsus facit opes.
Nam facit usus opes, testis Apollophanes.
Si tu utare tuis, tua fiunt, sin tua serues
Heredi, tua iam nunc aliena facis.

Τοῦ παλλαδᾶ.

Diues auarus.

Πλοῦτον μὲν πλουτοῦντος ἔχεις, ψυχὴν δὲ πένητος,
ὦ τοῖς κληρονόμοις πλούσιε, σοὶ δὲ πένης.

Latinè sic sonant, autore Lilio.

Diues alij sed sibi pauper.
Diuitias locupletis habes, animam sed egeni,
Heredi ô diues, sed tibi solus egens.

Thomas Morus ita transtulit.

Diuitias locupletis habes, inopis tibi mens est:
O miser, heredi diues, inopsq; tibi.

Diues auarus idem quod canis in præsepi.

In præsepe canis fœno nec uescitur ipse,
Canis in præsepi.
Nec sinit, ut fœnum, qui cupit, edat equus.
Seruat auarus opes, opibus non utitur ipse,
Atq; alios, uti qui cupiunt, prohibet.

Allusio ad Græcum.

Τοῦ παλλαδᾶ.

Diuitias ut Crœsus habes, sed uiuis ut Irus:
Ergo alijs diues, pauper es ipse tibi.

Diues tantum nobilis.

Diues nobilis nostris miseris temporibus ac perdidissimis moribus.
Non habeo quoniam nummos, uasa aurea, mensas,
Quas ornant gemmæ, sub quibus albet ebur:
Nec mea centenis insurgunt tecta columnis,
Nec domus antiquis fulget imaginibus:
Prædia nec grauidas Cereris mihi munus aristas
Producunt uites nec mihi Bacche tuum:
Nec meus est ostro sonipes, nec splendidus auro,
Nec nitet in digitis plurima gemma meis:
Insanum me cerdo uocat, sutorq; faberq;
Insanum diues, qui caret ingenio.
Accusat, mordet, lacerat, damnatq;, fugatq;
Nec me Parnasus, nec sua templa iuuant.
Nobilis est tantum diues, magnusq; potensq;,
Solus habet socios, solus in orbe ualet:
Laudatur, petitur, colitur, celebratur, amatur,
Est Prætor solus, est quoq; solus eques.
Sed meritis hominum si diuiderentur honores,
Insanum qui me, qui sine mente uocant,
Insanos sese, se se sine mente uiderent:
Solus honor merito qui datur, ille datur.

Diuitijs moderatè utendum.

Ὡς τεθνηξόμενος τῶν σῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυε,
ὡς δὲ βιωσόμενος φείδεο σῶν κτεάνων.
ἔστι δ' ἀνὴρ σοφὸς οὗτος ὃς ἄμφω ταῦτα νοήσας
φειδοῖ, καὶ δαπάνῃ μέτρον ἐφηρμόσατο.

Latinè Lilius uertit

Diuitijs utare tuis, tanquam moriturus.
Tanquam uicturus parcito diuitijs:
Vir sapiens est ille quidem, qui hæc ambo uolutans
Parcit, quiq; modum sumptibus applicuit.

Thomas Morus.

Tanquam iam moriturus partis utere rebus:
Tanquam uicturus denuò parce tuis.
Ille sapit, qui perpensis hic ritè duobus,
Parcus erit certo munificusq; modo.

Diues mortuus, & pauper, pares: ex Ausonij Epigrammatibus.

Effigiem rex Crœse tuam ditissimè regum
Vidit apud Manes Diogenes cynicus:
Constitit, utq; procul solito maiore Cachinno
Concussus dixit, quid tibi diuitiæ
Nunc prosunt, regum Rex ô ditissime, cum sis
Sicut ego solus, me quoq; pauperiore
Nam quæcunq; habui mecum fero, cum nihil ipse
Ex tantis tecum Crœso feras opibus.

Ex dictis sapientum.

Quis diues.

Quis diues? qui nihil cupit: At quis pauper? Auarus. Diues est, nihil cupiens.

Diuitijs omnia parent: Ex satyra 3. lib. 2. sermonum Horatij.

Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Heredes Staberi summam incidêre sepulchro.
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo patria,
Quid ergo
Sensit, cum summam patrimonij insculpere saxo
Heredes uoluit? quo ad uixit, credidit ingens
Pauperiem uitium, & cauit nil acrius, ut si
Fortè minus locuples uno quadrante periret,

Ipse

Ipse uideretur sibi nequior. Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaq; pulchris
Diuitijs parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam Rex,
Diuens solus sapiens & foelix. *Et quicquid uolet: Hoc ueluti uirtute paratum*
Sperauit magnæ laudi fore, Quid simili isti
Græcus Aristippus? qui seruos proijcere aurum
In media iussit Lybia, quia tardius irent
Propter onus segnes. Vter est insanior horum?

DIVES QVI VALET.

Ex epist. 12. Horatij ad Iccium.

Valetudo magnum bonum. *Fructibus Agrippæ Siculis, quos colligis, Icci*
Si recte frueris, non est ut copia maior
Ab Ioue donari possit tibi, tolle querelas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
Si uentri bene, si lateri est, pedibusq; tuis, nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Idem, epistola 19. lib. 1. ad Lollium.

Quid credis Amice precarier
Aequus animus optimus. *Sit mihi, quod nunc est, etiam minus, ut mihi uiuam,*
Quod superest æui, si quid superesse uolunt dij.
Sed satis est orare Iouem, qui donat & aufert,
Det uitam, det opes, æquum mi animum ipse parabo.

Diues qui nihil cupit. ex 14. satyra Iuuenalis.

Tantis parta malis, cura maiore metuq;
Seruantur, misera est magni custodia census.
Sensit Alexander testa cum uidit in illa
Magnum habitatorem, quantò felicior hic qui
Nil cuperet, quàm qui totum sibi posceret orbem.
Passurus gestis æquanda pericula rebus.

Plutus diuitiarum Deus cur cæcus effingatur. Auaritiæ improbatio. Aloadæ qui dicantur.

Pluton esse diuitiarum Deum, & quidem cæcum, neminem puto qui nesciat, cui saltē eius nominis opus apud Aristophanem nō sit incognitū. Plutarchus uero autor est, emanasse celebratum illud, in una omnium, quæ sub sole sunt urbium Sparta seruari diuitiarum Deū & cæcum, & iacentem, ut picturam inanimatam, ac immobilem: Quod ibi uictus facilitate, & communi cœnandi instituto efficeretur, ne furto diuitiæ conciliarentur, uel potius (ut ait Theophrastus) honore haberentur: Nam, ut taceam, quod prudēter Seneca inquit, Multum esse diuitiarum contubernio non corrumpi, & affluentibus hinc inde diuitijs, uitiorum uomitibus animum seruare inconcussum. Certè, ut Philostratus inquit, non sunt tractabiles diuitiæ,

In Sparta urbe diuitiarum Deus affectuatur.

debentq; inter ardua & difficillima connumerari. Qui enim diuitijs (ut sic dicam) inebriantur, non desinunt subinde iniurios se præbere: & in magna amplaq; fortunę laxitate, exæcutiūt. Quod si opulentiæ adhiberetur utendi ratio, reciperet iā uidendi usum plutos: Quod sophistę Herodi factitatum scimus: apud quem minimè luminibus captus diuertisse uidetur is Deus, quando bonorum affluentiam ad liberalitatis usum contulit: Quod sciret τὴν φιλαργυρίαν μὴ τροπόλιν εἶν πάσης κακίας. Id est: Auaritiā esse totius uitiositatis Metropolin. Quę res illi, ut taceam, quod Rufus Perinthius Græcorum linguam nuncupabat, & orationis linguam: immortalem apud posteros gloriā comparauit: amicos siquidem ampliter confouebat, ciuitates gentesq; inopia ad obrutas subleuabat. Erat enim hic thesaurus illi acuratissimus, multis bona sua impertiri: Addebatq;, congruere in primis non abutenti diuitijs, indigentibus opem ferre, ut desinant indigere: nō indigentibus itē, ne forte quandoq; indigeant. Inconsultum uerò diuitem, ac sordidum, cumulandisq; pecunijs immorientē, esse mortuum prędicabat Plutō. Thesauros porrò, in quos nullo fine congerātur opes, Pluti carceres uocabat: Eos, qui sepositam pecuniam uice numinis colerent, Aloadas esse dicebat: Qui cum in uincula Martem coniecissent, eidem mox rē diuinam obire perrexerunt, Postremo elegans est, apud Græcos uerbum χαλκιδίζειν, id est, Chalcidissare, quod significat, auidius pecuniæ inuigilare: Quoniam eiusmodi fuisse Chalcidienses feruntur.

Auaritia totius uitiositatis Metropolis.

Pluti carceres.

Chalcidizare incumbere pecuniæ.

Socrates ad Demonicum.

Diuitiæ uitiorum magis quàm uirtutis ministræ sunt: cùm quod ad ignauiam fenestram aperiunt, tum quod adolescentes ad uoluptates aduocent.

DIVITIARVM VSVM QVEM *esse deceat.*

De M. Antonio Ptolemæo Bione: Diuitiarum genera duo ex lib. 11. Cælij.

Et Græcus quidem hic rectè admonet, & synceriter exq; mortalium usu inprimis: sed & apud Rhabirium Poetā M. Antonius persanctè: cū fortu-

Egregia uox M. Antonij.

nā suam ad alios emigrantem ingemisceret: Hoc habeo, quodcunq; dedi. Illud, inquit Seneca, quod suspicis, quo te diuitem quoq; ac potentem putas, quàm diu possides, sub nomine sordido iacet: cum donasti, beneficium est. Propterea notissimus poëta Martialis libro quinto ait.

Extra fortunam est, quicquid donatur amicis,
Quas dederis, solas semper habebis opes.

Vere diuitiæ quæ sint. Aristoteles.

Diuitias ueras docet Aristoteles dici eas, quę necessaria uitæ suggerunt, & utilia ad ciuitatis & domus societatem: ijs siquidem sufficimus ad bene uiuendū: itē, esse diuitias ueras, quarū acquisitionem χρηματιστικὴν nuncupant: id est, pecuniariam: Hæ uerò dicuntur infinitæ, nec ueræ, quoniam appetitum non explent. De quibus itē intellexisse Solon uidetur, sicut commeminit etiā in libro περὶ φιλοπλουτίας Plut. πλούτου δ᾽ οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται. Hoc est: Diuitiarum nullus est constitutus finis hominibus: Nam diuitiæ quę necessarijs rebus constant, finitæ sunt. Extant autem organa œconomici & politici, ijs enim utuntur ad domus & Ciuitatis administrationem: Diuitias ueras ex naturæ fontibus principia ducere palàm est, alteras uerò minimè. Ad hæc autē Epicuri illud spectare, nō latere arbitror: Si ad naturā uiues, nunquam eris pauper, si ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Etenim sicut prudentissimè Seneca scribit, congeratur in te, quicquid multi locupletes possederunt, ultra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, & eò delitiarum opumq; perducat, ut terram marmoribus abscondas, & non tantum habere liceat, sed & calcare diuitias: Accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars luxuriæ ulla elaborauit, maiora cupere ab his disces. Naturalia desyderia finita sunt, ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent: Nullus enim terminus falso est.

Ad naturam uiuēs nunquam erit pauper.

Natura exiguum desiderat.

Naturalia desyderia finita sunt.

Elegans simile.

Isocrates ad Demonicum.

Omnem diuitiarum fructum non in magnitudine opum, sed in moderato rei usu familiaris, esse positum existima. Contēne illos, qui cumulandis opibus inuigilant, sed partis uti nesciunt: Idem enim usu uenit istis, quod his, qui equitandi nescij bonos equos habent.

Impossibile est diuites simul & probos esse.

Plato autem de legibus quinto: Diuites ualde simulq; probos esse, arbitratur impossibile, propterea q; nec fœlices, ut mox pecuniarum, inquit, cura ultimū honoris teneat locum. Hinc illud Ptolemæi laudatur egregiè, qui apud amicos cœnitare assuetus, sæpe etiam dormire, si quando q; illis reponeret uasa commodo, ab eisdem sumere nō uerebatur: Stragula item, atq; id genus alia plura: quòd ipse in domestica supellectile nil admodum præter necessaria haberet. ἀλλὰ τὰ πλουτεῖν ἔλεγε τὸ πλουτίζειν εἶν βασιλικώτερον. Id est: Ditare quā ditari magis regni asseuerabat. Quid quod immodicæ diuitiæ, sicut docuit Apuleius, ueluti ingentia & enormia gubernacula facilius mergunt quam regunt: quòd habeant irritam copiam, et noxiā nimietatem: Deniq; is plurimum habet, qui minimum desyderat. Quippe animus est, qui diuites facit: Pecunia ad animum nihil pertinet, aurum, argentum, magni leuatiq; mensarum orbes, terrena sunt pondera, quæ amari nequit syncerus, ac sui memor animus. Rem familiarem largam & uberem populo elargitus est Crates. Diogeni ac Anthisteni pera fuit & baculus, quod regibus diadema: proinde iucundum illud Bionis, qui apud Theognin legisset.

Grauissimum dictum Ptolomæi regis.

Maximè diues qui minimum petit.

Animus diuites facit.

πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος οὔ τι εἰπεῖν
οὔθ᾽ ἔρξαι δύναται, γλῶσσα δέ οἱ δέδεται.

Paupertate quisquis premitur, nec dicere
Nec facere quoq; ualet: obligata siquidē lingua illi est.

Diues indoctus ouis uellere aurato obtecta.

Quo, inquit, pacto ipse inops tantum nugaris, deblaterasq; aduersum nos? Diogenes diuitem indoctum esse ouem, asseuerabat uellere aurato. Cæterum in hunc usum est illud Horatij, ex epistola ultima.

Quid uici prosunt, aut horrea, quidue Calabris
Saltibus adiecti Lucanis? si metit Orcus
Grandia cum paruis, non exorabilis auro.

Diues pauper: Ex Hercule furente Senecæ.

Tubine

Turbine magno spes sollicita
Vrbibus errant, trepidiq́; metus.
Ille superbos aditus regum,
Durasq́; fores expers somni
Colit, ac nullo fine beatas
Diues. Pauper. *Componit opes, gazis inhians,*
Et congesto pauper in auro,
Illum populi fauor attonitum,
Fluctuq́; magis mobile uulgus
Aura tumida uoluit inani.
Aduocati & procuratores, iurgiorũ uenditores. *Hic clamosi rabiosa fori*
Iurgia, uendens improbus Iras
Nec sua retrò fila reuoluat.
At genus hominum fertur rapidis
Obuia Fatis, incerta sui
Stygias ultrò quærimus undas
Et uerba locat, nouit paucos
Secura quies, qui uelocis
Memores æui tempora nunquàm
Reditura tenent: dum fata sinunt,
Viuite læti, propera cursu
Vita citato, uolucriq́; die,
Rota præcipiti uertitur anni:
Duræ peragunt, pensa sorores.

Carthaginensium & Homeri sententia de Diuitijs: Ex Cælio.

Carthaginenses uerò, ut docuit Aristoteles, nõ optimos solũ sed & ditissimos censebant magistratibus admouẽdos, ueluti arbitrarentur impossibile, (Egenis magistratui ius nõ conferendum esse.) eum qui egestate premeretur, rectè synceriterq́; magistratum gerere, aut quietẽ optare. Diuitias porro esse Deorum donum Homerus canit, (Diuitiæ donum Deorum.) θεοπέσιον πλοῦτον κατέχευε κρονίων, ζεὺς δ᾽ αὐτὸς νέμει ὄλβον ὀλύμπιος ἀνθρώποισι. Sed & Solon diuitias, inquit, habere quidem cupio, per (Graue dictum Solonis sapientis.) iuriam uerò consequi nolim: subsequitur enĩ mox suppliciũ. Inter L. Metelli fœlicitatis argumẽta, id recensetur, Pecuniã magnã bono modo inuenisse, insulas collustrans. Themistocles pecu- (Themistocles.) niã hinc inde corrogabat: adijt & Andrios, urgensq́; infestius: Duos, inquit, (Duo Dij Vis & suasio.) ad uos adfero Deos, uim, & suasionem. At illi nec minus festiuè: duos quoq; apud se & magnos qdẽ residere Deos, intulere paupertatem & impossibilitatem, qui numos illi erogari prohiberent. Succurrit & in mentione illa lepida equidẽ nec minus inutilis historia, super Cytharædo Timotheo. Agebat is apud Athelaum, sed cum spe aliquanto parcius ab eo donaretur, non desinebat illum lacessere: Quin succinẽs quãdoq; Commation illud σὺ δ᾽ ἐκ τὸν γηγενέταν ἄργυρον αἰνεῖς id est. Tu autem terræ filium argentum laudas? Intendebat in Archelaum: At is festiuiter, σὺ δ᾽ αἰτεῖς, id est. Tu autem petis. Nec minus scitu (Festiuum dictum Archelai.) id iucundum est, Eulogias dici munera, quæ Prælatis offerant subditi, & quæ sacra petentes consilia deferant Presbyteri. Dicũtur uerò Eulogiæ, uelut planẽ (Eulogię munera præstita Ducibus.) benedictiones sint, εὐοῖ autẽ obiter uox bachantium est. Vnde Eua mons Messeniorum dictus est.

Pelopidæ dictum.

Pelopidam uerò scribunt eruditi, cũ ab amicis incusaretur, quod pecuniæ cogendæ, rei in primis necessarię, parũ curiosus foret: Per Iouem necessarię, sed Nicomedi huic erat Nicomedes claud᾽, (Nicomedes claudus.) ac mutilus. Illud postmodum adijciamus, quod non ingratum in Symposiacis refert Plutarchus. Vbi diuites incessit domicilia comparantis triacontaclina, & eo etiamnum ampliora: Horũ, inquit, conuiuia Panegyriarcho uerius, (Panegyriarchus. Symposiachus.) quam Symposiarcho indigere uidẽtur. Plutum enim arbitrantur aplutum ac cæcum uerè καὶ ἀλιθεύσιον id est, citra decursum, in testes sortiatur plures, sicuti Tragædiæ spectatores: Nam & nobile (Phryne scortum nobile.) scortum Phryne, atq; eo nomine prædiues, mœnia Thebarũ substructuram se pollicita est, modo ascribi paterentur ciues, ἀλέξανδρος μὲν κατέσκαψεν, ἀνέστησε δὲ φρύνη. id est, Euertit Alexander quidem, sed restituit Phryne: Illud uerò nõ insuper habendum, in Tegeatum agro esse montẽ, Cresium nomine, id est, κρήσιον, in quo fuerit Aphinij sacellum: Nã (Aphinij sacellum in monte Cræsio) ubi cum Aerope congressus est Mars, ueluti memorant Tegeatæ, natus inde Aphinus matri nihilominus inhæsit, Partim quãuis inmortuæ, ac ex uberibus ui numinis, partim, multũ copiosumq́; lac suxit. Qua ratione in Deos (Aphinus Diues.) translat᾽ Aphinus, id est, diues fertur nuncupatus.

Minyas primus Thesauros recondidit.

Thesaurum recondendis pecunijs, hominum primus struxisse Minyas traditur. Fuit hic Chrysę filius, ex Chrysogenia natus, & Neptuno, à quo nuncupatos ferunt Minyas, qbus imperitarit.

Hic prætrea Miniias & diuitijs creditur cunctos anteisse mortales.

Orchomenus Miniiæ filius fuit, unde Orchomenij dicti: Ad eum uir Aegiu' uenit Hyettus, post Moluri cædem in uxoris adulterio depræhensi: is ab Orchomeno regionis parte accepta, omniũ primus in adulteros legem sanxit: Quẽ postea imitatus est Draco Athænis.

Hyettus primus legem in adulteros fixit, hunc imitatus Draco.

Diuitiæ miris modis excrutiant possessorem suum. Satyra 10. Iuuenalis.

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, & cũcta exuperans patrimonia census.

Idem.

Prima ferè nota, & cunctis notissima templis:
Diuitiæ, crescant ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro, sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus, tunc illa time, cum pocula sumes
Gemmata, & lato setinum ardebit in auro.

Omnes diuites esse preciant.

Diuitiæ, quantumuis immensæ, animo auari non sufficiunt.

Nec Crœsi fortuna unquàm, nec Persica regna
Sufficient animo: nec diuitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui claudius omnia.

Diuitiæ nullum à morte liberant.

Aequam memento rebus in arduis
Seruare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Lætitiam, moriture Deli.

Cedes coëmptis saltibus & domo,
Villaq́; flauis quam Tyberis lauit,
Cedes & extructis in altum,
Diuitijs potietur hæres.

Diues ne prisco natus ab Inacho,
Nil interest an pauper, & infima
De gente sub diuo moreris,
Victima nil miserantis Orci.

Omnes eòdem cogimur, omnium
Versatur urna, serius, ocius,
Sors exitura, & nos besternum
Exilium impositura Cymbæ. Ex oda tertia libri secundi Horatij ad Delium.

Ouidius in Metamorphosi.

Serius aut citius sedem properamus ad unam.

Horatius lib. 1. Ode. 2. 28.

Sed omnes manet una nox,
Et calcanda semel uia leti.

DOLOR.

Eius necessitas, & remedium.

OLOR est mot' asper in corpore & sensibus alienus. Cicero libro 2. Tusculanar. Quæstio: Vel est ægritudo crucians. Libro 4. ibidem. Vel est offensio animę ex carne, & quædam ab eius passione dissensio: Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei. Secundum Thomam 1. secundæ. Est passio animæ in appetitu sensitiuo, uel intellectiuo.

Secundum Aristotelem lib. 10. Ethicorum.

Est dolor indigentię eius, quod naturæ accommodatum est: Voluptas uerò, expletio, atq; facietas.

Sententia Aristotelis.

Cor non comedendum. Id est, mœrorem ex ànimo deponendum esse. Refert alicubi Diuus Hieronymus.

Seneca in Epistola 63. Ad Lucilium.

Turpissimum est in homine prudente remediũ mœroris, lassitudo mœrendi: malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. Annum fœminis constituère maiores ad lugendum: non ut tamdiu lugerent, sed ne diutius. Viris nullum legitimum tempus est, uix retractis à rogo, uix à cadauere reuulsis, cui lachrymæ in totum mensem durauerint: Nulla res citius in odium uenit quàm dolor, qui recens consolatorem inuenit, et aliquos ad se adducit: inueteratus uerò deridetur, nec immeritò: aut enim simulatus, aut stultus est.

Idem 64. Epistolarum.

Finem dolendi qui consilio non fecerit, tempore inuenit.

Idem Epistola 79.

Vinceris à dolore si cesseris: uinces si te contra dolorem intenderis.

Ibidem.

Magnos cruciatus habet morbus, sed hos tolerabiles interualla faciunt, summa doloris intensio citò inuenit finẽ: Nemo potest ualde dolere, & diu: sic nos amantissima nr̃i natura disposuit, ut dolorem, aut tolerabilem, aut breuem faceret. Hoc itaq; solatiũ uasti doloris ẽ.

Idem.

Idem in Prouerbijs.

Animo dolenti nihil credere oportet. Etiã innocentes cogit mentiri dolor. Homo ne sit sine dolore, fortunam inuenit. Læsi doloris remedium est inimici dolor. Dolor decidit, ubi quo crescat, non habet.

Senarius Græcus.

πλαίου λιμὴν μὲν, ἀλυπία δ᾽ ὅρμος βίου. id ẽ.
Cupio in mari portum, in uita indolentiam.

Animi moderatio, & paupertas, optimæ medicinæ sunt depellendorum dolorum.

Iam hinc ad Podagræ remedia ueniẽdum est, ô si quis eo morbo tentus, in hanc epistolæ partem fortè oculos coniecerit, quam putas spem concipiet fomenti cuiuspiam, aut pulueris, aut lenitiuum cuiuscunque consilij? desinat ex me talia sperare: uolo labori suo parcere, si ex his literis hoc sperat, ulterius non legat. Huius enim generis remedia medicorum eruditiores magna ex parte desperant: Reliquos si consulas, nihil homini diuiti desperandum, nihil inopi sperandũ dicent: cum tamen sæpius diuitum domos hæc pestis inhabitet. Si hos igitur audire uolueris, præstabunt tibi, ut inter angustias præsentium dolorum, & futuræ sanitatis spem semper ligatus ulules, semper oleo, tristicia unctus, atque unguentis madidus ingemiscas: Ego uero te siccum solutumque, ac liberum dolore maluerim, dieta, exercitio, laboribus, aduersus nouum hostem solidare corpusculum: hac in re nihil à medicis sperate, præter uerba. Si qd aduersus Podagram auxilij est, totum à paupertate, uel si frustra sit, ab animi moderatione poscendum. Podagræ medicina optima est paupertas, seu illam necessitas, seu uoluntas adtulerit, ultimam hanc, fragilitatem uocant: quam definiunt uoluntariam paupertatẽ. Petrarcha hæc in lib. 6. Epistol. 80. De rebus familiaribus ad Iohannẽ Columnã.

Idem de remedio fortunæ: Dialogo. 49.

Dolor. Infans meus ex alto præceps perijt. Ratio. Languidè pereuntibus mors durior sæpe, & angustiæ longiores: Dolor omnis eò tolerabilior, quò breuior.

Græci Senarij.

Ἀεὶ τὸ λυπεῖν ἐκδίωκε τοῦ βίου.
Semper procul mœrorem è uita pellito.
ἀρ᾽ ἐστι συγγενὴς ἡ λύπη καὶ βίου
Tristitia uitæ cognata est mortalium.
Βιοῦν ἀλύπως θνητὸν ὄντ᾽, οὐ ῥᾴδιον.
Expers doloris nulla uita uiuitur
Λύπαι γὰρ ἀνθρώποισι τίκτουσι νόσους. id ẽ.
Aerumna morbos adijcit mortalibus.

Cicero lib. 1. De finibus bonorum & malorum.

Neque uerò porrò quisque est, qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, consectetur, si adipisci uelit. Sed quia nõnunquàm eiusmodi tempora incidunt, ut labore et dolore magnam aliquam quærat uoluptatem: Ibidẽ. Dolores suscipiũtur, maiorum effugiendorum gratia.

Cicero lib. 2. Tus. quæstio.

Tristis enim res est dolor, sine dubio aspera, amara, inimica naturæ, ad patiẽdum tolerandumque difficilis. Aspice Philoctetam, cui credendum est gementi: Ipsum enim Herculem uiderat in Oeta, magnitudine dolorum eiulantem.

Ibidem.

Satis mihi dedisti, cum respondisti, maius tibi uideri malum dedecus, quàm dolorem.

Ibidem.

Consuetudo enim laborum perpessionem dolorum efficit faciliorem.

Ibidem.

Ipse labor quasi collum quodam obducit dolori.

Ibidem.

Appellata est enim à uiro uirtus: uiri autem propria maximè est fortitudo: Cuius munera duo maxima sunt, mortis, dolorisque contemptio.

Ibidem.

Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis uindicabit ante, penè quam inuenerit.

Ibidem.

Si summus dolor est, breuem esse necesse est.

Ibidem.

Sed hoc idem in dolore maximè est prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter muliebriterue faciamus.

Ibidem.

Ibidem.

Ingemiſcere nonunquam uiro conceſſum eſt, idque raro, eiulatus ne mulieri quidem.

Ibidem.

Si gemitus in dolore ad confirmandum animum ualebit, utamur: Sin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillis, ſi abiectus, ſi flebilis ei qui ſe dederit, uix eum uirum dixerim: Qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid adferret, tamē uideremus, quid eſſet fortis & animoſi uiri: cum uerò nihil imminuatur doloris, cur fruſtra turpes eſſe uolumus?

Senarius Græcus.

Τὸ ζῆν ἀλύπως, ἀνδρός ἐστιν εὐτυχοῦς. id eſt. *Caruiſſe triſticia, fœlicis eſt uiri.*

Seruius Sulpitius, in Epiſtola Ad Ciceronem Conſolatoria.

Nullus dolor eſt, quem non longinquitas temporis minuat.

Iuuenalis 13. Satyra.

Flagrantior æquo
Non dolor eſſe uiri debet, nec uulnere maior.

Ouidius lib. 2. de Remedio amoris.

Filius hunc miles, hunc filia nubilis angit,
Et quis non cauſſas mille doloris habet?

Euripides in Oreſte.

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν ὧδ' εἰπεῖν ἔπος,
οὐδὲ πάθος οὐδὲ ξυμφορὰ θεήλατος,
ἧς οὐκ ἂν ἄραιτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις. id ē.

Hoc modo uertit Cicero.

Nulla eſt tam difficilis fando ratio,
Nec ſors, nec ira, nec tam inuictum malum,
Quod non natura hominis patiendo ferat.

Idem.

Is eſt diues, qui mala, quæ contingunt, tantum æquo animo ferre poteſt. Malis, quæ eueniūt, ſuccenſere minimè debemus: tantum rectè agamus, benè rem gerimus.

Cicero hanc ſententiam in Epiſtolis ſequutus: nullum malum, nihilque dolēdum præter culpam, dixit.

Euripides in Hecuba.

Φέρω τὸ δ' ἄλγος, ἐν κακοῖσι δ' οὐ ῥᾴδιον βροτοῖσιν εὐφημεῖν στόμα. id eſt. Fero dolorem: namque in malis benè loqui haud facile fuerit.

Idem.

Ἀνὴρ ἄριστος ἐν ταῖς συμφοραῖς ἐλπίσι πέποιθεν ἀεί, τὸ δ' ἀπορεῖν ἀνδρὸς κακοῦ. id eſt, Vir optimus in calamitatibus ſemper ſperat, nam dubitare, uerè eſt improbi.

Eadem ferè Sententia Appollodori.

Οὐκ ἀθυμεῖν τὸν καλῶς πράττοντα δεῖ, τὰ βελτίω δὲ προσδοκᾶν ἀεί. id eſt. Non oportet eū dolere, qui benè agit, ſed ſemper potius expectare meliora.

Sotacus.

Dolor & triſticia procul à te erit, ſi recta ſectatus fueris.

Prouerbium Græcum.

Ὅπου τις ἀλγεῖ, κεῖσε καὶ τὸν νοῦν ἔχει. id eſt; *Vbi quis dolet, ibi & mentem habet.*

Antiphon.

Λύπη μανίας ὅμοιός ἐστι. id eſt, Triſticia eſt uicina inſaniæ.

Thucidides Hiſtoricus.

Ὅσοι πρὸς τὰς ξυμφορὰς γνώμῃ ἥκιστα λυποῦνται, ἔργῳ δὲ μάλιστα ἀντέχουσι, οὗτοι ἄριστοι. i. Qui in calmitatibus animo minimè dolent, opera nihilominus ac diligentia obſiſtunt, hi optimi putandi.

Democrates.

Optima eſt uita plurimùm lætari, minimum dolere: Hoc tantum aſſequi poteris, uoluptates in rebus mortalibus ſpernendo.

Pittacus Mitylenæus prudentis eſſe ait, curare ne ueniant mala: fortis uero ſi ueniant, tolerare.

Metrodorus.

Πρᾶγμ' ἐστὶν ἐπὶ πόνων προσδοκᾶν. id eſt, *Difficile in laboribus expectare.*

Thraces, teſte Plinio, dies infauſtos, nigro calculo, fauſtos, albo notabat,

Horatius.

Threſſa ne careat pulchra dies, nota.

Socrates interrogatus, quonā modo minimò doleremus, hoc fieri, dixit, nullatenus poſſe: Non eſſe enim quempiā, qui ciuitates aut domos inhabitet, aut cum hominibus conuerſetur, qui non triſticia quandoque afficiatur.

Philomenes.

Nullus eſt uſquàm mortalium cui nō aliquid accidat, aut acciderit: Qui autē minimi facit illud, hic ſapit & fœlix eſt.

Menander

Menander Comicus.

Μηδὲν πράττων κακῶς, λίαν ἀθυμήσῃς ποτέ. id est,

Nihil unquam infœliciter gerens, etiam quandoque ualde dolebis.

Idem.

Malorum faciem tantum ne aspice, sed quæ intus latent, bona. Eteni nulla bona, nisi admixta malis sunt.

Cratis Cynici epigramma Græcum, quod Volaterranus sic uertit.

Quæuis uitahominum misera est.

Quod uitæ genus exposces e fora turbida sectans,
Iurgia, difficilesque ipse sequeris opes.
Multa domi anxietas, ruri dolor, horror in alto:
Inque bonis dubium, siquid habebis, erit.
Si pendes animo, durum, si uxorem duxeris, ibis
Sollicitus, tristis, si sine coniugio.
Pœna patri dolor est orbo, uesana iuuentus
Desipit, & membris fracta senecta uenit.
Ergo exoptandum est, aut nunquam in luce fuisse,
Ocyus aut tolli de medio genitum.

Plutarchus de consolatione ad Appollonium scribit

Philippum Macedonum, cum tres eodem tempore fœlices nuncios accepisset, duos de uictorijs, tertium de filio nato, scientem, quod aliquis dolor semper læta sequeretur, deos rogasse, ut alicuius moderati casus temperamento fortunæ iuuidiam minuerent.

Homerus Iliados. ω. id est. 24. lib.

Δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὔδει,
Δώρων οἷα δίδωσι κακῶν, ἕτερος δὲ ἑάων
ᾧ μὲν κομμίξας δώῃ ζεὺς τερπικέραυνος
Ἄλλοτε μέν τε κακῷ ὅγε κύρεται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῷ,
ᾧ δέ κε τῶν λυγρῶν δώῃ λωβητὸν ἔθηκε
καί ἑ κακὴ βούβρωστις ἐπὶ χθόνα δῖαν ἐλαύνει,
φοιτᾷ δ' οὔτε θεοῖσι τετιμένος οὔτε βροτοῖσιν. id est.

Bina Iouis summi dicunt in limine dudum
Vasa, quibus sortem Deus ipse emittit utramque:
Ille miser cui sors fati contingit amara,
Heu quantos etiam gemitus quàm dura uidebit
Exitia, atque omnem mixtam mœroribus atris
Vitam aget, hunc homines odio superique sequentur.

Remedium sapienti contra dolorem fuerit, non expectare tempus obliuionis partem cuncta mitigantem, sed omni studio prœueniedo cuncta prius mala præmeditari. Ex quo Theseus in Euripidis tragœdia, inquit: Futuras mecum comentabar miserias, aut mortem acerbam, aut exilium, seu magnum aliquod malum, ne me imparatum cura lacceraret recens.

Post alterum erit alienas calamitates respicere: Nā Cicero, itemque Plutarchus in lib. de consolatione testantur Socratem dicere solitū: quod si malorū aceruus omnium foret, & quisque ex eo partem auferret, nemo non existimaret minora sua portione ea esse, quæ ferret.

Plautina sententia.

Animus in re mala æquus, dimidiū mali est.

Plutarchus eodem Tractatu.

Longè faciliorem corporis dolorem existimat, quod cruciati sensus, cū absque ratione sint, mentem, rationēque præcipitem agunt, ac de statu per uim dimouent. Animus autem sapientis ab omni exteriore impulsu liber, cum sui sit tantum arbiter, sibi melius imperabit. Vide reliqua apud Volaterranum, libro trigesimo primo Philologiæ.

EBRIETAS.

Temulentia. Bibacitas.

EBRIETAS est appetitus bibendi ultra mensuram: ex quo prouenit rationis priuatio. Vel est, per quā mentis quædam sui obliuio generatur, ex superfluæ potationis indulgentia. Isidorus lib. Etymologiarū.

Vel est priuatio usus intellectus, facta ad aliquod tempus, ex immoderato potu uini. Græcis μέθη dicta.

Ebrius differt ab Ebrioso:

Ebrius dicitur, qui nimio potu alienatus est mente: græcis μέθυσος: Contrarium est sobrius, quasi sine ebrietate, qui in cibo et potu temperans est, et qui nō est actu ebrius: Ebriosus sæpe & semper ferè ebrius dicitur. Sic ebrietas fit ex causa, sobrietas ex more & assuetudine.

Heraclitus.

Vir inebriatus uacillat, & ab impubere puero ducitur, animam habens humidam, ignauus quorsum uis.

Chrysippus ebrietatem ferebat esse paruam insaniam.

Pythagoras uocabat ebrietatem insaniæ meditationem, πυθαγόρας ἔλεγε, τὴν μέθην μανίας εἶν μελέτην.

Cicero, libro quarto Tusculanarum Quæstionum, & libro 12. Epistolarum.

Ebrietas & affectionis. Ebriositas est habitus. Temulentia ebrietas est, opinatio uehemens de uinolentia, quasi ualde sit expetenda. Inter ebrium & ebriosum multum interest: sic ebrietatē & ebriositatem: alterum esse affectionis, alterum habitus.

Beroaldus in Ciceronem.

Temetum Prisci uinum dixère: ductum ab eo, quod mentem labe faciet: Hinc abstemij, à uino se continentes.

Seneca inquit, animum hominis nimio uino turbari, & nihil aliud esse, quàm uoluntariam insaniam, quæ hominem efficiat sui ignorantē, item capitis uertiginem gignat, & ingenium obrutum prorsus sepeliat.

D. Augustinus, ad sacras uirgines.

Vinum potum moderatè est medicamentum, plus iusto sumptū, uenenum esse cognoscitur: Iucunditati, non ebrietati creata est uini materia.

Idem Epistola 140.

Valde turpe est, ut quem non uincit homo, uincat libido: & obruatur uino, q non uincitur ferro.

Ennium Poëtam nunquàm nisi potum ad arma dicenda accessisse dicunt: certè ad ferenda tractādaq; arma, multa potione uini opus esse fateri oportet, cū multo maius existat, bellum gerere, quā describere. Cœlius rhodiginus. Quære in uerbo; carmina aquæ potoribus.

Eretriensis dictum.

Eretriensem adolescentulum ferunt, cum diu Zenone usus esset preceptore, atq; in patriam uelut postliminio rediret, sciscitante uehentius patre, quid demum ex sapientiæ hausisset fontibus: mōstrabo, inquit: At pater indignabūdus hoc nomine, ueluti opera planè perijsset ac impensa, cū intentaret plagas, clementer filius & quietè insolentiam ferens, ipsum hoc, inqt, ex Philosophiæ retuli contubernio, ut parentis iram possem concoquere.

EBRIETAS.

Ira, cupido, uenus, Veneris monstrosa uoluptas,
Ebrietate ferunt continuasse gradum.
Taurus habet certas potandi tempore leges,
Sic equus, & liquidus quam uehit aër auis.
Sed nos diuina qui cum ratione uigemus,
Cur Venus & Bacchus, nocte dieq; tenet?
Icarus occiditur: primus quia pocula Bacchi
Protulit: hæc uulgus dira uenena ratus,
Dum poti caderent proni, facieq; supini,
Et toto nullus corpore sensus erat.

Cyrus apud xenophontem similia refert. Quære haustus.

Vinum caret clauo.

Vinū caret clauo. Atheneus lib. 10. Dipnosophistarum de potationibus differēs, elegāter uulgò dici solere scribit, τὸν οἶνον οὐκ ἔχειν πηδάλια, id est: Vinum non habere clauum: propterea quod ebrietas, nihil consultè uel moderatè uel dicit, uel facit: Obruitur enim

tur enim uel ratio, quæ claui uice sobrios moderatur, ac gubernat. Huc pertinet Ouidianum illud:

Nox & amor uinumq; nihil moderabile suadent,
Illa pudore uacat, Liber amorq; metu.

POTATORVM AMICITIA VITREA.

Vincent. Obsopœus in comment. Epigrammatum Græcorum.

Noctu inter pocula, ubi uino omnes incaluimus, sumus inter nos amicissimi & humanissimi, tanto amore mutuò complectentes, ut nihil fieri possit humanius, coniunctius, & amantius: At ijsdem manè facto, & concocto uino, omnis illa uinosa humanitas & amicitia in ferinam rabiem uertitur. Ex quo facilè quilque colligit, potatorum amicitiam non nisi esse uitream, eamq; simul cum uino euanescere.

D. Augustinus lib. 5. super Genesin.

Ebrietas decepit, quem Sodoma non decepit: uritur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non urebat.

In ebrios.

Vespere cum bibimus, homines sumus atq; benigni,
Manè homini siccus, trux fera surgit homo.

Ebrietas mors memoriæ.

Plinius lib. 14. nimio potu, scribit, omnium fere rerum gigni obliuionè, mortemq; memoriæ, furoremq; etiam latius induci: præmiumq; summum ebrietatis, est libido portentosa, ac iucundum nephas.

Ouid. lib. 12. Metamorph.

Ebrietas geminata libidine regnat.

Horatius in epist. 9.

Quid non ebrietas designat, operta recludit, Ebrietas secreta reuelat.
Spes iubet esse ratas, ad prælia trudit inermem.
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices, quem non fecêre disertum.

Incredibile quod sequitur, ab Aristotele tamen historiæ animalium sexto, traditur: Syracusis potator quidam egregius ouis sub storea positis in terra, tam diu potabat, donec oua æderent fœtum.

Αὐτόματος ἄριστος ὁ ἀκρατής.

Potio spontanea omnium suauissima.

Sunt sponte exhausti lætißima pocula potus,
Baccho & potori, uina coacta nocent:
Hunc quia clàm tellus uenis effundit: at illum
Fert ad Lethæas immoderatus aquas.
Vinosi dira pereatis morte bibones,
Lætus ego saltem uina modesta bibam.

Vinum dißipat curas.

Funde falerna mihi, curas ut dißipet omnes
Laneus, puris & uitreis Phialis.
ἄδηλον.
Indulge Baccho, sorbent lætare, futurum
Quid sit cras, hominum noscere nemo potest.
Ne temet cursu, uanoq; labore fatiget,
Quod potes, ex animo uiuere perge tuo:
Quod potes imperti, comede, & mortalia uolue
Mente tua, differt à nece uita nihil.
Si tibi contigerit, momento hac uescéris aura,
Sin moreris, rerum rex alienus eris.

Martialis lib. 2.

Hunc quem uina tibi, quem mensa parauit amicum,
Esse putas fidæ pectus amicitiæ?
Vinū amat, et cyathos, & sumina, & ostrea, non te:
Sublato uino, nullus amicus erit.

Ebrietas.

Vinum humanis corporibus grauissimus liquor, modicè sumptum non officit stomacho, non cerebro: sed digestionem adiuuat, uires alit, appetentiam ciborum inuitat, sanguinem coloremq; hominum iuuat: tristitiæ curam hebetat. Vnde Bacchum, teste Seneca de uitæ tranquillitate, Liberum dixerunt, quod animum à seruitio curarum liberet, algorē expellat, somnumq; cōciliet. Hinc Asclepiades medicus utilitatem uini æquari uix potentiæ deorum posse pronunciare non dubitauit: At copiosius haustum, caput turbat, & stomachum lædit. Vnde Plinius, prorsus, inquit, ut iure dici possit, neq; uirib⁹ corporis utilius aliud, neq; aliud uoluptatibus perniciosius, si modus absit: Hinc scatet ebrietatis libido portentosa, pallor, genæ pendulæ, oculorum ulcera, tremulæ manus, effundentes plena uasa: & quæ sit pœna præsens, furiales somní, & inquies nocturna: Hinc ex ore halitus fœtidi, hinc rerū omnium obliuio, morsq; memoriæ: Nam uapore cerebrum debilitat, membra remollit. Vnde pueris & nutricibus non esse dandum, monet Aristoteles in lib. de Somno & Vigilia, & Auicenna: Vinū pueris, inquit, dare, est ignem igni addere.

(margin: Vini moderatè sumpti utilitas. — Ebrietas mors memoriæ.)

Seneca morum censor grauißimus ad Lucilium.

Epulæ cruditates adferunt: ebrietates, neruorum torporem, tremoremq;: Libidines pedum, manuum, articulorumq; omnium deprauationes.

(margin: Epulæ. Ebrietates. Libidines)

Propertius, Elegiarum secundo.
Vino forma perit, uino corrumpitur ætas:
Vino sæpe suum nescit amica uirum.

Paulus cap. 5. ad Ephesios.

Nolite inebriari uino, in q̃ est luxuria.

Salomon Prouerb. cap. 20.

Luxuriosa res uinum, & tumultuosa ebrietas: quicunq; his delectatur, non erit sapiens.

In Decretis Pontificalibus, dist. 35.

Luxuriæ fomentum & incentiuum uinum. Lege librum secundum Grabaldi.

Ebrietas uoluntaria insania.

Ebrietas, è sententia Catonis, est uoluntaria furoris species: Nam per eam & sensu, & mente excedimus, ut est apud Dionysium Areopagitam.

Notum est, Archesilaum philosophum, cum uinum immodicè hausisset, obijsse ætatis anno septuagesimo quinto. Rauisius Textor, 2. parte officinæ, Titulo de gulosis, edacib⁹ ac uinolẽtis.

Ebrietatis nocumenta.

Ebrietatem celeberrimi è nostris autoribus esse uoluntariam dixère insaniam. Sed ita etiamnum, ut si in plures paulò extendatur dies, habitus is, etiam manifestarius euadat furor. Mirum tñ est, quàm multi mortaliũ in hanc fœditatis, ut sic dixerim, coloniam transscribendi passim nomina dent: Affluunt hinc inde agminatim, nõ pullati solùm ac extranei, sed terrarũ quoq; principes, & quos nõ irruẽtes hostiũ numerosi exercitus, nec uolantia tela, aut è machinis uasta mole, & ruinis saxa propulsa, excussa'ue contriuere, fœda uini desideria deiecère in sinum, & uelut captos iure belli ante triumphales currus, duxère cathenatos. Alexandrũ uastissima terrarũ transmissa spacia, cũ hoste barbara feritate terribili, tum uniuersa prælia, tot hyemes imbriũ, & frigoris horrore deformes, sub pellibus transactæ, tot locorũ ac temporum inenarrabiles difficultates, tot fluminũ ex ignotis promicantium uastitas, ac deniq; tot, tantorũq; mariũ formidabilis & ꝓcelsa magnitudo, inuictũ tñ, ac uelut Deũ humano in corpore hospitantẽ seruarũt: sed enim, mirũ dictu, bibendi ardor infatigabilis, & Herculancus ille, ac fatalis scyphus cõdidit: Hinc fœda maiestatis eius suggillatio, inter pocula amicos indignatione rapida, & uinolenta transuerberãtis. Namq; ita ꝓrsum habet. (Ratio.)

Eruit oẽ uitiũ ebrietas, intẽdit, ꝓfert, ac conatib⁹ deprauatis obluctantẽ obsistẽtẽq; uerecundiã intrudit: ut frõte attrita, uel ultra uotũ, insolẽti hoi augescat superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido. Iam uerò M. Antoniũ, alioquin magnũ uirũ, & ingenij etiam eminentis, quæ res alia in pniciẽ coniecit, q̃ ebrietatis malũ? (M. Antonius uinolentus.) Hæc demum medicæ artis summũ autorẽ, falsum fieri Hippocratẽ coẽgit, à quo sententiarũ sexto proditũ scimus: Fœminis nec capillos defluere, nec pedes laborare: nisi menstrua defecerint. Errorẽ manifestariũ, in quẽ nõ fœminea natura mutata, sed uitio deprauata & uicta medicæ scientiæ conditorẽ principẽ impegit. Agnoscit quoq; interpretũ eminentissimus Galenus: Nã uacuationis, inqt, ratione mulieres podagra immunes sũt: Etenim citra materię exuberantiã, nunq̃ consistit podagra, quanq̃ partes pati & affici ampliter possunt. Cæterum & hoc loco monendũ, ut olim uera et rata secta hæc, & præceptio Hippocratis fuerit, nõ integrè suppressis menstruis, ob incertiora errata, quæ data æuo admittebãt mulieres. At nũc ob uitæ usum lasciuiorẽ, atq; efferuescẽtis luxuriæ æstũ, ciborũq; cupedias illecebras, quædã podagra tentanť anteq̃ substiterint mẽses. Nil mirũ igiť: Nam, ut grauissimè inquit Seneca, cũ uirorũ licentiã æquarint, corporumq; uiriliũ assequutæ incõmoda sunt, non minus peruigilant, non minus potant & oleo et mero uires ꝓuocãt. Uinũ omne uomitu remittũt, equo niuem rodũt, solatium stomachi æstuantis.

Ennius articulari morbo cõsumptus ẽ, quem ex immodico uini usu cõtraxerat: quam rem egregiè docet Serenus. (Ennius poeta uinolentus.)

Ennius ipse pater, dum pocula siccat iniqua:
Hoc uitio tales fertur meruisse dolores.

Ennius podagricus. Hæc Cœlius lib. 19. Lectio. antiquarum.

Alia ebrietatis mala.

Nec tñ ebrietatis hæc sola pernoscunť mala, nã & illud scimus obuenisse q̃nq;, ut uinolentus aliquis obmutesceret repente, conuulsusq; emoreretur, nisi forte obrepsisset febris: Aut cũ ad eã horã uenisset, qua crapula soluiť, facultatẽ recepisset loquẽdi: Oppletis siquidẽ neruis spasmus superuenit siue cõuulsio. Solet autem

autẽ eos facilè uinum replere, quibus calida est natura: Calida namq; peruadunt celerius: quod si resiccentur nerui, incalescantq;, discutitur conuulsio, quod commolori febris ualet.

Crapula. Græci κραιπάλας uocant, ubi temetum capiti detrimẽta cõcinnat. Vocaẽ enim græco intellectu, lucta capitis, & agitatio, & uibratio. Lucta capitis.

Ebrietas sacrilegiũ reputatur in fœmina præcipuè, sed infinitè plus in dñi spõsa

Hieronymus.

Verissimum est, ignem in gremio gestare, qui assiduè utatur uino.

Vetris ingluuies & ebrietas tã animæ q̃ corporis infirmitatis causam & materiã tribuunt. *Exempla turpis ebrietatis.*

Noë fœmora ex ebrietate nudauit. Ge. 9

Loth cum filiabus dormiuit. Loth autẽ, quem Sodoma non uicit, uina uicerunt. Gene. cap. 20.

Paulus ad Rom. cap. 20.

Bonũ est uinũ nõ bibere, & carnes nõ comedere: uinũ enim post diluuiũ, cum carnibus dedicatum est.

Quot nũc cottidie occidendi essent. Solon unus è sapientibus, morte principem esse mulctandum lege sanxit, si deprehenderetur ebrius.

Pittacus Mytilenæus, quum peccaret, duplici dignos incommodo statuit.

Nota.

Ebrij puniendi, quod peccant, & q̃ se ingurgitant præter & contra naturam.

Seneca, hominibus, inquit, int' oleũ & uinum occupatis, ad uotũ dies agitur, si benè desudarunt, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius ieiuno gutture ingesserunt bibere ac sudare uita cardiaci est.

Sicceram, esse conuenit hebræo sermone potionem quamlibet, inebriari qua quis potest, Græci sic: πᾶν πόμα ἐμποιοῦν μέθην, μὴ ἐξ ἀμπέλλ δὲ σκευαστὸν σύνθετον. Sunt qui uinum interpretentur dulcibus permixtum. Id est: ἡδύσμασι συμμιγέντα οἶνον.

A quibus medicis aut Philosophis admittatur quãdoq; ebrietas Pannaria. Ebrietas Catonis dicta in Cæsarem.

Mirari uerò plurimum fateor, in uinolentia pragmatia ista medicæ scientiæ peritorum in primis quorundam, non sine cunctatione proferendam sententiam. Quippe 1. Canonis scribit Auicenna malũ esse utiq;, frequentem ebrietatem, quod hepatis inde ac cerebri uitietur cõstitutio, imbecilliores fiant nerui: unde tremor & conuersio oritur, & paralysis: Sed & Apoplexia, obstipatis spirituum animaliũ meatibus, humecta cerebri potestate auctius redundãte: Cæterum, inquit, quibusdam uisum, si mensæ bis, aut semel admittatur ebrietas, insigne sentire emolumentum, quod somni profundiores ratione, uirtutib' animalibus alleuamentũ inducatur, & quies. Itẽ prolicia sudor, ac quæ superfluunt, resoluant.

Plato philosophus liberaliorem aliquando uini usum approbasse uidetur, 1. de Legibus: Sic enim retegi facilius hominum mores putat.

Seneca quoq; ille, Stoico supercilio mirè grauis, nonnunq̃, inquit, & usq; ad ebrietatem ueniendum, non ut mergat nos, sed ut deprimat curas. Inde Horatius, lib. 1. Ode 7. *Nunc uino pellite curas.*

Plutarchus in uita Catonis Vticensis.

Cato Cæsarem dicebat sobrium accessisse ad euertendam rempublicam.

Euripidis illud de Venere, ad uinum transferri potest.

Εἰης μοι μέτριον δὲ πως μηδ' ἀπολείποις. Id ẽ: Adsis quidem mihi, sed temperatũ moderatumq;, nec desis.

CIBORVM ET POTVS GRAVItas, & corpori & animæ nocet.

Horatius lib. 2. Satyra 2.

Vides ut pallidus omnis cæna desurgit dubia,
Hesternis uitijs animum quoq; prægrauat unà
Atq; affligit homo, diuinæ particulam auræ.

QVOD PLATO *in libris, quos de Legibus composuit, largiores letioresq; in conuiuijs inuitatiunculas uini, non inutiles esse existimauit.*

Ex insula Creta quispiam ætatẽ Athenis agẽs, Platonicum esse se Philosophũ dicebat, & uiderier gestiebat. Erat autẽ nihili homo & nugator, at in græca facundiæ gloria iactabundus: Præterea uini libidine ad usq; ludibria ebriosus. Is in conuiuijs iuuenũ, quæ agitare Athenis hebdomadibus Lunæ solenne nobis fuit, simul atq; modus epulis factus, & utiles delectabilesq; sermones cœperat: tum silentio ad audiendum petito, loquĩ cœptabat: Atq; id genus uili, & incondita uerborum caterua, hortabatur ad bibendum omnes. Id se facere ex decreto Platonico prædicabat. Tanq̃ Plato in Ad ludibria ebriosus.

libris, quos de Legibus composuit, laudes ebrietatis copiosissimè scripsisset, utilemq; eã esse bonis ac fortibus uiris censuisset: Ac simul inter eiusmodi orationem, crebris ac ingentibus poculis omne ingenium ingurgitabat: Fomitem esse quendam dicẽs, & incitabulum ingenij uirtutisq;, si mens & corpus hominis uino flagraret. Sed enim Plato in 1. & 2. de Legibus, non, ut ille nebulo opinabat, ebrietatem istam turpissimam, quæ labefacere & minuere hominũ mentes solet, laudauit, sed hanc largiorem paulò iucundioremq; uini inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuiorum sobrijs, non improbauit: Nam & modicis, honestisq; inter bibendũ remissionibus refici, integrariq; animos, ad instauranda sobrietatis officia existimauit, reddiq; eos sensim lætiores, atq; ad intentiones capiendas fieri rursus habiliores, & simul sequi penitus in ijs adfectionũ cupiditatumq; errores inessent, quos aliquis pudor reuerens concelaret, ea omnia sine graui periculo, libertate per uinum data detegi: Et ad corrigendum, medendumq; fieri opportunior: Atq; etiam hoc Plato ibidem dicit, non defugiendas neq; respuendas esse huiusmodi exercitatioues aduersum propulsandam uini uinolentiã. Neq; ullum unq; continentem prorsus, ac temperantem satis fideliter uisum esse, cuius uita, uictusq; non inter ipsa errorũ pericula, & in medijs uoluptatum illecebris explorata sit. Nã cui Libentiæ Gratiæ omnes cõuiuiorum incognitæ sint, quiq; illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas eiusmodi uoluptates, aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas compulerit, deliniri plerunq; & capi, neq; mentem animumq; eius consistere, sed ui quadã noua istum labascere. Cõgrediendum igitur censuit, & tanq; in acie quadam cum uoluptuarijs rebus, cumq; ista uini licentia comminus decertandũ, ut aduersum eas nõ fuga simus tuti, nec abstinẽtia, sed uigore animi, & cõstanti præsentia, moderatoq; usu, temperantiã continentiãq; tueamur, & calefacto simul refectoq; animo, si quid in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpẽtis uerecũdiæ fuerit, diluamus. Aulus Gel. lib. 15. cap. 2. Noct. Atticarũ.

Nota obsecro.

Laus hilaritatis cõuiuiorũ.

Vide qui sit rectus usus conuiuiorũ.

Deliniuntur animi uoluptatibus honestis, & detegunt.

Decertandum cum uini licentia.

Encomion ebrietatis, ex Aristoph. in equitibus.

ὅταν πίνωσι ἄνθρωποι, τότε πλουτοῦσι διαπράττουσι, νικῶσι δίκας εὐδαιμονοῦσι. Hoc ẽ: Quãdo biberint homines, tum ditescũt, peragunt, uincunt causas, benè fortunati euadunt.

Leges Symposiorum à Græcis promulgatæ.

ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι. Id est: Aut bibat, aut abeat. πῖνε ἢ τρία. ἢ μὴ τέτταρα. Id est: Aut quinq; bibe, aut tria, aut ne quatuor.

μισῶ μνάμονα συμπόταν. Id est: Odi memorem compotorem. Plutarchus in Symposijs.

Erasmus scribit, ut Britannos πολυφαγίας. ita Germanos πολυποσίας laudẽ uẽdicare. Æneas Syluius in libello de prauis mulieribus tribuit Teutonibus ebrietatem, & tantisper fortes, dum uinum habeant.

Ebrietas fortes facit: quare carmina aquæ potoribus scripta non diu uiuunt.

Plato in sexto de legibus, loquens de filiorũ procreatione, sic ait: Idcirco ebrius tanq; mente captus, ad ferendum nempe uerisimile est, eũ fœtus inæquales, instabiles, obliquos tam membris q̃ morib⁹ procreare: Quapropter per totã quidem uitam, & maximè quàmdiu generationi uacat, abstinebit quisq;, cauebitq; ne faciat, uel quæ suapte natura morbos inducunt, uel quæ ad petulantiam iniuriamq; deducant: Hęc enim in animos & corpora nascentiũ necessariò translata, illis imprimuntur, peioresq; nascuntur: sed præcipuè die illo ac nocte ab illis abstinendum est.

Ebriũ mẽtis & corporis impotes.

Vitium ebrietatis grauiter describitur apud Xenophontem in Pædia Cyri: ubi dicitur: ebrios neq; mentis esse, neq; corporis compotes. Ob id Cyro puero cum hospites inuitati, ab Astianage auo in natali die ita se ingurgitassent, uisum esse uenenũ à Sacca pocillatore infusũ fuisse.

Vinum uenenum.

In bibonem, è Græco.

Serta, unguenta, meo ne gratificare sepulchro,
Vina, focus, lapidi, sumptus inanis erit.
Hæc mihi da uiuo, cineres miscere Falerno,
Nempe lutum facere est, non dare uina mihi.

Aliud.

E terra genitus sub terram morte recondar,
Ergo lagena mihi terrea plena uini.

In bibonem.

Perdis, ait Tusse medicus, tua lumina uino:
Consultat secum, quid uelit ergo sequi.

Sydera

Sydera, terra, fretumq; solent, quæcunq; uideri,
Omnia sunt, inquit, uisa, reuisa mihi.
Multa mihi, sed uina tamen gustanda supersunt:
Multa refert annus, quum noua musta nouus.
Iam certus, firmusq;, ualebitis, inquit, ocelli,
Nempe satis uidi, non satis usq; bibi.

ALIVD.

Admonuit medicus Lippum Theodore Marullum,
Ne uinum, cæcus ni uelit esse, bibat.
Pareat ut medico, quanquam ægrè, abstemius esse
Ecce duos totos sustinet usq; dies.
Pòst sitit assueti reuocatus imagine uini,
Iamq; foras medico uera minante ruit.
Ventum erat ad uinum, cum sic sua lumina mœstus.
Affatur, posito iam peritura mero.
Huc iter est, huc me fidi duxistis ocelli,
Nunc bibite, & dulces ambo ualete duces.
Gustus odorq; manent, miratur abire colorem,
In nigras subeunt lumina dum tenebras.
Hoc tamen aduersum lenit solamine casum,
Dote meri minimùm quod cariturus erat.

IN BIBONEM.

Potando medicus periturus dixit ocellos,
Fusco qui cum se consuluisset, ait,
Perdere dulcius est potando, quàm ut mea seruem
Erodenda pigris lumina uermiculis.

FESTIVVM CARMEN *in ebriosum.*

Tecum in colloquium quod non properantius iui,
Segnitiem incusas, conquererisq; meam.
Confiteor uerè, tibi non in tempore ueni,
Serior, aut citior, debuit hora legi.
Aut utinam eiusdem uenissem manè diei,
Aut tibi uenissem manè sequente die.
Nunc res luce nimis tractari cœpit adulta,
Quando tua factum est ebrietate nihil.

μακηδονίου.

Bibuli ægroti urbanè dictum.

χθιζὸν ἐμοὶ νοσέοντι παρίστατο δήϊος ἀνὴρ
ἰητρὸς δειπνῶν νέκταρ ἀπειπάμενος,
ὕδωρ δ' ὑδροποτεῖν ἀνεμώλιος οὐδ' ἐδιδάχθη,
ὅττι μένος μερόπων οἶνον ὅμηρος ἔφη.

Latinè sic sonant.

Visit heri inclemens ægrum uetuitq; Lyæi
Sumere nectareum uir medicus laticem:
Vanus ad hæc lymphis, ait, utere, nescius hic quod
Vina hominum instaurant robur, Homerus ait.

DE *febricitante, & medico bibace sanè elegans.*

Febre laboraret mihi cum puer Hemitritæa,
Fortè ibi Sauromatæ posco medentis opem.
Sensit, ut admoto salientem pollice uenam
Fortis, ait, calor est, sed calor ille cadet.
Flagitat ergo scyphū, fundumq; exhaurit ad imū,
Quantum nec Bitias ebibiturus erat.
Haurit, ad æqualeis ægrotum prouocat haustus,
Et facere hoc temerè, ne uideatur, ait:
Aestuat hic ualde, bibat ergo necesse est,
Non paruo obruitur magna liquore pyra.

AVT BIBAT, AVT ABEAT.

Erasmus in Chiliadibus.

Quo quidem Adagio monemur, ut aut tempori, locoq; nos accōmodemus, aut ab hominum consuetudine nos subducamus. Quemadmodum Cato fecisse legitur, qui cum non posset sumere uultum floralium licentiæ conuenientem, discessit è Theatro. Natū est è priscis illis Græcorum symposijs, hoc est, compotationibus, in quibus mos erat talis sortiri quempiam, qui conuiuio quasi præsideret, ac decreta cōuiuialia præscriberet, qua νόμους, id est, leges appellabant. De hisce legibus Valerius Valentinus iocoso carmine conscripsit, cui titulum fecit, Tapullæ, teste Festo Pompeio. Porro præfectum βασιλέα, id est, regem nominabant. Plutarchus συμποσίαρχον uocat. Varro apud Nonium modiperatorem à latinis uocatum scribit, quasi modum imperantem, ne quis aut plus satis biberet, aut parū. Athenæus lib. 10. ex Eupolidis autoritate docet, huic præfectos rei, οἰνόπτας dictos, ab alijs ὀφθαλμούς. Huius consuetudinis meminit et Horatius in Odis. Nec regna uini sortiere talis. Commemoratur à Cicerone, lib. Tusculanarum Quæstionum 5. Mihi quidem, inquit, in uita seruanda uidetur illa lex, quæ in Græcorum conuiuijs obtinet: Aut bibat, inquit, aut abeat. Et rectè: aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs uoluptate potandi, ne sobrius in uinolentiam, uinolentorum incidat, aut discedat. Sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiēdo relinquas. Hactenus ille. Quidā sic efferunt, ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, Id est, aut bibe, aut abi. Quantò ciuilior hæc lex, quàm ea, quam Empedocli in conuiuio præscripsit conuiuij præfectus, ut aut biberet, aut uinum in illius caput effunderetur: eam rem tam indignè tulit Empedocles, ut postridiè coacto Concilio, & inuitatorem, cuius opera id factum erat, & symposiarcham reum peregerit, damnandosq; curarit: ut refert Laertius Diogenes.

συμποσίαρχοι. Modiperatores.

Moribus aliorū accommodandum esse.

Nota de Empedocle.

Cicero in Partitio. Orat.

ELOQVENTIA est copiose loquens sapientia: Est ministra comesque sapientiæ, uber, lata, et ad mot⁹ animorum, uulgique sensus accommodata. Græcis λογιότης dicta.

LAVS ELOQVENTIAE.

Idem, lib. 1. de Oratore.

Neque uero quicquam præstabilius est, quàm posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, uoluntates impellere quo uelit, unde aũt uelit, deducere: Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquillisque ciuitatibus præcipuè semper floruit, sempérque dominata est: Quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominũ existere unum, qui id quod omnibus natura sit datum, uel solus cum paucis facere possit? Aut tam iucundum cognitu, atque auditu, quàm sapientissimis sententiis, grauibusque uerbis, ornata oratio & perpolita? Aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, senatus grauitatem, unius oratione conuerti? Quid tam porrò regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid aũt tã necessariũ, quàm tenere semp arma, quibus uel tectus ipse esse possis, uel ꝓuocare improbos, uel te ulcisci lacessitus? Age uero ne semp forũ, subsellia, rostra, curiamque mediteris, quid esse potest in ocio aut iucundius, aut magis proprium humanitati, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præstamus uel maximè feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicẽdo sensa possumus: Quam obrẽ quis hoc iure mireť, sũmeque in eo elaborandũ esse arbitretur, ut quo uno homines bestiis maximè præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Vt uerò iã ad illa sũma ueniamus, quæ uis alia potuit, aut dispsos homines unum in locum cõgregare, aut à fera agrestique uita ad hunc humanũ cultũ, ciuilemque deducere, aut iam cõstitutis ciuitatibus, leges, iudicia, iura describere? Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, cõsecter, cõprehendam breui: Sic enim statuo pfecti oratoris moderatione et sapiẽtia, nõ solùm ipsius dignitatẽ, sed & priuatorũ plurimorũ, & uniuersæ reipub. salutẽ maximè cõtineri. Quaobrem pergite, ut facitis adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incũbite, ut & uobis honori, & amicis utilitati, & Reip. emolumento esse possitis.

Cicero in Salustium.

An ego falsò scripsi: cedant arma togę, concedat laurea linguæ, q togatus armatos, & pace bellũ oppressi, audes eloquẽtiã ut uitiũ mihi obiicere? Cuius semper nocẽs eguisti patrocinio. An ullũ existimas posse fieri ciuẽ egregiũ, q nõ his artibus & disciplinis sit eruditus? An ulla alia putas esse rudimenta, & incunabula uirtutis, quibus animi ad gloriæ cupiditatẽ alunť? *Lib. 1. de arte Rhetorica.*

Qui se ita armat eloquentia, ut nõ oppugnare cõmoda patriæ, uerùm propugnare possit: is mihi uir, & suis, & publicis rationibus utilissimus, atque amicissimus fore uideť. *Ibidem.*

Eloquẽtia multæ urbes sunt cõstitutę, plurima bella restincta, fortissimæ societates, sanctissimæ amicitiæ comparatæ. Eloquentia est animi ratio.

Facultas dicendi partim natura profecta, partim studio comparata.

Eloquentia artis, studii, exercitationis, à natura profecta & industria. Facultas.

Eloquentia pars est quædam ciuilis rationis.

Officium eius est dicere apposite ad persuasionem.

Finis, persuadere dicẽdo: in officio quid fieri, in fine quid officio cõueniat, consideratur. Vt medici officium dicimus esse, curare apposite ad sanandum: finem, curatione sanare.

Materia artis dicitur, in qua omnis ars atque facultas ea quæ conficitur ex arte, uersatur: ut si medicinæ materiam dicamus morbos, ac uulnera: quòd in iis omnis medicina uersetur. Aristoteles tribus in generibus rerum, uersari Rhetoris officiũ putauit, demonstratiuo, deliberatiuo, iudiciali.

ELOQVENTIAE *dignitas & utilitas.*

De Oratore 2.

Oratore ꝓfectò nihil præclarius: Nã ut usũ dicendi omittam, qui in oĩ pacata & libera ciuitate dñatur, tanta oblectatio

tio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus, aut mētibus iucūdius percipi possit: Quis enim cātus moderatæ orationis pronūtiatione dulcior inueniri potest? Quod carmen artificiosa uerborum cōclusione aptius? Qui actor in imitāda, quàm orari in suscipiēda ueritate iucundior? Quid autem subtilius, quam acutæ crebræq; sententiæ? Quod admirabilius, quā res splendore illustrata uerborum? Quid plenius, quàm omni genere cumulata oratio? Neq; enim ulla non propria oratoris est res, quę quidem ornatè dici, grauiterq; debeat: Huius est in dando consilio de maximus rebus cū dignitate explicata sententia: eiusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem uocatur. Quis cohortari ad uirtutē ardenti? quis à uitijs acrius reuocare? quis uituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatē uehementius frangere accusando potest? quis mœrorē leuare mitius consolando?

De claris Oratoribus.

Nec enim in constituētibus Rempub. nec bella gerentibus, nec impeditis, ac regum dominatiōe deuinctis, nasci cupiditas dicendo solet. Pacis est comes, ocijq; socia, & iā benè constitutę ciuitatis quasi alumna quędam, eloquentia: ita ait Aristoteles, quum sublatis in Sicilia tyrannis res priuatę lōgo interuallo iudicijs repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens & controuersa natura, artem & pręcepta Siculos Caracē & Thiseam conscripsisse.

Cicero lib. 2. de natura Deorum.

Iam uerò domina rerū eloquendi uis, quā est præclara, quàmq; diuina? quę primum efficit, ut ea quæ ignoramus, discere: & ea quæ scimus, alios docere possimus: Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos à timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates, iracūdiasq; restinguimus: hæc nos iuris, legum, urbium societate deuinxit: hæc à uita immani ac fera segregauit.

Idem lib. quarto de finibus bonorum & malorum.

Eloquentia principibus est maximo ornamento.

Idem 1. officiorum libro.

Eloquentia ad communitatis commoda utilior, quàm contemplatio.

Idem libro 2. de officijs.

Atq; hoc præceptum officij diligenter tenendū est, ne quem unquàm innocentē iudicio capitis arcessas: id eīn sine scelere fieri nullo pacto potest. Nam quid est tā inhumanum, quàm eloquētiam à natura ad salutem hominum, & conseruationē datam, ad bonorum pestem, perniciemq; conuertere? Nec tamen ut hoc fugiendū, ita est habendum religioni contrarium, nocentem aliquando & nefarium, impiumq; defendere: uult hoc multitudo, patitur consuetudo, fert etiam humanitas. Iudicis est semper in causis uerum sequi: Patroni nonnunquàm uerisimile, etiam si minus sit uerum, defendere.

Eloquentiæ patrocinium aduersus obtrectatores: Cicero de perfecto Oratore.

Quis unquàm dubitauit, quin in Republica nostra primas eloquentia tenuerit semper, urbanis pacatisq; rebus? secūdas, Iuris scientia? quum in altera gratiæ, gloriæ, præsidij plurimum esset: in altera persequutiōum, cautionumq; pręceptio: quæ quidem ipsa auxilium ab eloquētia sæpe peteret, ea uerò repugnāte, uix suas regiones finesq; defenderet. Quur igitur Ius ciuile docere semper pulchrum fuit, hominūq; clarissimorum discipulis domus floruerūt, ad dicendū si quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutē, uituperetur? Nam si uitiosum est dicere ornatè: pellatur omnino è ciuitate eloquentia: sin ea nō modo eos ornat, penes quos est, sed etiam uniuersam Remp. quur aut discere turpe est, quod scire honestum est: aut quod nosse pulcherrimum est, id nō gloriosum docere?

Nomina clarorum Oratorum.

Actius Pisauriensis.
Acatitis è Cęsarea Palestinæ, sodalis Libanij Sophistæ.
M. Emilius Lepidus.
Æschines Atheniensis.
Sp. & L. Albini Mumij filij.
C. Albutius Silus Nouanensis.
Alexander Ephesius.
Anaximenes Lāpsacenus discipul' Diogenis Cynici, Præceptor Alexādri Magni, & in expeditionibus comes.
Andocides Atheniēsis Leogori filius.

L 4 Anti-

Antiphus Rhamnusius, qui Athenis prę cepta tradidit.
M. Antonius auus Triumuiri.
Aristides Atheniensis.
Aristogiton Atheniensis impudens, qui scripsit Apologiam ad Demosthenē Ducem, contra Timotheum: Ad Lycurgum contra Timarchum, & contra Hiperidem.
Asinius Polllio Augusti amicus nasuto iudicio.
Licinius Caluus.
Carbones duo.
Charisius Atheniensis, filius sororis Demosthenis.
Cassius Seuerus eloquentissimus in agendo.
Q. Luctatius Catulus, Marij collega in consulatu.
M. Cœlius Ciceronis discipulus, acri turbulentoq; ingenio.
Cephalus Atheniensis, is primum proemia & epilogos inuenit.
C. Cæsar. M. Corn. Cethegus & Pub.
Cyneas legatus Pyrrhi.
Cleon Halicarnasæus.
Cleomachus Magnesius.
Clodius Pulcher.
Clodius Quirinalis.
Cordus Cremutius declamator.
C. Cotta, syncerus, siccus, sanus.
L. Crassus festiuus
Curiones tres continua serie, in una familia.
Demades Atheniensis.
Demetri⁹ Valeri⁹, auditor Theophrasti.
Demochares, nepos Demosthenis.
Dexippus Herennius.
Domitius Apher.
Demosthenes Atheniensis.
Egesias Magnesius.
Epicrathes Atheniensis.
Eudemus pręceptor Philopomenis.
Hermogaras Rhetor.
Herodes Atticus.
Sergius Galba suorum temporum eloquentissimus.
L. Gellius.
C. & Tyb. gracchi.
Gregorius Nissenus.
Hyperides Atheniensis æmulus Demosthenis.
Isocrates Atheniensis dulcis & numerosus in dicendo.
Iseus Assyrius.
Isocrates Amyclas
Iulius Africanus concitatus & in cura uerborum nimius
L. Portius de quo Seneca.
Gneus & Publius Lentuli.
C. Lælius.
Lysias Syracusanus æq̄lis Demostheni.
L. Magius Titi Liuij Gener.
L. Magius Torquatus
Marcellus Pergamæus, de regno scripsit & Adriano Cæsari nuncupauit.
Marius Atruus Declamator.
Maritius Neapolitanus Procli discipul⁹.
Melitus æmulus Periclis in Republica.
Menippus Stratonicēsis Præceptor Ciceronis.
Metellus Macedonicus.
Messalæ Duo.
Montanus Narbonensis.
Quintus Mutius Sceuela Iuriscōsultorum eloquentissimus.
Nicostratus Macedo ęqualis Aristidis.
Numius qui scripsit consolatoriam orationem ad Adrianum de Antinoo.
Onesimus Cyprius. Q. Hortensius.
Pericles Atheniēsis olympus dictus ob uocem tonantem.
M. Calphurni⁹. Pysistratus Atheniēsis.
Pytheas, Plato, L. Numatius Plautus.
Plocius Gallus.
Polyenus Sardianus.
Gn. Pomponius
Potamon Nytilenæus.
Procopius. Pherecides.
Syrus. Philostratus senior.
Philistus Milesius.
L. Philippus Quintilianus Rhetor.
Virginius Ruffus.
Ruttilius Gemminus.
Clodius Sabinus Declamator.
Serapion Alexandrinus.
L. Sisenna Romanus
Symachus Romanus.
Sophron Syracusanus.
P. Seruius Sulpitius. C. Cotta.
Theodestes Cilix. Cornelius Tacitus.
Theopompus Verdius.
Theodorus Gadoræus.
Sextus Titius Titianus præceptor Maximini Principis dictus simia, ad imitationem.
Trachalus. Tullius Cicero pater eloquentiæ.

Quin-

Quintus Varius.
Varius Germanis declamator, qui Cæsari dixisse fertur: Cæsar qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant: qui non audent, humanitatem.
Lenodotus Adramyrenus.
Thrasymachus.
Valerius Licinianus.
Secundus Carinus. Gorgias.
Acherius. Vide aliorum nomina apud Ciceronem de perfecto oratore.

Horatius lib. 1. odarum.

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti, catus & decora
More palestræ:

Cicero.

Eloquentiæ effectus est auditorum approbatio.

Adagia ad eloquentiam pertinentia.

Attica Musa.
Lepos atticus.
Cygnea cantio.
Nihil ex agro dicis.
Nunc ipsa uiuit sapientia.
Nunc ipsa floret.
Tunc canent cygni.
Nestorea eloquentia. Musarum aues.

Τοῖσι δὲ Νέστωρ
ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς πυλίων ἀγορητὴς,
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Post hæc exilijt Nestor Neleius Heros
Vincetius *Gentis dux Pyliæ, facundo præditus ore,*
Dulcior à cuius lingua uox melle fluebat.

Erasmus.

Post hos assurgit Pylius dux ille disertus,
Nestor, cuius ab ore fluit uox melle liquenti dulcior.

Eloquentia cur petenda.

Neque enim nobis operis amor est, nec Fabius li. 1. ca. ulti. quia sit honesta, atque rerum pulcherrima eloquẽtia, petitur ipsa, sed ad uilẽ usum, & sordidum lucrũ, accingimur. Qui imaginem ipsam eloquentiæ diuina quadam mente conceperit, quique illam (ut ait Sophocles non ignobilis Tragicus) reginã rerum orationem ante oculos posuerit, fructum nõ ex stirpe aduocationum, sed ex animo suo, & contemplatione, ac sciẽtia petet, perpetuum illum, nec fortunæ, subiectum facile persuadebit sibi, ut ipsa quæ spectaculis, campo, tesseris, ociosis denique sermonibus, ne dicam somno & conuiuiorum mora conterunt, Geometræ potius, ac Musico impendat, quanto plus delectationis habiturus, quàm ex illis ineruditis uoluptatibus? Dedit enim hoc prouidentia hominibus munus, ut honesta magis iuuarent.

Laus eloquentiæ.

Ipsa uitæ præcepta, etiamsi sint natura honesta, plus tamen ad formandas mentes ualent, quoties pulchritudinem rerũ claritas orationis illuminat. Fabius li. 2. cap. 17.

Rhetorica, bene dicendi scientia.
Orator uir bonus, dicendi peritus.

Deus ille Princeps, parens rerum, fabricatorque mundi nullo magis hominem separauit à cæteris, quæ quidem mortalia essent, animalibus, quã dicendi facultate: Nam corpora quidẽ magnitudine, uiribus, firmitate, patientia, uelocitate, præstantiora in illis mutis uidemus: Eadẽ minus egere adquisitę extrinsecus opis: nã & ingredi citius, & pasci, & tranare aquas, citra docentem natura ipsa sciunt: & pleraque contra frigus ex suo corpore uestiũtur: & arma ijs ingenita quædã, & ex obuio ferè uictus, circa quæ omnia multus hominibus labor est. Rationẽ igitur nobis præcipuã dedit, eiusque nos socios esse cum Dijs mortalibus uoluit. Sed ipsa ratio, neque tam nos iuuaret, neque tam esset in nobis manifesta, nisi quæ concepissemus mente, promere etiam loquendo possemus. Quod magis deesse cæteris animalibus, quàm intellectum & cogitationem quandam uidemus: Nam & moliri cubilia, & nidos texere, & educare fœtus, & excludere, quin etiam reponere in hyemem alimenta, opera quędam nobis immitabilia, (qualia sunt cærarum & mellis) efficere, nõ ullius fortassis ratiõis est. Sed quia carent sermone, qua id faciunt, muta & irrationabilia uocantur. Animalia ἄλογα. Denique homines quibus negata uox est, quantulum adiuuat animus ille cœlestis. Quare si nihil à Dijs oratione melius Nihil melius oratione. accipimus, quid tam dignum cultu, atque labore ducamus, aut in quo malimus pręstare hominibus, quàm quo ipsi homines cæteris animalibus pręstent: Eo quidem magis, quod nulla in parte plenius

labor

labor gratiam refert, id adeò manifestum erit, si cogitauerim⁹, & unde, & quousq; iam profecta sit orandi facultas, & adhuc augeri potest: Nam, ut omittam defendere amicos, regere consilijs senatū, populum, exercitū, in quę uult, ducere, quàm sit utile, conueniatq; bono uiro: nonne pulchrum uel hoc ipsum est, ex communi intellectu uerbisq;, quibus utātur omes, tantum assequi laudis & glorię, ut nō loqui & orare, sed, quod Pericli contigit, fulgurare ac tonare uidearis?

Euripides in Hecuba.

Et studijs fermè decertatum est æquis, donec uanus & suauiloquēs suasor Achiuum populo nō ingratus Vlysses omnē dictis flexit cœtum.

Vlysses flexanimus.

πρόσθεν θάσσειν ποτὲ λόγχης σπουδαὶ δὲ λόγων κατατεινομένων ἦσαν ἴσαί πως, πρὶν ὁ ποικιλόφρων
κόπις, ἡδυλόγος δημοχαριστὴς λαερτιάδης πείθει στρατιάν.

Idem.

Τί δῆτα θνητοὶ τἄλλα μὲν μαθήματα
Μοχθοῦμεν ὡς χρὴ πάντα, καὶ ματεύομεν:
Πειθὼ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην
Οὐδέν τι μᾶλλον ἐς τέλος σπουδάζομεν
Μισθοὺς διδόντες μανθάνειν, ἵν' ἦ ποτε,
Πείθειν ἅ τις βούλοιτο τυγχάνειν θ' ἅμα.

Erasmus uertit.

Quod disciplinis dignum ut est in cæteris
Sudamus, atq; singulas inquirimus
Ac non magis suadela, quæ mortalibus
Regina sola est, examußim exquiritur,
Datoq; precium discitur, quo quæ uelit
Ea quisq; persuadere poßit & assequi.

Σοὶ δ' ἔπι μὲν μορφὴ ἐπέων ἔνι δὲ φρένες ἐσθλαί.
Homerus. *Mente uales, iuncta est facundis gratia dictis.*

Laus eloquentiæ ex Isocrate.

Per alia quæ nobis data sunt, nihil à cęteris brutis pecorib⁹ distamus: Imò celeritate, robore, & si quæ sint alię corporis feliciores dotes, inferiores illis sumus: at uerò ubi orationis facta nobis potestas est, qua alius aliū persuadere possemus, interq; nos uicissim certò iudicare, datū esset, quę uellemus, nō à brutorum dū uiuendi ratione destitimus, & unà cōgregati ordineq; collecti urbes incoluimus, leges tulimus, artes reperimus, ferèq; omnium, quæ humano artificio constant, nobis fons atq; origo extitit: Siquidē is & de iustis & iniustis, turpibus & honestis sanciuit leges, quę nisi sācitæ, erectęq; fuissent, fieri non poterat, ut familiari cōuersatione inter nos duceremus uitam: Hoc sermone, inquam, tū malos repręhendimus, tum bonos prędicamus: hoc insipientes instituimus, prudentes exploramus: Honesta enim oratione lōgè maximū prudētię argumentū edimus: quādoquidem & sermo uerus, & legitim⁹, et iustus, candidi fidiq; animi simulachrum sit. Huius ope de ambiguis cōtendimus, deq; incognitis contemplamur. Nā quibus alijs dicētibus persuademus rationibus, ijsdē & de alijs consultantes utimur, ac eos, qui in publico uulgi conuentu dicere possūt, Rhetoricos appellamus. Cōsilio uerò illos pollere putamus, qui optimè apud sese de rebus ipsi disceptauerint. Sin me summatim de hac uirtute dicere oporteat, nihil rerum prudenter gestarū, citrà hunc factum reperiemus: sed cum operum, tum cogitationum omniū ducem sermonem existere, eoq; potissimū uti, quibus plurimum sit mentis: itaq; qui instituentes philosophanteisq; contumelia afficere, & in eos conuitia iactare audēt, ęquè dignos odio, atque sacrilegos, templorumq; & Deorū prophanatores arbitror. At ego quoscūq; sermones, qui modò iuuare quicquàm possunt, amplector, ac pulcherrimos, regiçq; conuenientissimos, & me decentes maximè, qui de studijs Reipub. administrationem monēt. Collatio eloquentiæ cum cæteris artibus, ex oratione septima aduersus sophistas.

Ex octaua oratione Isocratis, cui nomen est: Panegyrico.

Ea eloquentiæ est uis atq; natura, ut ijsdem de rebus multipliciter disserere queat, & magna humilia facere, modicis magnitudinem addere, prisca nouè recēsere, de nuper natis antiquè dicere.

Ex eadem oratione.

Artificiosam uenustamq; dicēdi rationem, non praui quidem, cæterum animi prudentia clari opus esse: ac illos, qui sapientes & ignari habentur, hac plurimū inter se nactos discriminis.

Labiorum & linguæ munus duplex.

Quid uerò labia, nōne & ipsa in homine præsignem à cæteris ratione habent?

In

In brutis quidē dentium modo hæc tegumenta sunt, & uelut procæstria quędam: At nobis etiā in loquendi facultate mirabile suggerūt adiuuamentū: indeq; mollia, carnolaq; à rerum natura effecta sunt. Vt eīm humana lingua duplici fungitur munere, conceptus animi nunciando, & saporum uim præsentiendo, propterea q; à cæteris disparatur, nec similis est: ita nec in labijs simplex functio est, sed dentes quidem cum decore contegunt plurimo, tū loquutionem pręstāt articulatam, eaq; namq; conflatur ex literis, quarum enunciatio plurimùm obturbata, detruncata, nec intelligibilis præstaretur, ni ad hanc rationem labra linguaq; cōformasset artificis infinita prouidentia. In labio superiori, quę inest cauitas, dicit φίλτρον: Eadē in inferiori, νύμφη uocatur uel nympha, labiorum prominēs pars, πρόχειλον: Eorundem mutuus congressus προσόμιον uel προσομία: Desinētia uerò maxillas rc-spectans τοῦ χείλους sortitur nomen. Sunt porro labia, ut sciēter colligit Auicenna, hostij uice ori adiuncta: quod brutis cōparatum creditur, ad explendam uictus necessitatem, in homine promptuarium est rectę rationis, ut quæ prudentia corde cōceperit, ea sensa promat oratio. Vnde elegāter Apuleius os esse dicit, animi uestibulū, orationis ianuam, cogitationum uerò comitium.

Linguæ & orationis laus præcipua.

Cęterū leuia possunt ista censeri, si considerет quis humanæ linguæ incomparabile donū, in quo bonitas infinita inęstimabili munificentia nos, ut legitimos liberos, est amplexata. Quid enim in tot, tantisq; corporis dotibus æqua pensandū libra est? Huius siquidē facultate post mentem, quæ nos ex æquo ferè cum cœlitibus constituit, constat, præcipuè illa, ut dictum à Sophocle est.

Cœlius li. 1. cap. 31. & 32.

Linguę donum incōparabile.

Regina rerum eloquentia.

Sed illud quantam demū in humanis rebus habet excellentiā? usu linguę posse hominem, quæ minus intelligentia consequatur, ab altero tota facilitate percipere, quæq; noris ipse magna tua gloria alijs impertiri? Eximiū est, quod inde profluit, emolumentū, parturiēte semper animo, quæ uel obseruaris intentissimè, uel summo excogitaris ingenio. Nescire malumus magna pars, quā in id tantis laboribus, & curis profecisse, ut abdita, illatebrataq; uelut in sāctuarijs, aut sepulchro uerius, tum preciosa suppellectilis munera supprimamus. Quid illa in calamitatibus, tanquàm oneris præmolesti alleuatio, cum amicis communicatio? Quid secundis rebus incredibilis & gestiēs ille ardor animi eisdem impertiendi boni?

Deniq; ut rei precium intelligamus, quęnam & quanta commolita natura est, ut decenter orationis euaderemus compotes? Omnium primum artifex illā in pulmonibus spirādi officina nobilitatis huius præstat exordia, mox illa spiritalis fistulā, quam etiam arteriam dicimus, ad os producta, intimū uelut canali à mēte perfectā uocē ita subuehit, ac excipientis linguę ita attudit, ut artifici motu, nunc illa in palatum surrecta, nunc allisa dentibus, alioquin barbaricū, insuauemq; sonum sic moderatur, effingitq;, ut auribus contingat iucundissimus, & uehementia quandoq; detonās altius, immo uerò clarius fulgurans, tam potenter mouet, docet argutè, & ad delitias usq; ita delectat, adficitq;, ut quod de Olympio dictū Pericle est, non græciam modo, ut illi, sed uniuersa ferè ualeat permiscere. Quid ubi in modulatū cœlestemq; exit cantū, nūc spiritu productiorem, nunc inflexo uarium, nunc distinctum cōcisο, copulatā intorto, & quod nequeas admiratiōe cōsequi, est ubi promittit, reuocat, infuscat, plenius edit aliqd, gratius, acutius, uibratius, summū, mediū, imum. Propterea ingeniosè, ac plausibiliter mihi fecisse uidētur, qui linguam plectri similem prodidēre, chordarum uero dentes, nares cornibus, queis canenti accinitur.

Nam & in hexametro Ambrosius ait, plectrū loquentis lingua est: Hæc uerò omnia diuinæ maiestatis recinunt amplitudinem, & sapientiā, tuba clarius insonant, ac ingerūnt ingratis & periniquis tantorum munerū æstimatoribus, hęc ut posset munificentius lingua pręstare, eius carnem struxit opifex Deus raram, fungosam, & mollem.

Ad usum orationis, incredibile est, ubi attēderis, quāta opera machinata natura sit: Primū enim à pulmonib' arteria usq; ad intimū pertinet, p quā uox principiū à mente ducēs, percipit & funditur. Deinde in ore sita est lingua finita dētibus, Cicero li. 2. de natura Deorū.

&

& ea uoce immoderatè profusam fingit, & terminat, quę sonos uoce distinctos & pressos efficit, quum & ad dētes, & alias partes pellit oris. Itaq; plectri similē linguā, nostri solent dicere, chordarū dentes, nares cornibus his, quę ad neruos resonant in cantibus.

Oris quoq; species, & rictus ex trāsuerso patefactus quàm utilis, q̄ decens sit, enarrari nō potest, cuius usus in duobus cōstat officijs: sumēdi uictus, & eloquēdi: lingua intus inclusa, quę uocē motib⁹ suis in uerbis discernit, & est interpres animi, nec tamen sola potest per se eloquēdi munus implere, nisi acumen suum palato illiserit, nisi adiuta uel offensione dentium, uel compressione labiorū: dentes tamen plus conferūt ad loquendum.

Plato in Phedro.

Lysiam Gorgiāq; ualere sinemus, qui uerisimilia ueris ante posuerūt, ac ui orationis efficiunt, ut parua esse magna, & magna uicissim parua, uetera item noua, & nouissima uetera uideantur. Lactātius de opificio Dei cap. 8.

Eloquentes maximam in hominum cœtibus potentiam habēt. Natura in perfecto oratore desideratur, doctrina, & exercitatio: Si quid horum defuerit, mācus erit orator.

Plato in Phedro.

Pericles oratorum omnium perfectissimus, auditor Anaxagoræ.

Cœlius lib. 3. cap. 1.

Responsum ab Ammone scribit Plato, pluris se Lacedęmoniorum aptam facere orationem, quàm aliorum munera, uel opulentissima.

Idem libro 13. cap. 5.

Nominum ratio naturalis, non arbitraria.

Mirum & diuinum opus linguæ, ac orationis humanæ.

Pyrrhus dicere solebat, plures urbes Cineam oratione subegisse, quàm ipse cepisset armis. Erat autem Cineas Thessalus uir magni ingenij, qui audito Demosthene, ad illius ęmulationem se contulerat: sed uim pręcipuè exprimens. Cōfirmatum est itaque quod dicit Euripides. Vis eloquentiæ.

πᾶν ἐξαιρεῖ λόγος, ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν. Id est: Cuncta sermo cōficit, quęcunq; ferrum efficere possit hostium.

Thucydides ab Archidamo Lacedęmoniorū rege interrogat⁹, uter esset in palæstra superior, ipse an Pericles: Posteaq̄, inquit, ego hominē pugnando deieci, ille se negat cecidisse, itaq; uincit, & spectatores à sua sententia deijcit: Sentiens se bonis rationibus esse superiorem, sed Periclem eloquētia uincere, & quocūq; uellet agere multitudinem. Nam Thucydides uir præpotens diu in administranda repub. aduersatus est Pericli: eam contentionē Archydamus palæstram appellauit. Erasmus libro 6. Apophte. Eloquētię certamen.

Eloquentia uictor, non causa.

Cicero Munatio reo patrocinatus fuerat, atq; ille absolutus. Pòst, quū Munatius Sabinum Ciceronis amicum reū perageret, iratus Cicero exprobrauit illi beneficium: an tu, inquit, Munati illud iudiciū tua opera effugisti, an potius mea, qui multū caliginis tribunalibus offudi?

Eloquentia popularis.

Nonnullis Demostheni immodicum eloquentię studium obijcientibus, ita respondit: Eloquētię studiū declarare hominem popularē: cōtra, negligere studium eloquentiæ, esse eorum, qui dominari populo quærerent, ut qui hoc agerent, non ut persuaderent dicendo, sed ut cogerent.

Iphicrates in causa obrutus eloquētia, patroni qui Aristophōtem defendebat: aduersariorū, inquit, melior est hystrio, sed mea fabula melior: Vt fabula nōnunquàm exploditur uitio histrionis, ita sæpe melior causa uincitur à peiore patroni infantia, stultitiaue. Eloquētia uictrix.

Eloquentia magnum instrumentū glorię, sed anceps, cuspide gemina: & hoc quoq; qualiter uti scias refert plurimum.

Haud ineptè quidā stulti eloquētiam atq; improbi, furiosi gladio æquiparant: utrūq; enim publicè expedit esse inermē.

Petrarcha de remedijs fortuitis Dial. 9.

Verus Orator eloquentiæ magister, nisi uir bonus, esse non potest.

Si eloquētia innocēter, & absq; iactātia utare, uix ulla re citi⁹ multitudinis amorē tibi cōciliabis & gloriā queres, si quo nisi meræ uirtutis artificio queri potest: sin arroganter atq; improbè, perfacilè discrimē tibi, & multorum odia cōflaueris.

Eloquentia apta mitigandis efferatis immanium hominum moribus.

Nullum est tam asperū ingeniū, quod non

non morum uerborumq; dulcedine mitigetur. Sic Africanus meus ille superior, Syphacem regem barbarum, atq; (ut Liuij uerbis utar) Romanis moribꝰ insuetum, & quod mirabilius fuit, Hasdrubalem quoq; Carthaginensem, non barbarum modo, sed etiam immitem romani nominis inimicum, inter cœnandum suaui conuictu, & comi mansuefecit alloquio. Iulius Cæsar Amiclam algis & æquo reis spumis asperum nudumq;, & inopem piscatorem, tam leniter fando cœpit, & illius Cæsareæ facundiæ retibus circumuoluit, ut inaudito uerborum sono, et ignoti hospitis admiratione suspensus, confestim iubente illo fragilem atq; imparem pelagi minis cymbam de tuti littoris statione dissolueret, parendiq; studio, sciens ac uolés, ad interitum properaret.

Ille Philosophorum princeps Plato Dionysium conciliare sibi potuit Syracusium Tyrãnum: Archelaum uerò Macedoniæ regẽ Euripides poëta: Nec aut illi Tyrãnici spiritus rigor, aut huic immanitas obstitit barbarica: utramq; duriciẽ ingenio & eloquentia molliuerunt.

Orator Aphtonius sæuos carnifices ad se occidendum missos, & iam strictis mucronibus irruentes, blanda oratione cõpescuit, uicissetq; crudelitatem eloquentia, nisi unus ex eo numero, qui eũ loquentem non audierat, cæteris iam digressis, superueniens, uelut aspis incantatoris uoce non audita, uirus in illum scelesti ministerij effudisset. Sed quid hominum exempla conquirimus: ursos uidemus, Pardos ac Leones, atq; alias truces & præualidas beluas blandicijs delenitas, parui domitoris imperiũ patiẽter excipere, nexꝰ insuper et minas & uerbera: uolucres cœlo uagas cõtra primæuã naturæ suæ legem, humanã societatem anteponere libertati, uitam in uitrulis agere operto capite, præceptoq; etiã patriæ natalis aspectu famem suam nutritoris arbitrio moderari, de illius manibus cibum sumere, uocem iubentis agnoscere, clamoribus obedire, ire ad emittẽtis arbitrium, & reuerti, opimasq; prædas non sibi, sed domino reportare.

Fabula de Arione.

De piscibus nihil tale quod meminerim legi, nisi q̃d Delphines, nescio qua humano generi familiaritate coniũctos ferunt: unde & Arionem quendam tergo huius piscis insidentem, per tumidos fluctus maris euasisse, historica seu potius fabulosa narratio est: Vectorem ipsum fidibus canentem faciũt, quo nauigationi facilior fides sit, mulcente auras musica & nauigiũ subleuante. Visum est enim fabulam non admitti, nisi color mendacio quæreretur: gubernaculum, malus, uela, remi deerant, pro ijs omnibus unius musicę suauitas subrogata est

Eloquentia cæteris rebus anteponenda.
Petrarcha lib. 1. epist. 8: de rebus famil. ad Thomam Messanem.

Animi cura Philosophũ quærit: eruditio linguę oratoris est propria: neutra nobis negligenda, si nos (ut aiũt) humo tollere, & per ora uirûm nobis uolitare propositum est. Exhortor igitur ac moneo, ut non uitã tãtum & mores: (quod primum uirtutis est opus) sed sermonis etiã nostri consuetudinem corrigamus, quod artificiosæ nobis eloquentiæ cura pręstabit: Nec enim paruus aut iudex animi sermo est, aut sermonis moderator est animus: Alter pendet ex altero: cæterum ille latet in pectore, hic exit in publicum: ille comit egressurum, & qualem esse uult fingit: Hic egrediens, qualis ille sit, nũciat: Illius paretur arbitrio, huius testimonio creditur. Vtriq; igitur consulendũ est, ut & ille in hunc sobriè seuerus, & hic in illum ueraciter norit esse magnificus: quanquam ubi animo consultum fuerit, neglectus esse sermo nõ potest, sicut ex diuerso adesse sermoni dignitas non potest, nisi animo suo maiestas adfuerit.

De Orpheo, Vergilius libro Georgicorum quarto.

At cantu commotæ, Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues, simulacbraq; luce carentum:
Quin ipsæ stupuere domus, atq; intima lethi
Tartara, cæruleosq; implexæ cornibus angues
Eumenides: tenuitq; inhians tria cerberus ora,
Atq; Ixionæi uento rota constitit orbis.

Ex Aeneide, lib. primo: De uiribus eloquentiæ.

Tum pietate grauem, ac meritis si forte uirum quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus adstant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

M Ouidius

Ouidius lib. 10. fabula. 1.

Talia dicentem, neruosq; ad uerba mouentem,
Exangues flebant animæ, nec Tantalus undam
Captauit refugam, stupuitq; Ixionis orbis:
Nec carpsere iecur uolucres, urnisq; uacarunt
Belides, inq; tuo sedisti Sisyphe saxo.
Tum primum lachrymis uictarum carmine fama est
Eumenidum maduisse genas: nec regia coniunx
Sustinet oranti, nec qui regit ima negare &c.

Sillius Italicus lib. 11. belli Italicis.

Argolicis quondam populis, mirabile dictu,
Exaudita chelis: lapidem testudine felix
Ducere, & in muros posuisse uolantia saxa.
Hæc Amphionio uallauit pectine Thebas,
Ac silice aggeribus per se candente uocatis
Iussit in immensum, cantatas surgere turres.

De Arione.

Altera turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit Phocas & in omni Prothea forma
Traxit: & æquoreo portauit Ariona dorso.

Propertius lib. 3. Elegia.

Orphea te tenuisse feras, & concita dicunt
Flumina Threicia sustinuisse lyra.
Saxa Cytheronis Thebes agitata per artem,
Sponte sua in muri membra coisse ferunt.

Orpheus eloquentia mores hominum agrestes formauit. Vergilius.

Threicius quondam uates
Fide creditur canora
Mouisse sensus trium fratrum,
Atq; omnes tenuisse uagos.
Et surda cantu concitasse saxa,
Suaui sono testudinis.
Arbores secutæ umbram ferunt præbuisse uati.
Sed placidis hominum dictis
Fera corda mitigauit,
Doctaq; uitam uoce temperauit,
Iustitiam docuit, cœtu quoq; congregauit uno
Moresq; agrestes expoliuit Orpheus.

Horatius in arte Poetica.

Syluestres homines sacer interpresq; deorum
Cædibus, & uictu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire Tigres, rabidosq; leones:
Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo uellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra prophanis,
Concubitu prohibere uago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honor & nomen diuinis uatibus, atq;
Carminibus euenit, post hos insignis Homerus, &c.

Horatius, lib. 3. oda undecima ad Mercurium

Mercuri, nam te docilis magistro
Mouit Amphion lapides canendo,
Tuq; testudo resonare septem
Callida neruis,
Nec loquax olim, neq; grata, nunc &
Diuitum mensis, & amica templis,
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures.
Quæ uelut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitq; tangi,
Nuptiarum expers, & adhuc proterno
Cruda marito.
Tu potes Tygres, comitesq; syluas
Ducere, & riuos celeres morari.
Cessit immanis tibi blandienti
Ianitor aulæ.
Cerberus, quamuis furiale centum
Muniant angues caput eius, atq;
Spiritus teter, saniesq; manet
Ore trilingui.
Quin & Ixion, Titiosq; uultu
Risit inuito. stetit urna paulùm
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.

Horatius lib. 1. ode 12.

Quem uirum aut heroa, lyra, uel acri
Tibia sumis celebrare Clio?
Quem Deum? cuius recinat iocosa
Nomen imago.
Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelido'ue in Hæmo,
Vnde uocalem temere insequutæ
Orphea syluæ,
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresq; uentos,
Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.

Seneca ex Hercule furente.

Immites potuit flectere cantibus
Vmbrarum dominos, & prece supplici
Orpheus Euridicen dum recipit suam,
Quæ syluas & aues, saxaq; traxerat
Ars quæ præbuerat fluminibus moras, Nihil non mitigatur eloquẽtia.
Ad cuius sonitum constiterunt feræ,
Mulcet non solitis uocibus inferos,
Et surdis resonat clarius in locis.

Herculis Celtici effigies. Ex Luciano in Paraclesi sua. Erasmus & Budæus in Annotat. in Pandectas.

Herculem Galli lingua gentis uernacula ogynium uocant. Porro Deũ ipsum noua quadã, atq; inusitata figura defingũt: Senex apud illos est, ad extremum usq; occipitiũ recaluus, reliquis capillis si qui

si qui sunt, cauis: cute rugosa, & in aterrimum exusta colorem, cuiusmodi sunt nautę isti senes, Charontem potius, aut Iapetum quempiam ex ijs, qui apud inferos uersantur, diceres: in summa quiduis potius quàm Herculem esse conijceres ex imagine: Atq; tali specie quum sit, tamen Herculis ornatum gerit, ut qui tum leonis exutium indutus sit, tū clauam dextra teneat, tum pharetram humeris aptatam portet, tum arcum leua prætēdat, deniq; modis omnibus Hercules est: Hæc equidem arbitrabar in Græcanicorum Deorum contumeliam perperàm facere Gallos, cum eum eiusmodi fingerent effigie, quo nimirum illum talibus picturis ulcisceerentur: quod olim in regionem ipsorum incursasset, prædas agens id temporis, cum Gerionis armenta uestigans occidentalium gentium plerasq; regiones peruastaret.

Celtici Herculis forma.

At nondum etiam dixi id, quod erat in imagine maximè nouum atq; mirandū: siquidem Hercules ille senex, ingentem admodum hominum multitudinē trahit, omnibus ab aure reuinctis: Porrò uincula, cathenulę tenues auro electroq; confectæ, pulcherrimis istis monilibus adsimiles, atq; cum uinculis usq; adeo fragilibus ducantur, tamen neq; de fugiendo cogitant, cum alioquin commode possint, neq; prorsus obnituntur, aut pedibus aduersus trahentem obtrudunt, se se resupinantes: uerùm alacres, ac læti sequuntur ducentem, admirantes, ultrò festinantes omnes, & laxatis uinculis etiā anteuertere studētes, perinde quasi grauiter laturi, si soluerētur uinculis. Ne illud quidem pigebit referre, quod mihi uidebatur omniū absurdissimum: Etenim quum non inueniret pictor, unde cathenularum summas ansas necteret, uidelicet dextera iam clauam, lęua arcum tenente, summam Dei linguā perterebrauit, atq; ex hac religatis cathenulis eos trahi fecit: ipse nimirum ad eos, qui ducebantur, uultum ac oculos conuertebat, arridens. Hæc ego quum diutius adsistens essem cōtemplatus admirās, hæsitans: indignans Gallus quispiam, qui propius adstabat, nostrarum literarum non indoctus, id quod declarauit, quum Græcanicam linguam absolutè sonaret: Philosophus opinor, ex eo genere Philosophorum, quod apud illos esse fertur: Ego tibi hospes, inquit, picturę illius ænigma explicabo, nam uidere uehementer ad eam attonitus, ac stupefact⁹: Orationē nos Galli nequaquam arbitramur esse Mercurij, quemadmodum uos græci: uerùm Herculi illam tribuimus, propterea quod hic Mercurio longè robustior extiterit.

Herculis lingua perterebrata cur sit.

Explicatio figuræ depicti Herculis Gallici.

Quod senex fingitur, nihil mirere: siquidem una facultas dicendi uel facundia consueuit in senecta demum absolutum uigorem ostendere: si modo uerum nostri dicunt Poetæ.

Obduci iuuenum densa caligine pectus:
Contra, senectam posse quiddam dicere
Rudi iuuenta melius ac præclarius.

Senū eloquentia.

Hinc uidelicet apud uos et Nestoris lingua melli profuit, et Troianorū cōcionatores liriessam educūt uocem, uidelicet floridam: Nam liria, si satis commemini, flores appellantur.

Homerus li. 1. Iliad. Nestoris lingua.

Proindè quod ab auribus uinctos, ad linguam trahit senex hic Hercules, qui nō aliud quàm ipse est sermo, ne id quidem debes admirari, qui quidem non ignoras linguæ cum auribus esse cognationem: Neq; uero ad contumeliam illius illud pertinet, quod ea pertusa est: nā memini, inquit, et iambicos quosdā uersiculos è comędijs apud uos discere.

Siquidem uiris loquacibus extrema lingua
perforata est omnibus.

Quin de eodem hanc habemus opinionem, ut quicquid egit, id oratione facundiaq; confecisse putemus: utpote uirum sapientem persuadendo pleraq; sibi subegisse.

Iam tela illius nimirum rationes sunt acutæ, missiles citæ, atq; animum sauciātes: unde pennigera dicta uos quoq; appellatis.

Persuadere est bonum consilium dare, Græcis πειθώ, Inde Pitho dicta est Dea, dicēdi præses, quā Ennius suadam, Quintilianus persuadendi Deam, suadelam Horatius, Cicero leporē uocat. Hæc & flexanima dicitur, quasi animum flectens, à Græcis ψυχαγωγὸς quasi dictrix & oblectatrix animę: huius Deę sanctissimū olim nomē apud gallos fuit.

Flexanima.

Ennius in 8. annali.

Marcus Cethegus dictus illis popularibus olim
Qui tum uiuebant homines, atq; æuum agitabant,
Flos delibutus populi.

Probè uero: ut enim hominis decus ingenium, sic ingenij ipsius lumen est eloquentia, quę uirum excellentem præclarè tamen illi homines florem populi dixerunt, Suadæq; medulla, πειθὼ, quã uocant Greci, cuius effector est Orator. Hãc Suadam appellauit Ennius πειθὼ in labris Periclis Eupolis sessitasse scribit.

Eloquentia lumen ingenij.

Bocatius lib. 12. cap. 62. Cicero de claris Oratoribus.

Mercurius filius Iouis & Maiæ, deus eloquentiæ, nuntius diuorum, tegitur galero, ut ostendatur, aduersus inuidię fulmina, solam eloquentiam plurimum ualere: Itẽ significatur gratia, quam quis sibi apud auditores eloquẽtia cumulat: item uiuacitas: ea enim quæuis præclara facta ab interitu asserit dicente poëta.

O sacer & magnus uatum labor, omnia fato
Eripit, & populis donas mortalibus æuum:

Ouidius.

Iamq; opus exegi, quod nec Iouis ira nec ignis,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere uetustas.

Alata fert alaria: sermo enim uelox est &, ob id ab Homero alata exprimũtur in 1. Iliad. uerba eodem momento ex ore loquentis egrediũtur, & auribus auscultantium excipiuntur.

Carmina perpetuo manent.

Horatius lib. 1. Odarum.

Virgam defert, qua fingunt Mercurium animas ab orco euocare, alias demittere, quod nihil aliud significat, q; plurimosè mortis faucibus subtrahi, quos carnifex expectet, mox ad supplicium rapturus, & si uelit, in mortem impellat rursus. Ita Cicero communi uoce, ob necatum Clodium, Milonem eripuit eloquentiæ uiribus: Ita & Popilium Lenatem, Cœliũ et innumeros alios: is eadẽ fandi maiestate Lentulum Cethegum, Sextilium, atq; eius farinæ homines potentissimos morti tradidit.

Est & eius uirgæ natura uentos excitare, & tranare nubila, quod indicat eloquentem solum seditiones commouere, & eas cupiat sedari posse. Ita fecisse Curionem apud Ariminium in Cæsarem legimus: Ita & Cicero turgidum Cæsaris in Deiotarum pectus pacauit.

Virga hæc somnos dat, ac adimit: Ita eloquentia inertes sopitosq; ad exercendum se admonet, quum prǽmia opulentissima proponit, & decoris memores esse iubet, sopit nimium audaces & temerarios, quum non orare sit sed potius latrare. Serpẽs est implicitus uirgæ, quod prudentia maximè oratorem deceat.

QVANTA SIT VIS ATQVE *potentia eloquentiæ.*

Valerius lib. 8. cap. 9.

Potentiam eloquentiæ etsi plurimùm ualere animaduertimus: tamen sub proprijs exemplis, quo scilicet uires eius testatiores fiant, recognosci conuenit.

De Valerio Publicola.

Regibus exactis plebs discedens à patribus, iuxta ripam fluminis Acienis in colle, qui sacer appellatur armata consedit, eratq; non solum deformis, sed etiã miserrimus Reip. status à capite eius, cætera parte corporis pestifera seditione diuisa, ac ni Valerij subuenisset eloquentia, spes tanti imperij ipso penè ortu suo corruisset: Is namq; populum noua & insolita libertate temere gaudentem oratione ad meliora & saniora consilia reuocauit, senatuiq; subiecit, id est, urbem urbi iunxit: uerbis ergo facundis ira, consternatione arma cesserunt.

De M. Antonio.

Quæ etiam Marionos, Cumanosq; Mucrones, ciuilis profundendi sanguinis cupiditate furentes, inhibuerunt. Missi enim à sæuissimis ducibus milites ad M. Antonium obtruncandum, sermone eius obstupefacti districtos iam & uibratos gladios cruore uacuos uaginis reddiderunt. Quàm disertum igitur eum fuisse putemus, quem ne hostium quidem quisquam occidere sustinuit, qui modo uocem eius ad aures suas uoluit admittere.

Vide Aesopi apologiam de uentris & membrorum dissensione.

De Iulio Cesare.

D. quoq; Iulius quàm cœlestis numinis, tam etiã humani ingenij perfectissimum columen, uim facũdiæ propriè expressit, dicendo in accusatione C. Dolabellæ, quem reum egit, extorqueri sibi causam optimã L. Cottæ patrocinio, siquidẽ maxima tantũ eloquentia quæsita est &c:

L. Cotta eloquentissimus.

Externa de Pisistrato.

Pisistratus dicendo tantũ ualuisse traditus est, ut ei Athenienses regium imperium oratione capti permitterẽt; quũ præsertim ex contraria parte amantissimus patriæ Solon niteretur, sed alterius salubriores erant conciones, alterius di-

serti-

fertiores, quo euenit, ut alioqui prudentissima ciuitas libertati seruitutem præferret.

De Pericle.

Pericles autem felicissimus naturæ in cremētis sub anaxagora preceptore summo studio perpolitus, et instructus liberis Athenarum ceruicibus iugū seruitutis imposuit: Egit enim illam urbem, & uersauit arbitrio suo: quumq; aduersus uoluntatem populi loqueretur, iucūda nihilominus & popularis eius uox erat: Itaq; ueteris comœdiæ maledica lingua, quamuis potentiam uiri perstringere cupiebat, tamen in labris hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare, inq; animis eorum, qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui prædicabat.

De Hegesia Philosopho.

Obseruatu dignum exemplū. Quantum eloquentia ualuisse Hegesiam Cyrenanum Philosophum arbitramur, qui sic mala uitæ repræsentabat, ut eorum miseranda imagine, audientium pectoribus inserta, multis uoluntariæ mortis appetendæ, cupiditatem ingeneraret. Itaq; à rege Ptolomæo ulterius hac de re disserere prohibitus est.

Ex Baptista Fulgoso lib. 8. cap. 9. de eloquentia.

Epaminundas eloquentia sua persuasit grecię, ut Lacedęmonijs sese dederet. Philoppomenes Megalopolitanus conciues suos, qui Messeniam profugerant, occupata Megalopoli à Cleomene Spartarum rege, per insidias scalis urbē ingresso, hortatus est, ne in patriam tūc redirent: Ostendit enim Cleomenem sine populo urbem diutius non retenturum. Itaq; si patria aliquod tempus carerent, in animum Megalopolitani inducere possent, necessario eam cum laude recuperaturos esse: in quam si reditum accelerare uellet, & irrito conatu id moliri contigisset, seruitus eos minimè incerta manebat. Vnus igitur Philoppomenes totum populum, in quo plerūq; plus suorum possidendorum cupiditas, quam consilium ac ratio ualere consueuit, eloquentia retinuit, ne tum periculose reditum tentaret, quia sub patriæ, priuatarumq; fortunarū desiderio quod proponebatur, fœdissimæ seruitutis uenenum latere declarauit. Seruitus fœdissima.

De Themistocle Atheniensi.

Quod permulti sæpe, licet perperam, pluris pecuniam quàm patriam facere solent, forsitan non minus Themistoclis eloquentia, quàm quorumuis aliorum, de quibus est dictū, ualuisse uidebitur: Atheniensibus enim persuasit, ut argenti fodinarum annuos redditus, qui quotannis populo uiritim diuidebantur, ad ædificandam classem transferrent. Neq; fuit parui laboris, auarissimo populo persuadere, ut priuatis commodis suis publicam utilitatem anteuerteret, &c.

De M. Tullio Cicerone.

Eloquentia Ciceronis plus ualuit, quàm autoritas totius senatus. P. Rullus Trib. pleb. agrariam legem laturus erat populo, in qua quum de diuidendis in capita possessionibus ageretur, cui dubium erat, quin ei populus plurimum inhiaret, & omnia enixurus uideretur, ut lex promulgari posset: eam rem quū senatus permoleste ferret, neq; tamen ad eam impediendam modum ullum haberet, Cicero unus, habita oratione, adeo populi ipsius mētes permulsit, atq; permouit, ut ultro legem populus repudiaret. Quid enim hoc aliud fuit, nisi esurienti populo persuadere, ut cibum, quem pergratū mordicus apprehenderat, iam dentibus commasticatū, in guttur stomachumq; ne recipere uellet. Vnius igitur Ciceronis eloquentia plusquàm totius autoritas senatus ad impediendam eam legem effecit.

De cicadis. Socrates in Phædro.

Cicada uocalior: Erasmus.

Τέττιγος ἐπεὶ τύγα φέρτερος ᾄδεις. id est: Theocri. in Daphnide.

Quippe cantas melius quacunq; cicada.

Τῶν πάντων δ' ἡγεῖτο πλατίστακος ἀλλ' ἀγορητὴς Carmen Timonis.
ἡδυεπὴς τέττιξιν ἰσογράφος, οἵθ' Ἑκαδήμου
δενδρέῳ ἐφεζόμενοι ὄπα λειριόεσσαν ἱεῖσι.

Cunctos anteibat latissimus ille suauis
Orator, cuius non cedunt scripta cicadis,
Quæ super arboribus resident lucis in opacis.

Plutarchus in lib. An seni admistranda sit Respub.

Ἀλέξανδρος ἐρωτηθεὶς ὑπό τινος πῶς
ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τῆς οἰκουμένης ἐκυρίευσεν,
εἶπε, βουλῇ καὶ μύθοις καὶ τέχνῃ στρατηγικῇ.

Alexander, interroganti quomodo tam breui tempore totius orbis imperium obtinuisset, respondit: Consilijs, eloquentia, & arte imperatoria. Egregium Alexandri dictū.

Isocrates in Euagora.

Ἐγὼ δὲ ὦ Νικόκλεις, ἡγοῦμαι μὲν εἶναι καλὰ μνη-

μῆα, καὶ τὰς τῶν σωμάτων εἰκόνας: πολὺ μέντοι πλείονος ἀξίας τὰς τῶν πράξεων καὶ τῆς διανοίας, ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἄν τις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι, θεωρήσειεν, Id est: Arbitror equidem ô Nicocles, pulchra monumenta, esse corporum etiam imagines: uerum multò pluris facienda mentis & actionum simulachra, quas in solis orationibus artificiosè compositis spectare licet.

Democritus.

ἰσχυρὸν εἰς πειθὼ λόγος γίγνεται. Id est: *Plurimum ad persuasionem sermo ualet.*

Socrates.

Ἐν μὲν πολέμῳ πρὸς ἀσφάλειαν σίδηρος χρυσοῦ κρείττων, ἐν δὲ τῷ ζῆν ὁ λόγος τοῦ πλούτου. i.

In bello quidem ferrum auro prestat ad defendendum se; in uita autem eruditio diuitijs.

Idem.

ὁ λόγος ὥσπερ πλάστης ἀγαθὸς, καλὸν τῇ ψυχῇ περιτίθησι σχῆμα. Id est:

Oratio tanquam bonus figulus, eleganti specie animam ornat.

Studium bene dicendi.

Adeo uerò sollicitus erat M. Tullius bene dicendi, tamq; anxium huic rei impendit studium, ut cum caussam oraturus esset apud cētumuiros, iamq; dies instaret, Erotam seruum manumiserit, eò quod nunciasset cognitionem in posterum diem fuisse prorogatā. Erasmus lib. 4. Apophtegmatum.

DIVERSAE NATVRAE AC *dotes oratorum.*

Quatuor dicendi genera: Macrobius lib. 5. satur. cap. 1.

Oratorum non simplex nec una natura est, sed hic fluit & redundat, contra ille breuiter & circūcisè dicere affectat, tenuis quidā, & siccus, & sobrius amat quādam dicendi frugalitatem, alius pingui & luculenta & florida oratione lasciuit, in qua tanta omnium dissimilitudine unus omnino inuenitur Vergilius, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit, &c.

Ibidem.

Quatuor sunt genera dicendi, copiosum: in quo Cicero dominatur: breue, in quo Salustius regnat: siccum, quod Frōtoni adscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius secundus quondam, & nūc nullo ueterū minor noster Symmachus luxuriatur.

Idem lib. 7. cap. 1.

Hæc una est de uirtutibus Philosophiæ: ut si plures intersint conuiuio, alieni à disciplinis, ut fauciat dissimulationem sui, & patiatur loquacitatem maiori parti amicorum sociare, ne rara nobilitas à plebe tumultuosiore turbetur: ita ueluti orator non aliter nisi orando probetur, Philosophus non unius tacēdo pro tempore, quàm loquendo philosophatur. Sic ergo pauci qui aderunt doctiores in consensum rudis consortij sal ua & intra se quiescente ueri notione migrabunt: ut omnis discordiæ suspicio facessat.

Gregorius lib. 6. Moralium.

Ille bene loquendi facundiam percipit, qui sinum cordis per rectè uiuendi studia extendit, nec loquentem conscientiam præpedit, cum uitam lingua antecedit.

Isidorus de summo bono.

Sæpè reperitur simplicitas ueridica, & falsitas composita, qua hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamēta laqueos dulces aspergit.

Idem lib. 4.

Antiqui forensem eloquentiam caninam linguam nuncupabant, eo causidici certaminibus causarum omissis, quę agunt, uelut alterutrū sese lacerant, iurgiaq; causarum ad iniurias suas commutant.

Ouidius lib. 13. Metamorph.

Et quid facundia posset,
Tunc statuit: fortisq; uiri tulit arma disertus.

EVEN-

Euripides in Antigone.

ΕΣΤΙΣ δὲ πρὸς τὸ πίπτον εὐλόγως φέρει τὸν δαίμον', οὗτος ἧσσόν ἐστιν ὄλβιος. i.
Quisquis in euentu rerum, sapienter ac modestè fert fortunam, hic felicior est.

Idem.

Μεταβαλλομένου δαίμονος ἀνέχου: πλεῖ κατὰ πορθμόν, πλεῖ κατὰ δαίμονα. id est.
Grauiter dictum. Fortunæ mutationem sustine: Nauiga secundum fluuium: nauiga secundum fortunam.

Idem.

Θνητὸς γὰρ ὤν, καὶ θνητὰ πείσεσθαι, δόκει: θεοῦ βίον ζῆν ἀξιοῖς ἄνθρωπος ὤν; id est.
Mortalis existens, mortalia quoq; te passurum expecta: Diuinam agere uitam cupis, cum homo sis?

Idem in Hippolyto coronato.

Θάρσει τέκνον, καὶ μὴ χαλεπῶς
Μεταβαλλε δέμας.
ῥᾷον δὲ νόσον μεθ' ἡσυχίας,
Καὶ γενναίου λήματος οἴσεις,
Μοχθεῖν δὲ βροτοῖσιν ἀνάγκη. id est.
Bono animo sis fili, & noli corpus
Anxiè iactare:
Facilius enim morbum quietus,
Et forti animo præditus feres,
Laborum autem hominibus necessitas incumbit.

Idem in Alexandro.

Πάντων θανεῖν, τὸ δὲ κοινὸν ἄχθος
Μετρίως ἀλγεῖν, σοφία μελετᾷ. id est.
Moriendum est omnibus, communem uero dolorem moderatè dolere, Sapientia meditatur.

Idem in Ocolo.

Μοχθεῖν ἀνάγκη, τὰς δὲ δαιμόνων τύχας
ὅστις φέρει κάλλισθ', ἀνὴρ οὗτος σοφός. id est.
Necessarij sunt labores, Dæmonum autem fortunas qui optimè tulerit, uir sapiens est.

Idem in Bellerophonte.

Τοῖς πράγμασι γὰρ οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών,
Μέλει γὰρ αὐτοῖς οὐδέν: ἀλλ' οὑντυγχάνων
Τὰ πράγματ' ὀρθῶς ἢν θῇ, πράσσει καλῶς. i.
Rebus ipsis indignari non oportet,
Nihil enim eis curæ est: Vtens uerè rebus,
Si eas rectè instituerit, prosperè agit.

Idem in Alcmena.

Ἀλλ' εὖ φέρειν χρὴ συμφορὰς τὸν εὐγενῆ. Id est.
Oportet hominẽ generosum infortunia bene tolerare

EVENTVS RERVM QVALEScunq; fuerint fortiter ferendos esse, & secundum uirtutem instituendam uitam.

Euripides in Helena.

ἔχεις μὲν ἄλγειν' οἶδα: πειρᾶσθαι δὲ χρὴ
ὡς ῥᾷστα τἀναγκαῖα τοῦ βίου φέρειν. id est.
Habes quidẽ negocia tristia, fateor: Conandũ est tamẽ,
Vt quæ necessaria sunt in uita, facilimè feras.

Idem in Menalippe.

Τὰ τυγχάνοντα δ' ὅστις εὖ φέρει βροτῶν
Σοφὸν νομίζω, σωφρονεῖν τ' ἐμοὶ δοκεῖ. id est.
Rerum euentus quisquis mortalium benè fert,
Illum sapientem & moderatum uirum iudico.

Idem.

Πέπονθας οἷα χ' ἅτεροι πολλοὶ βροτῶν: τὰς γὰρ παρούσας οὐχὶ σώζοντες τύχας, ὄλλυντ' ἐρῶντες μειζόνων ἀβουλίᾳ. hoc est.
Passus est eadem, quæ multi alij homines: Nam qui præsentem fortunam non seruant, dum temere petunt maiora, pereunt.

Sophocles in Thyeste.

Πάντων ἄριστον, μὴ βιάζεσθαι θεούς,
Στέργειν δὲ μοῖραν: τῶν ἀμηχάνων δ' ἔρως
Πολλοὺς ἔθηκε τοῦ παρόντος ἀμπλακεῖν. id est.
Omnium optimum est, non uiolentum esse in Deos,
Sed suam amplecti sortem: Cupido aut rerũ impossibilium
Effecit, ut multi præsentibus etiam frustrarentur.

Bacchylides.

εἷς ὅρος, μία βροτοῖσιν ἐστὶν εὐτυχίας ὁδός,
Θυμὸν εἴ τις ἔχων ἀπενθῆ, δύναται διατελεῖν βίον.
ὃς δὲ μυρία μὲν ἀμφιπολεῖ φρενί, τὸ δὲ
παρ' ἆμάρ τε νύκτα μελλόντων χάριν
αἰὲν ἰάπτεται κέαρ, ἄκαρπον ἔχει πόνον. id est.
Vnus terminus, una mortalibus felicitatis est uia,
Si quis animum habens indolentem, ita possit transigere uitam.
Quib' uero infinitæ curæ circa mentẽ uersantur, quæ
Etiam nocte sequente, metu futurorum
Cor turbant, inutilis labor insumitur.

Pythagoras.

ὅσσα δὲ δαιμονίαισι τύχαις βροτοὶ ἄλγε' ἔχουσιν, ὧν ἂν μοῖραν ἔχῃς ταύτην φέρε, μηδ' ἀγανάκτει. Id est.
Quicquid dolorũ hominibus Dæmoniæ fortunæ producunt, eorum tantum sortem acceptam feras, nec indigneris.

Res quæ eueniunt necessario, bono ac æquo animo tolerandæ sunt. Antiphanes in Heniocho.

Ἀνδρὸς διαφέρει τοῦτ' ἀνήρ, ὁ μὲν κακῶς
Πράττων, τὸ λυποῦν ἦγαγ' εἰς παράστασιν,
Ὁ δ' ἐμφρόνως δεξάμενος, ἤνεγκε καλῶς. id est.
Hoc uir à uiro differt: Vnus infœliciter
Agens, molestiam ipsam magis excitat:
Alter uerò consultius, quod contingit accipiens cōmode fert.

Philemon.

Alij Diphilo adtribuunt. Οὕτως ἄνανδρος γέγονας; οὐκ εὐψυχία
Τοῦτ' ἐστὶν ὃ ποιεῖς νῦν γάρ, ἀλλ' ἀνανδρία,
Τὸ μὴ δύνασθαι καρτερεῖν λυπούμενον. id est.
Tam ignauus euasisti? non enim animi fortitudo
Est quod nunc facis, sed ignauia & pusillanimitas:
Dolorem sustinere non posse, nec tristiciæ tuæ moderari.

Idem.

Πόλλ' ἐστὶν ἐν πολλαῖσιν οἰκίαις κακά,
Ἃ καλῶς ἐὰν ἐνέγκῃς, ἀγαθὰ γενήσεται. id est.
Multa sunt multis in ædibus mala,
Quæ bene si tuleris, bona fient.

Menander in Canephore.

Ἔνεγκ' ἀτυχίαν καὶ βλάβην εὐσχημόνως.
Τοῦτ' ἐστὶν ἀνδρὸς νοῦν ἔχοντος, οὐκ ἄνω
Ἀνασπάσας τις τὰς ὀφρῦς οἴμοι λαλεῖ,
Ἀλλ' ὃς τὰ αὐτοῦ πράγματ', ἐγκρατῶς φέρει. i.
Calamitatem & damnum decenter feras:
Hoc uiri prudentis est. Non eius qui
Sursum retractis superciliis, hei mihi dicat,
Sed illius qui res suas continenter, modesteq́ue fert.

Apollodorus.

Χαλεπὸν τύχης τι πρᾶγμα, χαλεπόν, ἀλλὰ δεῖ
Αὐτήν, φέρειν κατὰ τρόπον, ὥσπερ φορτίον. i.
Graue omnino, molestumq́ue est fortunæ negotium:
Sed oportet animo, & moribus, ipsum ueluti onus quoddam ferre.

Menander in Androgyne.

Τὰ προσπεσόντα προσδοκᾶν ἅπαντα δεῖ
Ἄνθρωπον ὄντα. παραμένει γὰρ οὐδὲ ἕν. id est.
Futuros euentus expectare oportet unumquemq́ue
Hominem: Nihil enim stabile permanet.

Idem.

Ἀεὶ τὸ λυποῦν ἀποδίωκε τοῦ βίου,
Μικρόν τι τοῦ βίου καὶ στενὸν ζῶμεν χρόνον. id est:
Tristia semper à uita repelle:
Exiguum enim & angustum ætatis tempus uiuitur.

Philemon.

Μείζω τὰ κακὰ ποιοῦσι πολλοὶ δὴ ἑαυτοῖς,
Αὐτοὶ δι' αὑτούς, ἢ πέφυκε τῇ φύσει,
Οἷον, τέθνηκεν υἱὸς ἢ μήτηρ τινὶ
Ἢ νὴ δί' ἄλλων τῶν ἀναγκαίων γέ τις:
Εἰ μὲν λάβῃ, τοῦτ' ἀπέθανεν, ἄνθρωπος γὰρ ἦν,
Τοσοῦτον γέγονε τὸ κακὸν ἡλίκον περ ἦν
Ἐὰν ἀβίωτος ὁ βίος, οὐκ ἔτ' ὄψομαι,
Ἀπόλωλεν, ἐν ἑαυτῷ τοῦτο ἐὰν σκοπῇ
Πρὸς τοῖς κακοῖς οὗτος, ἕτερα συλλέγει κακά:
Ὁ δὲ τῷ λογισμῷ πάντα παρ' ἑαυτῷ σκοπῶν
Τὸ κακὸν ἀφαιρεῖται, ἀγαθὸν δὲ λαμβάνει: id est.
Multi domine sua sibi mala augent,
Ipsi sua culpa & maiora faciunt, quod facta sint per naturam.
Verbi gratia, obijt alicui filius, aut mater,
Aut quiuis alius ex necessarijs,
Quod si apud se cogitarit, mortuus est: Homo enim erat:
Non amplius fit malum, quàm à natura productum ē:
At si exclamet: Vita mihi non uitalis est, non amplius uidebo.
Perijt, hæc secum qui reputat,
Præter mala præsentia insuper alia colligit,
Qui uero omnia apud se ratione consyderat,
Is malum adimit, & bonum capit.

Idem.

Ἀγνὼς τίς εἶ ἄνθρωπος, εὐδαίμων ἔσῃ,
Τέθνηκέ τις, μὴ δεινὸν ἔστω τοῦτό σοι,
Κεκύηκέ τις, μὴ δεινὸν οὐ κεκύηκέ τις,
Ἠτύχηκέ τις, βήττει τις οἰμώζει τις.
Ἡ φύσις φέρει δ' ἅπαντα ταῦτα, φεῦγε τὰς λύπας. id est.
Obscurus est aliquis, hoc nihil prohibet felicitatē tuā,
Obijt aliquis, noli id ægrè ferre,
Siue peperit aliqua, nihil est molestum, siue non peperit,
Calamitosus fuit aliquis, hic tussit, ille plorat,
Natura nihil non istorum fers, fuge mærores.

Menander in Bœotia.

Πολλὰ δύσκολα
Ἐν τοῖς πᾶσιν εὕροις ἄν, ἀλλ' εἰ πλείονα
Τὰ συμφέροντ' ἔνεστι, τοῦτο δεῖ σκοπεῖν. id est.
Multa ubiq́ue grauia
Reperies in rebus, sed an plura
Insint utilia, istud consyderandum est.

Sotades.

Πλεισάκις ἀδικούμενός τις ἐν ἀδικοῦντι καιρῷ.
Ἀνέχεται τις ὃ μὴ θέλει διὸ φέρει γενναίως. id ē.
Sæpe aliquis iniquo tempore iniuria affectus,
Ferendo facile uincit, ea quæ fieri nollet.

EXPERIEN-

Vſus. Exercitatio. Aſsiduitas.

Demea apud Terentium in Adelphis.

Nunquàm ita quiſquã benè ſubducta ratione ad uitã fuit:
Quin res, ætas, uſus ſemper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat: ut illa quæ te ſcire credas, neſcias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies,

Plautus in Trinumo.

Sapientiæ ætas condimentum eſt, ſapiens ætati cibus eſt.

Experientia rerum magiſtra.

C. Quam ſit. De electione in. c. l. legatis §. Ornatricibus ff. De legatis. 3. in Authen. De appellationibus & intra quæ tempora.

Ouidius 2. de arte Amandi.

Solus & Artifices qui facit uſus adeſt.

Et multum diſtat ſcientia à praxi, ſicut tactus à uiſu intellectuali: Experiẽtia enim eſt ſicut lapis, quo probatur aurum. Vide Auguſtinum Niphum in Metaphyſicis quæſtionibus egregiè diſputantem de Theorica ac Praxi.

Prouerbium.

Dicendo dicere diſcunt.

Ἐκ τοῦ λέγειν τὸ λέγειν περιζίνεται.

Dicendo conſequimur ut dicamus. Syranus Hermogenis interpres Euagoram Sophiſtam taxat, qui dicendi facultatem non putarit ratione, ſed uſu duntaxat conſtare, fieriq́ ut dicendo cõſequeremur dicendi facultatẽ, ἀξιοῦντος δὲ, inqt, κατὰ τὴν συρφετὼν παροιμίαν, τὸ λέγειν ἐκ τοῦ λέγειν περιζίνεσθαι. id eſt: Exiſtimantis, iuxta uulgare prouerbium, dicendi facultatem dicendo contingere. Vſurpauit & Marcus Tulius Cicero lib. 1. De Oratore, in quo, inquit, fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere ſolent: uerum etiam illud dicitur, peruerſè dicere, homines peruerſè dicendo facillimè conſequi. Latius autem patet adagium, nempè ad cuiuſuis rei peritiam, quã potiſsimum uſus ſuppeditat, optimus rerũ omnium magiſter. Proinde prouerbiales erunt omnes id genus: Fabricando fabricam diſces, Canendo muſicam: militando militarẽ artẽ: ſcribendo diſces ſcribere.

Prouerbium.

Reſpublica docet uirum. id eſt.

πόλις ἄνδρα διδάσκει.

Prouerbiũ, quo ſignificatur, neminẽ ad rem gerendam idoneum eſſe poſſe, niſi qui ſit uſu exercitatus. Plutarchus citat ex Simonide, tametſi hemiſtichiũ eſt carminis Heroici. Quantumlibet diu uerſatus in agro, non fies idoneus adminiſtrandæ Reipublicæ, niſi uixeris in foro curiæ. Principum ab aulis longè, qui uolet eſſe pius, diſcedat: Ego expertus moneo.

Cicero 1. de Oratione.

Dicendo ſæpe dicere diſcimus.

Exercitatio poteſt omnia.

Μελέτη πάντα δύναται. id eſt:

Cura omnia poteſt.

Laërtius hanc ſententiam Periandro tribuit, qui Iſthmum etiam tentarit perfodere. Significat autem nihil eſſe tam arduum, quod diligentia curaq́ non efficiatur. Vergilius in Georgicis: Labor omnia uincit improbus, & duris urgẽs in rebus egeſtas: extat apud Grecos prouerbialis ſententia θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦνται. id eſt. Dij bona laboribus uendunt: Huc alluſit Horati⁹: Perrupit Acheronta Herculeus labor. Notabilis ſententia.

Sophocles in Electra.

Citra laborem nil benè eſt. πόνου χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ.

Seneca libro 2. de Ira.

Atq́ nihil eſt, inquit, tam difficile & arduum, quod non humana mens uincat, & in familiaritatem perducat aſsidua meditatio: Nulliq́ ſunt tam feri ſuiq́ iuris affectus, ut non diſciplina perdomentur. Disciplina omnia perdomat. Quodcunq́ imperauit animus, obtinuit. Quidam nũq̃ ridere cõſueti ſunt: uino quidã, alij Venere, qdã omni humore interdixère corporibus. Alius cõtentus breui ſomno, uigiliã indefatigabilẽ extẽdit. Didicerunt tenuiſſimis & aduerſis funib⁹ currere, & ingẽtia uixq́ humanis tolerãda uirib⁹ onera portare, & in immẽſã altitudinẽ mergi, ac ſine ulla reſpirãdi uice perpeti maria. Induſtria humana.

Mille

Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit: ostenditque nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientiam indixerit.

EXPERIENTIA ARTEM FACIT.

Manilius lib. 1. Astronomicôn.

Postquàm omnis coeli spes est redeuntibus astris,
Percepta in proprias sedes, & reddita certis
Fatorum ordinibus, sua cuique potentia formae:
Per uarios usus artem experientia fecit.

Ibidem.

Sed cum longa dies acuit mortalia corda,
Et labor ingenium miseris dedit, & sua quemque
Aduigilare sibi iussit fortuna premendo,
Seducta in uarias certarunt pectora curas,
Et quodcunque sagax tentando repperit usus.

Ouidius lib. 6. fab. 1. Metamorphoseos.

Aetas prudentes facit. *Non omnia grandior aetas, quae fugiamus habet,*
Seris uenit usus ab annis.

Idem lib. 14. fab. 16.

Quodque magis timeas (etenim mihi magna uetustas,
Scire dedit) referam tota notissima Cypro
Facta, quibus flecti facile, & mitescere possis.

VSVS, Assiduitas, Labor, Studium, Diligentia.

Sophocles in Thieste.

Eamus quàm celerrime: non potest enim iusta diligentia unquàm repraehendi.

ἴωμεν τάχος εἰς ἀγαθὰ, οὐ γάρ ἐσ' ὅπως σπουδῆς δικαίας μῶμος ὀπτεται ποτέ.

Euripides in Heraclidis.

Virtus per labores incedit: id est, ἁδ' ἀρετὰ βαίνει δι' ἐα μόχθων.

In Iphigenia.

Boni uiri subire labores audent, & nunquam ulla in re sunt timidi.

τοὺς πόνους γὰρ οἱ ἀγαθοὶ τολμῶσι, δειλοὶ δ' εἰσὶν οὐδὲν οὐδαμοῦ.

Idem in Licymnio.

πόνος γὰρ, ὡς λέγουσιν, εὐκλείας πατὴρ. id est. Labor, ut aiunt, bonae famae pater est.

Epicharmus Siculus Poeta.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τ' ἀγαθ' οἱ θεοί. id est, Laboribus uendunt nobis omnia bona Diui.

Anaxandrides.

Ἐκ μελέτης πλείους, ἢ φύσεως ἀγαθοί. id est. Plures studio boni sunt, quàm natura.

Critias.

Necessum est ut laborent, qui uolunt feliciter agere. id est, μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν.

Euripides in Erichtheo.

Labor assiduus omnia uincit. Id est. ὁ συνεχὴς ἔργον παντὸς εὑρίσκει τέλος.

Vergilius 1. Georgicorum.

Tum uariae uenêre artes: Labor omnia uincit,
Improbus, & duris urgens in rebus egestas.

Euripides in Archelao.

Tibi dixi, ô fili, ut fortunam laboribus
Indages: Honorari enim tuum patrem uides.
Nullus est, qui, dum molli uitae studet,
Gloriam adeptus sit, sed laborandum est. id est.
Σοὶ δ' εἶπον ὦ παῖ, τὰς τύχας ἐκ τῶν πόνων θηρᾶν.
ὁρᾷς γὰρ σὸν πατέρα τιμώμενον,
οὐκ ἔστιν ὅστις ἡδέως ζητῶν βιοῦν
εὔκλειαν ἐκτήσατ', ἀλλὰ χρὴ πονεῖν.

Menander.

Nam si uel modicum modico coniunxeris,
Idque frequenter feceris, statim fiet hoc quoque magnũ:
Omnia enim assiduitate conficiuntur negocia. id est.
πάντα γὰρ τῆς ἐπιμελείας κατεργάζεται πράγματα.

Euripides in Andromeda.

εὔκλειαν ἔλαβον οὐκ ἄνευ πολλῶν πόνων, id est.
Gloriam assequutus sum, non sine multis laboribus.

Aeschylus.

Φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συσπεύδειν θεός. id est.
Solet laborantem Deus pariter adiuuare.

Euripides in Erichtheo.

Ἐκ τῶν πόνων τοι τ' ἀγαθὰ γίγνεται βροτοῖς.
Bona per labores augentur hominibus:
Voluptuosa autem uita, & mala timiditas,
Nec domui, nec uictui quicquàm prosunt.

Idem in Cressis.

οὐκ ἂν δύναιο μὴ καμὼν εὐδαίμων εἶναι,
Αἰσχρὸν τε μοχθεῖν μὴ θέλειν νεανίαν, id est.
Haud poteris felix absque labore degere:
Et iuuenem laborare nolle, turpis res est.

Sophocles in Vatibus.

Nulla res sine magno labore ueniet,
Necessum est, ut laborent, qui uolunt esse fortunati:
Omnia pulchra laborans consequitur.
Nihil non desiderium inquirentis inuenit. Id est.
οὐ γάρ τι ποτ' ἂν ἔλθοι τῶν ἀκρῶν ἄνευ πόνου.
Μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν.
Εὐτυχεῖν ἅπαντα τὰ καλὰ τοῦ πονοῦντος γίνεται:
ἅπαν δ' ὁ τοῦ ζητουμένου εὑρίσκει πόθος.

Philemon in Catapseudomeno.

Omnia possunt inueniri si modo non laborem
Fugerit aliquis, qui rebus indagandis adhaeret,
Assiduitate quaelibet assequi datur.

Idem. Acti labores iucundi.

Quantum

Quantum delector ob exhausta mihi præterita mala,
Nisi enim tum laborassem, in præsentia non gauderem, id est.
Ὡς ἡδέως μοὶ γέγονε τὰ πρότερα κακὰ,
Εἰ μὴ τότ' ἐπόνησα, νῦν ἂν οὐκ εὐφραινόμην.

Euripides in Cancro.

Οὐδεὶς ἔπαινον ἡδοναῖς ἐκτήσατο. id est.
Nemo sibi laudem comparauit ex uoluptatibus.
Οὐδεὶς γὰρ ἂν ῥάθυμος εὐκλεὴς ἀνήρ, id est.
Nullus socors celebris est uir. Idem in Arebelao.

Alexis in Orchestride.

Labores generositatem pariunt,
Laborantem pariter Deus adiuuat.
Inueniuntur omnia quæsita,
Nisi prius desistas, laboremq; fugias.
Quum enim homines quidam inuenerint
Partem aliquam in diuinis, tanto spacio
Distantes nempe siderum ortus, occasus, solstitia,
Defectum solis, quidnam ex rebus omnibus
Et familiaribus hominem fugere posset?

Vsus magister.

Docuit lib. 1. Epistola ad Taci. Plini⁹ & lib. 6. eadem. Marcus Tullius hunc omniũ magistrorum præcepta superare dixit. Hinc pro Cornelio Gallo: Assiduus, inquit, usus, uni rei deditus, & ingenium, & artem sæpe uincit: Est enim ratio loquendi, & regula sermonis. Cęsar & huic fauet sententiæ in cõmẽtarijs, quod tamẽ latius explicuit Columella: Quid scilicet inter artem & usum intersit: Scriptorum, dicens, magis instruere monumenta, quàm facere artificem. Vsum & experientiam dominari in artibus, neq; esse ullam disciplinam, quæ non peccando discatur. Nam ubi quid perperam administratum cessit improsperè, uitatur quod fefellerat, illuminatq; rectam uiam docentis magisterum:

Stylus optimus dicendi magister.

Herodotus lib. 7. Ex oratione Mardonij.

Nihil igitur fit, quod nõ experiamur: Nam sua sponte nihil fit, sed omnia ab experimento hominibus fieri consueuerunt: Discant itaq; nos esse in re bellica præstantissimos hominum.

FAMA.

FAMAM à fando dici putant, ut sit, quicquid de aliquo diuulgatur siue in bonum, siue in malum.

Famæ descriptio.

Fama Dea, terræ filia dicitur: Nam cum bellum ob regni cupiditatem inter Gigantes Titani ac terræ filios, & Ioue esset exortum: iamq; passim terræ filij à Ioue ac cæteris Dijs trucidarentur, percita nimio dolore terra, cum sibi aduersus hostes tam potentes arma deessent, ulcisci tamen, quacunq; uia posset, illatam sibi iniuriam cogitans, coacta utero, famam enixa est: quæ superum scelera per orbem terrarum disseminaret.

Vergilius.

Fama malum, quo non aliud uelocius ullum,
Mobilitate uiget, uiresq; acquirit eundo:
Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens ira irritata Deorum
Extremam (ut perhibent) Coeo Enceladoq; sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt corpore plumæ,
Tot uigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot surrigit aures.
Nocte uolat cœli medio, terræq; per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno:
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes.

Fama Coëi atq; Enceladi Gigantum soror.

Pulchra descriptio Famæ. Ex Ouidio lib. 12. Metamor.

Orbe locus medio est inter terrasq; fretumq;,
Cœlestesq; plagas, triplicis confinia mundi,
Vnde quod est usquam, quamuis regionibus absit,
Inspicitur, penetratq; cauas uox omnis ad aures,
Fama tenet, summamq; domum sibi legit in arce,
Nocte dieq; patet, tota est ex ære sonanti,
Tota fremit, uocesq; refert, iteratq; quod audit.
Nulla quies intus, nullaq; silentia parte.

Fama est ex ære sonanti.

iuuentute prouisum esse debuit, qualis ferè uita hominũ, talis est fama. D. Quæ mihi fama erit extincto? R. Facile melior quàm uiuenti, cum siluerit liuor, raro enim uitæ hominum superstes inuidia est: Vt aũt uirtus radix est gloriæ, sic deceptrix inuidia: utcꝫ liuidus pellex præsens impedit, sic amotus ueræ laudis restituit incrementum: itacꝫ multis busti limen inuidiæ inaccessum magnæ gloriæ uestibulum fuit. D. Quàm longa me manet fama? R. Longa forsitan, ut uos longum dicitis: Verè autem apud uos nihil est longum, ut uerò non modo longa sint omnia, sed æterna, sola uirtus efficere potens est, præcipueq́ iustitia, de qua scriptum est: in memoria æterna erit iustus: Quod & poëta expressit, ubi ait: *Sed famam extendere factis, hoc uirtutis opus.*

Liuor post fata quiescit. Ouid.

D. Quali post obitum fama ero? R. Quid refert quale sit, quod mox uel nescies, uel contemnes? Quid ad te hominum flatus, dum tu flatu cariturus sis. Spirantem uesci delectariq́ auris non miror: at defunctum stupeo. D. Qualis mihi post exitum fama erit? R. Qualis ante exitum fuit uita, nec minus in exitu: De hoc ergo tempus omne præteritum, sed in primis præsens hora uiderit. Sic enim habeo, quali quisq; dignus sit fama post mortem, nulla re melius quàm morte censeri: Quippe cum multos per omnem uitam inglorios & obscuros (dictu mirabile) mors illustrat.

Egregiè dictum.

Idem de rebus familiaribus, epistolarum libro 7.

Non queritur gratis clarum nomen, nec seruatur quidem: *Magnus enim labor est, magnæ custodia famæ.* Hic uersus est Petrarchæ in bello Aphricano.

D. Hieronymus ad Marcellum.

Falsus rumor citò exprimitur, & uita posterior indicat de priore. Si anno pręterito fama mentita est, aut certè uerum dixit: cesset uitium, cessabit & rumor.

D. Augustinus de doctrina Christiana.

Sic doctor bonam eligat famam, ut etiam bonam non negligat uitam.

D. Hieronymus super illud Matthæi. 4. Abijt opinio eius.

Opera salutis sine fama boni odoris non satis relucent auditoribus: nec fama sine opere proficit, sine quibus forma ueri sacerdotis non commendatur.

D. Gregorius, & habetur 6. q. 1. c. Sunt plurimi.

Sunt plurimi qui uitam bonorum, fortasse amplius quàm debent, laudant, & ne qua elatio de laude subrepat, permittit omnipotens Deus malis in obtrectationem & obiurgationem prorumpere: ut si qua culpa ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore uituperantium suffocetur. Hinc est quod doctor gentium se in prædicatione currere testatur inter infamiam, & bonam famam: qui etiam dicit, ut seductores ac ueraces &c.

Idem in Registro.

Habet proprium antiqui hostis inuidia, ut quos in prauorum actuum perpetratione Deo sibi resistente decipere non ualet, opiniones eorum falsa ad præsens insinuando dilaceret.

Isidorus in synonimis Soliloquiorum, lib. 2. cap. 27.

Disce bono flagrare præconio, custodi bonam famam tuam.

Attributa famæ, ex poëtis undiq; desumpta.

Mendosa, mendax, uolitans, prænuntia, loquax, uolucris, uaga, incerta, turbida, improba, popularis, garrula, memor, superstes, uelox, celebris, insignis, maligna, procax, mundiuaga, memorabilis, sagax, uiuax, mobilis.

Ludouicus Viues in epistola quadam ad Heinricum 8. Angliæ regem.

Non tenebræ, non solitudo obstat, quo minus in uulgus dimanet, quicquid egerit princeps: Nam lux principatus omnia reddit conspicua intentaq́, tot in se uirum ora fallere, ut maximè uelit, nõ tamen potest. Loquax enim fama, uel abditissimos recessus explorat, ac patefacit.

Cassiodorus lib. 1. epistolarum, epistola 3.

Inclyti animi signum est famæ commodum diligere, & lucra causarum negligere: Nam qui affectat famę commodum, pecuniæ negligit augmenta.

Ibidem.

Regnantis facultas tunc fit ditior, cũ remittit, & requirit thesauros famæ, neglecta pecuniæ utilitate.

Idem lib. 1. epist. 4.

Nemo futurum putat diligentem, quē in ipsa nouitate operationis suæ non uidet esse custodem. Prouidus institutor hortum suum fœcundis nititur ornare plantarijs, ut reddant fructus optatos, quæ solicitis fuerant exculta laboribus.

Idem lib. 1. epist. 24.

Laborem quippe non refugit, qui uirtutis gloriam concupiscit.

Idem libro. 2. epistolarum.

Vbiq; cognoscitur, quisquis fama teste loquatur: Dū enim copia plurimùm quàm solet habere fastidium, bonum nomen repetitum semper efficitur gloriosum.

Ibidem.

Melius est de perpetua uita, quàm de fama cogitare: Nostra enim post mortē non opuscula, sed opera sunt pensanda: Quia si aliquid agimus, nostrum est: si quid habemus, alienum.

Idem, lib. 4. epistola 31.

Vituperationem generant, quæ in medijs conatibus ægra deseruiunt.

Idem, lib. 5. epistola 12.

Pulchrum est commodum famæ, fœda neglexisse pecuniæ lucra.

Idem, lib. 6. epistola 12.

Interdum assidui labores & ipsas ingratas faciunt dignitates. Graue pondus inuidiæ est, splendere singulari claritate, & morum lampade non lucere.

Idem, lib. 6. epist. 18.

Quærat eruditus, ubi possit existere gloriosus, prudens: frequentiam non respuat hominum, in qua se nouerit esse laudandum: Alioquin uirtutibus fama tollitur, si eorum fama hominibus non sciatur.

Idem, lib. 8. epist. 23.

Hoc naturæ thesauris reponimus, qđ famæ commodis applicamus.

Alanus de planctu naturæ.

Veræ famæ hæc est gloria, proprietas, ut appetitores sui contemnat, appetat contemptores. Famam fugiendo consequit, quā qs perderet in consequendo.

Lactantius Firmianus lib. 11. diuinarum institut.

Nam omnino fugiendarum similitudinum ratio idcirco ab omnibus inuenta est, ut possit eorum memoria retineri, qui uel morte subtracti, uel absentia fuerant separati.

Fama est illesæ dignitatis status, legibus ac moribus comprobatus. Græcis φήμη dicta.

Petrarcha in secretis colloquijs 3. ita describit famam.

Esse scilicet sermonem de aliquo, uulgatum ac sparsum per ora multorum.

Ibidem

Describit gloriam illustrem, & peruagatur uel in suos ciues, uel in patriam, uel in omne genus omnium meritorum famam. Gloriæ descriptio

Prouerb. cap. 22.

Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ: super argentum enim & aurum gratia bona.

Ecclesiastici cap. 41.

Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri præciosi & magni. Bonæ uitæ numerus dierum: bonum autem nomen permanebit in æuum.

D. Augustinus lib. Confess.

Cauete omnes suspitiones: & quicquid probabiliter fingi potest seu dici, ne fingatur, ante deuita.

Petrus Sabinus. Vana gloria famæ.

Heu mihi quàm uana est spes hæc, & gloria famæ,
Pro fama morimur, heu pudor usq; famæ.
Stet sua per totum uirtutis gloria mundum,
Rectè uiue Deo, cætera fumus erit.

Ouidius lib. 2. Fasto.

Fama manet facti, posito uelamine currunt,
Et memorem famam, qui bene gessit, habet.

Idem lib. 1. de fine titulo.

Scindentur uestes, gemmæ frangentur, & aurum:
Carmina quam tribuent, fama perennis erit.

FAMA VIRTVTIS SEMPER *superstes.*

Ouidius ad Perbillam eius filiam, lib. 3. de Tristibus.

Singula quid referam? Nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenijq; bonis.
En ego cum patria caream, uobisq; domoq;,
Raptaq; sint adimi, quæ potuêre mihi:
Ingenio tamen ipse meo, comitorq; fruorq;:
Cæsar in hoc potuit iuris habere nihil.
Quilibet hanc sæuo uitam mihi finiat ense,
Me tamen extincto fama superstes erit.

Ouid. libro 4. Tristium, elegia ultima.

Non ego diuitias dando, tibi plura dedissem,
Diuitis ad Manes nil feret umbra tuos.

Pero

Perpetui fructum donaui nominis, idq;
Quo dare nil potui, munere maius habes.
IDEM, *lib. 7. Metamorphos. 1. fab.*
Sed te ne faceres tenuit reuerentia famæ.
D. Augustinus de bono uiduitatis, & habetur 2. quæst. 3. cap. Non sunt audiendi.

Non sunt audiendi, siue uiri sancti, siue fœminæ, qui quando reprehenduntur in aliqua negligentia, per quam fit, ut in malam ueniant suspitionem, unde uitam suam longè abesse sciunt, dicant coram Deo sufficere sibi conscientiam, æstimationem hominum nō solùm imprudenter, uerumetiam crudeliter contemnentes: Cum occidant animas aliorum, siue blasphemantium uiam Dei, quibus secundum suam suspitionem, quasi turpis, quæ casta est displicet uita sanctorum: Vel etiam cum accusatione imitantium, non quod uident, sed quod putant. Proinde quisquis à criminibus flagitiorum atq; facinorum uitam suam custodit, sibi benè facit: quisquis aūt etiam famam, & in alijs est misericors. Nobis enim necessaria est uita nostra, alijs uerò fama nostra.

Plautus in Mustelaria.

Ego si bonam famam seruauero, sat ero diues.

DE FAMA. *Maphæus Phegius lib. 13. Aeneid. adiecto.*

Hæc inter magno uolitans prænuncia motu,
Fama ruit, latisq; animos clamoribus implet.

OVIDIVS *lib. epist. De Ponto, ad Sextum Pompeium.*

En ego lætarum uenio tibi nuncia rerum
Fama, per immensus aëra lapsa uias.

Martialis ad Decianum, lib. primo.

Quod magni Trasee, consumatiq; Catonis
Dogmata sic sequeris, saluus ut esse uelis:
Pectore nec nudo strictos nec curris in enses,
Quod fecisse uelim, te Deciane, facis.
Nolo uirum facili redimit qui sanguine famam,
Hunc uolo laudari, qui sine morte potest.

PHILELPHVS *in Satyris.*

Omnia si perdas, famam seruare memento:
Qua semel amissa, postea nullus eris.

VERGILIVS 4. *Aeneidos.*

Extemplò Lybiæ magnas it fama per urbes,
Fama malum, quo non aliud uelocius ullum,
Mobilitate uiget, uiresq; acquirit eundo.

OVIDIVS. *lib. 9. de Lica, Fabula 3.*

Fama loquax peruenit ad aures
Deianira tuas, quæ ueris addere falsa
Gaudet, & è minima sua per mendacia crescit.

FILII SIMILES PARENTIBVS.

Degeneres. Mala & bona in liberis.

Filij plerunq; à patribus degenerant.
Homerus Odyssee B.

παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι
πατρὶ πέλονται
οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ
τε πατρὸς ἀρείους. Id est
Pauci gnati similes patri sunt:
plures peiores,
Pauci uerò patre meliores.

In filium à parentibus degenerantem.
ἄδηλον.

Γυμνὸν ἰδοῦσα λάκαινα παλίντροπον ἐκ πολέμοιο
παῖδ' ἑὸν ἐς πάτρην ὠκὺν ἰόντα πόδα
ἀντίη ἀΐξασα, δι' ἥπατος ἤλασε λόγχην:
ἄῤῥενα ῥηξαμένη φθόγγον ἔπι κταμένῳ
ἀλλότριον σπάρτας ἐπεὶ γένος, ἔῤῥε πόθ' ἅδαν
ἔῤῥε ἐπεὶ ἐψεύσω πατρίδος, καὶ γενέτας.

Thomas Morus Anglus.

In patriam amissis celeri pede dum redit armis,
Conspiciens gnatum, sæua Lacæna, tuum:
Obuia, sublata corpus transuerberat hasta:
Hæc super occisum mascula uerba loquens:
Degener ô Spartes genus, ito in Tartara tandem,
Ito, degeneras & patria & genere.

G. Lilij.

Quum nondum è bello gnatum remeare Lacæna
Vidit, & in patrios accelerare lares,
Insultans contra pectus traiecerat hasta,
Horrida in extinctum uoce uirago furens:
Spartanam quando es patriam mentitus, auesq;
Ad manes tandem degener, inquit, abi.

TVRPE *est filium non esse similem patris boni moribus.*

Nunc signum quoddam Hipponici sustulimus naturę, ad quem uelut exemplar uitam formes oportet, legemq; tibi mores illius esse putas, & imitatorem te æmulumq; paternæ uirtutis præbeas. Turpe namq; fuerit, pictores pulcherrima quæq; exprimere animantium, & liberos non imitari industriam parentum. Existimes autem nullū ita pugilem con-

tra aduersarios suos decere meditari, sicut te considerari quo pacto cum patris tui ratione uiuendi decertes. Fieri autem potest, ut animum quisque taliter formet, nisi multis antè honestisque præceptis fuerit expletus: corpora namque moderatis laboribus, animus uerò actionibus honestis roboratur. Experiar igitur breui ea tibi exhibere, quibus obseruandis in uita plurimum mihi uidearis uirtutibus additurus, & gloriam apud homines cunctos consecuturus &c.

Corpus moderatis laboribus: animus autẽ actionibus honestis roboratur.

FILII MATRUM ORNAMENTA.

Ex Valerio Maximo. lib. 4. cap. 4.

Bartholomæus Amantius ex tempore faciebat hos uersus sext. Idus Nouemb. Anno &c. 29.

Arboribus uitis decori est, & uitibus uua,
Estque aruis seges, & taurus & ipse gregi.
Et sunt matronis decori sua pignora castis,
Artibus ingenuis sint erudita modo.
Illius exemplum nobis Cornelia præstat,
Gracchorum mater docta, beata simul:
Isti cum mulier quædam spectanda referret
Ornamenta sui corporis eximia:
Traxit eam sermone schola è quousque redirent
Filioli, deinceps talia uerba refert.
Hæc sunt ô nostri preciosa monilia colli,
Hospita, nec uideor ijs minor esse bonis.
Qui nihil affectat mirum omnia possidet ille:
Sic pauper locuples, denique diues, inops.
Certius atque isthoc, quia rerum disperit usus,
Magnæ & opes paruo tempore sæpe ruunt.
At cœcæ nullos timet ursurpatio mentis
Fortunæ incursus, damna nihilque facit.
Diuitias igitur fragiles contendimus at quid?
Maxima rixamur inter & esse bona?
Pauperiemque loco nostris maioribus ante
Dilectam extremi ponimus esse mali?
Diuitijs frons est hilaris, uerum intus amaris
Et trucibus plena est sollicitudinibus.
Horridior paupertatis conspectus, at illa
Est intus certis consolidata bonis.
Quod melius uaria te conditione docere
Personæ iunctæ, quàm data uerba queunt,

FILIOS ACCENDIT GENUS parentum & uirtutis.

Baptista Mantuanus ad Ludo. Fuscarium.

Est profectò (ut uidere uideor) magnum uirtutis adiumentum, claris ortũ esse parentibus. Solent enim iuuenes qui aliquid indolis habent, ne degenerare uideantur, maiorum suorum dignitatem æmulari: & ad paternarum laudum aspirare felicitatẽ: Sic Philippi nomen Alexandrũ: sic maioris Affricani gloria minorem Scipionem: sic Cæsaris Iulij fama Octauianum excitauit: sic denique Pyrrhus Achileides animosus imagine patris. Te quoque Ludouice, quanquam Deo & natura ducente, tuisque annitentibus studijs, uirtutem amas: non parum antecessorum tuorum te iuuare possunt imagines: quorum mores æquare ut arduum & difficile, sic certè pulchrum & laudabile.

Pulchrũ filios imitari uirtutes parentum.

Erasmus Chiliadis 3. Centuria 9.

PROVERBIUM.

Filius degenerans.

In filium, qui paterno degenerat instituto: uel qui non diu fruitur à patre relictis, sed excutitur à maiorum facultatibus. Apposité autem torquebatur ex Iliados ε

ἀλλ' οὐχ υἱὸς ἐν ἔντεσι πατρὸς ἐγήρα. Id est:
At non consenuit patrijs in filius armis.

Ἀνδρῶν ἡρώων τέκνα πήματα.

Heroum filij noxæ.

Veteribus illud obseruatum fuit, præstantiũ uirorum filios multum à progenitorum moribus abfuisse. Vnde & Demosthenes dixit:
Τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ὥσπερ εἱμαρμένη εἴη φαύλους ἀποβαίνειν τοὺς υἱούς. Id est:
A uiris egregijs, perinde quasi fato quodam id accidat, improbos proficisci filios. Atque hæc Demosthenis sententia refertur ab Aristide in Cmione. Manet & hodie uulgatus iocus: nempe ex sapientissimis patribus stultissimos propagari liberos. Euripides in Heraclidis generatim hanc sententiam ad omnes mortales retulit:
Ἕνα γὰρ ἐν πολλοῖς ἴσως εὕροις ἂν ὅστις ἐστὶ μὴ χείρων πατρός. Id est: Vnum forsan inter plurimos inueneris, qui patre non sit nequior. Declarat hoc argumentum Celius Spartianus in Seuero Cæsare, multis exemplis declarans ita ferè usu uenisse, ut uiri seu uirtute, seu literis, seu fortunæ indulgentia insignes, aut nullos omnino liberos habuerint, aut tales reliquerint, ut magis ex usu rerum humanarum fuerit, illos absque liberis discedere.

A uiris bonis improbi proueniunt.

Nunquam

Nunquam ex malo patre bonus filius.

Euripides hanc ſententiam prouerbio celebrem fuiſſe teſtatur: Ex malo patre non progigni bonos liberos. φεῦ φεῦ παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει, οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός. Id eſt: Heus Heus, ut illud dictitant rectè: probum patre ab improbo non poſſe naſci filium. Adſtipulatur huic dicto prouerbium illud: Κακοῦ κόρακος, κακὸν ὠόν. Id eſt: Mali corui, malum ouum. Item illud Theognidis: οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδον φύεται. Id eſt: Non etenim ex ſquilis roſa naſcitur.

Horatius Oda 4. lib. 4. De laudibus Druſi.

Fortes creantur fortibus, & bonis.
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina ſed uim promouet inſitam,
Rectiq; cultus pectora roborant:
Vtcunq; defecere mores,
Dedecorant benè nata culpæ.

Doctrina & recti cultus cõfirmant pectora.

EXEMPLA EORUM, QVI CLA*ris orti parentibus degenerarunt: Deſumpta ex collectaneis Baptiſtæ Fulgoſi, De dictis factiſq; memorabilibus, lib. 3. capitulo quarto.*

Chteſippus Chabriæ Athenienſis filius. Gerſa & Eliezer Moſi filij. C. Caligula Germanici filius. Commodus Imperatoris M. Antonini philoſophi filius. Licinius Galienius Imperatoris Pub. Cornelij Licini Valeriani filius.

EXEMPLA *filiorum, qui à parentibus degenerarunt.*

Catinus Carini imperatoris filius: Samuelis prophetæ filius: Heinricus Imperator Heinrici ſecũdi filius: Vinciſlaus Cæſaris Boëmiæ regis Caroli quarti filius: Noradinus Damaſcenus Sulthanus Saladini filius: Ioannes uicecomes primi ducis Ioannis Galeazij filius: Item Franciſci Sfortij filij, Maior natu Galeatius, Philippus, & Ludouicus.

Ex Valerio Maximo, eodem lib. ac capitulo.

Scipio ignobilis Affricani filius: Q. Fabius. Q. Fabij maximi Allobrogici & ciuis & Imperatoris clariſſimi filius: Clodij pulchri filius: Hortenſius Corbio Quinti Hortenſij eloquentiſſimi ciuis nepos.

FILII *parentum ſimiles ſunt.*

Marullus poeta.

Valde elegantes uerſus.

Scilicet eſt olim uis rerum in ſemine certa,
Et referunt animos ſingula quæq; patrum.
Nec leporem canis ematbius, timidamúe columbam
Notus Hyperboreo falco ſub axe creat.

LIBERI BENE EDVCATI, MAXI*ma parentum ornamenta ſunt, & omnibus diuitijs potiora.*

Valerius Maximus lib. 4. cap. de paupertate.

Maxima ornamenta eſſe Marionis liberos, apud Pomponium Ruffum collectorum libro ſic inuenimus.

Cornelia Gracchorum mater, cum Campana mulier uel matrona apud illam hoſpitata, ornamenta ſua pulcherrima ſeculi illius ei oſtenderet, traxit eam ſermone quouſq; è ſchola redirent liberi. Et hæc, inquit, ornamenta mea ſunt. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiſcit, eo quidem certius, quàm qui cuncta poſſidet: quia dominium rerum collabi ſolet. Bonæ mentis uſurpatio nullum recipit fortunæ incurſum. Itaq; quorſum attinet, aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miſeriarum ſtatu ponere? Cum & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus ſit referta: & huius horridior aſpectus ſolidis ac certis bonis abundet: Quod melius perſonis, quàm uerbis repræſentabitur.

Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. De pietate in Exemplo Darij.

Proxima & optima rerum naturę pietatis eſt magiſtra, quæ nullo uocis miniſterio, nullo uſu literarum indigens, proprijs ac tantis uiribus, charitatem parentum, liberorum pectoribus infundit. Quid ergo doctrina proficit? ut politiora, ſed nõ ut meliora fiant ingenia: Quoniam quidem ſola uirtus naſcitur magis quàm fingitur.

MVLTA BONA SIMVLQVE *mala in liberis.*

Menander.

εὐδαιμονία τοῦ πατρὸς υἱὸς νοῦν ἔχων. Id eſt: Lætitia patris, filius ſapiens. Verba ſunt ferè libri ſapientiæ.

Pythagoras in aureis carminibus.

τοὺς δὲ γονεῖς τίμα, τούς τ' ἄγχιστ' ἐκγεγαῶτας.

 Id eſt:

Id eſt:
Ipſe parentes atq; tuos uenerare propinquos.

Agatho.

ὡς ἡδὺ τῶν φυσάντων,πειθάρχα τέκνα. Id eſt: Quàm dulce genitoribus,filios obtemperantes habere?

Ariſtoteles in Polyticis tradit, parentes liberis domi, nõ ut dominos ſeruis,ſed legitimi regis more, qui patrem agat,imperare debere: Liberos uerò eos tanquam Deos colere ac uenerari oportere.

D. Hieronymus ſe comperiſſe ait,apud Delphos tria hæc fuiſſe ſcripta: Deos colendos:parentes uenerandos:& à carnibus abſtinendum.

Theophraſtus.

Oportet ante omnia Dijs non tam multa, quàm frequenter & piè ſacrificare: Deinde parentum alere ſenectutem, eorumq; conſilijs uitam accommodare: Qui autem hæc neglexerit,contra naturæ & iuſtitiæ leges aget. Vxoris igitur & filiorum curam ſuſcipiendam, ut ab ipſis in ſenectute uices recipiamus.

Anaximenes:

τί γὰρ δικαιότερον ἢ τοῦ γενέσεως καὶ παιδείας αἰτίους ἀντευεργετεῖν. Id eſt: Quid iuſtius,quàm generationis & eruditionis autores remunerari?

Iſocrates ad Demonicum.

τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς γονεῖς οἵους ἂν εὔξαιο περὶ σεαυτὸν γενέσθαι τοὺς παῖδας. Id eſt: Talis eſto erga parentes, quales erga te futuros eſſe cupis liberos tuos.

Huiuſmodi in parentes pietatem, tum ſuſtentationem Græci θρεπτήρια uocant. Hinc apud Homerum adoleſcẽs in bello cadens queritur, non potuiſſe Threpteria,id eſt, merita nutritionis reddere.

Valerius Maximus.

Traditur mulieris exemplum apud Valerium, libro 5. cap. 4. de pietate illius, quæ parentem in cuſtodia fame necandam,clam ingreſſa,ubere alebat.

Feras etiam hæc charitas excitat, ut apud Ælianum:ciconiæ parentes in ſenectute alimentis ſuſtentant: Vnde in Prouerbium abijt ἀντιπελαργεῖν.

Ciconia ſymbolũ pietatis.

De liberis degeneribus.

Apophthegma Ariſtippi: incuſante quodam, quod filium ſic abijceret negligeretq;,quaſi ex ipſo natus non eſſet: An non,inquit, & pituitam, & pediculos à nobis natos,uelut inutiles procul à nobis abijcimus? Senſit eos non habendos pro filijs,qui nihil haberent alioqui, quo ſe parentum affectui commendent, niſi quod ab ipſis ꝓgeniti ſint. Ita ſenex in comœdia: Tantiſper te uolo meum, dum id, quod te dignum eſt,facis. Eraſmus lib. 3. Apophteg.

LIBERI PLERVNQVE SEQVVNtur mores parentum.

Cicero in oratione pro C. Rabirio Poſthumio.

Hoc generi hominum propè natura datum, uti qua in familia laus aliqua fortè floruerit: hanc ferè qui ſunt eius ſtirpis, quod ſermo hominum ad memoriam patrum uirtute celebretur, cupidiſſimè perſequuntur: Siquidem non modo in gloria rei militaris Paulum Scipio,aut Maximum filius: ſed etiam in deuotione uitæ,& in ipſo genere mortis imitatus eſt P. Decium filius.

Petrarcha de remed. utriuſq; fortunæ, Dialog. 44. de filio rebelli uel contumaci.

Dolor. Habeo filium contumacem. Ratio. Æquum eſt, ut qui patrem ferre non poteras,filium feras, utiq; ſarcinam grauiorem magis animum premit, pungitq; acrius ſuperbi filij uerbum unum irreuerentius prolatum,quàm ſeueri patris quæcunq; durities: ille enim iniuriam facit:hic iure ſuo utitur.

Dolor. Filium habeo rebellem. Ratio. Impudenter de minorum rebellione conqueritur,qui maiorum iuſta cõtempſit imperia.

Dolor. Filius inobediens eſt mihi. Ratio. Tandem fortaſſis intelligis, quid illetam durus pater uiſus eſt tibi.

Dolor. Filium patior inſolentem. Ratio. Si ætatis eſt uitium, cum ætate tranſibit:Multorum ferox adoleſcentia progreſſu temporis, ad uirtutem mirificis profectibus flexa eſt.

Dolor.

Dolor. Repugnātem habeo filium. Ratio. Non solus, & Dauid & Mithridates Ponti rex, & Seuerus Imperator romanus rebellantes filios habuere. Et multis post seculis Britannici pacem regni (ut fama loquitur) turbauit regū adolescentis in patrē concitata rebellio: Sed quisquis sua deflet incommoda, nullus aliena uel publica. D. Impius ac rebellis est filius mihi. R. Magna tibi portio paternæ molestiæ dempta est, mortem filij timere. D. Habeo ignauum ac inertem filium. R. Nescis, ut Africanus ille uir magnus dissimillimum filium sibi longeq; degenerem amauit unicè & profectò maior, non dicam, amor, sed miseratio debetur ei, quem minus adiuuat natura. Nullius rei eget, qui uirtutum diues est: quarum indigentia uerè miseros ac proinde misericordiæ egentissimos facit: Tu in filio etsi non uirtutem, ama quod filius: si ne id quidem, at quod homo est: Postremo si nihil est quod ames, miserere. Proprium patris, ut seueritas, sic misericordia est.

D. Perditæ filius uitæ mihi est. Ratio. Pondus infaustum, eoq; grauius, quod dum ferri potest, nequit abijci. Perfer, & quæ datur, corrige: Sic enim aut filiū curaueris, aut certè patris officium egeris: Hoc tibi debitum, illud optabile. D. Impius, inhumanus, intractabilis est filius. R. Siquidem mollicies ac uoluptas in perfidiā ac scelus eruperint, uenenosum animal exigendum domo est, neq; ubi, sed quid natum, æstimandum: & in syluis ortas auiculas pascitis, & domi natos Scorpiones occiditis.

D. Impius filius est mihi. Ratio. Periculosa seponere antequàm noceant, sapientis est: Non te pietatis umbra decipiat, nulla impio debetur impietas. Est ubi sit crudelitatis species, esse pium: sed dum aliquid uel minimū spei est, semper ad misericordiam inclina: mementoq; te patrem esse, non autem iudicem: Neque hic tibi Terentianum illud excidat: Pro peccato magno, paululum supplicij satis est patri.

Volaterranus, libro trigesimo Philologiæ, Titulo: Ex liberis bona malaq;.

Palàm est, ignauos sæpe filios claris ortos esse parentibus, ut de Scipione legimus, Cicerone, Herode Attico: caussam Aristoteles in Problemat. adfert: Mentem uiri præstantis, magis à natura sensus carnisq; remotam, ac quasi suspēsam, inopem, ingenij inceptis genituram præstare: contra uerò claros ex ignauis & improbis, bonos sæpe genitos uidemus, ut tot sanctos uiros ex crudelibus & nepharijs. Plerunq; tamen iuxta Grecum Prouerbium euenire solet κακῦ κόρακος κακὸν ὠόν. Plato fœlicem dicit fieri genituram ex utrisq; bonis: Malam uero ex utrisque malis. Bonum autem intelligit ex concordi discordia prouenientem, ut uidelicet acriora ingenia mitioribus copulentur, uehementiora remissioribus. In politicis & legibus.

Impiorum liberorum præmatura mors esse solet.

Apud Homerum est exemplum de Hippothoo Iliad. ρ.

οὐδὲ τοκεῦσι θρέπτρα φίλοις ἀπέδωκε, i.

Neq; nutricandi grata parentibus ille
Reddidit officia, sed ei breue contigit æuum.

Euripides in Oenomao.

ἀμηχανῶ δ' ἔγωγε, κοὐκ ἔχω μαθεῖν
εἴτ' οὖν ἄμεινον δὴ γίγνεσθαι τέκνα
θνητοῖσιν εἴτ' ἄπαιδα καρποῦσθαι βίον.
ὁρῶ γὰρ οἷς μὲν οὐκ ἔφυσαν, ἀθλίους
ὅσοισι δ' εἰσὶν, οὐδὲν εὐτυχεστέρους:
καὶ γὰρ κακοὶ γεγῶτες, ἐχθίστη νόσος
κ' ἂν αὖ γένωνται σώφρονες κακὸν μέγα
λυποῦσι τὸν φύσαντα μὴ πάθωσί τι, Id est:

Dubius equidem sum, neq; dijudicare possum,
Vtrum melius sit proc gni li eros
Mortalibus, aut sterili uita fr i:
Istos enim, quibus liberi nulli sunt, miseros esse uideo.
Et contra illos, qui prolē genuerunt, nihilo fœliciores:
Nam si mali fuerint, extrema calamitas est:
Rursus si probi euadant, magnum pariunt malum.
Affligunt enim genitorem, dum ne quid patiantur, metuit.

Idem in Andromache.

ψυχὴ τέκν' ἐστὶ δ' αὐτ' ἄπειρος ὢν λέγει,
ἧσσον μὲν ἀλγεῖ δυστυχῶν δ' εὐδαιμονεῖ, Id est:

Si quis imperitus liberos solatium appellauerit,
Ille minus quidem sentit doloris, ac in medio infortu-
nio fortunatè uiuit.

Menander in Epicleto.

ἢ μόνον δεῖ ζῆν, ἢ παίδων γενομένων
πατέρ᾽ ἀποθανεῖν: οὕτω τὸ μὲν ταῦτ᾽ ἐστι τοῦ βί-
ου πικρόν, Id est est:

Aut oportet uiuere solum ac celebem, aut natis iam liberis, mori parentē: Adeò omnis deinceps uita acerba est.

Sophocles in electra.

Δεινὸν τὸ τίκτειν ἐστίν: οὐδὲ γὰρ κακῶς
πάσχοντι, μῖσος ὧν τέκῃ προσγίγνεται, Id est:
Magna uis est procreationis: Nam neq; si mala
Patiatur aliquis, prolem à se genitam odisse potest.

Menander comicus.

οἷον τὸ γενέσθαι πατέρα παίδων, ἣν λύπη,
φόβος, φροντὶς, πέρας οὐδὲν ἐστί,
Patrem esse plurimum habet molestiæ
Metusq; curas infinitas:

Sophocles in Aiace.

ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος, Id est:
Nihil sapere iucundissima uita est.

Incertus author.

φροντίδες οἱ παῖδες μέγα μὲν κακὸν, εἴ τι πά-
θοιεν:
εἰσὶ δὲ καὶ ζῶντες φροντίδες οὐκ ὀλίγαι
ἡ γαμετὴ χρηστὴ μὲν τινὰ τέρψιν ἐς αὐτὴν,
ἡ δὲ κακὴ. πικρὸν τὸν βίον ἀνδρὶ φέρει, Id est:
Curas pariunt liberi, magnum malū, si quid humanitus
eis accidat.
Viuentes etiam non modicæ curæ caussa sunt.
Vxor bona quidem aliquid in se habet iucundi,
Mala uero acerbam facit marito uitam.

Democritus.

τεκνοτροφίη σφαλερόν: ἣν μὲν γὰρ ἐπιτύχῃ
ἀγῶνος μεστὴν καὶ φροντίδος κέκτηται, ἣν δ᾽ ἀπο-
τύχῃ ἀνυπέρβετον ἑτέρην ὀδύνην, Id est:

Periculosa est educatio liberorum: Nā si res bene cedat, multum solicitudinis & & curarum adfert: si male, alios dolores necessarios parit.

Euripides in Menalippo.

ἴστω δ᾽ ἄφρων ὤν, ὅστις ἄτεκνος ὢν τὸ πρὶν
παῖδας θυραίους εἰς δόμους ἐκτήσατο:
τὴν μοῖραν εἰς τὸ μὴ χρεὼν παραστρέφων:
ᾧ γὰρ θεοὶ διδῶσι τὸ μὴ φῦναι τέκνα
οὐ χρὴ ἐγκαλεῖσθαι πρὸς τὸ θεῖον,
ἀλλὰ γεγονὼς αὐτός γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς, Id est:
Hic se stultum fateatur, qui cum antea liberis careret,
Externam prolem ædibus suis accersiuit.
Fatum peruertens contra quam oportebat:
Nam cui liberos procreare Dij non concesserunt,
Id pati debet, non incusare numen,
Nullus enim per se nouit, quomodo natus sit:

Dictum Aristippi Philosophi.

Μεμφομένης αὐτῷ τῆς γυναικὸς τὸ τὸν υἱὸν οὐ προσίεται, καὶ λεγούσης τὸ ἐκ σοῦ εἴη, ἀποπτύσας, καὶ γὰρ τοῦτο εἶπεν ἐκ ἐμοῦ, ἀλλ᾽ οὐδὲν μοι χρήσιμόν ἐστιν, Id est:

Vxore Aristippum accusante, quod filium non admitteret, ac dicente, atqui ex te natus est: expuens, hoc etiam inquit ex me, sed inutile mihi est.

Democritus.

Οὐ δοκεῖ μοι χρῆναι παῖδας κτᾶσθαι: ἐνορῶ γὰρ ἐν παίδων κτήσει πολλοὺς μὲν καὶ μεγάλους κινδύνους, πολλὰς δὲ λύπας, ὀλίγα δὲ τὰ εὐθηλοῦντα, καὶ ταῦτα λεπτά τε καὶ ἀσθενέα, Id est.

Non probo liberorum propagationē: Nam in ipsorum possessione multa magnaq; discrimina inesse uideo, & molestias plurimas: Pauca uero iucunda, eaq; tenuia & exilia.

FORMA.

ORMA nihil aliud est(ut hoc loco accipimus) q̃ recta proportio membrorum, decẽti colore superinfusa. Eadem fere cum pulchritudine, quam Cicero 3. Tusculan. definit, aptam quandam figuram cum coloris quadam suauitate. Cuius laus(teste Aristo. 1. Rhetoricorum)non solũ decore ipso cõstat, & specie, sed etiã dignitate, & ueneratione, cũ quadam etiam seueritatis nota.

De forma, Thomas Morus Anglus.

Quid forma confert? Hercules nihil cerno:
Si ferueas, deformis ecce formosa est:
Sin frigeas, formosa iam fit informis.
Quid forma confert? Hercules nihil cerno.

Forma uaria. Ouidius.

Forma bonum fragile, quantumq; accedit ad annos,
Fit minor, & spatio rumpitur ipsa suo.

Idem in Ponto.

Ista decens facies longis uitiabitur annis,
Rugaq; in antiqua fronte senilis erit.
Inijcietq; manus formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente uenit.

Forma perennis, Stroza pater Eroticôn libro secundo.

Vt prior est ætas faciem mirata Lacenæ,
Sic formam laudant nunc Ariadna tuam,
Tyndaris hoc uno fertur superasse, quod illa
Difficilis blandis nesciit esse procis.
Tu pietate carens, & fastus plena superbi,
Formæ corrumpis maxima dona tuæ.
Nec magis Euryali gemitu lachrymisq; moueris,
Quàm prece turbati flectitur ira Sali.
Quid faceres, si Nestoreos hic uinceret annos,
Et tegeret Cripsas horrida barba genas?
Exemplo tibi sit pharetrati mater amoris,
Dignata est puero iungere Diua latus:
Illo etiam fertur lachrymas fudisse perempto,
Et solitus roseo fugit ab ore decor.
Abstulit Endymion tenera Latoida forma,
Dum patrio niueas monte reducit oues:
Ipsa licet Dea sit, noctis aurora tenebras
Pellat, in amplexum non pudet ire senis.
Inuidisse Deos perhibent, cum mollia cano
Oscula Tithono culta puella daret.
Tu iuuenem, quo non formosior alter in urbe,
Spernis, & insano cogis amore mori:
Si sapis, ipsa tuæ fructum decerpe iuuentæ:
Respice, iam properans terga senecta premit.
Quod si nec facies, qualem Narcissus habebat,
Nec mouet antiquo sanguine clara domus:
Te saltem moueant generosæ Palladis artes,
Queis inter priscos hic numerandus erit.
Huic tu si faueas, hunc si digneris amare,
Cantabit laudes Dia puella tuas.
Atq; immortalis famæ tibi quæret honorem,
Et tua post obitum fama perennis erit.

FORTITVDO.

Fiducia. Firmitudo.

ORTITVDO secũdum Spherum, est animi affectio, legi summæ in perpetiendis rebus obtemperans. Vel, conseruatio stabilis iudicij in ijs rebus, quę formidolosę uidentur subeundis, uel repellendis. Cicero lib. 4. Tusc. Quæstio. Aristoteles li. 3. Ethicorum definit esse aggressionẽ terribilium, ubi mors imminet, propter bonum commune saluandum. Gellius lib. 12. Noctium Atticarum: describit probatam essescientiam rerum tolerandarum, & non tolerandarum, non excedentem modum per immoderatam audaciã, nec deficiẽtem per pœnę sensibilitatem. Aristoteles 2. Ethico: Fortitudo est mediocritas in metu & confidentia. Perionius in lib. 3. Ethico. definit esse mediocritatẽ earum rerũ, quę hominibus uel fiduciam præbẽt, uel terrorem adferunt. Vel, Fortitudo est uirtus, pugnans pro æquitate. Item scientia, secundũ Socratẽ & Arist. 3. Ethico, rerum tolerãdarum, & non tolerandarum.

Aristoteles ibidem.

Fortis propriè ac uerè dicitur is, qui morte honesta proposita, ijsq; omnib⁹, quæ mortem adferunt, cum appropinquant, metu uacat. Ibidem declarat, quid ab audacia, & fidentia differat. *Fortis q̃s.*

Ibidem Aristoteles lib. 3. Ethico.

Fortes ex eo nominantur, quod ea quę acerba sunt & uidentur, forti magnoq; animo perferant. Itaq; molesta res est fortitudo, eaq; iure laudatur: difficilius est enim res periculorum molestiaq; ple- *Fortes un de dicti.*

nas ferre, quàm se à uoluptate abstinere. Sed fortitudinis finis iucundus est, etsi propter eas res quę circumfusæ sunt, minus appareat.

Pontanus Iouinianus, libro 1. de fortitudine bellica & Heroica.

Partes fortitudinis. Tolerātia. Duritia. Patientia. Virtutes quæ fortitudini famulantur, est tolerantia, quæ est æqua laborum ac molestiarum perpesio: Item duritia, imbecillitatis mollitieiq; expultrix. Itē Patientia, stabilis & firma perpessio eorum omnium, quæ dura, aspera, difficilia, grauia, ærumnosa contingere unquàm possunt. Firmitas. Firmitas quoq;, quę periculosis atq; aduersis nullo modo succumbendum esse doceat.

Item.

Animi magnitudo. Fidentia. Despicientia. Animi magnitudo, quæ nihil humile, nihil abiectum agi sinat. Fidentia quoq;, quæ uires atq; animos ubiq; suggerat. Et Despiciētia, quæ mala omnia contēnenda suadeat, cunctaq; pręter uirtutem pro nihilo ducendo moneat.

Confirmatio. Confirmatio etiam, quæ est robusti ac uirilis animi institutio, urgentibus malis minimè cedendi.

Generositas. Generositas item, quæ suadeat cuncta præter decus laudemq; contemnenda.

Præsto est etiam cautio, animi compositio: quarum altera doceat, nō esse periculis temere obiectandū: Altera ne dolore, ira, libidine, aut impetu uicti rapiātur. Quid de constantia dicam, quæ nō modo fortitudinis, sed tēperantię quoq; fida comes est: quando dolores reprimit, uoluptates euagari non finit, resistit periculosis, non cedit aduersis, compescit impetus, irā cohibet, libidini reluctatur, nō cōcutitur repentinis, nō opprimitur malorum aceruis, immota inuictaq; & ubiq; ac sibi semper constans. Est hinc adiuncta etiam contentio, inde dicta: quod totis uiribus contendat, ut uictrix composq; euadat.

Boëtius de consolat. lib. 3. Metro. 5.

Qui se uolet esse potentem,
Animos domet ille feroces:
Nec uicta libidine, colla
Fœdis submittat habenis.
Etenim licet indita longē
Tellus tua iura tremiscat,
Et seruiat ultima Thyle:
Tamen atras pellere curas,
Miserasq; fugare querelas
Non posse, potentia non est.

Lactantius libro 1. Diuina. Institut.

Ille solus uir fortis debet iudicari: qui temperans est, moderatus & iustus.

Seneca ad Lucilium Epistola 2.

Primum argumentum compositę mētis existimo posse, consistere, & secum morari.

Idem epistola 22.

Turpe est cedere oneri: luctrare cum officio, quod semper recepisti: Nō est uir fortis & strenuus, qui laborem fugit.

Idem episto. 37.

Fortis & compositus animus est, qui nec oblatum quicquàm sibi sentit, nec abiectum: sed in eodem habitu est, quocunq; res cedunt, siue gerantur. Vulgaria bona supra res suas eminent, siue aliquid ex istis, uel omnia casus excusserit, minor non fit.

Epistola 73.

Fortitudo non est inconsulta temeritas, nec periculorum amor, nec appetitus formidabiliū: sed est scientia distinguendi, quid sit malum, & quid non sit. Diligentissima est in tutelis fortitudo, & patientissima est eorum, quibus falsa spes malorum est.

Idem Epistola 89.

Fortitudo contēptrix timendorū est.

Idem Episto. 115.

Fortitudo est monumentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit, sibi securus in hac uitæ obsidione perdurat.

Idem Tragœdia 6.

Fortuna fortes metuit, ignauos premit.

Aristoteles lib. 1. Mag. Moral.

Si aliquem ualdè facias impauidum, quod Deos non timeat, non fortis, sed insanus est. Fortis ergo erit, nō qui timet omnia, neq; qui nihil mensurat timore, sed qui auget fortitudinem.

Ibidem.

Si quis non timet timenda, aut aliquid quod supra hominem terribilium est, non fortis est, sed insanus.

Cicero in officijs.

Pro-

Probè definitur à Stoicis fortitudo: cum eam esse uirtutem dicunt pugnātem pro æquitate.

Ibidem.

Animus paratus ad periculū, si sua cupiditate, non utilitate communi impellitur: audaciæ potius quā fortitudinis nomen habeat.

Ibidem.

Fortes & magnanimi sunt habendi, nō qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam.
Qui sunt fortes. Vera autem sapiensq; animi magnitudo, honestum illud, quod maixmè natura sequitur, in factis positum, nō in gloria iudicat: Principemq; se esse mauult, quam uideri. *Ibidem.*

Fortis est animi & constantis, nō perturbari in rebus asperis.

Idem lib. 2. Tusc. Quæstio.

Appellata est ex uiro uirtus: Viri autem propria maximè est fortitudo, cuius munera duo maxima sunt, mortis doloris q; contemptio. Vtendum est igitur, si uirtutis compotes, uel potius si uiri uolumus esse: quoniam à uiris uirtus nomē est mutuata.

Idem 3. Quæst. Tusculan.

Necesse est qui sit fortis, eundem esse magni animi: & qui magni animi, inuictum: qui inuictus sit, eum humanas res despicere, atq; infra se positas arbitrari: despicere autē nemo potest eas res, propter quas ęgritudine affici potest, nisi fortis: Ex quo efficitur fortem uirum ægritudine nunquàm adfici. Omnes autem sapientes sunt fortes.

Idem in Paradoxis.

Quomodo igitur, & cui tandem hic imperabit libere, qui non potest suis cupiditatibus imperare? Refrenet primum libidines, spernat uoluptates, iracūdiam teneat, coërceat auaritiā, & cæteras animi labes repellat, tunc incipiet alijs imperare, cū ipse improbissimis dn̄is dedecori, aut turpitudini parēre desierit: Dū
Grauissima sententia. quidem ijs obediet, non modo imperator, sed liber omnino habendus non erit.

Idem lib. 3. Rhet. 9.

Fortitudini fortuna quoq; adiumento esse solet.

Menander.

Ἀνδρός ἐστι τὰ προσπίπτοντα γενναίως φέρειν. i. *Viri est, quæ euenerint generose ferre.*

Cicero lib. 2. de Oratore.

Magna laus & admirabilis uideri solet, tulisse sapientes casus aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

Idem lib. 3. Rhet.

Res magnas & excelsas sequi & appetere oportet, si fortitudinis partibus utemur.

Idem libro 3. de finibus bonorum & malorum.

Is qui magno sit animo atq; forti, omnia quæ cadere in hominem possunt, despicit, & pro nihilo putat.

Gellius lib. 2. Cap. 5. Noct. Atticarum.

Fortitudo non ea est, quæ cōtra naturam monstri uice nititur, ultraq; modum eius egreditur, aut stupore animi, aut immanitate, aut quadā misera & necessaria in perpetiendis doloribus exercitatione: Sed ea uera & proba est fortitudo, quam maiores nostri scientiam esse dixerunt, rerum tolerandarum, & non tolerandarum: per quod apparet esse quedā intolerabilia, quib⁹ fortes uiri aut obeūdis abhorreāt, aut sustinendis.

Q. Curtius de reb. Alexandri Magni libro 6.

Multa exilia patent fugienti: patria est, ubicunq; uir fortis sedem sibi elegerit.

Iulius Celsus de rebus gestis Iulij Cæsaris libro 6.

Nemo est tam fortis, quin rei nouitate perturbetur.

Plautus in Asinaria.

Hem ista uirtus est, quādo usui est, qui malum fert fortiter: fortiter malum qui patitur, idem post potitur bono.

Vergilius Aene. 6.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Qua tua te fortuna sinet.

Ibidem.

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Lucanus libro 3. Pharsalie.

Fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati, si cominus instent,
Et differre potest.

Ouidius lib. 10. fabula. undecima Metamor.

Audentes Deus ipse iuuat.

Horatius lib. 2. Ode. 3.

Aequam memento rebus in arduis
Seruare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam.

Lælitia, moriture Delli.

Idem Epistol. lib. 1. Epistola 3.

Quod si
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium, parui properemus, & ampli,
Si patriæ uolumus, si nobis uiuere chari.

Idem lib: sermo. Satyra 3.

Viuite fortes
Fortiaq; aduersis opponite pectora rebus.

Dantes. Florentinus: Inferni Cantico 5.

Sta come torre forma Che non crolla
Gia mai, lacinia per soffiare de Venti. Id est:
Sta sicui turris firma: quæ non mouet
Vnquàm summitatem propter uentorum flatum.

Menander.

ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
πρόβαλλ' ἑαυτῷ, τοῦτο γινώσκων ὅτι
τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει, *Id est:*
Quum quid sanctum agis, bonam spem
Tibi propone, certus quod
Conatum iustum etiam Deus adiuuat

Sophocles in Eriphyle.

ἀνδρῶν γὰρ ἐσθλῶν στέρνον οὐ μαλάσσεται, *Id est:*
Virorum fortium pectus non languescit.

Idem in Creusa.

ὅστις δὲ τόλμῃ πρὸς τὸ δεινὸν ἔρχεται,
ὀρθὴ μὲν ἡ γλῶσσ' ἐστὶν ἀσφαλὴς δ' ὁ νοῦς, *Id est:*
Quisquis audacter periculum adit,
Recta quidem & lingua est, & mens firma certaq;.

Euripides in Hercule.

πότερα γενέσθαι δῆτα χρησιμώτερον
σύνετον ἄτολμον ἢ θρασύν τε κ' ἐμμανῆ:
τὸ μὲν γὰρ αὐτῶν σκαιὸν ἀλλ' ἀμύνεται
τὸ δὲ ἡσύχιον ἔργον, ἐν δ' ἀμφοῖν νόσος, *Id est:*
Vtrum sane utilius: an esse
Prudentem sine audacia: an audacem & furentem
Alterum quidē horum inhumanū est, sed mala repellit:
Alterum uerò tranquilla res, in utroq; tamen est uitiū.

Homerus.

οὐ μέν μοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πήξεις
ἀλλ' ἰθὺς μεμαῶτι διὰ στήθεσφιν ἔλασσον, *Id est:*
Non quidem fugienti mihi, dorso hastam infiges,
Sed ex aduerso ruenti per pectora adige.

Socrates interrogatus quid robur esset, dixit: motus animæ cum corpore.

Græca ita sonant uerba.

Σωκράτης ἐρωτηθεὶς τί ῥώμη, εἶπεν, κίνησις ψυχῆς μετὰ σώματος.

Epictetus philosophus.

Διὰ τοῦτο ἐπαινεῖν ἀγριππῖνον δίκαιον ὅτι πλείστου ἄξιος ἀνὴρ γενόμενος οὐδὲ πώποτε ἐπῄνεσεν ἑαυτόν, ἀλλ' εἰ δὲ ἄλλος τις αὐτὸν ἐπῄνει ἠρυθρία. οὗτος δ' ἔφη ὁ ἀνὴρ τοιοῦτος ἦν, ὥστε τοῦ συμβαίνοντος ἀεὶ ἑαυτῷ δυσκόλου, ἔπαινον γράφειν εἰ μὲν πυρέσσοι, πυρετοῦ, εἰ δὲ ἀδοξοίη, ἀδοξίας, εἰ δὲ φεύγοι φυγῆς: καί ποτε μέλλοντι αὐτῷ ἀριστήσειν ἐπέστη ὁ λέγων, ὅτι φεύγειν αὐτὸν κελεύει Νέρων, καὶ ὃς ἔφη, οὐκοῦν ἐν Ἀρικίᾳ ἀριστήσομεν, Id est:

Ob hoc merito laudandus Agrippinus, quod in magno precio cum haberetur, nunquàm laudauit se ipsum: sed etiã si aliquis eũ laudibus ueheret, erubescebat. Hic enim ait, talis uir erat, ut eius quod illi accidisset mali, Encomium scriberet: Siquidem febricitat febris, sua notaretur infamia: infamiæ si exularet, exilij. Et quidã ei iam pransuro superuenit, qui diceret, quod eum Nero proscriberet: Et ille ait: Ergo in Aricia prandium sumemus. Agrippinus fortissimus uir. Notabilis sententia. Encomiũ febris.

Διογένης,

οὐδὲν εἶναι καλὸν ἔφησεν εἶναι πόνον, οὗ μὴ τέλος ᾖ τὴν εὐψυχίαν, καὶ τόνον ψυχῆς, ἀλλ' οὐχὶ σώματος, Id est:

Diogenes dixit, nullum bonum esse laborem, cuius finis non sit magnanimitas & intentio, firmitasq; animæ, nõ autem corporis:

Democritus.

ἀνδρεία τὰς ἄτας μικρὰς ἔρδει, *Id est:*
Fortitudo dispendia minuit.

Musonius.

Καὶ ἂν τοῦ συμφέροντος μάλιστα προαιρῇ ἔχεσθαι. μὴ δυσχέραινε ταῖς περιστάσεσιν, ἐνθυμούμενος ὅσα ἤδη σοι τῶν ἐν βίῳ, οὐχ ὡς σὺ ἐβούλου συνέπεσεν ἀλλ' ὡς συνέφερεν.

Democritus.

Ἀνδρεῖος οὐχ ὁ τῶν πολεμίων κρατῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἡδονῶν κρείσσων: ἔνιοι δὲ πόλεων μὲν δεσπόζουσιν, γυναιξὶ δὲ δουλεύουσιν, Id est:

Fortis est: nõ qui hostes modo superat: sed & qui uoluptatibus superior existit: Aliqui autem licet ciuitatibus imperent, mulieribus seruiunt. Maxima uictoria uincere uoluptates.

Plato dixit, uiros bonos uita non longa, sed clara & illustri opus habere.

Darius ille Xerxis pater seipsum laudans, dicebat in bellis, & rebus periculosis fieri se prudentiorem.

Ex

Ex Chrijs Dionis.

Lacæna mulier filio in acie claudo facto, & id moleste ferenti, non, inquit, ô fili doleas: In quouis enim gressu propriæ uirtutis recordaberis.

Aristoteles in Chrijs.

Anaxarchus Physicus dicente ei Alexandro, suspẽdam te: minare ijs, inquit, è uulgo, mea autem nihil interest, super terram ne, an infra terram computrescã.

Ibidem.

Gorgone Lacedæmonia Leonidæ uxor, filio in militiam proficiscenti scutũ dans, inquit: Aut hoc, aut super hoc.

Democritus.

Iustitiæ laus et gloria, mentis fiducia, & animi bonus status: iniustitiæ autem fuga calamitatis terminus

Herodotus lib. 1. Historiarum.

Magnæ quippe res etiam magnis cũ periculis uolunt percipi.

Græcè.

Μεγάλα γὰρ πράγματα, μεγάλοισι κινδύνοισιν ἐθέλει καὶ αἱρέεσθαι.

Thucidides in concione Cinci.

Absq; animositate nullus dolus contra periculũ ualet: Metus enim memoriam stupefacit, dolus autem sine ea nihil ualet, uel prodest.

Græcè.

Ἄνευ δὲ εὐψυχίας οὐδεμία τέχνη πρὸς τοὺς κινδύνους ἰσχύει: φόβος γὰρ μνήμην ἐκπλήσσει, τέχνη δ' ἄνευ αὐτῆς οὐδὲν ὠφελεῖ

Idem in Epitaphio.

Acerbior namq; uiro prædito mente animi infracti cũ timore afflictio uidetur, quàm ea mors, quæ cum robore & communi spe obruit, sine sensu doloris.

Ibidem.

Hoc enim præ cæteris primarium habemus, ut et audeamus ipsi maximè, & deliberemus de his, quæ aggressuri simus: Nam cæteris imperitia audaciam, consultatio autem pigritiam affert. Præstantissimi autem animo iure cẽseri queeunt, qui cum dura & iucunda liquidò cognorint, tamen propter illa à periculis non declinant.

Zenon Eleates à Tyranno tortus, ut manifestaret coniuratores: Si fuerunt, inquit, certè Tyrannum agebas.

Nicolaus in collectaneis de moribus.

Ombrici in pugnis aduersus hostes, turpissimum ducunt, uictos uiuere, sed necesse est aut uincere, aut mori.

Iamblichus in Epistola ad Olympium de fortitudine.

Fortitudo primaria intelligatur, quæcunq; immota intellectualis facultas, & maximi uigoris intellectualis actus, mẽtisq; constantia, & immutabilis habitus intra sese huiusmodi sanè fuerit species, quę in uita spectabantur fortitudinis, siue per se subsistens, siue suum robur communicantes, ad eum qui in uerbis elucet solidũ, firmumq; statum.

Plato interrogatus, quo affectu esse conueniat aduersus calamitates: ita dixit, ut prouidens aliquis non incidat in eas: si tamen inciderit, condemnationẽ etiam sui non curet.

Græcè.

Πλάτων ἐρωτηθεὶς πῶς ἔχειν δεῖ πρὸς περιστώματα. οὕτως εἶπεν ὥστε προϊδόντα μὴ ἐμβῆναι, ἐμβάντα δὲ καταγνοίαν μηδὲ φροντίσαι.

Λεωνίδης ἀκούσας ἐπισκιάζεσθαι τὸν ἥλιον τοῖς περσῶν τοξεύμασιν ἔφη, ὅτι καὶ ὑπὸ σκιᾷ μαχούμεθα. Id est:

Leonides cum audisset solem obumbrari Persarum telis, bene habet, inquit, quod etiam sub umbra pugnabimus.

Diogenes cernens Megarenses longos muros educere: ô uos, inquit, nequam, non molem curate, sed eos qui super muris collocabuntur.

Agis, Rex Lacedæmonios non interrogare quot sint, sed ubi sint hostes: & quodam interrogante, quot essent Lacedęmonij, inquit, sat multi ad arcendos malos.

Iamblychus.

Οὐ τὸ ζῆν ἐπὶ πλεῖστον ποιητέον, ἀλλὰ τὸ εὖ ζῆν. i.

Non uita maximi facienda, sed bona uita.

Fortitudo ἀνδρεία, exempla illius, item & Apophtegmata, Gnomæ, sententiæ simul & Chriæ.

Xenophonti in Scialonte coronato & sacrificanti, quidam annũciauit Grillium filium ad Mantineam præliantem interemptum esse: At is deposita corona rogabat, quo pacto dimicans mortuus esset: Ad hoc illo dicente, fortissimè: Imposita iterũ corona, sacrificiũ peregit.

Demosthenes in oratione de Corona.

Mors quidem hominibus est uitæ terminus, etiam si quis inclusum in cauea sese seruet: Oportet autem bonos uiros semper omnia bona capessere, bona spe

O fultos

fultos, & ferre interim quicquid Deus dederat fortiter.

Cleanthes sub lingua ulcere ei enato, cibum nequibat transmittere: Quum uero meliuscule haberet, et cibum ei medicus adhiberet: Tu uero me, inquit, uis maiore parte uitæ superata reuerti: deinde iterum eandem denuo ingredi, atque è uiuis excedere.

Socrati reo Lysias orationem quandam à se compositam adferens, iubebat ea uti: Ad hæc Lysia adijciente, eam esse elegantissimam: Etiam rosas, ait, esse pulcherrimas, at sibi non cõuenire inde contextum sertum. Morieris igitur, inferi Lysias, nisi ista ratione te defenderis: Tum ille: certè etiam si nunc deuitẽ, tamen omnino breui moriar.

Philippus uenit ad Spartam, et ante eã castris fixis, misit nuncios, multa & dira minitans, ni faciant imperata. Quidã ergo ex Lacedæmonijs auditis minis, gratiam, inquit, se ei habere, quod non obstet, quo minus pugnantibus liceat mori.

Aristoteles in libello de uirtutibus.

Fortitudinis est inconcussum à mortis metibus, & constantem in malis, & intrepidũ ad pericula esse, & malle honestè mori, quàm turpiter seruari, & uictoriæ causam præstare: Præterea autem fortitudinis est, & laborare, & in animo instituere, & posse. Accedit autem fortitudini & audacia, & animi præstantia, & fiducia, & confidentia: Adhæc industria & tolerantia.

Ἀνδρεῖος ἀνὴρ ἄφοβος. ἁμαρτάνει οὖν ὁ λέγων τὴν ἀνδρείαν ἐγκράτειαν φόβων. Id est:

Vir fortis est, qui omni metu caret. Errat igitur qui fortitudinẽ ait moderationem esse timoris.

In Ilio sacrificanti Alexandro Sacerdos dixit, se ostensurum Paridis lyram: at ille imò Achillis, ait, si habes, ostẽde, ac ante lyram potius hastam.

Coriscus admodum senex, cum à quo dam graui morbo conualuisset: Apage, inquit, quàm inuitus reuersus sum, iam magnam itineris partem emensus, quod oportet omnino proficisci.

Plato.

Ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρεῖν τοῖς καλοῖς καλόν, καὶ πάσχειν ὅ,τι ἂν ξυμβῇ. Id est:

Verum etiam, bona capessere decet & perpeti quodcunque accidat.

Clitomachus morbo correptus, cum in ueternum incidisset, ubi euigilauit: Nihil me, inquit, fallet amor uitę, seque ipsum enecauit.

Erasistratus ille Chius iam grandæuus hulcus in pede immedicabile cũ haberet: Bene habet, inquit, quod patriæ memoria refricatur, & cicutam cum bibisset, diem obijt.

Herodotus lib. 7. Historiarum.

Demaratus hęc dicit: Quoniam ueritate omnino in dicendo nos uti iubes, ne quis postea mendacijs conuincatur à te: Gręciæ paupertas quidem semper connutrita conseruatur: Virtus animi aduentitia est, simul per sapientiam effecta, simul per legem firmam & sanctam: Ea dum Græcia utitur, & paupertatem propulsat, & dominationem.

Pyrrho exercitum ducente contra Lacedæmonios, et multa minante, Deroyllidas unus ex senioribus exurgens in concione, dixit: Siquidem Deus est, qui minatur, non timeamus: nihil enim iniustè agimus: sin homo, norit quod uiris minctur.

Plutarchus de uirtute morum.

Fortitudinem mediocritatem esse dicunt timiditatis & temeritatis: quarum alia superatur à modo, altera ei præstat in irascentiæ affectu.

Idem in Apophtegmatibus.

Agesilaus de fortitudine atque iustitia percunctatus, utra melior esset: Nihil, inquit, fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus.

Aristoteles in libello de uirtutibus.

Fortitudo uirtus est animosi, per quã non facile mortis metus ingruit.

FOR-

Stulti fortunati. Sapientes infelices. Volubilitas & inconstantia, porrò potentia fortunæ.

Fortunæ instabilitas.

Fidere fortunæ quenquam dementia summa est:
Hæc mutat turbatq; uices, nec parcitur ulli:
Hæc humiles tegetes in celsa palatia mutat,
Sæpius hæc Irum de codro fecit egentem.

FORTVNA è Græco.

Non tibi quod faueat, sic te fortuna leuauit,
Vel de te liqueat, uult sibi quid liceat.

FORTVNA è Græco.

Lubrica non seruat certum fortuna timorem,
Sed rotat instabilem cæca subinde rotam.
Sternere summa libet, libet infima tollere, rerum
Inq; uicem nulla uertere lege uices.
Maxima cum bona sunt, iam sunt mala proxima: rursus
Maxima cum mala sunt, proxima iam bona sunt.
Forti animo mala fer, nec bis miser esto dolore,
Nec citò uenturis præmoriare bonis.

FORTVNA mutabilis.

Thomas Morus.

Sorte sub ambigua deuinctus uertitur orbis,
Inq; uicem redeunt, candida & atra dies,
Imus ad arbitrium fortunæ luminis orbæ,
Ad uentum exposita uertimur inq; rota,
Omnia dant casus adimuntq;: ita uertitur ordo,
Si tamen est ordo, cuncta regi temerè.
Vidi ego regnantes Venetos, seruirèq; uidi,
Sublimesq; iterum uidi, iterumq; humiles.
Paruum inter spacium, nec multos temporis annos:
Vsq; adeo uariat sors, uariatq; citò.

V. Huttenus de fortunæ ludibrio.

Erexit fortuna rotam sic perdita mundo
Illudit, quoties hunc iuuat esse leuem:
Erexit circum attoniti regesq; ducesq;,
Ante uagam mœsti stant hilaresq; Deam.
Illa uiros durare iubens, spe mulcet inani:
Ambiguum axe mouens orbem, iterumq; mouens:
Aeternum facit hoc, nec adhuc tamen implet hiantes,
Dum sæpe à summo mutat ad ima loco.
Dum nunc afflat opes, dum nunc subuertit honores:
Dum facit immeritos, attenuatq; bonos:
Dumq; onerat curis, & solicitudine uexat:
Vltra omnem fallax expatiata modum.
Sic aptam, tamen esse aliquid numenq; putamus,
Hunc fucum nostris oblinit hæc oculis.

Aliud.

Vsq; adeo fortuna nihil moderabile suadet,
Oblitosq; sui, quos regit, esse facit.

Fortunæ mutabilitas.

Multa cupis, fortuna tibi cum plurima donet
Galle, nec hinc modus est, nec modus inde tibi:
Debes ipse tamen fortunam nosse, ferendo
Plurima, sæpe nocet dum ratio omnis abest.
Ipsa quidem cæca est, ut cui det nesciat, & quid:
Nescit in euentum quem tibi donet item.
Ecce autem quæ sunt mutantia tempora casus:
Lilia quàm possunt ista uirere diu.
Friuola fortuna est, tempus mutabile certè,
Gloria sit quamuis magna, caduca tua est.

SALVSTIVS in Catilinario.

Fortuna profectò in omni re dominatur. Eidem assentit Petrarcha in Epistola 2. lib. 2. de reb. familiarib.

Seneca epistola. 99.

Errant, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: Valentior enim omni fortuna animus est, et in utramq; partē ipse res suas ducet: beatæq; ac miseræ uitæ sibi causa est. *Animus ualentior omni fortuna.*

Ouidius lib. ultimo tristium.

Rara quidem est uirtus, quam non fortuna gubernat:
Quæ maneat, stabili quum fugit illa pede.

IVVENALIS satyra decima.

Virtutes etiam fortuna regit.

Si fortuna uolet, fies de Rhetore Consul:
Si uolet hæc eadem, fies de consule Rhetor.

HORATIVS lib. 4. De bello Alexandrino

Fortuna plerunq; eos, quos plurimis beneficijs ornauit, ad duriorem casum reseruat. *Eleganter hoc.*

FORTVNAE potentia ex 35. Ode li. 1. Horatij.

O diua, gratum quæ regis Anticum,
Præsens uel imo tollere de gradu
Mortale corpus, uel superbos
Vertere funeribus triumphos:
Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus: te dominam æquoris,
Quicunq; Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.
Te Dacus asper, te profugi Sythæ,
Vrbesq;, gentesq;, & Latium ferox,
Regumq; matres Barbarorum, &
Purpurei metuunt Tyranni:
Iniurioso ne pede proruas
Stantem columnam: ne populus frequens
Ad arma cessanteis ad arma
Concitet, Imperiumq; frangat,
Te semper anteit sæua necessitas,

O 2 Clauos

Clauos trabaleis, & cuneos manu
Gestans ahena, nec seuerus
Vncus abest, liquidum'ue plumbum.
Te spes & albo rara fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat:
Vteunq; mutata potenteis
Veste domos inimica linquis.
Amici illi perfidi. *At uulgus infidum, & meretrix retrò*
Periura cedit, diffugiunt cadis
Cum fece siccatis amici,
Ferre iugum pariter dolosi, &c.

DE fortuna Vergilius.

Fortuna omnipotens insipientibus,
Tantum iuris atrox quæ tibi uendicas?
Fortuna indignos tollit. *Euertensq; bonos, eligis improbos,*
Nec seruare potes muneribus fidem.

Fortuna.

Immeritos auget honoribus
Fortuna, innocuos cladibus adficit.
Iustos illa uiros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes, & retinet Senes:
Iniustè arbitrio tempora diuidens,
Quod dignis adimit, transit ad impios:
Nec discrimen habet, rectaq; iudicat,
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica:
Nec quos clarificat perpetuo premit.
Nec quos deseruit perpetuo beat.

IN fortunam è Græco.

Si fortuna uolet fies de paupere diues:
Si uolet Irus eris, qui modo Crœsus eras.

IN fortunam è Græco.

Quur non è cunctis fortunæ nomen amature
Hanc adamat diues, quam miser odit inops.

FORTVNA plerunq; inuidet uirtuti. Mantuanus in Epigram. ad Falconē.

Cur aliquando fuit tibi sors inimica nocensq;,
Quod uirtus fuerit semper amica tibi:
Aemula uirtuti sors est: quos eleuat illa,
Ista premit crispo torua supercilio.

FORTVNA nunc mater, nunc nouerca, ex Epithetis Rauisij Textoris.

Miseri ergo, qui miseriam (si modo diuitiarū penuria miseria dici debeat) sibi perpetuam fore existimant.

Nam neq; perpetuas sentit maris unda procellas:
Nec furit æternis Ennosigæus aquis.
Nec semper nautis, ratibusq; odiosa Carybdis,
Murmurat assiduis improba uorticibus.
Fulminibus iactis, tonitruq; per aëra moto,
Tandem pacati desinit ira Iouis.
Dum satis Aemonio Boreas certauit olympo,
Aeolij tandem carceris antra petit.
Dumq; satis pluuiæ terris dedit imbrifer arcus
Pura serenatis nubibus aura redit.
Sic ubi inhumanas fortuna exercuit iras,
Tota nouercali plena frequensq; odio:
Afflictis tandem pacato numine ridet,
Datq; adiutrices (quæ nocuere) manus.

NVLLVS tam felix, qui per omnem uitam eandem expertus sit fortunā.

Inuenies unum (toto qui uixerit æuo
Liber ab aduersis) Samiæ telluris alumnum,
Ac dominum: tanquam illius fortuna fuisset
Immemor: At uita supremo in margine totam
Accepit, plenoq; hausit cratere ueneno.

Intelligit polycratē Samiorū Tyrannū, fortuna opibusq; clarum, ac perpetua usum felicitate, ut cui nihil unquam sinistrè contigisset, nulla accidisset iactura, post multos arridētis fortunæ lusus, ac lene spirantes Fauonios, uersa postremò fauoris ac prosperitatis rota, ab Oreste Cyri præfecto superatum, suspendio uitam finiuisse, &c. Polycrates omniū fœlicis. superatus tandem ab oreste seipsum suspendit.

Ea oīa notissimo sunt argumento, nō nimis arridente fortuna superbiendum, quam (si tantillum oculos deieceris) mutatam statim & infestam uideas: quam tamen paulo ante propitiam tibi experiebare.

Seneca in Troade.

Quò fortuna altius euexit ac leuauit humanas opes, hoc se magis supprimere felicem decet, uariosq; casus timere: metuentem Deos nimiū fauentes magna momento obrui uincendo didici.

Descriptio fortunæ per Lactantium lib. 3. De falsa sapientia cap. 29.

Fortuna est accidentium rerum subitus atq; inopinatus euētus. Multa enim (inquit Cicero) efficit inopinata nobis, propter obscuritatem ignorationemq; caussarum. Interrogatus Chilo quid sit fortuna: ignarus, inquit, medicus: multos enim excecat. Fortuna ignarus medicus.

Fortunæ simulachrū apud Scythas sine pedibus fingebatur, ut manus tantū & non pedes haberet. Apud Smyrneos eiusmodi sunt, ut polum capite fulciret, manu altera sustinēs Amaltheę cornu.

Polycrates Tyrannus Samiorū tanta usus est felicitate, ut nullū unq; mœroris argumentū in tota uita potuerit reperire: Nam cum ad excitandum sibi dolorem annulum ingentis precij coniecisset in mare, eundem postmodum repperit in pisce, à piscatore sibi oblato.

Nihil uiolentum diuturnũ.

Fortuna meliore nemo se extollat. ex Troade Senecæ &c.

Violenta nemo imperia continuit diu:
Moderata durant. Quoq; fortuna altius
Euexit, ac leuauit humanas opes,
Hoc se magis supprimere felicem decet.

FORTVNA *dominatur humanis rebus.*

Audis in humanis sors fallacißima rebus,
Et contempta uenis: sæpe uocata fugis,
Eligis indignos pietatis imagine, dignos
Supprimis, & nulli tempora longa faues.

Bonos deprimit, malos exaltat fortuna.

Et geris imperium mundi, sceptrumq; uolutas:
Orbis te dominam dicimus, atq; Deam.
Iam fortuna uale, cursu rursumq; deorsum,
Non secus atq; soles, fac imitare pilam.

FORTVNA *inconstans & perfida, ex B. Mantuano.*

Fortunam antiqui uates dixere bifrontem,
Et modo terribiles in nos conuertere uultus:
Clementem modo se se oculis promittere blandis,
Nec seruare fidem, sed calliditate proterua
Principibus, regnisq; graues inducere casus.
Quod si scire uelis non dementisse Poetas,
Autores documenti huius, lege temporis acta
Inclyta præteriti, ueteresq; recurre per annos:
Aspice Pompeium terra pelagoq; ferentem
Victrices aquilas, & mox quasi fulmine misso
Cœlitus, attonitum, magnoq; à Cæsare uictum
Ire uagum & tutas inuestigare latebras,
Incassum dirumq; uolentem euadere fatum:
Nec tibi læta magis Cæsar fuit: omnia namq;
Vt tibi subiecit terrarum regna, repentè
In tua ciuiles armauit uiscera dextras:
Et quanquam aduersi uenisset epistola casus
Nuncia: nil tanto tamen in discrimine iuuit:
Namq; tuam mentem in uinclis fortuna tenebat.

Lactãtius fortunã pictã à ueteribus fuisse testatur, cũ copia et gubernaculo; tãquam opes tribuat, & rerum humanarũ teneat regimen. Vnde et omnipotens à plerisq; uocata est, quod pro arbitrio possit diuitias commutare, uictorias largiri, pauperem subleuare, & opulentum deprimere.

Gyges Rex Lydorum gemmam habuit tantæ uirtutis in annulo, ut ea ad se uersa, uideret quoscunq; uellet, nemini conspicuus: Vnde beneficio annuli omnia consequebatur ex animi uoto. Lucianus in Dialogo de uotis. Plato li. 2. de Rep. Eras. Chil. 1. Centuria 1.

Ouidius lib. 4. de Ponto. De Fortunæ nobilitate hæc ait.

Hæc dea non stabili quàm sit leuis orbe fatetur,
Quæ summum dubio sub pede semper habet,
Quolibet est folio, & quauis incertior aura:
Par illi leuitas improba facta tua est.
Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
Et subito casu, quæ ualuere, ruunt.
Diuitis audita est cui non opulentia Crœsi?
Nempe tamen uitam captus ab hoste tulit.
Ille Syracusia modo formidatus in urbe,
Vix humili duram reppulit arte famen.
Quod fuerat magno maius ę tamen ipse rogauit,
Submissa fugiens uoce clientis opem.
Cuiq; uiro totus terrarum paruit orbis,
Indigus est factus omnibus ipse magis:
Ille Iugurthino clarus, Cymbroq; Triumpho,
Quo uictrix toties consule Roma fuit.
In cœno Marius iacuit cannaq; palustri
Pertulit, & tanto multa pudenda uiro.

Multum ergo delirant maximi quiq; Principes, si occurrẽtibus tot exemplis non facile credant, & fateantur, caducũ esse, & pilę instar uolubile quicquid arbitrio fortunæ iacet.

Fortuna sicut pila est.

Pacuuius de ea sic ait.

Fortuna insanam esse, & brutam perhibent Philosophi, saxiq; ad instar globosi prædicant esse uolubilem:

Fortuna insana, bruta, cœca.

Quia quo saxum impulerit sors, eo cadere fortunam autumant: cœcam ob eam rem uocant: quia nil cernat quo se applicet: insanam autem aiunt, quia atrox, instabilisq; sit: brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoscere.

Borbonius in quempiam è Græco.

Magnus es, & polles opibus, nec propria uirtus
Nec genus in caussa, sed Dea cæca fuit.

Apelles interrogatus cur eam sedentem pinxisset: Quoniam, inquit, stare non potest.

Socrates fauorem fortunæ Theatro similem esse dicebat: Vbi indigni meliora plerunq; loca accipiunt.

Graue hoc.

Cicero in Lælio, non ipsa, inquit, solum fortuna cæca est, sed eos etiam plerunq; efficit cæcos, quos complexa est. Itaq; illi offeruntur ferè fastidio & contumacia, nec quicquam insipiente fortunato intolerabilius fieri potest.

Franciscus Busalus ciuis Romanus duos filios mutuis uulneribus se petentes uidit, totidem ob seditionem securi percussos: alium qui nouercã interfecerit, illa m uerò, quę præsente marito ue-

nenum hauserit. Huc et referendum exẽ plum Oedipodis, qui, patre interfecto, matri se commiscuit, & ex ea liberos suscepit, qui mutuis uulneribus se confoderunt.

Infortunatissius pater.

Borbonius in fortunam è Græco.

Obruit exitiabilius fortuna potentes,
Quàm quos hic humiles ridiculosq; facit.

Seneca in hyppolyto.

Res humanas ordine nullo
Fortuna uersat, spargitq; manu
Munera cæca, peiora fouens.

Ouidius sic.

Egregia sententia.

Nempe dat, & quodcunq; libet fortuna rapitq;:
Irus & est subitò, qui modo Crœsus erat.

APVLEIVS *lib. 7. Meta. de ea sic inquit.*

Subibat me, inquit, non de nihilo ueteris priscæq; doctrinæ uiros finxisse, ac pronunciasse cæcam, ac prorsus exoculatam esse fo rtunam, quæ semper suas opes ad malos et indignos conferat: nec unquam iuditio quenquam mortalium eligat. Quanta sit eius potestas, satis superq; indicat distichon Iuuenalis:

Indignis solum conferuntur opes.

Si fortuna uolet, fies de Rhetore consul:
Si uolet hæc eadem, fies de consule Rhetor.

Plutarchus in libello de fortuna Romanorum ait, umbrã eximiè & antiquæ fortunæ, cum primis fundamentis erectã fuisse: Primus, inquit, fortunæ delubrum Ancus Martius substruxit, fortunamq; uirili nomine dicauit: Propterea fortassis, quod in uictoria fortiter obtinenda, priores sunt fortunæ partes.

Ancus Martius delubrum primus fortunæ struxit.

Blondus lib. 1. de Rom. Triũphante scribit, apud Nemorensem lacum fuisse templum fortunæ uirilis, ubi uirgines Deæ immolarẽt. Certum est Tullum regem, suos omnes actus fortunæ adscripsisse, cuius beneficio ab ancilla matre, ad regnum fuerat euectus.

Tullus Hostilius suos omnes actus fortunæ adscripsit.

Fuit & apud Romanos fortunę barbatæ simulachrum, quæ cultoribus suis malas speciosius uestiret: se spernentes, malè barbatos glabrosq; redderet.

Templũ bonæ & malę fortunæ.

Fuit & utriusq; fortunę simulachrũ, bonæ scilicet & malæ, ara uetus: inquit Cicero lib. 3. de legib. Fuit in exquilijs malæ, & execratæ fortunæ.

Plinius lib. 36. ca. 5. ait: Bonæ fortunæ simulachrum à Praxitele factum, Romę in Capitolio fuisse, &c.

Exemplum fortunatißimi Regis.

Enhippus Rex Argiuorum, miræ felicitatis, cuius clypeum, quia pud Græcos rem præclarè gessissent, per urbem incedentes ferebant, honestatis causa. Vide Rauisium textorem in 2. parte officinæ, de fortunatis & fœlicibus.

FORTVNA ET EIVS SVBITA *mutatio.*

Valerius lib. 6. cap. ultimo de uarietate casuum.

Caduca nimirum & fragilia, puerilibusq; consentanea crepundijs sunt ista, quæ uires atq; opes humanæ uocantur: Affluunt subitò, repentè dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus iuxta radicibus consistũt: sed incertissimo flatu fortunæ huc atq; illuc acta: quos in sublime extulerunt, improuiso recursu destitutos, in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaq; neq; debent existimari neq; dici bona, quæ inflictorum malorum amaritudinem desyderio sui duplicant.

Sabellicus de subita mutatione fortunæ 7. lib. 8. cap.

Sapienter fecisse uideri possunt, qui fortunam uolucrem, cæcam, uariamq; finxere: nihil certè hac una (si quid illa est) inconstantius, nihil magis uariabile: nunc blanda & indulgens, nunc sęua & infesta: nec ullis infestius irascitur, quã quos indulgentissimè fouit: fitq; ex matre subitò nouerca, ex nouerca mat, nec si queratur, causa alia reddi possit, quàm quod ita libeat, quodq; incertæ sortis sint res humanæ, circumscribit se se tamen stulta mortalitas, prudentiamq; reputat suam, tanquam homo semper sapiat, presertim in rebus subitis et inopinis, in quibus ne sapientes quidem satis sibi sapiunt.

Fortuna cæca & uaria cur picta.

Notatu dignum

Improbi, stulti, indigni, plerunq; fortunati: Probi autem sunt infortunati, miseri, & inhonorati.

Euripides in Bellerophonte.

Τιμή σ' ἐπαίρει τῶν πέλας μᾶλλον φρονεῖν, θνήσκοιμ' ἄν. οὐ γὰρ ἄξιον λεύσσειν φάος, κακοὺς ὁρῶν ἐκδίκως τιμωμένους. Id est:

Honor te effert, ut sapias altius tuis propinquis: emoriar, indignũ est enim aspicere lucem, uidendo malos immeritò & iniustè honoratos.

Idem in distic.

πολ-

Πολλοῖς παρέστην κ' ἀφθόνησα δὴ βροτῶν
ὅστις κακοῖσιν ἐσθλὸς ὢν ὅμοιος ᾖ,
Λόγων ματαίων εἰς ἅμιλλαν ἐξιών:
Τὸ δ' ἦν ἄρ' οὐκ ἀκουστὸν οὐδ' ἀνασχετόν,
Σιγᾶν κλύοντα δεινὰ πρὸς κακιόνων. id est.

Multis adfui, & æmulatus sum hominem, eiq; indignatus,
Qui bonus existens, similis fieret malis,
In certamen inanium descendens uerborum.
Hoc uerò nequaquàm audiri potest, neq; tolerari,
Tacere audientem opprobria à peioribus.

Idem in œnæo.

ὅταν κακοὶ πράξωσιν ὦ ξένοι καλῶς
ἄγαν κρατοῦντες κ' οὐ νομίζοντες δίκην
Δώσειν, ἔδρασαν πάντ' ἐφιέντες ἡδονῇ. id est.

Quando mali, ô hospes, fortunati agunt,
Nimis dominantes, nec pœnam putantes
Luituros se, nihil non perpetrant indulgentes uoluptati.

Idem in Supplicibus.

ἦδη νοσῶδες τοῦτο τοῖς ἀμείνοσιν,
ὅταν πονηρὸς ἀξίωμ' ἀνὴρ ἔχῃ,
γλώσσῃ κατασχὼν δῆμον, οὐδὲν ὢν τὸ πρίν. i.

Valde molestum est melioribus,
Quando uir malus dignitatem obtinet.
Lingua populum regens cum prius nihil fuerit.

Ibidem.

Φεῦ φεῦ κακοῖσιν ὡς ὅταν δαίμων διδῷ καλῶς, ὑβρίζουσ' ὡς ἀεὶ πράξοντες εὖ. id est.

Pape, quàm mali hominee, ubi fortunam nacti sunt Prosperam, contumeliosi fiunt, tanquàm semper fortunatè uicturi.

Idem.

Πολλοὶ γεγῶτες ἄνδρες οὐκ ἔχουσ' ὅπως τῶν κακῶν ἐξουσίας δείξωσιν αὐτούς. id est.

Multi uiri nati honesto loco, nō possunt seipsos palàm ostendere, propter malorum potestatem.

Theognides.

Καὶ σώφρων ἥμαρτε, καὶ ἄφρονι πολλάκι δόξα
ἕσπετο, καὶ τιμῆς τις κακὸς ὢν ἔλαχεν. id est.

Et Sapiens repulsus est, & insipientem sæpe gloria
Secuta, & malus aliquis honorem nactus est.

Idem.

Πολλοῖς ἀχρήστοισι θεὸς διδοῖ ἀνδράσιν ὄλβον
ἐσθλόν, ὃς οὐδ' αὐτοῖς βέλτερος οὐδὲν ἐὼν
οὐδὲ φίλοις, ἀρετῆς δὲ μέγα κλέος οὔποτ' ὀλεῖται:
αἰχμητὴς γὰρ ἀνήρ, γῆν τε καὶ ἄστυ σώζει. id ē.

Deus multis inutilibus uiris largitur opes
Bonas, quæ nec ipsis utilitatem ullam,
Nec amicis ferrent: Virtutis autem ingens gloria nūquàm peribit,
Vir enim pugnando fortis, agros & ciuitatem defendit.

Demosthenes in Olynthiaca prima.

Τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται. id ē.

Feliciter agere præter dignitatem, malè sapiendi ansam præbet stolidis.

Idem in Philippicis.

Αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων εἰσίν: εἰ δέ τις πταίσει τότ' ἀκριβῶς διακαλυφθήσονται ταῦτα πάντα. id est.

Mira uis est melioris fortunæ in occultandis & obumbrandis hominum peccatis: At si quid acciderit sinistrè, tū ista omnia prorsus detegentur.

Arystonimus in Tomarijs.

Ἔοικεν ὁ βίος θεάτρῳ, διὸ πολλάκις χείριστοι τὸν κάλλιστον ἐν αὐτῷ κατέχουσι τόπον: id est.

Similis est uita Theatro: quo circa sæpius pessimi quiq; honoratissimum inter homines locum obtinent.

Sophocles.

Δεινόν γε τοὺς μὲν δυσσεβεῖς κακῶν ἄπο
Βλαστόντας, τοὺς μὲν πράσσειν καλῶς,
Τοὺς δὲ ὄντας ἐσθλοὺς ἔκ τε γενναίων ἅμα
Γεγῶτας εἶτα δυστυχεῖς πεφυκέναι.
Οὐ χρῆν τάδ' οὕτω δαίμονας θνητῶν πέρι
Πράσσειν: ἐχρῆν γὰρ τοὺς μὲν εὐσεβεῖς βροτῶν
ἔχειν τι κέρδος ἐμφανὲς θεῶν πάρα,
Τοὺς δὲ ὄντας ἀδίκους τῶν δὲ τὴν ἐναντίον
Δίκην κακῶν τιμωρὸν ἐμφανῆ τίνειν:
Κ' οὐδεὶς ἂν οὕτως εὐτυχεῖ κακὸς γεγώς: id ē.

Intolerabile est, homines impios & malis parentibus
Ortos fortunatè uiuere,
Bonos autem & generosa stirpe
Natos, aduersam sibi fortunam experiri,
Non oportebat Deos hac in re ita de hominibus
Statuere: Conueniret enim pios quidem homines
Manifestum aliquod lucrum à Dijs consequi:
Iniustos uerò homines contrà,
Pœnam malorum euidenter ultricem luere:
Et hoc modo nullus improbus prosperitate frueretur.

Menander de indigno bonorum contemptu.

Εἴ τις προσελθών μοι θεῶν λέγοι κρατῶν, id ē.

Si quis quis potens Deus me accedens diceret:
Postquam mortuus fueris, denuo reuiuisces:
Eris autem quod noles, canis, ouis, hircus,
Homo, equus: Rursus enim uita tibi transigenda est:
Sic fata iubent, tu quod mauis elige.
Quiduis potius statim mihi dicturus uideo,

Fac me quàm hominem, indigna proſperitate.
Et ruſus in proſperitate immerita ſol⁹ animaliũ homo
Afficitur. Optimus equus diligentiori cura,
Quàm alius colitur, canis ſi bonus fuerit.
In precio longe maiori habeberis quàm malus canis.
Gallinaceus generoſus peculiaribus alimentis
Nutritur: ignauus uerò etiam timet præſtantiorem.
At homo licet probus nobilis & ualde
Generoſus ſit, nihil id ei prodeſt in hoc ſeculo.
Adulator autem omnium optimè uiuit: Deinde
Sycophanta, tertio loco fraudulentus loquitur.
Aſinum fieri præſtat, quam deteriores
Se ſplendidius uiuentes intueri.

Græcos uerſus inuenies in loco cõmuni de uiro bono in litera V. Quos & Fabritius in latinos uerſus ſenarios Iãbos uertit, ibidem.

περὶ τῶν παρ' ἀξίαν δυστυχοῦντων: id eſt.
De illis qui indignè miſeri ſunt.

Menander comicus.

οὐδὲν με λυπεῖ μᾶλλον ἢ χρηστὸς τρόπος
εἰς χαλεπὸν ὅταν ἢ συγκεκλεισμένος
οἰκτρότατον ἐστὶ πεῖραν ἐπὶ γήρως ὅνδε
ἄδικον τύχης δίκαιος εἰληφὼς τρόπος. id ē.
Nihil tam agrè fero quàm bonum ingenium,
Vbi in uitam difficilem incluſum eſt.
Miſerrima res eſt, cum in ſenectutis limine aliquis
Præditus bonis moribus, iniquam fortunã experitur.

Idem.

Ὦ μεταβολαῖς χαίρουσα παντοίαις τύχη,
Σὸν ἐστ' ὄνειδος τοῦθ' ὅταν οὗτος ἀνὴρ
Δίκαιος, ἀδίκοις περιπέσῃ συμπτώμασιν. id ē.
O uarijs gaudens mutationibus fortuna:
Hoc tibi dedecori eſt, cum ille uir
Iuſtus iniuſtis caſibus obruitur.

Alexis Poeta.

Οὐκ ἔσθ' ὅπως ἔχουσιν αἱ τύχαι φρένας:
οὐδεὶς γὰρ ἂν τοιοῦτος ἠτύχει ποτέ. id eſt.
Fieri non poteſt, ut fortuna mentem habeat:
Aliter nullus unquàm huiuſmodi hominum fortunatus foret.

Antiphanes.

οἴμοι τάλας ὡς ἄδικον, ὅταν ἡ μὲν τύχη
λίπῃ τινὸς τὴν τάξιν, ὁ δὲ τρόπος μένει. id ē.
Me miſerum, quàm iniuſta res eſt cum fortuna:
Ordinem deſerit alicuius, mores autem manent.

Euripides in Heraclidis.

Τὴν δὲ εὐγένειαν τῆς τύχης νικωμένην
Νῦν δὴ μάλιστ' ἐσεῖδον: οἵδε γὰρ πατρὸς
ἐσθλοῦ γεγῶτες, δυστυχοῦς, ἀναξίως. id eſt.
Nobilitatem à fortuna uinci
Nunc præcipue uidi: iſti enim parente
Honeſto nati, immeritò infortunati ſunt.

Menander in olynthia.

Ὡς ἄδικον, ὅταν ἡ μὲν φύσις
ἀποδῷ τι σεμνόν, τοῦτο δ' ἡ τύχη κακοῖ. id ē.
Quàm iniuſta res eſt, cum natura quidem
egregium aliquid contulerit, Fortuna autem impedimento eſt.

Idem.

Πολλοὺς δὲ ἀνάγκην γὰρ πονηροὺς οἶδ' ἐγώ, ὅταν ἀτυχήσωσι γεγονότας, οὐ φύσει ὄντας τοιούτους: id eſt.

Ego multos noui, malos propter neceſitatem factos in aduerſa fortuna, cũ non ſuapte nature huiuſmodi eſſent.

Fortuna immeritos auget honoribus, innocuos uerò cladibus adficit. Herodotus in lib. 9.

Ξεῖνε ὅ τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ, οὐδὲ γὰρ πιστὰ λέγουσι ἐθέλει πείθεσθαι οὐδείς. ταῦτα δὲ περσέων συχνοὶ ἐπιστάμενοι ἑπόμεθ' ἀναγκαίῃ ἐνδεδεμένοι. ἐχθίστη δὲ ὀδύνη ἐστὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις αὕτη, πολλὰ φρονέοντα, μηδενὸς κρατέειν. id eſt.

O Hoſpes, id quod à Deo præfinitũ eſt, auerti per hominem non poteſt: Nam neuera quidem dicentibus parere uult quiſquam: hæc ſcientes plurimi Perſarum, ſequimur neceſsitate uincti. Grauiſsimus autem dolor eſt inter homines, ſi quis permulta ſciens, nihil obtineat.

Euſebius.

Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὰν δοκῶσι παρ' ἀξίαν πράσσειν, δυσανασχετοῦντες ἔπειτα δυσολογούμενοι πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τοὺς πλουτιάζοντας τοιάδε διαλέγονται· ὁ μὲν γαμεῖ καὶ ἐξ οἴκων τῶν εὐδαιμόνων, ἐγὼ δὲ ἄγαμος, καὶ ὁ μὲν οἰκίαν ἔχει μεγάλην, καὶ οἰκοδομεῖ μεγαλοπρεπῶς καὶ ἀγροὺς κέκτηται πολλούς, ἐγὼ δὲ ἀνέστιος, καὶ ἄκτημον καὶ τῷ μὲν παρὰ πολλὰ χρήματα. ἐμοὶ δὲ ἀχρηματίαν πᾶσαν ἔχει. καὶ ὁ δὲ μὲν καὶ ὁ δὲ ἄρχουσι καὶ τετίμηνται: τὸν δὲ ἐν ἰδιωτικῷ λόγῳ καὶ ἀτιμίᾳ. πρὸς οὓς χρὴ παραμυθούμενον τάδε λέγειν, ὡς οὐ χρὴ ἐπ' ἄλλων εὐτυχίᾳ ἄχθεσθαι ἀλλὰ ἥδεσθαι, διὰ τὸ ὁμογενές, εἰδέναι δὲ ὅτι, καὶ αὐτοὶ πολλῶν ἔστι τὰ ἑαυτῶν ἐγκρίναντες καὶ τὰ ἐκείνοις παρόντα εὑρίσκουσιν ἑαυτοὺς ἄμεινον πράσσοντας, καὶ ὅτι οὐδεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ πέλας εὐτυχίας τῆς ὀφειλομένης ἑαυτῷ εὐπραγίας ἀποστερεῖται. id eſt.

Multi

Multi homines cum fortunam sibi iniuriam esse putant, ægrè ferentes ac insuper quæritantes apud se & alios q accedunt, huiusmodi uerbis utuntur: Iste uxorem ducit, idq; ex familia fortunata: ego interim innuptus ago: Iste domum permagnam habet, ædificat splendidè, & agros multos possidet: Ego sine domo, sine possessionibus uiuo: Isti pecunia abundant: me omnimoda pecuniarum inopia premit: Ille & ille magistratū gerunt, & honorantur: Ego priuat⁹, & sine honore dego. Tales homines hunc in modum solari oportet: Non esse dolendum ob aliorum felicitatem, sed gaudendum: ut qui generis & natura sint eiusdem: & quod agnoscere debeant, sibi quoq; multa esse commoda, ita ut si sua inspexerint penitius, & rursus ea quæ alijs multis adsunt, & q̃d nullus ob alterius prosperitatē sibi debita felicitate priuetur.

Seneca in Hyppolyto.

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitq; manu
Munera cæca, peiora fouens.

Boetius lib. 1. Metro. 5.

Nam cur tantos lubrica uersat
Fortuna uices? premit insontes
Debita sceleri noxia pœna.

At peruersi resident celso
Mores solio, sanctaq; calcant
Iniusta uice colla nocentes:
Latet obscuris condita uirtus
Clara tenebris, iustusq; tulit
Crimen iniqui.
Nil periuria, nil nocet ipsis
Fraus mendacij compta colore.

Claudianus lib. primo in Ruffinum.

Sed cum res hominum tanta caligine uolui
Aspicerem, lætosq; diu florere nocentes,
Vexariq; pios, rursus labefacta cadebat
Relligio, caussæq; uiam non sponte sequebar
Alterius, uacuo quæ semina currere motu
Affirmat, magnumq; nouas per inane figuras
Fortuna, non arte regi, quæ numina sensu
Ambiguo, uel nulla putat, uel nescia nostri.

GLORIA.

Honor. Laus. Decus.

GLORIA est frequens de aliquo fama cū laude. Cicero in Rhetoricis. Vel est illustris ac peruagata multorum & magnorum, uel in suos ciues, uel in patriā, uel in omne genus hominum fama meritorum. Cicero pro M. Marcello.

D. Ambrosius super Epist. ad Romanos.

Gloria est clara notitia cum laude.

Aristoteles lib. Ethicorum. 4.

Gloria ē maximū bonorū externorū, uirtutis merces, quę bonis uiris tribuit. Gloria uirtutis merces.

Boetius de consolatione Philosophiæ. lib. 3. Prosa. 6.

Gloria uerò quā fallax, sæpe & turpis ē, unde nō iniuria tragicus exclamat: ô gloria gloria in millibus mortaliū nihil aliud facta, nisi auriū inflatu magna. Plures enī magnū sæpe nomen falsis uulgi opinionibus abstulerunt: quo q̃d turpi⁹ excogitari potest? nā q falso prædicanť, suis ipsi necesse est laudibus rubescant: Quę si etiā meritis cōquisitæ sint, quid tamē sapientis adiecerint conscientiæ, qui bonum suum non populari rumore, sed conscientiæ ueritate metitur.

Cassiodorus lib. 1. Epistola 23.

Laborem quippe nō refugit, qui uirtutis gloriam concupiscit: Absq; labore graui, gloria nulla uenit.

Idem lib. 1. Epistola. 3.

Crescere uirtutes solent ad præconij fastigium.

Cicero in Paradoxis.

Neq; enim est ullū bonum, de quo, is qui habeat, non possit honestè gloriari.

Franciscus Petrarcha de remed. Prosp. fortunæ.

Gaudeo. Inueni magnam gloriam. Respōdeo. Qualiter explicetur, nō intelligo: si temporū, si locorum angustias metiare, magnā hic gloriā nō posse fateberis: Nam & liquido cernitur, q̃d sit hæc mortalis, atq; terrenæ gloriæ magnitudo: si tamē fulgēs et digna sit tibi gloria: gaude, nō quod habeas: sed q̃d meruisti.

Quintus Curtius de Gestis Alex. lib. 8.

Quis neget exiguā quoq; gloriā sæpi⁹ fortunæ, q̃ uirtutis esse beneficium?

Valerius Maximus lib. 8.

Nulla est tanta humilitas, quæ dulcedine gloriæ non tangatur: Illa uerò claris uiris interdum ex humilibus rebus petita est.

Salustius in Iugurtha.

Meminisse debemus, post gloriam inuidiam sequi,

Ibidem.

Difficile est inuidiam gloria uincere.

Ouidius, lib. undecimo Metamorph. fab. 4.

An obest quoque gloria multis?

Martialis lib. 5. Epigramma. ad Regulam.

Vos tamen ô nostri non festinate libelli,
Si post fata uenit gloria, non propero.

Tibullus lib: 4.

Nihil opus inuidia est procul absit gloria uulgi:
Qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu.

Ouidius lib. 2. de Ponto Ad Atticum.

Et nihil inueni quod mihi ferret opem:
Artibus ingenuis quæsita est gloria multis.

Gloriæ cupiditas quosdam contra patriam induxit. Iuuenalis satyr. 10.

Quis enim uirtutem amplectitur ipsam,
Præmia si tollas? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum & laudis, tituliq; cupido.

Boetius lib. 2. Metro. 7.

Quicunq; solam mente præcipiti petit,
Summamq; credit gloriam:
Latè patentes ætheris cernat plagas,
Arctumq; terrarum situm.
Breuem replere non ualentis ambitum
Pudebit aucti nominis.

Ludouicus Viues lib. 3. de anima.

Honor non est, sicut Aristoteles existimauit, & eum pleriq; Gentiles secuti (precium uirtutis) sed testificatio, qua testamur nos sentire atq; existimare, uirtutem in illo inesse, quem honoramus.

Ouidius in Epistolis Heroinis.

Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria, simplicitas digna fauore fuit.

Idem.

Excitat auditor studium, laudataq; uirtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Beroaldus in comment, in, Quæst. Tuscu. lib. 1.

Gloria uirtutem sequitur, ut corpus umbra, ne scilicet diuelli, dissiungiq; ullo modo possit.

Cicero lib. 1. Tuscula. Quæstionum.

Quare si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem negligere possimus: at uita acta perficiat, ut satis superq; uixisse uideamur. Quanquàm autem sensus abierit, tamen summis & proprijs bonis & laudis & gloriæ, quāuis non sentiant mortui, non carent: Etsi enim nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen uirtutem tanq; umbram sequitur.

Valerius Maximus lib. 2.

Gloria uirtutis uberrimum est alimentum.

Cicero 1. Tuscula Quæstio.

Honos alit artes, omnesq; incenduntur ad studium gloriæ, iacentq; ea semper, quæ apud quosq; improbantur.

Idem libro 2.

Sæpe multi, qui aut propter uictoriǫ cupiditatem, aut propter gloriæ amorē, aut etiam ut ius suum & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt.

Beroaldus in libello de fœlicitate.

Gloria est fax mentis, quæ sola animos mortalium perurit, inflammatq; ad magna capessenda, ad pericula intrepidè subeunda, in tantum, ut uiri magni excellentia animi præstantes summum bonorū in gloria collocauerint: ad gloriam perinde ad metam actiones suas omnes direxerint: Deniq; pro gloria mori non recusarint.

Cicero lib. 3. Tus. Quæstionum.

Gloria est consentiens laus bonorū, incorrupta uox benè iudicanium de excellente uirtute: Ea uirtuti resonat, tanq; imago gloriæ: quia quæ rectè factorū plerumq; comes est, non ca à bonis uiris repudianda: Illa autem quæ se eius imitatricem esse uult, temeraria atq; inconsiderata, & plerunq; peccatorum uitiorumq; laudatrix fama popularis, simulatione honestatis formam eius pulchritudinemq; corrumpit.

Beroaldus in Comment. ibidem.

Duplex est gloria. Altera adumbrata, & ex populari rumore progenita propagataq;, quę nec iudicio puenit, nec firma perdurat, quā ueluti uitiū sapiēs minimè expetit: Altera est solida, uera, ac durabilis, quæ ex consensu bonorum producitur. Sicut enim consuetudo sermonis consensus est eruditorum, ut aiţ Quintilian⁹: sic cōsentiens laus bonorū gloria appellatur: quā D. Augustin⁹ dixit

dixit esse iudicium hominũ bene de hominibus opinantium, hæc autem bonis uiris non est contemnenda: Quum tamen sapiens, non gloria, sed conscientia rectè factorũ uirtutẽ metiatur. Cicero scripsit de Gloria, sed illi, ut pleriq; alij, tẽporũ calamitate desiderant. inter gloriam & claritatem hoc interest: quod gloria multorum iudicijs constat, claritas autem bonorum. Author est Seneca lib. Epistolarum moralium decimo octauo.

Quidius quarto Tristium lib.

Ardua per præceps gloria uadit iter.

Senarius.

Καλῶς ἀκούειν μᾶλλον ἢ πλουτεῖν θέλε. id est. Bene audias malim, quam fias ditior.

Ouidius.

Crede mihi bene qui latuit, bene uixit, & infra Fortunam debet quisq; manere suam.

Beroaldus in comment. in lib. 3. Tusc. Quæstio.

Tutior interdum & beatior est uita in gloria, quàm gloriosa. Hinc illud uotum Tragici Poetæ:

Metellus lare secreto tutoq; tegat.

Apud Vergilium, mauult ille mutas agitare inglorias arteis: Quidam uitam inhonoratam putant esse supplicium: inde fit ut ambiant, rogent, supplicent, iniurias & contumelias non paucas pferant, ut ad honores cupitos exambitosq; aliquando perueniant. Hinc à Cypriano dictum est uerè ac decenter: Fascibus ille oblectatus & honoribus, esse priuatus & inglorius non potest: hic stipatus clientum cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatis pœnam putat esse, cum solus est. Grauis sententia Cypriani.

Cicero in officijs.

Vix inuenitur, qui laboribus susceptis periculisq; aditis, non quasi mercedem rerũ gestarum desideret gloriam.

Ibidem.

Cauenda est etiam gloriæ cupiditas: Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis uiris oĩs debet esse contentio.

Laërtius Diogenes.

Cato Marcus Portius, uir tantæ constantiæ fuit, ut gloriæ eius nullus unq̃ laudando profuerit, nec uituperãdo nocuerit: hic licet gentilis, humanã tamen gloriam fugiebat. Sed ut de illo scribit Salustius: quò minus appetebat gloriã, eò magis cum gloria sequebatur.

Laërtius.

Plancus Numatius discipulus Ciceronis, Orator insignis, dicere solitus est, ut si quis iure honorem sibi deferri uelit, inter miseros ei uiuendum esse. Alij Plauto tribuũt

Petrarcha de Remedijs memorabilibus lib. 2. Tract. secundi cap. 43.

Africanus Scipio apud Ciceronem laudat in primis illud Xenophontis, q dixerit, eosdem labores imperatori faciliores multò esse, quàm militi: ex eo, q̃d præsentẽ molestiam uenturæ spes gloriæ soletur ac minuat. Atq; illud non tantum in re militari, sed in reliquis omnibus locum habet, latissimeq; patet. Neq; enim frustra princeps oratorũ ait: Honos alit artes, omnesq; incendimur ad studiũ gloriæ, laudis: & nostrorum non secundus poëtarum: Gloria immensum calcar habet.

Senarius Iambus.

Ζήτει σεαυτῷ δόξαν ἐγκαταλιπεῖν: id est: Ad posteros tuam transmitte gloriam.

Senarius.

Κενῆς δὲ δόξης οὐδὲν ἀθλιώτερον. id est: Vana est, puto ærumnosius nil gloria.

Boëtius lib. 3. de consolatione Prosa. 6.

Gloria uerò quàm fallax sæpe, quàm turpis est, non iniuria Tragicus exclamat: Gloria in millibus mortalium nihil aliud est, quàm aurium inflatio.

Idem lib. 2. de consolatione Prosa. 5.

Sic rerum uersa est conditio, ut diuinum meritò rationis animal, non aliter sibi splendere, nisi inanimatæ suppellectilis possessione uideatur.

Seneca 83. Epist.

Qui sordido uehiculo erubescit, pretioso gloriabitur. Quid ad rem pertinẽt mulæ saginatæ? Quid ista uehicula cælata? Quid Phaleræ deauratæ? Quid monilia demissa pectoribus? Ista nec dominum possunt facere meliorem, nec mulam.

Idem libro de Moribus.

Nũquid fortis se fortè gloriabitur, quẽ corporis ægritudo efficit infirmum?

In Prouerbijs.

Citò ignominia fit superbi gloria.

Dantes, Florentinus Purgatorij cant. ca. 11.

O Vana

O Vana gloria de humane posse
Con poco uerbe in su la cuna dura.
Non è il mundan rumor altro chun fiato
Di uento: Chor uien quinci: & hor uien quendi:
E muta nome: per che muta lato.
La nostra nominanza e color dherba
Che uene & ua è quei la discolora
Per cui Ellescie de la terra acerba. id est.
O Vana gloria humanarum uirium
Etenim exigua uiriditas in summitate per manet.
Non est mundanus rumor, nisi flatus quidam
Ventorum: qui uenit nunc hinc, nunc illinc.
Et mutat nomen, quoniam regionem mutat.
Nostra fama est color herbæ:
Quæ uenit, & abit: & ille: id est, Sol colorem mutat:
Per quem exit ex tellure aspera.

Petrarcha de remed. prosperæ fortunæ, dialogo 92.

Gloria uera nisi bonis artibus non quæritur: unde tibi partum nomen uide: sic intelliges an gloria uera sit, famã si casus dedit, eripiet.

Idem.

Gaudeo. Multum est gloriæ. Ratio. Caue, ne, quam gloriam ueram putas, imago falsa sit gloriæ. In rebus hominũ multa regnat illusio.

Socrates de Regno.

Verissimos honores esse puta, non q ex metu palàm tibi habentur, sed cum soli sunt, si prudentiam tuam plusquàm fortunam tui ciues admirentur.

Idem Petrarcha.

Gaud. Multum est gloriæ. Ratio. Vt nemo pauper magnæ pecuniæ famam quærit, ut nisi fallat: Sic nemo ignauus magnæ uirtutis opinionem. Vterq; tamen sibi conscius, quicquid de se alij loquantur, quantum uel pecuniæ in arcula, uel uirtutis in animo sit.

Idem.

G. Insignis est gloria. R. Si ex merito, modestè utere, ne superbiæ illi notam applicueris: Si minus, fac ne diu populum fallas.

Vel mereri stude, uel graue non tuũ indumentum exue. Inglorium esse præstiterit, quèm mendacio gloriosum. Vera etiam gloria cum labore seruatur, qd de falsa gloria speres? Quum omnis fictio difficilis sit, tũ difficillima est, quã multi undiq; obseruant. Rari nempe sunt gloriosi, hos propter dissimilitudinem obscurum atq; inuidum uulgus obseruat: Graue est inter tot hostium insidias latere, perstringere omnium oculos nõ potes, in te tanto studio defixos, λάθε βιώσας. id est, falle uiuens. In fortuna humili uita felicior est illis, qui obscurè uiuunt à publicis negocijs semoti, ut eũ uita secessissent, nemo illos uixisse sentiat.

Idem.

G. Gloriosus appare. R. Melius forsitan lateres, & certè tutius. Hoc grauiter dixit is, qui multa leuiter. Bene qui latuit, bene uixit. Nec uixit malè, q natus moriensq; fefellit. Ouidius in Tristibus.

Idem.

G. Clarus lateq; notus sum, longeq; conspicuus. R. Liuor abdita penetrat rimaturq;, putas conspecta prætereat? Quid quod pauci sint, quibus expediat apparere & conspici: Pauci, quorum famæ non noceat ad plenum nosci. Liuor abdita penetrat. Notissimũ Claudiani dictum: *Minuit præsentia famam:* quanto magis illam minuit notitia? Raro sunt homines, quod uidentur. G. Gloriosus uideor. R. Caua nube circũdatus delitescis: si parumper emerseris, quò plus gloriæ falsæ fuit, eò uerè plus erit infamiæ. G. At gloria uera est. R. Id nemo te melius nouit: Ita demum si externi iudicis incorruptum animũ tuis in rebus assumpseris. Gloria quidem, ut sapientibus placet, quasi quædam umbra uirtutis est: illam comitatur, illam sequitur, quandoq; etiam antecedit. Gloria uirtutis quasi umbra. Laus sapienti utilis, stulto nocet. Ex his uides, umbrã per se ipsam esse nõ posse, rei cuiuspiam sit oportet. Vis igitur gloriam ueram esse, fac ut uera & solida uirtus sit. Isocrates in epistola ad Thimoteum.

Diogenes Laërtius libro quarto de uitis Philosophorum, in Bione.

Bion Borysthenites solitus est dicere: Gloriam amorum esse matrem: Pulchritudinem, alienum bonum.

EX CHRIIS ARISTOTELIS.

Stobæus in collectaneis.

Tassus Hermoneus nullam gloriam diligebat pro qua non laborasset. δόξης ἐνδημίας ἤρα ἣ ουκ ἐξεπόνησε.

Isocrates Ad Demonicum:

Gloriam sic facilimè cõsequeris, si ipse uitare conspiciaris, ea quæ facta ab alijs reprehenderes.

Grauiter dicta & facta.

GRAVITAS est, p quā loco ac tempori, item & personæ, animus consentaneus talē etiam corporis & sermonis habitum gerit, cum dignitate. Cuius extrema: morositas & abiectio, et, ut Apulei⁹ fingit, placentia. Partes ipsius: tristitia & seueritas.

Vel est firmitas & constantia animi, in moribus, uultu, uerbis: rebus agendis quædam seueritas. Græcis σεμνότης dicta.

Fulgosius lib. 6, cap. 4. De ijs quæ grauiter dicta uel facta sunt.

Grauitas in uerbis rebusq́, cum superbia aut iactantia caret, in omni hominū genere laudatur: & tamen ijs præcipuè, qui in ampliore fortuna constituti sunt, congruere magis uidetur.

Themistocles cum ad mare descendisset, ut occisorum Persarum stragem inspiceret, cum passim humi mortuorum corporibus militum sparsos torques, & armillas aureas uideret, ad amicum conuersus dixit: Tu, qui Themistocles non es, ista collige: Grauissimo uerbo ostendens, conditiones, quibus hominum gradus discriminantur, eas esse, quæ faciant, ut aliquid agere, aut deceat, aut non deceat.

De eodem.

Quum Symonides poëta, prætoris Themistoclis operam pro amico in re iniqua peteret: Respōdit Themistocles, nec Symonidem fore bonum poëtam, nisi mensurā modumq́ in canendis carminibus, quæ scribebat, curaret: neq́ se bonum prætorem habitum iri, si legibus ac iustitiæ alicuius gratiam præposuisset.

De Lacedæmonijs.

Grauiter Lacedæmonij quoq́ Macedonum Philippo regi responderunt, cū rem iniquam ab eis petijsset: Hoc enim respōso usi sunt: Lacedæmonij Philippo regi, de eo quod ad nos scripsisti, non: nulla alia uel excusatione, uel uerbo addito.

Erasmus lib. 1. Apophteg.

Alcamenes Teleeri filius cuidam percunctanti, quò pacto quis optimè regnū seruare posset: Si lucrum, inquit, non magni fecerit: Longè lateq́ dissentiens à uulgo principum, qui non alia magis ratione principatum constabilire student, quàm attenuandis ciuium, suisq́ augendis opibus: cum iustitia & æquitas maximè reddant diuturnum imperium.

De Syagro Lacedæmoniorum Legato.

Grauissimum fuit responsum Syagri, cūm unà cum Atheniensibus, quo tempore Xerxes expectabatur, ad Gelonem tyrannum Syracusanum missus fuit, ut in eo bello opem ab eo peterent: Nam cum Gelo offerret trecentos triremes, duo equitum, & octo peditū millia, ac præterea grandem pecuniam, ac uim magnam frumenti, si Græci in eo bello eum ducem creare uellēt. Syagrus respondit, non accipere se conditionem, quia ad quærendos milites, & non ad sumendum ducem missus erat. Pluris enim patriæ dignitatem, quàm eam necessitatem, in qua eos fortuna deprehenderet, facere uoluit.

De sene Lacedæmonio.

Quum in Spartanorum consilio quidam uitæ parum probatæ, lingua promptus sententiā suam apprimè prudenter dixisset, quoniam maiorem senatus partem magno opere mouerat: Et propterea dictum erat, ut in eius uerba decretum conscriberetur: Senex quidam inter alios uehementer senatū reprehendit, quod ab illaudato uitæ homine, aliquo modo consilium cœpisse uideri uellet: Ostendens eiusmodi rem uehementer grauitati Lacedæmoniorum aduersari. Sed cū omnes illius tamen sententiam laudarent, persuasit ut eandem ipsam rem, quā eloquens, cæterum bonus parum dixerat, ab alio quoq́ non æquè diserto, bono tamen uiro dici iuberent: & sub eius nomine Senatusconsultum conficerent. Quamobrem ne (ut monebantur) grauitatis immemores fuisse uiderentur, bono consilio usi, autoris nomen præterierunt.

De Romano senatu.

Ingenti grauitate Romanus senatus usus est: quum urbe à Coriolano atque Volscis obsessa, quanquam Senatusconsultum de pace conscripsisset, aperire tamen nunquam uoluit, nisi prius Romano agro Volsci cum exercitu excessissent: ne aliquando diceretur timore coactos Romanos, pacem cum Volscis fecisse.

Alia de eodem alijsque uiris, populis: item exempla, grauiter dicta & facta, uideto apud Fulgosum, atque Valeriũ Maximum, libro 6. cap. 4.

GRATITVDO.

GRATITVDO est uirt' specialis, reddens gratiam benefactori. Eadem gratiarum actio dicitur. Græcis εὐχαρισία dicta. Gratia beneficium significat, eò quòd gratis detur: teste Augustino. A gratia gratus deducitur, qui gratiam pro beneficio refert: uel saltẽ est memor accepti beneficij. Cuius contrarium est ingratus: Græcis dictus ἀχάριστος.

Menander Comicus.

ἀχάριστος ὅστις εὖ παθὼν ἀμνημονεῖ. Id est: Ingratus, qui beneficio affectus obliuiscitur.

Gratulari, grates agere, siue gratari Dijs dicimus, pro eo quod est gratias agere, siue supplicare.

Ouidius lib. 3. Fastorum.

Quisquis ades, castèque colis penetralia Vestæ,
Gratari Iliacis thuraque pone focis.

A gratus fit gratificor, quod est aliud quàm gratum facio, licet utrunque à facio deducatur. Etenim gratum facere, est quiddam minus & prope idem quod obsequi & inseruire. Cicero: Si hunc iuueris, gratissimum mihi feceris. Gratificari uerò est quiddam magis, & quasi idem quod beneficum esse, & beneficia cõferre: Quapropter Deos non gratum facere, sed gratificari hominibus dicimus.

Quilibet dicitur gratus, nisi doceatur ingratus. In Authen. de secund. nupt. §. fui. & cum de appella. cognosci. §. fui. Ingratitudo enim est uitium, quod tollit debitum honestatis, dum non refertur gratia. Immò ex quo Respub. nihil aliud sunt, quàm commercium dandi & accipiendi beneficia, certumque sit uitam hominum mortem esse, ubi plures ingrati fuerint. Vitium itaque maximum esse constat, benemeritis negligere referre gratiam. ff. de manumiss. Testa. l. seruos. l. centurio. l. omni modo. C. de inoffic. test. Valerius Maximus, lib. 5. Titulo de ingratitudine.

Gratitudo est laudatissima uirtutum omnium, res Deo & hominibus grata & iucunda, gratique nominis. M. Sabellicus lib. 7, cap. 1.

Cicero in oratione pro Gneo Plantio.

Etenim iudices, cum omnibus uirtutibus me affectum esse cupiam, tũ nihil est, quod malim, quàm me & gratum esse, & uideri. Hæc est una uirtus, non solùm maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. *Gratitudo mater uirtutum.* Quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? *Pietas.* Qui sunt boni ciues, qui bello, qui domi, qui de patria benemerentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? *Boni ciues.* Qui sancti, qui religionem colentes, nisi qui meritam dijs immortalibus gratiam, iustis honoribus & memori mente persoluunt? Quæ potest esse iucunditas uitæ, sublatis amicitijs? Quæ porrò amicitia esse potest inter ingratos? *Inter ingratos amicitia nulla esse potest.* Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui nõ magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipse alitus atque doctus est, cum grata recordatione in mente uersetur? Cuius opes aut tãtæ esse possunt, aut unquã fuerunt: quæ sine multorũ amicorũ officijs stare possint? Quæ certè sublata memoria & gratia nullæ extare possunt. Equidem nil tam propriũ hominis existimo, quam non modo beneficio, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari. Nihil porrò tam inane, tam serum, quàm committere ut beneficio non dicatur indignus, sed uictus esse uideatur.

Prouerbia.

Ἀντιπελαργεῖν, est mutuam officij uicem rependere: à ciconię natura sumptũ, quæ græcè πελαργὸς dicitũ. Ea inter aues una pietatis symbolum obtinet. Erasm'.

Idem. Pro bonis glomi.

Ἀντ' ἀγαθῶν ἀγαθίδας. Id est: Pro bonis glomi: dici consueuit, ubi quis beneficium,

um, quod in alium contulisset, cumulatè cumq; fœnore reciperet. Agathides enim Græcis glomi dicuntur.

Idem. *Sylosontis chlamijs.*

Συλόσωντος χλαμύς. Sylosontis Chlamijs. Dici solitum in eos, quibus munus exiguum in tempore, magno cū fœnore redijt.

Idem Erasmus.

Benefactorum memoria.

Vbi quid boni contigit alicui propter ueterum benefactorum memoriam.

Ὡς εὐκοσφυγίης ἰνφ γυσιὰ μὶγ' ἀμένων.

Officio fungi multò, ac delinquere præstat:
Obtestatio ueterum meritorum.

Gratitudo.

Ἰχθύας ἀγκίστρῳ τις ἀπ' ἠόνος εὔτριχι βάλλων
ἑλκυσε ναυηγοῦ κρᾶτα λιποτριχίαι.
δακρύσας δ' ἐπὶ νεκρὸν ἀσώματον ἐξ ἀσιδήρου
χειρὸς ἐπισκάπτων, λιτὸν ἔχωσε τάφον,
εὗρε δὲ κευθόμενον χρυσοῦ κτέαρ· ἦ ῥα δικαίοις
ἀνθρώποις εὐσεβίης οὐκ ἀπόλωλε χάρις.

Vrsinus Velius uertit.

Capturos pisces hamata in littore seta,
Naufraga fortè hominis calua prehensa fuit:
Qui caput auulsum membris miseratus inermi
Prosubigens fecit uilia busta manu.
Pondus ubi infossi terræ graue repperit auri.
Gratia sic iustis, nulla bonisq; perit:

Andreas Alciatus.

Quum curuos piscator aquis educeret hamos,
Naufragij anfractum sustulit ære caput.
Maxima mox hominis flens infortunia, paruo
Quæ super hinc fuerant, condidit ossa solo.
Pondera sed fodiens ingentia repperit auri,
Iusto homini nunquam gratia facta perit.

Chilo Lacedæmonius.

Beneficij dati obliuisci decet, accepti meminisse. Vulgus hominum contrà facit: Si quid cui benefecerunt, & sine fine prædicant, & sine modo exaggerant: Si quid in ipsos collocatum fuerit officij, mox aut obliuiscentur, aut dissimulant, aut eleuant. Carmen Ausonij sic habet: *Si benè quid facias, non meminisse fas est.*

Eras. lib. 4. Apophtheg.

Hipparcho Euboico uita defuncto, Philippus præ se ferebat, quàm illius mortem acerbè ferret: Itaq; cuidam uolenti dolorem ipsius mitigare, dicentiq;: Attamen ille tempestiuè decessit, iam natu grandis. Sibi quidem ipsi, inquit Philippus, tempestiuè decessit, sed mihi præproperè: Mors enim illum anticipauit, priusquàm à me beneficium accepit, nostra dignum amicitia. Perquàm rarum est, principem sentire gratiarū affectus, sed amicis pleriq; non aliter, quàm equis utuntur: dum usui sunt, curant: inutiles factos, abijciunt, eosq; spoliant citius, quàm beneficio iuuant.

Volaterranus lib. 29. Philologiæ cap. de referenda gratia.

Referre gratiam ad iustitiam pertinere uidetur, quo nullum esse magis, ait Cicero, necessarium. Sed et nullum quoque difficilius esse comperimus, quia quæ ex liberalitate sponte damus, libenter damus: quæ non sponte, non item. Quod eleganter Hesiodus his uersibus expressit.

ὃς μὲν γάρ κεν ἀνὴρ ἐθέλων ὅ γε, κἂν μέγα δώῃ,
χαίρει τῷ δώρῳ καὶ τέρπεται ὃν κατὰ θυμόν·
ὃς δέ κεν αὐτὸς ἕληται ἀναιδείηφι πιθήσας
καὶ σμικρὸν ἐὸν τό τ' ἐπάχνωσε φίλον κῆρ. Id ē.

Quisquis sponte dabit, quamuis ingentia, gaudet:
Idem forte procax quisquam si postulat ultro,
Vel minimum, hærebit mærens longeq; grauatus.

Seneca de beneficijs inquit, Epicurum queri nos esse ingratos, nec præterita inter bona cōnumerare, anxios tantùm futurorum. Memoriæ itaq; minimū tribuit, qui spei plurimùm.

Idem.

Beneficium nullum perit: qui enim perdit, computauerat. Beneficiorum uerò simplex ratio: si reddet, aliquid lucrum est, si non reddet, damnum non est.

Hesiodus facit tres gratias: Aglaen, Euphrosinam, & Thaliam. Homerus unam ex his Pasithoan appellat: atq; illis matrimonio addicit: respiciunt se inuicem complexis dextris, ut redditio beneficij notetur: hilares sunt, sicut dantes & accipientes: præterea uirgines, quod sine spei conceptione detur: uestibus fluentibus & lucidis, quod sine alligatione alterius, aut obligatione tribuatur: Deniq; iuuenes, quia non debet beneficiorum memoria senescere. Tres sunt promerentium, uidelicet, & reddentium, & amborum simul.

Qui gratè beneficium accipit, primam eius pensionem soluit.

P 2 Qui-

Quidam aliquid intempestiuè subitò remittunt, nihil se tales uelle debere testantur. Qui enim nimis citò soluere cupit, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus est.

Beneficium qui non potest sustinere, hoc est, ꝑ facultate sua animũ reddendi non habet, non accipiat: Aliquando tamen non reddendum, quando uidelicet plus mihi detracturus sum, quàm illi col locaturus: uel illi parum, aut nihil redditum accesserit, mihi multum.

EXEMPLA GRATITVDINIS EX *Valerio Maximo, Fulgoso, & Sabellico desumpta.*

Crinitus elegans carmen fecit, de ingratis fugiendis: quod inuenies in litera I. in uerbo, Ingratitudo.

Sabellicus libro 7. cap. 1. exemplorum, De gratitdine.

Laudatissima uirtutum gratitudo, res cœlo & hominibus grata, gratiꝗ nominis, in quo genere ut uetustissimum, ita maximè pium Israëlitæ exemplũ ædidêre: qui excusso seruitutis iugo, perꝗ medios pelagi fluctus in pacatam terram egressi, confestim Deo seruatori hymnũ cecinêre, quem Moyses itineris autor est piè meditatus.

De eadem gente.

Fuit & in Rabaam Hiericuntiam eadem gens non ingrata, quam in Hiericuntis excidio solam cum tota domo præstitit incolumem: quod suos hæc exploratores in urbe deprehensos, per diem texisset, cum ad supplicium quærerentur, noctuꝗ tutos in castra dimisisset.

De Dauide.

Gratus & Dauid rex, qui Ionathæ opera sæpius seruatus (erat filius Ionathas Sauli regis, quo nullus unquam hominum fuit Dauidi infestior) postquàm regno Dauid potitus est, Ionathæ eius filium complexus, cum omnem alioqui progeniem Sauli hostiliter insectaretur, unum ob patris memoriam clementer fouit, regioꝗ conuiuio adscripsit.

De Cyri gratitudine in Iudæos.

Cyrus maior, quod in Esaiæ libris ducentis ante & amplius annis æditis, non suum disertè positum inuenit prophetæ carmen, hoc habuit: Volo Cyrum, quẽ multarum & magnarum gentium regem constitui, populum meum ad propria remittere, ibiꝗ mihi templum iterum suscitari: Ipse inꝗ Cyrus prophetica prædictione lætatus, edicto testatus est, se Iudæos in patriam remittere, ut Deo templum restitueret, cuius prouidentia, multò priusquàm nasceretur, fuisset rex constitutus.

De Alexandro in Hebreos.

Pari gratitudine Alexander Macedo, cum Hierosolymis esset Danielis prophetæ oraculo instructus, fore, ut rex Græciæ, Persarum olim opes euerteret. Certa spe uictoriæ ex ea re percepta, Iaddum & cæteros sacerdotes, per quos uatidicum carmen cognouit, amplissimis donauit muneribus: ipsi ciuitati permisit, ut suis uteretur legibus, tributaꝗ in septem annos remisit.

De Romanis mulieribus.

Proximus est publicæ gratitudini uetus ille Romanarum mulierum luctus, quæ L. Brutum ob læsam Lucretiæ pudicitiam Tarquiniorum insectatione insigniter uindicatam, annum integrum luxêre.

Aliud, de iisdem mulieribus.

Pulchrum facinus, & in primis memorabile: quod in ea urbe, quæ futura erat caput, & arx omnium gentium, uirilis gratitudo cum muliebri toties certarit. Enimuerò matronæ rursus ob insignem pietatem à Martio Coriolano matri exhibitam, cum extractum menses decem luxêre. Idem copiosius, Valerius, lib. 5. cap. 2.

De populo Romano.

Statuit populus Romanus Antonio Musæ medico signum Æsculapio proximum, ob Augustum periculoso morbo seruatum, monumentũ publicæ gratitudinis haud uulgare, præcipuumꝗ artis decus, quod potentissimi populi, omniumꝗ gentium uictoris iudicio unus aliquis hominum medicinæ deo æquari debuerit: quod caput unum, & si ciuitati gratissimum, maiore felicitate, quàm artis peritia seruasset.

De Græciæ gratissimo decreto.

Talis nec minor honos, minori gratitudinis fonte egressus, Hippocrati medico contigit in Græcia: Nam cum pestem ex Illirico appropinquare diceretur, ex di-

discipulis, quosdam in diuersas Græciæ ciuitates dimisit, qui illis laborare incipientibus opitularentur. Quapropter eosdem, quos & Herculi, Græcia honores illi decreuit.

Ex Baptista Fulgoso exempla decerpta.

Magna Syracusanorum erga Thimoleontem Corinthium gratitudo fuit, cuius opera Dionysij secundi tyrannide liberati fuerunt: Nam cum postea Syracusis quod supererat ætatis peregisset, (etenim usque ad ultimam decrepitam uiuere ei contigit) nihil quod publicam rem attingeret, per id tempus Syracusani decreuerunt, nisi prius in consilium perlato Thimoleonte, eius sententiam perquisiuissent, à qua discedere nephas erat. Quum autem Timoleon decessit, candidatus populus Syracusanus coronatus eum extulit, laudes eius magna lachrymarum ui decantans: publico edicto declarata funeris impensa: ut quanti ea constitisset, omnes intelligerent, in medio foro sepultus est, sepulchri area magna porticu circumsepta: quæ à Thimoleontis nomine uocata est, in quo loco quotannis ludi in Thimoleontis memoriam ædebantur.

De Atheniensibus.

Athenarum ciuitas ergà Aristidis liberos gratè se admodum egit: eorum enim memor, quæ Aristides pro Atheniensium salute Persarum bello egerat: honestè dotatas è publico Aristidis filias, ex publico palatio ad maritorum ædes deduxit, Lysimachoque filio centū argenti minas, & totidem agri iugera, quadragintaque dragmas in singulos dies, unde uiueret, contulit.

De Artaxerxe, Xerxis filio.

Artaxerxes Persarū rex, cum p regnū obequitaret, è more munera populi offerebant: Rusticus autem quidam transeunte eo rege, habere se nihil quod daret, cernēs: statim ad proximum amnem se contulit, unde impletis aqua manibus ambabus, alios, qui cum muneribus antecesserant, currendo consequutus, regi aquam obtulit: eo argumento amoris motus rex, mille Daricos, & cum eis cantharum aureum rustico, quia gratitudine uinci se nolebat, dono dedit.

Memorabile regis exemplū.

Eadem etiam gratitudine usus est, cum inopem militem ditauit, quòd ei ex aquæ utre potum præbuerat, quo die aduersus Cyrum fratrem suum decertauit: & prælio defessus, magno animi corporisque æstu torquebatur.

De Iosue, Iudæorum rege.

Cum Iosue urbem Hierico in potestatem redegisset, & ita à Deo iussus, non urbem solùm euertisset, sed accolas quoque omneis peremisset: non Cananæam tamen fœminam solam, uerùm omnes quoque alios, quos ipsa domi receperat, incolumes seruauit. Missos enim à Iosue exploratores, quos Hiericontis rex ut perderet insectabat, domi Cananæa texerat, ita ut regis iram inuaderent. Neque uerò Iosue satis duxit, Cananæam seruare, agros quoque, unde uiuerent, & pecuniam largè dedit. Quanque à Deo iussus erat oēs, quos in Hiericonte inuenisset, occidere. Neque enim crimen à se admitti arbitratus est: si ut in tali re gratus esset, diuinum imperium transgressus uideretur: in quo non peccasse eum, res ipsa ostendit: Siquidem Deus, qui uoluntatis suæ transgressores grauiter castigare solebat, in Iosue nihil animaduertit.

Ex Fulgoso historico.

Humanitati atque clementiæ, haud aliter atque matri, non iniuria se gratitudo coniungit, in omni amicitia, ad eam seruandam, uinculum maximè necessarium. Huius gratitudinis præclara facinora eò excellentiora uidebūtur, quò illa, quæ per ingratitudinem fiunt, & detestabilia magis, & perniciosa sunt: quæ si cum gratitudine conferantur, tenebris ipsis collatum lumen clarissimum uidebitur.

De Agrippa, Iudæorum rege.

Agrippa cum Romæ in priuata fortuna esset, atque cum propter falsas suspitiones Tiberij cathenis ante palatium ad arborem uinciri iussisset, ut inde in carcerem duceretur: eo in loco propter Solis ardorem, animique molestiam, magna siti torquebatur: Et cum prætereuntem Taumastem uidisset Caij seruum, aquæ prægelidæ uas ferentem, orauit, ut bibere se sineret: Quod ille cum amanter fe-

cissèt. Dixit Agrippa: se pro ipsa re gratiam aliquando relaturum. Haud multò pòst igitur Tiberio Caius in principatu successit, à quo Agrippa, qui in eius contemptum captus fuerat, liberatus, atq; in Iudæa rex constitutus fuit: qui tunc à Caio impetrauit, ut eius imperio Taumastes liberaretur. Itaq; postea suorum numero acceptum, regni procuratorem fecit: moriensq; testamento cauit, ut uxor atq; liberi eodē apud se loco Taumastem retinerent. Quæ res exemplo esse potest, omnibus inseruiendū, quantum fieri potest.

EXEMPLA GRATITVDINIS, *ex Valerio & alijs decerpta.*

Valerius, lib. 5. cap. 2.

Gratas animi significationes, & ingrata facta libuit oculis subijcere: ut uitio atq; uirtuti iusta merces æstimationis ipsa comparatione accederet. Sed quoniam contrario proposito sese distinxerunt, nostro quoq; stylo separentur: prioremq; locum obtineant, qui laudem, quàm qui reprehensionem merentur.

De Fabio Maximo.

Magnum grati populi Romani specimen in Q. Fabio Maximo enituit: Nam cum quinq; consulatibus feliciter salubriterq; Reipub. administratis decessisset, certatim æs contulit: quo maior ac speciosior eius funeris pompa duceretur. Eleuet aliquis præmia uirtutis: cum animaduertat fortes uiros felicius sepeliri, quàm uiuere ignauos.

De Mithridate.

Mithridates rex magnificè gratus apparuit: quoniam pro Leonico acerrimo defensore salutis suæ, à Rhodijs nauali pugna excepto, omnes hostiū captiuos pmutauit: sanctius esse existimās, ab inuisissimis circumueniri, quàm bene merito gratiam non referre.

De Attalo rege.

Liberalis populus Romanus magnitudine muneris, quòd Attalo regi Asiam dedit dono. sed Attalus etiam testamenti æquitate gratus, qui eandem Asiam populo Romano legauit: Itaq; nec huius munificentia, nec illius tam memor beneficij animus, tot uerbis laudari potest, quot amplissimæ ciuitates uel amicè datæ, uel piè redditæ sunt. His & horū similibus exemplis, beneficētia generis humani nutritur atq; augetur. Hæ sunt eius faces, hi stimuli, propter quos iuuandi & emerendi cupiditate flagrat. Et sanè amplissimæ & speciosissimæ diuitiæ sunt, feliciter erogatis beneficijs latè posse censeri.

Ex Sabellico lib. 7. cap. 1.

Alexander Romanorum Pontifex, qui tertius eius fuit nominis, nouitate suorum temporum Federico Imperatori per Venetos, in uestibulo sancti Marci, reconciliatus, restitutusq; in pristinam dignitatem: grato animo umbella et alijs insignibus Veneti principis maiestatem excoluit. Volaterranus, lib. 22. Anthropologiæ. Latiora de uitis Pontificum.

Ex eodem.

Franciscus Dandalus, quia ad publicam Anathematis, quo notauerat Venetos, ignominiā deprecandam, diu ad Clementis Romani Pontificis mensam humiliter stratus iacuisset, ad quod ipsū fuerat publicè in Galliam missus: ex ea legatione reuersus, magno omnium ordinum fauore, princeps est ciuitatis factus: ut qui nuper in squalore & sordibus pro patria conspectus esset, sublimi loco conspiceretur, auro et purpura conspicuus.

Idem Sabellicus refert lib. 8. Ennea. 9. secunda parte.

BRVTORVM GRATITVDO IN *dominos, ex Fulgosi libro 5. cap. de gratis.*

Titi Sabini canis dominum in carcere nunq; deseruit, eoq; postea ad scalas gemonias deducto, in gementium morem, latrando semper domino astitit: Mirantibus hominibus, panem, qui oblatus erat, non manducans, ori domino admouebat: Qui postea quàm in Tyberim proiectus fuit, in amnem secutus dominū, ut poterat, ex aqua caput eius alleuabat, quem uiuere adhuc arbitrabatur. Quibus enim potuit modis gratias referre enixus est, quòd ab eo enutritus & dilectus esset.

De Cane Iasonis Lycij.

Lycij canis, postq; dominum suum conspexit mortuum esse, omni cibo abstinuit, ut ei non superuiueret. Canes alij, alter Lisimachi regis, alter Hieronis in rogos se coniecerunt.

Scribit D. Ambrosius in Examerone,

canem

Canem domini corpus noctu à milite in Antiochia occisi, semper custodiisse, iuxta, ut poterat, gementem: ad quē spectandum (quia res mira uidebatur) cum postridie multi conuenissent, atq; in eis is esset, qui eam cędem patrarat: qui ignotū se cæde noctu peracta arbitrabatur, à cane dentibus comprehensus, cum insuper latratum urgeret, & ipse præ animi conscientia plurimum perturbaretur, suspitionem perpetratæ cædis fecit: Itaq; captus à magistratu, cōfessione criminis extorta, dignam pœnam luit.

De Aquila.

In urbe Sextio aquila uirgini pro ęducatione aues, quas captabat, adferebat: postea in eodem rogo cum uirgine mortua combusta est.

Exempla Gratitudinis Brutorum Animalium.

In omni animantium genere homini exempla ostenduntur, ut ipse quoq; ad eā uirtutē ardentius accendi possit. In equū Antiochi Regis Centaretrus Callata cū regem in prælio occidisset, conscendit: quo facto, uisus est equ⁹ sentire tergo suo dñi hoste insidere: itaq; dentibus apprehenso fræno, ita ut nulla iā ratione haberi regi posset, ad altissimum saxū citato cursu contendit, atq; ab eo se, insidenteq; simul hostem præcipitauit, sui domini mortem ultus.

De equo Antiochi.

De Aspide atq; Aegyptio.

Aspis in Ægypto in pauperis domo enutrita, illic peperit: & cū unius filiorū morsu interemptū hospitis filium uidisset, hic serpens filios suos omnes occidit, neq; ultra in ea domo conspecta est.

Serpentis gratitudo.

O admirāda Dei uirtus: Aspis fera erga hospitem suum gratam se etiam filiorum morte ostēdere uoluit: et homo, qui rationale animal est, aspide sæpe longè crudelior, hominem & hospitem perdit.

Quum Pyrrhus urbem Argos irrupisset, Elephas inter alios unus, uictorię cognomēto, in urbis porta magistrū, à quo regebatur, mortuū pręsensit: cuius rei dolore percitus, sine discrimine amicos hostesq; urgendo, inter hostes progressus prius non destitit, quàm magistri corpus adinuenit: Captum autē proposcide ad dentibus retro in tutum ab hoste locum retulit: Et militem non pudebit in hostium potestate interdū domini corpus deserere? cum belua ingenio fera, tanto labore, periculoq; suo magistrum redimere uoluerit.

Elephas gratus.

Gratitudo Leonis erga Androdum Seruum.

De leone & Androdo seruo Daco, qui ab eo, ad bestias damnatus, fuit seruatus. Vide Aulum Gellium noct. Atticarū lib. 5. ca. 14. Fulgosus de Gratis etiam recenset.

Dicitur & Hieronymum ad onera ferenda parētem habuisse leonē, quem pede debilitatum hic curauerat. Item Macharium Aegyptium heremitam Leęnā mansuetam habuisse, atq; ob id, quòd catulos oculis captos dāno liberasset, pecudum ferarumq; aliarum, ut inde is indumenta conficeret, pelles detulisse referunt. Et Auffinus hoc etiam uerum esse scribit.

EXEMPLA GRATITVDINIS

Alexandri, Atheniensium, Xantippi, Populi Romani erga bruta animalia: ex Fulgoso.

De Alexandro Magno.

Adeo insignis quibusdam gratitudinis uirtus uisa est, ut ea nō tm̄ erga homines, sed & in bruta quoq; animalia uterentur: Quemadmodū Alexāder erga Bucephalū ęquum suū egit, ipsius nominis urbe in eo loco condita, ubi sub eo cōfossus fuit, quē cōspicuo quoq; sepulchro decorauit.

De Mulis Atheniensibus.

Athenienses mulos, qui magno labore ad Hecatōpylon fereda materia opus fecerant, omni labore postea immunes fecerūt: permittētes, ut soluti passim, ubi uellent, depascerentur.

De cane Xantippi.

Non minus erga canem suum Xantippus Atheniēsis gratus extitit, qui maria pernatans, usq; in Salaminam eū sequutus fuerat: quo tēpore, adueniente in Gręciam Xerxe, maior græciæ pars in eam se insulam recepit. Nam ne tanto amori ingratus foret, mortuo cane, in Salaminæ arce sepulchrum ei condidit, quod Cynotaphium appellatum est.

De Anseribus Capitolinis.

Nec Populum Romanū puduit, perpetuo gratitudinis honore anseres ꝓsequi, quod dormientibus uigilibus, cū Galli iā in summū capitoliū perrepsissent, clamore milites Romanos excitarunt: statuit

enim ut in eo loco in posterum, magnus anserum numerus publica impensa aleretur, ad eamq; censores inter tot publica onera publicanos primo obligarent. Ne autem minus seuerum quàm gratum populus idē præberet, ipso die quo hoc contigerat, in loco designato, quotannis aliquot uiuos canes suspēdebant: qđ ipsi, quibus maxime inuigilādum fuerat, anseribus uigilantibus dormierant.

De Coruo Romano.

Imperāte Tiberio Cæsare, populus Romanus coruum sepeliuit, ferētibus feretrum duobus Ethiopibus seruis, prçcinēte tibicine ac musicis, cum prius eum, qui coruum occiderat, lapidibus obruisset. Hoc autem egit, quia hæc auis nominatim mane Drusum ac Germanicum Cæsarem, ac multos præterea alios, postremoq; totum populum salutabat. Huius igitur honoris ultionisq; exemplo patet, quantum laudis gratitudo mereatur, quę in homines exercetur, cum ergà irrationale animal uictor gentium populus ea uti uoluerit. Ex Fulgoso libr. 5. cap. 2. de gratis.

Nihil citius senescit beneficio.

Ouidius 2. de Ponto.

Vt quanquàm longe toto sumus orbe remoti,
Scire tamen possis nos meminisse tui.
Nominis ante mei uenient obliuia nobis,
Pectore quàm pietas sit tua pulsa meo:
Et prius hanc animam uacuas reddemus in auras,
Quàm fiat meriti gratia uana tui.

Seneca.

Bis est gratum, quod opus est, ultrò si offeras.

Item.

Beneficia dare qui nescit, iniustè petit.

Item.

Beneficium accipere, libertatem uendere est.

Item.

Beneficia plura recipit, qui scit reddere.

Et.

Beneficia se dedisse qui dicit, petit.

Item.

Beneficium sæpe dare docere, est reddere.

Ouidius 2. de Ponto ad Ruffum.

Ore ferant grates, quoniam non possumus ipsi,
Dij tibi qui referent, si pia facta uident.

Chilo Lacedemonius.

Beneficij dati obliuisci decet, accepti meminisse: uulgus hominum cōtra facit: si quid cui benefecerunt, & sine fine prædicant, & sine modo exaggerant: si quid in ipsos collocatum fuerit officij, mox aut obliuiscuntur, aut dissimulāt, aut eleuant. Carmen Ausonij sic habet.

Si bene quid facias, non meminisse fat est.

Beneficij obliuio.

Aristoteles percunctanti quod citò senesceret, Ratio est, inqt: Sentiens iniurię memoriam esse tenacissimam, beneficij breuissimam.

BENEFICIVM MERITVM.

Eras. lib. 3: Apophtheg. De Diogene.

Quibusdam prædicantibus eius benignitatem, qui Diogeni quiddā donarat: quin & me, inquit, laudatis, qui accipere merui. Plus eīm est meminisse beneficiū: quàm dedisse. Iuxta illud P. Mimi. Idem Seneca.

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Plautus in captiuis.

Quod bonis benefit beneficium, gratia ea grauida est bonis.

APOPHTEGMATA DE GRAtitudine & ingratitudine.

Seneca de beneficijs cap. 21.

Duo sunt genera grati hominis: Dicitur gratus, qui aliquid pro eo, quod acceperat, reddit: hic fortasse ostentare se potest, habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono dedit: hic intra conscientiam occlusus est, quæ illi contingere potest utilitas ex affectu latenti? Atque etiam hic, si ultra facere nil potest, gratus est. amat, debet, referre gratiam cupit, quicquid ultra desideras, non ipsi deest. Artifex est etiam, cui ad exercendam artem instrumenta non suppeditant. Nec minus canendi peritus, cuius uocē exaudiri fremitus obstrepentium non finit. Volo referre gratiam, post hoc aliquid superest, nō ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retulit, gratus: Nam ut omnium aliarum uirtutum, ita huius ad animum tota æstimatio redit, hic si in officio est, quicquid defuit, fortuna peccat. Est aliquando gratus etiam qui ingratus uidetur, quem mala interpres opinio in contrarium tradidit.

Actio gratiarum pro beneficijs.

Haud

Haud opis est nostræ grates persoluere dignas,
Tantis pro meritis, officijsq; tuis.
In me quæ toties animo conferre benigno
Haud meritum & mera dexteritate soles.
Tot tibi sint igitur grates, quod Gargara messes:
Mellificas quot habet dulcis Hymettus apes:
Ver placidum quot diffundit uernantia campis
Gramina, syderibus quot micat atq; polus.
Quot rigidas fouet Ida feras, quot & aura uolucres.
Auritos lepores quotq; alit altus Athos.
Ergo uale, & placidis me perge amplectier ulnis:
Te quoq; mi poterit nulla abolere dies.

GRATITVDO PRINCIPIS.

Eras. lib. 4. Apophth.

Veteranus quidã, cum uocatus in ius periclitaretur, adijt in publico Cęsarem, rogans ut sibi uellet adesse, Cæsar è comitatu suo selectum illico dedit, eiq; litigatorem commendauit. Hic miles uociferans: at non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello uicarium quæsiui, sed pro te ipse pugnaui: simulq; detexit cicatrices. erubuit Cæsar, atq; ipse descendit in aduocationem, ueritus ne non modo superbus, uerum etiã ingratus uideretur.

HISTORIA.

De historiæ inuentione.

Strabo li. 1. Geographiæ. Plinius li. 7. cap. 46. Apuleio in Floridis.

CADMVS Milesius omnium primus historiã condidit, Pherecides, Syrus, & Hecateus.

Eusebius Moysi assignare uidetur.

Iosephus li. 1. in Apionem, historiã à Cadmo inuentã credit.

Verùm ut cum Eusebio sentiam, facit antiquitas.

Quippe Moysen multis antè annis, bellum Troianum in confesso est præcessisse.

Ex Philosophis, Laertio Diogene teste, historias primus cõposuit Xenophõ.

Historici.

Apud Græcos floruerunt, Thucydides, Herodotus, Theopompus.

Apud latinos Titus Liuius, lactea Romani sermonis ubertas. Crispus Sallustius, & pleriq; alij.

DE ETYMOLOGIA HISTORIAE.

Viues de causis corruptarum artium, libro secundo.

Historia ab ἱστορεῖν deducitur: hoc ualet, ut historia sit uisa res, atq; spectata, quasi quis dicat, gesta.

Φιλοσορεῖν.

Legitur apud Dioscoridem Φιλοσορεῖν qui cognoscendarum rerum cupidi sunt, & qui inquirendi studio flagrant, qui historiæ student.

Φιλιστορεῖν.

Strabo lib. ultimo, pro eo, qui est inquirẽdarum rerũ cupidus. Significat etiã ἱστορεῖν uisere, Plut. in Lucullo, inspicere, & cognoscere, Plut. in Cicerone, oculis subijcere. Inde καθ' ἱστορίαν ἰέναι uisendi gratia ire. Significat etiã memoriæ ꝓdere, & sigillatim uitas cõmemorare. Theophrastus in 4. τοὺς δὲ καθ' ἕκαστα βίους ἱστορῶσαν. Τὰ ἱστορούμενα, à Plutarcho sæpe dicuntur, pro rebus memoriæ proditis.

Budæus in commentarijs Græcis.

Historia ab ἱστορέω, quod est historiam narro, specto, uideo, inquiro, interrogo, scio, quæro, disco, dico, & alia: imò quicquid uerè & grauiter explicatur, historia dici potest.

De historiæ definitione.

Cicero 1. de inuentione Rhetorica.

Historia est rerum gestarũ expositio. Vel est gesta res ab ætatis nostrę memoria remota. Et Fabius Quintilianus in 2. Institutionum libro.

Historia est testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis.

Cicero 2. de Oratore libro.

Historia olim nihil aliud erat, nisi annalium confectio.

Cornelius Agrippa de uanitate scientiarum.

Historia est rerum gestarum cum laude aut uituperatione narratio: Quæ magnarum rerum cõsilia, actiones, exitus, regumq; & magnorum uirorum actus, cum temporum ac locorum ordine & descriptione, tanquàm uiua quædam pictura, ante oculos exponit. Ideoq; hanc tanquàm uitæ magistram, & ad eius institutionem utilissimam censent fermè omnes: eò quod multarum rerum exemplis cũ optimos quosq; ob laudis nominisq; immortalē gloriã, ad pręclara quęq; facinora accẽdat, tũ q̃d impios quosq; ac prauos

prauos perpetuæ infamiæ metu à uitijs deterreat.

Viues lib. 2. de Cauſ. corrupt. Artium.

Hiſtoria eſt imago ueritatis. Eſt autẽ imago ea abſolutiſſima, quæ rem neque maiorem, neq; minorem reddit: non ut umbræ in ortu & occaſu ſolis longiſſimę, in meridie propè nullæ.

Grinæus in præfatione in Plutarchum de uitis uirorum illuſtrium.

Hiſtoricus interpres eſt geſtarum rerũ, cuius iudicium ſi uitio laborat, perinde fit, ut cum uinũ ex ſeſe generoſum & nobile, graueolentiam uel è uaſe contrahit, uel alioqui lenocinio deprauatur: quæ res uel impoſtura, uel inſcitia maxima eſt, & intoleranda.

In quo hiſtoria ab oratione differat.

Lucianus.

Diuerſam hiſtoricorum eſſe ſcribendi rationem ab oratoribus oſtendit: Hiſtorici enim rei ordinem ſeruant, & materia utuntur præparata: Oratores uerò multa inuertunt & fingunt.

Proœmium hiſtoricorum duabus tantum rebus, attentione & docilitate conſtare debet, omiſſa beneuolentia, quam præcipuè captat orator.

Plinius lib. 5. ad Capitonem, uel, ut alij, ad Tacitum.

Habent oratio & hiſtoria multa communia, ſed plura diuerſa, in ijs ipſis, quæ communia ſunt: narrat illa, narrat hæc, ſed aliter: huic pleraq; humilia & ſordida, & ex medio petita: illi, omnia recondita, ſplendida, excelſa cõueniunt: hanc ſæpius oſſa, muſculi, nerui: illã chori qui dam & quaſi tubæ decent: hæc uel maximè ui, amaritudine, inſtantia: illa tractu & ſuauitate, atq; etiã dulcedine placet: poſtremò alia uerba, alius ſonus, alia conſtructio.

Quid hiſtoria ab Annalibus differat, Gellius ſcribit, lib. 5. cap. 18.

Hiſtoria eſt rerum geſtarum, uel expoſitio, uel demonſtratio.

Annales uerò ſunt, cum res geſtæ, plurium annorum obſeruato cuiuſq; anni ordine, deinceps componuntur.

Ephemerides, Diaria, Almanadi Arabes uocãt.

Cum uerò non per annos, ſed per dies ſingulos res geſtæ ſcribuntur, ea hiſtoria eſt græco uocabulo ἐφημερὶς τῶν ἐφ᾽ ἑκάστης ἡμέρας συμπιπτόντων ἀπογραφή. Suidas: Latini Diarium uocant.

Error Seruij inceſſitur iuſto à Philippo Beroaldo: errauit & Iſidor⁹ lib. 1. Ethimologiarum.

De uocabulo Annalium, & Hiſtoriæ.

Antonius lib. 2. de oratore.

Hiſtoria erat Annalium cõfectio: cuius rei memoriæq; publicæ retinẽdę cauſſa, ab initio rerũ Romanarũ, uſq; ad Publium Mutium Pontificem Maximum, res omnes ſingulorum annorum, mandabat literis Põtifex Maximus, efferebatq; in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi: Hiq; nunc Annales maximi nominãtur, ſed nudi ſunt, nihil habent incitamenti, nec commouere quicquam poſſunt: ſimpliciter, ſine ullis ornamentis, ſine fuco, ſine affectibus res geſtas continentes.

Annales maximi.

Sabellicus Ennead. lib. 5.

Hiſtoria differt à fabula: Quia fabula neq; ueras neq; uериſimiles continet res: quapropter Muſæ apud Heſiodum in Theognia, in hunc ferè modũ de ſe prędicant: Scimus falſa quidem narrare ſimillima ueris: ſcimus item, quoties libitum eſt, et uera fateri. Strabo lib. 1. Geographiæ, pro fari Politianus uertit.

De hiſtoriæ diuiſione & eius ſpeciebus.

Hiſtoria uel fabularis, & ea uoluptatis gratia, ut in argumentis comicorum: aut adhortatiõis, ut in fabulis Æſopi: uel ad fidem, quæ per turpia contexitur, ut in quibuſdam poëticis figmẽtis: aut pio tegitur uelamine: quod ſolũ ueteres genus Philoſophi admiſerunt,

Quatuor ſpecies hiſtoriæ.
- *Vel enim de locis eſt: ut Geographia.*
- *Vel de temporibus: ut Chronica.*
- *Vel de generatione: ut Genealogia.*
- *Vel de geſtis: ut Annales, hiſtoriæq; cætera.*

Elementa hiſtoriæ.
- *Perſonæ*
- *Cauſſæ*
- *Locus*
- *Tempus*
- *Modus*
- *Inſtrumentum*

Materia Res.

De hiſtorica ueritate.

Hiſtorię proprium eſt: uera, non falſa ſcribere, atq; hoc ſine oſtentatione.

Leges hiſtoriæ.

Prima lex hiſtorię, ne quid falſi dicat.

Deinde: ne quid ueri taceatur, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo: ne qua ſimultas: hæc quidem fundamenta nota ſunt omnibus.

Hiſto-

Historiæ credendum, Isocrates in Panathenaico 52.

Polybius hæc duo ab historiæ lege refert alienissima esse: falsa scribere, & planè inter se repugnantia.

DIODORVS SICVLVS.
Vera dicere, proprium historiæ.

Lucianus item, non minus uerè quā luculenter tradit, proprium esse historię, & illi sacrificandum, ut uera omnia dicat: Et ueluti si qs oculos animati effoderit, quicquid superest corporis, fit inutile: ita adempta ex historia ueritate, narratio omnis inutilis est.

Strabo lib. 1. Geographiæ.

Historiæ finis est ueritas, nec ostentationi, sed fidei ueritatiq; historia componitur. Ergo historia non debet egredi ueritatem, & honestè factis ueritas sufficit.

Politianus in Suetonium.

Aristobulus. Laudatur Alexander Macedo, quod is Aristibulo historiā de suis rebus & gestis sibi inter nauigandū recitāti, (ubi hominem & adulatorem, & multa supra ueritatē adfinxisse cognouisset) ereptū manibus librum in Hydaspem fluuium demersit: Et tu, inquit, O Aristobule, eodē fueras pacto præcipitandus, qui pro me tuis scriptis solus pugnas, uel iaculo ipso interficias elephantos. Dignū re gē dictū.

Dido apud Ausonium.

Historicis magis credendum q̄ poetis. *Vos magis historicis lectores credite ueris,*
Quam qui furta Deûm, concubitusq; canunt.
Falsidici uates temerant qui carmine uerum,
Victruuis. *Humanisq; Deos adsimulant uitijs.*

De historia Cicero in 1. de legibus.

In historia ueritas obscruatur: in poesi omnia ad delectationem spectāt. Fabius Quintilianus lib. 10. Institut. Poëtæ uoluptatem, fingendo non modo falsa, sed etiam incredibilia, sectantur. Antonius 2. de oratore 72.

Horatius in arte poëticâ.

Aut prodesse uolunt, aut delectare poetæ,
Aut simul & iucunda & idonea dicere uitæ.
Paulò post:
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

DIFFICILE EST VERVM OBseruare in historia. *Diodorus, Plutarchus, Iosephus.*

Libet autem nobis reiectis fabulis, ad ipsam claram historiæ lucem & ueritatē accedere. Quod sicubi necessitas coget nos ab hac parump digressos, ad id q̄ ueri simile sit, conferre: à quo fortasse historia abhorreat, nec admittat ullum cū probabilitate commercium: æquis auditoribus opus erit, quiq; benignè & humanè initium orationis exaudiant, atq; approbēt.

Herodotus in lib. 2. Prologo. Strabo in tertio. In bruto 103. De annalibus Alexander, li. 4. ca. 20.

Laudibus domesticis facta est historia mendosior: multa enī scripta sunt in eis, quæ facta non sunt: falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, & ad plebem traditiones: cum homines humiliores, in alienum eiusdem nominis infunderetur genus.

Mentiri ergo nonnunquàm licet, & id honestum esse ostendit Fabius.

Cicero ad Luceium li. Epistolarum 5. inquit, amori nostro plusculum etiam, quàm concedit historiæ ueritas, largiare. Elegantissima epistola.

Viues lib. 2. de caussis corruptarum ar tium.

Haud ignoro, satis esse historię, si sit uera: quæ ut reliqua habeat omnia, si ueritatem non habet, obtinere nomen suum non potest. Sed tamen iucunditas orationis detinet lectorem, ut res illas gestas uelit cognoscere, neq; id semel: cui lectio una sufficit, uel Liuij, uel Taciti, uel Thucydidis. Quis non authores illos sępius sumit in manus, & sępius perlegit? Historiæ iucundæ.

Idem libro 5. de tradendis disciplinis.

Experimenta nostra accedūt ætate, & rerū actibus: aliena ex cognitiōe prioris memoriæ discuntur, quæ historia nuncupatur: Eaq; efficit, ut præteritis non minus uideamur interfuisse, quàm pręsentibus: illisq; perinde uti posse ac nostris. Meritò sacerdos Ægyptius Solonem & grecos, qui recordationem priscę memoriæ non tenerent, pueros appellauit. Historia, si adsit, ex pueris facit senes, sin absit, ex senibus pueros. Nota iudignum.

Herodotus in Proœmio.

Herodoti Halicarnasei Historia hæc est, ut neque ea, quæ gesta sunt ex rebus humanis, obliterentur ex æquo, neq; ingentia & admiranda opera uel à Græcis ædita, uel à Barbaris, gloria fraudarentur:

Historiographi munus.

In omni rerum gestarum narratione, illud

illud scribentis uidetur esse officium, ut libris singulis ciuitatum, aut Regum facta integra ab initio ad finem usque comprehēdat: quod ita præcipuè narratæ res, fideliori memoria retineantur, & aptiores fiant ad cognoscendum. Quæ enim interrupta, finem principiō continuum nō habent, ea intentionem & studiū legentium abrumpunt: quæ uerò cōtinenter ad exitum deducūtur, absoluta utique rerum ipsarum utuntur declaratione.

DE HISTORIAE VTILITATE.

Plinius lib. 8. epistola ad Laceranum. Diodorus Siculus lib. 1. de fabulosis antiquorum gestis.

Historię utilitas est magna. Hæc enim felicitatem nobis participat, & citra ullū documentum prodest homini. Quid enim pulchrius, quā nō, quod alij egerint, quærere: sed quid optimè actū sit nobis proponere, ad imitandum seniorum cōsilia, quos longa ætas prudentiores efficit. Laudātur à iunioribus: at hos tanto antecellit historia, quanto plura exempla cōplectitur diuturnitas temporis, quam hominis ætas. Præterea iuniores historica lectio antiquioribus æquat prudentia. Adde, quod natu maioribus rerum experimenta subministrat, priuatos uiros imperio dignos efficit, imperatores ob immortalem gloriam ad præclara facinora impellit: & ut in summa dicam, omniū rerū series, quibus hominis felicitas paratur, tribui historiæ debet: est enim custos eorum, quę cum uirtute acta sunt, testem se malefactis præbens.

Cornelius Celsus. Quintilianus in 5. & 12. Plura Plinius ad Cornelium 5. Epist. libro.

Historia necessaria est oratori: nā sine exemplorum adminiculo, ieiunus insulsusque est orator.

Historia quoquo modo scripta, oblectat.

Historia per sese tenet lectores: nullius aut facultatis, aut disciplinę rāta utilitas, quanta historię existit.

Magnas meritò gratias rerum scriptoribus homines debēt, qui suo labore plurimū uitæ mortaliū profuère: Ostendunt enim legentibus præteritorū exemplis, quid nobis appetendum sit, quidue fugiendum: Nam qui multarum experimēto rerum, uarijs cum laboribus periculisque, procul ipsi ab omni discrimine, gesta legimus: nos admonēt maximè, quid conferat ad degendam uitā. Ideoque Heroum sapientissimus est habitus is, qui sępius aduersam fortunam expertus, multorum urbes, ac mores conspexit.

Effectus historiæ.

Sola historia, uerbis parcis res gestas repręsentans, omnē complectitur utilitatem: Nam & ad honestum impellit, detestatur uitia, probos extollit, deprimit improbos: denique rerum, quas describit, experimento plurimum proficit ad rectam uitam.

Sententia.

Æquè commodis, incommodis ut uita, sic uitæ imago historia scatet: in usu tantū uitæ, sita uitæ prudentia totius est.

Diodorus Siculus in proœmio uitarum Philippi & Alexand.

Nihil utilius iucundiusque cogitari potest, quā in humanæ uitæ Theatro, quod historia partibus omnibus mirè instructū habet, sedentē periculis aliorum, sine suo periculo, cautum sapientemque fieri: exempla capere omnigena, quę ad usum tuum utiliter qualibet in re traducas. Cumque maximorum hominum de summis rebus maximis consilijs interfueris, id quod cupidissimè homines autumus, eorundem etiā euentibus interesse, & per angustiam uitę hominum impossibile sit alioqui, secula tota memoria cōiungere: maximorum imperiorum auspicia, progressus, & finē uidere: malorū seu priuatorum, seu publicorum caussas liquidè cognoscere: in omni ardua, magnaque re, qui ante te periclitetur, qui in discrimine te præcedat, habere: nec usquàm experimento certo destitui, ac ut in summa è retroactis (quod proprium sapientis uiri officium est) futura scienter in omneis euentus perspicere, præsentia iudicare.

Historia non docet legentem, sed tantùm materiam suppeditat, & talem unicuique prębet usum, qualiter, qui legit, affectus est animo.

Elegantissimum simile.

Quemadmodum in amplissimo maximeque multiplici, & omigenis cupedijs referto conuiuio fit, ut quanquam aliud alijs, paucis eadē, sua cuique, uoracibus omnia

omnia probentur: ac pro ut quisque palato est, sic præsenti lautitia afficiatur: tamen & modus sit aliquis, quem posuit natura & alimenti genus certum, simplexque & in corruptum maxime, maxime corporibus idoneum: à quorum alterutro quisquis discedit, & ultra uel modum, uel iudicium naturæ sibi indulget, incommodi plus ex istis uoluptatibus, quã uoluptatis reportet: Sic in illa totius uitæ humanæ diuersitate, quãquã mille species, mille proposita sunt: ac qualiter est animo quisque & iudicio comparatus, sic de uita uel sua, uel aliena sentiat: tamẽ unicus uirtutis ueræ callis est, quem qui scienter tenet, rectè uita solus utitur. Cæteri, quemadmodũ illi in cœna dubia, cum omnia inuitent, quid potissimũ sequãtur, quo tendant, nec in sua ipsius, nec in aliena inuenire uita possunt unquam.

Sola uirtus rectè uitam instruit.

Erasmus in præfatione in Suetonium.

Nullis ex libris plus utilitatis capi potest, quàm ex eorum monumentis, quę res publicè priuatimque gestas bona fide posteris prodiderunt. Ex bonæ enim fidei scriptoribus, super alias innumeras, hæc præcipua capitur utilitas: quod nõ res æquè, uel bonorum regum animos, ad res cum laude gerendas accendit: uel Tyrannorum cupiditates cohibet ac refrenat, dum utrique cernunt horum literis suam uitam omnem, mox in totius orbis, imò seculorum omniũ theatrum producendum: Et quicquid in abdito nunc uel patrant, uel ascito fuco prætexunt, uel metu dissimulari cogunt, uerius quam ignorari, paulo pòst clarissima in luce, sub oculis omnium traducendũ, cum iam metu pariter ac spe libera posteritas, nec ullo corrupta studio, magno consensu rectè factis applaudet, parique libertate his diuersa explodet, exibilabitque.

Rudolphus Agricola de formandis studijs.

Rerum ad actiones moresque nostros pertinentium ratio, ab historicis etiam & Poëtis, & Oratoribus petenda est: Quoniam ij & benefacta laudando, & quæ contra facta sint uituperando, non docent quidem, sed quod efficacissimũ est, exẽplis propositis, quæ rectè secusue fiant, uelut in speculo ostendunt.

Historia iudicium formari, dicendique facultatem augeri Demosthenes censuit, cum Thucydidem adeo familiarem sibi fecit, ut octies etiam descripserit. Amauit Xenophontem Cicero.

Nota.

Et quũ uniuersa historia πολιτέας quædam sit, uarias constituendarum rerum publicarum formas adumbrat. Nam ut hic nihil aliud dicam, quid admirabilius est τῶν πολιτικῶν, collatione apud Herodotum, ubi persarum satrapæ, alij δημαρχίαν, alij ὀλιγαρχίαν, alij μοναρχίαν, probant. Quo loco uides grauissimum scriptorem, morbos omnes, uitiaque ciuitatum, uelut in tabula depinxisse. Verum nemo tam imprudens est, qui non hoc consilio animaduerterit conscriptas esse historias: ut omnium humanorum officiorum exempla, tanquam in illustri posita loco, cernerentur: Quæ si nihil ad erudiẽdos excitandosque animos conducunt mortaliũ, quid fuit, cur Scipio senserit se clarorum uirorum imagines intuentem ad uirtutem accendi?

Philippus in oratione de eloquentia.

De nominibus historicorum uide officinã Rauisij Textoris, in parte secũda.

De stylo Historico.

Stylus in historia fusus & continuus, non periodicus, nisi cum Prosopopeias asciscit in concionibus: quem non debere esse hiantem & asperum, nec rhythmo diffluentem, Lucianus scribit. Historiæ enim compositio currere debet. Cicero iubet, stylum esse in historia fusum atque fractũ: Et alicubi, leui æquabilique tractu distinctã historiã esse tradit.

Porrò historia clara dictione est coleranda, molli succo, iucundoque alenda.

Cœlius Antipater impolitus.

Xenophon nimium dulcis, nec satis uehemens.

Efficitur autem stylus historicus locorum uarietate ornatior: ideoque optimum eum esse oportet Geometram, qui historiam scribit. Victorinus & Celsus plura de phrasi historica: si placet uidere

De historica breuitate.

Historia debet esse breuis, qua maximè secundum fidem oblectamur, & nobis potius, quã oratio satis facit: nec institui tamen historia potest, nisi præparato ocio, nec exiguo tempore absolui: qua de re breuitatem illam censeo præsertim admirandam, qua nihil,

quod ad institutum sit conductorum omittitur; ut Herodoti apud Græcos: apud nos Salustij, & Cornelij Taciti. Seneca lib.3.Declamatio.inquit:Orationes Salustij in honorem historiarum leguntur. Et lib. 5. Declamationib. Quũ sit præcipua in Thucidide uirtus, breuitas:Hac eum Salustius uicit,& suis cum castris cecidit.

Historiæ præmium.

Historiæ præmium immortalitatem maximè esse, cùm plurimi tradiderunt, tum Cicero qui ad Lucium Luceiũ scribit: sui ut rumores illius monumẽtis cõmendentur. Quod & Plinius iunior optat, C. Taciti inseri historijs, quòd immortales eas futuras augurarētur.

Totum historiæ opus, non ad intuitũ rei, pugnamq́ præsentem: sed ad memoriam posteritatis, & ingenij famam cõponitur.

Memento non ad præsens, ut qui nũc sunt, te laudent, te honorent, sed æternitatem respiciendo, sic historiam scribe, ut à posteris præmiũ laboris expectes:

Politianus in Suetonium.

Non debet autem historiæ conditor inanes illos præsentium rumusculos, statim quasi magnũ precium aucupari: sed solidum posteritatis expectare iudicium. Quod fecisse Cnidium quendam architectum ferunt, qui regi fabricatus maximam illam, pulcherrimámq́ in Pharo Aegypti turrem: unde uidelicet nautis nocturna lumina ostenderētur, suum quidem nomen in lapide muri ipsius clam incidit: calcem deinde super inducẽs, Regis nomẽ inscripsit, fore id quod accidit, auguratus: ut autem multò pòst literæ illæ cum lorica sua defluerēt, atq́ insculptum saxo appareret, nam hæc erat inscriptio:

Sostratus Dexiphanis Cnidius Dijs salutaribus ob nauigantes, non ille seculi sui tantum leuissimum captabat adplausum, sed sibi in longum tempus, dũ turris ista staret, prospiciebat: quod idẽ est in historia conspiciendum.

Erasmus lib. 4. Apophtegmatum
De Alexandro Magno.

Cum nũcius quidam gaudio gestiẽs, porrectaq́ manu accurreret, rem prosperè gestam narraturus: Quid mihi, bone uir, magni nunciabis, nisi nuncies Homerum reuixisse? Significans, oĩm præclarè gestorum gloriam abolendam, nisi contingeret talis præco, qualis fuit Homerus.

Cicero pro Archia.

Iliũ profectus Alexad. Achillis statuã coronans, O te fœlicẽ, inquit, Achilles, cui uiuo talis amicus, mortuo talis contigerit præco: de Patroclo loquens, & Homero, quorum ille fidissimus Achilli fuit amicus, hic defunctum Iliade tota celebrauit.

Quum transmisso Hellesponto Troiam inuiseret, ueterum heroum gesta animo reuoluens: quidam, si uellet, pollicitus est se Paridis lyram daturum: Hic Alexander, minimè, inquit, illa mihi est opus, cum Achillis lyram habeam: Hac uir strenuas fortium uirorum laudes canere cõsueuit, quum Paris sua lyra molles ac lasciuos modulos incineret. Plutarchus in eius uita. Diodorus Siculus.

Erasmus lib. 5. Apophtegmatum.

Themistocles cum aliquando Theatrum peteret, interrogãti ciudam, cuius uocem esset libẽtissime auditurus: Eius, inquit, à quo artes meæ quàm optimè canerẽtur: ingenuè fassus, se magno gloriæ studio teneri. Solent autem olim musici in publico uirorum illustrium laudes canere.

Silius Italicus.

Felix Aeacide cui tali contigit ore
Gentibus ostendi. creuit tua carmine uirtus.

Dionysius Halicarnaseus lib. 1.
Antiquitatum.

Persuasus sum esse eis, qui uelint industriæ suæ posteris monumenta relinquere, quæ non simul cum corpore consumat tempus, ac præcipuè scriptoribus historiarum, in quibus omnes collocandam ueritatem suscepimus prudentiæ, et sapientiæ. Primùm quidem, materias eligere pulchras, & excellentes, plurimamq́ utilitatem ijs, qui lecturi sunt, afferentes: deinde parare congruas conscribendæ materiæ facultates, multa cũ diligentia atq́ industria.

Historiæ laus & Encomium, nec ulla res utilior est.

Illa ego quæ gestis præsum custodia rebus,
Digero, quod caueas, quodq́; sequaris iter.
Priscaq́; ne ueteris uanescat gloria secli.
Viuida defensint, quæ monumenta, damus.

Et sua uirtuti per me sunt præmia, rursum,
Impia famosis desero facta notis.
Eloquor, & summi quantum iactentur & imi:
Eloquor & cæcæ fasq; nefasq; Deæ.
Quod maius theatrum, circusq; capatior, aut quæ
Doctior humanas scena referre uices?
Me sine quis prudens? unde experientia maior?
Quis me adijt, tandem non mage doctus eat.
Omnis enim nostro pendet prudentia sensu:
Riteq;, nil nostra qui caret arte, sapit.

ALIVD Historiæ Encomium.

Omnibus utilitas multum si uera fatemur,
Humana ingenijs sensim prouecta Mineruæ
Debet, ab obscuris per quæ mortalis egestas
Emersit tenebris summa ad fastigia lucis:
Per quæ detersa illuuie, uictuq; ferino,
Ad nitidam Cererem, potioraq; tecta latebris
Egressa adiecit, curam noua uita recentum,
Orbe nouo Agrestum, meditandoq; ædidit arteis
Paulatim uarias, & commoda plurima passim
Repperit, in medium referens, ueteremq; perosa
Ritum ciuili pedetentim pectora more
Imbuit, & studijs sese oblectauit honestis.
Hinc nitor ingenuus rerumq; politior usus:
Hinc hominum iusti cœtus, atq; oppida primum
Condita, concubitus mixti sine lege repreßi:
Hinc pudor & sanctæ socialia fœdera tedæ,
Et thalamus concors, & casti cestus amoris
Extitit, & frenos Venus impermissa momordit,
Vis æquo, iuriq; locum sine cæde reliquit:
Fasq; Deum subijt menteis Ascreaq; uirgo,
Et pietatis honos, superisq; accepta ferendis
Religio, paxq; una potens, nisi credere nollet:
Et facere humanum genus, & seruare beatum.
Hic quanquam ueteres cœlesti carmine uates,
Non minimum populos sibi promeruere, canoris
Dum numeris mouêre feras, syluasq; sequenteis
Traxêre, & plectro manes domuere profundos:
Et qui sidereos orbeis, solisq; labores,
Ac lunæ uarios simulantis cornua uultus,
Falciferiq; senis stellam, natiq; benignum
Lumen, & Odrisij iubar exitiale gradiui,
Tranquillasq; faces placidæ radiosq; Diones,
Mercurijq; citis uersum talaribus astrum:
Fataq; fortunasq; uirûm docuere sagaces:
Quiq; dolos primi cæcos dissoluere elenchi
Fallacis, linguaq; animos uincire diserta:
Qui morbos sanare herbis & uulnera lectis,
Atq; Machaonia parcas inhibere medela
Aggreßi, qui quid uitium, quid praua libido
Turbet, agens animos cæcis ambagibus ægros:
Contra quid uirtus ratione instructa salubri
Conferat, aduersos casus, sortemq; malignam
Despiciens, subigensq; metus, & gaudia uulgi,
Spesq; leues ridens, & opum certamina uictrix,
Fortunæ & mortis terrore excelsior omni
Eximio studio, & cura inuenere magistra.
Omnibus ijs quamuis mortalis uita iuuetur,
Plurimum & in precio seclorum iure ferantur:
Nulla tamen doctam res utilitatibus æquat
Historiam, sola hæc annos & tempora nobis
Præterita, et prisci memorans insignia mundi
Suggerit ignaris, quicquid longæua uetustas
Gestorum tenebris tegit, & caligine uoluit,
Immensoq; situ atq; altis premit inuida lustris,
Hæc nobis rerum primæua ab origine pandit
Omnia, ut obscuro pulcher concreuerit orbis
Principiò, blandusq; nouis effulserit æther
Ignibus, & tellus hic montibus ardua celsis
Hic in planiciem & campos effusa patenteis
Protulerit subitò nemora, & genus omne ferarum,
Aspersas maculis Tygres, Lybicosq; Leones,
Fulmineosq; sues, & recto uertice regem
Cunctorum de limo hominem traxisse figuram
Progenerante Deo Diuum, mundiq; capacem:
Hæc eadem seruatum unum cum coniuge iustum
Diluuio stagnante refert, rubrumq; per æquor,
Hebræis patuisse uiam, mersasq; quadrigas
Gurgite Niliaci rursus refluente tyranni,
Et quicquid sacræ testatur pagina famæ.
Hac scimus prodente Ducum, Heroumq; potentum
Nomina, fortunas, uires, & gesta, tot usquam
Millibus annorum diuersis partibus orbis,
Hæc tumidum Xerxis flatum, pauidumq; recenset
Tempestate fugam, Persas, Aciesq; Darêi,
Pelleamq; manum, Hannibalem, Tyriosq; furores,
Romuleumq; decus, raptos ab utroq; Triumphos
Littore Cæsaribus, &c.

OSPITALITAS est, cum ultrò & miti animo inducti, nullo nostro commodo illecti, hospites recipimus: græcis *ξενία* dicta.

Vel est facilitas, siue benignitas in recipiendis hospitibus. Hospes dicitur extraneus à domo: sicut aduena in ciuitate. Pars est, liberalitas.

Paulus ad Hebræos cap. 13.

Hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis.

Augustinus contra hæres. 5.

Disce Christiane sine discretione exhibere hospitalitatē, ne fortè cui domū clauseris, cui humanitatem negaueris, ipse sit Christus.

Ibidem.

Obsecutus Loth angelis tanquam peregrinis: cōsuetudine hospitalitatis liberatus à periculo ciuitatis, & temporalę euasit incendium, & æternum consecutus est præmium.

Idem, in Paulum ad Hebræos.

Ille homo dicitur esse humanus, qui exhibet se esse hominem, & maximè hospitio suscipit hominem.

Hieronymus ad Damasum Pap. 16. q. 1. cap. ultimo.

Quicquid habent Clerici, pauperum est: & domus illorum omnibus debent esse communes, susceptioni peregrinorum & hospitum inuigilare debent.

Ambrosius lib. de Patriarchis 32. q. 7. cap. offerebat.

Præferebat sanctus Loth domus suæ uerecundię hospitalem gratiam, et apud barbaras gentes, inuiolabilem.

Idem lib. de Officijs.

Tanta est apud Deum hospitalitatis gratia, ut ne potus quidem aquę frigidę à præmijs remunerationis immunis sit. Vides, quia Abraham Deum recepit hospitio, dū hospites quærit: uides quia Loth angelos recepit. Vnde scis, an et tu cū recipis hominem, suscipias Christū: licet in hospite Christus sit: quia in paupere Christus est, sicut ipse ait hospes, fur, &c.

Iuppiter hospitiorum pater.

Exempla hospitalium hominum ex sacra scriptura desumpta.

Ambrosius in officijs

Publica est humanitatis species, ut peregrinus in hospitio non egeat, suscipiatur officiosè, pateat aduenienti ianua.

Iohannes Chrysostomus super Matthæum.

Qualem mercedem habet, qui propter Deum peregrinatur: talem habet, qui suscepit peregrinantem: & fiunt ambo æquales, & qui propter deum refrigerat, & qui propter Deum laborat.

Genes. cap. 18.

Abrahā, qui angelos hospitio recepit.

Idem cap. 19.

Loth, qui & ipse suscepit angelos, putans homines esse.

Item 24.

Rebecca ultrò inuitans seruum Abrahæ, præbens camelis paleas & fœnum.

Exod. cap. 2.

Ietro homo alioqui Ethnicus, liberaliter recepit Moysen profugum.

Tertio Reg. 17.

Vidua Sareptana, apud quam habitauit Helias

Quarto Reg. 4.

Sunamitis hospita Helisæi.

Iob 31.

Iob: qui dixit, foris non permansit peregrinus: Ostium patuit peregrino.

Lucæ 19:

Zachæus, qui recepit Dominū Iesum.

Actorum, cap. 16.

Symon Coriarius, apud quem hospitabatur Petrus: Lydda purpuraria, quæ recepit Paulum, & complices suos, etiā obtestans eos.

Eodem loco cap. 28:

Publius princeps, & ipse Ethnicus, qui benignè recepit naufragantes.

Deuteronomij cap. 10.

Commendat nobis hanc aliquoties scriptura: ut, amato peregrinos, quia & ipsi fuistis aduenæ in terra Aegypti.

Ad Hebræos 13. & D. Ioannes in canonica cap. 3.

Charissime, fideliter facis, quicquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos.

D. Petrus epist. cap. 4.

Ante omnia, aut mutuam in uobis ipsis charitatem habentes continuā: quia charitas

charitas operit multitudinem peccatorum, hospitales inuicem sine murmuratione.

Cic. 2. Officiorum.

Valde decorum, patere domos hominum illustriũ hospitibus illustribus.

Humilitas.

Humilitas est uirtus, qua uerissima sui cognitione sibi ipsi quilibet uilescit, uel est contemptus propriæ excellentiæ. D. Bernardi hæc est definitio de gradibus humilitatis. Augustinus definit, ut sit ex intuitu propriæ conditionis, & sui conditoris, uoluntaria mentis inclinatio, suo immò ordinabili ad suum conditorem.

Bernhardus in epistola ad Eugenium.

Recta facere & inutilem se reputare, apud paucos inuenitur. Idem de consideratione li. 5. Virtutum stabile fundamentum est humilitas, quæ si omittitur, uirtutum congregatio, nõ nisi ruina est.

Cassiodorus super Psalm. Miserere.

Magnus ascensus ad Deum, est cognitio infirmitatis suæ.

Seneca in Prouerbijs.

Etiam obliuisci quid sis, interdum expedit.

Ibidem.

Nisi æstimatis uiribus aggrediaris sarcinam, subiacebis.

Idem in Tragœdia 3.

Quò fortuna altius euexit, ac eleuauit humanas opes, hoc supprimere magis felicem decet.

Laertius Diogenes de uita Philosophorum.

Aesopus quæsiuit ex Philemone, quid ageret Iuppiter, respõdit: alta humiliat, humilia uerò exaltat.

Valerius lib. 8.

Nulla est tanta humilitas, quæ dulcedine gloriæ non tangatur.

Franciscus Petrarcha de remed. aduers. fortunæ.

Nulla re melius, quàm humilitate, uincitur superbia.

Ibidem.

Quis tot ferat insolentias? humilitas eò acceptior, quò pluribus est obsessa superbijs.

Ouidius li. 1. de Tristibus Elegia 1.

Dum petit infirmis nimium sublimia pennis
Icarus, Icareas nomine fecit aquas.

Idem lib. 3. Elegia 4.

Tu quoq; formidantnimium sublimia semper,
Propositiq; precor contrahe uela tui.

Propertius lib. 3. Elegia 3.

Alter remus aquas, alter tibi radat harenas:
Tutus eris medio maxima turba mari.

Franciscus Petrarcha

A cader ua chi tropo sale: set Qui nimium scandit: casum quærit.

Isidorus in Synonymis.

Esto paruus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei: tãto enim eris apud Deum preciosior, quanto fueris in oculis tuis despectior:

Humiles Deus extollit. ex oda 34. lib. 1. Ad fortunam, & se ipsum.

Valet ima summis
Mutare, & insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit: hinc posuisse gaudet.

Humiles effert Mars, & æquat potentibus: ex Maphæo Velio lib. 13 Aeneidos.

Heu mortem inuisam, quæ sola ultricibus armis
Elatos frenas animos, communia toti
Genti sceptra tenens, æternaq; fœdera seruans:
Quæ magnos paruosq; teris, quæ fortibus æquas
Imbelles, populisq; duces, senumq; iuuentæ, &c.

Humili uiro sæpe laus uera contingit: ex Thieste Senecæ.

Quos cogit metus
Laudare, eosdem reddit inimicos metus.
Atq; fauoris gloriam ueri petit:
Animo laudari magis quàm uoce uolet.
Laus uera humili sæpe contingit uiro. &c.

Simulatio uel subtectio iudicij, ab ὑπὸ sub, & κρίσις iudicium, quasi iudicij subtectio.

Est autem Hypocrisis, simulatio alienæ personæ: ὑποκρίνομαι, simulo, ago personam. Pausanias ὄψιν ὑποκριταὶ dicit histriones, mimi, imitatores: Plutarchus, Budæus, in Græcis commentarijs: simulatores, qui cum intus sint mali, bonos se palàm ostendunt. Nomen hypocritæ translatum est, à specie eorum, qui spectaculis tecta facie incedunt, distinguẽtes uultum cæruleo niueoq; colore, et cęteris pigmentis, habẽtes simulachra oris lutea, gypsata, & uario colore distincta: nonnunquam colla & manus creta perungentes, ut ad personæ colorem peruenirent: & dum populum in ludis agerẽt, fallerent: modo in specie uiri, modo in forma fœminæ, & præstigijs reliquis.

Iob 13.

Non ueniet in conspectu Dei omnis Hypocrita.

Idem cap. 15.

Congregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorũ, qui munera accipiunt libenter. Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & uterus eius præparat dolos.

Idem cap. 28.

Quæ est enim spes Hypocrytæ, si auarè cupiat, & non liberet deus animam eius? Nunquid Deus audiet clamorem eius, cum uenerit super eum angustia? aut poterit in omnipotente delectari, & inuocare Deum omni tempore?

Ecclesiastes cap. 8.

Notandũ hoc est. Vidi impios sepultos: qui etiam cum adhuc uiuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum: sed & hoc uanitas est.

Esaias cap. 9.

Omnis hypocrita est nequam.

Ecclesiastici cap. 1.

Ne fueris hypocrita in conspectu hominũ, & non scandalizeris in labijs tuis.

Idem cap. 19.

Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.

Hieremias cap. 9.

In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias. Nũquid super his non uisitabo, dicit dominus? aut in gente huiuscemodi non ulciscetur anima mea?

Matth. cap. 6.

Quum ergo facis Eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritę faciunt in synagogis, & in uicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico uobis, receperunt mercedem suam.

Idem.

Cum autem oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare, ut uideantur ab hominibus: Amen dico uobis, &c. *Cap. 7.*

Attendite à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, intrinsecus aũt sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos.

Marci cap. 12.

Cauete à scribis, qui uolunt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis cathedris sedere in synagogis, & in primos discubitus in cœnis: qui deuorant domos uiduarum sub obtentu prolixæ orationis, hi accipient prolixius iudicium.

Lucæ cap. 6.

Hypocrita, eijce primùm trabem de oculo tuo, & tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris tui.

D. Augustinus in sermo. qui habetur 12. quæst. cap. 1. Nolo ut aliquis.

Nolo habere Hypocritas: malũ enim esse, qui nesciat: multũ est cadere à proposito, sed peius est simulare propositũ.

Idem, in sermone Domini in monte.

Quisquis appetit uideri quod non est, Hypocrita est: simulat enim se iustum, nec exhibet, quin totum fructũ in laude hominum ponit.

Idem, super illud Iob, cap. 22.

Hypocrita, qui latinè dicitur simulator, auarus est: qui dum iniquè agens, desyderat de sanctitate uenerari, laudem uitæ rapit alienæ.

Idem

Idem, super Psal. 63.

Simulata æquitas non est æquitas, sed iniquitas duplex: quia iniquitas est, & simulatio.

Idem, super cap. 7. Matthæi.

Quum cœperint aliquibus tentationibus ea ipsa uel subtrahi, uel negari, quæ isto uelamine consecuti sunt, uel consequi cupierunt: tunc necesse est ut appareat, utrū sit lupus in pelle ouina, an ouis in sua.

Idem, in Epistola ad filiam Mauricij.

Sancta magis esse, quàm uideri stude.

Supra Esaiam lib. 6.

Si castum me simulo, & aliud est in conscientia, habeo gloriam mercenariā: sed supplicia peccatoris, & in comparatione duorū malorū. Leui' ē in aliū aptè peccare, q̄ fingere & simulare sanctitatem.

Hypocritæ hic recipiunt suā mercedē.

Ambrosius lib. De offic: & habetur undecimo, q. 3. cap. 5. si quis uero.

Veritas ea regula est, ut nihil facias commendandi tui causa, quo minor alius fias, neq; si qd boni operis habeas, id ad deformationē alterius, et uituperationē exerceas: non defendas improbum, & sancta indigno committenda non arbitreris, neq; iterum arguas & impugnes, cuius crimen non deprehenderis.

Egregium præceptū.

Seneca ad Lucilium Epist. 5.

Illud te admoneo, ne eorum more, q non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua, quę in habitu tuo, aut genere uitæ notabilia sunt. Asperum, cultū, & tonsum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid aliud peruersa uia sequitur, euita.

Ibidem.

Propositum nostrum est secundum naturam uiuere: hoc contra naturam ē, torquere corpus suum, & faciles odisse mundicies, & squalorem appetere, & cibis non tantū uilibus uti, sed horridis.

Idem Epistola 41.

Multorum, quæ imbecillia sunt, latēt uitia, instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt: Sic tutò serpens etiā pestifera tractatur, dum riget frigore, non desunt tunc illi uenena, sed torpent.

Idem Epist. 20.

Virtutem bonus sequitur fide, qui se non exornat & pingit: sed idem, siue ex denunciato uideatur, siue imparatus & subitò, nihil simulatio proficit: ueritas in omnem partem eadem est.

Veritas in omnem partē eadem est.

Ibidem.

Vis uideri ab hominibus, an non? Nunq̄ bonæ honestatis est longa simulatio, quid de alienis moribus & tuis iudices: Multi obligandi, pauci sunt offerendi.

Idem Epist. 87.

Multò magis ad rem pertinet, qualis tibi, quàm qualis alijs uidearis.

Ibidem.

Nunq̄ bona fide uitia mansuescunt. Tygres & leones nunq̄ feritatem exuunt, aliquando submittunt, & cum minimè expectaueris, exasperantur, mox & toruitas mitigatur.

In Prouerbijs.

Malus ubi se bonum simulat, tunc est pessimus.

Aristoteles lib. 9. Ethicorum.

Qui fingit se amicū, & non est, peior est illo, qui facit falsam monetam.

Cicero 1. Officiorum.

Compendiaria est uia ad gloriam: ut qualis quisq; haberi uult, talis sit.

A Socrate mutuatus est hæc Cicero.

Idem lib. de Amicitia.

Apertè enim odisse, uel amare, est magis ingenui, q̄ fronte occultare sententiam.

Ibidem.

Simulatio in omni re est uitiosa: tollit enim iudicium uiri, idq; adulterat, tū amicitiæ repugnat.

Simulatio uitiosa.

Valerius Maximus lib. 7. Titulo, Sapienter dicta, aut facta.

Socrates expedita & compendiaria uia eos ad gloriam peruenire dicebat, q id agerēt, ut quales uideri uellent, tales etiam essent: qua quidem prędicatione apertè monebat, ut homines ipsam potius uirtutem haurirent, quàm umbram eis consectarentur.

Graue dictum Socratis.

Laërtius Diogenes, de uitis & moribus Philosophorum.

Nullæ sunt occultiores insidię, quàm hæ quę latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine: Nam enim, qui palàm est aduersarius, facilè cauēdo uitare potes. Et Troianus eq' ideirco fefellit, quia formam Mineruæ mentitus est. Hæc Diogenes Cynicus dicere solitus est.

Ex 1. Epigrammaton libro.

Μισῶ τὸν ἄνδρα τὸν διπλοῦν πεφυκότα:
Χρηστὸν λόγοισι, πολέμιον δὲ τοῖς τρόποις. id ē.
Odi uirum duplicem natum:
Bonum sermonibus, inimicum autem moribus.

Achilles apud Homerum 2. Odyssę

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν
ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν ἄλλα δὲ εἴπῃ.

Latinè uertebat Amantius.

Is mihi iuxta inuisus, ut atri limina Ditis,
Qui uerbis aliud prodit, quàm mente uolutat.

Iuuenalis Satyra secunda.

Frontis nulla fides, quis enim non uicus abundat
Tristibus obscœnis? castigas turpia, cum sis
Inter Socraticos notissima fossa Cinædos.

Ibidem.

Imputo qui morbum uultu incessuq́; fatetur,
Horum simplicitas miserabilis: his furor ipse
Dat ueniam: sed peiores, qui talia uerbis
Herculis inuadunt, & de uirtute locuti,
Clunem agitant.

Erasmus Chiliad. 4. Cent. 2.

Δούρειος ἵππος.

Δούρειος ἵππος. id est. Dureus equus. Dicitur de clandestinis insidijs, aut ubi repente complures apparerent, qui latebant anteà. Sumptum ab equo Homerico, in quo Græcorum proceres abditi, repentè prosilientes Troiam ceperunt.

Homerus lib. 8. Odissee.

Αἶσα γὰρ ἦν ἀπολέσθ' ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψῃ
Δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ' εἵατο πάντες ἄριστοι
Ἀργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες. id ē.
Fatū enim erat, perituram urbem, simul ingrederetur
Durateus præcelsus equus: qui clauserat omneis
Primores Danaū, luctumq́; necemq́; ferentes, Troianis

Prouerbium.

Non omnes qui habent cytharā, sunt cytharædi. Huc adscribendum uidetur, quod lepidè scripsit Seneca: Quendam personā malle, quā faciem: faciē uocat, ubi talis uidetur, qualis est: personam, cum præfefert aliquis, quod non est. Non is rex ē, cui contingit amplum imperium, sed qui sciat administrare.

Hypocrita.

Flere ad nouercæ tumulum.

Est simulare gestu dolorem, cum re gaudeas: quòd idem de diuitis alicuius hæredibus non inconcinnè dicetur, in q̃s extat illud Publij illius Mimi dictū elegans: Hæredis fletus, sub persona risus.

IMPVDENTIA.

ΑΝΑΙΔΕΙΑ. VEL ΑΝΑΙΣΧΥΝΤΙΑ.

IMPVDENTIA est (ut inquit Aristoteles 3. Rhetoricorū) contēptio indolentiaq́; earum rerum, quas uerecundi reformidant.

Theoprastus de Characteribus.

ἡ δ' ἀναισχυντία ἐστὶ καταφρόνησις δόξης αἰσχροῦ ἕνεκα κέρδους. ὁ δὲ ἀναίσχυντος τοιοῦτος οἷος πρῶτον μὲν ὃν ἀποστερεῖ πρὸς τοῦτον ἀπελθὼν δανείζεσθαι. id est.

Impudentia gloriæ contemptio est, sordidi questus causa inducta. Impudēs autem ille, qui quem frustraturus sit, ab eo aliquid mutuatur: quiq; ubi Dijs immortalibus sacra mactauerit, apud alium cœnat, ipse carnes suas sale conditas recondit, & ministro accersito, panem & carnem largitur è mensa, ac audiētibus cunctis, uescere, ait, honoratissimè.

Menander.

Ἀπηρυθρίακε πᾶς, ἐρυθριᾷ δ' οὐδεὶς ἔτι: id est.
Omnes perfrictæ sunt fronte, nec ullus amplius erubescit.

Diphilus.

Ὃς δ' οὔτ' ἐρυθριᾶν οἶδεν οὔτε δεδιέναι,
τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει. id est:
Qui uerò nec erubescere scit, neq; metuere,
Ille primas uniuersæ tenet impudentiæ.

Cicero in Epistol. famil. lib. 5.
ad L. Luceium.

Sed tamē qui semel uerecundię fines transierit, eum benè & nauiter oportet esse impudentem.

Diphilus.

Οὐκ ἔστιν ἀναιδοῦς ζῶον εὐθαρσέστερον:
Κακὴ γὰρ αἰδώς, ἔνθα γ' ἀναιδὴς κρατεῖ. id ē.
Homine impudente, nullum animal est confidentius:
Malus enim est pudor, ubi uincit impudentia.

Theogen.

Ἤδη νῦν αἰδὼς μὲν ἐν ἀνθρώποισιν ὄλωλεν,
αὐτὰρ ἀναιδείη γαῖαν ἐπέρχεθ' ὁμῶς. id est.
Nunc uerecundia quidem inter homines perijt:
At impudentia terram peragrat ubiq;.

Euripides in Medea.

ὄν τοι

οὔ τοι θράσος τόδ' ἐστὶν οὐδ' εὐτολμία
φίλους κακῶς δράσαντ' ἐναντίον βλέπειν,
Ἀλλ' ἡ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις νόσων
πασῶν, ἀναίδει'· εὖ δ' ἐποίησας μολών. id est.
Hæc non est animositas, neq; fortitudo,
In faciem intueri amicos, malè à se affectos:
Sed maximus morborum inter homines
Omnium impudentia, benè autem fecisti quod adueneris.

Herodotus lib. 1. Histo.

Ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ, ἐκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. id est. Mulier simul cum ueste pudorem etiam exuit.

Theodectes.

ἅπαντ' ἐν ἀνθρώποισιν γηράσκειν ἔφυ, καὶ πρὸς
τελευτὴν ἔρχεται τὰ τοῦ χρόνου:
πλὴν (ὡς ἔοικε) τῆς ἀναιδείας μόνον:
Αὐτὴ δ' ὅσῳπερ αὔξεται θνητῶν γένος
τόσῳ δὲ μείζων γίνεται καθ' ἡμέραν. id est.
Omnes humanæ res natura consenescunt,
Et ad finem temporis ueniunt,
Præter solam (ut uidetur) impudentiam:
Hæc enim quantò magis genus augetur mortalium,
Tantò fit maior quotidie.

Menander in Carine.

Ω μεγίστη τῶν θεῶν
Νῦν οὖσ' ἀναίδει', εἰ θεὸν καλεῖν σε δεῖ,
Δεῖ δ'· τὸ κρατοῦν γὰρ νῦν νομίζεται θεός,
Ἐφ' ὅσον βαδίζεις, ἐφ' ὅσον ἥξειν μοι δοκεῖς. i.
O Maxima Deorum
Hoc temporis impudentia, si modo te Deam uocare oportet:
Sed oportet: nā quod imperat, pro Deo nūc habetur.
Quantū progrederis: quousq; peruētura mihi uideris:

Xenophon in lib. 1. De Pædia Cyri.

ἐπειδὴ δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἀναισχυντία· καὶ γὰρ αὕτη δοκεῖ εἶν μεγίστη ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών. id est.

Ingratitudini uerò potissimum impudentia uidetur esse comes, quæ ad omnem turpitudinem maxima dux est.

Prouerbia.

Frontis perfrictę. Frons pudori sacra antiquitus habita est. Effrōtes, qui omnem pudorem dedidicerunt.

Dea impudentia θεὸς ἡ ἀναίδεια. Cum quis ex inuerecundia & audacia, lucrū atq; emolumentum aufert. Homerus scribit, uerecundiam uiro egenti inutilem esse.

Theophrastus in lib. de legib. prodidit, apud Athenienses aras fuisse contumeliæ & impudentiæ dicatas.

Atticus aspectus: id est, os impudens: Hoc enim uitio notati sunt Atticorum mores.

Aristophanes.

ἐπὶ τοῦ προσώπου 'στιν ἀττικὸν βλέπος. id ē.
Ac uultu in ipso aspectus Atticus eminet.

Nudo capite facere quippiam dicuntur, qui palàm ac citra pudorem omnē faciunt. Vsi sunt hoc prouerbij titulo Cyrillus & Chrysostomus.

INFELICITAS.

ΚΑΚΟΔΑΙΜΟΝΙΑ, INFELIX δύσμορος.

Menander in Hydria.

Γέροντα δυστυχοῦντα τῶν ἑαυτοῦ κακῶν
ἐπαγομένων λήθην ἀνέμνησας πάλιν,
ἔπειτα τυχεῖν τ' ἤγειρας. id est.
Misero seni, qui malorum suorum
Obliuisci incipiebat, memoriam refricasti,
Ac denuo infelicem fieri effecisti.

Sophocles in Nauplio.

Τῷ γὰρ κακῶς πράσσοντι μυρία μία
Νὺξ ἐστιν ἐν παθόντα ἢ τερατεύει θανεῖν. id ē.
Infinitis oppreßo malis, una
Nox aduenit, quæ dum melior fortuna aspirat, mori iubet.

Menander in Paracatatheca.

εὔπιστον ἀτυχῶν ἐστιν ἄνθρωπος φύσει,
Τὸν πλησίον γὰρ οἴεται μᾶλλον φρονεῖν,
ὁ τοῖς λογισμοῖς τοῖς ἰδίοις πταίων ἀεί. id ē.
Homo infelix, semper natura credulus est:
Proximus enim semper plus se sapere putat
Illo, quem suæ rationes semper fallunt.

Amphis in Ampelurgo.

Ἐν οἷς ἀτυχήσῃ τις ἄνθρωπος τόποις,
ἥκιστα τούτοις πλησιάζων ἥδεται. id est.
Quibus in locis calamitosus aliquis fuit,
Ad ipsos accedere nequaquàm gaudet.

Philetas in Cerere.

ἦ μὲν δή πο λέσσι περιφύρησαι χαλεποῖσι
θυμέ· γαληναίης δ' ἐπιμίσγεαι οὐδ' ὅσον ἄσον.
ἀμφὶ δέ τοι νέαι αἰὲν ἀνῖαι τετρήχασιν. id est.
Permultis equidem semper immersus es malis
Anime mi: Tranquillitatem uerò ne tantillam quidem experiris:
Semper autem noui dolores circa te exasperantur.

Idem.

Τῶν οὐ μοι πολλῶν γαίης ὕπερ, οὐδὲ θαλάσσης
Ἐκ δ᾽ Διὸς ὡραίων ἴσχομεν ὧν ἰτίων
Οὐδ᾽ ἀπόμοιρα μελῶν κακῶν φέρει, ἀλλὰ φέρουσιν
ἔμπεδα καὶ τοῖς ἄλλα προσανξάνεται: id e.

Hinc est, quod semper oberro terra mariq;,
Dum fœcundi à Ioue restringuntur anni:
Nec mihi Parca malorum finem adfert, sed manent
Constanter, & præsentibus accrescunt alia.

Menander.

ἔξωθέν εἰσιν οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖν.
Τὰ δ᾽ ἔνδον εἰσὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἴσοι. id est.
Qui felices uidentur, externam solam personā habēt:
Intus autem cæteris hominibus similes sunt.

Diphilus.

ὥσπερ καθίζουσ᾽ ἡμῖν ἡ τύχη ἐν ἀγαθὸν
ἐπιχέασα τρί᾽ ἐπαντλεῖ κακά: Ἡράκλειτος
ἔφη τὸ ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων. id est.
Fortuna nobis tanquàm cyathos exiccantibus:
Si unum horum infundat, tria mala effundit.
Heraclitus dixit, ingenium homini Dæmonem esse.

Plato in Gorgia.

Κατά γε τὴν ἐμὴν δόξαν ὦ Πῶλε ὁ ἀδικῶν τε καὶ ἄδικος, πάντως μὲν ἄθλιος, ἀθλιώτερος μὲν τοι ἐὰν μὴ διδῷ δίκην, μηδὲ τυγχάνῃ τιμωρίας ἀδικῶν, ἧττον δὲ ἄθλιος ἐὰν διδῷ δίκην, καὶ τυγχάνῃ δίκης ὑπὸ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων; id est.

Secundum uerò sententiam meam, ô Pole, qui iniuriatur iniustusq; est, omnino est ante alios miser: miserior tamen, si iniuriarum pœnas nunquàm luat, suppliciumq; iustum à Dijs hominibusq; reportet.

Canis contra Artemissum, de fœtu corrupto.

Τὸ μὲν ἀδικηθῆναι καὶ παντὶ οὖν δεινόν ἐστι, τὸ δὲ καὶ τῶν τοιούτων τι παθεῖν, ὃ μηδὲ εἰπεῖν ὁ πεπονθὼς δύναται σαφῶς δυστυχίας ὑπερβολήν. id est.

Iniuriā pati cuilibet graue est, huiusmodi uerò aliquid pati, quod nec dici quidem clarè ab homine affecto possit, infelicitas nimia est.

Homerus Iliad χ. libro.

Δύσμορον ὅν ῥα πατὴρ Κρονίδης ἐπὶ γήραος οὐδῷ
Αἴσῃ ἐν ἀργαλέῃ φθίσει κακὰ πόλλ᾽ ἐπιδόντα
Υἷάς τ᾽ ὀλλυμένους ἑλκυσθείσας τε θύγατρας.
Καὶ θαλάμους κεραϊζομένους, καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ γαίῃ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι. id est.

Infelicem quem pater Saturnius in senectutis limine
Misera calamitate perdidit, multa mala intuitum:
Et filios pereuntes, & filias per uim abstractas,
Et thalamos uastatos, & liberos infantes
Ad terram proiectos in graui conflictu.

Menander in Enchiridio.

Ἐν οἷς ἂν ἀτυχήσῃ τις ἄνθρωπος τόποις
Ἥκιστα τούτοις πλησιάζων ἥδεται.
Οὔποτ᾽ ᾤμην ἂν ὤμην, ἡ τύχη καὶ πάντα δὲ
Τὰ μηδὲ προσδοκώμεν᾽ ἐκστασιν φέρει:
Ὡς μοι δ᾽ ἔχεται κακὸν ἐκ κακοῦ ἀεί. id est.

Nunquàm putabam: Verùm fortuna & omnia
Inexpectata animum suo statu deijciunt:
Quàm semper aliud malum post aliud mihi nascitur.

Euripides Tragicus.

Κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρίῳ ποτὲ
Αἱ μεταβολαὶ λυπηραί: ᾧ δ᾽ ἀεὶ κακῶς
Ἐς᾽ οὐδὲν ἀλγεῖ συγγενῶς δύστηνος ὤν. id est.

Viro, qui felix aliquando uocatus fuit,
Molesta est mutatio: cui uerò semper sinistra
Fortuna fuerit, nihil dolet, ut cui familiaris sit calamitas.

Euripides in Antigone.

Ἐπ᾽ ἄκρον ἥκομεν κακῶν γραμμήν. id est.
Malorum ultimam lineam attigimus.

Idem in Aeolo.

Ἀεὶ τὸ μὲν γε ζῇ τὸ δὲ μαραίνεται κακόν
Τὸ δ᾽ οὐκ ἐφάνη αὖθις ἐξ ἀρχῆς νέον:
Νῦν δ᾽ αἰεὶ πέσσω τόδ᾽ ἀξεῖται ἄλλο νεοφόν
Ῥῆμα, κακὸν δ᾽ ἐν τῷ γίνεται ἀσυχίη. id est.

Semper malum aliquod uiget, alterum uero præterit:
Et quod secuturum est deinceps, nondum apparet.
Nunc uerò semper concoquo, interim aliud nouum mihi crescit
Damnum, cum à priori malo nondum me expediuerim.

Antiphon.

Si cui Deus bona non perfectè largiri uoluerit, illum pecuniarum copia exhibita mentis & prudentiæ inopem facit: & sic altero adempto, utrisq; priuat.

Democritus.

Ἀπορίη κοινὴ τῆς ἑκάστου χαλεπωτέρη: οὐδεμία γὰρ ὑπολείπεται δὲ ἐλπὶς ἐπικουρίης. id e.
Inopia publica grauior est, quàm singulorum:
Nulla enim subsidij spes relinquitur.

Idem.

Νόσος οἴκου καὶ βίου γίνεται ὅκως περ καὶ σκήνεος. id est: Quemadmodum corpori, sic & familiæ, uitæq; morbus accidit.

Gatus.

Ἔοικε δὲ ὁ βάσκανος δαίμων φιλοτιμότατος εἶναι πρὸς τὰς παραδόξους συμφοράς. id est.

Inuidus dæmon maximè hoc uidetur studere: ut inopinatas calamitates inducat.

Xenocrates,

Xenocrates dicebat, quemadmodum à faciei formæq; uitio aliquem uocam' informem: ita ob fortunæ malitiam, homines improbos uocari à nobis infortunatos.

Plato in Gorgia.

Atqui, ô Socrates, nihil opus est antiquis exemplis ad te confutandum; siquidem recentibus, atq; adeo hesternis manifestè plerosq; iniustos esse felices comprobari possit: Quænam ista? Archelaum Perdicæ filiũ Macedoniæ imperare uides? Etsi non uideo, saltem audio. Felix ne igitur tibi, an infelix uidetur? Nescio equidem Pole: nunq; enim ei conuersatus sum. Quid autem si eius consuetudinem habuisses, iam cognosceres? Aliunde uerò eius felicitatem non deprehendis? Non per Iouem. Cõstat igitur ô Socrates, similiter te dicturum, ignoro: Vtrum magnus Persarum Rex sit fœlix. Et uera quidem dicam: Ignoro enim, quo pacto uel eruditione uel iusticia sit instructus, nũquid in hoc tota beatitudo consistit? Certè meo iudicio. Assero enim honestum, bonumq; uirum & mulierem, esse felicem: iniustum uerò & turpem, esse miserum. Miser ergo iuxta tuum sermonem est Archelaus, nimirum si iniustus.

Menander in Heroë.

Ὡς οἰκτρὸν ἢ τὰ τοιαῦτα δυστυχῶ μόνη,
ἃ μηδὲ πιθανὰς πᾶς τὰς ὑπερβολὰς ἔχει. id ē.
Me miseram, quæ sola calamitates tales experior,
Quas præ immanitate nemo facile crediderit.

Menander.

Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται id est.
Quercu cadente omnis uir ligna comburit.
Δεῖ τοὺς μὲν εἶν δυστυχεῖς τοὺς δ' εὐτυχεῖς. id ē.
Oportet hos quidem infelices, hoc uerò felices.
Ἐπὶ ἀνδρὶ δυστυχοῦντι μὴ πλάσσῃς κακά. id ē.
In uirum infelicem ne obijcias malum.
Ἐξ ἡδονῆς γὰρ φύεται τὸ δυστυχεῖν. id est.
Ex uoluptate nascitur, infeliciter agere.
Μὴ ἐμβαίνε δυστυχοῦντι, κοινὴ γὰρ ἡ τύχη. id ē.
Ne insultes infelici: Communis enim fortuna est.
Μηδέποτε σαυτὸν δυστυχῶν ἀπελπίσῃς. id ē.
Nusquàm de teipso infeliciter agens, desperabis.
Νόμιζε κοινὰ πάντα δυστυχήματα id est.
Existima omnes infelicitates esse communes.
Οἴμοι, τὸ γὰρ ἄφνω δυστυχεῖν μανίαν ποιεῖ. id ē.
Heu mihi, repente infeliciter agere, insaniam gignit
Τῶν δυστυχούντων εὐτυχὴς οὐδεὶς φίλος. id ē.
Infelicium, fortunatus nullus amicus.

Ouidius lib. 2. de Ponto ad Maximum.

Diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est,
Quæ simul intonuit, proxima quæq; fugat.
En ego non paucis quondam munitus amicis,
Dum flauit uelis aura secunda meis:
Vt fera nimboso tumuerunt æquora uento,
In medijs lacera puppe relinquor aquis.

INFORTVNATI, ET QVI DE *prospera fortuna ad humilem & miseram redacti fuerint: exempla ex Sabellico, Valerio Maximo, & Fulgoso, Rauisioq; decerpta.*

Dionysius Iunior Syracusis expulsus, exulauit Corinthi, ibiq; ludimagistrum egit. Testis cicero lib. Epistol. famil. 9. Ad Papirium.

Ouidius 4. de Ponto.

Ille Syracusia modo formidatus in urbe,
Vix humili duram reppulit arte famem.

Pazaites Rex Turcarum Tamburzano uictori equum incensuro, subinclinauit humeros, & scabelli usum præbuit: Vt etiam Valerianus Imperator optimus Sapori regi Persarum fecit.

Bellisarius Dux exercitus Iustiniani, post tot, tantasq; uictorias exoculari mandato iusti iussus: uictum in publica à transeuntibus emendicauit.

Cassius toties triumphator, tertiò cõsul, capitali supplicio afflictus uitam finiuit.

Celestinus 5. Ioann. 19. & 14. in carcere perierunt. Benedictus 5. Item 10. Martinus Tudertinus, Ioann. 12. suo Pontificatu detrusi, consenuerunt in exilio.

Polycrates Samiorum Tyrannus, post multos ridentis fortunæ zephyros ab Onete Cyri prefecto superatus, & suspendio affectus est.

Xerxes, qui Aegyptum subegerat, à Themistocle uictus, ab Artabano interfectus est: Artabanus autem, ab Artaxerxe occisus.

Mithridates Rex Ponti, qui annis 30. Romanos uarijs cladibus affecerat: Asiam

Asiam occupauerat, Q. Oppium proconsulem, & Aquileium legatū in uincula coniecerat: à Lucullo primum, deinde à Pompeio superatus, mortem sibi intulit.

Pompeius Magnus tot egregijs uictorijs habitis, à Cæsare uictus, in Thessalia iussu Ptolomæi, ad quem in extrema rerum desperatione confugerat interfectus est crudelissimè,

Cæsar Iulius uictor Maximus. C. Cassij & Decij Bruti 23. uulneribus, in senatu cōfossus est. Reliqua lege apud Valerium & Fulgosum lib. 6. cap. undecimo, de uarietate casuum.

INGRATITVDO.

BENEFICIVM NON MVTAT *naturam.*

Ianus Pannonius Episcopus Quinque Ecclesiensis, uir Doctissimus.

Gna lupū pasco proprijs inuita mamillis,
Pastoris fatui sed iubet imperium.
Nutritus per me, rursus scio seuiet in me.
Vertere naturam gratia nulla potest.

Lactantius lib. 4. Diuina. instit cap. 3.

Si diuinitas, quæ gubernat hūc mundum, incredibili beneficio genus humanum sustentat, & quasi paterna indulgentia fouet: uult profectò gratiam sibi referri, & honorem dari. Nec constare homini ratio pietatis potest, si cœlestibus beneficijs extiterit ingratus, quod non est utiq; sapientis.

Seneca Epistola 83. ab Lucilium.

Quidam quo plus debent, magis oderunt. Leue æs alienum debitorem facit grauem inimicum;

Ibidem.

Quereris incidisse te in hominem ingratum: Si hoc periculū uitare uolueris, non dabis beneficia: ita, ne apud alium pereant, & apud te peribunt.

Ibidem.

Ingrati esse uitemus, non aliena causa, sed nostra.

Ibidem.

Venenum, quod serpentes in aliena perniciem proferunt, sine sua læsione continent: non ita uitium ingratitudinis continetur: torquet se ingratus, & macerat, oditq; accepta (quia redditur) est) & extenuat: Iniurius uerò dilatat, atq; auget.

Ibidem.

Quid autem est eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ.

Ibidem.

Quæris quid sit, quod obliuionem nobis acceptorum faciat? cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, sed quid petendum sit: nescimus æstimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est.

Ibidem.

Eò producturus est furor, ut periculosissima res sit, beneficia in aliquē magna conferre: Nam quia putat turpe nō reddere, non uult esse cui credat: habe quod accepisti, non repeto, non exigo, profuisse tutum est.

Idem de beneficijs.

Non referre gratiam de beneficio, turpe est.

Ibidem.

Per se fugienda est res, ingratum esse: quoniam nil æquè concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quàm hoc uitium.

Ibidem.

Vir bonus omnia rectè facit, si omnia rectè facit, ingratus esse non potest.

Ibidem.

Gratum hominem semper beneficiū delectat, ingratum semel.

Erasmus Roterodamus.

Lacto lupum uberibus proprijs, nō sponte, sed borsum
Me demens adigit pastor, id ut faciam.
In me rursus erit fera, postquàm creuerit ex me.
Natura haud unquàm uertitur officijs.

Vrsinus Velius.

Admoueo nolens catulo distenta Lupino
Vbera, eò me amens sed trahit upilio.

In me

In me lacte meo nutritus sæuiet olim:
Flectere naturam gratia nulla potest.

Alciatus.

Capra meo non sponte lupum nunc ubere lacto,
Quod malè pastoris prouida cura iubet.
Creuerit ille simul me me post ubera poscet:
Improbitas nullo flectitur obsequio.

BENEFICIA IN INGRATOS *collata turpiter pereunt.*

Sophocles Tragicus.

ὅτου δ' ἀπορρεῖ μνῆστις εὖ πεπονθότος, οὐκ ἂν γένοιτο ποθ' οὗτος εὐγενὴς ἀνήρ. Id est:

Qui autem obliuiscitur beneficio affectus,
Nunquam utiq; esset hic generosus uir.

Idem.

ὡς τάχιστα τοῖς βροτοῖς χάρις διαρρεῖ. Id est:

Quàm citò beneficium mortalibus perit.

Seneca.

Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit.

Εἰς εὐχαρίστους καὶ ἀχαρίστους

Lucianus lib. 1. Græcorum Epigrammatum.

Ὠκεῖαι χάριτες γλυκερώτεραι· ἢν δὲ βραδύνῃ,
πᾶσα χάρις κενεή, μηδὲ λέγοιτο χάρις.

Ausonius.

Gratia quæ tarda est, ingrata est gratia: namq;
Quum fieri properat gratia, grata magis.

Idem.

Si benè quid facis, facias citò: nam citò factum
Gratum erit, ingratum gratia grata magis.

λουκιανοῦ.

φαῦλος ἀνήρ, πίθος ἐστὶ τετρημένος εἰς ὃν ἁπάσας
ἀντλῶν τὰς χάριτας εἰς κενὸν ἐξέχεας.

Cornarius.

Pertusum uas est, ingratus homuncio: semper
Omne quod infundis perfluit in nihilum.

Luscinius.

Rimarum plenus perdit tua dona scelestus:
Si sapis integro uina reconde cado.

Erasmus in Chiliadibus.

Ale luporum catulos.

ἀδέσποτον

τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαζῶν τρέφω, οὐκ ἐθέλουσα,
ἀλλά μ' ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
αὐξηθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ πάλι θηριώσεται.
ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται.

Ex Theocrito desumptum, lib. 1. Epigrammatum Græcorum. Eorum autem interpretationem habes paulò supra, ex Erasmo, Vrsino, & Alciato.

INGRATITVDO MAXIMVM VItium, *atq; ob id Deo & hominibus exosum maximè habetur.*

Ex Xenophonte, de dictis & factis Socratis.

An ignoras, quòd ciuitas quoq; aliam quidem non nimium curat ingratitudinem, nec in iudicium compellit, sed despicit, si quis beneficijs acceptis non reddat gratias. Si quis uerò parentes non obseruet, hunc in iudicium compellit ac reprobat, magistratibusq; omnibus indignum existimat, tanquam ab illo non possint neq; sacrificia piè sacrificari, nec aliud quippiam benè aut iustè agi: nec solus hoc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulchra non ornet. Hoc etiam ciuitas inuestigat in electionibus magistratuum.

Xenophon de Pædia Cyri.

In illum item animaduertunt, quem minus iure accusantem inuenerint: & de illo crimine iudicium faciunt, quod est in causa, ut se homines odio mutuo insectentur quàm maximè: nam uehementer causam agunt ingratitudinis. Et quē cognorint posse referre gratiam, nec refert, in hunc seuerissimè animaduertunt: Quippe qui arbitrantur eos, qui sunt ingrati, & Deos maiorem in modum negligere, & parentes, & patriam, & amicos. Ingratitudinem uerò potissimum impudentia sequitur, quæ ad omnem turpitudinem maxima est dux.

INGRATITVDO LIBERORVM *erga parentes sugillatio acris.*

De Socratis dictis ac factis. Xenophon.

Sentiens autem aliquando suum filium Lambrocheum, qui maior natu erat, matri suæ iratum: Dic mihi ô fili, ait, cognouisti ne unquam homines quosdam, qui apellantur ingrati? Ita prorsus, inquit. Considerasti igitur, quos homines, & cum quid agant, hoc nomine appellant? Consideraui, ait. Illos namq; qui beneficijs acceptis non reddunt gratias, cum possint, ingratos appellāt. Hos uerò ingratos, cum iniuriosis connumerādos esse putas? Ita, inquit. Quid uerò, considerasti ne unquam mancipare amicos iniustum esse, inimicos iustum? Sic etiam ingratū esse erga quidem amicos iniustum, erga uerò inimicos iustum? Omnino, ait, consideraui, ac mihi apparet à quocunq; quispiam beneficijs affectus, siue amico, siue inimico, non conatur gratias reddere, iniustus esse. Si igitur hæc tibi uera uidentur, manifesta iniuria

ingratitudo esset profectò, concessit. Quantò ergo maioribus quisque beneficijs acceptis non reddit, tantò iniustior esset: et hoc etiam concessit. Quos igitur, aut à quibus putas maioribus beneficijs affici, quàm liberos à parentibus? quibus, primò ut sint & uiuant: deinde ut tot bona uideant, illorumque participes fiant, quæcunque dij hominibus præbent, parentes causa fuerunt: quæ tam magna existimatione digna omnes arbitramur, ut priuationem illorum magis, quàm alia fugiamus. Ciuitates quoque pro maxima pœna delictis in maximis mortem sanxerunt, tanquam maioris mali timore non possint iniurias coërcere: non putes uelim propter uenereas res homines filios procreare, cum ad hunc feruorem libidinis soluendum, nō parua sine labore, munereue uxorio facultas existat: Quapropter non parum cogitamus, à quibus mulieribus quàm optimi filij nobis propagari possint: quibus cum tales inueniantur conuenientes, prolem procreamus. Et uir quidem ipsam uxorem, ex qua suscepturus est liberos, alit, futuris quoque liberis omnia præparat, quæcunque conductura eis ad uitam putet: et hæc quàm plurima possit. Mulier uerò concipiens tolerat hoc onus cum grauamine, & periculis uitæ, alimento suo nutriens puerum, magno multoque labore usque ad partum perueniens: postea etiam nutrit, atque pro eo procurat, à quo tamen nunquam antea beneficij quicquam acceperat, quique non modò ignorat, qui ei benè facit, sed neque declarare potest, quibus indigeat. Mater uerò per coniecturam, quæ conducant, quæque grata sint eis conatur adimplere, multoque tempore nutrit, diu noctuque laboribus affecta: ignorans quàm istorum omnium mercedem habitura sit. Et non sufficit solùm nutrire, sed cum uidentur filij posse discere quicque, quæcunque ipsimet parentes ad uitam utilia habent, docent: quæ uerò putant alium magis posse docere, pro his ad illum liberos, ut doceantur, mittunt: cum sumptibus, omnibusque modis procurant, ut quàm optimi eis liberi efficiantur. Tu itaque fili si compos es mentis, & Deos, ut tibi ignoscant, exorabis: si quid matrem neglexisti, ne ingratum te esse existiment, nec benè facere uelint: Deinde si homines te ingratum cognouerint erga parentes, pro nihilo habebunt, nullusque putaberis pro susceptis beneficijs fore in referenda gratia memorem.

Officium uiri.

INGRATI VT PESTILENTES
fugiendi, nihil enim illis sceleratius est.

Petrus Crinitus, lib. 2. poëmatum, de fugiendis ingratis.

Ingratus est uitandus, ut dirum scelus;
Nil cogitare pestilentius potest,
Nec esse portentosius quicquam puto.
Ingratus aut malè facit, aut malè cogitat,
Sibique tantum parcit, alijs detrahit:
Et odit omneis, qui bonis benefaciunt.
Ingratus est audacior, quò nequior:
Et impudens ad omnia scelera trahitur,
Audaxque cuncta semper in peius mouet.
Ingratus est seminarium scelerum omnium:
Hinc est auara mens & animus perditus:
Hinc fastus impotens, & ambitus grauis.
Ingratus hoc unum benefacit: cum perit.
Nam tellus ipsa fœdius nihil creat.
Portentum id omnium est habendum maximum.

Gratia est, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, & alterius remunerandi uoluntas continetur. Cuius contrarium, Ingratitudo.

Herodotus lib. 1. historiarum.

ἕπεσθαι δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἀναισχυντία, καὶ γὰρ αὕτη δοκεῖ εἶναι μεγίστη ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών. Id est: Ingratitudini uerò potissimum impudētia uidetur esse comes, quæ ad omnem turpitudinem maxima dux est.

INGRATVS ERGA PARENTES
citò perit, superstitibus parentibus.
Exemplum de Hippotheo, Iliados Homeri ρ.

οὐδὲ τοκεῦσι
θρέπτρα φίλοις ἀπέδωκε, μινυνθάδιος δέ οἱ αἰών. Id est:
Ast neque nutricandi grata parentibus ille
Reddidit officia, sed ei breue contigit æuum.

κριὸς τροφεῖα ἀπέτισεν.
Aries nutricationis mercedem persoluit.

Prouerbium quadrat: ubi quis pro benefactis maleficium reponit. Allegoria sumpta ab eo, quod aries cornibus impetat alueum, aut uas, in quo pabulum apponitur, ipsosque, quorum opera nutritus est, aut etiam nutritur, cornibus incessit. Effertur & ad hunc modum: κριῷ δικαρία.

ria. Id eſt: Arietis miniſterium:pro officio collocato in ingratum, qui beneficium iniuria penſet. Huic affine, quod apud Ariſtophanem in Veſpis ὁ χάραξ ἄμπελον. Id eſt: Vallus uitem.

Plautus.

Si qd iuues, pluma leuior gratia, ſi quid offendas, plumbeas iras gerunt.

Prouerbium Eraſmi, Chiliadis tertiæ, Centuria 3.

Qui canem alit externum.

Qui canem alit peregrinum, huic præter linum nihil ſit reliqui. ὃς κύνα τρέφει ξένον, τούτῳ μόνον λίνος μένει. Qui beneficium collocat in ingratum, perdit operam. Nam canis alienus, relicto fune, quo alligatur, priſtinum dominum repetit. Sapit & hoc uulgare quiddã mea quidem ſententia.

Alere luporum catulos.

Prouerbiũ ſumptũ ex Hodœris Theocriti, θρέψαι καὶ λυκιδέας, θρέψαι κύνας ὥς τυ φάγωντι. Id eſt: Paſce canes, qui te lanient, catuloſq; luporum. In eos conuenit, qui læduntur ab ijs, de quibus bene meriti ſunt: aut in ingratos. Dictum Socratis. λαχοὺς ποιῶν, θρέψαι λύκους. Malis faciens bene, lupos nutrit: Nam plerunque ſolet id uſu uenire illis, qui catulos luporum enutriunt.

Pro beneficentia Agamemnonem ulti ſunt Achiui. ἀντ' εὐεργεσίας Ἀγαμέμνονα ἔχαλεσ. Id eſt: Pro meritis male tractarunt Agamemnona Græci. In ingratos, qui pro ſummo beneficio, ſummum remetiuntur maleficium. Atq; hoc ferè accidit uiris de Republica bene meritis: ut pro benefactis, peſſimam gratiam retulerint.

Ingratitudo uulgi.

Non habetur ratio collatorum officiorum: ob id nunc nihil melius, quàm abſtinere à collatione beneficiorum, cũ nulla ſit hominum gratitudo, & ſæpe pro perca ſcorpium quis auferat.

Homerus Odiſſea 2.

μήτις ἔτι πρόφρων ἀγανὸς καὶ ἤπιος ἔστω
σκηπτοῦχος βασιλεὺς μηδὲ φρεσὶν αἴσιμα εἰδὼς
ἀλλ' αἰεὶ χαλεπός τ' εἴη καὶ αἴσυλα ῥέζοι. Id eſt:
Poſthac ne placidus ſit quiſq, neue benignus,
Nec mitis, iuſtiq; tenax, rex ſceptriger unquam:
Sed ſemper ferus eſto, & ſemper iniqua patrato.

Eraſmus Chiliad. tertiæ, cent. 1.

Simul & miſertum eſt, & interijt gratia.

ἅμ' ἐλεεῖται καὶ τέθνηκεν ἡ χάρις. Id eſt: Simul & miſertum eſt, interijtq; gratia. Senarius prouerbialis apud Zenodotũ: dici ſolit⁹ in ingratũ, qui ſimul atq; leuatus eſt malis, deſinit meminiſſe beneficiũ eius, cuius opa reſtitutus eſt, iuxta illud: Si dolet, meminit, ſi placet, obliuiſcitur. χάριν λαβὼν μέμνησο, δοὺς ἐπιλάθου. Id eſt: Memineris accepti, dati obliuiſcere. Seneca in moralibus. At nunc ita ſunt hominum ingenia, ut fragilis ſit beneficiorum memoria, iniuriarum tenax. ἀεὶ δ' ὁ σωθεὶς ἐστιν ἀχάριστος φύσει. Id eſt: Seruatus uſq; ingratus eſt, & immemor. et μετὰ τὴν δόσιν τάχιστα γηράσκει χάρις. id ẽ, Poſt munus ilico conſeneſcit gratia.

EXEMPLA INGRATITVDINIS *paſſim ex ſacris literis excerpta.*

Geneſis cap. 17.

Agar, quia beneficia dominæ ſuæ acceperat, eleuata eſt contra eam: & beneficij reperta ingrata, à ſcriptura reprehenditur, & extra domum eijcitur.

Gene. cap. 31.

Ingratus fuit Laban Iacob pro benedictione, qua benedixit illi Deus propter Iacob.

Ibidem, cap. 40.

Præpoſitus, cui per ſomnij interpretationem uitam addixerat Ioſeph, liberatus illius obliuiſcitur.

Iudicum 2.

Angelus improperauit filijs Iſraël ingratitudinem.

2. Regum 10.

Filij Amon ingrati Dauid, in eo, quod præſciderũt ueſtimenta nuncijs illius in dedecus.

1. Reg. 19.

Saul ingratus Dauid pro beneficijs ſuis.

Ibidem, cap. 32.

Saluauit Dauid habitatores Zeilæ, & tamen uoluerunt eum tradere in manus Saul.

2. Reg. 11.

Ingratus eſt Dauid Vriæ, quando ſtuprata illius uxore, dedit illum in necem.

2. Reg. 15.

Abſolon ingratus patri ſuo.

4. Reg. 12.

Ingratus Deo Hieroboam, eò quòd in regnum sublimatus, abduxit populum à uero cultu Dei.

4. Reg. 6.

Heliseus multa bona fecerat regi, qui tamen sollicitauit necem prophetæ, cupiens occidere.

2. Paralip. 24.

Ioas rex occidit filium Ioiade sacerdotis, immemor beneficiorum, quæ con tulit in illum Ioada sacerdos.

Ibidem.

Amasias rex liberatus ab hoste, Domini manu: sed immemor Dei, adorat idola.

Hester 16.

Multi bonitate principum & honore, qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam, nec contenti non agere gratias pro beneficijs, & humanitatis iura in se uiolare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse effugere sententiam.

Sapientiæ cap. 16.

Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet, & disperibit tanquã aqua superuacua.

Esaiæ cap. 1.

Filios enutriui, & ipsi spreuerunt me. Cognouit bos possessorem, & asinus presepe domini sui: Israël autem me non cognouit.

1. Maccab. 11.

Misit Ionathas fortes uiros, qui liberauerunt regem, & postea abalienauit se Demetrius rex à Ionatha, & non retribuit ei secundum beneficia, quæ sibi tribuerat, sed uexabat eum ualde.

Matthei 19.

Seruus ingratus mittitur in tenebras exteriores.

Ibidem 21.

Quia ingrati estis, auferetur à uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

Ibidem 23.

Hierusalem, quia ingrata, & occidit prophetas, funditus subuersa est.

Lucæ 17.

Reprehenduntur nouem leprosi, qui non dederunt gloriam Deo.

2. Timoth. 3.

Nota, obsecro. Inter pestes flagitiorum, quæ adhærebũt posterioris huius seculi hominibus, erit etiam ingratitudo.

Actorum cap. 15.

Ingrati fuerunt D. Paulo parentes Phytonissæ.

De malo angelo, Sabellicus lib. 7. cap. 2.

Sed quid hoc? Lucifer, qui multò nobilior sanctiorque fuit homine, nisi ingrato fuisset animo, nunquam meditari cœpisset altius scandere: Quod ingratè magis, an impiè cogitarit, difficile est iudicare. Ingratitudo primi angeli.

De Adamo protoplasto.

Pari exemplo, sed euentu minus atroci, primus homo concidit terrestribus delicijs, & immortalitate corporis amissa, creatoris sui immemor fuit: Quippe, qui plus scire uoluit, quàm hominem oportebat, sed noxa hæc minus infelix, quia redemptorem inuenit. Gene. 2. Oseæ 4.

EXEMPLA INGRATORVM HOminum, *ex historijs undequaque extracta, Item & poëtis ac alijs.*

Theseus Ariadnam Minois filiam, cuius beneficio labyrinthum euaserat, reliquit in Chio insula.

Ouid. lib. 8. Metamorph.

Comitemque suam crudelis in illo littore destituit.

Calentius.

Credidit infelix crudeli Gnosia Theseo,

Et gemuit rapidis præda relicta lupis.

Comment. in Odiss. α. & Iliad. α. Boccatius lib. undecimo, cap. 19.

Sabellicus lib. 7. cap. 2. de ingratitudine.

Nec meliore exemplo, exituque minus luctuoso, Theseus Ariadnam, per quam Minotauri laniatum effugit, suos ciues seruauit, patriã exitio exemit, in Naxo insula reliquit, captus sororis forma: à cuius connubio si abstinuisset, nec ipse filio orbatus esset, nec Ægei penates incæsti amoris sugillati fuissent affectu.

M. Portius Catò seruos senio confectos, tanquam bruta solebat eijcere & exponere uenales.

Herodotus lib. 1. historiarum.

Crœsus Lydorum rex, Cyrum Persarum regem, à quo primum uictus, & impunitatem, & ueniam acceperat, armis iterum lacessiuit.

Pharnaces in amicitiam à Pompeio receptus, Mithridati patri suo bellum intulit.

Valerius, de ingratis, lib. 5. cap. 3.

Romani Scipionem illum Affricanum, cuius auspicio æmulam sui imperij Carthaginem sub iugum redegerant, & Hasdrubalem superauerant, accusatũ à Petilio in ius uocauerunt, atq; proscripserunt, quod pecuniam Asiaticam non totam in ærarium retulisset.

Stroza filius.

Heu nihil ingratæ fas quenquam fidere plebi,
Testis Aristides, & qui Barcæa subegit
Castella, & uictis accepit nomen ab Afris.

Ludouicus Pius Caroli Magni filius, à filijs in carcerem coniectus est. Ioãnes Nauclerus, 2. uolum. 1. Chronographiæ, gen. 28.

Beatrix Pannoniæ regina, mortuo marito Mathia, Vladislaum Casimiri Poloniæ regis filium in matrimonium & regnum adsciuit, à quo tamen breui post tempore abdicata est.

Fulgosus lib. 5. cap. 3. de ingratis.

Iustinianus Imperator Belisarium ducem exoculauit: cuius tamen ductu Persas in Oriente, Vandalos in Africa, & Gothos in Italia superauerat.

Vox mendicantis: numum pusillum Bellisario date, qui uirtutem extulit, atque in imum inuidiam coniecit.

Sanctius Quartus rex Hispaniæ Alphonsum patrem è Germania redeuntem, regno occupato, non admisit.

Frissus filius Actij Ferrariæ principis, patrem in carcerem coniectum, ibidem mori coëgit, ob inductam nouercam.

Valerius lib. 5. cap. 3. de ingratis.

Cicero iussu M. Antonij Triumuiri, interfectus est à Popilio Lenate, quem tamen capitis reum defenderat.

Lucius Ostius, tempore bellorum ciuilium, patrem suum Armalim proscriptum, quem Triumuiri ad supplicium perquirebant, latentem prodidit, ut eius bona acciperet.

Darius consilium cœpit de interficiendo patre Artaxerxe, à quo tamen rex per indulgentiam creatus fuerat.

Imperator Heinricus 5. Heinricum patrem carcere macerauit.

Alphonsus 1. rex Lusitaniæ Tirefiam matrem in uincula coniecit, quòd post mariti mortem secundas tentasset nuptias.

Phraates patrem suum Orodem regẽ Parthorum interfecit.

Romanus iunior matrem à se reiecit, & animi dolore, quem illa de filij ingratitudine conceperat, ad mortem compulit.

Ioannes Scotus, cum bonas literas profiteretur in Anglia, discipulorum coniuratione Graphijs interfectus est.

Michaël Traulus Leonem Imperatorem de medio sustulit, cuius tamen beneficio multas fuerat assecutus dignitates.

INIVRIA.

Conuitium. Contumelia. Calumnia.

SIDORVS ait, iniuriam esse uerbo uel facto cum aliquo iniuste agere, exprobrare, et in faciem maledicere.

Iniuria est maledicendi aut malefaciẽdi cuipiam uoluptas. Dicitur autem iniuria, omne quod non fit iure. 14. q. 4. c. Quid dicam, Iniuriam facere, est simpliciter aliquem nolentem lædere, præter illius uoluntatẽ. Aristot. lib. 5. Ethic. Iniuriam sponte præter leges officere. Aristoteles lib. 1. Rheto.

Salustius in Catilina.

Nulli mortalium iniuriæ suæ paruæ esse uidentur: Multi eas grauius æquo habuêre.

Seneca in prouerbijs.

Viri boni est, scire pati, nec facere iniuriam.

Idem.

Difficile est iniuriam conuenire cum patientia. Iniuriarum remedium est optimum, obliuio. Aristoteles lib. 1. Ethicorum: Iniuriam pati melius est, quàm alteri nocere.

Laërtius Diogenes de uita & moribus philosophorum.

Iniuria iniuste irrogata, eius est infamia, qui facit.

Iuuenalis Satyra 8.

Curandum in primis, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miseris, tollas licet omne quod usquam est
Auri atq; argenti, scutum gladiumq; relinques,

Et iacula & galeam. spoliatis arma superfunt.
Quod modo propofui, non eft fententia: uerùm
Credite me nobis folium recitare Sybillæ.

OVIDIVS *in epiftolis Helena ad Paridem.*

Vtilis interdum eft ipfis iniuria paffis.

PROPERTIVS *lib. 3. Elegia 7.*

Non eft certa fides, quam non iniuria uerfat.

Vtilitas conuitiatorum.

Philippus Macedonum rex aiebat fe his, qui in Republica Athenienfium adminiftranda primores effent, plurimam habere gratiam, quod fuis conuitijs efficerent, ut ipfe tum oratione, tum moribus euaderet melior: dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacij conuincere. O uerè philofophicum principis animum, qui nouit etiam ex inimicis capere utilitatem: nec quod uulgus folet hoc tantùm fpectare, ut maledicos afficeret malo, fed ut ipfe minus malus redderetur illorum maledictis admonitus. Eraf. lib. 4. Apophthegmatum.

Ouidius 3. libro de arte amandi.

Quelibet extinctos iniuria fufcitat ignes.

Plautus in Gurgulione.

Malè mereri de immerenti, infcitia eft: imò ftultitia maxima.

Terentius in Hecyra.

Offerre iniuriam alicui immerenti, iniquum eft.

RABANVS *fuper 5. Matthæi, Gaudete & exultate.*

Nefcio quis noftrûm poffit implere, ut laceretur opprobrijs fama noftra, et exultemus in domino. Eleganter enim in quodam uolumine legimus: Quod fi non quæras gloriam, tamen dolebis cũ inglorius fueris.

Iniuriæ impunitas periculofa.

Cato fenior iniuriam, etiam fi facienti nihil adferat periculi, uniuerfis tamen periculofam effe dicebat: Sentiens impunitæ iniuriæ exemplum omnibus minari iniuriam. Etenim fi liceat impunè lædere, nullus erit tutus ab improborum uiolentia. Erafmus in Apophthegmatibus.

Innocentia illibata.

Ariftophontem Æfchines tradit apud Athenienfes gloriari folitum, quod cum nonagies quinquies effet uocatus in ius, femper fuerit abfolutus. At Cephalus homo popularis iuftius gloriabitur, quod cum plura decreta fcripfiffet, quàm alius fuorum temporum quifquàm orator, tamen nunquam coactus fit caufam dicere. Certius innocentiæ fignum eft, ita rem gerere, ut nemo uelit accufare, quàm fi poftulatus elabaris è iudicio. Elabuntur interdum & nocentes. Atq; abfoluitur, licet pœnam effugiat, cicatricem tamen criminis circumfert. Erafmus lib. 8. Apophthegmatum.

Infamia non deletur.

Claudius Cæfar cum cuidam notam adpofitam, deprecantibus familiaribus, ademiffet: litura tamen, inquit, extat. Sentiens etiam remiffa culpa, manere tamen infamiæ prioris ueftigium. Alludens ad fcripturam, quæ liceat fpongia deleatur, aut graphio radatur, relinquitur tamen lituræ rafuræq; ueftigium. Erafmus lib. 6. Apophthegmatum.

Vtilitas calumniatorum.

Calumniatoris improbitas nihil non reprehendens, reddit nos in gerendis rebus circumfpectiores, nonnunquàm & illuftrat famam noftram, quam obfcurare nititur. Erafmus in lingua fua.

Matthæus, cap. 5.

Omnis qui irafcitur fratri fuo, reus erit iudicij. Qui autem dixerit fratri fuo: Racha, reus erit concilij: Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.

Iohannes Chryfoftomus fuper Matthæum.

Parua uerba multoties homicidium perpetrauerunt, & ciuitates integras euerterũt: Nunquàm parum æftimes fratrem ftultum uocare, auferens ei prudentiam & intellectum, quo homines fumus, & ab irrationabilibus diftamus.

M. T. Cicero, libro Rhetoricorum.

In omni iniuria multum intereft, utrũ perturbatione animi, an confultè fiat. Pertubatio plerifq; breuis eft ad tempus: ideo leuiora funt, quæ repentio motu accidunt, quàm ea, quæ præmeditata inferuntur. Grauiter dictum.

Eis

Εἰς ὕβριν, Id est.

De contumelia.

Δύσμορος ἴσθι μᾶλλον ἢ κακηγόρος, Id est:
Iniqua sit magis sors, quàm maledicentia.
ξίφος τιτρώσκει σῶμα, τὸν δὲ νοῦν λόγος, Id est.
Corpus gladius, sed uerba mentem uulnerant.
οὐδὲν πέπονθας δεινὸν ἂν μὴ προσποιῇ, Id est:
Passus nihil mali es, prius ni feceris.

D. Hieronymus lib. 3. sub Matth. Si peccauerit frater tuus in te.

Nos in Dei iniuria benigni, & in nostris contumelijs exercemus odia,

Ambrosius lib. de officijs.
Et habetur 14. q. 5. c. Deniq;

Qui non repellit à socio, si potest, iniuriam, tam est in uitio, quàm ille qui infert.

Ioannes Chrysostomus sup. 5. C. Matthæi.

Quicquid à quolibet hominum passi fuerimus iniustè, aut remissionẽ accipiemus omnium peccatorum: aut si tanta in nobis delicta nõ fuerint, clarioribus honorabimur coronis.

Ibidem.

Si uindicare uis, sile, & funestam ei dedisti alapam.

Ibidem.

Discamus exemplo Christi nostras iniurias magnanimiter sustinere: Dei autẽ iniurias nec usq; ad auditum sufferre: nã si iniurijs proximis patientiam tenere laudabile est, iniurias autem Dei sustinere, nimis impium est.

Cicero lib. officio.

Qui non defendit, nec desistit iniuriæ, si potest, tã est in uitio, quàm si parentes, aut amicos, aut patriam deserat.

Idem.

Nec uerò rei familiaris amplificatio nemini nocens uituperanda, sed fugiẽda iniuria semper est.

Idem.

Qum autẽ duobus modis, aut ui, aut fraude fiat iniuria, fraus quasi uulpeculæ, uis leonis uidetur: utrunq; ab homine alienissimũ est. Sed fraus odio digna maiore, totius autem iniustitiæ nulla capitalior est, quàm eorum, qui cum maximè fallunt, id agunt ut uiri boni uideantur. Fraus est uulpeculæ.

Salustius in Iugurtha.

In omni certamine qui opulentior est, etiam si accipit iniuriam, tamẽ quia plus potest, facere uidetur.

Valerius Maximus lib. 4. Memor. Rerum urbis Romæ.

Speciosius aliquãto iniuriæ beneficijs uincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur.

Aulus Gellius Noct. Attica lib. 14.

Veterem ferendo iniuriã, uites nouã.

Lucius Aruleius de dogmat. Platonis.

Sapientem perfectum esse nõ posse dicit Plato, nisi cæteris ingenio præstet, & artibus, & potentiæ partibus imbutus sit. Aurea uerba. Deniq; sapiens nec in secundis rebus effertur, nec contrahitur in aduersis: cum se ornamentis suis ita instructum sciat, ut ab ijs nulla ui segregetur. Hunc talẽ non solum inferre, sed nec quidẽ referre oportet iniuriam.

Laërtius de uitis Philosophorum.

Iniuria iniustè irrogata, eius est infamia, qui facit.

Seneca cap. 33. de Ira.

Ira habet aliquam uoluptatẽ, & dulce est dolorem reddere: minimè: Nõ enim ut in beneficijs honestum est merita meritis repensare, ita iniurias iniurijs: illic uinci turpe est, hic uincere inhumanum uerbum est, & quidem pro iusto receptũ, ultio & talio non multum differunt nisi ordine: qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat.

M. Catonem in balneo quidam percussit imprudens, quis enim illi sciens faceret iniuriam: postea satisfacienti, Cato non memini, inquit, me percussum. Melius putauit non agnoscere, quàm uindicare. Nihil inquis, illi post tantam petulãtiam mali factum est: Imò multum boni, cœpit Catonem nosse. Magni animi est iniurias despicere. Vltionis contumeliosissimum genus est, non esse uisum dignũ: ex quo peteretur ultio. Multi leues iniurias altius sibi dimisere, dum uindicant: Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum securus obaudit. Minus, inquit, cõtemnemur, si uindicauerimus iniuriam, si tanquam ad remedium sine ira ueniamus, non quasi dulce sit uindicari, sed quasi utile. Grauiter dictum.

De dissimulanda iniuria. eodem capite.

Sæpius autem satius fuit dissimulare,

 quàm

quàm ulcisci. Potentiorum iniuriæ hilari uultu, non patienter tantum ferēdę sunt, uerumetiam facient iterū si se fecisse crediderint, hoc habēt pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt & oderunt: nouissima uox est eius qui in cultu regum consenuerat: Cum illū quidam interrogaret, quomodo rarissimam rem in aula consequutus esset, senectutem: iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo de ipsis. Sæpe adeo iniuriam uindicare non expedit, ut ne fratri quidem expediat.

. Seneca in lib. secun. cap. quint. in sapientem nō cadere, ait, iniuriam: iniuria ad sapientem non peruenit: nam si iniuria alicuius mali patientia est, sapiens autem nullius mali non est patiens, nulla ad sapientem iniuria pertinet.

IDEM.

Iniuria non fit sine detrimento.

Omnis iniuria diminutio eius est, in quem incurrit: nec potest aliquis iniuriam accipere sine aliquo detrimento, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos positarum.

Sapiens autem nihil potest perdere, omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solidum habet, contētus uirtute, quæ fortunis non indiget: Ideoq; nec augeri, nec minui potest, nam in summum producta, incrementi non habet locum.

Quod si iniuria nihil lędere potest, ex ijs quæ propria sapientis sunt, quia uirtute sui salua sunt: Inuidia sapienti fieri non potest.

Libro 2. cap. 7. Ex eodem Seneca.

Non est fortior nequitia uirtute: Non potest ergo lędi sapiens. Iniuria in bonos non tentatur, nisi à malis. Bonis inter se pax est: mali, tàm bonis perniciosi, quàm mali inter se. Quod si lædi nisi infirmior non potest, nec iniuria bonis, nisi à dispari, uerenda est: iniuria in sapiētem uirum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum esse, nisi sapientem. Sed iniustè, inquit Socrates, damnatus est, iniuriam accepit: Hoc loco nos iniuriam intelligere oportet, posse euenire, ut faciat aliquis mihi iniuriam, & ego non accipiam, tanquàm si quis rē cum in uilla mea surripuit, in domo mea ponat, ille furtum fecerit: ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quāuis non nocuerit: si quis cum uxore tanquàm aliena concūbat, adulter erit, quāuis illa adultera non sit. Aliqūis mihi uenenum dedit, sed uim suam remixto in cibo perdidit: uenenum illud dando, scelcri se obligauit, etiam si non nocuit. Non minus latro est, cuius telum opposita ueste clusum est. Omnia scelera & ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt: quædam eius conditionis sunt, & hac uice copulantur, ut alterum sine altero esse non possit. Quod dico, conabor manifestum facere: Possum pedes mouere, ut non curram: currere nō possum, ut nō moueam pedem. Possum, quamuis in aqua sum, non natare: Si nato, non possum non in aqua esse. Ex hac sorte & hoc est, de quo agitur. Si iniuriam accepi, necesse est factam esse: si est facta, non est necesse accepisse me.

Quid uocabulo iniuriæ intelligēdum.

Hierax in opere de iustitia.

Autor iniuriæ ignorat seipsum lædi, pro alijs quibus nocere studet, intelligat, quod duplex est iniustitia: A qua primum ipsemet læditur, deinde illa pars, quæ iniuria afficitur. Quod si non tot passionibus, etsi fieri posset, nullis malis obrueretur anima: haud tantum in iudicando hallucinaretur. Quare optandum est, ne propter stupiditatem, eos, qui iniuriam patiuntur, magis quàm ipsos autores lædi existimet. Vna sanè pars est nostri, quæ semper ab omnibus sic affectis iniuriam accipit, nempe ipsa anima. Id autem quod iniuriam facit, insidiasq; molitur, est malitia, quæ ab autore incipiens, in illum qui afficitur redundat: sed ipsum autorem iniuriæ illatæ, aut inferre, cogitantem plurimum lædit: minus uerò eum, qui iniuriam accipit, ab autore enim principium fit motus & excitatio, intus uero concitata semel iniuria parturientem primum incendit, ac antequàm pepererit, inflammat prurigine, transiensq; lædit, & ueneno suo pertinaci tictura imbuit. Quemadmodum enim ignis nō potest præterita sine damno materia, in qua primum conceptus est, priusquàm pror-

prorsus ipsam consumat, ad aliorum noxam conuerti. Neq; murena prius aquaticos angues in alienam perniciem parere potest, quàm proprium eius uentrem, in quo concepti fuerũt, eroserint, ut Nicāder Colophonius, & Archelaus Physicus testatur. Ita quiuis iniustus maliciā suā primus experitur, antequàm in alios emittat. Vnde multi cōnatā sibi bilē excitātes, ex iracundia mutua prius obiēre, quàm hostes suos ulti sint. Hæc ignorātes plurimi imbecillioribus iniurias impudentur intulerũt: nihil opinantes incommodi in seipsos redundare. Proinde si hoc concedatur, non minus iniuriā inferre, quàm pati cauendum est.

Dignissimum notatu.

Musonius in sermone: an Philosophus actionem iniuriarum contra aliquē suscepturus sit: actiõem iniuriarum, neq; contra alium se acturum, aiebat, neq; id ulli Philosophię uacantium cōsulturum. Siquidem quæ multi iniurias interpretātur, eorum nihil iniuriam esse, neq; contumeliam: ut maledici, conspui, uerberari, quod postremum indignissimum uidetur. Quod uerò nihil graue aut iniuriosum contineat, argumento sunt Lacedęmoniorũ pueri, qui publicè flagellis cæduntur, & id ipsum gaudent. Philosophi autem si uerbera aut contumelias contemnere nequeant, quis nam usus erit? qui & mortē palàm spernere deberent. Opus est per Iouem, re ipsa se talē pręstare, non irridentem iniuriari, iudicatum uerberibus aut uerbis contumeliæ plenis, alio, aliouè modo ulcisci uelle. Demosthenes etiam oculis quosdā iniurios esse putabat, eamq; rem intolerabilem esse, & homines inde plurimum affici: Ita, qui quid honestum, quid re uera turpe sit, ignorãt: iniuriam se pati censent, si quis aut toruum ipsos intueatur, aut irrideat, aut percutiat, aut conuitia iactet. At uir sapiens & cordatus, qualis Philosophus esse debet, nullo horum perturbatur, non tam ipsa pati, quàm inferre turpe ducēs: Nam qui peccat, is turpitudini obnoxius est: qui uerò patitur, quatenus ipse peccatum non admittit, eatenus, neq; turpis alicuius dignitatis particeps dicēdus est. Quapropter non ad forum & actiones ullus mentē præditus conuertetur: utpote, qui nullam sibi uideatur iniuriam accepisse. Pusillanimitas enim est, has ob res indignari, & commoueri intensius, sed leuiter & tranquillè tolerabit, quicquid acciderit. Hoc decorum eius est, qui se magnanimum profitetur.

Solon sapiens.

οὐ γὰρ δὰ θνητοῖς ὕβριος ἔργα πέλει,
ἀλλὰ ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος, ἐξαπίνης δὲ
ὥς τ' ἄνεμος νεφέλας αἶψα διεσκέδασεν, Id est,
Non enim diu mortalibus iniuriæ opera permanent,
Sed Iuppiter finem inspicit omnium, atq; repentè
Vt uentus nubes, illico disijcit.

Miræ patientiæ in ferendis iniurijs, ut Socratis, ac aliorum exempla.

Ita palàm Socrates erat animatus, qui publica conuitia ab Aristophane passus, non modo non ægrè tulit, sed obuiũ etiam interrogauit, num se rursus ad similē rem aliā opus haberet. Quàm facilè putes inter paucos maledicta sustinuisset ille, quem ne publicè quidem in frequenti Theatro iactata commouere potuerunt? Cæterum bonus ille Phocion, iniuria uxori suæ facta, tantum ab autoris accusatione abfuit, ut cum ille spõte metu perculsus, Phocionem accederet, & ueniam postularet, inquiens, ignorasse quod eius uxor fuisset, in quam iniuriosus fuerat: hoc sermone sit usus: Mea quidem uxor nihil abs te affecta est, sed fortassis alia quæpiam: proinde non est cur excusationem apud me dicas.

Gracè de Phocione.

φωκίων δὲ ὁ χρηστός, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ προπηλακισθείσης πρός τινος, τοσοῦτον ἐδέησεν ἐγκαλεῖν τῷ προπηλακίσαντι, ὥστε ἐπεὶ δείσας ἐκεῖνος προσῆλθε, καὶ συγγνώμην ἔχειν ἠξίου τὸν φωκίωνα. φάσκων ἠγνοηκέναι ὅτι ἣν ἐκείνου γυναῖκα ἐπλημμέλει: ἀλλ' ἡ ἐμὴ γυνὴ οὐδὲν ἔφη, ὑπὸ σοῦ πέπονθεν, ἑτέρα δέ τις ἴσως οὐδὲ χρὴ ἐμοί γε ἀπολογεῖσθαι

Idem Musonius.

Haberem alios multos ueterum proponendos, qui cõtumeliose tractati, siue uerbis cõuitiosis, siue manibus, etiā cum corporis afflictione, nullo modo ultionē exequuti sunt, nec aliud quicq; aduersus ipsos egerunt: sed æquo, lenicp animo impro-

improbitatem hominũ tulêre. Sanè animo cogitare, qua uia in eum qui momordit, morsũ retorqueas, & retalies iniuriã autori, ferarum quàm hominum magis proprium existimo. Reputandum est homini, multa crimina per ignorantiam ac imperitiam committi, à quibus cognitis postea mox desistitur.

Mitia & humana ingenia, non efferata nec dura sunt in eos qui peccarint, ut quę melius sperent. Quanto satius igitur fuerit, ita sese præstantẽ uideri Philosophũ, ut uenia dignetur eos, qui aliquid aduersum ipsum admiserunt, quàm caussas agendo & accusando, ita quidem se ulcisci putare, re autem ipsa præter omne decorũ sibi, uerbisq; suis pugnare: id quod facit, qui docet bonum uirum ab improbo haud quaquàm posse iniuria affici: Ipse interim malos accusat, tanquàm iniuriarum sibi autores, cum ipse bonus haberi uelit.

Dionem Academicum è conuiuio redeuntem, quidam maledicus insectabatur, nullas non blasphemias eructans: tacebat Dion. Ingressuro aũt iam domum, conuitiator ille dicebat, nihil uerò respõdes: cui Dion, Ne Gry quidem.

Subsequuntur Græca.

Δίωνι τῷ ἀκαδημαϊκῷ ἀπὸ συμποσίου ἀναστρέψοντι, παρεπόμενος κακῶς τὶς ἔλεγε καὶ βλασφημίας οὐδὲν ἀπελίμπανεν, ὁ δ᾽ ἡσύχως εἶχεν, ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἦλθε μέλλοντι αὐτῷ εἰσιέναι ὁ λοιδορῶν τί δαὶ ἔφη, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ δίων, οὐδὲ γρῦ

Herodotus.

Spartani hospites obprobria in animũ deiecta concitatum ipsum efferre solent. Cęterum licet tu contumeliosam orationem habueris, non tamẽ mihi persuasisti, ut neglecto decore, paria referre uelim.

Græcè.

Ξεῖνε σπαρτιάτα, ὀνείδεα κατιόντα ἀνθρώπῳ, φιλέει ἐπανάγειν τὸν θυμόν. σὺ μὲν τοι ἀποδέξαμενος ὑβρίσματα ἐν τῷ λόγῳ οὐ μ᾽ ἔπεισας ἀσχήμονα ἐν τῇ ἀμοιβῇ γενέσθαι.

Philemon in Ecdicæzomeno.

ἥδιον οὐδὲν οὐδὲ μουσικώτερον
ἔστ᾽, ἢ δύνασθαι λοιδορούμενον φέρειν:
ὁ λοιδορῶν γὰρ ἂν ὁ λοιδορούμενος
μὴ προσποιῆται λοιδορεῖται ὁ λοιδορῶν, Id est:
Nihil est iucundius, & docto uiro dignius,
Quàm ferre posse conuitiantem:
Quoniam si ille, cui conuitium fit,
Dißimulauerit, in ipsum authorem redundat.

Euripides in Protesilao.

Δυοῖν λεγόντοιν θατέρου θυμουμένου,
ὁ μὴ ἀντιτείνων τοῖς λόγοις σοφώτερος, Id est:
Altero duorum colloquentium indignante,
Is, qui se non opponit, plus sapit.

Demosthenes à quodam conuitijs lacessitus: nolim tecum in hoc genus certaminis descendere, dixit, in quo qui uincitur, ipso uictore melior est.

Græcè.

Δημοσθένης λοιδορουμένου τινος αὐτῷ οὐ συγκαταβαίνω (ἔφη) εἰς ἀγῶνα ἐν ᾧ ὁ ἡττώμενος τοῦ νικῶντός ἐστι κρείττων.

Plato quodam ei maledicente, perge, inquit, maledicere, ut qui benè nũquam didiceris.

Λοιδορούμενος ὑπό τινος λέγε ἔφη, καλῶς ἐπεὶ καλῶς οὐ μεμάθηκας.

Aristippus contumelijs à quodã petitus, dixit, penes te est maledicere: penes me autem rectè audire.

Græcè sic sonant uerba.

Ἀρίστιππος λοιδοροῦντος αὐτόν τινος ἔφη, τοῦ μὲν λέγειν κακῶς σὺ κύριος εἶ, τοῦ δὲ δικαίως ἀκούειν ἐγώ.

Plutarchus in libello, quo modo quis ab hostibus iuuetur.

Verborũ rei leuissimæ grauissima pœna, iuxta Diuum Platonẽ, & apud Deũ, & apud homines, comes esse solet: Silẽtium uerò cũ ubiq; culpa uacet, tum maximè in aliorum conuitijs, nescio quid egregium Socraticum, aut potius Herculeum præ se fert: Siquidem & ille, non quantũ muscam, odiosa uerba curabat.

Thucydides lib. 1. concione Corinthiorum 3.

Virorum prudentium est, si non lacessantur iniurijs, quiescere. Bonorũ autem si iniuria afficiãtur, pacem bello mutare, ac si benè cesserit, iterum pro bello pacem inire: & neque belli successu efferri, neque pacis tranquillitate captos iniuriam pati eos decet: nam tum ille, qui uoluptatis caussa cunctatur, illicò priuari potest oblectatione tranquillitatis, cuius gratia segnis est, si quieuerit, tum qui in bello prosperitate abundat, non cogitat se incerta temeritate efferri. Multa enim malè

malè consultata, eo quod hostes inconsultiores fuerint, feliciter euenerunt. Et plura, quæ rectè instituta uidebãtur, turpiter in contrarium euẽtum relapsa sunt. Nullus enim eadem factis præstat, quæ inter deliberandum sibi promittit: Nam consultamus securi, in opere autem cum timore deficimus.

Græcè postrema sententia.

Ἐνθυμεῖται γὰρ οὐδεὶς ὁμοίᾳ τῇ πίστει καὶ ἔργῳ ἐπεξέρχεται· ἀλλὰ μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζομεν, μετὰ δέους ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπομεν.

Plato 5. libro legum.

Honorandus certè est, qui nihil iniuriat: qui uerò nec alios id facere patitur, duplici honore, imò etiam magis est honorandus. Ille enim uni, hic multis hominibus comparatur, cum principibus cęterorum iniuriam nunciet. Quia autẽ unà etiam cum magistratibus iniuriam, quo ad potest, ulciscit, is magn', perfectusq́ in ciuitate uir præconio prædicetur.

Sophocles in Tyranno.

Ὕβρις φυτεύει τύραννον, ὕβρις εἰ πολλῶν ὑπερπλησθῇ κακῶν, Id est:
Iniuria & contumelia creat Tyrannum: Iniuria inquam, cum
Multis temerè malis satiata fuerit.

Sabellicus lib. 9. cap. 1. Exemplorum: de iniuria ferenda.

Iniuriam propulsare fortis uiri est, quę etsi depelli posit, ferre illatam, multò tutioris sit: hoc sapientis est, illud ualidi & robusti corporis, certè aliquid est alium uincere, sed seipsum superare, uera indubitataq́ uirtus est. Tales fuerunt, qui sapientes dicti sunt: talis ipsa sapiẽtia Christus, Rex & Doctor omium, quippe qui & ferendam esse iniuriam præcepit, & illatam usq́ adeo tulit, ut ueniam sit percussoribus precatus.

De Iosippo Israhelis filio.

Iosippus, cuius mistica ueditio sacris literis tradita est, fratrum iniuriam, non solum tulit: sed beneficio etiam repensauit.

De Mose.

Quid Moses? Quis eo uno fortior? qui rursus minus ultionis cupidus? qui quo populum infestiorem habuit, & ad contumelia proniorem, eò impensius his cœli numen, propitium reddere perseuerauit, precibus ad Deum effusis. Nec Aaroni conuitianti conuiciatus est: nec sorori, quæ Aethiopicum sibi connubium exprobrasset, correptaq́ esset lepra, minus libens opitulatus est, præsentem ultionẽ suppliciter deprecatus.

De Saulo Iudæorum Rege.

Fuit Saulus rex ad bellum exiturus, suorum popularium quibusdam cõtemptui: uictor inde cum triumphanti similis domum reuerteretur, instarentq́ milites, ut eam iniuriam ulcisceretur, uim inhibuit: testatus turpissimũ esse, non posse se paucorum iniuriam ferre, qui tot milia hostium tulisset.

EXEMPLA ILLVSTRIVM PERsonarum, *quæ patienter iniurias tulerunt.*

De Alexandrina muliere.

Impetrauit ab Athanasio Rubis Antistite Alexandrina mulier, tam diues, quàm nobilis, ut ex uiduis, quæ ecclesiæ sumptibus alebãtur, daretur sibi una aliqua alẽda, data est illi mulier miti & suaui ingenio, cuius facilitate auctũ est matronæ studium in pauperes, poposcitq́ sibi alteram dari, casu an consilio, non facile dixerim: data est peruicax, & inhumana mulier, ex qua cũ ex pio hospitio probra & sęua uerbera reportaret, gratias egit Athanasio, quod sibi demũ dedisset, per quam ad patientiæ cultũ exerceretur.

De Socrate Philosopho.

Ex ethnicis Socrates mortalium sapientissimus, calce à quodam percussus in publico, monitus ab uno assectatorum, ut hominem repercuteret: An, inquit, si asinus mihi calcem impegisset, in eum recalcitrarem?

De Fabio maximo.

Nulli hominum prudẽtius, sedatiusq́ iniuriam tulêre, quàm Romani: quorum propriũ fuit fortia facere & pati: nã quis hominum minus molestè tulit ignominiam sibi publicè iniustã, quàm Fabius ille Maximus? qui unus (ut Ennius scripsit) cunctando restituit rem: Cæterum Minutius, qui illi æquatus est, mox paulò cum suo exercitu ab eo seruatus, patrẽ appellauit, & militum patronum.

Aristoteles in lib. 5. Ethicorum.

Non

Non idem est, quæ iniusta sunt facere, quod iniuriam facere: nec, quæ iniusta sunt ferre, quod accipere iniuriam. Eademque est ratio tribuendi, accipiendique officij: ut enim iniuria accipi non potest, nisi sit qui inferat: sic nec officium præstari, nisi sit qui tribuat. Quod si iniuriã facere non est aliud omnino, nisi spõte nocere quempiam alteri, ac sponte quidem ita, ut sciat & cui noceat, & quam ob rẽ, & quo, quasi instrumento noceat: impotentes autem cum sponte ac uoluntate sua, de se ipsi malè merentur: efficitur, ut sponte accipiatur iniuria, & sibi quis sponte iniuriam inferat. Est autem hoc unum eorum quæ quærebamus: utrum fieri possit, ut sibi quis ipse faciat iniuriam: iam uero sponte sua quis iniuriam accipit: ergo fieri potest, ut sponte sua quis iniuriam accipiat, aliter non uera est definitio, addendumque ei est: obesse quẽpiam scientem cui noceat, qua in re, quoquo modo noceat, contra illius cui obsit uoluntatem. Incommodũ igitur quis sua uoluntate accipit, & rem iniustam perfert. At iniuriam nemo spontè sua accipit: nemo em̃ uult, ne impotentes quidem: sed quicquid faciunt, id omne contra ac uolunt, faciunt. Neque enim uult quisquàm, quod sibi bono esse non arbitretur, & impotens animi facit, quod sentit non esse faciendum. Nec uerò qui sua dedit (quemadmodum Homerus ait, Glaucum dedisse Diomedi, proque nouẽ centum, pro ferro tradidit aurum) iniuriam accipit: quandoquidem ut det, in illius situm est potestate: ut iniuriam autem accipiat, non est in cuiusquàm situm potestate, sed aliter fit oportet, qui inferat. Illud ergo iam apparet de accipienda iniuria, eam non esse uoluntatis.

Ibidem.

Accipere autem quàm facere præstat iniuriam. Et commentatur in eundẽ cap. 15. Peius est facere iniuriam, quàm pati. Et ibidem. Nullus propriè sibi ipsi iniuriam facit.

Idem lib. 4.

Et quoniam magnum ei nihil uidetur, nihil mirabile ei uideri solet. Non recordatur iniurias: siquidem magnanimi nõ est, meminisse iniurias, sed potius contemnere: Nec de hominibus sermonem habet, quandoquidem nec de se prædicabit, nec de cæteris. Nam nec ut laudetur ipse laborat, nec ut alij uitupẽtur: nec laudat alios libenter: itaque nec conuitiator est, ne inimicorum quidem, nisi forte propter contumeliam. Minimè uerò de ijs malis, quæ aut necessario, aut exigua interueniunt, quæritur, nec in illis rogare solet. boni enim uiri est his in rebus, eam animi affectionem constantiamque retinere: Atque etiam is est, qui res honestas & præclaras, quamuis inutiles, fructuosis anteponat. Hoc em̃ eum potius attingit, qui seipso contentus est.

EXEMPLA VIRORVM CLArorum, qui iniurias patienter tulerunt.

Erasmus lib. 4. Apophthegmatum de Philippo Macedonum Rege.

Quidam petulantioris linguę maledicta conijcere solebat in Philippum: Hũc amici hortabantur ut eijceret in exilium, at ille negauit se hoc facturum. Demirantibus, quid ita: ne, inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quod maledicũ non egit in crucem, uel clemẽtiæ erat: quod ignouit, uel magnanimitatis: quod contempsit, quod noluit expellere, prudentiæ: plus enim nocuisset.

Ibidem.

Smicythus Nicanorem deferebat apud regem, quod sine fine de ipso malè loqueretur: cumque suaderẽt amici, ut hominem accersiri iuberet, deque eo supplicium sumeret, Philippus ita respondit: Nicanor non est Macedonum pessimus, uidendum est igitur, ne ubi nos cessemus in officio. Vt igitur cognouit uehementer afflictum inopia, & tamen à rege neglectum fuisse, iussit donum aliquod ad illum deferri. Hoc facto cum rursus Smicythus diceret regi, Nicanorem apud omnes sine fine prædicare laudes ipsius: Videtis igitur, inquit, in nobis esse situm, ut benè aut malè audiamus. Immanè quantum absunt ab huius Principis ingenio, qui nũquàm sibi uidentur satis laudari, cum nihil faciunt laudandum, nec student

dent beneficijs sibi cõciliare beneuolẽtiam hominum, sed metui malunt quàm amari: cumq́ sæpenumero faciant detestāda, idq́ palàm, tamen perijt, quisquis ausus est contra hiscere.

Libro 5. De Fabio Maximo

Fabius Maximus, quoniam cum Hãnibale cõfligere detrectabat, sed mora copias illius, & pecuniarum & commeatus egẽtes adtenuabat, sequens illũ per aspera, montosaq́, ac subinde obiter se opponens, à nonnullis per ludibrium dicebatur Hannibalis pædagogus: hoc cõuitio nihil commotus, pergebat suum institutum sequi, dicens apud amicos: qui dicteria, conuitiaq́ metuat, eum sibi uideri timidiorem ijs, qui fugiant hostes. Sensit hoc turpius esse timiditatis uitium, quò leuius est periculum. Nihil autem leuius dictis, quæ qui formidat, quomodo sustinebit impetum hostium?

Libro 4. de Philippo, conuitiatores esse utiles.

Aiebat se his, qui in Repub. Atheniensium administranda primores essent plurimam habere gratiam, quod suis cõuitijs efficerent, ut ipse tum oratione, tũ moribus euaderet melior: Dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacij conuincere. O uerè Philosophicũ principis animum, qui nouit etiam ex inimicis capere utilitatem: nec, quod uulgus solet, hoc tm̃ spectare, ut maledicos afficeret malo, sed ut ipse minus malus redderetur, illorum maledictis admonitus.

Aristoteles in 4. Ethicorum de defectu.

Qui non irascuntur ob flagitia, stolidi uidentur esse, infraq́ medium subsidunt: non indignantes, quemadmodũ oportet, ne quando, neq́ quibus oportet, qui dum peculiari nomine careant, interim tales circumloquimur, iræ expertes eos uocantes.

γνώμη.

Τὸ δὲ προπηλακιζόμενον ἀνέχεσθαι, καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν ἀνδραποδῶδες. Id est:

Conuitiantem seu lacessentem ferre, adeoq́ familiares & domesticos negligere seruile est, id est, minimè mansuetus iudicandus est, qui conuitia dicentẽ sufferat, qui non defendat, uel famam, uel honorẽ suum aduersus calũniatorẽ. Hanc ad rationem infra mansuetudinẽ residet, qui, si animaduertat, uel familię, uel amicis, uel domesticis suis inuri notam, sese non opponat, uel eam ignominiam non amoliatur.

Seneca lib. 3. cap. 26. de Ira.

Graue est iniuriam pati. mentiris: Quis enim iniuriam non posset ferre, qui potest iram? Adijce nunc, quod id agis, ut iram feras & iniuriam, quare fers ægri rabiem, & Phrenetici uerba? puerorum proteruas manus? Nempe quia uidentur nescire quid faciunt, quid intersit quo quisq́ uitio fiat imprudẽs? Imprudentia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo, inquis, impunè illi erit? puta te uelle, tamen non erit. Maxima est enim factæ iniuriæ pœna, fecisse: nec quisquam grauius afficitur, quàm qui ad supplicium pœnitentiæ traditur.

Iracundia. Furor. Insania.

IRA est accensio sanguinis circa cor. lib. 1. de Anima Aristote: uel est libido puniendi eius, à quo te iniquè putas læsum: secundum Possidonium.

Cicero in lib. Quæst. Tuscul. definit, libidinem puniendi eius, qui uidetur læsisse iniuria.

Ira est feruor eius, qui circa cor est, sanguinis, euaporatione fellis uel perturbatione fiens.

Ira, secundum Arist. li. 3. Ethicorum, perturbatio est, quæ ex multis rebus uarijsq; gignitur.

Iracundia est excessus iræ, uitium oppositum mansuetudini, quæ appellatur mediocritas iræ, seu clemētia: Ari. ibidē. Hinc iram esse ex causa, iracundiam ex uitio multum irascentis.

Lib. 5. Ethicorum.

Cū quis sciens, nec tamē cōsultò aut cogitatè peccat, iniuria dicit: quo in genere ea sunt oīa, quæ ira aut alia animi perturbatione fiūt, quæq; necessario, & à natura tributa sunt mortalibus. Nā qui his incitati, nocent alijs ac delinquūt, faciunt illi quidē iniuriā, sed tamē nō idcirco sunt iniusti, uel improbi habendi: Neq; enim nocēdi causa de industria illata iniuria est. At uerò cū cōsultò et cogitatò fit iniuria, tū quisq; iniustus et improbus habet. Itaq; rectè ea quæ per irā fiūt, nō ex uolūtate iudicātur, quippe cū nō is auctor, ac caput mali sit, qui ira incitatus facit, sed qui incitauit: Præterea nō id agit, utrū factū sit nec ne, sed utrū iure, quoniā ira quandā speciē fert iniuriæ: neq; enim ut in cōuentis et pactis solet, sed hic de facto cōtrouersia est, quorū necesse est alterum esse in uitio, &c.

Ludo. Viues lib. 3. de Anima in cap. de Enumeratione Affectuum.

Motus in malū præsens, ira, inuidia, indignatio: Itē ira est cōcitatio animi acerba, quod bona sua uidet contemni, quæ ipse putat nō esse cōtemnenda, in quo & semetipsum censet cōtemni: cuiq; enim precium atq; æstimatio ex suis bonis.

Ira est motus, iracūdia habitus, uel ingeniū natura le: Ira oīs ex offensione nascitur: nō est aūt omnis offensio ira, differūt enī duo hæc, ut generale et speciale: sed sermone cōmuni tamen confundūtur, adeo ut altera pro altera sumatur.

Tributa est homini ira, ad appetitū rerū excellentiū, ut cū uideat se, ac doleat ob uiles abiectasq; actiones reijci, ac cōtemni, det operā, ut se ab illis uindicet, trāsferatq; ad præclaras, quæ contemni iure non possint. Viues lib. 3. de Anima in cap. de ira & offensione eleganter loquitur, hunc licebit legere.

Seneca in lib. de Ira

Nihil æquè profuit iratis, quàm intueri deformitatē rei, id est, iræ. Nā in ea facies turbatur, ora pulcherrima fœdat, toruos uultus ex tranquillitate reddit. Linquit decor omnis iratos.

Ibidem.

Qualem putas animū, cuius extra imago tā fœda est? Et sequitur: qualia poetæ infernalia mōstra finxere, succincta serpentibus, & igne & flatu, talem nobis iram figuremus.

Idem lib. 2. de Ira.

Vindicta siue pœna differenda est ad emendationē eius, qui debet puniri: unde Socrates seruo ait, cæderem te, nisi irascerer. *Lib. 3. de Platone.*

Maximum remediū iræ est, dilatio: ut primū eius feruor relāguescat, & caligo, quæ mentem premit, aut decidat, aut minus densa sit. Ibidē: Immodica ira gignit insaniā: hac ardescit affectus ex amore, qui ex odio nascitur. Nō uiuimus minꝰ inter seria, q̄ inter lusus et iocos, nec interest ex quā magna causa irascat, sed in qualē perueniat animū: sic ignis nō refert q̄ magnus, sed quo incidat. Ingentis iræ exitus furor est, & ideo ira uitāda est, nō imoderatiōis causa, sed sanitatis.

Ibidem.

Nihil insanū et iratū est, nō unus dies: alter semper insanit, alter semper irascit.

Idem in prouerbijs:

Iracundia infelicitas geminatur. Iracūdus cū irasci desierit, tunc irascitur sibi: respicere nihil consueuit iracundia.

Ibidem.

Quo minus presseris irā, hoc ab ira magis premeris: tunc enim incipimus alijs irasci, cū nobis desinimus: finis iræ initiū est

est pœnitētiæ. Itē apud bonū uirū, citò moritur iracundia. Breuis mens, est ipsa iracundiæ memoria. Fulmen est ubi cū potestate habitat iracūdia: grauissima est probi hominis iracundia, grauis tamen pœna est, quem post factum pœnitet.

Ira sanguine superata nescit regi, sed magis magisq; exardescit.

In amore semper mendax iracundia est: iratū breuiter uites, inimicum diu. Iracundiā qui uincit, hostē superat maximū. iratus etiā facinus consiliū putat: Si quis irascit ab alio, pœnas à se exigit.

Boni uiri citò moritur iracundia:

Animo dolenti nihil oportet credere.

Seneca in Tantalo.

Quum superat ira sanguine, nescit regi:

Iratus nihil nisi crimina loquitur.

Ibidem.

Quos amor uerus tenuit, tenebit

Ira, cum magnis agitatur caussis.

Idem Tragœdia 6.

Sed regi frenis nequit & ira ardens,

Hostis & uictoris commissa nocti

Quicquid indignum: aut ferum cuiquam

Videri potuit: hoc fecit dolor, tenebræ

Per quas se irritat furor.

Tragœdia 7.

Ira quæ tegitur nocet.

Tragœdia 8.

Quocunq; me ira, quo dolor, quo spes feret, huc ire pergam.

Nemo irascitur sine mentis perturbatione.

Arist. lib. 3. Ethico.

Irasci in quib. nō oportet, insipiētis est.

Ibidem.

Nō irasci in quibus oportet, insipiētis ē.

Idem 2. Rhetoricorum.

Ad omnem iram sequitur delectatio, propter spem puniendi. Vnde Homerus dicit, iram dulciorem melle stillāte.

Ibidem.

Iram compescit & sedat tempus.

Plato de Repub.

Nihil est tam contrariū Reipub, q̄ iræ cōmotio, & impetus furoris in ciuibus.

Bias.

Consilio maximè contraria sunt festinātia, & ira.

Pithagoras Samius.

Ignem gladio ne fodias.

Iratus filio, ipse te coherce. Socrates.

Interrogatus Plato, per quid cognosceretur sapiens: ait, sapiens cū uituperatur nō irascitur, nec extollitur cū laudatur.

Epicurus.

Ira immoderata insaniam gignit.

M. Cic. lib. Officiorum.

Prohibenda est autem ira, maximè in puniendo: nunquā enim iratus qui accesserit ad pœnam, mediocritatem tenebit, quæ est inter nimium & parum.

Ibidem.

Nō uerò audiendi sunt, qui grauiter inimicis irascendū putant: idq; magni animi, & fortis uiri esse credunt.

Idem 4. Quæst. Tuscul.

Exijsse ex potestate dicimus, qui effrenati ferūtur, aut libidine, aut iracundia: quamq; ipsa iracūdia libidinis est pars: Sic enim definitur iracundia, ulciscendi libido. Qui igitur exijsse ex potestate dicuntur, idcirco dicūtur, quia non sint in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est.

Ibidem.

An quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? bene igitur nostri, cū oīa essent in morbis uitia, quod nullum erat iracundia fœdius, iracundos solos morbosos nominauerunt. Oratorē uerò irasci minimè decet, simulare nō dedecet. An tibi irasci tū uidētur, cū quid in caussis acrius & uehementius dicimus?

4. Quæst. Tuscul.

Illud laudatur Architæ: qui cū illico factus esset iratior: quo te modo, inquit, accepissem, nisi iratus? ubi ergo sunt isti, qui iracundiam utilem dicunt? potest utilis esse insania? aut naturalis est? An quicq; esse potest secundū naturā, quod sit repugnante ratione? Quomodo si naturalis esset ira, alius alio magis esset iracundus, aut finem haberet, priusquam esset ulla ulciscendi libido? aut quenq; pœniteret, quod fecisset per iram, ut Alexandrū regem uidemus: qui cum interemisset Clytū familiarē suū, uix à se manus abstinuit: tāta uis fuit pœnitendi.

Non est locus consultationi relictus, ubi furor ac iracundia efferuescunt.

Lib. 1. Rhet. Vete.

Nam ab iratis si perspicuè pax, & beneuolentia petitur, nō modo ea non inuenitur, sed augetur, atq; inflammatur odium.

Salustius in Catilina.

Quæ apud alios iracundia dicitur: ea

in imperio superbia atque crudelitas appellatur.

Poggius lib. 4. de uita Cyri ex Xenophonte.

Ira atque indignatio non præstant con turbato animo, quid tutissimum sit, consultandi locum.

Paulus Orosius de Ormesta lib. 2.

Expers consilij furor, dolorem uirtutem putat, quantumcumque meditatur, ira tamen promittit audaciam.

Idem lib. 5.

Considerationem furor adimit.

Zeno Citticus.

Ira libido puniendi eius est, qui læsisse uideatur iniuria.

Iracundia est ira inueterata, & plena odij, ulciscendi tempus obseruãs: quod hisce uerbis ostenditur.

Εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ
Ἀλλά δὲ μετόπισθεν ἔχει κότον ὄφρα τελέσσῃ. i.
Nam siquidem ad tempus bilem sibi concoquat atram:
Non tamen ira animo excedet, nisi pœna sequatur.

Laërtius lib. 7. de uita Philosophorum.

Vergil. 2. Aeneid.

Furor iraque mentem præcipitant.

Ouidius lib. 8 fab. 4. Metamorph.

Tangit & ira deos,

Idem. lib: 1. Amo. Elegia 2.

Quaslibet infirmas adiuuat ira manus.

Elegia 7.

Sed nunquam dederis spatiosum tempus in iram:
Sæpe simultates ira morata facit.

Hysiphile ad Iasonem.

Quælibet iratis ipse dat arma dolor

Idem lib. 1. de Remedio amoris.

Dum furor in cursu est, currenti cede furori:
Difficiles aditus impetus omnis habet.

Medea ad Iasonem.

Sed quid prædicere pœnam
Attinet, ingentes parturit ira minas.

Prop. lib. 1. Eleg. 1.

Fortiter & ferrum, sæuos patiemur & ignes:
Sit modo libertas, quæ uelit ira loqui.

Iræ frena iniicienda sunt, ne imperet, & rationem deijciat

Idem lib. 4. Eleg. 15.

Nescit uestra ruens ira referre pedem.

Horatius in epist. lib. 1. epist. 2.

Ira breuis furor est animum rege: qui nisi paret,
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catbena.

Claud. ad Theodosium.

Si duceris ira,
Seruitij patiere iugum: tolerabis iniquas
Interius leges.

Iuuena: Satyra 6. de ira Muli.

Quoties facit ira nocentes.
Hunc sexum & rabie iecur incendente feruntur
Præcipites, ut saxa iugis abrupta.

Idem Saty. 8.

Pone iræ frena modumque.

Dantes purgatorij 17.

Sentimi quasi presso un mouer dala.
Auentarmi neluiso: & dir beati
Pacifici che son senza ira mala, Id est.
Sensi prope me quasi quandam alæ motionem
Aduentantem mihi in uisum: & dicentem beati
Pacifici: qui sunt sine ira mala.

VINdicta nihil dulcius, ira nihil amarius, nihil pertinacius.

Petrarcha Soneto: 186.

Vincitor Alexandro lira uinse
Et sel minor in parte che Philippo.
Ira è breue furor: & chi nol freua.
E furor longo: chel suo possessore
Spesso ad nergogna: & talhora morte il merea, id est.
Victorem Alexandrum ira uicit:
Fecitque eundem in parte minorem Philippo patre.
Ira est breuis furor, quem qui non reprimit,
Est furor longus, qui suum possessorem
Aut ad dedecus, aut ad mortem ducit.

Petrarcha Dialogo 101. de remedio fortunæ.

Nil dulcius est uindicta: ira nihil amarius, quam cur quidam dulcem dixerit, mirari soleo: sin dulce aliquid inesse senseris, dulcedo effero uiro indigna, ac propria beluarum: eamque non omniũ, sed promordacium atque ferocium. Nil humanum minus, quàm sæuitia & feritas: contraque nil humanum magis, quàm misericordia & lenitas: quibus nihil tã contrarium, quàm uindicta est: & quicquid animi impetu homo in hominem cõmittit asperi, quod si omnino uindictæ non dulce est, ostendã tibi, quo multa cum gloria uti possis.

Nobilißimum uindictæ genus est, parcere.

Idem in dialogo 107.

Ira æstuans furit: nam ira furor breuis est, secundum Flaccum. Fit autem à plerisque mala consuetudine, & impatientia, longus furor.

Ennius autem iram initium dixit insaniæ, cum plerisque minis illam sequentibus, finis & insaniæ sit & uitæ. Siquidem hæc etiam pestis, ut superior, & si sæpe alios, semper tamen ante alios possessorem suũ torquet & cruciat, ut mirer unde quibusdã uideri potuerit, huic,

nescio

nescio quid melle dulcius inesse: habet fortasse ultio dulce aliquid, efferum, inhumanum: Ira nihil nisi amarum habet.

Cironianum illud tenendum.

Architæ & Platonis moderatio.

Ira procul ut absit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest. Iure ergo laudatur Architæ Tarentini dictū, & Platonis amici sui factum: quorū primus dum se studijs dedito, possessiones suas culpa uillici destructas aspiceret, in eum uersus, summerem, inquit, ex te debitas pœnas, nisi tibi iratus essem, alter iratus seruo, non impunè te dimisit, ut Architas: sed amico commisit ut suppliciū exigeret, ueritus ne se iræ impetus, quò non deceret, impelleret, hæc horūq; similia frenare iram debent, ne sequaces suos, ut solita est, in infamiam, cladem q; precipitet.

IRA CAVSAT INIMICITIAS.

Horat. epist. 20. lib. 1. ad Mæcenatem.

Ludus enim genuit trepidum, certamen, & iram:
Ira truces inimicitias & funebre bellum.

Ira mora euanescit. Ouid. in 1. de arte Amandi.

Vt fragilis glacies, interit ira mora.

Ibidem.

Flectitur iratus uoce rogante Deus.

Pax decet homines. li. 3. de arte Amandi.

Pertinet ad faciem, rabidos componere mores:
Candida pax homines, trux decet ira feras.
Ore tument ira, nigrescunt sanguine uenæ,
Lumina Gorgoneo sæuius angue micat.
Scilicet ingenium placida mollitur ab arte,
Et studio mores conuenienter eunt.

Ira fortem reddit. Verg. lib. 3. Aeneid.

At non tardatus casu, neq; territus Heros:
Acrior ad pugnam redit & uim suscitat ira.

Ira animum rodit. Statius lib. 2. The.

Exedere animum dolor, iraq; demens:
Et quæ non grauior, mortalibus addita cura,
Spes ubi longa uenit.

Ira defrenanda.

Vince animos, iramq; tuam, qui cætera uincis.

Seneca in Thebaide.

Pone uesanos precor
Animi tumores, teq; pietati refer.

Terentius in Adelphis.

Tandem reprime iracundiam & redi ad te.

Statius 8. Thebaidos.

Ille monet ne frena animo permitte calenti,
Da spacium, tenuemq; moram, malè cuncta ministrat
Impetus: hoc oro munus concede parenti.

Periander Ausonius.

Trepidam moderate iram.

IRA & uinum non facile retinent secreta.

Horat. epist. 17. lib. 1. ad Quintium.

Arcanum neq; tu scrutaberis ullius usquam,
Commissumq; teges & uino tortus & ira,
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes.

Idem 2. Epist. lib. 1. ad Lollium.

Qui non moderabitur iræ,
Infectum uolet esse, dolor quod suaserit, & mens,
Dum pœnas odio per uim festinat inulto.

Socrates de Regno.

Irasci & aliquid per iram agere, nunquam decet. Simulare cum tempus postulat, non dedecet.

Pœnitentia Iræ comes.

Isocrates de permutatione facultatum.

Prouidendum nobis est, ne tale quid eueniat, aut ipsi ea perpetretis, quæ ab alijs facta reprehenderitis, Opinor aūt uos non ignorare, nostrā urbē sæpe pœnituisse iudiciorum, quæ per iracundiā potius, quàm re examinata, facta sunt.

Petrus Crinitus in lib. 1. ca. 6. de honesta disciplina scribit ex Platonis sententia, in libro de scientia, eos maiori memoria: qui ad iram & contentiones facilius excitantur, quàm qui modestiam & gratuitatem præ se ferunt: illos etenim segniores plerumq;, & obliuioni obnoxios esse.

Valerius lib. 9. cap. 3. De ira & Odio.

Ira quoq; aut odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procursu celerior, illa nocendi cupidine, hoc pertinacius: uterq; consternationis plenus affectus, ac nunquam sine tormentormento sui uiolentus: quia dolorem cum inferre uult, potitur amara solicitudine, ne non contingat ultio anxius: sed proprietatis eorum certissimæ sunt imagines, qua Dij ipsi in claris personis, aut dicto aliquo, aut facto uehementer conspici uoluerunt.

De Liuio Saliuatore C. Figulo

Appio Claudio:

Exempla ibi ponit externa.

De populo Romano in Cn. flauium de Manlio torquato, de Metello, de L. Sylla, de Alexandro Rege, de Almicare, de Annibale, de Semiramide, de Regina Babilonis.

VNusquisq; culpa sua fit improbus.

Exempla iræ, odij, Ex Baptistæ Fulgosi dictis memorabilibus ac factis descripta.

Lib. 9. cap. 5.

De duce Brenno. & Gallis: de Cambysse Persarum rege, de Septimio Seuero, de-

ro de Tertulliano, de Flarico rege Gothorum, de Totila, de Constantino militari tribuno, de mõte accola Silicei mõtis, de Ioanne Andatu Lampugnano, de Gualterio comite Breñensi, de populo Romano in Albertum Ethruriæ Marchionem, de Stephano sexto Pontifice, de Lothario Gallorum rege, & Sergio tertio Pontifice Maximo, de populo Florẽtino, de Henrico Hispaniarum rege, de Stephano Cõth equite Pãnonio, ac comitibus, de Tennensibus aduersus Pisanos.

De iracundia Sabellicus lib. 9. cap. 3.

Nemo unquam in uitio à primo ortu fuit, sed sua quisq; fit culpa improbus: sunt medij quidam motus animorum, quibus si male utaris, fiunt uitia: sin aliter, uirtutes erunt: qui enim peccãti irascitur, ut uitium corrigat, nihil inhumanè facit: qui iniuriam damnat aut illatã ulciscitur, fortis hic & iustus. at qui irã non frenat, sed præceps rapitur, is immani belluæ similior, quàm homini. Extãt uaria & atrocia huius uitij exempla, & in ijs illud Sauli Regis, qui ob Dauidẽ quem infensè oderat, quia apud Abimelechum fugiens ille in hospicio fuisset, regiæ iræ ignarum, non solum hospitem ipsum, sed Nobeam etiam hospitalem urbem incendit, ciuibusq; omnis sexus & ætatis ferro deditis: fuitq; miserabilis illa clades eò calamitosior, quod quinq; & octoginta sapientia & diuinatione illustres uiri, Abimelechi causa, extremo sunt supplicio affecti. de eodem. de AnnaCaiphæ socero. de Ecelino Tyranno, de Suitensibus, de factiosis Italiæ urbibus, de Alexandro rege, de Pirrho, de Perse rege, de Nerone, de Mahometo Otthomanno, de Xanthijs, de Xanthia muliere.

Περὶ ὀργῆς. Id est: De ira, loci ac sententiæ, ex latinis ac græcis autoribus, summa diligentia collecta.

Eras. lib. 8. Apophtegmatum.

Melanthius negabat eam iram uideri grauem, quæ mentem cogat emigrare, sed quæ prorsus excludat domo, sentiens probis etiam ingenijs adiunctam esse iracundiam, sed hoc uitium tolerabile, si celeriter animus ad se redeat, & pro ira, rationem in consilium adhibeat: At si perturbatio penitus insideat animo, ita ut excussa ratione feratur effreni impetu, certa pernicies est.

Idem lib. 6. Ira impotens.

Q. Flauius apud populũ reus actus accusante C. Valerio, cum 14. Tribuum suffragijs damnatus esset, proclamauit se innocẽtẽ opprimi, cui Valerius æquè clara uoce respondit, nihil sua referre, nocens an innocens periret: ea uox tam uiolenta reliquas tribus reconciliauit: itaq; reus, quem prostratum credebat, absolutus est.

Lib. 7. de zenone Eleate.

Zeno cum maledictis lacessitus incandesceret, reprehẽsus quod Philosophus uerbis improborum commoueretur: Si conuitia, inquit, æquo animo admisero, ne laudes quidem sentiã. Lapidis est, non sentire discrimen inter laudantem & uituperantem: sed Philosophi est, nõ ita commoueri, ut ab honesto recedat.

Idem lib. 4. de Octauio.

Athenodoro Philosopho causatione senectutis flagitanti, ut sibi liceret redire domũ, Augustus concessit. At cum ille Cæsari dixisset, uale, uolens aliquod Philosopho dignum monumentũ apud illum deponere, adiecit: Cæsar, cum fueris iratus, ne quid dixeris feceris'ue, priusquam Græcarum literarum 24. nomina apud te recensueris: Cæsar autem Philosophi dexterã amplexus: adhuc, inquit, te præsente mihi opus est, totũq; etiam annum apud se detinuit, dicẽs græcorum illud prouerbium: Silentij sunt tuta fidi præmia: siue approbans philosophi dictum, quod tutum esset irã premere, ne prorumpat in uerba: siue sentiens, Philosopho profuturũ fuisse, si hoc dictum non addidisset iã abiturus: quãquam tam salubris admonitio magnificum aliquod præmium merebatur. Iræ remedium.

Idem lib. 5. Apophtegmatum.

Cotis Thraciæ Rex cum esset natura celer ad iram, sæuusq; castigator eorum, qui in ministerio deliquissent, hospes quidam ad illum detulit uascula fragilia tenuiaq;, sed scitè curioseq; elaborata. At is hospiti quidem dedit munera,

munera, cæterum uascula omnia confregit: demirantibus quur id faceret, ne, inquit, fæuiam in eos, qui fracturi erant. Prudentis est, naturæ suæ morbum agnoscere, & uitio materiam præripere.

Angelus Politianus in quadam epistola ad Laurentium Medicem scribit: Quod ira in pueris optimæ sæpe indolis sit argumentum, & adhibita à natura: utpote quæ quibusdã quasi calcaribus fortitudinis incitet: & ob id à nõnullis Philosophis, & ipso Aristotele in ipsius fortitudinis partem referri.

Theognis.

οὐδὲν κύρν' ὀργῆς ἀδικώτερον, ἣ τὸν ἔχοντα
Πημαίνει, θυμῷ δειλὰ χαριζομένη: id est.
Nihil tam ô Cyrne iniustum est, quám ira, quæ dominum suum lædit, & animo commoto miserè gratum facit.

Menander.

ὀργῇ παραλογισμὸς ποτ' οὐδὲ εἷς φύεται:
αὕτη κρατεῖ νῦν, ἂν δὲ μικρὸν παρακμάσῃ
Κατόψεταί τ' μᾶλλον εἰς τὸ συμφέρον. id est.
Ira non potest unquàm falli:
Ea nunc imperat, ubi uero modicum deferbuerit,
Multo acutius, quod ex usu est, uidebit.

Euuivov.

Πολλάκις ἀνθρώπων ὀργὴ νόον ἐξεκάλυψε
Κρυπτόμενον, μανίας πολὺ χειρότερον. id est.
Sæpe mentem hominum detexit ira
Latentem, quæ peior quandoq; est insania.

Φιλήμονος.

Μαινόμεθα πάντες ὅταν ὀργιζώμεθα:
Τὸ γὰρ κατασχεῖν ἐστι τῆς ὀργῆς πόνος. id est.
Insanimus omnes, cum irascimur:
Ira enim difficilimè refrenatur.

Τοῦ αὐτοῦ.

ἅπανθ' ὅσ' ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ποιεῖ
Ταῦθ' ὕστερον λάβοις ἂν ἡμαρτημένος. id est.
Omnia quæ iratus agit,
Errata postmodum intelliges.

Euripides in Eolo.

ὀργῇ γὰρ ὅστις εὐθέως χαρίζεται,
Κακῶς τελευτᾷ: πλεῖστα γὰρ σφάλλει βροτούς. i.
Quisquis iræ præceps indulget,
In malum finem exit: plurimum enim hominibus incommodat.

Epicharmi.

Μὴ ἐπὶ μικροῖς αὐτὸς ὀξύθυμον δείκνυε,
Επικρατεῖν ὅτι χρὴ τὸν θυμὸν ἀλλὰ τὸν νόμον:
Οὐδεὶς μετ' ὀργῆς οὐδὲν εὖ βουλεύεται. idest.
Ne tute teipsum ob rem leuem iracundum exhibeas:
Superare non iram conuenit, sed legem:
Nemo iratus quicquam rectè deliberat.

Eiusdem.

Πολλοὺς δ' ὁ θυμὸς ὁ μέγας ὤλεσε βροτῶν,
Ἥτ' ἀσυνεσία δύο κακὰ τοῖς χρωμένοις. id ē.
Multos iracundia magna perdidit mortalium,
Et imperitia, quæ gemina mala sunt utentibus se.

Euripides in Archelao.

ὀργῇ δὲ φαύλη πόλλ' ἔνεστ' ἀσχήμονα.
ἔξω γὰρ ὀργῆς πᾶς ἀνὴρ σοφώτατος
Πολλ' ἐστὶν ὀργῆς ἐξ ἀπαιδεύτου κακά. id est.
Iræ malæ multa sunt indecora.
Extra iram unusquisq; multo sapientior est.
Ex ira imperita multum generatur malorum.

Eschylus.

ὀργῆς ματαίας εἰσὶν αἴτιοι λόγοι. id est.
Iræ uanæ causa sunt uerba.

Sophocles.

Ὡς οἶδ' ἐν ὀργῇ πάντα γίνεσθαι κακά. id est.
Ex ira scio cuncta prodire mala.

Cheremon.

Ὀργὴ δὲ πολλοὺς δρᾶν ἀναγκάζει κακά. id est.
Ira permultos agere cogit mala.

Eiusdem.

Αὐθάδεια τοι σκαιότητ' ὀφλισκάνει. id est.
Morositas obnoxia est imperitiæ.

Εὐριπίδου.

ὥσπερ δὲ θνητὸν καὶ τὸ σῶμ' ἡμῶν ἔφυ,
οὕτω προσήκει, μὴ δὲ τὴν ὀργὴν ἔχειν
Ἀθάνατον, ὅστις σωφρονεῖν ἐπίσταται. id est.
Cæterum ut mortale nostrum est corpus,
Ita conuenit iram quoq; non retinere
Immortalem, quicunq; sapientiam intelligit.

Sosiphanes.

Νῦν σοι πρὸς ὄψιν θυμὸς ἡβάτω γέρον
Νυνὶ δ' ὀργὴν ἔνδικον λαβεῖν. id est.
Nunc in facie tibi iracundia efflorescat ô senex:
Nunc irasci conuenit, iustitiæ gratia.

Menander.

ὅσος τὸ κατέχειν ἐστὶ τὴν ὀργὴν πόνος,
οὐκ ἔστιν ὀργῆς (ὡς ἔοικε) φάρμακον
Ἀλλ' ἢ λόγος σπουδαῖος ἀνθρώπου φίλου. id est.
O quàm cohibendi magnus est iram labor.
Non esse uidetur aliud iræ pharmacum,
Oratio nisi grauis amici uiri.

Euripides in Hypsipyle.

ὅστις γὰρ ἐν κακοῖσι θυμοῦται βροτῶν,
Μεῖζον προσάπτει τῆς νόσου τὸ φάρμακον,
Ἰατρὸς ἐστιν οὐκ ἐπιστήμων κακῶν. id est.
Quisquis hominum rebus iratus aduersis,
Vehementius ipso morbo remedium adhibet,
Is medicus est non peritus naturæ malorum.

Archilochus.

Ὦ μωρέ, θυμὸς ἐν κακοῖς οὐ σύμφορος. id est.
O stulte, inutilis est ira in malis.

Menander.

Εἰ καὶ σφόδρ' ἀλγεῖς, μηδὲν ἠρεθισμένος
πράξῃς προπετῶς: ὀργῆς γὰρ ἀλογίστου κρατεῖν
ἐν ταῖς ταραχαῖς, μάλιστα τὸν φρονοῦντα δεῖ,
τὸ δὲ ὀξύθυμον τοῦτο καὶ λίαν πικρὸν
δεῖγμ' ἐστὶν εὐθὺς πᾶσι μικροψυχίας. id est.
Et si doles uehementer, haud quicquàm tamē irritatus
Ages temerè, nam iram rationis inscitiam refrenare
In perturbationibus, inprimis sapientem oportet:
Ingenium tam irritabile, & amarulentum
Indicium statim est omnibus pusillanimitatis.

Magni laboris & negocij est, sustinere iram atq; illi moderari.

Νεόφρονος.

Εἶεν, τί δράσεις θυμέ, βούλευσαι καλῶς
Πρὶν ἢ ἁμαρτεῖν καὶ τὰ προσφιλέστατα
ἔχθιστα θέσθαι, ποῖ ποτ' ἐξῇξει τάλας,
Κάτισχε θέλημα καὶ σθένος θεοστυγές:
Καὶ πρός τί ταῦτ' ὀδύρομαι, ψυχὴν ἐμὴν
ὁρῶσ' ἔρημον καὶ παρημελημένην
Πρὸς ὧν ἐχρῆν ἥκιστα: μαλθακοὶ δὲ δὴ
Τοιαῦτα γιγνόμεσθα πάσχοντες κακά:
Οὐ μὴ προδώσεις θυμὲ σαυτὸν ἐν κακοῖς
οἴ μοι δέδοκται, παῖδες ἐκτὸς ὀμμάτων
Ἀπέλθετ': ἤδη γάρ με φοινία μέγαν
Δέδυκε λύσσα θυμόν. ὦ χέρες χέρες
Πρὸς οἷον ἔργον ἐξοπλιζόμεσθα, φεῦ
Τάλαινα τόλμης, ἣ πολὺν πόνον βραχεῖ
Διαφθεροῦσα τὸν ἐμὸν ἔρχομαι χρόνῳ. id est.
Age uerò quid facies anime? consulta benè
Priusquàm pecces, & charissima tibi
Reddas infensissima. Quò tandem exis miser?
Reprime uoluntatem, & uim impiam:
Sed quid hæc lugeo, cum animam meam
Videam deseri atq; negligi,
A quibus hoc minimè oportebat, molles scilicet
Et timidi sunt huiusmodi, quod mala tolerant.
Ne teipsum anime relinquas in malis,
Heu mihi, ô pueri ab oculis discedite:
Iam mihi cruenta magnum
Subijt rabies animum, ô manus manus
Ad quale facinus armamur, heu
Quid tantū infelix audebo, quæ breui diuturnū laborē
Perditum meum pergo tempore.

Euripides in Medea.

Οὐ νῦν κατεῖδον πρῶτον, ἀλλὰ πολλάκις
Τραχεῖαν ὀργὴν ὡς ἀμήχανον κακόν.

Idem & ibidem.

Δεινή τις ὀργὴ καὶ δυσίατος πέλει,
ὅταν φίλοι φίλοισι συμβάλωσ' ἔριν. id est.
Non primum nunc uideo, sed sæpius antehac,
Asperam iram quanta sit molis ferre.
Grauis est & incurabilis ira
Quum inter amicos nascitur contentio. Verissima sententia.

Apolonius ad Macedonem.

Τῆς ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος μανία. id est.
Iracundiæ flos est insania.
Flosculus est iræ demens insania sæue,
Est grauis, atq; adeo nulla curabilis arte
Ira, ubi dilectos lis nascitur inter amicos.

Homerus Iliados 9. lib.

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ, δάμασον θυμὸν μέγαν· οὐδέ τί σε χρὴ
νηλεὲς ἦτορ ἔχειν, στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί.

Idem lib. 15.

οὕτω γὰρ δή τοι γαιήοχε κυανοχαῖτα
τόνδε φέρω Διὶ μῦθον, ἀπηνέα τε κρατερόν τε.
ἤ τι μεταστρέψεις, στρεπταὶ μέν τε φρένες ἐσθλῶν. i.
Reprime tuam iracundiam Achilles, haud te decet
Animi crudelis esse: Mutabiles etiam sunt superi.
Siccine tuo nomine, ô qui terram cingis cœrule comā,
Hæc uerba Iouis nunciabo tam sæua duraq;,
An placet mutare? mutatur bonorum quoq; animus.

Eobanus sic uertit.

Verum age uince animū ipse tuū fortissime Achilles,
Vince iram, fera corda doma, ne pectore sæuo
Esse alijs uideare, atq; implacabilis iræ:
Quod minimè decet, atq; indignum est laudibus istis:
Quum neq; sint tales, quoniam placantur & ipsi
Dij superi, quorum uirtus, uis, robora uitæ,
Omnia sunt nostris meliora, priora, sed illi
Placantur tamen officijs sacrisq;, litatis,
Et precibus uotisq; eadem si iusta feramus,
Ignoscuntq; malis nostris, qui offendimus ipsos,

Herodotus.

Ὡς ἐν τοῖς ὠσὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκέει ὁ θυμός
Χρηστὰ μὲν ἀκούσας, τέρψιος ἐμπιπλεῖ τὸ
Σῶμα, ὑπεναντία δὲ τουτέων ἀκούσας ἀνοιδέει.
Opprobria in hominē coniecta iracūdiam excitāt. Hominum animus in auribus habitare uidetur: bonis enim auditis, corpus gaudio repletur.

Contrarijs autem ira inflammatur.

Τὰ ὀνείδεα κατιόντα ἀνθρώπῳ φιλέει ἐπανάγειν τὸν θυμόν.

Dionysius Halicarnaseus.

Quamuis iram uincere tum magna res uidetur, tum reuera sit: maius tamē est, cauere & prouidere, ne in ipsam incidamus.

Sotion lib. 2. Sermonum De Ira.

Quemadmodū nauigia præclara iudicātur, nō quæ in trāquillitate nauigāt, sed quæ tēpestatibus obsistunt, & euadunt: sic & homines, qui iræ & perturbationibus resistere ualēt, magni fortesq; habētur. Histriones qdē licet solū simulēt

hominis irati faciem repræsentant. Viri autem uirtutis studiosi, & si reuera irascantur, uultu tamē & gestibus irati abstinent.

Aristoteles.

Vt fumus mordicans oculos, non uidere finit quæ pedibus adiacent: sic iracundia oboriens rationem obfuscat, & quod bonum habitura mens fuerat à ratione, eo non finit ipsam iracundia sine labore ac molestia potiri.

Idem in libello de uirtutibus.

Iracundia uitium est partis animosę, qua hoīs facile ad iram cōmouentur. i. ὀργιλότης δ' ἐστὶ κακία τοῦ θυμοειδοῦς καθ' ἣν εὐκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργήν.

Ibidem.

Iracundiæ species sunt tres, excandescentia, sęuitia, & indignatio. Est autem iracundi non posse ferre, ne modicos quidem sui contemptus, neq; fortem inferiorem: promptum ad uindictam, & immitem esse, & de facili facto, uerbouè quouis moueri. Affectatur autem iracundiam ingenium præceps & inconstās, & sordida illiberalitas, item pœnitentia, & paruas ob res dolere uel gaudere, atq; ita temerè, subito, & per breue tempus affici.

Democritus.

Iracundiam impugnare quidem est difficile: sed uiri præditi ratione bonū est ipsam uincere.

Similia, Exempla moderatæ iracundiæ.

Plato iratus olim in famulum, assistēte Xenocrate: accipe, dixit, & hunc flagris affice, ego enim irascor.

ARISTIPPVS Cyrenensis Philosophus cum succensere quendam uidisset, ac uerbis indignari, dixit, ne uerba per iram proferamus, sed uerbis iram compescamus.

Naucrates Sapiens iracundis simile quid accidere dixit, quod lucernis, quæ copioso oleo magis inflammantur.

Aristoteles.

Iracundia est perturbatio immanis, affectione dura, & uiolenta potentia, cædium causa, calamitatis socia, iacturā concitans, & dedecus, pecuniarum pernicies, ad hæc perditionis origo.

Epictetus Philosophus.

Si quem cum minis & impetu uolueris aggredi, memento præmeditari, humanum esse tibi, mansuetumq; ingeniū: et quod pœnitudo damnūq; te sequutura sint, si quicq; immane commiseris.

Cato Maior.

Τὸν ὀργιζόμενον νόμιζε τοῦ μαινομένου χρόνῳ διαφέρειν. id est, Iratum ab insano tantum tempore distare.

Plutarchus.

Quæcunq; ira commoti faciunt homines, ea necessum & cæca sint, & imprudentia, & omnio errata: Non enim fieri potest, ut concitatus ira ratione utatur. Omne autem quod sine ratione fit, inartificiosum ac peruersum est. Proinde rationem oportet agendorum ducem constituere, ac ita demum actiones uitæ aggredi, iram interea contingentem semper castigando ac euitando, ut naucleri fluctus, euoluere. Est enim sanè non minor metus, ne ira nimium aduersa, ceu proræ fluctus & sui autorem, & familiam funditus perdat euertatq;, nisi quis per industriam prętemauiget. Cæterum ad iram rectè moderandam, diligentia & studium requiruntur.

Antiphon.

οὐκ ἔστιν ὅ, τι ἂν ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ξυγνοίη, αὐτὸ γὰρ ὃ βούλεται τὴν γνώμην διαφθείρει τοῦ ἀνθρώπου. id est.

Nihil quicq; homo iratus rectè potest cognoscere: ulciscendi enim auiditas iudicium eius corrumpit.

PLATO quondam iratus cuipiam è famulis, gratiam eum Dījs habere iussit, quod succenseret: alioquin enim nō euasurum fuisse sine castigatione, si non succensuisset.

Apolonius ad Aristoclem.

Τὸ τῆς ὀργῆς πάθος καθομιλούμενον μηδὲ θεραπευόμενον, φυσικὴ νόσος γίνεται id ē. Affectus iræ nisi curentur, & castigentur, in naturalem morbum abeunt.

Theophrastus de Characteribus.

ἡ δ' ἀναισχυντία ἐστὶ καταφρόνησις δόξης αἰσχροῦ ἕνεκα κέρδους, ὁ δὲ ἀναίσχυντος τοιοῦτος οἷος πρῶτον μὲν ὃν ἀποστερεῖ πρὸς τοῦτον ἀπελθὼν δανείζεσθαι.

IVSTI-

IVſticia eſt uirtus, qua cuiq; ſuum penditur: uel certè D. Hieronymo, actio recta.

Cœlius lib. 12. cap. 48.

Iuſticia eſt habitus electionis, compos in ijs, circa quæ plurimum obuerſatur uir bonus, ad legum firmiſſimam cuſtodiam, publici boni ergò.

Cauſa.

Cauſa eſt uoluntas conſentiens cum legibus & moribus.

Species.

Species Commutatiua & Diſtributiua: Duplicitur enim communicamus cũ ciuibus: aut fortunis commutandis, aut humana ciuiliq; conſuetudine.

Commutatiua.

Commutatiua eſt iuſticia contractuũ.

Diſtributiua.

Diſtributiua eſt iuſticia ciuilis uitæ.

Diſtributiua duplex.
- *Publica: pietas eſt, imò omniũ uirtutũ corona quædam, ciuilem hominũ inter ſe conſuetudinem, magiſtratuum cum ciuibus, uiciſsim ciuium cũ magiſtratibus conſeruans.*
- *Priuata, ciuium inter ſe honeſta & tranquilla conſuetudo.*

Officia.

Reddere ciui, magiſtratui, patriæ, liberis, coniugibus, amicis, quod debetur.

Comparatio ſpecierum.

Commutatiuam Diſtributiua complectitur, indicio ſunt, quæ ab eodẽ argumento trahuntur. Finis Diſtributiuæ potior eſt: Ipſa igitur quàm commutatiua melior. Locus à cauſis, indicio eſt.

Affinia.

Fortitudo,

Fortitudo, liberalitas, temperantia. uitam enim pro Repub. exponere fortitudini dant: atqui idem iustitiæ distributiuæ publicæ. est igitur affinis fortitudo iusticiæ. Egenti ciui opitulari liberale dicunt: atqui idem iustum est. Liberalitas igitur affinis iusticiæ: in quem modum & Cicero cũ iusticia liberlitatem coniunxit, in lib. de officijs. Corporis uoluptates non suspicere, neq; turpibus uoluptatibus animum subijcere, temperantiæ adscribunt, atq; idem iusticiæ est. Igitur temperantia est affinis iusticiæ.

Contraria.

Metus, Auaritia, Luxus.

Exemplum.

Baptista Fulgosus, dictorum factorumq; memorabilium lib. 6. cap. de Iusticia.

Cum Tullus Hostilius Mancinus Aedilis curulis Maniliam meretricem ad populum accusasset, q̃ nocte præteriens eius ædes saxum in ipsius caput demisisset, uulnusq; ad faciendam acceptæ iniuriæ fidem ostendisset: Manilia autẽ ad Tribunos appellasset, dicens: Mancinum post cœnæ tempus fortasse plus æquo potum, ad eius ædes accessisse, ut ingrederetur, & quia non admittebatur, fores euertere molientem, saxis ab ijs esse repulsum. Tribuni maiore iusticię, quam dignitatis ac magistratus Mãcini, aut etiam q̃ Maniliæ turpis uitæ ratione habita, pronunciarunt: Iure eo loco ædilem esse depulsum, quem adire isti non honeste licebat, & propterea ꝓhibuerunt Mancinũ ad populum in iudicium trahere.

Loci de Iusticia, ex sacra scriptura passim desumpti.

Solomon Prouerb. 10.

Non affligit Dominus fame animam iusti, & insidias impiorum subuertit.

Ibidem.

Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescit.

Item.

Opus iusti ad uitam, & fructus impij ad peccatum.

Item.

Argentum electum lingua iusti, cor impiorum pro nihilo.

Item.

Quod timet impius, ueniet super eũ: desiderium suum iustis dabitur.

Ibidem.

Lingua iusti considerat placita, & os impiorum peruersa.

Item 11.

Iustus de angustia liberatus est, & traditur impius pro eo.

Item 12.

Verte impios, & non erunt: domus autem iustorum permanebunt.

Item 14.

Domus iniustorum delebitur: tabernacula uerò iustorum germinabunt.

Item 13.

Semen iustorum saluabitur: desiderium iustorum omne bonum est.

Ecclesia: 7.

Summum ius, suma iniuria.
Noli esse nimium iustus.

Prouerb: 15.

Domus iusti plurima fortitudo, in fructibus impij conturbatio.
Abominatio est Domino uia impij: Qui sequitur iusticiam, diligitur ab eo.

Ecclesia. 9. ca.

Sunt iusti sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamẽ nescit homo, utrũ amore, aut odio dignus sit, sed omnia in futuro reseruantur incerta.

Idem 8. cap.

Sunt iusti, à quibus multa bona proueniunt, quasi opera impiorum egerint: & sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant.

Prouerb. 18. cap.

Fugit impius nemine persequente: Iustus autem quasi leo confidens absq; terrore erit.

Ecclesia: 4.

Iesus Syrach. In iusticia agonizare ꝓ anima tua usq; ad mortem: certa pro iusticia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.

Ibidem.

Datio Dei permanet iustis.

Ibidem.

Benedictio Dei in mercedem iusti festinat.

Ibidem.

Ante iudicium para tibi iusticiam.

Eccle-

Ecclef.17.

Si fequeris iufticiam, apprehendes illam, & indues quafi pudore honorem. Qui cuftodit iufticiã, ipfe exaltabitur.

D. Auguft.

Si enim iuftus fum, nihil timeo, nemo me terrere poteft. Iuftus, inquit, confidit, ut leo. Prouerb. 18.

D. Gregorius.

Iufticia fi modum non habet, in crudelitatem uadit.

Sic iniuftis irafcitur Deus, ut tamen eorum corda per iuftorum confortium confolentur.

Ifidorus in libro Clementis.

Perfectio legis pax eft: Ex peccatis bella nafcuntur & certamina: ubi autẽ peccatum nõ fit, pax eft animæ: ubi autem pax eft, in difputationibus ueritas, in operibus iufticia iuuenitur.

Sapientiæ cap.1.

Diligite iufticiam, qui iudicatis terram: Iufticia enim perpetua & immortalis eft: Iniufticia autem mortis acquifitio.

Ex 3. Epigram.

ὄμμα δίκης καθορᾷ πάντα τὰ γιγνόμενα: i. *Oculus iufticiæ infpicit omnia, quæ fiunt.*

Iufticia omnes in fe uirtutes complectitur.

Iufticia omnium u[illegible]tum princeps, tuta & fida comes humanæ uitæ: Ea eni imperia, regna, populi, ciuitates regũtur: quæ fi e medio tollatur, nec conftare poffet hominum focietas.

Ἀπόφθεγμα.

Cœlius lib.12.cap.46.

Agefilaus interrogatus, fortitudo ne præftaret an iufticia: Fortitudine, inqt, nihil opus foret, fi iufte ageremus omnes.

HISTORIA SIVE EXEMPLVM.

Lib.3.Reg.cap.3. Sabellicus.lib.4. cap.3. Exemplorum.

Ecquando iuftius quifq̃ decretum tulit, quàm Solomõ, cum mulieres duę utraq̃ puerpera ancipitem partum fibi uendicarent: pro Tribunali inteftatus, ceu res æquius decerni non poffet: Dimidiatum, inquit, puerum habete: affenta eft, quæ calumniam de puero alteri intẽderat: Contrà, quæ confcia fibi erat fui partus: quin uiuat, inquit, potius puer, & illa totum habeto, quem mulieris affectum fecutus Solomon, puerum huic, cuius erat, reftituit.

FORMA IVTSICIAE.

Cœlius lib.12.cap.48.

Procl⁹ iuftitiã uirginẽ effe fcribit, qm̃ dicafticum genus effe deceat *καθαρόν*, id eft, integrum purumq̃, cuius fit uirginitas fymbolum. Dici porrò Iouis filiam declarat Hefiodus hoc uerfu *ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ δίκη Διὸς ἐκγεγαυῖα*: id eft: Virgo iufticia eft prognata Ioue: & ob id, quod Nomothetes fit *κοσμικός* uelut princeps Imperatorq̃ uniuerforum.

Γνώμη Antiphontis.

Volater lib.29. De Iuſticia.

οὐ δίκαιον οὔτ' ἔργῳ ἁμαρτόντα ῥήματι σωθῆναι οὔτ' ἔργῳ ὀρθῶς πράξαντα, διὰ ῥήματα ἀπόλλυσθαι: τὸ μὲν ῥῆμα τῆς γλώσσης ἁμάρτημα δὴ, τὸ δὲ ἔργον τῆς γνώμης: id eft.

Non fas peccantem ob uerba feruari, ficut neq̃ rectè agentem ob uerba tantũ perire: uerbum enim linguæ peccatum, res uero animi.

Reddita latinè.

Vt minus, ob uerbum peccantem foluere noxa,
Aequum eft: Sic ob uerba parum mulctare pudica,
Si quis agat rectè, & uitam fine crimine ducat.
Verbum etenim linguæ peccatum eft, uanus & error:
At uitium eft index animi, mentifq̃ nefandæ.

ADAGIVM.

Erafmus Chiliad.2.Centur.3.

Iufticia in fe uirtutem complectitur omnem. Ariftoteles lib. Moral. Nicomacho. 5. uerfum hunc ut prouerbialem refert. Extat autem in Elegijs Theognidis his uerbis.

ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστιν. Plato etiam uniuerfæ uirtutis nuncupatione complectitur.

Veteres cur Iufticiæ libram adfcripferint.

Iufticiæ ueteres adfcribũt librã, fignificantes omnia diligentia & fummo ftudio expendenda, nec huc nec illuc declinare iudicẽ. Grę̃cis *ζυγὸν* hæc libra appella-

appellatur. Tradunt itaq; nobis ueterũ monumenta, Ægyptijs regibus ex præscripto legis antiquissimæ moris fuisse, Iudices mox futuros iureiurando adigere: ne si rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, à uirtutis medio declinaturos, nec lineam omnino (quod dicitur) moturos.

ἀπόφθεγμα.

Eras. lib. 1. Apophtheg.

Agis Archidami filius, quibusdam Eleos hoc nomine prædicantibus, quod in certaminibus Olympiacis essent iustissimi: Quid, inquit, magni miriue faciunt, si intra quinq; annos uno tantùm die se iustos præstant? Non putabat uir sapientissimus in eum competere iustitiæ laudem, nisi qui per omnem uitam in omnibusq; actionibus iusticiam coleret.

Semel iustus, non dicitur iustus.

γνώμη.

Plato in lib. de Republica.

τὴν δίκην διδόναι μεγίστη κακοῦ ἀπαλλαγής· σωφρονίζει γὰρ καὶ δικαιοτέρους ποιεῖ, καὶ ἰατρικὴ γίνεται πονηρίας ἡ δίκη, ἐκεῖνο γε οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτε ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς ἀδικοῦντι οὐ δοτέον δίκην. Id est:

Dare pœnas maximi mali euitatio est: Facit enim alibi prudentiores & iustiores, & medicina quædam iniquitatis, ipsum est iudicium. Illud uerò neq; deorũ, neq; hominum ullus dicere audebit, ut ab eo, qui iniustè egerit, pœna non sit exigenda.

In uersus translata.

Hercle mali est dare pœnas euitatio magni,
Quæq; etiam iustos pòst facit esse uiros:
Et uelut est quædam medicina salubris iniqui,
Iudicium iustum, & tradita pœna fori.
Illud non hominum superorum aut dixerit ullus,
Noxia quod non sit digna petenda malis.

Sententia Senecæ in Thyeste.

Vbi non est pudor,
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile regnum est.

Parœmia.

Ne moueto lineam. μὴ κίνει γραμμὰν. Quod significat, non esse mutandas leges, neq; prætereundos fines rerum præscriptos. Eras. Chiliadis primæ, centuria nona. Cœlius lib. 12. cap. 46.

Budæus in Græcis Commentarijs.

ἐγκλήματα, uel γραφαὶ, interdum δίκαι, dicuntur accusationes.

Accusator apud Oratores uocatur	διώκων κρίνων κατήγορος εὐθύνων αἰτιώμενος γραφόμενος	Reus	κατηγορούμενος γεγραμμένος κρινόμενος εὐθυνόμενος ἀπολογούμενος ἀντιαθείς

Definitio Iustitiæ per iureconsultos, ff. de iust. & iure.

Iustitia est constans & perpetua uoluntas, ius suum unicuiq; tribuens. Voluntas genus est: species sunt fortitudo, modestia: suum cuiq; tribuere, est differentia, quæ à fortitudine & modestia discernitur.

Constans & perpetua uoluntas. Id est: Idæa seu forma, in animo æqua præscribens, nunquam refugiens: sicuti oculis à natura est indita uis, quę colores à se inuicem secernit: Hæc iustitiæ Idæa est immutabilis, certa & perpetua. Vt enim corpus non potest non dolere, cum uulnus accipit: Ita animus perpetuò improbat, quoties alicui ius suum non tribuitur: Item, quàm certus est animus, hanc notionem certam esse ueramq;: Totum maius esse suis partibus: Ita semper sentit iustitiam esse, neminem lædere. Polyphemus familiariter interrogatus, an putet iustitiæ esse deuorare homines, nõ potest non fateri se iniustè id facere. Ius itaq; unicuiq; tribuere, est neminem lædere: Et inde asseritur iustitiam esse, quæ neminem lædit. Plato in 1. de Repub. hanc statuit definitionem, quam tamen uult esse Simonidis, ab eo postea mutatus est Vlpianus iureconsultus in l. Iustitia. ff. & Iustinianus, Institutis de iustitia & iure, in principio.

EXEMPLVM MEMORABILE.

Valerius, lib. 5. cap. 6. De iustitia. Plutarchus in Camillo. Liuius, lib. 5. ab urbe condita. Plinius, cap. 23. uirorum illustrium. Florus, lib. 1. Epitomatum.

Camillo consule Phaliscos circumsedente, magister ludi plurimos & nobilissimos inde pueros uelut ambulandi gratia eductos, in castra Romanorum perduxit: quibus interceptis non erat dubium, quin Phalisci, deposita belligerãdi pertinacia, traditum se nostro imperatori essent. Ea re cognita, senatus censuit, ut pueri uinctum magistrum uirgis cædentes, in patriam remitterentur. Qua

 iustitia

Iustitia animi eorum sunt capti, quorum moenia expugnari non poterant: Namque Phalisci beneficio magis, quàm armis uicti portas Romanis aperuerunt.

Ἀπόφθεγμα.

Plutarchus in Apophtegmatibus Laconicis. Eras. lib. 1. Apophteg:

Anaxandridas cuidam ab eo suspicanti, quamobrem seniores apud Lacedæmonios plures dies sumerent ad cognoscendum in causis capitalibus, & si quis fuerit absolutus, nihil minus sit obnoxius legi. Ideo, inquit, pluribus diebus cognoscunt, quoniam si in capitis discrimine errauerint, non est corrigendi consilij potestas, oportet autem à causa liberatum obnoxium manere legibus, quod fieri potest, ut secundum eandem legem liceat aliquid rectius de reo statuere: Hoc temperamento prouisum est, ne uel occidatur innocens, uel effugiat nocens: Qui quamuis errore iudicum sit absolutus, potest eadem lege denuo conueniri, pœnasque dare legibus.

Γνώμη Græca.

Homerus, lib. 22. uerba Vlyßis ad Eurydeam uetulam, deplorantem procos occisos.

οὐχ ὁσίη κταμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι τοὺς δὲ μοῖρ' ἐδάμασσε θεῶν καὶ σχέτλια ἔργα. Id est:

Hoc lugere nefas, qui dije ultoribus ipsis,
Ob sua dementes perierunt impia facta. Vel sic:
Dignum obseruatu *Non optare uiros fas est, quos ultor Olympus,*
Et meritò perdunt fato simul impia facta.

Plautus in prologo Amphytrionis.

Iustam rem & facilem esse ratam à uobis uolo.
Nam iustè à iustis, iustus sum orator datus:
Nam iniusta à iustis impetrari non decet:
Iusta autem ab iniustis petere insipientia est.

Adagium.

Trutina iustius. δικαιότερον σηκάνης. Doricum prouerbium de ijs, qui insigni incorruptaque sunt æquitate. Dores enim τὴν τρυτάνην, id est, trutinam σηκάνην uocant. Est autem id libræ genus, quo uel minutissimum ponderis momentum sentitur, dignosciturque: atini quoque exactam æqualitatem æquilibrium appellant. Vnde & æqua lance fieri dicitur, quod pari iure fit, citra personarum respectum.

Budæus in Græcis Commentarijs.
Ἐν αἰτίᾳ ποιεῖσθαι Crimina dare. In crimē uertere. Vt crimen obijcere. Crimen deferre.
αἰτίαν ὑπέχειν, Causam sustinere. Cicero ad Atticum, lib. 13.
αἰτίαν ἐπιδέχεσθαι. In se crimen recipere. Agnoscere rem perpetratam, quod & ἀναδέχεσθαι τὸ ἔγκλημα dicitur.

Iusticia est uis ipsa æqui & honesti, qua boni cauere solent, ne alteri faciant, quod sibi fieri nolunt. Huic pudor comes est, qui continere ab omni re hominem solet, quæ etiam si lege permittatur, aut in ea utilitatis species sit, honestati tamen prorsus coniuncta non uidetur.

EXEMPLVM.

Danielis 13. Sabellicus, cap. 4. quarti libri de Iustitia.

Iusta Danielis inquisitio, qua periculum, quod Susannæ intendebatur, in accusatores uertit, inuenitque fraus pœnam, quam pudicitiæ adstruebat, cessitque simulatæ uirtus innocentiæ. Reperit Deus nocentem.

Apophthegma.

Plutarchus in Laconicis Apophtheg.

Erasmus lib. 5. Apophtheg.

Quum Satibarzanes Artoxerxis à cubiculis quiddam minus iustum ab ipso peteret, sentiretque rex illum hoc facere sollicitatum triginta Daricorum milibus, quæstori ærarij sui mandauit, ut Daricorum triginta millia ad se deferret, ea dedit Satibarzani, dicens: Accipe, inquit, ô Satibarzanes: nam hæc tibi quū dedero, non ero pauperior, iniustior futurus, si illa, quæ petebas, fecissem. Cōmentus est rex egregius, ut nec amicum contristaret, nec à iusto deflecteret.

Apologus.

Rusticus equum uacuum, asinumque sarcinulis egregiè onustum, producit ad uiam: defessus asellus equum sibi onera ut adiuuet, orat, si saluum uelit. Negat facturum equus, asellus tandem sarcinæ pondere grauatus, pcumbit, et moritur. Herus omne onus, mortui quoque aselli corium, in equi dorsum reclinat: Quibus cum ille deprimeretur: me miserum, inquit, merito meo sic nunc exerceor, qui dudum laboranti asino opitulari nolui.

Ma.

Morale.

Monemur hac fabula, ut oppressis subueniamus amicis. ortus nostri (inquit Plato) partem sibi patria uendicat, partem amici &c.

Sententia Græca.

Homerus 14. Odyssea.

ὀυ μὲν σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν
ἀλλὰ δίκην τίουσι καὶ αἴσιμα ἔργ' ἀνθρώπων. Id est:
Cœlestes hominum non impia facta tuentur:
Quin plectunt æquamq; ferunt pro crimine pœnam.

ADHORTATIO AD IVSTICIAM.

Verg. 6. Aeneid.

Discite iusticiam moniti, & non temnere diuos.

SENTENTIA PHILOSOPHICA.

Seneca epistola 140. ad Lucilium.

Sacra res iusticia est, quæ alienum bonum spectat, nihil ex se petens, nisi usum sui.

Simile.

In aquam demissa quædam cum sint rectissima, speciem curui præfractiq; uisentibus reddunt: ita si de rebus perperam iudicamus, nostrum est uitium, non rerum.

PROVERBIVM.

Erasmus Chiliadis tertiæ, centuria 5.

Ingredi uiam rectam τὴν ὀρθὴν βαδίζειν ὁδόν. Est nusquam ab honesto & æquo deflectere.

Aenigma.

Ægyptij æquale unicuiq; distribuentem significare uolentes: Strothocamili pennam pingunt: Hoc animal etenim habet undiq; pennas æquales. Ex Hieroglyphicis ori Apollinis Niliaci, lib. 2. Strothocamilus.

Budæus in græcis commentarijs.

αἱρῶ τὴν δίκην. Vinco iudicio. Reum perago: & de actore tantùm dicitur.

ἁλίσκω. Conuinco, corripio, & in carcerem conijcio.

μιᾷ ἁλῶναι ψήφῳ. Vnica sententia damnari.

ἀσεβῶν οὗτος ἥλωκε. Impietatis manifestus est, & damnatus.

Statuæ magistratuum sine manibus.

Traditum est memoriæ, magistratuum statuas à Thebanis ita solere formari, ut sine manibus essent: principum uerò clausis oculis, nimirum eam iusticiæ naturam esse ostendentes, ut incorrupta sit, nec precio, precibusue, aut alienæ ulli uoluptati cedat.

INIVSTICIA ADMINISTRANDA *secundum merita causæ, non sanguinis gradum, affinitatem, nobilitatemq;.*

Ouidius lib. 13. Metamorph.

Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra uocò.
Proposita arma peto, meritis expendite causam.
Nec sanguinis ordo,
Sed uirtutis honos, spolijs quæratur in istis,
Ergo operum, quoniam nudum certamen habetur:
Plura quidem feci, quàm quæ comprendere dictis,
In promptu mihi sit, rerum tamen ordine ducar.

IVSTICIA FONS OMNIS *uirtutis.*

Lactantius lib. 5. de iusticia.

Iusticia est summa uirtus & fons uirtutis, quam non modo philosophi quæsiuerunt, sed poëtæ quoq;, qui priores multò fuerunt, & ante natum philosophiæ nomen pro sapientibus habebantur. Hi planè intellexerunt, abesse hanc à rebus humanis: eamq; finxerunt offensam uitijs hominum cessisse à terra, in cœlumq; migrasse. Atq; ut docerent quid sit iustè uiuere (solent enim præcepta per ambages dare) à Saturni temporibus, quæ illi uocant aurea, repetunt exempla iusticiæ, narrantq; in quo statu fuerit uita humana, dum illa in terra moreretur: Quod quidem non pro poëtica fictione, sed pro uero habendum est. Saturno enim regnante nondum deorum cultibus institutis, nec adhuc ulla gente ad diuinitatis opinionem consecrata, Deus utiq; colebatur. Et ideo non erant, neq; dissensiones, neq; inimicitiæ, neq; bella.

Nondum uesanos rabies nudauerat enses,
Nec consanguineis fuerat discordia nata.

Vt Germanicus Cæsar in Aratæo loquitur carmine. Imò nec alienigeni quidem, neq; ulli omnino gladij, qui nudarentur, fuerunt. Quis enim præsente & uigente iusticia, aut de tutela sui, cum nemo insidiaretur, aut de pernicie alterius cogitaret, cum nemo quicq; concupisceret? Malebant tenui contenti uiuere cultu: ne signare quidem aut partiri limite campum fas erat: quippe cum Deus communem omnibus terram dedisset, ut communem degerent uitam: non ut rabida, & furens auaritia, sibi omnia uendicaret, nec ulli deesset, quod omnibus

Germanicus Cæsar Iusticia.

Cicero in Arato.

Cõmunis terra omnibus data.

T 2

bus nafceretur. Quod poëtæ dictum fic accipi oportet, non ut exiftimemus nihil omnino tunc fuiffe priuati, fed poëtico more figuratum, ut intelligamus tam liberales fuiffe homines, ut natas fibi fruges non includerent, nec foli abfconditis incubarent, fed pauperes ad communionem proprij laboris admitterent.

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant.

Probitas primi æui hominũ. Nec mirum, cum promptuaria iuftorum benignè paterent omnibus, nec auaritia intercipiens beneficia diuina, famem, fitimq́; uulgo faceret: fed omnes æqualiter abundarent, cum habentes non habentibus largè copiofeq́; donarent.

EXEMPLVM.

Camillus Gilinus lib. 6. cap. 5. de iufticia.

Antiochus tertius Afiæ rex, omnibus regni fui urbibus fcripfit: fi quid in literis, quæ eius nomine fcriberentur, effet, quod legibus aduerfum uideretur, crederent ignaro fe eiufmodi literas fcriptas fuiffe, & propterea eis non parerent. Sanctiffimũ profectò uerbum, & quod iufto regi maximè cõueniat: ut quemadmodum ipfe populis præeft, ita ipfi leges atq; æquitatem præeffe intelligatur.

APOPHTHEGMA.

Eraf. lib. 5. Apophthegmatum.

Simonidi petenti ut in negocio quodam fententiam iniuftam pronunciaret Themiftocles: Neq; tu, inquit, bonus poëta fueris, fi præter muficæ modulos caneres: neq; ego princeps bonus, fi contra leges pronunciem.

Iudex incorruptus.

Alexander magnus, cum initio in caufis capitalibus federet iudex, accufatori alterã aurem occludebat. Rogatus, quur id faceret: alteram, inquit, integram feruoreo.

GNOMA GRAECA.

Homerus 2. Odyffea.

ἔιπερ γάρ τε καὶ ἀυτίκ' ὀλύμπιος
ὀυκ ἐτέλεσσεν ἔκ τε καὶ ἄψε τέλει σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν. Id eft:

Iuppiter haud quamuis fubitò fit criminis autor,
Fœnore poft illud longè grauiore recenfet.

LATINA.

Cæfar in commentarijs.

Confueuére dij immortales, quo grauius homines ex mutatione rerum doleant, quos pro fcelere eorum ulcifci uelint, ijs fecundiores interdum res ac diuturniorem impunitatem concedere.

DE AVREA AETATE.

Ouid. lib. 1. Metamorphofeos.

Aurea prima fata eft ætas, quæ uindice nullo
Sponte fua fine lege fidem, rectumq́; colebat.
Pœna metufq́; aberant, nec uerba minantia fixo
Aere ligabantur, nec fupplex turba timebat
Iudicis ora fui, fed erant fine iudice tuti.
Nondum cæfa fuis, peregrinum ut uiferet orbem,
Montibus in liquidas pinus defcenderet undas.
Nullaq́; mortales, præter fua littora, norant,
Nondum præcipites cingebant oppida foffæ,
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non enfis erat, fine militis ufu
Mollia fecuræ peragebant ocia gentes.
Ipfa quoq; immunis, raftroq́; intacta, nec ullis
Saucia uomeribus, per fe dabat omnia tellus,
Contentiq́; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanaq́; fraga legebant,
Cornaq́;, & in duris horrentia mora rubetis,
Et qui deciderant, patula Iouis arbore glandes.
Ver erat æternum, placidiq́; tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos fine femine flores.
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renouatus ager grauidis canebat ariftis,
Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
Flauaq́; de uiridi ftillabant ilice mella.

VALERIVS, *lib. 1. cap. 2. de neglecta religione.*

Lento gradu ad uindictam fui diuina procedit ira, tarditatemq́; fupplicij grauitate compenfat.

ADAGIVM.

Erafmus Chiliad. 3. centuria 6. Prienenfis iufticia.

Πριηνὺς δίκη. Id eft: Prienenfis iufticia. Suidas oftendit conuenire, cum fignificamus aliquem in iudicando plurimum excellere. A Biante Prienenfi fumptum, cuius integritas in iudicandis caufis in prouerbium abijt, ut dicatur, Δικάζειν Βίαντος τοῦ πριηνέως κρείσσων: Id eft: In iudicando præftantior Biante Prienenfi. Citatur ex Hipponacte Iambographo, à Strabone lib. Geo. 14. & in uita Biantis à Diogene Laërtio.

VOCABVLA.

καταγινώσκω σου θάνατον. Morte te mulcto.

κατέγνωσταί σου θάνατος. Rei capitalis damnatus es, & ultimo fupplicio.

κατα-

κατεγνωκὼς ἑαυτῷ Dicitur quem facti sui pœnitet, uel qui factum suum improbat.

IVSTICIAM VIRI IVSTI *ac æqui obseruantes.*

Ripheus Troianus fuit quispiam, quẽ Vergilius lib. 2. Æneid. iustissimum fuisse ait his uerbis.

Cadit & Ripheus iustißimus unus
Qui fuit in Teucris, & seruantißimus æqui.

Idem lib. 3. ait, Galesum fuisse quendam in terra Italiæ iustissimum.

De Emathione, Ouid. lib. 8. Metamorph.
Emathion æqui cultor, timidusq; deorum.

Idem, lib. 6. Metamorph. de Ericteo sic meminit.
Sceptra loci rerumq; capit moderamen Ericteus:
Iusticia dubium est, ualidisne potentior armis.

Hermes Aegyptius tanta fuit æquitate & iusticia, ut cum quid emeret, iustum semper exolueret precium, cariusq; emerit, quàm uenditor æstimaret.

Bocchyris rex fuit Ægyptiorum, adeò incorruptæ in iudicandis litibus iusticię, ut si quem magnoperè iustum significare uellent, Bocchyrim appellarent: Autor Suidas, & Erasmus in Chiliadibus.

De Chirone.
Germanicus in Arato.
Hic erit ille pius Chiron, iustißimus omnes
Inter nubigenas, & magni doctor Achillis.

Aristophanes Messenius quosdam ex socijs interfecit, quòd puellas uirgines stuprare uoluissent. Maris Philosophus ex Laodicæa.

Philippus Macedo cum in tribunali dormitans, aduersus Machetam quendam pronunciasset: ubi uigilantior factus, cognouit factam Machetæ iniuriam, non rescidit quidem iudicium, sed iniustam ipse exoluit mulctam.

Idem rogatus ab Harpalo, ut Cratetam eius familiarem iudicio liberaret: Eum, inquit, rectius est, quàm nos ob ipsum malè audire.

Aristides ab incorrupta æquitate, iusti cognomen apud Athenienses meruit.

Idem interrogatus, quid esset iusticia: Nihil, inquit, alienum desiderare.

Erasmus in Chiliad.

Biantis Prienei integritas in iudicandis causis sequenti prouerbio locum fecit: Prienensi pollere iusticia. Πριήνη δίκη.

Alexander Seuerus imperator tanta fuit æquitate, ut nullas unq; sanciret leges, nullam constitutionem sacraret sine uiginti iuris peritissimis, & doctissimis, ac sapientissimis uiris, nec in ulla re iudicium ferret, quin prius iret per sententias singulorum, & scriberetur quid quisq; dixisset. Cum de iure aut negocijs tractabat, solos adhibebat doctos & disertos: Si de re militari, milites ueteres et senes: Si unquam furem uidisset iudicem, paratum habebat digitum, ut illi oculum erueret, tanto odio prosequebatur iudices, qui furtorum fama laborassent, ut si eos casu aliquo uideret, commotione animi choleram stomacho euomeret, toto uultu inardescẽte. Autor est Lampridius in eius uita.

Titus Manilius iuris Pontificialis peritus iudex, inter Macedonas accusatores & filium constitutus, audita causa ita pronunciauit: Quum probatum sit Silanum filium meum pecuniam accepisse, ipsum repudio, & ꝑle mea indignũ iudico, ꝑtinusq; à cõspectu meo abire iubeo.

Camillo Phaliscos obsidenti, ludimagister liberos Phaliscorum tanq; spaciãdi causa extra murum eductos, tradidit, dicens: Repetendis obsidibus ciuitatem imperata facturam. Camillus non solùm spreuit perfidiam, sed magistrum, reuinctis post terga manib⁹, pueris dedit uerberandum, & ad parentes cum plagis reducendũ. Phalisci ob hanc iusticiã sponte deditionem fecerunt.

Claudianus in Ruffinum.
Ductosq; Camillus
Trans murum pueros, obsessæ reddidit urbi.

Timochares, seu, ut alijs placet, Nicias Pyrrhi Epyrotarum regis medicus, cum ad Fabricium accessisset, promisissetq; pacta mercede præministraturum Pyrrho uenenum: Fabricius non tantùm auersatus est facinus, sed etiam Pyrrhum hostem literis monuit, ut à domesticis caueret insidijs. Autor est Valerius Ancias apud Gellium 7.

Claudianus, lib. 3. in Ruffinum.
Romani scelerum semper spreuére ministros.
Noxia pollicitum domino miscére uenena.
Fabricius rerum nudata fraude remisit:
Infesto quem Marte petit, bellumq; negauit
Per famuli patrare nefas.

VARIAE DEFINITIONES, ITEM *& effectus atq; officia iusticiæ.*

Hierax in lib. de iusticia.

Agedum uideamus, quid plerisq; uideatur de iusticia: Sunt igitur qui ipsam habitum esse dicant animæ, muneribus incorruptum, & quantum unusquisq; possit, coniectantem. Alij habitum animæ definiunt, qui neq; superiori, neq; inferiori fortunæ plus minusúe tribuat, sed æqualitatem omnibus seruet. Videntur autem mihi priores quidem admirari illum, qui alienas pecunias non concupiscat, & quod unusquisq; possit obseruet, si quibus præficiatur. Posteriores illum magnifacere apparent, qui non maiori fortunæ plus attribuat, sed omnes eisdē rebus dignetur. Sed si quispiam prædicta quidem teneat, in alijs autem iniustissimus sit: nam si pecunias rapiat, desideret aliena, iniurius & luxuriosus sit circa uoluptates, his, inq̃, malis si plenus sit, poteritne iustus esse? Quod si etiam omnes eisdem rebus dignos æstimet, ut si eodē honore & temperantem, & luxuriosum prosequatur, & insipientem & prudentem, quo pacto non imprudens, iniustusq; fuerit.

Aristoteles in libello de uirtutibus.

Δικαιοσύνη δέ ἐστιν, ἀρετὴ ψυχῆς διανεμητικὴ τῶν κατ' ἀξίαν. Id est: Iustitia est uirtus animi, qua tribuitur, quod cuiq; par est.

Iustitiæ est distributiuum esse eius, quod est secundum cuiusq; dignitatem, & tueri patrias consuetudines, & instituta, & seruare scriptas leges, & ueridicum esse in controuersijs, & stare conuentionibus. Est aūt prima iusticiarum, aduersus Deos, proxima in dæmones, deinde in patriam & parentes, deinde erga defunctos, in quibus est pietas, uel pars iusticiæ, uel eius comes. Sectatur autem iusticiam & sanctitas, & ueritas, & fides, & uitiorum odium. Multa Aristoteles de iusticia & iniustitia, in 5. Ethicorum.

SENTENTIAE VEL GNOMAE DE *iustitia, ex Græcis autoribus decerptæ.*

Incertus autor.

ὄμμα δίκης καθορᾷ πάντα τὰ γινόμενα. Id est:
Oculus iustitiæ omnia, quæ fiunt, inspicit.

Euripides.

Δίκη γὰρ οὐκ ἔνεστ' ἐν ὀφθαλμοῖς βροτῶν. Id est
Iusticia non est in oculis mortalium.

Sophocles in Halæis.

τοῖς γὰρ δικαίοις ἀντέχειν οὐ ῥᾴδιον. Id est:
Iusto resistere non est facile.

Euripides.

Κέκτησο δ' ὀρθῶς ἄνευ ψόγου,
καὶ μικρὰ σώζου τῇ δίκῃ ζῶν ὡς ἀεί. Id est:
Poßideto res tuas iure, sine reprehensione:
Et in humili sorte maneto, semper cum iusticia coniuncta.

Idem in Hecuba.

ἐσθλοῦ γὰρ ἀνδρὸς τῇ δίκῃ θ' ὑπηρετεῖν.
καὶ τοὺς κακοὺς δρᾶν πανταχοῦ κακῶς ἀεί. i.
Boni uiri officium est iusticiæ inseruire,
Et malos ubiq; semper afficere malis.

Sophocles in Aiace.

μηδ' ἡ βία σε μηδαμῶς νικησάτω
τόσον δ' μισεῖν ὥστε τὴν δίκην πατεῖν. Id est:
Ne te uiolentus animus ullo modo cogat
Odisse quenquam tantoperè, ut iusticiam conculces.

Euripides in Theseo.

κρεῖσσον δὲ πλούτου καὶ πολυχρύσου χλιδῆς
ἀνδρῶν δικαίων κ' ἀγαθῶν πειρουσίαι. Id est:
Potiores sunt diuitijs, & luxuria affluente auro,
Bonorum uirorum & iustorum conuersationes.

Menander Comicus.

Δίκαιος ὢν ἧς τῷ τρόπῳ χρήσῃ νόμῳ,
χρηστοῦ πρὸς ἀνδρὸς μηδὲν ἐννόει κακόν:
δίκαιος ἀδικεῖν οὐκ ἐπίσταται τρόπος. Id est
Si iustus fueris, mores habebis tanquam leges,
De probo uiro mali nihil cogites.
Iusti mores iniuriam facere nesciunt.

Senarij ex Græcis translati.

Viri iusti fructus non perit.
I rectam uiam, si iustus es.
Vitæ iustæ bonus sit exitus.
Iustus esto, ut iusta etiam consequaris.
Iustus esse malis, quàm benignus.
Iusta faciens, Deum auxiliatorem consequeris.
Iudicare uelis iusti respectu non utilis.
Mores iusti possessio preciosissima sunt.

Menander.

ἐν παντὶ δεῖ καιρῷ τὸ δίκαιον ἐπικρατεῖν. Id ē
Cum tempore, quod iustum est, uincere debet.

Euripides.

εἷς τοι δίκαιος μυρίων οὐκ ἐνδίκων
κρατεῖ, τὸ θεῖον τήν δίκην τε συλλαβών. Id est:
Vnus iustus infinitos non iustos
Vincit, Deo & iusticia adiuuantibus.

Idem.

φεῦ φεῦ τὸ νικᾶν τὰ δίκαι' ὡς καλὸν γέρας
τὰ μὴ δίκαια δ' ὡς ἁπανταχοῦ κακόν. Id est:

Papæ

Papè quàm ualde pulchrum est uincere iure,
Iniustè autem, quàm ubiq; malum est.

Antiphon.

ὁ μηδὲν ἀδικῶν, οὐδενὸς δεῖται νόμου, id est,
Qui nemini facit iniuriam, non indiget ulla lege.

Menander in Citharistis.

Εἰ τοὺς ἀδικηθέντας πάτερ φεύξομεθα,
τίσιν ἂν βοηθήσαιμεν ἄλλοις ῥαδίως, Id est:
Si affectos iniuria ô pater fugerimus,
Quibus num facile alijs feremus opem?

Philemon in Palamede.

τοῦ γὰρ δικαίου καὶ βροτοῖσι καὶ θεοῖς
ἀθάνατος ἀεὶ δόξα διατελεῖ μόνου, id est:
Iustitiæ tum apud mortales, tum apud Deos
Immortales perpetuò gloria solius perdurat.

Idem.

τὸ μηδὲν ἀδικεῖν καὶ φιλανθρώπους ποιεῖ, id est:
Nihil iniuriari parit humanitatem.

Idem.

Ἀνὴρ δίκαιός ἐστιν οὐχ ὁ μὴ ἀδικῶν,
ἀλλ' ὅστις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται
οὐδ' ὃς τὰ μικρὰ λαμβάνειν ἀπέσχετο,
ἀλλ' ὃς τὰ μεγάλα καρτερεῖ μὴ λαμβάνειν
ἔχειν δυνάμενος καὶ κρατεῖν ἀζημίως,
οὐδ' ὃς γε ταῦτα πάντα διαθηρώμενος,
ἀλλ' ὅστις ἄδολον γνησίαν τ' ἔχων φύσιν,
εἶναι δίκαιος κοὐ δοκεῖν εἶναι θέλει, Id est
Vir iustus est, non, qui non facit iniuriam,
Sed qui cum iniuriam possit, non uult tamen:
Nec qui à paruis capiendis abstinuit,
Sed qui magna sustinet non accipere,
Quamuis habere queat, & possidere sine periculo:
Nec qui ista facit omnia, ut gloriam uenetur,
Sed qui syncero & candido præditus ingenio,
Esse iustus, non modo uideri, uult.

Aeschylus.

ἀπάτης δικαίας οὐκ ἀποστατεῖ θεός, Id est:
A fraude iusta non alienus est Deus.

Plato.

Ne dubita, si aurum quidem inquirendum proponeretur, nũquàm alterum alteri sponte concessurum in inquisitione, & inuentionem eius perditurum. Cũ autem inuestiganda sit iustitia, res auro lõgè preciosior, an non absurdum est tam temere alios alijs inuicem cedere, non autem unumquemq; id studere, ut sibi in primis studeat?

Agesilaus.

Ἀνδρείας μὲν γὰρ οὐδὲν ὄφελος μὴ παρούσης δικαιοσύνης: εἰ δὲ δίκαιοι πάντες γίνοιντο μηδὲν ἀνδρείας δεήσεσθαι, Id est:

Fortitudinis quidẽ absente iustitia nullus est usus: at si omneis iusti fierent, fortundine nihil indigeremus.

Socrates contra Sophistas.

καὶ μηδεὶς οἰέσθω με λέγειν ὡς ἔστι δικαιοσύνη διδακτόν: ὅλως μὲν γὰρ οὐδεμίαν ἡγοῦμαι τοιαύτην τέχνην εἶναι, ἥ τις κακῶς πεφυκόσι πρὸς αὐτὴν δικαιοσύνην ἂν ἐμποιήσειεν, Id est:

Nemo autem me dicere censeat, iustitiam acquiri doctrina: prorsus enim nullam huiusmodi artem esse puto, quę iustitiã in illis ingenijs parere queat, quæ infeliciter ad ipsam nata sunt. Iustitia nõ est ars aut scientia.

Demosthenes.

ἄξιον τούτους ἐπαινεῖν τῶν ἀνθρώπων, οἳ μηδεμίαν ὠφέλειαν προαιροῦνται τοῦ δικαίου, χρήματα μὲν γὰρ ἔστι κτήσασθαι, δόξαν δὲ χρημάτων οὐ ῥάδιον πρίασθαι, Id est:

Homines illi sanè laudari merẽtur, qui nullã utilitatẽ iusto præferunt: pecunias enim non adeo difficulter comparare licet: bonam autem famam pecunijs redimere non facile licet. Fama non redimitur pecunijs.

Plato.

πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης & τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, ἀλλ' οὐ σοφία φαίνεται, Id est:

Sciẽtia quęuis à iustitia & reliqua uirtute seiuncta, calliditas, non autem sapientia uidetur esse.

Democritus.

ἀγαθὸν οὐ τὸ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλὰ τὸ μηδὲ ἐθέλειν, Id est:
Bonum est, non iniuriam non facere, sed ne uelle quidẽ,

Idem.

Μοῦνοι θεοφιλέες ὅσοις ἐχθρὸν τὸ ἀδικεῖν, Id est:
Soli Deo chari sunt, qui iniurias oderunt.
Πιττακὸς ἔφη. ἡδονὴ σὺν τῷ καλῷ, δικαία, id est. Pittacus.
Honesta uoluptas iusta est.

Aristides ille iustus interrogatus, quid esset iustum, aliena non concupiscere, respondit.

Plato in Protagora.

Equidem mea sententia iustitiam esse sanctam, & sanctitatem iustam esse dicã. Arbitror enim te permissurum, ut pro te illud ipsum respondeam, quod uidelicet aut idem sit iustitia, quod sanctitas, aut inuicem quàm simillima: ut maximè omnium, qualis iustitia, talis sanctitas, & qualis sanctitas, talis iustitia sit.

Iamblichus, ex epistola ad Anatolium, de iustitia.

Qui ad iustitiam perducitur, hic ad

Iustitia in se uirtutes complectitur omnes.

omnium finem uirtutum & uniuersarum collectionem, in qua cunctæ comprehẽ-sim insunt, ut uetus est dictum, peruenire poterit.

Ibidem.

Distributio in humana uita secundum cuiusq; dignitatem operum & bonorum & aliarum rerũ, quæ singulis cõueniunt, iustitiam, quæ ad hominum uitam pertinet, constituit: Proinde opera studiaq; illa iustitiæ propria sunt, quæ liberaliter ac facile in cõuentibus cõmercijsq; uersantur, & quæ familiariter, benignè, ac utiliter fiunt: deniq; actiones prohibent noxias, utilium uero totam cõstitutionem decentem moliuntur.

Epictetus in Enchiridio.

Sicut uera trutina neq; à bona & concinna corrigit, neq; per falsum examinatur: sic etiã iustus iudex, neq; à iustis castigatur, neq; apud iniustos iudicatur.

Iustitia non solum alijs, sed & sibi ipsi etiam utilis esse solet.

Idem.

Vt rectum non eget recto, ita neq; iustum iusto.

Idem.

Ne prius in alio tribunali iudicaueris, quàm ipse coràm iustitia iudicatus fueris.

Idem.

Εἰ βούλει τὰς κρίσεις δικαίας ποιεῖσθαι, μηδένα τῶν δικαζομένων ἢ δικαιολογούντων ἐπιγίγνωσκε, ἀλλ' αὐτὴν τὴν δίκην, Id est:

Si iudicia rectè proferre uoles, nullum contendentium & causam dicentium, sed ipsam causam cognoscas.

Idem.

ἥκιστα πταίσεις ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἐὰν αὐτὸς ἐν τῷ βίῳ ἄπταιστος διατελῇς, Id est:

Minimè in iudicijs delinques, si ipso in uita tua delicta caueris.

Idem.

Melius est sentẽtia iustè pronunciata, reprehendi ab eo, qui merito suo damnatus est, quàm si iniustè iudicaueris, iure à natura uituperari.

Idem.

Καθάπερ ἡ τὸν χρυσὸν δοκιμάζουσα λίθος οὐκέτι κ' αὐτὸ πρὸς τοῦ χρυσοῦ δοκιμάζεται, οὕτω καὶ ὁ τὸ κριτήριον ἔχων, Id est:

Lydius lapis.

Quemadmodum Lydius iudicat aurũ, non autem uicissim ab auro examinatur: sic & homo, qui iudicandi facultate pollet.

Diogenes.

Iustitia multam adfert animo tranquillitatem: Neminem enim timentem, nec apud ullum erubescentem uiuere, uoluptas quædam est, & quasi sufficiẽtia siue perfectio uitæ. Cæterum qui iustitiam animo complectitur, non solum alijs utilis est, sed etiã ipse sibi: nõ enim conabitur ulla ex parte seipsum offendere, neq; ullius sibi doloris, aut morbi autor erit: sed naturæ instrumenta sensibus destinata, Deos existimãs esse, iustè ipsis utetur: & ne quid supra ipsorum uires agat, maximè cauebit, uoluptatem, utilitatemq; ex eis capiẽs. Etẽ ab auditu, uisu, alimentis & Venere cõtingunt uoluptates ei, qui se ipso iustè usus fuerit. Pericula uero, etiã circa maximi momenti & omnino necessarias res, quãdoq; contingunt. An non uidisti quosdam noctes diesq; animo perturbatos, in mare tãdem se temere præcipitasse?

IVSTITIA LONGE PRAECIO-*sior est omnibus diuitijs ac opibus.*

Lycurgus legislator.

Ζηλωτὸν ἴσως ὁ πλοῦτος: τίμιον μὲν τοι καὶ θαυμαστὸν ἡ δικαιοσύνη. Id est:

Diuitiæ forsan magna ęmulatione desiderabiles sunt: sed iustitia preciosa & admirabilis res est.

Demosthenes 2. Olynthiaca.

Quemadmodum domus & nauigij & aliorum huiusmodi partes inferiores, firmissimas oportet esse: sic & actionũ initia, fudamẽtaq; uera & iusta cõuenit esse.

Nicolaus de collectione morum.

In Pædalijs Indica gente, nõ sacerdos, sed qui præsentium prudẽtissimus fuerit, sacris pręficitur: petit autem semper à dijs nihil aliud, quàm iustitiam.

Plato in Theæteto.

Deus nullo uspiam modo iniustus est: sed planè iustissimus. Nec ei similius inueniri potest quicquàm, quàm qui inter uos iustissimus fuerit.

Polus Pythagoricus in libro de iustitia.

Iustitia inter homines uidetur mihi mater & nutrix cæterarum uirtutum appellanda: nam sine illa neq; temperantẽ, nec prudentẽ, neq; fortem esse quẽquàm fieri potest: quippè harmonia & concordia

cordia totius animæ est cũ concinnitate.

Fiet autem eius utilitas euidentior, si alios habitus considerauerimus, utpote qui particularem solum sui usum, & ad unum quempiam præbeant. Iustitia uerò utilitatẽ in multitudine, & uniuersas rerum comprehẽsiones præstat, siquidẽ in mundo principatum omnem obtinens.

Prudentia uocatur & harmonia, & cõstitutio generis cuiusdam Deorum, qui ipsam ita disposuerunt: in ciuitate autem pax & ęquitas meritò nominatur: in domo autem hæc est uiri & uxoris concordia mutua: item famulorum in heros beneuolentia: dominorum autem erga famulos benigna curatio, in corpore autẽ sanitas & perfectio membrorum, quę, tãquàm præcipua, cunctæ animantes maximè diligunt. Cæterum in anima est sapientia, quæ per sciẽtiam & iustitiam hominibus comparatur: cum igitur hęc uirtus totũ simul ac partes singulas ita moderetur, & in concordia conseruet, quomodo non mater & nutrix tum uirtutum tum rerum omnium communi iudicio dici deberet?

Exempla bellorum, uictoriæ, & triumphorum iustorum uirorum contra impios. Gen. 14.

Capto Loth cognato Abraham à quatuor regibus gentium, Abrahamus inito fœdere cum Eschol & Aner, numerauit expeditos uernaculos trecentos decẽ & octo, & persequutus est quatuor reges usq; Dan. Et diuisis socijs irruit in eos, & percussit eos, & persecutus est eos usque Heba, reduxitq; omnem substantiam, & Loth fratrem suum cum substãtia illius, mulieres quoq; & populum.

Genes. 34.

Simon & Leui fratres Dinæ, gladijs ingressi urbem Sichimorum confidẽter, cum iam essent in extremo dolore ciues propter circumcisionem, interfectis omnibus masculis, Hemor & Sichem principes urbis interfecerunt, quibus occisis, irruerunt super occisos cæteri filij Iacob, & depopulati sunt urbem, in ultionẽ stupri cuncta uastantes, quæ in urbibus, & agris erant.

Exod. 2. cap.

Moses egressus ad fratres suos, cum uidisset afflictionem eorum, & uirũ Aegyptium percutientem quendã de Hebræis fratribus suis, circumspexissetq; huc atq; illuc, percussum Ægyptium abscondit sabulo.

Exod eod. c.

Idem cum uidisset pastores eijcere filias sacerdotis Madian à fonte, defensis puellis, adaquauit oues earum.

Exod. 17.

Cum uenissent in Raphidiem filij Israël expugnaretq; eos Amalec, ascẽdit Moses in mõtem, & cum leuaret manus, uincebat Israël: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec.

Num. 21.

Idem cum se uoto obligassent duo filij Israël, si tradidisset Cananeum in manu eorum, quod deleturi essent urbes eius, dominus exaudiẽs preces eorum, tradidit illum, quẽ interfecerunt, subuersis urbibus eius, uocantes nomen loci illius Horma, id est, Anathema.

Numeri, eod.

Seon Rex Amorreorum cum pacificè esset interpellatus, ut pateret transitus filijs Israël per terram suam, atq; ille consentire noluisset, percussus est in ore gladij, & possessa est tota terra eius.

Numeri 31.

Duodecim millia uirorum expeditorum ad pugnam filiorũ Israël, deleuerunt totum regnum Balac Regis Madianitarum, & ne unus quidem cecidit de filijs Israël: & tulerunt substantias eius, & omneis masculos interfecerunt. Reliqua lege apud Brunfelsium lib. 5. de uiris illustribus.

AVARITIA. ἈΔΙΚΊΑ, ΦΥΛΑΡΓΥΡΊΑ ΚΑῚ πλεονεξία.

Euripides in Heraclide.

Πάλαι ποτ' ἐστὶ τοῦτο μοὶ δεδογμένον,
ὁ μὲν δίκαιος τοῖς πέλας πέφυκ' ἀνήρ,
ὁ δ' εἰς τὸ κέρδος λῆμ' ἔχων ἀνειμένον
φίλοις τ' ἄχρηστος, καὶ συναλλάξαι βαρύς, Id est,
Equidem hanc sententiam iam olim approbaui,
Quod uir iustus natus sit in proximi commodum:
Contra cuius animus inclinatus est in lucrum,
Et amicis inutilis est, & difficilis in commercijs.

Menander.

Πλεονεξία μέγιστον ἀνθρώποις κακόν:
οἱ γὰρ θέλοντες προσλαβεῖν τὰ τῶν πέλας,
ἀποτυγχάνουσι πολλάκις νικώμενοι
τὰ δ' ἴδια προστιθέασι τοῖς ἀλλοτρίοις, Id est:
Auaritia mortalibus est maximum malum:
Nam qui suis aliena quoq; uolunt adijcere,
Hi sæpius uicti sua spe frustrantur,
Adduntq; alienis, quæ prius erant propria.

Diphilus.

Εἰ μὴ τὸ λαβεῖν ἦν οὐδὲ εἷς πονηρὸς ἦν,
φιλαργυρία τοῦτ' ἐστὶν ὅταν ἀφεὶς σκοπεῖν
τὰ δίκαια, τοῦ κέρδους διὰ παντὸς δοῦλος ᾖ. i.
Accipere si non esset, nullus foret malus.
Istud est auaritia, cum neglecta consideratione
Iusti, quauis in re lucro seruieris.

Menander.

Λέγεις ὅσ' ἂν λέγῃς, ἕνεκα τοῦ λαβεῖν λέγεις. i.
Dicis, sed quicquid dicis, accipiendi caussa dicis.

Euripides in Ixione.

Ὅστις γὰρ ἐπὶ τὸ πλέον ἔχειν πέφυκ' ἀνήρ,
οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον οὐδὲ βούλεται,
φίλοις τ' ἄμικτός ἐστι καὶ πάσῃ πόλει, Id est:
Quisquis ambitiosum & auarum ingenium habet,
Nihil ille iustum sapit, neq; cupit,
Difficilisq; est amicis, & toti ciuitati.

Hesiodus in operibus.

χρήματα δ' οὐχ ἁρπακτὰ θεόσδοτα πολλὸν ἀμείνω: Id est,
Pecuniæ non raptæ, sed datæ diuinitus, multò sunt potiores.

Ibidem.

Νήπιοι οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός,
οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ, Id est,
Dimidium ignorant stulti magis utile toto,
Maluaq; quos usus, quos hastula regia præbet.

Idem.

Μὴ κακὰ κερδαίνειν, κακὰ κέρδεα ἶσ' ἄτῃσι. i.
Turpia lucra fuge, nam sunt æqualia damnis.

Pindarus Lyricus.

Ἀλλὰ κέρδει καὶ σοφία δέδεται, Id est:
Vincta etiam sapientia lucro.

Euripides in Danae.

Κρείσσων γὰρ οὐδεὶς χρημάτων πέφυκ' ἀνήρ,
πλὴν εἴ τις ὅστις δ' οὗτός ἐστιν οὐχ ὁρῶ, Id est:
Nullus est, quem non uincant pecuniæ,
Nisi forte quispiam, quem ego quisnam sit haud uideo.

Menander in Leucadia.

Ὅστις ὑπέχει χρυσίῳ τὴν χεῖρα κἂν μὴ φῇ, πονηρὰ βούλεται, Id est,
Quicunq; manum auro supponit, ille, quamuis non dicat, mala consilia molitur.

Antipho.

Τὰ πονηρὰ κέρδη, τὰς μὲν ἡδονὰς ἔχει
μικράς, ἔπειτα δ' ὕστερον λύπας μακράς, Id est:
Lucra malè quæsita, uoluptates quidem pariunt
Breues, longam uerò deinde tristitiam.

Euripides in Ino.

Βίᾳ νυν ἕλκετ' ὦ κακοὶ τιμὰς βροτοί
καὶ κτᾶσθε πλοῦτον πάντοθεν θηρώμενοι,
σύμμικτα μὴ δίκαια καὶ δίκαι' ὁμοῦ,
ἔπειτ' ἀμᾶσθε τῶνδε δύστηνον θέρος, Id est:
Ite nūc ô mali homines, parate uobis honorē per uim,
Et contrahite diuitias undecunq; uenantes,
Per fas simul atq; nefas:
Deinde messem ipsorum infelicem metite.

Menander in Adelphis.

Ἔργον εὑρεῖν συγγενῆ πένητός ἐστιν:
οὐδεὶς γὰρ ὁμολογεῖ αὐτῷ προσήκειν,
τὸν βοηθείας τινὸς δεόμενον,
αἰτεῖσθαι γὰρ ἅμα τι προσδοκᾷ, Id est:
Difficile fuerit inuenisse pauperi cognatum:
Nullus enim fatetur ad se pertinere
Illum, auxilio qui egeat aliquo,
Nimirum statim aliquid à se postulandum metuens.

Sophocles in Tereo.

Φιλάργυρον μὲν πᾶν τὸ βάρβαρον γένος, Id est:
Auarum est omne genus Barbarorum.

IVDEX

IVDEX est uir bonus, iurisdicẽdi & æquitatis peritus, ad id muneris publica autoritate uocatus. Claudius Cantiūcula de officio iudicis li. 9. qua autoritate nitatur iudex, ibidem cap. 8. Quos & quę sint iudicum species, lib. 1. cap. 2.

Ordinarius iudex est, qui iurisdictionem iure suo, nõ alieno beneficio habet. Vel ex sententia Iuliani & Papiniani is dicitur, qui natiuam non datiuam modo iurisdictionem habet, hoc est, qui eã iure magistratus, non mandato speciali obtinet. Vel uocatur ordinarius apud quem legis actio est: ex definitione Modestini, & Vlpiani uerbis.

Ordinariorum omnium non æqualis est natura, potestas, aut iurisdictio: quidam enim maius, quidam minus imperium, aut etiam simplicem habent iurisdictionem.

Iudex delegatus est is, qui iurisdictionẽ non suo iure, sed alieno beneficio habet: Horum quidẽ alij à fortuna, seu culmine imperiali dati, simplici alij appellatione principis delegati, quidam ex sacra iussione dati, quidam pedaneo. De quibus Cantiuncula affatim refert.

D. Augustinus 14. q. 3. c. quamuis.

Non ideo debet iudex uendere iustum iudicium, aut testis testimonium uerum, quia uendit aduocatus iustũ patrociniũ, iurisperitus uerum consiliũ: illi em̃ inter utrãq; partem ad examen adhibentur: isti ex una parte consistunt. Cum autem iudicia & testimonia, quæ nec iusta, nec uera sunt, uendendo iniqua & falsa, uendũtur multo sceleratius, utiq; pecunia sumitur: quia scelerate etiam, quamuis à uolentibus datur.

Idem contra Macedonum.

Iusti est incedere recta intentione: Iudicis autem est iudicare recto & iusto ordine: Modus rogandi iudicem est, ut faciat, quod salua fide facere potest.

Hieronymus sup. epistolam ad Galatas et habetur 23. q. 3. ca. Iudex.

Iudex non est autor sceleris homines uincendo.

Ibidem.

Homicidas, sacrilegos, & fœneratores punire non est effusio sanguinis.

D. Ambrosius 3. q. c. Iudicis.

Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, & proposito domesticæ uoluntatis: sed iuxta leges & iura pronunciat, statutis iuris obtemperat, & æquitatis: Non indulget propriæ uoluntati, nihil præparatum, & meditatum de domo defert, sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se natura habet, decernit, obsequitur, legibus non aduersatur, examinat causę merita, non mutat. Discite iudices sęculi, quem in iudicando tenere debeatis affectum, qu am societatem, quam sobrietatẽ, quam synceritatem.

Euertunt recta iudicia pecuniæ. Ecclesiasti. 20.

Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi capistro frenant, ne uitia castigare possint.

Rhythmicos.

Excæcant oculos data, munera sæpe sophorum,
Iniiciunt labijs dura lupata suis.
Libera iudicij non possunt promere uerba,
Nec reprobare queunt, quæ reprobanda uident.

Esaiæ 5. cap.

Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponẽtes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarũ in dulce, & dulce in amarum. Væ qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo.

In uersus sententia posterior redacta:
Ex eiconibus mortis.
Væ nimium uobis, qui iustificatis iniquum,
Erigitisq; malos, deprimitisq; bonos.
Donaq; sectantes fallacis inania mundi,
Iustitiæ uerum tollere uultis iter.

Item cap. 10.

Væ qui condunt leges iniquas: & scribentes, iniustitiã scripserũt, ut opprimerent pauperes in iudicio, ut uim facerent causę humilium populi mei, ut essent uiduæ pręda eorũ, & pupillos diriperent.

Item 59. cap.

Conuer-

Conuersim & retrorsim iudicant: & iustitia lōge stetit: quia corruit in plateis ueritas.

Hieremiæ 5.

Causam uiduæ non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt. Num quid super his nō uisitabo, dicit Domin⁹? aut super gentem huiuscemodi non ulciscitur anima mea?

Ibidem 22.

Facite iudicium & iustitiam: & liberate ui oppressum de manu calumniatoris: & aduenam, pupillū, & uiduam nolite contristare, neq; opprimere iniquè, & sanguinem innocentē ne effundatis in loco isto.

Officium iudicis boni & Christiani.

Exodi cap. 23.

Ne sequeris turbam ad faciendum malum: neq; in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut à uero deuies. Pauperis quoq; non misereberis in iudicio.

Ibidem.

Non declinabis in iudicium pauperis, insontem & iustum non occides, nec accipies munera, quę excæcant etiam prudentes, & subuertūnt uerba iustorum.

Leuitici 19. cap.

Non facies, quod iniquum est, neque iniustè iudicato. Non consideres personam pauperis, nec honores uultum potentis. Iustè iudica proximo tuo.

Noli facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura &c.

Deuteronomij 1.

Audite illos, & quod iustum est iudicate: siue ciuis sit ille, siue peregrin⁹. Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis & magnum.

Ibidem 16.

Iudices & magistratus constitues in omnibus portis tuis, quos dominus Deus tuus daturus est tibi, ut iudicēt populum tuum iusto iudicio.

Non accipies personam, nec munera, quia munera excæcant oculos sapientū, & mutāt uerba iustorum. Iustè, quod iustum est, persequeris, ut uiuas, & possideas terram, quam dominus Deus tuus daturus est tibi.

Deutero. 24.

Non occidentur patręs pro filijs, nec filij pro patribus: sed unusquisq; pro peccato suo morietur.

4. Regum 14.

Non peruertes iudiciū aduenæ, & pupilli, & uiduæ: & dicet omnis populus. Amen. Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis, & dicet omnis populus: Amen.

2. Paralypo. 10.

Non hominis exercebitis iudiciū, sed domini, & quodcunq; iudicaueritis, in uos redundabit: sit timor Dei uobiscum, & cum diligentia facite cuncta. Non est enim apud dominum Deum nostrū iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.

Psal. 2.

Et nūc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.

Psal. 81.

Vsq; quo iudicatis iniquitatē, & facies peccatorum sumitis? Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperē iustificate, eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate

Prouerb. 4.

Oculi tui recta uideant.

Qui iustificat impium, & condemnat iustum: Vterq; abominabilis apud Deū.

Prouerb. 18.

Accipere personam impij in iudicio, non est bonum, ut declines à ueritate iudicij.

Item 24.

Qui dicunt impio, iustus es: maledicēt eis populi, & detestabuntur eos tribus.

Sapien. 1.

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.

Ecclesiasti. 5.

Iustifica pusillum & magnū similiter.

Item 4.

In iudicando esto pupillis misericors ut pater, & pro uiro mater illorum: & eris tu uelut filius altissimi obediens, & miserebitur tui, magis quàm mater.

In uersus superiora redacta.

Intrepidus, quod recta monet sententia, profert,
Hinc etiam nullis dimoueare minis.

Vt

Vt genitor uerus defende parentibus orbos,
Disce tuæ uiduam matris habere loco.
Sic eris excelsi proles accepta parentis,
Et te quam genitrix diliget ille magis.

Septimo Ecclesiastici cap.

Noli quærere fieri iudex, nisi ualeas uirtute irrumpere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua.

Rhythmicôs.

Iudicij tibi nec libeat residere cathedra,
Nec propera causas mox agitare graues.
Tu mala non poteris conuertere cuncta repente,
Continuo ut fiant munera grata Deo.
Insuetus multum metues fortasse potentis,
Proq; illo fedê, iura sacrata feres.

LEX.

DEFINITIO LEGIS EX VARIIS *authoribus sumpta.*

Papinianus lib. 1. definitionum.

Lex est commune præceptum, uirorum prudentium consultum, delictorum, quę sponte uel ignorantia contrahuntur, coërtio: cõmunis Reip. sponsio.

Demosthenes in Aristogitonem.

Νόμος ἐστὶν ᾧ πάντας προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλά, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστι νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. Id est:

Lex est, cui omnes homines decet obedire, propter multa & uaria, & maximè quod omnis lex est inuentio quidem & donũ Deorũ, dogma aũt hominum sapientum: Coertio autem uoluntariorum, & inuoluntariorum peccatorum, ciuitatis compositio communis, secundũ quã omnes decet uiuere, qui in ciuitate sunt. Lex donũ Dei.

Chrysippus de legibus.

ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων· δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην εἶναι τῶν καλῶν καὶ αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον. Id est.

Lex est omnium diuinarum et humanarum rerum regina. Oportet autem eã etiã præstare & bonos & malos, et principem & ducem esse: et secundum hoc regula est, iustorum & iniustorum, & eorum, quæ natura ciuilia sunt, præceptrix quidem faciendorum, prohibitrix autem non faciendorum. Lex. Regula iustorum & iniusto rum.

Lex est regula, per quam omnia totius mundi negocia & animalia politica reguntur.

Lex est princeps, cui obedire debemus: est dux, quem sequi cõgruit: Est regula, quam faciendis quibuscunq; applicare decet. Aristoteles 3. Politicorum: Lex non est tantum donũ Dei, sed ipse Deus, qui donum dedit, quia qui paret legi, Deo paret & obtemperat. Lex donũ Dei.

Lex est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præcepit, quomodo unumquodq; agendum sit. Aristoteles de causis ciuilibus.

Lex non inuentum hominum sed Deorum, & orta cum mente diuina.

Lex nec hominnm ingenijs excogitata est, nec scitum aliquod populorum: sed æternum quiddã, quod uniuersum mundum regeret, imperandi prohibendiq; sapientia: est itaq; lex princeps, & ultima mens, omnia ratione aut cogentis, aut uetantis Dei.

Lex est ratio, mensq; sapientis ad iubendum & ad deterrendum idonea.

Lex orta est cum mente diuina: Quamobrem uera atq; princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio recta summi Iouis.

Lex est iustorum & iniustorum distinctio, ad illam antiquissimam & rerũ omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos.

Lex est naturæ uis, mens, ratioq; prudentis, iuris atq; iniuriæ regula.

Cicero 1. de legibus.

Lex est ratio summa, insita in natura, quę iubet ea quę faciẽda sunt, & prohibet cõtraria: est aũt lex à legẽdo dicta.

Legis & iudicij differentia.

Lex differt à iudicio: Cicero pro Publio Sylla. Itaq; hac ratione, non iudiciũ sentẽtiã, sed legis uitiũ corrigebat. Nemo iudiciũ repræhẽdit, cũ de pœna quę

 ritur,

ritur,sed legem:dānatio enim est iudiciū quæ manebat, pœna legis, quæ leuabatur.

Cicero 1. Tusc. Quæst.

Lex naturę est oīm gentium consensus.

Lex est recti præceptio,prauiq́ depulsio.Cic.2.de natura deorum.

Lex,ex sententia Platonis,est gubernandi ratio,formulaq́ uera, fine ad optimū per cōmoda media nos perducēs, transgredienti pœnā, parenti præmium pręfigens : Quæ quia à summo est bono, ac rursum in idem refluit, hinc ueteres legum latores, earum inuentiones esse diuini muneris arbitrati,in diuersorum numinū uim referre adorti sunt:ueluti Zoroaster Bactrianis Persisq́ leges tradens in Oromasin, Trismegistus Ægyptijs in Mercuriū, Charondas Carthagīnensibus in Saturnum,Draco & Solon Atheniensibus in Mineruā, Mahumet Arabibus in Gabrielē, Zamolxis Scythis in Vestā,Plato Magnesijs et Siculis in Iouem & Apollinē,Minos Cretensibus,ut uulgatior fama tenet,ac Parrhasij monumētis traditur,in Iouē eundē:Eusebius famē àPlatone falsum esse id,peruinci tradit, sed uerū cōprobat Aristoteles 2. Politicorum: meminit & in moralibus. Sed & Eusebius mox paulò Minos, inquit, leges,ac fora cōstituit:uerū etiam primo legum, Plato ipse non abnuere uidetur.

Lex,inquit Marc.Tull.uinculum est ciuitatis,libertatis fundamentum, fons æquitatis,mens,animus,consiliū.Sententia ciuitatis posita est in legibus:ut corpora nostra sine mente: sic ciuitas sine lege,suis partibus ac neruis,sanguine et membris uti non potest.

Chrysippus legē esse oīm diuinarū humanarūq́ rerū notitiā statuit.Lex oīs est inuentio quædam & donum Dei, ac sapientum dogma,ciuitatis compositio.

Lex differt à Psephismate.

Quoniā ψήφισμα ad tēpus est,siue πρὸς καιρόν.Lex aūt perpetua est ὡ πρὸς ἅπαντα χρόνον. Postremo uelut auctariū adijciamus & illud ex Seneca : Legē oportere esse breuē, quo facilius ab imperitis teneatur,uelut emissa diuinitus uox iubeat,nō disputet. Nil uidetur mihi ineptius,quā lex cū prolegomenis. Hinc iacta tū forte Platonicarū legū frigus : Gnóstici,ueluti ex Platonicis legimus,ut per uincerent,boni prorsum nihil esse in mūdo,nullas adstruebāt,uel naturę uel hominum leges esse bonas,& quæ dicātur uirtutes, esse nihil.

Nomina Nomothetarum diuersorum populorū, ex pandectis de origine Iuris.

Leges accedunt etiā Iustitiæ,quas alijs alij populis dedēre.Gymnosophistę Indis,Prophetæ seu sacerdotes Aegyptijs, ChaldeiBabilonijs,MagiPersis,Druidę Gallis, Zaleucus Locrensibus,Moyses hebræis,Solon Atheniensibus, LycurgusLacedęmonijs,Minos Cretensibus, Phido Corinthijs, ZamelsisGetis, Androdomus Rheginis,Milesijs Hippodamus,Carondas Thurijs,Philolaus Thebanis,Phaleas Carthaginensibus. Legum cōditores.

Apud Rhomanos uero primus P. Papirius regias leges in unum contulit: deinde Appius Claudius Regillanus decēuir, cuius maximū consiliū in 12. tabulis conscribēdis fuit: Post hūc eiusdē familiæ Appius Claudius Cētimanus, qui R.literā inuenit,actiones scripsit:et primū de usurpationibus:qui liber non extat:post hos Sēpronius Catus, deinde Scipio Nasica, qui optimus à senatu iudicatus,& cui publica domus in sacra uia data est, quo facilius cōsului posset. Demū Q. Mutius,qui ad Carthaginenses missus est legatus:quū essent duę tesserę positæ, una pacis,altera belli, arbitrio sibi dato,utrā uellet,referret Romā, utramq́ sustulit,& ait, Carthaginēses petere debere,utrā mallent accipere : Post hos fuit T. Coruncanus,qui primus profiteri cœpit,cuius tamē nullū scriptū extat:Deinde sextus Aelius, & frater eius P. Aelius, ambo cōsules: deinde Cato Portiæ familiæ princeps, cuius extant libri:Postea M. Mutius,& Lucius Brutus pretorius,P.Manilius ius ciuile fundauerūt:Ex his Mutius cōsularis fuit,& decē libros reliquit: ab ijs profecti sunt P.Rutilius, Rufus Cos. Romæ, & Asię proconsul:Et P. Virginius,& Q.Tubero ille Stoicus Pāsæ auditor ac cōsul: Et sextus Pompeius,Pompeij magni patruus:Eodem temporeCœlius,qui plus eloquentię,quàm scientiæ iuris operam dedit:Et L.Crassus Mutianus,P. Mutij frater illius,quemCicero iuriscōsultorū disertissimū dicit: post, Q. Mutius P. filius.

filius. P, Mutius ius ciuile in 18. libros redegit: Mutij auditores fuere cõplures, sed præcipuæ autoritatis Aquilius Gallus, L. Balbus, Sextus Papirius: deinde Seruius Sulpicius, qui in causis peiorãdis post Ciceronẽ primũ obtinuit locũ. Reprehensus à Q. Mutio, quod ius nõ intelligeret, iuri operã dedit, reliquitq; 180. libros de Iure ciuili: à Seruij discipli na manauerũt Alphenus Varus, C. Flaui', A. Ophili' et Celsus, Aufidius Sura, Aufidius Mamusa, Flauius Priscus, C. Atteius, Antistius Labeo Paternus, P. Celsus. Libri digesti fuerũt ab Aufidio Mamusa: Ex ijs Alphenus cõsul fuit, & Ophilius equestris ordinis, qui edictũ prætoris diligẽter primus cõposuit: Fuit eodem tempore Trebanus, Cornelij Maximi auditor, A. Cesellius, Q. Mutius Volusij auditor: Quæstorius consulatũ enim renuit offerẽte Augusto. Ex ijs Trabatius peritior, Cesellius eloquentior, Ophilius utroq; doctior: deinde Aelius Tubero, qui postquã accusauit Q. Ligariũ, nec obtinuit apud cæsarẽ à causis agendis, ad ius ciuile trãsijt: post hũc Atteius Capito, qui consul fuit, Ophilij imitator, et annũ sic diuisit, ut Romę sex mensibus cũ studiosis esset, & totidem in secessu in conscribendis libris, ideo uolumina sexaginta reliquit. Labeo ingentis doctrinæ fiducia, ut qui operam Philosophiæ dederat, plurima innouare instituit. Masuri' Sabinus eques Roma

Sabinus prius de iure respõdit.

nus, publicè primus scripsit: Hoc beneficiũ à Tiberio cæsare dari cœpit: nã ante Augusti tempora publicè respondendi ius à principe nõ dabatur, sed qui fiduciam studiorũ suorũ habebãt, cõsulentibus respõdebant responsa utiq; signata dabãt, sed plerunq; ipsis iudicibus scribebãt, aut testabant, qui illos cõsulebant.

Hadrianus princeps.

Primus Augustus, ut maior iuris authoritas haberetur cõstituit, ut ex autoritate iuris responderent, & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit: quapropter optimus princeps Hadrianus, quum ab eo uiri prætorij peterent, ut sibi respondere liceret: respõdit eis, hoc non peti, sed præstari solere, & ideo si quis sui fiduciã haberet, se populo ad respondendum præstaret: igitur Sabino concessum est à Tyberio, ut populo responderet, cui cum amplę facultates nõ essent, à suis auditoribus sustentatus est.

Memorabile exemplum gratitudinis discipulorum.

Sabino successit Cassius Lõginus Tuberonis ex filio nepos, quæ neptis fuit Seruij sulpitij: & consul extitit in Cintino sub Tyberio, à quo propter autoritatem è ciuitate pulsus fuit, & ab imperatore Vespasiano reuocatus, diẽ obijt. Neruæ successit Proculus: Fuit & eodẽ tempore Nerua alius Longinus eques Romanus, & prætorius, sed Proculi autoritas maior extitit: nam qui successere, partim Proculani, partim Cassiani appellati sũt, quę origo à Capitone, & Labeone cœperat. Cassio Celius sabinus successit, qui plurimũ sub Vespasiano potuit: Proculo successit Pegasus, qui sub Vespasiano prefectus urbis fuit: Cælio Sabino Prisc' Labienus: Pegaso Celsus: Celso patri, Celsus fili' & Priscus Nerati': qui utriq; cõsules fuerũt: Prisco Labieno Eburnus Valẽs, et Tussianus, ac Salui' Iulianus. post hos uerò turba plurima: quorum princeps Papinianus Sceuolæ discipul', Fisci aduocatus sub Seuero imperatore: deinde Vlpianus, Paulus, Modestinus, Caius, alijq; cõplures, qui sub Alexandro fuere, quos et in Vlpiano refert ac commemorat Volateranus in cõmentarijs.

Variæ leges fuerunt.

Ius in primis naturale omnibus cõmune animantibus: ius gentium, quo humanæ gentes utuntur: ius ciuile, quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, & autoritate prudentium uenit ff. de leg. Iust. de iure naturali, gentium, & ciuili.

Quatuor species legum secundum Platonem.

Plato, ut ex Timæo, Phedro, & Gorgia colligitur, quatuor legis species ponit: Diuinam, quam prouidentiam uocat, cœlestem, quod fatum, tertiam mouentem, quę est naturæ, quartam humanam, quę prudentium sit.

Cicero pro A. Cluentio.

Est enim magistratus legum index, legis interpres summus, nos serui legum sumus, ut liberi esse possimus.

Idem pro P. Sexio.

Quodam tempore homines, nondũ neq; naturali neq; ciuili iure descripto, fusi per agros, atq; dispersi uagabãtur, tã

tumq́ habebunt, quantum manibus & uiribus per cædem eripere potuissent: Qui uero ingenio ac uirtute præstiterunt, genus indocile, unum in locum cō gregauerunt, eosq́ ex feritate illa ad iustitiam & mansuetudinem transtulerunt. Hinc Resp. domusq́ cœptæ, leges ac iudicia seuera Rempublicam romanorum olim seruauerunt.

Cicero in proœmio Rhetoricæ artis.

Fuit quondam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more uagabantur, & sibi uictu ferino uitam propagabant, nec ratione animisq́ quicquā, sed pleraq́ uiribus corporis administrabant: Nondum diuinæ religionis, non humani officij ratio colebatur, nemo legitimas uiderat nuptias, nō certos quisquam inspexerat liberos, non ius æquabile, quid utilitatis haberet, acceperat: ita propter errorem atq́ inscitiam cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas, ad se explendam uiribus corporis abutebatur, perniciosis satellitibus.

Ruditas hominum primi æui.

Legis uirtus est imperare, uetare, permittere, punire.

Cicero 2. de Legibus.

Legis uirtus est persuadere aliquid, non omnia ui ac minis cogere.

Omnis lex est laudabilis.

Id quod huiusmodi argumentis docetur. Constat profecto ad salutem ciuiū, ciuitatumq́ incolumitatem, uitamq́ hominum & quietam, & beatam, conditas esse leges: eosq́, qui primum eiusmodi scita sanxerint, populis ostendisse ea se scripturos atq́ laturos, quibus illis ascriptis susceptisq́ honestè beateq́ uiuerēt: quæque ita composita sancitaq́ essent, eas leges uidelicet nominarunt. Ex quo intelligi par est, eos qui perniciosa & iniusta populis iussa descripserint, cum cō trafecerint, quàm pollicitì professiq́ sint, quiduis potius tulisse, quàm leges, ut perspicuū esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse uim, & sententiam iusti, & iuris colendi.

Legum inuentores.

Qui primus inter mortales inuenerit, instituerítq́ leges, non eadem omnium est opinio. Hebræi hunc Moysen fuisse uolunt, Athenienses Cecropa, Argiui Phoroneū, à cuius nomine forū nō min⁹ cōmodè acceptum reor, quàm ob eam rē ita nominatum, quod eò lites controuersiæq́ ferantur. Cretenses Minoa atque Rhadamātum: Lacedæmonij Lycurgū, Ægyptij Mercurium Nili filium, cui Vulcanus successit in regnum: Persæ Zoroastren: nam latini, qui in legibus ferendis iuniores extiterunt, eò cæteris hominibus in hoc doctrinæ genere mirificè omnibus præstiterunt. Quod autem ad Moysen attinet, hunc alij legum latorem (ut Philo Iudeus est locupletissimus testis) alij sacrarum legum interpretem prodiderunt: claruitq́ eadem tempestate apud suos, qua Cecrops apud Athenienses: Quos Ceropridas ab ipsius conditoris & legumlatoris nomine, appellatos esse constat: et id quidem annis à mundi creatione tribus millibus sexcētis quinquaginta. Et Phoroneus, qui Inacho natus, regnauit Argis secundus annos circiter trecentos: Postea legib⁹ Argiuos ac iudicij muniisse: nam Rhadamantum, ac ipsius fratrem, qui Ganimædem rapuit, Europo & Asterio natos fuisse, lōgè his tribus posteriores constat: Lycurgum uerò, quas leges Lacedæmonijs tradidit, à Cretensibus accepisse. At Zoroastres rex Bactrianorum, qui primus omnium magicam illusionem reperit, quibus fuerit temporibus, satis ea ratione patet, quod aduersus eum Ninus rex Assyriorum dimicauit: & ne sim narrādo prolixior, nemi nem inter legum latores inuenio, quēmodo antiquitate Mercurio cōparem: Hunc alijs omnibus legumlatoribus q́ longissimè superiorem reperio: idcirco Ioue Maiaq́ natū poetæ cecinere, quod & mētis acumine uiguerit, & prudentissimus fuerit, Mercurium enim auditorē fuisse aiunt eloquentiæ, quæ ex intellectu gignitur, & prudentia: eundemq́ & palestræ, & lyræ, & præstigiorum peritiam primum tradidisse. Sunt etiam qui hanc laudem legum ferendarum dent Aeaco Achillis auo, cuius filium Peleum cum argonautis aduersus Cholcos nauigasse ostendit Orpheus: Quàm plurimos præterea legimus, qui Cererem omnium primam extitisse arbitrentur ferendæ legis autorē, quod eo argumento reuelli potest: q̄d Cererē fuisse constat, annis ab initio

Mercurius autor eloquentiæ secundum ueteres.

initio mundi tribus milibus septingentis octoginta. Sed qui omnem illam superiorem antiquitatem legalis sapientię gloria superarit, Solona fuisse cõtendũt, qui antiquitatis omnibus Draconis legibus, præter eas quas de cęde tulisset, ipse leges Atheniensibus dedit, quas ob eã rationẽ axes nominauit: quoniã in lignis axibus scriptę essent. Et floruit quidem Solon inter septem Græciæ sapiẽtes Olympiade quadragesima septima, uel ut alij perhibent quinquagesima sexta, Pisistrato Athenis regnante. Huius autẽ unius Philosophi leges, adeò apud omne penè hominum genus illustres, atq; preclaræ sunt habitæ, ut ne Romanos quidem puduerit, post exactos reges, easq; leges omneis penitus sublatas, quę prius ab ipso usq; Romulo latæ fuerant, Athenas mittere legatos decẽ, qui inclytas leges Solonis peterent, quibus Romana Respub. fundaretur, his in decem eburneas tabulas perscriptis, in urbemq; allatis, & pro rostris ad apertiorem uolentium perceptionem positis: Propterea duæ postea tabulæ Hermodoro Ephesio autore, in annum proximum ex publica potestate adiectæ sunt: quoniam ad tantæ ciuitatis imperium pluribus legibus esset opus, & ita leges 12. tabularum appellatæ. Deinde secutã est ius ciuile, legis actiones, ius Aelianũ, plebiscita, quę postea lege Hortẽsia, pro legibus habita obseruataq; sũt: Post hæc ius id additum est necessariò, quod senatus consultum nominatur: deinceps adiecta oportunè sunt Edicta prætorum, à quorum honore, ius est appellatũ honorarium: Ad postremum autem, principe constituto accepto'ue, illud est ius introductum, quod ab unius principis uoluntate manans, principale uocatũ est. Quid enim singillatim memorem, aut de publicis, aut de priuatorum legibus, quę priuilegia dicuntur? Quid de consularibus & Tribunitijs? quid de satyra? quid de iure militari? quid de iure quiritium? quid de cõstitutionibus? quid de prudentiũ responsis? Nulla est prorsus, neq; legis, neq; æquitatis, neq; iuris pars, quam Romani, aut legum latores, aut iureconsulti intactam, indiscussamq; reliquerint: Non enim in tot Corrũcanis, Brutis, Sceuolis, Paulis, Labeonibus, Pomponijs, Trebatijs, Tullijs, atq; alijs propè infinitis, unum aut Lycurgum, aut Solona inuenias: Quam enim gentẽ unquã in uniuerso terrarum orbe excelluisse meminerimus, quę cùm in omnis laude uirtutis, tum maximè in splendore iusticiæ cum Romanorum imperio comparari queat? Hæc autem non natura sed disciplina primum acquiritur, & ea quidem disciplina, quam nobis legum & iuris ciuilis scientia subministrat. Hęc sanè ea est iusticia, quam, ait Euripides, Hespero atq; Lucifero magis esse mirabilem: hæc, inquam, una uirtus ita cunctis uirtutibus antecellat, ut qui eam adeptus sit, solus bonitatis cognomentum adeptus existimetur.

Leges 12. tabularũ cur dicta.

Iustitia ex legum disciplinis discitur non autem natura.

Cœlius lib. 10.

Lex non est uera, aut legitima, quę inauspicata, improspera, impiaq; uel percipit, uel quod paulò minus est, fert. Est autem lex, Pindari sententia, Deorum atq; hominis regina: Item legis finis est iusticia. Lex, principis, opus: principis dei uniuersa exornantis spirans imago: ubicunq; ergo principum institutiones, aut ciuitatum ueræ non sunt, id est, ad optimum ratione certa non dirigant, legis haudquaquam uideri nuncupatione, sacroue dignas titulo: quinimo, Decreta dici uerius, edicta'ue, ac iustitia: Lex enim uera bona est, lex ęterna, item & mutationis prorsum nescia, immò eadem ubiq;, si modo uera: nam quæ ingeniorum afflatu subinde locis, temporibusq; interpolata distinguitur, & Prothei modo formam euariat, neutiq; lex dicenda est.

Plutarchus inquit, in ciuitatibus alia ad honestatem pertinent, quædam & ad necessitatem: honestorum uero omniũ illud multo maximum est εὐνομία, id est, legum bonitas: necessariorum autem εὐπορία, id est, rerum affluentia.

Qui Locris leges constituit Zaleucus, cum sanxisset ne quis armis obseptus senatum ingrederetur: posteaquam urgente bello armatus senatum adijt, succlamauit quidam: legem soluit Zaleucus, at is conuersus non solutum quidem, sed corroboraturũ pronunciauit, moxq; cum gladio ipsum se tradens uitam abrupit

rupit, quæ transgredienti sanciebatur pœna.

Simile.

Vt corpora nostra sine mente non esse possunt, sic ciuitates sine legibus consistere nequeunt: ergo leges sunt ciuitatis fundamentum.

Valerius lib. 1. cap. 3. de simulata Religione.

Minos Cretensium Rex nono quoque anno, in quoddam præaltum, & uetusta religione sacratum specus secedere solebat, & in eo moratus, tanquam à Ioue, quo se ortum ferebat, traditas sibi leges prærogabat. Plutarchus in Minoe, Diod. lib. 2. de legum latoribus, Halicarnasseus de legib. Romuli lib. 2. Antiquitatum.

De Lycurgo Lacedæmoniorum legislatore cap. 3. lib. 1. Valerij.

Lycurgus consilio Apollinis grauissimæ Lacedæmoniorum ciuitati leges compositas ferre se persuasit.

Erasmus lib. 1. Apoph.

Archidamus Zeuxidami filius cuidã rogãti quinã essent Spartanæ ciuitatis præfecti: Leges, inquit, ac legitimi magistratus. Grauiter censuit, in Repub. bene instituta, supremã autoritatem esse legib. defendendam, nec ulli magistratui fas esse, quicquam contra leges publicas tentare.

Idem Erasmus lib. 1. Apoph.

Pausanias Plistonactis filius cuidam rogãti, quam ob rem apud Spartanos nephas esset ullam priscarum nouare legum: Quoniam, inquit, legibus conuenit autoritas in homines, non hominibus in leges. *Legum autoritas.*

Eodem lib.

Chilo Lacedæmonius monuit obtẽperandum legibus. Hoc autem ad principes præcipuè pertinet, qui se credunt non teneri legibus. Nec aliũde magis florent Respub. quam si legum uigeat autoritas. Nec ibi tyrannis oriri potest, ubi ex arbitrio priscarum legum geruntur omnia.

Diodorus lib. 6.

Non uidentur omittenda huius Deæ erga homines beneficia: Nam præter ab ea repertum frumentum, leges ædidit, quibus iustè pieque homines uiuere assuescerent, ex quo & legiferam dixerunt. Quibus inuentis, haud facile quis maiora reperire posset: Quum in ijs sita sit, nõ uiuendi tantum, sed benè honesteque uiuendi institutio. De legum institutoribus apud Aegyptios multa Diodorus lib. 2. de fabulis antiquorum gestis.

Idem lib. 2. in fine.

Optimæ leges sunt habendæ illæ, quibus non diuites, sed honesti prudẽtesque fiunt homines.

De legibus à Lycurgo & Solone traditis, Plutarchus multa in eorum uitis.

Plutarchus in Solone 26.

Leges Aranearum telis comparabat Anacharsis: ijs enim imbecilles detineri, fortes perrumpi. Quid sit lex, Alexander, lib. 6. cap. 23.

Isidorus lib. 2. Ethymologiarum.

Factæ sunt leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis reformidato supplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas. *Cur factæ leges.*

Ibidem.

Erit autem lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ, loco temporique conueniens, necessaria & utilis, manifestaque, ne aliquid per obscuritatem incautum captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta. Ideo in illa constitutione, ista consideranda sunt, quia cum leges institutæ fuerint, non erit liberum iudicare de ipsis, sed oportebit iudicare secundum ipsas.

Idem lib. 5. Etimolog.

Omnis lex permittit aliquid: ut uir fortis petat præmium: aut uetat, ut sacrarum uirginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, ut qui cædem fecerit, capite plectatur. Eius enim præmio, aut pœna, tota humana uita continetur & regitur. *Legis præmio & pœna tota humana uita continetur*

Idem lib. 2. Ethimolog. dist. 1. in prin. decreti.

Omnes leges, diuinæ sunt, aut humanæ:

næ: Diuinæ, natura humanis moribus constant. Ideoq; hæ discrepant, quoniã aliæ gentibus, aliæ alijs placent. Fas lex diuina est, Ius lex humana: transire per agrum alienum, fas est, ius non est.

Fas. Ius.

Valerius libro septimo, titulo. De sapienter dictis aut factis.

Quàm porro subtiliter Anacharsis leges Aranearum telis comparabat: Nã ut illas infirmiora animalia retinere, ualentiora transmittere: ita his humiles & pauperes constringi, diuites & prępotentes non alligari aiebat.

Leges aranearũ telis similes.

Laërtius de moribus & uita Philosophorum.

Interrogatus Solon, quid est Rex? Respondit, fortis potestas: Quid lex? Araneæ tela: Quia si in eam inciderit quid debile, retinetur: graue autẽ pertransit, tela recissa.

Lex, Araneæ tela.

Præmijs & pœnis continentur Respub. omnes.

Solon dicere solebat, his duobus scilicet præmio & pœna, omnem Remp. contineri.

Plato, Aristoteles, & omnes alij rerũ publicarum constitutores admonent: Nihil optimas prodesse leges, nisi ab ineunte ætate, ciues bonis moribus instituantur.

Salomonius li. 1. ff De iustit: & iure.

Aristoteles lib. 6. Politiciorum.

Non facile est permanere ciuitatẽ, nõ legibus & consuetudinibus compositã.

Cicero Rhetorico. Veterum lib. 1.

Quamobrem leges seruari oportet, & ad eam causam scripta omnia interpretari conuenit. h. e. Quoniam Reip: seruimus, & ipsius commodo atq; utilitati studemus: Nam ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi q̃d ad corporis utilitatem spectet, quoniã eius causa est instituta: Sic à legibus nihil conuenit arbitrari, nisi quod Reip. conducat, proficisci: Quoniam eius causa sunt comparatæ.

Idem lib. 2. Rhetorico.

Nulla est lex, quæ aliquam rem inutilem, aut iniquam fieri uelit. Omnia supplicia, quę à legibus proficiscuntur, culpæ aut maliciæ uindicandæ causa cõstitutæ sunt. Nullæ res neq; legibus, neq; scriptura ulla, deniq; neq; in sermone quotidiano, atq; imperijs domesticis possũt administrari, si unusquisq; uelit uerba expectare, & non uoluntatem eius, quæ ea uerba habuerit, accedere.

Cicero eodem libro.

Leges nobis charæ esse debent, non propter literas, quæ tenues & obscuræ notæ sunt uoluntatis, sed propter earũ rerũ, quibus descriptũ est, utilitatem, & eorum qui scripserunt, sapientiam & intelligentiam.

Idem lib. 1. de legibus in fine.

Profectò sic se res habet, ut quoniam uitiorum emendatricem legẽ esse oportet, commendatricemq; uirtutum, ab ea uiuendi doctrina ducatur.

Idem 2. de legibus.

Sed intelligi sic oportet, & hæc & alia iussa ac uetita populorum uim habere ad rectè facta uocandi, & à peccatis auocandi, quæ uis non modo sermo, quam ætas populorum & ciuitatum, sed ęqualis, illius cœlum atq; terras tuentis & regentis Dei est.

Ibidem.

Constat profectò ad salutem ciuium ciuitatũq;, incolumitatem, uitamq; hominum & quietam & beatam, inuentas esse leges.

Idem 3. de legibus.

Quum dico legem à me dici, nihil aliud intelligi uolo, quàm imperium, sine quo, nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.

Lex imperium.

Menander comicus.

Ἰσχυρὸν ὁ νόμος ἐστὶν, ἢν ἄρχοντα ἔχῃ: id est.
Validum, quid lex est, si regentem habeat.
Νόμῳ τὰ πάντα γίγνεται καὶ κρίνεται. id est.
Lege omnia fiunt & iudicantur.
Νόμοις ἕπεσθαι ἐγχώροις καλόν, id est.
Leges regionis sequi pulchrum est.
Βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος id est.
Vi præsente nihil potest lex.
ῥήτωρ πονηρὸς τοὺς νόμους λυμαίνεται. id est.
Malignus Rhetor corrumpit leges optimas.
Princeps modo adsit, nihil est lege firmius:
Disponit lex, & rite cuncta iudicat,
Alias sequi leges, locis alijs decet.
Multum ualet lex, adsit ni uiolentia.

Alia loca, alias sibi leges uendicant.

Leges ab eloquentia tanquàm à fonte manant.

Vbi orationis facta nobis potestas ē, qua alius aliū persuadere possemus, interēq; nos uicissim certò iudicare datum esset, quæ uellemus: à Brutorum uiuendi ratione destitimus, & unà congregati, ordineq; collecti, urbes incoluimus, leges tulimus, artes reperimus, ferèq; omnium, quæ humano artifico constāt, nobis fons atq; origo sermo extitit. Siquidem is & de iustis & inustis, turpibus & honestis sanciuit leges: Quæ nisi sancitæ, rectæq; fuissent, fieri non poterat, ut familiari conuersacione inter nos duceremus uitam.

Sermo omnium rerum autor.

Quales leges esse debeant.

Leges quære prorsum iustas, & conducentes, sibiq; ipsis cōuenientes: præterea quæ dubitationes q̄ minimas, eàrumq; dissolutiones, quam fieri potest, celerrimas Reipub. faciant. Nā hæc omnino legibus benè constitutis adesse cōuenit: Quæstum illis utilem constitue: Negotiationes uero noxias ꝓhibe, ut ne legib' negotiatione abutantur Rabulæ, neuè deprauent: Ad æquam uero illarū mentem, acriter animum intendant.

Legum Pietatis fructus.

Quicunq; res diuinas ita adornarūt, ut solicitudo, acriusq; supplicium apparerat imminere peccantibus, illi plurimū humanæ uitæ prosunt: etenim timorem primum nobis efficientes, in causa sunt, quò minus bestiarum instar, alius erga alium sese habeat. Illi ergo tam sanctè tamq; maturè in his se gerunt, ut et iuramenta per sua sacra firmiora sint, quàm quæ sunt apud alios: utq; commissorum suorū quilibet protinus dare pœnam iudicetur, neq; præsens fallendo tempus, neq; in pueros differendo supplicium: quæ illi non iniuria magnifaciūt: siquidem non parum multas, imò nullius non generis exercitationes diuinitatis Busiris erexit, qualis et animalium apud nos contemptorum est, quæ colere, uenerariq; lege statuit, nihil illorum uim ignorans. Enimuero putans operępretium, uulgus cunctis assuescere magistratuum edictis, atq; in ijsdem permanere, ac iuxtà manifestis experiri cupiens, quid sententiæ de non conspicuis haberēt: putbat enī qui huiusmodi floccipēderet, forte & his maiora despecturos: Atqui in omnium æquè ordinatione persisterent, suæ religionis obstinationem & stabilitatem commonstrare.

Imò Resp. constant præmijs bonorum, ac pœnis malorū.

IN BVSIRIDAE ORATIONE SEXta, ex uersione Loniceri.

Multæ leges iudicia sunt malæ adiministratæ ciuitatis.

Qui meliores apud eos fieri homines existimarent, apud quos leges essent repositæ, plurimum falli iudicabant: nihil enim prohibere, quo minus omnes sint græci æquales, quod facile fit alios ab alijs literas accipere, legem continētes: Sed ex huiusmodi nulla fit accessio uirtuti, uerum è quotidianis exercitijs: plerosq; enim illis morib' æquales reddi, quibus pro se quisq; instituti fuerint. Multas enī exquisitas leges, argumentū esse, malæ administratæ ciuitatis. Quod qui oppilationes peccatis faciant, multas fieri leges cogant. Operepreciũ autem est, eos qui benè Reipub. præesse student, non implere porticus literis, sed animo iusticiam possidere: non enī decretis, sed moribus commodum gubernari ciuitates. Malè educatos quidē exquisitè scriptas etiam uiolare leges ausuros. Liberaliter uerò institutos, honestate permansuros.

In oratione decima Areopagitico.

Ex legibus datis nulla fit accessio uirtuti.

Leges nulle sine honestis moribus.

Ex oratione. 8. Panegyrico.

Cæterum is tutissimas obtinuisse diuitias atq; pulcherimas iudicabatur, quī huiusmodi perficeret, ex quibus uirtutes eius conspicerentur, cunctisq; maximam gloriam relicturus esset, neq; temere mutua flagrabant æmulatione, neq; audacia contra se se perpetrabant. Enimuero grauius putabant esse, malè apud ciues suos audire, quàm honestè pro patria mori: maiore quoq; ob publica crimina rubore suffundebantur, quàm ob priuata nunc sua uitia: cuius rei causa est, quod leges obseruabant, ut exquisitè, pulchrèq; tenerentur, non adeo eas, quæ de suo quæstu, quàm eas, quæ de singularum dierum actionibus sancitæ fuerunt: norant enim honestis & bonis ciuibus nihil opus esse, multis legū tabulis; Paucis enī cōstitutionib',

tam

tam de publicis, quàm priuatis, facilè eos ad unanimitatem & pacem perductum iri.

Stephanus Niger, in expositione Carminum Pythagoræ.

Neque enim maiorum leges contemnendæ, quarũ latores usque adeo sancti, ac pij inter mortales habiti, ut commercium cũ dijs immortalibus habuisse crediti sint, eorumque nonnulli Deorum nomen, ac cultum uiuendo quoque sibi comparauerint. Nam apud Aegiptios Minos suarum legum Mercurium autorẽ finxit, Minos apud Cretenses Iouẽ, Lycurgus apud Lacedæmonios Apollinem, Zamolxis apud Getas Vestam, Moyses apud Iudeos Biaum Deũ: Darius Xerxis pater sextus apud Aegiptios legum lator, Deus appellatus est, Numa Pompilius Rhomanorum Rex, secundus à Dea Aegeria, uel ut alij uolunt, ab una ex musis leges accepisse dicitur. Quod si tantum & legibus, & legum latoribus à ueteribus illis tributũ est, nonne & nos maiorum nostrorum uestigia sequentes, eas & obseruare & uenerari debemus, illisque semper parere? Nam ad mortalium emolumentum, conditæ ac perlatæ sunt, nullaque est lex, quæ, Plutarcho affirmante, ad humanæ uitæ non spectet utilitatem: Ait enim Νόμος βούλεται μὲν εὐεργετεῖν βίον ἀνθρώπων, δύναται δὲ ὅταν αὐτοὶ βούλωνται πάσχειν· ἐν τοῖς γὰρ πειθομένοις ἐνδείκνυται τὴν ἰδίαν ἀρετήν. id est: Volunt quidem leges uitæ prodesse hominum, non possunt autẽ, cum ipsę pati concupiscunt: in ijs enim, qui libenter parent, suam indicant uirtutem.

Legibus parendum est.

Est igitur legibus parendum, Dijque legitimi colẽdi, ut bonã nominis coronã, Euripide iubẽte, cõsequamur: Ait enĩ Τρεῖς εἰσὶν ἀρεταὶ ἃς χρεὼν σ' ἀσκεῖν τέκνον, θεούς τε τιμᾶν, τούς τ' ἐκθρέψαντας γονεῖς, νόμους τε κοινοὺς Ἑλλάδος. Καὶ ταῦτα δρῶν κάλλιστον ἕξεις στέφανον εὐκλείας ἀεί. id est. Tres sunt uirtutes, quas te fili meditari oportet. Deos colere, & qui te genuerunt parentes, legesque Græciæ communes. Quod si hæc feceris, pulcherrimam gloriæ coronam consequeris semper.

Dij & parentes colendi. Leges cõmunes obseruandæ.

Seneca in epistola nonagesima quinta.

Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud sunt, quàm nimis mixta precepta? Primum omnium ob hoc illæ non persuadent, quia minantur: at hæc cogunt, sed non exorãt: Deinde leges à scelere deterrẽt, præcepta in officium adhortantur. his adijce, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores utique, si non tantum imperant, sed docent: in hac re dissentio à Possidonio, pro eo, quod Platonis legib' adiecta principia sunt. Legem enim breuem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur: uelut emissa diuinit' uox sit, iubeat, non disputet. Nihil mihi uidetur frigidius, nihil ineptius, quàm lex cum Prologomone, dic quid me uelis fecisse, nõ disco, sed pareo. Proficiũt itaque malis moribus, ut uidebis, ciuitates usæ malis legibus, at non apud omnes proficiunt, ne Philosophia quidẽ, et ideo inutilis, & formandis animis inefficax.

Leges quid.

Leges ad bonos mores proficiunt.

Lex debet esse breuis

Leges non renciendæ, etiam si nil in nobis efficiunt.

Seneca de legum latoribus, epistola. 91.

Legem statuens legi se subijcere debet, & ad hoc exhortatur Ausonius: Pareto legi, quisquis legem sanxeris.

Lucanus lib. tertio.

Pereunt discrimine nullo amissæ leges.

Plautus in Cistellaria.

Quem hominem inueniemus ad eam rem utilem? Epidicus hic erit optimus: Hic poterit cauere rectè iura, qui & leges tenet.

Egregia sententia.

CVR LEGES DATAE SINT.

Ouidius, 3. Fastorum.

Inde datæ leges, ne fortior omnia posset,
Cœptaque sunt purè tradita sacra coli.
Exuitur feritas, armisque potentius equum est,
Et cum ciue pudet conseruisse manus.

Leges moribus succumbunt.

Nunc mores nihil faciunt quod licet, nisi quod lubet. Ambitio nunc ex more sancta est, libera est legibus, mores leges perduxerunt iam in potestatem suã, Eæ miseræ etiam ad parietem sunt fixæ clauis ferreis, ubi malos mores affigi fuerat æquius.

Leges uanæ, si non obseruentur.

Horatius Ode 24. lib. 3.

Quid tristes querimoniæ,
Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt? cum neq; feruidis
Pars inclusa caloribus
Mundi, Nec Boreæ finitimum latus,
Durataq; solo niues,
Mercatorem abigunt: horrida callidi
Vincunt æquora nauitæ.

Terentius in Phormione.

Mihi non uidetur, quod sit factum legibus
Rescindi posse, & turpe inceptum est.

Ouidius in 9. Metamorphoseos.

Iura senes norint, & quid liceatq; nefasq;
Fasq; sit inquirant, legumq; examina seruent,
Quid liceat nescimus adhuc, & cuncta licere
Credimus.

Idem 10. Metamorph.

Vitijs, quæ plurima menti
Femineæ natura dedit, humana malignas
Cura dedit leges: & quod natura remittit,
Inuida iura negant.

Lactantius 4. lib. Institutio Diuinarum.

Quicunq; dat præcepta hominibus, ad uitam moresq; fingit: aliorum siquidem bona sunt, quæ præcepit: at ipsi eodem modo uiuendum est, quo docet esse uiuendum: ne si aliter ille uixerit, præceptis suis fidem detrahat, leuioremq; doctrinam suam faciat, si re ipsa resoluat, quod uerbis nitatur astringere. Cũ igitur quis nõ faciat, quæ præcepit, quę insolentia est, ut homini libero imponere uelit leges, quibus ipse nõ pareat? Homines enim malunt exempla, quàm uerba: Quia loqui facile est, præstare difficile. *Idem lib. 6.*

Exempla plus mouẽt quàm doctrina.

Suscipienda lex Dei est, quæ nos ad hoc iter summumq; bonum dirigat, illa scilicet lex sancta, illa cælestis, quã. M. Tullius in lib. de Repub. 3. penè diuina uoce depinxit in hęc uerba: Est quidem uera lex recta ratio, naturæ congruens, diffusa in omneis, constans, sempiterna, quæ uocet ad officium iubendo, uetando à fraude deterreat: quæ tamen neq; probos frustra iubet, aut uetat, nec improbos iubendo, aut uetando monet. Huic legi nec propagari fas est, neq; derogari aliqd licet, nec tota abrogari potest, nec uerò aut per senatum, aut per populum solui hac lege possumus: nec est quærendus explanator, aut interpres alius, nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia post hac, sed & omnes gentes, & omni tempore una lex, et sempiterna, & immutabilis continebit, unusq; erit communis quasi magister, et imperator omnium Deus, ille legis hui9 inuentor, disceptator, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernetur: hoc ipso luet maximas pœnas, etiam si cætera supplicia, quæ putantur aufugerit.

Cicero 3. de Repub. Egregia definitio legis.

LEX VTILITATI CAEDIT.

Valerius Maximus lib. 3. cap. 9.

Omnia in legibus sunt posita.

Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine legibus, suis partibus, ut neruis ac sanguine, & membris uti non potest.

Vt corpora sine sanguine, sic ciuitas sine legibus.

Leges Solonis & Lycurgi enumerat Laertius, in eorum uitis. Solõ interrogatus, qualiter ciuitas benè regi posset, respondit, si princeps & maiores secundum leges uixerint.

Campanus in oratione studij.

Leges primum explicabimus, rem mehercle pro ipsius magnitudine atq; excellentia uberiore dicendi fonte exhauriendam: neq; me latet plurimos in Trismegistum atq; in Phoroneum regẽ legũ ciuilium inuentionem, initiaq; referre: Sed tamen compertum est, illarũ originem Dijs potius immortalibus cõsecratũ, Cereremq; primas leges dedisse hominibus, eamq; ob rem legiferam à poëtis, ac doctissimis ac sapientissimis uiris appellatam. Digna sanè res, quæ diuinitati adscriberetur: quippe quæ Dea fruges nobis, alimentaq; dedisset, leges quoq; dare uoluit, sine quibus aut constare, aut saltem honestè constare nõ possemus, ut uitam corpusq; nõ solũ sustentaremus cibo, sed legum etiam defensione tueremur. Atheniensibus autẽ Solõ, qui & ipse unus ex septem sapiẽtibus habebatur, nouas deinde leges instituit: primam, ut qui parentes suos nõ alerẽt, patrimoniumue dissiparẽt, illi pҏpetuo obscuri atq; ignobiles haberẽtur. Alteram, qui otiũ sectarẽtur, & inertiæ dediti essẽt, atq; desidię, eos iure ab omnibus, tãq; nocẽtissimos accusari posse. De pmijs corũ q in olympia atq; Istmia uicissẽt, tertiã pmulgauit: & qui in pҏlio mortui pro patria cecidissent, eorũ filios publicè

Legifer Ceres.

Ceres frugũ quoq; Dea.

Solõ Atheniensis legis lator.

Ociosos omnibus accusare licitum fuit.

Egregia lex. publicè nutriendos, erudiendosq; pręcepit: Item curatorem unà cũ matre pupillorum nequaquàm habitare: cũ præterea curatorem esse non posse, ad quem esset hæreditas pupillorum morte peruentura. Cæterum annularium eius annuli, quem uendidisset, sigillum apud se non retinere. Quæ abs te aliquo in loco posita non essent, ea inde tollere nõ ausis. Postremo statuit, ebrium & temulẽtum principem non pecunijs esse mulctandum, sed durissima atq; ignominiosissima more puniendum.

Cõtra fures.

Notatu dignum.

Lycurgus Lacedæmoniorum legis lator.

Lycurgus quoq; suis Lacedęmonijs leges condidit, quarum prima populũ ad obsequium principum, atq; optimatum, principes atq; optimates ad iustitiam hortabatur: altera temperantiam omnibus in rebus suadebat, & parsimõniam auri atq; argenti penitus submouebat, ut nihil à quoq; emeretur, sed inter sese communicarent omnia: Quod etiam p belli Troiani tempora fieri solitum scribit Homerus: Item iuuenibus non amplius una ueste, toto anni tempore permittendũ: Pueros inopes atq; egenos non in urbe fouendos esse, sed in agros ad usum rei rusticæ deducendos, ut ab ineunte ætate laboribus assuefacti, paratiores ad paupertatē atq; inopiam tolerandam per reliquum tempus efficerentur: Virgines non dote maritandas, ut non ducerentur pecunijs, sed uirtutis gratia expeterentur: Postremò statuit maximum quenq; honorem, nõ diuitijs, aut potentiæ, sed soli ætati esse tribuendum, atq; alia multa, quæ nos pretereunda consultò duximus.

Temperantia.

Parsimonia.

Omnia olim communia fuerunt.

Initium uerò legum Romanarum, atq; originem uobis multò, quàm mihi notiorem esse non ambigo: pulsis uidelicet Tarquinijs superiorum Regum leges abrogatas omneis, nouas deinde promulgatas, latam legem manumissionis, Vindicium Bruti seruũ, quod coniurationem patefecisset, primum apud Romanos fuisse manumissum, & etiam ciuitate donatum, ab eoq; prætoriam uindictam appellatam: missos deinde Appium Claudium, atq; alios, ad leges ab Atheniensibus capiendas: quo in loco Accursium uestrum ualde equidem demiror, optimum uirum illum quidem, sed in inquirendis rerum antiquarum historijs perparũ, ut mihi uidetur, exercitatum, qui cum iuris Romani originem interpretatur, rem affert ueritati, atq; historiæ minimè consentaneam, stultum quendam (nescio quid de nostra religione blaterantem) dignos fecisse Romanos legibus, quum planè constet, multis antè Christianam religionẽ seculis, Romanos leges ab Atheniensibus transtulisse, eas deinde duabus superadditis, leges duodecim tabularum appellatas, pro rostris ante oculos omnium in foro, atq; in curia posuere: Pontifices deinde maximos, legum & custodes, &, si opus esset, interpretes statuerũt. Hinc scientia ciuilis, hinc iura Romana, & sanctissimæ leges emanarunt: hinc Sceuola Manilius, Labeo, Papinianus, Pompeius, Sextus, Lelius, atq; alij sapientissimi uiri, iuris ac legũ instituta condiderunt: Nam ius quidẽ Pontificium à Numa Pompilio Romanorum rege, sanctissimo atq; optimo uiro processit: nisi altius repetentes, Tagetẽ illum in Hetruria extra natum, autorem Pontificij censeamus. Quod ad nostrum adtinet, nemo est uestrum, qui eius originem ignoret, atq; processum: Sed ego satis demirari non possum, qui diuina humanaq; cõfundentes, ut leges dicant in sapientum inuentione nequaquàm esse reponendas, sed ab imperatoribus & Pontificibus nõ ratione cõstitutas aliqua, sed solo imperio, uoluntateq; confictas, facile ad nutum regum ac principum permutari posse. O capita ridicula, & ceruices illepidas: nam ut Pythagoram pretereamus, à quo Metapontini leges accepêre, ut Eudoxũ Protagoram, Aristotelemq; pretereamus, Quorum primus Guindes dedit leges, alius Turijs cõdidit, tertius suis Stagiritibus promulgauit: ut deniq; exteros pretereamus, quis hoc preterire possit, magnos illos & diuinos homines, q̃s, uehementer admirata Græcia, septẽ sapientes appellarunt, omnes, Plutarcho teste, legum conditores fuisse? Qui obsecro leges condiderunt, nonne Philosophi? at quales Philosophi? ij, qui soli appellabantur sapientes, qui Deorum

Vindicius Bruti seruus.

Appius Claudius ad Athenienses missus.

Septem sapientes leges condiderunt

Deorum immortalium oraculis sapiētissimi iudicabantur, atq; optimi, qui p populos & ciuitates tanquam Dij alteri colebantur. Quis pretera leges ac iura permutauit? An si medicamentum ueneno inficiatur, mutatam non peruersam dicemus medicinam? enimuerò peruerti possunt leges, permutari non possunt: Totæ sunt in æquitate & moderatione, totæ in prudentia, totæ deniq; in Philosophia, & in prudentissima sapientia constitutæ, totæ ad genus humanum regendum, gubernandum, defendendum excogitatæ, totæ ad uitam benè beateq; agendam inuentæ. Possūt imperatores leges peruertere, sed suum una cum legibus imperium peruertetur. quamobrem? Quia nullum imperium, nulla Resp. sine legibus potest esse diuturna: Arma enī imperia parāt, leges parta cōseruāt: sicut sine armis regna acquiri non possunt, ita nequiuerūt eadem sine legibus custodiri. Quæ porro uita iucunda? quæ honestæ ac securę rationes sine legibus? utilissimum est ad merces transportandas nauigare maria, id leges pręstant, quę piratas durissimis undiq; supplicijs persequuntur. Optimum est & necessarium, commeatus, profectiones, itineraq; conficere: Id leges efficiunt, quæ latrones arcent, & grassatores, & insidiarum pericula longè lateq; repellunt. Iucundissimum est liberè in ciuitate uersari, leges obtinēt summam libertatem: neq; enim sublata libertate leges, neq; rursus sublatis legibus potest esse libertas. Nullis uim, nullis iniuriam, nullis impetum fieri patiuntur: unū quemq; in suo gradu, suaq; dignitate tuentur. Sunt enim leges muri & fundamenta ciuitatum, in quibus bonos quàm diutissime detinent, malos arcent, & ijs appropinquare nō sinunt: in his salus bonorum, in his consilia ciuitatis, in his pacis præsidia continentur. Nihil boni, tuti, honesti esse posset, si iura contemnerentur & leges. Quod stamus, ac incedimus, quod dormimus, quod deniq; securè uitam agimus, id totum est iuris ac legū defensioni tribuendum: Quæ nisi flagrantissimas hominū libidines, atq; auaritiam cohiberent, nō mulieres pudicas, non agros, non domos, non uitam tutam haberemus: uirgines è parentum amplexibus eriperētur, per uias, per uicos, per plateas, homines percuterentur, exspoliarentur, crudelissimè interficerentur, furum, latronum, sicariorum, parricidarum plena essent omnia: Bonis uiris aut nullus esset locus in ciuitate, aut turpissimis sęperafficerētur iniurijs. Leges sunt, quæ nos à tantis periculis, tantaq; atrocitate ignominiaq; tuentur, & quæ in summo nos otio, atq; in suma tranquillitate custodiunt, fortunas unicuiq; suas conseruant, honorem conseruant, dignitatē conseruant, uitam corpusq; animamq; conseruant. Quid præterea censemus aliud esse Philosophum, nisi uirtutem, ac uitia diligēti ratione discutere norit. Id præcipue legum est opus, quæ uirtutem non quærunt solum, sed exornant premijs: Non solum castigant uitia, sed ulciscuntur supplicijs. At si quæ est alia Philosophia, quod equidem esse non arbitror, illa hortatur ad uirtutem, leges impellit, illa uitia monet esse fugienda, leges detestantur & fugant. O igitur uitæ custodes leges, uel uerissimam Philosophiam, uel omni Philosophico iure optimo anteponendas. Quantam pręterea utilitatem afferat scientia ciuilis, quantum honorem, gloriam, authoritatem? diuitias accumulat ingentes, undiq; ad iurecōsultos confluunt pecuniæ, domos ædificant marmoreas, hortos, ac porticus dealbant, ianuas, fenestras, trabes, laquearia, totaq; tecta deaurant, ut ignem aqua, sic omnem paupertatē extingunt Leges, uiam faciunt ac aperiūt ad summas dignitates, neminem inopem, atq; egenum esse patiuntur. Quid dicam honores amplissimos? Solę sunt, quæ dignitates maximas cōsequuntur, solæ, quibus ciuitatum committantur gubernacula, solæ, quæ apud Reges, Pontifices, Imperatores in altissimo rerum, dignitatumq; uastigio collocantur: His officia parantur & magistratus, his contentiones & lites, causæq; delegantur, his & rerum iura permittuntur & hominum: Solis enim, qui ciuilem scientiam sunt adepti, potestas & in hominum capita animaduertendi: Soli tanq̃ Dij errores flagiciaq; corripientes, rebus consulunt humanis, ad uitam dirigunt, hortantur ad uirtutes, ad iustiti-

ciam

Margin notes: Leges per uerti non autē permutari possunt. — Leges totæ sunt in æquitate. — Leges sūt muri & fundamēta ciuitatum. — Leges à periculis nos custodiunt. — Tyrius Philosophus de uita actiua. — Leges uitæ custodes.

ciam impellunt & cogunt. Est enim, ut apud Ciceronem ait Crassus, domus iurisconsulti totius oraculum ciuitatis: ab illo tanquam ab Apolline responsa, uitæque consilia postulantur: illi aurea munera, tanquam Delphico Apollini deferuntur: illius ianuam frequens semper turba frequentat: & qui dubij atque incerti ad eum accedunt, acceptis tanquam à Deo responsis, firmi atque certissimi reuertuntur.

Domus iurisconsulti oraculum totius ciuitatis.

Quas obres iureconsulti, & sacerdotes, & pontifices appellati, & humanarum diuinarumque rerum interpretes, duces uitæ, diuitiarum dignitatumque possessores, Deorum immortalium uicem in terris agere iudicantur.

Iureconsulti sacerdotes & pontifices dicti.

Sabellicus.

Legislatorū mores referendi ad Deos, autores legum suarum. 76.

Legislatores ad Deos relati.

Leges per Moysen populo datæ. 24.

Leges complures centum septuaginta duæ.

Leges à Romulo latæ. 84.

Legum Lycurgi capita. 66.

Leges Draconis, & earum capita. 103.

Legum Romanarum origo. Ibidem.

Legum uetustas. 335.

Leges Lycurgi sublatæ. 373.

Leges, res surda & inexorabilis. Liuius lib. 2. ab urbe condita.

Hermolaus Barbarus, lib. 12. epistolarum, ad Georgium Merulam. Est autem ea inter epistolas Marsilij Ficini.

Ex hoc fonte persuasio illa exitialis & monstrosa manauit, philosophos, iureconsultosque, non posse eosdem esse & eloquentes. Quā sententiam, quia multis locis tum fando coràm, tum scribendo taxauimus, nō dubito, quin odia & offensionem multorum incurrerim, aut, quod tibi frequens prouerbium est, irritauerim crabrones.

Magnus error.

Prouerb.

Angelus Politianus in Panepistemon.

Ciuilis res triplex, regnū, optimates, Respublica. Cuius excessus totidem, tyrannis, oligarchia, democratia: Diuiditur à Platone trifariam, quemadmodū & etiam: nam ratione congruere philosophos, ire milites, cupiditatis uoluit artifices. E philosophis principes, magistratus, sacerdotes, senatores, iudices leguntur, qui leges uel ferant, uel exerceant: Itaque locus hic est, in quo ius ciuile, non quidem in titulos, quod longum foret nimis, sed in summa genera partiamur. Ius igitur ciuile Romanorum, tametsi uoluminibus quoque alijs continetur, tamen pandectis ipsis in suas partes distributis, utpote omnia genera complectentibus, plena digestio resultabit. Septem igitur in ijs articuli sunt, quorum primus ea continet, quæ græce τὰ πρῶτα uocāt: secūdus, iudicia: tertius, res: quartus, hypothecas: quintus, testamenta: quæque testamentis accedunt: in sexto tituli continentur bonorum possessionis uarij, neque nō operis noui nunciationes, damnique infecti, & pro ædificijs dirutis, & eorum insidijs, & de aqua pluuiæ arcenda, de publicanis, donationibus, manumissionibus, liberalique causa: tum de dominij & possessionis acqsitione, deque ijs, qui iudicati, uel in iure confessi sunt, de bonorum detentionibus, & ne quid in fraudem creditoris fiat, interdicta, exceptiones, temporum prolixitates, & actiones: ultimus, stipulationes, fideiussiones, acceptationes, & titulos illos ad municipales, de decurionibus & muneribus, de publicis operibus, nundinis, pollicitationibus, cognitionibus, censibus, uerborum significatione, iurisque regulis.

Diuisio totius iuris.

Pontificium ius, quasi succentiuū ciuilis est, & ad eius exemplum, quatenus ratio patitur, diuidendum.

Ius Canonicum.

De laudibus legum uide Philippū nostrum, & Alciatum, in oratione, quam habuit apud Bituriges, in studio ciuilis initio: Cornelium Agrippam de uanitate scientiarum: Ludouicum Viuem de causis corruptarum artium: Budæum in annotacionibus in pandectas.

Donactis sententia fuit, leges omnes inutiles & superuacuas esse, ut quæ nec bonis, nec malis rogentur, quum illi non egeant legibus, hi uerò per easdem nihilo fiant meliores. Cato apud Liuium fatetur, uix ullam legem fieri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua non sæpissimè contingat, æquitatem cum rigore iuris pugnare.

Plato in epistola ad familiares Dionis.

Accipite, ô Syracusani, primum eas leges, quæ uobis cudebuntur nō ad quæstum & diuitias, conuersuræ animos uestros cum nimia cupiditate: Sed quæ

X inter

inter hæc tria, animum dico, corpus & pecuniam, animæ uirtutem preciosissimam efficiant: Secundum uerò corporis, animæ uirtute inferiorem: Tertium uerò & postremum pecuniæ studium, quod corpori simul & animæ inseruiat: Hæc quidē efficiens constitutio, lex nobis erit optimè condita, utentes re uera felices reddens. Sermo autem qui diuites nominat felices, & ipse miser est, à mulieribus ac pueris profectus, & credentes ei homines, miseros secum facit.

De Persarum legibus, & de Laconum Republica, uide librum primum Xenophōtis de Cyri Pædia, quam transtulit in latinam linguam è græca Franciscus Philelphus.

Ibidem hæc.

Ex Pædia Cyri hæc desumpta sunt.

A Lycurgo multa sunt pulchra inuenta, quibus inducebat ciues, ut libentius latis legibus parerent. Hoc tamen longè pulcherrimum, quod non ante multitudini leges exhibere solebat, quam cum præstantissimis uiris Delphos petens Deum rogasset: An esset futurum conducibilius & melius Spartæ uti legibus, quas ipse tulerit, obedirēt. Cum autem respondisset Deus: id prorsus melius fore, tum demum leges suas proposuit, non modò iniquum, uerùm & impium statuens, si quis legibus Pythio roboratis oraculo minus paruisset.

Cherundas Catanæus in procemio.

Τοὺς βουλευομένους καὶ πράττοντάς τι, ἀπὸ θεῶν ἄρχεσθαι χρή. τὸ γὰρ ἄριστον (ὥσπερ ἁ παροιμία φατί) τὸν θεὸν ἡμῖν αἴτιον πάντων τούτων· ἔτι δὲ φαύλων πράξεων ἀπέχεσθαι, καὶ μάλιστα διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ξυμβουλίαν· οὐδενὸς γὰρ ἀδίκου θεὸν κοινωνεῖν. βοηθεῖν ἕκαστος ἑαυτῷ, καὶ ποτικελεύεσθαι κατ' ἀξίαν τῶν δικαίων μεταλαμβάνειν καὶ πράσσειν· τὸ γὰρ ὑπὲρ μικρῶν καὶ μεγάλων ὁμοίως διατείνεσθαι ἄγαν μικροπρεπὲς δοκεῖ ἡμῖν καὶ ἀνελεύθερον. διὸ φροντίζειν τοῦ μὴ σφόδρα ἐς τὰ μάκιστα καὶ τὰ μεγάλα ἐμπίπτειν, ἀλλὰ κατ' ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ τε δυναμίαν μετρεῖν τὰ ἑκάστου πρᾶγμα ἐπιβάλλειν, ὅπως τίμιός τις καὶ σεμνός. Id est.

Consultantes agentesq́ aliquid à Dijs auspicari debent: Optimum enim est (ut parœmia fert) Deum causam esse & autorem illorum omnium: Præterea à malis facinoribus abstinendum est, idq́ maximè propter concordiam cum Deo: Cū nullo enim iniusto Deus commertium habet. Adiuuet autem unusquisq́ seipsum, & incitet ad iusta, secundum dignitatem capescenda, agendaq́: Nam in paruis & magnis æqualem conatum et contentionem adhibere, nimis humile & illiberale uidetur esse. Quare curandū, ne nimis negligenter ad res magnas & grauissimas feramur: Sed pro dignitate tua, & uiribus singula perpendere aggrediq́ debes, ut honorificus & grauis permaneas.

Plato in dialogo 9. de legibus.

Legum: aliæ ad bonorum hominum doctrinam ponuntur, ut per eas intelligant, quo pacto inter se amicè uersentur: aliæ ad cōpescendam illorum pertinaciam, qui indomiti natura sunt, spretaq́ omni disciplina, nulla ratione mouentur, quum in omnem ruant improbitatem.

Idem 2. de legibus.

Refert lege sanciendum, ut pueri usq́ ad 18. annum uini usum prorsus ignorēt, eosq́ monēdos esse, nō oportere ignē igni in corpus atq́ animā suggerere, anteq́ uiri effecti labores subire incipiant: deinde uino moderatè utantur, usq́ ad ætatis annum trigesimum: Ab ebrietate uerò iuuenes omnino abstinere debere. Sed cum ad quadragesimum peruenerint, tūc in conuiuijs liberius discumbere, & Deos ac Dionysium ad sacra, senum & ludos inuocare concessum, qui hominibus uinum quasi remedium aduersus senectutis duriciem est largitus, ut reiuuenescere uideamur, & mœsticiæ nos obliuio capiat, ipsaq́ affectio animi sicut ferrum in igne ex duricie in mollitiem deducta, flexibilior fiat.

Euripides.

Gubernari oportet malos à bonis, & parere se melioribus.

Idem in Dictye.

O senex, ne cum regibus contenderis:
Venerandos enim esse principes antiqua lex est.

Idem in Erectheo.

Et improbos in ciuitate nunquam promoueris
Mali enim uel pecunijs ditati,
Vel aliquo Reipublicæ magistratu aucti,
Exultant repentè, fortunatis ipsorum domibus factis.

Idem in Supplicibus.

Nihil est ciuitati præstantius, quàm leges

Rectè

Rectè posita: Nam & inferioris homo sortis,
Et qui ditior est, æquale ius experiuntur:
Vincit autem minor maiorem, si iustā causam habeat.

Menander in Adelphis.

Non omnino concedendum est malis,
Sed resistendum: Sin minus, sursum atq; deorsum
Vita nostra inopinatè tota peruertetur.

Idem in Androgyno.

τὸ γὰρ σύνηθες οὐδ᾽ ἀμῶ προσῆκον. Id est: *Nunquam negligenda est consuetudo.*

Idem.

Leges perquàm egregia res sunt, sed is, qui legibus utitur nimium exactè, Sycophanta esse uidetur.

Plato in Minoë.

Quodcunq; rectum est, regia lex extitit: non rectum uerò, nequaq; lex regia (quia scientia deest) esse uidetur: quippe cum illegitimum sit. Sic probè confessi sumus, legem esse ueritatis inuentionem. Spargendorum in terram seminum peritus est agricola: ob id cōuenientia semina unicuiq; solo distribuit. Qui pecudum gregem pascere nouit, est pastor: pastoris itaq; leges ouibus optimæ, & bubulci bobus: Ita regis boni leges, animis hominum optimæ sunt. Est autem lex oratio grauis & recta, quæ facienda imperat, non facienda prohibeat, secundum opinionem Stoicorum.

LOQVACITAS.

ΛΑΛΙΑ, ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ.

Garrulitas. Vaniloquentia.

Theophrastus in Notis.

LOQVACITAS nihil aliud uidetur, quàm sermonis incontinentia. Loquax uerò ille, qui cum aliquo colloquēs, quicquid alter attulerit, nihil illum dicere asserat, & quod ipse rem omnem calleat, atq; illum, si audire uelit intellecturum, loquente altero sæpe interpellat.

Idem.

Importunitas est longæ & inconsideratæ orationis expositio. Importunus uerò is est, qui cum in hominem uel ignotum inciderit, huic iuxta assidens primum coniugis suæ laudes tollit, tum quæ per noctem somnia uiderit, enarrat: Deinde fercula, quot in cæna habuerit, singillatim percurrit: deinde in progressu addit, quàm nostri temporis homines sint ueteribus illis uirtute inferiores, & ut in foro annona cara, quàm multi peregrini in ciuitatem ueniant. Et huiusmodi homines reijciēdi, ac procul amouendi sunt: Difficile enim est illis loquētibus diutius interesse, qui ocij & negocij discrimen nesciunt.

Isocrates orator, cum loquutulcius quidam nomine Careon in disciplinam eius recipi uellet, duplicem mercedem postulauit. Illi uerò causam interroganti, dixit, alteram quidem peto, ut loqui discas: alteram autem, ut tacere.

Zenon è discipulis suis aliquos aiebat esse φιλολόγους, id est, uariæ rerum cognitionis studiosos: alios uerò λογοφίλους, id est, loquendi tantùm studiosos.

Apollonius ad familiares.

πολυλογία πολλὰ σφάλματα ἔχει τὸ δὲ σιγᾶν ἀσφαλές. Id est: Loquacitas multos habet errores, tacere autem tutum est.

Theocritus.

Quum uir quidam litigiosus interrogaret Zenonem, an uirtus esset utilis, renuit, non uolens respondendo ei occasionem dare litigandi.

Eusebius.

Homines magnum possident uallum dentium, ad coērcendos leues sermones: uerùm in omni re iudicio mentis indigemus, quæ si uerba non correxerit, sæpius ante consultationem effugiunt: & tanto uallo neglecto, citra iudiciū ante tempus forás ruunt.

GARRVLITAS. *Loquacitas.* Ἀδολεσχία. *Dicacitas. Linguacitas.*

Viues lib. 3. de Anima.

Loquacitas est stulta & inanis loquendi copia: Vel est uitium, quo mentes circumspectæ temerè proferunt aliquid, anteq; quid sit, uel quale sit, examussim perpenderint: Virtus autem taciturnitas, est contraria. Inter mansuetas uirtutes est sobrietas, item taciturnitas: tales diligimus, minimè autem loquaces,

ces, aut futiles, aut in malis amicorum scrutatores, quæ improbi homines non ad ferendam opem inquirunt, sed ad curiosam quandam cognoscendi auiditatem, plerunque etiam ut habeant, quod cum notis possint garrire ac arrodere, de quibus est illud Horatij:

Percunctatorem fugito, nam garrulus idem.

Et hi sunt in perquirendis familiarium damnis uehementer solliciti, in prosperis uero remissi ac securi.

Aristoteles lib. 3. Ethicorum.

Qui fabellarum cupiditate ducuntur, uel studio narrandi trahuntur, & qui in rebus quibuslibet dies totos conterunt, eos loquaces, non intemperantes dicimus.

Dicaces, linguaces, locutulei, bambaliones ac futiles à ueteribus appellantur Græcis στιππολόγοι,

Theognides poëta.

πολλοῖς ἀνθρώπων γλώσσῃ θύρα οὐκ ἐπίκειται
ἁρμοδία, καὶ σφιν πόλλ' ἀλάλητα πέλει:
πολλάκι γὰρ τὸ κακὸν κατακείμενον ἔνδοθεν ἔλθειν:
ἐσθλὸν δ' ἐξελθεῖν λώϊον ἢ τὸ κακόν. Id est:

Multis hominibus nulla ianua linguæ obditur
Conueniens, et multa in ipsis occultanda comparēt:
Sæpius enim malum latitans intrinsecus, processit:
Melius autem fuerit, bonum quippiam egredi, quàm malum.

Euripides in Hippolyto coronato.

γλώσσῃ γὰρ οὐδὲν πιστόν, ἣ θυραῖα μὲν
φρονήματ' ἀνδρῶν νουθετεῖν ἐπίσταται,
αὐτὴ δ' ὑφ' αὑτῆς πλεῖστα κέκτηται κακά. Id ē:

Nulla fides linguæ est, quæ alienos quidem
Animos hominum admonere callet,
Ipsa uerò ex sese plurima mala possidet.

Idem in Medea.

οὐ νῦν με πρῶτον, ἀλλὰ πολλάκις Κρέον
ἔβλαψε γλῶσσα μεγάλα τ' εἴργασται κακά. .i.

Non primum nunc mihi, sed sæpius, ô Creon,
Lingua nocuit, & ingentia mala tulit.

Astydamas.

γλώσσης περίπατός ἐστιν ἀδολεσχία. Id est:

Garrulitas est deambulatio linguæ.

ODIOSA EST LOQVACITAS, *& immoderata uerborum effusio.*

Homerus.

καὶ ῥ' ἔπος προΐηκεν ὅπερ τ' ἄρρητον ἄμεινον
ἀλλ' αἰεὶ μύθοις λαβρεύεαι, οὐδέ τί σε χρὴ
λαβραγόρην ἔμεναι. Id est:

Verbum aliquod protulit, quod melius esset indictum, sed semper immodeste uerba fundis, non te posthac oportet intempestiuum esse loquendo.

Nicostratus poëta.

εἰ τὸ συνεχῶς καὶ πολλὰ καὶ ταχέως λαλεῖν
ἦν τοῦ φρονεῖν παράσημον, αἱ χελιδόνες
ἐλέγοντ' ἂν ἡμῶν σωφρονέστεραι πολύ. Id est:

Si continuò & multa celeriterque loqui,
Signum esset prudentiæ, tum hirundines
Dicerentur multò sapientiores nobis.

Euripides in Penthea.

Σὺ δ' εὔτροχον μὲν γλῶσσαν ὡς φρονῶν ἔχεις,
ἐν τοῖσι λόγοισι δ' οὐκ ἔνεισί σοι φρένες. Id est

Tu uerò linguam quidem uolubilem habes, uti uir prudens: sed in sermonibus tuis nulla mens inest. Est sine mente sonus.

Idem in Antiope.

Κόσμος δὲ σιγῆς στέφανος ἀνδρὸς οὐ κακοῦ
τὸ δ' ἐκλαλοῦν οὐθ' ἡδονῆς μὲν ἅπτεται,
κακὸν δ' ὁμίλημ' ἀσθενὲς δὲ καὶ πόλει. Id est:

Decorum silentium corona est uiri boni: Loquacitas autem neque iucundum aliquid habet, & mala est conuersationi, & inutilis ciuitati.

Sophocles in Aleadis.

τί ταῦτα πολλῶν ῥημάτων ἔτ' ἐστί σοι;
τὰ γὰρ περισσὰ πανταχοῦ λυπηρ' ἔφυ. Id est:

Quid tibi uis amplius cum tanta garrulitate?
Verba enim nimia sunt molesta ubique.

Menander Comicus.

αἰσχρόν γ' ὅταν τις ὢν δι γλώσσῃ φυεὶς,
γλώσσῃ ματαίους ἐξακοντίζεται λόγους. Id est:

Turpe est cum quis disertus, dicendo inanes lingua sermones eiaculatur.

Idem.

οὔτ' ἐκ χερὸς μεθέντα καρτερὸν λίθον
ῥᾷον κατασχεῖν, οὔτ' ἀπὸ γλώσσης λόγον. Id est

Neque ex manu dimittentem ponderosum lapidem
Facilè est cohibere, neque ex lingua sermonem.

Aeschylus Tragicus.

τυραννικόν τι πόλλ' ἐπίστασθαι λέγειν. Id est:

Tyrannicum quiddam est, multa scire loqui.

Duæ aures homini datæ sunt, una autem tantùm lingua.

Euripides in Dictye.

Ἀνὴρ γὰρ ὅστις ἥδεται λέγων ἀεὶ
λέληθεν αὑτὸν τοῖς ξυνοῦσιν ὢν βαρύς. Id est:

Quisquis multa loquendo delectatur,
Is non intelligit præsentibus se esse molestum.

Philemon Syracusanus Comicus.

τὸν μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μηδὲ ἓν
μακρὸν νόμιζε, κἂν δύ' εἴπῃ συλλαβάς,
τὸν δ' εὖ λέγοντα μὴ νόμιζ' εἶναι μακρὸν
μηδ' ἂν σφόδρ' εἴπῃ πολλὰ καὶ πολὺν χρόνον,
τεκμήριον δὲ τοῦδε τὸν Ὅμηρον λάβε:

οὗτος

αὐτὸς γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράφει:
ἀλλ᾽ οὐδεὶς εἶπ᾽ Ὅμηρον εἴρηκε μακρόν. Id eſt:

Eum, qui nihil opportunè dicit,
Lōgū existima, licet duas tātùm ſyllabas pronūciarit:
At benedicentem ne longum exiſtimes,
Etſi permulta dixerit, & longo tempore,
Huius indicium, Homerum accipe:
Is enim nobis Myriades ſcribit uerſuum,
Nullus tamen Homerum apellauit longum.

Ζήνων πρὸς τὸν πλείω λαλεῖν θέλοντα ἢ ἀκούειν, νεανίσκε εἶπεν ἡ φύσις ἡμῖν γλῶτταν μὲν μίαν, δύο δὲ ὦτα παρέσχεν, ἵνα διπλάσιον ὧν λέγομεν ἀκούωμεν. Id eſt:

Zeno ad uolentem plura loqui, quàm audire: Adoleſcens, dixit, natura nobis linguam unam, aures uerò binas dedit, ſcilicet, ut duplo plus audiamus, quàm loquamur.

Theocritus, cum Anaxomenes orationem habiturus eſſet, incipit uerborum quidē flumen, mētis autem gutta, dixit.

Plato, cum Antiſthenes aliquando in Diatriba longam orationem habuiſſet, ignoras, dixit, quod dicendi modus nō penes loquentem, ſed audientem eſt.

Adoleſcens quidam in Academia de ſtultis quibuſdam rebus ſeu negocijs loquebatur, cui Zenon dixit, niſi in mentem lingua intincta diſſerueris, adhuc multò amplius dicendo delinques.

Democritus.

πλεονεξίη τὸ πάντα λέγειν μηδὲν δὲ θέλειν ἀκούειν. Id eſt: Auaritia quædam eſt, omnia uelle dicere, & nihil audire.

LINGVA NON DEBET ESSE *uaga & libera, uerùm modeſta & modulata.*

Ariſtoteles 5. Topicorum.

Conturbat audientem, quod frequenter dictur.

Aulus Gellius lib. 1. cap. 15. Noct. Atticarum.

Qui ſunt leues & futiles, & importuni locutores, quiq; nullo rerum pondere innixi, uerbis humidis et lapſantibus defluunt, eorum orationē benè exiſtimatū eſt, in ore naſci, nō in pectore: Linguam autem debere aiunt non eſſe liberam, nec uagam, ſed uinculis de pectore, imò ac de corde apertis moueri, & quaſi gubernari.

Ibidem.

Heſiodus poëtarum prudentiſſimus, linguam non uulgandam, ſed recondendā eſſe dicit, perinde ut theſaurum, eiuſq; eſſe in promendo gratiam plurimam, ſi modeſta & modulata ſit.

Ibidem. Sunt autem Heſiodi uerſus.

Optimus eſt homini lingua theſaurus, & ingens
Gratia, quæ parcis menſurat ſingula uerbis.

Borbonius.

Nobile lingua bonum, quæ fari in tempore nouit:
Nobile lingua malum, quæ fari in tempore neſcit.

Bias Prienæus.

ἄκουε πολλά, λάλει δ᾽ ὀλίγα, Id eſt:
Audi multa, loquere pauca.

Pittacus Mythilenæus.

γλῶτταν μὴ προτρέχειν τοῦ νοῦ. Id eſt:
Lingua ne præcurrat mentem.

Idem.

μὴ σπεῦδε λαλῶν. Id eſt:
Noli feſtinare loquendo.

Menander.

ῥῆμα παρὰ καιρὸν ῥηθὲν ἀνατρέπει βίον. Id eſt
Verbū importunè et intēpeſtiuè dictū, ſubuertit uitā.

Idem.

ῥίψας λόγον τις οὐκ ἀναιρεῖται πάλιν, Id eſt:
Cum emiſerit aliquis uerbum, non reſumet rurſum.

HVIC *cōuenit Horatianū de arte poetica.*

Neſcit uox miſſa reuerti.

Idem in epiſtola 19. lib. 1. ad Lollium.

Quid de quoq; uiro, & cui dicas, ſæpe uideto.
Percunctatorem fugito, nam garrulus idem eſt,
Nec retinent patulæ commiſſa fideliter aures,
Et ſemel emiſſum uolat irreuocabile uerbum.

MANET IRREVOCABILE VERBVM.

Ouidius lib. Amo. 2. Eleg. 2.

Vidi ego compedibus liuentia crura gerentem,
Vnde uir inceſtum ſcire coactus erat.
Pœna minor merito nocuit, mala lingua duobus,
Vir doluit: famæ damna puella tulit.
Crede mihi, nulli ſunt crimina grata marito,
Nec quenquam, quamuis audiat, illa iuuant.

Idem de Ponto, lib. 2. Elegia 2.

Lingua ſile, non eſt ultra narrabile quicquam.

Idem lib. 2. Faſtorum.

Et feruet multo linguaq;, corq; mero.

Propertius lib. 2. Elegia 31.

Sed tu non debes inimicæ credere linguæ,
Semper formoſis fabula pœna fuit.

Tibullus lib. 1. Elegia 2.

Et mea nunc pœnas impia lingua tulit.

Græca.

γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος,
φειδωλῆς πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.

Menander.

πρὸς τοὺς λέγοντας οὐδὲν ἀντιτείνειν ἔχω. Id eſt:

 Aduer-

Aduersus benedicentes, nihil habeo, quod dicam.

Ouid. lib. 2. de arte amandi.

Eximia est uirtus præstare silentia rebus:
At contrà grauis est culpa tacenda loqui.

Menander.

δύσμορος ἴσθι μᾶλλον ἢ κακήγορος. Id est:
Infelix sis potius, quàm maledicus.

Idem.

ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται. Id est:
Viri character ex sermone cognoscitur.

Apollinarius.

ἂν μὲν ἀπόντα λέγῃς με κακῶς, οὐδὲν ἀδικεῖς. i.
Si de me absente dixeris malè, nulla afficis me iniuria.
ἂν δὲ παρόντα καλῶς ἴσθι κακῶς με λέγων. .i.
Si de præsente benè, scias te malè de me dicere.

Theodorides.

θνητοῖς ἐν γλώσσα δολία, νόσος ἀχάλινος
ἀφροσύνη τίκτει πολλάκις δυστυχίαν. Id est:
Mortalibus in lingua dolosa morbus effrenis,
Stultitia parit sæpe infelicitatem.

Menander.

ἰσχυρότερον δ' ἔγ' οὐδέν ἐστι τοῦ λόγου. Id est:
Sermone nihil est potentius.

Dantes Pugatorij cant. c. 4.

Et pero quando s'ode cosa ò uede.
Che tenga forte à se lanima uolta
Vassenel tempo e lhom non senauede. Id est:
Ea propter eum auditur aliquid, aut uidetur,
Quod detineat fortiter ad se conuersam animam:
Fugit tempus, nec id percipit homo.

Franciscus Petrarcha in triumpho mortis, cap. 2.

Se dire hac altro studia desser breue:
Et col tempo dispensa le parole. Id est:
Si quippiam aliud dicturus es, stude breuitati:
Et cum tempore distribue uerba ipsa.

IDEM FRANCISCVS PETRARcha lib. 1. epistola 5. de rebus familiaribus, ad Iacobum Columnæ Lombericensem præsulem.

An timuisti ne secretum tuum ex me in uulgus erūperet? itane rimosum expertus es, ita infirmi ac futilis animi, cui tam facilè commissa diffluerent? egisti incautè, qui mihi toties grauiora credideris: Sed crede mihi, quoniã hodie (ut uideo) dolor uerecundiam superat, crede, inquã, mihi pater optime, nulli (quem quidem ego nouerim) fide, silentio secũdus sum: Nemo me ideo, quod secreta non teneam, ne dicam fideli amicitiæ, sed uel senatorio gradui, uel sacerdotio Cereris inhabilem arguerit. Legimus apud Persas, nihil fide sanctius, nihil pulchrius silētio, nihil loquacitate defotmius: Itaque illud uel morte custodiunt, hanc morte castigant. Non est qui quocunque supplicio sui regis pandat arcanum: si quis autē fortè contrà fecerit, nullo non supplicio dignus habebitur. Preclarè: quid enim omnino facilius, quàm tacere? Ad quid ergo utilis, aut cui magnæ rei sit habendus idoneus, qui rem longè facilimam implere nequiuerit?

Sacerdos Cereris.

Deformius nihil ẽ loquacitate.

Idem, epistola 2. libri primi.

Summæ quidem dementiæ uidetur, in id niti, ad quod fortè nunquam sis uēturus, & quod paucis accidit, quodque cum adeptus fueris, modicum prosit, fortassis & multum noceat: Illud uerò negligere, quod & omnibus promptum, præ omnibus utile, damnosumque nunquam esse possit. Scimus autem magnorum autoritate hominum, experimentoque rerum edocti, quoniam paucis benè loqui, benè uiuere autem omnibus datum est: & tamen plures illud amplectuntur, hoc fugiunt. Ita est natura hominum, difficultatibus incumbere, & ea cupidius appetere, quæ laboriosius parantur.

Benè loqui paucis, benè uiuere omnibus datũ est.

Item de rebus memorabilibus, lib. 3. cap. 49.

Quàm uoluptatis patronus Epicurus, tam hostis Xenocrates, nec minus loquendi, quàm agendi abstinens. Hic ergo cum casu inter maledicos quosdã, atque illis ex more obtrectantibus absentium famæ, solus conticesceret, interrogatus, cur id faceret? Quia locutum, inquit, me aliquando pœnituit, tacuisse nunquam. Laudatum hoc à sapientibus responsum, mihi plenius probaretur, si sermonum sæpe, taciturnitatis rarò pœnituisse dixisset.

Erasmus lib. 1. Apophtheg.

Peculiaris erat Lacedæmonijs uerborum paucitas, unde & ab ea regione breuiloquentia Laconismus dicitur: Cum igitur Abderitarum legatus apud Agidem multa loquutus, uix tandem dicendi finem fecisset, rogaretque, quid ciuibus suis esset renunciaturus: Ages illud, inquit, renuncia: quantùm temporis tibi fuit opus ad dicendum, tantùm me silētem audijsse. Hoc dicto exprobrauit stolido oratori inanem loquacitatem, responso indignam.

Idem

Idem lib. 1.

Quum sophista quispiã apud eũ dixisset, orationẽ esse rerũ omniũ præstantissimã, uidelicet prædicãs artem, quã profitebatur: ergo, inquit, agis tu, cũ taces, nullius es precij: significans multò præclarius esse, res magnificas gerere, quàm habere linguã ad magnificè loquendũ expeditam.

In eodem libro 1.

Quũ quidã Ephoris opportuna quidẽ loqueretur, sed pluribus quàm sat erat, Anaxãdridas hospes inquit, re necessaria in non necessario uteris: significãs quod per se rectum est & utile, non egere prolixa oratione, quòd ipsa causæ bonitas facilè seipsam commendet. Quod si usquàm locus est loquacitati, eam oportet ad honestas causas adhibere.

Gellius lib. 11. cap. 2. Noct. Atticarum recitat uerba M. Catonis, contra quendã Albinum, breuiloquentiã quisquis in dicendo colat. Laconismus, prouerbiũ pro breuiloquẽtia, pro eo quod est, paucis & cõpendio dicere. Vide Chiliad. Erasmi.

Adagia in garrulos ac futiles homines torquenda, ex Erasmo desumpta.

Breuitas grata. Laconismus. Trib⁹ bolis minore finire pomerio. Numero dicere. Vno fasce cõplecti. Tribus uerbis.

Pauciloquus, sed disertus. In eum, qui pauca quidẽ, sed tamen auditu digna loquitur: conuenit Homericum illud: παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος, id est: Non is multa quidem, uerùm argutissima, quippe pauciloquus: Menelaus dicit.

Garrulitas.

Archytæ crepitaculũ. Cisteria loquacior. Arabicus Tibicen. Menander. Turture loquacior, Prolixius Iliade. μακρότερα τῆς ἰλιάδος λαλῶν. Cornicari, id est, ineptè garrire. Daulia cornix. Hirundinum musæa. Lusciniæ nugis insidẽtes. Dodonæum æs. Caute loquacior. Littore loquacior. Cicada uocalior. Non est eiusdem & multa & opportuna dicere. Cõuenit Hebreorũ prouerbiũ, in multiloquio non deesse peccatũ. Græcè χωρὶς τὸ τ' εἰπεῖν πολλὰ καὶ τὰ καίρια. Telenicia Echo, id est, oratio fatui, Battologia.

Horatius.

Sed tacitus pasci si posset coruus, haberet
Plus dapis, & rixæ multò minus inuidiæq;.

Quadrat in eos, qui si quid bonę rei nacti sunt, continuò iactant ostentantq́;, atq; ad eum modũ efficiunt, ut alij tũ obsistant, quo minus eiusmodi cõmoda nãciscantur, tũ quę nacti sunt interuertant. Quicquid in buccam uenerit, uel in linguam. Cicero, Plato, usi sunt.

Meliacum nauigium. futilis, & rimarum plenus, hac atq; illac perfluens.

Interfecta musica: quoties aliquis interueniens sermonem institutum interpellet.

Lingua quo uadis? γλῶσσα ποῖ πορεύῃ; πόλιν ὀρθώσουσα, καὶ ἀναστρέψουσα.

Lingua quo uadis? erectũ ciuitatem, eandem denuo submersura. Docet linguam plurimum utilitatis adferre mortalibus, & eandem rursus plurimam adferre perniciem, tametsi membrum corporis sit per quam exiguum.

Sine capite fabula: pro sermone imperfecto ac mutilo.

Leuissima res, oratio. Homerus ἔπεα πτερόεντα προσηύδα, Id est: Verba uolucria dixit, uel alata, quòd facilè euolent atq; reuolare nesciant.

Horatius.

Et semel emissum uolat irreuocabile uerbum.

Apophthegmata.

Labotus, cuidã apud ipsum prolixiore utenti sermone: quid mihi, inquit, de re pusilla longa texis procemia? Quãta res est, tantã oportet & orationem esse, qua uteris. Est hoc omnibus Spartanis peculiare, offendi sermone, quàm causa postulat, lõgiore: adeo nunquàm non placebat frugalitas. Nam ad causam nõ magnam, adhibere superuacuam uerborũ copiã, luxuriæ genus est. Eras. li. 1. Apophthegmatũ.

Ἀτεχνμὸν. Ibidem lib. 2.

Alius cum in luscinia plumis reuulsis minimum reperisset carnium: uox, inquit, tu es, præterea nihil. In eos dici potest, qui præter garrulam linguam, ac magnifica uerba nihil habent.

Libro 1, Ibidem.

Charillus interroganti, quã ob causam Lycurgus tã paucas leges tulisset Lacedęmonijs: quoniã, inquit, pauca loquẽtib⁹, paucis esse legibus est opus: sensit nimirũ pleraq; mala ex multiloquio nasci: Laconibus autẽ peculiaris erat breuiloquẽtia.

Idem libro 2.

Alius Laconũ, cũ audiret Rhetorẽ ma-

gnos sermonis circuitus cōnectentē: per geminos, inquit, fortis sanè homo, qui cū nullum habeat argumentū, tamē egregiè uoluit linguam. *Ibidem.*

Chtesiphontem Lacones eiecerūt, qui se profitebatur de re quauis totum diem posse dicere, dicētes boni oratoris esse, sermonē habere rebus parē: nulla in re iustius putarunt adhibēdam frugalitatem, quàm in oratione, quam Hesiodus non aliter quàm preciosum thesaurum parcissimè censet esse depromendam ad usum, non ad ostentationem.

Idem autor lib. 4.

P. Sextius Cice. cum alijs quibusdā ad causæ patrociniū adhibuerat: cumq; ipse uellet omnia dicere, nec cuiquàm locum dicendi daret, ubi iam constaret illum à iudicibus absoluendum, ferreturq; sentētia: utere, inquit Tullius, tēpore hodie, cras enim priuatus eris: Notās hominē, quòd in causa suo arbitratu solus egisset omnia.

Prouerbium.

Canere Tellinis cātilenas: de ineptè loquaculis, item mordacibus & dicacibus dici solitum. Eras. in Chilid. indicat.

Apophthegmata ex Erasmo educta, contra garrulos & loquaces.

Thales Milesius.

Paucilo- quium. Multa uerba nequaq̄ arguunt sapientē opinionē. Græcis carmen esse uidetur. ὄυτι τὰ πολλὰ ἔπη φρόνημον ἀπεφήνατο δόξαν, id est: Sapiens enim non, nisi cum res postulat, pluribus utitur uerbis, quàm opus est: quemadmodum Deus omnium sapientissimus sermonis est parcissimi. Eras. lib. 7. Apophthegmatum.

Eodem libro.

Antisthinem, quoniā multa cōscripsit uolumina, Timon appellare solet παντοφυῆ φλέδονα, id est: ingeniosum nugatorē. Nō tamē dixit ἐυφυῆ sed παντοφυῆ, quòd ingenio ad quiduis uersatili uaria tractaret argumenta, & in his quædam parum digna Philosopho.

Ibidem.

Bion Borysthenites cuidam immodicè loquaci, ut sibi subueniret, oranti respōdens, abunde tibi morem geram, si aduocatos miseris, non ueneris ipse.

Ibidem.

Zeno Cittieus ad Aristonem discipulū multa temere garrientem, quædam etiā præcipitanter, confidenterq; fieri: inquit, nō potest quin te pater ebri⁹ prosemina- rit: oderat futilem loquacitatem, ipse in dictis tum breuis tum grauis. Idem & Diogeni adscribit.

Idem

Elegāter ac politè loquentium sermones, aiebat, esse similes pecuniæ Alexandrinæ, oculis blandienti, ac undiq; scripturā habenti, more nomismatis, nihilo tñ esse meliorē. Rursus qui magis studerēt utilia dicere q̄ nitida, similes esse dicebat, tetradrachmis, temere ac ruditer percussis, quę sępe picturatis illis numis pręponderarent. In nūmo non spectatur elegantia scripturæ, sed pondus ac materia: ita non refert quàm sit elegans oratio, sed quàm grauis & utilis. Oratio grauis.

Idem

Ad quendam dicentē, breues esse philosophorum sentētias, uera prædicas, inquit, oportet enim & syllabas illorum, si fieri posset, esse breues. Veritas multis uerbis non eget, & rectius meminimus, quæ paucis uerbis cōprehensa sunt. Breues philosophorū sententiæ. Paucilo- quus.

Euripides.

Simplex ueritatis oratio.

LINGVA LVBRICA ET PRAE-
ceps.

Erasmus lib. 7. Apopthegmatum.

Zeno Cittieus dicere solebat: satius esse labi pedibus, quàm lingua: eoq; conuiuia quantum poterat uitabat, quod ibi solutus uino, & aliorū fabulis prouocatus, facilius labi posset.

Idem lib. 2. Apoptheg.

Chilo Lacedæmonius sapiēs dicebat, non committendum, ut lingua præcurreret animum: admonens prius cogitandū, quid loquaris, quàm lingua prorumpat in uerba. Nescit em̄ uox missa reuerti: Cogitatio prior potest corrigi posteriore meliore, ut habet prouerbium, uox non item.

Idem pręcipiebat linguam, quum aliâs semper, tum præcipuè in conuiuio continendam, quòd illic cibus ac potus inuitet ad intemperantiā. Porrò ubi plus est periculi, ibi maior adhibenda est ratio.

Ibidem.

Idē rogatus, qd esset difficile: arcanū, inquit, reticere. Tāta est linguæ omnium maximè uolubilis incōtinentia, quū alioqui nihil uideatur facilius, quàm tacere.

Idem.

Adole-

Adolescenti cuidam multa garrienti, aures, inquit, tuæ in linguam defluxere: submonens adolescentis esse audire multa, loqui pauca.

Ibidem.

Idem adolescentem multa temere garrientem, hoc dicto corripuit: ob id binas habemus aures, os unicũ, ut plurima audiamus, loquamur paucissima.

Ibidem.

Idem iuueni confidenter loquenti, nõ dixerim, inquit, O adolescens, quæ mihi succurrunt: subnotans è sermonis procacia colligi & morum impudicitiam.

Ibidem.

Ptolomęi legatis, qui multos eruditos ad conuiuiũ inuitarũt, percunctantibus, quid de ipso regi suo essent renũciaturi, ait, uidisse uos senem, qui in conuiuio tacere nouerit: quum enim cæteri ad ostẽtatiõem multa dixissent, unus Zeno perpetuum tenuit silentium.

Theophrastus Oresius dicere solitus est, potius esse fidendum effreno equo, quàm uerbo incomposito: nemo nõ metuit insidere equo infreni, at plus est periculi à lingua effreni.

Lingua effrenis.

Erasmus lib. 7. Apopthegmatum.

Aristoteles, cum apud eũ garrulus quidam multa esset nugatus, & tandem dixisset, fortassis obstrepo tibi nugis meis, non hercule, inquit, neq; enim aduerti animum.

Ex lingua propagantur plerunq; bona, sæpe etiam magna mala.

Ægyptiorum regẽ periclitandi gratia, cuiusmodi foret in Pittaco prudẽtia, proditum memoriæ est, integri animalis carnes ad eum transmisisse, petentem, secerneret inde quod optimum censeret, rursusq; quod pessimum. At is unam modo linguam eximens ad eũ referri iussit: symbolicè innuẽs atq; opertè, in ea corporis parte portioneq;, ingẽtium sæpe bonorũ latere fomites, nec deesse tamẽ, si prodigi sit & infrenis, maximarum cladium organũ: Hinc apud Euripidẽ, Ino audacius astruit, tenere se tacendi tempora, atq; itẽ loquẽdi. Cœlius Rodiginus li. 7. lectionum antiquarum cap 26.

Nauem uentis abreptam anchoris infrenamus, ad rapiditatis hebetandã uim, sermo ex ore uelut portu excurrens, stationem nanciscitur nullam, neq; ut Gręci dicunt, ἀγκυροβάλειον, id est, anchoræ iactum frustra succinueris communem futilium locutorum ἐπιφθέγμα, dum uerbis humidis & lapsantibus defluunt. Hæc nemini dixeris, sile, apud te sint ista.

Sacris silentij mysterijs initiari præstiterit, ac altius cõtemplari, quãto maiore prosequamur admirationε, ampliusq; amemus, sapientiores arbitrati, uerbis parcentes: & ut græci expressius dicũt στρογύλους καὶ βραχυλόγους, quàm hosce effrenes, quos raptari temerè uideas, dũ sensuum efficiunt inuolucra, & uerborum instrepunt uoluminibus, ac uocum turba. At illorum præparcus substrictusq; sermo, uerbis est modicus, sensu latè sese fundit, & expatiatur. Hosce admirans Plato ita laudat, ut acerrimis iaculatoribus persimiles dicat οὖλα καὶ πυκρὰ καὶ συνεστραμμένα φθεγγομένους.

A sapientibus rectè dictum est, dicẽdi quidẽ homines esse nobis magistros, tacendi autem Deũ nos habere præceptorem: quãdo in sacris mysterijsq; fauere linguis iubemur.

Theognides.

Ἀργαλέον φρονέοντα παρὰ ἄφροσι πόλλ' ἀγορεύειν. καὶ σιγᾶν αἰεὶ τοῦτο γὰρ ἀδύνατον, id est: Indecorum est apud prudentes multa loqui, perpetuo autem tacere impossibile est.

Tutius est tacere quàm loqui.

Egregia est Simonidis sententia, quem dicere solitum Historici referũt, ὅτι λαλήσας μὲν πολλάκις μετενόησε σιωπήσας δὲ οὐδέποτε, Id est: Locutum esse pœnituit sæpe, tacuisse nunquàm. Hinc & Pythagoricos Atheneus scribit, animantes quidem attigisse reliquas, uerum moderatè quasdam immolasse: Pisces autem nec gustasse omnino, Echemythiæ, id est, silẽtij ratione: quippe silentium esse opinantur quiddam diuinum, pisces uerò prorsus sine uoce animaduertuntur: uel parœmia suffragante apud Lucianũ, cæterosq; item magis mutos pisce. Taciturnior Pythagoreis: de uehementer taciturnis prouerbium hoc dicitur, sumptum à Pythagoræ schola, in qua quinquennẽ silentium indicebatur auditoribus. Erasmus in Chiliadibus, Laërtius lib. 8. De uitis Philosophorum.

Sene-

Seneca epistola centesima decima ad Lucilium.

Nihil æquè proderit ad quietem cõmodam retinendã, quàm quiescere, & minimũ cum alijs loqui, plurimum secum. Est quędam dulcedo sermonis, qui irrepit & blãditur, & nõ aliter, quàm ebrietas aut amor, secreta producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quãtum audierit loquetur: qui rem non tacuerit, non tacebit autorem: habet unusquisq; aliquem cui tantum credidit, quantum ipsi creditum est, ut garrulitatem suam custodiat, & cõtentus sit, unius auribus populũ faciet: sic quod modo secretum erat, rumor est.

Cantor Solensis.

Adolescente quodam audacius q̃ par erat loquẽte. Nullus ne, inquit, hũc ἀστραγάλῳ, id est, talo excipiet? Verboso item cuidam, ignauo & molesto:

Ἄκολας, inquit, ὁμιλῶν γίνεται δουλῶν τέκνα. i.
Obscena nati seruorum loqui solent.

Loquaci item obtundenti, nimio uerborum strepitu:
Ne malam quidem, inquit, nutricem nactus es,

Laërtius de uitis Philosophorũ li. 4.

Refert idẽ Anacharsis Scythæ imagini inscriptum fuisse, continẽdum scilicet esse lingua, uentre, & pudendis, id est, abstinendum à loquacitate, gula, & uenere.

LVCTVS.

DEFVNCTI NON SVNT DE- *flendi, nec contumelijs lacerandi.*

Homerus 24 Iliad.

Ἴσχεο μηδ' ἀλίαστον ὀδύρεο σὸν κατὰ θυμόν,
οὐ γάρ τι πρήξεις ἀκαχήμενος υἷος ἑῆος,
οὐδέ μιν ἀνστήσεις πρὶν καὶ κακὸν ἄλλο πάθησθα, Id est:

Sustineas, neq; uiuus in animo tuo lugeas:
Nihil enim proficies, utcunq; grauiter ob filium dolẽs,
Nec excitabis eũ prius, quàm et alia calamitas accidat.

Volaterranus ita uertit, capite de uitæ fragilitate lib. 31. Philologiæ.

Desine, nec doleas, nil semper proficis usq;,
Nec semel extinctum lachrymis reuocabis ab Oreo:
Fata dedere homini, patientius omnia ferre.

Ibidem Homerus.

Μέλλει μέν πού τις καὶ φίλτερον ἄλλον ὀλέσσαι,
ἠὲ κασίγνητον ὁμογάστριον, ἠὲ καὶ υἱόν,
Ἀλλ' ἤτοι κλαύσας καὶ ὀδυράμενος μεθέηκε.
τλητὸν γὰρ μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισι. i.

Perditurus est aliquis olim etiã chariorem sibi multò,
Siue fratrem germanum, seu filium quoq;,
Veruntamen luctum, doloremq; remittit:
Patientem namq; hominibus facta dedẽre animum.

Idem 19.

Γαστέρι δ' οὔπως ἐστὶ νέκυν πενθῆσαι Ἀχαιούς, Id est:

Non licet inani deflere mortuum uentre.

Stesichorus.

Ἀτέλεστα γὰρ καὶ ἀμήχανα τοὺς θανόντας κλαίειν, Id est:

Lugere mortuos, res est infinita, & inops consilij.

Euripides in Menalippe.

τί τοὺς θανόντας οὐκ ἐᾷς τεθνηκέναι
καὶ τὰ ἐκχεθέντα συλλέγεις ἀλγήματα, Id est:

Quin tu defunctos obijsse finis,
Et effusos dolores colligis?

Idem.

τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποισιν κατθανεῖν μένει κοινόν·
δ' ἔχοντες αὐτὸ κοινὰ πάσχομεν πάντες· τὸ γὰρ χρεὼν μεῖζον, ἢ τὸ μὴ χρεών, Id est.

Omnibus hominibus obeunda mors est:
Quum igitur communis sit, patimur etiam communia
Omnes: fati enim maior ius est, quam ubi fatum abest.

Archilochus.

Κήδεα μὲν στονόεντα, Περίκλεες, οὔτε τις ἀστῶν μεμφόμενος θαλίῃς τέρψεται, οὐδὲ πόλις· τοίους γὰρ κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης ἔκλυσεν, οἰδαλέους δ' ἀμφ' ὀδύνῃ ἔχομεν πνεύμονας· ἀλλὰ θεοὶ γὰρ ἀνηκέστοισι κακοῖσιν ὦ φίλ' ἐπὶ κρατερὴν τλημοσύνην ἔθεσαν φάρμακον, ἄλλοτε δ' ἄλλος ἔχει τόδε· νῦν μὲν ἐς ἡμέας ἐτράπεθ', αἱματόεν δ' ἕλκος ἀναστένομεν, ἐξαῦτις δ' ἑτέρους ἐπαμείψεται· ἀλλὰ τάχιστα τλῆτε, γυναικεῖον πένθος ἀπωσάμενοι. Id est.

Aerumnis luctuosis ô Pericles, neq; ciuis aliquis,
Neq; ciuitas laborãs & conquerẽs, epulis delectabitur:
Illos enim fluctus tumultuosi maris
Fregit: nos autem tumidos præ doloribus habemus
Pulmones, uerum dij maximis malis
O amice, duram patientiam addiderunt,
Remedium: quod aliàs aliu habet: nunc quidẽ ad nos.
Versum est, & cruentum hulcus suspirijs gemimus:
Ast aliàs uicissim alios afficit, sed age statim
Patientes estote, muliebri luctu depulso.

Patientia mala anchora: Itali cũ Prouer.

Plato

Plato in lib. 10. de repub.

ἀνὴρ ἦν δ' ἐπιεικὴς, τοιᾶσδε τύχης μετασχὼν, υἱὸν ἀπολέσας ἤ τι ἄλλ' ὧν περὶ πλεῖστον ποιεῖται ἐλέγομεν που καὶ τότε ὅτι ῥᾷστα οἴσει τῶν ἄλλων, id est:

Vir probus, menteq; præditus tali, si filium amiserit, aut aliquid aliud sibi charissimum: facilius quàm cæteri feret, quẽadmodum diximus.

Ibidem.

Quum homo circa idẽ simul cõtrarijs motibus agitetur, necessario duo quædã illa esse dicimus: alterum quidẽ legi obtemperare paratum est, utcunq; iniunxerit. Quo pacto? Lex utiq; dicat optimũ esse, in aduersis quàm maximè fieri potest, quietem agere, neq; conqueri: quod incertum sit, bonũmue id sit, aut malum quod accidit: tum quod nihil dolor ad sequẽtia conferat, neq; ulla humanarum rerum magnipendẽda sit eiq; quod subito præsidio esse potest, dolor impedimẽto sit. Cui inquis? Consultare, inquam, circa ea quæ acciderunt in primis oportet, & tãquàm in tesserarum iactu, prout cecidit, quomodocunq; ratio rem melius habere dicat, negocia disponere. Neq; uerò si quid aduersi inciderit, prosternere nos debemus: atq; ut pueri solent, cũ offendunt in lapidem procidentes circa id quod læsit, eiulando moram trahere: sed animum adsuefacere, ut ad sanãdum presto adsit, & quicquid egrotat, dimissis lamentationibus corrigat. Opportunũ hoc quidem est, aduersus fortunę ictus remedium. Quod sanè optimũ est rationi, huic libenter obtemperat, constat: quod uerò ad perturbatiõis recordationem, luctũq; rapit, in eisq; diutius detinet irrationale est, languidum, formidulosum, ita dicendum.

Dolor nihil facit ad exterminãdas aduersitates.

Ennius.

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu.
Faxit, cur? uolito cuncta per ora uirum.

Cicero in quæst. Tusc. Volaterranus lib. 31. Philologiæ.

Solon Atheniensis.

Mors mea non careat lachrymis, linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

IN DEFVNCTOS NON EST *exercenda contumelia.*

Volaterranus lib. 31. Philologiæ.

Memoriã defunctorũ uenerari omnes scriptores ferè præcipiunt.

Demosthenes.

τοῖς ζῶσι πᾶσι ὕπεστι ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον φθόνος, τοὺς τεθνεῶτας δ' οὐ τῶν ἐχθρῶν τις ἀτιμάζει, id est: cuncta quidem animalia, inuidiam aliquam, siue paruam, siue magnã subeunt. Mortuis etiam inimici parcũt.

Timocles.

Mortuis misericordia Deusq; propitius optandus: uiuis innocua inuidia.

Stesichorus.

θανόντος ἀνδρὸς οὐ πᾶσα ἀπολείπεται χάρις, Id est: Morientem hominem, non omnis gratia deserit.

Archilochus.

οὐ γὰρ ἐσθλὰ κατθανοῦσι κερτομεῖν ἐπ' ἀνδράσιν, Id est: Ne mortuorum hominum bonis obtrecta: quę quidem res maximè damnatur. Ex quò Sophocles quæritur *φεῦ φεῦ τοῦ θανόντος ὡς ταχύς βροτοῖς χάρις διαῤῥεῖ,* Id est: Heu, heu, quàm cito mortuorum gratia mortalibus defluit. Homerus de corpore Hectoris dehonestati: *κωφὴν γὰρ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων,* Id est. Quid nisi mutatam, fœdat moribundus harenam. Moschion eãdem secutus sententiam, uanum, inquit, defuncti hominis umbram lacessere. Et Plautus, ait, nõ nisi laruas, cum mortuis luctari, cum Pollio orationem aduersus eum scriptam reseruaret, post mortem ædendam.

Cũ laruis luctari dictum prouerbiale.

Zoilus Homeromastix librũ, in Homeri uituperationem Ptolomæo Philodelpho dicauit: cumq; diu premiũ frustra expectasset, petere cœpit. an, inquit, Ptolomæus egere potes? Qui maior sis Homero, ac uiuus: quum ille te inferior, ac mortuus, tot hominũ milia diu pascat?

Homerus 10. Odyssee.

οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι, id est.

Nefas est, super uiros defunctos gloriari.

Moschion in Pheræis.

Κενὸν θανόντος ἀνδρὸς αἰκίζειν σκιάν, Id est.
Temerarium est, umbram hominis mortui affligere.
Ζῶντας κολάζειν, οὐ θανόντας εὐσεβές, Id est.
Viuos castigare decet, non mortuos.

Archilochus.

Malum est uiris defunctis conuiciari.

Euripides in Antigone.

θάνατος γὰρ ἀνθρώποισι νεικέων τέλος
ἔχει, τί γὰρ τοῦδ' ἐστὶ μεῖζον ἐν βροτοῖς;
τίς γὰρ πετραῖον σκόπελον οὐτάζων δορὶ
ὀδύναισι δώσει. τίς δ' ἀτιμάζων νέκυς,
εἰ μηδὲν αἰσθάνοιντο τῶν παθημάτων, Id est:
Mors hominibus contentionum finem.

Habet;

Habet: quid enim inter mortales morte maius esse pōte
Quis durum saxum hasta uulnerans
Dolore afficiet? & quis in mortuos contumelius dolorem eius cieat,
Quum nullam affectionem sentiant?

Aeschilus in Hectore.

καὶ τοὺς θανοῦντας εἰ θέλεις εὐεργετεῖν
τὸ γοῦν κακουργεῖν ἀμφιδέξιος ἔχει,
(καὶ μήτε χαίρειν μήτε λυπεῖσθαι βροτούς:)
ἡμῶν γε μὲν τοι νέμεσις ἔσθ' ὑπερτέρα,
καὶ τοῦ θανόντος ἡ δίκη πράσσει κότον, Id est:

Vita functos si libet, beneficijs persequere:
Nam iniuriam illis inferre, facile quidem factu est,
(Neq; gaudio neq; dolore mortales afficiantur.)
Verum Nemesis superior nobis est,
Et ipsa iustitia mortuum uindicat.

Dionysius in Sotera.

πρὸς τὸν τελευτήσαντα ἕκαστος κἂν σφόδρα
ὢν ἐχθρὸς ἦ τις, γίνεται φίλος τότε, Id est:

Homini mortuo unusquisq; licet admodum
Inimicus antea fuerit, conciliatur.

Euripides in Phœnißis.

τοῖς γὰρ θανοῦσι χρὴ τὸν οὐ τεθνηκότα,
τιμὰς διδόντα χθόνιον εὐσεβεῖν θεόν, id est.

Decet ut qui uiuunt, mortuis
Honores tribuendo, infernale numen colant.

Archilochus, alias Timocles.

τοῖς μὲν τεθνεῶσιν, ἔλεος ἐπιεικὴς θεός,
τοῖς ζῶσι δ' ἕτερον ἀνοσιώτατον, φθόνος, id est.

Mortuos misericordia benignum numen sequitur:
Viuentes autem aliud infestißimum, inuidia.

Sophocles in Larissaeis.

μηδὲ τῷ τεθνηκότι
τὸν ζῶντ' ἐπαρκεῖν αὐτὸν ὡς θανούμενον, id est:

Oportet autem mortuo
Viuentem inseruire, & auxiliari, utpote moriturum & ipsum.

Mimermus in Neoptolemo.

δεινοὶ γὰρ ἀνδρὶ πάντες ἐσμὲν εὐκλεεῖ
ζῶντι φθονῆσαι, κατθανόντα δ' αἰνέσαι, id est:

Insigni cuipiam uiro proni sumus omnes
Inuidere uiuo, mortuum autem laudare.

Sophocles in Aiace.

Μενέλαε, μὴ γνώμας ὑποστήσας σοφὰς
εἶτ' αὐτὸς ἐν θανοῦσιν ὑβριστὴς γένῃ, id est.

O Menelae, qui sermonem habuisti sequentem, uide
Ne tu ipse fias iniurius mortuis.

Moschion Poeta Syracusanus Aristarchi familiaris.

τί κέρδος οὐκ ἔτ' ὄντας αἰκίζειν νεκρούς;
τί τὴν ἄναυδον γαῖαν ὑβρίζειν πλέον;
ἐπὰν γὰρ ἡ κρίνουσα, καὶ τὰ ἡδέα
καὶ τὰ νιαρά, φροῦδος αἴσθησις φθαρῇ,
τὸ σῶμα κωφοῦ τάξιν εἴληφε πέτρου,
τὸν τετελευτηκότα, Χίλων μὴ κακολόγει, ἀλλὰ μακάριζε, id est.

Quid iuuat mortuos, qui non amplius sunt, affligere,
Aut mutam terram contumelijs afficere?
Postquàm enim, qui iucunda discernit
Et molesta, sensus iam interierit,
Corpus in posterum instar est surdæ petræ.
Defunctum Chilon non maledictis afficias, sed beatum prædices.

Plato lib. 5. de republica.

Ἀνελεύθερον δὲ δοκεῖ καὶ φιλοχρήματον νεκρὸν συλᾶν, καὶ γυναικείας, καὶ σμικρᾶς διανοίας τὸ πολέμιον νομίζειν τὸ σῶμα τοῦ τεθνεῶτος, ἀποπταμένου τοῦ ἐχθροῦ λελοιπότος δὲ ᾧ ἐπολέμει: ἢ οἴει τι διάφορον δρᾶν τοὺς τοῦτο ποιοῦντας τῶν κυνῶν, αἳ τοῖς λίθοις οἷς ἂν βληθῶσι χαλεπαίνουσι, τοῦ βάλλοντος οὐχ ἁπτόμεναι: οὐδὲ σμικρόν ἔφη, ἐατέον ἄρα τὰς νεκροσυλίας, καὶ τὰς τῶν ἀναιρέσεων διακωλύσεις, Id est:

An non illiberale quiddam, cogitationisq; auaræ, muliebris, ac uilis esse uidetur, cadauer expoliare, hostemq; putare mortui corpus, cũ aduersarius ipse abierit, eo quo pugnabat relicto? Num censes eos, qui hoc agunt, differre à canibus, aduersus iactos lapides irascentibus, eo qui iacit dimisso? nihil equidem differe arbitror, quare à rapinis huiusmodi abstinẽdum est, uictoriæ namq; obsunt.

Item libro undecimo legum.

Opportunè uidemur in superioribus narrasse, defunctorum animas uim quãdam habere, qua de reb⁹ humanis curam habent: id uerum quidem, sed longa oratione approbatur. Quamobrem & alijs tritis, antiquisq; de hac re sermonibus, & legum latoribus sic se habere ista sanciẽtibus credere debent, nisi omnino demẽtes sint. Cum uerò hæc ita natura sint, primum Deos maximè superos timeãt, qui de puerorum desolatione procurãt: deinde etiam mortuorum Manes, quibus natura inest, ut præcipua illorum cura teneantur, qui ab eis geniti sunt, adeo ut honorantibus eos propitij, contẽnentibus infensi sint.

Prouerbium.

Mortuũ flagellare, pro uita defunctos insectari, ac lacerare. Græcè νεκρὸν μαστίζειν. Eras. Chil. 1. Centuria 4.

Euripides.

τύμβῳ γὰρ οὐδεὶς πιστὸς ἀνθρώπων φίλος, id est:

Nullus hominum fidus est amicus tumulo.

Menander.

θανοῦν-

θανούντων δὲ καὶ λόγοι φίλων προδέδοται. id est:
Mortuos etiam grati sermones deserunt.

Archilochus,

οὔτις αἰδοῖος μετ' ἀστῶν καὶ περίφημος θανὼν γίγνεται. χάριν δὲ μᾶλλον τοῦ ζωοῦ διώκομεν ζωοί, κάκιστα δὲ τῷ θανόντι γίγνεται id est.
Nullus inter ciues à morte honorabilis, aut clarus
Fit, sed potius uiuentis gratiam aucupamur
Viui: peßimè autem erga mortuum agitur.

Sophocles in Aiace,

φεῦ τοῦ θανόντος, ὡς ταχεῖα τοῖς βροτοῖς χάρις διαῤῥεῖ καὶ προδοῦσ' ἁλίσκεται. id est.
Pape, quam cito apud homines mortui
Gratia diffluit, & deserta apparet.

Stesichorus poeta Lyricus Volaterranus lib. 19. Philolog.

θανόντος ἀνδρὸς πᾶσ' ὄλλυτ' ἀνθρώπων χάρις. id est.
Quum defunctus est quispiam, omnis hominum gratia perit.

Euripides.

Ὡς σκαιὸς ἀνὴρ καὶ ξένοισιν ἄξενος,
καὶ μνημονεύων οὐδὲν ὧν ἐχρῆν φίλον:
Δάνειον δ' ἄρ' ἦν θανοῦσιν ἀσφαλὲς φίλοι
Καὶ ἀμόθεν ὦσι: τὸ γὰρ ἔχειν πλέον κρατεῖ,
τῆς εὐσεβείας ἦδ' ἐν ὀφθαλμοῖς χάρις.
Ἀπόλωλ', ὅταν τις ἐκ δόμων ἔλθῃ,
χρόνος δ' ἀμαυροῖ πάντα κ' εἰς λήθην ἄγει.
id est.
Quam agrestis hic uir est, & hospitibus inhospitalis,
Et nulla in re ubi oportebat amici memor.
Rari planè sunt amici, post funus constantes
Etsi prius coniunctißimi: Nam in præsentia habere præ pollet.
Pulchra sententia. *Gratia pietatis, quæ coràm fieri solebat,*
Interit, cum quibus domo effertur.
Tempus obscurat omnia & obliuione inuoluit.

Laudare defunctos uetus est consuetudo, cœpitq; apud Græcos iam inde à Pericle, qui, teste Thucydide, prius defūctos in bello Peloponesiaco pro concione laudauit. Apud Romanos uero Valerius Publicola primus collegam suum Brutum, (ut est apud Liuium) commendauit. Volaterranus li. trigesimo primo Philologiæ, hæc & alia de ritibus antiquis mortuorum sepeliendorum.

MAGNANIMItas & contra Pusillanimitas.

MAGNANIMITAS uirtus est animi quæ ferre fortunā, infortuniūq; nomen & ignominiam, potest. Μεγαλοψυχία δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δύναται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν.

Magnanimitas autem est flantem, reflantemq; fortunam, nomen & ignominiam præclarè ferre, ac neq; uoluptatem neq; clientelam, neq; potestatem, neq; uictorias eas, quę certando parantur, mirari: sed aliquod in animo profundum aceu eluti pondus est, habere: id est.

Μεγαλοψυχίας δέ ἐστι τὸ καλῶς ἐνεγκεῖν καὶ εὐτυχίαν, καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὸ μὴ θαυμάζειν, μήτε τρυφὴν, μήτε θεραπείαν, μήτε ἐξουσίαν, μήτε τὰς νίκας τὰς ἐναγωνίους, ἔχειν δέ τι βάθος τῆς ψυχῆς καὶ μέγεθος, ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, οὐδ' ὁ τὸ ζῆν περὶ πολλοῦ ποιούμενος οὐδ' ὁ φιλόζωος ἁπλοῦς δὲ τὸ ἦθος, καὶ γενναῖος ἀδικεῖσθαι δυνάμενος καὶ οὐ τιμωρητικός: ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἁπλότης καὶ ἀλήθεια. Magnanimus quis sit.

Est autem magnanimus is, qui nec uiuere faciat plurimi, nec uitam ipsam uehemēter amet, sed simplici quodam animo, generosoq; cum sit ferre iniuriam absq; uindictæ studio, potest. Comes huius simplicitas & ueritas. Hæc Aristoteles in libello de uirtutibus, quem uir doctißimus Symon Gryneus, latinum fecit, summus meus amicus ex græco.

Magnanimitas fortiter sustinet & tolerat omnes fortunæ deterioris casus.

Democritus λύπην ἀδέσποτον ψυχῆς ναρκώσης, λογισμῷ ἔκκρουε id est.
Dolorem immorigerum, animæ torpentis ratione expellas.

Idem.

Μέγα δ' συμφορῇς φρονεῖν ἃ δεῖ id est,
Magna res est in calamitatibus, ut par est sapere.

Idem.

Μεγαλοψυχίη τὸ φέρειν πράως πλημμέλειαν. i.

Magnanimitas est, leuiter ferre frustrationem.

Diogenes cum in casus quosdam aduersos incidisset, dicebat, benefactum ô fortuna, quod tam uiriliter præfueris. Idē, in huiusmodi casibus, alta uoce cātillabat.

Chilon Lacedæmonius sapiens, cum quidam propter sua mala doleret, dixit, si aliorum omnium mala perpenderis, minus ægrè feres tua.

Pithacus Mitilenæus, prudentium & magnanimorum uirorum officium esse dixit, ne quid mali fiat, cauere: fortium autem, id, quod factum est, moderatè & leniter ferre.

Theobulus.

Τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως πειρῶ φέρειν καὶ μήτε εὐτυχῶν ὑπερήφανος ἴσο, μήτε ἀπορῶν ταπεινός, ἀλλὰ γίνου ταπεινὸς ἐφ' ἑκατέρας τύχης. id est.

Fortunæ mutationes fortiter sustinere conator: Et neq; bona fortuna affluēs superbias, neq; pauper animū deijcias, sed in utraq; fortuna moderatus esto.

Phauorinus.

Ἀνὴρ ἐν δὲ μεγαλοψυχίᾳ ἀληθινῇ καὶ φιλοσοφίᾳ τετραμμένος πρὸ τῶν ξυμφορῶν τὴν εὐθυμίαν ἐν τῇ γνώμῃ ἀπόθετον ἔχει: τὸ δὲ ἐξ ἑτέρων παρηγορίας χρῄζειν, τὸν καιρὸν τῆς εὐθυμίας ὑπερβαίνει. Id est.

Vir in magnanimitate uera, & philosophia educatus, antequam calamitates ingruant, animi tranquillitatem intra se reconditam habet: at in rebus aduersis, aliena consolatione opus habere, animi tranquillitatis modum excedit.

Dionysius Halicarnassæus tn Eglog. Xantippe, dixit, cum infinitæ mutationes, & remp. & ipsos occupassent, in omnibus similem se uidisse Socratis uultum, & exeuntis domo, & denuo redeuntis: ad omnia enim moderatus & concinnus erat, quamobrem nihil unquam ipsum tristicia affecit.

Seneca de uirtutibus.

Magnanimitas si ultra modum suum se extollat, faciet uirum minacem, inflatum, tumidum, turbidum, inquietum, & in quascunq; excellentias dictorum & factorum neglecta honestate festinum, qui momentis omnibus supercilia subrigens; ut bestiarius, inquietat, excitat, alium ferit, alium fugat: sed talis, aut miserum appetit finem, aut ærumnosam sui memoriam relinquit. mensura ergo magnanimitatis est, nec tumidum esse hominem, nec audacem.

Ibidem.

Eris magnanimus, si pericula nō appetas ut temerarius, nec formides ut timidus: nam timidum non facit animū, nisi reprehensibilis uitæ conscientia.

Idem in epistola 37.

Magnanimi est magna contemnere, & mediocria malle, quàm nimia.

Epistola 66. idem.

Magnanimo de rebus magnis iudicandum est: fortunacior est, qui omnia rerū diuersarum onera rigida sustollit ceruice, eo, qui supra fortunam extat: non mirum est in tranquillitate non concuti, illud mirari, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi stare, ubi omnes iacent.

Idem epistol. 221

Magnanimus stat rectus, sub quolibet pondere: nulla res illum minorem facit, nil illi eorum, quæ ferenda sunt, displicet. quicquid in hominem cadere potest, in se cecidisse non conqueritur, uires suas nouit, uincit fortunam uirtute.

Idem lib. de moribus.

Nihil magnum est in rebus hnmanis, nisi magno animo despicias.

Ibidem.

Magnanimitatis est proprium uerè, se nō sentire percussum, in magnis enim fera ad latratum canum, & lenta respicit.

Cicero lib. 1. officiorum.

Viros fortes magnanimos esse, eosdem uolumus ueritatis amicos, minimèq; fallaces.

Ibidem.

Ad magnanimum pertinet, neq; pertur-

perturbatione animi neq; hominis,neq; fortunæ ſuccumbere.

Item ad talem pertinet,ea,quę uidentur acerba,ita ferre,ut nihil à ſtatu naturæ diſcedat,nihil à dignitate ſapientis.

Ibidem.

Magnanimitas eſt uirtus ſpontanea, difficilium aggreſſio, & rationabilis.

Ariſtoteles.

Cum autem animæ partes, ut Plato opinatur,tres ſint, partis illius,quę de agendis,omittendisq; diſpicitur,prudentia uirtus eſt: qua ſuſtinentur infeſta, Manſuetudo & robur: qua adſciſcẽdis idoneis cupiditas regitur, Sobrietas ac Cõtinentia:cõmunesq; partium omniũ harum,iuſticia,liberalitas,ac magnanimitas.Stobeus in collectaneis,loco uel ſermone de uirtute.

Puſillanimitas eſt animi uitium, per quod neutram fortunam, nec honorem nec ignominiam ferre poſſunt, id eſt. Μικροψυχία δ᾽ ἐστὶ κακία ψυχῆς καθ᾽ ἣν ἀδύνατοι εἰσὶ φέρειν, καὶ εὐτυχίαν, καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀτιμίαν. Ariſtoteles in libello de uirtutibus.

Ibidem.

Puſillanimitatis eſt, neq; honorem, neq; ignominiam, neq; felicitatem, neq; infelicitatem, neq; infortunia poſſe ferre:ſed honoratum quidem tumeſcere, & leui ſucceſſu proſpero auctum efferri, & ſubſultare:ignominiam autem ne minimam quidem ferre poſſe:& fruſtrationem quamuis, damnum & infortunium ingens exiſtimare, & de rebus conqueri omnibus, ac animo ferre iniquo.

Cæterum puſillanimis talis eſt,ut omnes neglectus contumeliam uocet & ignominiam,quamuis per imprudentiam uel obliuionem admiſſos. Comitantur autem puſillanimitatem ſordes, querimonia,diffidentia,humilitas,id eſt. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μικροψυχίᾳ μικρολογία, μεμψιμοιρία, δυσελπιστία, ταπεινότης.

MALEVOLENtia. *Gaudia capta ex malis alienis. Indignatio.*

Cicero Tuſcul. Quæſt.

MALEVOLENTIA eſt ex malo alterius uoluptas, ſine emolumento ſuo:Græcis dicta χαιρεκακία Indignatio eſt mediocritas inuidiæ et maleuolentiæ.

Gaudium captum ex alienis malis ac calamitatibus,eſt execrabile, & aduerſus naturam.

Ariſtoteles lib. 2. Ethicorum.

Cernuntur autem in ijs ægritudinibus & uoluptatibus omnibus, quæ ob eas res ſuſcipiuntur, quæ proximè eueniũt:qui enim indignatur, is dolet illorũ rebus ſecũdis,qui iniuria ijs fruũtur: inuidus hunc uincens, dolet rebus omnibus:at maleuolus tantum abeſt ut doleat,ut etiam capiat uoluptatem.

Menander.

Ταῖς ἀτυχίαις μὴ 'πίχαιρε τῶν πέλας,
Πρὸς τὴν τύχην γὰρ ζυγομαχεῖν οὐ ῥᾴδιον. i.
Ne gaudeas ob infortunia proximorum:
Fortunæ enim reluctari difficile eſt.

Idem.

Οὐκ ἐμὸν αὖ λέγειν λανθάνουσαν ἀτυχίαν
ἐστ᾽, ἀλλὰ κατακαλύπτειν φημὶ δεῖν id eſt.
Non meum eſt,latentem calamitatem
Aperire,ſed occultandam eſſe aio.

Euripides in Inone.

Μὴ σκυθρωπὸς ἴσθ᾽ ἄγαν πρὸς τοὺς κακῶς
Πράσσοντας, ἄνθρωπος γεγώς id eſt.
Ne nimium ſeuerus & grauis eſto,ergo infeliciter agentes, cum homo ſis.

Idem in Andromache.

Τὰς συμφορὰς γὰρ τῶν κακῶς πεπραγότων
Οὐ πώποθ᾽ ὕβρισ᾽, αὐτὸς ὀρρωδῶν παθεῖν. id eſt.
Calamitatibus hominum infortunatorum
Nunquam inſultaui,metuens ne quid ipſe patiar.

Ibidem.

Εἰ δ᾽ ἐγὼ πράσσω κακῶς
Μηδὲν τὸ ἄυχει, καὶ σύ τοι πράξειας ἄν. id eſt.
Quamuis autem ego ſim infortunatus,
Ne propter id glorieris: Nam tu quoq; talis fieri potes.

Alexis in Mileſijs.

Εἰ μὴ γὰρ ὢν ἄνθρωπος ἀνθρώπου τύχαις
ὑπηρετήσω, ἂν φανήσομαι φρονῶν. id est:
Nisi, cum homo sim, humanis fortunis
Me accommodem, desipere uidebor.

Nemini suæ calamitates exprobrandæ sunt, communis enim est fortuna.

Hesiodus in operibus.

Μὴ ποτέ δ' οὐλομένην πενίην θυμοφθόρον ἀνδρὶ
τέτλαθ' ὀνειδίζειν, μακάρων δόσιν αἰὲν ἐόντων.
id est.

Ne unquam cuiquam feram paupertatem animum rodentem obijcere sustineas, donum immortalium Deorum.

Sophocles in Aiace.

Πρότερα δ' εἰπέ μοι τίν' αἵρεσιν λάβοις
φίλους ἀνιῶν αὐτὸς ἡδονὰς ἔχειν,
ἢ κοινὸς ὢν κοινοῖσι λυπεῖσθαι ξυνών. id est:
Dic mihi primum, utrum malles,
Amicos molestando, uoluptates habere solus,
Aut unà cum ipsis communi dolore affici.

Isocrates ad Demonicum.

Μηδενὶ συμφορὰν ὀνειδίσῃς: κοινὴ γὰρ ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον. id est:

Nemini calamitatem obieceris: communis enim fortuna est, & quid futurũ sit, non liquet.

Democritus Philosophus.

Οἷσιν ἡδονὴν ἔχουσιν αἱ τῶν πέλας ξυμφοραί, οὐ ξυνιᾶσι μὲν ὡς τὰ τῆς τύχης κοινὰ πᾶσιν, ἀπορέουσι δὲ οἰκίης χαρᾶς. id est:

Quibus infortunia proximorum uoluptati sunt, illi non intelligunt, fortunæ casus omnibus esse communes, & propriam gaudendi caussam non habẽt.

Chilo Sapiens.

Ἀτυχοῦντι μὴ ἐπιγέλα, κοινὴ γὰρ ἡ τύχη.
id est:

Infortunatum ne irriseris, communis enim est fortnna.

Aeschlyus in Agamemnone.

Τῷ δυσπραγοῦντι δ' ἐπιστενάχειν πᾶς τις
ἕτοιμος.
Δῆγμα δὲ λύπης οὐδὲν ἐφ' ἧπαρ προσικνεῖται,
καὶ ξυγχαίρουσιν ὁμοιοπρεπεῖς, id est.

Infeliciter agenti quiuis condolere, & unà suspirare promptus est.

Morsus doloris autẽ nullus ad hepar penetrat: sic multi etiã gaudia præseferũt nocti similes, & risum uultu inuito ui exprimunt.

Philemon in Anacalyp.

Λυπουμένῳ δ' ὅταν τις ἀκολουθῶν λέγῃ,
Χαῖρε, ἐξ ἀνάγκης οὗτος οἰμώζειν λέγει. id est.
Si quis tristantem aliquem sequutus, ei dixerit:
Salue, necessario ipsum lugere iubet.

Ὅτι οὐ χρὴ ἐπιχαίρειν τοῖς ἀτυχοῦσιν
Id est. Non esse gaudendum ob alienas calamitates.

Demosthenes in oratione pro Corona.

Ἐγὼ δὲ ὅστις ἄνθρωπος ὢν ἀνθρώπῳ
τύχην προφέρει παντελῶς ἀνόητον
ἡγοῦμαι: ἣν γὰρ ὁ τὰ βέλτιστα πράττειν
νομίζων καὶ ἀρίστην ἔχειν οἰόμενος, οὐκ
οἶδεν εἰ τοιαύτην μενεῖ μέχρι τῆς
ἑσπέρας, πῶς χρὴ περὶ ταύτης λέγειν
ἢ πῶς ὀνειδίζειν ἑτέρῳ. id est.

Ego illum plane stolidum esse iudico,
Qui cum homo sit, homini fortunam exprobrat.
Quomodo enim conuenit de fortuna gloriari,
Vel eam obijcere alteri, illum qui ipse nesciat, an sibi
constans uel ad uesperum
Permansura sit, quamuis in præsentia se quàm
Optimè, & uitam felicißime agere putet.

Herodotus lib. 3. historiarum.

Ἄμασις Πολυκράτει ὧδε λέγει. ἡδὺ μὲν πυνθάνεσθαι ἄνδρα φίλον καὶ ξεῖνον εὖ πρήσσοντα· ἐμοὶ δὲ αἱ σαὶ μεγάλαι εὐτυχίαι οὐκ ἀρέσκουσι ἐπισταμένῳ τὸ θεῖον ὡς ἔστι φθονερόν. καί κως βούλομαι καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἂν κήδωμαι, τὸ μέν τι εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων, τὸ δὲ προσπταίειν καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα ἐναλλὰξ πρήσσων, ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα. οὐδένα γὰρ κω λόγῳ οἶδα ἀκούσας ὅστις ἐς τέλος οὐ κακῶς ἐτελεύτησε πρόρριζος, εὐτυχέων τὰ πάντα.
id est.

Mihi quidem feliciter agi cum uiro amico meo & hospite audire uoluptati est, tamẽ tuæ magnæ prosperitates mihi non placent, qui intelligo quàm inuidũ numen sit. Quod ad me attinet, malim tum meas ipsius, tum eorum, qui mihi curæ sunt res nunc prosperas ire, nunc contra, & per uarias fortunæ uices æuum traducere, quàm in omnibus mihi

bus mihi prosperè cedere. Nullius enim unquam mentionem audiui, qui ubiq; successus ex animi sententia habuerit, & tandem malè finiens non funditus sit euersus.

Socrates.

Τοῖς μὲν νοσοῦσιν ἰατρούς, τοῖς δ' ἀτυχοῦσι φίλους δεῖ παραινεῖν. id est.

Medicos egrotis, amicos infortunatis consulere oportet.

Cicero lib. 3. epist. familiarium ad Appium Pulchrum.

At mihi tamen antequam in prouinciam uenirem, redditæ sunt à te literę, quibus etsi Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem cōueniendi mei afferebas, cum interea, credo equidem maleuoli homines (latè enim hoc patet uitium, & est in multis) sed tamē probabilē materiā nacti sermonis, ignari meæ cōstantiæ, conabātur alienare à te uoluntatem meam, qui te forum Tarsi agere, statuere, decernere multa, iudicare dicerent, quum posses suspicari iam tibi esse successum, quę ne ab ijs quidem fieri solerent, qui breui tempore sibi succedi putarent: Horum ego sermone non mouebar, quum etiā credas mihi uelim, si quid tu ageres, leuari me putabam molestia, & ex annua prouincia, quæ mihi longa uideretur, propè iā undecim mensium prouinciam factam esse gaudebā, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset.

Infortunatos opus habere condolentibus.

Sophocles in Thyeste.

Ἔνεστι γάρ τις καὶ λόγοισιν ἡδονή,
λήθην ὅταν ποιῶσι τῶν ὄντων κακῶν. id est.
Inest etiam uerbis quædam uoluptas,
Cum obliuionem inducunt malorum.

Menander.

Plurimum potest apud infortunatos
Præsentes sibi uidere qui condoleant.
Cui corpus malè affectum est,
Is opus habet medico: qui autem animo amico
Tristitiæ mederi nouit, beneuolus amicus est.

In Olynthiacis Philippus.

Non difficile est alicui male affecto,
Illum qui bene appetit cibum, dicere, ne doleat,
Et pugilem increpari ab illo, qui illum
certamen subeat, ipsum uero pugnare non est facile: adeo inter se differunt, dictum & factum.

Sotion in lib. de Ira.

Consolatio maximum est remedium tristitiæ,
Luctum depellens, iramq;, obliuio cunctis
Nascitur inde malis: sed hoc etiam scitè dictum est,
Tristanti quidem gratus & iucundus amici sermo est,
Nimis autem desipienti admonitionem & consilium
præstat.

Non gaudendum esse, sed condolendum calamitosis hominibus.

Euripides in Oeneo.

Σχολὴ μὲν οὐχί, τῷ δὲ δυστυχοῦντί πως τερπνὸν τὸ λέξαι, κἀποκλαύσασθαι πάλιν. id est.

Non quidem uacat, sed nescio quomodo homini infelici, iucundū est narrare sua mala, & ea denuo plorare.

Idem in Andromeda.

Συνάλγησον, ὡς ὁ κάμνων δακρύων μεταδοὺς ἔχει κουφότητα μόχθων. id est.

Condoleto, nam lachrymis fusis ab ærumnis leuatur.

Idem in Oeneo.

ἀμουσία τοι, μηδ' ἐπ' οἰκτροῖσι δάκρυ στάζειν. id est:

Rusticitas quædam est, ne in miserabili quidē fortuna lachrymas fundere.

Idem in Ione.

Σὺν τοῖς φίλοισιν ἡδὺ μὲν πράσσειν καλῶς, εἰ δ' ἄρα συμβαίνοι τι δυσχερέστερον,
ἐς ὄμματ' εὔνου φωτὸς ἐμβλέψαι, γλυκύ. id ē.
Cum amicis prosperè agere iucundum est,
Siquid autem (quod absit) malè contingat,
Viri beneuoli faciem coràm intueri iuuat.

Idem.

Οὐκ ἔστι λύπης ἄλλο φάρμακον βροτοῖς,
ὡς ἀνδρὸς ἐσθλοῦ καὶ φίλου παραίνεσις,
ὅστις δὲ ταύτῃ τῇ νόσῳ ξυνὼν ἀνὴρ
μέθ' ἧς ταράσσει καὶ γαληνίζει φρένα,
παραυτὰ δ' ἥσθεὶς ὕστερον στένει διπλᾶ. id est
Nullum est aliud hominibus remedium doloris,
Quàm boni, & amici uiri adhortatio:
Si quis autem hac ægritudine laborans
Solus perturbat, & uerum componit animum,
In præsentia gaudens, duplo postea dolore afficitur.

Callimachus.

Κουφοτέρως τότε διαθλίβουσιν ἀνίαι,
ἐκ δὲ τριηκόντων μοῖραν ἀφεῖλε μίαν
ἢ ὅτ' εἰς ἄνδρα συνέμπορον, ἢ ὅτε κωφαῖς
ἄλγεα μὰν ὄρνεις ἔσχατον ἐξέρυκ. id est.

Leuius tunc hominem dolores affligunt,
Et una pars ex multis aufertur:
Quum quis aut comitis suo, aut surdis
Auribus dolores postremo, quamuis temere narrauit.

Apollodorus in Lacena.

Omnibus hoc innatum est, ut in fortunij tempore suauissimè afficiantur ab alijs condolentibus.

Græce ita sonant.

φυσικὸν τοῦθ' ἕκαστον ἐν ταῖς ἀτυχίαις, ὅς τὸς ὁμοπαθεῖς ὀδύρεται ἥδιστα τοῦθ'.

Sophocles in Aiace.

Ἀλλ' ὦ φίλοι, τούτων γὰρ οὕνεκ' ἐστάλην
ἀρήξατ' εἰσελθόντες εἰ δύνασθέ τι:
φίλων γὰρ τοῖοι δὲ νικῶνται λόγοις. id est.
Sed ô amici, huius enim gratia ueni,
Opem ingresso ferte, si quam potestis:
Tales enim uincuntur amici sermonibus

Menander comicus.

Δερκίππη καὶ Μνησίππη τοῖς εἰρημένοις
ἡμῶν ὑπό τινος ἢ πεπονθόσι κακῶς,
ἔστι καταφυγὴ πᾶσιν οἱ χρηστοὶ φίλοι:
Καὶ γὰρ ἐποδύρασθαι ἔστι μὴ γελώμενον
Καὶ συναγανακτοῦνθ' ὁπότ' ἂν οἰκείως ὁρᾷ,
ἕκαστος αὐτῶν, τὸν παρόντα πάντη
τοῦτον μάλιστα τὸν χρόνον τοῦ δυσφορεῖν.
id est.
Dercippe ac Mnesippe quicunque nostrum audiuerunt,
Aut affecti sunt malè ab aliquo,
Omnibus confugium patet ad benignos amicos:
Nam cum absque ludibrio casus suos lugere potest,
Et alium sibi condolentem familiariter uidet,
Vnusquisque præsenti maximè,
Quo minus ægrè ferat, leuatur tempore.

Philemon.

τί ποτ' ἐστὶν ἄρα διότι βούλεταί με ἰδεῖν
ἢ καθάπερ οἱ νοσοῦντες ἀλγοῦντες σφόδρα,
Τὸν ἰατρὸν ἂν ἴδωσιν οὐκ ἀλγοῦσ' ἔτι
οὕτως ἐπάν τις τυγχάνῃ λυπούμενος,
ἧττον ὀδύνεται φίλον ἐὰν παρόντ' ἴδῃ. id est.
Quid rei est, quod me uidere uult:
An sicut ægrotantes in magno dolore,
Vbi uiderint medicum, non amplius dolent:
Ita cum quis tristicia dolet,
Minus habet doloris, præsentem intuitus amicum.

Menander.

ἡδύ γε φίλου λόγος ἐστὶ τοῖς λυπουμένοις.
id est.
Suaue quid est amici sermo tristantibus

MEDICINA,

laus eius.

MEDICINA, secundum Celsum li. 1. definitur, quasi uia quædam (quã μέθοδον Græci nominant) eorum, quæ in morbis cõmunia sunt, uel contemplatrix.

Asclepiades.

Officium esse medici dicit, ut celeriter, ut iucundè curet. Idem Celsus lib. 3. ca. 4. de cur, diuer. gene.

Laertius lib. 3. de uitis Philosophorum.

Architas Tarentinus dicebat 5. species esse medicinæ, aliam dici pharmaceuticen, quæ morbis medicata potione subueniat: aliam chirurgicam, quæ sectione & ustione curet: tertiam, quæ sola uictus ratione & ordine arceat ægritudinem, appellarique Dieteticen: quartam, quæ ex celeri discretione morborũ succurrat ægris, uocarique νοσογνωμικήν: quintam, adiutricem dici, quod strenuo auxilio, doloribus continuò liberet.

Homerus lib. 11. Iliados.

ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων,
ἰούς τ' ἐκτάμνειν ἐπί τ' ἤπια φάρμακα πάσσειν.
Vir medicus enim aliorum instar multorum est
In excidendis telis, & benigna pharmaca inspergendo.

Eobanus sic uertit.

Vir medicus siquidem multis uirtutibus unus
Præualet, ante alios multos, seu tela sagaci
Corporibus defixa manu trahit, intima scrutans,
Mitia seu docta miscet medicamina dextra.

Euripides.

Medicus ægritudini futurum tempus producens,
Melius ita medetur, quàm si corpus secaret.

Mimnermus contra medicos.

Sicut medici solent dicere,
Leues affectus multò maiores esse, & graues plusquã timendum sit, exaggerant, seipsos ut extollant.

Philemon.

ἄνθρω-

ἄνθρωπον ὄντα ῥᾴδιον παραινέσαι
ἐστὶν, ποιῆσαι δ' αὐτὸν οὐχὶ ῥᾴδιον. id est.
Homini facilè est alij consulere,
Ipsum uerò præstare difficilis res est.
Quod in medicis apparere uideo,
Qui de continentia apud ægrotos per quàm benè
Omnes loquuntur: Deinde ubi morbo afficiuntur,
Ipsos facientes uidere est, quæ prohibebant:
Non eiusdem est, scilicet dolere posse & contemplari.

Idem.

Nam neq; medicus ullus, si diligenter circumspicias,
Amicos suos benè ualere cupit:
Neq; miles ciuitatem sine malo aliquo uidere.

Philemon Iunior.

Τίς ἐστιν οὗτος ἰατρὸς, ὡς κακῶς ἔχει
πῶς ἂς ἰατρὸς ἂν κακῶς μηδεὶς ἔχῃ:
Μόνῳ δὲ ἰατρῷ τοῦτο καὶ συνηγόρῳ
ἔξεστιν ἀποκτείνειν μὲν ἀποθνήσκειν δὲ μή. i.
Quisnam hic est medicus? O quàm male habet
Quiuis medicus, si nemo male habuerit.
Soli medico & aduocato
Occidere licet impunè.

Medicus non potest omnes morbos curare.
Ouidius lib. 1. De Ponto, ad Ruffinum.

Non est in medico semper releuetur ut æger:
Interdum docta plus ualet arte malum.
Adferat ipse licet sacras Epidaurius herbas,
Sanabit nulla uulnera cordis ope.
Tollere nodosam nescit medicina podagram,
Nec formidatis auxiliatur aquis.
Cura quoq; interdum nulla medicabilis arte,
Aut si sit, longa est attenuanda mora.

Medicina tempestiuè adhibenda, Ouidius libro 1. De remedio amoris.

Principijs obsta, serò medicina paratur,
Quum mala per longas conualuere moras.

Ibidem.

Temporibus medicina ualet, data tempore prosunt,
Et data non apto tempore uina nocent.

Libro 2. ibidem.

Nam quoniam uariant animi, uariabimus arteis:
Mille mali species, mille salutis erunt.

Demosthenes in Olynthiaca.

Καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγέντες ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε, καὶ γὰρ ἐκεῖνα οὔτε ἰσχὺν ἐντίθησιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ. hoc est.

Missa facite huiusmodi lucra, alimentis similima, quæ medici ægrotantibus exhibent: nam illa nec uires augent, neq; mori sinunt.

Plutarchus in salubribus præceptis.

Τῶν δ' ἐλευθερίων τεχνῶν ἰατρική, τὸ μὲν γλαφυρὸν καὶ περιττὸν καὶ ἐπιτερπὲς εἰς εὐδημίας ἐνδεέστερον ἔχει: θεωρητικὸν δὲ μέγα τοῖς φιλομαθοῦσι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν ὑγείαν: id est.

Omnium artium liberalium nulla, quàm medicina, quæ minus elegantiæ, ornatus & iocunditatis complectatur: magnã tamẽ contemplationẽ de salute & suauitate sui studiosis exhibet.

Trochilus medicus interrogatus, qs perfectus medicus fieret, dixit, ille qui possibilia & impossibilia discernere potest. Stobeus in collectaneis Grecis, de medicina. Sermo. 100.

Euripides in Bellerophonte.

Πρὸς τὴν νόσον, τοί καὶ τὸν ἰατρὸν χρεὼν
ἰδόντ' ἀκεῖσθαι, μὴ ταῦτα τῇ νόσῳ πρέπῃ. id ē.
Ad morbi naturam medicum quoq; oportet
Respicientem mederi: non imperata pharmaca
Exhibenda, nisi morbo conueniat.

Perisaulus Faustinus Poëta de Medicina sic scribit.

Artem aliam Deus, & rerum natura repertrix
Instituere sacram, quæ languida corpora morbo
Eriperent quouis, propriæ reditura saluti:
Hæc tibi si placeat, placet ars, quæ digna polito
Ingenio sapiat, quodcunq; humana sapit uis.
Omnia aperta tibi, quicquid medicina recondit,
Intima naturæ, uel rerum pondera noris,
Hippocrates fias, fiasq; Machaone maior:
Quas & Phyllirides, uel quas Epidaurius herbas
Noueris, & quidquid præsagus nouit Apollo:
Sisq; salus orbi, fas sit tibi ducere ab Orco
Extinctos homines, iterumq; animare sepultos:
Nomen, opes, famam, cumules hac arte perennem:
Sed quoniam dulcor de uertice prodit eodem
A quo & amarities, series quàm longa malorum
Mixta uoluptati parua est, incommoda multa
Sunt subeunda tibi, subeundi mille labores,
Voluendi assiduò libri, semperq; studendum,
Quæ noceant ægris, uel quæ sibi pocula prosint:
Dum pascis uentrem, dum mitia uina refugis,
Dum gratus sopor est, dum molliter ipse quiescis,
Nuncius ecce fores pulsat, medicumq; requirit,
Accelerare iubet, lasam properare, uenite,
Rumpitur ægrotus, iactat, uexata dolore
Membra thoro, moritur, surgendum nocte dieq;,
Tangendi pulsus, aut olfacienda matella est,
Suntq; paranda cito antidota, & catapotia mille,
Pharmaca, pyriases, fomenta, enchrista, malagma,
Tirrundæ, emplastrũ, strigmenta, amuleta, trochisci,
Nunc curanda Phthysis, causam nunc Hemitritæi

Nūc stupor, aut Spasm⁹, Myrmetia, pustula, phlegmō,
Pappula, tonsillæ, uel psora. Epmytitides, Antram,
Tormina, uel ramex, uel Syncopis, Enterocele,
Nausea, Pituita, & mentagra, algema, Synanchis,
Feceris & postquàm, quicquid iubet ipse medendi
Norma, nisi ualeat, subitoq; reuixerit æger,
Murmurat insipiens uulgus, linguaq; loquaci
Et loquitur de te Conuitia talia iactans,
Heu mihi quàm stultum est, medicorum credere nugis,
Quàm sæpe hos uideas morbo laborare molesto,
Pallere assiduè, uultuq; referre cadauer.
Nec sibimet, proprias alijs prodesse nec artes:
Quare nulla suis succis adhibenda fides est,
Quum raro prosint, lateatq; abstrusa sub his mors.
Adde quod est grauius, uersari semper oportet
Inter funestos, inter contagia morbi:
Solari afflictos, semperq; leuare dolores.
Nec nasum crispare licet stimulante Cachinno.
Si quandoq; furit uitiatis sensibus æger,
Hic labor, hoc studium, quidnam nisi fabula uana est?

Marsilius Ficinus lib. 1. Epistolarum, Ad Thomam Valerium Physicum.

Ars Medica, & diuinitus accepta est, & diuinitus exercetur. Atq; animus ex Deo, corpus pendet ex animo. Nonne Raphaëlem archangelum Hebræi uolunt huius artis opus exercuisse? mittamus reliquos. Christ⁹ ipse, tanq̃ generis humani Medicus, ægros, ægrotosq;, quotcunq; offerebantur, curabat, discipulisq; tradidit potestatem medendi. Hanc igitur artem utpote nobilissimam reges meditari & exercere quondam nequaq̃ dedignabantur. Quales fuerūt Sabor & Giges Medorum reges. Sabid rex Arabum, Mithridates Persarum rex, Agyptiorum uerò Hermes, Mesue regis Damasci nepos. Volunt nonnulli & Auicennam fuisse Cordubæ principem, Democritus, Timeus, Locrus, Plato, Aristoteles, philosophi illustrissimi in hac arte scripserūt, innumerabilesq; alij philosophi non ignobiles. Ibidem legito de utilitate medicinę.

Contra pestem remedium excellens Ruffus medicus, qui uixit tēpore Traiani imperatoris, tradidit: quod frustra nunq̃ adhibitum testatur. Aloes partes duas, Ammoniaci Thymiamatis totidē, myrrhæ partem unam contusam ex uino colluito, deinde dimidium quotidie Cyathum sumito. Volaterranus lib. 19. anthropologiæ, & 24. Philologiæ.

MEMORIA.

Porphirius de anima & eius potentijs.

Qvemadmodum & reliquas animæ facultates ex actionibus ipsarum deprehendimus, ita memoriam quoq; à posteriori consyderātes posuim⁹ animæ facultatem esse, quæ per relationē ad alia consistat, ex rebus, siue sensu, siue cogitatione perceptis: atq; hæc animæ potentia, quæ semper ad alia refertur, memoria appellatur.

Aristoteles memoriam habitū imaginationis esse definit, tanq̃ simulachri illius rei, à qua orta est imaginatio: cum enim ad facultatem imaginandi sensus peruenit, tum illa quæcunq; tandem affectio, phantasma dicitur. Excitata igitur sentiendi facultate à sensu, id q̃d effert rei sensilis imaginē, à qua re phātasma natum est, imaginis & simulachri rationem habet, ad ipsam rem phantasia perceptam: & sic imago quædam in facultate phantastica rei, quæ sub sensum cecidit. Quum autem circa phantasticam facultatem retentio & habitus phantasmatis fit, memoria nominatur, quæ quidem brutis quoq; communis ē: Illa uerò discreta facultas, qua reminiscimur, solis ratione præditis cōtingit: nam quod discretum est, ad rationem pertinet: proinde Aristoteles ait, animalia bruta meminisse quidem, non autem reminisci: solum uerò hominem utrumq; facere. Quid memoria secundum Aristotelem.

Lodouicus Viues lib. 2. De anima.

Memoria est facultas animi, qua quis ea quæ sensu aliquo externo, aut interno cognouit, in mente continet. Itaq; actio huius tota est introrsum conuersa. est enim memoria uelut picta tabula, quæ ut aspectu oculorum efficit actum notitiæ, sic illa intuitu animi intelligentis, aut cognoscentis: Quæ noticia non

est simplex. Nam consyderatio est, cum inquirit & scrutatur: Recordatio uerò, cum ad id peruentũ est, q̃d uolumus. Est & in recordatione recultus, cum anim⁹ insistit in recordatione rei alicui⁹, multùm eam retractans cogitatione, & reuolués, quod recolere nominatur. Quæ recordatio simplici gignitur intuitu animi, in memoria, ea communis est nobis cum beluis: quæ autem fit per gradus quosdam, & discursum à rebus, quę ante animum obseruantur, ad ea quæ subterfugerãt, hominis est propria, qui solus discursu utitur, reminisci à Philosophicis nuncupatur. Reminiscentia nobis est, quod Græcis ἀνάμνησις, quæ est in recordationem reductio, quasiq; recordationis recordatio. Habemus igitur memoriam, recordationem, & reminiscentiam.

Memoriæ sedes ac uelut fabrica, in occipitio est à natura collocata, admirabili sapientia, quòd preterita cernat. Illic uelut oculum habemus quendã multò præstantiorem, quàm si corporalis aliquis esset astructus, qualis in fronte: quod in fabulis est de Iano.

Memoriæ, sicut & manus, duę sunt uires: apprehendere, et retinere. Apprehendunt facilè, qui humido sunt cerebro.

Memoriæ plurimum confert naturalis contemperatio corporis, quali fuisse prędítos illos credibile est, quorũ magnitudo memoriæ monumentis literarũ celebrat: Themistocles, Cyrus, Cyreas, Hortẽsius. Adiuuat tota ratione uict⁹, cibis, potionibus, exercitamentis, quiete, somno moderatis, & ad facultatis illius instrumenta accommodis.

Plato in Cratylo.

ἡ μνήμη παντίπου μηνύει, ὅτι μονὴ ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλ' οὐ φορά. id est.

Memoria uel nomine suo Græco cuiuis ostendit, quod mansio quædam sit, non autem motio.

Idem in Epistola ad Dionysium.

Maxima studiorum est conseruatio, si non scribantur, sed ediscantur: fieri enim non potest, quin scripta nobis excidant. Id est.

Μεγίστη δὲ φυλακὴ, τὸ μὴ γράφειν ἀλλ' ἐκμανθάνειν: οὐ γὰρ ἔστι τὰ γραφέντα μὴ οὐκ ἐκπεσεῖν.

MEMORIA LITERARVM FIDE*lissima custos, & quasi thesaurus.*

Sabellicus lib. 10. cap. 9. Exemplorum De Memoria.

Sunt his memoriæ exempla subtexenda, quia secundũ rationem, nil Deus dedit homini sanctius, nihil utilius et ad eruditionem aptius. Est hæc thesaurus disciplinarum omnium, artumq; studio & labore quæsitarum custos fidelissima. Aliquid certè uidit sapiens poëta, qui musarum memoriam dixit matrem: nec min⁹ prudens, qui Lethen, quę huic contraria est, apud inferos statuit. Constat id bonum naturę beneficio, augetur tamen & excolitur arte, in quo genere unum exemplum, et singulare uidit nostra ætas in Antonio Rauennate, qui multa milia rerũ stans percipiebat animo, & eo quo accepta essent ordine, memorier reddebat: sed hæc artificij sunt, non naturæ.

De Mithridate rege.

Maiore admiratione dignus Mithridates rex Ponti, quo nullus regum diutius, grauiusq; exercuit Romana arma. Fertur is duabus & uiginti diuersis rationibus, quibus imperabat, sua cuiq; lingua ius dicere solitus, & pro concione singulas sine interprete affari. Gellius & Plinius autores.

Cyrus rex, qui immensos duxauit exercitus, omnib⁹ militibus nomẽ reddidit. Sic L. Scipio, quod æquè mirum uideri possit populo Romano.

Cyneas Pyrrhi regis legatus, postridie quàm Romam uenerat, senatum & equestrem ordinem proprio nomine salutauit.

Superfuit & Cæsari Dictatori id bonum, qui scribere & legere uno tempore, dictareq; & audire sit solitus: Epistolas magni põderis quaternas pariter dictabat,

dictabat, aut si aliud non egisset, septenas. Plinius hoc refert.

Carmides in terra Graecia, quae quis uolumina exegisset in Bibliothecis, legentis modo repraesentauit. Autor Plinius.

Aelius Adrianus tāta fuit memoria, ut locos, negocia, milites absentes q̄q; nominibus suis recenseret.

Themistocles tanta fuit memoria, ut Simonidi artem memoriae pollicenti, dixerit, se malle artem obliuionis, quod etiam meminisset quae nollet, & obliuisci non posset, quę uellet. Autor Cicero lib. 2. De oratore.

Aiunt & Theodecten Aristotelis discipulum multae fuisse memoriae. Habuit & Lucullus diuinam quandam rerum memoriam, maiorem uerborum Hortensius. Autor Cicero. 4. Tusc. quaest.

Seneca de se ipso scribit, eius memoriā adeo excelluisse, ut non ad usum modo sufficeret, sed in miraculum usq; procederet: nam duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebat. cc. uersus, ab ultimo incipiens, recitabat.

Esdras Sacerdos uniuersas Hebraeorum doctrinas habuit in memoria. Iosephus lib. 11. cap. 5. Antiquitatum Iudaicarum.

Tanta fuit Portio latroni memoria, ut quae dicturus erat, ediscendi caussa nunquam relegeret, edidicerat cū scribebat: dicebat ita, ut in nullo unq; uerbo memoria eū deciperet. iubebat aliquē nominari ducē, statim illius gesta ad unguem reddebat.

Memoriam definit Cicero lib. 2. de inuentione rhetorica eam, per quam animus repetit illa quae fuerunt.

Artis memoriae inuentor fuit Simonides. Cicero lib. 2. de Orat. Ordo maximè adfert memoriae lumen. De memoria elegāter & copiosè scripsit Cicero libro 3. Rhetoricorum ad Herennium.

Memoria est duplex: naturalis, ea quae nostris animis est insita, & simul cum cogitatione nata: artificiosa uerò illa, quam confirmat inductio quędam, & ratio perceptionis. Sed quia in caeteris rebus ingenij bonitas imitatur saepe doctrinam: ars porrò naturae commoda confirmat, & auget: ita fit in hac re, ut nonnunq; naturalis memoria, si cui data est egregia, similis fit artificiosae.

Memoria est rerum & uerborum custos, secundum Ciceronem in Particio. Orator. in principio.

Memoriae uis ac potentia admiranda.

Memoria, necessarium maximè uitae bonum, & thesaurus eloquentiae, ac tāquàm lumē aliquod: res est ex omnibus partibus animi maximè delicata & fragilis, in quam primū senectus incurrit, saepeq; ut Plini' inquit, deficere tentat, & meditatur uel quieto corpore, ac ualido: somno quoq; serpente computat, ut inanis mens quaerat, sit ubi loci: Imò uero huic Adagioni occasio data, ut eū, qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus. Nec sepulchra legens (inquit apud Ciceronem Cato) uercor, quod aiunt, ne perdam memoriam: his enim ipsis legendis, redeo in memoriā mortuorum. Est profectò huius potentiae natura miranda, subitò uetusta ex longiore interuallo reuocata ingerūt se se, atq; exhibent, interim sponte, interim idipsum agentib' nobis ac meditātib', saepe & interquiescentibus: Excidunt quādoq; proxima, inhaerent affixa, quae uetusta sunt. Hesternorum obliti, acta pueritiae in digitos mittimus: Quod requisiueris, altius illatebrare se atq; recōdere animaduertitur: mox aliud agēti reddit se, atq; offert: nec manet semper memoria, sed aliquādo ueluti postlimino redit.

Galenus post Hippocratem summus artis medicae princeps, in Microtechne cerebrum tenuitatis contemperatae esse memoriae fomitem, caussamq; pręcipuā arbitratur: quoniam crassiore parte illa obrepat obliuio, quā humectiore, item hebescunt sensus: ficciore autem, euadant liquidiores. Porrò Auicenna 6. Naturaliū tradente, egregia illis suppetit memoria, quorū animę multis nō distrahunt motib', nec cōuellit cogitatio: quae ratio planè efficit, ut pueri quāuis

humectioris sint naturę, pertinaciter tamen retineāt quæ imbiberint, simul & propter motus uehementiam, ut adijcit Thomas: nam & quæ miramur, amplius animæ adglutinantur, adfigunturq; : admirantur autem ferè omnia pueri, ut quibus noua, ac insolita sint. Hoc uerò est, quod significat Quintilianus, ubi natura esse nos tenaciores ait, eorum quæ à teneris annis imbibimus: contrà uero in senioribus redundante humoris ui, contingit memoriam esse nullam: sed & timentibus excutitur memoria propter frigiditatem humores congelantem, quibus coeuntibus, concrescentibusq;, nulla recipi impressio potest. &c: De reminiscētia & memoria uide Platonem in Philebo, ac Phedro, dialogis: item, & in Phedone.

Docilitatis partes tres esse apud Græcos traduntur: Anchinæa, id ē solertia, Memória, Oxytes: Memoria est eorum, quæ quis didicit, conseruatio. Oxytes mentis intelligitur celeritas. Anchinæa uerò, ubi ex ijs quę didicim⁹, etiam quę non didicimus, uenamur: quam Quintilianus mentis agitationem uocauit. Aristoteles. 6. Moralium Anchinæam ab Eubulia, id est consultandi præstantia, diuersam facit: quoniam sit Anchinæa Eustochia quædam, id est, coniectandi excellentia.

Differunt aut memoria & reminiscētia: nā est in brutis memoria, unde et prudentiam quoq; habere in Philosophia prima colligit Aristoteles, uerùm imperfectam, sicut & memoriam. In hominibus enim tantum est reminiscentia: Ea uerò est discursus rerū cum ratione ab uniuersalibus ad particularia, & à remotis à sensu: uel indeptio, ac recensitio eorum, quæ in se memoria reseruarit. Memoriæ plerumq; uegetandę gratia, sexto naturaliū Auicenna scribit, cognoscere aliquid sibi fuisse, quod iam sit abolitum. In homine est tantum, & in rationali uirtute.

Memoriæ uirtus ex quorundam sententia duplex uidetur: facile percipere. diu retinere: illud ex humecta contingit natura, hoc ex sicca. Inde euenit ut nonnulli facilius discant, quàm percepta custodiunt: Alij uerò secus, ut ad humiditatem uergant, uel ad siccitatem: & propterea Aristoteles. οὐ γὰρ οἱ αὐτοὶ μνημονικοὶ, καὶ ἀναμνηστικοί, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μνημονικώτεροι μὲν οἱ βραδεῖς ἀναμνηστικώτεροι δὲ οἱ ταχεῖς καὶ εὐμαθεῖς. id est. Non ijsdem memoria uiget, ac reminiscentia: cuius ratio est, quia diuersæ hominum habitudines ad animæ operationes ex diuersa proueniunt corporis dispositione. Videm⁹ autē ea quæ difficulter ac tardè impressionem recipiunt, ualidè perseueranterq; eandem custodire, ut lapis: quæ uerò nullo admittunt negocio, haud pertinaciter retinere, ut cera, aut aqua. Et quia nihil prorsus aliud memoria est, quàm præceptorum constans retentio, inde est, quod hebetū adminiculatior, firmiorq; memoria est: acutorum uerò, ac uelocium imbecillior & magis lubrica: cæterum in his reminiscentia longè pręcellens. Hæc & alia plura Cœlus Rodiginus lib. 6. Antiquarum lectionum, capite 15.

MENS.

Anima. Vita. Intellectus. Iudicium. Voluntas.

Viues lib. 2. de anima.

Mens humana est spiritus, per quem corpus, cui est connexus, uiuit, aptus cognitioni Dei propter amorem, atq; huic coniunctioni cum eo, ad beatudinem æternam.

Anima est agens præcipuum, habitãs in corpore apto ad uitam. Agens nominatur, quasi artifex: Nã quod agit quippiã per instrumenta, in eo ipso uis inest agendi illud ipsum, ut in pectore pingẽdi, præcipuum additur: Nam si quis calorem, uel humorem, uel spirit⁹ aliquid dicat agere in corpore, sciat illa omnia non per se agere, sed ab anima id habere, ut agant. Ergo anima ipsa artifex est agens, non aliunde: in eo utiq; corpore uim suam mutuans.

Habitare dicitur in corpore: Nã De⁹ est in illo corpore, non tamẽ habitat: & Dæmon se insinuare potest in corpus animantis, sed habitat anima, quod illic eius est mansio, tanq̃ in ædibus, cum tota supellectile & domestico instrumento.

In corpore: Cæterum corpus hoc aptum descriptũq; esse conuenit, quemadmodum illius speciei effectioni consentaneum est: Neq; enim promiscuè in quacũq; forma & figura corporis, quæuis anima posset hærere ad uitæ operationes edendas, hoc certè naturæ ordine, & his legibus, quas autor uniuersitatis à condito orbe sanxit. Viues lib. 1. de Anima.

Anima est substantia creata, inuisibilis, immortali Deo simillima, imaginem nullã habens, nisi creatoris sui. D. Augustinus in lib. definitionum.

Aristoteles.

Anima est principium quo uiuim⁹, sentimus, intelligimus, nutrimur, & secundum locum mouemur primum 2. de Anima.

Eodem loco.

Anima est actus primus, substantialis, corporis Physici, organici, in potentia uitam habentis.

Secundum Eundem.

Anima est, quod naturaliter mouet uiuum corpus.

Philippus de anima refert eam esse definitionem nominis: Adhuc enim quæri posse, quæ res sit anima: an sit corpus, an oriatur ex elementis, an sit aliud quàm spiritus uitalis.

Vita est conseruatio eorum instrumentorum, quibus anima utitur in corpore.

Præcipuũ illorum est calor, & propter calorẽ humidum calori congruens pastus, & conseruatio illius. Quæ igitur uiuentia, duas has qualitates, diutissimè possunt conseruare, uiuacissima sunt.

Viues lib. 2. de anima.

Intellectus uel intelligentia, est prima illa & simplex apprehensio eorum, quę menti proponuntur: Nec aliter se habet in mente, quàm oculus in corpore, imaginatio in animo. Sed neq; ob id simplex uocatur, quod simplicia tantũ cognoscat, id est, singula rerum, ut sensus; Sed q̃ nihil aliud quàm ea cõprehendit, ac uelut intuetur, quæ offeruntur: ea uero quantumlibet uaria, composita, connexa, ut ratiocinationes, sermones longos & multiplices, uisa confusissima. Viues. 2. de anima:

D. Augustinus. De spiritu & anima, definit esse intellectum, uim animæ, quę inuisibilia percipiat. Aristoteles. 6. Ethicorum, definit habitũ principiorũ. Idem lib. Magnorum Moralium. Habitum circa principia intelligibilia.

Cicero, Definit intelligentiã esse eã, per quam animus perspiciat ea, quę sũt. 2. lib. De inuentione Rhetorica.

Viues lib. 2. de anima.

Ratio est collationis progressio, ab uno in aliud: uel à quibusdam ad aliud, uel alia. Ideoq; etiã discursus nominatũ & reputatio: quòd sicut in uite putantur Ratio discursus uocatur.

tur sarmenta inutilia, ita in ratione, ut solùm utile retineatur, parum (quod dicitur) & purum quoad eius præstari possit.

D. Augustinus de spiritu & anima, definit aspectum mentis, quo bonum malumque discernit, uirtutes eligit, Deumque diligit.

Ratio & intellectus non sunt idem: Ratio enim quandoque recta, quandoque nō recta, tam in speculatiuis, quàm practicis: Sed intellectus semper est rectus: & ita distinguuntur, nō sicut duæ potentiæ, sed sicut diuersi actus eiusdem potentiæ: quia intelligere est intelligibilem ueritatem simpliciter apprehendere: ratiocinari autem est procedere de uno intellectu ad aliud intellectum, ad ueritatem intelligibilem cognoscendā.

Macrobius in Commentarijs in somnium Scipionis.

Ratio, ut est pars prudentiæ, est discursus intellectus, quo applicantur uniuersalia principia agibilium, ad particularia uaria, & incerta agibilia.

Ratio est motus animi, uera à falsis distinguens: à qua fit ratiocinatio, quæ à Græcis συλλογισμός dicitur. Vide Ciceronem lib. 1. de inuentione Rhetorica.

Viues 2. de Anima.

Est autem ratio data homini, ad inquirendum bonum, ut id uoluntas amplectatur. Et est duplex decursus: ratio speculatiua, cuius finis est ueritas, & ratio practica, cuius bonum. Prior sistit ibi, altera transit ad uoluntatem. Speculatrix autem non est simplex, nam est uel in ueritatibus, quæ sensu aut phantasia, aut ex ijs collectis rationibus licet consequi, quæ uocatur inferior: uel in ijs, quæ sunt seu altiora, seu magis abdita, quæ superior.

Idem, eodem libro.

Iudicium est censura, id est, approbatio, & improbatio rationis: discursus uidelicet, & clausulæ, quod est in mente uelut amussis quædā & norma, aut ut examen in libra. Itaque dum ratio est in actione sua, quiescit iudicium: ea ubi functa est suo munere, exurgit censura, & iudicat primùm de connexione, hinc de discursu, quem si approbet, non potest reprobare clausulam: hæc si absurda uideatur, & receptæ, infixæque prius sententiæ contraria, heret iudicium, seque falsum esse suspicatur: sin autem nihil metuit fallaciæ, transit in sententiam diuersam, ui argumentationis impulsum. Eaque est maxima uis, seu unica potius, quæ potest menti adferri, si uerisimilis ratio ostendatur, ad reliquas omnes uiolentias immobilis: Quod si non rectè esse discursum, & quæ oporteat arbitretur, continet ac cohibet se, nec quoquam inclinat: Et sicut ratio utitur formulis dialecticis, quæ sunt de probabilitate, ita iudicium ijs, quæ de argumentatione existunt.

Viues eodem libro.

Iudicium rectum & sanum est, quod aptè circumspicit, quid ex quoquo nascatur, quid cuique sit consequens, quid alienum, quid repugnans, quid congruens, & consentaneum.

Viues lib. 2. de Anima.

Voluntas est facultas seu uis animi, qua bonum expetimus, malum auersamur, duce ratione.

Sunt autem duo actus in uoluntate, propensio seu amplexus boni, & auersatio mali: orbatio est utriusque, cum illa ociosa neutram in partem inclinat.

Voluntas ipsa domina est omnium & imperatrix, sed per se nihil habet lucis: illuminatur à mente, id est, ratione ac iudicio, quæ apposita est illi, ueluti consultrix ductrixque, non ut regat, aut torqueat, sed ut dirigat, & meliorum admoneat. Itaque nihil uoluntas appetit, aut deuitat, nisi à ratione præmonstratum. Quocirca actus uoluntatis à uoluntate quidem producitur, à ratione autem iudicatur, & suadetur. Atque (ut ita dicam) à ratione gignitur, à uoluntate paritur. Magistra est igitur & præceptrix uoluntatis ratio, non domina.

Voluntas, secundum Ciceronem libro 4. quæstionum Tusculanarum, est, quæ quid cum ratione desiderat: quæ autem aduersus rationem incitata est uehementius, ea libido est, uel cupiditas infrenata, quæ in omnibus stultis inuenitur.

Natura omnes ea, quæ bona uidentur, sequuntur, fugiuntque contraria. Quamobrem si simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum uideatur ad

id adipiſcendum impellit ipſa natura: id cum conſtanter prudenterq; fit. Eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant uoluntatem: eam illi putant in ſolo eſſe ſapiente.

Ariſtoteles 1. Rhethoricorum definit uoluntatem, appetitũ boni cum ratione.

Idem tertio Ethicorum uocat uoluntarium id, cuius principium ſit in ipſo agente, ſciente ſingula quæ agit.

Seneca 15. epiſt. 93. ad Lucilium.

Virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. Diſcendum de ipſa eſt, ut in ipſa uoluntas diſcatur. Actio recta non erit, niſi recta fuerit uoluntas: Rurſus, uoluntas nõ erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt uoluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo, niſi totius uitæ leges perceperit, & quid de quoq; iudicandum ſit exegerit, niſi res ad uerum redegerit.

AMORIS VIRES ATQVE *actiones hæ ſunt.*

Primùm, uoluntas eſt animi uniuerſi dominatrix et rectrix: uoluntatis, amor: rapit enim illam amor ad ſuum bonum, qui motus eſt omnium citatiſſimus, quoniã celerrimus per ſe et in præcipiti uoluntatis: naſcitur enim & gliſcit uolente ipſa ac libente, ut tanquam impelli uideatur per pronam. Viues in lib. 3. de anima.

RATIO EST SAPIENTIA, ET *quæ hominem purum reddit ac confirmat.*

Flauius Ioſephus de Machabæis.

Ratio ſapientia eſt: nam nemò inter bonum malumq; definiendi poteſt habere conſilium, niſi ſapientia radicitus fulciatur. Iam ipſam ſapientiam ſequitur ſemper ſociata iuſticia, iuſticiam uirtus animi non relinquit, uirtutem comitatur caſtigata ſobrietas. Quadripartita itaq; eſt iſta ſapientia. Duo præterea ſunt, quæ aut faciunt paſſionem, aut impediunt, dolor, & uoluptas: quorum unum ſemper reſpuit, alterum ſemper exoptat: Sed ubi uoluptas inſurgit, et ratione ſtatim eijcitur, confirmatur animus, & pœna trutinata cum gloria, ſpe maioris præmij contemni incipit, antequàm ueniat: cum autem uenerit, erubeſcit animus non ſufferre, quod uoluit. Ratio eſt itaq; cuius eſt omne quod facimus: per illã animi punitio, omniũque uitiorum deteſtatio eſt, quæ officio periti functa cultoris inutilia ſarmenta ſuccidens, & omnem ſpiritum noxij humoris enecans, illud ſolũm, quod profuturum intelligit, manere permittit. Sic ratio hominem paſſione depurandum, purum reddens, & ante paſſionem confirmat, & in ipſa paſſione corroborat. Quis non uenationis, quis non piſcium eſcis delectetur? quem non grata diuerſarum auium ſagina ſollicitet? an exquiſiti terra mariq; cibi, uſq; quo non eſurire compellant? da rationem, quę abſtinentiam imperat: concupiunt quidem omnes, ſed nemo attingit: docetur q; his rebus animus delectationem ſuam uincere, & imperari protinus uoluptati, ut dũ ad occaſionem martyr uenerit, reiectis hiſce uitijs, præſentem pœnam præteritis uirtutibus non præponat. Inde Ioſeph iuſti nomine uel uoce laudatus, quod libidinem in puerili ætate flagrantem ratione reſtinxerit. Deus itaq; humani artifex corporis, cum hominem fundauit, & mores, hæc ſingula membrorum liniamenta componens, perfecto iam corpori dominam (quæ in ea eſſet, & imperio quodam uteretur) mentem dedit, cui quædam in ipſa poteſtate obſeruationis mandata conſtituit, ut ſobrietatem teneat, diligat bonum, iuſticiam non relinquat, & ipſa imperij poteſtate qua corpori imperat, imperia tamen diuinæ poteſtatis obſeruet. Etenim dicet aliquis: Si ratio principatum obtinet paſſionis, cur habemus ſæpius impiã uoluntatem? Si hoc exiſtimas eſſe, ridiculum eſt: nam ratio non poteſt obtinere ne deſideretur aliquid, ſed poteſt cogere, ut q̃d deſideratũ fuerit, prudentis conſilio ratione uincatur: ut puta, obtinere non poteſt, ne iraſcaris, ſed cogere poteſt, ut nullum ſcelus iratus admittas: Turpiſſimas quoq; ſimiliter uoluptates non, ne concupiſcas, ſed ne his ſatisfacias, obtinebit. Non ergo extingit penitus uitia, ſed repellit.

Ratio uitiorũ deteſtatio eſt.

Plato dicit tres animas eſſe in homine: ἡγεμονικόν, ſeu λογιστικόν, id eſt, rationalẽ, quæ (ut Galenus diſertè dicit in 7. de Hippocratis & Platonis dogmatibus) in capite eſt, et ſunt eius opera: imaginatio, memoria, intellectio, iudicium,

præterea ſenſibus ſuppeditare motum, & uoluntarios motus regere: deniq; tribuit ἡγεμονικῇ eam uirtutem, quam uocant animalem.

Alteram animam uocat θυμοειδῆ, huius ſedem ait eſſe cor, & tribuit ei uirtutem, quam uocant uitalem, & adfectus, hoc eſt motus ſenſitiui appetitus.

ἐπιθυμητικὴν uocat tertiam animam, cuius ſedem eſſe inquit hepar: huius officia ſunt, nutrire, gignere. Hæc uocatur ab alijs uirtus naturalis. Vide Philippum in libello de anima.

Anima rationalis, quantum ex ſacris literis conſtat, eſt ſpiritus intelligens, qui eſt altera pars ſubſtantiæ hominis, nec extinguitur cum à corpore diſceſſit, ſed immortalis eſt.

Geneſis 2.

Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum uitæ.

Et in Euangelio Matthæi cap. 10.

Corpus poſſunt occidere, animam autē non poſſunt occidere.

Item Lucæ 23.

Hodie mecum eris in paradyſo.

Eſt igitur anima ſpiritus, qui diſcedens à corpore, tamen non extinguitur. Voco autem ſpiritū, ſubſtantiam quandam ſpiritualem.

An una ſit tantùm hominis anima, ſcilicet rationalis, continens ſimul uires aliarum animarum, ſentientis & uegetatiuæ: an uerò ſint diſtinctæ animæ in homine, uegetatiua, ſentiens, & rationalis, ſicut Plato, Ariſtoteles, & Galenus loquuntur, multæ & uariæ ſunt quæſtiones, ut Philippus latius diſputat.

MENDACIVM.

ψεῦδος.

MENDACIVM eſt falſa uocis ſignificatio, cum intentione fallendi. D. Auguſtinus lib. de mendacio.

Ariſtoteles 4. Ethicorum.

Arrogans appellatur is, qui ſibi res magnas & præclaras ſumit & uendicat, cū nō inſint uel maiora, quàm quæ inſunt.

Diſſimulator contrà, qui, quæ inſunt, negat ineſſe, aut extenuat.

Medius & perfectus uir: quoniam uerè de quaq; re ni is uerax eſt, & uita & oratione, ea in ſe ineſſe confirmans, quæ inſunt, nec maiora, nec minora.

Euripides.

Δύστηνος ὅστις καὶ τὰ καλὰ ψευδῆ λέγων
ἐν τοῖς δὲ χρῆται τοῖς κακοῖς ἀληθέσιν. Id eſt:
Infelix eſt, qui mendacia, etſi bona ei uidentur,
Potius uſurpat, quàm, quæ mala eſſe indicat, uera.

Sophocles.

Ἀλλ' οὐδὲν ἕρπει ψεῦδος εἰς γῆρας χρόνου,
κακὸν τὸ κεύθειν, καὶ ἐν πρὸς ἀνδρὸς εὐγενοῦς. Id eſt:
Nullum mendacium procedit ad ſenectutem æui.
Malum eſt, facta celare, nec uirum decet ingenuum.

Idem in Creuſa.

Καλὸν μὲν οὖν οὐκ ἔστι τὰ ψευδῆ λέγειν
ὅτῳ δ' ὄλεθρον δεινὸν ἡ ἀλήθει' ἄγει,
συγγνωστὸν εἰπεῖν ἐστι καὶ τὸ μὴ καλόν. Id eſt:
Haud quidem honeſtum eſt, mendacia loqui:
Cui tamen diram perniciem ueritas affert,
Huic uenia danda, licet inhoneſta loquenti.

Piſander Camireus uates.

Οὐ νέμεσις καὶ ψεῦδος ὑπὲρ ψυχῆς ἀγορεύειν. Id eſt:
Non reprehendendus eſt, qui mendacium pro uita dixerit.

Menander Comicus poeta.

Ἀτεχνῶς χαλεπόν ἐστι τὸ ψευδῆ λέγειν. Id eſt:
Profectò intolerabilis res eſt, mendacia loqui.

Diphilus in theſauro.

Καιρῷ τεθειμένον κέρδος ὡς καρπὸν φέρειν. Id ē:
Mendacium poſitum in tempore, lucrum ſeu fructum adfert.

Ibidem.

Ὑπολαμβάνω τὸ ψεῦδος ἐπὶ σωτηρίᾳ
λεγόμενον, οὐδὲν περιποιεῖσθαι δυσχερές. Id eſt:
Ego exiſtimo, mendacium ſalutis gratia
Prolatum, nihil adferre mali.

Phocylides.

Ψεύδεα μὴ φάσθαι, τὰ δ' ἐτήτυμα πάντ' ἀγορεύειν. Id eſt:
Mendacia ne dixeris, ſed omnia uera loquaris.

Cleobulus.

Mendacium odit quiuis prudens & ſapiens.

Ibidem.

Qualis eſt quiſq;, talia ſunt eius facta, & oratio. Ac per ſe quidem, omne in malo uitioq; mendacium eſt: ueritas honeſta & laudabilis. Ita etiam uerus homo, quoniam medium locum obtinet, eſt omnis laudabilis: qui autem mentiuntur, utriq; ſunt illi uituperandi, ſed maiore quadam ratione arrogans.

Ibidem.

Qui maiora sibi, quàm quæ insunt, uendicat, & sumit, rei nullius causa: est ille quidem similis improbo (neq; enim mendacio delectaretur) sed tamen stulti potius, quàm praui speciem gerere uidetur. Qui autem alicuius rei causa id facit, si gloriæ uel honoris, non est ille admodum uituperandus, qualis est arrogans: at qui pecuniæ, uel earum rerum, quæ ad pecuniam spectant, is multò deformior est. Nec uerò facultate ac potestate arrogans, sed animo ac uoluntate cernitur. ex animi enim habitu, & quia talis sit, omnis arrogans iudicatur. Ita mendax alius mendacio ipso delectatur, alius gloriæ, questusue causa mentitur: atque ij quidem, qui cupiditate gloriæ aliquid sibi tribuunt, ea sibi sumunt omnia, quæ uel ad laudem, uel beatam uitam pertinent: qui autem spe questus, ea sibi uendicant, quæ etiam usui sunt proximis, quæq; si minus adsint, celare & occultare licet, ueluti si se medicos ac uates nobiles esse profitentur.

Thales Milesius rogatus, quantum à uero distaret mendaciũ, quantum oculi, dixit, ab auribus.

Cheremon Comicus poëta.

ψευδῆ δὲ τοῖς ἐσθλοῖσιν οὐ πρέπει λέγειν. Id ē:

Bonis falsa dicere non conuenit.

Homerus Iliados 9. lib.

ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν
ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν ἄλλο δὲ
εἴπῃ. Id est:

Ille mihi tam exosus est, quàm inferni portæ,
Qui aliud animo occultat, aliud ore profert.

Versibus reddita.

Is mihi iuxta inuisus, ut atri limina ditis:
Qui uerbis aliud prodit, quàm mente uolutat.

Theophrastus de dissimulatione.

τὰ δὲ ἤθη τῶν μὴ ἁπλᾶ ἀλλ' ἐπίβουλα φυλάττεσθαι μᾶλλον δεῖ, ἢ τὰς ἐχίδνας. Id est:

Ingenia non aperta, non simplicia, sed astuta & callida, & ad decipiendum parata, magis quàm uiperas fugere debemus.

Phocylides.

μηδ' ἕτερον κεύθεις κραδίῃ νόον ἄλλον ἀγορεύων. Id est:

Noli aliam in corde occultare sententiam, & aliam proferre.

Menander.

Mendacium odit quiuis prudens & sapiens.

Idem.

Mendacij calumnia uitam hominum lædit.

Idem.

ψευδόμενος οὐδεὶς λανθάνει πολὺν χρόνον. Id.

Mentiens nullus multum temporis latet.

Theognis.

Principium mendacij exiguum habet gratiæ:
Circa finem uerò,
Lucrum turpe, multumq; pariter
Nascitur: Est autem planè inhonestum, si cui mendacium adhæreat
Viro, & ab ore primùm egrediatur.

Græcè sic sonat.

ἀρχῇ ἐπὶ ψεύδευς μικρὰ χάρις, ἐς δὲ τελευτὴν
αἰσχρὸν δὴ κέρδος καὶ κακὸν ἀμφότερον,
γίνεται· οὐδέ τι καλὸν ὅτῳ ψεῦδος προσομαρτῇ
ἀνδρί, καὶ ἐξέλθῃ πρῶτον ἀπὸ στόματος.

Demetrius Phalereus.

ἐρωτηθεὶς, τί φαῦλον τοῖς ψευδομένοις παρακολουθεῖ, εἶπε, τὸ μηδ' ἂν τ' ἀληθῆ λέγωσιν, ἔτι πιστεύεσθαι. Id est:

Interrogatus, quid mali mentientes sequeretur, dixit, quod ne uera quidem dicentibus deinceps fides adhibeatur.

Theophrastus.

Ex calumnia & inuidia mendacium paruo tempore durans paulatim extinguitur.

Idem. Alij Aeliano ascribunt.

Vir quidam Chius senex in Lacedæmonem peruenit, qui quidem alioquin erat arrogans, sed senectutis suæ ipsum pudebat, quare canos tinctura obliterare conabatur. Progressus autem in publicum, de rebus orationem habuit, quarum gratia uenerat: Tum surgens Archidamus dixit, quid ille tandem rectè diceret, qui mendacium non in anima, sed capite quoq; circumfert.

Lysias Orator.

ψεύδεσθαι προχειρότατον τοῖς πολλάκις ἐξαμαρτάνουσιν. Id est:

Sæpè delinquentibus promptissimum est.

Herodotus, lib. 3. Historiæ.

ἔνθα γάρ τι δεῖ καὶ ψεῦδος λέγεσθαι λεγέσθω. Id est:

Sic, ubi etiam mendacium dici opus est, dicatur.

Themistius in libro de mediocritate affectuum.

Est genus quoddam medacij, quod cæteros quidem non admodum lædit, sed dedecus ipsius utentis est. Committitur enim non dicendo, faciendoue quicquam in alterũ, sed de seipso & rebus

bus suis. Et hoc duplex est, aut enim committitur leuiora & minora dicendo, quàm reuera sint, aut maiora & splendidiora. Hoc quod fit circa minus, dissimulatio dicitur, illud quod circa maius, arrogantia, quod inferius est, quàm uerum sit lautum & elegans est, ac interdum philosopho non inutile: Quamobrem etiam à Socrate usurpatur, in dicendo cum opus erat illudere superciliosum aliquem sophistam, sibiq; plurmum de sua doctrina placentem: tum enim uanitatem suam magis sentiunt, cum indoctiores deprehenduntur illo, qui se nihil scire simulat.

Idem ibidem.

τὸ δ' ἕτερον τὸ ὑπερβάλλον βαρύ τε καὶ ἐπαχθὲς, καὶ οὐδὲν οὕτως ἄκουσμα φορτικὸν, ὡς ὁ καθ' αὑτοῦ ἔπαινος, καὶ ταῦτα ἐπὶ παιδείᾳ (ἔφη) καὶ ἄλλων ἐπαινούντων ἐρυθριᾶν χρεὼν τοὺς ἀληθινῶς αὐτῆς ἐπιβάλους. Id est:

Supra modum uerò se suaq; iactare, auditu graue ac molestum est, nec ulla narratio tã odiosa, quàm suijpsius laus. Decet enim præsertim in laude doctrinæ nostræ, etsi ab alijs prædicetur, ingenuo pudore suffundi reuera doctos.

Plato de iusto.

Mentiri, decipere, lædere, offendere iniustum est: hostes autem offendere, iustum, item per fraudes decipere.

Lucianus in philopseude.

Multa sunt, quæ nonnullos mortales mentiri compellunt: quia in rem uident conducere: qui etiam cum usus postulat, mentiuntur, non tantùm uenia, sed & laude digni sunt: ut qui hostes fefellerunt, uel ad salutem tali quopiam pharmaco usi sunt in necessitatibus. Cuiusmodi multa Vlysses etiam fecit, ut & uitam suam, & sociorum reditum redimeret.

MILITIA; ET uires corporis, item, Audacia.

Menander Paracatathece.

Militia non fert ullam opulentiam,
Sed uitam, quæ in diem uiuitur, ac temerariam,
Quam experimur minimè salutarem esse.

Apollodorus in Aphanizomeno.

Difficile est militem inuenire, cui ad senectam
Vsq; omnia benè successerint, nisi timidus sit.

Menander in Aspide.

Non parua est difficultas, militem salutis inuenire causam: perditionis autem facile.

Idem.

Elegans miles, etiam si Deus ipsum formaret, haud ullus effici posset.

Philemon.

Στρατιῶτα κ' οὐκ ἄνθρωπε, καὶ σιτούμενε ὡς τὰ ἱερεῖα, ἵν' ὅταν ᾖ καιρὸς τυθῇς. Id est:

O miles, non homo, qui pasceris,
Quemadmodum uictima, ut cum tempus fuerit, immoleris.

Antiphanes.

τίς δ' οὐχὶ θανάτου μισθοφόρος ὦ φίλτατε,
ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος. Id ẽ:

Quis non mercenarius est mortis, ô charissima,
Qui gratia uiuendi accedit moriturus?

Isocrates ad Dæmonicum.

Robur prudentiæ coniunctum conducit, sine ipsa uerò plus lædit possidentes.

Idem.

Corpora quidem exercentium se ornat,
Animi uerò studia obtemperat.

Idem in epistola ad Amicum.

Inevitabilis pœnæ timor, causa est desperationis:
Qui enim interitum suum præuidit, pericula ultrò sequitur.

Archidamus Lacedæmoniorum rex, cum uidisset filium suum nimis temerè contra Athenienses pugnantem: aut uires tibi sunt augendæ, dixit, aut minuenda audacia.

Clitarchus historiographus dixit: Omnis audacia uirium mensuram excedit.

Aratus Sicyonius, laudante quopiam uirum desperatum, & audacem, ac idcirco & in bellis eximium: Differre dixit, magnifacere uirtutem, & uitam nihili facere.

Plutarchus in libro contra uires corporis.

Quænam tibi tanta felicitas uidetur, ut eius gratia naturam existimes hominibus nouercam, brutis uerò parentem esse? an propter magnitudinem, celeritatem, uisusq; aciem ita censes? at hominum propria uis in animi ratione cõsistit, qua & elephantos per syluas pedicis capit, frenat equos, subiugat boues aratris, uolucria deijcit arundinibus, & in profundo submersa retibus extrahit. Hæc eius uis est, quæ multò ulterius se profert, cum ambitus terræ, cœli magnitudines, & stellarum circulos persequendo non fatigat. Hæc erant Hercule digna. quis enim non Vlysses, quàm Cyclops esse malit?

Eusebius.

Homines uiribus tantùm, robori & uelocitati augendis student: & quo pacto hæc habentes ex ipsis solis clari fiant: animum uerò, per quem existunt, negligunt, ignorantes se illa solùm excolere, quæ cum brutis communia habent, & quidem imbecilliora, quàm mul ta ex brutis: diuinissimam uerò sui partem, & secundum quam Dijs aliquo modo similes reddi possent, neglectum habere.

Idem.

θάρσος τὸ πρὸς τὰ φοβερὰ σὺν λόγῳ ἐπαίνει· ἀνδρεία γὰρ· τὴν δὲ μετὰ ἀλογίας ἐπ' αὐτὰ ὁρμὴν θράσος νόμιζε, καὶ ἀποστύγει. Id est: Animi præsentiam in periculis cum ratione coniunctam laudato: impetum uerò ad ea sine ratione audaciam uocato, & oderis.

Audacia.

De re militari, de dictis egregijs ducum, de strategematis, de more antiquæ militiæ, de disciplina, pœnis, & premijs militaribus, de celeritate in bellis, ordinibus, & militum exercitatione, de signis, trophæis, ac triumphis &c. uide Volaterranum, lib. 30. Philologiæ.

MONARCHIA.

QVOD OPTIMVM SIT MONARCHIA.

Homerus 2. Iliad.

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω εἷς βασιλεύς. Id est:

Non bonum est multorum dominium, sit dominus
Vnus, & unus rex.

Eobanus sic uertit.

Nec multos regnare bonum, rex unicus esto,
Vnius imperium, cui Iuppiter aurea magnus
Sceptra dedit, iussitq; suis dare iura tuendis.

Erasmus sic uertit.

Multos imperitare malum est: rex unicus esto.

Prouerbium.

Multitudo imperatorum Cariam perdidit. Id est: Multi duces deperdidere Cariam. Admonet Senarius nihil esse perniciosius licentia multitudinis, dum nulli paretur, sed pro sua quisq; libidine rem gerit.

Isocrates in Nicocle.

Oligarchiæ & Democratiæ ciuibus in repub. æqualitatem comparant, & hoc in ipsarum statu egregiũ est, si alter præ altero in nulla re polleat, quod ex usu est improbis. Monarchiæ uerò plurimum tribuunt optimo, deinde secundo, quod post primum est, deinde tertio ac quarto, ac reliquis eadem ratione pro meritis cuiq;. Atq; hæc etsi non ubiq; ita se habeant, intentio tamen reipub. talis est.

Ibidem.

Atqui si hominum inspicienda sunt ingenia & actiones, omnes potius adprobabunt tyrannides. Quis uerò rectè sapiens non malit in huiusmodi repub. degere, in quo cuiusq; uirtus elucescit, potius quàm agere in media plebe, & qualisnam sit non cognosci? quin etiam tantò faciliorem non immeritò ipsam iudicauerimus, quantò facilius est animum suum unius uiri instituto accommodare, quàm multis, uarijsq; opinionibus placere conari.

Qui magistratus per uices annorum subeunt, prius fiunt iterum priuati, quàm reipublicæ negocia cognoscant, eorumq; sibi experientiam comparent: Qui uerò semper ijsdem officijs fungitur,

gitur, licet ingenij fuerint inferioris, experientia tamen usuq; rerum longè cæteris præferendi sunt. Adhæc populus multa negligit, dum alter respicit alterum, illi uerò nihil per negligētiam delinquūt, cum per ipsos omnia fieri oportere sciant. Item qui paucorum, aut populari uersantur imperio propter cōtentiones priuatas, reipublicæ damnum inferunt: qui uerò in monarchia uiuūt, quia non est cui inuideant, omnia quā fieri po test optimè agunt. Preterea populus maleuolentia mutuò laborat, & optarēt singuli, ut & qui ante se rempublicam gesserunt, & qui in præsentia gerunt, pessimè ciuitatem gubernassent, ut eò maior in se gloria redundaret: monarchæ autē cum per omnem uitam domini sint rerum, perpetuam beneuolentiam retinent. Cęterum hoc maximum, quod uulgus applicat animum ad publica, tanquàm aliena, monarchæ tāquàm propria. Et in rebuspublicis consiliarij adhibentur, illic quidem ciuium audacissimi, hic uerò ex omnibus delecti sapientissimi, & uulgus illos maximè colit, qui in turba oratione ualent: monarchæ autem in rebus agendis reuera docti. Non modo aūt in uulgaribus & quotidianis rebus monarchię præcellunt, sed etiam militiæ commoditates omnes potiores habēt: est enim facultas, tum ad apparatū, tum ad usum illarum siue latentem, siue manifestum: item ad persuadendum nonnullis, alios cogendum, alios precio, alios alijs obsequijs alliciēdum, plus monarchiæ quàm cæteræ respub. possint. Et hæc non minus quispiam ex ipsis factis, & euentu, quàm uerbis adductus crediderit.

Ibidem.

μὴ μόνον δὲ τὰς φύσεις αὐτὰς νομίζειν τοὺς χαλεποὺς, ἢ πράους εἶν τοὺς τυράννους, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῶν πολιτῶν: πολλοὶ γὰρ ἤδη διὰ τὴν κακίαν τὴν τῶν ἀρχομένων τραχύτεροι ἢ κατὰ τὴν αὐτῶν γνώμην ἠναγκάσθησαν, id est:

Non solum considerandum est ingenium tyrannorum cur benigni, aut difficiles sint, sed ciuium quoq; mores. multi enim hactenus propter malitiam subditorum asperiores se dare, quàm pro ingenio suo coacti sunt.

ὅτι κάλλιστον ἡ μοναρχία, id est:

Nihil melius monarchia.

De monarchia & eius speciebus uide Volaterranum lib. 36. Philologiæ, in titulo de Politicis.

Democritus.

φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήιον τῷ κρέσσονι, id est: *Imperare natura proprium est præstantiori.*

Seruius in Aponemoneumatibus.

Quū Lydis Cræsus imperaret, fratrem in consortium imperij assumpsit: Tūquidam ex Lydis accedens dixit: Omnium in terra bonorum, ò rex, autor est sol, neq; quicquàm extaret in terra sole non illustrante: at si gemini soles forent, periculū immineret ne omnia cōflagrantia pessum irent: ita & regem unum quidem accipiunt Lydi, & seruatorem esse credunt: duos uero simul tolerare non possent.

Crispinus contra Dionysium.

ὅτι βασιλέως μὲν καὶ τὸ βλέμμα ἀρκεῖ μόνον, κἂν ἴδῃ μόνον τὸ ἀληθὲς βεβασάνισαι, id est:

Quoniam regis uel solus aspectus satis est, etsi tantum fuerit intuitus, explorata est ueritas.

Ecphantes de regno.

Homines in terra tanquàm in exilio sunt, & essentia puriori multū inferiores, plurima terra grauantur, adeo ut à parēte sua ægrè extollātur, nisi quis diuinior flatus, miserum hoc animal meliori parti coniungat, sacrum genitoris aspectum monstrans, qui à nomine conspici potest. In terra quidem & apud nos optimum sanè ingenium præ cæteris animātibus homini datum est. Diuinior autem inter homines rex est, ut qui multum supra communem naturam emineat: corpore reliquis non dissimilis, utpote natus ex eadem materia, sed ab optimo artifice factus, qui fabricauit ipsum, archetypo ex sese sumpto. Vtinam fieret, ut humana natura nulla persuasione egeret: reliquiæ enim terrestris malitiæ, quæ animal efficiunt mortale, caussa sunt, ut sine ipsa degere nequeat: si quis uerò animo fuerit præ alijs diuinior, ille nulla in re persuasione opus habebit.

Plato in epistola ad familiares Dionis.

Ego personam arbitri mihi assumens, quemadmodũ iam diu consueui, utrisque, & ei qui tyrãnidem gerit, & qui patitur, consulam: & in primis cuius tyranno consuluerim, ut nomẽ istud, remque ipsam declinet, ac in regnum, si fieri potest, conuertat. Potest autem fieri, sicut re ipsa ostendit sapiens, bonusque uir Lycurgus: qui cum uideret genus proprium in Argo & Messena, ex regno in tyrannidem esse translatum, & utrosque cùm seipsos, tum ciuitates suas perdere: metuens ciuitati suæ, & generi, remedium salubre imperio regio adhibuit senatum, & ephororum principatum in regni salutẽ: itaque per tot iam secula durat cum insigni gloria, quandoquidem dominus & rex effecta est hominum, non autem homines tyranni legum.

Herodotus lib. 3. Historiarum.

Ostanes hortabatur, rem Persicam in medium constitui. Mihi uerò quę Megabyzus dixit, quatenus ad statum popularem pertinent, rectè dicta uidentur, quatenus ad statum paucorũ, non rectè. Propositis enim tribus statibus, & his omnibus optimis, ut optimè imperet populus, optimè pauci, optimè unꝰ: inter hęc multum antecellere unius imperium sentio: nam unius uiri, qui optimus sit, imperio nihil melius esse constat: qui enim huiusmodi fuerit ingenio, plebem poterit sine omni repręhensione moderari, ut taceam, sic præcipuè consilia in aduersarios trahi solere. Porrò in statu paucorũ, cum plures uirtuti incumbant, uehementiora priuatim odia excitari consueuerunt. Cum enĩ quisque princeps esse optet, & in dicenda sententia uincere, ad ingentia inter se odia euadunt, ex quibus seditiones existunt, è seditionibus cædes, è cædibus ad unius imperium deuenitur. Vnde intelligi datur, quanto sit hoc illo præstantius. Iam uerò plebe imperante, abesse non potest, quin malitia exerceatur: exorta malitia in republica, inter malos non odia fiunt, sed amicitiæ ualidæ. Qui enĩ aduersus remp. facinorosi sunt, mutuo se occultant, idque tam diu fit, dum aliquis populo præpositus, tales homines compescat, is uidelicet, quem populus inter cæteros admiretur. Hic cum admirationi est, tum uerè monarchus ostẽditur, declarans in hoc monarchum esse omnium pręstantissimum: atque ut in summa omnia colligam, unde nobis libertas extitit, & à quo data? à populo ne, an ab Oligarchia, an à Monarcho: ego sentio, cum sitis per unũ uirum liberati, uos debere talem rem complecti: cùm dictam ob caussam, tum ne patrias leges benè conditas, dissoluatis, quod nequaquàm satius est.

Plato in Politick.

Nulla uerò ars alia de hoc contendit, quasi sit totius humanæ cõmunionis curatio maior, minorque quàm regia. Rectè loqueris, posthæc nunquid aduertimus Socrates, quàm grauiter circa finem deliquimus? Vbi delictum dicis? In hoc inquam, quòd etsi artem quampiam bipedis gregis nutricem esse putauimus, non tamen illico regiam illam atque ciuilem, tãquàm absolutam appellare debuimus. Cur non? Primo quidẽ oportebat, quod dicebamus, nomen ad curam magis, quã ad nutritionem accommodare, posteà curam diuidere, nam diuisiones non paruas suscipit. Quas? In diuinũ pastorem, & humanũ curatorem: Scitè. Curationẽ item humanã in duo. Quæ? In eam quæ inuitis, & eam quæ uolẽtibus imperatur. Quid ergo? In hoc sanè peccantes ineptius quàm decebat regem, tyrannumque in idem conduximus, cum & ipsi inter se dissimilimi sint, & gubernandi modus lõgè diuersus: Vera refers.

OLIGARCHIA PRAEFERtur Democratiæ.

Thucydides lib. 6. in concione Alcibiadis.

ἐγὼ δέ φημι, πρῶτα μὲν δῆμον ξύμπαν ὠνομᾶσθαι, ὀλιγαρχίαν δὲ μέρος, ἔπειτα φύλακας μὲν ἀρίστους εἶναι χρημάτων τοὺς πλουσίους, βουλεῦσαι δ' ἂν βέλτιστα τοὺς ξυνετοὺς, κρῖναι δ' ἂν ἀκούσαντας ἄριστα τοὺς πολλοὺς καὶ τὰ ταῦτα ὁμοίως καὶ κατὰ μέρη καὶ ξύμπαντα ἐν δημοκρατίᾳ ἰσομοιρεῖν: ὀλιγαρχία δὲ τῶν δὲ ὠφελίμων οὐ πλεονεκτεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ σύμπαν ἀφελομένη ἔχει, Id est:

Ego

Ego uerò primum respondeo, popularis status nomine, intelligi omnem ciuitatem: paucorum uerò, partem ciuitatis. Deinde custodes quidem pecuniarum optimos esse, locupletes: ad consulendum autem præclarissimè, eos, qui pollent intelligentia: cæteros uerò, nempe uulgus, postquàm audierit res optimè iudicari, & hæc item siue per partes, siue per uniuersum æqualiter distribui in Democratia. At paucorum status pericula quidem pôpulo impartit, commodorum autē autem nō modo plus, uerumetiam totum sibi uendicat, etepta ab alijs sua portione.

Plato in 8. Politicorum.

An igitur, ut prius magistratuum mores & instituta spectauimus, quàm priuatorum, quod id euidentius esset: sic hoc tempore primum respublica ea proponenda est nobis, quæ cupiditate gloriæ, & honoris ducitur: Nomine enim non possum alio eam appellare, quàm census potestatis: tum uirum eius reipublicæ considerabimus: deinde paucorum potestatem, & uirum circ reipublicæ idoneū: tum inspectò populari ciuitatis genere, uirum popularem spectabimus: Postremo ad ciuitatem, quæ tyranni dominatu tenetur, ueniemus: eaq; cognita, rursus tyrannum considerabimus. Ita dabimus operam, ut idonei simus earum rerum iudices, de quibus instituimus dicere.

Aristoteles lib. 4. cap. 9. Politicorum.

Sunt præterea duæ reipublicæ, præter populi paucorumq; potestatem, quarum alteram & omnes nominant, & nos appellauimus unum ex quatuor generibus reipublicæ. Appellant autem quatuor, regiam potestatem, paucorum, populi, & optimorum. Quinta est ea, quæ communi omnium nomine appellatur, rempublicam enim uocant: sed quia rarò existit, non est eis cognita, qui numerum rerumpub. tradere conantur, cum quatuor tantummodo utuntur, ut facit Plato in Politia.

Isocrates pulchrè comparat oligarchiam cum Democratia: ubi & recēset incommoda Oligarchiæ, ac præfert Democratiam in Arepagitico. Democratia per Theseum Athenis. Isocrates in encomio Helenæ.

Xenophon lib. 2. rerum Græcarum.

Xenophon scribit, præsidēte Athenis Pythodoro Oligarchia Athenis constituta est, sed ut 30. uiri eligerentur, qui cōscriberent leges, secundum quas respublica regeretur.

MORES.

Instituta. Consuetudo. Ritus gentium & regionum.

OROSITAS est animi quędam displicētia, cura iugi, & subrustica asperitate cōmota: quando non ita ad unguē & ex eius sententia actū est, quod postulabatur.

Morosi, qui sunt peruersis moribus. Curiosi, qui nimis exactè omnia fieri exposcunt.

Porphyrius.

Ille est morosus, qui multorum morū inter se contrariorum est: unde senectus morosa. autor Seneca: quando res penè nulla animo hominis cuncta fastidientis satisfacit, ea propè morositas est.

Cicero lib. 1. de Oratore.

Vsq; adeo morosi sumus, ut nobis nō satisfaciat ipse Demosthenes,

Theophrastus in characteribus.

Morositas in congressu & consuetudine difficultas, aut rusticitas definiri potest, id est: ἡ δὲ αὐθάδειά ἐστι ἀπήνεια ὁμιλίας ἐν λόγοις.
ὁ δ' αὐθάδης τοιοῦτός τις, οἷος ἐρωτηθεὶς ὁ δεῖνα ποῦ ἐστιν εἰπεῖν, πράγματά μοι μὴ πάρεχε· καὶ προσαγορευθεὶς μὴ προσαντιπεῖν, id est:

Morosum eum iure quis appellat, qui quo aliquis in loco sit rogatus, ne pergas, inquit, mihi molestus esse: ac ab aliquo salutatus, haud dignū existimat, cōtra resalutare: & cum res sibi aliqua uenalis sit, ementibus quanti uendat nunq̃ eloquitur, sed quid illi daturi sint, rogat:

gat:& ijs,qui honoris gratia aliquid celebritatis admittunt,ait,minimè fore, ut exhibeantur: nec uerò quenquam uel inuitè impellentem aut urgentem, aut pede prementem,uenia dignum putet,iubẽte amico symbolum conferri, hoc etiam argentum sibi perire cõqueritur:si in uia pedem offenderit,execratur lapidem:nec ferre potest,ut quempiã diutius opperiatur:idem neq; cantu, neq; sermonibus, neq; saltatiõe oblectatur:nec,ut dijs uota faciat, aut supplicet,facilè adduci potest.

Aristoteles 2. Ethicorum libro.

Sed cum duo sint uirtutum genera,alterum earum,quas in ratiõe esse dicimus, alterum earum,quas morales et uoluntarias:Ratiõis quidẽ,magna ex parte à doctrina ortum accessionemq; habent:itaq; & exercitationis indigent, & temporis.

Morales & uoluntarię moribus,à quibus nomẽ duxerũt, quod paululũ à consuetudine deflexit,omnino comparãtur. Ex quo perspicuum est, nullam omnino moralium uirtutum ingenerari nobis naturã: nihil enim quod insitum & innatũ est,aliter atq; est assuescit:ut lapis, q suapte sponte deorsum fertur, nunquàm in sublime ferri assuescet, ne si millies quidem eum quis sursum, ut consuefaciat, emittat:eodemq; modo,nec ignis deorsum,nec aliud quicquàm aliter, atq; ipsius natura ferat, potest assuescere. Non igitur à natura,neq; cõtra naturam nobis insunt uirtutes,sed nati factiq; sumus ad eas & percipiendas natura,& efficiendas consuetudine. Iam uerò quæ nobis à natura tributa sunt,eorum primùm facultates accipimus, deinde officijs muneribusq; fungimur.

Seneca in Agamemnonem.

Sera nunquàm est ad bonos mores uia:
Quem pœnitet peccasse,penè est innocens.

Ouidius ultimo de arte amandi.

Maius opus, mores composuisse suos.

Senarij Græci Iambi.

ἐλεύθερον φύλαττε τὸν σαυτοῦ τρόπον, Id este
Ingenuos serua tuos ipse mores.
καλὸν φύουσι καρπὸν οἱ σεμνοὶ τρόποι, καρπὸς
δ' ἀγαθός ἐστιν εὔτακτος βίος, Id est:
Bonum progerminant fructum probi castiq; mores.
Fructus autem bonus est, benè composita uita.

Aristoteles lib. 7. Ethicorum.

Eorum, quę in moribus fugienda sunt, tria esse genera dicit:uitiositatem,impotentiam,& feritatem: quorum perspicuum est, quę sint duorũ cõtraria. alterũ ẽm uirtutem,continentiam alterũ uocamus.

Idem lib. 4. Ethicorum.

Qui nec facetum quid dicunt ipsi,& tamen eos, qui dicũt,ipsi permolestè ferũt, agrestes & duri uidentur. At uerò,qui salibus & facetijs modum quendam adhibent,ij urbani nominãtur, quasi urbanis moribus prædití: morum enim hæ sunt indices,motiones:ut ẽm corpora,sic mores ex motionibus iudicantur.

Mores innati, acquisiti.

Interpres Galeni mores bifariam partitur: alios innatos uocat, alios acquisitos.Innati mores sunt, ex cõplexiõe siue constitutione naturali:acquisiti parantur & doctrina & consuetudine. Vnde illud Menandri:corrũpunt bonos mores colloquia praua, *φθείρουσιν ἤθη χρησθ' ὁμιλίαι κακαί*. Paulus in epist. 1. ad Corin. cap. 15.

Augustus in Tyberio, Vitia illa naturæ esse, non animi, ostendit.

Amantes morosi: Cicero lib. 7. epistolarum familiarum ad Trebatium.

Quàm sint morosi, qui amant, uel ex hoc intelligi potest: molestè ferebã antea te inuitũ istic esse,pũgit me rursus, quod scribis esse te istic libenter: neq; enim mea commendatione te non delectari facilè patiebar, & nunc angor, quicquam tibi sine me esse iucundum.

Cicero.

Mores dispares disparia studia sequuntur.

Idem in oratione pro Cælio.

Mores cum ætate mutantur.

Idem In oratione 16. contra Rullum in fine Tomo 2.

Non ingenerantur mores, tam à stirpe generis ac seminis, quàm ex ijs reb⁹, quæ ab ipsa natura bonis à uitę consuetudine suppeditãtur, quibus alimur & uiuimus. Carthaginenses fraudulenti & mẽdaces, nõ genere, sed natura loci: quòd propter partus suos multis & uarijs mercatorum sermonibus, ad studium fallendi studio quæstus uocabantur. Ligures montani, duri atq; agrestes. Docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorũ, & fructuum magnitudine, urbis salubritate, descriptionẽ, pulchritudinẽ. Ex hac copia, atq; omniũ

rerum

rerum affluentia, primùm illa nata sunt: arrogantia, quę à maioribus nostris alterum Capua consulem postulauit: deinde ea luxuries, quæ ipsum Hannibalē armis etiam tam inuictum uoluptate uicit.

COELIVS RHODIGINVS LIB. 10. cap. 18. Antiquarum lectionum.

Ex diuersis cœli habitibus, diuersi hominum mores euadunt.

Inter Platonis placita illud itē obseruatū, ex uarijs cœli locis, aspectibusúe, diuersas ingenerari morū κράσεις siue contēperationes. Quo argumēto in Græciæ tractu in adipiscendis disciplinis uideri aptiores multò, q̄ alicubi homines. At qui in Phœnicem uergant, Ægyptiumuè, cumulandæ pecunię, id est, ut græcè dicā πρὸς ἀργυρισμὸν, mirè credi sagaces, ingenio ad id præcipuè facto: in furorem uerò, iráq; procliues ac lubricos, quotquot Barbarorum innutriti bellis comperiuntur. Innuit uel hoc ipsum comicus Aristophanes, edocens immanendum esse τρόποις ἐπιχωρίοις, id est, moribus locorum proprijs, atq; uernaculis. Retegit & id iactatum apud græcos νόμος καὶ χώρα: quo ferè commonemur, instituta diuersa pro locorum uarietate esse ueluti legem.

Ad meridiem uergentes cur timidi, ad septentrionalia, audaces.

Eos, qui exustas à sole mundi partes incolūt, cōstat ita caloris exuperantia in extimis extorreri, ut intima frigoris plurimum concipiant: proinde insigniter ad timiditatem degenerare, & effœminatiorē naturam: quo nomine seruituti ferè mancipati omnes animaduertuntur. dilabitur enim intimus calor, meatibus corporis laxatis, & quodam modo hiantibus, syderis propinqui intēperantia. Argumēto est cutis nigricans educti forintrinsecus insiti caloris copia.

At qui rigentia mundi pruinis geluq; torpentia terūt, nimio plus audacia præcellunt, candentibus corporū extimis: utriq; tamē inhumani feriq;. cœlestiū rerū studiosi aliquot Saturno acceptā referūt meridionalium timiditatem, uitamq; cui cōtractioris. Sicuti Martis Planetæ, Septentrionalium ardorem bellicum, & animi pręstantiam, quandò ijs sydera influere, ac præsidere exuperantius uideantur. Cęterū meridianę regiones, hinc calore, hinc frigore contemperatę, ad habitumq; in primis cōgruum reuocatæ, tum prudentiora promunt ingenia, & sapientiora, tum imperijs præcipuè adnata, factaq;: cuiusmodi ferè Italiæ situm uideri Vitruuius opinatur.

Autores sunt, Germaniæ incolas esse, immanes animis atq; corporibus, & ad insitā feritatē uastè utraq; exercere, priusquàm pubertatem attingant, plurimū operamenta nescire, corporum nuditate gaudētes, diuturnam esse illis pueritiam, uirilitatem ingressos. Saga deniq; admittere, aut arborum contegi libris, etiamsi obrigescant hyemali sæuitia, uel paruis Rhenonum tegumētis, magna sic quoq; parte corporis nuda. Seneca de Germanis: Quid, inquit, Germanis animosius? Quid in cursu acrius? Quid armorū cupidius? quibus innascuntur innutriunturq;, quorum una illis cura est, alia negligentibus: quid induratius ad omnem patientiam?

Pannonios feroces intelligi Papinianus uoluit in syluis. Pānonniusq; ferox, arcuq; horrēda sagaci Armenia. Reliqua lege apud Cœlium lib. 10. cap. 21. lectionum antiquarum.

Nicolaus de moribus gentium.

Apud Tartesios minori contra maiorem testimonium dicere non est fas.

Lucani, ut aliorum criminum, sic etiā luxuriæ & ocij caussas agunt. Quod si quis homini luxurioso mutuasse aliquid cōuincatur, priuatur mutuo dato. Athenis etiam ocij caussæ agitantur, id est:

Λευκανοὶ δικάζονται ἀλλήλοις, ὥσπερ ἄλλου τινὸς ἀδικήματος οὕτω καὶ ἀσωτίας, καὶ ἀργίας. κἂν δέ τις ἀσώτῳ δανείσας χρέος ἐλεγχθῇ, στέρεται αὐτοῦ: καὶ Ἀθήνησι δὲ τῆς ἀργίας εἰσὶ δίκαι.

Pisidæ conuiuantes parētibus primitias libāt, ut nos Dijs παρακαταθήκης, grauissimam depositi caussam agunt, & eum, qui fraudauerit, occidunt. Adulterij conuictus per urbem una cum muliere circūducitur, super asino ad aliquot dies.

Æthiopes præcipuè sorores honorant: Reges illorū relinquunt regni successionē, non suis, sed fratrū filijs: quod si nul-

nullus sit successor, pulcherrimum ex omnibus & pugnacissimum creat regem. Pietati & iustitiæ student, ædes ipsorum ianuis carent, & cum in iis multa iaceant, nemo furatur.

Ex non scripto ius uenit, quod usus approbauit: nam diuturni mores consensu utentium comprobati legem imitantur. Origo eius à lacedæmoniorum institutis uenit: illi enim ea quæ pro legibus obseruabant, memoriæ mandabant. Instit. de iure scripto & non scripto §. ex non scripto.

Iulianus lib. 84. Digestorum.

De quibus causis scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine introductum est.

Vlpianus lib. 1. de officio pro consulis.

Diuturna consuetudo, pro lege & iure in iis quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet.

Hermogenianus lib. 1. Iuris ἐπιτομῶν.

Sed & ea quæ longa consuetudine cõprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, ueluti tacita ciuium conuẽtione, non minus quàm ea, quæ scripta sunt, iura seruantur.

Instituta.

Boni mores sunt cõsilio & ratiõe sumpti. Idem mores & instituta. Hinc apud Valerium maximum titulus est, de institutis antiquis, id est, moribus. Valla lib. 4. cap. 11. Plato lib. 3. de legibus. Cicero lib. 2. de inuentione Rhetorica: & 2. ad Herennium. in partitionibus orat.

Apud Sunitas quotannis & adolescentes & uirgines publicè iudicantur, & qui optimus esse iudicatus fuerit, uirginem, quam uoluerit, ducit: deinde post eũ secundus, & sic deinceps.

Numades Libyes non dierum sed noctium numero tempus suum numerant.

Ex Bæotis nonnulli eos qui debitum non soluunt in forum deductos & sedere iussos cophino superiniecto cooperiunt: qui autem hoc passus fuerit, ignominiosus fit. Huiusmodi ignominia etiam Euripidis patrem Bæotium genere notatum putant.

Persæ, quod facere illicitum est, ne id quidem dicunt. Regi gratias agunt ii, qui ab eo flagellari iussi fuerint, tanquàm feliciter secum actum fuerit, quod rex eorum memor fuerit.

Ob liberorum numerositatem prœmia à rege capiũt. Et pueri inter ipsos uerum loqui discũt, ceu disciplinas. Spurium seu subdititium, non uerum Persam existimant, quia patrem suum occiderit.

MORBVS.

Morbi, & solutiones molestiarum in illis.

Euripides in Bellerophonte.

ΌΣΟΙ δὲ θνητῶν εἰσὶ μὲν εἰς αὐθαίρετοι, αἱ δ᾽ ἐκ θεῶν πάρεισιν, ἀλλὰ τῷ νόμῳ ἰώμεθ᾽ αὐτάς: ἀλλά σοι λέξαι θέλω, εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρὸν οὐκ εἰσὶ θεοί, Id est:

Morbi mortalium: alii sponte & nostra culpa fiunt, alii diuinitus imittũtur, quibus lege medemur. Sed hoc tibi dicere uolo, si Dii turpe quicquàm faciũt, iã non sunt Dii.

Philemon in Mystide.

πολὺ μεῖζον δεῖ τοῦ κακῶς ἔχειν κακόν,
τὸ καθ᾽ ἕνα πᾶσι τοῖς ἐπισκοπουμένοις
δεῖν τὸν κακῶς ἔχοντα, πῶς ἔχει, λέγειν, Id est:
Multò molestius est ipsa ægritudine malum:
Quod singulis, à quibus inuisitur
Aegrotus, quomodo se habeat, dicere cogitur.

Socrates interrogatus, quid morbus esset, respondit, perturbatio corporis.

Diogenes ad familiarem quẽdam oblæsum membris, & e stipe uictitãtem, bene est amice, dixit, quod labores, ne labores: homonymia & uis ioci est, in uerbo μὴ πονῆς.

Demosthenes in 2. Olynthiaca.

Quemadmodum in corporibus, dum ualida sunt, nihil sentitur ex putridis humoribus, hinc inde sparsis: ubi uero infirmitas aliqua contigerit, omnia mouentur, siue ruptum quid, siue distortum, aut aliquid aliud in corpore putredine affectum fuerit: Sic & ciuitatum, & Tyrannorum,

norum, dum foris bella gerunt, obscura uulgo mala sunt: quando autem finitũ bellum conseritur, omnia elucescunt.

Volaterranus lib. 24. Philologiæ.

Νόσον Homerus pestilentiam uocat, eamq; grassatam in campis olim Græcorum, dixit, nullum huic unquam remedium adhibitum, præterquam fugæ ac secessus, quemadmodum hodie uidemus: tamen apud Herodianum inuenio, miserabiliter uigente in Italia peste, præsertim in urbe, ex consilio medicorum Laurẽtum secessisse, quòd aëris frigidioris afflatu & odore lauri eius regionis periculum euitarent: ualere enim plurimum aiebant, ad eius euitandam contagionem, odoramenta. Quocirca in urbe Roma plerique unguentis suauissimis nares atq; aures opplebant, suffituq; assidui utebantur. Hæc Herodianus.

Agatho Samius lib. 2. de Fluuijs.

Inachus est fluuius Argiuæ regionis, in quo herba nomine Cynra nascitur, rutæ similis: hanc mulieres, cum sine periculo abortire uolunt, in uino maceratam umbilicis imponunt.

Chrysermus Corinthius lib. 13. de Fluuijs.

In Euphrate fluuio Parthiæ, lapis gignitur, dictus Aëtites, quẽ obstetrices mulieribus in difficultate partus uentri imponunt, unde statim sine dolore pariunt.

In eodem herba Axalla inuenitur, quod parthorum lingua calidum significat, hanc quartanam pectoribus imponunt, & statim liberantur.

Nicias de lapidibus.

In Thraciæ monte, quem Drymilum uocant, lapis Sardonychi similis nascitur, qui saluberrimus est, ad obtusam oculorum aciem, in aquam calidam demersus.

Aristoteles in libello de mirabilibus narrationibus.

In Trapezunte Ponti, fit ex buxo mel grauis odoris, quo sanos quidem aiunt alienari mente, comitiali autem morbo laborantes omnino sanari.

Calisthenes Sybarista lib. 13. rerum Gallicarum.

Araris Galliæ fluuius est, dictus παρὰ τῷ ῥεῖν αὐτὸν ἡρμοσθαι, id est: quia Rodano cõiungitur. In hunc enim delabitur in Allobrogum regione. Nascitur autem in ipso magnus quidam piscis, Clupea nominatus ab incolis, qui crescente luna albus est, decrescente totus nigrescit, & corpore nimium aucto à proprijs spinis interimitur: in huius piscis capite lapis reperitur, similis grumo salis, qui optimè facit ad quartanas, sinistro lateri corporis alligatus, decrescente luna.

Archelaus lib. 1. de Fluuijs.

Zycornias Aetoliæ fluuius, qui postea alio nomine dictus est Euenus, radicem producit, quæ Zarissa nominatur, hastæ similem, & obtusæ oculorum aciei utilissimam.

Thrasyllus de rebus Aegyptiatis.

In Nilo Aegypti fluuio, qui Melis dictus olim fuit, lapis fabæ consimilis nascitur, quem canes intuiti non latrãt: optimè facit ad uexatos dæmonio: aiunt enim quàm primum naribus adpositus fuerit, dæmonium egredi.

Timagoras lib. 1. de Fluuijs.

Caicus Mysiæ flumen est, in quo herba Elipharmatus nuncupata crescit: quam medici imponunt ad sanguinis eruptionem, & sanguinem uenis effluentem eadem sistit.

Ctesiæ Ouidij lib. 2. de montibus.

Mons est Mysiæ Tenthras, in quo lapis Anthipates cognominatus, uenit, qui commodissimus est ad uitiligines ac lepras, in uino tritus & ægris impositus.

Sostratus lib. 1. Fabulosarum traditionum.

In Tigride Armeniæ fluuio herba nascitur agresti hordeo similis: hac in oleo calefacta inuncti incolæ nunquã ægrotant usq; ad mortis necessitatem.

Clitophon Rhodius lib. 1. Iudiciorum.

In Indo fluuio indico herba Carpoca nomine crescit, Buglossæ herbæ similis, quæ ad morbum regium insigniter facit, si ex aqua tepida propinetur.

Trophilus in collectaneis mirabilium narrationum, genitale membrum mustelæ negant esse simile naturæ reliquorum animalium: sed undequaq; solidum, instar ossis: et urinæ stillicidij optimum esse remediũ aiunt, si scobs eius exhibeatur.

Ibidem.

Stellio tradit, ut primũ senectutẽ attigit sicut serpens, conuersus eã uorare, quo-

niam obferuetur à medicis, utputa ad comicialem morbum utilis.

Ibidem.

Phoca ubi capta eſt, coagulum euomere dicitur, quod medicamentoſum eſſe aiunt, & in comitiali ſalubre.

Ibidem.

In Argo referunt locuſtæ quoddam genus naſci, quod ſcorpiomachus, ideſt ſcorpionem impugnans appelletur: ut primùm enim ſcorpium uiderit, ei reſiſtere dicit. Vtilem quoq; dicunt eſſe, aduerſus ictũ ſcorpij, ſi comedatur ſtatim.

Alcmeon morbos accidere dicit: alios ob efficientem cauſſam propter exceſſum caloris, aut ſiccitatis: Alios, materialem ob cauſſam, abundante aut deficiente alimento: alios, ueluti in alquibus uaſis, ut in ſanguine medulla, aut cerebro: aliquando autem ab externis cauſſis eos naſci, propter aliquas aquas, regionem, laſſitudinem, neceſſitatem, aut his ſimilia.

Diocles

Pleroſq; morbos ab inæqualitate prouenire aiebat.

Eraſiſtratus.

Summæ cauſæ in humorum aut multitudine, aut corruptione ſunt.

Plato in Sympoſio.

Si aliquandiu ſpiritum retinere uolueris, ſingultus deſinet: : ſin minus, os aqua colluito, quod gargariſſimum uocant: quod ſi omnino ualidus fuerit, ſume aliquid, quo nares interius perfrices & ſternutes: quod ubi ſemel aut bis feceris, licet ualde uehemens fuerit, abibit.

Porphyrius de Styge.

Salix etiam fructum amittit priuſquã diſſoluat. Propterea Homerus ipſam ὠλεσίκαρπον, Id eſt, Frugi perdam uocat. Veruntamẽ proditum eſt, quod ſalicis fructus, cum uino propinatus ſterilitatem inferat, & genituram extinguat, ac libidinis impetum marcere afficiat.

MORS.

Fatum. Violentia mortis.

Mors quidẽ portus malorum, & ærumnarum ultima pœna, & linea rerum.

Viues de anima lib. 2.

MORS eſt animæ à corpore diſtinctio ſeu diſceſſus. Mors naturalis, cum humore caloris paſtu areſcente flacceſſit calor, & ad poſtremum extinguitur, ut lucerna, oleo extincto. Mortis definitio.

Cicero lib. 1. Tuſcul. Quæſt.

Mors uiolenta eſt, quam gentiles præter fatum dicebant eſſe, cum caſu aliquo uel humor detrahitur, uel calor extinguitur oppreſſione quapiam, ſiue in terra, ut in ueneno, ingluuie & alluuione immodica potus: quemadmodum cùm nimium olei in lucernam infunditur: ſiue externa, ut ſpiritus cor refrigerantis in arteria, uel ore compreſſo, quale eſt cum ignis lapidibus, aut multo cinere de repente obruitur.

Alia definitio, Viuis.

Mors eſt corruptio & inhabilitas inſtrumentorum. Inter bruti & hominis mortẽ hoc intereſt: Quod bruti anima, quemadmodum & ſenſuum noſtrorum uigor, perit omnino in morte. Noſtra autem anima ſuperſtes eſt ſuo cadaueri. Itaq; mors hominis rectè ſuperius definitur.

θάνατος ἐστιν ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις, id eſt,

Mors eſt animæ ac corporis diſſolutio.

Cæſar apud Saluſtium in Catilina.

Mors requies ærumnarum in luctu atq; miſerijs eſt, & cuncta mortalium mala diſſoluit.

Lucanus.

Mors ultima pœna nec metuenda uiris.

Cicero lib. 5. Tuſcul. Quæſt.

Mors portus eſt malorum, perfugium ærumnoſæ uitæ.

Horatius.

Mors ultima linea rerum.

Artabanus apud Herodotum inquit, mortem

mortem esse optatissimum perfugiũ ærumnosæ uitæ, portum miserorum, et effugium miseriarum.

Pulcherrima descriptio mortis, per Baptistam Mantuanum, ex lib. 2. Alphonsi.

His dictis mouêre gradus: ut limina contra
Adstitit Alphonsus gelidæ malè olentia mortis,
Substitit: & tenebras oculis scrutatus inanes,
Prospicit excursus piceo sub fornice longos,
Incertamq; diem, caligantesq; recessus:
In medio accumbens super alta cadauera monstrum
Corpora lambebat, fluido stillantia tabo.
Monstrum ingens, cui flexilibus frons orba colubris
Cingitur, effoßi liquere sedilia dentes
Concaua: truncatis defórmia naribus ora
Ostendunt inhonesta caui duo uerticis antra:
Occiput aure caret, geminæ sed utrinq; cauernæ
Semper hiant, tetroq; fluunt in pectora tabo.
Verticis os glabrum, ceruix nodosa, lacertos
Nulla ligat iunctura humeris: sine uiscere costæ,
Arida membra sonant mota collisa sub aluo,
Tecta sepulchrales hydri posuêre, cubantq;
In thorace cauo, coluber, nepa, uipera, buffo,
Stant famulæ circum dominam pallorq;, timorq;,
Et dolor, & pestis, quæ nigo armata ueneno
Obuia transadigit lætalibus inguina telis,
Alciden dedit ipsa neci, qui uicerat hydram,
Qui Lapbitas, qui Centauros & cætera monstra,
Atq; tridentifero febris metuenda lacerto:
Vulgatum & commune malum: quod fortia sternit
Corpora, & extremis gaudet, nunc ignibus ardet,
Nunc tremulo contracta gelu stridentibus alget
Faucibus, & quærit rigenti incendia tergo:
Et tenuis sine uentre fames, et semper hiulca
Fauce sitis, qua, dum nostris pro finibus olim
Belliger Orlandus Mauros contuderit armis,
Occidit inuictus bello, sitis aruit æstu.
Et luxata manus plantas nodosa tumentes
Nobilium morbos, medicos risura podagra.
Omne Marasmorum genus, & sine uoce Synanche,
Improba mordaci serpens prurigine lepra:
Et caput inuoluens nebulis lethargica moles,
Ferreus & medica sopor incurabilis arte,
Et mentagra cutem maculis uariata cruentis,
Et Phlegetontæo ueniens à flumine Cancer:
Dira lues populans artus liquor ignibus ardens.

Cicero de Senectute.

Quod cuiq; tempus ad uiuendum datur, eo debet esse contentus.

Ibidem.

Mors omni ætati est communis:

Ibidem.

Omnia quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis: quid autem tam secundum naturam, quàm senem mori: ut uitam adolescẽtibus uis aufert, sic senibus maturitas.

Iuuenalis satyra 10.

Mors sola fatetur, quantula sint hominum corpuscula.

Mors nemini parcit.

Mors ruit, & ueluti maturas messor aristas
Omnia uulnifica falce cruenta secat.
Non fortunatis parcit, non illa beatis:
Tartara sub Crasso diuite Codrus abit.
Fabula uana sumus: uita hæc est uentus & umbra.
Viue igitur, nimis est mors fera, sæpè mori.

Horatius.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Pallida mors.
Regumq; turres.

Idem.

Semotiq; prius tarda neceßitas
Lethi corripuit gradum.

Ouidius 8. Metamor.

Mors morte pianda est.

Idem eodem loco.

Mors precium tardis,
Mors mihi munus, decet hæc dare dona nouercam.

Idem 2. de Ponto.

Sed rigidum ius est, & ineuitabile mortis.
Stant rata non ulla fila tenenda manu.
Scilicet omne sacrum mors importuna profanat,
Omnibus obscuris inijcit illa manus.

Horatius in arte poetica.

Debemur morti nos nostraq;.

Idem in epistolis.

Mors ultima linea rerum.

Statius in 4. Thebaidos.

Tartareæ sedes, & formidabile regnum
Mortis inexpletæ, in speculis mors atra sedetq;,
dominiq; silentis
Adnumerat populus, maior supereminet ordo:
Mors trepidis ignaua uenit.

Idem 7. Thebaidos.

Mille modis leti, miseros mors una fatigat.

Idem 9.

Lanificas nulli tres exorare puellas
Contigit: obseruant, quem statuêre diem.
Nullo fata loco poßis excludere, cum mors
Venerit.

Ex Martiali coquo.

Vita breuis nulli superest, qui tempus in illa
Quærendæ sibi mortis habet.

Ex Lucano.

O quàm dura premit miseros angustia uitæ,
Non mors humano subiacet imperio.
Dulce mori miseris. *Dulce mori miseris, sed mors optata recedit:*
Sed cum tristis erit præcipitata uenit.

Plautus in Rudente.

Neq; est melius morte, in malis rebus.

Mors uocat, quos uult.

Mors sedet ante fores & mæsto pallida uultu,
Ad pœnam quem uult exitiumq; uocat.

Mortuos flere inane est. Pictorius Poëta.

Dilaceras crines fletumq; ululatibus imples,
Mœstaq; sanguineis unguibus ora notas.
Credis an extinctos huc posse resurgere natos?
Flere obitum, est addi uulnera uulneribus.

Mortis memoria.

Cum ditiores Aegyptij epularentur, unus quispiam cadauer ligneum, sed quàm proximè ad uerum effectum, ostēdit singulis, dicens: In hunc intuens pota, & oblecta, talis post mortem futurus: Admonentes hoc, ut moderatius fruerentur uoluptatibus, conditionis suæ, humanæ frugalitatis memores. Erasmus lib. Apophtegmatum.

Cicero 1. Tuscul. Quæst.

Tota Philosophorum uita est, commentatio mortis: nam quid aliud agimus, cum à uoluptate, id est, à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cum à repub. cum à negocio omni seuocamus animum, nisi ad seipsum seuocamus? secū esse cogimus, maximeq; à corpore seducimus: secernere autem à corpore animum, nec quicquam est aliud, nisi emori discere. Quare hoc cōmentemur, disiungamusq; nos à corporibus, consuescamus mori:. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti uitæ simile, & cum illic ex his uinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus annorum: quò cum uenerimus, tum deniq; uiuemus, nam hæc uita mors est.
Natura ortum, mors exitum præbet. Natura sic habet, ut quomodo initium nobis omnium rerum ortus noster affe-rat: sic exitum mors, et ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem ad nos pertinebit.

Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datū omnibus, intelligamusq; si mors malum sit, esse malum sempiternum: nam uitæ miseræ mors finis esse uidetur. Mors si est misera, finis nullus esse potest. Vitæ miseræ mors finis.

Homines mortem uel optare incipiant, uel timere desistant: nam si sumus il le dies nō extinctionem, sed commutationem adferret loci, quid optabilius? sin autem perimit & delet omnino, quid melius, quàm in medijs uitę laboribus obdormiscere, & ita conuenienter somno consopiri sempiterno. Optimum argumētū.

Quanquam sensus abierit, tamen summis & proprijs bonis laudis & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carebunt.

Ennij oratio melior, quàm Solonis sapientis.
Ennius.

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu faxit. Cicero in Tuscul. Quæst. lib. 1.

Solon.

Mors mea non careat lachrymis, linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.
Aspicite ô ciues senis Ennij imaginis urnam,
Hic uestrûm pinxit maxima facta patrum.

Seneca in Agamemnone.

Qui uultus Acherontis atri
Qui styga tristem non tristis uidet,
Audetq; uitæ ponere finem,
Par ille regi, par superis erit.
O quàm miserum est, nescire mori.

Mors æqualis.

Victor ad Herculeas penetres licet usq; columnas, Miserum nescire mores.
Te terræ cum abjs pars manet æqua tamen.
Iro par moriere, obulo non ditior auro,
Et tua te (sed non iam tua) soluet humus.

Aliud.

Hic seruus dum uixit erat, nunc mortuus idem,
Non quam tu Dari magne minora potest.

Hora mortis incerta.

Non ego quos rapuit mors defleo, defleo uiuos,
Quos urunt longo fata futura metu.
Fleres si scires unum tua tempora mensem,
Rides cum non sit forsitan una dies.

Παλλαδᾶ.

Γῆς ἐπέβην γυμνὸς γυμνὸς δ' ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι.
Καὶ τί μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος.
id est.

G. Lilij.

Ingredior nudus terram, egredior quoq; nudus:
Quid frustra studeo, funera nudum ui lens.

Thomæ Mori.

Nudus ut in terram ueni, sic nudus abibo.
Quid frustra sudo, funera nuda uidens.

Mors finis omnium malorum.

Nam stultum est mortem matrem timuisse quietis,
Quam fugiunt morbi, mœstaq; pauperies.
Sola semel miseris sese mortalibus offert,
Mors nisi semel uenit. Nec quisquam est, ad quem mors iterum redijt.
At reliqui morbi uarij, multiq; uicißim,
Nunc hunc, nunc illum, terq; quaterq; premunt.

Sola mors Tyrannicida est.

Duriter es quicunq; uiris oppreßus iniquis,
Spem cape, spes luctus leniat alma tuos.
Versilis in melius uel te fortuna reponet,
Vt solet excussa nube nitere dies:
Aut libertatis uindex frendente Tyranno,
Spes lenit luctus. Eruet iniecta mors miserata manu,
Aufert hæc (quo plus tibi gratificetur) & illum.
Aufert, atq; tuis protinus ante pedes.
Ille opibus tantis, fastuq; elatus inani,
Ille ferox crebris ante satellitibus.
Hic neq; toruus erit uultu, nec ut ante superbo:
Sed miser, abiectus, solus, inermis, inops.
O quid uita tibi dedit unquam talečmeißim
Iam ridendus erit, qui metuendus erat.
O cor triste malis miserè immersumq; profundis
Rumpere, sit pœnæ terminus iste tuæ.
Sanguinolenta tuæ dominæ tua uulnera pande,
Illa breui est, quæ nos diuidit una duos.
Quam miser ergo diu sic heu lachrymabo querarq;
Mors ades, & tantis horrida solue malis.

Mortis increpantis humanam contra tumultuantem quendam satellitē altercatio. S. B.

Quid tibi uita procax, quid gloria uana iuuentæ
Corporis, aut prodest robur inane tibi?
An uagus incessus, uestis tua & impia, nostros
Tenebit uultus, legitimasq; uias?
Pensa alios, qui forte pares tibi uiribus olim:
Sub nostra tandem sed cecidere manu.
Si numerum poscis, Lybicas reputemus aristas,
Succida sarmatici quæ uel harena maris:
Quot conuexa poli rorantia sydera pascunt,
Quotq; atomos solis uersat agitq; calor.
Ad mea deproperant uitalia corpora regna:
Serius aut citius cuncta creata ruunt.
Quid rogo stulta cohors, mortem mercede caduca
Quæritis, & uitam uendere stipe iuuat?
Vos regum nummi, uos sæua pecunia perdit:
Sponte iuuat stultos currere ad interitum.
Dum solitum fugitis manuumq; operumq; laborem,
In mortem ruitis, præcipitemq; necem.
Vos mihi tum pœnas datis, & stipendia digna
Sumitis: in promptu soluere cuncta queo.
Si præsciretis quæ præmia, qualia dona
Largior emeritis, militibusq; meis:
Vos ligo, & incuruum magis oblectaret aratrum,
Quàm bellum horrendum, & prælia iniqua sequi.
Milia quot uestrum modicis periere sub annis,
Dum nimis externus motus & æra placent:
Sedibus in proprijs potuissent ducere uitam
Tranquillam, & patriæ qui superesse suæ,
Quos omneis rapui ante diem, tu deinde sequêris
Proximus, ut primus quisq; tumultus erit.

Mors omnia rapit.

Quid tibi mortalis cordi est homo, quidue superbis,
Cum rapiam iuuenes quotidie, atq; senes?
Non ducis imperium, non regia mitra coronæ,
Pontificis summi, cardinium'ue chorus:
Sceptra nec orbis item: nec præsulis infula sancta
Mortis ab extrema conditione uacant.
Omnia disturbans, mortalia iura resoluo,
Et cadit ante meos quicquid in orbe pedes.
Arbitrij nostri est, campo mactare uel albo.
Vel nigro: tute ludite, uictor adest.

Pallades.

Πάντες τῷ θανάτῳ τηρούμεθα, καὶ τρεφόμεθα
ὡς ἀγέλη χοίρων σφαζομένων ἀλόγως, id est.

Omnes morti seruamur, & nutrimur, tanquam grex porcorum interfectorum sine ratione.

Mors optimos tollit semper.

Ante diem fera sic rumpit tua stamina Clotho,
Nil mouet hanc uirtus, nil pietasq; tua.
Epitaphium. Siccine te rapiunt fata immatura uirentem,
Qui patriæ fueras gloria magna domus.
Aetatis uer, qui placidam, roseamq; iuuentam
Spirabas, subita morte perempte iaces.
Scilicet ac uiolæ recidunt æstate rosæq;,
Infelix lolium, uana & auena manet:
Mors sic dura manus non dignas inijcit atras,
Quod fati decretum nemini licet euitare. Optima quæq; cadunt, peßima quæq; manent.
Siccine fata uolunt. O detestata potestas
Fatorum talis tamq; maligna homini.
Verum heus sic agimur fatis, & cedere fatis
Cogimur, haud flectet fata querela grauis.

Fatum ineuitabile.

Ἀλλὰ μάλ' οὔπως ἐστὶ Διὸς νόον αἰγιόχοιο
οὔτε παρεξελθεῖν ἄλλον θεὸν οὔθ' ἁλιῶσαι. i.
At mentem Iouis haud ullis rationibus unquam
Diuorum quenquam uitare aut fallere fas est.

Moriendum omnibus: Horat. lib. 1. ode 28.

Sed omneis una manet nox,
Et calcanda semel uia lethi.
Dant alios Furiæ toruo spectacula marti,
Exitio est auidis mare nautis.
Mista senum ac iuuenum densantur funera, nullum
Sæua caput Proserpina fugit.

Homerus Iliad. lib. 6.

Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν.
Οὐ κακὸν οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν ἐπὴν τὰ πρῶτα γίνηται. id est.

Mortem nullum assero euitasse uirorum,
Neq; timidum, neq; fortem, posteaquam genitus sit.

Idem lib. 3. Odysseæ.

Ἀλλὰ ἤτοι θάνατον μὲν ὁμοῖον οὐδὲ θεοί περ καὶ
φίλῳ ἀνδρὶ δύνανται ἀλαλκέμεν, ὁππότε κεν δὴ
μοῖρ' ὀλοὴ καθέλῃσι γανηλεγέος θανάτοιο.
id est,

Sed certe mortem quidem molestam, neq; ipsi dij
Et amico uiro possunt remouere, quando
Fatum pernitiosum asperæ mortis illum attraxerit.

Menander.

Βροτοῖς ἅπασι κατθανεῖν ὀφείλεται. id est.
Mortalibus omnibus mori est necesse.

Idem.

Ζωῆς πονηρᾶς θάνατος αἱρετώτερος, id est.
Vita mala mors eligibilior.

Statius lib. 2. Syluarum in Epicedio Glauciæ melioris.

Omnia functa
Aut moritura uides, obeunt noctesq; diesq;
Astraq;, nec solidis prodest sua machina terris:
Nam populos mortale genus, plebisq; caducæ
Quis fleat interitus: hos bella, hos æquora poscunt:
His amor exitio, furor his & sæua cupido,
Vt sileam morbos, hos ora rigentia brumæ,
Illos implacido lethalis Syrius igni,
Hos manet imbrifero pallens autumnus hiatu:
Quicquid habet ortus finem timet, ibimus omnes,
Ibimus, immensis urnam quatit Aeacus umbris.

Epicurus Meniceo. 3. De morte. Diogenes Laertius lib. 10. de uitis philosophorum.

Consuesce autem: arbitreris, nihil ad nos pertinere mortem. bonum enim omne ac malum in sensu est: sensus autem priuatio mors est. Vnde recta cognitio, quod nihil ad nos sit mors, id efficit, ut, mortale quod est, fruatur uita, non ambiguum adijciens tempus, sed immortalitatis desiderium afferens: nihil enim in uita mali est ei, qui uerè comprehendit, nihil esse in uitæ priuatione mali. Vanus ergo est, qui mortem se timere dicit, non quia præsens mœrore conficiatur, sed expectata & futura contristet: nam quod præsens nihil perturbat, expectatum ne quicquam conficit. Itaq; quod acerbissimum malorum est, & horrendum maximè, mors, nihil ad nos, quoniam cum nos sumus, mors nō adest: cū uerò mors adest, nos iam non sumus. Neq; igitur ad uiuentes, neq; ad mortuos pertinet: nam his qui sunt, illa nō est: quibus uerò adest, iā illi nō sunt. Atqui plurimum mortem aliquando ut malorum maximum, aliquando uerò ut requiem eorum, quæ in uita sunt, tristium, cupiunt. Neq; igitur ne non uiuat metuit: nec enim illi uiuendi amor imperat, neq; opinatur mali aliquid, non ui uere: quemadmodum uero cibus, non qui plurimus, sed qui suauissimus est, eligitur, ita & tempus non longissimum sed suauissimum carpitur. Porrò qui iuuenem benè uiuere, senem bene ex uita discedere admonet, fatuus est, non modo ob amorem uitæ ac studium, uerum quod eadem sit meditatio benè uiuendi, ac bene moriendi: longe autem deterius, qui dicit, bonum quidem non natum esse.

ταῦτα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας ἀΐδαο περῆσαι. id est.

Aut ubi natus eris, mox orci limen adire.

Nam si quod ita crederet, hoc dixit, quomodo non discedebat è uita, id quippe illi in promptu erat, siquidem hæc illi fuisset rata sententia: sin autem inuehens, dum in ijs quæ ratione carent, uersatur: memoria uero tenendum, quod futurum est, neq; nostrum sit, neq; omnino non nostrum, ut ne tanquam futurum prorsus expectemus, neq; item quasi non futurum desperemus.

Petrarcha de reb. familia. epist. decima nona.

Nimis faciles sumus ad accusandam naturam

naturā: nemo deflet quod nascitur: nemo quod uiuit: at quod egestatē sentit, quod labores patitur, quod senescit, q̄d ægrotat, quod moritur, quilibet conqueritur, quasi secundum naturam minus ista, quàm illa sint: & nasci, & uiuere, & comedere, & esurire, & dormire, & morī naturalia sunt, ut nemo his mortalium uacet, nisi cui forte senescendi necessitatem laborumq́ molestias & ægritudinum, necessitas mortis præcipitata remiserit. Quid igitur inutiles querelas effundimus? an quia nobis solis ista contingunt, solis nobis lugere permisimus: an quia omnibus cunctorum simul in nos lamenta transfundimus, & ueluti humani generis procuratores, naturam accusamus immeritam? Odiosum sanè negocium & importunū: illa enim mitissima nos beneficia eius per impatientiam exacerbauimus, in parentem optimam ingrati, in nosmetipsos impij.

Mors est naturale, sicut uiuere & comedere.

MVLIERES.

& earum natura, mores & ingenia, uitia, uirtutes.

Euripidi Tragici.

Δεινὴ μὲν ἀλκὴ κυμάτων θαλασσίων,
Δεινὰ δὲ ποταμοῦ, καὶ πυρὸς θερμαὶ πνόαι,
Δεινὸν δὲ πενία, δεινὰ δ' ἄλλα μυρία:
Ἀλλ' οὐδὲν οὕτω δεινὸν ὡς γυνὴ κακόν
οὐδ' ἂν γένοιτο γράμμα τοιοῦτ' ἐν γραφῇ,
οὐδ' ἂν λόγος δείξειεν: εἰ δέ του θεῶν
τόδ' ἐστὶ πλάσμα, δημιουργὸς ὢν κακῶν
μέγιστος ἴστω, καὶ βροτοῖσι δυσμενής. id est.

Dira quidem uis est marinorum fluctuum,
Et uehemens fluuij, feruentis & impetus ignis,
Est dira paupertas, & alia innumera:
Sed nullum immanius est malum muliere,
Neq; huiusmodi malum aut scribi posset,
Aut uerbis exprimi. Quod si Deûm aliquis
Mulierem formauit, opificem se malorum esse
Sciat maximum, & hominibus inimicum.

Menandri comici.

ἔστι δὲ γυνὴ λέγουσα χρηστ' ὑπερβάλλων φόβος. i.
Mulier uerbis benigna maximè timenda est.

Euripides in Hyppolito.

ὄλοισθε, μισῶν δ' οὔποτ' ἐμπλησθήσομαι
γυναῖκας, οὐδ' εἴ φησί τις μ' ἀεὶ λέγειν:
ἀεὶ γὰρ οὕτως εἰσὶ κἀκεῖναι κακαί.
ἢ νῦν τις αὐτὰς σωφρονεῖν διδαξάτω,
ἢ κἄμ' ἐάτω ταῖσδ' ἐπεμβαίνειν ἀεί. id est.

Dispereatis, nunqàm equidem saturitas me capiet odij
In mulieres, etiam si quis dicat eadem semper à me repeti.
Nam & illæ semper similiter malæ sunt.
Aut igitur aliquis eas resipiscere doceat,
Aut me quoq; sinat eis insultare semper.

Menandri.

ἔργον, γυναικὸς οὐκ λόγου πίστιν λαβεῖν. id est.
Difficile est uerbis mulieris fidem habere.

Euripides in Oedipo.

ἄλλων δὲ πάντων δυσμαχώτατος γυνή:
ἐχθροῖσιν εἴη πολεμίαν δάμαρτ' ἔχειν. id est.
Inter omnes alias res maximè inexpugnabilis est mulier.
Hostibus eueniat inimicas habere uxores.

Menander.

ὅτι ἐστὶ ἄπιστον, ἡ γυναικεῖος φύσις. id est.
Mulieris quidem ingenium fide dignum non est.

Plautus in Truculento: loquitur autem Phronesium meretrix.

Malè quod mulier inceperit, nisi efficere perpetrat,
Id illi morbo, id illi senio est, ea illi miserè miseria est:
Si benefacere inceperit, eius enim citò odiū percipit,
Nimisq; paucæ efficiūt, si quid occeperint benefacere.
Mulieri nimio malefacere melius est onus quàm benè.

Fœminæ multorum malorum caussæ.

Ouid. lib. 2. de fine tit.

Nisi rapta fuisset
Tindaris, Europe pax Asiæq; foret.
Fœmina syluestres Lapithas, populumq; biformem
Turpiter apposito uertit in arma mero.
Fœmina Troianos iterum noua bella mouere
Impulit, in regno iuste latine tuo.
Fœmina Romanis etiam nunc urbe recenti,
Immisit soceros, armaq; sæua dedit.

Mulier custodita non mente, sed corpore tantum casta est. Ouid. lib. 3. de fine titulo.

Dure uir, imposito teneræ custode puellæ
Nil agis, ingenio quæq; tuenda suo est.

Si qua metu dempto casta est, ea deniq; casta est,
Quæ quia non liceat, non facit illa facit.
Vt iam seruaris benè corpus adultera mens est,
Nec custodiri ni uelit ulla potest:
Nec mentem seruare potes, licet omnia claudas,
Omnibus exclusis intus adultor erit.
Cui peccare licet, peccat minus, ipsa potestas
Semina nequitiæ languidiora facit.
Nitimur inuetitum semper, cupimusq; negata,
Sic interdictis imminet æger aquis.
Centum fronte oculos, centum ceruice gerebat
Argus, & hos unus sæpè fefellit amor,
In thalamo Danae, saxo, ferroq; perenni,
Quæ fuerat uirgo tradita mater erat.
Penelope mansit quamuis custode careret,
Inter tam multos intemperata preces.

Ex Ausonio de senten. 7. *Græciæ sapientum.*

Quæ dos matronis pulcherrima? uita pudica.
Quæ casta est? de qua mentiri fama ueretur.

Euripides in Oedipo.

Mulieris ingenium fide dignum non est:
Mulier in cæteris quidem meticulosa est,
Viribus imbellis, ad ferri faciem timida.
Quum aut offensa fuerit, in re matrimonij
Non est alia mens crudelior muliebri.

Idem in Hecuba.

Si quis autem mulieribus ex antiquis male dixit,
Aut nunc id facit, aut futurus est olim:
Illorum ego omniũ maledicta breuiter comprehendã:
Nam neq; pontus, neq; tellus genus alit
Huiusmodi: quod nouit, qui id semper experitur.

Idem in Menalippe.

πλὴν τῆς τεκούσης, θῆλυ πᾶν μισῶ γένος. i.
Muliebre genus unum, excepta parente, odi.

Idem in Danaë.

γυνὴ γὰρ ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ λέχους.

Caput fœmineum,

Ex Picto- *Non si fœmineum crebro caput igne refundas,*
ce poëta. *Ingenij mutes prima metalla sui.*

Fœmina.

Cuncta sub astrigero regnantia crimina cœlo,
Nutrit in æternos fœmina nota dolos.

Euripides in Alope.

γυνὴ γυναικὶ σύμμαχος πέφυκέ πως. id est,
Mulier mulierem defendere solet.

Idem in Oeolo.

Infelix perfectò, & non sapiens uocabitur
Quisquis mulieri maledicere desinit.

Idem in Aegeo.

Fit quodam modo mulier inimica
Omnibus, qui prius familiares erant, ubi coniuncta ẽ
secundo marito.

Idem in Andromache.

πολλὰς ἂν εὕροις μηχανάς· γυνὴ γὰρ εἶ. id est.
Multa inuenire poteris machinamẽta, mulier enim es.

Ibidem.

Mulierem oblectat præsentia mala
Semper in ore & lingua habere.

Ibidem.

Mulieris mens inuidiosa res est,
Et maximè infensa maritis semper. Id est.
ἐπίφθονόν τι χρῆμα θηλείας φρενός.
καὶ ξυγγάμοισι δυσμενὲς μάλιστ' ἀεί.

Pius secundus Philosophus, interrogatus ab Adriano principe quid esset mulier, respondit: Hominis confusio, insatiabilis bestia, continua solicitudo, indesinens pugna, cottidianum damnũ, solitudinis impedimentum, uiri incontinentis naufragium, adulterij uas, perniciosum prælium, animal pessimum, pondus grauissimum, aspis insanabilis, humanum mancipium. Laërtius Diogenes seruauit perpetuum silentium, ex eo quod matri ex eius sermone ac tentatione mors accidisset, nec illum Hadrianus imperator ad loquendum etiam capitis pœna indicta commouere potuit: Cuius constantiam admiratus pepercit, & petiuit data ei tabula, ut ad aliquot problemata proposita responderet manu saltem, id quod non grauatim fecit.

Euripides in Danaë.

Mulier paternam egressa domum,
Non amplius parentum est, sed mariti.

Vergilius 4. Aeneidos.

Eia age rumpe moras, uarium, & mutabile semper
Fœmina.

Idem 3. Georgico.

Carpit enim uires paulatim, uritq; uidendo
Fœmina.

Iuuenalis 6. Satyra.

Nulla ferè causa est, in qua non fœmina litem
Mouerit.

Ibidem.

Semper habet lites, alternaq; iurgia lectus,
In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo.
Tunc grauis illa uiro, tunc orba tigride peior,
Tunc simulat gemitus occulti conscia facti:
Aut odit pueros, aut facta pellice plorat
Vberibus semper lachrymis, semperq; paratis
In statione sua.

Ibidem.

Ibidem.

Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil,
Cum uirides gemmas collo circumdedit albo.

Ibidem.

Intolerabilius nil est, quam fœmina diues.

Seneca in Tragœdia 4.

Dux malorum fœmina, & scelerum artifex,
Obsedit animos cuius incestæ stupris
Fumant tot urbes, bella tot gentes gerunt,
Et uersa ab imo regna tot populos premunt:
Sileant aliæ, sola coniunx Aegei Medea, reddet fœmina dirum genus.

Quum omnium sit culpa, paucarum scelus:
Detestor omnes, horreo, fugio, execror:
Seit ratio, scit natura, scit dirus furor, odisse placuit.

MVLIERES AD RES BONAS ineptissimæ, ad malas doctissimæ esse solent.

Euripides in Danae.

Sic dici solet: mulieribus artes
Curæ esse, uiros autem plus ualere hasta:
Nam si dolis acquirere uictoriam liceret,
Nos sanè uiris imperaremus. id est.
Εἰ γὰρ δόλοισιν ἦν τὸ νικητήριον,
ἡμεῖς ἂν ἀνδρῶν εἴχομεν τυραννίδα.

Idem in Ino.

Φεῦ, ὅσῳ τὸ θῆλυ δυστυχέστερον γένος
Πέφυκεν ἀνδρῶν· ἐν τε τοῖσι γὰρ καλοῖς
Πολλῷ λέλειπται, κἀπὶ τοῖς αἰσχροῖς πλέον. i.
Papè, quanto infelicius mulierum genus
Quàm uirile: nam in bonis rebus
Multum inferius est, malis autem superat.

Idem in Iphigenia.

Δειναὶ μὲν αἱ γυναῖκες εὑρίσκειν τέχνας. id est.
Callidæ sunt mulieres inueniendis dolis.

Idem in Medea.

Omnium quæ animata sunt, & mente prædita,
Mulieres miserrima stirps sumus:
Quas primum oportet magnis opibus
Maritum comparare, & corporis dominum
Accipere. quod omni malo deterius est.

Idem in Oedipo.

Κακίων ἄλοχος κἂν ὁ κάκιστος γήμῃ τὴν εὐδοκιμοῦσαν.
Peior est uxor, etsi pessimus uir existimationis Optimæ ducat uxorem.

Idem in Meleagro.

Quod si uiris curæ essent radij textorij,
Mulieres uerò delectarentur armis,
Vtriq; sua scientia amissa,
Tum illi, tum nos nihil essemus amplius.

Idem in Medea.

Γυναῖκες ἐς μὲν ἐσθλ' ἀμηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται. id est.
Mulieres in rebus bonis imperitissimæ sumus:
Malorum uerò omnium artifices doctissimæ.

Idem in Phœnissis.

Mulieres natura sunt ad uituperandum pronæ:
Quid si exiguam dicendi ansam nactæ fuerint,
Plurima adijciunt: Volupe enim est
Mulieribus, nihil sanè inuicem loqui.

Menander.

Ἔστι δὲ γυνὴ λέγουσα χρηστ' ὑπερβάλλων φόβος. i.
Vehementer metuenda est mulier, cum benignis uerbis utitur.

Homerus.

Οἶσθα γὰρ, οἷος θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γυναικός·
Κείνου βούλεται οἶκον ὀφέλλειν ὅς κεν ὀπυίοι,
Παίδων δὲ προτέρων καὶ κουριδίοιο φίλοιο,
Οὐκέτι μέμνηται τεθνηότος, οὐδὲ μεταλλᾷ. i.
Nosti enim qualis sit mens in pectore mulieris:
Illius uult domum augere, qui ipsam duxerit uxorem.
Peiorum uerò liberorum, & primi mariti
Defuncti, non meminit amplius neq; moratur.

Idem.

Ὡς οὐκ ἔτι πιστὸν ἐν γυναιξὶ φύσις. id est.
O quam inuidum est ingenium muliebre.

Hesiodus.

Ὃς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ' ὅγε φιλήτῃσιν. i.
Quisquis mulieribus credit, furibus aut impostoribus credit.

Alexis.

Οὐκ ἔστ' ἀναισχυντότερον οὐδὲν θηρίον
Γυναικὸς, ἀπ' ἐμαυτῆς ἐγὼ τεκμαίρομαι. id est.
Non est impudentius ullum animal
Muliere: ex me ipsa coniecturam facio.

Menander.

Atqui cogito miser ego qui expectabam
Beneficium ex muliere acceptur um me, ne modo
Mali quippiam patiar, & benè res habebit.

Rarum enim est mulieris beneficium. id est.
Οὐκ ἐν γυναικὶ φύεται πλείω χάρις.

Euripides.

Γυναῖκες ἐσμὲν, τὰ μὲν ὄκνῳ νικώμεθα,
Τὰ δ' οὐκ ἂν ἡμῶν δράσος ὑπερβάλλοιτό τις. i.
Mulieres sumus, & ad multas res ignauæ,
In quibusdam uerò omnium audacissimæ.

Alexis.

Οὐκ ἔστιν ὄντι τάχος ὄντι χρήματα
Οὐδ' ἄλλο δυσφύλακτον οὐδὲν ὡς γυνή. id est.

Non

Non est uel murus, uel pecunia,
Vel aliud quippiam custoditu tam difficile, quàm mulier.

Hesiodus in Theognia.

Mulier natura effrenis est, & amarulenta:
Ex hac enim ortum est exitiale genus, & muliebris sexus.
Qui damnum ingens cum uiris mortalibus habitat,
Non miseræ paupertatis, sed tantum saturitatis comes.

MVLIER OMNIVM FERARVM ferocissima. Fœminæ ad fraudes struendas aptiores uiris sunt.

Antiphanes.

Ego mulieri hoc unum credo,
Quod à morte non reuiuiscat:
In cæteris uerò omnibus diffido, donec mortua fuerit.

Hesiodus in operibus.

His ego loco ignis malum dabo, quo omnes
Animo delectantur, suum diligentes malum.

Ibidem.

Et animum impudentem, moresq;
Fraudulentos inserere Vulcano præcepit:
Imposuit eis pectoribus nuncius deorum Argicida
Mendacia, blandosq; sermones, & ingenium subdolũ.

Sophocles.

Ω πᾶν σὺ τολμήσασα καὶ πέρα γύναι
Κάκιον, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐδ' ἔσται ποτὲ
Γυναικὸς ἔτι πῆμα γίνεται βροτοῖς. id est.

O mulier omne facinus ausa, & plusquàm omne.
Verum nihil est peius, nec erit unquàm
Muliere, inter hominum calamitates.

Antiphanes.

ὀφθαλμιῶν ἄνθρωπος ἰσχυρῶς κακὰ
πάμπολλα πάσχων. ἓν ἀγαθὸν πάσχει μόνον,
ὅτ' οὐχ ὁρᾷ γυναῖκα τοῦτον τὸν χρόνον. id est.

Homo lippiens ualde, dum mala
Plurima patitur, unum hoc boni habet,
Quod interea mulierem non uidet.

Euripides in Phœnice.

Cum multa in terra mariq; feræ sint,
Omnium maxima mulier fera est:
Mulier enim omnium efferatissimum malum est:
Vbi Mulieres, ibi omnia mala sunt.

Idem in Hippolito.

Θησεῦ παραινῶ καὶ τὸ λῷστον φρονεῖν,
γυναικὶ πείθου μηδὲ τι. κἂν ἀληθῆ κλύῃς. id est.

Consilium tibi optimum do Theseu:
Mulieri ne crede, quamuis uera audiens.

Phocylidis Poëta.

Hæc Phocylidis est sententia.
Ex quatuor hisce animalibus natum est
Genus mulierum, cane, apicula,
Torua sue, aut equo iubato.
Ex equo nata agilis est, uelox, discurrens, pulchritudine præstans:
Ex torua autem sue, neq; mala, neq; bona:
Ex cane uerò molesta, & fera est:
Ex apicula autem bene regit rem familiarem, & nouit operari.
Cuius amabiles nuptiæ, chare sodalis optandæ tibi sunt.

Græcè.

Καὶ τόδε φωκυλίδεω: τεττάρων ἀπὸ τῶν δὲ γένοντο
φῦλα γυναικείων, ἡ μὲν κυνός ἡ δὲ μελίσσης,
ἡ δὲ συὸς βλοσυρῆς, οὔτ' ἂρ κακὰ οὐδὲ μὲν ἐσθλά
ἡ δὲ κυνὸς χαλεπή τε καὶ ἄγριος, ἡ δὲ μελίσσης
ἡ δὲ συὸς βλοσυρῆς, ἡ δὲ ἵππου χαιτηέσσης
εὔφορος ὠκεῖα περίδρομος, εἶδος ἀρίστη,
ἡ δὲ συὸς βλοσυρῆς οὔτ' ἂρ κακὰ οὐδὲ μὲν ἐσθλά.
ἡ δὲ κυνὸς χαλεπή τε, καὶ ἄγριος, ἡ δὲ μελίσσης
οἰκονόμος τ' ἀγαθὴ καὶ ἐπίσταται ἐργάζεσθαι
ἧς εὔχου φίλ' ἑταῖρε λαχεῖν γάμου ἱμερόεντος.

Democritus.

γυνὴ πολλὰ ἀνδρὸς ὀξυτέρη πρὸς κακοφραδμοσύνην. id est.

Mulier multo quàm uir promptior est ad astucias & malignitatem.

Caius pro Lucilla.

Εὐάγωγον γάρ ἐστιν εἰς πίστιν γυνὴ, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ ἀτυχεῖν προσῇ. id est.

Mulier ad credendum facilis est, & præsertim in calamitatibus.

Idem contra Menandrum.

Εὐάγωγον δὲ εἰς τὸ ῥαδίως τι τολμῆσαι θυμὸς γυναικός. id est.

Agilis & promptus est muliebris animus ad audaciam.

Simonides.

Iuppiter malorum maximum creauit
Mulieres, etsi forte prodesse uideantur,
Habenti uero maximè sentitur malum.
Nunquàm enim hilaris diem transigit
Totum, quisquis cum uxore degit:
Nec citò famem à familia arcebit,
Inimicam contubernalem, hostem deorum:
Imò quando uir sibi maximè lætari uidetur
In domo, siue diuinitus, siue alicuius hominis gratia:
Tum uerò mulier inuento quod culpet, ad pugnam armatur:
Vbi enim mulier est, ne hospes quidem
Ad domum ueniens beneuolè suscipitur.

Porrò

Porrò quæ maximè bona esse uidetur:
Ea plurimum obesse solet,
Hianti nimirum uiro, & nihil ab ea metuenti.

Græca hæc, & alia apud Stobæum in collectaneis inuenies.

Miseria muliercularum, ex Mercatore Plauti: Syra anus.

Ecastor lege dura uiuunt mulieres,
Multoq; iniquiore miseria quàm uiri:
Nam si uir scortum duxit, clam uxore sua:
Id si resciuit uxor, impunè est uiro:
Vxor uiro si clam domo egressa est foras,
Viro fit caussa, exigitur matrimonio.
Vtinam lex esset eadem, quæ uxori est uiro:
Nam uxor contenta est, quæ bona est uno uiro,
Qui minus uir una uxore contentus siet?
Ecastor faxim si itidem plectantur uiri,
Si quis clàm uxorem duxerit scortum suam:
Vt illæ exiguntur, quæ in se culpam commerent
Plures uiri sint, quàm nunc mulieres.

Ex Bacchidibus Plauti.

Miserius nihil est quàm mulier.

Ex eadem Comœdia.

Illecebrosius fieri nihil potest: nox, mulier, & uinum, homini adolescentulo.

Mores mulierum ex Heautontimorumenon.

Nostin mores mulierum? dum moliuntur, dum comuntur, annus est.

In mulieres.

Aëre quot uolucres insunt, quot littore conchæ:
Tot mala, tot fraudes mens muliebris habet.

MVNERA.
Dona.

MVNERA AVCTOR PRECIOSA *facit. Ex Episto. 16. Helenæ ad Paridem*

AVt ego perpetuò famam sine labe tenebo:
Aut ego te potius, quàm tua dona sequar.
Atq; ea non sperno: sic acceptissima semper
Munera sunt, auctor quæ preciosa facit.

MVNERA *præ uirtutibus diliguntur ex lib. 2. de arte amandi.*

Versus nō habēt multum honoris.

Quid tibi præcipiam teneros quoq; mittere uersus:
Heu mihi non multum carmen honoris habet.
Carmina laudantur, sed munera magna petuntur,
Dum modo sit diues, barbarus ille placet.
Aurea sunt uerè nunc secula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.

Aurea nūc sunt sęcula

Ipse licet uenias musis comitatus Homere:
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

PAVPERES MVNERA DANT DITIO*ribus: ex Phormione Terentij.*

Quàm iniquè comparatum est, ut hi qui minus habent, semper aliquid addant ditioribus.

Martialis.

Pauper erit semper, si pauper es Aemiliane:
Dantur opes nullis nunc nisi diuitibus.

HIERONYMVS *Sauonarola in locis communibus.*

Quatuor illa: timor, munus, dilectio, rancor,
Sæpè solent hominum rectos peruertere sensus.

Rhythmicôs.

Vier ding wenden in aller weldt
Gut ghrüchte: als forcht, lieb haß, vnnd gelde.

Nullum munus despiciendum, quantumuis tenue.

Si dedit Alcinoo non diues poma colonus,
Accepit, timidas si Polyphemus oues.
Diuitias Crœsus sumpsit, Mida nobilis aurum,
Et Ditis stygijs munera cæpit aquis.
Si patrem oceanum riui petiêre minores,
Et capiunt parui flumina fontis aquas:
Tu quoq; Pierij diues Bernarde furoris
Accipe uersiculos, hac ratione meos.

Aliud.

Cæsar honorati clarissima gloria mundi,
Quem cœlum & terra, quem uenerantur aquæ.
Quæ damus exculti non multum carmina plectri,
Accipe de nostra munera parua manu.
Quamuis Aethnæo nullæ mihi pumice rasæ
Coricum chartæ non oluere crocum.
Qualiscunq; tamen nostri sit charta libelli,
Hic laudes cæsar, hic tua facta leges.
Non tamen exiguum munus contemne, daturus
His maiora tibi (si licuisset) eram.
Non tantum oceanum propellit gurgite Rhenus
Corniger, aut Scythicas concutit Ister aquas.
In mare prorumpunt riui, quum uictima desit,
Accipiunt sacri thura Sabæa foci.
Sic Pylij longos uiuas tibi Nestoris annos:
Sic & Cumæos, Iliacosq; dies.

Munera Deos placant. Ex 3. de arte amandi.

Munera (crede mihi) placant hominesq; deosq;.
Placatur donis Iuppiter ipse datis.
Quid faciet sapiens? stultus quoq; munere gaudet,
Ipse quoq; accepto munere mitis erit.

Stultus q. q; munere gaudet.

Munera

Munera illaqueant duces: ex Oda. 16. lib. 3. Ad Mecaenatem.

Concidit auguris Argiui ob lucrum domus
Demersa excidio, & diffidit urbium
Munera etiam duces illaqueant. *Portas uir macedo, & subruit aemulos*
Reges muneribus. Munera nauium
Saeuos illaqueant duces. &c.

Munera impendens, gratus est. Ouidius de fine titulo. &c.

Qui dabit, ille tibi magno sit maior Homero:
Crede mihi, res est ingeniosa dare.

AD GRAECINVM OVIDIVS.

Munera à nobilissimis profecta gratiora sunt.

Optimum ac dulcissimum est omnium accipere. *Multiplicat tamen hunc grauitas auctoris honorem,*
Et maiestatem res data dantis habet.
GRATVS *est, qui quod habet libens praestat, Ouidius ad quendam sine nomine. &c.*
Vt iam nil praestes animi, sum factus amici
Debitor, & meritum uelle iuuare uoco.
Parua quidem fateor pro magnis munera reddi,
Cum pro concessa uerba salute damus.
Sed qui quàm potuit dat maxima, gratus abunde est,
Et finem pietas contigit illa suum.
Nec quae de parua pauper dijs libat acerra
Thura minus grandi, quàm data lance ualent.
Agnaq; tam lactens, quàm gramine pasta Phalisco,
Victima Tarpeios inficit ista focos.
AD SEXTVM *Pompeium, Ouidius.*
Grati animi exemplum. *Semper inoblita repetam tua munera mente,*
Et mea me tellus audiet esse tuum.
PAVPERES *exigua munera decent. B. Mantuanus, ad Falconem.*
Si mea pierius cocuntibus undiq; riuis,
Assiduè currat totus in ora liquor:
Non potero meritas Falco tibi soluere grates,
Digna nec officijs fingere uerba tuis.
Ille satis faciat, qui se contemnere dixit,
Nec calicis uilem frigidioris aquam.
Ne tamen ignores humilis pia uota poëtae,
Paupere de loculo uilia dona damus

Munera quamtumuis uilia, suo tempore grata. Ad Falconem.

Ad opportunitatem referenda sunt haec. *Nulla suo res est si sit data tempore uilis:*
Apta ferunt magnam tempora rebus opem.
Opportuna tibi poterunt solatia ferre,
Tempore si fuerunt carmina lecta suo.

Ex fab. 4. lib. 8. Ouidij.

Non mihi si centum Deus ora sonantia linguis,
Ingeniumq; capax, totumq; Helicona dedisset:
Tristia prosequerer miserarum dicta sororum.

Muneribus uel Dij palacantur.

Prouerbium. Euripides in Medea uulgi sermone fuisse celebratum, cum ait.

Πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος·
Χρυσὸς δ' κρείσσων μυρίων λόγων βροτοῖς. id est.
Donis uel ipsos dictitant flecti Deos:
Certè inter homines mille dictis luteum
Praepollet aurum, prorsus ac praeponderat.

Plato lib. 3. Politiae etiam hunc uersiculum usurpauit.

Δῶρα θεοὺς πείθει καὶ αἰδοίους βασιλῆας. id est.
Cum diuis flectunt uenerandos munera reges.

Dulcissimum omnium accipere. Vnde Seneca cuiusdam philosophi apophetgma referens, ait, omnium dulcissimum esse accipere.

MVSICA.

Variae Musicae definitiones.

ARistides. Ars est inspectiua actiuaq; perfecti meli, & instrumenta modulatus.

Vel est ars côcinnitatis, uocibus motibusq; collocata.

Alij.

Cognitio concinnitatis in corporib', & motibus constituta.

Alij.

Est habitus inspectiuus, & actiuus, & affectiuus absoluti meli.

Musica Graecis μουσικὴ est peritia modulationis sono cantuq; consistens.

Inuentores Musices.

Veteris Musices inuentores constat fuisse Thraces, Orpheũ, Musæum, Thamyridem. Dorion ciuitas, secundum Stephanũ, in qua harmoniam à Thamytha inuentam referunt.

Tradiderunt ueteres, Mercurium testudinem iuuenisse, cuius à putrefactione soli intenti superfuissent nerui, eosq; cũ tactu sonitum reddere sensisset, eiusmodi ligneum construxisse instrumentum: Primum quidem quatuor neruis intẽtum: post septẽ, ut Homerus est autor, in Hymno

in hymno ad Mercurium: Mercurius, ut perhibent, Orphea docuit: Orpheus Thamyrim & Lynum: Linus Herculem & Amphionem Thebanum, qui à septem neruorum lyra, septem portarum Thebas construxit, interempto à Thracibus mulieribus Orpheo, proiecta in mare Lyra, fertur ea ad Antesam urbem peruenisse Lesbi, quæ à piscatoribus cōperta tradita Terpandro, hanc in Ægyptum tulit, Æpyptijsq; ostendit sacerdotibus, à quibus factus eruditior, reuersus, ipsam dictus est inuenisse. Sunt qui ferant à Cadmo Agenoris filio Achæis traditam. Heraclides uerò ubi de Musica scribit scientia, poësin, inquit, citharœdi causa primus nouit Amphion, Iouis & Antiopes filius, quem patet hanc artem docuit: per idem quoq; tempus Linum ex Euboæa nænias scripsisse ait: Anthen quoq; ex Anthedone oppido Boëtiæ hymnos, & Pierium ex Pieria, de musis confecisse poëmata: Nec nō Philammona Delphon Latonæ Dianæ & Apollinis ortum celebrasse per melos chorosq;, primum de sacro, quod in Delphis fuit, statuisse. Thamyrim autē Thrcicium, qui musas in certamen prouocasse fertur, omnium maximè uocalem & sonorum fuisse: hunc, ait, Titanum aduersus Deos scripsisse bellum: fuisse quoq; Demodocum Cercyreum priscum musicum, quem Troiæ direptionem, Veneris & Vulcani nuptias ait cecinisse: Ithacensem præterea Phæmium reditum à Troia Agamemnonis & Græcorum scripsisse reliquorum, cantu non inepto. Horum autem omnium melos, ut Stesichori & quorūdam aliorum, non Heroicos uersus, nec metrum fuisse Heroicum, poëticumq;: Terpandrum quoq; citharædicum, ait, poëtam in Agonibus cecinisse, & citharædicas leges primum inuenisse: sicut Clorum primum tibicinas leges, & prosodiam comperisse: sicut Elegias & Heroica, Polymnestum Colophonium.

Orpheus à Thracēsibus mulieribus discerptus.

Polymnestus colophonius Elegias & Heroica inuenit.

Lucretius ex hominum obseruatione inuentos cantus putat, cum inquit:

At liquidas auium uoces imitarier ore,
Ante fuit multò quàm leuia carmina cantu
Concelebrare homines possent, aureisq; iuuare,
Et Zephyri caua per calamorum sibila, primum
Agrestes docuēre cauas inflare cicutas:
Inde minutatim dulces docuere querelas:
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Auia per nemora ac syluas saltusq; reperta,
Per loca pastorum desertaq; deuia syluis:
Sic unumquiequid paulatim protrahit ætas.

TRIA SVNT GENERA, QVAE *circa artem Musicam uersantur.*

Vnum genus est, quod instrumentis agitur, aliud quod fingit carmina: illud poëtarum est, quod non potius speculatione ac ratione, quàm naturali instrumento fertur, secundum Alpharabium. Tertium, quod opus carmenq; diiudicat.

MVSICAE VTILITAS ET NE- *cessitas ad cognitionem reliquarum artium.*

Liberalibus ergo percipiendis artibus, sine controuersia Musices necessaria cognitio est, quando orationi cunctę sunt obnoxiæ. Sed quid ego disciplinis commodam esse commemorem? cum laborum etiam quies uel opportunissima sit, & quod contrarium huic est, ad labores armaq; capessenda, uel quemuis summum subeundum laborem incitamentum sit: et unde classici in bello consonant, & tympana remugiunt: quæ omnia sunt ad pugnam hortamenta, iampridem utilissimè opportunissimèq; inuenta. Sic nautæ, sic uinitores, sic uiatores, sic deniq; alicui labori alligati, omnes cantus unicum solamen inuenerunt: infantes quoq; pueri hanc suauitatem non aspernantur, nutricilq; cantu à fletu cessant, atq; conticescunt. Sonitu aliquo iubet experrectos statim è cubili exurgentes ad aliquod subeundum munus Pythagoras accendi: sensus namq; ita uegetiores uiridioresq; fieri, & consopitam mentem exacui, morum quoq; exempla mala, ut suscitari, ita refringi arte musica posse, nos priscę docuerunt historiæ, ipso ita nos docente cum reliquis Cicerone. Sed ut aliqua similitudine adductus maximis minima conferam: ut cum uinolentia adolescentes tibiarum etiam cantu, ut fit, instincti pudicę mulieres fores frangerent, admonuisse tibicinam, ut spondeum caneret, Pythagoras dicitur: quod cum illa fecisset,

Musica necessaria ad percipiendas alias artes.

Musica unicum omnium laborum solamen.

Egregium Pythagoræ dictū.

cisset, tarditate modorum & grauitate
Exemplū fractæ petulantiæ. canentis, illorum furentem petulantiam
consedisse. Inde propter molliciem, quod nimiū animos effœminaret, Chromaticum creditur repudiatum pridem
Chromaticus modus reprobatus. fuisse genus, quod adolescentum remollescerent eo genere animi, Lacedæmones improbasse feruntur. An non Homerus quoque nos docuit, Musicam, quā à Chirone acceperat atque didicerat, iram Achillis concoxisse? Inuenerunt enim, inquit, mentem demulceri suaui, uarioque citharæ cantu, hac namque ad animū pacandū, ut medicina ad corporis subleuādum laborem, usi sunt antiqui: Hac torpentes ad bellum animos suscitarunt: hac curas ex animo excusserunt, hac iusticiam docuerunt, hac insignes uirtutibus, meritis, laudibus prosequuti sunt, hac corporis ægritudines & consolati sunt & absterserunt, hac se denique Deo coniunxerunt: unde illa:

Vergilius 1. Aene. *Hic canit errantem lunam, solisque labores:*
Vnde hominum genus, & pecudes, unde imber & ignes:
Arcturam, pluuiasque Hyadas, geminosque Triones:

Et quæ sequuntur. Quod porrò immanes quoque feræ cantu mitigentur, quin & æquè nonnullæ cantu subsultent, notius est ex historijs, quàm ut à me nunc referatur. An non templis quoque sonitus uarij placandorum numinum causa, ut Ptolomæus ait, adhibentur? Quare, ut paucis colligam, eius est musica utilitatis, commoditatisque, ut minimè
Musica minimè negligenda. negligenda sit: Eius quoque nobilitatis, ut ex eis, quæ memorabuntur, nosci potuerit, ut ne pudori sit futura cuique, uel in quaque re præstantissimo uereri nullo modo posse quisquam uideatur.

LAVS MVSICAE, ET CVR DA- *ta hominibus, & à quibus eius studium sit derisum.*

Cicero 1. Tusculanarum quæst.

Summam eruditionem & animorum institutionem longè præclaram esse in neruorum uocumque cantibus sitam, à Græcis semper ferè creditum est. Hinc legimus Epaminundam Græciæ principem fidibus præstātissimè cecinisse: Proinde Themistocles, cum aliquot annis antè, in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior: Sed & Lycurgus, quamuis durissimas Lacedæmonijs leges iniungeret, musicæ tamen studium egregiè uidetur amplexatus, quando ipsam hāc natura parens impertijsse animaduertitur, quo transmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem, Remigem cantus hortatur.
ut Fabius inquit, cantus hortatur, & singulorum fatigatio, quamlibet se rudi modulatione solatur. Pythagoras, et qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra musicas rationes concinnatum, coaptatumque argumentorum subtilitate colligere sunt uisi: quin & artium ueluti præstantissima, diuinis se inserunt rebus: Et quod testatum quoque Ptolomæus reliquit, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam esse gentibus contributam putat musi- Mundus ex harmonijs constat, idem sentit Plato.
cam, ad præclarius quoddam, præstantiusque opus: Nam cum sic concinnitatis inter frequentamenta uaria præcipuè artifex musica, non ideo à Dijs data, ut ad delicias conuertamus & aurium pruritum: Sed ut quod animæ consonantiam turbat, harmoniam huiusce uoluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi ualeat. Cæterum & grauissimè Pindarus ὅσσα δὲ μὴ πεφίληκε ζεὺς, ἀτύζονται βοὰν πιερίδων ἀΐοντα. Quæcunque non amat Iuppiter, uocem auersantur Pieridum. Quid quod Socrates iam senex institui
Socrates senex didicit musicam. lyra nō erubescebat. Thebis porrò Pindari statua uisitur nulla: uisitur autem, inquit, Athenæus cantoris Cleonis, in cuius sinum Thebas Alexandro diruente cum fugiens quidam aurum immisisset, rediens anno 30. pòst, iam Thebis frequentibus cum fide totum recuperauit. Præclara est comici Eupolidis ad musicæ præconium pertinens sententia, qua negocium esse sancitur, βαθὺ καὶ καμπύλον, Id est: profundum, flexuosumque. Propterea in hyacintho Anachilas: Musica per Deos, inquit, perinde ac Lybia semper quotannis, nouam quampiam feram parit. Magnus equidem iuxta citharædum Theophilum, stabilisque thesaurus musica est: mores enim instituit,
Stabilis thesaurus musica. componit, ac mollit irarum ardores: id quod Homericus Achilles abundè significat.

Qui insectati eam fuerint.

Scythicus rex Ateas proditur memoria cum captiuum Ismenian Tibicinem illum celeberrimum, quē Bœotios complures

plures ischiadico morbo diuexatos, modulis suauioribus personasse tradūt, tibia incinere iussisset, ac illum cæteri suauitate demulcti, summa prosequerētur admiratione, laudibusq; efferrent plurimis, & uerissimis incultum barbarum: iurciurādo identidem cōprobasse, equestrem hinnitū sibi uideri iocundiorem, modulatioremq;: Verùm in barbaro & hoc quidem Scytha, uox huiusmodi minus fortè mira.

Quid Spartanis facias? quando Zeuxidani filius Archidamus, cum nimio plus admiraretur quidam cytharædus, uimq; eius laudaret: O præstantissime, inquit, quodnam bonis uiris præmium statues, cui tantum arridet cytharædus? Rursum cū ex assistentibus quidam intulisset: psaltes eximius hic est: At, inquit, apud nos bonus cantor bonus cupediarius est: ceu nihil prorsum intersit, cupedijs ne ac lautitia concilietur uoluptas, an modulatione ex organis conquisita.

Quin & gentis eiusdem Demaratus, ubi psaltem bonum inaudisset, subiecit, οὐ κακῶς φαίνεται μοι φλυαρῶν, Id est: Non male mihi uidetur nugari.

Emerepes Ephorus Phrynidis musici, duas ex nouem fidibus ascias abscidit, insusurrās, μὴ κακούργει τὴν μουσικήν, Id est: Ne musicam deprau es.

Eudamidas, cum cantor quidam mirè placuisset, ac sciscitarentur nonnulli, cuiusmodi ei uideretur, μέγας, inquit, καλλωπὶς ἐν μικρῷ πράγματι, Id est: Demulsor magnus in re minuta. Postremò cum lyram conuiuio intulisset quispiam, dixit, Spartiata, οὐ λακωνικὸν φλυαρῶν, Id est, Non est Laconicum nugari.

Philippus Macedonum rex, cum accepisset filium Alexandrum suauius alicubi cecinisse, tacitè eum obiurgauit: Non te pudet, inquit, quòd tam benè canere scias? Dedit autem Alexander operam cytharæ, ut haberet unde ferias illas de monarchia & principatu meditationes quandoq; reprimeret, aut exercitio maiore fatigatum corpus subleuaret.

Hismenias tibicen peritissimus fuit Antigenis discipulus, qui, teste Boëtio, multis ægritudine laborantibus, omnes animi molestias abstersit: solitus erat gemmis uti fulgentibus, & preciosis, ut ea ostentacione artes musicæ pluris æstimarentur.

Antisthenes, cum audisset Hismeniam optimum habere tibicinem: At, inquit, est homo nequam: non enim, si probus foret, tibicen esset: Quo dicto musicos arguebat, ut unguentarios & ministros uoluptatum.

Thamyras cytharædus fuit Thracius, Lini discipulus, quem poëtæ à musis fabulantur excæcatum, quod eas ad certamen cantus irritasset.

Politianus in Nutritia.

Iam Thamyram cantu doctas anteire sorores,
Fretum mox cytharæ damnatum, & luminis orbum.

Idem in Epigram.

Cederet huic Thamyras docti certamine cantus,
Cederet aurata Calliopea lyra.

MVSICAE STVDIVM OMnibus insitum.

Musica uerò capi omne quod uiuit: inde colligunt Platonici, quoniam cœlestis anima, qua uniuersitas animetur, originem sumpsit ex musica. Certè ex Strabonis doctrina didicimus, elephantes cantu mulceri, & tympanorum sono. Et in Symposiacis Plutarchus scribit, brutorum pleraq; deliniri, afficiq; plurimum musica, sicuti fistulis ceruos. Vbi uerò saliantur equæ, nomen incini solitum, quem uocent Hippothoron, cantu uerò Delphinas moueri, testis locuples est Pindarus. In homine autem peculiaris adesse uidetur ratio, quia modulatior sonus in corpus musicæ memoriam deferat, cuius anima in cœlo fuerit conscia: propterea nullum ferè haberi tam immite, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. Afferunt illa quoq; Peripatetici, insitum esse omnibus oblectari naturalibus motibus: cui sint argumento pueri, qui uix dum nati, modulis permulcentur, omnino propterea delinimur numeris, quia ratum ordinatumq; computandi modum habent, mouentq; nos pro una æquabili serie ordinate. Indicium uerò id maximum esse, ordinem ex naturæ ratione, quod cum ordinatè laboramus, bibimus, comedimusq;, naturam uiresq; nostras seruamus, augemusque. Consonantia igitur ea in primis causa demulcere potest, quia sit permixtio,

siue contemperatio contrariorum aptè inter se coëuntium, & proportionem custodientium.

Tria initia Musicæ.

Musices autem tria esse principia, ab eruditioribus deprehensum, mœrorem, uoluptatem, ac enthusiasmum, id est, numinis afflatum: dolores siquidem mirabili quodam modo, & lapsu lubrico, uocem ad modulos inflectunt luctuosam flebilemq́, quo nomine in epilogis Rhetoras, & in fletu actores sensim animaduertimus modulari pronunciationem: quod efferuescens, item gaudium efficit uberius. Afflatos autem fatidico spiritu eatenus externari, & à naturæ cōsuetudine reuelli spectamus, ut etiam futura ratione pandant metrica. Sed si amoris potestatem amplius in apertum promas, expliceśq́ pro dignitate, liquebit clarius luce, nullam prorsus affectionem æquè ad cantum & musicam nos prouehere, ac iucunditas. Ex quo inuulgatum id apud Græcos, cuius Symposiacon primò meminit Plutarchus: μουσικὴν δ' ἄρα ἔρως διδάσκει, κἂν ἄμουσος ᾖ τὸ πρίν, Id est: Musicam docet amor, & si indoctus fuerit prius: amor siquidem industriam exacuit, estq́ planè artium inculpatus magister: Et proinde Plutarchi eiusdem interpretatione Plato παντὸς eum ἐπιχειρητὴν nuncupat, ut qui intentatum relinquat nihil, & sese inserat omnibus.

Musicam docet amor. Amor artium inculpatus magister.

Climas Philosophus secta Pythagoreus, qui, si quando ad iram cōcitaretur, motus & affectiones animi sumpta protinus cithara leuabat: quod & Achillem fecisse scriptum est.

Horatius in Epodis.

Nobilis ut cecinit grandi centaurus alumno.

Sido. Apoll. de Chiro.

Hos inter Chiron ad plectra sonantia saltans:
Flectit inepta sui membra facetus equi.

Melorum genera tria.

Enharmonicum, Diatonicum, Chromaticum. Ex his, quod principe loco positum, nimis intrusa, nimisq́ recondita difficultate desertum exoleuit: Medium, id est, Diatonicum mundanæ musicæ doctrina Platonis adscribit.

Tertium molliciæ insita, infamiæ nota non caruit: Quamuis non defuere, qui mollius illud, enarratiusq́, ut sic dicam, genus, toto affectarent pede, cuiusmodi Agathon tibicen memoratur.

Modi uarij pro morum dissimilitudine.

Constat musicos modos gentium uocabulis distinctos designatosq́: etenim quo unaquæq́ gaudebat pro amorum ratione, eodem modus ipse censetur nomine: Delectationem utiq́ conciliat similitudo. Hinc nata Phrygia, Lydia, Doria modulatio, Phrygium modum etiam barbarum appellat Porphyrio: Eius proprium est, inquit Lucianus, Entheon: Lydij uerò Bacchicum: Dorij honestum & graue. Adijcitur à plerisq́ Ionicum, quod floridum intelligunt, ac iucundum. In rebus serijs priscos inuenio Doricum adhibuisse, non Phrygiū, neq́ Lydium: Quare cum quid lætius ac iucundius, uel dicendum, uel optandum esset à Dorio, dicebant in Phrygium.

Cassiodorus.

Dorius prudentię largitor, & castitatis effector: Phrygius pugnas excitat uotum furoris inflammat: Æolius animi tempestates traquillat, somniumq́ iam placatis attribuit: Lydius intellectum obtusis acuit, & terreno desyderio grauatis cœlestium appetentiam inducit, bonorum operator eximius. Dorius. Phrygius. Aeolius. Lydius.

NOMINA MVSICORVM
excellentiorum.

1 Mercurius.
2 Orpheus
3 Thamyris.
4 Linus.
5 Thracius Lini discipulus.
6 Hercules.
7 Amphion.
8 Cadmus.
9 Anthes.
10 Philammon
11 Demodocus Cercyreus.
12 Phemius Ithacensis.
13 Stesichorus.
14 Terpander.
15 Clonas.
16 Polymnestus Colophonius.
17 Commarchus.
18 Schonion.
19 Cepion.
20 Dius.
21 Trimiles,

21 Trimeles.
22 Timotheus.
23 Hyaginis.
24 Marsyas.
25 Olympus.
26 Ardalus.
27 Hypponax.
28 Dacades.
29 Thaletas Gortynius.
30 Xenodamus.
31 Cytherius.
32 Xenocritus Locrus.
33 Pratinas.
34 Archilochus.
35 Huberius.
36 Alcinan.
37 Crexus.
38 Philoxenus.
39 Apollo.
40 Melanippedes.
41 Pythoclides.
42 Damon Atheniensis.
43 Tyrtæus.
44 Mantineus.
45 Andreas Corinthius.
46 Thrasyllus Phliasius.
47 Lasus Hermioneis.
48 Hipparchion.
49 Ruffinus.

Citharædi apud Græcos præcipui.

Prouerbium.

Mutus Hipparchion. De eo, qui repente silet, à quo tamen grande aliquid expectari solebat.

Macrobius lib. 2. de somnio Scipionis, his uerbis musicam laudat.

Omnis habitus animi cantibus gubernatur: nam dat cãtus somnos adimitq́, nec non curas & mittit & retrahit, iram suggerit, clementiam suadet, corporis quoq; morbis medetur: Hinc est, quod ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. Et quid mirum, si inter homines tanta musicæ dominatio est, cum aues quoq;, uelut cygni, aliæúe id genus cantu, ueluti quadam disciplina suæ artis exerceant. Nonnullæ uero aues, uel terrenæ, uel aquatiles beluæ inuitante cantu in retia sæpe decurrunt. Iure igitur musica capitur omne quod uiuit: quia cœlestis anima, qua animatur uniuersitas, originem sumpsit ex musica: mortuos quoq; ad sepulturam prosequi cum cantu oportere, plurimarum gentium & regionum instituta sanxerunt, persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlũ redire creduntur.

Laërtius in uita Pythagoræ.

Pythagoras, ut ait Boëtius in 1. lib. musicæ artis inuentor fuit apud Græcos, per malleorum ferientium inæqualia pondera, & per chordarum inæqualitatem, uel inæqualem extensionem, ac per calamorum inæqualem longitudinem. *Pythagoras inuentor musicæ.*

Samius porrò Pythagoras in adytis Anactonon Ægypti fertur Orphei antiquam heptachordon lyram inuenisse, quam Terpander Lesbius in Ægyptum proficiscens secum attulit, ibiq́ appendit, ut apud sacerdotes illos charior esset, apud quos philosophiam didicit Ægyptiacam. Huius ergo lyræ Pythagoras concentus excogitasse rationem, ac proportiones primus fertur.

Petrarcha de remedijs prosperæ fortunæ.

Cantibus sonisq́ permulceor. R. At quid refert? Est haud dubiè in animis hominum generosis maximè potentissima musica: sed effectus supra fidem sunt uarij: hos ad lætitiam inanem, hos ad sanctum ac deuotum gaudium, piasq́ nonnunquam lachrymas mouent: quæ uarietas in diuersas sententias magna traxit ingenia. *Potentissima res musica est.*

Anastasius uanitates omnes fugiens, canendi usum in ecclesijs interdixit. Ambrosius autem pietatis exercitium appetens, ut caneretur, instituit. *Anastasius.* *Ambrosius.*

Hieronymus Phaletus Sauonensis, de laude musicæ.

Musica turbatas animas, ægrumq́; dolorem
Sola leuat, meritòq́; diuumq́; hominumq́; uoluptas:
Quæ sine nil iucundum animis, nec amabile quicquam,
Ad cuius numeros superi uertuntur, & orbis,
Et cœlo radiant ignes, quibus emicat ingens
Signifer, & leges præscriptaq́; tempora seruant:
Hac phœbus, phœbiq́; soror, duce & aurea cœli
Astra suos agitant constanti fœdere motus.

MVSICA APVD ANTIQVOS *bonos mores docebat, ex Diotegme Pythagoreo, lib. de sanctitate.*

Cæterum primi illi legumlatores cum animaduerterent, quod hominum stu-

dia nō possent omnino tranquilla esse, admiscuerunt eis saltationem & rythmum, motu certo & ordine constantes: ad hæc ludos concesserunt, qui uel ad mutuam coniunctionem promouerent, uel ad uerum cognoscendum, acuendumq; ingenium facerent. Similiter illis, qui ebrietate & crapula inducti, aliquid mali perpetrabant, tibias & concentum accommodarunt, ut ingenia his modis irrigata, honestiores maturescendo mores acquirerent.

Plato in dialogo 4. de Iusto.

Quando itaq; benè incipientes pueri iocari, ac ludere, legitimum per musicam morem imbibunt: in contraria his omnino ac superioribus musica tendit, atq; persequitur erigere, si quid antea in ciuitate iacebat.

Perictyone Pythagorica de sapientia.

Geometria, Arithmetica, Musica, reliquaq; in speculatione sita, scientiæ sunt quantitatis & consonantiæ: ob id circa entia uersantur: at sapientia circa omnia genera entium, etenim occupata circa omnia quæ sunt, ceu uisus circa omnia uisibilia, & auditus circa omnia audibilia.

Menander in thesauro.

πολλοῖς ὑπεκκαυμ' ἐς' ἔρωτ⊙ μουσική. Id est: *Musica multis est incitamentum amoris.*

Dauid omnibus gentibus pacatis religionis studia complexus hymnos trimetros edidit, & cum his pentametros uersus plurimos, qui sabbathis festisq; diebus sacris solennibus canerent: adiecit his decachordem citharam, & nabla 12. uocum cymbala: ad hæc ærea, grandia quidem & lata. Sabellicus Ænead. 1. lib. 20.

Exagitati dæmoniacis spiritibus cantu musico permulcentur.

Dauid ad Saulum recenti dæmonum incursu exagitatum accersitus est, ut cantu demulceret æstuantem mentis furorem, id quod præstitit: Nam quoties in morbum incidit Saul, stans Dauid ad caput, cum sacros hymnos, uoce & fidibus cecinisset, ad sanam mentem reductus est. Iosephus lib. 6. cap. 9. antiquitatum Iudaicarum.

NOBILITAS.

Ignobilitas, uel obscuritas generis.

NOBILITAS SOLA LAVDABILIS *est, quæ uirtutibus ornata uenit.*

NOBILITAS est quædam maiorū claritas: uel est honorificentia antecessorum. Aristoteles lib. 2. Rhetoric.

Maiorum qui regna suscipit, & uirtutes q̃q; suscipiat, consentaneum est: Succedis in nobilitate, cura ut morum simili modo successor fias: Nobilitas sanctis uestita moribus laudi datur: nihil est nobile q̃d uitiosum: Quis enim generosum dixerit hunc, qui indignus genere est, & praeclaro nomine tantùm insignis: Sanè ut animalia muta, quamuis laudatis orta parentibus, nemo generosa optat, nisi fortia: sic homines appellari nobiles iure nequeunt, nisi uirtute propria commendati. Quæ nobilitas laudata. Simile.

Iuuenalis satyra 8.

Miserum est alienæ incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columbis.

Aristoteles 4. Politico.

Nobilitas siue ingenuitas est uirtus, & diuitiæ antiquæ.

NOBILITAS GENERIS VITIOSO *nil prodest, ex epistola 11. Ouidij Canace Macareo.*

Quid iuuat admoto per auorum nomina cælo,
Inter cognatos posse referre Iouem.

Ex satyra 8. Iuuenalis.

Stemmata quid faciunt? quid prodest pontice longo
Sanguine censeri, pictosq; ostendere uultus
Maiorum? & stantes in curribus Aemilianos?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè uiuitur?

Eodem loco.

Tota licet ueteres exornent undiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est, atq; unica uirtus. Nobilitas sola uirtus.

Eadem satyra.

Prima mihi debes animi bona, sanctus haberi,
Iusticiæq; tenax factis dictisq; mereris,
Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere & præclaro nomine tantùm
Insignis? nanum cuiusdam Atlanta uocamus,
Aethyopem cygnum, paruam, extortamq; puellam
Europen, canibus pigris, scabieq; uetusta

Leui-

Leuibus, & siccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo, si quid adhuc est
Quod fremit in terris uiolentius. ergo cauebis,
Et metues, ne tu sis Creticus, aut Camerinus.

Plautus in Mercatore.

Qui bono sunt genere nati, ingenio malo
Suapte culpa degenere capiunt genus, ingenium improbant.

Pulchrius est nobilem uirtute fieri, quàm nasci.

Quis feret uxorem, cui constant omnia malo,
Malo Venusinam, quàm te Cornelia mater
Gracchorum, te cum magnis uirtutibus affers
Grande supercilium, & numeras in dote triumphos.

Stulta est iactantia nobilitatis maiorum. ex Satyra octaua Iuuenalis.

Ast ego Cecropides, uiuas, & originis huius
Gaudia longa feras, tamen ima plebe quiritem
Facundum inuenies, solet hic defendere causas
Nobilis indocti, ueniet de plebe togata,
Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluat.
Hic petit Euphraten iuuenis, domitiq; Bataui
Custodes aquilas armis industrius, at tu
Nil nisi Cecropides, truncoq; simillimus Hermæ,
Nullo quippe alio uincis discrimine, quàm quod
Illi marmoreum caput est, tua uiuit imago.

Eadem Satyra.

Hæc satis ad iuuenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumq; Nerone propinquo.
Sed te censeri laude tuorum
Pontice noluerim, sic ut nihil ipse futuræ
Laudis agas, miserum est aliorum incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes uiduas desiderat ulmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer, ambiguæ si quando citabere testis, &c.

Miserũ aliorum incumbere famæ.

Natura sunt omnes nobiles, nec quisquàm degener est, nisi uitijs & sceleribus sit deditus.

Omne hominum genus in terris dedit, & sydera cælo
Simili surgunt ab ortu: unus enim rerum pater est,
Vnus qui cuncta ministrat: ille dedit phœbo radios,
Dedit & cornua lunæ: ille homines etiam terris;
Hic clausit membris animos celsa de sede petitos,
Mortales igitur cunctos, ædit nobile germen,
Quid genus & proauos strepitis? si primordia uestra
Autoremq; Deum spectes, nullus degener extat:
Ni uitijs peiora fouens proprium deserat ortum.

Natiuitas hominis.

Natus homo ex luto, imo libidine fœda, igitur nihil superbiendum est.

Thomas Morus Anglus.

Heus homo si memor es, quid, te dum gigneret, egit
Tum pater, ex animo iam tumor ille cadet.
At Plato te factum dum somniat, inflat inani,
Aeternumq; uocat semen, & æthereum.
Factus es ecce luto, quid suspicis alta: sed istud,
Plasmate qui te ornat nobiliore, feret:
Quin si uera uoles audire, libidine fœda,
Natus es è coitu, guttula et è misera.

In prima illa natiuitate semina ingenijs nostris innascuntur: ex libro tertio quæstionum Tusculanarum Ciceronis.

Sũt ingenijs nostris semina innata uirtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam uitam natura perduceret: nũc autem simul atque æditi sumus in lucem & suscepti, in omni continuò prauitate, & in summa opinionum peruersitate uersamur, ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse uideamur. Cum uerò parentibus redditi, uel magistris traditi sumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat, &c.

Virtutum semina nobis innata sunt.

Est statim nascentibus hominibus insita latens pestis.

Petrarcha de remedijs prosperæ fortunæ.

Gaudeo. Liber sum. R. Planè si prudẽs es, si iustus, si fortis, si modestus, si innocens, si pius: horum si quid abfuit, pro ea te parte seruum scito. sed iccirco, te ut reor, liberum dicis, quod esse tibi dominum non uides: sunt enim nobis inuisibiles animorum domini: est in ipsa origine hominum latens pestis, est nascendi genus obnoxium peccato, quo nulla grauior seruitus fingi potest: sunt occulti hostes, & bella clãdestina: sunt quæ miseras animas nundinẽtur uoluptates fœdissimæ, quę nos inenodabili laqueo uinctos

Carens uitijs, liber est.

Latẽs pestis in nostra origine.

 tenent.

tenent. Ite nunc, & de libertate gloriamini: sed uos cæci nihil nisi corporeum uidetis: unde enim, qui immortali domino subest, seruum dicitis; eum uerò, qui mille immortalibus operiũtur tyrannis, liberum iudicatis? eleganter, ut reliqua: profectò autem liberum non facit fortuna, sed uirtus.

Animus peccatis obnoxius seruit.

Virtus facit liberum.

Plato nobilitatem in quatuor species
diuisit: nam qui claris, bonis, iustisq; ma-
1 ioribus fuerint nati, eos nobiles uocari:
quorum item parentes nobiles ac prin-
2 ceps fuere: Item uocari nobiles, quorum
3 sunt maiores fama & opinione celebres,
4 quam uel ex bellicis rebus præclarè ge-
stis, uel ex certaminum coronis reporta-
uerunt: alterũ esse nobilitatis genus, idq;
præstantissimum, cum quis per se animi
magnitudine excellit.

Laertius Diogenes in uita Platonis.

Nobiles misericordia, clementia decet primores.

Quo quisq; nobilior, eo est ad misericordiã prõptior.

Ex lib. 3. de tristibus. Ouidius.

Quo quisq; est maior, magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet:
At lupus, & turpes instant morientibus ursi,
Et quæcunq; minor nobilitate fera est.

Nobiles ignaui se dehonestant, ex oda: 4. lib. 4. de laudibus Drusi ex Horatio.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed uim promouet insitam,
Rectiq; cultus pectora roborant:
Vtcunq; defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

Quanto nobilior, tanto magis improbandus, si peccat: ex satyra octaua Iuuenalis

Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acerse comes, si nullum in coniuge crimen,
Nec per conuentus, nec cuncta per oppida curuis
Vnguibus ire parat nummos raptura Celæno,
Tunc licet à Pico numeres genus, altaq; si te
Nomina delectant, omnem titanida pugnam
Inter maiores, ipsumq; Promethea ponas,
De quocunq; uoles proauum tibi sumito libro.
Quod si præcipitem rapit ambitus, atq; libido,
Si frangis uirgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures,
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, claramq; facem præferre pudendis.
Omne animi uitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.

Viues de bello Turcico. Munus nobilitatis quale sit.

Ex bello cędes, rapinæ, incendia, propter impunitatẽ scelera omnia nascũtur: in pace uero bonę artes ualidę ac pollentes sunt. Hoc est principũ mun⁹, hoc nobilitatis, utile populis & gentibus, gratũ Deo, meditari, ut ciuitates & regna, quoniam tutelam ipsi susceperũt, quietè & feliciter gubernentur.

Nobiles uerè, uirtute clari, non origine parentum uel maiorum eminentes.

Multò pulchrius uirtute nobilem fieri, quàm stemmate.

Solon Atheniensis.

Pulchrius multò parari, quàm creari.

Nobilitas antiquorum.

De remedijs prosperæ fortunæ, Petrarcha.

Magna est nobilitas antiquorũ meorum. Respondeo. Mallem per te alij, quã tu per alios noscereris: uerũ age aliquid & tu, unde sis nobilis, nam & illi, nisi aliquid egissent laude dignum, nunquam nobiles fuissent. Verũ nobiles nõ nascũtur, sed fiunt: & ne forte uideatur hęreditarium bonum, uirtus, (non libens dico, sed res ipsa loquitur) raro excellentis uiri excellens fuit filius.

Vnde nobiles ortũ habeant.

Nobilis non nascitur sed fit.

Petrarcha de remedijs prosperæ fortunæ.

Satius est humili genere nasci, & nobilitari, quàm è contra.

Malo pater tibi sit Thersites, dum modo tu sis
Aeacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Acchilles.

Iuuenalis satyra 8.

Nobilitas illustratur nobilibus.

Inest in homine mira & euidens nota,
Probis satum esse: Generis illustrat decus,
Quisquis celebribus dignum est natalibus.

Decus generis illustrat.

Ex Hecuba Euripidis.

Menander in Gnidia.

οὐδὲν

οὐδὲν γένους γὰρ οἶμαι διαφέρειν,
ἀλλ' εἰ δικαίως ἐξετάσεις, καὶ γνήσιος.
ὁ χρηστὸς ὤν, ὁ δὲ πονηρὸς καὶ νόθος, Id est:

Nullum opinor esse generis discrimē: sed si rectè consideraueris, ingenuus idē qui bonus: malus autē spurius est.

Nobilitas nulla, nisi adsint uirtus & boni mores ac eruditio:
Nobilitatem in astragalis gestare quid, lib. 11. cap. 27. Cœlij Rhodogini lectio. antiqua.

Nobilitatem in astragalis habere, ex adagio uidetur rectè dici de eo, qui prę-stantia generis tumens, nulla ipse propria
Elegans prouerbiū nititur uirtute, cum praestet tamen ingenium excoluisse, in quo uera sunt stemmata & gemina hominis excellentia, sicuti à Platone summo philosopho sci-
Laertius in uita Platonis. mus comprobatum: nam in pedibus nobilitatis insignia, si aliud adsit nihil, gestare, odiosa tantum est, & inanis ostentatio. nec eiusmodi hominem ab imagine, quam scientissimus artifex concinnè, uel ut græcè dicam γραφικωτέρως expinxerit, magnopere distingui necesse est: propterea prudenter admodum Socra-
Socrates. tes ille in Apulei floridis, cum adolescentem uidisset diutulè latentem: dic ali-
Homo uoce sicut figlinū opus sono pernoscitur. quid, inquit, adolescens, ut te uideam: sic enim hominem uoce, uti figlinum sono pernoscimus: quod adserunt Platonem dicere solitum. Sed ad prouerbium redeo: erat Herodi Sophistæ Regilla nomine uxor, eam ob peccatum haud ita momenti magni iussit à liberto Alcimedonte cædi: forte tunc gestabat utero, agebaturq; à conceptu mensis iam octa-
Regilla uxor Herodis cæsa. uus, igitur hominis imprudentia, ingestis in uentrem plagis, immaturo portu naturæ concessit: Eo nomine postulatur Herodes cædis apud Romanum senatum ab uxoris fratre, nomen uero Bradeas
Bradeas frater Regillę nobilissimus. fuit, is maiorum claritate longè princeps nec minor nobilitatis ostentator, argumentum generis erat in calceis episphyrion, menoides eburneum, id significat fibulam corniculatem, qualis fermè figura est in luna, cum tenuem uisitationem facit, uel etiam paulum crassescit. Prodiens igitur is magno paratu, ad peragendum reum, de causa quidem pauca ferè, aut nihil, in laudibus uerò proprijs etiam animus, imò uerò totus. Cum multa iam de familia perillustri emugisset homo imperitus, scommate illum excepit Herodes: tu, inquiēs, in astragalis gestas nobi-
Astragalis talus. litatem. Est autem astragalus latine talus, &c.

Cur lunulas gestarint in calceis Romani ueteres.
Nobilitatem nil prodesse ni adsit uirtutis meditatio. ex eod. lib. Cœlij antiqua. lectionum cap. 26.

Apud Romanos, autor Plutarchus est, omnes qui nobilitate præstarent, lunulas in calceis solitos gestare: unde & lunata
Nobiles lunulas in calceis gestare soliti. pellis Martiali, & apud satyricum Poëtam: appositam nigræ lunam subtexit alutæ. In id argumentum rationes adferuntur plures.

Bion interrogatus ab Antigono rege, quis, & cuius esset, ubi ciuitas & parentes illius forent, respōdit, benè se facere, cum indigeat sagittarijs, non interrogare
Grauiter responsum. de genere, sed scopum proponendo optimos illorum sibi satagere ad eligendum: sic igitur amicos explorandos, non unde nati, sed quales sint.

Nobilitas noua melior uirtutibus & egregijs factis comparata, quàm antiqua corrupta uitijs & sceleribus.

Illa interim arrisit plurimū: etenim huic instituto adfuisse uideri potest nobile antiquitatis documētum, tacitis ueluti am-
Bona ratio. bagibus commonentis, non insolescendū, nec prosperiore successu efferēdos animos: incōstantię rerū semper memores, qua humana conflictantur. Cui argumētum prębeat luna, quæ primò quidem
Luna incōstans. ex obscuro prodeat, mox splēdido refulgens nitore, uisenda consurgat facie: sed cum iam clarissimam præferat candoris speciem, rursum senescēs deflorescit, donec ratione quadam reciproca in nihilum denuo redeat.

Cæterum ab instituto nō alienū omnino, & ad uitæ mores eximiè pertinēs, q̄d Lycurgum prędicare solitū accepimus, q ciuib⁹ suis identidē cōprobare annitebatur, nil profuturam illi nobilitatem, &
Lycurgi uox de nobilitate. quod ab Hercule uiderentur propagari, nisi ea facerent, meditarenturq;, quibus ille hominum summus euasisset. Catulorum

rum argumento: quos eisdem prognatos parentibus educationis dissimilitudine,moribus etiam longè diuersis ostē-tabat: cum lucernarius foret unus, alter uenaticus,& qui generosos alūt spiritus, laboribus innutritus. Ibidem, qui terræ filij sint & dicantur,inuenies.

Vide Plutarchū de educat. liberorum.

Præstantius est nobilitatem nouam parere,quàm acceptam corrumpere. ex Iugurtha Salustij in oratione Marci contra nobilitatem.

Bellum me gerere cum Iugurtha iussistis, quam rem nobilitas ægerrimè tulit. Quæso, reputate cum animis uestris, num id mutari melius sit. Ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis hominem ueteris prosapiæ, ac multarum imaginum, ac nullius stipendij: scilicet, ut in tanta re ignarus omnium trepidet, festinet,sumat aliquem monitorem ex populo officij sui:ita plerunque euenit, ut quem uos imperare iussistis,is sibi alium imperatorem quærat. At ego scio, qui postquàm consules facti sunt, acta maiorum, & græcorum militaria præcepta legere cœperint, præposteri homines. Nam gerere quod fieri tempore posterius, re atque usu prius est, comparate nunc Quirites cum illorum superbia me hominem nouum. Quæ illi audire, & legere solent, eorum partem uidi, alia egomet gessi, quæ illi literis,ea ego didici militādo. Nunc uos existimate, facta an dicta pluris sint. Contemnunt nouitatem meam, ego illorum ignauiam. Mihi fortuna,illis probra obiectantur. Quanquàm ego naturam unā, & communem omnium existimo, sed fortissimum quenq; generosissimum: at si iam ex patribus Albini, aut bestiæ quæri possit, me ne an illos ex se gigni maluerint,quid responsuros creditis,nisi sese liberos quàm optimos uoluisse? Quod si iure me despiciunt, faciunt idem maioribus suis,quibus uti mihi ex uirtute nobilitas cœpit. Inuident honori meo, ergo inuideant labori & innocentiæ, periculis etiam meis, quoniam per hæc illum cœpit. Verum homines corrupti superbia, ita ætatem agunt, quasi uestros honores contemnant,ita hos petiuit, quasi honestè uixerint. Næ illi falsi sunt, qui diuersissimas res pariter expetant,uoluptatem,& præmia, uirtutes. atque etiam quum apud uos, aut in senatu uerba faciunt, plerumq; oratione maiores suos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores sese putant, quod contra est: nam quanto uita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior. Et profectò ita se res habet, maiorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto patitur. Huiusce rei ego inopiā patior Quirites. Verum id, quod multo præclarius est, mea facta mihi dicere licet, nunc uidete, quàm iniqui sint, quod ex aliena uirtute sibi arrogent, id mihi ex mea non concedunt, scilicet, quia imagines non habeo, & quia mihi nobilitas noua est, quā certè peperisse melius est, quàm ineptam corrupisse,&c.

Marius homo nouus

Est cōmunis natura omnium.

Verissimū hoc.

Facta propria dicere nobilius, quàm maiorum stemata.

Non possum fidei causa imagines,neque triumphos, aut consulatus maiorum meorum ostentare. At si res postulet,hastas,uexilla, phaleras & alia militaria dona, præterea cicatrices aduerso corpore. Hæ sunt meæ imagines, hæc nobilitas, non hæreditate relicta, ut illa illis, sed quæ ego meis pluribus laboribus,& periculis quæsiui,&c.

Veræ imagines nobilitatis.

Hæc atque alia maiores uestri faciendo, se & rempub. celebrauēre. Quis nobilitas freta,ipsa dissimilis moribus, non illorum æmulos contemnit, & omnes honores non ex merito sed quasi debitor à nobis repetit. Cæterum homines superbissimi procul errant. Maiores eorum omnia, quæ licebat, illis reliquēre, diuitias, imagines, memoriam sui præclaram,uirtutem non reliquēre,neq; poterant,ea sola neq; datur dono,neq; accipitur,&c.

Honores quasi debiti repetuntur.

Virtus nō relinquit iure hæreditario à parētibus

Non omnia possumus omnes.

Bona non omnibus omnia data sunt. Quære supra.

Qui genus suum laudant, aliena, non sua extollunt. ex Vlyssis responsione ad Aiacem.

Nam genus,& proauos,& quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra uoco.
Proposita arma peto,meritis expendite causam;
Nec sanguinis ordo,

Virtus respicienda, nō genus.

Sed

Sed uirtutis honos, spolijs quaeratur in istis; &c.

Sophocles in Tereo.

Ἓν φῦλον ἀνθρώπων μί᾽ ἔδειξε πατρὸς καὶ μητρὸς
Ἡμᾶς ἁμέρα τοὺς πάντας: οὐδεὶς ἔξοχος
Ἄλλος ἔβλαστεν ἄλλου, κοσμεῖ δὲ τοὺς μὲν
Μοῖρα δυσαμερίας, τοὺς δὲ ὄλβος ἡμῶν,
Τοὺς δὲ δουλείας ζυγὸν ἔχειν ἀνάγκης, Id est:

Versi latinè per Conradum Gessnerum.

In hominum genere, una produxit ex patre & matre
Lux nos omnes: neq; praestantior alius alio natus est,
Sed sequitur aliquos sors infortunij, alios nostram.
Opes, & felicitas: sunt qui necessario seruitutis iugo premuntur.

VERA NOBILITAS NON VEterum sanguini, sed uirtuti nititur.

Non decet sanguine sed uirtute niti, ex Claudiano.

Si tibi parthorum solum fortuna dedisset
Chare puer, terrisq; procul uenerandus eois,
Barbarus Arsacio consurgeret ore Thiaras,
Sufficeret sublime genus, luxuq; fluentem
Deside, nobilitas posset te sola tueri:
Aures uer sus. *Altera romanae longè rectoribus aulae*
Conditio, uirtute decet non sanguine niti.
Maior & utilior facto coniuncta potenti
Vile latens uirtus, quid enim subuersa tenebris
Lyra lactes nil prodest. *Proderit obscuro ueluti sine remige puppis,*
Vel lyra, quae recitet, uel qui non tenditur arcus.
Hanc tamen haud quisquàm, qui non cognouerit ante,
Semet & incertos animi placauerit aestus,
Inueniet, longis illuc ambagibus itur.

Ex historia Cancredi de uera nobilitate hominum & per Aeneam Syluium.

Quod à te mihi ignobilitate illius obijcitur, minus id à me peccatum fuisse, si nobilem aliquem delegissem, in hoc falsam uulgi opinionem sequutus es: nec uides te non Guisgardum, sed fortunā accusare, quae frequenter indignos ad alta leuat, dignosq; humi deprimit, ac pessundat. (Fortunae lusus.) Verum ut omittamus hoc, & principia rerum contemplemur, certum est nos omnes homines, ab uno homine originē habuisse: uirtus sola aequaliter nos natos (Vna origo est omniū hominū.) distinguit, & quorum opera extollit, eos nobiles & claros reddit: & quamuis uulgi opinio ignara quaedam & indocta aliter sentiat, ueritas tamē suo dimoueri loco non potest. (Sola uirtus homines distinguit.) Itaq; is uerè est nobilis existimandus, cuius opera uirtuosa conspiciūtur: & qui aliter appellant, non illi detrahunt quē nō appellāt, sed seipsos ignorantiae, stultitiaeq; condemnant. Intueare igitur Cancrede nobiles tuos, uitamq; unicuiusq; & mores examina, aliaq; ex parte Guisgardi mores, uitamq; recense: certè si iudicare uolueris, nō dubito, quin eum nobilissimum fatearis: contra uero, nobiles istos tuos, longe abesse à nobilitate. (Verè nobilis, cuius opera uirtuosa.) (Egregiè dictum.) Equidem de Guisgardi uirtute ac praestantia, nullius magis quàm tuis assensibus credidi: quis unquàm usque adeo laudatus est à te, ut ille, in cunctis operibus quae ad exercitationem pertinent uirtutis? Nec sanè immerito: nam nisi me meus fallat genius, nulla laus illi tributa est, quàm non mirificētius etiam, quàm à te dictum est, adimpleret. Dices ergo, me mihi ignobilem hominem delegisse: certè falsum dices: atqui si inopē dicis, concedo equidem id cum dedecore tuo, qui uirum praestantem, familiarē tuum nullis afficere praemijs studuisti: ueruntamen inopia generositatem non tollit, quanquàm opera impediat. Multi de nisq; reges principesq; fuere: nati sunt ab initio tenues atque inopes: multi etiam nunc inopes, atq; proprijs manibus opus facientes, uel pastoritiam exercētes, cum tamen & ipsi & sui diuitijs abundarunt. (Varij fortunę euentus.)

Seneca in Hercule furente.

Non uetera patriae iura possideo domus
Ignauus heres, nobiles non sunt mihi
Aui, nec altis inclytum titulis genus:
Sed clara uirtus. Virtus.
Qui genus iactat suum, aliena laudat.

Sola uirtus nobilitat: ex Stroza patre, Eroticōn li. 1.

Sed licet auratos tibi purpura uestiat artus,
Sit benè compositis littera picta notis:
Et quamuis cultu possis non uilis haberi,
Haud tamen id satis est, ni meliora feras.
Non ebore & gemmis, non auro uera paratur Virtus sola nobilitat.
Nobilitas, aliquid maius habere decet.
Nam uirtutis opes tantum ornamenta putantur,
Quas fortuna sua, datq; rapitq; manu.
Haec igitur nequeunt generosum reddere quenquàm,
Causam in se uirtus nobilitatis habet.

Amantius, ad Raimundum Fuggerum.

Nobilis est solus, uirtute insignis & arte,
Virtus nobilibus clarior una uiris.

In iactabundos nobiles, Codrus Vrceolus in epigrammatibus.

Sis licet ingenuus, clarisq; parentibus ortus,
Esse tamen uel sic bestia magna potes.
Adde decus patriæ, & claros tibi sume propinquos,
Esse tamen uel sic bestia magna potes.
Sint tibi diuitiæ, sit larga & munda suppellex:
Esse tamen uel sic bestia magna potes.
Denique quicquid eris, nisi sit prudentia tecum,
Magna quidem dico, bestia semper eris.

Contra nobiles sine uirtute.

Sint tibi Gallorum rex & regina parentes,
Codrus Vrceolus Bononiensis. *Et maneat uirtus pectore nulla tuo:*
Non pluris faciam te, quàm tibi rustica mater
Si sit, & ignotus rusticus ipse pater.

Nobiles illi tantum sunt, qui secundum uirtutem uiuunt, quamuis non claris nec bonis moribus præditis parentibus orti sint.

Euripides in Dictye.

Εἰς δ' εὐγένειαν ὀλίγ' ἔχω φράσαι καλῶς·
ὁ μὲν γὰρ ἐσθλὸς εὐγενὴς, ἔμοιγ' ἀνήρ
ὁ δ' οὐ δίκαιος κ' ἂν ἀμείνονος πατρὸς
Ζηνὸς πεφύκῃ, δυσγενὴς ἐμοὶ δοκεῖ, Id est:

De nobilitate parum laudis prædicare possum, bonus enim uir mihi nobilis uidetur: qui uerò non iustus est, licet à patre meliore, quàm Iupiter genus deducat, ignobilis mihi censetur.

Idem in Alexand.

Sic perflua est oratio, nobilitatem
Si mortalem laudauerimus:
Olim enim cum primum nati sumus,
Et mater tellus homines formauit,
Omnibus consimilem largita est faciem:
Peculiare nihil habemus, sed una generis eademque
origo nobiles ac ignobiles produxit.
Tempus autem legibus arbitrarijs nobilitatem efficit
magis gloriosam:
Sed in prudentia nobilitas sita est, ac intellectus
Non à diuitijs, sed diuinitus datur.

Idem in Electra.

Non tandem sapietis uos, qui uanis opinionibus
Pleni erratis, ex conuersatione autem homines
Iudicabitis, & ex moribus nobiles:
Tales enim feliciter inhabitant ciuitates
Ac domos, carnes uerò hominum inanes
Simulachra fori sunt: neque enim has tam
Forte brachium magis expectat, quàm imbecillum:
Nam in animo situm est illud, & alacritate.

Astydamas Tragicus Atheniensis.

Γένους δ' ἔπαινος δὴν ἀσφαλέστατος,
Καθ' ἄνδρ' ἐπαινεῖν ὅστις ἂν δίκαιος ᾖ
Τρόπους τ' ἄριστος τοῦτον εὐγενῆ καλεῖν
Ἐνεκατον δὴν εὑρεῖν ἄνδρ' ἕνα
Καὶ τοῦτον οἱ ζητοῦντες εἰσὶ μύριοι, Id est:

Tutissima generis laus est,
Virum collaudare, qui iustus fuerit,
Et moribus optimis, ac eundem uocare nobilem:
Sed huiusmodi uel unum inuenire difficile est,
Et inquirentes ipsum, infiniti sunt.

Euripides in Alexand.

οὐκ ἔστιν ἐν κακοῖσιν εὐγένεια, παρ' ἀγαθοῖσι δ' ἀνδρῶν, id est:

Nulla nobilitas inter malos est, sed inter bonos tantum uiros.

Epicharmus Siculus.

Perdet me gen' si nomines, si me amas mater ad singula gen' tuum. Quibus natura nullum adfuerit bonum proprium, illi confugiunt ad monumenta, & genus suum, ac auos enumerant, quot habuerint: at ne unum quidem uideas aut nominaueris, cui nō sint aui: aliter enim quomodo nati essent? Quod si tamen iudicare id nequeūt propter aliquam loci mutationem, aut amicorum penuriam: quid propter hoc ignobiliores habendi sunt illis, qui auos suos numerant? Quisquis suapte natura procliuis ad bona fuerit, nobilis est, quamuis matre genitus Æthiope: ex Scythia putas damnū fieri? Anacharsis autem an non Scytha fuit?

Euripides in Ino.

Parcamus uiris nobilibus, parcamus:
Malos autem, ut merentur, respuamus:
Haud equidem scio qua ratione consideranda sit
Nobilitas: fortes enim,
Et iustos, quamuis è seruis natos,
Nobiliores esse dico, quàm inani gloria tumidos.

Sophocles in Tereo.

In hominum genere una produxit ex patre & matre lux nos omnes, neque præstantior est alius alio natus, sed sequitur alios sors infortunij, alios nostrum opes, & felicitas: sunt, qui necessariò seruitutis iugo premantur.

Antigonus rex Bionem philosophū de ignobilitate criminatum, interrogauit: quis & cuius es? ubi tua ciuitas est? ubi sunt parentes? Cui Bion respondit: atqui ò rex bene facis, cū indiges sagittarijs,

rijs,quod non interrogando genus, sed scopũ proponendo, optimos illorũ tibi deligis:sic igitur amicos etiã explorandos,nõ unde nati,sed qui et quales sint.

Sostratus tibicẽ, cui cũ parentũ obscuritas à quodam obijceretur:atqui,dixit, propter hoc ipsum admirationi esse magis debebam,quoniam genus à me incipit.

Iphicrates tanquam ignobilis uituperatus:ego,dixit,genus meum inchoabo.

Nobilitas uera uirtute paratur. Platina de uera nobilitate.

Meo iudicio eos nobiles appellandos censeo,quos & genus antiquum & diuitiæ benè partę,à maioribusq; relictæ cõmendant.

Nobilitas ex uirtute oritur.

Nobilitas(ut Stoicis placet)est splendor quidam, non aliunde ueniens,quã ex ipsa uirtute, qua bonum à malo, dignum ab indigno secludimus.

Et paulo post.

Si animi nostri bonis artibus & disciplinis imbuti, seruare iustitiam, pietatem,constantiam, prudentiam,rebus in omnibus didicerint,quonam pacto fieri potest, ut is nobilis censeatur, qui sine doctrina & eruditione intemperantiæ se,iniustitiæ, impietati, & nequitiæ addixerit: imo uero hunc non modo ignobilem, uerumetiam scurram, & nebulonem improbũ appellabimus: id quod sentire & Cicero uidetur,scribens enim ad M. fratrem, de petitione consulatus, cum Antonij & Catilinæ mentio fieret: Nequaquam sunt, inquit, ij tam genere insignes,quàm uitijs nobiles.Nobilitatis enim propriũ est, recta sequi,gaudere officio,cupiditatib.imperare,auaritiam cohercere: Hoc qui facit, etiã si ex infima sorte hominum natus fuerit,is merito suo nobilis haberi & dici potest, neq; est cur parentem rerum omnium naturam (ut quidam improbi faciunt) reprehendamus, quòd hos nobiles, illos uero ignobiles faciat, æquale siquidem omnibus temperamentum præstat, non genus, non potentiam, nõ opes inspiciens: eadem enim, quo ad animum pertinet, nascendi ratio in priuatorum hominum filijs est,quæ in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domibus,illi in centonibus & casulis plerunq; nascantur. Virtutes certè & uitia faciunt, ut alter altero nobilior sit.

Nobilitatio,proprium.

Seneca ex Stoicorum secta philosophus insignis,ad Lucilium scribens, nõ fuit, inquit, Socrates patricius, non eques Romanus, quem tamen philosophia non accepit, sed nobilem reddidit. hunc item,quo nemo mortalium doctior,aut sapientior, Apollinis oraculo iudicatus est,mater obstetrix,et pater mar morarius in lucem ædidit, ut esset qui sua doctrina multos ad nobilitatem traduceret.

Iactare maiorum res gestas,atria imaginibus distincta, porticus signis ac tabulis ornatas, superbas ædes,plus certè admirationis in se habet, quàm nobilitatis:neq; hæc nobis adiumento esse possunt,si illorum uirtutes omittamus,quorum imagines uerborum magnificentia collaudamus, imo uero si rectè intueri uolumus, illa uirtus huic ignauiæ dedecori ac turpitudini est. Talem enim nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus,qui omnia contemnebat, maliciæ dixit & ignauiæ uelamen esse.

Necesse est, ut aut nusquam nobilitas sit,aut illi uerè nobiles sint,qui ingenio, doctrina,industria,magnitudine animi, prudentia in omni uita excellunt. Oriri autem nobilitatem ex uirtute,hac ratione facillimè deprehendi potest, quod ij, qui ex claris maioribus orti, ob uitia degenerarunt, degeneres & inglorij sunt habiti:ut superioris Attricani filius,qui bello Asiatico ab Anthiocho turpiter captus uitam precario,præter Romanorum morem,ab hoste impetrauit. Filius Q.Fabij Allobrogi à patre degenerans, adeo libidinosè & intemperanter uixit, ut exhæredatum eum à Q.Pompeio prętore nemo ægrè tulerit: parentis enim amplitudo turpitudini filij nil profuit. Quis est autẽ rerum humanarum adeo imperitus, qui hos censeat nobiles appellandos? quorum uita quo turpior fuit, eo citius suorum nobilitatem extinxit. Solent illi quidem maiorum suorum res gestas commemorare,sed uerum est,quod ait Naso poëta.

Et genus & proauos & quæ non fecimus ipsi
Vix ea nostra puto.

Nobilitas uera. Erasmus lib. quinto Apophteg.

Harmodio prisci illius Harmodij abnepoti generis probrum per conuitium obijcienti: meum, inquit, genus à me habet originem, tuum uero in te desijt.

Lib. 7. in Antisthene.

Antisthenes τοὺς αὐτοὺς εὐγενεῖς τοὺς καὶ ἐναρέτους Qui uirtute præditi sunt, eosdem & nobiles esse, habent enim id, unde uera nascitur nobilitas. Aduersus eos, qui maiorum suorum imaginibus, aut diuitijs metiuntur nobilitatem.

Nobilitas uirtute parta.

Cicero ob suum cognomen dicterijs uexatus, & ab amicis admonitus ut aliquod sibi cognomen asciseeret, respondit, se Ciceronis nomẽ illustrius effecturũ, quàm esset Catonũ, Catulorum, aut Scaurorum: nam hæ familiæ cũ primis illustres erant apud Romanos, cũ Tullius esset nouus homo. Cognomen enim ideo patebat Catullis, quòd à cicere uilissimo scilicet legumine dictum uideretur, quasi uero non Fabij à fabis, & Lentuli à lento cognomen habuisse uiderentur. Parum illustris est, qui præter imanes & cognomen nihil habet nobilitatis: pulcherrimum autem nobilitatis genus est, quam sibi quisq; proprijs uirtutibus conciliat: nec fefellit. M. Tul. Ciceronis enim nomen hodie decantatius est, quàm treceti Catulli, aut Scauri, cũ suis stemmatis, statuis, ac imaginibus. Eras. lib. 4. Apopophtegmatum.

Idem lib. 5. Apopheg.

Themistocles, Seriphio cuidam obijcienti, quod non ex sese, sed ob urbis nobilitatem celebris esset: uera, inquit, prædicas, neq; enim ego si Seriphius essem, clarus essem, neq; tu si Atheniensis: non inficiatus est, urbis celebritatem nonnihil facere ad illustre nomen, sed illum esse tam ignauum, ut etiam si natus esset Athenis, nihilominus fuisset obscurus futurus.

Menander in hypolymæo.

Hoc solum obscurat ignobilitatem, et morum malitia, omnia deniq; mala quæ quis habuerit, multarum rerum possessio.

Euripides in Archelao.

ἰσχύν᾽ μέγα πλοῦτος, λαβὼν τι τοῦτον εὐγενὴς ἀνήρ. id est: Ingens autem uis est diuitiarum, quas qui nactus est, nobilis statim euadit.

Idem in Eolo.

Nobilitatis mentionẽ, amabo, ne mihi feceris: hoc in pecunijs situm est, ne gloriare pater, uertuntur hæc in orbem, hic habet, alter indiget, rebusq; ipsis communiter utimur: cui autem domi diutissime fortuna conuersatur, is fœlix est.

Idem in Erechthæo.

Da operam opibus, nam illæ nobilitatem donant,
Et nuptijs primarijs potiri in caussa sunt:
In paupertate uero obscuritas inest.
Vtcunq; sapias ignominia uitæ.

Græce sic sonat.

ἔχειν δὲ πειρῶ, τοῦτο γὰρ καὶ τ᾽ εὐγενὲς
Καὶ τοὺς γάμους δίδωσι τοὺς πρώτους ἔχειν,
Ἐν τῷ πένεσθαι τ᾽ ἔστιν ἥ τ᾽ ἀδοξία
Κἂν ᾖ σοφός τις ἥ τ᾽ ἀτιμία βίου.

Idem in Alcmena.

Sed nihil est nobilitas comparata diuitijs, nam uel pessimus propter diuitias inter primos recensetur.

ἀλλ᾽ οὐδὲν ἡ εὐγένεια τὰ χρήματα:
τὸν γὰρ κάκιστον πλοῦτος εἰς πρώτους ἄγει

Nobilitas in bonitate morum consistit.
Phalaris in epistola ad Ariochum.

De nobilitate non minus quàm de alijs bonis gloriari, non indignum est, ego autem præter uirtutem, nullam agnosco nobilitatem, reliqua uero cuncta fortunam æstimo: nam humili genere natus ut bonus, ita regum & omnium hominum nobilissimus fieri potest. Cõtra, aliquis bonis parentibus ortus, malus euadere potest, ac tum seipso, tum uilissimis quibusq; ignobilior. Glorieris igitur de laudibus animæ, in obscuriori posteritate iam extincta.

Democritus.

Pecudum nobilitas in bono ualidoq; corporis habitu sita est, hominum autem in bonitate morum.

Dio-

Diogenes, interrogante quodam, qui homines nobilissimi essent, contemptores, dixit, opum, gloriæ, uoluptatis, & uitę: contrarijs autē, paupertate, obscuritate famę, labore ac morte superiores.

Socrates, Nobilitas quid esset sciscitanti: animę, respōdit, & corporis bona temperies.

Plutarchus in lib. contra nobilitatem.

Quid enim aliud nobiliatem esse putamus, quā opes antiquas, aut ueterum gloriam: quorum neutrum in nostro arbitrio est, sed alterum inconstantis fortunæ, alterum propter humanam intemperiem est. A duobus igitur alienis superbum istud nobilitatis nomen pendet, atqui diuitiæ non reddunt nascentes sibi similes. Virtutis autem à iusto animi habitu perfectæ facultas, sua ueluti nota in prolem diffusa, eā insignit: & hæc uerissima nobilitas est, similitudo secundum iusticiam.

Socrates Philosophus.

Neq; frumentū optimum iudicamus, quod in pulcherrimo agro natum ē, sed quod commodè nutrit: neq; uirum bonum & studiosum, aut amicum beneuolum, qui genere clarus, sed qui moribus egregijs fuerit.

Aristoteles de nobilitate.

Nobilitas græce εὐγένεια uocatur, τὸ aliquid laude & studio dignum significat: porro genus aliud laudabile est, aliud uile, studioq; indignum. Laude uero studioue dignam rem quamlibet, uirtutis suæ merito uocamus, itaq; genus etiam laudabile similiter nominandum est. Constat igitur εὐγένειαν, siue nobilitatem generis, uirtutem esse,

Idem.

Aliqui nobiles esse putant, qui ex bonis parentibus nati sunt, ut etiam Isocrates, licet pater statuarius & mater obstetrix fuisset. Et propter Aristidis uirtutē, etiam filium eius generosum dicunt.

Ignobilitas δυσγένεια.
Euripides in Antigone.

τὸ μωρὸν αὐτὸ τοῦ πατρὸς νόσημ᾽ ἔνι:
φιλεῖ γὰρ οὕτως ἐκ κακῶν εἶναι κακούς. id est,
Stultitia, hæreditarius morbus à patre est:
Sic enim solent mali, generare malos.

Idem in Alcmeone.

Ὦ παῖ Κρέοντος, ὡς ἀληθὲς ἦν ἄρα:
ἐσθλῶν ἀπ᾽ ἀνδρῶν ἐσθλὰ γίγνεσθαι τέκνα,,
Κακῶν δ᾽ ὅμοια τῇ φύσει τοῦ πατρός id est.
O fili Creontis, quàm uerum est hoc dictum:
Ex bonis uiris liberos gigni bonos,
Ex malis autem, patris naturæ similes.

Idem.

Fieri non potest, liberos ita à quoq; institui,
Vt improbis parentibus sati, non fiant mali:
Vbi enim fundamentum generis iactum non fuerit
Rectè, necesse est prolem infœlicem fieri.

Item in Dictye.

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει:
οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός, id est: Ex malo patre raro bonus filius nascitur.
Dij boni, quàm uera est uetus hæc sententia:
Ex malo patre, probum filium nasci non posse.

Idem in Phœnice.

Ingens profectò naturæ ius est: malum enim
Nullus benè educando bonum reddiderit.

Epicharinus poëta.

Tantùm non suffocor, cum nobilitatem aliquis homo nihili & malus nominat, qui moribus ignobilis est: Quid enim commercij speculo cum cæco?

Ecdorus.

Μορφὰς ἀτερπεῖς ὄψεσι κεκτημένος
παραμφερεῖς ταύταισι τοὺς τρόπους ἔχεις: Sunt & senarij præterea nil de eo habemus,
ἐκ τοῦ κακοῦ γὰρ ἡ φύσις τίκτει κακόν
ὡς ἐξ ἐχίδνης πάλιν ἔχιδνα γίγνεται. id est.
Faciem aspectu deformem poßidens,
Mores etiam eiusmodi habes.
Ex malo enim, natura malum producit,
Quemadmodum ex uipera, rursum uipera nascitur.

Euripides in Bellerophonte.

Vulnus infligi non potest, si quis feriat
Iuncis palustribus, nec ex matre mala
Filij nascuntur, qui fortiter hastam tractent.
οὐδ᾽ ἂν ἐκ μητρὸς κακῆς ἐσθλοὶ γένοιντο παῖδες.

Raro bonus filius ex malo patre nascitur.
Mali corui malum ouum.

Euripides in Hyppolito Coronato.

Seruilis euadit etiam magnanimus,
Qui conscius fuerit parentum malis:
Vnicè uerò certare cum uita aiunt,
A morte duraturam gloriam conciliare,
Cum animus adfuerit iustus ac bonus.
Cete[...]m improbos homines tempus redarguit,
[...]n ueluti
Speculum illis proponit, ut sibi uirgo puella solet,
ὅταν παρῇ κακοὺς δὲ θνητῶν ἐξέφην᾽

Σωκράτης ὀνειδιζόμενος γὰρ δυσγένειαν ὑπό τινος εὐγενοῦς μοχθηροῦ δὲ, ἐμοὶ μὲν, τὸ γένος ὄνειδος ἔφη, σὺ δὲ τῷ γένει, id est:
Quum nobilis quidam, ſed improbus, ignobilitatem obijceret Socrati, mihi dixit, genus dedecori eſt, tu uero generi.

Euripides in Peleo.

οὐκ ἔστιν ἀνθρώποισι ταὐτὸ σκότος,
οὐ δῶμα γαίας κλειστὸν ἔνθα τὴν φύσιν
ὁ δυσγενὴς κρύψας ἂν εἴη σοφός. id eſt.
Nuſquam cauta ſunt apud homines tenebræ,
Nec ullum tale Hypogeum, ubi ſuum ingenium
Homo ignobilis abſcondens, ſapiens fieri poſſet.

Prouerbium.

Ne patris quidem nomen dicere poſſit. Quadrat in uehementer obſcuros, & ſpurios, incertoq; patre natos: cuius generis eſt et illud iuuenalis,
Quorum nemo queat patriam monſtrare parentis.

Terræ filius.

De homine obſcuro ignotoq; genere dicitur, propterea quod terra ſit omnium communis parens.

Item.

Matris ut capra dicitur τῆς μητρὸς ὡς αἲξ καλεῖται. In ſpurios dictum, quorum pater incertus eſt, eaq; gratia à matre nominatur. Ductum ab hædis, qui in caprilibus à matre dignoſcuntur, nam à patribus haudquaquam poſſis. Manet etiam hodie uulgi locus, quo dicunt ſapientem eſſe filium, qui patrem ſuum norit.

Obſcuro ac ignobili loco natorum ad ſummos honores euectorum exempla quædam.

Baptiſta Fulgoſus lib. 3. cap. 4. de ijs, qui humili fortuna orti, clarum ſibi nomen uendicarunt.

Virtus, cui ut inuidia, ita etiam plerumq; fama comes eſſe ſolet, ut ſe nullis contineri uinculis oſtendat, non ſemper nobilitatem, aut opes ſequitur, ſed uelu ti toti humanæ amica naturæ, eam quærentes amplectitur, perſæpeq; ad eos profecta, qui humili loco orti ſunt, claros facit, atq; in ora hominum euehit, ſpemq; minimè ingratã facit: Eſſe omnibus integrum, & dum fruuntur uita, & poſtea quam mori contingit, famam laudemq;, ut infamiam quoq; ac dedecus, prout ratio uitæ fuerit, comparare.

Vergilio pater fuit figulus, uel ut alij uolunt, operarius.

Q. Horatio Flacco Lyrico, Statio uero poetæ, patres fuere libertini.

Aeſchinis oratoris clariſſimi pater Athenis lucanicas uendidit publicè.

Tyrtamus qui ob diuinam eloquentiam Theophraſtus cognominatus eſt, ſartorem habuit patrem.

Menedemo Athenienſi philoſopho pater fuit, qui mechanicum opus conſuendis tentorijs conficiebat.

Alphenus Varro Cremonẽſis clariſſimus iureconſultus adoleſcens tonſtrinam exercuit, deinde ſub Sulpitio paruo tempore ad tantam ciuilis diſciplinæ ſcientiam peruenit, ut Romæ conſul factus fuerit, & mortuus de publico ſepulturæ honorem conſequutus ſit.

Pythagoras philoſophus, natus eſt ex Menexarcho ſculptore annulario.

Hyphicrates Artaxerxis regis Perſarum Ægypto bellum illaturi Dux electus eſt, habuit patrem ſutorem.

Eumenes Cardianus inter Alexandri magni ſucceſſores numeratus, in Peloponeſo natus adeò inope abiectoq; patre, ut ſe, familiamq; uecturis, ac curru aleret.

Viriatus Luſitanus, qui 14. annos integros cum Romanis bellum geſſit, exercitibus, ducibuſq; eorũ uictis atq; etiam captis, habuit patrem paſtorem, atq; ipſe etiam paſtoritiam exercuit.

Agathoclis fortuna uilis primo fuit, habuit patrem figulum, poſtea cum factus eſſet rex Syracuſarum, illum tamen paternæ obſcuritatis non puduit: nam in cõuiuijs inter aurea uaſa, fictilia quoque adhibebat, ut eodem tempore & paternæ obſcuritatis, & magnitudinis, in quam ipſe euaſerat, ſpecies repræſentaretur.

Dauid ex paſtore Iudææ Rex factus eſt.

Publius Helinus pertinax imperator libertino patre atque eodem mercatore natus eſt,

Orbi

Orbi terrarum toti perspecta fuit insignis Aureliani uirtus ac fama,& tamē eius patria propter ignobilitatem adhuc in occulto manet, quidā in Sirinno, nōnulli in Mesia, alij in Dacia ortum esse dicunt:& quemadmodum de patria eius discordes sunt scriptores, ita omnes eius maiorumq; humilitatem adfirmant.

C. Aurelius Valerius Diocletianus imperator patre notario, uel (ut alij putant) liberto ortum suum traxit.

Maximus Pupienus imperator ferrarij fabri, uel qui plaustra conficiebat, filius fuisse perhibetur.

M. Iulius Licinianus imperator in Dacia, progenitus patre admodum inope agricola, immo et is aliquo tempore patrem in aratione, cultuq; agrorum adiuuit.

Bonosius in Britannia natus est, patre magistro ludi literarij.

Mahumetes sceleratę legis auctor, in Arabia natus, camelos uectigales egit, deinde arte atq; perfidia in eam magnitudinem conscendit, ut rex creatus, etiam propheta putaretur, mortuus quoq; in eam existimationem uenit, ut dimidiū terrarum orbem, ac multò plus in sceleratam disciplinam traxerit.

Læmusius Longobardorum rex tertius, à matre quæstum faciente ortus est.

Primislaus tertius Boemorum rex, ex rustico patre natus, qui cum ipse araret, à Boëmis, ut Romæ Cincinato accidit, ad ducatum uocatus est.

Amphorlanus Persarum rex, longè potentissimus, Scytha pater pastore genitus.

Abdelmonius Aphricæ, seu ut nunc dicitur, Barbariæ rex, patrem habuit figulum.

Sfortia Mediolani Dux, habuit patrē inopem caconidæ tenuis uici siti, inter Fauentiam Rauennamq; urbes, accolam, seu agrorum cultorem.

Nicolao Picinino Perusino militari Duci celeberrimo pater fuit lanius.

Franciscus Germaniola Genuæ Dux porcos pauit.

Ioannis 22. pontificis maximi, qui Ludouico Bauaro imperatori tanto opere restitit, pater cerdonica arte uictum conquisiuit.

Nicolai 5. Papæ mater oua pullosq; uendidit.

Sixti quarti Papæ pater nauticam artem exercuit. Hic Franciscus Ruuerus minorum fratrum ordinem professus, ciuis Sauonensis, ille Thomas Sargionensis ante dictus.

Iohannes Campanum patrem habuit pastorem.

OBEDIENTIA.

OBEDIENTIA à iustitia trahit originem. Est enim obedientia, habitus parendi præceptis omnibus, quæ à ratione proficiscuntur. Vel, est habitus parēdi præceptis omnibus atq; imperijs, quibus lege, iureq; parere teneamur, & ut pareamus recta dictet ratio. Partes illius sunt, pietas, cultus, obseruantia, reuerentia, submissio. Contraria: impietas, contemptus, contumacia, irrisio, statio. Versatur illa in factione præceptorum, quorum quædam sunt naturalia, aut humana, ut leges ipsæ, quædam diuina, ut, adorare Deum, parentibus obsequi, & obtemperare. De laude obedientiæ, quæ cum obedientia cōiungenda, quæ etiam uitanda, porro quòd obedientia nō debeat à metu uel utilitate proficisci: item an ubiq; parentibus obediēdum sit, &c. uide Iouinianum Pōtanum in libris de obediētia, qui hęc elegātissimè scripsit.

Peryctione Pythagorica ex libro de muliebri harmonia.

Mali quicq; parentibus nec dicto, nec facto exhibere oportet, sed obedire, cuiuscunq; cōditionis fuerint, itē in quacūq; corporis, animi, rerumq; externarum fortuna, in pace, in bello, sanitate, morbo, diuitijs, paupertate, gloria, infamia siue priuatis, siue in magistratu constitutis, parentibus adesse ipsis oportet, nec unquā deserendi sunt, obediendūq; tan-

tum non etiam insanis: hæc enim sapienter & rectè fieri à pijs hominibus existimantur. Contemptus autem parentum peccati genus eiusmodi est, quod in uiuis, simul atque defunctis diuinitus damnatur, ab hominibus odio habetur, & sub terra in loco impiorū unà cū reliquis improbis perpetuò punit à iustitia & infernalibus dijs, qui his rebus inspiciendis destinati sunt. Honestissima enim est immo diuina parentum facies, & aspectus, cultusque eorum tanti fieri debet, quanti nec solis fit, neque omnium syderum, quæ gratissimas cœli choreas constituunt, aut si qua alia res istis maior à quoque existimatur. Deos equidem arbitror, si cōtemni parentes uiderint, haudquaque ita esse toleraturos. Quamobrem & uiuos & mortuos colere par est, nec unquam eis contradicere: uerum si quid ignorent, morbi aut animi deceptionis uitio, consolari atque docere oportet, odisse nequaquam, maius enim inter homines admitti peccatum nequit, quàm erga parentes impietas.

Musonius, an per omnia parentibus obsequendum sit.

Iuuenis quidam, quem pater philosophandi cupidum prohibebat, Musonium interrogauit his ferè uerbis, an ô Musoni, per omnia obsequendum parentibus, an in aliquib. rebus id non faciendum est? cui ille respondit, parere quidem unumquemque suis parentibus decorum uidetur, et à me commendatur: sed quid nam sit parere uideamus, aut primum potius, quid sit immorigerum esse, & quis inobediens, dispiciamus: postea uero melius uidebimus, quid sit obedire. Age, si pater, qui medicus non est, neque salubrium & contrariorum peritus, filium ægrotantem aliquid facere iusserit, ceu conducibile, quod tamen noxium sit & inutile, acipsum ægrum huiusmodi esse non lateat, dicetur'ne filius non obtemperare ac inobediens esse, nisi iussa fecerit? non equidem uidetur. Item, si ipse pater aliquo morbo laborans uinum aut cibum intempestiuè petierit, ut quibus assumptis ægritudinem auxerit, filius autē id sciens, non non exhibuerit, patri ne immoriger ille est? nemo hoc dixerit: & multo minus illum quis inobedientem appellauerit, qui patrē auarum habens, ab eo furari, aut deposito fraudare quempiam, iussus eius non exequitur imperata: an non putas esse aliquos patres, qui filijs suis talia imperarent? ego certè noui quendam adeo sceleratum, ut filij (quem formosum habebat) pulchritudinem uendere ausus fuerit, quod si hic adolescens à patre uenditus, & missus ad turpe facinus, contradixerit neque iuerit, an potius inobedientem eum, aut castum & sobrium esse dicemus? Sed forte huiusmodi ne interrogari quidem meretur: nam contumacem esse & non parere, conuitiū & opprobrium est: non facere autem ea, quæ non facienda sunt, laudem meretur, non dedecus. Itaque siue patris, siue magistratus, siue domini præceptis, mala, iniusta, uel turpia imperantis, non obsequēs quis fuerit, nequaquam inobediens est, uti etiam neque iniuste neque perperam facit: uerum ille duntaxat immoriger est, qui bona, honesta, utiliterque imperata negligit, & non obtemperat: talis igitur est inobediens: moriger autem ille contrarius & contrario modo est affectus, is autem hoc nomine appellādus erit, qui obtemperat, & ultro obsequitur rectè monenti. Quamobrem & parentibus suis tum demum quis obedit, cum sponte facit, quæ ipsi rectè iusserunt. Ego sanè illum, qui, quæ decent & conducunt, fecerit, quamuis sine iussu parentum, morigerum parentibus esse dixerim. quod autem iure ita sentiam, hinc colligere potes: Qui facit, quæ pater uult, patrisque uoluntatem sequitur, patri obedit: Faciens autem quæ oportet, & potiora factu sunt, uoluntati patris obsequitur: quonam modo? quiā parētes oēs liberis suis procul dubio bene uolūt, beneuoli aūt cū sint, ea ab ipsis uolūt, quę decora profuturaque sunt, Quisquis igitur agit conuenientia & utilia, ea, quæ parentes uolunt, agit, honestum & utile: tanquam si tale fuerit, statim is, à quo agitur, parentibus obediat. Quocirca ne time adolescens, ne patri fias immoriger, si uel indecorum quid præcipiente ipso non facias, uel prohibente honesta, facere pergas: nam pater in istorum neutro prætextus peccandi

candi tibi esse debet, non enim cogeris mala imperata exequi.

Xenophon lib. 8. Pædologia Cyri proœmium.

Cogitate enim & quæ urbis hostilis capta sit à nolentibus, & quæ amica ab ijs, qui parere uelint, seruata sit, quę etiā obedientiam: nisi præstantium sit acies uictoriam consequuta. Quo autem pacto magis homines uincantur in pugna, quàm ubi cœperint, priuatim quisq; de sua salute consultare? Quod deniq; aliud bonum præstetur ab ijs, qui melioribus nō parent? Quę urbes legitimè habitentur, uel quæ domus seruentur, uel quo pacto naues, quò opus est, perueniant? Nos uerò quæ hoc tempore habemus bona, ob quam rem magis adepti sumus, q̄ ob præstitam obedientiam principi?

Obedientiæ usus & necessitas in Politia.

Statim post. Si igitur principi obedire, maximum apparet esse bonum ad bona adipiscenda: quod etiam idē hoc ad seruandum, quæ oportet, maximum est bonum.

Eusebius.

Homines inobedientes sunt illis, qui cum iniustè uiuant, alijs pręesse uolunt: Obedientiam autem facilem ad ea quæ princeps uel ipse, uel per alium præcipit, apud subditos efficiet quisuis, qui quæ ipsum facere oportet, diligenter exequitur, & eorum, quæ agere conuenit, subditis sese exemplum præbet.

Herodotus lib. 7. Histor.

ἴσον ἐκεῖνο ὦ βασιλεῦ παρ' ἐμοὶ κέκριται φρονέειν τε εὖ καὶ τῷ λέγοντι χρηστὰ ἐθέλειν πείθεσθαι. Id est. Idem ô rex meo quidem iudicio esse uidetur, uel ingenio sapere suo, uel rectè dicenti obtemperare.

Hesiodus in operibus.

ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πείθη-
αι. id est. Bonus autem & ille est, qui rectè dicenti paret.

Aristonymus in Tomarijs.

ἐν μὲν τῷ πλεῖν πείθεσθαι δεῖ τῷ κυβερνήτῃ, ἐν τῷ ζῆν λογίζεσθαι δυναμένῳ βέλτιον. id ē.

Nauigando gubernatori asculta ndū: uiuendo illi, qui plus ratione ualet.

Obedientiæ studium augendum esse semper.

Videndum quoq;, ut crescat cum ætate simul, & augeatur obedientia: nā ut sit inobedientia semper detestabilis, detestabilior tamen semper est in iuuene, q̄ adolescente, & in hoc, q̄ in puero, in quo propter ætatem non datur tantū loci contumaciæ, & peccatum ipsum facilius promeretur ueniam. Pontanus de obedientia, ubi & exactè eam quæstionem explicat, scilicet facienda ne sint omnia, quæ parentes iubeant.

Obedientia debetur solis principibus secularibus.

Roma. 13. Lucæ 20. Matthæi 22. Prima Petri 2. Exodi 22. Principi populi tui non maledices. Acto. 23. Numeri 16. Non obedientes passim puniti sunt, ut ab exemplis uidere licet in Dathan, & Abyron.

Mathæi 17. Liberi sunt filij, sed ne simus offendiculo, profectus ad mare mitte hamum. &c. & 20. Principatus gentiū non, sed Apostolorū prohibetur. Matt. 23. Malis obediendum esse præcipitur, si super cathedrā Moysi sederint, & rectè docuerint, quę dicunt, facite 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, cæsari: & quæ Dei, Deo: Luce 2. Maria & Ioseph paruerunt edicto Imperatoris, ut irent in ciuitatem suam Bethleem.

Ioannis 14. Non haberes potestatem, nisi tibi datus esset desuper.

Romano. 13. Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit.

Prima Timothæi 2. Adhortor, fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarū actiones pro hominibus, pro regibus, & omnibus in eminētijs constitutis, ut placidam & quietam uitam degamus, cū omni pietate ac honestate.

Ad Titum tertio.

Hortare ut poteſtatibus ſubditi ſint, ut pareant magiſtratibus, ut ad omne opus bonũ ſint parati, ne de quoq; maledicant, ne ſint pugnaces, ſed humani, exhibentes ſe manſuetos erga omnes homines.

Prima Petri 2. cap.

Subditi eſtote cuiuis creaturæ propter dominũ, ſiue regi tanquàm præcellẽti, ſiue præſidibus, ut qui per eum mittantur, ad uindictam quidem nocentiũ, laudem uerò rectè agentium: quoniam ſic eſt uoluntas Dei. Item: tanq; liberi, & tamen nõ tanq; uelamen habentes malitiæ libertatem, ſed tanq; ſerui Dei. Itẽ Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorate.

OCIVM.

Laboris fuga. Segnicies. Torpor. Pigrities. Socordia. Inertia. Deſidia. Ignauia. Acidia.

Demoſthenes in Olynthiaca prima.

QVis tandem adeò ſtupidus eſt, per deos, qui non uideat bellum illinc huc aduenturum, ſi negligentes fuerint? Quod ſi fiat, timeo uiri Athenienſes, ne ſimiliter ut illi, qui pro magnis uſuris facilè mutuam pecuniam accipiunt, poſtquàm breue tempus abundarunt, poſtea ipſam quoq; ſortem amittunt: ita nos etiam ſi diu fuerimus ſocordes, & omnia uoluptatis gratia fecerim⁹, multa tandem & difficilia præter uoluntatẽ noſtram facere cogamur, & de ipſa regione noſtra periclitemur.

Ocio corpus corrumpimus.

Lucani, ut aliorum criminum, ſic etiã luxuriæ & ocij cauſſas a[g]unt. Quod ſi quis homini luxurioſo mutuaſſe aliquid conuincatur, priuatur mutuo dato. Huc ſenatus conſultum Macedonianum adhibeto.

Athenis etiã otij cauſſæ forenſes agitantur,

Καὶ ἀθήνησι δὲ τῆς ἀργίας εἰσὶ δίκαι.

Definitio Acidiæ.

Acidia eſt tædium bene operandi, uel fatigatio animi, qua quis bonũ inchoatum faſtidit. Cicero lib. Quæſt. Tuſcul.

Vel ignauia eſt motus conſequentis laboris. Beroaldus in 5. Tuſcula. quæſtionũ. Ioannes Damaſcenus lib. 2. ſcribit, acidiam eſſe triſticiam aggrauantem mentem, ut nihil boni ei agere libeat.

Ocium rege indignum.

Cuidam percontanti, num eſſet Dionyſius Syracuſanorum rex ocioſus, abſit, inquit, ut hoc mihi unq; accidat. Senſit turpiſſimum eſſe regi uacare unq; à reipub negotijs. Vbi ſunt igitur noſtri principes, qui bonam partem diei & noctis alea, compotationibus, ac nugis alijs tranſigunt. Eraſ. lib. 5. Apophthegmatum.

Socrates è Priſcis autoribus ſelegerat uerſiculos aliquot, quos prouerbiorum uice frequenter uſurpabat. Quorũ eſt ille Heſiodius.

Ἔργον δ᾽ οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ᾽ ὄνειδος. i.
Non probrum eſt operari, aſt eſt ceſſatio probrum.

Quo dehortabatur iuuenes, non ſolum ab ocio, uerum etiam ab actionibus infrugiferis. Siquidem eos appellabat ocioſos, qui alea, compotationibus, & ſcortis ætatem abſumerent. Eraſ. lib. 3. Apophthegmatum.

Theſſalus quidam interrogatus, quinam eſſent Theſſalorum deterrimi: qui inquit, à bellicis negocijs ocium agunt, barbari neſciunt litigare. Idem lib. 6. Apophtegmatum.

Idem Eraſmus eodem lib.

Turbo Adriani cæſaris præfectus, admonitus ab eo, ut curam haberet ſuæ ualetudinis, ſibiq; daret uacationem à negocijs: reſpondit, non decere cæſaris præfectos, niſi ſtantes mori. Ignauum eſſe ſentiẽs in lecto decũbẽtẽ exſpirare.

Eodem lib.

Scipio Naſica, quibuſdã dicentibus, res romanas iam in tuto eſſe, extinctis carthaginenſibus, & Græcis in ſeruitutẽ redactis: Imo, inqt, nũc demũ ſumo in periculo ſumus, poſtq; nulli ſuperſunt, q̃s uel timeamus, uel reuereamur. Sẽſit inimicos

Egregium dictum. Scipionis.

micos per occasionem utiles esse nobis, per quos nō dicet impunè securéq; esse negligentes,

Faustus Andrelinus in Distichis.

Corrumpunt forti celsas cum pectore mentes,
Ocia plumoso desidiosa thoro.

Pictorius.

Si tibi perpetua uigil est ô cura salutis,
Ocia perpetuò deliciosa caue.
Hostis apricantem quoties uidet inferus hostem,
Semper uictrici currit ad arma manu.
Sed timet implicitum manuumúe pedumúe labore,
Aut mentis uigili sollicita studio,

Ocium turpe.

Quum Lucius Lucullus post obita militiæ munia sese uoluptatibus dederat, ac sumptuosè uiueret, Pompeiū interim reprehenderet, quod præter ætatē multis negocijs appeteret implicari: magis, inquit, præter ætatem est, senem delicijs uacare, quàm imperium gerere. Grauiter taxauit illorum sententiam, qui putant senibus nihil agendum, cum decorum sit remp. gubernantem uel stantem mori: Luxus autem & ocium in iuuenibus stulticia est, in senib' crimen. Eras. lib. 4. Apophte.

Charilaus percontanti cuidam, quā ob rem omnium Deorum statuæ apud Lacedæmonios ponerentur armatæ: nè inquit, p̄bra, quę ob ignominiā iaciunt in homines, ad Deos referamus, neuè iuuenes nisi armati Deos comprecentur: eo commento ciuium animis hanc opinionem infigere studebāt: Dijs gratam esse fortitudinem, annis ferendis debere assuescere: quo simul & minus indulgerent delitijs, & utiliores bello euaderent. sic ne religionis caussa fas esset, arma ponere, cuius obtētu ferè solet ocium & luxus in ciuitates irrepere. Eras. lib. 1. apopht. Ignauia Dijs inuisa.

Chilo Lacedæmonius dicebat adamandam esse quietem, quoties datur honestum ocium. Iuxta illud ἡσυχία καλόν. nihil enim uel tutius, uel iucundi': Nullum autem negocium periculosius, quàm bellum. Lib. 2. Apophte.

Epaminundas tempore Leustrici belli, cùm accepisset quendam strenuum uirū perijsse morbo, p̄ iocum dixisse fertur: Vnde fuit illi moriendi ocium in tantis negocijs? Frequenter autem non minima morbi pars est imaginatio, metusué morbi. Hunc languorem solet excutere negociorum ardor Eras. libro 5. Apophtegmatum.

Pictorius Poeta in Epigram.

Quo te cunctá; die nil sancti egisse uidebis,
Hunc tibi uel penitus deperijsse puta.
Ista nec in minimis ponas dispendia damnis:
Aere potest nullo uel breue tempus emi.

Contra ocium Picus Mirandula, de quo Crinitus lib. 2. de honesta disciplina. c. 12.

Nihil esse potest in uita nequius, aut scelestius, quàm tempus ipsum, rem scilicet preciosissimā, somno inertiaq; trāsigere. Qui enim desides, ignaui, & oscitantes uiuūt, nō hercule magis uiuūt, q̄ ma. stolidę pecudes & merę beluæ: neq; enī uiuūt sed spiritum trahunt, sicut pecudes solent. Quo factum est, ut Nomothetæ pœnas quidem acerrimas contra istos desides atq; ociosos statuerit, eosq; iure infames dixerint: siquidem & Solon ipse in suis legibus inertiam hanc, turpeniq; ignauiam seuerissimè culpauit: qui desidiam, inquit, sectatus est, is accusantibus esto obnoxius. Vnde illud etiam Q. Ennij non minus equidē discendum censeo, quàm dogmata & p̄cepta quædam ex philosophia intima eruta: Quod idem poeta in Tragædia Iphigenia his uersibus Contra inertiam posuit, ut Iulius Celsin' apud Frontonium Cornelium retulit. Tempus res preciosissima. Solon in ertiam legibus coercuit.

Ocio qui nescit uti, plus negocij habet,
Quanquàm cum est negocium in negocio:

Nam cui, quid agat, institutū est, nullo negotio id agit: studet ibi, mentē atq; animum delectat suum, ocioso initio animus nescit, quid uelit. Enni grauissimum dictum.

Hoc idem est enim: Neq; domi nunc nos, nec militiæ sumus.

Imus huc, hinc illuc, cum illuc uentū est, ire illinc lubet.

Ouidius lib. 1. de Ponto, ad Maximum.

Certe

Cernis ut ignauum corrumpant ocia corpus,
Vt capiant uitium ni moueantur aque.
Et mihi si quis erat dicendi carminis usus,
Deficit, estq; minor factus inerte situ.

Catullus ad Lesbiam.

Ocium Catulle tibi molestum est,
Ocio exultas, nimiumq; gestis:
Ocium reges prius & beatas
Perdidit urbes.

Ouidius lib. 1. de Remed. amoris.

Ocia si tollas periere Cupidinis arcus,
Contemptaeq; iacent, & sine luce faces.
Quàm Platanus riuis gaudet, quàm populus unda,
Et quàm limosa canna palustris humo:
Tam Venus ocia amat &c.
Quaeritur Aegisthus quare sit factus adulter:
In promptu caussa est, desidiosus erat.

Plura de his omnibus uide in loco Tranquillitas, in litera T.

DE ACIDIA B. MANTVANVS *lib. 1. De calamitate suorum temporum.*

Haec est curarum genitrix exercita nullis
Artibus, officij nullo laudabilis usu
Segnicies, inter socias nutrita Megerae:
Doctaq; languores animi, luctusq; magistra
Sola sedens, oculosq; solo defixa, malignum
Crispa supercilium, pallens impexa capillos,
Phthiriasin patiens scalpit caput unguibus uncis:
Os immunda, manus illota, cadente saliua,
Barba madet, pluit imbriferis de naribus humor
Debilis, & longo pendens in pectora dorso,
Fauce tumet, leuat angusto sub pectore uentrem,
Vtris ad exemplum, morbiq; intercutis instar:
Crus exile, genu surgens, per pinguis & amplus
Tardat iter: grauibusq; dolet iunctura Podagris:
Haec fera seruilis, sanctae fastidia uitae
Ingerit, & tardos ad clara negocia sensus
Somnifero languore premit, frigentia corda
Inuoluit gelido densae uelamine nubis:
Nil nisi terrenis haustum de fecibus unquàm
Cogitat, annales ueterum, dubiamq; futuri
Temporis ignorat sortem, non ulla latentes
Cernere naturas rerum causasq; tueri
Cura subit: subiecta oculis uix aspicit, aegrè
Palpebras leuat haerentes, humore tenaci
Lumen habet, surdent aures, uox languida, sermo
Barbarus, obscuro uerba interclusa palato:
Seminat infelix lolium, frigensq; papauer,
Lethaeisq; rigat steriles humoribus hortos:
Plumbea liuenti gestat connexa metallo
Vincula, captiuos homini quibus alliget artus.
SATVRNVS pater est illi, Nox humida, mater:
Hanc genuit magnos iocus ut compesceret ausus,
Itala Graecis pecijt cum littora rostris:
Penula trita, fluens humeris à pectore aperta:
Sordida, neglecto cultu, demissior ante,
A tergo breuior, textu laxata soluto,
Fila oras circum pendent, rosere cothurnos,
Articulosq; pedum mures, & olentia nigris
Sordibus immundae sulcant calcanea Rimae:
Ipsa sibi grauis est, turpi deiecta quiete
Maeret, & ignorat caussam maeroris & ortum,
Ebria Lethargo semper, tristiq; ueterno
Virtutum formidat iter, monstratq; labores,
Difficilesq; uias, & re maiora uideri
Cuncta facit: ceu si uitreo sub gurgite uirgo
Mersa sit aërio, quia corpore densior unda est,
Ingentem sparsa mentitur imagine formam:
Sic hominum falso deludit Acedia uultu,
Spem minuens, animosq; premens, operumq; futura
Praemia deridens, contemni fulmen & ignes
Tartareos, frustraq; docet Phlegetonta timeri,
Aeacon & Minoa negat, nullum Rhadamanto
Iudicium tribuit, faedaq; libidinis usum,
Et Veneris concedit opus, conuiuia, uentris
Ingluuiem laudat, sic lentus pectora torpor
Occupat, & pigras ita uincit inertia mentes,
Instructis lautè mensis, si copia detur,
Indulget, quaesita uorat, sed quaerere nescit:
Inde graues curae, longaeuaq; taedia surgunt,
Sic nocet hoc monstrum, & iustis conatibus obstans,
Suadet ab obscoenis quaeri solatia rebus.
Hoc inhonoratum scelus ignauumq; sequuntur
Ignotae tristesq; animae, quas nulla futuri
Cura, nec aeternae stimulauit gloria famae:
Si tamen haec quoddam retinent ex ordine nomen,
Non sua, sed uirtus illos laudata priorum,
Vel genus excelsae gentis, uel regia uirga
Imbelli gestata manu, uel nobile crimen,
Egregiumq; scelus, sciri sine laudis honore
Cogit, & inuitas hominum trasmittit ad aures.
Istorum turpi ex numero, & de plebe nephanda
Vnus erat, modico dominum qui uendidit aere,
Vnus & ostriferam Sesto qui iunxit Abydum
Pontibus, & magnum salsis Athon alluit undis:
Mox ubi conuulsas audiuit in aequore puppes,
Et pontem aequoreis confractum uiribus amens
Qua Phrixi germana iacet rate fugit inermi.
Talis & Aeneadum, Phrygio de sanguine Caesar

Vltimus Ausoniæ labes, & dedecus aulæ:
Talis ab Alyrio ueniens longo ordine bello
Sardanapalus iners, qui non Chironis in antro
Nutritus, non inter equos nutritus, & enses,
Sed calathos circum saturataq; uellera rore
Muricis, & tenues lanas, quas fecerit altis
Pectit ab arboribus uiolasq; imitantia pensa,
Purpureosq; Croci uultus Hyaliq; colores,
Crinitosq; colos, solium regale tueri,
Nescius ut regni inuasor iurata coëgit
Auxilia, & celeri maturans arma paratu,
Attonitam cinxit subitis legionibus urbem,
Stamina deposuit, tandem & de plebe fugaci
Componens raras acies cum milite pigro
Exijt in pugnam molles talaribus armos
Assuetum tunicis: clypeus grauis æreus umbo
Pressit, ut horribilis pugnæ caua buccina signum
Edidit ut rigidum, campos ingressa patenteis
Terrificio cantu cecinit uox Bellica Martem,
Et leuis insonuit crebris hinnitibus aura:
Obriguit, stupuere oculi, liquere trementeis
Lora manus, Clypeusq; cadens (res digna triumpho)
Formicam oppressit ueteris de sanguine natam
Myrminones, quæ Myrmidonum genus acre uirorū
Edidit. excussum est rostri de forpice granum,
Et tristem moriens liquit sub puluere uitam.
Non poterat tanta armorum dux mole sepultus
Et tanto sine cæde pedem subducere bello.
Talis in ingauo regnabat pectore uirtus
Post clarum facinus fugit solitumq; cubile
Depositis repetens armis se misit in ignes.
Moresq; semper fœmineos imitatus, & artes,
Hoc animi fortis moriens opus edidit unum, &c.

OCCASIO.

Opportunitas. Tempestiuitas.

OCCASIO est opportunitas temporis casu proueniens. Græcis ἀφορμὴ dicta.

De occasione Deo, è Græco.

Vnde erat hic plastes? Sycionius. at quis erat dic.
Lysippus tu quis? tempus ego omne domans.
Cur summis instas digitis? rotor quia semper, at alas
Cur pedibus gestas? Vt leuis aura feror.
At dextram cur armat acuta nouacula? signum est
Quod conferri acies non potis ulla mihi est.
Cur coma fronte iacet? quòd qui me prendere captat,
Præueniat. Caluum est cur tibi retrò caput?
Quòd postquàm leuibus præceps effugero pennis,
Nil aget à tergo, qui reuocare uolet.
Vnde igitur posset documentum sumere? talem
Artificis posuit me tibi docta manus.

Occasio 13. ode, Epodôn Horatij.

Horrida tempestas cœlum contraxit & imbres,
Niuesq; deducunt Iouem: nunc mare, nunc sylua
Threicio aquilone sonant, rapiamus amici
Occasionem de die, dumq; uirent genua,
Et decet, obducta soluatur fronte senectus.

Occasione duntaxat opus improbitati.

Aristoteles libro Rheticorum. 2. καὶ περὶ οὓς ἔχουσι πρόφασιν, ἢ προγόνων, ἢ αὐτῶν, ἢ φίλων ἢ ποιησάντων κακῶς, ἢ μελλησάντων, ἢ αὐτοὺς, ἢ προγόνους, ἢ ὧν κήδονται. ὥσπερ γὰρ παροιμία, προφάσεως δεῖται μόνον ἡ πονηρία. i. Aut aduersus quos occasionem habet, siue progenitorum nomine, siue suo ipsorum, siue amicorum, siue eorum, pro quibus solliciti sunt. Quemadmodum enim prouerbio dicitur: Occasione duntaxat opus est malitiæ: quadrabit in nocendi cupidos, qui ne temere læsisse uideantur, causas prætexunt. Celebratur hic Mimus Publi', ni fallor, in hanc sententiam: malefacere qui uult, nusquam non causam inuenit. Circumfertur & hodie uulgò apud nostrates adagiū nō usquequaque spernendum: Facile fustem inuenerit, qui cupit cædere canem. Eodem spectat Terentianum illud: Fingit caussas, ne det sedulo. Itē illud Martialis. Facile est causā malefaciendi inuenire.

Irasci tantum felices nostis amici:
Non quia sic merui, sed iuuat hoc facere.

Fortassis huc allusit & Euripides, cū sic ait in Iphigenia Aulidensi.

Ἐπὶ βραχείας προφάσεως, ἴδει μόνον, Euripides in Iphigenia.
ἐφ' ἧς σ' ἐγὼ καὶ παῖδες οἱ λελειμμένοι,
Δεξόμεθα δ' ἐξὺν ἄν σε δέξασθαι χρεών. id ē.
Occasione tantum opus fuerit leui,
Vt & ipsa, quiq; mihi supersint liberi,
Te rursus accipiamus isthunc ad modum, Retaliatio.
Quo te accipi par est.

ὥρας χρὴ ἀπεριμαχήτως ἠρεμῆναι: τὸ γὰρ περιμεῖναι αὐτὰς, κινδυνεύει, μὴ οὐχὶ τὸ ἔσχατον κακὸν, ὥσπερ, ἂν κακὰ τὸ ἐναντίον χωρήσαι. id est.

Occasiones arte deligendæ sunt: nā si transgrediaris ipsas, extremè aliquando periclitaberis, nec non si citra nimium transilieris.

Premenda occasio.

Qui

Prouerbium.

Qui significabit, modis instandũ omnibus esse, nec obmittendã è manib' semel oblatã occasionẽ: accõmodabit illud ex odyssea δ' ὑμᾶς δ' ἀστεμφέως ἐχέμεν μάλλον τι πιέζειν. Vos premite, & uinclis magis arctè stringite captum. Quod quidem detorquere licebit ad id, cum dicemus impetus animi hoc magis ac magis esse cohercendos rationis moderamine, quo magis efferuescunt, & ad malum sollicitant.

Occasio calua ab occipitio

Cato lib. 2. de occasione.

Rem tibi quam nescis aptam dimittere noli.
Fronte capillata post hæc occasio calua.

Erasmus.

Quocies fortuna offert commoditatẽ, quæ tibi sit apta, statĩ arripe: nã occasio frontem habet capillatam, ut ea parte teneri possit: uerum si semel se uerterit, ab occipitio calua est, ut iam apprehendi nequeat, hoc est, opportunitas cum contingit, teneri potest, non cedit autẽ cum uoles, si neglexeris. Hic admonendum illud, quod Græci fingunt de Deo cæco. De quo copiosius in prouerbijs Erasmi.

Occasio Deus Græcis καιρὸς dictus.

Necessitas occasionis in actionibus.

Singulis actionibus, inquit Proclus, aliud cõuenit, aliudq; tẽpus ad hoc uel illud perficiendum. Eiusmodi uerò tẽp' est actionis cuiuslibet opportunitas, tanquàm bonum atq; finem agentibus afferens & effectis. Quapropter Pythagorici primam quoq; causam, à qua omnibus est bonum, opportunitatem nominauerunt: quippe cum omnibus, ut perfecta sint, largiatur, omnia deniq; coaptantur, dum causæ quidem perficientes ad perficiendum promptissimæ sunt: suscepturа uerò ad participationem expergiscuntur, & illæ rursum potentiam porrigunt perficientem. Hæ autem potentiam aptitudinis à natura susceperunt: Duplex enim potentia ẽ, altera quidem agentis, altera patientis: & illa est mater actionis, hæc perfectionis est susceptaculum.

Duplex potentia.

De opportunitate ex Menandro, & alijs autoribus Græcis.

ἅπαντα καιρῷ χάριν ἔχει τρυγώμενα. id est,
Vindemia sua est gratia, at ex tempore.

Καλὸν τὸ καιροῦ παντὸς εἰδέναι μέτρον. id ẽ.
Pulchrum est, modum cuiusq; scire temporis.
Καιρὸς γὰρ νόμων κρείττων πολύ. id est.
Occasio iure est multo præstantior.
Καιροὶ δὲ καταλύουσι τὰς τυραννίδας. id ẽ.
Occasio feras soluit Tyrannides.
Καιροῦ τυχὼν γὰρ πτωχὸς ἰσχύει μέγα. id est.
Occasio detur, multa & pauper potest.

Pauper etiam multa potest p occasionẽ.

De opportunitate, seu occasione, uel tempestiuitate.

Sexto curriculo prodeat ad cursuram Pithacus, qui Phrynonem Atheniensiũ ducem monomachia, id est, singulari certamine congressus intermit, quũ instar retiarij reti emisso illũ implicasset: huiusce Pithaci illa est celebrata sentẽtia: γνῶθι καιρόν, id ẽ, noris tẽpus uel opportunitatem, siue tempestiuitatẽ. Romana uox: Veni in tempore: Interpretatio huiusce sapientissimi dicti saluberrimi, ut scilicet norimus in rebus agẽdis, obseruemusq; opportunitatem, ut in tempore cuncta aggrediamur. Terẽtius, rerum omnium esse primùm tempus, ait. Repetent cuncti (ut uerbis Ausonij utar) quotus offensam incidat, spectata cui non fuerit opportunitas. Medicus in danda medicina ęgroto norit tempestiuitatem: nam, ut ille inquit, temporibus medicina ualet, contrà: nihil ẽ in morbis magis periculosum, quã immatura medicina: Quod & memorat Seneca in libro ad Albinam matrem, de consolatione. Præcipit Plinius noster, cauendũ, ne in remedijs uitia fiãt, quod euenit nimia, aut intempestiua medicina. In cibo quoq; dando, ò medice nósce, quando intẽpestiuũ est: Nam, ut cornelius celsus uerissimè scribit: optimum medicamentum est cibus opportunè datus, qui quando dari debeat, inter medicos non satis constat. Notum est illud Ouidianum:

Ipsa leget tempus, medici quoq; tempora seruant,
Καιρός, Tempestiuitas

Ouidius.

Tantum pollet, ut uinum quoq;, q̃d alioqui noxium est languentibus, in tẽpore datum medeatur. Quod Ouidius quoq; planissimè significat, illo uersu:

Data tempore prosunt,
Et data non apto tempore uina nocent.

Huius

Huius rei obseruationem probè callebat Aesclepiades, qui primus uino opitulari inuenit, dando scilicet κατὰ καιρὸν, id est, in tempore: qui unum de uino dando uolumen condidit.

Hippocrates in Aphorismis, & Galenus lib. 7. simplicium, docent dolores oculorum uino meraco solui: quod ita interpretamur, si tempestiuiter detur.

Tu, qui aditus faciles ad principem quaeris, cupisq; uoti compos euadere, γνῶθι καιρὸν, id est, noueris opportunitatem, & quae mollissima fandi tempora. Cuius praecepti gnarus poëta sic cecinit:

Sola uiri molles aditus & tempora noras.

Plautus opportunitatem innuens efficacissimam esse in rebus, ait in Pseudolo. Ipsa mihi opportunitas non potuit opportunius aduenire. Item in Menechmis: Non potuisti magis per tempus mihi aduenire, quàm aduenis: Ita ego soleo, commoditatis omnes articulos scio.

Opportunitas efficacissima.

Historici prodiderunt Vespasianum id temporis fuisse facilimum & indulgentissimum, quo in balneum tricliniumq; transibat: eaq; momenta, atq; occasionem domesticos ad aliquid petendum magnopere captasse,

Nota bene.

πολλῶν ὁ καιρὸς γίγνεται παραίτιος, Id est:

Tempore ministratur multis occasio.

πολλοὺς ὁ καιρὸς ἄνδρας οὐκ ὄντας ποιεῖ, Id ē:

Occasio uiros, qui non erant, facit.

γνῶθι καιρόν.

Nosce teipsum.

Consimiliter uos, qui uultis apud principem impetrabiles esse, captate id tempus, quo remissior, hilarior, indulgentiorq; esse solet: scitote plus pollere tempestiuitatem hanc, ad successus petitionum, quàm adipem leonis, quàm sanguinem basilisci, quàm spondylon draconis, quàm anguium drynedarum ouum, caeteraq; id genus promissa magicae uanitatis. Contrà non parum multi intempestiuè interpellantes meritò repulsam patiuntur: Quibus illud Nasonis dici potest:

Dictum Pithaci Mitilenaei

Non adijt aptè, non legit idonea credo

Tempora.

Ouidius.

Horatius probè callens, quantum opportunitas ualeat, sic scribit:

Horatius.

Nisi dextro tempore Flacci,

Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem.

Idem mittens Augusto librum, monet portatorem, ut tempestiuiter adeat: ut uidelicet, si ualidus, si laetus erit, si denique posset.

Occasio obseruanda.

Tempestiuitas denique perspicienda in materia caedenda, in emptionibus, uenditionibus, amationibus, in agriculturis, frumentis decidendis, messibus, uindemijs, oleitate, sationibus, insitionibus, propagationibus &c. Reliqua lege apud Philippum Beroaldum in heptalogo sapientum.

Materia, quae ad aedificandū, fulciēdūq; necessaria ē. Faber lignarius, idē materiarius a Plauto eleganter dicitur.

Nosce tempus.

Celebratur in primis inter septem sapientum apophthegma, ac, ut alia pleraq;, pluribus autoribus adscribitur, à nullo non usurpatum. Hesiodus: μέτρα φυλάσσεσθαι, καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος. Id ē: Obseruate modum: nam rebus in omnibus illud optimum erit, si quis tempus spectauerit aptum. Huc allusit Theocritus in Idillio A. Ἀλλὰ τὰ μὲν θέρεος, τὰ δὲ γίγνεται ἐν χειμῶνι, Id est: Verùm alia aestiuo, atq; hyberno tempore fiunt. Quin & Isocrates ad Daemonicum scribit, iniucundum in omni re esse, quicquid intempestiuum sit, adeò cunctis in negocijs plurimum habet momenti temporis & opportunitatis obseruatio.

Hesiodus

Optimū spectare tempus aptum.

Theocritus

Omnia intempestiua iniucunda.

Idem admonent Graecorum sententiae.

Ὡς μέγα τὰ μικρὸν ἐστὶν ἐν καιρῷ δοθέν. id est.

Vel maxima est, pusilla res loco data.

καλὸν τὸ καιροῦ παντὸς εἰδέναι μέτρον, Id est:

Res bella, cuncti nosse temporis modum.

ὁ δὲ καιρὸς ὁμοίως παντὸς ἔχει κορυφάν. Id est:

Tempus pariter in omni re fastigium obtinet.

Item illud Horatij:

Dulce est desipere in loco &c.

Senarij Iambi Graeci.

τάχιστ' ὁ καιρὸς μεταφέρει τὰ πράγματα. Id ē:

Facies potest rerum illico mutarier.

τὸν καιρὸν εὐχοῦ πάνθ' ἵλεων ἔχειν. Id est:

Votis precetis, placida adesse tempora.

Opportunitatis magna uis.

Tantum uim habet opportunitas, ut ex honesto inhonestum, ex damno lucrum, ex uoluptate molestiam, ex beneficio maleficium faciat, & contra: breuiterq; rerum omnium naturam permutet. Haec in aggrediundo, conficiendoq; negocio praecipuum habet momentum: ut non sine causa ueteres uideantur eam diuinitate donasse: tametsi apud Graecos mas est hic deus, appellaturq; καιρός: Eius simulachrum ad hunc modum fingebat

Opportunitas diuinitate donata.

Dd

gebat antiquitas: uolubili rota, pennatis insistens pedibus, uertigine quàm citatissima semet in orbem circumagit, priore capitis parte capillis hirsutis, posteriore glabra, ut illa facilè prehendi queat, hac nequaquam. Vnde dictum est occasionem arripere. Ad quod eruditè simul & eleganter allusit, quisquis is fuit, qui uersiculum hunc scripsit:

Fronte capillata, pòst est occasio calua.

Sed libet & Posidippi super hac re carmen adscribere: quod quamobrē omittendum Politianus existimauerit, admiror. Est autem huiusmodi:

τίς πόθεν ὁ πλάστης σικυώνιος, ὄυνομα δὴ τίς;
λύσιππος, σὺ δὲ τίς; καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ.
τίπτε δ' ἐπ' ἄκρα βέβηκας, ἀεὶ τροχάω,
τί δὲ ταρσοὺς
ποσσὶν ἔχεις διφυεῖς; ἵπταμ' ὑπηνέμιος.
χειρὶ δὲ δεξιτερῇ τί φέρεις ξυρὸν ἀνδράσι δεῖγμα;
ὡς ἀκμῆς πάσης ὀξύτερος τελέθω.
ἡ δὲ κόμη, τί κατ' ὄψιν, ὑπαντιάσαντι λαβέσθαι.
νὴ δία τ' ἐξόπιθεν πρὸς τί φαλακρὰ πέλει;
τὸν γὰρ ἅπαξ πτηνοῖσι παραθρέξαντά με ποσσὶν
οὔτις ἔτ' ἱμείρων δράξεται ἐξόπιθεν
τοὔνεκ' ὁ τεχνίτης με διέπλασεν εἵνεκεν ὑμέων
ξεῖνε, καὶ ἐν προθύροις θῆκε διδασκαλίην.

Latinè redditi.

Quæ patria artifici? Sicyon quo nomine? Nomen
Lysippo dictum est, ipse quis es loquere.
Illa ego cuncta domans occasio. Cur age pennis
Insistis? uoluorq; ac rotor assiduè.
Cur gemina in pedibus gestas talaria? dicam:
Huc illuc uolucrem me leuis aura rapit.
Quid dextra sibi uult inserta nouacula? Signum hoc
Quod quauis acie sim magis acuta docet.
Torta capillitio facies, quid nam admonet? Illud,
Quisquis uti me, quoties offeror, arripiat.
Cur autem capitis pars posticaria caluet?
Quem semel allatis præterij pedibus,
Is quanquam uolet inde citò me prendere cursu,
Haud liceat, simul ac uertero terga uiro.
Hac itaq; idq; tua me finxit imagine causa
Hospes, scalptoris ingeniosa manus:
Spectandamq; domus hic prima in fronte locauit,
Scilicet ut cunctos, & moneam, & doceam.

ὡς μέγα τὸ μικρόν ἐστιν ἐν καιρῷ δοθέν. Id est:
Magna & pusilla sunt oblata tempore.
ὥρα τὰ πάντα τοῦ βίου κρίνει καλῶς. Id est:
Tempus feret de uita olim iudicium.

DE eadem occasione Ausonius in hunc modum scripsit.

Cuius opus Phydiæ? qui signum Pallados eius,
Quiq; Iouem fecit, tertia palma ego sum:
Sum Dea quæ rara & paucis Occasio nota.
Quid rotule insistis? stare loco nequeo.
Quid talaria habes? uolucris sum Mercuriusq;
Fortunare solet, trado ego cum uolui.
Crine tegis faciem? Cognosci nolo. Sed heus tu,
Occipiti caluo es? ne tenear fugiens.
Quæ sibi iuncta comes? dicat tibi. Dic rogo quæ sis?
Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Sum Dea quæ facti, non factiq; exigo pœnas:
Nempe ut pœniteat, sic Metanœa uocor.
Tu modò dic quid agat tecum? si quando uolaui
Hæc manet, hanc retinent, quos ego præterij.
Tu quoq; dum rogitas, dum percunctando moraris,
Elapsam dices me tibi de manibus.

Petrarcha in dialogo 6. de furtis.
De remedijs utriusq; fortunæ.

Dolor. Me fures insectant. Ratio. Contra hoc malum nihil querelis agitur supplicijs, opus est interim custodia, proficit uigilantia: sunt qui nihil custodiant, & accusent fures, cum uetus sit prouerbium: Occasio furem facit.

Cicero lib. 1. officiorum.

Modestia, secundum Stoicos, est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur, loco suo collocandorum. Videtur autem eadem uis ordinis & collocationis fore: nam & ordinem sic definiunt compositionem esse rerum aptis & accommodatis locis: Locum autem actionis opportunitatem temporis dicunt esse. Tempus actionis opportunū ἐυκαιρία, latinè appellatur occasio, sic fit, ut modestia hæc scientia sit opportunitatis, idoneorum temporum ad agendum.

Apophthegma de Themistocle, Erasmus Roterodamus, lib. 5. Apophthegmatum, in Themist.

OCCASIO NEGLECTA.

Antiphates adolescens, qui prius Themistoclem amantem fugerat ac fastidierat, ubi uidit illum gloria celebrem, potentiaq; magna pollentem, ultrò adijt illum blandiens: cui Themistocles, ô adolescens, serò quidem ambo, sed tamē sapere cœpimus. Sentiens illum nō arripuisse occasionem sese offerentem, sibi uerò nunc non uacare per negocia talibus affectibus indulgere.

παλ-

παλαιᾶ.

ἐν γε λόγων τὸν καιρὸν libro 1. Epigrammatum. Et ibi Obsopœus rectè à Menandro occasionem seu tempus Deum dictum esse ait, quod nō raro aliquid longè melius ultrò accidat, quàm nimia cura parari aut excogitari potuerit.

OMNIA TEMPESTIVÈ *agenda.*

Isocrates ad Demonicum in Parenesi sua grauißima.

Neq; in ridiculis serias res agas, neq; in rebus serijs nugis gaudeas: nam quicquid non tempestiuè nec in loco fit ubique molestum est.

Idem in Panegyrico. Arripiendam esse præsentem opportunitatem.

Occasio arripienda. Proinde mihi nimis esse multa uidentur, quæ nos hortentur ad bellum inferendum: in primis autem præsens occasio, quæ tam euidens & præclara cum sit, amittenda non est: turpe enim fuerit, ea præsente non uti, præteritam desiderare.

Tempus, quod Græci καιρὸν, nos occasionem, siue tempestiuitatem dicimus, ueteres, teste Callistrato, pulchrum puerum ac Deum rotulæ fingebant, summis digitis insistentem, alatis talaribus, nouaculam in dextra, crinibus tantùm anterioribus, occipitio caluo: ut planè significarent à breuitate commoditatemq; temporis nos deseri nunquam rediturι. Quapropter omnibus bonis esse curæ suadetur à doctis, ne frustra labatur. Volaterranus in lib. 31. Philologiæ. Reliqua quære in litera T. de tempore.

Nihil intempestiuum gratum esse & conducibile.

μὴ πάλι μοι μετὰ δόρπον ὅτ' οὐκ ἔτι γαστέρα πείθω.
οὔθατα καὶ χοίρων ἄρτι τίθει θυμάχου:
οὐδὲ γὰρ ἐργοπόνοισι μετὰ στάχυν ὄμβρος ἄκαιρος.
χρήσιμος, οὐ ναύταις ἐν λιμένι ζέφυρος. .i.

Ne cum fastidit post sumpta cibaria uenter,
Vbera cum fartis, pone suilla mihi:
Namq; nec agricolis post messem commodat imber,
Nec Zephyrus nautas in statione iuuat.

OECONOMIA.

Quæ œconomo sint necessaria, quot item sint œconomiæ.

Aristoteles in Oeconomicis.

IN hanc sententiam dißerit, œconomica scilicet & polytica differre inter se, nō solùm quantum domum & ciuitatem (hęc enim eis subiecta esse) sed in eo etiam, quod politica ex multis sit principibus: œconomiam uerò esse monarchiam. Prima autem in hac hominum cura, ac diligentia circa coniugium: societas enim ab ipsa natura maris & fœminæ maximè conciliatur, ut non solùm fit hominibus, sed etiam benè sit: nec etiā solùm naturæ causa, sed & utilitatis. Qui enim uiribus ualidi imbecilles iuuant, rursus ipsi debiles in senectute ab illis quandoq; sustentantur. Huc accedit etiam, quod quando numero prohibemur, à natura saltem specie perpetuos esse affectamus. Diuersa tamen conditione procreati, simul iunguntur ad stabiliorem uitæ usum: nam fœminæ timiditas maior, ob res domi custodiendas: uiris audacia, ob fortitudinem, & res foris parandas: fœminis item charitas maior, ac patientia ad filios nutriendos, uiris sapientia ad erudiendos. Possessionū posthæc diligentia adhibenda, quarum prima est homo: quapropter seruos ante omnia studiosos parare oportet.

Eorum species duæ.

Curator seu uillicus, qui alijs præsit, operarij. Seruis itē uini parum, aut nihil dare oportet: uini namq; potatio, uel liberos probrosos facit. Alimenta, quæ sat fuerint, operarijs dētur. Sine mercede subiectis imperare non ualemus, merces enim seruorum cibus: operis uerò adhibere nec ualde timida, nec ualde fortia seruitia: quod hæc non facilè obtemperantia, illa uerò non facile perseuerantia in labore sunt: omni autem labori tempus & præmium statuendum.

Oeconomo ad rem tuendam modi sunt quatuor: primum parare, deinde

partum tueri, sine quo nihilò magis parare iuuat, quam in uas fundo carens aquam haurire. Præterea prudentem esse ac diligentem: nullus enim res alienas æquè tuetur atque suas: ex quo Porus interrogatus, quid maximè equum saginaret: oculus, inquit, dominicus. Libijs etiam interrogatus, quod optimum lætamen: uestigia, respondit, dominica. Ideo Socrates dicere solebat, dominum ante seruos exurgere, & ultimum ire recubitum oportere: surgere enim noctu, & ad ualetudinem, & ad œconomiam, & ad philosophiā denique conferre. Item in lib. 2. dicit: optimum œconomum non ignarū esse debere moris, locorum, circa quæ negociatur: sed natura ingeniosum, mente uerò iustum ac laboriosum.

Quatuor species œconomiæ.

Regia, satrapica, politica, & priuata. Regiæ autē prouentus species quatuor: circa monetam: circa importata & expectata, uti sunt portoria: circa sumptus, cum compendio fiunt, ac res uice pecuniæ dentur, æstimationeque ubi expediat magis, quam numeratò impensæ fiant.

Satrapicæ prouentus species sex: ex terra, quam decimam uocant, & locorum, ubi dominatur, metallicis: ex terra et agro nascentibus, ex mercatoribus, ex pasturis decima item appellatur, sexta: ex alijs uarijs rebus.

Tertia œconomiæ species, politica, id est, ciuitatis: huius uectigal optimum ex ijs, quæ in loco proprio gignuntur, deinde à mercaturis, post hæc ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων.

Quarta & ultima priuati hominis, quæ quidē anomala, id est, absque norma existit, quod non ad unam tantùm intentionem illi œconomia exerceatur. est insuper omnium minima, ob breues prouentus & expensas. Huius optimum uectigal ex terra primum, id est, agricultura, quæ omnium est parens: hinc enim magis secundum naturam res nobis acquiruntur: deinde ex alijs rebus: tertiū ex argento, præter autem omnia parcere superfluis, & ne maiores sint prouentibus expensæ.

Aristoteles commemorat multa exempla regum ac populorum, qui calliditate nouas artes uectigalis, & rei parandæ sibi inuenerunt, quæ pars nondum in latinam linguam translata est, ut inquit Volaterranus lib. 30. philologiæ. Vide ibi in cap. de œcono. Adde & Xenophontem de œconomia, quem prænominatus Raphaël Volaterranus eleganter ex Græco traduxit in latinum.

DICTA SAPIENTVM GRAECOrum & latinorum, de œconomia.

Plutarchus in symposio sapientum, libro septimo.

τοῦτον οὖν ἄριστον, ὁ Σόλων εἶπεν αὐτῷ δοκεῖν οἶκον, ὅπου τὰ κτήματα τε μήτε κτωμένοις ἀδικία, μήτε φυλάττουσιν ἀπιστία, μήτε δαπανῶσι μετάνοια πρόσεστιν. Id est: Solon.

Solon optimam sibi familiam uideri dixit, in qua pecuniæ non iniustè possideantur, nec mala fide custodiantur, neque propter sumptus pœnitudinem adferant.

Bias Prieneus.

ἐν ᾧ τοιοῦτος ἐστὶν ὁ δεσπότης δι' αὑτὸν οἷος ἔξω διὰ τὸν νόμον. Id est:

In qua dominus sponte sit huiusmodi, qualis propter legem foris est.

Thales Mylesius.

ἐν ᾧ πλείστην ἄγειν τῷ δεσπότῃ σχολὴν ἔξεστιν. .i.

In qua domino plurimum ocij agere liceat.

Cleobulus.

εἰ πλείονας ἔχοι τῶν φοβουμένων αὐτὸν τοὺς φιλοῦντας ὁ δεσπότης. Id est:

Si dominus plures habeat sui amantes, quàm timentes uel metuentes.

Pittacus.

ὡς ἄριστος οἶκος ἐστὶν, ὁ τῶν περισσῶν (μηδενὸς δεόμενος) καὶ τῶν ἀναγκαίων μηδενὸς ἐνδεόμενος. Id est:

Optimè constitutam esse domum pronunciauit, cui neque superfluum, neque necessarium quicquam desit.

Chilon.

ἔφη, δεῖν μάλιστα βασιλευομένῃ πόλει προσεοικέναι τὸν οἶκον, ἅτε προσειπεῖν ὅτι Λυκοῦργος πρὸς τὸν κελεύοντα δημοκρατίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ σοῦ δημοκρατίαν. Id est:

Dixit oportere domum maximè similem fieri ciuitati, quæ ab rege gubernatur: & insuper adiecit, quod Lycurgus ad illum, qui democratiam in republica constituendam uolebat, dixerit: Quin tu primum domi tuæ democratiā, id est: commune imperium instituito.

Bryso

Bryso in œconomico.

οὕτως ἔχει πὸτ᾽ ἄλλα τ᾽ ἀνθρώπινα πράγματα καθάπερ τᾶς ἁλύσιος τοὶ κρίκοι· τινὲς γὰρ ἐξ ἀλλάλων ἄρτυνται, ἀλλάλοις τ᾽ ἀκολουθέοντι, καὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἑλκυσθέντος, ὁποῖος δήποκα, τότε ὅλον, καὶ τὰ δὲ ἀρχᾶς ἀκολουθεῖ καὶ τῶν τῶ βίω δὲ πραγματείων ὁποίαν ἂν βούλῃ ἑλέσθαι εὑρήσεις καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ἀνάγκας κατὰ τὸ ἑξῆς ἀλλάλοις ἑπόμενα: αὐτίκα γὰρ εἰ κατὰ γεωργίαν τὶς ἐπιτηδεύοι, ἆρ᾽ οὐ πρᾶτον μὲν δεῖ τεκτονικάν, εἰ τεκτονικὰν δεῖ δὴ μεταλλευτικάν, ἀλλ᾽ ἵνα ἐγχωρεῖν δυνατοὶ ὦντι, δεῖ σκέπαν μὲν τὰν περὶ τὸ σῶμα: τοιγαροῦν πάντα μαστευόμενος καὶ ἀνερευνῶν, οὕτως εὑρήσεις ἔχοντα ποτ᾽ ἄλλαλα. οὕτω δὴ πᾶσιν ἁμῖν ἀρχὰ τριχῶς. ὁ μὲν γάρ τις δοῦλος κατὰ νόμον γίγνεται ὁ δὲ κατὰ τὸν τρόπον τᾶς ψυχᾶς ὁ κρατούμενος ὑπὸ τῶν ἰδίων παθημάτων τᾶς ψυχᾶς: ὁ δὲ τοιοῦτος, οὐχ ἁπλῶς δοῦλος, οὐδ᾽ ὅτι φύσει δοῦλος, ἀλλὰ τῶν παθῶν δοῦλος. καὶ ἐν καταχρήσει δοῦλος καὶ μᾶλλον μοχθηρὸς ἄνθρωπος, ἢ δοῦλος κατὰ φύσιν, κατὰ φύσιν δὲ δοῦλος, ὁ δυνάμενος αὐτάρκως τὰς διὰ τῶ σώματος ὑπηρεσίας παρέχεσθαι τοῖς δεσπόταις, καὶ ἐν τῷ σώματος πονεῖν δύνασθαι καὶ φορτία βαστάξαι, καὶ κακοπαθείας, καὶ διακονίας ὑπομένειν, μήτε δὲ ἀρετάν, μήτε κακίαν ἐπιδεχόμενος ψυχικάν.

Id est:

Eodem modo humanæ res se inuicem habent, quo cathenæ circuli, qui mutuo amplexu hærent, seq; inuicem sequuntur: quid si unum ex eis, quemcunq; tandem attrahas, tota cathena cum suo principio consequetur: ita etiam quicquid in uitæ negocijs tibi sumas, reliqua necessariò sequi, ordine continuo succedentia deprehendes. Verbi gratia, si quis agriculturæ studeat, an nō prius oportet haberi artem fabrorum lignariorum, & ante illam ærariorum? quam rursus metalla fodientium ars præcedat opus est: Item qui fodinis uacant, ruri degere possint, corpore tegātur necesse est, ad quod textores ac domus structores requiruntur: Similiter & alia omnia si quæras & scruteris, inter se cōnecti, reperies. Conditio autem uitæ seruilis & captiuæ quodam modo triplex est: alius enim iussu legis seruus fit: alius propter animi sui habitum, qui à proprijs animi affectibus uincitur: talis autem non simpliciter, sed affectuum, neq; natura, sed per abusum seruus est, & improbus homo magis, quàm seruus natura. Est autem natura seruus, qui corporis functiones dominis præstare sufficienter potest, itinera conficiendo, onera baiulando, labores ac ministeria tolerando, interim neq; uirtutem animi, neq; maliciam suscipiens.

Callicratides Pythagoricus Lacon, ex libro de familiarum felicitate.

Hoc igitur cognationis uniuersum cœtum & systema esse iudicandum est. Systema autē omne ex contrarijs quibusdam & dissimilibus est, quę ad unum aliquod optimum, & ad cōmunem utilitatem referantur: Nam chorus appellatus est cœtus musicæ communionis, & unum communem spectat finem, nempe concentum. Item societas hominum circa nauim ex dissimilibus & contrarijs quibusdam constituitur, & ad unum quoddam optimum respicit, uidelicet gubernatorem, & communem utilitatem sibi proponit, hoc est, prosperam nauigationem. Sic & familiæ, quæ cœtus est cognationis, dissimilibus sui partibus componitur, & ad patremfamilias, ueluti unū optimum, se refert, & concordiam, utpote commune bonū, molitur. In summa omnis familia tanq; psalterium tribus illis indiget, apparatu, concinnitate, & contrectatione siue usu musico. Apparatus quidem est, omnium eius partium constructio, quibus ipsum totum & uniuersus ordinis cognati cœtus absoluitur. Sunt autem partium eius duæ primæ & maximæ, homo, inquam, & res, sius possessio, quæ regitur, usumq; sui præbet: quemadmodum ipsius animalis partes duæ sunt primæ & maximæ, anima & corpus, illa regit & utitur, hoc regitur & usurpatur. Item uita ascititium est instrumentum actionum humanarum: corpus autem instrumentum est natiuum & cognatum animæ. Porrò hominum familiam constituentium, alij cognati sunt, alij affines: cognati, qui ex eodem sanguine prognati sunt, aut ab eisdem primis parentibus originem ducunt: affines autem cognati sunt ascititij, ex nuptiarum coniunctione principium habentes: illi uerò aut patres sunt, aut fratres, aut aui paterni, uel materni, aut aliquid quippiam ei, qui per nuptias nobis coniunctus est. Quod si amicorum etiam bonum ad familiam pertinet (sic

enim familia fit amplior & magnificentior, non solùm multis opibus, ac plurimis cognatis, sed etiam amicorum multitudine aucta) apparet etiam hinc procul dubio familiam augeri, & sociale genus amicitiæ ad perfectionem familiæ connumerandam. Possessio autem quædam est necessaria, quæ ad usus uitæ requiritur: alia liberalis, quæ ornat & oblectat hominem, ita ut alijs non egeat: alia liberalem ornatum, ingenuamq; delectationem excedens, contumeliæ exitijq; radix inter homines pullulat: quippe multa possidentes, necessum est primum inflari, inflatos autem arrogantes fieri, arrogantes factos superbire, & cognatos tribulesq; suos neutiquam sibi similes existimare, deinde contumeliosos fieri: omnis autem contumeliæ finis exitium est. Vbi igitur in domo & ciuitate superfluitas extiterit, oportet abundantiã per legislatorem auferri, & resecari, quemadmodum à bono agricola luxuriantes frondes. Porrò cognati & familiaris hominum ordinis partes sunt tres: prima imperat, ut maritus: secunda paret, ut uxor: tertia familiæ & cognationi auxiliaris est, nempe liberi ex illis nati.

Hierocles in œconomico.

πρὸ πάντων γε περὶ τῶν ἔργων ὑφ' ὧν ὁ οἶκος συνέχεται. τοῦτ' οὖν διαιρετέον μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον τῷ μὲν ἀνδρὶ τὰ κατ' ἀγρὸν καὶ τὰ περὶ τὰς ἀγορὰς καὶ τὴν ἀστυπολίαν ἀνακεῖσθαι· τῇ δὲ γυναικὶ τὰ περὶ τὴν ταλασίαν καὶ σιτοποιΐαν, καὶ ὅλως τὰ κατοικίδια τῶν ἔργων. οὔτε μὴν ἀγεύστους ἀξιωτέον εἶναι τοὺς ἑτέρους τῶν ἑτέρων. γένοιτο γὰρ ἄν ποτε καὶ γυναικὶ κατ' ἀγρὸν γενομένῃ καθῆκον τὸ τοῖς ἐργαζομένοις ἐπιστῆναι, καὶ τὴν τοῦ οἰκοδεσπότου τάξιν ἐκπληρῶσαι, καὶ ἀνδρὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπιστροφὴν ποιήσασθαι, καὶ τὰ μὲν διαπυθέσθαι, τὰ δὲ καὶ ἐπιδεῖν τῶν γινομένων, οὕτω γὰρ ἂν ἐπισυνδέοιτο μᾶλλον τὰ τῆς κοινωνίας εἰ συμμετέχοιεν ἀλλήλοις τῶν ἀναγκαίων φροντίδων. Id est: Ante omnia dicendum est mihi de operibus, quæ familiam sustentant. Hęc igitur diuidẽ, ut fieri solet, ita ut uiro opera rustica, forensia & ciuilia tribuantur: mulieri aũt, quæ ad lanificium et frumenti apparatum attinẽt, omnia denique domestica negocia: non tamen alter ab alterius operibus omnino immunis esse debet: nam & mulierem aliquando decebit, ut rus egressa operarijs præsit, & patrisfamilias uicem gerat: & cõtrà, uiro rerum domesticarum habere curam laudi dabitur, partim sciscitando, partim ea quæ fiunt inspiciendo: sic enim mutua communio magis stabilietur, si necessarias curas inter se communicent.

Xenophon de factis & dictis Socratis, lib. 3. Domos quoq;, cum diceret easdem esse bonas, atq; utiles, docere mihi uidebatur quales oporteat ædificare: Vtrum autem aiebat, illum, qui habiturus est, qualem deceat domum, hoc considerare oportet, ut quàm maximè delectabilis & utilis habitantibus sit? Quod uerò hoc concederetur, delectabile itaq; dicebat, est, æstate frigidam illam habere, hyeme calidam. Quum autem etiam in hoc consentiret: in domos igitur, aiebat, respicientes meridiem in hyeme solares radij ingrediuntur: tempore uerò æstiuo, cum sol supra nos & per tecta eat, umbram reddit: Si itaq; bonum est sic ista fieri, oportet altiora quędam, quę meridiem respiciunt, ædificare, ut sol hyemalis non excludatur: humiliora uerò quæ Aquilonem, ut frigidi nõ incidant uenti: &, ut uno dicam uerbo, ubi omnibus horis ipse libenter refugiat, suamq; suppellectilem securè deponere possit, ista ꝑfectò maximè delectabilis ac optima domus esset. Picturæ autẽ ac uarietates plures delectationes auferũt, quàm afferunt. Templis uerò atq; aris locum esse aiebat in primis decorum ac conuenientem, qui cum eminentissimus sit, non facillimum aditum habeat: confert etenim hoc, tum ut aspicientes orent, tum ut castè adeant.

OFFICIVM DOMINORVM

erga seruos: seruorum & adolescentum, erga dominos.

SCriptura nouit seruos natos & emptitios. Ioseph seruus fuit in Ægypto longo tempore.

1. Corinth. 7.

Seruus uocatus es, non sit tibi cura.

Ephes. 6.

Serui subditi estote in omni timore dominis, non tãtum bonis & modestis, sed & discolis.

1. Petri 2. cap.

Serui obedite per omnia dominis uestris carnalibus.

Exodi 21.

In septimo anno seruus egreditur liber.

Leuitici 25.

Non opprimas fratrem, qui se tibi uendiderit.

Deutero. 5.

Ne nimium grauemus seruos.

Hieremiæ 34.

Increpantur Iudæi, quod iuxta legem non manumiserint seruos.

Et D. Paulus præallegato loco 1. Corinth. 7. prædicat libertatem, si commodè fieri possit: Loquens de ethnicorum seruitute.

Ecclesiastici 33.

Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, & defendas illum ut teipsum: nam indiges eo quasi propria uita.

Asino pabulum debetur & flagellum, & onus: ita seruo panis, castigatio, labor. Seruo tuo iniunge laborem, & pacem habebis: si otio assueuerit, tum insolescet aduersus te: ne tamen nimium oneres, sed teneas modum in rebus omnibus.

10. Ibidem.

Seruo sapienti obsequitur dominus, & prudens dominus non ideo murmurat.

Ibidem 1.

Seruum fidelem, & operarium diligẽtem noli tractare crudeliter: seruum bonum dilige, & non obsta quo minus liber fiat.

Rhythmicos.

Pabula tardigrado solum debentur asello,
Vt multo impositum uerbere portet onus.
Sic opus est seruis modicos expendere panes,
Et labor & crebrum connumeretur opus.

Eodem cap. paulò post.

Si frugi seruus tibi contigit atq; fidelis,
Vt te, sic illum protege, semper ama.
Re cogente uelut fratrem tractabis amicè
Hunc, ut præsentem te colat ipsa domus.
Iniustè sed si durus uiolaueris illum,
Te celerem rapiet non cogitante fugam.
Quæ quæres, aut qua fugitiuum parte reduces,
Vix tibi dehinc serui copia talis erit.

2. Corinth. 3. cap.

Dominus autem spes est, ubi autẽ spes domini, ibi libertas.

1. Timoth. 6.

Quicunq; sunt sub iugo seruitutis, dominos suos omni honore dignos arbitrentur.

Ibidem.

Domini quod iustum est & æquũ seruis præstate: scientes, quoniam & uos dominum habetis in cœlo.

Ephes. 6.

Vnusquisq; quodcũq; fecerit bonum, hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber.

Isidorus.

Vnus dominus æqualiter & dominis & seruis fert hæreditatem.

Cyprianus.

Qualem cupis erga te esse dominum, talis esto ipse contra conseruum tuum.

Seneca epistola 48.

Cum seruis familiariter uiuere decet prudẽtiam tuam: serui sunt, immò homines: serui sunt, immò contubernales: serui sunt, immò humiles amici: serui sunt, immò cõserui, si cogitaueris tantundẽ in utrosq; licere fortunę. Itaq; rideo istos, qui turpe existimant cum seruo cœnare. Quare? nisi superbissima cõsuetudo cœnantem dominum, stantium seruorum turba circumcingi maiestatis suę diminutionem putat, ad eandem mensam cũ seruo accedere.

Ibidem.

Vis tu cogitare istũ, quem seruum di-

 cis,

cis, ex ijsdem seminibus ortũ, eodẽ cibo frui, æquè sperare, æquè mori. Noli ergo de usu seruorum disputare, in quo superbissimi, & amarissimi, & crudelissimi sumus. Hæc tamẽ præcepti mei summa est, ut sic cum infimo uiuas, quemadmodũ superiorem tecum uiuere uelis.

Ibidem.

Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, q̃ Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, Diogenes: uiue cum seruis clementer, comiter: in sermone istum admitte, in cõsilium, & conuictum.

Ibidem.

Colant te serui tui potius quàm timeant.

Aristoteles lib. œconomico.

Oportet seruis dare operam, & uictũ sufficientem: quia sine mercede impossibile est dominari: uictus autem merces seruo.

Ibidem.

Impossibile est dominis negligentibus seruos esse sollicitos.

Phocylides Poëta moralis.

γαςρὸς ὀφειλόμενον δασμὸν παρέχε θεράπουσι, Id est:

Ventris debitam mercedem præbe seruis.

Ibidem.

δούλῳ τακτὰ νέμοις ἵνα τοὶ κατάθυμος ἔῃ, id est:

Seruo pacta tribuas, ut tibi sit fidelis.

Menander.

μακάριος ὅστις μακαρίοις ὑπηρετεῖ. Id est:

Beatus, qui beatis seruit.

Idem.

ὡς ἡδὺ δούλῳ δεσπότου χρηστοῦ τυχεῖν, id est:

Quàm suaue est seruo bonum dominum nancisci.

Prouerbiorum cap. 3.

Tria sunt difficilia mihi, & quartũ penitus ignoro: uiam aquilæ in cœlum, uiã colubri super petrã, & uiam nauis in medio maris, & uiam uiri in adolescentia.

Ecclesiastici cap. 13.

Adolescentia & uoluptas uana sunt.

Ibidem.

Lætare ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bonis sit cor tuum in diebus iuuentutis tuę, & ambula in uijs cordis tui, & intuitu oculorum, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.

Ibidem cap. 32.

Adolescens loquere in tua caussa, uix cum necesse fuerit.

Ibidem.

Id medio magnatorum loqui non presumas: & ubi sunt senes, non multum loquaris.

Versu facta.

Nonnunquàm iuuenis sed paucula uerba loquatur,
Quæsitus referat cuncta rogata breui.
Quæ scis hæc nescire uelis, perquire subinde,
Intenta capiens quodlibet aure tace.
Eximiosq; uiros inter tu comprime uocem,
Neue uelis interrumpere uerba senum.

Petrus Apostolus 1. cap. 5.

Adolescentes subditi estote senioribus.

D Hieronymus ad Nepotianum.

Sicut ignis in lignis uiridibus suffocatur, ita sapientia in adolescentia tentatione & libidine impedita, non explicat suũ fulgorem, nisi labore & studio & oratione incentiua iuuentutis intra repellantur.

Ambrosius de uiduis.

Vicina est lapsibus adolescentia, quia uariarum æstus cupiditatum feruore calentis inflammatur ætatis.

Idem in lib. de officijs.

Honor est adolescentium, timorẽ Dei habere, parentibus deferre, honorem habere senioribus, castitatem tueri, humilitatem nõ aspernari, diligere clementiam & uerecundiam, quæ ornamẽta sunt ętati iuuenili: in lenibus grauitas, in iuuenibus alacritas, in adolescentibus uerecũdia commendatur.

Ibidem.

Verecũdia cum sit omnibus ætatibus, personis, temporibus, & locis apta, tamẽ adolescentes iuueniles'q; annos maximè decet. Vt artifex in materia commodiori melius operari solet: sic uerecundia in ipso quoq; corporis decore plus eminet: ita tamen, ut etiam ipse non sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis quàm ornatus, uel cultus, uel expeditus.

Bernhardus supra cantica 87. Serm.

Quid amabilius uerecundo adolescente? quàm pulchra & quàm splendida gemma morum est uerecundia, in uita & uultu adolescentis? quàm uera & minimè dubia bonæ spei nuncia? bonæ indolis, uirga disciplinæ, expu-

expugnatrix malorũ, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientię, famæ custos, uitæ decus, uirtutis sedes, uirtutum primitiæ, naturæ laus, & insigne totius honesti.

Idem ad Eugenium Papam.

Adolescentulũ uerbosum, & eloquentiæ studiosum, cum sit sapientiæ inanis, non aliud quàm hostem iustitię reputa.

Idem ad Theobaldum militem.

Multos uidemus iuniores super senes intendere moribus, & antiquorũ dies & tẽpora præuenire meritis, & quod deest ætati, uirtutibus compensare: quia iuxta Apostolum ne quis contemnat adolescentem bonæ indolis. Senectus uenerabilis nõ est numero annorum, sed magis merito morum computata.

Cassiodorus in epistolis.

Indignè transacta adolescẽtia, odiosam efficit senectutem, & honestè acta superior ætas fructus capit autoritatis: quid enĩ senectus suscipere ualet, in quo iuuentus reprehensibilis non fuit?

Celtes Poëta Germanus.

Qualiter in teneris adolescens uixerit annis:
Talem præbebit curua senecta senem.

Cyprianus de 12. abusionibus.

Sicut in senibus sobrietas, & morũ profectio requiritur, ita in adolescẽtibus obsequium, & subiectio, & obedientia ritè exposcitur.

Cyprianus ibidem.

Sicut fructus non inuenitur in arbore, in qua flos prius non apparuit, sic in senectute honorem legitimũ consequi non potuit, qui in adolescẽtia disciplinæ alicuius exercitatione nõ laborauit: disciplina igitur absq; obedientia qualiter fieri poterit? adolescens ergo sine obediẽtia: adolescens sine disciplina est.

Adolescentiam bonis rebus ac moribus erudiendã esse, ex scripturis sacris probatur.

Genesis. 37.

Audiens Iacob somnia Ioseph, increpauit eum, ne fortè inuidiam apud reliq̃s fratres sibi conciliaret.

Deutero. 4. præcipitur, ut filij Israël doceant filios suos, quæcunq; audierint ac uiderint.

Item 21.

Contumax filius lapidatur.

Tob. 4.

Tobias senior ab infantia docet filiũ timere Deum.

Decimo.

Parẽtes Saræ uxoris Tobiæ iunioris dimmitentes filiam suam salubribus monitis instruunt eam.

Iob. 1.

Magnam sollicitudinẽ gestat pro filijs suis Iob, ac offerens pro eis holocaustum.

1. Regum 2.

Adonias filius Dauid, & filij Heli sacerdotis, quia malè educati, perierunt.

Prouerb. 3.

Bonum est uiro, cum iugum portauerit ab adolescentia.

Ibidem 3.

Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit.

Ibidem 22.

Adolescens iuxta uiam suam, etiam cum senuerit non recedet ab ea.

Ecclesia 7.

Discede ab iniquitate, & mala non apprehendent te.

Ibidem 13.

Qui tetigerit picem, coinquinabitur ab ea: sic qui communicauerit superbo, induet superbiam.

In uersus redacta.

Illyricam quicunq; picem contrectat, ab illa
Non poterit fœdas non habuisse manus.
Ni subitò fugias commertia uana superbi,
Tu quoq; mox fastu turgida corda geres.

Danielis 13.

Parentes Susannæ erudiunt filiam in lege domini Dei.

1. Machab. 2.

Mathathias moriturus instruit salubriter filios suos.

1. Timoth. 3.

Timotheus ab infantia sacras literas didicit.

Aristoteles 1. Ethicorum.

Nihil differt ab ætate puer & moribus puerilis.

Ibidem 6.

Iuuenes non possunt esse prudentes: quia prudentia requirit experientiã, quæ indiget tempore, & multitudo temporis facit experientiam.

Rhe-

Rhetor. 2.

Iuuenes non sunt maligni moris, sed facilis, propterea quod nondum uiderũt nequitias.

Item septimo Politicorum.

Iuuenes maximè ab ebrietate custodire oportet.

Laërtius Diogenes de uita & moribus philosophorum.

Pueros puberes non in forum sed in agrũ duci Lycurgus iussit, ut primos annos non in luxuria, sed in omni opere & labore agerẽt, nihil eos caussa somni subStertere, & uitam sine pulmento agere, neq; prius in urbẽ redire, quàm uiri facti essent statuit.

Aulus Gellius li. 8. Noct. Atticarum.

Pueros impuberes compertum est, si nimio cibo, nimioq; uino utantur, hebetiores fieri, atq; hinc elici surditatem, improceraq; fieri corpora eorum, minusq; adolescere.

Seneca ad Lucilium epist. 16.

Magnum expecta gaudium, dum puerilem animum depolueris, & te in uirum philosophiæ descripseris. Adhuc cũ non pueritia, sed quod grauius est pueritas remanet: & hoc quidem peius est, quod autoritatem senum habemus: uitia uerò puerorum, nec puerorum tantum, sed infantum.

Epistola 110. ad Lucilium.

Facilè tenera conciliantur ingenia ad honesti rectiq; amorem.

Seneca in Tragœdia 2.

Peiora iuuenes facilè præcepta audiũt.

Ibidem 9.

Teneris in annis haud satis clara est fides.

Cicero 1. Officiorum.

Est adolescentis officium maiores natu uereri, ex ijsq; eligere optimos & probatissimos, quorum consilio autoritateq; nitatur. *Ibidem.*

Maximè hæc ętas à libidinibus arcẽda est, exercendaq; in labore, patiẽtiaq; animi & corporis, ut imbecillis, & ciuilibus officijs eorũ uigeat industria: caueant intemperantiam, meminerint uerecundiæ: quod erit facilius, si huiusmodi quoq; rebus maiores natu interesse uelint.

Item in Rhet. 9.

Qui adolescentũ peccatis putant ignosci oportere, falluntur: propterea quod ætas illa non est impedimẽto bonis studijs. At hi sapienter faciũt, qui adolescẽtes maximè castigãt, ut quib' uirtutibus omnẽu itã tueri possint, eas in ætate maturissima uelint comparare.

Menander.

Νέον δὲ σιγᾶν μᾶλλον ἢ λαλεῖν πρέπει, *Id est.*
Iuuenem autem tacere magis quàm loqui conuenit.

OPERA.

OPERA BONA NON PROHIbet *Euangelium, sed ea præter fidem requirit ad salutem.*

DICO igitur opera bona sanctorũ in uia non esse humana, sed Dei dona, quę ex se & propria uirtute non sunt bona, nec æterna beatitudine digna, sed fide per charitatem operante sunt Deo grata, & coronanda: ita tamẽ ut sua dona in nobis coronet. Sic 2. Corinth. 3. Omnis sufficiẽtia nostra ex Deo 1. Corint. 4. Quid habes, quod non accepisti? Iacobi 1. Omne datũ optimum à patre luminum. Sic D. Augustinus de gratia & libero arbitrio, ostẽdit merita nostra, non ex nobis, sed ex collata gratia fieri bona: nam dicit. Quapropter quod cœpit homo habere merita bona, nõ debet sibi tribuere illa, sed Deo cui debetur. Psalmus. Adiutor meus esto ne derelinquas me: dicendo, ne derelinquas me, ostendit, quod sibi derelictus nihil boni facit per se. Item Augustinus, dona sua coronat Deus, non merita tua: non Deus coronat merita tua, tanquàm merita tua. item: omne bonum à Deo: merita tua si sũt bona, ergo à Deo: si ergo Dei dona, dicit Augustinus, sunt bona merita tua nõ Deus coronat merita tua, tanquàm merita tua, sed tanquàm dona sua.

Opera bona facienda Mat. 5.

Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona.

2. Corinth. 6.

Ne quam usq; demus offensionem.

Ibidem 8.

Procurantes honesta, non tantum coràm domino, sed & coràm hominibus.

Ad Galat. 6.

Dum

Dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes, tum maximè erga domesticos fidei, bonum facientes non defatigamini.

Ephes. 2.

Dei sumus figmentum cõditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit Deus, ut in eis ambulemus.

Ad Titum 2. cap.

Qui dedit semetipsum pro nobis, ut faceret nos sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum.

Ad eundem 3.

Discant autem & nostri bonis operibus præesse, ad necessarios usus.

Deus delectatur nostris operibus bonis.

Hieremiæ 32. Lætabor cum benefecero uobis. Ioannis 3. Filius hominis nõ uenit ut iudicet mundum.

Ibidem 13.

Vt eatis, & fructũ afferatis, & maneat fructus uester.

Opera nostra demonstrant fidem nostram, & iustitiam consumant

Ioannis 7.

Si quis uoluerit uoluntati eius obtemperare, hic cognoscet de doctrina mea.

Et 14.

Qui habet pręcepta mea, & seruat ea, ille est q diligit me. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus &c.

Qui non diligit me, non seruat sermones meos.

Et 15.

Vos amici mei estis, si feceritis quæcunq; ego præcipio uobis.

1. Ioannis. 2.

Qui dicit, Noui eum, & præcepta eius non seruat, mendax est, & ueritas in eo non est.

Ioannis 13.

In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei sitis, si dilexeritis uos inuicem.

Exodi cap. 20.

Misericors sum ijs, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

Deuterono. 6.

Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Matth. 22. Marci 12.

Ibidem 10.

Quid à te Dominus Deus tuus exigit quam ut timeas eum, & ambules in uijs eius, & diligas eum?

Psalmo 30.

Diligite dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timẽtibus eum.

Lucæ 7.

Remittũtur ei peccata multa, quia dilexit multum.

1. Corinth. 8.

Si quis Dominum Deum, hic cognitus est ab eo.

Item 16.

Si quis non amat dominũ Iesum Christum anathema sit maramathа.

De charitate uide Augustinum de spiritu & litera, cap. 36. Quod præceptum de Dei dilectione non hic, sed in patria perfectè impleatur. Quia impediat corpus peccati onus corruptiõis, hic caro spiritui repugnat. Roma. 7. Gal. 5. Non igitur ex tota anima & uiribus diligitur summum bonum siquidem ne potest quidem caro hoc. Rom. 8.

Diligentibus Deum, timentibus Deũ, fidentibus Deo omnia bona promittuntur. Psal. 90. Quoniam in me sperauit, liberabo eum, protegam eum. Quoniam cognouit, &c. Hieremiæ 36. Erit tibi anima tua in salutem: quia in me habuisti fiduciam Psal. 16. Saluos facis sperantes in te. Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ijs qui secundum propositum uocati sunt sancti. Rom. 8.

Iacobi 2.

Vis autem scire ô homo inanis, quoniã fides sine operib' mortua est? Abraham pater noster, nõne ex operibus iustificatus est offerẽs Isaac filium suum super altare? uides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est. Et iterum. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & nõ ex fide tantum.

Damascenus.

EST autem oratio mentis erectio in Deum uiuaci quadam fiducia in eius ineffabilem bonitatem.

Secundum Augustinum.

Oratio est pius affectus dicentis in Deum.

Secundum Thomam.

Est oris ratio, per quam cordis nostri intima manifestamus Deo. & ita est actus rationis practicæ, quia est uel petitio dicentium à Deo, uel ascensus mentis in Deum. Vel est ostensio uoluntatis nostræ ei facta, à quo impetrare speramus id, quod desideramus.

Oratio uerò non consistit in multitudine uerborum, sed attento & fideli cordis desiderio ad Deum ut unicum in omnibus auxilium subuolante. Psal. 5.

Fructus orationis.

Christus iubet nos orare Matthæi 7. Petite & dabitur uobis. Quisquis petit accipit. Vbi ratiocinatur à bonitate patris carnalis.

Matthæi 21.

Omnia quę petieritis in deprecatione, credentes accipietis.

Ioannis 16.

Amen amen dico uobis, quęcunq; petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis.

Exodi 14. de Mose angustiato.

Quid clamas ad me?

1. Regum 1.

Anna loquebatur in corde suo, & labia eius non mouebantur, & uox eius non audiebatur.

Eccle. 5.

Pauci sint sermones tui coram Deo.

Matthæi 6.

Cum oraueritis nolite multum loqui sicut ethnici.

Ioannis 4.

Deus adoratur in spiritu & ueritate, non in magnificis & ampullosis uerbis.

1. Corinth.

Psallam spiritu & mente.

Ecclesi. 5.

In ecclesia uolo quinq; uerba loqui in mente.

Lucæ 11

Magdalena nō orat uerbis, sed lachrymatur, & audit: dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Hinc licet Lucæ undecimo dicatur, petite & dabitur uobis, & 18. instantissimè orandum esse iubeat, Roman. 12. Precationi instantes. 1. Thessalon. 5. Indesinenter orate, Marci 11. Quæcunque orantes petitis credite, & erunt uobis. Lucæ 18. Oportet semper orare & non deficere. ubi & parabola de iudice iniquo. Colossen. 4. Obsecratione instate, uigilantes in ea. Iacobi 5. non tamen sensus est, ut spiritus uelit iubere, quo in oratione multa oris uerba multiplicemus. nam Matthæi 6. Christus Battologiam aduersatur, sed uult, ut nusquàm non cor nostrum firma fiducia ad Deum ceu ad optimum patrem, & summum bonum sit erectum & infixum, unde omne bonum & auxilium ueniat, ad hoc autem non opus est Euchitarum more semper labia mouere, sed semper in uera fide Deum intueri per inuestigabiles gratię diuitias nobis per Christum emeritas, omne bonum firmiter ab eo sperare: & sic non lingua murmurat semper, sed cor semper uigilat, semper Deo summo suo bono indefatigabili desiderio adhæret.

Nec longa oratio rationabilis reijcitur Matthæi 6. Sed ostenditur, quod rationabilis non sit illa, quæ semper fieri potest, & plerunque dum iusto longior est sine corde sonus, & sine oratione fidei interna, nihil est quàm mera hypocrisis Euchitarum. Ita damnatur longa oratio, quæ fit sine corde. Potest autē oratio semper fieri, quia est spiritualis in corde, Ioannis 4. cap. Huc pertinet Lucæ 20. 18. Matthæi 23. Sub prætextu precibus prolixis precamini, propter hoc plus accipietis damnatiōis. Sic Rusticus ad aratrum, artifex in officina potest assiduè orare, dum suum nihil cōfitetur corde, & in solum Deum fide & spe nititur: nihil dubitans de Dei bonitate, omnia in nominè Dei agēs & timore Dei. Atq; illi sunt

sunt adoratores in spiritu & ueritate, quos uiros pater habere uult. Et me hercule, magna est res apud Deum, labor ingens, orare spiritu, ita ut cor uerbis consonet in deuotione ueraci, & fide in uerbum promittentis: quicquid petieritis patrem, Ioannis 4. & 16. Ideo patres antiqui recte dixerunt, non esse maiorē laborem quàm orare, facile est absq; corde murmurare uerba. Ob id Battologi, murmuratores improbantur, Matthæi 15. Esaiæ 29. cap. & 1: Cū multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Matthæi 15. populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Iacobi, cap. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis.

Si obijciatur, quod Deus omnia nouerit, & prædestinauerit, quibus det:

Item, uoluntatem eius non esse mutabilem, ut flectatur more hominum. Ad hæc respondetur: non intromittat se massa perditionis in hæc Dei iudicia, satis sit nobis, quod Deus uult orari, & iussit orare. Oremus igitur in uera fide, & dabit cum uisum ei fuerit. nam differt nonnūquam petita, sed omnia nobis in bonum cedunt. nos enim accendimur, & uehimur in Deum, & in gloriam Dei.

Ecclesiast. 18.

Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum: Vbi oraturo præcipitur, ut adtentè, quid uelit à Deo petere consideret: primo omnium fidem, spem, charitatē, iustitiam: deinde & alia, quatenus his recte ad gloriam Dei uti possumus.

Item præstituat sibi quid uelit, quo maxime opus habeat. Psalm. 31. & 141. Vanum est in auras uerba fundere citra eiusmodi præstitutam intentionem, id quod uel ipsa orationis ratio conuincit.

Sit quoq; adtenta, seriosa, ardens, breuis, ex fide procedens (unde Iacobi 1. Marc. 11.) nec ad dextram urgens, id est, temerariè tentans Deū, nec terminū exauditionis præfigēs, nec ad sinistrā, id ē, crudelitatē, nō credēdo, quod audiamur: regia uia incedatur, id est, simplici fide.

Pertinent autem quinq; ad ueram orationem, primò promissio Dei: secundò, Fides in eam: tertiò, petere aliquid certi ex instituto: quarto, desiderium ardens cordis, non oris tantum murmur: quinto, in nomine Christi, per quem dilecti sumus.

Ardentius clamandum ad Deum pro defectu fidei, spei, charitatis, quàm pro rerum temporalium dominio. Defectus tuos omneis in præceptis Dei, ut in speculo, intueberis.

Fructus & efficacia orationis.

Genes. 20. Abraham orauit, Deus sanauit Abimelech Hiere. 42. Ora pro nobis ad dominum. Iob ultimo orat pro amicis.

3. Reg. 17.

Multum ualet deprecatio iusti assidua, ita Helias deprecatus est.

Matth. 18.

Si duo ex nobis consenserint super terram, de omni re, quæcunq; petierint, fiet eis.

1. Timoth. 2.

Adhortor, ut ante omnia fiant deprecationes & obsecrationes.

Pro bonis & malis orandum est.

Ignatius Theologus pro se orari uult, in epistolis passim. Epistola 2. ait, indigeo illa laudabili uestra oratione, ut dignus sim illam, quæ in Syria est, ecclesiam per bonam orationem uestram pascere in Christo.

Est & oratio, quæ est opus tertij præcepti, nempe oratio pro tota ecclesia, sic pro principibus et omnibus hominibus orandum, 1. Timoth. 2. Hierem. 29. Baruch 1. De hac communi oratione, Ignatius epist. 2. Omnes, inquit, in id ipsum ad orationem simul conuenite, una deprecatio sit communis, unus animus, una spes, dilectio immaculata in fide Iesu, qua nihil melius est: uide super orationem dominicam, Cyprianum.

Obiectio philosophorum & Hæreticorum.

Si nouit Deus & antequam petamus quibus egeamus, ergo frustra scienti loquimur.

Respondeo,

Hieronymus cap. 6. Matth. nos non narratores sed rogatores esse ait, aliud enim

E e est nar-

est narrare ignoranti, aliud scientem petere: in illo iudicium est, hic obsequiũ est: ibi fideliter indicam⁹, hic miserabiliter obsecramus. De hereticis Psellianis Euchitis, uide titul. de hæreticis.

Orandum pro prædicatoribus, pro populo, pro malis & Ethnicis, & unicuiq; pro alio. Rom. cap. 15.

Obsecro uos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per dilectionem spiritus, ut me laborantem adiuuetis præcationibus pro me apud Deum, ut liberer ab incredulis in Iudæa.

Ephes. 6.

Orantes omni tempore in spiritu, & ad hoc ipsum uigilantes cum omni fidelitate, & depræcatione cum omnibus sanctis, et pro me, ut mihi detur sermo in apertione oris mei, ut liberè loquar, sicut oportet me loqui.

Philip. cap. 1.

Christus annunciatur, & in hoc gaudeo, atq; gaudebo: noui enim quod hoc mihi cedet in salutem, per uestram depræcationem.

Colos. 4.

Obsecratione instate, uigilantes in ea cum gratiarum actione, orantes simul & pro nobis, ut De⁹ aperiat nobis ostium sermonis, ut loquamur mysterium Christi, propter quod & uinctus, &c.

2. Thessal. 3.

Quod superest fratres orate pro nobis, ut sermo Domini currat & glorificetur sic apud nos, & ut eripiamur ab absurdis & peruersis hominibus.

Actor. cap. 12.

Ecclesia orat pro Petro in carcere deuincto.

Prædicator pro populo orare tenetur.

Roman. 1. Primum quidem gratias ago.

Ibidem 4.

Memoriam uestri facio semper in orationibus meis pro uobis.

Philip. 1.

Oro ut charitas uestra magis ac magis abundet.

Colos. 1.

Non cessamus orare pro uobis, orantes & postulantes, ut impleamini cognitione uoluntatis eius.

Ibidem 4.

Salutat uos Epaphras, qui ex uobis est seruus Christi, semper enixè laborans pro uobis in præcationib⁹, ut stetis perfecti, & completi, in omni uolũtate Dei, testimonium enim illi perhibebo.

1. Thes. cap. 1.

Gratias agimus Deo semper de omnibus uobis, mentionem uestri facientes in precibus nostris indesinẽter, propter opus fidei & laborem.

2. Thess. 1.

Oramus semper pro uobis, ut dignetur uos uocare uocatione sua sancta.

1. Timoth. 2.

Sine intermissione habeo memoriam tui in orationibus meis.

Orandum pro nobis pariter & malis.

Esdræ 6.

Offerãt oblationes Deo cœli, orentq; pro uita regis.

Baruch 1.

Orate pro uita Nabuchodonosor regis Babilonis, &c. ut sint dies eorum sicut dies cœli super terram, & ut det dominus uirtutem nobis.

Matth. 5.

Orate pro persequentibus & calumniantibus uos, ut sitis filij patris uestri, qui est in cœlis.

Luc. 23.

Christus in cruce orat: pater dimitte illis.

Rom. 9.

Paulus optat esse anathema pro fratribus.

Actorum 7.

Stephanus orat pro inimicis, dicẽs: domine ne statuas illis peccatum, quia nesciunt quid faciunt.

Vnusquisq; orare debet pro alio.

Genes. 14.

Abraham orauit pro Sodomitis, ut Deus parceret eis.

Ibidem 19.

Isaac orauit pro uxore sterili.

Moyses orauit ꝓ populo. Exo. 8. 9. 17. 32.

Num.

Per

Per eius orationem ad dominum soror eius Maria liberatur à lepra.

1. Regum 12.

Samuel orat pro populo suo. Absit, inquit, à me quo minus cessem orare pro uobis.

Ibidem 17.

Non cesses orare pro nobis.

2. Reg. 12.

Deprecatur & Dauid dominum pro paruulo suo.

Judith. 8.

Multum confidebat Iudith in oratione fratrum, quando dixit, orate, ut firmũ faciat propositum meum Deus, &c. Nihil aliud fiat nisi oratio pro me ad dominum Deum nostrum.

Actorum.

Petrus & Ioannes orant pro Samaritanis, ut acciperent spiritum sanctum.

Orate pro inuicem ut saluemini. Iacobi 5. Oratio fidei saluabit infirmum.

Oratio oritur ex cognitione defectus.

Fit autem oratio uel oritur ex cognitione defectus, quem uellemus sarciri, & ex fiducia eius, quem credimus uelle & posse sarcire.

Ex scripturis defectum nostrum agnoscimus: nam ut patet in uitijs & uirtutibus, caremus multis, quæ deberemus habere, habemus multa, quæ non deberemus habere. Cognoscimus eum, qui potest defectũ sarcire super uota, et quę uellemus, oratione testamur ex abundantia cordis. Fiducia fit ex ꝓmissione et iussu: iussit orare, promisit exauditionen, & ex agnitione eius ipse potest implere. Quia summum bonum omnipotens uult, est optimus pater, nos filij igitur fidimus, implet, quia ueritas.

Pati propter Christum est summa uictoria.

Mantuanus in Catharina.

Sic emitur cœlum, sic inuidus Orcus
Vincitur, & nulla esse potest uictoria maior.
Nos castra sublimius
Christe tua, & posthac tua numina sola sequemur:
Pauca pati melius, breuibus æterna parare
Gaudia supplicijs, quàm dum fugientia frustra
Complexi bona conamur retinere laborem,
Perdere, & infernos demum descendere ad amnes.

Vbinam orandum Matt. 6.

Vbi non interturbaris 14. ibidem. Christus adscendit in montem solus ad orãdum, nec tamen alligamur loco priuatæ orationis, quia 1. Timot. 2. in omni loco puras manus. Psa. &c. in omni loco dominationis tuæ, benedic anima mea, domino. Loco orationis tã totus mundus. Iosuæ 56. Hierem. 7. Domus mea domus orationis. Loquitur de tẽplo Salomonis, quod tum externo cultui dedicatum erat, ad quod honestè obseruandũ necessitas erat, ut ad templum domini uerum orandum & reuerendum inducerentur.

Neemiæ 1.

Neemias ministrat regi, atq; ad interrogata respondet, & tamen non cessat.

Hostes oratione plus quàm armis superantur. Exempla ex sacris scripturis extracta.

Templa nunc passim instituta sunt propter conuentus Christianorum, ut in illis commodè doceatur uerbum domini, unanimiter Deũ laudemus & oremus, sacramentisq; initiemur, & in hoc propter Ecclesiam nihil agendum inhoneste. Hieremias 7. Nolite fidere uerbis mendacij templum domini. Vide Hieronymum contra structuras magnificas.

Exodi 17.

Orat Moses & uincit Israël.

2. Paralip. 20.

Iosaphat rex timore perculsus propter exercitum qui uenerat, confugit ad dominum in oratione, ut liberet eum.

Iudith 4.

Memento, quomodo potius precibus sanctis orando deuicit Amalec, non ferro pugnando.

4. Regum 19.

Ezechias audiens blasphemias & impetum magnum Senacherib, orauit ad dominum pro redemptione.

1. Mach. 4.

Iudas Machabæus cum hostibus congressurus, orat & triumphat.

2. Mach. 13. 1. Machab. 8.

In duobus alijs bellis quando non orauit, ubi pugnatur contra Antiochũ, aufugit.

9.

Commissurus cum Bacchide & Alchimo, & non orant, occiditur.

Vndecimo.

Ionathas frater eius orat,& uictoriam consequitur

1. Mach. 1. 3.

Per generalem orationem Iudæi liberantur à morte & tribulatione.

Orandum in tribulatione.

Daniel. 3.

Pueri in medio fornacis orant.

Cap. 9.

Daniel in medio captiuitatis orat.

Cap. 13.

Susanna derelicta ab omnibus orat.

Ionæ 2.

Ionas in uentre piscis orat.

Lucæ 22.

Christus tempore tribulationis & passionis orat,effundens sanguinis guttas.

Actorum 7.

Stephanus inter medios lapidãtes orat.

12. ibidem.

Dum Petrus seruatur in carcere, oratio fit ab ecclesia pro eo.

Et 10.

Paulus postratus è cœlo orat in Damaso.

Modus & typus orationis Matt. 6.

Sic orabitis: Pater noster q es in cœlis.

Luc. 11.

Orantes autem dicite:pater noster. Oratio præsupponit fidem.

Marci 12.

Quicquid orantes petitis, credite:quia accipietis.

Iacob. cap. 1.

Postulet cum fiducia nihil hæsitans.

Deus spiritus est & spiritu adorandus.

Ioannis 4.

Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Arguta & clara est hęc adorationis siue orationis expositio: dicit Deum esse spiritum, unde & eos, qui ipsum sunt ueneraturi, non alia ratione id æquius possint aut debeant facere,quàm ut mentẽ ei deuoueant assiduo charitatis incremento,ut in ea nihil subdolum remaneat, nihil ex ea prodire possit, quàm quod sit uerissimũ,ac Deo simillimum. Hanc sententiã Cato maior Quiritum liberis tradidit, inquiens.

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt.
Hic tibi præcipuè sit pura mente colendus.

Qui ergo sic Deo mentẽ dedíderũt et de uouerũt,ut ei unicè hereãt,unicũ Deum agnoscãt, hi nimirũ in spiritu iã adorãt.

PATRIA.

PATRIA est urbs uel oppidum, unde orti siue oriundi sumus. Dicta quod communis omnium parens sit. Deducitur à patre, qui aliquem genuit, quo etiam nomine, aui, abaui, proaui, &c. continentur. Hinc patriam nostrorum memoria dicimus, id est, maiorum nostrorum. Pater etiam nomen religionis est, unde dij omnes patres uocabantur: similiter pater nomen reuerentiæ. Romulus centũ senatores elegit, quos patres ab honore, siue ætate, siue cura, quam habere in rebus publicis expediendis oportebat, uocauit. πατὴρ quasi per syncopen dictus, quod πάντα τηρεῖ, hoc est, omnia seruat, uel παῖδας τηρῶν, id est, filios seruans. Debemus autem patriæ, & parentibus maximè omnia, post Deum, bona: includuntur autem in patria & parentibus omnes consanguinei, ciues, & amici patriæ.

Decorum est mori pro patria.

Euripides

Conuenit omni ratione & arte
Amantes patriam, salutem eius moliri:
Ne fatigeris, dum patriam recuperare studes.
Natale solum, ut conuenit, gratißimum est hominibus,
Neq; uerbis eius dulcedinem exprimere poßim:
Multo enim auro & opibus antecellit patria,
Ad inhabitandum prudenti uiro: nam quod naturæ
Cognatum est & familiare, nescio quam sui
Dulcedinem mortalibus in uita præstet.

Idem in Aegeo.

Ἀλλ' ὅμως οἰκτρός τις αἰὼν πατρίδος ἐκλιπεῖν ὅρους: τί γὰρ πατρῴας ἀνδρὶ φίλτερον χθονός. id est:

Quid paterna charius esset uiro tellure.

Idem in Dictye.

Quod si non esses peßimus, nunquam ciuitate
Tua contempta regionem istam laudasses.
Meo quidem iudicio non rectè sapit,
Qui spretis patriæ finibus terræ,
Alienam laudat, & moribus gaudet alienis.

Idem in Phœnice.

Tu uero o mea tellus, & genitorum patria

Vde:

Vale: nam uiro, licet plurimum malis obruatur,
Nullum est suauius solum, quàm quod nutriuit eum.

Idem in Telepho.

Prouerbium. Σπάρταν ἔλαχες κείνην κόσμει
Τὰς δὲ μυκήνας ἡμεῖς ἰδίᾳ, id est.
Spartam sortitus es, hanc orna:
Nos uerò ex nostra parte Mycenas ornabimus.

Idem in Philoctete.

Μακάριος ὅστις εὐτυχῶν οἴκοι μένει. id est.
Beatus ille qui domi fortunatus manet.

Menan. in Heautontimorumeno.

Domi manere oportet, ac permanere liberum,
Aut non amplius uiuere illum, qui rectè beatus est.

Sophocles in Tereo.

Πολλά σε ζηλῶ βίου:
Κάλλιστα δ' εἰ γῆς μὴ πεπείρασαι ξένης, id est.
Beatum existimo te ob uitam tuam plurimum.
Est autẽ optimũ, si terrã nunquàm expertus es alienã.

Idem

Domi manebit uir uerè beatus.
οἴκοι μένειν δεῖ τὸν καλῶς εὐδαίμονα. id est.
Quintus frater dicere solitus est, nihil iucundius esse lectulo domestico.

Theognis poeta Megarensis.

Πατρίδα κοσμήσω, λιπαρὴν πόλιν οὔτ' ἐπὶ δήμῳ τρέψας, οὔτ' ἀδίκοις ἀνδράσι πειθόμενος, id ẽ.
Patriam ornabo, pulchramq́ ciuitatem, neq; inter populum excellens, neq; malis uiris morigerans.

Sophocles Tragicus.

Nunquàm equidem patriæ inimicũ uirũ in amicitiam
Receperim meam: hoc sciens, quod patria
Est, quæ nos seruat, & dum in ipsa
Fortunata degimus, confabulamur inuicem:
Huiusmodi legibus hanc ego ciuitatem promoueo.

Euripides in Polinite.

Quid aliud est patria priuari, quàm malum magnum,
Maximum: reipsa autem maius est quàm uerbis:
Quomodo istud fit? quod exulibus adeo malum euenit:
Vnum sanè maximum, quod exul nõ habeat dicendi libertatem.

Homerus.

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, i.
Vnum augurium, pugnandum esse pro patria,

Idem.

Ἀλλὰ μάχεσθαι ἐπὶ νηυσὶν ἀολλέες· ὃς δέ κεν ὑμέων βλήμενος, ἠὲ τυπεὶς θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπῃ τεθνάτω, ἔν οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης, id est.
Vos age ad naues confecti pugnate, donec uestrum
Ictus, aut uulneratus mortẽ et fatum quibet sequatur,
Moriatur: non enim indecorum est et defendenti patriam, mori.

Idem Odissee primo.

αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
ἱέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρῴσκοντα νοῆσαι
ἧς γαίης θανέειν ἱμείρεται. i. Cæterũ Vlyss.
Cupidus uel fumum exeuntem uidere
Patriæ suæ, sic mori optat.

Ouidius lib. 1. de Ponto, elegia quarta.

Non dubia Ithaci prudentia, sed tamen optat,
Fumum de patrijs posse uidere focis.

Homerus.

Ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκήων
id est.
Quàm nihil patria atq; parentibus suauius esse

Euripides in Phœnisse.

O mater, ego prudens ac simul imprudens perueni
Ad uiros inimicos, uerum necesse est
Cuncta amare patriam: quod si quis secus ait,
Verba funditare gaudet, animum tamen in patriam conuertit.

Patria præferenda est omnibus, & amanda magis, quàm parentes proprij. Plato in Critone.

An sic es sapiens, ut te latuerit & patri, & matri, & progenitoribus omnibus patriam esse anteponendam: atq; uenerabilius quiddam sanctiusq;: & in superiore sorte, tum apud Deos, tũ apud homines mentis compotes esse patriã collocandam, colereq́ eam oportere magis, eiq́ obedire, ac rigidius se gerenti, mitius assentiri, quàm patri, et si quid iubeat, uel dissuadere quantum liceat, uel facere, & patientissimè sustinere quicquid iusserit patiendum: ac siue in prælium miserit, ad uulnera excipienda, mortẽq́ subeundam, obediendum est omnino: ius enim ita dictat, & neq; tergiuersandum, neq; fugiendum, neq; ordinem deserendum, sed et in bello, & in iudicio, et prorsus ubiq; ea sunt quæ respub. patriaq́ iusserit facienda, aut certè uerbis, quatenus iustum est, uti licet, ad persuadendum illi eamq́ placandam: ui autem uti nefas est, uel contra matrem, uel contra patrem, maximè uero omnium contra patriam.

Eusebius Sardus.

A morte Patrum filios esse superstites, fortunatum & à fortuna petendum est: Itemq; ut ipsorum liberi singuli eodem ordine naturæ minores natu maioribus succedant. Communis hæc petitio iustissima est, & summo omnium studio suscipi digna, ut patria, quæ semper suscipit, & alit omnes, & quæ nobis maiores nostros exhibuit, tum ipsa, tum Deorum indigetum honores magis ac magis semper augeantur

πυθαγόρας.

ἐρωτηθεὶς, πῶς δεῖ ἀγνωμονούσῃ πατρίδι προσφέρεσθαι, εἶπεν, ὡς μητρί, id est.

Interrogatus quomodo oporteat se gerere erga patriam ingratam, ut erga matrem respondit.

Timotheus dux Atheniensium cum audisset unum ex collegis dicentem: an putas, o Timothee, gratam nobis futuram patriam? modo nos, respondit, patriæ dignas referre gratias queamus.

Ex scriptis Serini Samoniti.

Lacones, qui ad regem persarum uenerant, ut pœnas darent, propter legato dimissi sunt, & insuper uirtutis suæ gratia rogati, ut secum manerent: at quomodo, dixerunt, huiusmodi patriam relinquere possemus, cuius gratia tantum itineris morituri confecimus?

Aristides interrogatus qua de re maximè in exilio contristatus fuisset: respondit, propter dedecus patriç malè audientis sui causa exilij.

Seriphius quidam, cum ei ciuitatis suç paruitas ab Atheniẽse quodam obijceretur: mihi quidem, dixit, patria dedecus est, tu uero patriæ. Aristidis uxor administranti ei rempub. dixit, utinam priuatas quidem res putares esse publicas, & contra, publicas priuatas.

Pausanias Lacedæmoniorum dux ob intentatam ciuitatis patriæ suæ proditionem in tẽplo Mineruæ, quç ab æde aënea χαλκίοικος cognominata est, à patre Hegesilao, & matre fame necatus est. Chrysermus lib. 2. hist. Persicæ.

Cum Athenienses contra Eunulpum regem Thracũ belligerarent, Erechteus Atticæ rex oraculum accepit, se uicturum hostes, si maximam natum filiarum Proserpinæ imolaret. reuersus is Athenas exposuit uxori Thrasytheæ Pythicum hoc oraculum; deinde filiã ad aras ductam occidit, & commisso prælio, potitus est uictoria. Demoratus autor est in lib. 3. Tragodumeni.

Herocles in sermone: quales in patriam esse debeamus:

Post sermonem de patria, maximè conuenit docere, quales in patriam esse debeamus. est enim patria per Iouem uelut alter quidam Deus, & primus maximusq; parens: quare qui nomen ei impo suit, à re ipsa non temere patriam nominauit, uocabulo quidẽ à patre deducto, pronunciato tamen fœminina terminatione, ut ex utraq; parente mixtum esset: atq; hæc ratio insinuat patriam unam ex æquo duobus parentibus colẽdam esse. Præferenda igitur omnino est patria utriuis parẽtum seorsim, & ne simul quidem parentes ambos maioris fieri, sed æquali honore dignari. Est autem alia ratio, qua non tantum æquali, sed maiori etiam, quã simul ambos parentes, honore patriam afficere monet, neq; solum ipsis eam præfert, sed etiam uxori, & liberis, & amicis, & absoluto sermone, rebus alijs omnibus post Deos.

Ibidem.

Qui seipsum præ patria seruare uult, tum iniustè facit, tum stolidus est, insuper impossibilia desiderans: at qui patriam sibi ipsi præponit, & dijs charus est, & mente prudens. Quicquid prodest patriæ, id singulis qu oq; particulatim est commune; etenim totum nullum est sine partibus, & uicissim, quod ciui fuerit utile, ciuitati quoq; conuenit, si modo illi quatenus ciuis est expedit.

Exempla pietatis in patriam illustrium uirorum.

De pietate erga patriam uide Valerium maximum lib. 5. cap. 6.

Arctissimis sanguinis uinculis pietas satis fecit: restat nunc ut patriæ exhibeatur, cuius maiestati etiam illa, quæ Deorum numinibus æquatur autoritas, parentũ uires suas subiecit: fraterna quoq; charitas æquo aĩo ac libẽter cedit, summa quidẽ cũ ratione; qa euersa domo interdum

dum reip. ſtatus manere poteſt: urbis ruina penates omneis ſecum trahat neceſſe eſt.

Romana exempla Pietatis.	Externa.
Brutus primus conſul.	*Codr⁹ rex Athenienſium.*
Curtius Romanus.	*Thraſybulus.*
Genitius Cippus Pretor.	*Themiſtocles*
Aelius Pretor.	*Fratres Philenis Carthaginenſis.*
Publius Decius.	*Ariſtoteles.*
Filius Pub. Decij.	
Scipio Affricanus ſuperior	
Publicani Domini ſeruorum	
Equites & Centuriones.	

Baptiſta Fulgoſus lib. 5. cap. 6.

Cum multi propter charitatem patriæ non opes modo, uerum uitam quoque ipſam profuderint, eiuſmodique hominũ laudibus fama, nomenque efferatur: iure credendum eſt, poſt mortales, hanc unã habere, cui maiorem nauare operam debeant.

Lycurgus Lacedęmonius.
Ancharus Mydæ regis Lydiorũ filius.
Spartius & Bulides Lacedęmonij.
Quidam Prænestinus.
C. Marius conſul.
Ereſteus, de hoc ſupra uidimus.
Mater Cleomenis regis Spartani.
Marcus Brutus.
Caſſius Cherea Tribunus.
P. Rutilius Romanus.
Flaccus Valerius. Zeno imperator.
Farinata Vbertus eques florentinus.

Quidam Sarracenus, qui Conradum Bonifacij montisferrati Marchionis filium occidit, ut liberaret patriam ſuam.

De alijs duob⁹, quorum unus Eduardum Britanniæ regem, alter Iacobũ Luſignanum Cypri regem confodere uoluit.

Marus Bethicæ incola.
Felicianus eques Pannonius.
Symon Vignoſus Genuenſis.

Euripides in Phaëtonte.

ὡς πανταχοῦ γὲ πατρὶς ἡ βόσκουσα γῆ. i.

Vbicunque terrarum, quæ nutrit tell⁹, ea patria eſt.

Plutarchus in lib. Exilio.

Hinc rectè interrogatus Hercules: Argiuus an Thebanus: haud unam curo iactare, Gręcia omnis eſt mihi patria.

Idem paulò poſt.

At nos quaſi formicæ, uel apes, ſi ex una cauerna, aut alueari exciderimus, hoſpites externique nobis eſſe uidemur: quod idcirco fit, quia omnia propria, & familiaria, ut certe ſunt, facere ignoramus. Atqui ſtulticiam eius irridem⁹, qui Lunam Athenis meliorem, nitidioremque eſſe dicat, quàm quæ Corinthi, & tamen in idem quodã modo uitiũ mentis incidimus, cum peregrinantes terrã, mare, aerem, cœlum, ut diuerſa, aliaque à cõſuetis eſſe cõtendimus. Liberi quidẽ & ſoluti à natura in lucem emittimur: ipſimet autem nos ipſos colligamus, locorumque coartamus anguſtijs.

Paulò poſt.

Amiſſæ diuitiæ breui, facilèque reparari nequeunt: patria uerò ſtatim quælibet ciuitas fit illi, qui nouerit uti.

Democritus.

Ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατή: ψυχῆς γὰρ ἀγατῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος. id eſt. Quælibet terra homini ſapienti eſt peruia: animæ namque forti uniuerſus mundus patria eſt.

Muſonius in libro, Exilium non eſſe malum.

Quid autem an non communis hominum omnĩũ patria eſt mundus ipſe, quemadmodum cẽſebat Socrates? Itaque non putandum reuera te exulare à patria, ſi migres inde ubi natus & enutritus es, ſed tantum te quadam urbe eſſe priuatum, tum alias tum ſi exiſtimari uelis bonus & æqu⁹: talis enim regionem quidem nullam, uel colit, uel deſpicit, tanquàm beatitudinis cauſam, ſed ipſe in ſe ſe omnia collocat, & putat ſe ciuem urbis Iouis, quæ conſtat ex hominibus & Dijs. Conſentientia his & Euripides dicit, ubi ait, ἅπας μὲν ἀὴρ, αἰετῷ περάσιμος, ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς. id eſt: Omnis quidem aer aquilæ penetrabilis eſt, omnis uerò terra uiro forti patria. Quemadmodũ autẽ, ſi quis patria agens, aliam tamen domum inhabitans, non eam in qua natus erat, ſeſe maceraret, & ob eam rem lugeret, nihili homo, & ridiculus eſſet: pari ratione is, qui inhabitans aliam ciuitatem, quàm in qua natus eſt, calamitatem putat, talis merito ſtultus haberi queat, & uecors. Reliqua aurea uide in Stobæo.

Fabius ad filium apud Sillium Italicum.

Iamq; hoc nec dubites longæui nate parentis,
Accipe, & æterno fixum sub pectore serua:
Succensere nefas patriæ, nec fœdior ulla
Culpa, sub extremas fertur mortalibus umbras.

Horatius in oda 2. lib. 2. ad amicos.

Dulce & decorum est pro patria mori.

Ouidius lib. 1, de Ponto ad Ruffum.

Rursus amor patriæ ratione ualentior omni,
Quod tua fecerunt scripta, retexit opus.
Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse suos.
Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.
Quum bene sint clausæ cauea Pandione natæ,
Nititur in syluas quæq; redire suas.
Assuetos tauri saltus, assueta leones.
Nec feritas illos impedit, antra petunt.

Ouidius lib. 1. Fasto.

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor.
Vt uolucri uacuo quicquid in orbe patet.

Patriæ fumus igni alieno luculentior.

Lucianus. Vlysses apud Homerum odissćæ. i. terræ natalis fumum optat uidere surgentem. Et rursus inquit.

ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκήων
γίνεται, εἴπερ καί τις ἀπόπροθι πίονα οἶκον
γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκήων.. id ē.
Sanè nihil dulcius sua patria neq; parentibus
Est, quamuis quis procul diuitem domum
Terra in aliena habitet, procul à parentibus.

Volaterranus uertit libro 3, Philologiæ.

Dulcius est patria nihil atq; parentibus unquàm,
Illis præsertim qui longè à finibus errant,
Forte domus propriæ peregrina in sede uagantur.

Sabellicus lib. 8. cap. 1. De charitate erga patriam.

Plato uir summus, & ueritatis amicissimus, nullam in terris maiorē esse charitatem arbitratus est, quàm quæ cum patria est unicuiq; nostrum. Hæc parens, hęc nutrix omnium, hæc artibus, opib⁹, disciplinus instruit, dignitatibus ampliat, omnia ad suorum ciuium commodum, & ornamenta refert: amat hęc, & uult ipsa àmari, tuetur suos, nec uult negligi, & ut breuiter dicam, patria à ciuibus exigit officia, quod cuiq; nostrum præstat, suo iure repetit. Exempla in Dauide, Achoto, Esdra, Placidia Honorij Cæsaris sorore, Francisco Dandulo, in Aristide, Sertorio, Pompeio, & Crasso, Agesilao, Themistocle, Ibidem habes, quæ licet legere.

Erasmus lib. 5, Apophteg.

Sertorius sæpe uictor ad Pompeium Metellumq; misit, offerens se paratum redire in urbem, si sibi permitteretur, dixitq;, malle se Romæ ignobilissimum ciuem, quàm exulem omnium aliarum ciuitatum imperatorem nominari.

Idem libro quarto Apophtheg. Gn. Pompeio.

Quũ ingens in rei frumentariæ Romę esset penuria, Pompeius titulo quidem annonæ procurator, re autē uera maris terræq; dominus declaratus, in Affricā, Sardiniam, ac Siciliam nauigauit, multaq; frumenti ui collecta, properabat ire Romam: Verũ cum ingenti tempestate oborta naucleri detrectarent nauigationem, ipse primus nauem ingressus, iussit anchoras tolli, clamās, ut nauigemus urget necessitas, ut uiuamus non urget. Significans patriæ periclitantis habendam rationem potius, quàm priuatæ incolumitatis. Siquidem reipub. subleuandæ curis immori pulchrum est: at patriam in extremo discrimine nostra cessatione deseri, turpissimum est. Hic monemur non animalia bruta tantum omissa libertate uenire in seruitutem, uerum etiam homines indomitos fame domari. Docemur item, publicæ saluti priuatam incolumitatem postponendam esse.

Idem Erasmus libro Apophthegma. 5.

Paulus Aemilius ex quatuor liberis masculis, quos susceperat, duos ante dederat in adoptionem. Ex duobus autē qui remanserant in familia, alter 5. ante triumphũ dieb⁹ interijt, annos natus 14.
alter

alter quinto post actū triumphū die, annos natus 12. Ob id populo luctum ac mœrorem cum illo iungente, ipse prodiens ad multitudinem, dixit: se post tā continuos rerum successus, aliquid magni a fortuna expectasse: se uerò nunc de patriæ incolumitate securum esse factum, nihilq; timere periculi, posteaq; fortuna prosperè gestarum rerum inuidiam in suam domum impingente, ipse pro omnibus dependisset.

Erasmus lib. 6. Apophtegmatum.

L. Sylla cum Præneste oppidum armis cœpisset, decreuissetq; quicquid erat ciuium trucidare, hospitem suum iussit excipi: hoc beneficio pensare uolens hospitij communicati gratiam: ac ille contra liberè, nolo, inquit, patriæ meæ extinctori debere uitam, simulq; turbæ ad finem ciuium se se admiscuit, & cum illis trucidatus est.

Plato in Epistola 9. ad Archytam.

Te uerò narrauerunt permolestè ferre, quod à publicis ciuitatis occupationibus te liberare non ualeas: Quod igitur dulcissimum uitæ genus sit, res suas agere, præsertim si quis ita secum instituerit, ut tum omnibus ferè indubitatū est. Verum hoc etiam tibi reputandū est, nullum nostrum sibi soli natum esse, sed ortus nostri partem sibi patriam uindicare, partem parentes, partē amicos: multa insuper pro temporum diuersitate nobis accidere, uitam nostrā occupantium. Vocante igitur te patria ipsa ad remp. gubernandam, absurdum forsan esset non parere, præsertim cū simul accidat, ut aditus prauis hominib⁹ relinquatur, qui nullam offitij rationem habentes proficiscuntur ad publica.

Non solis nobis sumus nati.

Egregia sententia, ex Platone.

ἀλλὰ κ' ἐκεῖνο δεῖ σε ἐνθυμεῖσθαι ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὐτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέσεως ἡμῶν τὸ μέν τι ἡ πατρὶς μερίζεται, τὸ δέ τι οἱ γεννήσαντες, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι.

Sophocles in Antigone.

Fieri autem non potest, cuiuspiam ut pernouerit
Animum atq; mentem, siue sensum, ni prius
Imperia nactus gesserit ciuilia:
Mihi enim quisquis ciuitatem gubernans, quamlibet
Non optima consilia aggreditur,
Sed linguam metu alquo inclusam habet,
Pessimus esse & nunc uidetur, & semper uisus est:
Et si quis maiorem ullum præ patria sua
Amicum existimat, istum ego nullius esse precij indicot
Ego enim testor Iouem, qui semper omnia uidet,
Minimè tacuerim, incommodum uidens
Ciuibus accedere loco salutis.

Καὶ μεῖζον ὅς τις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω.

Ex sermone septimo de fortitudine desumptum.

Peste Lacedæmonios occupante, propter necem legatorum, quos Xerxes miserat, terram & aquam petens ceu primitias prædæ, oraculum datum est: liberandos ipsos, si qui modo Lacedæmoniorum regi sese occidendos obtulissent. Tum Bules & Sperches adierunt regem, cum mortis suæ petitione: ille uerò hominum uirtutem admiratus, domum reuerti iussit. Serenus scribit eos rogatos, ut cum Xerxe manerēt, respondisse: non posse se patriam relinquere, cuius charitatis & pestis auertēdæ gratia tantum itineris morituri cōfecissent.

Egregium exemplū pietatis erga patriam.

PAX.

Concordia. Amor. Beneuolentia.

CONCORDIA est animorum aliquibus in rebus cõsensus, & imperãdi alterius, & obediendi alterius, ut inqt Aristoteles, uoluntas. Cuius contrarium est seditio, uel ut alij, defectio: est unio appetitẽtium diuersa petentiũ, uelut eiusdem cordis. Græcis dicta ὁμόνοια.

Baptista Mantuanus de pace.

Pax plenum uirtutis opus, pax summa laborum,
Pax belli exacti precium est, preciumq; pericli:
Sydera pace uigent, consistunt terrea pace:
Nil placitum est sine pace Deo, nec munus ad aram.

Salustius in Iugurtha.

Concordia res paruæ crescunt, discordia autem magnæ dilabuntur.

Leo Bisantius auditor Platonis, sophista nobilis, Philippo Macedonum regi contra Bisantium uenienti occurrens: Dic age, inquit, Philippe, quæ te causa trahit oppugnatũ mœnia nostra? at ille: amor, inquit, patriæ tuæ, quæ ut potiar ueni: Leo excipiens, atqui, respõdit, non instrumento bellico sed musico amantibus est opus: Quo dicto ducem à bello Bisãtio auertit. *Amor patriæ.*

Quũ Demosthenes multa super bello ad Atheniẽses, Leo uerò pauca apud Philippum uerba fecisset: Posthæc cum Athenas legatus missus esset, agitatãq; uideret inter eos longa contentione seditionem, in concionem ascendens risum populo excitauit, obesus admodum uentriosusq; apparens: At illo nihilo magis perturbatus: Quid ridetis, inquit, Atheniẽses, quod uobis uideor pinguis? Scitote mihi uxorem longè pinguissimã esse, talesq; ac tantos, cum sumus concordes, breuis admodum lectus capit: discordes ne tota quidem domus. Quod sanè uerbum tempestiuè loco accommodatum populum paci restituit. Philostratus hęc, quę inde Volateranus se uertisse refert lib. 16. Anthropologiæ. *Lẽo hunc pithonem Rhetorem uocat Erasmus lib. 6. apophtegmatũ.* *Elegans dictum.*

Cicero ad N. Pompeium libro 8. epistola. famili.

Quum ad te literas misissem, suspitionem nullam habebam, te Reipub: causa mare transiturum, eramq; in spe magna, fore ut in Italia possemus aut concordiã constituere, quę mihi nihil utilius uidebatur, aut Rẽpublicam summa cum dignitate defendere. *Nihil amore lius concordia.*

Aristotiles in 9. Ethicorum.

Concordia ad amicitiam pertinere uidetur: itaq; non est idem, quod eadem sententia: quandoquidem in ijs etiam, quorum alter alteri ignotus sit, inesse potest: nec concordes aiunt eos, qui de quauis re idem sentiunt, ut eos, qui dẽ rebus cælestibus: quippe cum idem & unum de ijs rebus sentire non sit proprimum amicitiæ. Sed ciuitates in concordia esse tum dicuntur, cum de commodis & utilitatibus unum idemq; sentiunt & decernunt, quodq; publicè placuerit, exequuntur. Ergo in gerendis rebus ijs, quæ graues ac magnæ sunt, quęquè adesse possunt, uel utrisq; uel omnibus, concordia consistit: uelut ciuitates concordes sunt, cum placet omnibus, magistratus deligendos esse, aut ineundam cum Lacedæmonijs societatem, aut Pittacum imperatorem esse, si etiam ipse uelit: at ubi uterq; seipsum uterq;, ut sit apud Phænissas, uoluerit deligi, tum seditio nascitur: Non enim unum idemq; intelligere duos, quale id cunq; sit, unũ & idem sentire est, sed idem in eodem, ut cũ populus & optimates, & uiros optimos uolunt præesse Reipublicæ: Sic enim omnes quod uolũt, consequuntur, ciuiumq; inter ipsos amicitia, concordia uidetur, ut etiam celebratur. Est enim in commodis & utilitatibus ijs, quæ omnibus, quæ ad uitę usum pertinent, qualis bonis inter bonos concordia est: ij enim ijsdem de rebus unum idemq; & ipsi secum, & cum alijs sentiunt, præsertim cum eorum stent sententiæ et uolũtates, non more Euripi refluant. Recta etiam & utilia sibi proponut, quorum communiter cupiditate ducuntur. *Quæ ciuitates incõcordia esse ferantur.* *In quibus rebus concordia cõsistat.* *Seditio unde nascatur.*

At uero

At uerò improbi unum atq; idem, nisi ad breue & exiguum temp⁹, sentire nõ possunt, sicuti etiam amici esse solent, cũ in emolumentis sua augendi cupiditate inflammati sint: ijs enim in rebus quæ laborem, sumptusq; desyderant, ab officio deficiant. Quæ quoniam sibi quisq; exoptat, proximũ quemq; obseruat & arcet: euertetur enim funditus respublica, si à nemine conseruetur, ex quo nascuntur seditiones, dum alteri alteris necessitatem afferunt, ipsi fungi officio nolunt.

Faustus Andrelinus in distichis.

Securus placida mundus sub pace.

Tranquillum est summi pax opus alma Dei.

CONCORDIA REBVS PARVIS *diues est.*

Sillius Italicus libro 9. de bello Punico.

Velle ac nolle ambobus idem, satiataq; toto
Mens æuo, ac paruis diues concordia rebus:
Discordia demens
Intrauit cælos, superosq; ad bella uocauit.

Discordia res maxima dilabuntur.

Impius hæc tam culta noualia miles habebit,
Barbarus has segetes? en quo discordia ciues
Perduxit miseros? en quid conseuimus agros?
Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine uites.

PAX BELLO POTIOR. *Concordia fulciuntur opes.*

Erasmus libro 5. Apophtegma.

Scilurus Scytha octoginta liberos masculos habens, quum esset moriturus fasciculum iaculorum singulis porrexit, iussitq; rumpere, id cum singuli recusassent, eo quod uideretur impossibile, ipse singula iacula exemit, atq; ita facilè confregit omnia, filios admonens his uerbis: Sic concordes eritis, ualidi inuictiq; manebitis, contra, si dissidijs & seditione distrahemini, imbecilles eritis, & expugnatu faciles. Non potuit Scytha magis Scythicè rem ob oculos ponere.

Pax Bello potior.

Crœsus Lydorum rex à Cyro capt⁹, hoc argumento pacem bello prætulit, quod pacis tempore filij sepelirent patres, in bello contra, patres sepelirent libros. Erasmus lib. 6. Apophthegma.

Pax domestica.

Quum Gorgias Sophista recitaret in Olympicis ludis apud Grecos orationẽ de concordia, Melanthus quidam hic, inquit, de concordia totius Græciæ disserit, qui sibi & uxori, & familię, tribus duntaxat, ut concorditer uiuant, nondũ persuasit. Eras. lib. 6. Apophteg.

Concordia. Prouerbium.

Dicitur de omnium rerum consensu, & absoluta amicitia. Huc aptè accommodari potest illud Homericũ, ex Homeri odissæa. γ

ὄυδ' ἐποτ' ἐν ἀγορῆ δίχ' ἐβάζομεν, οὔτ' ἐνὶ βουλῆ,
ἀλλ' ἕνα θυμὸν ἔχοντε νόῳ καὶ ἐπίφρονι βουλῆ. i.
Haud unquàm neq; concio nos, neq; curia dictis
Audiuit pugnare, animo sed semper eodem, Vera concordia.
Et sentire eadem, atq; eadem decernere uidit.

Sũt uerba Nestoris de se, deq; Vlysse. Eras: Roter: chilia. 3. centu: 9.

Concordia fulciuntur opes etiam exiguæ.

Sentẽtia prouerbialis est illud 5. Hom.
Συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν,
Conuicti pollent etiam uehementer inertes.

Hac conueniet uti, si quando significare uolumus non esse contemnendam amicitiam, aut simultatem multorũ, etiã si fuerint alioqui imbecilles, & quorum singulos quisuis facilè contemnat: nam quemadmodum, ut ait ouidius.

Quæ non prosunt singula, multa iuuant:
Ita quæ non lædunt singula, multa nocent.

Facit nomen dulce est, & ipsa res salutaris.

Hæc omnia ferè inuenies superius post locum de Beneuolentia.

Boëtius lib. 4. de philosophica concione.

Nosti ne igitur, quod omne quod est, tam diu manere atq; persistere, quãdiu sit unum, sed interire atq; dissolui pariter atq; unum esse desierat. Omne unum per sistit.

Cassiodorus epistola 22.

Decet regalis apicis curã generalitatis custodire cõcordiã, quę ad laudẽ regnãtis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid est enim quod principem melius prædicet, quàm quietus popul⁹, cõcors senat⁹, & tota republica morũ honestate prediia. Custodia concordię decet principem.

Seneca de moribus.

Si pacẽ diligis, belli ne feceris mentionem. *Idem de beneficijs.*

Quietissimã uitã agerent homines in terra, si hæc duo uerba à natura omniũ rerum tollerent: Meum, Tuum.

Idem in Hercule furente.

Pacem reduci uelle expedit uictori, uicto necesse est.

Cicero in Philippicis.

Nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris. Pax est tranquilla libertas: tiam

Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura chara habere potest, quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat: eumq; ex numero hominum eijciendũ, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. Itaq; siue Sylla, siue Marius, & siue quis alius ciuile bellum optauit, eum detestabilem ciuem reipub. natum iudico. Nihil igitur hoc ciue, nihil hoc homine tetrius, si aut ciuis aut homo habendus est, qui ciuile bellum concupiscit &c.

Cicero pro lege Agraria, contra Rullum Tribunum Plebis propè finem ferè.

Vt circumspiciamus omnia quæ populo grata sunt, atq; iucunda, nihil tam populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm ocium reperiemus.

Cicero in secunda Philippica.

Nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris: sed inter pacem & seruitutem plurimum interest: pax est tranquilla libertas, Seruitus postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte etiam reppellendum.

SALVSTIVS IN IVGVRTHINO *bello.*

Verba Micipsæ ad filios.

Ego uobis regnum firmum trado, si boni eritis, sin mali, imbecillum: nam concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur.

Ibidem.

In omni certamine qui opulentior ẽ, etiam si accipit iniuriam, tamen quia plus potest, facere uidetur.

Ibidem.

Omne bellum facile sumitur, cæterũ ægerrimè desinit: non enim in eiusdem potestate initium & finis est.

Iulius Celsus de gestis Alexandri magni, libro 7.

Magna ex dissensionibus incommoda oriri solent.

PAX OMNIVM OPTIMA ET PVL*cherrima, ob id ab omnibus ueneranda & colenda meritò est.*

Ouidius lib. 3. artis amandi.

Pertinet ad faciem rabidos componere mores,
Candida pax homines, trux decet ira feras:
Ora tument ira, nigrescunt sanguine uenæ,
Lumina Gorgoneo sæuius angue micant.

Tibullus lib. 1. Elegia. 1.

Interea pax arua colit, pax candida primum
Duxit araturos sub iuga curua boues.
Pax aluit uites, & succos condidit uuæ,
Funderet ut nato testa paterna merum.
Pace bidens, uomerq; uigent: at tristia duri
Militis in tenebris occupat arma situs.

Horatius libro 1. carm. ode. 13.

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula: nec malis
Diuulsus querimonijs
Suprema citius soluet amor die.

Euripides in Cresphonte.

Εἰρήνα βαθύπλουτε καὶ καλλίστα μακάρων θεῶν,
Ζῆλός μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις,
Δέδοικα δὲ μὴ πρὶν πόνοις ὑπερβάλῃ με γῆρας,
Πρὶν γὰρ χαρίεσσαν προσιδεῖν ὥραν,
Καὶ καλλιχόρους ἀοιδὰς φιλοστεφάνους τε κώμους
Ἴθι μοι πότνια πόλιν τάνδε, ἐχθρὰν στάσιν εἶργ' ἀπ' οἴκων
Τὰν μαινομέναν τ' ἔριν θηκτῷ τερπομέναν σιδάρῳ. Id est.

O pax opulenta, & beatos inter pulcherrima diuos,
Desiderium me tui habet: ô quàm tarda moraris,
Atqui metuo, ne prius laboriosa uincat senecta,
Quàm iucundum tui tempus inspexero,
Cantusq; pulchri colores, conuiuiaq; coronis gaudētia.
Huc ades ô ueneranda hanc ad urbem, ædibus inimicā expelle seditionem,
Insanamq; litem, ferro quæ gaudet acuto.

Aristophanes in Georgis.

Εἰρήνη βαθύπλουτε καὶ ζευγάριον βοεικόν,
Εἰ γὰρ ἐμοὶ παυσαμένῳ τοῦ πολέμου γένοιτο
Σκάψαντ' ἀποκλάσαι, τε λουσαμένῳ διελκύσαι
Τῆς τρυγὸς, ἄρτον λιπαρὸν καὶ ῥάφανον φέροντι. id est.

O pax prædiues, & iugum boum:
Vtinam mihi immuni à bello contingeret
Fodere incuruato, lotoq; haurire
Vinum, panem optimum & raphanum ferenti.

Bacchylides in Pæanibus.

Τίκτει δέ τε θνατοῖσιν εἰρήνα μεγάλα,
Πλοῦτον, καὶ μελιγλώσσων ἀοιδᾶν ἄνθεα,
Δαιδαλέων τ' ἐπὶ βωμῶν θεοῖσι τίθενται βοῶν,
Ξανθᾷ φλογὶ μηρία τ' εὐτρίχων τε μήλων
Γυμνασίων τε νέοις αὐλῶν τε καὶ κώμων μέλει, Id est.

Res maximas mortalibus producit pax,
Nempe diuitias, & suauissimorum cantuum flores:

Hæc

Hæc efficit, ut in pulchris Deorum aris boum mundentur
Flammis fuluis partes & lanigerarum pecudum:
Hæc facit, ut gymnasia iuuenes & tibias conuiuiaq́; curent.

Euripides in Erecthheo.

ἀκρείτω μοι μίλον ἀμφιπλέκειν ἀράχναις
μετὰ δ᾽ ἡσυχίας πολιῷ γήραϊ συνοικοίην,
ἀείδοιμι δὲ στεφάνοις κάρα πολιὸν στεφανώσας,
θρήκιον πέλταν πρὸς ἀθηνᾶν
περὶ κίοσιν ἐγκρεμάσας θαλάμοις
δέλτων τ᾽ ἀναπτύσσοιμι γῆρυν ἃν σοφοὶ κλέονται. Id est:

Sat mihi fuerit, filum contexere araneæ,
Modo cum tranquillitate cana senecto fruar,
Et cantem, sertis redimitis canum caput,
Threicium imitatus poëtam cithara
In thalami columnis suspensa,
Librorumq́; sonos euoluam, quos sapientes celebrauerint.

Aristophanes.

ὦ πότνια βοτρυόδωρε τί προσείπω σ᾽ ἔπος;
πόθεν λάβοιμ᾽ ἂν ῥῆμα μυριάμφορον. Id est:

O ueneranda pax, largitrix uuarum, quo te nomine appellabo?
Et unde uerbum satis magnificum accipiam?

Menander.

εἰρήνη γεωργὸν κ᾽ ἂν πέτραις τρέφει καλῶς
πόλεμος δὲ κ᾽ ἂν πεδίῳ κακὸς ἔφυ. Id est:

Pax agricolam uel inter saxeta benè nutrit:
Bellum autem etiam in campis malum est.

Philemon in Pyrrho.

οἱ φιλόσοφοι ζητοῦσιν, ὡς ἀκήκοα
περὶ τοῦτο, τ᾽ αὐτοῖς πολὺς ἀναλοῦται χρόνος,
τί ἐστιν ἀγαθὸν, καὶ οὐδὲ εἷς εὕρηκέ πω,
τίς ἐστιν ἀρετὴν καὶ φρόνησιν φασι, καὶ
πλέκουσι ταῦτα μᾶλλον, ἢ τί τ᾽ ἀγαθόν.
ἐν ἀγρῷ διατρίβων τήν τε γῆν σκάπτων ἐγὼ
νῦν εὗρον εἰρήνη ἐστίν: ὦ ζεῦ φίλτατε
τῆς ἐπαφροδίτου καὶ φιλανθρώπου θεοῦ
γάμους, ἑορτὰς, συγγενεῖς παῖδας, φίλους
πλοῦτον, ὑγείαν, σῖτον, οἶνον, ἡδονὴν
αὕτη δίδωσι, ταῦτα πάντ᾽ ἂν ἐκλίπῃ
τέθνηκε κοινῇ πᾶς ὁ τῶν ζώντων βίος. Id est:

Inquirunt, ut audio, philosophi,
Et multum in hoc absumunt temporis,
Quid nam sit bonum: nec dum ullus inuenit quid sit:
Alius uirtutem, alius prudentiam inquit, &
Hæc etiam intricant magis, quàm quid bonum sit.
At rusticus ego, terramq́; fodiens,
Nunc bona quæ sint pacis, inueni. O Iuppiter charissime,
Amabilis illius & benignißimæ Diuæ
Nuptias, festa, cognatos, liberos, amicos,
Diuitias, sanitatem, amorem, uinum, uoluptatem
Pax confert: Quod si omnia hæc defecerint,
Perijt omnis comiter uiuentium uita.

Euripides tragicus poëta.

ὅταν γὰρ ἔλθῃ πόλεμος εἰς ψῆφον λεώ,
οὐδεὶς ἔτ᾽ αὐτοῦ θάνατον ἐκλογίζεται,
τὸ δυστυχὲς δὲ τοῦτ᾽ ἐς ἄλλον ἐκτρέπει
εἰ δ᾽ ἦν παρ᾽ ὄμμα θάνατος ἐν ψήφου φορᾷ,
οὐκ ἄν ποθ᾽ Ἑλλὰς δοριμανὴς ἀπώλλυτο,
καίτοι δυοῖν γὰρ πάντες ἄνθρωποι λόγοιν
τὸν κρείττον᾽ ἴσμεν καὶ τὰ χρηστὰ καὶ κακὰ,
ὅσον τε πολέμου κρεῖττον εἰρήνη βροτοῖς,
ἣ πρῶτα μὲν μούσαισι προσφιλεστάτη;
νόσοισι δ᾽ ἐχθρὰ τέρπεται δ᾽ εὐπαιδίᾳ
χαίρει δὲ πλούτῳ, ταῦτ᾽ ἀφέντες οἱ κακοὶ
πολέμους ἀναιρούμεσθα καὶ τὸν ἥσσονα
δουλούμεθ᾽ ἄνδρες ἄνδρα καὶ πόλις πόλιν. .i.

Quum de bello suscipiendo suffragia fert populus,
Tum nullus mortem imminere sibi cogitat,
Sed istud infortunium in alium conijcit:
Quod si mors ob oculos esset, dum feruntur suffragia,
Nunquam insano belli amore capta periret gratia.
Verum enimuerò omnes homines duplici sermone proposito,
Meliorem dignoscimus, item bona & mala:
Et quantum bello potior sit pax hominibus,
Quæ primùm quidem Musis est gratißima:
Aduersa uerò luctibus est, sobolisq́; dexteritate gaudet,
Ac delectatur opibus: illis nos mali relictis
Bella præferimus, & inferiorem
Subijcimus uiri uirum, & ciuitas ciuitatem.

Aristophanes ἐν τῶν νήσσων.

ὦ μῶρε, μῶρε ταῦτα πάντ᾽ ἐν τῷ δ᾽ ἔνι,
οἰκεῖν μὲν ἐν ἀγρῷ τοῦτον ἐν γηδίῳ
ἀπαλλαγέντα τῶν κατ᾽ ἀγορὰν πραγμάτων
κεκτημένον ζευγάριον οἰκεῖον βοοῖν,
ἔπειτ᾽ ἀκούειν προβάτων βληχωμένων
αἰγός τε φωνὴν εἰς λεκάνην ἀθρουμένης,
ὄψον δὲ χρῆσθαι πινιδίοις τε καὶ κίχλαις,
καὶ μὴ περιμένειν ἐξ ἀγορᾶς ἰχθύδια
τριταῖα, πολυτίμητα βεβασανισμένα
ἐπ᾽ ἰχθυπώλου χειρὶ παρανομωτάτῃ. Id est:

O stulte stulte, hæc omnia paci insunt,
Vt ruri aliquis in prædio habitet,
Immunis à forensibus negocijs,
Proprium poßidens iugum boum,
Balantes & audiat oues,
Capreq́; uocem ad mulctram emulgendæ:
Obsonijs autem utatur, conchis & turdis,
Neq; expectet in foro uenales pisciculos
Triduanos magni precij, contrectatos
Piscium uenditoris iniquißima manu.

Xenophon lib. 6. rerum Græcarum.

Atqui ad sapientes spectat quandoque bellum soluere, etiamsi non parua intercesserit offensa. Nos uerò cum unanimiter sentiamus, quid mirum si pacem bello præferamus? quamuis iustius fuisset, nos inuicem armis nunquam dimicasse.

Ex oratione Calliæ hæc decerpta sunt.

Silius lib. 11. belli Italici.

Pax optima rerum,
Quas homini nouisse datum, pax una triumphis
Innumeris potior, pax custodire salutem,
Et ciues æquare potens.

Ouidius libro 1. Fastorum.

Frondibus attiacis comptos redimita capillos
Nihil utilius pace. *Pax ades, & toto mitis in orbe mane.*
Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi,
Tu ducibus bello gloria maior eris.

Silius lib. 2. belli Italici.

Quis uerò non æqua dedit uictoria nomen?
Audite ô gentes, neu rumpite fœdera pacis,
Nec regnis pòst ferte fidem.

Silius eodem libro.

Ante Iouem Genenna decus diuumque hominumque,
Qua sine non tellus pacem, non æquora norunt:
Iustitiæ consors, tacitumque in pectore numen.

PACIS VIOLATOR NON POtest manere impunis.

Lucretius poeta, lib. 5. de rerum natura.

Nec facilè est placidam, ac pacatam degere uitam,
Qui uiolat factis communia fœdera pacis.
Etsi non fallit eum diuum genus, humanumque,
Perpetuò tamen id fore clàm diffidere debet.

DE SPE PACIS, *Petrarcha de remed. for. dialo. 105.*

Melius est sperare pacem, quàm spernere: stulti enim est fastidire res certas, ambiguas spes amplecti. Spes pacis multos perdidit, speratæque paci succedens insperata calamitas incautos obruit, sopitosque, quos expertos inueniens non lęsisset. Pacem assequi in nostra manu situm est, & rari sunt, qui pacem non inueniant, si bona fide uelle cœperint: sed hi ipsi, quibus dulce nomen pacis est, pax amara est: pacem itaque petentes, paci obstant.

Quatuor nobiscum habitant pacis hostes: auaritia, inuidia, ira, superbia: illi si in exilium pellantur, erit pax æterna.

Spes. Spes pacis haud dubia est. Ratio. Inter spem pacis, & pacē multa incidūt: Lene uerbum, gest' facilis, compositam sæpe turbauit pacem. Ipsi tractatus, pacificique sermones ferro sæpe franguntur: animosque acuit bellum, atque asperat pacis spes: sic amicitiæ mentionem irritam, quasi cotem dixeris odiorum.

Spes. Post belli finem pax firmabitur. Ratio. Quantò firmata esset utilius ante belli principium, quot damnis ac mortibus tempestiua pace esset occursum? sed uos pueri contumaces, ac discoli, sine uerberibus non sopitis in pace bellum, in bello pacem quæritis, neque unquam nisi bello afflicti, pacem uel noscere incipitis, uel amare, eamus ut perditam fletis, sic mox redditam pari leuitate contemnitis, donec uos iterum amissa perdoceat bona uestra non spernere, mala uestra non cupere, denique non ineptire, non furere, quod antequam assequamini pudeat: sæpissime idem nobis audiendum: nec satis est audijsse, sępissimè uidendum & experiendum: dicam propriè, ut discatis aliquid, sæpissimè uapulandum est.

Spes. Bellum pax sequetur. Ratio. Melius præcessisset bello iter obstructū: nihil insanius, quàm spe remedij ultrò uulneri sese offerre. Auxilium non causam dant fomenta uulneribus: ægro salutem optare natura est, sano ægritudinem spe salutis, insania.

Gaudeo. Pax futura est. Ratio. Solet pax urbibus mutationem afferre pestiferam: optima quidem ipsa, sed pessimis circumuoluta comitibus: iniquis legibus, fluxis moribus, occultis odijs, aperta tyrannide. Recordare quid ciuili olim bello præsagus ille dixit, nec fefellit:

Superis quid prodest poscere pacem,
Cum domino pax ista uenit.

Melior est autem bellicosa libertas uiris fortibus, quàm pacifica seruitus. Notatu dignum. Bello quolibet funestior pax superba & negligens: Sæpe armati inter gladios tuti, mox togati in gladios inciderunt, & seris uotis optauêre bellum. Nunquam Romana uirtus abijsset, si bellum Carthaginense mansisset. Pax Punica Romanæ urbis excidium fuit.

Hæc desumpta sunt ex dialogo de pace & inducijs.

PA-

Mansuetudo. Lenitas. Tolerantia.

Cicero in Rhetoricis.

PATIENTIA est uirtus contumeliarum, & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portans.

Ibidem.

Vel est honestatis & utilitatis causa, rerum arduarum & difficilium uoluntaria ac diuturna perpessio.

Vel est suas & suorum iniurias, ac cætera mala æquanimiter ferre. 23. q. 1. Cano. 1.

Aristoteles in libello de uirtutibus.

Mansuetudo incitabilis ad uindictã animi partis uirtus est, propter quam nõ facile ad iram concitantur.

Græcè.

πραότης δὲ ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς καθ' ἣν ὑπὸ ὀργῆς γίνονται δυσκίνητοι.

Proprium uel officium mansuetudinis.

Mansuetudinis est criminationes, calumnias, & contemptus moderatè ferre, ac ad uindictam celeriter non contendere, minimeq́ ad iram præcipitem esse, & cũ nec insuauibus, nec irritabilibus moribus sis, placidum stabilemq́ animum retinere.

Erasmus lib. 3. Apophthegmatum.

Dissimulatus dolor.

Diogenes Cynicus adolescenti conquerenti, quòd à multis perturbaretur: desine, inquit, et tu perturbationis indicia præ te ferre: significans nulla alia in re melius improbitatem lædentium finiri, quàm si, qui læditur, dolorem dissimulet. Etenim qui ob id incessant hominem, ut illum discrucient; desinent, si uiderint illum nihil commoueri.

Philemon in Ecdicazomeno.

ἥδιον οὐδὲν οὐδὲ μουσικώτερον
ἐστ', ἢ δύνασθαι λοιδορούμενον φέρειν:
ὁ λοιδορῶν γὰρ ἂν ὁ λοιδορούμενος
μὴ προσποιῆται, λοιδορεῖται ὁ λοιδορῶν. Id est
Nihil est iucundius & docto uiro dignius,
Quàm ferre posse conuitiantem:
Quoniam si ille, cui conuitium fit
Dissimulauerit, in ipsum autorem redundat.

Euripides in Protesilao.

δυοῖν λεγόντοιν θατέρου θυμουμένου,
ὁ μὴ ἀντιτείνων τοῖς λόγοις σοφώτερος. Id est:
Altero duorum colloquentium indignante,
Is, qui se non opponit, plus sapit.

Demosthenes à quodam conuitijs lacessitus: Nolim tecum in hoc genus certaminis descendere, dixit, in quo qui uincitur, ipso uictore est melior. Id est: εἰς ἀγῶνα ἐν ᾧ ὁ ἡττώμενος τοῦ νικῶντος ἐστὶ κρείττων.

Πλάτων λοιδορούμενος ὑπό τινος, λέγε (ἔφη) κακῶς, ἐπεὶ καλῶς, οὐ μεμάθηκας. Id ē: Quodam ei maledicente, perge, inquit, maledicere, ut qui benè loqui nunquam didiceris.

Aristippus contumelijs à quodam petitus, dixit: penes te est maledicere, penes me autem rectè audire. Id est: Ἀρίστιππος, λοιδοροῦντος αὐτὸν τινὸς ἔφη, τοῦ μὲν λέγειν κακῶς σὺ κύριος εἶ, τοῦ δὲ δικαίως ἀκούειν ἐγώ.

Pythagoras.

μεγάλην παιδείαν νόμιζε δι' ἧς δυνήσῃ φέρειν ἀπαιδευσίαν. Id est: Magnam peritiam existimato, qua ferre potes aliorum imperitiam.

Theognis.

οὐ δύναμαι σοι θυμὲ παρέχειν ἄρμενα πάντα:
τέτλαθι τῶν δὲ καλῶν οὔτι σὺ μοῦνος ἐρᾷς. i. Non possum tibi anime mi omnia suppeditare, quæ desideras: fer igitur patienter, pulchra non solus appetis.

Epictetus in Enchiridio.

Ab exiguis incipe, effunditur oleum, furto uinum aufertur. Cogita tanti redimi patientiam, tanti emi imperturbationem, nihil gratis fit. Cum seruum accersiueris, præmeditare, fortè non pariturus, fortè nihil eorum quæ cupio facturus est. et non tanti est tamen, ut eius causa perturbari debeam, aut possim.

MVSONIVS IN SERMONE, AN *philosophus actionem iniuriarum contra aliquem suscepturus sit.*

Demosthenes etiam oculis quosdam iniurios esse putabat, eamq́ rem intolerabilem esse, & homines inde plurimum affici: ita qui quid honestum, quid rcuera turpe sit, ignorant, iniuriam se pati cēsent, si quis aut toruum ipsum intueatur, aut irrideat, aut percutiat, aut conuitia iactet. At uir sapiens & cordatus, qualis philosophus esse debet, nullo horum

perturbâtur, non tam ipsa pati, quàm inferre turpè ducens: nam qui peccat, is turpitudini est obnoxius, qui uerò patitur, quatenus ipse peccatum non admittit, eatenus neq; turpis alicuius indignitatis particeps dicendus est. Quapropter non ad forum & actiones ullus mente præditus conuertetur, utpote qui nullā sibi uideatur iniuriam accepisse. Pusillanimitas est, has ob res indignari, & commoueri intensius, sed leniter & tranquillè tolerabit, quicquid acciderit. Hoc decorum eius, qui se magnanimum profitetur.

Stobæus in collectaneis in loco de patientia.

Socrates publica conuitia passus ab Aristophane, nō modo nō ęgrè tulit, sed obuiam etiam interrogauit, num se rursus ad similem rem aliam opus haberet.

PATIENTIA MELIOR *est fortitudine.*

Esdræ 3. cap. 10.

Nunc ergo retine apud temetipsum dolorem tuum, & fortiter fer, qui tibi contigerunt casus.

Salomon Prouerb. 14.

Qui patiens est, multa gubernabitur sapientia: qui autem impatiens est, exaltat iustitiam suam.

Idem 19.

Melior est patiens uiro forti, & qui dominatur animo suo, expugnator est urbium.

Ibidem.

Doctrina uiri per patientiam noscitur, & gloria eius est, iniqua prætergredi.

Item cap. 23.

Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam.

Ecclesiast. 7. cap.

Melior est patiens arrogante.

Matthæi cap. 5.

Audiistis, quia dictum est, oculum pro oculo, dentem pro dente: ego autem dico uobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & sinistram: et ei, qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunq; te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo.

Lucæ 21.

In patientia uestra possidebitis animas uestras.

Paulus ad Romanos.

Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uerò spem.

1. ad Titum, cap. 1.

Patientia uobis est necessaria, ut uoluntatem Dei facientes reportetis promissionem.

2. ad Timoth. cap. 3.

Omnes, qui piè uolunt uiuere in Christo Iesu, persecutionem patientur: mali autem homines & seductores perficient in peius errantes, & in errorem mittentes.

Iacobi 1. & 2. cap.

Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis, scientes quòd probatio fidei uestræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.

Ibidem.

Beatus uir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.

Ibidem, cap. 5.

Patientes igitur estote & uos, & confirmate corda uestra, quoniam aduentus domini appropinquabit: nolite ingemiscere fratres in alterutrum, ut non iudicemini. Ecce iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite fratres exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patientiæ, per prophetas, qui locuti sunt in nomine domini: ecce beatificamus eos, qui sustinuerunt, sufferentiam Iob audiistis, & finem domini uidistis, quoniam misericors est dominus, & miserator.

1. Pet. cap. 2.

Hæc est gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè: Quæ enim est gratia, si peccantes & collaphizati sustinetis? sed si benè facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum, in hoc enim uocati estis, quia Christus passus est pro uobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui, cum malediceretur, non maledicebat, non comminabatur, cum pateretur:

tradebat autem iudicãti se iniustè: quia peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, iusticiæ uiuamus, cuius liuore sanati sumus.

Paulus ad Galat. cap. 5.

Fructus spiritus, pax, patientia.

Et cap. 6.

Inuicem alij aliorum onera portate.

Ad Ephes. cap. 4.

Hortor ego uos uinctus in domino, ut ambuletis ita, ut dignum est, uocatione ea, qua uocati estis: cum omni submissione ac mansuetudine, cum animi lenitate, tolerantes uos inuicem per charitatem, studentes seruare unitatem spiritus per uinculum pacis.

Ad Philipp. cap. 1.

Mihi uita Christus est, & mori lucrũ: nec ab ullo teneamini, ab aduersarijs, quæ illis quidem est causa perditionis, uobis autem saluti: et hoc à Deo, quia uobis donatum est pro Christo, non solùm ut in eum credatis, uerumetiam ut pro illo patiamini, idem certamen habẽtes, quod uidistis in me.

Ad Colossens. cap. 3.

Sufferentes uos inuicem, & condonantes uobis mutuò.

1. Corinth. cap. 1.

Christus unicus omnis patientiæ antesignanus.

Ad Hebræ. cap. 6.

Ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum, qui per fidem ac patientiam hæreditatem acceperunt promissionis.

Ibidem, cap. 10.

Patientia uobis est opus, ut ubi uoluntatem Dei peregeritis, reportetis promissionem: adhuc enim pusillum temporis, & qui uenturus est, ueniet.

Ibidem.

Per tolerantiam certamus in proposito nobis certamine, respicientes ad fidei ducem, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio pertulit crucem.

EXEMPLA PATIENTIAE EX *sacra scriptura collecta.*

Est tolerantia pax & gratia ex Deo.

1. Reg. cap. 16.

Dauid persecutionem filij, & maledictionem Semei patienter tulit.

4. Reg. 5.

Persequutoribus suis mensam apponit Heliseus.

Iob cap. 1.

Iob specimen patientiæ præbuit dicendo: dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est.

Daniel. cap. 3.

Mortem patienter tulerunt tres pueri.

2. Maccab. cap. 7.

Patientia septem fratrum, & matris eorum.

Ibidem, cap. 6.

Patientia Eleazari.

Matthæi cap. 18.

Petro dixit Christus, ut septuagies septies dimitteret fratri.

Lucæ cap. 9.

Discipulos Christus corripit, cum petijssent ignem è cœlo, dicens: nescitis cuius spiritus estis: filius hominis non uenit perdere, sed seruare animas.

Ioannis cap. 8.

Mulierem accusatam adulterij benignè tulit.

Actor. cap. 7.

Stephanus pro lapidantibus orat.

DEUS DAT PATIENTIAM *& gratiam.*

Psalm. 61.

Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea.

Et Psalm. 70.

Quoniam tu es patientia mea domine.

Hieremiæ 29.

Cogita cogitationes pacis, ut dem uobis finem, & patientiam.

Daniel. 1.

Dedit dominus Danieli gratiam.

Roman. 1.

Gratia uobis & pax à Deo patre.

Augustinus de puero centurionis, & habetur 24. q. 4. c.

Paratus.

Paratus debet esse homo iustus & pius, patienter eorum malitiam sustinere, quos fieri bonos quærit, ut potius numerus crescat bonorum, ut non pari malitia, se quis numero addat malorum.

Idem in epistola ad Probam.

Perfacile est uestem contemptam habere, inclinato capite incedere, uelum

per capillos dimittere: sed uerum humilem patientia ostendit iniuriæ.

Idem in sermone de patientia.

Ne indignemini fratres, si mundo mali florent, & uos aduersa patimini: quia non est Christianæ religionis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi: mali enim habent in cœlo, & uos nihil habere debetis in terra, sed spe boni illius, ad quod tenditis, quicquid in uia contigit, gaudere debetis.

Augustinus de doctrina Christiana.

Quantò in hac uita fruimur Deo, uel per speculum, uel in ænigmate, tantò peregrinationem nostram & tolerabilius sustinemus, & ardentius sufferre cupimus.

Idem super Ioannem, homelia 58.

Deus in passione sua percussus, maxillam non præbuit aliam: demonstrans illa magna præcepta patientiæ non in ostentatione corporis, sed in cordis præparatione facienda.

Idem de uerbo Domini, 33. q. 4. c. Tolerandi

Tu bonus tolera malum: nam Christus Iudam, cum sciret furem esse, tolerauit, & ad prædicandum misit, eiq; cum alijs Eucharistiam dedit.

Idem de uerbis Apostoli.

Iram fratris tunc portabis, cum tu aduersus eum non irasceris, ut rursum eo tempore, quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate supportet.

Idem super Psalm. 21.

Intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam: ad damnationem sub medicamento positus ureris, secaris, clamas, non audit medicus ad uoluntatem, sed audit ad sanitatem.

Hieronymus epistola 88.

Affectus & perturbationes, quàmdiu in tabernaculo corporis huius habitamus, & fragili carne circundamur, moderatè regere possumus, amputare non possumus.

Ambrosius super Psalmum, Beati immaculati.

Illud est magnificum, si subiectus contumelijs iudicium Dei laudes, si uexatus ægritudine, iudicio Dei deputes, si inopia non reuocet, quo minus laudes iusticiam Dei.

Idem super Lucam, cap. 5.

Voluit Christus deseri, uoluit prodi, uoluit ab apostolo suo tradi, ut cum sis desertus à socio, proditus ab ipso, moderatè feras tuum errasse iudicium, perijsse beneficium.

Idem libro Moralium 21.

Festina consolatio bonorum, consideratus finis malorum: dum enim ex eorum interitu malum conspiciunt, qd' euadunt, leue existimant, quicquid aduersum in hac uita patiuntur.

Idem in Registro.

Facilis erit consolatio, si inter flagella quæ patimur, quæ fecimus ad memoriam delicta reuocamus: atq; hæc non iam flagella, sed dona esse conspicimus, si quæ carnis delectatione peccamus, carnis dolore purgamus.

Augustinus.

Qui fuerit patienter ad iniuriam, potentior constituetur in regno.

Ambrosius super illud Prouerb. 25. Doctrina uiri per patientiam noscitur.

Tantò quisq; minus ostenditur doctus, quantò minus patiens: neq; enim potest ueraciter bona docendo impendere, si uiuendo nescit aduersa æquanimiter tolerare: Perfecti enim doctoris est, aliorum improbitatem patienter sufferre, ut se nouerit ab iniquis patienter obseruari: neq; enim ꝑpria mundicia sine tolerantia sufficit, neq; tolerantia sine mundicia ualet.

Idem 2. Moralium libro.

Sæpe hostis callidus, cum imperatam mentem ad tolerantiam uidet, quid ab ea maximè diligitur exquirit, & ibi scãdali laqueos inserit, ut quo magis res quæq; diligitur, eò per eam facilius patientia turbetur.

Idem super illud: frater fui draconum.

Nullus perfectus est, qui inter mala proximorum patiens non est: qui enim æquanimiter aliena mala non tolerat, ipse sibi per impatientiam testis est, quod ab omni plenitudine longè distat. Abel quippe renuit esse, quem Caimi malitia non exercet. Sicut in tritura paleæ grana premuntur, sic flores inter spinas prodeunt: & rosa, quæ redolet, crescit cum spina, quæ pungit.

Idem

Idem 5. Moralium libro.

Patienter quippe illatam iniuriam tolerat, qui piè meminit, quod fortasse adhuc ex se habeat, in quo ipse debeat tolerari, & quasi aqua ignis extinguitur, cum surgente furore animi sua cuiq; ad mentem culpa reuocatur, atq; erubescit peccatis non parcere, qui Deo uel proximo sæpe se recolit parcendo peccasse.

Ibidem.

Si mens forti intētione in Deum dirigitur, quicquid in hac uita sibi amarū sit, dulce æstimat, omne quod affligit requiem putat. Mitigat eñ doloris uim considerata ferientis æquitas.

Idem 9. Moralium libro.

Nunquàm est patiētia uirtutis in prosperis: ille uerò patiens est, qui & aduersis non conteritur, & tamen à specie suæ rectitudinis non curuatur.

Idem 30. Moralium libro.

Tunc illata uitia benè toleramus, cum secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus. Leue quippe uidebitur, quod iniuria percutiemur, dum in actione nostra cōspicimus, quia peius est quod murmuremus: sicq; fit, ut contumelijs gratia magis quàm ira debeatur, quarum interuentu, Deo iudice, pœna grauior declinari posse confiditur.

Ibidem.

Gloriosius est iniuriam tacendo fugere, quàm respondendo superare, & si seruus cōuitium dicat, iustus taceat, & si infirmus faciat, iustus sufferat, & si pauper criminetur, iustus non respondeat.

Ibidem.

In homelia super euang. Cum audieritis.

Plerunq; ideo patientes uidemur, quia retribuere mala nō possumus: sed qui idcirco malum non retribuit, quia nequaq̄ ualet, procul dubio patiens non est, quia patientia non in ostensione requiritur, sed in corde.

Super Ezechielem Homelia 7.

Patientia uera quæ ipsum amat, quem portat: nam tolerasse & odisse, non est uirtus mansuetudinis, sed uelamentum furoris.

Ibidem.

Nulla sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter proximorum mala toleramus.

Idem.

Patientia est aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoq;, qui mala irrigat, nullo dolore morderi.

Idem Homelia 2. sup. Ezechielem.

Trifariam patiētiæ uirtus exerceri solet: alia namq; sunt, quæ à Deo, alia quæ ab antiquo aduersario, alia quæ à proximo sustinemus.

A proximo persequutiones, damna, et cōtumelias sustinemus. Ab antiquo aduersario tentamenta: à Deo autē flagella toleramus. Sed in his omnibus modis uigilanti oculo semetipsum debet circūspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali, ne contra tentamenta aduersarij seducatur ad delectationem, uel consensum delicti, ne cōtra flagella opificis procurat ad excessum murmurationis.

Ioannes sermo 10.

Faciamus de necessitate uirtutē, seu uoluntatem. Exempli gratia: Proprium quis amisit filium, substātiam aliàs omnem & fortunę bona, si noueris quod peractum est semel, nec deleri amplius, nec solui posse, licebit ea insanabili calamitate uti litatis aliquid comparare: si magno ac uirili animo aduersos tuleris fortunæ casus, proq; maledictis domino laudem referas, hoc pacto quæ præter spem euenerint mala in uoluntatis officium commutabis.

Idem super Matthæum.

In proprijs iniurijs patientem esse laudabile est: iniurias autem Dei dissimulare, impium est.

Ibidem.

Si uindicare uis, sile, & funestam ei dedisti alapam.

Idem super 5. cap. Mathei. Audistis quia dictum est, oculum pro oculo:

Primus gradus patientiæ est, nōn incipere iniustitiam: secūdus, postq̄ inceptus est, æqualibus non uindicari: tertius est, non facere uexanti ea quæ passus es.

Super epistolam ad Hebreos.

Nihil ita confusionem facit ingerenti mala, sicut fortis tolerantia patientis: & neq; in uerbo, neq; in opere reddere uindictam.

Isidorus libro 2, Soliloquio.

Magna est uirtus si non lædas, à quo læsus es. Magna est fortitudo, si etiam læsus remittas. Magna est gloria, si cui potuisti nocere, parcas.

Idem lib. 4: de summo bono.

Discat non murmurare qui mala patitur, per hoc se iustè pati arbitretur, quia ab illo iudicatur, cuius nunquàm iniusta iudicia sunt.

Bernhardus super canticum, sermo 86.

Ad uirtutes spectat, tribulationes fortiter sustinere: ad sapientiã, in tribulationibus gaudere: confortare cor tuum, & sustine dominũ. uirtutis est gustare & uidere, quoniam suauis est dominus sapientiæ.

Ibidem.

Sunt quidam mites, sed quàm diu nihil dicitur uel agitur, nisi pro eorũ arbitrio. Patebit autem quàm longè sint à uera mãsuetudine, si leuis oriatur oratio.

Idem ad Eugenium de consid. lib. 2.

Non bona patiẽtia est cum possis esse liber, seruum te permittere fieri. Vera patientia est pati uel agere, contra quod libeat, sed non præter quod libeat.

Boëtius lib. 4. Prosa 6. de consolatione philosophiæ.

Quidam supplicijs inexpugnabiles, exemplum ceteris pertulerunt, inuictam malis esse uirtutem.

Lactantius Firmianus lib. 5. diuinæ inst.

Magna & præcipua uirtus est patiẽtia, quam pariter & uulgi publicæ uoces, & philosophi, & oratores summis laudib⁹ concelebrant: quod si negari non potest, quin summa uirtus sit, necesse est iustum & patientem uirum in potestate esse hominis iniusti, ut patientiam habeat capi-

Patientia quidẽ atq;. Patiẽtia est enim malorum, quę aut inferuntur aut accidunt, cum æquanimitate perlatio. Ergo iustus & sapiens, quia uirtutem capit, habet in se patientiã, qua carebit omnino, si nihil patietur aduersi: contra, qui in rebus improsperis impatiens est, uirtute maxima caret.

Idem lib. 6.

Omnia amara & grauia patienter ferenda sunt.

Seneca lib. de moribus.

Libenter feras, quod necesse est: dolor patientia uincetur.

Idem in Prouerbijs.

Feras non culpes, quod mutari non potest. Furor fit læsa sæpius patientia.

Idem de uirtutibus lib. 4.

Si magnanimus fueris, nunquàm iudicabis tibi contumeliam fieri de inimico: dices, non nocuit mihi, sed animũ nocendi habuit, & cum illũ in potestate tua uideris, uindictam putabis, uindicare potuisse: scito enim, magnum & honestum uindictæ esse genus, ignoscere.

Idem epistola 93.

Cogitanda sunt omnia, & animus aduersus ea quæ possunt euenire firmãdus, tormenta exilia, morbi bella, naufragia meditare.

Valerius Maximus lib. 3.

Aequaliter se in aduersis gerere, quid aliud est, quàm sœuiẽtem fortunã in adiutorium sui pudore uictam conuertere.

Cicero lib. 2. Tuscu. Quæstionum.

Spartæ pueri ad arã sic uerberibus accipiuntur, ut multus ex uisceribus sanguis exeat, nonnunquàm etiã ad necem, quorũ non modo nemo exclamauit unquã, sed ne ingemuit quidẽ. Quid ergo, hoc pueri possunt, uiri non poterunt? & mos ualet, ratio non ualebit?

Homerus 5. Iliados. Verba sunt Diones ad Venerem uulneratam à Diomede.

τέτλαθι τέκνον ἐμὸν καὶ ἀνάσχεο κηδομένα-περ, Id est:

Patere filia mea & tolera, tristitia quamuis affecta.

Odisee 5.

τέτλαθι δὴ κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης, Id est:

Tolera, corde etenim prius aliud aliquando tulisti.

Menander.

Ἀνδρὸς τὰ προσπίπτοντα γενναίως φέρειν, Id est:

Viri est, accidentia generosè ferre.

Terentius in 6. Comœdia.

Quod fors feret, feramus æquo animo, istuc uiri est officium.

Vergilius lib. 5.

Superat quoniam fortuna, sequamur.

Item.

Quoq; uocat uertamus iter.

Ibid

Ibidem.

Quo fata trahunt retrahuntq; ,sequamur:
Quicquid erit superanda omnis fortuna ferendo est.

Ouidius lib. 8. fabula 7. Metamorph.

Paupertatemq; ferendo
Effecere leuem,nec iniqua mente ferendam.

PECVNIA.

OPES INIVSTAE NON PARANDAE.

Euripides.

Non opes iniustas tibi condas,si studes multum
Temporis inhabitare regiam: preter ius enim
Aedes ingressæ non salutiferæ sunt.
Operam tamen dato,ut possideas,nam in hoc generositas est sita.
In paupertate uerò ignobilitas est,
Et timiditas & ignominia uitæ.

Idem.

Homines improbos ne promoueas in ciuitate!
Nam improbi fiue pecunia aucti,
Siue ad aliquem urbis promoti magistratum,
Exultant in ædibus iniuria fortunatis.

Incerta est pecuniæ possessio.

Pythagoras. Superior his rebus esse assuesce,
Ventre quidem ante omnia,& somno,& libidine,
Et iracundia: nunquàm autem turpe quid committas, uel cum alio,
Vel solus: sed omnium maximè teipsum reuerere:
Deinde iustitiam præstes,tam dictis, quàm factis.
Assuefac ut omnes tuas res cum ratione agas.
Sed scias quod fato decretum sit mori.
Pecuniæ uerò quãdoq; solẽt possideri, quãdoq; perire.
χρήματα δ' ἄλλοτε μὲν κτᾶσθαι φιλεῖ ἄλλοτ' ὀλέσθαι.

Plato lib. 2. de legibus.

Similiter pecuniarum prædiorumq; & census & possessio se habet: excedens enĩ, & priuatim & in ciuitatibus inimicitias, seditionesq; parit, deficiens autẽ ut plurimũ seruitutẽ. Nemo igitur liberorũ gratia pecunijs incũbat,ut ditissimos eos relinquat,neq; enĩ ipsis,neq; ciuitati id conducit: sed cẽsus iuuenum tum adulatione uacuus omnium decentissimus & optimus est. Liberis ergo non auri,sed pudoris multum oportet relinquere.

Idem lib. 4. de legibus.

Pecuniarum cura ultimum honoris locum teneat. Quare pecuniarum,in quibus homines omne studiũ ponũt,ultimũ ac tertium est, si rectè habeatur pecuniæ studium, medium corporis, animi primum.

Ibidem.

Nempe oportere dicimus,ut in ciuitate, quæ summi morbi expers futura sit, quod dissidiũ aut seditionem rectius appellarim, nec extrema in aliquibus ciuibus inopia sit,nec ingentes diuitiæ: nam utraq; illa ab utrisq; his pariuntur. Reliqua uide supra in loco,argentum,aurum.

Propertius lib. 3.

Ergo sollicitæ tu caussa pecunia uitæ es,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu uitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Iuuenalis 6. Satyra.

Pecunia mores peregrinos attulit.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit: & turpi fregerunt secula luxu
Diuitiæ molles.

Horatius in epistolis.

Non domus & fundus,non æris aceruus & auri,
Aegroto domini deducunt corpore febres,
Non animo curas.
Imperat aut seruit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quàm ducere funem.

Pecunia cõtra morbos non prodest.

Cicero in officijs.

Pecuniæ est fugienda cupiditas: nihil est enim tam angusti animi,tamq; parui, quã amare diuitias, nihil honestius, magnificentiusq;, quàm pecuniam contenere,si nõ habeas: si habeas, ad munificentiam liberalitatemq; conferre.

Item ex ueteri Rhetorica.

Multos sæpe magnis incommodis afficit pecuniæ cupiditas.

Caussa multorum bellorum est, quod reges non regant pecuniã,sed ipsi à pecunia regãtur. Ludouicus Viues in dialogo de bello turcico, uel de Europę dissidijs.

Terentius in Adelphis.

Pecuniam in loco negligere maximũ interdum est lucrum.

Idem in Hecyra.

Quia paululum uobis accessit pecunię, animi sublati sunt.

Idem in Phormione.

Abi sic insciens, cuius tu fidẽ in pecunia perspexeris: uerere ei uerba credere, ubi quid lucri est te mihi fallere.

Plutus in Curculione.

Qui homo maturè quæsiuit pecuniam: nisi eam maturè parcit, maturè esurit.

Pecunia rerum ac solicitudinum caussa est, ex Laërtio.

Pecunia Dea pecuniæ, quæ dat pecuniam. admiratione dignum, cur Iuuenalis sibi scribere permiserit:

Etsi funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Æris Deus, ex Varronis Spicilegio, ab Augustino dicitur Æsculanus.

Difficilis custodia pecuniæ.

ὥσπερ ἐχῖνον λαβεῖν μὲν ῥάδιον, συνέχειν δὲ χαλεπόν, οὕτω καὶ τὰ χρήματα, Id est. Quod est: sicuti Echinum utique capere facilimum est, retinere difficilimum, ita & pecunias. Cui sententiæ succinit ferè illud Anaxagoræ ἐν τῷ περὶ βασιλείας: χρήματα χαλεπὸν συναγήρασθαι, χαλεπώτερον δὲ φυλακὴν τούτοις περιθεῖναι, Id est: Pecunias cumulare arduum est, uerum custodiri multo difficilius.

Ouidius.

Non minor est uirtus, quàm quærere, parta tueri:
Casus inest illic, hic erit artis opus.

Archilochus tradit nūmos sæpe cum minutijs hinc inde corrasis, nō sine sudore cōparatos πολλάκις εἰς πόρνης γυναικὸς ἔντερον καταίρειν, id est: In prostitutarū delabi interranea frequenter.

Pecuniæ signatores tribuni extiterūt: quod uel in decemuirorum legib' ita lectum probatur. Tribuni sunto, domi pecuniam custodiunto, uincula sontiū seruāto, capitalia uindicanto, æs, argentū, aurumúe publicè signanto.

Pecunia dicta, teste Plinio lib. 33. cap. 3. Quod olim nummi pecudis effigie notari solebant.

Iulius Celsus lib. 6. de rebus gestis Cæsaris.

Ex pecuniæ cupiditatibus factiōes dissensionesq́ nascūtur sæpe maximæ: predæ etiam cupiditas multos nonnunquàm longius euocat.

Pecunia dicta est à peculio, quod est seruorum: & peculiū dicimus, licet abusiuè, pro patrimonio.

Item.

Pecuniā antiqui à pecore deduxerunt, quòd uniuersa eorum pecunia in pecorū fructu esset. qua ratione & peculium dictum, quod quis sua industria acquirit. Alciatus de uerborū significatione, in l. pecuniæ, & ibi Vlpianus.

Ex Euripidis Hecuba.

Pecunia seruos facit.

Vt nemo quisquàm liber est mortalium: aut
Fortuna seruum reddit, aut pecunia,
Aut scripta lex, aut multitudo ciuium
Vetat suopte uiuere ex arbitrio,
Pecunijs cumulandis omnes nunc student.
Diuersas hominum uideam cum sparsa per artes
Ingenia, est cunctis ars tamen una uiris,
Omnibus idem animus gratos sibi quærere nummos,
Omnis inexhaustas undiq; poscit opes.
Nullus adest priscæ uirtutis cognitor, ulla
Relligio superos uix putat esse Deos.
Nimirum ingenti congesta pecunia cura
Est Deus, humanas nunc regit ipse uices.

PECVNIA *quærenda, ex epistolis Horatij.*

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum,
Virtus post nummos: hæc Ianus summus ab imo
Prædocet &c.

Erasmus in Chiliadibus.

Pecuniæ omnia obediunt.

Tam omnibus nationib' in ore fuisse uidetur hæc sententia, quàm nunc etiam omnibus est in usu: pecuniæ obediūt oīa, & refertur in prouerbijs Hebræorū apud Ecclesiasten cap. 10. nec secius à græcis pariter ac latinis autoribus celebratur. Euripides in Phœnissis:

τὰ χρήματ' ἀνθρώποισιν τιμιώτατα,
δύναμίν τε πλείστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει, i.
Mortalibus nihil est charius pecunia,
Atq; inter homines una plurimum ualet.

Item Aristophanes in Pluto.

ὡς οὐδὲν ἀτεχνῶς ὑγιὲς ἐστὶν οὐδενός
ἀλλ' εἰσὶ τοῦ κέρδους ἅπαντες ἥττονες, id est:
Prout nihil sanum reperias uspiam,
Sed pariter omnes seruiunt uicti lucro.

Huc alludit & Demosthenis illud in 1. Olynthiaca. δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστιν γενέσθαι τῶν δεόντων, id est: Breuiter opus est pecunijs, neq; citra has quicquam eorum, quæ facienda sunt, confici potest. Rursus Aristophanes in eodē. Pluto facetissimè persequitur, quicquid rerum uel bonarum uel malarum geritur inter mortales, id pecuniarum gratia fieri, quin etiam Dijs ipsis non aliam ob caussam rem diuinam fieri. Atq; inter alia permulta hanc catholicam sentētiam refert.

εἰ τί γ' ἐστὶ λαμπρὸν καὶ καλὸν
ἢ χαρίεν ἀνθρώποισι, διὰ σὲ γίγνεται:
ἅπαντα τῷ πλουτεῖν γάρ ἐσθ' ὑπήκοα, Id est:
Siquid eximium est, aut splendidum,
Si quid uenustum hominibus, abs te una uenit.

Siquid

Siquidem opibus uniuersa simul obediunt.
Proinde Horatius pecuniam reginam uocat.
Vxorem cum dote, fidemq; & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.

Sed nemo festiuius pecunię tyrannidem descripsit, quàm Euripides, Bellerophontem ad hunc modum loquẽtem faciens. Referuntur autem à Seneca li. epistolarum uigesimo primo, nam ipsa quidem fabula non extat: uersus aliquot, quoniam sunt in primis lepidi & uenusti, non grauabor adscribere, sed aliquot locis emendatos: quandoquidem apud Senecam habentur deprauati.

Versus ex Bellerophonte Euripidis.

Sine me uocari pessimum ut diues uocer.
Nemo an bonus, an diues omnes quærimus:
Non quare & unde, quid habeas tantum rogant,
Vbiq; tanti quisq;, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit quæris? Nihil.
Aut diues opto uiuere, aut pauper mori.
An diues quærimus omnes, nemo an bonus.
Benè moritur, quisquis moritur dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum
Cui non, &c.

Viues in epistola ad Henricum Angliæ regem octauum.

Primum omnium pecuniæ admiratio detrahatur, compescatur luxus, incitetur sobrietatis studium, accendatur mutua charitas, non per peccata quęstũ fieri, sed uirtutem esse unicam uirtutem.

Sophocles.

τὰ χρήματ' ἀνθρώποισιν εὑρίσκει φίλους, Id est:
Pecuniæ hominibus amicos conciliant.

Menander in Menagyrta.

Μακάριος ὅστις οὐσίαν, καὶ νοῦν ἔχει:
Χρῆται γὰρ οὗτος εἰς ἃ δεῖ ταύτῃ καλῶς,
αὐτῶ μαθεῖν δεῖ πάντα καὶ πλοῦτον φέρειν:
ἀσχημοσύνης γὰρ γίνετ' ἐνίοις αἴτιος, Id est:
Fœlix qui simul opes ac mentem habet:
Hic enim opibus, ubi conuenit, rectè utitur.
Sic discenda sunt omnia, & diuitiæ ferendæ,
Nonnullis enim fiunt caussa indecentium facinorum.

Euripides in Erechtheo.

τὰς οὐσίας γὰρ μᾶλλον, ἢ τὰς ἁρπαγὰς
τιμᾶν δίκαιον; οὔτε γὰρ πλοῦτός ποτε
βέβαιος καὶ ἄδικος, Id est:
Opes legitimas magis quàm rapinas
Colere decet: neq; enim diuitiæ iniustæ
Vnquàm constantes sunt.

Menandri comici.

Præstat pauca citra suspitionem possidere,
Quàm multa cum manifesta ignominia acquirere.

Ex similibus Aristhonis.

Ὥς τὸν αὐτὸν οἶνον πίνοντες, οἱ μὲν παροινοῦσιν
οἱ δὲ πραΰνονται, οὕτω καὶ πλοῦτον, Id est:
Vt ab eodẽ uino alij contumeliosi, alij benigniores fiũt:
Sic à diuitijs alij aliter afficiuntur.

PERIVRIVM.

ἐπιορκία.

EST autem periuriũ, non quod quis ore linguaue protulit, sed quod mente iurata cõcepit & animo. Aristot. I. Rhetoricorum, ca. ultimo. Item Cicero tertio officiorũ docet, cum iusiurãdum sit religiosa affirmatio, Regulum nõ debuisse cõditiones, pactionesq; bellicas, & hostiles perturbare periurio.

Sophocles.

ὅρκοισι γὰρ τοὶ καὶ γυνὴ, φεύγει πικρὰν
ὠδῖνα παίδων: ἀλλ' ἐπὰν λήξῃ κακοῦ
ἐν τοῖσιν αὐτοῖς δικτύοις ἁλίσκεται
πρὸς τοῦ παρόντος ἱμέρου νικωμένη
ἀφροδίσιος ὅρκος οὐκ ἐμποίνιμος,
Iuramentis enim & mulier fugit acerbam
Parturiginem liberorum: ast ubi malum abierit,
Eisdem in retibus capitur,
A præsente cupiditate uicta.
Venereum iusiurandum non constitutam habet pœnã.

Callimachus.

ὤμοσεν ἀλλὰ λέγουσιν ἀλλὰ θιάσαι τοὺς ἐν ἔρωτι
ὅρκους μὴ δύνειν οὔατ' ἐς ἀθανάτων, Id est:
Iurauit quidem, sed, ut aiunt, amatoria
Iuramenta Deorum non subeunt aureis.

Diphilus.

ὅρκος ἑταίρας ταυτὸς καὶ δημηγόρου:
ἑκάτερος αὐτῶν ὀμνύει πρὸς ὃν λαλεῖ, Id est:
Idem est iuramentum meretricis, & popularẽ captantis aurem:
Vterq; enim iurat apud illum, qui eum loquitur.

Hesiodus in Theogonijs.

ὅρκον τ' ὃς δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους ἀνθρώπους πημαίνει, ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ, Id est:

Et iusiurandum, quod quidem plurimum terrestres homines lædit, si quis ipsorum sponte peierauerit.

Eus

Euphro. in concione Deorum.

Καινοὺς πόριζον πρὸς μὲ θεῶν θεοὺς,
ἵνα τοὺς παλαιοὺς μὴ ἐπιορκῇς πολλάκις, Id est:
Nouos tibi confinge Deos,
Vt ne sæpius antiquos offendas periurijs.

Euripides.

Συγγνώμονάς τοι τοὺς θεοὺς εἶναι δοκῶ,
Ἐάν τις ὅρκοις θάνατον ἐκφυγεῖν θέλῃ
Ἢ δεσμὸν ἢ βίαια πολεμίων κακά, Id est:
Faciles mihi ad ueniam dandam Dij uidentur.
Si quis iurando mortem effugere cupiat,
Aut uincula, aut malam hostium uiolentiam.

Eusebius Ionicus.

Aio unumquẽq;, qui uoluntatẽ peierãdi habere uidetur, aut qui peierat uerbis, etiam si factum, quod comitatur periurium, non cõtingat, siue per fortunam aliquam, siue quod noluerit ille, cuius erat postulare, nihilo secius periurũ esse animo, & non minus meritum pœnam periuris præscriptam, quàm ille qui ipsa re peierauit.

De iureiurando uel περὶ ὅρκου.

Cherilus in Perseide.

ὅρκον οὔτ᾽ ἄδικον χρεὼν ἔμμεναι, οὔτε δίκαιον,
οὐκ ἀνδρὸς ὅρκοι πίστις, ἀλλ᾽ ὅρκων ἀνήρ, Id est:
Iusiurandum nec iustum, nec iniustum usurpandũ est.
Iuramenta non fidem adferunt uiro, sed uir iuramẽtis.

Amphis.

ὅστις ὀμνύοντι μηδὲν πείθεται
αὐτὸς ἐπιορκεῖν ῥᾳδίως ἐπίσταται, Id est:
Quisquis iuranti nihil credit,
Illemet facile peierare scit.

Antiphanes.

δέσποιν᾽, ὅταν τις ὀμνύοντος καταφρονῇ,
ᾧ μὴ σύνοιδε πρότερον ἐπιωρκηκότι
οὗτος καταφρονεῖν τῶν θεῶν ἐμοὶ δοκεῖ,
καὶ πρότερον ὀμόσας αὐτὸς ἐπιορκηκέναι, Id est:
Hera, cum aliquis contemnit iurantem,
Cui antea unquàm commissi periurij non est conscius,
Tum ille mihi Deos ipsos contemnere uidetur,
Ac prius aliquando iurans ipsemet peierasse.

Sophocles in Hippodamia.

ὅρκου δὲ προστεθέντος ἐπιμελεστέρα
ψυχὴ καθέστη· δισσὰ γὰρ φυλάσσεται,
φίλων τε μέμψιν, κ᾽ εἰς θεοὺς ἁμαρτάνειν, Id est:
Apposito iureiurando cautior & diligentior
Animus fit: à duobus enim sibi tum cauet,
Et ne lædat amicos, & ne peccet in amicos.

Apollodorus.

μάστιγος οὔσης ὅρκον οὐκέτι δίδως, Id est:
Præsente flagello non postules amplius iuramentum.

Alexis in olynthijs.

οὐ τοῖς γὰρ ὀμνύουσι τὸν φρονοῦντα δεῖ
τοῖς πράγμασι δ᾽ αὐτοῖσι πιστεύειν ἀεί, Id est:
Sapientem non oportet iurantibus
Sed ipsis rebus semper habere fidem.

Lycurgus.

Δεῖ φίλοις καὶ τοῖς οἰκείοις βοηθεῖν ἄχρι τοῦ μὴ ἐπιορκεῖν, Id est:

Eatenus amicis & familiaribus auxiliandum est, quatenus periurium non admittitur.

Epictetus in Enchiridio.

ὅρκον παραίτησαι, εἰ μὲν οἷόν τε εἰς ἅπαν, εἰ δὲ μὴ ἐκ τῶν ἐνόντων, Id est:

Iuramentum deprecare, siquidem fieri potest omnino: sin minus, saltem quod eius potest.

Herodotus lib. 1. histo.

Ἀμὴν γὰρ ἀναγκαίης ἰσχυρῆς πίστις ἰσχυρὰ οὐκ ἐθέλουσι συμμένειν, Id est:

Sine firma necessitate non potest firma fides permanere.

Eusebius.

οἱ πολλοὶ τοῖς ἀνθρώποις, τὸ εὐόρκους εἶναι αὐτοῖς παραινέουσιν. ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἀρχὴν μηδ᾽ εὐπετέως ὀμνύναι ὅσιον ἀποφαίνομαι, Id est:

Multi homines adhortantur, ut in iurando probi sint, & fideles: ego uerò ne principio quidem facilè iurare, religiosi uiri officium existimo.

Isocrates ad Demonicum.

ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου, διὰ δύο προφάσεις, ἢ σαυτὸν αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ μεγάλων κινδύνων διασώζων, ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσῃς, μηδ᾽ ἂν εὐορκεῖν μέλλῃς: δόξεις γὰρ τοῖς μὲν ἐπιορκεῖν τοῖς δὲ φιλοχρημάτως ἔχειν, Id est: Quibus ex causis iurandum præstare liceat. [margin note: Quibus ex causis iurandum præstare liceat; partly cut off as "Quibus ex causis iurandum præstare d… citum sit."]

Sacramentum oblatum tibi duabus de causis iurato: uel ut teipsum turpi suspicione liberes, uel ut amicos ex magnis periculis eripias. pecuniarum uerò gratia, etsi uera dicturus sis, nullum Deum iuraueris: sin minus, alijs periurus, alijs auarus uideberis.

Herodotus lib. 6. Historiæ.
De Glauco recusante depositum reddere Milesij uiri filijs.

Glaucus Delphos se contulit ad oraculum petendum: utrum iureiurando pecuniam depredaretur, ibi Pythia respondit, his uersibus.

Γλαῦκ' Ἐπικυδείδη, τὸ μὲν αὐτίκα κέρδιον οὕτω
ὅρκῳ νικῆσαι καὶ χρήματα ληΐσασθαι
ὄμνυ', ἐπεὶ θάνατός γε καὶ ἔνορκον μένει ἄνδρα
ἀλλ', ὅρκου παῖς ἐστὶν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες
οὐδὲ πόδες κραιπνὸς δὲ μετέρχεται εἰσόκε πᾶσαν
συμμάρψας ὀλέσῃ γενεὴν καὶ οἶκον ἅπαντα
ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὰ κατόπισθεν ἀμείνων. i.

Glauce Epicydides equidem expedit ad breue tempus
Iurando superesse, interuertisseque numos
Deiora & Euorcum: quoniam manet exitus idem.
At Horci natus sine nomine, qui manibus, qui
Nullis est pedibus, rapide aduenit usque adeo, dum
Corripiens omnem perdat prolemque domumque
Cum sobole Euorci, melius sed postea agetur.

His auditis, Glaucus ueniam sibi eorum quæ dixisset ut daret Deum obsecrabat, cui Pythia inquit, idem pollere, tentare Deum, & facere. Glaucus deinde accitis Milesijs hospitibus pecunias reddidit, sed eius soboles & familia ex Sparta radicitus extrictę sunt. Bonum est ergo nihil aliud de deposito cogitare, quàm ut repetentibus reddatur.

Antiphanes.

ὁ διδοὺς τὸν ὅρκον τῷ πονηρῷ μαίνεται:
τοὐναντίον γὰρ νῦν ποιοῦσιν οἱ θεοί:
ἐὰν ἐπιορκήσῃ τις αὐτὸς ἐνθέως
ὁ δοὺς τὸν ὅρκον γίνετ' ἐμβρόντητος,
οἶμαι δικαίως ὅτι πεπίστευκέ τινι, id est.

Qui iuramentum à malo uiro postulat insanit,
Contrarium enim nunc Dij faciunt:
Nam si quis peierarit, continuo
Ille, qui postulauit iuramentum, fit attonitus,
Merito nimirum, quod credidit improbo uiro.

Alexis.

ὅρκος βέβαιός ἐστιν, ἂν νεύσω μόνον, id est.

Firmum est iuramentum, si solum annuero.

Sophocles.

ὅρκος γὰρ οὐδεὶς ἀνδρὶ φιλάτῃ βαρύς, id est.

Nullum iuramentum graue est fari impostori.

Euripides.

ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος, id est.

Lingua iurauit, sed iniurata mens.

Menander.

Συγκέχυκε νῦν τὴν πίστιν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος, i.

Aetate nostra fides omnis confunditur.

Democritus.

ὅρκους οὓς ποιοῦνται ἐν ἀνάγκῃσιν ἐόντες, οὐ τηρέουσιν οἱ φλαῦροι, ἐπὴν διαφύγωσιν, id est.

Iuramenta, quæ iurant adacti necessitate, non seruant mali homines, postquā periculum euaserint.

Cleanthes dixit, iurantem eo ipso quo iurat tempore, uere iurare aut peierare: nam si ita iuret tanquam facturus quod iusiurandum adtinet, uere sancteque iurare: sin proposito dissentiente, tanquā non facturus, peierare.

Euripides.

οὐ γὰρ ἐστ' ἀσύνετον
τὸ θεῖον, ἀλλ' ἔχει συνιέναι τοὺς κακῶς
παγέντας ὅρκους, καὶ κατηναγκασμένους, id ē.
Non enim intellectu caret
Numen, sed potest intelligere quæ nam sint male
Facta iuramenta, & necessitate coacta.

PHILOSOPHIA,

eius studium, præstantia, & utilitas.

Nihil est præstantius philosophia aut studio sapientiæ.

COETERA quidem humanæ uitæ bona pusilla sunt, atque indigna, quæ multis laboribus insectemur: Pulchra nobilitas, sed alienum bonum: præciosę diuitię, sed fortunę possessio: uenusta gloria sed inconstans: forma decens, sed caduca, paruoque durans tempore: Ouid.

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos,
Fit minor, & spatio rumpitur illa suo.

Optāda sanitas, sed permutatiōi prorsus obnoxia: concupitæ uires, sed ægritudine, aut senectute facile contabescūt: Nihil præstantius intellectu, & ratione. Hoc nulli⁹ fortunæ tollet incursus, nulla calumnia distrahet: Quumque reliqua omnia tēpore minuantur, scientiā & rationem senectus auget: bellum singula trahens, atque omnia ferens, solam doctrinam nequit eripere.

Exempla.

Megaram cum Demetrius captā solo æquasset, Stilphonem Phileronem illic omnium nudū interrogauit, an suorum quicquam amisisset: Cui Stilphon, haud equidem, inquit: bellum enim nulla ex uirtute spolia ducit. Stilpho Philosophus.

Socrates, cum Gorgias percunctaretur, an Persarum regem felicem esse putaret: nescio, inquit, quantum uirtutis habeat, & disciplinæ: perinde ac hisce, non autem fortunæ bonis persistat beatitudo.

Regna & opes non magis possidentium sunt, quàm cuiuscunqꝫ: sed ut in seculari ludo, nunc huc transeunt, nunc referuntur illuc.

Σοφία μόνα τῶν κτημάτων ἀθάνατον.

Sola uirtutis & uiuenti, & mortuo stabilis est & firma possessio, iureqꝫ diuitibus Solon inquit, & nos non permutabimus cum uirtute diuitias: quis enim nouit uariabiles humanæ uitæ casus? nihil est sub Luna fixũ, nunc diuites sunt homines, nunc pauperes, nunc seruiunt, nunc sanitate gaudent, nunc ægrotant, nemo scit mane, quid uesper uehat, nemo tam diuos habuit fauentes, crastinum sibi ut polliceri possit. Ob quã rem Theseus, ut scriptum apud Euripidem Cicero refert, sic dicere solitus erat: nam quæ audita à docto meminissem uiro, futuras mecum commentabar miserias, aut mortem acerbam, aut exilij mœstam fugam, aut semper aliquam molem meditabar mali, ut si qua iniecta duritas casui foret, ne me imparatum cura laceraret repens: sed nulla res est, quæ aduersus nouercantis fortunæ impetus certius quàm philosophia solamen præbeat. hinc iunior Dionysius, cum eiectus tyrannide, & in exilium actus interrogaretur, quid sibi Plato & philosophia pro fuissent, ut æquò, respondit, facileqꝫ ferrem fortunæ mutabilitatem. Siue igitur aduersæ nobis, siue secundæ res fuerint, ad philosophiam, quod est uirtutis studium recurrere debemus, cuius potissimum reges conuenit amatores existere.

Mirum rerum omnium uarietas.

Mors exilij fugit.

Philosophiæ studium omnibus utile est.

Philosophia omnium mater artium, quã Plato donũ, Cicero inuentũ uocat, absqꝫ literis haud facile percipi potest. Hæc te primum ad diuinum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tandẽ ad modestiam animum erudiet, & ab animo tanquam ab oculis caliginem remouebit, ut supera, prima, media, et ultima uideas. Quis igitur literis insudare noluerit, quando tantus ex his fructus percipitur, in quibus est boni ac mali noticia, quæ nobis præterita referant, præsentia moderentur, futura inducant? sine literis omnis ætas cæca est. Hæc Aeneas Syluius, pius secundus P. M. postea dictus.

Turpe est, eum, qui opibus & autoritate præstat, non etiam uirtute præstare. Cicero, ut cytharædus cum prodierit optimè uestitus, palla inaurata indutus, cũ chlamyde purpurea coloribus uarijs intexta, & corona aurea magnis fulgentibus gemmis illuminata, cytharam tenens exornatissimam, auro & ebore distinctam, ipse præterea forma & specie sit, & statura apposita ad dignitatem: si cum magnam populi commouerit his rebus expectationem, & repente silentio facto, uocem emittat cum acerbissimam, tum turpissimam, cum turpissimo corporis motu, quo melius ornatus sit, & magis fuerit expectatus, eo magis derisus & contemptus eijcietur. Ita si quis in excelso loco, & in magnis ac locupletibus copijs collocatus, fortunæ muneribus, & naturæ commodis omnibus abundabit, si uirtutis & artium, quæ uirtutis magistræ sunt, egebit: quo magis cæteris rebus erit copiosus, & illustris, & spectatus, eo uehementius derisus & contemptus, ex omni conuentu bonorum eijcietur.

Cicero lib. 1. Officiorum.

Quid est per Deos optabilius sapientia? quid præstabilius? quid homini melius? quid homine dignius? hanc qui expetunt, philosophi nominãtur, nec quicquam aliud est philosophia, quàm studium sapientiæ: sapientia autem est rerũ diuinarũ & humanarũ caussarumqꝫ, quibus eæ res continentur, scientia.

POETA

POETA dicitur factor, uel fictor, à Græco uerbo ποιῶ, id est, facio uel fingo: hinc poema & poesis ipsum figmentū, & poetor, id est, in poetica exerceo uel poetam ago.

Horatius 1. sermonum lib. satyra 4. innuit quis sit poëta, his uersibus.

Putes hunc esse poetam,
Ingenium cui sit, cui mens diuinior, atq; os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.

Cicero in lib. de optimo genere Oratorum.

Cicero uaria genera poematum enumerat, scilicet tragicum, comicum, epicum, melicum, ac dithyrambicū, quod magis tractatum sit à latinis, & quoduis esse diuersum à reliquis: in tragœdia comicū uitiosum esse, & in comedia turpe tragicum: porro in cæteris suum cuiq; certū sonū, & quandam intelligentibus notam esse uocem.

Cicero lib. 1. de Oratore.

Sæpe ipse audiui, poetam bonum nullum (id quod à Democrito & Platone in scriptis relictum esse dicūt) sine inflammatione animorū existere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris:

Idem in oratione pro Archia poeta.

Atqui sic à summis hominibus eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte cōstare: poetam ipsa natura ualere, & mentis uiribus excitari, et quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi Deorum aliquo dono atq; munere commendati nobis esse uideantur: sit igitur, iudices, sanctum apud uos humanissimos homines hoc poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria uiolauit. Saxa & solitudines uoce respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectūtur, atq; consistunt: nos instituti rebus optimis, non poetarū uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicūt suum, Chij suum uendicant, Salaminij repetunt, Smyrnei uero suum esse cōfirmant: itaq; etiam delubrum eius in oppida dedicauerūt: permulti alij præterea pugnant inter se, atq; contendunt: ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc uirū, qui & uoluntate & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cum omne olim studium atq; ingenium contulerit Archias ad populi romani gloriam laudemq; celebrandam, & cimbricas res adolescens adtigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur, iucundus fuit.

Codrus Bononiensis in 8. sermone habito de laudibus Homeri.

ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν ὁμήρου, σμύρνα, ῥόδος, κολοφὼν σαλαμὶν χίος, ἄργος ἀθῆναι, id est:

Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri: Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ. Ego autem cum uideam tot uarias sententias, Homerum κοσμοπολίτην, id est, ciuem mūdi, quod de se dicere solebat Socrates, appellarem. Huic meæ sententiæ cōuenit Antipater poeta, qui epigrāma huiusmodi de Homero scripsit; quod Guarinus Veronensis latinum ita fecit.

Diceris à multis Colophonis alumnus Homere,
Hic tibi dat Smyrnam, præbet at ille Chium.
Quin & Ion quidam, quidam Salamina superbam,
Thessaliam multi te genuisse ferunt.
Sunt & qui memorent dijs te sedibus ortum.
Sic uarijs natus crederis esse locis.
Dicere si liceat mihi Phœbi oracula mundi,
Certa tibi patria est Calliopea parens.

Cicero uocabulum poetæ pro fictione usus est, in oratione pro M. Cælio.

O magna uis ueritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraq; fictas omnium insidias facile se per seipsam defendat. uerùm hæc tota

fabella uetus,& plurimarum fabularum poetria, quàm est fine argumento, quã nullum inuenire exitum potest.

D. Augustinus lib. 2. de ciuitate Dei cap. 13. & lib. 1. confess. de poetis loquēs dicit, didici in poetis utilia multa.

Poesis mores format. Ouidius lib. 3. de arte amandi.

Adde quod insidiæ sacris à uatibus absunt,
Et facit ad mores ars quoq; nostra bonos.
Nec nos ambitio, nec amor nos urget habendi,
Contempto colitur lectus & umbra foro.

Ibidem.

Scilicet ingenium placida mollitur ab arte,
Et studio mores conuenienter eunt.

Horatius in arte poetica.

Aut prodesse uolunt, aut delectare poetæ,
Aut simul & iucunda & idonea dicere uitæ.

Laus poeticæ, ex Cœlio in antiquis lectionibus lib. 4. cap. 1. desumpta.

Poeta solus sapiēs. Poetica philosophia.

Doctissimum quemq; sic de poetica prodidisse animaduerte, ueluti sit ea prima quædam philosophia, quæ nobis à cunabulis quodam modo uitæ rationem commonstret: quid agēdum, quidue declinandum, musica iucunditate præscribat, adeo ut nonnulli postea dicere minus addubitarunt, poetam solum esse sapientem. Quo nomine Grecorum nobilissimi ab ineunte ætate sic instituebantur, non quia uoluptatem toto impetu captarent, sed ut optimis statim imbuerentur: Quoniam se esse morum magistros musici profiteantur, idq; cum Pythagoricis comprobat Aristoxenus, itē & Horatius.

Poetæ magistri morū.

Ex lib. 2. epist. 1. ad Augustum Cæsarem.

Os tenerum pueri, balbumq; poeta figurat,
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis & inuidiæ corrector & iræ.

Poetæ castigatores & cantores sunt.

Homerus literarum parens in Clytemnestræ custodia poetas cantores & castigatores esse putat, ut qui philosophi sint, ac ex musis omnia sciant, quum & sapientiæ magnitudine etiam uaticini censeantur.

Cicero in oratione pro Archia poeta.

Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi aliquo Deorum dono atq; munere commendati nobis esse uideantur, proinde minus mirum, si non alium esse poetā, quàm uirum bonum statuit prudentiores. Adeo aūt multiplex poetarum eruditio est, adeo necessaria, summis coniuncta emulumentis, ut nec defuit qui solutam orationem poetices uideri imitationem, argumentis astruere nitantur, ceu poetæ primum prodierint, mox qui metrum soluerint: Cadmus, Pherecides, Hecateus, quod prima in Homerum scribit cōmentatione Eustachius, & quia genus id orationis magnitudinem habet ac sublimitatem, estq; ἐποχον, id est, equo uehitur: inde quæ talis nō est oratio, ex humilitate pedestris dicitur, ut quæ ex alto in solum fit delapsa paulatim: ita ut Rhetoricæ elocutionis & artis dicendi fons, sit ipsa poetica

Laus poetarum ac poeticæ, poeta unde, uaria genera poematum.

Plato in lib. 2. de Repub. poetas Deorum filios uocat: in Lyside, adeo poetas admiratur, ut eos sapientiæ patres nuncupet, ac duces. Et in Ione carminis excellentis poetā non arte fieri scribit, sed afflatu diuiniore: imo uero, inquit, musa diuino instinctu concitat poetas: conciti poetæ, alios timore corripiunt, ut fiat annulorum quodam modo mirus ordo, qualem creditur magnes efficere: addit & paulopost, nil aliud esse poetas, quàm Deorum interpretes, dum afflantur furore. Porrò idem in Phædro scribit, non hominum esse inuenta, præclara poemata: sed cœlestia munera: argumento illud esse, quod nemo etiamsi orbem illum doctrinarum obierit accuratissimè, excellens euaserit poeta, nisi cœlestis ille uigor & concitatio accesserit feruentior, ut uera fiat illa assertio ex Fastorum 6.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo,
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Hanc diuinitatem poeticam & Democritus

critus astruxit. Plato idē in Cratylo scrutans, qui sint uerorum nominum doctores, Sophistas irridēs poetas censet adeundos, nec quoslibet etiā in Triuio, sed diuinos, ceu à dijs hi plane didicerint nomina rerum uera, apud quos ea demum reperiantur.

Cælius lib. 4. antiquarum lectionum cap. 2. 3. 4. 5.

Poetæ nomen inde propagatum scribit Eustachi⁹, quod ποιεῖν signet ἐμμέτρως cantare uel scribere. Fabius Quintilianus inquit, perito quodam initio infusum, & aurium mensuræ, & similiter decurrentium spaciorum obseruatione esse generatū, mox in eo repertos pedes. Aristoteles poesin ex imitatione natam primum ostendit: quoniam imitandi studium sit ab ineunte ætate homini innatum, & eo à brutis differat. Mox subdit. ad metrum natura procliues maximè paulatim produxisse poesin, ac genuisse, ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων, quod non aliud sonare uidetur, quàm ex rudi principio et hac imitandi ratione. Vnde poesis ortum ducit, diuulsa disparataq; ars est, ac abijt quodammodo in membra plura, sicuti hymnos alij, et laudes concinnarūt, alij monodi, alij lyrici, alij comici, quidā tragici uocantur: communi nomine omnes, poetæ. Lyrici dicti, quòd ad Lyram eorum carmina concinnuntur, ut Pindari principis in hoc genere monodorum peculiare est, sub una tantum persona argumentum explicari quodlibet, quod illi dicunt μονοπροσώπους ᾠδάς. Est enim monodia, cantus lugubris. Comicorum risus est proprius cum choris & personis: Tragicis familiaris est miseria & calamitas.

Poetarum lectio quid oratori conferat.

Plurimum dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poetarum, multiq; eius iudicium sequūtur, neq; immeritò: namq; ab ijs & in rebus spiritus & in uerbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur, præcipueq; uelut attrita quotidiano actu forensi ingenia optimè rerum talium blanditia reparantur. Meminerimus tamen non per omnia poetas esse oratori sequendos, nec libertate uerborum, nec licentia figurarū, genus ostentationi comparatum; & præter id quod solam petit uoluptatem, & eam non falsa modo fingendo, sed etiam quędam incredibilia sectatur, patrocinio quoq; aliquo iuuari, quòd alligati ad certam pedum necessitatem, non semper uti proprijs possint, sed repulsi à recta uia, necessario ad eloquendi quædam diuerticula confugiant: nec mutare quædam modo uerba, sed extendere, corripere, cōuertere, diuidere cogātur. Nos uero armatos stare in acie, & summis de rebus decernere, & ad uictoriā niti decet. Hæc Quintilianus lib. 10. cap. 1. de copia uerborum.

Picturæ similis est poesis: ex arte poetica Horatij.

Vt pictura poesis erit, quæ, si propius stes,
Te capiat magis, & quædam si longius abstes:
Hæc amat obscurum, uolet hæc sub luce uideri,
Iudicis argutum quæ non formidat acumen.
Hæc placuit semel, hæc decies repetita placebit.

Poetæ officium est delectare, ex arte poetica Horatij.

Aut prodesse uolunt, aut delectare poetæ,
Aut simul & iucunda & idonea dicere uitæ.

Poetæ diuini ex lib. Fast: Ouidij 6.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo,
Impetus hic sacræ semina mentis habent.

Idem in tertio, de arte amandi.

Est Deus in nobis, sunt & commertia cœli,
Sedibus æthereis spiritus ille uenit.

Isocrates in Parenesi ad Demonicum.

Poetarum optimę sententię discendę, & quæ alij ueri eloquentes utiliter præceperunt, legenda sunt: nam ut apes uidemus omnibus quidem flosculis insidere, & de singulis utilia carpere: sic

eruditionis comparandæ studiosos nihil inexploratum relinquere, sed utilia undiq; colligere decet.

Poetæ & studia eorum in nullo precio sunt, neq; habentur, ergo miseri.
Poetarum sors dura & misera.

Heu miseram sortem, duramq; à sydere uitam,
Quam dat doctiloquis uatibus ipse Deus.
Siue Deus seu fata ferant, seu nostra uoluntas,
Sunt miseri ingenijs qui micuere suis.
Virgilius patrios miserandus perdidit agros,
Et seruus stabulis factus in urbe fuit.
Proscriptus Geticas habitauit Ouidius oras,
Et procul à patria barbara regna tulit.
Tarpeiæ inuisus fuerat sed Horatius urbi,
Solus Mecœnas uerus amicus erat.
Ast ego Germano qui primus in orbe poeta,
Cui scripta est multis patria carminibus,
Et uirtus laudata bonis, scelera exagitata,
Quæ pia posteritas non sine laude canet:
Me miserum quoties iniuria ficta lacessit,
Innocuam uitam commaculare studens.
Forsitan hæc nobis Deus ad meliora parauit,
Vt pateat uitæ candida fama meæ.
Accedit nostris ingens nunc pondus erumnis,
Infirmus lecto uoluor ut ipse meo.
Iamq; miser iaceo cunctis despectus amicis,
Dum me pauperies uexat, & atra lues.
Scilicet aduersis rebus se prodit amicus,
Ignotus letis qui mihi rebus erat.
Solus ades nostros poteris qui auferre dolores,
O Fusemane, malis unica cura meis.
Te mea Musa rogat, quæ te super æthera tollit.
Pollicita ut regis iam mihi summa fiet:
Ni faciat, ueniet mea sub fora ebara supellex,
Vt mihi iam miseros comparet ore cibos.

Poesis uera à Deo, & ad Deum.

Plato in dialogo, qui Ion inscribitur, carmina illa solum diuina, musica, musarumq; furore infusa poetis existimat, quę quando musica humana cantantur, & cantatorem ipsum & audientes quodammodo concitant in furorem. ad Alexandrum Braccium M. Ficinus lib. 1. epist.

Plato & Pythagoras Homerum Hesiodumq; ex hominum cœtu ad inferos expulerunt, quòd partim tanquam ingrati diuina ad homines, partim tanquam impij humana ad Deos transtulerint.

De impietate poetarum. Isocrates in Busiride.

Poetæ ex immortalitate Deos genitos asserũt, eosq; atrociora facinora perpetrasse, tamen pertulisse asserunt, quæ hominum nefariorum filios: talesq; fabulas de ipsis commenti sunt, quales nemo contra suos inimicos dicere audeat.

De poetarũ miseria. Ioannes Campanus uir admirabilis ingenij et doctrinæ.

Vade quà semper populi uagantur,
Quà manu ramis capiunt ab altis,
Quà Notus spirat tenui susurro
Vellera Seres.
Vade per syluas Arabum beatas,
Qui uident Phœbum gelidas ad Arctos,
Qui bis æstatem, totiesq; brumam
Exhibet annus.
Aut agros Nili madidos calentis,
Fer gradum ad summos Zephyri uolatus,
Quære per totum studiosus orbem
Diue Tridente.
Tu genus nullum reperis sub ipso
Syderum lapsu inferius poetis,
Vilius sacris nihil est Camœnis
Tempore nostro.
Quid manum prodest ferulæ minantis
Tot pati pœnas teneris sub annis,
Et metu sequi Samium bicorni
tramite callem
Quid iuuat longas uigilare noctes,
Igne sceerni borea furenti,
Ducere & mœsta iuuenilis æui
Tempus in umbras
Scribimus longos ueterum triumphos,
Consulum fasces, equitumq; pugnas
Carpimus luxum, pariter docemus
Dogmata uitæ.
Viuit Argoæ dominus carinæ,
Hectoris uiuit domitor superbus,
Viuit Actææ superator arcis
Carmine Minos.
Phyllidis tristi lachrymantis umbra,
Pyramum Thysbes miserum clamantis
Et pie durum Halcyonis amorem
Carmina seruant.

Liberas

Liberatorem patriæ Camillum,
Qui Numantinos Numidasq; uicit,
Quiq; Cymbrorum domuit feroces
Milite turmas.
Carmen euersas Babylonis arces,
Ilij muros, Tyriasq; Thebes,
Alteram Theben penitus ruentem
Stare coëgit.
Nemo tam claro genitus parente:
Nemo tam clara probitate fulsit,
Mox edax quem non perimit uetustas,
Vate remoto.
Sed sui nunquàm precium laboris
Sentiunt uates, alios & aurum
Vestit & gemmæ, miseris poetis
Trita lacerna est.
Pictor ex pictæ precio figuræ,
De tuba uiuit tubicen canora,
Pascit ars omneis, sua sola damno
Musa poetæ est.
Iam palus tristes retinens arenas,
Est ubi fontes fuerant Medusæ,
Iam ruit rupes tibi sacra quondam
Mitis Apollo.
O duces magni, ingenuiq; reges,
Imperatores, equitesq; clari:
O boni damnosam Heliconis omnes
Flete ruinam.
Ergo si misera est uatum fortuna, ualete
Vos mea Pierides, ad fora regredior,
Iam satis indultum, steriles sat uerba dedistis,
Vtiliora fori iurgia tristis erunt.
Exercete dolos, sæuasq; intendite lites:
Ad uestrum redeo pessima turba forum.

CVR POETAE PAVCI BONI.

Iacobus Mycillus poeta elegantissimus, amicus summus meus.

Musæ ocio gaudent. *Non bene conueniunt trepidæ cum carmine curæ,*
Non eadem uersus cura, lucrumq; facit.
Pierides syluas ac ocia libera quærunt,
Et tacitas inter flumina sacra uias.
At fora solicitæ curæ populosa frequentant,
Et strepitus uulgi, iudiciumq; colunt.
Hinc est quod raros ætas habet ista poetas,
Et nostra nullum carmen ab urbe uenit.
Diuitias quando solum spectamus & aurum,
Curarum fontes, & caput omne mali.
Solæ diuitiæ amantur. *Nec studium recti, nec fas laudatur, & omnis*
A precio uirtus, famaq; uicta iacet.

Deposcit uacuum Thalia pectus,
Et curas fugit ociosa Clio.

Ouidius, ultimo libro de Trist. Ad amicum exhortantem ut carmina componat.

Scribis ut oblectem studio lachrymabile tempus,
Ne pereant turpi pectora nostra situ.
Difficile est quod amice mones, quia carmina lætum
Sunt opus, & pacem mentis habere uolunt.
Deniq; non paruas animo dat gloria uires,
Et facunda facit pectora laudis amor.

Quomodo quis poeta fiat.

Mycillus poeta elegantissimus fecit.

Vnde breui longum deducas tempore carmen,
Quoue modo fias iuste poeta rogas?
Nulla sua ignauos sequitur incuria sponte
Reges, sed forti est fama paranda manu,
Aeacides multos tolerauerat ante labores,
Quàm meruit magni nomen habere ducis.
Multa tulit fecitq; prius, quàm contigit esse
Aeneæ generum prisce Latine tuum.
Quam cupis assiduo quærenda est fama labore,
Ocia non ullos excoluere uiros.
Sunt faciles musæ, ast habitant in rupibus altis,
Has superare labor, cætera plana uia est.
Vince modo rupes, nec duro parce labori:
Atq; ultro uenient in tua fata Deæ.
Ingenium non dura tibi natura negauit,
Et uincire potes, qua decet arte potes.
Cur studium & solum deprecas Iuste laborem?
An quia non tanto carmina digna opere?
Carmina cœlestes possunt adducere Diuos,
Tartara carminibus flectere sæua potes. Vis carminis.
Carmina crudeles demulcent sæpe labores,
Hæc magis innumeris artibus una ualent.
His quoq; formosam potes exorare puellam,
Victa erit, & teneras porriget illa manus.
Cinthia carminibus quoties tibi capta Propertie
Aut quoties lachrymas hæc tibi uicta dedit?
Fallitur immenso qui se spectabilis auro
Esse putat, nec spes inuenit ista fidem.
Carmina sola beant, sola addunt carmina famam:
Hæc metuunt magni fulmina nulla Iouis.

Poetis sunt quædam inter se communia, ex lib. 2. de Ponto.

Sunt tamen inter se communia sacra poetis,
Diuersum quamuis quisq; sequamur iter.

Poetæ & natura & arte consumati sunt, ex arte poetica Horatij.

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est: ego nec studium sine diuite uena,
Nec rude, quod prosit, uideo ingenium: alterius sic
Altera poscit opem, res & coniurat amice.

Poëtæ fingunt uera aut uersimilia: ex arte Poëtica Horatij.

Ficta uoluptatis caussa sint proxima ueris,
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando pariterq; monendo.

Idem.

Musæ Poëtarum steriles.

Dispereant latiæ sterilis mea castra camenæ,
Dispereat fallax numen Apollo tuum.
Iam sat arenosis commisimus hordea sulcis,
Tutaq; sunt uano sat mea colla fuco.
Tota fuit stulto consumpta labore iuuenta,
Pasceret ut uatem uita beata senem.
Inuida canicies properat: nil Phœbe propinas,
Nil mihi dat Helicon Pegasis unda nihil.
Coccina fert humeris & serica quæq; satelles,
Et Paticus, leno, pharmacopola, cocus.
Horum est quicquid nunc auditur in orbe monetæ:
Nil aliud uates, quàm benè dixit, habet.

Despecti poëtæ.

Vix dederat placidam membris nox atra quietem,
Cynthius est nostro uisus adesse toro:
Et mihi Daphnæa cinctus sua tempora lauro
Edidit hæc mœsto Fuchsmage uerba sono:
Quid sequeris nostras uates miserande sorores,
Quid tua Cæsareis laudibus ora terisc
Carmina da Scombris, doctas iam linque Camœnas,
Spongia sit multis uersibus una satis.
Præmia nulla refert scriptor: uix tanta poëtæ
Aera sonant, tenues comparet unde libros.
Nullaq; nunc curat Fridericus carmina: rarus
Cæsarea uates nunc ope diues erit.
Vis tua Rhenenses repleant marsupia nummi,
Vis tibi perpetua templa parare fidec
Vade cito domini fornaci ligna ministres:
Solus habet uestri Cæsaris Heytzer opes.
Consule iam misero (si qua est uia) consule uati,
Qui mea nunc solus carmina sæpe rogas.
Sed quæ uam Phœbi melior sententia, iam te
Lincia uel linquam uel, calefactor ero.

Ofenheitzer preferuntur Poëtis.

Nulli poëtæ, ubi desunt Polliones, & Mecænates.

Si ludo Fuxmage tibi, qua fronte pudorem
Nostrum, queis uerbis, qua ratione tegamc
Quod tam nostra diu siluit modo rustica Clio,
Et scio me ueri criminis esse reum.
Si tamen admittis tenuis purgamina culpæ:
Commoditas musis non fuit ulla meis.
Non laurus, plectrumuè dei, non enthea uatis
Pectora turbidulis surripit Ister aquis.
Mecænas mihi nullus erat, nec prodigus ore
Pollio restituit aruula rapta mihi.
Ergo qui poteram turbato pectore fortem,
Et genus & mores commemorare tuosc
At cecini, dices, ad magni Cæsaris urnam:
Sic desertus olor morte premente canit.
Crede mihi incultis sterilescunt uitibus uuæ:
Nec segetes reddit non bene cultus ager.

Poëtæ uenerandi & non despiciendi sunt.

Faustus Andrelinus poëta.

Nomina doctiloqui non sunt spernenda poëtæ,
Nomina non uiles inter habenda uiros.
Rebus in humanis nil est preciosius illo,
Qui sua Gorgoneis ora rigauit aquis.
Cui tantum natura fauet, cui spiritus ingens,
Cui furor ætherea missus ab arce uenit:
Inclyta uirtuti tribuit, qui nomina famæ,
Quo semel offenso quisquis ab hoste cadit.
Res tamen arcta domi est, fateor, sed maxima uati
Gloria gemmiferis anteferenda uadis.
Nil habet, est ipsi contempta pecunia uati,
Charius est laudi consuluisse suæ:
Ignaui tumidos populi contemnit honores,
Non facit ad doctos uulgus inane uiros.
Nos syluæ, nos antra iuuant, nos deuia tantum
Rura, nemus, fontes, flumina riuus habet.
Sunt ea scribendis quæsita silentia rebus,
Aptior est multo sylua nemusq; foro.
Nulla tamen nostras eneruant otia mentes,
Maxima sunt uanos damma præesse dies.
Hic repetit primas ueteres ab origine causas:
Hic sua Phœbeos sub iuga ducit equos:
Concinit hic pigri tardantia plaustra Bootæ,
Hic nunquàm uetito sydera mersa mari.
Ille Gigantæo sparsa est ubi sanguine tellus,
Hic noua magnorum concinit acta ducum.
Vos, quibus æternæ facimus uaga murmura famæ,
Digna decet larga dona dedisse manu.
Exiguo, reliquis quæ dantur, tempore restant:
Quæ data sunt uati munera, semper habes.

Magna utilitas poëtarum lectionis: ex Horat. lib. 2. Epistol. ad Augustum.

Scribimus indocti, doctiq; poëmata passim.
Hic error tamen, & leuis hæc insania, quantas
Virtutes habeat, sic collige.
Torquet ab obscœnis iam tum sermonibus aurem:

Mox

Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis & inuidiæ corrector, & iræ.
Recte facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur, & ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, uatem nisi musa dedisset?
Poscit opem chorus, & præsentia numina sentit,
Cœlestes implorat aquas, docta prece blandus
Auertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum.
Carmine Dij superi placantur, carmine manes.

Carmen uera opes.

Cum fuerit uacuis manibus capitale uerendos
Cæsaris Assyrij crimen adire lares:
Scandere dux celsos timuit mea musa penates,
Munere regifico nicomitata foret.
Copia nulla mihi, flaui tibi nulla metalli
Cura, nec occiduo ditior orbe uiget.
Ergo det alter opes, ego princeps do tibi carmen,
Nec maius uates, quod dare possit, habet.
Gratius argento, fuluo preciosius auro
Carmen, & hoc tanto principe digna magis.
Vere carmen opes: nam cætera carmina præter,
Fortuna instabili datq; rapitq; manu.
Excipias igitur placido mea carmina uultu.
Parua nec audacis munera sperne uiri.

Carmina præstant omnibus diuitijs.

Paule decus patriæ, parui lux magna Naonis,
Natus Amalthæa gloria prima domo.
Si tibi Pactolus fuluum sine fine metallum
Afferat, aut dites lydius Hermus aquas.
Quicquid & Eōa nudus legit Indus in unda,
Ornet inauratos, accumuletq; lares.
Nil dederis lepido, mihi crede, decentius unquam
Carmine, non maius numina munus habent.
Est ratio, labuntur opes, sunt friuola rerum
Omnia: ab æterno carmen ubiq; uiget.

Ouidius lib. 4. de Ponto ad Suillum.

Musæ uetant suos mori.

Carmine fit uiuax uirtus, expersq; sepulchri,
Notitiam seræ posteritatis habet.

Horatius in Odis. 8. lib. 4. ad Cen.

Dignum laude uirum musa uetat mori.
Cœlo musa beat.

Laus carminum.

Magnanimo qui dat regi uel rura, uel aurum,
Argentum, mensas, coccina uasa, domos.
Dat cupide Curio Crasso, paruoq; potenti,
Munera Fabricio perniciosa Mydæ.
Non aurum cupiunt pulchræ sed laudis honores
Et decus & clari nomina clara duces.
Carmina qui regi, regum fert munera, uitam
Carmine post uitæ tempora Cæsar habet.
Carmine defunctus magnus nunc uiuit Achilles,
Semper & Alcides carmine uiuus erit.
Dices forte tuum carmen non uiuit, at illud
Viueret ut feci, sit uoluisse satis.

Carmina neminem intermori sinunt modo quis laudabilis sit. Ex Oda. 8. Hora. lib. 4. ad M. Lollium consulem.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes illachrymabiles
Vrgentur, ignotiq; longa
Nocte carent, quia uate sacro
Paulum sepultæ distat inertiæ
Celata uirtus.
Non ego meis Chartis inornatum sileba
Totue tuos patiar labores impune
Lolli carpere liuidas obliuiones.

Carmina neminem interire sinunt.

Gloria præclaris ducibus post funera uatum
Carminibus doctis non moritura uenit.
Sic non tam clare referunt Chartaginis altæ
Mœnia se nobis igne perusta diu.
Non celeris fuga bellantis rejecta retrorsum
Hannibalis nobilis, cladiferæq; minæ,
Nota forent: forsan non nouissemus & ipsum
Affrica quem misit, nomine uicta alio.
Est ea uis doctis ô Cysce iocunde poetis,
Illis ut clades nulla nocere queat.
Chartæ si sileant, si quid benefeceris ipse
Mercedis facti ceperis inde nihil.
Ilion euersum quid quæso laudis haberet?
Quæq; futura tibi Romule fortis erat?
Sic quoq; quæ nullo procurat reddere menti,
Antiqua ex libris discimus illa nouis.
Sic uirtus, uatum fauor, atq; potentia linguæ
Aeacum ab infernis restituere locis.
Dulcibus hinc epulis summi Iouis impiger astat
Hercules, ac una fercula grata capit.
Dignos laude uiros infernas scandere noctes
Non fert, sed sedes ponit ad æthereas.

Carmina lætum animum & liberum à curis omnibus expetunt. Cymbriacus.

Et tu Castalidum cultor studiose Sororum
Phosmagone, hæc quondam carmina nostra leget.

Tum

Tum dices, nostro sunt cæsar tempore uates,
Ad cytharam numeris qui tua facta ferant.
Ocia si dederis toties sperata Camœnis,
Vt tibi securi plectra mouere queant.
Qualis erat quondam uafri laudator Vlyssis,
Tunc cum Smyrnæat scriberet Iliadas.
Qualis & Andinus uates, quum ferret in oras
Aenæam Latias, Iliacosq; Deos.
Aut cum Marmoreis caneret Lucanus in hortis
Prælia ciuili gesta nephanda manu.
Aut cum laudaret lepidum Verona Catullum,
Delia bella suum, Cynthia bella suum.
Carmina proueniunt numeris deducta serenis:
Esuriens certè non bene cantat olor.
Nec magno constant uates uilissima rerum
Pars, cupidæ uobis pluris emuntur opes.
Quæ pereunt usu: quum longos carmina honores,
Et laudes semper in noua secla ferant.

Carminum nulla merces, nec honor est. ad Pergerium.

Do quod carmina scribis, putato
Id caussæ mihi Pergeri fuisse,
Quod non est precium meis Camœnis:
Cum sint cæsareis coquis honores,
Et tibicinibus satis potentes.
An, te oro, esuriet sacer poëta,
Qui de carminibus potest sonoris
Annos addere cæsari Sybillæ,
Parcarumq; colos diu morari,
Et facta inclyta mittere ad nepotes?
Sed mi, dum uigilo, perit papyrus,
Et magni emptum oleum uocat lucerna,
Tum uestes nimio teruntur usu,
Insomnes mihi pruriunt ocelli,
Dum noctes alijs meas repono.
Verum hæc nemo hominum mihi resarcit.
Sic grati pereunt dies & anni,
Occultis pedibus uenit senectus,
Dum Phœbum sequor, & nouem sorores,
Et plectris ferio lyram sonoris.
Impune ô mala cæcitas, canentem
Versus solicitat furens egestas:
Et gratis tamen audiunt poëtam.

Carmina nil commune habent cum curis.

Anxia mens hominum, curis confecta dolore &.
Non potis est cantus pandere Pierios.
Carmina proueniunt cytharam pulsando sonoram.
Tristia cum lætis non bene signa cadunt

Carmina scripta pototibus aquæ non diu manent.

Prisco si credis, Mœcænas docte, Cratino
Nulla placere diu, nec uiuere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus, ut male sanos
Ascripsit Liber Satyris Faunisq; poëtas:
Vina ferè dulces oluerunt mane Camœnæ.
Laudibus arguitur uini uinosus Homerus.
Ennius ipse pater, nunquàm nisi potus ad arma
Prosiluit, dicenda forum putealq; Libonis
Mandabo siccis adimam cantare seueris,
Hoc simul edixit: Nec cessauêre poëtæ
Nocturno certare mero, putere diurno.

Hinc Atheneus 2. Dipnosophistarum libro.

ὕδωρ δὲ πίνων, χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκοις. id est.
Aquam bibens nihil probum & utile paries.

PRAECEPTORES.

Magistri, ludi, scholici moderatores, discipuli, officia magistrorum, ac discipulorum.

LVDIMAGISTRI OFFICIVM HONESTVM.

Eras. in lib. Epistolarum.

CVm inter magistros aliquot, pponerē de hypodidascalo, quidam non infimæ opinionis subridēs: quis, inquit, sustineat in ea schola uitam agere inter pueros, qui possit ubiuis quomodocunq; uiuere? respondi modestius: hoc munus mihi uideri uel in primis honestū, bonis moribus ac literis instituere iuuentutē: neq; Christum eam ætatem cōtempsisse, & in nullum rectius collocari beneficium, & nusq; expectari fructū uberiorem, utpote cum illa sit seges ac sylua reipub: addidi, si qui sint homines uerè pij, eos in hac esse sententia, ut putent se se nullo officio magis demereri Deum, quā si pueros trahant ad Christum. Pueri Christo amati sunt.

De conditione ludimagistrorum. Erasmus in farragine Epistolarum, ad Ioannem Sapidum.

Porrò

Porrò ſortem tuam, ut laborioſam eſſe non negauerim, ita tragicam (ut tu uocas) aut deplorandam eſſe prorſus inficior. Ludi literarij magiſtrum eſſe, proximum regno munus eſt. An tu putas ſordidam eſſe functionem, primam illam ætatem tuorum ciuium, optimis literis, & Chriſto ſtatim imbuere, totóq; probos & integros uiros patriæ tuæ reddere? ſtultorum opinione humilius eſt, re longè ſplendidiſſimum. Etenim ſi Ethnicis quoq; ſemper præclarũ, magnificumq; fuit de repub. benè mereri, dicam audacter, nemo melius de ea meretur, quàm rudis pueritiæ formator, modo doctus, & integer: quæ duo ſic in te paria ſunt, ut neſcias utro teipſum ſuperes. Iã quod in ſalario diminutum eſt, Chriſtus ipſe de ſuo penſabit abundè: ſiquidem ipſa uirtus ſatis amplum ſui premium eſt. Neq; uerò quicq; moueat animum tuum, quod uides quorundam ignauiſſimo ocio tantum annui cenſus è publico decretum, qui ſibi uiuant, uel principibus inſeruiant, at non ex uſu reipublicæ: ei uerò, qui communis eſt omnium liberorum parens, & in re maximè omnium neceſſaria tantis ſudoribus agit publicum negocium, tam malignum ſtipendum exolui: integrum & incorruptum uirum munus hoc requirebat, cui q; uel gratuitas, pietas, cordi ſit. Itaq; magnitudo ſalarij, dignitaſq; propoſita, ſceleratiſſimum quemq; ad hoc negocium pelliceret. Ipſe, mi Sapide, dignitatem addes ex tuis dotibus: munere ſi parũ apud homines ſplendido, certè apud Chriſtũ magnificentiſſimo decoraberis.

Miſeria Pædagogorum: Ex Borbonio.

Q.ui nunc me uideo eſſe pædagogum,
In prædiuite ſum domo moratus,
Contriuiq; bonos miſer tot annos,
Guſtando mala, gratiſq; agendo,
Sperando, ingenuéq; ſeruiendo,
Tantorum mihi præmium laborum
Sunt, ſerò ſapere atq; pœnitere,
Tabeſq;, ſenium. Ergo nunc ab aula
Ad caulam uenio, quid eſt agendum?
Sole perfugium fidele, & unum,
Si quas calleo, litteræ ſuperſunt.
Nec iam me pudet eſſe Pædagogum.

Præceptor à diſcipulis & uirtute & habitu differat. B. Mantuanus, de uita beata.

Quis eſt qui neſciat æquum eſſe, ut à diſcipulis præceptor, nedum uirtute diſcernatur, uerumetiam grauiori quodam, & honeſtiori habitus priuilegio? partim quia diſcipulo maior eſt præceptor, partim quia modeſta corporis ornamenta non paruo adiumento uirtutibus animi ſunt ad comparandam grauitatẽ, ut uulgaris tumultus ac cupiditas reprimi poſſit, ac gubernari. Præceptor eſt maior diſcipulo.

MVNVS PRAECEPTORIS.

Aldus Manutius Romanus.

Primum memineritis oportere uos eorum, quos accepiſtis inſtituendos, ſic ſatagere, ut ſimul & docti fiant, & imbuantur moribus: quia quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorẽ teſta diu: atq; adeo à teneris adſueſcere multum eſt, nec ſolum rectores, magiſtroſq; uos eſſe adoleſcentiũ, ſed & parentes putetis: ſcitis enim illud, qui præceptorem ſancti uoluère parentis eſſe loco: equidem bonos maloſué uos eſſe tantum referre exiſtimo, ut auſim dicere, bonorũ malorumq; omnium, quæ ubiq; fiunt terrarum, uos eſſe potiſſimam cauſſam: nam iuris conſulti, philoſophi, rectores urbium, principes ducesq;, ac reges, nec non monachi, ſacerdotes, epiſcopi, cardinales, ipſiq; ſummi pontifices, & deniq; quicunq; uel ſolas literarum notas tenent, ſub diſciplina olim ueſtra fuere paruuli, à uobis inſtituti ſunt, uirtus ueſtra uitiumue eorum profuit aut nocuit moribus. Tantum ualet longa conſuetudo, ut ſi cum ſancto diu uixeris, ſanctus futurus: ſi cum peruerſo, peruertaris. Siquidem (ut inquit Fabius) Leonides Alexandri Pædagogus, quibuſdam eũ uitijs imbuit, quæ robuſtum quoq; & maximũ regẽ ab illa inſtitutione puerilis ſunt proſecuta. Quamobrem quantũ boni, ſancti præceptores ciuitatibus præſint, nõ facile dixerim: quantum obſint praui, & uitioſi, non queo dicere. Quare non poſſum non multum mirari, nullam Sãcti præceptores & boni, item mali.

nullam ferè puerorum patribus, & rectoribus urbium, in eligendis praeceptorum moribus esse curam. Non animaduertunt, quantum inde boni, maliue infundatur in ciuitates: nam quales sunt qui instituunt, tales & qui instituuntur, uelint nolint, euadent longa die.

Longa dies homini docuit parere leones:
Longa dies molli saxa peredit aqua.

Videte igitur uos, qui & longo tempore, et assiduè teneros, & simplices adolescentulorũ animos instituitis, quantum & prodesse potestis, & obesse hominibus. Quod si quisq; est sic oblitus sui ipsius, ut agnos suae commissos fidei ceu lupus deuoret, heu quanta illũ poena apud Manes uel breui expectat: nã qui ita perniciosi sunt, ut non solũ obsint, quod ipsi corrumpuntur, sed & q̃d corrumpunt, plusq; exemplo quã peccato nocent: immatura morte, ne tantũ obesse queant.

Magna poena expectat eos qui pueros fidei suae commissos nõ rectè educant.

Petrarcha de remedio prosperae fortunae.

D. Excellenti praeceptore glorior. R. Alieno necdum desinis gloriari: quid ad te excellentia praeceptoris tui? crede, quod saepe reputo, intra te sit oportet, quod te faciat gloriosum, de te qualis tu discipulus sis uideto: an nescis multos stultos ac hebetes fuisse in scholis Socratis aut Platonis?

Erasmus in paraclesi haec de ludimagistris narrat.

Haec inq; plebeia, si praestarent pro sua sorte principes, si in concionibus inculcarẽt sacerdotes, si pueris instillarent ludimagistri potius, quàm erudita illa ex Aristotelis & Auerrois desumta fontibus, non sic perpetuis penè bellis tumultuaretur undiq; res christiana, non tam insano studio, per phas nephasq; congerendi diuitias feruerent omnia, non tot litibus ubiq; prestreperent sacra pariter ac prophana: deniq; non titulo tantum, & ceremonijs differremus ab ijs, qui Christi philosophiam non profitentur. Siquidem in illis trib' hominum ordinibus praecipuè situm est Christianae religionis uel instaurandae, uel augendę negocium: in principibus, &, qui horum gerunt uices, magistratibus: in Episcopis, & horum uicarijs sacerdotibus, & in ijs, qui primam illam aetatem ad omnia sequacem instituunt. Quos si omisso negocio suo contingat ex animo conspirare in Christum, nimirum uideremus haud ita multis annis uerum quoddam, ut & Paulus inquit, γνήσιον Christianorum genus passim emergere, quod Christi philosophiam non ceremonijs tantum & propositionibus, sed ipso pectore, totaq; uita referret. His armis longè citius pellicerent ad Christi fidẽ Christiani nominis hostes, quàm minis, aut armis: ut omnia iungamus praesidia, nihil ipsa ueritate potentius.

Principes Episcopi, Ludimagistri misterũ illud & omnis despectũ hominum genus.

Ludouicus Viues lib. 2. de anima, in titulo de ratione studij.

Externa sunt, magister & instrumentum: Magistro non satis est benè, quae profitetur, scire, nisi expeditè ea possit explicare, & artem dexteritatemq; ad rẽ adiungat: quod si contingat, breuiter in magnam eruditionem docilis discipulus euadet.

Idem eodem libro.

Alterum praeceptoris officium est, emendare ac corrigere, quod non minus est utile, quàm umbratilis explicatio praeceptorum, & eo magis si corrector, cur quicq; uel probet uel rejciat, tum norit ipse, tum sciat tradere, & uelit diligenter explicare, Vitamus enim damnata, pergimus qua uidemus eum preire, ac nos ducere. Quod si solidi sit, & exacti iudicij praeceptor, plus ab emendatione paratur iudicij, quàm ex alijs omnibus scholae exercitamentis.

Philelphus libro 2. de educatione liberorum.

Paedagogi graues sint in primis, liberiq; ab omni uitae crimine: dehinc egregiè docti: nam quemadmodum nutricum quanto purius incorruptiusq; lac fuerit, tanto infantium, qui eo aluntur, ualetudo magis atq; robur adiuuatur:

Ita ij, qui electiores literas & mores habuerint, eò etiam disciplinis firmiora relinquent probitatis & doctrinæ altius demum surrectura uestigia. Nec dubitandum est, quin à principio præstantissimis pueris doctor eligatur, licet ad imbuendam rudem adhuc ætatem mediocriter etiam doctus quisque ac gregarius sufficere uideatur. Nam quò eruditior fuerit, eò faciliorem, clarioremq́ doctrinam ministrabit, quæ puerorum maximè nutrit ingenia, iacent etiam in eis certiora literarum, ac rectiora fundamenta, quæ non aliter ac iacta fuerint, perpetuò secum sedebunt, atque infixa perdurabunt. Præstabit quoque eruditores eis præficere placidi ac mitis ingenij: Nam præceptorum inhumanitas maximè impedit profectum, qui ad literas in ea ętate fit. Imitantur etiã facilimè pueri mores, quos in maioribus suis assiduè conspiciunt: in quo præclarum est illud, quod apud Platonem educatum puerum, ad parentesq́ postea reductum, cum sublata uoce excandescentem conspicerent patrem, dixisse ferunt: Nunquam hæc apud Platonem uidi.

Catoni fuit pædagogus Sarpedon, homo comis atq; urbanus, & qui uerba magis, quàm uerbera in promptu haberet, quod illi admodum ad literarum morumq́ rationem profuit, parebat ei Cato, faciebatq́ omnia illius iussu, singulas causas rationesq́ ab eo efflagitans, ac tanquam diuinum quoddam oraculum obseruans. Præstat igitur, ut magistri pueros sibi commendatos, non aliter, quàm filios omni cura & amore prosequantur, nullum denique refugientes in erudiendis eis laborem, pro quibus cũ perfectam ad eruditionem euaserint, non minus gaudebunt, quàm agricolæ pro plantatis arboribus, ubi dulcem edunt fructum.

Sarpedon præceptor Catonis.

Hæc ille.

PRINCEPS.

Principatus.

RINCEPS dicitur, qui aliquot urbes seu ciuitates sub se tenet et possidet. Dictus princeps, quasi primum caput; & principatꝰ dominatus, uel imperium. Regna autem dicuntur, integræ regiones, quæ à rege possidentur. Hinc reges à regionibus possessis dicti: Ita Gallia regnum est, & dicitur rex Galliæ, qui præsidet ei: item Boemiæ, Vngariæ, Poloniæ &c. dicuntur & principes, optimates ciuitatis, qui rempublicam administrant. Nonnunquam principes uocantur domini: sic Augustus princeps, Nero princeps, Caius princeps notantur: Vnde principatus deriuatur pro dominatu, Græcis ἄρχος dictus, & ἀρχὴ principatꝰ. Vocatur & imperator princeps. ff. de constit. prin. per totum. Princeps, id est, primum locum tenens. Extra de elect. c. cupientes in Pan. lib. 6. & ibi Ioannnes And. C. de principibus agen. in rebus, lib. 12. Princeps ex diuina ordinatione ad regendum populum instituitur. 8. q. 1. c. Ergo. Et eius officium est cogitare de utilitate communi: deinde singulorum: item prospicere illum oportet, ut subditi in pace, securi ac tranquilli uiuere queant. In Auten. De hæred. et falcid. collat. 1. ibi quid princeps. Principes ciuitatis dicuntur magistratus. ff. de excusa. l. Spadonem. §. si ciuitatis. Item principes prò maioribus officialibus accipiuntur in iure. C. de offic. diuers. Iud. l. sui. Dicitur & papa princeps. Porrò & prælatus. extra de Reg. Iur. c. 2. 25. distin. c. Ecclesiæ principes. Vide Egidium in tractatu de regimine principum.

Lege hæc ex iure.

Ad Rom. cap. 13.

PRINCIPEM ESSE NECESSARIum, *rationibus quibusdam subsequentibus colligitur.*

Salomonis præclara est sententia, ubi inquit: Vbi non est gubernatio, dissipabitur populus. In omnibus profectò, qui-

bus certus aliquis est propositus finis, in quibusque sic aut aliter procedere contingit, opus esse dirigente aliquo nemo dubitat, si modo ad præscriptum finem perueniendum fuerit. Neque enim nauis uentorum flatibus exposita diuersis in portum appellat unquam, nisi id agat præsidentis industria. Sed homini esse finem quendam propositum, ad quem uita & actiones tanquam scopum dirigantur, non est, opinor, qui ambigat: etenim per intellectum agit, cuius ex fine diuersa est operatio: diuerso autem calle ad eum ipsum homines perduci, studiorum diuersitate notissimum. Proinde assistat necesse est quispiam, à quo intendatur, dirigaturque ad finem, ad quẽ insito rationis lumine ferimur. Aptissimum igitur est unum aliquem esse debere, cuius consilio & prudentiæ reliqua subijciatur multitudo : alioqui multis cohabitantibus, & unoquoque sua commoda procurante, nullo negocio dilaberentur res, ni princeps aliquis præsideret, qui publico bono tanquam mitis parens, ut ab Homero dictum consuleret: sicut & hominum cæterarumque animantium diffluerent corpora, nisi uis aliqua foret excellẽtior, quæ assistens membrorum aleret custodiretque compagem. Igitur necesse est, præter id, quod mouet ad proprium uniuscuiusque bonũ, esse item, quod commune omnium distribuat, cõponatque bonum : nam & in omnibus, quę in unum ordinantur disponunturque, quiddam pernoscitur, principis gerens uicem: siquidem in corporum uniuersitate, corpus primum, id est, cœleste, reliqua corpora quodam diuinæ prouidentiæ munere, ordineque dispensat atque moderatur. Omnia uerò animantia rationale animal regit, hominem ipsum diuinior anima. Cœlius lib. 13. cap. 29. & 30. Antiqua. lectionum.

Principis officium ac munus est, ita regnum gubernare, & ei præsidere, sicut corpori præsidet anima, & amplius, & ueluti mundo Deus : tum suborietur mansuetudinis & clementiæ lenitas, dũ singulos ipsi obnoxios, perinde habet ac corporis sui membra, cogitabitque id solum fulmen, quod Iuppiter mittit, placabile esse: perniciosum id, quod deliberauit, &, ut Seneca inquit, alijs quoque Dijs autoribus misit: quia Iouem, id est, regem prodesse etiam solum oportet, nocere non, nisi cum pluribus uisum est.

PRINCEPS, EIVS OFFICIVM, *bonus, malus, principatus, imperium.*

Isocrates ad Demonicum.

εἰς ἀρχὴν καταςαθεὶς, μηδενὶ χρῶ πονηρῷ πρὸς τὰς διοικήσεις: ὧν γὰρ ἂν, ἐκεῖνος ἁμάρτει σοι τὰς αἰτίας ἀναθήσουσιν. Id est: Imperium gerens nullius mali opera ad gubernandum utere: illius enim peccatorum causæ in te referentur.

Solon Atheniensis.

ἄρχε πρῶτον, μαθὼν ἄρχεσθαι: ἄρχεσθαι γὰρ μαθὼν ἄρχειν ἐπιςήσῃ. Id est: Impera ubi prius didiceris parẽre: regi enim cum didiceris, scies regere.

Bion dixit, oportere bonum principem ac magistratum discedentem non ditiorem, sed clariorem euasisse.

Agathon dixit, principem oportere trium meminisse: primum, quòd imperet hominibus: deinde, quòd secundum leges: tertiò, quòd non semper imperet.

Græcè.

τὸν ἄρχοντα τριῶν δεῖν μεμνῆσθαι, πρῶτον μὲν ὅτι ἀνθρώπων ἄρχει, δεύτερον ὅτι κατὰ νόμους ἄρχει, τρίτον ὅτι οὐκ ἀεὶ ἄρχει.

Themistius ex Philotecno.

Principatus & imperij nomen uerum mihi gerere uidetur ille princeps, qui auro inexpugnabilis, ratione facilis captu sit, libertatem exerceat, magnanimitatem laudet, & contumaciam sibi uicinã caueat.

Eusebius Sardus.

Illum, qui alijs præest & præcipit, nõ potestate solùm regendi ac imperandi, sed dignitate prudentiaque subditis antecellere conuenit. *Idem.*

Homines inobedientes sunt illis, qui cum iniustè uiuant, alijs præesse uolunt: Obedientiam autem facilem ad ea, quæ princeps uel ipse, uel per alium præcipit, apud subditos efficiet quiuis, qui, quæ ipsum facere decet, diligenter exequitur, & eorum, quæ agere conuenit, subditis sese exemplum præbet.

Idem.

Boni principis est hoc unum proprium lucrum, & instar infinitorum aliorũ, omnia sic facere, ut & in ipso imperij tẽpe, & post id, iustitiæ ac bonorũ omnium à subiectis testimonium habeat.

QVA-

QVALEM PRINCIPEM ESSE *oporteat, id est, non solùm subditorum patrem & pastorem, ἀλλὰ τὸν ἤπιον ἤπιον φέρον, ut Homerus inquit.*

Idem Eusebius Sardus.

Vir princeps & priuatus quilibet intelligat, quod qualis fuerit ipsarum rerum actionumq́;, quas agit, natura, talē quoq; ex ipsis memoriam & famam, uel bonam uel malam consequuturus sit. His consideratis, ita demum alterutram uiam ingrediatur, uel eam, quæ perducit ad infamiam, uel quæ ad memoriæ splendorem: & illam, quæ ei melior futura uidebitur, anteponat.

Idem.

Principatum gerens ne reminiscaris inimicitiarum & dissensionum, si quæ prius tibi cum aliquibus intercesserunt: Non enim ad regnandum promotus es, ut teipsum ulciscaris, uerùm ut imperio tuo subditos etiam ab aliorum insidijs securos atq; tutos custodires: & ut custos esses recti, & magnæ Deæ iusticiæ minister ac interpres. Itaq; si quid admiseris præter eius sententiam, aut deceperis ipsam, uelut in Deā maximam delinquens, tum ab ipsa, tum à constitutis circa eam genijs custodibus & ultoribus pro factis uindictam expectato.

Idem.

Si constitutus in magistratu inimicitiæ memor fueris, in deteriorem conditionem teipsum das, & grauitate ac sanctitate, quæ requiritur in principe, teipsum priuabis apud conscios tibi, qđ inimicitiæ indulgeas, & pro sanctissimis nominibus, & ꝑ iudice, inquā, ac principe causam agentium hostis eorum turpissimo nomine appellandus sis.

Idem.

Principatum, quem geris, ornes, teipsum uerò non immutes: neq; enim per magistratum tibi quicquam accessit, neq; eo deposito decedet.

Idem.

ἀρχὴν λαβὼν μὴ ἐπαίρου, αὐτὸς δὲ διατέλει: οὕτω γὰρ καὶ ἀποθέμενος, οὐκ ἀφῃρῆσθαι τοῦ σεμνύνοντός σε νομισθήσεται. Id est: Magistratum nactus non extollaris, sed idē permaneas: sic enim deposito quoq; magistratu non priuatus existimaberis, eo quod te illustrauerit.

Idem.

Vir bonus, qui gentis alicuius, aut ciuitatis imperium suscepit, nō propter fiscum, aut dona cupiendi, & à diuitibus pecuniam comparandi causa, similis est homini, qui pretiosum aliquod depositū accepit: ut hic enim quod datur, non retinendi, aut sibi uendicandi gratia sumit, sed ut custodiat, & integrum reddat ei, qui deposuit, quandocunq; repetiuerit: ita principem quoq; non ob quæstum priuatum, sed salutem custodiamq́; subditorum omnia facere oportet, sic ut ipsos quoad efficere potest illęsos, & in felici statu, ei, qui credidit, restituat.

Democritus.

Homines meminerint magis malè q̃ bene factorū: sic enim fieri decet, quemadmodum illum, qui reddidit depositū, laudari non oportet, qui uerò non reddidit, is uituperari & puniri debet: Similiter de principe res habet, non enim ideo creatus est, ut læderet, sed ut iuuaret.

Sopater in epistola ad Hemetenum fratrem, de gubernando imperio.

Imperio dignus fieri debes, non Reip. statu, sed uirtutis & animi erga subditos excellentia. Scias igitur te subditorum singulis pręstare communi pro omnibus cura, & solicita gubernatione pro uniuersa Repub.

Ibidem.

Quos autem prius non cognoscebas, & nihil ad te pertinere putabas amplius, quàm quiuis homo communem hominum naturam, illos iam princeps factus reuereri debes, ceu iam notos & familiares, ac omnes tibi amicos esse uidens, paterna beneuolentia complecti. Homero certè non satis fuit principem simpliciter subditorum patrem appellasse, quamuis haud aliud nomen inter homines benignius inueniri posset, sed ad patris uocabulum adiunxit quoq; mansuetum, simul & parentibus & bonis principibus huiusmodi nomenclaturam cōuenire ratus.

Ibidem.

Curam quidem & prouidentiam subditis debitam omnibus tribuere animū inducas: illos uerò, quos usu bonos esse cognoueris, morum familiaritate tibi cōcilies. Fugienda est superbia, & coniuncta ei uitia, ut sunt: arrogantia, & perti-

 nacia,

nacia, tanquam humilis uilisq; animę affectus: Sui enim obliuisci propter phantasiam breuis imperij, magnam pusillanimitatem arguit. Curandum est tamen, ne dum probrosos istos excessus malitiæ uitamus, in alteram improbitatis extremitatem turpiter impingamus: lenitatem dico, & humilem animi uilitatem, malos mores pro malis prioribus commutantes. Quamobrem oportet uere imperantem, mansuetum simul & grauem erga subditos tum uideri, tum esse.

Ibidem.

Nec ira in subditos utendum est, neq; peccantibus institutum suum sine reprehensione relinquendum: nam iracundia principem ab insanis nihil differre signum est: hoc uero leuitatem ad peccandum in subditis gignit.

Ibidem.

Præbe teipsum simul & clementem & malis infensum; lente quidem puniendo, clementiam: malis autem indignando improbitatis odium præ te ferens: Vt hoc quidem, fugienda esse mala, illud autem, non nimis implacabilem ijs, qui peccauerunt, esse fortunam: documento sit.

Ibidem.

Abstinendum est etiam dicterijs uere imperantibus: nam qui ridiculis gaudet, imperij maiestatem imminuet.

Ibidem.

Quin & a conuitijs purus sit princeps: hoc enim præcipitis imperitorum hominum iracundiæ signum est.

Ibidem.

Admonitionum duo genera: alterum acriter obiurgans, alterum leniter curans, argumenta mihi uidentur probi principis.

Ibidem.

Imperandi modum singulorum moribus decenter accommodato: cum probis moderate, cum supinis uehementer, cum audacibus acerbe, cum cautioribus deniq; leniter agens.

Ibidem.

Oportet autem a peccatis arcere per necessitatem suadelæ coniunctam: his uero, qui deliquerunt, moderatam iusticiæ castigationem inferre, ita ut parua quidem & uulgaria peccata dissimulentur (nec enim conducit & quælibet, & omnia simpliciter punire, neq; cognoscentem negligere) quæ uero iam ingrauescunt, ijs cura secundum leges adhibeatur.

Ibidem.

Desiderandum quidem est, animam quoad eius fieri potest a uitijs puram esse, interim tamen cogitabis, homini congenitum esse peccare. Quocirca qui punit homines tanquam impeccabiles, modum transgreditur rectæ & secundum naturam castigationis. Exhibeas autem teipsum magistratui ornamentũ: non externis & temporaneis adumbrationibus glorieris.

Ibidem.

Gratiæ & beneficia, quæ iusticiã transgrediuntur, ne gratiæ quidem mihi dici debere uidentur: amicas autem iusticiæ nemo reiecierit ultro, qui modo non ex quercu, aut petra natus sit. Quandoquidem enim lex sæpiuscule duriores peccatis pœnas irrogat: ius, quod æquum: dũ austeram legum sententiam mitigans, inculpata mihi uidetur ueræ & liberæ gratiæ occasio: uerum iudicia quidem, quæ occupantur circa iusticiæ emendationem, in contractibus omnino nõ agnoscunt gratiarum genus: Quæ autem circa delicta uersantur, mansuetam & humanam gratiarum faciem non recusant. Lex. Aequitas

Archytas Pythagoræus de lege & iustitia.

Cæterum oportet uerum principem non recte tantum imperare scire, ac posse, sed etiam humaniter: turpe enim fuerit, pastorem oues odisse, & pecoribus suis infensum esse, quinetiam legitimus: sic enim demum principis dignitatem habuerit. Scientia enim recte iudicare poterit, potestate punire, humanitate beneficia conferre, deniq; ex legibus ista omnia secundum rationem facere. Optimus autem erit princeps, qui lege diuinissima utitur, qualis futurus est, qui nihil sui gratia facit, sed omnia ꝑpter subditos: Nam lex quoq; non sui, sed subditorum gratia est.

Iamblichus in epistola ad Dyscolium.

Verus princeps magna cum dignitate & bonitate præest, magnifica bonorum munera subditis exhibet, uictus abundantis, salutis omnimodæ, & uitæ tranquillitatis autor est. Hunc enim sibi fine proponit honestus princeps, ut subditos feli-

felices efficiat: & tum ſanè præ cæteris, qui ab eo gubernantur, in primis eximius eſt, cum illi beatam uitam agunt, qui ſeipſos ei cōmiſerūt. Siquidē publica utilitas nō ſeparata eſt à priuata, quin potius in uniuerſali: ſingulis etiam utile continetur, & partes in toto ſeruantur, tum in animalibus, & ciuitatibus, tum in alijs quoq; naturis.

Idem in eadem epiſtola.

Inter omnia principum opera plurimum facio, & admiror magnanimitatem & magnificentiam, & maximè cum benè merendo de hominibus, non exactis & aureis rationibus utuntur, neque parcunt in largitionibus, nec tanquam in lance trutinæ æqualia prò æqualibus commutant, ſed gratiam ingenuè proferunt, non tantum ex uaſis fundentes ipſas, ut poëtæ canunt, nec alijs huiuſmodi organis incluſas, ſed nudas, intectas, & ſine uelamentis externis continuas, ſibiq; cohærentes, benignitèr & beneuolè porrigunt, ut decet & gratioſum eſt. Huiuſmodi enim gratiarum decus, meritò coronam imperij appellauerim.

Idem in epiſtola ad Agrippam.

Lex eſt commune bonum, ſine quo nihil bonum fieri poteſt. Cæterum oportet principem legibus præfectum, ſyncerè purgatum eſſe iuxta ſummam legum rectitudinem, ac neq; ſeductione, aut fraude falli per ignorantiam, nec uim inferentibus concedere, nec ulla occaſione iniuſta allici: nam ſeruatorem & cuſtodem legum, tam incorruptum oportet eſſe, quàm ſummè fieri poteſt in humana natura.

Cato maior peſſimum dicebat eſſe principem, qui imperare ſibijpſi non poſſit.

Græcè ſic.

κάκιστον ἔλεγε τὸν ἄρχοντα εἶναι τὸν ἄρχειν ἑαυτοῦ μὴ δυνάμενον.

Epictetus in Enchiridio.

Quemadmodum ſi gubernare nauem conareris, omnino prius artem gubernandi perdiſceres: ita ciuitatem recturus, regendi diſciplinam addiſcito: ut enim illic nauis uniuerſa tuæ fidei committitur, ita hic tota Reſpub. gubernanda eſt.

Ibidem.

Si propoſueris ornamenta quæpiam ciuitati conſecrare, teipſum pulcherrimo manſuetudinis, iuſtitiæ, & beneficentiæ ornamento primum decores.

Plutarchus ad imperitum ducem.

Ratio ex philoſophia aſſidens principi, & uelut cuſtos in mente recondita, quicquid in potentatu periculoſum eſt, tanquam in athletico habitu demit, & ſalubre tantum relinquit. Verum multi regum ac principum ſine mente imperitos ſtatuarios imitantur, qui Coloſſos putant ita demum magnos uideri, ſi multum diuaricatos, diſtentos, & hiantes fecerint: Nam & illi (principes inquam) grauitate uocis, aſpectus aſperitate, difficultate morum, & conuerſandi aſpernatione, magnitudinem & ſeueritatem imperij exprimere ſe putant.

Ibidem.

Cæterum oportet, quemadmodum amuſſis, cum planè recta & minimè peruerſa fabricata eſt, cætera, quibus admouetur & accommodatur, dirigit: ſimiliter quoq; principem, ubi primum didicerit imperare ſibijpſi, & animum ſuum rectè inſtituere, & mores habuerit benè compoſitos, ita demum ſubditos regere. Nec enim cadentis eſt currere, aut incōpoſiti componere, aut parère neſcij.

Ibidem.

Tot tantorumq; bonorum & munerum, quæ dij largiuntur, nullus eſt fructus, aut uſus rectus ſine lege, iure, & principe.

Ius finis eſt legis: Principis opus, lex. Princeps autem imago dei cuncta adminiſtrantis.

Plato in Politicis.

τὰ μὲν γὰρ σωφρόνων ἀρχόντων ἤθη σφόδρα μὲν εὐλαβῆ καὶ δίκαια, καὶ σωτήρια, δριμύτητος δὲ καί τινος ἰταμότητος ὀξείας καὶ πρακτικῆς ἐνδεῖται. Id eſt:

Etenim principum mores ualde cauti, iuſtiq; & ſalubres ſunt, indigent uerò etiam acrimonia quædam, & acri efficaciq; pertinacia.

Idem in epiſtola ad Dionyſium.

Conſiderato, quod uidearis quibuſdam officioſus, & affabilis eſſe minus, quam par ſit: Quare nolo te ignorare, quod obſequendo & placendo hominibus rerum gerendarum commditas acquiritur: auſteritas uerò amicorum ſolitudinem parit.

Xenophon in œconomico.

Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο ἡγοῦμαι μέγα τεκμήριον ἄρχοντος ἀρετῆς εἶναι, ᾧ ἂν ἑκόντες ἕπωνται, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς παραμένειν ἐθέλωσιν. Id est: Equidem & istud opinor magnum esse argumentum uirtutis in principe, si subditi ipsum libenter sequantur, & in periculis unà perseuerent.

Idem in libro octauo de Pedia Cyri.

Verùm ego, ô uiri, sæpenumero etiam aliâs cogitaui, bonum principem nihilo differre à bono patre: nam & parentes filijs prouident, ut bona his unquam sint defutura. Et Cyrus mihi uidetur nunc ea nobis consulere, à quibus maximè in felicitate possumus ad ultimum usque finem perseuerare.

Græcè.

πολλάκις μὲν καὶ ἄλλοτε κατενόησα δὲ ἄρχων ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ: οἵ τε γὰρ πατέρες προνοοῦσι τῶν παίδων, ὅπως μήποτε αὐτοὺς τἀγαθὰ ἐπιλείψῃ.

Principes doctrina maximè decet.

Alphonsus Aragonum rex commemorantibus quendam ex Hispaniæ regibus dixisse: non decere principes uiros scire literas, exclamauit eam uocem bouis esse, non hominis. Nō omnes literæ conueniunt principi, sed eæ, quæ Politicen tradunt, aut Ethicen, quæque rectè ac secus gestorum exempla commonstrāt: id quod facit historia. ~~Erasmus~~ libro octauo Apophthegmatum.

Pontanus Iouianus de Principe.

Qui imperare cupiunt, duo sibi proponere in primis debent: unum, ut sint liberales: alterum, ut clementes: princeps enim qui liberalitatem exercuerit, ex hostibus amicos, ex alienis suos, ex infidis fidos faciet, peregrinos etiam & in extremis terris agentes, ad sese amandum alliciet. Vtraque autem princeps Deo maximè similis efficitur, cuius proprium est benefacere omnibus, parcere delinquentibus.

Idem.

Qui alijs præest omnino uacuus esse debet affectibus: ira namque rectum quid sit cernere non patitur, odium ad iniqua impellit, amor iudicium impedit, trahit ad uim inferendam libido, stimulat ad uindictam dolor, inuidia præcipitanter agit. Maximè autem hominis est, & eius præsertim hominis, qui principatum gerat, præsenti animo in aduersis uti, nec aduersanti fortunæ succumbere.

Idem ad Alphonsum.

Auus tuus Antonio Panormitano poetæ incredibili quadam uoluptate operam dabat, aliquid ex priscorum annalibus referenti, quinetiam ueterum ab eo scriptorum lectiones singulis diebus audiebat, ac licet multis magnisque interim grauaretur curis, nunquā tamen passus est, horam libro dictam à negocijs auferri. Mirum enim est, quantum ualeat ad optimam institutionem uitæ assidua & diligens lectio: nam si, ut Scipionem dese dicere solitum scribit Salustius, maiorum imagines mirum in modum intuentes ad uirtutem excitant, quantò magis illorum dicta factaque imitatione digna, sæpius animo repetita, & ante oculos posita commouere debent? Auus tuus nunquam sine libris in expeditionem profectus, tentorium, in quo asseruabantur, iuxta se poni iubebat: cumque nullas Fabiorum, Marcellorum, Scipionum, Alexandrorum, Cæsarum haberet imagines alias quas intueretur, libros inspiciebat, quibus gesta ab illis continerentur.

Auari. Profusio. Prodigentia.

PRODIGALITAS est intemperās ac nimia pecuniarū profusio. In dandis accipiendisq; pecunijs mediocritas. Liberalitas dicitur, quæ modū trāsit, prodigalitas: quę ab eo deficit, auaritia. Prodigus largiendo modum transit, & accipiēdo abest ab eodē: Aristoteles 2. Ethicorum 4. Pecunias appellamus res omneis, quarum numo ponderatur ęstimatio. Sunt autem in pecuniarum usu duo uitia, quorum alterum in exuperantia positum est, diciturq; prodigalitas: ac auaritiæ quidem crimen in eos semper trāsferimus, qui nimio pecuniarum studio tenentur. Prodigalitatē autē quandoq; cum alijs uitijs confundimus: impotentes enim & qui sumptus faciunt, profunduntq; pecunias in eas res, quæ sunt intemperantiæ, prodigos dicimus: non igitur proprio nomine appellatur: est em̄ prodigus certo uitio implicatus, quod in effundendis pecunijs cernitur. Prodigus enim per seipse perit, atque etiam uidetur ipsius interitus quidā esse facultatum effusio, quod ex ijs uita constet. Prodigalitatem igitur hoc pacto intelligimus.

Ibidem.

Prodigalitas & auaritia exuperantiæ sunt ac defectus, uersanturq; ambæ in duobus, largiendis accipiēdisq; pecunijs: sumptus enim referūtur ad largitionem. Prodigalitas largiendo, & minus accipiendoq; modum deserit: auaritia autem largitur parum, sed accipiēdo nisi in paucis ultra modum progreditur. Prodigorū igitur non ferè opes augeri solent, neque em̄ facile est, cum qui à nemine accipiat largiri omnibus, celeriter enim desunt ad largiendū facultates ijs qui priuati sunt, quales sunt ferè prodigi. Atqui cum sit eiusmodi, tamen uidetur multo melior auaro: facile enim ad sanitatem traduci potest, & progressu ætatis & inopia coactus, ad medioctitates peruenire possit: in eo enim sunt ea omnia, quæ sunt liberalis, quod & largitur, nec aliunde accipit: sed tamen neutrum faciens, nec decorum seruat, nec æquitarem: qui si ad huius mores adducatur, aut alias commutetur, iam erit liberalis, nā & quibus largiendum erit, largietur, nec unde iniquū erit accipiet: quocirca non uidetur deprauatis, corruptisq; moribus præditus: non enim scelerati est, aut ingeniosi, sed stulti largiendo, nec accipiendo finē modumq; transire. His igitur moribus prodigus præditus est, auaro multò melior, cùm ob eas causas, quas dixim⁹, tū quod hic prodest omnibus, ille nemini, ne sibi quidem.

Cicero lib. 2. officiorum.

Omnino duo sunt genera largorū, quorum alteri prodigi, alteri liberales: prodigi qui epulis, uisceratiōibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, uenationumq; apparatu pecunias profundūt in eas res, quarum memoriam aut breuē, aut omnino nullā sint relicturi. Liberales qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt causa amicorum, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, uel in re quærenda uel augenda.

Diogenes Cynicus petebat à prodigo minam, à quo cum rogaretur: cur ab alijs obolum, à se peteret minam: quia, inquit, ab alijs omnibus denuo me accepturum spero, abs te uerò an rursus acceptur⁹ sim θεῶν ἐν γούνασι κεῖται, hoc est, in genibus Diuum positum. Laërtius libro sexto in uita Diogenis.

Menander.

τοὺς τὸν ἴδιον δαπανῶντας ἀλογίστως βίον
τῷ καλῶς ἀκούειν, ταχὺ ποιεῖ πᾶσι κακῶς.i.
Si qui suas opes temerè dilapidant,
Laudibus extollunt, id obesse multis potest.

Euphron in Didymis.

ὁ γὰρ τὸν ἴδιον οἰκονομῶν κακῶς βίον,
πῶς οὗτος ἂν σώσειε τῶν ἐξωτικῶν, Id est
Nam qui suam male gubernat rem familarem,
Dic quæso quomodo seruabit is alienam?

Lucianus in Menippe.

Theron Menippe fili⁹ patrimoniū omne adhuc iuuenis
Turpiter lasciuis sumptibus dißipauerat.

Postquàm uerò Euctemō paternus amicus ipsum uidit
Iam excruciari arida pauperie,
Illacbrymans ad se recepit, & maritum
Suæ coniunxit filiæ, magnam dotem largitus.
Vt primum autem Theron præter spem ditatus est,
Statim pristinos sumptus repetebat,
Nihil non deliciarum indulgens uentri indecenter,
Ac nefariæ sub uentre libidini,
Ita Theronem obruit secundò
Noxiæ paupertatis reciproca unda.
Cæterum Euctemon denuo defleuit, non quidem illum,
Sed filiæ suæ dotem & nuptias.
Cognoui autem, quod quisquis male usus est
Rebus proprijs, non poßit esse fidus in alienis.

ἔγνω δὲ ὡς οὐκ ἐστι κακῶς κεχρημένον ἄνδρα
τοῖς ἰδίοις, ἐῶν πιστὸν ἐν ἀλλοτρίοις.

Euphon.

ἔργον συναγαγεῖν σωρὸν ἐν πολλῷ χρόνῳ,
ἐν ἡμέρᾳ δὲ μιᾷ διαφορῆσαι ῥᾴδιον, Id est.

Haud facilè cumulus aceruatur, etiam longo tempore:
Vno uerò die facile dißipabitur.

Menander comicus.

Multi sic affecti sunt, ut ægrè queant
Parcere quicquàm ulterius, quàm uita præsenti.

Diphilus Poëta.

Si nauigatio fortè quatridui instituatur,
Prospicimus quæ necessaria sunt indies.
At si quid parcendum in senectam sit,
Cur non uiaticum parsimonia reponemus.

Theognis.

Sicut ego, mediam uiam ingredere pedibus,
Neq; alijs Cyrne largitor aliena.

Pythagoras Samius.

μὴ δαπανᾶν παρὰ καιρὸν ἀπειροκάλως ἐνὶ ἡμῶν
μὴ δὲ ἀνελεύθερος ἴσθι. μέτρον δὲ ἐπὶ πᾶσιν ἄρι-
στον, Id est:

Ne sumptus temere & importunè feceris,
Sed neq; illiberalis esto. Modus in omni re optimus.

Vrsinus Velus sic uertit.

Dilapidare caue nummos, ceu nescius uti:
Pelle tamen sordes, modus optima regula rerum.

Socrates cū facilè quendam omnibus gratificari, nulloq; delectu suppeditare animaduertisset: malè pereas, imprecatus est, quoniā gratias uirgines ut scorta prostituisti. κακῶς ἀπόλοιο ὅτι τὰς χάριτας παρθένους οὔσας πόρνας ἐποίησας.

Crates diuitum & prodigorū pecunias ficis arboribus, quæ in precipitijs nascūtur, cōparabat: quibus homines non fruuntur, sed corui tantū & milui, ut prodigorum opibus scorta & parasiti.

Τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἀσώτων χρήματα ταῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκαῖς εἴκαζω, ἀφ᾽ ὧν ἄνθρωπον μηδὲν λαμβάνειν, κόρακας δὲ καὶ ἰκτίνους ὥσπερ παρὰ τούτων, ἑταίρας, καὶ κόλακας.

Prodigi, quia res suas malè administrant, alienas regere minimè possunt.

Zenon ad prodigalitatem suam excusātes, quod ex multis superfluis sumptus facerent, dicebat: igitur & coquis ueniam dabitis, si salsa obsonia se fecisse dixerint, quod copia salis adfuerit.

Xenophon in libro 8. Institutionis Cyri Persarum regis.

οὐ γὰρ τὸ μὴ λαβεῖν τ᾽ ἀγαθὰ οὕτω χαλεπὸν, ὡς τὸ λαβόντα στερηθῆναι, Id est:

Non tam graue est, bona nō accipere, quàm acceptis priuari.

Horatius saty. 3. lib. 2. sermonum.

Si malè rem gerere, insani: contrà, benè, sani est.

Quid ergo?
Sensit, eum summum patrimonij insculpere saxo
Hæredes uoluit? Quo ad uixit credidit ingens
Pauperiem uitium, & cauit nil acrius, ut si
Forte minus locuples uno quadrante periret,
Ipse uideretur sibi nequior. Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaq; pulchris
Diuitijs parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam rex,
Et quicquid uolet. Hoc ueluti uirtute paratum,
Sperauit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus? qui seruos proijcere aurum
In media iußit Lybia, quia tardius irent
Propter onus segnes. Vter est insanior horum?

Theages.

καὶ μὲν ἀσωτία ὑπερβολὰ τῶ δέοντος ἐν δαπάνᾳ χρημάτων, Id est:

Prodigalitas quidem est excessus decori in sumptu pecuniarum.

Quatuor Senarij Menandri, quos Volaterranus lib. 42. Philologiæ sic uertit.

Stulte sua prodigentes uiri caussam dant
Causam dant omnibus audiendi malè,
Nam qui propriam uitam nescit domi regere
Quo nam pacto hoc alienam seruauerit?

Proteruiam facere, est omnia decoquere. Erat religiosum in hostijs, ut si quid reliquū esset, id igni cōsumeretur: quemadmodum Moses tradit de agno paschali. Porro id gen' sacrificij Romani proteruiam appellāt: unde celebratur illud Catonis festiuiter dictū in Albinū quendā, qui patrimoniū uniuersum luxu absumpserat, unis exceptis ædibus, quę incēdio con-

conflagarũt: Protormã, inquit, fecit, propterea quod ea quæ cõmesse non potuerit, quasi combussisset.

Gallorum inculare uentrẽ: Cõtra multũ absumentes luxu facultates. Huic animanti uenter est mirificè calidus, ita ut omnia statim concoquat.

Aliud relinque quippiã & Medis. λεῖπε τι καὶ μήδοις. In eos, qui facultates omẽs abliguriũt, id est: comparce tu, quod dissipent ij, qui tibi malè uolũt. Ex quo Medi & Phocidem ipsam, & extremos Bœotiæ terminos incursarũt, omnia uexãtes miscentesq́ populationibus.

E dolio hauris: in profusores & prodigos, Hesiodus: monet dimicato dolio parcendũ esse, quòd sera sit in fundo parsimonia: & Persius Satyra 2. Donec deceptus & expes, nequicquàm in fũdo suspiret numus in imo.

Vnà cum canistro. i. αὐτῷ κανῷ. In eos quadrat, qui rem intemperanter profundunt, deuorant, atq; abliguriunt. Plato: ipso canistro cuncta rapuisti simul.

Cicero.

Largitio non habet fundum. Significatur autẽ liberalitate stulta quantaslibet opes exhauriri. Translatũ uidetur, à pertuso dolio Danaidum apud inferos.

Plena manu.

Festo die si quid prodegeris, profectò egere liceat, nisi peperceris. Admonet ne in sumptibus solennibus ita profusi simus, ut non suppetat, quo feramus quotidianos. Accommodabitur non perperam in eos, qui iuuenes rem prodigũt, esurituri senes.

Bello parta. ἐκ πολεμίας. Vbi qs immodicè insumpserit. Solẽt aũt erepta ex hostibus celerius ac magis temerè ꝓfundi.

Glaucus alter. In hominem alendis equis exhaurientem facultates suas. γλαῦκος ἄλλος ἱππόφορος.

Immolare boues. βουθυτεῖν: qui amplos, magnificosq́ sumptus faciũt: diuitum & regum est potius, boues sacrificare, & βουθυσίαν pro magnifico apparatu usurpant.

Nõ nauigamus ad Hippolaëtas. Admonemur inde parcius utendũ esse rebus præsentibus: neq; eñ nauigari ad eũ locum, unde rerũ copia exuberat: ut quod temerè ꝓdegeris, facile possis sarcire. Vide Eras. in Chiliad. suis de ijs omnibus.

Qui fuerint olim prodigi, ex uarijs autoribus collecti sequuntur.

Formianus à Catullo ut decoctor ac magno ære alieno oppressus inceditur, ita ait.

Ista turpitudo puella naso
Decoctoris amica Formiani.

M. Tigellius Hermogenes adeò fuit prodigus, ut tibicines, hystriones, parasiti, gnatones, Mimi, epulones, balatrones, mendici, unguẽtarij, caupones, reliquiq; ociosæ uitæ homines mortem eius multis lachrimis defleuerint.

Horatius lib. 1. Sermonum.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ,
Mendici, mimi, balatrones, hoc genus omne
Mæstum, ac sollicitum est cantoris morte Tigelli:
Quippe benignus erat. &c.

Filius Æsopi tragœdi tanta fuit prodigentia, ut uniones aceto liquefactas cœnis apponeret.

Horatius lib. 2. Sermonum.

Filius Aesopi detractam ex aure Metellæ,
Scilicet, ut decies solidum exorberet, aceto
Diluit insignem baccam.

Martialis lib. 1. epigrammatum notat, Bassam fœminam, quod excrementa corporis aureo exciperet uase, ubi ait.

Ventris onus misero (nec te pudet) excipis auro,
Bassa bibis uitro, carius ergo cacas.

Idem libro 9. Cinnæ cuiusdam luxum ita arguit.

Nam tu dum metuis, ne quid post fata relinquas,
Hausisti patrias luxuriosus opes.

M. Liuius cum omnia per luxum dilapidasset, suæ stultitiæ per iocum illudebat, dicens, se nihil cuiquàm reliquisse præter cœlum & cœnum. itaq; cum pecunia egeret, multa per scelus commisit.

Nero princeps annis 14. quibus imperio præfuit, bis & uicies milies donatiõibus effudit, id est: quingenties & quinquagies centena millia aureorum.

C. Caligula opes immensas à Tyberio congestas, ac uicies septies milies sestertiũm intra annum absumpsit.

Demetrius Antigoni & Aratonices filius, ducenta talenta scortis dari iussit, autore Plutarcho.

Apitius omnium ferè luxum, ac prodagalitatem nepotinis helluationibus superauit. De quo Martialis libro 5.

Dederas Apici bis trecenties uentri,

Sed

Sed adhuc superat centies tibi laxum,
Hoc tu grauatus ne sitim & famem ferres.
Summa uenenum potius duxisti.

Quod sic interpretatur Budeus: apici ſexcenties ſeſtertium, id eſt, quindecies centena aureorũ coronatorũ milia, inexplebili illa helluatus ingluuie, cũ poſſes adhuc ducentis quinquagenis milibus, (quod cẽties laxũ Poeta appellat) uitam cauto & eleganti uictu producere, tamen uenenum miſer hauſiſti, ne patrimonio tanto ſupereſſes, quod iam non te deſerturũ uidebatur. Cleopatra ultima Ægypti regina cœnam parauit Antonio, in qua centies ſeſtertium, id eſt, ducenta & quinquaginta milia aureorum uno ferculo ſecundæ mẽſę conſumpta ſunt: unde Sidonius Cleopatricas dapes uocat. Tantus fuit Agrigentinorum luxus, & prodigalitas in omni re, ut Plato diceret, eos ędificare, ac ſi uicturi perpetuo forẽt: ita demum conuiuari, ueluti ſemper morituri. Vtebantur lechytis & xiſtris argenteis, habebãt & lecticas totas ex ebore. Singuli Vitellij apparatus non minus quadringẽtis milibus cõſtiterunt. In cœna eidem à fratre data duo milia lectiſſimorum piſcium, ſeptem auium appoſita tradũtur. Idem Vitellius in ſuo principatu, ducentis ſeſtertijs condidit patinã, cui faciẽdæ fornax in campis ædificata erat: habuit autem in ea patina ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonũ cerebella, linguas phœnicopterum, murenarũ lactes à Carpathia uſq; fretoq; Hiſpaniæ petitarum. Auctor eſt Suetonius trãquillus in eius uita.

Licinius Craſſus cũ omnia decoxiſſet, occurrentium tum cachinnis uocabatur diues, his uerbis: q in Parthos militauit, nõ fuit appellatus diues primus, ſed hic.

Heliogabalus inuitatis ad prandiũ ſummis uiris, croco mẽſam ſternebat, dicens, ſe fœnũ pro eorũ dignitate exhibere. Idẽ triclinia, lectos, & porticus omni florũ genere ſtrauit, lilijs, uiolis, hyacinthis, & narciſſis, quos flores pedibus conculcabat, naues pretioſis mercib⁹ onuſtas mergi in portum iuſſit: magni animi id eſſe dicens. Aureo utebatur uaſe, ad corporis excrementa: gemnas ab optimis ſculptas artificibus in calceamentis ferebat, quæ nunq̃ iterabat: pretioſas ueſtes ſæpe cõſcidit: mixit etiã in Myrrhinis & Onichinis uaſis, omibus meretricib⁹ ſine effectu libidinis, multos quãdoq; dedit aureos nummos.

Exempla memorabilia prodigorum.

Lutius Neratius homo egregiè improbus, autore Gellio, cum pro delectamento haberet os hominis liberi manus ſuæ palma uerberare, ſeruũ comitẽ habebat, crumenam plenam aſſium portitantem, quemcunq; depalmauerat, numerari ſtatim ſecundum 12. tabulas, uiginti quinq; aſſes eidem iubebat.

Callias fuit quidam, qui conſectandis meretricibus uniuerſum dilapidauit patrimonium: hinc per iocum dicebatur à ſcortis deplumatus

Phocus Phocionis filius cum paternas opes prodigo luxu prodegiſſet, Atheniẽſibus uſq; adeo factus eſt odioſus, ut occurrẽtes omnes diffamatorem ſui generis illum nuncuparent.

Alphonſus rex Neapolitarum, cum multa per luxum prodegiſſet, conflatoq; ære ingenti alieno, iam nõ haberet unde creditoribus ſatisfaceret, dolore & ira permotus, pleroſq; ſuis ſpoliauit bonis.

Alexander Macedo Promachũ bibaciſſimum hominẽ, uictorem in uini certamine aurea corona donauit.

Belflorius homo Siculus priuatus domũ inchoauit tãto ſumptu, ut fundamẽtis modicè adhuc ab humo extãtibus pecunia ſit exhauſtus, quam tamen multis annis improbo labore ſibi cõparauerat.

Cleopes Ægypti rex ſumptu Pyramidis eò redactus inopia eſt, ut filiã exponere uenalem ad meretricium quæſtum coactus ſit.

Galenus imperator Valeriani filius gẽmatas ferebat caligas, exẽplo Caligulæ, qui inde traxit nomen.

C. Curio Tribunus plebis ſexcẽta ęris alieni ſeſtertia debuiſſe fertur. Autor Valerius Maximus.

Petrus presbyter cardinalis, ſedente in põtificatu Sixto, duob⁹ annis trecẽta aureorũ milia luxu & uanitatibus ꝓdegit.

Ceſar Alexandri ſexti põtificis filius cotidianis epulis ducentes aureos dicauit: paraſytis ueſtes duorum milium donauit: exercitum octo milia hominum uiuente patre ſemper aluit.

Prodigis bonorum administratio interdicitur, et datur ex l. 12. Tabularum. Curator.

Pro-

Prodigus est, qui sermone quidem uidetur sapiens, sed factis tamen insipiens, l. his qui. §. D. Pius, ff. de tuto. & curat. Et dicitur magis uanus quàm malus. quarto ethico. Inter uiles personas numeratur. ff. de donat. l. non debet. Et quis sit uerè prodigus ac auarus. lege Ber. extra de cõsuetu. c. ex parte & ff. de cura furi l. penul. & l. 1. c. eod. Quomodo autẽ probetur quis prodigus ac auarus ex fama uicinorum, habes ff. de Edili edict. l. sciendum. §. illud. De mino. l. 3. §. si minor. Et notatur in simili c. de iure dot. l. ubi. Ad hæc delinquit prodigus in se tantum, nõ alium. Glos. singula secũdum Baldum in l. 1. §. Exigitur. ff. de bono possess. secund. tabul. Quis sit prodigus: Bart. in l. habet in prin. de tute. l. is qui. §. de tutoribus & curat. dat. Quomodo uerò differat à furioso, habetur in l. is cui. ff. de Testa. et cõfertur pupillo in cõtrahendo, non autem peccando. Bart. in l. si cura. uer. uel ad secundum. C. de restitutionibus in integrũ l. si quis in tantam uer. quæro quid prodigi. C. unde ui & plenè Alex. atq; Aretinus in l. is cui bonis. ff. de uerb. oblig. Abbas & alij in. c. ex parte de consuet.

Prodigalitas est morbus curabilis, sed auaritia non. Egidius lib. 2. cap. 18. De regimine Principum.

Lege 12. tabularum interdicitur furioso & prodigo bonorum suorum administratio, daturq; utriq; curator: tamq; diu erũt ambo in curatione, quàm diu uel furiosus sanitatem, uel prodigus sanos mores receperit. Vlpianus. ff. de cura. fur. dan.

Alphonsus Aragonum rex equiti subinde aliquid à rege flagitanti, sed mox quod acceperat profundenti: si pergã, inquit, tibi dare quæ petis, citius me pauperẽ effecero, quàm te diuitẽ: nã qui tibi donat, nihil aliud quàm aquã infert pertuso dolio. Eras. libr. 6. Apophthegmatum.

Diogenes præteriẽs prodigi cuiusdam ędes inscriptionem habentes uenales: facile, inquit, diuinabam fore ut prę immodica crapula domum euomeret: iam ẽm domum absumpserat, antequàm uenalem proscriberet: uomitus igitur erat uerius, quàm uenditio. Eras. in lib. 3. Apophthe. folio 124.

PRVDENTIA.

PLATO IN LIBRO DEFINItionum.

RVDENTIA facultas est per se hominis felicitatem efficiens. *φρόνησις δύναμις ποιητικὴ καθ' αὑτὴν τῆς ἀνθρώπου εὐδαιμονίας.*

Aristoteles de uirtutibus.

ἔστι δὲ φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ παρασκευαστικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν συντεινόντων, Id est:

Prudẽtia est rationabilis animæ partis uirtus, qua ea quæ ad felicitatem suam tendunt, dispicientes sibi comparant.

Τῆς δὲ φρονήσεως ἐστὶ τοῦ βουλεύσασθαι, τὸ κρῖναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἱρετὰ καὶ φευκτὰ, τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς, τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ συνιδεῖν τοὺς καιροὺς, τὸ ἀγχίνως χρήσασθαι, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὸ τὴν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων, Id est:

Prudentiæ quidem est, & cõsilium capere, & bona malaq; discernere, & petenda fugiẽdaue in uita dijudicare, & bonis ijs, quę quidẽ cõcessa nobis natura sunt, præclarè uti, & rectè cum hominibus cõgredi, & opportunitatem rerum cernere, & rationẽ orationemq; sagaciter adhibere, et eorum, quæ esse nobis possunt usui, omnium experimentum, scientiamq; tenere. Ipsa uero memoria, experientiaq; & industria, aut à prudentia proficiscuntur, aut comes eius unaquæq; earum existit, aut experimentum & memoria quidem concurrentes coadiutricesq; caussæ: industria uero, & in dando consilio felicitas, partes prudentiæ sunt iudicandæ.

Aeschilus.

ἃ δεῖ παρὼν φρόντιζε, μὴ παρὼν ἀπῇς:
ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πόλλ' εἰδὼς σοφὸς, Id est:
Quæ opus est præsens dispice, ne præsens absis:
Qui utilia nouit, non qui multa nouit, sapiens est.

Menander in Theoph.

ὁ πλεῖστον νοῦν ἔχων μάντις πλείστων αἰτία,
ἡ σύνεσις αὖ ἡ πρὸς τὰ βελτίω σοφή, Id est:
Mente præcellens uates erit plurimarũ rerum caussa,
Intelligentia prudens utiq; fuerit restitutionis in meliorem partem siue statum.

Idem in imbrijs comœdia.

Non est quicquam, pater, in hominum natura
Maius ratione & consilio: nam componendis & dispo-
nendis rebus,
Et rationem subducendo commodè unusquisq; est
Princeps, imperator, dux populi: rursum
Consiliarius, qui præstat ratione, omnia habet.

Agatheni.

Recta prudentia magnus est Deus:
Non prudentiam sed fortunam sequi oportet.
Non prudentiam, ut putas, conuitio affecisti.

Græcè sic.

ἀλλὰ ἡ φρόνησις ἡ ἀγαθὴ θεὸς μέγας
ἂν τῇ φρονήσει τῇ τύχῃ δ' ἑπτιόν.
οὐχ ὡς νομίσεις τὸ φρονεῖν εἶπας κακῶς.

Pythagoras Samius

Inter homines multi mali boniq; sermones
Incidunt, quibus haud absterrearis, neq; sinas
Ab instituto te dimoueri, si quis aduersus te mentiatur,
Leniter cedes: quod uero nūc dicam, ubiq; sequi debes:
Nemo tibi neq; uerbis neq; factis imponat,
Vt facias dicasue, quod tibi non consultissimum sit:
Quin facito quæ tibi non obsint, & rationem ante fa-
ctum inito.

Idem,

Robur & murum & arma sapienti prudentia præ-
stat, id est: ἰσχὺς καὶ τεῖχος καὶ ὅπλον σοφῷ ἡ
φρόνησις.

Sententia Monastica.

ἀγαθὸν μέγιστον ἡ φρόνησις ἐστὶ ἀεί, *Id est:*
Prudentia bonum semper est quàm maximum.
ἡδύ γε πατὴρ φρόνησιν ἀντ' ὀργῆς ἔχων, *Id est:*
Suauis est pater, qui prudētior quàm iracūdior fuerit.
Συνετὸς πεφυκὼς, φεῦγε τὴν κακουργίαν, *Id est:*
Cum sis prudens, fuge malitiam.
ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἢν μὴ νοῦς παρῇ, *Id est.*
Quàm nihil est disciplina sine mente.

Theognides Poëta.

ἀργαλέον φρονέοντα παρ' ἄφροσι πολλ' ἀγο-
ρεύειν:
καὶ σιγᾶν αἰεὶ τὸ τὸ γὰρ ἀδύνατον, *Id est:*
Indecorū est prudentē apud imprudentes multa loqui:
Perpetuò autem tacere, impoßibile est.

Exemplum.

Prudentia est bonorū malorumq; sciē-
tia ad hominem pertinentium: sed scire
est solius hominis. Ergo hæc uirtus huic
uni animalium à natura est cōcessa. Hu- *Genes. 12.*
ius non uulgare exemplum edidit uetu- *Sabellicus lib. 4. cap. De prudentia.*
stissimus ille Chananeæ regionis acco-
la: is cum Sara cōiuge Ægyptum ingres-
sus gentis libidinem in alienas fœminas
ueritus, pro coniuge fratrem egit, haud
ignatus id consilium & ad muliebrē pu-
dicitiam tuendam, & ad suam ipsius salu-
tem pertinere. Profuit haud dubiè id ho- *Prudens consilium Abrahami.*
minis commentum, sed humana pietas,
cuius ille erat diligens custos, utrunq; ab
iniuria seruauit.

Apophthegma sapiens.

Demades nolentibus Atheniensibus
diuinos honores Alexandro decernere:
uidete, inquit, ne dum cœlum custoditis, *Cœlum custodire, terram amittere.*
terram amittatis. Valerius lib. 7. ca. 2. de
sapienter dictis.

Apologus.

Glires quercum arborem glandiferam
dentibus erruere destinauerant, quò pa-
ratiorem haberent cibum, ne uictus gra-
tia toties ascendere & descendere cogerē-
tur: sed quidam ex ijs, qui ætate & usu re-
rum ac prudentia cæteros lōge anteibat,
eos absterruit, dicens: si nutricem nostrā
nunc interficiemus, quis futuris annis
nobis, ac posteris nostris alimēta præbe-
bit? Fabula hæc monet, uirum prudētem
debere non modo præsentia intueri, ue-
rumetiam futura longè prospicere.

Simile uel παραβολή.

Sicut animantia quædam etiam cor-
poris partes amputant, ob quæ periclita-
ri sese sciūt, ueluti Fiber: ita prudentis est
aliquando facultatum iactura uitæ con-
sulere.

Prouerbium.

A fronte simul & occipitio oculatus
cū indicabimus admirabilē rerum omni-
um cognitionem, aut singularē prudenti-
am, quæ constat non præsentium modò
scientia: sed & memoria præteritorum, &
futurorum prospicientia.

Rectè uersum hunc ex 1. Homeri libro
usurpabimus.

ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα, *i.*
Qui scit præterita ac præsentia, postq; futura
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur.

Sententia Græca.

ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται, *Id est:*
Viri character ex sermone cognoscitur.

Latina Philosophica.

Non est turpe, consilium cum re muta-
re. Seneca lib. de beneficijs,

Iuuenalis satyra decima.

Nullum numen abest si sit prudentia, sed te
Nos facimus fortuna Deum, cœloq; locamus.

Exem-

Exemplum.

Alexander Auguſtus mater Mammea parum probante uxore, etiam grauius ferente, quod popularitate uel nimia uteretur, præcipue uero quod ab amicis ſe atq; familiaribus corrigi facile pateretur, ac ſi quid parum pro dignitata ab eo factum argueretur, illud confeſtim ad arguentis ſententiam emendaret: qua ex re imperatoriã maieſtatẽ nõ imminueret modo, uerum contemptibilem eam conceſſione illa ſua redderet, quin me hercule, inquit, ſecuriorem, magiſq; ac magis ſtabilem, ac longe amplius gentibus acceptam.

Apophthegma.

Xenocrates philoſophus cum maledico ſermoni quorundã ſummo ſilentio intereſſet, uno ex his quærente, cur ſolus linguam ſuã cohiberet: quia dixiſſe me, inquit, aliquando pœnituit, tacuiſſe nunquam.

Fabula.

Piſcator quidam demiſſis in mare retibus, extulit piſciculum puſilli corporis, qui piſcatorem obſecrabat ne ſe tam puſillum & minutum caperet, ſed abire & creſcere permitteret, poſthac grandiuſculo potiturum, cui piſcator: ego uero amens ſim, ſi lucrum quod inter manus habeo, licet exiguum dimittam, ſpe futuri boni quantumlibet magni. Hæc fabula innuit ſtolidũ eſſe, qui propter ſpẽ maiorem, rem præſentem & certam, licet paruam non amplectitur.

Parabola.

Animalia quædam circa cubilia confundunt ueſtigia, ne queant inueniri, ſic nobis cælandum bonum noſtrum, quo tutius ſit. Vulpes ſcilicet.

Alter Ianus, ἴανος ἄλλος,

Quadrat in prouidum ac circumſpectum. Perſius. ô Iane, à tergo quem nulla ciconia pinſit. Sumptum ab Iano bifronte, cuius fabula eſt notiſſima & celeberrima apud poetas.

Sententia Græca.

Sophocles, in Aiace flagellifero.

οἱ γὰρ κακοὶ γνώμαισι τ' ἀγαθὸν χεροῖν ἔχοντες οὐκ ἴσασι, πρίν τις ἐκβάλῃ, id eſt.

Homines ſtolidi non nouerunt bonũ, etiam ſi manibus habeant antequam amittatur.

Philoſophica.

Præſcire cuncta prudentes decet. Apuleius de natura Deorum.

Poetica.

Vergilius 12. Aeneid.

Quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atq; omnes metuentem expendere caſus.

Ariſtoteles.

Prudentia eſt habitus agendi circa humana bona uera cum ratione.

Officium prudentis.

Δοκεῖ δὲ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, id eſt. Ariſt. lib. 6. cap. 5 ad Nicomachum.

Videtur itaq; prudentis eſſe, benè conſulere poſſe circa ea, quæ ſibi ſunt bona, ac conducentia.

Exemplum.

Agebatur Romæ occultè inter patres de Carthagine funditus delenda, exijtq; ea conſultatio in longam & difficilem diſceptationẽ: Maiore Portio Catone, cui antea priſci nomen fuit, cenſente Carthaginem eſſe delendam, ut roma incolumis eſſet, & cum multi pedibus irent in eam ſententiam, tum Scipio identidem teſtatus dicitur, uiderent illi qui cupidè uellent Carthaginem exciſam, ne populus romanus æmulæ & inimicæ urbis metu liberatus, in domeſticam laberetur diſcordiam: quod malum multo prius proſpexit Naſica ac prædicauit, ſed fatali neceſſitate ire obuiam nõ potuit, Sabellicus cap. 8. lib. 4. Florus lib. 49. in Florum. Florus lib. 3. cap. 15. de bello punico tertio. Appianus in Lybico. Plutarchus in uita Catonis Cenſorij. Oroſius lib. 4. cap. 22. Plinius cap. 18. Cœlius naturalis hiſtoriæ 15.

Apophthegma.

Quũ Antonius Getæ pater ſeuerus deſtinaſſet omnes diuerſarum partium occidere, inter ſuos dicere ſolitus eſt: Hoſtes uobis eripio, adeo conſentiente Baſſiano, ut liberos etiam illorum ſuaderet necari. Geta puer interrogauit quantus eſſet occidendorum numerus, cum cum pater edidiſſet, rogauit, num iſti haberent parentes ac propinquos: Quum reſpõſum eſſet, habere, et quidem

Ii multos:

multos: plures ergo, inquit, in ciuitate tristes futuri sunt quàm læti, quod Vicinij ualuisset cordati pueri dictum, nisi quorundam crudelitas obstitisset. Erasmus lib. 6. Apophtheg. Spartianus in uita Antonij Getæ.

Fabula.

Domo quapiam, quòd perplures forent mures catus præsentiens illuc accessit, atq; nunc unum, nunc alium capiens, complures interimendo comedit: uerùm mures cum se in diem consumi perciperent, ad unum coacti, inquiunt secum, amplius inferius non esse descendendum, si nolumus perditum iri omnes, sed hic superius manendum, quò catus ascendere non potest: at catus consilio murium percepto, simulans se mortuum esse, posterioribus pedibus se ad palum suspendit, qui fixus parieti erat, è muribus quispiam deorsum acutè prospiciens, ut catum esse cognouit, haud infacetè ait: Heus amice, et si te follem esse certò scirem, deorsum minimè descenderem.

Fabula

Significat uirum prudentē, si semel fallitur, fictis & simulatis hominibus non amplius fidere.

Simile.

Sunt qui propius admota non cernūt, quæ longius absunt uident, ita nonnulli plus sapiunt in rebus alienis, quā in his, quę ad se pertinent.

Parœmia.

Acetum habet in pectore: pro eo, quod est sapit & astutus est, Plautus in Bacchidibus eo usus est. Sumptum ab illo, quod acida palatum iuuant, acuuntq; & irritant stomachum: consimile est, salsitudo inest illi.

Sententia græca.

Σ'φρονος δ' ἀπισίας ὀυκ ὄζιν ὀυδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς, id est,

Prudente diffidentia haud alia res utilior est mortalibus

Euripidis in Helena.

Petrus Mosellanus usurpare solebat.

Νῆφε καὶ μέμνησο ἀπιςεῖν. Sobrius uel prudens sis, & memineris nemini confidere: est autē Epicharmi Siculi. Allegat Cicero 1. epist. ad Atticum. Erasmus in prouerbio: nemini fidas.

Philosophica.

Prudens beatus est, & prudentia ad uitam beatam satis est. Seneca epistola 86. Valerius Flaccus lib. 4. argonauticôn.

Poetica.

Sed te non animus, nec solis uiribus æquum
Credere, sæpe acri potior prudentia dextra.

Πανουργίαν Aristoteles dicit esse δεινότητα ὀυκ ἐπαινετὴν. id est solertiā non commendabilem.

Ecclesiast. cap. 1.

Πανουργεύομαι καὶ πανούργευμα ῥίζα σοφίας τίνι ἀπεκαλύφθη, καὶ τὰ πανουργεύματα αὐτῆς τίς ἔγνω, id est: Radix sapientia cui reuelata est, & astutias illius quis cognouit?

Exemplum.

Pontanus de prudentia. Plinius cap. 15. de uiris illustribus.

Aedificauerat Romæ ædes ea tēpestate magnificas, æditoq; in loco Publius ille Valerius, cui pòst à publici ac popularis boni studio inditum cognomen est Publicola, ijs ex ædibus cū descendisset in forum atq; in curiam Valerius, ut & consulum primorum urbis uirorū mos erat, magno patrum ac populi comitatu honoris gratia deducebatur, quæ res uisentibus regiæ pompæ similitudinem præseferebat. itaq; cum ob hoc ipsum, quodq; collegam minime suffecisset, in suspitionem uenisset affectati regni, clāquè à quibusdam etiam maledictis discerperetur, rei eius ab amicis admonitus consilium è uestigio cœpit diruendæ domus, quæ magna ex parte caussam suspitioni uidebatur afferre: nocte igitur non exigua manu fabrorum operariorumq; conducta, domum omnem à fundamentis dirui tanta festinatione iussit, ut illucescente iam die ædificium uniuersum æquatum iam solo iaceret. Hac itaq; demolitione non suspicionem modo aboleuit omnem, uerum in populo patribusq; summam uitæ integritatisq; sibi admiratione peperit, maxima etiam cū gratia, ac beneuolentia, ex eoq; maior indies est habitus. Florus lib. 1. cap. 9. Epitomatū. Valerius li. 4. ca. 1. de animi moderatione. Plutarchus in uita eius.

Apophthegma.

Erasmus lib. Apophtheg. 6.

Crœsus

Crœsus Lydorum rex, cum uideret Cyri milites per urbem captam discurrentes, percontatus est Cyrũ, quid agerent, quumq; is respondisset, diripiunt urbem tuam, opesq; tuas populantur: nequaquã: inquit, ô Rex, nihil iam hic rerum est, tuum est, quod diripiunt, ea uox commouit Cyrum, ut suos à direptione reuocaret.

Fabula.

Senex quidam iuuenem sibi poma surripientem blandis orabat uerbis, ut ex arbore descenderet, nec res suas auferre uellet: sed cum incassum uerba funderet, (iuuene eius ætatem, ac uerba contemnente) non in uerbis tantum, inquit, uerum etiam in herbis audio esse uirtutem. Herbas igitur uellere, & in illum iacere cœpit, quod iuuenis conspicatus, in uehementem risum effusus est, & senem delirare arbitrabatur, qui crederet eum ex arbore herbis posse depellere: tunc senex omnia experiri cupiens, quando, inquit, uerborum & herbarum uires aduersus raptorem mearum rerum nullæ sunt, lapidibus agam, in quibus dicunt quoq; esse uirtutem, lapidesq;, quibus gremium impleuerat, in iuuenem iaciens illum descendere & abire coegit.

Affabulatio.

Hæc fabula indicat, omnia prius prudenti tentanda, quàm ad armorum confugiatur auxilium.

Simile.

Ex moralibus Plutarchi. Quemadmodum medici pharmacum ad unicum morbum repertum, ad omnes similes ac finitimos accommodant, ita conuenit autorum dicta ad uarios usus accommodare.

Aliud elegans simile ab apibus.

Vt apis ex amarissimis floribus, & asperimis spinis mel suauissimum ac lenissimum colligit, sic ex turpibus ac sceleratis fabulis utcunq; decerpi potest aliquid utilitatis.

Prouerbium.

Πολλῶν πανηγύρεων Διὸς βαλάνων ἔφαγεν. i.

Multorum festorum Iouis glandes comedit: de sene longoq; plurimarum rerũ usu docto: perinde ualet, quasi dicas, multas uixit Olympiadas, quercus autem Ioui sacra.

Sententia græca.

Homerus odissea ω.

Καὶ πολιοὶ περ ἐόντες, ἀτὰρ κραῖοι πολεμισταί, i.

Aetas cana quidem, sed non inidonea bello.

Latina.

Macrobius in somnium Scipionis.

Prudentiæ est, mundum istum & omnia, quæ in mundo sunt, diuinorum contemplatione despicere, omnemq; animi cogitationem in sola diuina dirigere.

Poetica.

Musonius de septem sapientũ sententijs.

Bias Prienus.

Quod prudentis opus cum possit, nolle nocere. Loqui & simul sentire animo

Quid stulti proprium? nõ posse & uelle nocere.

Borbonius poeta.

Spernit turpe lucrum prudens, ædesq; superbas
Spernit inauratas, marmoreasq; trabes:
Spernit ebur, gemmas, argentum, aulea, tapetas,
Spernit opes, uastæ luxuriemq; domus:
Spernit odoratas uestes, auroq; trilices,
Spernit delicias Cypris amorq; tuas.
Spernit compositæ damnosa impendia mensæ,
Spernit res hodie, quas rude uulgus amat.
Spernit & inuidiam & scelerata murmura linguæ,
Spernit clamosi iurgia uana fori,
Omne malum (breuiter) prudens spernitq; fugitq;,
Virtutemq; bonæ gaudia mentis habet.
Contentusq; una hac mortaleis ridet honores,
Inq; humili patiens nescit egere casa.
Omnia fert, & se casus componit ad omneis,
Quod loquitur lingua, pectore sentit idem.

Prudentia quid?

Viues lib. 2. de anima.

Ratio eorum quæ aguntur in bono, est prudentia: eorum aũt quæ exercentur in utilibus uitæ huius exterioris, ut Aristot. placet, est ars. Ars est collectio generalium formularum ad usum aliquem tendentium, quæ uero circumstantijs seu negotijs uariantur (ea sunt enim πρακτικά) hoc est, locis temporibus, personis, & eiusmodi: circumspectionis sunt seu prudentiæ, quam multi iudicium appellãt. item in solis hominibus ingenium est, & prudentia.

Isocrates in Nicocle.

Prudentes existimamus, qui inter se de negotijs optimè disserunt.

Viues in 3. declamatione L. Syllæ dictaturam deponentis.

Prudentis & boni uiri officium est, nõ à præsenti affectu capi, & si quid suaserint uel ira, uel odium, uel uoluptas, Verba L. Syllæ.

(mali consultores) non protinus ei assentiri, sed aduocata in consiliũ ratione atq; prudentia, superioribus rebus cũ præsentibus collatis, iudicio singula æstimare, non priuato aliquo dolore benemerita omnia more ingratissimorum hominum obliuisci, quod & spero, & confido uos facturos, quos sæpe audiui ingratitudines illas leuissimi populi Atheniensis damnare, & aduersari, qui uel propter suspitiones nonnullas criminis maximos ciuitatis uiros & fortissimos imperatores, uel exilio, uel morte mulctarunt, obliterata memoria tantorum in Rempub. meritorum.

Isocrates ad Demonicum.

ῥώμη δὲ μετὰ μὲν φρονήσεως, ὠφέλησεν ἄνευ δὲ ταύτης, πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψε, id est.

Fortitudo cum prudentia quidem iuuat, sine ipsa uero magis lædit habentes.

Σωκράτης ἐρωτηθεὶς, τί φρόνησις εὐαρμοστία εἶπε, ψυχῆς. ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς τίνες φρόνιμοι, οἱ μὴ ῥᾳδίως, ἔφη, ἐξαμαρτάνοντες. id est.

Socrates interrogatus quid esset prudẽtia, animę, respondit, continuitas: idẽ roganti, quinam prudentes essent, qui non facile aberrant, dixit.

Gregorius Nasianzenus theologus dixit, qui serpentis prudentiam in malis, columbinæ synceritati circa bona miscuerit, is neq; prudentiam sinet malignã fieri, neq; simplicitatem stolidam, id est.

ὁ γὰρ τὸ ὄφεως φρόνιμον πρὸς τὸ κακὸν ἐν τῇ περιστερᾶς ἀκεραίῳ πρὸς τὸ καλὸν ἀναμίξας οὔτε τὸ φρόνιμον ἐάσει κακοῦργον γενέσθαι, οὔτε τὸ ἁπλοῦν ἀνόητον.

Plutarchus in lib. de Morali uirtute, quid differant inter se sapientia & prudentia.

Rerum omnium, aliæ absolutè quodam modo se habent, ut terra & cœlum & astra: alia erga nos modo quodam affecta sunt, ut bonum, malum, eligẽdum, fugiendum, uoluptas, dolor, utrumq; ratio complectitur: superioris generis scientia est, & cõtemplatio: ex altero, quod uidelicet nos respectat, deliberandi facultas oritur: Et agẽdi huius uirtus est prudentia, illius uero sapientia. à sapientia autem differt prudentia in eo, quod à cõtemplandi genere, ad actuum affectionibusq; agitatum, conuersione & respectu quodam facto secundum rationẽ prudẽtia subsistit: quapropter prudentia fortunæ est opus, sapientia uero ne cõsilio quidẽ eget ad suũ finẽ cõsequendum: in æternis enim, & eodem modo semper se habentibus uersatur, & quemadmodum Geometria non consultat, utrum triangulus in ternos angulos abeat, duobus rectis æquales, sed nouit, (sunt enim consilia earum rerum, quæ aliàs aliter se habent, non autem firmarum atq; mutabilium) sic mens contemplatiua, prima stabilia unam sempiternamq; naturam habentia, nullisq; obnoxia mutationibus exercens, à capiendo consilio libera est. At prudentiam in rebus errorum, ac turbulentiæ plenis immersam, sępe cum fortuitis misceri necesse est, & consultatione in rebus dubijs uti, & ubi consulueritiam agere, irrationabili quoq; assistente atq; præsente, & simul à iudicijs tracto.

Idem eodem loco.

Circa bonum prudentia quadrupliciter se gerit, quum aut adipiscitur bona, aut tuetur, aut adauget, aut prudenter utitur: hi prudentiæ aliarumq; uirtutum sunt canones, quibus ad utrũq; utendũ est fortuna.

Idem in libro an utilis sit prænotio futurorum.

Porrò prudentia quidem non tam corporũ, quam rerũ est inspectio, priusquã ipsas res homo aggrediatur, ut quàm cõmodissimè eas obuias, & quasi incidentes excipiat: prospicit enim futura, siquidem corpus anteriori soli parte oculis præditum est, posteriori uero omnino cæcum. Cogitatio autẽ præterita quoq; memoriæ beneficio conspicit: hæc enim est ille scriba, qui semper intus manet & residet, ut Plato inquit, hęc est animæ pars siue instrumentum, quod res transeuntes apprehendit, conseruat, sistit, et circulum facit, id quod præterijt reflectens, ut cum præsenti iungatur, nõ permittens, ut in infinitum abeat, & in natura nõ consistat, neq; cognitione comprehendatur.

Democritus.

Prudentiæ est, futuram iniuriam precauere, indolentiæ uero, quod factum est non ulcisci.

Aristoteles dixit; quoniam euentus qui- Officium prudẽtiæ.

quidem rerum nostræ uolũtati, se haud quaquam accommodant, nos certè uoluntatem euentibus accommodare oportet.

Iamblichus in epistola ad Aphaeleum.

τὰν ἡγεμονοῦσαν τῶν ἀρετῶν φρόνησιν καὶ χρωμένην αὐταῖς ὅλαις καθάπερ ὄμμα νοερὸν τάξεις, τε καὶ μέτρα αὐτῶν καὶ τὴν εὐκαιροτάταν διακοσμοῦσαν, ἐπὶ δ' ἀκονσιν ὅλον ὑπαυγὲς ἐν τῷ παρόντι, id est.

Prudentia uirtutum princeps est, reliquisque omnibus utitur, atque ipsarum ordinem, modum, & occasionem in præsentia tanquam oculus quidam mentis undequaque lucidissimus ostendit: generatur ergo hæc primum quidem à syncera perfectaque mente, atque sic genita, in ipsam mentem intuetur à qua perficitur, modũque et exemplar inde sibi pulcherrimum omnium suarum actionum habet. Quod si quæ nobis etiã cum dijs intercedit communitas, ea maximè uirtutis huius gratia consistit, & per hanc in primis ipsis assimilamur, huius beneficio bona & utilia, honesta & turpia discernimus, factaque conuenientia iudicamus ac emẽdamus: denique ut paucis omnia complectar, gubernatrix est hominum, & omnis inter ipsos cõstitutionis princeps, quinetiam ciuitates & familias, priuatamque singulorum uitam, ad exemplar diuinũ referens, qua potest optima similitudine depingit, hoc dolet, illud inscribit, utrobique assimilationis modo studens. Merito igitur deo similes facit sui possessores prudentia.

Vnde generetur prudẽtia.

Plato in Phedro.

πέφυκε ξυνιέναι εἰς τὸ αὐτὸ φρόνησις τε καὶ δύναμις μεγάλη, καὶ ταῦτα ἄλληλα ἀεὶ διώκει καὶ ζητεῖ, καὶ συγγίνεται, id est.

Prudentia & magna uis naturæ coniungi solent, semper se mutuo persequũtur, quærunt, & conueniunt.

Gem.

Σωφρονέστερον οἶμαι σοῦ μετὰ τὸ παθεῖν ἐγκαλεῖν, τὸ πρὶν παθεῖν φυλάξασθαι τὸ μὴ παθεῖν, id est.

Prudentius agit, qui sibi cauet priusquàm malum ingruat, quàm qui malo iam accepto ad accusandũ conuertitur.

Crito.

Prudens uir ad uitam, quasi uiam quandam, non preciosius uiaticum, sed quod magis necessarium est, comparat.

Græce sic.

φρόνιμος ὥσπερ εἰς ὁδὸν τὸν βίον οὐ τὰ πολλὰ ἄξια συνάγει ἐφόδια, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαιότερα.

Socrates.

ὥσπερ εἰς κενὸν σκάφος τὰ ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἔργματα δεῖ προσεμβάλλειν, id est.

Prudenter facta, tanquam in uas inane, alia alijs superinijcere oportet.

Damippus Pythagoricus in lib. de prudentia & bona fortuna.

Prudentia & bona fortunæ ita se habent inuicem, prudentia res est rationẽ habens, & uerbis effabilis ordinata & definita: fortuna uero neque sermone rectè comprehenditur, neque rationem habet, inordinata omnino ac infinita. Illa prior et dignitate et potentia, hęc utroque posterior: solet enim illa gubernare, determinare, hæc uero regi & terminare, iunguntur tamen aliquando & simul utraque conueniunt prudentia simul & bona fortuna: cæterum oportet semper naturam rationalem, & quæ sermone definiri potest, habere quod terminet, ac disponat: irrationalem autem in uerbis non effabilem habere opus est, alteram naturam qua definiatur & ordinetur, eadem enim ubique est ratio, de infinita, & finiente natura: siquidem infinita, ut materiæ & substantiæ, habentia rationem, terminari & disponi apta sunt ab alijs ratione, & prudẽtia præditis: quod cum artis efficientisque caussæ locum habeant, ordinare ac finiri cætera solent.

Idem.

Prudentia est, quæ res definit, ac infinita disponit: ideoque cæterarum quoque uirtutũ dux & mater est: etenim uirtutes omnes ad præscriptum & rationem prudentiæ constituuntur.

Archytas Pythagoreus in lib. de uiro bono & felice.

Vir prudens hoc maximè pacto nascetur: primum nactus sit oportet ingenium so-

um ſolers, memor, & laborioſum, deinde ſtatim à puero animum exerceat, ratiocinetur circa mathemata exactas ſpeculationes, & rectam philoſophiam uerſetur, poſtea de dijs & legibus & uitis hominum experientiam indipiſcatur: duo enim ſunt, quæ prudentis habitum gignunt, quorum alterum eſt, ut mens diſciplinis ac exquiſitis contemplacionibus animum exercitauit, ad prudentiam ſat idoneus eſt: neq; ille, qui iam dictorum quidem nihil conſequutus, ſed in multis alijs hiſtorijs & rebus experiundo uerſatus eſt: prior enim ad ſingularia perpēdenda cœcum habet animum, alter in uniuerſalium contemplatione nihil uidet. quemadmodum aliquis computando partibus coniunctis totum ex ipſis reſultans colligere poteſt, ita in rebus quoq; ratio quidem ſpeculationem uniuerſalem deliniat, experientia uero ſingularia iudicat.

Prudentia uirtus eſt, de rationali parte manans, ad ea quæ ad felicitatem tendant conſtituenda idonea.

Vel eſt recta ratio agibilium. Ariſtoteles lib. Ethicorum 6. uel eſt rerum bonarum ac malarū ſciētia. Cic. li. 2. Rhet.

Eius proprium eſt, ut omnia ratione, atq; conſilio agitentur, inde cōſulta mature tranſigantur.

Item munus eius eſt in conſilio res adhibere, bona malaq; diſcernere, et omnia quæ in humana uita deligenda fugiendaq; ſunt, præſentibus omnibus bonis honeſtis uti, bene conſueſcere opportunitates percællere, ſermone & opera ſagaciter uti, rerum omnium utilium habere experientiam & memoriam. Prudentiæ contraria ſtultitia & dementia.

Partes prudentiæ quatuor ſunt, & numerantur.

Aſtutia mentis eſt, qua rebus induſtrijs cautum captatur cōſilium, & acutè diſpicitur atq; iudicatur, quid bonū, quid malum, quid utile, quid incommodum ſit: uerſutiæ nomen aſſumit, quum in malum ſeſe contulerit.

Memoria, qua repetit animus quæ fuerunt. Cicero in Rhetoricis. idem de memoria & reminiſcentia, eſt iterata reſumptio alicuius apprehenſi ſenſu, uel intellectu. Vel, ſecundum eundem, eſt pars integralis prudentiæ, non eſt autem futurorum, nec præſentium: ſed præteritorum tantum. ſenſus præſentium, ſpes futurorum.

Intelligentia eſt, per quam ea perſpiciuntur quæ ſunt, à qua ſunt, qui non ſeiungant calliditatem, per quam mentes, quid cuiq; rei tractanda conueniat, callent: cuius contrarium ignorantia uel ſocordia.

Prouidentia eſt, per quam futurum aliquid ſpectatur, antequam factum eſt. Ex cunctis prudētiæ partibus induſtriæ omnes actioneſq; ſolerter tractatæ, probitatis & officij nomen aſſequuntur, & deniq; tria prudentiæ tempora deputātur: ut præterita meminerit, præſentia conſyderet, futura connectat. Sed ueritatis partibus hæc adſcribi ſolent, & nō iniuria, cunctis ſiquidem uirtutibus moralibus moderatur prudentia, ut ſine ipſa nomen ullum obtinere non poſſint. &c.

Ariſtoteles de uirtutibus

ἐστι δὲ φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ παρασκευαστικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν συντεινόντων, id eſt.

Prudentia eſt rationabilis animi partis uirtus, qua ea, quæ ad felicitatem ſuā tendunt, diſpicientes ſibi comparant.

Comites qui ſint, uide apud Ariſtotelem, et cæteros, qui ex profeſſo hac de re ſcribunt.

REGNVM

QVIS OPTIMVS REIPVBLICAE status. Thomas Morus.

Vtris uter melius, rexnè imperet, anuè senatus?
Neuter (quod sæpe est) si sit uterq; malus.
Sin sit uterq; bonus, numero præstare senatum,
Inq; bonis multis plus reor esse boni.
Difficile est numerum forsan reperire bonorum,
Sic facile est unum sæpius esse malum.
Et fuerit medius sæpe inter utrumq; senatus,
Sed tibi uix unquàm rex mediocris erit.
Consilioq; malus regitur meliore senator:
Rex consultores sed regit ipse suos.
Alter ut eligitur populo, sic nascitur alter.
Sors hic cæca regit, certum ibi consilium,
Ille q; se factum populo, populum sibi factum,
Scilicet hic ut sunt, quos regat ipse, putat.
Rex est in primo semper blandissimus anno,
Omni anno consul rex erit ergo nouus.
Rex cupidus longè populum corroserit æuo:
Si consul malus est, spes melioris adest.
Nec me nota mouet quæ pastam fabula muscam
Ferre iubet, subeat ne malè pransa locum.
Fallitur, expleri regem qui credit auarum,
Nunquàm hæc non uacuam mittet hirudo cutem.
At patrum consulta grauis dissensio turbat,
Regi dissentit nemo, malum hoc grauius:
Nam cum de magnis uaria est sententia rebus,
Quæstio sed tamen hæc nascitur unde tibi?
Estnè usquàm populus, cui regem sive senatum
Præficere arbitrio tu potes ipse tuo?
Si potes hoc, regnas: nec iam cui consule tradas
Imperium: prior est quæstio, an expediat.

Duo necessaria reipub. præfuturis, ex officiorum libris M. Cicero.

Duo præcepta gubernantium. Omnino qui reipub. præfuturi sunt, duo præcepta Platonis teneant: Vnum, ut utilitatem ciuiũ sic tueantur, ut quicquid agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum: Alterum, ut totum corpus reipublicæ curent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquas deserãt: ut enim tutela, sic pcuratio reipublicæ ad eorum utilitatem, qui comissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Qui autem partem ciuium cõsulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt, seditionem atq; discordiam: ex quo euenit, ut alij populares, alij studiosi optimi cuiusq; uideantur, pauci uniuersorum. Seditio, discordia unde nascatur.

Thomas Morus Anglus.

Regibus ex multis regnum cui sufficit unum,
Vix rex unus erit si tamen unus erit.
Regibus è multis regnum benè qui regat unum,
Vix tamen unum erit si tamen unus erit.

Regno fidere stultum, ex Troade Senecæ Hecubæ.

Quicunq; regno fidit, & magna potens
Dominatur aula, nec leues metuit Deos,
Animumq; rebus credulum lætis dedit,
Me uideat: & te Troia nonnunquàm tulit,
Documenta fors maiora quàm fragili loco
Starent superbi, columen euersum cecidit
Pollentis Asiæ, cœlitum egregius labor:
Ille tot regum parens
Caret sepulchro Priamus, & flammis indiget
Ardente Troia

Reges debent esse humiles, ex Thyeste Senecæ.

Vos quibus rector maris atq; terræ
Ius dedit magnum necis atq; uitæ,
Ponite inflatos, tumidosq; uultus:
Quicquid à uobis minor extimescit,
Maior hoc uobis dominus minatur:
Omne sub regno grauiore regnum est.
Quem dies uidit ueniens superbum,
Hunc dies uidit fugiens iacentem.
Nemo confidat nimium secundis
Nemo desperet meliora lapsis:
Miscet hæc illis, prohibetq; Clotho
Stare fortunam, rotat omne fatum.
Nemo tam diuos habuit fauentes,
Crastinum ut possit sibi polliceri.
Res deus nostras celeri citatas
Turbine uersat.

Seruientem regi impudentem esse necesse est. Ex Hippolito Senecæ.

Vececunda inutilis aulico. *Haud est facile mandatum scelus adire,*
Verum iusta: qui reges timet,
Aureus uersus. *Deponat, omne pellat ex animo decus.*
Malus est minister regij imperij pudor.

Magna pericula regibus impendent: Ex Oedipode Senecæ.

Quisquam ne regno gaudet? O fallax bonum,
Quantum malorum quàm fronte blanda tegis?
Vt alta uentos semper excipiunt iuga,
Rupemq; saxis uasta dirimentem freta,
Quamuis quieti uerberant fluctus maris:
Imperia sic excelsa fortunæ subiacent.

Regis ad exemplum subditi uiuunt: ex Claudiano, de quarto Honorij consulatu.

Tyrannoruē est terrere. *Qui terret, plus ipse timet, sors ista Tyrannis*
Conuenit, inuideant claris, fortesq; trucident,
Muniti gladijs uiuant, septiq; uenenis,
Ancipites habeant artes, trepidiq; minentur:
Officium boni regis. *Tu ciuem patremq; geras, tu consule cunctis,*
Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica uota
In commune iubes: si quid, censesq; tenendum
Primus iussa subi, tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre uetat, quum uiderit ipsum
L. digna uox C. de const. Pri. *Authorem parêre sibi. Componitur orbis*
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta ualent, quàm uita regentis.
Mobile mutatur semper cum principe uulgus,
His tamen effectis, nec fastidire minores,
Nec pete præscriptos homini transcendere fines.

EX HIPPOLYTO SENECAE.

Aula Fraudulenta.

Fraus sublimi regnat in aula.

EX HERCVLE FVRENTE.

Inuidiam pati ars prima regni.

Ars prima regni est posse inuidiam pati.

Ex Troade Senecæ.

Est regis alti, spiritum regi dare.
Cur dextra regi spiritum eripuit tua?
Patria liberis præferenda. *Præferre patriam liberis regem decet.*

Regis est, fortunam ferre: ex Seneca.

Quid iuuat coniunx mala
Grauare questu? regium hoc ipsum reor
Aduersa capere, quoq; dubius magis
Status, & cadentis imperij moles labat.
Hoc stare certo pressius fortem gradu:
Fortunæ terga dare est fœmineum. *Haud est uirile, terga fortunæ dare.*

Amari regem magis decet, quàm metui. Ex Octauia Senecæ.

N. *Ferrum tuetur principem.*
S. *Melius fides.*
N. *Decet timeri Cæsarem.*
S. *At plus diligi.*
N. *Metuant necesse est.*
S. *Quicquid exprimitur, graue est.*
N. *Iussisq; nostris pareant.*
S. *Iusta impera.*
Consulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abstinere, tempus atq; iræ dare,
Orbi quietem, sæculo pacem suo,
Summa uirtus quæ sit in rege. *Hæc summa uirtus: petitur hac cœlum uia.*
Augustus cæsar. *Sic ille patriæ primus Augustus parens*
Complexus astra est, colitur & templis Deus.

Augusti dictum. Nolle se nocentibus imperare, imperium depositurum si reipublicæ se esse principem non expediret.

Deo gratum interimere Tyrannum. Ex Hercule furente Senecæ.

Victima haud ulla amplior
Potest magis optima mactari Ioui,
Rex iniquus. *Quàm rex iniquus.*

Quid regem faciat, ex Thyeste.

Quis uos exagitat furor,
Alterius dare sanguinem,
Et sceptrum scelere aggredi?
Nescitis cupidi artium,
Regnum quo iaceat loco.
Regem non faciunt opes,
Non uestis Tyriæ color,
Non frontis nota regiæ,
Non auro nitidæ trabes.
Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris,
Quem non ambitio impotens,
Et nunquàm stabilis fauor
Vulgi præcipitis mouet.
Audi obsecro. *Qui tuto positus loco,*
Infra se uidet omnia,
Occurritq; suo libens
Fato, nec queritur mori,
Mens regnum bona possidet.

Rex

Rex est qui metuit nihil,
Qui sit uerus rex. *Hoc regnum quisq; sibi dat:*
Stet quicunq; uolet, potens
Aulæ culmine lubrico.
Me dulcis saturet quies,
Lubrica aula. *Obscuro positus loco,*
Leui perfruar otio:
Nullis nota Quiritibus.
Aetas per tacitum fluat,
Sic cum transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.

Cœlius lib. 14. cap. 12. Ennius.

Nulla sancta societas, nec fides regni est,
Omnisq; potestas impatiens consortis erit.

Seneca.

Regnum non duos capit: neq; mundus duos soles.

Reges omnia timent, ex Thyeste Senecæ.

Ille qui donat diadema fronti,
Quem genu nosse tremuere gentes,
Cuius ad nutum posuere bella,
Medus & Phœbi propioris Indus,
Et Dacæ Parthis equidem minanti,
Anxius sceptrum tenet, & mouentes
Casus rerũ mobiles. *Cunctas diuitias, metuitq; casus*
Mobiles rerum, dubiumq; tempus.

Viues in Epistola ad Henricum Angliæ Regem.

Magnum regni columen sunt amici prudentes ac liberi, quibus moderata potentia sustentatur: Rexq; siue prudẽtiæ uerecundia, siue melius suadentis monentisq; oratione atq; autoritate, se se ad studia uirtus conuertit, tum populo utitur sui simili, hoc est optimo: regnũq; quietum agit, minimè studiosum rerum nouarum.

Respublica firma, ex Persa Plauti.

1. Quid id quod uidisti, ut munitũ muro
2. tibi uisum est oppidum ? si incolæ be-
3. nè sunt morati, pulchrè munitum arbi-
4. tror, perfidia & peculatus ex urbe &
5. auaritia si exulant, quarta inuidia,
6. quinta ambicio, sexta obtectatio, septi-
7. mum periurium octaua, indiligentia,
8. nona iniuria, decimum, quod pessimum
9. adgressu, scelus. Hæc nisi unde aberunt,
10. centuplex murus rebus seruandis parum fit.

Multi regna non reges colunt: ex ultima Tragædia Senecæ.

Tu quicunq; es, qui sceptra tenes, licet omne tua uulgus in aula centum pariter limina pulset: cum tot populis stipatus eas, in tot populis uix una fides. Pauci reges non regna colunt: Plures fulgor conuocat aulę: cupit hic regi proximus ipsi, clarusq; latas ire per urbes: urit miserum gloria pectus, cupit hic gazis inplere famem: Colit hic reges, calcet ut omnes, perdatq; aliquos, nullũq; leuet, tantum ut noceat, cupit esse potens.

Ludouicus Viues in Epistola ad Henricum Regem Angliæ. 8.

Regi malo mali sunt subditi: inter malos uerò concordia haud diuturna. Quum princeps superbè imperat, subditi contumaciter parent. Malos regere acerbissimum est: Acerbius, etiam si rector ipse sit malus, nec ulli parent libentius q̃ boni bono. Ergo regni uinculũ maius aut firmius nullum est, quàm bonitas: Nam imperia dura, aut moderata citò dissoluuntur, magisq; uiolenta sunt q̃ duratura, quoniam nihil stabile principẽ cum subditis coniungit, nec aliud ad disiunctionem expectatur, quàm occasio. Nullũ animal inuitum retinetur perpetuo, si liceat effugere: nihilq; magis à coacto laboratur, quàm ut citissimè quicquid remoratur, abrumpat. Maximum est animorum glutinum inter bonos, nec secus bonus uir bonum imperantem audit quàm seipsum. Quaproptèr illud in primis est sapienti principi laborandum, quiq; sempiternum imperium, & ipse dum uiuat possidere, & heredibus tradere per manus cupit, ut se ac suos bonos faciat, ipseq; sit gubernãdi peritissimus, & parère modestè atq; obedienter subditos doceat.

Malos regere acerbissimum est.
Bonitas maximũ uinculum est regni
Occasio.
Inter bonos maximum glutinum.
Officium Principis boni.

Musonius, quod oporteat etiam reges Philosophari.

Ne tibi persuadeas, cuiquam esse magis quàm tibi philosophandum: nec id aliam ob causam magis, quàm quia rex es. Est enim regis posse homines conser-

conseruare, ac beneficijs afficere: Id aut facturo scire necessariũ fuerit, quid homini bonum, aut malum sit, quid iuuet, quid obsit, quid utile, aut inutile. Siquidem pereunt, qui in mala incidunt: seruantur qui bona consequuntur, & beneficijs obstringuntur, qui his digni iudicantur, quæ iuuent, utiliaq; sint: contra malè afficiũtur, qui in damnosa atq; inutilia impelluntur. Quid sit autem

Bonum. Vtile.

bonum aut malum, utile aut inutile, qd conferat aut obsit, nõ alterius est discernere, quàm philosophi: quippe qui in eo ipso continuè uersatur, huic uni rei studet, ut percipiat, quicquid ad hominis felicitatem, aut infelicitatem pertinet. Constat igitur, philosophari regem oportere.

Præterea decet, aut potius necesse ẽ, regem ita subditis iura administrare, ut ne quispiam plura q̃ par sit, aut pauciora consequatur, sed ut mereať unusquisq;, ita uel honore uel pœna afficiatur.

Iustitia.

Quomodo autẽ quispiam hæc, iusticia non preditus efficeret? iustus uerò quo pacto quis esse poterat, si iusticia qd sit ignoret? Est igitur rursus regi et hanc ob causam philosophandum: nec enim absq; philosophia iusticiam, iustumq; tenere unq; existimabitur. Etenim haud dici potest, quod qui didicit iusta, non magis ea intelligat, quàm ille qui non didicit: neq; quod non sint huiusmodi rerum imperiti omnes, qui nunq; philosphati sunt: Quo fit, ut homines inter se contendant, ac digladientur, dum alij alia iustiora esse asserunt. Certè super illis, quæ sciunt homines, non solent dissentire homines: neq; enim de albis, nigris, calidis, frigidis, mollibus, aut duris contendunt, sed de huiusmodi eadem omnes sentiunt & loquuntur. Quare etiam de iustis consentirent similiter, si nosscent ipsorum naturam: sed interim dum concordes non sunt, ignorantiam suam arguunt. Nec tu quidem (ut mihi uidetur) huius inscitiæ es expers. Quapropter huic cognitioni operam dare debes magis, quàm alius

Temperãtia.

quispiam, idq; tanto diligentius, quanto turpius est regẽ quàm homines priuatam iusticiam ignorare.

Ad hæc tum regem ipsum temperantem esse oportet, tum subditos eiusmodi reddere, ut & ipse modesti' imperet, ac subditi pareant decentius, neutri autem delicientur. Perniciosa enim est uoluptas & principi, & priuatis omnib'. i. λυμαντικὸν γὰρ ἄρχοντός τε καὶ ἰδίου τοῦ παντὸς ἡ τρυφή. Quo autem pacto quispiam aut ipse temperans erit, cum imperare cupiditatibus haud didicerit? aut quomodo luxutia diffluens alios reddet tẽperatos? quæ uerò scientia, præter philosophiam, ad temperantiam perducat, nulla est: hæc enim uoluptatem & auaritiam uincere, frugalitatem diligere, luxum & sumptus declinare docet: uerecundiam seruare, linguamq; compescere adsuefacit, modum, ordinem, elegantiam, & honestatem parit: deniq; decorũ in gestu habituq; conciliat: quæ cum homini insunt, eum grauem ac tẽperantem reddunt. Quapropter & rex ita instructus, maxime Deo similis & uenerandus existit. καὶ δὴ καὶ βασιλεὺς ὅτῳ ὑπάρχει ταῦτα μάλιστα ἂν εἴη θεοπρεπὴς τε καὶ αἰδοῦς ἄξιος. Vt autem quis intrepidus sit, audens, & minimè formidulosus, id p̃stat fortitudo, quæ nemini utiq; inesse potest, qui in morte ac labore nihil inesse mali sibi non constanter persuaserit. Hæc etenim mors inquàm, & labor homines perterrefaciunt, & à mente deturbant, cum pro malis habentur? Quod autem mala non sint, sola docet philosophia. Quare si fortitudo regibus est acquirenda, ut omnio est, præ omnibus studijs philosophari debent, cum fortes aliter euaderenon ualeant.

Fortitudo

Eloquentia decet etiam reges.

Est item si quid aliud, & hoc maximè regum, dicendi facultate minimè superari, & haud secus oratione colloquentes, quàm armis hostes uincere: nam si in hac re inualidi reges fuerint, necesse erit, ut quàm sæpissimè seducantur, & falsa pro ueris admittant: quod imprudentiæ extremæq; indicium est ignorãtiæ. At nescio an philosophia qcq; magis mortalibus largiri soleat, quàm ut ne oratione superentur, falsaq; à ueris di-

ueris discernant, hæc affirment, illa redarguant.

Boni magistratus aut principis est, Iustis esse æquum, malis uero hostem, & porrò utramq; partem audire, atq; postea rectè iudicare.

Euripides in Syleo.

Iustis quidem æquus & iustus, malis uerò
Omnium maximus hostis in terra.

Idem in Heraclidis.

Quisnam de causa iudicaret, aut sententiam ferret,
Priusquàm utriusq; sermonem euidenter audierit?

Idem.

Ego illum, qui iniustitia infamis
Ad aram assidet, lege neglecta,
Adducerem ad pœnam dandum, nihil metuens Deos:
Nam uirum malum semper malè affici conuenit.

Menander.

Qui prius condemnauerit, quã causam luculenter audiuerit: is malus est, quia malè credidit.

Apollodorus Atheniensis Comicus.

Oportet auditorem & re uera prudentem Iudicem,
Antequàm narretur sermo, uitam considerare
Dicentis, qualis nam sit, eius, & summam studij
A puero sui quorsum direxerit. Qui enim est proditor
Sui ipsius, & malus ætatis ac formæ suæ custos,
Talis in primis ciuitatem totam pessundat:
Nec enim turpe putant, huiusmodi homines repulsam pati.
Cum nihil non audeant, dudum namq; pudorem
Omnem exuerunt apud alias fores.
Itaq; aggreditur omnia impudenter
Quolibet ipsorum, audax est, undequaq;
Mentitur, peierat, testatur, rabulam agit,
Furatur, publicanus est, dissolutus ac ignauus: tandem uerò
Si non ciuitatem, certè tribum suam paulatim euertit.

Lysias Orator. Iudicantes eadẽ mẽte præditos esse decet qua legislatores.

Antiphon.

Si peccandum sit iniustè, reum absoluere, quàm iniustè perdere, melius fuerit: Illud enim quidem peccatum est, hoc uerò impietas.

Plutarchus in libello de Iside.

Thebis iudicum imagines uisuntur absq; manibus, & summi iudicis oculi coniuent, eò quod iusticia nec muneribus capiatur, nec hominum uultu flectatur.

Plato in Demodoco.

Quo pacto quispiam aut ius rectè dicere, aut homines deceter iudicare posset, qui non utrumq; aduersariorum audierit? Sermones, enim quemadmodum purpura & aurum melius, dijudicantur si conferas inuicem. Nam qua gratia uel dicendi tempus aduersariorũ utriq; cõceditur, aut cur iudex utrosq; se similiter auditurum iurat, nisi existimasset legislator caussas hoc modo iusti' ac melius à iudicibus posse iudicari? Tu uerò mihi uideris ne uulgare quidem istud dictum audijsse: μηδὲ δίκην δικάσῃς πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς. id est. Iudicium non ante feras, quàm audieris ambos. Atq hoc non celebraretur ita, nisi rectè decæterisq; dictum esset: Consulo itaq; tibi, dixit, in posterum ne tam præcipitanter homines aut reprehendas, aut collaudes. Cato. Audienda utraq; pars.

Sententia Græca.

τοῖς μὲν δικαίοις ἔνδικος, τοῖς δὲ αὖ κακοῖς
πάντων μέγιστος πολέμιος κατὰ χθόνα.

Vtraq; pars audienda.

τίς ἂν δίκην κρίνειεν, ἢ γνοίη λόγον,
πρὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῶς.

Idem.

Ἐγὼ γὰρ ὅστις μὴ δίκαιος ὢν ἀνὴρ,
Βωμὸν προσίζει τὸν νόμον χαίρειν ἐῶν,
Πρὸς τὴν δίκην ἄγοιμ' ἂν οὐ τρέσας θεούς:
Κακὸν γὰρ ἄνδρα χρὴ κακῶς πάσχειν ἀεί.

Græca sententia Menandri.

ὁ προκαταγιγνώσκων δὲ πρὶν ἀκοῦσαι σαφῶς,
Αὐτὸς πονηρός ἐστι, πιστεύσας κακῶς.

Græca sententia Apollodori.

Δεῖ τὸν ἀκροατὴν, καὶ συνετὸν ὄντως κριτὴν
Πρὸ τοῦ λεγόμενον τὸν βίον διασκοπεῖν,
Ποῖός τίς ὁ λέγων, καὶ πόθεν, καὶ τὴν ἀκμὴν
Ἐκ παιδὸς αὐτοῦ πρός τι κατατέθειμένος.

Cheremon.

Σοφῶν γὰρ ἀνδρῶν τὰς ἁμαρτίας καλῶς
Κρίνειν, τὸ δ' εἰκῆ, καὶ μετὰ σπουδῆς κακόν. i.
Sapientum est uirorum, peccata diligẽteret rectè iudicare: Quod autem temerè ac negligenter fit, malum est.

Euripides in Auge.

ὃν τῶν κακούργων οἶκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης
ἐστι τοὺς κακοὺς τοὺς κακοὺς κολάζειν. id est.
Misericordia digni sunt, non malefici, sed probi homines: malos homines castigare bonum est.

Pindarus Lyricus poeta.

ἐπηρεάζοντα τι καὶ παθεῖν ἔοικε. id est.
Contumeliosè quidpiam agentem pati quoq; conuenit.

Plato in Gorgia.

ὀυκοῦν τὸ δίκην διδόναι μεγίστου κακοῦ ἀπαλλαγὴ ἦν πονηρίας; ἦν γάρ, σωφρονίζει γάρ που, καὶ δικαιοτέρους ποιεῖ καί, ἰατρικὴ γίνεται πονηρίας ἡ δίκη. id est.

Ergo maximi criminis pœnam dare, à malicia liberari est. Sic est. facit enim modestiores, iustioresq; ipsa pœna, & improbitatis pœna fit.

Euripides in Palamede.

Στρατηλάται δ' ἂν μύριοι γενοίμεθα,
Σοφὸς δ' ἂν εἷς τις, ἢ δύ' ἐν μακρῷ χρόνῳ. id ē,
Imperatores quidem innumeros fieri licet,
Sapientem uerò uix unum aut alterum longo tempore.

Idem in Archelao.

ἔχει δὲ καὶ τοῦτ' οὐχὶ μικρὸν εὐγενὴς
ἀνὴρ στρατηγῶν, εὐκλεᾶ τ' ἔχων φάτιν. id est.
Hoc etiam non paruum decus est nobili
Viro, si fuerit imperator, & gloriosum inde nomen consequatur.

Idem in eadem Tragœdia.

ὀλίγον ἄλκιμον δόρυ κρεῖσσον στρατηγοῦ μυρίου στρατεύματος. id est.

Exigua hasta ualida potior est, quàm dux infiniti exercitus.

Idem in Erecbtheo.

Σὺν τοῖς θεοῖσι τοὺς σοφοὺς κινεῖν δόρυ
Στρατηλάτας χρή, τῶν θεῶν δὲ μὴ βίᾳ. id est.
Cum dijs mouere hastam sapientes
Duces oportet, non autem præter ipsorum uoluntatē.

Idem in eadem Tragœdia.

Odi eum quis imperator in regione
Non omnibus ubiq; leuia adhibuerit remedia:
Non enim factis ipsis, aut rebus succensere oportet,
Quum nihil aliud inde sit utilitatis futurum:
Sed res si rectè instituantur, feliciter succedent.

Idem in Timeno.

Τὸ δὲ στρατηγεῖν τοῦτ' ἐγὼ κρίνω καλῶς
Γνῶναι τὸν ἐχθρόν, ᾗ μάλιστ' ἁλώσιμος. id est.
Imperatoriam artem in hoc sitam esse puto, ut bene
Cognoscas hostem, quo maximè pacto possit capi.

Ibidem.

ἄρξεις ἄρ' οὕτω, χρὴ δὲ τὸν στρατηλάτην
ὁμῶς δίκαιον ὄντα ποιμαίνειν στρατόν. id est.
Sic quidem imperabis: Oportet aut imperatorem
Simul existentem iustum regere exercitum.

Idem in Phœnissis.

ἀσφαλὴς γάρ ἐσθ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης. id est.
Cautus imperator præferendus est audaci.

Idem in Helena.

ἴσθι τὸ τολμᾶν ἀδύνατ', ἀνδρὸς οὐ σοφοῦ:
Δοκῶ μὲν οὐδείς, ἀλλ' ὅρα μὴ κρεῖσσον ᾖ. id est.
Nosti quod audere impossibilia, uiri sit non sapientis.

Xenophon de dictis ac factis Socratis.

Minima imperandi pars est, posse instruere aciem: Sed imperatorem & præparandi ea quæ ad bellum conferant, expertum esse oportet, & ad uictum militibus necessaria reperiendi, machinādi & operandi. Et ad hæc diligentem eū esse necesse est, corpore patientem, prudentem, mitem, durum, simplicem, insidiatorem, cautum, furem, liberalem, rapacē, donandi plus q̄ habendi amatorem, tutum, & alios aggredi aptum: Cęteraq; multa sunt, quæ tum natura, tum doctrina illum habere oportet, qui bene imperaturus sit. Bonum uero est, aciē etiam ordinare scire: multò namq; differt ordinatus, ab inordinato exercitu. Quemadmodum enim lapides, lateres, ligna, & tegulæ, inordinatè quidem proiecta ad nihil utilia sunt: cum uerò ordinentur deorsum et sursum, neq; putrefiunt, nec fluunt lapides ac tecta. In medio autem lapides & ligna, quemadmodum in ędificijs componuntur, tum domus res pluris æstimanda efficitur. In bello autem primos & ultimos ordinare oportet, qui fortitudine excellant: In medio uerò peiores, ut à primis ducantur, ab ultimis uerò impellantur.

Ibidem.

Quare Agamemnon populorum pastor dictus.

Qua de caussa inquit, arbitraris Homerum nuncupasse Agamemnonē ποιμένα λαῶν. id est. Pastorem populorum? Nonne quoniam, quemadmodum pastorē oportet curare, ut saluæ sint oues, ac habeant unde uiuant: sic etiam imperatorem curare necesse est, ut exercitus saluus sit, illudq; perficiat, cuius rei gratia militat? Militant uerò ut hostib⁹ superatis feliciores ipsi sint, cur namq; ita laudasset Agamemnonē, atq; utrūq; eum appellasset, regemq; bonum, militemq; robustum, ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής. Nisi quod probet illum esse militem fortem, qui non solum aduersus hostes fortiter luctetur,

ctetur, sed omni etiam exercitui huius causa sit, regemq́ bonum, qui nō solùm benè regeret se, sed etiam illis, quos regat, felicitatis causa sit. Rex namq́ eligitur, non ut sui ipsius causa agat, & curam habeat, sed ut per ipsum, qui eum elegerunt, in felicitate degant. Similiter militant omnes homines, ut quàm optima uita fruantur: imperatores præficiunt, ut ad hoc eos conducant. Oportet igitur imperatorem prospicere, ut hoc idem eligentibus conferat: nec etiam aliud melius isto facile est reperire, nec contrario turpius. Et ad hunc modum cōsiderans, quæ sit boni præfecti uirtus, cætera quidem auferebat, illud autem relinquebat, uidelicet, ut felices efficiat illos, quorū quisq; dux effectus est.

Ibidem paulò pòst.

Boni imperatores sunt, qui boni patresfamilias: & eorum officium est commune, subditos sibi obedientes facere, et præcipere cuilibet, quæ facere sciat: bonos premijs afficere, malos autem poenis. Id est: καὶ μὲν τὸ τοὺς κακοὺς κολάζειν καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾷν. Socios autem atq; auxiliares acquirere, custodire res suas, circa eas & diligentes ac industrios esse.

Plutarchus in libro, An seni administranda sit Respublica.

Rhetores Athenis Iphicrati, & Timotheo adductum Charetem hominem robustum ostendebant, atq; talem imperatorem constituendum uolebant: Timotheus autem, non per Deos, dixit, sed talis ille sit, qui imperatori gestaturus est stragula: imperator uerò tum quę ante ipsum, tum quæ à tergo sunt, prospiciat.

Epaminundas Thebanus magno & egregio exercitu conspecto, sed sine duce: quanta belua, dixit, absq; capite. Id ē: ἰδὼν στρατόπεδον μέγα, καὶ καλὸν στρατηγὸν οὐκ ἔχον, ἡλίκον ἔφη θηρίον, καὶ κεφαλὴν οὐκ ἔχει.

Antigonus olim hostibus ingruentibus cedens, dixit, se non fugere, sed utilitatem retrò sitam persequi. Id est: ὑποχωρῶν τοῖς πολεμίοις ἐπερχομένοις, οὐκ ἔφη φεύγειν, ἀλλὰ διώκειν τὸ συμφέρον ὀπίσω κείμενον.

Erasmus lib. 5. Apophthegmatum.

Iphicrates in sociorum agro castrametatus, cum uallum extrueret, & fossam pararet, obijcienti, quid est, quod metuamus? dixit: nulla deterior uox imperatoris esse potest, quàm non putabam. Id est: τί γὰρ φοβούμεθα κακίστην, ἔφη, φωνὴν στρατηγοῦ εἶναι τὴν, οὐκ ἂν προσεδόκησα.

Eundem cum rhetor quidam in concione interrogaret; quisnam esset, quod adeò se efferret, num eques, aut grauis armaturæ miles, id est; ἢ ὁπλίτης, aut sagitarius, aut peltam gerens? nihil horū sum, dixit, sed istis omnibus imperare noui: Sentiens esse pulchrius bonum præstare ducem, quàm quemuis militem. Erasmus ibidem, & Ioannes Stobæus in sermone secundo de imperatoribus.

Dux bonus.

χαβρίας Atheniensis optimos imperatores esse dixit, qui res hostium notissimas haberent. Id est: ἔλεγε κάλλιστα στρατηγεῖν τοὺς μάλιστα γινώσκοντας τὰ τῶν πολεμίων. Erasmus libro quinto Apopthegmatum.

Idem dicere solebat, formidabiliorem esse ceruorum exercitum, duce leone, quàm leonum, duce ceruo: Sentiens totam belli fortunam pendere à uirtute prudentiaq; ducis. Idem Erasmus præallegato loco.

Philippo Macedonū rege à Stobæo asscribitur.

Thucydides lib. 3. in concione Cleonis.

Quicunq; imperator consilijs contrà hostes iuuat, potior est, quàm qui ipsos sine prudentia pugnandi robore aggreditur.

Pyrrhus Epirotarum rex, cum quidam inter pocula quærerent: utrum Antigenidas, aut Satyrus melior esset tibicen: Mihi sanè, dixit, præstare uidetur dux Polysperchion: innuens quæri oportere non inutilia, sed necessaria. Id est: διδάσκων ὅτι ἀναγκαῖα δεῖ ζητεῖν, καὶ ἄχρηστα.

Hannibal cum audisset Stoici cuiusdam argumenta, quibus probaret solùm sapientem imperatorem esse, risit: Existimans fieri non posse, ut militaris scientia paretur sine usu, & experientia in rebus ipsis. Id est: ὁ σοφὸς μόνος στρατηγός ἐστιν,

ἐγέλασε νομίζων ἀδύνατον εἶναι, ἐκτὸς τῆς δι' ἔργων ἐμπειρίας τὴν ἐν τούτοις ἐπιστήμην ἔχειν.

Φίλιππος ἔλεγε κρεῖττον εἶναι
στρατόπεδον ἐλάφων λέοντος στρατηγοῦντος
ἢ λεόντων, ἐλάφου στρατηγοῦντος.

Pyrrhus ad quendam promittentem se traditurum, & aciem instruendi artificium, qui tamen in acie nunquam fuerat, dixit, non opus sibi esse imperatore, cuius aures tubæ sonus nunquam circumierit.

Timotheus querenti, quid inter imperatoriam artem, & oratoriam discriminis esset: idem, dixit, quod inter bellum & pacem.

Nihil omnium difficilius est, quàm
rectè imperare & præesse
alijs.

Eudamidas, cum philosophus quidam solum sapientem bonum esse imperatorem asseruisset, dixit: mirabilis quidem oratio est: is uero, qui loquitur, nunquã circa se classicum tubæ sonum expertus est. Id est: φιλοσόφου διαλεχθέντος δὲ μόνος ἀγαθὸς στρατηγὸς ὁ σοφός ἐστιν, ὁ μὲν λόγος ἔφη. θαυμαστός, ὁ δὲ λέγων οὐ περί σε σαλπικτοῦ.

Probauit sententiam, sed indicauit cum fide loqui de re, quam nullo modo sit expertus. Stobæus in sermone de imperatoribus. Et Erasmus lib. 1. Apophthegmatum recenset.

Imperium nescit pietatis iura.

M. Cicero lib. 3. Officiorum scribit, Iulium Cæsarem hos uersus ex Euripidis Phænissis semper habuisse in ore:
εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
κάλλιστον ἀδικεῖν, τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.
Hos ipse uertit hoc pacto.
Nam si uiolandum est ius, regnandi gratia
Violandum est, alijs rebus pietatem colas.
Eras. lib. 2. apophthegmatum.

Difficile est imperare.

Diocletianus adhuc priuatus dicere solet, nihil esse difficilius, quàm imperare. Id Flauius Vopiscus in Aureliano tradit se audiuisse à patre suo, & addunt causam: Colligunt, inquit, se quatuor aut quinque, simul consilium ad decipiendum imperatorem capiunt, dicunt quid probandum sit. Imperator qui domi clausus est, uera non nouit, cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur: facit iudices, quos fieri non oportet: Amouet à Repub. quos debet retinere. Ita, ut dixit Diocletianus, bonus, cautus, optimus uenditur imperator. At uulgus ad imperatoris titulum satis esse putat nasci, aut eligi: nasci utcunque, eligi emptis suffragijs, ac solennibus cæremonijs confirmari. Erasmus lib. 6. Apophthegmatum.

Scipio maior postquam Carthaginem armis cœperat, milites quidam uirginem eleganti forma captam adduxerunt, eique tradiderũt: Hic ille, libenter acciperem, inquit, si essem priuatus, non imperator. Iuuenis insigni puellæ forma corrumpi non potuit, quo minus meminisset, quid deceret imperatorem: At multi hodie sunt, qui ob hoc ipsum sibi credunt tum licere, tum decora esse omnia, quod sunt imperatores.

Homerus in Iliade.

Magna etenim magni est excandescentia regis
Insuper à Ioue uenit honos, sceptrique potestas:
Et colit æterni regem Olympi.

Ibidem.

Vnius imperium optimum esse.

Multorum imperium multa est confusio semper,
Multi sunt damno domini: rex unicus esto.
Vnus sit princeps populum ditione gubernans,
Cui dedit imperij sceptrum Saturnius ingens.

Ibidem.

At rex ipse tuis prudenter consule rebus:
Consilijs pare alterius quoque recta monentis.

Prouerbium Græcum.

Πολλοὶ στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν. Id est:
Multi imperatores perdiderunt Cariam.

Adrianus Cæsar moriturus dixit illud uulgatum: Turba medicorum perdidit Cæsarem. Id est: πολλοὶ δ' ἰατροὶ τὸν βασιλέα, ἀπώλεσαν. Atqui & hodie uerũ est, turbam medicorum multis esse causam mortis. Erasmus libro 6. Apophthegmatum.

Antigonus rex conspiciens filium suum eos, in quos habebat imperium, ferocius tractantem atque insolentius: An ignoras fili, inquit, regnum nostrum esse splendidam seruitutem? Nihil dici potuit cordatius: nam princeps non minus obseruire cogitur populo, quàm populus principi: nisi quod princeps id facit cum dignitate, alioqui reuera mutua est seruitus. Idem Erasmus li. 4. Apophthegmatum.

Adria-

Adrianus Cæsar in senatu frequenter dicere solebat, se sic gesturum principatum, ut sciret rem populi esse, non suam priuatam: Nimirū attigit hoc, quod unum distinguit regem à tyranno. Erasmus lib. 6.

Idem imperator creatus adeò contempsit inimicos, ut uni, quem habuerat capitalem, forte obuio dixerit, euasisti. Principibus in priuatis offensis debet esse satis, potuisse ulcisci. Eodem loco.

Princeps obseruare leges suas debet.

Augustus legem tulerat de adulteris, quomodo iudicandi essent de hoc crimine delati, & quomodo puniendi conuicti. Pòst iræ impotentia irruit in adolescentem delatum, quòd cum Iulia Augusti filia commercium habuisset, eumq́ manibus uerberauit. At cum adolescens exclamasset: Legem tulisti, ô Cæsar, adeò facti pœnituit Cæsarem, ut eo die recusaret cœnam capere. Crimen per se graue erat, tum admissum in Cæsaris filiam. Quis princeps ibi dolori suo obtemperaret? aut quis ibi legum iudiciorumq́ moras expectaret? At tantus princeps sibi adeò displicuit, ut à seipso pœnas sumeret, quod legi, quam alijs prodiderat, non per omnia paruisset.

Princeps aditu facilis sit.

Adrianus cuidam ipsi libellum trepidè porrigenti, qui manum nunc proferret, nunc retraheret: quid, inquit, an putas te assem dare elephāto? Solent enim pueri minimos nummos elephanto porrigere, quos ille non sine spectatorum admiratione proboscide sic corripit, ut pueri manum non lædat. Sic uidemus pueros & in ursorum rictum manum inserere, non sine metu. molestum erat optimo principi, quod timeretur. Erasmus lib. 4. Apophthegmatum.

Optimo iure laudibus uehitur illa uox Traiani, qui amicis incusantibus, quod parum memor imperatoriæ maiestatis, nimium esset omnibus expositus, respondit: Talem præstabo imperatorem priuatis, qualem optarem ipse priuatus. Erasmus lib. 8.

Ibidem.

Constantius Chlorus amicis admonentibus, quod in augendo fisco uideretur indiligentior, respondit, publicas opes rectius à priuatis haberi, quàm intra unum claustrum reseruari. Bonus princeps, qui magis à suis diligitur, quàm timetur, habet quicquid ciues possident.

Theodosius iunior tam admirabili fuit ingenij lenitate, ut cum ab amicis rogaretur, quamobrem neminem eorū, à quibus lædebatur, supplicio capitis afficeret: Vtinam, inquit, mihi liceret & mortuos ad uitam reuocare. Ad priuatas iniurias oportet principem esse facilem ad ignoscendum: in ijs, quæ lædunt Rempub. decet esse seuerum. Erasmus lib. 8. Apophthegmatum.

Vopiscus in diuo Aurelio refert Apophthegma scurræ cuiusdam, qui dixerat, in uno annulo bonos principes omneis sculpi posse: sentiens esse magnum imperatorum numerum, sed in ijs perpaucos bonos.

Adrianus Cæsar in colloquijs etiam humilimorum mirè ciuilis erat, eosq́ detestari solebat, qui hanc humanitatis uoluptatem ipsi inuiderent, hoc prætextu, quod dicerent principis maiestatem ubiq́ seruandam. Erasmus lib. 6. Apophthegmatum.

Impar imperio & principatui.

Adrianus Cæsar commodum Ælium Verum iterum consulem fecerat, eumq́ imperio destinauerat: Quem cum cerneret, nec corpore, nec animo satis ualidum, dicere solebat: in caducum parietem inclinauimus, ac perdidimus quater milies. H.S. quod populo pro adoptione dedimus.

Idem dicere consueuerat sibi molestum esse, si quem uideret tristem, cum tamen omnes doctos quæstiunculis uexaret, sed uexatos donauit aliquo munere.

Illum transeuntem mulier quædam appellauit: Audi me Cæsar. Is cum respondisset, non est ocium: illa clamauit: Noli ergo imperare. Ad hanc uocem restitit, & audiuit mulierem. Erasmus lib. 6.

Rex quidam, cuius nomen supprimitur, nominari alioquin dignissimus, cum ipsi porrigeretur diadema, tenuit aliquandiu manu, dixitque: ô nobilem magis quàm felicem pannum, quem si quis penitus cognoscat, quàm multis periculis, solicitudinibus, ac miserijs sit refertus, ne humi quidem iacentem tollere dignetur. Idem lib. 6. Apophthegmatum.

Sollicita omnino res principatus.

Δημοσθένης δυοῖν ἔφησιν οὔσαιν τῆς μὲν ὁδοῦ τὸ βῆμα, τῆς δὲ εἰς ᾅδου μᾶλλον ἂν ἑλέσθαι τὴν εἰς ᾅδου τὸν εὖ φρονοῦντα. Id est: Demosthenes dixit, duabus uijs propositis, altera ad tribunal, altera ad inferos, prudentem uirum præoptaturum esse eam, quæ ad inferos ducit.

Graue dictum Demosthenis.

Euripides in Plisthene.

Nec omne populo imperium committas,
Nec affliges ipsum, nimis tribuens diuitijs,
Nec uirum populo fidum unquam eijcias,
Neque promoueas plus quàm tempus postulat:
Haud enim tutum est,
Ne tibi ex ipso fiat insignis tyrannus.
Adhæc prohibe illum, qui præter ius honoratur:
Praui enim feliciter agentes, morbus sunt Reipublicæ.

Id est:

κώλυε δ' ἄνδρα παρὰ δίκην τιμώμενον:
πόλει γὰρ εὐτυχοῦντες οἱ κακοὶ νόσος.

Idem Tragicus.

Ἀλλ' οὐ πρέπει τύραννον, ὡς ἐγὼ φρονῶ,
οὐδ' ἄνδρα χρηστὸν νεῖκος αἴρεσθαι κακοῖς:
τιμὴ γὰρ αὕτη τοῖσιν ἀσθενεστέροις. Id est:
Atqui non decet regem, ut mihi uidetur,
Neque uirum bonum, contendere cum improbis:
Istud est honori enim deterioribus.

Menander Comicus.

καλόν γε βασιλεὺς, τῇ μὲν ἀνδρείᾳ κρατῶν. i.
Egregium quiddam rex est, qui fortitudine præcellit.

LIBERALITAS ET CLEMNTIA, *facilitas, & ueritas principem decent.*

Pontanus de principe.

Princeps, qui sese hominem esse meminerit, nunquam superbia efferetur, æqualitatem sectabitur, & cum maximè è sententia cedere sibi uidebit, tum maximè credet præesse rebus humanis Deum, cui superbia ipsa mirum in modum displiceat. Nihil antiquius ueritate ipsa principi esse debet: declarat id, quod à maioribus nostris sapientissimè institutum est, ut liber euangeliorum, quo diuina continetur ueritas, diebus singulis osculandus principi offeratur, cum in re diuina adest, ut ex eo colendæ ueritatis admonitus meminerit studiosissimum eius esse debere. In primis studere oportet, ut, qui te adeunt, facilem esse intelligant: nihil enim tam alienum est à principe, nec quod aliorum in se odium tantopere concitet, quàm asperitas, & ea quæ morositas dicitur: contrà uerò, in omni uita maximè laudatur comitas grauitate temperata.

Summa etiam cura attendendum, ut iuri dicundo præfecti, auaritia cæterisque malis libidinibus animum liberum atque inuictum gerant, ius quoque ita prohibeatur, ut nullius rei acriorem, quàm legum ac liberalitatis defensorem se princeps ostendat: nihil nisi quod iustum & honestum sit, ab ullo exigat. Ex quo fortuna principum in edito & prælustri sita est loco, præbetque sese spectandam omnibus. studendum est, ut dicta factaque illius omnia eiusmodi sint, quæ non modo laudem atque autoritatem pariant, sed & familiares, & populares ipsos ad uirtutem excitent, ad quam nulla eos rès magis excitabit, quàm spectata ipsis uirtus, & mores quàm probatissimi. Prudentissimè igitur Claudianus poëta:

Iudices quales.

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Et prouerbij locum tenet idipsum: Dominus qualis sit, familiam ostendere.

Ibidem ad Alphonsum.

Si amari à familiaribus uis, si futuri boni regis expectationem concitare, id de te in primis præsta, ut non uni ex omnibus addictus uiuas, quod maximè alienum est à principe, sed teipsum omnibus tanquam per uices partire, palàm faciens unum te esse, ad quem referri omnia & uelis & debeant. Vt enim malè actum esset cum genere humano, si uni se Deus aut paucis admodum præberet exorandum: eodem modo malè cum principum regumque familiaribus, si in tanta multitudine uni aut paucis admodum locus fidesque sit. Nullus enim familia-

liarib⁹ maior est dolor, quàm ubi cū principe suo, ucluti per interpretem agendum sit: Oportet enim, qui amari à suis & minimè peccare in Republica uelit, plurimis oculis, pluribusq; auribus ut utatur. Iacobus Caldora dux ætatis suæ clarissimus dicere solebat, eo die multum se pecuniæ comparasse, quo multos audijsset: Cum multum audire, maximos thesauros esse duceret. Vultus etiā bonus, & læta (ut dicitur) frons, incredile est quantum adiuuent: clarum namq; est, dextera corpus pasci, animum uultu.

Principem in umbra & plumis, ut aiunt, assiduè agentem multa uitia necesse est circumsistere, cū uoluptatum titillantium nutrix sit culcitra: cui morbo multum adijciunt secreta cubiculorum conclauia. Quamobrem rectè ab Horatio dictum est:

Ocium & reges prius, & beatas
Perdidit urbes.

PRAVI ET STVLTI PRINCI- *pes à Deo constituuntur propter nostram inobedientiam.*

Esaias cap.3.

Et dabo adolescentes principes, & paruuli dominabuntur in eos. Auget infelicitatem ciuitatis, ubi pro optimis & prudentissimis malos & stultos magistratus sortita fuerit: id quod consentaneū est, ubi legum sanctio nulla manet, & cōtemnitur uerbum Dei. Igitur inter calamitates mundi, hæc etiam est non minima, ut præficiantur pueri magistratus, non ætate, neq; innocentia, sed sensibus puerilcs, consilijs & factis, nullam gerentes curam, nihil experti, temerarij, & quales Roboam habebat consodales, nullam erga subditos habentes affectionem. Etenim sicut uidemus pueros, quamuis parentes & fratres eorum mortui efferantur, equitare in arundine, ridere, ludere, ineptire: Ita stultis principibus omni tempore uacat ludere, uenari, conuiuia, choreas, & ludrica certamina instituere, multaq; inepta alia agere, quamuis pauperes & subditi opprimantur & pereant: et si quando ueniunt & subsidium petunt, ridentur & contemnuntur, ablutiq; conuitijs multis abire in malam crucem iubentur, & non rarò in carcerem conijciuntur, non aliam ob causam, quàm quod dominos interpellarint. Nonnunquam suo sanguine tyrannis pœnam luunt, si occiderint uel ceruum, aprum, aut ursum, etiam segetes depascentes. Isthæc non fiunt fortuitò, nec citra indignationem Dei.

Oseæ capite tertio dicit dominus: Dabo tibi regem in furore meo, et auferam in indignatione mea. Atq; hoc iustè propter inobedientiam nostram: quia enim obedire Deo noluimus, qui est rex & dominus noster, sicut dixit: Et ego eorum dominus ero. Iustum est, ut tyrannos & asperos dominos, uel stultos sortiamur. Sic Adam inobediens Deo factus meruit, ne ulla ei creaturarum obediret, fieretq; ipsis iumentis contemptior. In tanta tyrannide non humiliabitur plebeiorum insania, sed omnes inuadunt proximos, & non expectata iudicis sententia, alius uim infert alteri: & sicut obedientiam reiecerunt, ita neq; reuerentiam cuiq; exhibent. Innominatus autor in Esaiam, cap.3.

Deus dominatur principibus, & redigit in nihilum. Cor regis in manu Dei est: et qui hodie imperat centum prouincijs, cras in sepulchrum proijcitur, sicut Nabuchodonosor accidit. Quare igitur non magis timetur Deus, immò quare non magis speratur in Deum, qui tam facilè tyrannos auferre ac tollere potest? Tanta est potentia Dei, ut principes ac iudices, & eos, qui potentissimi uidentur, unico nutu ita annihilet, quasi nunquam plantati, nunquam comparuissent super terram: nulla etiam posteritas eorum compareat: neq; turbo aliquis tam facilè stipulam aufert, quàm ira Dei principes perdet: sola enim uoluntate perdit. Idem in cap.40. Esaiæ.

PRINCIPES HVIVS MVN- *di criminum suorum reprehensiones non ferunt.*

Exemplum in Herode, Marci cap. 6. Ideo crudeliter è medio tollunt bonos ac

ac pios uiros, arguentes iniusta ipsorum facta, & pro fideli admonitione pessimam reddunt gratiam. Ingrata est aulis ueritas, quæ nusquam minus locum habet: pro ea regnāt adulatio, et calumnia, sicut hoc multæ præclaræ sententiæ, cùm sacræ, tum prophanæ testantur. Licet autem periculosum sit & minimè tutum arguere uitia principum, sed nihilominus recta facienda sunt, & arguenda mala pijs doctoribus, iuxta uerbū Dei, quocunque etiam res euadat, ne tacendo culpam alieni criminis in nos deriuemus.

Impij & mali principes regnis præficiuntur, propter peccata populi, Iob 34, cap. Prouerb. 28. Esaiæ 3. Et dabo pueros principes, & effœminati dominabuntur eis.

Ecclesi. cap. 10.

Væ terræ, cuius rex puer est, & principes manè comedunt. Beata terra, cuius rex nobilis est, & cuius principes uescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam.

Ibidem.

Rex insipiens perdet populum suum.

Insipiens prorsus gentem rex perdit & urbes:
Consilijs florent mœnia cuncta bonis.
In domini est conclusa manu terrena potestas,
Pro meritis reges addit & ille bonos.
Ipse Deus regum uires & sceptra tuetur,
Omnia ut auspicio prosperiora gerant.

Demosthenes contra Androcionem.

Eum, qui pro ciuitate aliquid agit, ciuitatis ingenium imitari decet: atque huiusmodi nobis, ô Athenienses, seruandi sunt: odio autem habendi, qui isti homini dissimiles fuerint. Siquidem qualescūque amare & seruare uidebimini (quod fortè scientibus uobis dicam) talibus esse similes existimabimini.

Herodotus lib. 6.

Φιλέει δέ κως προσημαίνειν εὖτ' ἂν μέλλῃ μεγάλα κακὰ, ἢ πόλι ἢ ἔθνεϊ ἔσεσθαι. Id est:

Signa ferè præcedere solent, quoties magna mala aut ciuitati, aut genti alicui imminent.

Polyenus Macedo, in libro de re militari.

Negotia publica ciuitatis omnium existimare oportet maxima, ut feliciter augeantur: neque præter æquum contendere, ne potentiam sibi comparare priuatam, præter publicum bonum. Ciuitas enim prosperè agens, felicitas est maxima: in hac insunt omnia, hac salua cuncta seruantur, hac pereunte nihil non pessum it.

Aeschines contra Timarchum.

τὸν γὰρ τὴν ἰδίαν κακῶς οἰκήσαντα καὶ τὰ κοινὰ τὰ τῆς πόλεως παραπλησίως ἡγήσατο διαθήσειν. Id est:

Illum enim, qui in sua familia non benè uixit, in communibus quoque Reipub. negocijs similiter uersaturum existimabat.

Polyenus, de re militari.

Vbi potentes pro tenuioris fortunæ hominibus sumptum facere sustinent, eisque ministrare & gratificari, ibi misericordię locus est, nullus ciuium deseritur, mutua societas, defensio, & concordia nascuntur, atque alia bona tot tantaque, ut nemo uerbis exprimere possit.

IVRAMENTVM QVOD EPHOEBI *Athenis præstare solebant.*

Aristoxenus Pythagoricus, in lib. Apophthegmatum.

Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meam Astitem: quo cū uictus fuero, dimicabo pro sacris & prophanis, siue solus, siue cum multis: Patriam non derelinquam in deteriori statu, sed ampliori melioríque, quàm acceperim. Semper magistratus præfecto prudenter obediam, & legibus constitutis parebo, atque alijs quibuscunque plebis cōsensu decretis. Quod si quis leges, uel irritas facere, uel eis non obtemperare uoluerit, non concedam, sed ulciscar tam solus, quàm cum pluribus. Sacra quoque patria colam: horum Dij mihi testes & conscij sunto.

Aristoteles.

Omnino putandum est, nihil tam esse malum, quàm est inobedientia: nec homines diu incolumes durare possunt, ubi nemo præest. De magistratu uerò & subiectis ita sentiendum est: Magistratus quidem oportere non tantùm prudentes esse, uerumetiam benignos: Subditos uerò non morigeros tantùm, sed amantes quoque magistratuum.

Porrò

Porrò singularum ętatum cura habenda, ita, ut pueri quidem in literis alijsq; disciplinis exercerētur: iuuenes ciuitatis, morum atq; legum diligenter essent studiosi: uiri actionibus, publicisq; muneribus incumberent: senes autem in meditationibus, iudicijs & consilijs prudētissimè uersarentur. Sic futurum esse, ut pueri non habeāt mores infantium, neq; uiri iuuenile retineant ingenium: nec deniq; senes desipiant. Ad hæc adsuescendum, ut statim à puero alimēta certo ordine modoq; sumantur, ex quo ordo ac modus ubiq; decorum & utilitatem adferunt: contraria uerò ut turpia noxia sunt.

RELIGIO.

Religio. Pietas. θρησκεία, θεοσέβεια, λατρεία. Diuinus cultus. Falsus cultus. Etymologia religionis.

DEFINITIONES VARIAE, *hinc inde ex autoribus classicis exquisitæ.*

RELIGIONIS uocabulum Cicero lib. 2. de natura deorum, à relegendo deriuatum esse putat: quod qui religiosi essent, solicitè cūcta retractarent, ac ueluti relegerent, quæ ad deorum cultum pertinerent. Quę quidē ratio uocabuli Theologis quoq; accommoda erit: accipiunt enim religionem pro ea ratione, quæ pietatem totam christianorum, puta fidem, uitam, leges, ritus, sacramenta complectitur.

Religio nihil aliud est quā cult⁹ diuinus. Augustinus lib. 10. de ciuitate Dei.

Vel est, qua se anima uni Deo, unde se peccato separauerat, reconciliatione ligat. Augustinus lib. de quātitate animæ.

Vel est studium sapientiæ. Idem de uera religione.

Dicta à reeligendo Deum, quem amiseramus negligentes. Idem lib. 2. de ciuitate Dei.

Cicero 2. Rhetoricorum.

Religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ (quam diuinam uocant) curam ceremoniamq; adfert.

Idem de natura Deorum.

Religio est, per quam reuerēti famulatu, ceremoniæ, diuini cultus exercentur.

Religio duos fines complectitur: alterum, in quem tendit religio, alterū, qui religione tendit in alterum. Deus autem est, in quem tendit religio, homo uerò, qui religione tendit in eum.

Vera religio uel pietas hæc est.

Quæ uni soliq; Deo hæret. qui ergo pij sunt, unum dominum suum audiunt, qui eos à carne ita auulsit, ac sibi adiūxit, ut eius unius uocem audire cupiat, & cum flagrante amore anima, Cant. 2. clamet: sonet uox tua in auribus meis. &: quam dulcia faucibus meis eloquia tua: ut ab ore domini pendeat, nullius præter sponsi sui uerbum uel audiat, uel recipiat. Quam fidem dominus ut nobis probè ob oculos poneret, crebro in scripturis connubio fideli comparat, & tanquam sedulus maritus ab adulterio deterret, ac scortatione. Hoc unum prorsus intendens, quod sicut in matrimonio fides prę omnibus exigitur (imò matrimonium nihil aliud est, quàm data acceptaq; fides) ita pietas non sit pietas, nisi toto pectore domino animæ sponso fidas, in cū solum oculos figas, aurem pręter ipsum penitus nulli accommodes: ac propterea iubet Num. 15. per quatuor palliorum angulos fila hiacynthina inseri, quæ cum uiderint, inquiens, recordentur omnium mandatorum Dei domini, ne sequantur cogitatiōes suas, & oculos, per res uarias fornicantes. Deutero. 4. sic inquit Deus: Nunc audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo te, ut faciens eas uiuas, & ingrediens possideas terram, quam dominus Deus patrum uestrorum daturus est uobis. Non addetis ad uerbum, quod uobis loquor, nec auferetis ab eo. Custodite mandata domini Dei uestri, quę ego pręcipio uobis.

Ibidem 12.

 Quod

Quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino, nec addas quicquam, nec minuas.

Reqrit ergo fides, siue pietas, ut à Deo discamus, quo nam pacto ei placere possimus, quibus modis seruire, deinde ut ijs, quę ab ipso didicim⁹, nihil addamus, nihil adimamus.

Qui enim addunt, Deum insipientiæ arguunt, seq́ supra Deum ponunt, quasi ista, quę ipse parum considerate promulgauerit, sua prudentia restituere ualeant: calldi scilicet.

Qui uerò adimūt, crudelem dominum faciunt, quasi per impotentiam præceperit, quæ isti sua humanitate, mansuetudineq́ lenire possint uel sciant.

Verbum ergo domini, qui fideles sunt, sic amplectuntur, ut naufragi tabulas. Quid enim est, quo conscientia se consolari queat, quàm unico uerbo Dei? Viuit enim homo in omni uerbo, quod de ore Dei procedit. Deute. 6. Matth. 4. Sed qui homo? fidelis. Quid enim cōmercij incredulo cum uerbo Dei? cui stultitia est cœlestis sapientia, qui te, si Deo fidas, exibilat.

Pius ergo solus est, quem uerbum Dei alit, reficit, confortat. è diuerso uerò sequitur, quod pius nullo alio uerbo pasci potest, quàm diuino. Sicut enim Deo solo fidit, ita eius solius uerbo certus redditur. & sicut solo Dei uerbo certus redditur, ita nullius uerbū, quàm Dei recipit. Quibus iterum non modo ex scriptura, sed etiam ex ipsius fidei natura manifestum sit, quod nullius creaturæ uerbum pro uerbo Dei recipi potest: quia in creaturæ uerbo non redditur quieta, pacataq́ conscientia. Nihil ergo de nostro addendum est Dei uerbo, nihilq́ nostra temeritate de illius uerbo adimendum. Pietas ergo incontaminata est, quæ unis ac solis uerbis Dei nititur. Matthæi 15. Esaiæ 29. cap. Hinc elicitur cum cultum, eam pietatem, aut religionem uanam ac falsam esse, quę ex humana inuentione, aut lege proficiscitur. Ioan. 8. cap. Docet sic Christus: qui ex Deo est, uerba Dei audit, propterea uos non auditis, quia ex Deo non estis.

Vera pietas.

Falsa religio.

Summa religionis est, Iesum credere esse Christum.

P. Ad Roma. 5.

Si confessus fueris ore tuo dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod illum Deus excitauit à mortuis, saluus eris.

1. Corinth. 5.

Tradidi in primis uobis quod accepi, quod Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris.

1. Ioannis 4. & 5. cap.

Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex Deo est.

Ea fides, si est recta, non historica, nec literalis, nunquàm ociosa erit, quin fructus quoq́ fidei uiuaces parturiat.

Fides, quę nō est fundata in scriptura, nulla est omnino.

Nume. 9. cap.

Per uerbum domini figebant tētoria.

Deutero. 6. cap.

Et ligabis ea quasi signū in manu tua, scribesq́ ea in limine & uestibulo domus tuæ.

Ibidem cap. 11.

Ponite hæc uerba mea in cordibus uestris, ac animis uestris, & suspēdite ea pro signo in manibus, & inter oculos uestros collocate. & Deut. 13. per totum.

Psalmo 1.

Beatus uir, qui meditatur in lege domini die ac nocte.

Ibidem Psal. 118.

Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis mei. λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σοῦ καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου.

Eobanus, Psalmo 118. Beati immaculati.

Felices quicunq; agitant sine crimine uitam,
Qui leges domini, quas meditentur, habent.

Ibidem, octonarius 14:

Vt laterna pedes, sic me tua uerbá gubernant:
Lampas ut extenta quæ face monstrat iter.

Ibidem.

Mira-

Mirabilia teſtimonia tua, ideo ſcrutata eſt ea anima mea. *θαυμαστὰ τὰ μαρτυρία σου, διὰ τοῦτο ἐξερεύνησεν αὐτὰ ἡ ψυχή μου.*

Declaratio ſermonum tuorum illuminabit, & intellectum dabit paruulis.
Eobanus, octonar. 6.

Admiranda tuis ſunt, quæ tu oracula reddis:
Sunt & ob hoc animæ maxima cura meæ.
Cuncta tuum ueniens renouat ceu lumine uerbum,
Vt ſapiant ſtupidis pectora docta facit.

Ex uerbo Dei dijudicantur ſpiritus, utrum ex Deo ſint. Eſtq; uerbum Dei amuſſis ac perpendiculum.
Prouerb. 2.

Salamon prolixè hortatur ad cognitionem uerbi, quæ eſt uera ſapientia.

Eſaiæ 8. cap.

Liga teſtimonium, ſigna legem, in diſcipulis meis expectabo dominum, qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob, & præſtolabor eum.

Prouerb. 8. 9. & 2. Petri 1. iubemur armati eſſe uerbo.

Epheſ. 4. cap.

Sic Theſſalonicenſes ſcrutabãtur ſcripturas, an ne ita haberent, quæ prædicabat Paul⁹. Et ideo ſolicitè monemur etiã per Apoſtolos, ut ſimus in uerbo Dei. Hoc enim eſt amuſſis & perpendiculum, quo ſpirit⁹ metimur, an ex Deo ſint: alioqui quomodo ſpiritus dijudicabimus? neq; tamen hoc dictum eſt de mortua litera, quæ & ipſa chara eſt, neq; iuſtificat, ſed de uerbo, quod per fidem firmatũ eſt in corde gratia ſpiritusſãcti, ut ad Romanos 10. cap. Quomodo credent ei de quo non audierunt? quomodo autem audiẽt abſq; ulla prædicatione, uel prædicante? quomodo autem prędicabunt, niſi miſſi fuerint? Fides ergo per uerbum Dei, ſi per uerbum Dei, itaq; neceſſario concluditur: nullam eſſe fidem, quæ non ſubſiſtit in uerbo Dei.

Ioannis cap. 3.

Qui ex Deo eſt uerba Dei audit. Propterea uos non auditis, quia ex Deo non eſtis. Conſtat ergo, quod qui ex Deo nati ſunt, eius uerbum audiunt, & contra, qui non audiunt, ex Deo nati non ſunt. Qui uero ex Deo nati ſunt, non ex uoluntate uiri, Ioan. 1. ſic nati ſunt, id eſt, non ſuo conſilio aut electione Deum ſibi conſtituerunt, qui uerè Deus eſt, ſed eius ui, quo iam fidũt, factum eſt, ut ſe Dei filios eſſe agnoſcant: inquit enim, non ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, ſed ex Deo nati ſunt. Qui ergo ex Deo nati ſunt, eius ſolius uerbum audiunt ex quo nati ſunt. hoc enim eſt diſcrimen inter filios Dei, & filios carnis: quòd qui Dei filij ſunt, carnalia cogitant. Roman. 8. porro quicquid ex ore Dei non eſt profectum, à filijs Dei non recipitur: inhabitans enim in eis Spiritus omnia prodit, dictatq;, carniſne ſint quæ audiunt, an ſpiritus. Vnde poſtea fit, ut ſpiritualia omnia iudicet, omnia cognoſcat, 1. Corinth. 2. cap. Ipſe uerò à nemine iudicatur. non enim caro, aut ſanguis eſt, qui iudicat, ſed ſpiritus. Loquimur autem de eis ſolummodo, qui Chriſti ſunt, & qui ſpiritum eius habent. ad Roma. 8.

Ex uerbo Dei dijudicãtur Spiritus.

RHE-

De origine, fine, ac uiribus Rhetoricæ.

RHETORICA primùm in Sicilia Corax & Ctesias Syracusani, ut ait Cicero, simul & procemiorum & epilogorum, ac argumentationũ, quas græci agonas uocãt, repertores fuēre: inde Athenas per Gorgiam Leontinum fluxit, cuius discipulum Isocratem Aristoteles tunc æmulatus scholis pomeridianis cœpit præcipere, dictitans illud notum, αἰσχρὸν γὰρ σιωπᾶν Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν eodem ferè tempore Theodectes: post hos, Hermogoras & Hermogenes, qui etiã de arte scripsit. Inde Rhodum per Æschinem exulem ars peruenit: postea deflorescentibus iam Athenis Alexandriam migrauit, quanquam celebriore philosophiæ studio ea urbs teneretur: postremo Massiliæ per Antoninorum tẽpora, cum huius facultatis, tum reliquarum artiũ studia uiguere. Apud nostros uerò, Romæ Ciceronis tẽporibus maximè floruit, per Apollonium Molonem. Cicero initium orandi conditoribus urbium & legislatoribus tribuit: negatq; ante Periclem quicq̃ in ea, quod ornatum habuerit, reperiri. Hæc ex Volaterrano.

De orationis origine, deq; eloquentiæ uiribus.

Expositurus hoc anno Rhetoricen ad Herẽnium, tria potissimum præsenti proludio exequar, illa sanè quæ præstare debet quisq; orator: ut doceat, delectet, moueat. Exordiar autem prius ab orationis origine, deinde ab eloquentiæ uiribus, deinceps ad reliqua pergam. Oris sonus ab initio olim confusus erat, qui tandem paulatim uoces discernẽs res omneis suo nomine appellauit. Mercuriũ aiunt apud Ægyptios primum uerba in ordinem redegisse, multisq; rebus imposuisse nomina, fuisse quoq; literarum inuentorem. Athenis autem primumse orator extulit, primumq; etiam monumentis & literis oratio est cœpta mandari. Hæc uerò omnium regina rerum: nam non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem & repugnantem, ut imperator & fortis & optimus, capere potest.

Eloquentiæ uis.

Cũ duæ summæ sint in oratore laudes: una, subtiliter disputandi ad docendum: altera, grauiter agendi ad animos audiẽtium permouendos. ipsius autem eloquentiæ tanta uis est, ut omnium rerum, uirtutum, officiorũ, omnisq; naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ uitã cõtinet, originem, uim, mutationesq; teneat: eadem mores, leges, iura describat, rempub. regat, omniaq; ad quamcunq; rem pertineant, ornatè copiosèq; dicat. Eloquentia probamus uera esse quæ defendimus: eloquentia cõciliamus nobis eos qui audiunt: eloquentia eorum animos ad quemcunq; motum caussa postulabit, uocamus. Ea apud Romanos adeo floruit, ut nonnulli ex infima fortuna in ordinẽ senatorium, atq; ad summos honores processerunt. Cæterũ quia res nulla apud animos hominum plus quàm ordo & ornatus orationis ualet: & ut terra cultu, sic animus disciplinis melior, uberiorq; efficitur: nec unquam solida & robusta fuerit eloquentia, nisi multo stylo uires acceperit, &c.

Finis Rhetoricæ, ut Aristoteli placet, non persuadere, sed tantum benedicere, & ea nosse, quæ sint ad rem persuasibilia: ueluti & medicinæ, non sanitatem quærere, sed bene mederi, & eò procedere arte, quousq; fieri poterit. Cicero idem in arte sentit, alijs uerbis: finem, ait, aptè dicere atque adpositè, quæ faciunt ad persuadendum.

De uiribus ipsius.

Parem hãc uiribus dialecticæ Aristoteles facit, nisi quod illa strictior, hæc latior: ambarumq; nullius certè scientiæ, sed communem quẽdam modum omnium nosse. Aliarum quidem artium, præter

ter has, nulla inter se pugnantia syllogizat. Huius igitur facultatis magna uis est, ait Quintilianus, nec ulli ueterum satis pertractata: quam si quis rite sectatus fuerit, ungues tondere, capillos reponere, non existimabit ad suam curam pertinere: quodq; mirũ, cum cæteræ artes iudicium doctorum exquirant, hæc etiam imperitorum: quapropter ex Demosthenis sententia, nulla huicres magis quàm pronunciatio conferet, quæ corporis eloquentia putatur. Hac igitur una re uel indocti sæpe dicendi famam quæsierunt: itaque ubique clamant ac dextram eleuant, multaq; uoce, anhelitu, iactatione corporis contendunt. Iam manum ad pectus reuocare, ferire caput, pede terrã incutere, mirè ad pullatum circulum facit. In his uerò qui defecerunt, uel doctissimus nihil scire putabitur: quamobrem modestis tantũ hæc facultas ediscenda, ut uirtus: cæteris, ut arrogantiæ instrumenta, fugienda.

Archidamus Lacedemonius interrogatus, an esset Pericle potentior, respondit, quamuis Pericles in bello sit à me uictus, ea tamen est facundia præditus, ut cum de his ratiocinetur, non uictus sed uictor appareat.

Eloquentia est cultura animi. Hæc una est de summis uirtutibus, quæ sacra ac uenerabilis, quæ rerum publicarum gubernatrix esse perhibetur: quam M. Tullius primam artem appellat: quam Cornelius Tacitus autumat cæteris aliarum artium studijs esse anteponendam: in qua præsidium simul & telum est, & quo pugnare pariter & nitescere possimus: quæ flexamina, quæ omnium rerum regina à luculẽtis scriptoribus nuncupatur: qua qui præditus est, inter homines (ut ita dicam) deus putatur: qua denique efficitur, ut reliquis hominibus tantò præstemus, quantò homines bestijs antecellunt.

Isocrates in Nicocle. Eloquentia plurimorum in humana uita bonorum autor.

Nihil cæteris naturæ dotibus à brutis animantibus sæparamur: quid? quod & robore, & celeritate inferiores sumus, alijsq; commoditatibus permultis. Verum insita nobis ui quadam inuicem persuadendi, explicandiq; quæcunque uisum fuerit, simul beluinam uitam exuimus simul congregati: ciuitates cõdidimus, & leges inuenimus, & artes excudimus.

ORIGO ET INITIVM RHEtoricæ, utilitas & commoda.

Communis Mercurius κοινὸς ὁ ἑρμῆς. Initium Rhetoricæ.

In initio cum essent recens nati homines, magnos inter hos, ac reliqua animantia tumultus erat, perturbatioq; super terram, propterea quod non possent inuicem uti sese: nec enim ulla res intercedebat, quæ illos conciliaret: uerum qui potentiores erant, opprimebant inferiores, neque satis erant idonei, ut reliquis animantibus resisterent: omnibus enim illis omni ex parte inferiores erant, aliaq; in re ab alijs uincebantur: ueluti ab uniuerso genere uolucrium celeritate: unde factũ est, ut, quod ait Homerus, Pygmæis accidere à gruibus, id tum temporis passim à robustioribus auibus paterentur homines. Rursum quantum ad uires attinebat, longè superabãtur, & à leonibus, & ab apris, & alijs item compluribus: atq; hunc in modum silentio peribant. iam uerò quæ ad munitionem ornatumq; corporis, non coruis modo, uerum etiam cocleis cedebant, neq; cuiquam ex ipso suppetebat, quod ad tuendam uitam erat opus: itaq; cum ad eum modum interiret hominum genus, ac paulatim dilaberetur: Prometheus (ut semper est hominum studiosus) orator ascendit in cœlũ mortalium nomine, non ille quidem missus ab eis, neque enim id temporis legatos ullos erat cernere, sed ipse ultroneus abijt. At Iupiter partim in gratiam Promethei maximè qui iusta postulare uideretur, partim negocio apud sese considerato, filium suum Mercuriũ iubet ad homines descendere, rhetoricen secũ adducentem. Edixit aũt, ut eã mortalibus impartiret, non quẽadmodũ Promethe⁹, oĩbus ex æquo sesus reliquaq; corporis membra, perinde quasi theatralẽ pecuniã dispertiens, ut omnes

ex æquo Rhetorices essent participes, non aliter quàm oculorum, manuum, ac pedum: sed ut præstantissimos quosque ingenioque generosissimo, & indole pollentissima præditos deligeret, atque ijs demum munus hoc impartiret, ut pariter & suam ipsorum & aliorum incolumitatem tueri possent. Porrò posteaquàm Rhetorica iam ad mortales peruenisset, cum negotium, quod habebant cū beluis molestissimū, licebat effugere, tū uero desierūt undequaque inter sese simultatē exercere, reperto commerciorū initio: digressique de moribus alij in aliam orbis partem iungebantur: principio quidem sub dio uiuentes, pòst autem ubi uerbis inter se cōmunicassent, & ciuitatem condiderunt ac distributi sunt, non quemadmodum antea temerè, uerū in ordines plebis ac belli duces, sanctisque legibus tum principes, tum reipub. statum instituerūt: ijs munera cœperunt offerre, primitias, auspicātes ab oratione, quibus nunc quoque uel maxime gaudere deos consentaneum est: quandoquidem hac contigit, ut primum esse deos cognosceremus. Hinc deinceps ita creuit homo, ut qui initio debilis fuerat atque inualidus, postea in altū tolleretur: quique antea pro nihilo habit' ac despectus erat, deinceps factus est omniū, quę sunt in terra, dominus: cui quibus uti liberet ius esset, non alio propugnaculo sibi parato, quàm oratione. Atque hic nobis sit fabulæ finis. Hactenus Aristides. Extat cōsimilis apud Platonem de Protagora.

Non omnibus eloquētia datur.

Homo per eloquentiam factus dominus omnium rerum.

Rhetoricæ commoda.

Sed quibus honoribus, quáue dignitate Rhetoricam, id est, eā quam benè disserendi rationem appellant, prosequar? cum huic uni iamdudum uos ipsi bonā & magnam laudis partem attribueritis. Quantum enim apud cæteras artes ualeat, etsi uobis omnibus uiri insignes notum esse arbitror, illud tamē aliarū scientiarum pace dicam, quod omnes uerè aliæ artes ac disciplinę sine hac una ieiunæ & non satis ornatę habeātur: efficit quoque ut de unaquaque scientiarum copiosè & subtiliter disseramus, tantum uero nostris temporibus apud nos lumen & dignitatem attulit, ut non satis docti habeantur, qui in hac una saltem mediocriter eruditi non sint. Nonnihil etiam ad animorum uim rationemque attinet: quod facilè uidemus, si ueterum exempla cōmemorare uoluerimus: in ea cognouimus quàm plures omne studiū adhibuisse, ut in aliqua eius parte florerēt. Audiuimus illos priscos oratores, Catones, atque gracchos, quorum eloquentia actū est, ut ea re summis honoribus & dignitatis adaucti fuerunt. Audiuimus alios, quorum eloquentia imperio Romano profuit, Ciceronē in primis, Crassumque, Antonium, & alios quàm plures: quibus tantum hodierno die debemus, quātum his, qui nostris temporibus summam laudem & ornamentum attulerunt.

Quanta utilitas oratoriæ facultatis: ex præfatione Trapezuntij, in libros Rhetoricorum.

Cum mihi in mentē uenit, quanta oratoriæ facultatis tum dignitas, tum utilitas sit, non possum non uehementer dolere, quod his nostris temporis nulla ferè bonarum artium tam abiecta, atque contēpta habeatur: nam etsi nonnullæ liberalium artium, ut Geometria, ut Arithmetica, & quæ huius generis sunt, omnino ab usu ciciderunt, ne non multum eas ad humanitatem pertinere dicam, non sumus tamen in ipsis tantam passi iacturam, quantam in hac humanitatis artium præclarissima, maximeque necessaria: nam in illis quidem ita integra subtilissimorum scriptorum opera usque ad præsens extat, ut nihil ei desit qui proficere in eis desideret, nisi studium ac diligentia: in hac uero dicendi copia, quanto plures scriptorum elegantissimi libri à maioribus nostris tam latinis quàm gręcis relicti sunt, tanto pauciores, uel potius nulli his perditis temporibus nostris reperiuntur: quod siue negligentia omnium, siue eorum qui docent, qui orationis copiam profitentur, ignorantia quadam aut perfidia factum sit, unusquisque per seipsum consideret. Ego id existimo, nisi Bertolini, Alani, aliorumque huiusmodi libros, nescio an satis utiles transcribere, ab his qui docent, coacta esset posteritas, aut loco harum nugarum, bonorum

opera

opera inuenirentur, aut saltem auditores non imbuti his delirationibus, nudos animos ad humanitatis doctrinas facilius adplicarent, quibus nihil unquã utilius, nihil dignius homini à patre hominũq; Deorũq; tributum est: nam philosophia quidem, qua omnes liberales artes continentur, si dicendi suauitate priuata sit, omnem orationis grauitatem infringit, atq; concidit, totumq; ingenij succum asperitate imbibit nimia. Quod si omnes mutum esse summum incommodum arbitrantur (carere enim omni humanitate profectò uidetur qui loqui non potest) certe & male loqui: id uerò summo incommodo humanitatisq; priuationi proximum est: quare posse temporibus, locis, personis, causis, rebus, ornatè, distinctè, copiosè atq; prudenter orationem accommodare, quod huius artis officium est, non paruæ felicitatis existimauerim: quantus uerò honor, laus, dignitas, in eos qui copiam dicendi adepti sunt confluat, quæ emolumenta, quæ commoda homines eloquentia consequantur, nemo facile poterit explicare, nam & patrium fundare legibus, tutari consilijs, sententijs suis amplificare disertus poterit, & amicis præsidio, & suis ornamento futurus est: præterea inimicis timorem, hostibus terrorẽ incutiet: quod Macedonum reges cum clarissimos oratores ab Athenienfibus peterent, ut facilius denudatam custodibus urbem opprimere possent, ita esse declararũt. Neq; nos terret, quod à nonnullis ignorantia dicitur orationis copiam, quod nonunquam obfuisset ciuitatibus, ab omni bene instituta Repub. exterminandam uideri: nec enim ullam artem inuenies, qua quibus cum uersamur detrimentum afferre nõ possimus. Quis ignorat quãto facilius cæteris atq; cautius salutem hominis medicus oppugnare possit? quis nescit iurisconsultum acuta nimium interpretatione legum summum ius in summam iniuriam posse conuertere: at nemo est, qui aut legum scientiam, aut medicinæ doctrinam exterminet: tanto magis amplectuntur, quanto ciuitatum ægritudines eadem arte qua illatæ sunt curari etiam solent. Præterea eloquentia expulsa (nisi mutus esse malis, quod omnem societatem coniunctionemq; hominum, totamq; rempublicam funditus euertit) & in iudicijs, & in senatu, & apud polulum tibi nonnunquam dicendum est, ubi nisi dicendi copia ualeat, à malis, & à loquacibus uiris simul cum Repub. euertère.

Philosophia sine eloquẽtia nulla.

Nesciens loqui caret omni humanitate.

Nota de peritis oratoribus.

Abusum non artem tollendam esse.

Iuris consultus. Medicus.

Vtilitas eloquentiæ.

Non igitur obsunt rebuspub. hæc dicendi studia, sed prosunt: non cõprimũt, sed constituunt: non euertunt, sed erigunt: nam si nulla essent, nihilominus improbi peruersiq; homines, ac tantò magis, quantò se tueri oratione boni non possent, rebus nocerent. Quare ut non medicina, sed perditi medici, ut nõ ius, sed improbi iurisconsulti expellẽdi sunt: sic nec eloquentia eijcienda uidetur, sed hi quum diserti sint, improbi sunt. Ac multò magis medicina & cæteris artibus eloquentia est retinenda: nam neq; gubernari respub. sine oratione poterit, nec improbos ciues arcebit, & à gubernaculis ciuitatis depellet, nisi uis eloquentiæ. Huius ergo tam præclarissimæ rerum publicarum tutricis studia, tantò nobis ardentiore animo suscipienda, illustrandaq; uidentur, quantò diutius iacuerint: solet enim præclarissimarum artium iactura, nisi qui citius succurrat, non sufferendas calamitates & publicas, & priuatas inuehere.

Eadem Isocrates in Nicocle.

Medicina non expellenda sed perditi medici.

Vis eloquentiæ ex Cicerone, de natura Deorum.

Sic iam uerò domina, ut uos soletis dicere, eloquendi uis quàm est præclara, quamq; diuina, quæ primum efficit, ut ea quæ ignoramus discere, & ea quæ scimus alios docere possimus, deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac ducimus perterritos à timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates iracundiasq; restinguimus: hæc nos iuris, legum, urbium societate deuinxit, hęc ab uita immani & fera segregauit, &c.

Eloquentia rerum domina.

Multi ob eloquentiam periere. Petrarcha de aduersa fortuna, &c.

D. eloquentiæ nihil eſt. R. Cura, ut ſapienriç ſit aliquid, ut innocenriæ, ut uirtutis: illa enim paucorum, hę ſunt oīm. multi propter eloquentiam periere. ſunt quibus obſcurum nomen propugnaculum eſt ſalutis. diſertis nunquam deſunt labores, tantæq; uigiliæ ultro ſuſcipiuntur. flatus uolatilis ſic exercet animum, ſolida quaſi uirtus in uerbis fit: rebus intende animum. in uerbis enim flatus & labor, & eloquentia, in rebus quies, uirtus, felicitas. unde ſi tibi eloquium deeſt, maximo quærendi odiĳ inſtrumento cares, &c.

In uerbis flatus. In rebus uirtus.

Effectus eloquentiæ.

Effectus eloquentiæ ſecundum Ciceronem in Quæſt. Tuſcul. eſt approbatio audientium.

Petrarcha, de remedio proſperæ fortunæ, Dialogo 9.

Verus orator, id eſt eloquentiæ magiſter, niſi uir bonus, eſſe non poteſt. Cato: orator eſt uir bonus, dicendi peritus.

Cicero.

Nihil eſt eloquentia, niſi copioſe loquens ſapientia: ad eloquentiam perfectam bonitas & ſapienria exigunrur, deinde nec ipſa ſufficiunt, niſi adſit peritia & copia: ita prima illa duo uirum bonum ſapientemq; duntaxat, hæc autem ſola duo nec bonum & ſapientem, nec eloquentem quidem efficiunt, ſed loquacem: omnia uero coniuncta, perficiunt oratorem, eiuſq; artificium.

Ludouicus Viues lib. 2. de anima.

Quibus eſt ratio ac iudicium citum, ſed inefficax, ĳ loquaces eſſe poſſunt, eloquenres autem nullo modo. Eloquentiam uoco abſolutam expreſſionem eorum, quæ mente conceperis, aptis atq; commodis uerbis, quod poſitum eſt in perfecta cuiq; linguæ cognitione, tum connexione ſermonis congruenti, & rationibus appoſitis, quod eſt iudiciĳ non ſolum acutiſſimi, ſed etiam ſolidi ac circumſpecti. Salluſtius de L. Catilina bene expreſſit, ſatis loquentiæ, ſapientiæ parum. & multos uideas facundos in narrando, in argumentis plane infantes: ſicut è contrario, expenſio hæc eorum, quæ dicenda ſunt, & circūſpectio illorum, quæ adiacent: loci, temporis, perſonarum, atq; huiuſmodi tardiloquos ſæpe ac pauciloquos facit uiros magni ingeniĳ: Leues autem et acutuli, quod nihil penſi habeant, quid profundant, uerboſiſſimi ſunt.

Diogenes Cynicus oratores ac cęteros ad gloriam facientes omnia appellabat τρισανθρώπους, id eſt, ter homines, ancipiti dicto: nam ut uulgus hominem eſſe negat, qui nec doctus nec humanus eſt, ita philoſophus hominem uocabat miſerum, qui nihil haberet ſupra hominē. ſiquidem, iuxta Homerum, nullum animal homine miſerius: proinde ter homines dixit, ter miſeros, qui ſua ſtudia omnia conferrent ad rem inaniſſimam, ac populari multitudini, multorum capitum beluæ ſeruirent ſeruitutem. Eraſmus lib. 3. Apophrhegmatum.

Epicurus philoſophus diſſuaſit, oratoriæ operam dare, ſubiungens illam ni hil quidem unquam profuiſſe, plurimū etiam obfuiſſe. Laërtius diogenes in uita eius, lib. 10.

Archytas ſermonem ſimplicem probar, nixus authoritate Euripidis in Licym no de Hercule.

φαῦλον ἄκομψον τὰ μέγιστ᾽ ἀγαθὸν πᾶσαν σο-
ἔργον περιτεμνόμενον σοφίαν λέσχην ἀτρίβειας

hoc eſt,

Neglectum, inornatum, atq; ut plurimum probum,
Re metientem, non uerbis ſapientiam:
Sermone nunquam palliato, at ſimplici.

Laërtius in uita Archytæ lib. 3.

Ibidem de oratione.

Archytas in 5. partes orationem diuiſit. Eius genus quoddam, quo utuntur in concionibus hi, qui adminiſtrant Rempub. idq; ciuile appellari. 1.

Aliud, quo urūntur orarores in demōſtratione, dum uel laudent, uel uitupe- 2.
rent, uel accuſant quempiam. eſſe uero id genus oratorium.

Tertiū, quo priuati inter ſe mutuo col 3.
loquuntur, diciq; priuatum.

Quartum, quo cōpendio ĳ qui rogāt, 4.
& reſ-

& respondont, ad interrogata diserunt, uocariq; id genus Dialecticum.

5. Quinto, quo artifices, dum de sua arte disserunt, loquuntur: appellariq; id artificiosum.

Zeno philosophus apud Laertium. lib. 7.

Dictio. Oratio. Loquutio

Dictio, inquit, est uox literata, ut dies est: oratio uero uox significatiua, quę, ex mête proficiscit: loquutio est dictio expressa, iuxta gentium uarietatem, quemadmodum Attico more dicitur θάλαττα, Ionico uero ἡμέρη, id est, dies. Vox à dictione differt, nam uox quidem sonus est: fit enim dictio nihil significans, ut blytiri.

Exphantes Pythagoricus in libro de Regno.

Vtinam humanum ingenium nulla persuasione opus haberet, est enim persuasio terrenæ prauitatis uestigium, qua mortale animal participat: nam persuasio res est uicina necessitati, ut quæ ea perficere sua opera conetur, quæ necessitatem declinauerunt: at quæ sponte naturæ honestum amplectuntur, nulla persuasionis reuerentia mouentur, nec enim timent necessitatem. posset autem solus rex in hominis animo etiam hoc bonum efficere, ut quod melius est, imitando decorum sequeretur, illos uero, qui tanquam ebrietate corrupti sunt, & proter malam educationem melioris obliuionem inciderunt, oratio adhibita restituit, laborantes sanat, eiectaq; obliuione prauitatis uitio ipsis innata, memoriam inserit, ex qua persuasio dicta nascitur, quæ licet malis orta, boni tamen aliquid producit terram inhabitantibus: in qua, quod uitio naturæ deest, propter eius imbecillitatem, oratio inter homines usurpata, resarcit ac explet.

Orator eadem dicere debet, quæ lex. Aeschines.

Χρὴ τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα, καὶ τὸν νόμον· ὅταν δὲ ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφίησιν ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, ὧ τοῦ νόμου δικαίῳ δεῖ διδόναι χρὴ τὴν ψῆφον μὴ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ id est:

Idem dicere oportet tum oratorem, tum legem: cum autem aliam uocem lex, aliam orator ædit, iustitiæ legis suffragari oportet, non dicentis impudentiæ.

Euripides in Oreste.

ὅταν γὰρ ἡδὺς τοῖς λόγοις φρονῶν κακῶς
πείθῃ τὸ πλῆθος, τῇ πόλει κακὸν μέγα:
ὅσοι δὲ σὺν νῷ χρηστὰ βουλεύουσι ἀεὶ,
Κ᾽ ἂν μὴ παραυτίκ᾽ αὖθις εἰσὶ χρήσιμοι,
id est.

Si quis blandiloquus sed malo præditus animo
Persuaserit uulgo, magnum est ciuitati malum:
Illi uero, qui prudenter bona semper consulunt,
Etsi non in præsentia, in posterum tamen utiles sunt.

Idem in Bacch.

Vir potens qui fuerit audax, & dicendi peritus, malus fit, & sine mente ciuis,

ὑγεία.

Galenus, de sanitate tuenda lib. 1.

DIGNITATE & tempore sanitas morbum precedit, esse autem ostendimus similariũ, quas uocant, partium sanitatem, calidi, frigidi, humidi, & sicci symmetriam, id est, conuenientiam inter se quãdam esse: instrumentalium uero ex similarium ipsarum compositione, numero, magnitudine, figuraq; constare.

Ibidem.

1. Primum ad præsentium contemplationem, pro hypothesi præsumptũ esto:
sanitatem non esse absolutè elementorum, ex quibus constamus, tẽperamentum (quàm symmetriam appellant) quẽadmodum omnibus ferè, qui ante nos scripserũt, uisum est, sed eam duntaxat,
2. quæ similarium est partium: deinde instrumentalium sanitatẽ in figura, numero, magnitudine, ac compositione similarium consistere. Tertiò, functioni-
3. bus secundum naturam obeundis sanitatis habitum discerni. postremo sanitatem quandam optimam esse, (& ut sic di-
4. cam) consummatam, atq; summam quãdam, ceu deficientem ab hac, nec planè absolutam perfectamuè, atq; hanc etiam latitudinem habere non paruam.

Cornelius Celsus lib. 1. cap. 1.

Sanus homo, & qui bene ualet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neq; medico neq; alipta egere: hunc oportet uarium habere uitę genus, modo ruri esse, modo in urbe, sæpiusq; in agro, nauigare, uenari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere. siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat: illa naturam senectam, hic longam adolescentiam reddit. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti, modo ungi, modo idipsum negligere: nullum cibi genus fugere, quo populus utatur, &c.

Ex Regimine sanitatis.

Magninus medicus Mediolanensis autor est.

Sanitas est una bona dispositio corporis humani, per quam agit uel patitur actionem uel passionem ei debitam, secundum naturam, absq; notabili læsione: atq; hæc dispositio est primum in mẽbris homogenijs, ut in osse, & carne, & consimilibus, & uocatur commensuratio in quatuor primis qualitatibus, puta in calido, frigido, humido, et sicco. secundo est in membris heterogenijs, seu officialibus: puta in manu, pede, cerebro, & corde.

Quot modis sanitas dicatur.

Sanitas autem non consistit in indiuisibili: id apparet primo, inducentibus in diuersa membra, quorum non est eadem sanitas, cum constet habere diuersas sanitates, quod rationi etiam conuenit, ex quo habẽt diuersas operationes: quæ omnia arguũt diuersam sanitatem. Galenus tertio de morbo. Siquidem sanitas dispositio est factiua actus, atq; hoc idem patet in consideratione diuersitatis ætatum.

Alcmeon asserebat continentem sanitatis caussam in æqualitate facultatũ inesse, nempe humidi, sicci, calidi, amari dulcis, & reliquorum: una autem ex ipsis præpollente, morbum fieri.

Plutarchus in salubribus preceptis.

Sanitatem, ait, maximè diuinum, longeq; blandissimum esse condimentũ, i. τὴν ὑγείαν, ἥδυσμα θειότατον εἶναι καὶ προσκυνιστατον.

Idem.

Cibi uiliores appetentiam intra naturæ modum cohibent, cæterũ artes istorum, qui obsoniorum sunt opifices, atq; architecti & operosæ istæ cupediæ, ac ingeniosa condimenta, semper (ut inquit comicus) uoluptatis fines longius promouent, ac uitiant utilitatem.

Ibidem.

Fertur & Alexander dixisse: postquam solitos obsoniorũ artifices adiecisset, se lõgè cõmodiores secũ posse ducere, nẽpe nocturnã profectionẽ ad condiendum pran-

prandium,ad cœnā uero,prandij tenuitatem.

Ibidem.

Expendere non oportet, num recens sit piscis, num purus panis, num caleat balneum, num formosum scortum, sed seipsum quis consyderet, fastidiosus ne sit,aut parum tranquillus, aut marcidus aut perturbatus. Quod ni fiat, non secus ac si commessatores ebrij in ædes irrumpant luctu funestas, nihil hilaritatis,necq́ uoluptatis sint allaturi, quin eiulatum potius excitaturi: sic etiam uenus, obsonia, balnea, uinum, siquidem in corpore malè, præterq́ naturam affecto misceantur, his etiam humoribus, qui non certum uitium, aut corruptionem acceperunt, phlegma bilemq́ mouent,exagitant,magis ac magis excitāt. Igitur exacta quidem illa, & uehementer ad unguem,ut dici solet, obseruata uitæ ratio, simul & corpus formidulosum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit uigorem, & alacritatem, dum omnia negocia refugit, dumq́ non audet nec in uoluptatibus, nec in laboribus uersari,dum omnem rerum administrationem suspectam habet,nec quicquam confidenter,& intrepidè aggreditur. Verùm oportebit corpus non aliter quàm nautæ uelum, necq́ contrahere sereno cœlo, necq́ uehementer premere: necq́ rursus luxatis uti linteis, & negligenter ac supinè agere, cum suspicio sit tempestatis, sed obsequi conuenit,ac leue corpus reddere:unde non in cibis solum, & exercitationibus conueniet obseruare corpus, num præter solitum illis grauatim & illibenter utatur, aut cōtra: num siticulosius magisq́ famelicum sit, quàm consueuerit: sed etiam illud obseruandum erit,si quando somnus nec perpetuus fuerit, nec placidus,sed inæqualis & interruptus: quin etiam insomniorum absurditatem cōueniet annotare: nam si nepharia, & insueta uisa occurrerint,aut crassis humoribus plenū corpus, aut spiritus intus turbatos declarant. Quin & animi affectiones indicant, corpus ad morbum esse propensum:nam sæpe occupat quosdam tristitia, nullam ob caussam idoneam suborta,aut metus repente spes extinguens: idq́ cum nihil appareat, cur sit metuendum. Redduntur autem & iracundi, sic ut facilè commoueantur,& ob rem quālibet leuem indoleant, lachrymantur ac mœrent,quoties mali uapores,& exhalationes amaræ condensatæ, animi circuitus (ut inquit Plato) prępediunt, occupantq́: unde optimè dicitur,non satiare cibo,non refugere laborem, seminis substantiam conseruare, hæc tria saluberrima esse:nam incōtinentia circa Venerem,dum uires maximè reuoluit, per quas alimentum elaboratur, magis excrementa & plenitudinem auget.

Pythagoras.

Corpus requirit, ne famem, ne sitim, ne frigus patiatur.

Socrates monebat, ut cauerent sibi homines à cibis, qui non esurientes ad edendum,& à potibus, qui non sitientes ad bibendum alliciunt.

Gorgias Leontinus interrogatus quonam usus genere uictus in tantam senectutem progressus esset:nihil unquam uoluptatis gratia se aut comedisse aut fecisse dixit.

Hyppocrates.

Σιτία,ποτὸς,ὕπν☉,ἀφροδίσια,πάντα μέτρια, id est,

Cibi,potus, somni, Venus, omnia moderata sint.

Plato lib. 7. de Legibus.

Corporibus omnibus motus agitioq́ non laboriosa prodest,siue à seipsis, siue in uehiculis, seu naue, siue equis, siue quomodocunq́ aliter moueantur,& horum motuum beneficio, ciborū,potus, quæ alimentum superantia, sanitatem, pulchritudinem & uires nobis præbere possunt.

De pædia Cyri Xenophon lib. 1.

Mutatio,quæ fit, paulatim efficit ut omnis natura mutationes ferat: docet præterea Deus ipse,qui paulatim nos deducit ex hyeme ad uehementes æstus tolerandos, ex æstu in hyemem uehementem: quem imitantes,ad quod cundū est assuefacti antea,ire nos debemus.

Antyllus.

Auxiliorū genera quatuor sunt:primū facien-

facienda, quæ utilitatem in ægrotantis
1. actione sitam habent: Alterum, sumenda,
2. quæ pro cibo aut potu capiuntur:
3. Tertium, euacuanda, quæ aliquid educendo è corpore iuuant. Multi sanè circa hoc nomen ociosi quidam homines occupantur, dum curiosiosius inquirunt, cur euacuanda potius, quàm euacuantia nominata sint. Postremum genus auxiliorum forinsecus accedentia constituunt.

Xenophon, de factis & dictis Socratis.

Tantum laborandum, quantum animus libenter suscipit, eamq; exercitationem ad sanitatem admodum conducere, animiq; diligentiæ non esse impedimento, constat.

Pythagoras, in aureis carminibus.

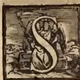
Sed nec despicias seruandi corporis arteis:
Iustacibi potusq;, & sit mensura laborum,
Mensuram dico, quæ non queat esse dolori.

Paulus Aegineta, de uictus ratione: quolibet anni tempore utitur.

Hyeme quidem & fortiori exercitatione, & pleniore cibo utendum est, præcipuè si tempestas aquilonia fuerit, si uero australis, similiter exercitari oportet, sed cibo potioniq; aliquid demere, atq; in totum per tempus humidum omnino aridum reddere corpus: per frigidū uero calidius, ac tum carnes esse, oleraq; calidiora, atq; uinum bibere meratius. Aduentante uere alius quidem per uomitum, alius per uentrem uacuetur, alius secta uena sanguinem mittat, prout cuiusq; fuerit uel cōsuetudo uel animi prō ptitudo. Æstate confert quies, exercitatio remissior, atq; cibus exiguus, qui quidem ex frigidiore genere deligēdus est: tum uero potioni adijcere, atq; quicquid refrigerare humectareq; possit, adhibere oportet. Per autumnum maiori cautela opus est, quippe qui usq; quaq; & inæqualis & inordinatus est, multiformesq; inducit morbos: itaq; ne circa refrigerationem quid peccetur cauendum est: à uenere quoq; & frigida potione abstinendum, neq; uero aëri quis se credat, uel per matutinum frigus, uel per ardorem meridianum: pomis impleri noxium est, non ob societatem tantum, uerum etiam, quoniam uitiosi humores inde nascuntur, atq; flatum quoq; excitant, siquidem omnium fructuum optimi ficus uuaq;, & flatum pariunt, & alimenta corrumpunt, nisi ante alios cibos assumantur, præsumpti uero neq; inflāt neq; corrumpunt: quum frigescere cœperit aër, corpus pro frigoris ratione calefacere oportet, atq; omnia facere, ut cum hyems iam processerit, nec ab re fuerit, reuoluto æquinoctio, uacuare corpus ex aliquo eorum, quæ diximus, ne redundantia quædam per hyemem retenta molestiam inferat.

SAPIENTIA.

Sapientiæ studium, sapiens, Σοφία.

APIENTIA est multarum & mirabilium rerum scientia. Arist. lib. 1. Metaphy. est cognitio primarum, & altissimarum causarum.

Cicero lib. 4. Quæst. Tuscul. sapientiam definit, rerum diuinarum ac humanarum scientiam, cognitionemq;, quæ caussa cuiusq; rei fiet, ex quo efficiat, ut diuina immittetur, humana uero omnia uirtute inferiora ducat.

Seneca definit, perfectum esse bonum mentis humanæ: prudentiam uero scientiam esse rerum expetendarum fugiendarumq;.

Aristoteles 10 Ethicorum, sapientiam, inquit, nihil aliud esse significamus, nisi artis uirtutem, & præstantiam: & paulo post, perspicuum est, reliquis scientijs perfectione & absolutione præstare sapientiam: ergo sapientis est, non solum ea intelligere, quæ principijs concludūtur, sed rerum etiā caussas tenere, ut sit sapientia, intelligentia et scientia, quasi caput continens eorum omnium scientiam, quæ in maximo honore sunt & pretio.

Viues lib. 2. de anima, uocat sapientiā lumē supernaturale. Archytas Pythagoreus in libro de uiro bono & beato, definit sapientiam, cognitionem numinis, rerumq; humanarū; prudentiā uero humana-

humanarum rerum, & eorum quæ ad uitam spectant.

Perictyone Pythagorica de sapientia.

Conditus uerò & compositus est homo in hoc, ut contempletur naturæ, rerum, ipsiusq; sapientiæ rationem: eidemq; labor iniunctus est comparandi, contemplandiq; rerum, quę extant, sapientiam.

Idem circa quæ uersetur sapientia.

Stobæus in sermo. de uirtute.

Geometria & Arithmetica, reliquaq; in speculatione sita, & scientiæ sunt, & circa entia uersantur: At sapientia circa omnia quæ sunt, ceu uisus circa omnia quæ sunt, & auditus circa oĩa audibilia, Accidentium uerò entium, alia quidem in uniuersum omnibus accidunt, alia uerò eorum pluribus, alia uero singulis. Ea itaq;, quæ in uniuersum omnibus accidunt, cognouisse & perspexisse, sapiẽtiæ munus est: ea uero, quæ pluribus, Physicę est scientiæ. Propria uero cuiq; rei accidentia nosse, & circa quid separatum, scientię. Ideoq; sapientia entium omnium principia indagat: Physica uero eorum quæ natura produxit: Geometria uero & Arithmetica & Musica quantitatis & consonantiæ. Quisquis igitur resoluere potis est omnia genera ad unum idemq; principium, iterumq; ex eo componere, & enumerare, hic & sapientissimus esse, & uerissimus uidetur: Quum & pulchram speculam inuenisse, in qua poterit & deum contẽplari, omniaq; quæ in eadem serie sunt, & ordine ab ipso seiuncta.

Antiphon.

Vincere iram, est summæ sapientiæ.

Sapientem uirum non rectius alium iudicaueris, quàm illum, qui sese contra momentaneam iræ titillationẽ munierit, & potuerit ipse refrenare, ac uincere seipsum. Contra, qui iræ uoluerit indulgere, huic sanè deteriora præ melioribus placent. id est.

Ἀντιφάνησαν αὐτοὶ σωφροσύνην δὲ ἀνδρὸς οὐκ ἄλλο ὀρθότερον τις κρίνειεν, ἢ ὅσις τοῦ θυμοῦ ταῖς παραχρῆμα ἡδοναῖς ἐμφράσει αὐτὸς ἑαυτὸν, κρατεῖν τε καὶ νικᾶν ἠδυνήθη αὐτὸς ἑαυτὸν, ὃς δὲ θέλει χαρίσασθαι τῷ θυμῷ παραχρῆμα θέλει τὰ κακίω ἀντὶ τῶν ἀμεινόνων.

Nullus sapiens nostro tempore.

Celtis 4. Amorum, Elegia. 4.

Quod si castigent fido me in amore sodales,
Illis responsum carmina nostra dabunt.
Græcia septenos habuit quondam sapientes,
Qui patriam ingenijs erudiere suis.
Italo adhuc nullus nobis numeratus in orbe est,
Et neq; Germanis inuenietur agris.
Ibis ad Hispanos, Gallos & in orbe Britannos,
Extremos Dacos, Sarmaticosq; uiros.
Inuenies paucos, quos Φρόνησις alma tenebit,
Et quos naturæ sollicitaret opus.
Diuinas atq; humanas qui pectore caussas
Versarent, raro sydere prouenium.
Ergo senex fugiam sapientis nomen & artes,
Stulticia plenus cum uagus orbis eat.
Ob bene uiuendi rationes philosophatur
Iam nemo, aut quæ sit uita beata, petit.
Propter diuitias solum nunc discitur, orbe
Turpius & nihil est, quàm modo habere nihil.

Erasmus lib. 3. Apophthegmatum.

Diogenes dicebat, faciles esse Deos ad donandum hominibus uitam: cæterum hanc ignorari ab his, qui quærunt dulciaria, unguenta, aliasq; hoc genus delicias: his enim qui fruuntur, credunt se uiuere, cum ueram uitam, tranquillam, ac suauem sola præstet sapientia. Non igitur dij sunt incusandi, sed homines, qui per stulticiam non postulant ab illis uitam, sed uoluptates.

Idem sapienti nihil deesse hoc syllogismo colligebat: Deorum omnia sunt: Deorum autem amici sunt sapientes: & amicorum comunia omnia sunt, sapientum igitur sunt omnia. Ibidem Erasm⁹.

Idem Erasmus lib. 7. Apophtheg.

Antisthenes dicebat sapientem sibi sufficere, eò quod quæ sunt aliorũ, sunt & huius, qui cũ omnibus habet amicitiam, & amicitia facit omnia cõmunia.

Epicharmus Siculus.

Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. id est. Non re facta, sed multò ante deliberandum est uiro sapienti.

Socrates.

Τοῦ σοφοῦ στόματος ἀνοιχθέντος, καθάπερ ἱεροῦ τὰ τῆς ψυχῆς καταβλέπεται ὥσπερ ἀγάλματα. id est.

Quum sapiens os suum aperuerit, tanquàm templum ibi animæ pulcherrima simulachra perspiciuntur. Ioannes Stobæus in sermo. 1. de uirtute.

Quæ sapientiæ studium impediant. Isocrates in epistola ad Dionysium.

Satellites, lictores, caduceatores, & altissimi solij adeptio sapientiæ studio tenebras offundunt: nec ulla res est qua uirtus facilius & celerius exterminetur.

Isocrates ad Demonicum.

οὕτω γὰρ τὰ τοῖς ἄλλοις χαλεπῶς εὑρημένα συμβήσεταί σοι ῥᾳδίως μανθάνειν.

ἡγοῦ τῶν ἀκουσμάτων πολλὰ πολλῶν εἶναι χρημάτων κρείττω, τὰ μὲν γὰρ ταχέως ἀπολείπει, τὰ δὲ πάντα τὸν χρόνον παραμένει: Σοφία γὰρ μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον. id est.

Multas utiles doctrinas multis pecunijs præstare ducito : nam hæ facile amittuntur, illæ nunquam deserunt : Sola enim inter omneis possesiones sapientia immortalis est.

Seneca lib. 3. Epistola 20. De concordia doctrinæ cum uita, inquit.

Quid est sapientia? semper idem uelle, atque idem nolle.

Cicero in 5. Quæst. Tuscul.

At nos uirtutem semper liberam uolumus, semper inuictam, adeo ut nulla re unquam terreamur: semperque simus inuicti, ita ut nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Etenim ut stulticia, etsi adepta est quod cõcupiuit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapiẽtia semper eo contenta est, quod adest, neque unquam sui pœnitet.

Ludouicus Viues lib. 3. De anima, cap de affectionibus.

Actiones naturales nõ sunt ex limitibus uoluntatis nostræ, sed ex facultatis cuiusque summa, ui, ac potentia. In sapiente multò sunt omnia diuersa: is enim nec in eligendo bono fallitur, & unum aliquod sibi proponit, paucasque ad illud uias, easque exploratas ac certas, nec permittit se regendum negocijs, sed regit ipse negocia, habetque se in suo iure ac potestate, ut surgentem ui naturæ affectum statim rationis fræno compescat, cogatque recto iudicio cædere.

Isocrates ad Nicoclem, de regno.

Sapientes existima non eos, qui de rebus minutis curiose rixantur, sed qui de maximis rebus egregrè dicunt: nec eos, qui alijs felicitatem pollicentur, cũ ipsi in maximis angustijs uiuant, sed qui mediocria de se profitentur, uerum & negocia dextrè obire, & inter homines uersari commodè possunt, nec in uitæ mutationibus perturbãtur: sed pulchrè & moderatè res tam secundas, quàm aduersas ferre norunt.

Sapientibus nulla præmia constituuntur. Isocrates in Panegyrico.

Sæpè admirari soleo, quid in mentẽ illis uenerit, qui celebritates hasce congregarunt, & ludos gymnicos instituerunt, ut corporum uiribus tanta præmia proponerent: eos uerò qui reip. studio labores capiunt, & animis ita se se parant, ut alijs quoque prosint, nullo prorsus honore dignarentur: quorum utique ratio maior habenda fuisset: nam etsi robur pugilum duplicaretur, nullus tamen ex eo fretus rediret ad cæteros : at unius uiri prudentia fruuntur omnes, qui aptis eius consilijs parẽre uoluerunt.

Lucretius lib. 2. de natura rerum.

Sed nil dulcius est, quàm benè munita tenere
Edita doctrina sapientum templa uirorum,
Despicere unde queas alios, passimque uidere
Errare, atque uiam palantis quærere uitæ:
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti præstante labore,
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.

Horatius lib. 2. in sermo Satyra 7.

Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus?
Quem neque pauperies, neque uincula terrent:
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, & in seipso totus teres, atque rotundus:
Externi ne quid ualeat per leue morari:
In quem manca ruit semper fortuna. Potes ne
Ex his ut proprium quid noscere? quinque talenta
Poscit te mulier, uexat, foribusque repulsum
Profundit gelida: rursus uocat: eripe turpi
Colla iugo liber. Liber sum, dic age: non quis:
Vrget enim dominus mentem non lenis, & acres
Subiectat lasso stimulos, uersatque negantem.
Vel cum pausiaca torpes insane tabella.

Idem Epistolar. lib. 9. epistol. 1.

Ad summam, sapiens uno minor est Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex deniquè regum,
Præcipuè sanus, nisi cum pituita molesta est.

Ouidius 9. de arte amandi.

Pectoribus

Pectoribus mores tot sunt, quot in orbe figuræ,
Qui sapit innumeris moribus aptus erit.

Iuuenalis Satyra 13.

Plurima fœlix
Paulatim uitia atq; errores exuit omnes,
Prima docens rectum sapientia.

Idem eadem Satyra.

Magna quidem sacris quæ dat præcepta libellis
Victrix fortunæ sapientia, dicimus autem
Hos quoq; felices, qui ferre incommoda uitæ,
Nec iactare iugum uita didicêre magistra.

Horatius, epistola 1. ad Mecœnatem.

Virtus est uitium fugere, & sapientia prima
Stultitia caruisse.

SAPIENTIA PROXIMA DEO.

Horatius libro 1. Oda. 12. de laudibus Deorum.

Proximos illi tamen occupauit
Pallas honores.

CANITIES NON FACIT SAPIENtem, sed candor uitæ, morumq; grauitas.

Vir sapiens, ex Hesiodo.

Vir sapiens est ille quidem, qui cuncta uolutat,
Omnia perpendens inspiciensq; modum.
Proximus huic qui consilio parere fideli
Gestit, & huic paret, qui bene cuncta monet.
Sed qui non paret, neq; consulit optima factu,
Extremi crede hunc ingenij esse uirum.

Græca.

οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσας,
φρασσάμενος τ' ἂκ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω,
ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται,
ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται, ὁδ' αὖτ' ἀχρήιος ἀνήρ. id est.
Optimus ille quidem, qui per se omnia nouit,
Expendens secum quæ sint meliora futura:
Nec minus iste bonus fuerit, qui recta monenti
Obsequitur, uerùm qui per se nil tenet unquam,
Nec reliquos audire uelit, sceleratus habetur.

Menander comicus.

οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν,
ἀλλ' ὁ τρόπος ἐνίων ἐστὶ τῇ φύσει γέρων. id est.
Cani capilli non parant sapientiam,
At uita, candidiq; mores & graues
Quorundam, hic optimè senium præseferunt.

Idem.

ἰσχὺς δὲ τεῖχος καὶ ὅπλον σοφοῦ ἡ φρόνησις. id est.
Robur sapientis, murus & scutum prudentia.

Stephanus Niger in expositio. Carm. Pythag. Ex Hesiodo superiora uertit, ut sequitur.

Omnium sapientissimus ille non iniuria nuncupandus est, cui, quod opus sit, ipsi ueniat in mentem: proximè accedere, qui alterius benè inuentis obsequatur. Qui uerò nec quid sibi maximè conueniat excogitare poterit, nec aliorum benè inuentis obtemperauerit, is infimo ac teterrimo hominum genere collocandus est.

Archytas Pythagoricus in libro de uiro bono.

Θεῶ μὲν εὐδαιμοσύνα, καὶ βίος ἄριστος, τῷ δ' ἀνθρώπῳ ἐξ ἐπιστάμας καὶ ἀρετᾶς, καὶ τρίτον εὐτυχίας σωματούμενα παραγίνεται: λέγω δὲ ἐπιστάμαν, σοφίαν μὲν τῶν θείων καὶ δαιμονίων, φρόνασιν δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν περὶ τὸν βίον. id est.

Dei quidem felicitas atq; uita optima est, at hominis & scientia & uirtute, tertiaq; prospera fortuna coalescens prouenit. Apello autem sapientiam cognitionem numinis, rerumq; diuinarũ: at prudentiã rerum humanarum, & eorũ, quæ uitam spectant. Vide Stobæum in collectaneis, sermone primo de uirtute.

SENE-

SENECTVS OMNIBVS HOMINIbus exosa. Ex Mimnermo poëta, de quo Gyraldus de poëtis meminit.

Κρυπταδίη φιλότης, καὶ μείλιχα δῶρα ἐυνὴ
ἄνθεα ἐι ἥβης γίγνεται ἁρπάλεα.
Ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξὶν, ἐπὴν δ' ὀδυνηρὸν ἐπέλθῃ

Scripsit librum florilegiorū.

Γῆρας, ὅτ' αἰσχρὸν ὁμῶς καὶ καλὸν ἄνδρα τιθεῖ,
Αἰεὶ μὲν φρένας ἀμφὶ κακαὶ τείρουσι μέριμναι
Οὐδ' αὐγὰς προσορῶν τέρπεται ἠελίου,
Ἀλλ' ἐχθρὸς μὲν παισὶν, ἀτίμαστος δ' γυναιξίν:
οὕτως ἀργαλέον γῆρας ἔθηκε θεός. id est.

Amor, inquam, occultus, & blanda domus, & lectus,
Rapidè carpendi sunt iuuentutis flores
Viris & mulieribus: ubi uerò molesta ingruerit
Senectus, quæ pulchrum etiam uirum reddit informē,
Semper tum graues animum rodunt curæ:
Nec solis aspectu delectatur senex:
Oderunt illum pueri, contemnunt mulieres:
Adeo miserum Deus senectam fecit.

EVRIPIDES IN PHAENISSIS.

Laus Senectutis.

O fili non omnia mala senectuti
Adsunt: sed experientia senum
Plus sapientiæ demonstrare potest, quàm iuuenes.

Grecè.

ὦ τέκνον, οὐχ ἅπαντα τῷ γήρᾳ κακὰ
Πρόσεστιν, ἀλλ' ἡ 'μπειρία
ἔχει τι δεῖξαι τῶν νέων σοφώτερον.

Idem in Bellerophonte.

O fili, manus quidem iuueniles ad agendū robustæ sunt,
Seniorum autem sententiæ sapientia præstant:
Tempus enim multam & uariam doctrinam parit. i.
Ὦ παῖ, νέων τοι δρᾶν μὲν εὔτονοι χέρες,
Γνῶμαι δ' ἀμείνους εἰσὶ τῶν γεραιτέρων:
ὁ γὰρ χρόνος δίδαγμα ποικιλώτατον.

Idem in Erechtheo.

Colloquia uerò senilia diligas,
At amores lascinos, qui solum ridendo splendent,
Oderis: Non diu durat malæ uoluptatis delectatio.

Ἀκόλαστα δ' ἤθη μίσει, βραχεῖα τέρψις ἡδονῆς κακῆς.

Menander comicus.

Quamuis cætera longum tempus nobis auferre
Soleat, prudentiam tamen firmiorem facit.

Euripides in Menalippe.

Παλαιὸς αἶνος, ἔργα μὲν νεωτέρων,
Βουλαὶ δ' ἔχουσι τῶν γεραιτέρων. id est.

Vetus hoc dictum est, opera quidem iuniorum,
Consilia autem seniorum uim habere.

Idem in Peleo.

Senectus ô fili iuuenilibus annis
Sapientior est atq; tutior.
Experientia uincit imperitiam. id est:
ἐμπειρία τε τῆς ἀπειρίας κρατεῖ.

Sophocles in Tyrone.

Γῆρας διδάσκει πάντα καὶ χρόνου τριβή. id est.
Senectus omnia docet, moraq; temporis.

Crates ex Antiphane.

Exprobrasti mihi senectam ceu magnum malum,
Quam qui non assecutus fuerit, morte mulctatur,
Quam omnes desideramus: At si quando uenerit,
Aegrè ferimus: adeo ingrati naturæ sumus:
Nullus enim tam diligit uitam, quàm qui nescit.

Antiphanes ex Philoctete.

Sapientiæ nonnihil ad consultationes habet
Senectus, ut quæ multa uiderit, atq; didicerit.

Grecè.

Σοφόν γέ τοι πρὸς τὸ βουλεύειν ἔχει,
τὸ γῆρας, ὡς δὴ πόλλ' ἰδόν τε καὶ μαθόν.

Sophocles in Thyeste.

Καίπερ γέρων ὤν: ἀλλὰ τῷ γήρᾳ φιλεῖ
Χ' ὁ νοῦς ὁμαρτεῖν, καὶ τὸ βουλεύειν ἃ δεῖ. id est.
Quamuis senex sit. solent enim similem ætatem
Mens etiam & opportuna consilia sequi.

Phauorinus de Senectute.

Nam hoc etiam nō tacebo, quod Platoni & Pythagoræ uideatur, senectutē non tam esse iuxta finem uitæ, quàm iuxta principium benè beatèq; uiuendi.

Plutarchus.

Iuuenes decet, ut æmulentur seniores: iuxta Simonidem,

Vt lactens pullus cursum comitatur equai. id est.

Νέοις δὲ ζηλωτέον τοὺς γέροντας κατὰ Σιμωνίδην,
ἄθηλος ἵππῳ πῶλος ὡς ἅμα τρέχειν.

Et, ut Plato inquit, de mero aquæ miscendo, deum furentem ab alio deo sobrio temperari.

Democritus.

Robur & forma corporis bona sunt, senectus autem flos est temperantiæ & prudentiæ. id est.

Ἰσχὺς καὶ εὐμορφίη νεότητος ἀγαθὰ, γῆρας δὲ σωφροσύνης ἄνθος.

Phauorinus de Senectute.

Beotius quidā cū iā natus annos plusq; septuaginta thesaurū reperisset, sublato crure,

crure, ipsum cōtempsit & prꝓteriuit, ut qui non amplius usui sibi futurus esset: Ita senectus animum & tranquillū reddit, & multæ pecuniæ studium & impensas adimit.

Aeschines contra Demarchum.

Diligenter considerandum est (ut legislatori uidetur) quod seniores prudētia quidem uigent: audacia uerò iam ipsos destituere incipit, propter experientiam rerum.

Iuncus de senectute.

Ad meam sententiam explicandam me confero: existimans senes propter longum tempus & rerum per uitā actarum experientiam erroribus non obnoxios esse: iuuenibus autem impedimento esse ad bona, tum uires corporis, quibus illi freti, temerè bellum capessunt, & maiora appetunt, tum in consideratione rerum utilium. Atqui fuerit mihi testis illorum, quæ dixi, Solon Atheniensis, qui lege sanxit, ne quis admodum iuuenis ad magistratum, aut consultationes admitteretur, quamuis prudentissimus esset uisus. Cæterum quoad cupiditates, senes immunes sunt, & nihil amplius ab eis turbantur. Hoc maximū & pulcherrimum à Dijs donum hominibus datum esse reor, per quod diuinæ naturæ q̄damodo similes fiant. Nam dij non comedunt fruges, non potant feruida uina. οἱ μὲν γὰρ οὐ σῖτον ἔδουσιν οὐ πίνουσιν αἴθοπα οἶνον.

Senes autem superfluis & molestis abstinentes, ipsorum usu nihil egent, indigentiæ molestijs liberati, & frugalis animi, rebusq; contenti, uoluptate fruentes: etenim ab impetu & appetitu in Venerē ruente seiunctum esse. Dij boni, quanta utilitas & furoris molestięq; amissio dicenda est, quo tempore bruta & cupiditatibus obnoxia pars animæ pulchritudinis uoluptate fruitur: deinde inutilium & lasciuarum rerum mentionem omnino facit nullam.

Archytas Pythagoricus Philosophus in libro de uiro bono & felice.

Similiter & senectus ad iuuentutem se habet: hæc aggrediendo quippiam præualet, illa prouidendo nunq̄ seipsū sine mentis custodia relinquit, sed quid agat, aut quid egerit considerat, ut futura prꝓsentium, prꝓsentia autem prꝓteritorum collatione trutinans, ipsa se se rectè dirigere possit, ad preteritum temp⁹ memoriā accomodans, ad præsens sensum, ad futurū uerò prouidentiā. Semp enim memoria nobis adest prꝓteriti tēporis, prouidentia futuri, præsentis autem sensus. Propterea hominem benè beatéq; uicturum non sensu solum & memoria, sed etiam prouidentia ualere oportet.

Themistius de anima.

Atqui Sophocles de senibus eleganter dixit:

Vetusta paruo corpora momento lapsa uiuunt,
Χαρίεντος σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή.

Mors enim senilis diuersorio similis est, iuuenilis autē tanq̄ eiectio & naufragium est: elabitur enim anima uiolēter contrito corpore.

Parmenides.

Γῆρας γίγνεσθαι παρὰ τὴν τοῦ θερμοῦ ὑπόλειψιν. id est. Senectutem ob caloris defectum fieri.

Euripides in Aeolo.

Papę, quàm benè uetus hoc dictum celebratur:
Nos senes aliud nihil quàm turba sumus,
Et figura tantum somniorumq; simulachra serpimus,
Mens autem non est amplius, putamus
Verò nos rectè sapere.

Idem in Bacchis.

Ὡς δύσκολον τὸ γῆρας ἀνθρώποις ἔφυ. id est.
O quàm difficilis senectus est hominibus.

Idem in Aenomao.

O senectus qualem uoluptatis spem de te prebes,
Et omnes homines ad te cupiunt peruenire:
At qui iam experitur, pœnitentia ducitur:
Siquidem nullum est graui senectute grauius malum.

Menander.

Quid aliud est uir senex, quàm uox & umbra: molesta res est tempus longum; grauis ô senex es: nihil enim boni, multa uerò habes difficilia & dolorifica hominibus: nihil minus tamen omnes ad te studemus & optamus peruenire.

Serui. Famulitium. Famuli. Ministri.

Cœlius Rhodig. lib. 13. cap. 47.

ERVITVS esse ex ijs uidetur, quæ præter naturam sunt. Ita sancit imperator, item & iureconsultus Pomponius. ff. de uerb. & rerũ significatione, Florentinus. ff. de statu hominum. Seruitus est constitutio iuris gentium, qua quis domino alieno contra naturam subijcitur. Serui ex eo appellati, quod captiuos uẽdi imperatores iuberent, ac per hoc seruare, nec occidere: qui & mancipia dicuntur, eo quod ab hostib⁹ manu caperentur. Seruos porrò nasci tradunt, aut fieri: nasci quidem ex ancillis nostris: fieri autem iure gentium, hoc est, captiuitate, aut iure ciuili, cum homo liber maior 20. annis, ad pretium participandum se se uenundari passus est. Instit. de iur. person. §. Seruitus.

Præclara D. Ambrosij sententia.

Ex uino seruitus. Manebat, inquit, ante uini inuentionem omnibus incõcussa libertas, nemo sciebat à consorte naturę suæ obsequia seruitutis exigere. Non esset hodie seruitus si ebrietas non fuisset.

Aristoteles 1. Politico. inquit.

τοῖς δὲ παρὰ φύσιν δοκεῖ τὸ δεσπόζειν: νόμῳ γὰρ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον, φύσει δ' οὐθὲν διαφέρειν: διόπερ οὐδὲ δίκαιον βίαιον γάρ. id est.

Videtur nonnullis esse dominatio prẽter naturam. Lege namq; institutum ut serui habeantur aliqui, liberi autem alij: at natura nullum prorsus discrimẽ: proinde nec esse iustum quidem, quando non obstat uiolentia. At enim cum sine necessarijs impossibile sit uiuere & bene uiuere: nam & in artibus necessarium est propria subesse instrumenta, si opus modo confici debeat. Equidem in re familiari idem contingere in confesso est. At τῶν ὀργάνων, τὰ μὲν ἄψυχα τὰ δ' ἔμψυχα. i. Instrumenta autẽ alia inanimata sunt, alia animata: ut enim gubernatori clau⁹ inanimatus est, is autẽ qui proram gubernat animatus (minister enim instrumenti speciem gerit in artibus) sic opes in instrumentis sunt, quæ ad uitã sunt necessaria, & possessio. Cõmoditatum copia, & seruus animata est possessio, & minister omnis est quasi instrumentum, modò munus quod iuberetur, aut quod pręsentisceret exequi posset, ut quemadmodum aiunt Dedali statuas aut Vulcani tripodes (q̃s inquit poeta spontæ sua ad prelia Deorũ uenisse) sic & pectines texerent, & plectra lyram pulsarent: haud esset sanè q̃d uel architecti ministros, uel domini seruos requirerent.

Seruitus malum abominandum ualdè.

Seruitutem esse omnium malorum postremum, non modò bello, sed etiam morte fugiendam, à celeberrimis autoribus pronunciatum est. Spinosa uita ẽ, & multis obicibus præpedita: quoniã, ut inquit imperator, libertas incomparabile pretium est, cõtemptibilis quoq; nam & iure ciuile serui pro nullo habẽtur, nec caput habent, immò uero etiam miserrima. (Libertas incomparabile pretium.) Etenim quid miserius, aut infelicius, quàm addici alicui, qui & uitæ, & necis in te habeat potestatem, & si quid acquiras, domino acquiras. (Serui pro nullis habentur.) Sed & uates nobilissimus libro Odysseæ 7. & 10. ita canit: ἥμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς, ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι. id est. Quibus dimidium ei uirtutes perire confirmat, quem seruilis obuallarit necessitas. (Seruus dimidius homo.) Inde factum puto, ceu premente ui, cũ qua ne Dij q̃dẽ (sicuti dicitur) pugnarint: siue educatione praua, ceu utroq; potius, ut parte plurima serui de prima malitiæ ac uafriciæ nota sint & habeantur, quod furciferi appellatio indicarit: (Necessitas.) & quia malis moribus homines, & lingua proterua, ab hoc ferè genere uernaculi nuncupãtur. (Quod serui mali plerumq;.) Hinc dira excogitata supplicia, ad reprimen-

reprimendam æstuantis mali, & increscentis audaciæ uim proruptam, nimio plus grassantem, ac in domini perniciem subinde assultantem: quæ cum materno lacte uitiorum (ut sic loquar) segetem hausisse uideri potest. Cœlius Rodiginus lib. 4. lectionum antiquarum.

Menander. Stobæus sermone 60.

ὅταν τύχῃ τὶς εὐνοοῦντος οἰκέτου, οὐκ ἔστιν οὐδὲν κτῆμα κάλλιον βίῳ. Id est: Quum quis incidit in seruum bonum, nulla est possessio melior.

Euripides in Alexandro.

Magis seruum oportet habere sapientem, quàm ut ipse sapias.

Idem.

οὐκ ἐχθρὸς μείζων οὐδὲ δώμασιν κτῆσις κακίων, οὐδ' ἀνωφελέστερος οἰκέτου. Id est: Domi nullus maior inimicus, neq; peior possessio, neq; inutilior, seruo.

Democritus.

δοῦλος ἀναγκαῖον κτῆμα οὐχ ἡδύ. i. Seruus necessaria possessio, non autem dulcis.

Plautus in Pseudulo.

Plagigera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem uenit, ut recte faciant: At cum est occasio data, tene, clepe, rape: hoc est eorum opus: ut malis lupos apud oues relinquere, quàm hos domi custodes.

Eleganter expressæ sunt naturæ seruorum.

SENTENTIAE DE DOMINIS ET *seruis, ex Stobæo & alijs decerptæ.*

Euripides in Helena.

κακὸς γὰρ ὅστις μὴ σέβει τὰ δεσποτῶν
καὶ ξυγγέγηθε καὶ ξυνωδίνει κακοῖς:
ἐγὼ μὲν εἴην κεἰ πέφυχ', ὅμως λάτρις
ἐν τοῖσι γενναίοισιν ἠριθμημένος
δούλοισι: τοὔνομ' οὐκ ἔχων ἐλεύθερον
τὸν δὲ νοῦν, κρεῖσσον γὰρ τόδ' ἢ δυοῖν κακοῖν
ἕνα ὄντα χρῆσθαι, τὰς φρένας ὄντα τῶν πέλας. i.

Malus est quicunq; domini res non colit,
Et simul cū ipsis gaudet, uel propter incōmoda dolet.
Ego sanè, licet seruus sim, idq; à natiuitate, ueruntamē
Inter eximios numerandus
Seruos, nomen quidem non habeo liberum,
Sed animum: hoc enim præstat, quàm duobus malis
Victum inuolui, ac tum improbæ mentis esse,
Tum alijs obedire seruitutem proximis.

Idem in Meleagro.

ὡς ἡδὺ δούλοις δεσπότας χρηστοὺς λαβεῖν, καὶ δεσπόταισι δοῦλον εὐμενῆ δόμοις. Id est:
Quàm iucunda res est seruis bonos dominos nancisci,
Et dominis seruum in ædibus beneuolum.

Idem in Antiope.

οὐ χρὴ ποτ' ἄνδρα δοῦλον, ἐλευθέρας γνώμας διώκειν, οὐδ' εἰς ἀργίαν βλέπειν. Id est:
Nunquam oportet seruum ingenua
Studia tractare, nec ocium sequi.

Menander.

λυπεῖ δοῦλος μεῖζον οἰκέτου φρονῶν. Id est:
Molestus mihi seruus est, qui altius famulo sapit.

Idem.

ὅταν τύχῃ τὶς εὐνοοῦντος οἰκέτου
οὐκ ἔστιν οὐδὲν κτῆμα κάλλιον βίῳ. Id est:
Non est ulla possessio melior in uita,
Quàm beneuolum sibi famulum adipisci.

Philemon.

ὡς κρεῖττόν ἐστι δεσπότου χρηστοῦ τυχεῖν
ἢ ζῆν ταπεινῶς καὶ κακῶς ἐλεύθερον. Id est:
Multò potius est bonum dominum esse nactum,
Quàm uiuere liberum, humiliter, & malè.

Euripides in Antiope.

τὸ δοῦλον οὐχ ὁρᾷς ὅσον κακόν. Id est:
Non uides, quantum sit malum seruile genus.

Idem in Archelao.

κρεῖσσον γὰρ οὔτε δοῦλον, οὔτ' ἐλεύθερον
τρέφειν ἐν οἴκοις ἀσφαλὲς τοῖς σώφροσι. Id est
Melius est neq; seruum, neq; ingenuum
Alere domi tutum est sapientibus.

Idem in Alexandro.

σοφὸς μὲν οὖν εἶ Πρίαμ', ὅμως δέ σοι λέγω
δούλου φρονοῦντος μᾶλλον φρονεῖν χρεὼν
οὐκ ἔστιν ἄχθος μεῖζον οὐδὲ δώμασι,
κτῆσις κακίων, οὐδ' ἀνωφελεστέρα. Hoc est:
Sapiens tu quidem es Priame, ueruntamen tibi dico:
Seruo sapiente magis, quàm sapere conuenit,
Nihil est molestius, neq; in ædibus
Deterior, aut inutilior possessio.

Ibidem.

ἤλεγχον ὄντω γὰρ κακὸν δοῦλον γένος
γαστὴρ ἅπαντα τὤπίσω δ' οὐδὲν σκοπεῖ. Id est
Reprehendebam usq; adeò malum est seruorū genus,
Nihil præter uentrem sunt, nec futurum quicquam
prospiciunt.

Menander.

τὸ δ' εὖ κελευόμενον μὲν ἐστιν ἀσφαλέστατον
δούλῳ ποιεῖν, ὥς φασιν. Id est:
Tutissimum est seruo, quod uulgo fertur, ut cum
quid rectè iubetur, perficiat.

Euripides in Alcmæone.

μετέχει τοῖς δούλοισι δεσποτῶν νόσου:
δούλῳ γὰρ οὐκ ἔξεστι τ' ἀληθῆ λέγειν,
εἰ δεσπόταισι συμφέροντα τυγχάνοι. Id est:
Serui dominorum morbis inficiuntur,
Seruo enim non fas est uerum dicere,
Quod hero fuerit incommodum. Notatu dignum.

Idem in Eurystheo.

πιστὸν μὲν οὖν εἶναι χρὴ τὸν διάκονον

τοιοῦτον τὰ εἶναι τὸ στέργειν τὰ δεσποτῶν. .i.
Fidum oportet esse ministrum,
Et talis cum sit, res heriles amat.

Sophocles.

εἰ σῶμα δοῦλον, ἀλλ᾽ ὁ νοῦς ἐλεύθερος. Id est:
Etsi corpus seruum sit, mens tamen est libera.

Euripides.

Αἰεὶ δ᾽ ἀρέσκειν τοῖς κρατοῦσι: ταῦτα γὰρ
δούλοις ἄριστα κ᾽ ἀφ᾽ ὅτου τεταγμένος
εἴη τις ἀνδάνοντα δεσπόταις ποιεῖν. Id est:
Semper placere oportet dominis. Hoc enim
Optimum est seruis, ut cuicunq; rei aliquis destinatur,
In ea gnarum se & placentem domino praebeat.

Idem in Hecuba,

αἰαῖ τὸ δοῦλον ὡς κακὸν πέφυκ᾽ ἀεὶ
τολμᾷ δ᾽ ἃ μὴ χρὴ τῇ βίᾳ κρατούμενον. Id est:
Heu heu quàm semper improbi sunt serui,
Et audent illicita necessitate adacti.

Idem in Ione.

ἓν γάρ τι τοῖς δούλοισιν αἰσχύνην φέρει
τοὔνομα, τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα τῶν ἐλευθέρων
οὐδεὶς κακίων δοῦλος ὅστις ἐσθλὸς ᾖ. Id est:
Solum enim seruis dedecorosum est
Nomen. In caeteris uerò omnibus liberis,
Nullus est deterior seruus, si probus fuerit.

Menander in Pedio.

ἅπαντα δουλεύειν ὁ δοῦλος μανθάνει
πονηρὸς ἔσται μεταδίδου παρρησίας
βέλτιστον αὐτὸν τοῦτο ποιήσει πολύ. Id est:
Si seruus nihil quàm per omnia seruire discat,
Malus erit. At si libertatem ei permittas loquendi,
Id eum efficiet longè optimum.

Philemon.

κἂν δοῦλος ᾖ τις, οὐθὲν ἧττον δέσποτα
ἄνθρωπος οὗτος ἐστὶν ἂν ἄνθρωπος ᾖ. Id est:
Etsi quis seruus sit: nihilominus, ô here
Homo est, si saltem homo fuerit.

Idem in Excaecizomeno.

κακόν ἐστι δούλῳ δεσπότης πράσσων κακῶς:
μετέχειν ἀνάγκη τῶν κακῶν γὰρ γίνεται. Id est:
Malum est seruo herus malè agens,
Necessarium enim est, ut participet malis.

Sophocles in Acrisio.

δοῦλον γὰρ ἐν δεσμοῖσι δραπέτης ἀνὴρ
κῶλον πεδηθεὶς πᾶν πρὸς ἡδονὴν λέγει. Id est:
Procul dubio enim uir fugitiuus in uinculis
Pede detentus, omnia ad uoluptatem dicit.

Menander.

ἐμοὶ πόλις ἐστὶ καὶ καταφύγιον καὶ νόμος
καὶ τοῦ δικαίου τοῦ τ᾽ ἀδίκου παντὸς κριτὴς
ὁ δεσπότης: πρὸς τοῦτον ἕνα δεῖ ζῆν ἐμέ. Id est
Mihi ciuitas est, & confugium, & lex,
Et iustorum iniustorumq; omnium iudex,
Dominus meus: Huic soli me uiuere oportet,

Theognides poeta.

οὔποτε δουλείη κεφαλὴ ἰθεῖα πέφυκεν,
ἀλλ᾽ αἰεὶ σκολιή, καὐχένα λοξὸν ἔχει. Id est:
Nunquam rectum est seruile caput,
Sed semper intortum & obliquum collum habet.

Euripides in Medea.

χρηστοῖσι δούλοις ξυμφορὰ τὰ δεσποτῶν
κακῶς πίτνοντα καὶ φρενῶν ἀνθάπτεται. Id est:
Boni serui calamitatem dicunt, si res heriles
Sinistrè eueniant, & mens ipsorum percellitur.

Idem in Menalippe.

πολλοῖσι δούλοις τοὔνομ᾽ αἰσχρόν, ἡ δὲ φρὴν
τῶν οὐχὶ δούλων ἐστ᾽ ἐλευθερωτέρα. Hoc est:
Multis seruorum turpe nomen est, animus uerò
Magis est ingenuus, quàm non seruientium.

Idem in Phryxo

δοῦλον γὰρ ἐσθλὸν τοὔνομ᾽ οὐ διαφθερεῖ,
πολλοὶ δ᾽ ἀμείνους εἰσὶ τῶν ἐλευθέρων. Id est:
Nomen sanè non corrumpit bonum seruum,
Sed multi meliores sunt, quàm ingenui.

Alexides.

ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ πλῆθος ἐμφορεῖς τοῦ τὸ οἰκέταις
ἔχοντας ὄψει τοῦτο τρόπους τοῖς δεσπόταις:
τοῖς ἤθεσιν γὰρ τοῖς ὑπηρετοῦσι καὶ
προσέχουσα τούτοις ἡ φύσις κεράννυται
Caeterum erga uulgus seruos similes
Habere uidebis mores dominis,
Ingenio enim ad seruiendum idoneo, etiam
Praefecta dijs natura commiscetur.

Euripides in Antiope.

φεῦ φεῦ τὸ δοῦλον ὡς ἅπαντα χρὴ γένος
πρὸς τὴν ἐλάσσω μοῖραν ὥρισεν θεός. Id est:
Papè, quàm ubiq; seruile genus
Deteriori sorti destinauit Deus.

Bion in libro de seruitute.

οἱ ἀγαθοὶ οἰκέται ἐλεύθεροι, οἱ πονηροὶ ἐλεύθεροι δοῦλοι πολλῶν ἐπιθυμιῶν. Id est:

Boni famuli liberi sunt, improbi uerò liberi multis cupiditatibus seruiunt.

Metrodorus.

δοῦλος ἀναγκαῖον μὲν κτῆμα, οὐκ ἡδὺ δέ. Id est:

Seruus quidem necessaria possessio est, sed non iucunda.

Democritus.

οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο. Id est:

Seruis ut partibus corporis, alio ad aliud utere.

Dion in Oeconomico.

χρὴ οὖν δεσπόζειν ἐπιεικῶς, καὶ ἀνιέναι ποτὲ βουλομένοις ἐπιτρέπειν: αἱ γὰρ ἀνέσεις παρασκευάζουσι, καὶ πόνων εἰσὶ καὶ τὸ ἔργον, καὶ λυπρὰ, καὶ ἄνθρωπος ἀκμάζει διαναπαυόμενος. .i.

Dominari igitur oportet moderatè,

&

& recreari cupientibus id permittere. Remissiones enim ad nouos labores præparant, & arcus, & lyra, & homo, quiete uigent.

Seruius in Moralibus.

Γελλίας ἀκραγαντῖνος ἐπιξενωθεὶς ἀνδρὶ σκληρῷ, καὶ ἀπὸ παντὸς πορίζοντι, ὃς οὐδὲ καθεύδειν τοῖς οἰκέταις ἐπέτρεπεν, ἀλλ' ἄλλος ἄλλο τὴν νύκτα εἰργάζετο· ὑποδεξάμενος, μετὰ δεῖπνον συνεκάλει τὰ παιδία τῶν οἰκετῶν, τὰ δὲ ἦν πάμπολλα καὶ τοῖς μὲν ἐδίδου κάρυα, τοῖς δὲ σῦκα ξηρά, ἐρομένου δ' ἐκείνου πόθεν παιδία τοσαῦτα, ταῦτα, ἔφη οἱ ἐμοὶ οἰκέται ἐν νυξὶ ποιοῦσι. Id est:

Gellias Agrigentinis hospitio exceptus apud hominem durum, & undecunque facientem quæstum, qui ne dormire quidem famulis permittebat, sed alius aliud operabatur noctu. Eundem & ipse postea, cum Agrigentiam uenisset, suscepit, & congregatis famulorum pueris (qui permulti erant) nuces & caryeas distribuit. Interrogante autem hospite, unde tot pueri? Hæc famuli mei, dixit, noctu faciunt.

Plato in legibus.

Δουλεία γὰρ καὶ ἐλευθερία ὑπερβάλλουσα μὲν ἑκατέρα, πάγκακος, ἔμμετρος δὲ οὖσα παναγαθόν, μετρία δ' ἡ θεῶν δουλεία, ἄμετρος δὲ ἡ τοῖς ἀνθρώποις θεὸς δὲ ἀνθρώποις σώφροσι νόμος. Id est:

Tam libertas enim, quàm seruitus, si modum excedant, pessimæ sunt: moderatę uerò, perquàm bonę. Est autem moderata seruitus, quæ Dijs obnoxia fuerit: immoderata, quæ hominibus. Deus uerò hominibus sobrijs lex est.

Idem legum 6.

ὁ μὴ δουλεύσας, οὐδ' ἂν δεσπότης γένοιτο ἄξιος ἐπαίνου. Id est:

Qui nunquam seruiuit, etiam dominus laude dignus fieri nequit.

Herodotus lib. 8.

Πρὸς δὲ ὦ βασιλεῦ, καὶ τόδε εἰς θυμὸν βάλλε, ὡς τοῖσι μὲν χρηστοῖσι τῶν ἀνθρώπων, κακοὶ δοῦλοι φιλέουσι γίγνεσθαι τοῖσι δὲ κακοῖσι χρηστοί. i.

Præterea, ô rex, & istud considerabis, quod bonis hominibus mali serui obtingere solent: malis uerò boni.

Plato in sexto de legibus.

Qui circa mores actionesque seruorũ nihil unquam facit impiè, nihil iniquè, atque ita in ijs se seruat immaculatum, ad producendas uirtutis fruges erit aptissimus. Idem quoque de domino & tyranno, omnique potentiore aduersus imbecilliores rectè dici potest. Castigandi, cędendique semper iure sunt serui, neque ita monendi ut liberi, ne molliores fiant. Alloquutio omnis ad seruos quodammodo imperium sit, neque iocus ullus cum ipsis, ceu fœminis siue masculis habeatur: quod multi stultè facientes, dum delicatius eos nutriunt, difficiliorem uitam, & sibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt.

Euripides in Archelao.

οἱ γὰρ ἥσσονες τοῖς κρείσσοσι φιλοῦσι δουλεύειν βροτῶν. Id est:

Inferiores libenter inseruiunt præstantioribus hominibus.

COMMODA DE SERVIS, ITEM *& incommoda.*

Volaterranus lib. 30. Philologiæ, de dominis & seruis.

C. Marius, qui uitas imperatorum scripsit, ait, eos omnes probos fuisse principes, qui, quanquam ipsi mali, probos apud se libertos ac seruos administratores haberent: contrà uerò, bonos natura principes nequaquam benè regere, ubi malis rem committerent. Quod etiam proximis accidit temporibus: Bonifacio 9. & deinde Eugenio 4. & Calixto 3. optimis uiris omnia pessum ibant. At sub Paulo postea nequaquam cum illis uita conferenda. Quod M. S. Marci cũcta disponeret, omnia melius.

Bias bonos omnes, quanquam seruos, liberos esse dicebat: Improbos, etsi liberi sunt, seruos esse multarum cupiditatum.

Aristoteles

Eos esse seruos in Republica, qui inscitia rerumque ignoratione tenentur: qui uerò ingenio pręstant, naturaliter dominos: insuper nonnullorum fides egregia memoratur. Paduanos quondam dominos, teste Valerio, ob imperatam à Pallione pecuniam, latitantes proposita libertate qui proderet uellet, ne unus quidem inuentus.

M. Antonium oratorem accusatum stupri, seruus captus minimè prodidit, ex quo Plautus ait, superbum esse decet fidelem seruum apud dominum suum.

Populus Romanus in Clade Cannensi captos redimere nullo modo uoluit:

Cùm in summã penuriã esset redact⁹, ergastula soluit, seruorum undecim milia auxilium quæsiuit, ciuium contempsit: & existimauit eos potius tueri libertatem, qui nunquam habuissent.

Contrà, ex infidelibus multa incommoda. Volsinenses cum seruos temerè omnes manumitterent, ab eis postea oppressi sunt, multaq; indigna passi: quibus auxilia petentibus, missus Decius Muræna libertinos omnes partim necauit, partim dominis in seruitutem pristinam restituit.

Seruile bellum in Sicilia terrorem Romanis attulerat, nisi celeriter per Pennam, & rursus renouatum per M. Aquilianum confectum fuisset.

Cicero.

Dignitate domini minus turpis est fortuna serui: Stultum est in eum locum uenire scientem, ubi libertatem sis amissurus, ut Platoni in Sicilia contigit, & Callistheni apud Alexandrum, Demetrio, item Phalereo in Ægypto.

Quomodo serui seu ministri tractandi.

Plato de legibus, seruos, ait, minus afficere contumelijs debemus, quàm patres, quod illi recompẽsare iniuriam, aut uindicare se nequeant: deinde ob metum & obscuritatem magis iusticiam colunt. Quapropter in iudicio eorum castigatio fieri debet.

Aristoteles in Polyticis, seruorum misereri oportere, ait, quòd quanquam ingeniosi natura, minis assiduis, & continuo metu, uim ingenij consiliumq; amittunt.

Seneca in epistola 47. plurimis uerbis commendat eos, qui familiariter cum seruis uiuunt, illosq; & cum filijs, & sermonibus, tum mensæ adhibent, ac tanq; contubernales putant, & humiles amicos: uituperatq; eorum arrogantiam, qui prouerbium hoc iactant: Totidem hostes domi habemus, quot seruos. Non enim hostes, inquit, habemus, sed facimus, dum magis timeri, quàm coli uolumus, dum eis ut iumentis utimur, & immoderatè imperamus. Sic igitur cũ inferiore uiuamus, quemadmodum nobiscũ superiorem uiuere uolumus.

Prouerbium planè tyrannicũ

Dominatio apud Latinos haud aliud quàm tyrannidem notat, cum maiores nostri patres olim dicerentur: scq; ita appellari iuberent. Legimusq; domini nuncupationem, & Romanis quondam rerum dominis inuisam fuisse, Augustumq; ita abhorruisse, ut ne dominum etiam se uel à domesticis uocari pateretur.

Obseruat de Augusto Cæsare.

Dion Græcus autor, inter præcepta de principe, cauendam ante omnia inter subditos huius nominis insolentiam dicit: patremq; potius ac pastorem populorum sese principem uocet, more Homerici Agamemnonis, quem ille ποιμένα λαῶν appellat.

De regno & gloria.

1. Pet. cap. 1.

Serui subditi estote in omni timore dominis, nõ tantùm bonis & modestis, sed etiam discolis.

Paulus 1. Timoth. cap. 6.

Quicunq; sunt sub iugo seruitutis, dominos suos omni honore dignos arbitrentur.

Ibidem.

Domini, quod iustum est & æquum, seruis præstate: scientes, quoniam & uos dominum habetis in cœlo.

Ecclesiast. cap. 33.

Si tibi est seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, & quasi fratrem tuum, sic spe eum tracta.

FAMVLVS, ET MORES ILLIVS *quales esse oporteat.*

Ioannes Campanus.

Scis mihi qua Polidore potes ratione placere,
Si quæ præscribam, præcipiamq; facis.
Lex igitur sit prima: Fidem seruato: deinde
A domini mundas rebus habeto manus.
Odi mendacem, non possum ferre proteruum,
Nec tu lusorem crede placere mihi.
Odi qui multum sese mihi iactat, & odi
Alterius famam qui lacerando premit.
Displicet indocilis nimium, mihi displicet ille,
Qui multo semper murmure iussa facit.
Non est quod durum, non est quod litis amantem,
Contactum non est inuidia, quod amem.
Assentatorem non planè diligo, nec qui
Desidiæ fuerit deditus atq; gulæ.
Quis toleret famulum domini secreta uolentem
Scire: quis elatum, multiloquumq; feret?
Fallacem fugio ceu tartara, denuq; cultum
Ingenuis hominem moribus esse uolo.

SOM-

Somnia.

DII melius uenere, quàm in hac qua somnia nocte

Tota semel mundi machina uersa fuit.

Nec sua lux Phœbo constabat, nec sua Phœbæ:

Iamq; tumens omnem strauerat æquor humum.

DE SOMNO, E GRAECO.

Sententia Aristotelis.

Fermè dimidium uitæ dormitur in illo,

Aequales spacio diues inopsq; iacent.

Ergo Crœse tibi regum ditißime uitæ

Fermè dimidio par erat Irus egens.

ALIVD. Thomas Morus.

Non es, dum in somno es, dum nec te uiuere sentis,

Fœlix: at somnus ni ueniat, miser es.

Qui felix igitur sorte indulgente superbis,

Inflatusq; leui prosperitate tumet:

Nox quoties uenit, aut toties iam desinit esse,

Felix, aut toties incipis esse miser.

DE SOMNO æquante pauperem cum diuite.

Somne quies uitæ, spes & solamen egenis,

Diuitibus noctu quos facis esse pares.

Tristia demulcens Lethæo pectora rore,

Excutis & sensum totius inde mali,

Læta benignus opes inopi per somnia mittis:

Quid falsas rides diues opes inopis?

Diuitibus uerè curas, tormenta, dolores,

Pauperibus falsè gaudia uera ferunt.

Thomas Morus.

Venator defessa thoro cum membra reponit,

Mens tamen ad syluas, & sua lustra redit.

Iudicibus lites, aurigæ somnia currus,

Vanaq; nocturnis meta cauetur equis,

Gaudet amans furto, permutat nauita merces,

Et uigil elapsas quærit auarus opes.

Blandaq; largitur frustra sitientibus ægris

Irriguus gelido pocula fonte sopor.

Me quoq; Musarum studium sub nocte silenti

Artibus aßiduis sollicitare solet:

Nanq; poli media stellantis in aree uidebar

Ante pedes summi carmina ferre Iouis.

Tibullus lib. 3. eleg. 4.

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,

Et pauidas mentes falsa timere iubent.

Ouidius 4. Fastorum:

Alliciunt somnos tempus, motusq;, merumq;.

Idem, lib. 2. de sine titulo.

Infelix tota quicunq; quiescere nocte

Sustinet, & somnus præmia magna uocat.

Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Longa quiescendi tempora fata dabunt.

Idem, lib. 11. Metamorph.

Somne quies rerum, placidißime somne Deorum,

Pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris

Fessa ministerijs mulces, reparasq; labori.

Seneca in Hercule furente.

Tuq; ô domitor somne malorum,

Requies animi, pars humanæ melior uitæ:

Volucre matris genus Asreæ, frater duræ, languidæ mortis,

Veris miscens falsa, futuri certus, & idem peßimus autor.

Pater ô rerum, portusq; uitæ, lucisq; requies, noctisq; comes,

Qui par regi, famuloq; uenis:

Placidus fessum, leuisq; foues pauidum:

Totum genus humanum lentam cogis discere mortem.

SAEPE QVAE VIGILES TRActamus, inter somnum obueniunt.

Claudianus, in præfatione de raptu Proserpinæ.

Omnia quæ sensu uoluuntur uota diurno,

Tempore nocturno reddit amica quies.

Oda. 1. Horatij lib. 4.

Somnus agrestium

Lenis uirorum non humiles fastidit domos.

Seneca in Octauia.

Quæcunq; mentis agitat infestus uigor,

Ea per quietem sacer & arcanus refert

Veloxq; sensus.

PICTORIVS POETA.

Pressus ab exemplo, discat sperare secunda,
Cuncta ubi spes stabili supplicat ore Deum.

Linius Poëte.

ἐλπιζειν χρὴ πάντα οὐκ ἔς᾽ οὐδὲν ἄελπτον κακόν,
ῥάδια πάντα θεῷ τελέσαι, καὶ ἀνήνυτον οὐδέν. i.
Speranda sunt omnia: nihil non enim sperari potest.
Omnia Deo factu facilia sunt, & nihil impoßibile.

Apollodorus.

οὐδέποτε ἀθυμεῖν τὸν κακῶς πράττοντα δεῖ:
ἄνδρες τὰ βελτίω δὲ προσδοκᾶν ἀεί, Id est:
Nunquam oportet animum despondere hominem infortunatum:
Viri meliora uerò semper expectate.

Euripides in Inone.

ἐν ἐλπίσιν χρὴ τοὺς σοφοὺς ἔχειν βίον, Id est:
Sapientibus uita spe confirmanda.

Idem tragicus, ibidem.

μήτ᾽ εὐτυχοῦσα πᾶσαν ἡνίαν χάλα,
κακῶς τε πράσσων ἐλπίδος κεδνῆς ἔχου, Id est:
Neque bona aspirante totam laxes habenam:
Et in malo successu bonam spem concipias.

Menander.

ἄνθρωπος ἀτυχῶν σώζετ᾽ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος. I.
Homo infortunatus à spe seruatur.

Hesiodus, in operibus.

μούνη δ᾽ αὐτόθι ἐλπὶς ἐν ἀρρήκτοισι δόμοισιν
ἔνδον ἔμιμνε, πίθου ὑπὸ χείλεσιν, οὐδὲ θύραζε
ἐξέπτη· πρόσθεν γὰρ ἐπέμβαλε πῶμα πίθοιο. i.
Sola autem spes illic in domo firmißima
Intus remansit dolij sub labris, neque foras
Euolauit: prius enim operculum iniecit dolo.

Euripides in Herculo furente.

Fatigantur enim & mortalium calamitates,
Et uentorum flatus non semper ualidi sunt,
Et fortunati non perpetuò habent fauentem fortunam:
Discedunt enim inuicem omnia à priore statu.
Optimus autem ille uir est, qui spe
Semper fretus fuerit, desperare uerò mali uiri est.
οὗτος δ᾽ ἀνὴρ ἄριστος ἐλπίσι
πέποιθεν ἀεί, τὸ δ᾽ ἀπορεῖν ἀνδρὸς κακοῦ.

Menander in Nauclero.

ὦ Ζεῦ πολυτίμηθ᾽ οἷον ἐστὶν ἐλπὶς κακόν,
οὕτω τι πρᾶγμ᾽ ἐστὶν ἐπίπονον τὸ προσδοκᾶν. i.
O Iupiter colendißime, quantum malum spes est.
Adeo molesta res est, expectare.

Archilochus Poëta.

Nulla res non speranda uel abiuranda est, uel admiratione digna: Iuppiter enim Deûm pater ex meridie noctem fecit, abscondita luce, quum sol splenderet. Tristis autem timor homines inuasit. Hoc argumento nihil non credi & sperari debet hominibus: nullus posthac nostrûm admiretur, si uideat Delphinis cum feris mutare pascua marina, & maris argutos fluctus bestijs gratiores cōtinente fieri, Delphinis autem placere mentem.

Theognis.

ἐλπὶς καὶ κίνδυνος ἐν ἀνθρώποισιν ὁμοῖα:
οὗτοι γὰρ χαλεποὶ δαίμονες ἀμφότεροι, id est:
Spes, & periculum inter homines similia sunt:
Sunt enim utrique difficiles dæmones.

Idem.

ἐλπὶς ἐν ἀνθρώποις μούνη θεὸς ἐσθλὴ ἔνεστι, Id est:
Sola spes inter homines bonum est numen.

Euripides, in Supplicibus.

Spes enim est res peßima mortalibus, quæ multas ciuitates
Commisit, nimis efferens animos.

Sophocles.

ἐλπὶς γὰρ ἡ βόσκουσα τοὺς πολλοὺς βροτῶν. I.
Spes enim alit homines plurimos.

Theocritus in Eleogis.

θαρσεῖν χρὴ φίλε Βάττε, τάχ᾽ αὔριον ἔσσετ᾽ ἄμεινον,
ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες:
χ᾽ ὁ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ᾽ ὕει. Id est:
Bono animo amice Batte uiuendum est, fortè cras melius se res habebit:
Spes est inter uiuos, extra spem uerò sunt defuncti:
Et Iuppiter aliâs serenat, aliâs pluit.

Euripides in Hypsipyle.

ἄελπτον οὐδέν, πάντα δ᾽ ἐλπίζειν, Id est:
Nihil insperatum, omnia uerò speranda sunt.

Bion in Buccolicis.

At ego benè procedens, meumque iter in loco decliui isto, apud arenam & littus cantillo,
Durans obsecrans Galateam: dulcem uerò
Spem ad extremam usque senectutem non relinquam, id est:
τὰς δὲ γλυκείας
ἐλπίδας ὑστατίω μέχρι γήραος οὐκ ἀπολείψω.

Democritus.

ἐλπίδες αἱ τῶν ὀρθὰ φρονεόντων ἐφικταί, αἱ δὲ τῶν ἀξυνέτων, ἀδύνατοι, ἄλογοι τῶν ἀξυνέτων αἱ ἐλπίδες, Id est:

Spes rectè sapientium uoti compos fieri potest: incipientium uerò præter rationem sunt, uel ἀδύνατοι. i. spes impossibilis.

Diogenes interrogatus, quidnam in uita extremum esset, spes, dixit.
τί τῶν κατὰ τὸν βίον ἀκρότατον, ἔφη ἐλπίς.

Socra-

Socrates in Tomarijs Aristonymi.

αἱ πονηραὶ ἐλπίδες, ὥσπερ, οἱ κακοὶ ὁδηγοί· ἐπὶ γὰρ τὰ ἁμαρτήματα ἄγουσιν, Id est:

Spes mala, sicut malus uię dux, ad peccata ducit.

Epictetus Philosophus.

οὔτε ναῦν ἐκ μιᾶς ἀγκύρας, οὔτε βίον ἐκ μιᾶς ἐλπίδος ἁρμοστέον, Id est:

Neq; nauim una solum anchora, neq; uitam una spe muniri oportet.

Idem.

καὶ τοῖς σκέλεσι καὶ τοῖς ἐλπίσι τὰ δυνατὰ δεῖ διαβαίνειν, Id est.

Vt crura, sic spem quoq; non amplius extendere conuenit, quàm fieri commodè potest.

Thales.

ἐρωτηθεὶς, τὸ κοινότατον, ἀπεκρίνατο, ἐλπὶς καὶ γὰρ οἷς ἄλλο μηδὲν αὕτη πάρεστιν, Id est:

Interrogatus, quid maxime commune esset, spes, respondit: hanc enim illi habēt, qui aliud nihil.

Socrates Philosophus.

οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, οὔτε ἐλπὶς ἀγαθὴ χωρὶς πόνου γεννᾷ τι χρήσιμον, Id est:

Neq; mulier sine uiro, neq; bona spes absq; labore utile quicquam parit.

Xenophon, in lib. de Cyri expeditione.

ἀλλὰ πάντα μὲν ἄνθρωπον ὄντα προσδοκᾶν δεῖ Id est:

Atqui hominem natum expectare oportet omnia.

Statius 2. lib. Thebaid.

Et qua non grauior mortalibus addita cura,
Spes ubi longa uenit.

Spes uigilantium somnia sunt.

Plato dicere solebat, spes esse uigilātium somnia. Ad q̄d allusisse uidetur Vergilius, cum ait: an qui amant ipsi sibi somnia fingūt? nam dictu mirum est, quàm uarias imaginationes patiantur in animo suo, qui uehementer sperant aliquid: atq; his inanibus simulachris perinde semet oblectant, ac si iam tenerent, quæ sibi pollicentur. Erasmus Apophthegmatum lib. 4.

Spes boni futuri.

Apelles cum Laidem adhuc uirginem uidisset, ex Piræo ferentem aquā, admiratus insignem formam, duxit illam in cōuiuium sodalium: Cæterum irrisus ab illis, quod pro meretrice uirginem adduxisset in conuiuiū, ne miremini, inqt, ego eam alo, ut aliquando fruar: nam priusquam totum excesserat triēnium, eā formosam reddam. Eras. 6. Apophthegmat.

Cato senior de spe prędicasse narratur, autore Plutarcho, quod, quæ magna essent, pusilla faceret, quæ pusilla, prorsus nulla: sentiens opinor de periculis. Victoriæ spes extenuat omnia, quæ solent à bello deterrere.

Scipio minor, cuidam scutum pulchrè ornatum ostentanti: scutum quidem, inquit, ô iuuenis, bellum est, at decet uirū Romanū in dextera potius, quàm leua spem collocare. Clypeus enim sinistra geritur, gladius dextra.

Rhodius quidam ob intempestiuam libertatem à tyranno cōiectus in caueā, in qua more nocentis bestiæ alebatur ad cruciatum & ignominiā, amputatis manibus, ac fœdata uulneribus facie, cum ab amicis admoneretur ut inedia sibi malorum finem quæreret: cūcta, inquit, homini, quoad uiuit, speranda sunt. Citius illum laudarim, quam istos, qui ob caussas non admodum graues cōfugiunt ad laqueum, aut præcipitium. Erasm. libr. 8. Apophthegmatum.

Spes fallax, Sillius Italicus lib. 7.

Spes heu fallaces, oblitaq; corda caducum
Mortali quodcunq; datur.

Seneca in Troade.

Miserrimum est timere, cum speres nihil.

Idem in Medæa.

Spes nulla rebus monstrat afflictis uiam.

Ibidem.

Qui nihil potest sperare, desperet nihil.

Statius in 2. Thebaidos.

Spes anxia mentem
Extrahit, & longo consumit gaudia uoto.

Periander.

ἐλπίδας νέμε, Id est: *Spes tribue.*

Idem.

ἔλπιζε ὡς θνητός, φείδου ὡς ἀθάνατος, Id est:

Spera ut mortalis, parsimonia utere tanquàm immortalis.

Menander comicus.

αἱ δ' ἐλπίδες βόσκουσι τοὺς κενοὺς βροτῶν.

Spes pascunt uanos mortales.

Idem.

ἔλπιζε πάντα μέχρι γήρως, θνητὸς ὤν, Id est:

Spera omnia usq; ad senectutem mortalis existens.

Iulius Polyenus.

ἐλπὶς δὲ οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένον ἄνδρα κομίζει. Id est:

Spes non bona indigentem uirum sequitur.

Idem.

ἐλπὶς ἀεὶ βιότοιο κλέπτει νόον, ἥπυμάτι δὲ
ἠὼς τὰς πολλὰς ἔφθασεν ἀσχολίας, id est:
Spes uitæ semper fruatur mente, extrema autem
Aurora multa præuenit negocia.

Terentius in comœdia Hecyra.

Spe incerta certum mihi laborem sustuli.

Idem in Phormione.

Commodius esse opinor, duplici spe utier.

Vergilius lib. 2. Aeneid.

Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis.

Idem lib. 10.

Spes addita suscitat iras.

Ouidius lib. de Ponto 2. eleg. 7.

Spes igitur menti pœnæ, Græcine, leuandæ
Non est ex toto nulla relicta meæ.
Hæc dea cum fugerent sceleratas numina terras,
In dijs inuisa sola remansit humi.
Hæc facit ut uiuat fossor quoq; compede uinctus,
Liberaq; à ferro crura futura putet.
Hæc facit, ut uideat cum terras undiq; nullas
Naufragus, in medijs brachia iactet aquis.
Sæpe aliquem solers medicorum cura reliquit,
Nec spes huic uena deficiente cadit.
Carcere dicuntur clausi sperare salutem:
Atq; aliquis pendens in cruce uota facit.
Hæc dea, quàm multos laqueo sua colla ligantes,
Non est proposita passa perire nece.
Me quoq; conantem gladio finire dolorem
Arguit, iniecta continuitq; manu.

Tibullus, lib. 2. Elegia. 7.

Iam mala finissem letho, sed credula uitam
Spes fouet, & melius cras fore, semper ait.
Spes alit agricolas, spes sulcis credit aratis
Semina, quæ magno fœnore reddat ager.
Hæc laqueo uolucres, hæc captat arundine pisces,
Cum tenues hamus addidit ante cibos.
Spes etiam ualida solatur compede unctum,
Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Phillis ad Demophronta.

Quæcunq; ex merito spes uenit, æqua uenit.

Helena ad Paridem.

Fallitur augurio spes bona sæpe suo.

Lucanus 8. Pharsaliæ lib.

Causa iubet melior, superos sperare secundos.

Horatius lib. 4. Ode. 11.

Terret ambustus Phaëton auaras
Spes, & exemplum graue præbet ales
Pegasus, terrenum equitem grauatus
Bellerophontem.

Idem epistola 5.

Mitte leues spes, & certamina diuitiarum.

Franciscus Petrarcha, Sone-
to 113.

A me pur giona de sperar anchora, id est:
Mihi insuper prodest sperare adhuc.

Idem 288.

Quante speranze se ne porta il uento, id est.
Quot spes secum aufert uentus.

Idem cant. 19. stantia 3.

L'infinita speranza uccide altrium, id est:
Infinita spes perimit alterum.

Idem Cantilena 35. stantia 3.

Questo Mauaza di contanta speme:
Et questo solo anchor qui me mantene, id est.
Hoc mihi superest, & tanta spes,
Et istud solum adhuc hic me retinet.

Plautus in Rudente.

Trachalio. Nam multa præter spem scio multis bona euenisse.

Ampelisca mul. At ego etiam, qui sperauerint spem decepisse multos.

Ouidius, ad græcinum lib. 1. de
Ponto.

Quamuis est igitur meritis indebita nostris,
Magna tamen spes est in bonitate Dei.

Horatius lib. 1. Ode. 11. ad Leu-
conen.

Tu ne quæsieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem dij dederint Leuconoe: nec Babylonios
Tentaris numeros, ut melius quicquid erit pati:
Seu plures hyemes, seu tribuit Iupiter ultimam
Et spacio breui.
Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit inuida
Aetas, carpe diem, quam minimum credula postero.

Euripides.

Tu uolucres ô fili spes persequeris,
Non fortuna te: non unus autem fortunæ modus est. i.
πτηνὰς διώκεις ὦ τέκνον τὰς ἐλπίδας
οὐχὶ τύχη σὲ· τῆς τύχης δ' οὐχ εἷς τρόπος.

Idem.

Ne mihi spem profer, qua lachrymæ
Probibeantur: grauiora enim quæ insperata ueniunt. i.

μὰ

μὴ μοὶ προτείνων ἐλπίδ᾽ ἐξ ᾅδου δάκρυ
γένοιτο τῶν πολλῶν δάκνοις οὐκ ἐνὶ

Ibidem.

Et nunc ista tam grauia, multaq; uerba
In adeò breue uas fortuna collegit.
Quid tandem mortales multa temerè minamur?
Dum alter aduersus alterum uehemens est dicendo:
Et omnia manu nos effecturos animo concipimus,
Longè prospiciens: uicinam autem fortunam
Infelicis fati non scimus, neq; uidemus.

Idem in Protesilao.

πολλ᾽ ἐλπίδες ψεύδουσιν αἱ ἄλογοι βροτούς, *Id est:*
Spes temerariæ plerumq; fallunt homines.

Idem in œdipo.

ἐκ τῶν ἀέλπτων ἡ χάρις μείζων βροτοῖς
φανεῖσα, μᾶλλον ἢ τὸ προσδοκώμενον, *Id est:*
Ex rebus insperatis gratia maior hominibus
Apparet, potius quàm expectatis.

Idem in fine Medeæ.

πολλ᾽ ἀέλπτως κραίνουσι θεοί,
καὶ τὰ δοκηθέντ᾽ οὐκ ἐτελέσθη
τῶν δ᾽ ἀδοκήτων πόρον εὗρε θεός, *hoc est:*
Multa præter spem faciunt Dij,
Et sperata finem non attigerunt,
Insperatorum autem exitum Deus adinuenit.

Idem in Alcumena.

θάρσει· τάχ᾽ ἂν γένοιτο πολλὰ τοῖς θεοῖς
κ᾽ ἂν τῶν ἀέλπτων εὔπορ᾽ ἀνθρώποις πέλει, *id est:*
Bono sis animo, fortaßis ita fiet: multa Dijs
Facilia sunt, etiam quæ desperant homines.

Idem in Alexandria.

O Hecuba, quàm insperatum accedit numen mortalibus, & fortunas nunquàm eodem modo secum trahit.

Idem in Bellerophonte.

Viden, quàm infinitæ res insperatæ contingant?
Multi tempestates effugere marinas,
Multi suis hostibus in pugna præstantiores,
Postea uicti ab illis, meliorem fortunam nacti sunt.

Menander.

οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ζῶντα τοῦτ᾽ οὐ πείσομαι, *Id est:*
Nemini, dū uiuit, dicere licet, hoc uel illud non patiar.

Idem in Enchiridio.

πάντα δὲ τὰ μὴ προσδοκώμενα ἔκστασιν φέρει, *Id est:*
Omnia non expectata reddunt attonitos.

Pindarus dicebat, spes esse uigilantium somnia, id est:
εἶπε τὰς ἐλπίδας εἶναι ἐγρηγορότων ἐνύπνια.

Dionysius amisso imperio in Corintho agēs, si quis ipsi molestus esset, dicebat: quàm beati sunt, qui à puero infelices fuêre.

Homerus in Odissea.

πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος, καὶ χείλεος ἄκρου, *Id est:*
Multa cadunt inter calicem, supremaq; labra.

Theognis poëta.

Sæpe fit, ut præter opinionem ac spem fine potiantur
Opera hominum, consilijs ut hominum finis nō obtigit.

Idem.

Rebus omnibus imminent pericula, neq; nouit aliquis
Quorsum euasurus sit in principio negocij:
Sed alius, dum conatur fieri clarus & assequi laudem; non prospiciens
In magnum & difficile incommodum cadit:
Alij malè ac temere agenti Deus ubiq; indulget
Prosperum euentum, quo insipientiæ malum soluitur.
πᾶσιν τοι κίνδυνος ἐπ᾽ ἔργμασιν οὐδέ τις οἶδεν
ποῖ σχήσειν μέλλει πρήγματος ἀρχομένου,
ἀλλ᾽ ὁ μὲν εὐδοκιμεῖν πειρώμενος οὐ προνοήσας
εἰς μεγάλην ἄτην καὶ χαλεπὴν ἔπεσεν,
τῷ δὲ καλὸν ποιοῦντι θεὸς κατὰ πάντα τίθησι
συντυχίην ἀγαθὴν ἔκλυσιν ἀφροσύνης.

GREGORIVS VALLA DE EXpetendo bono & fugiendo malo.

SVPERBIA, ὑπερηφανία, est cupiditas fastus & excellentiæ, atque incessu præ se insolentiam ferens, socij & æqualis impatiens, inani de se existimatione ab aliorum consuetudine se seiungens.

Vel est peruersæ celsitudinis appetitus. August. lib. 14. de ciuitate Dei.

Vel est amor propriæ excellentiæ.

Descriptio superbiæ elegans.

Culmen & ad superos niti, cœloque propinquum
It grauis, & raro incessu uestigia profert,
Strimoniæ de more gruis, quæ femina campis
Iacta legens, æque tepido sub sydere libræ:
Si uicina ferat gressum per rura uiator,
Tela ferens, arcumque manu, caput ardua tollens
Clangit, & ingenti mouet internodia passu,
Paulatimque uiam suspenso gutture carpit.
Quum bellator equus domini frenatus habenis
Ostentans pectus latum, ceruice sub alta,
Cum glomerat bibulo lentos in puluere gressus,
Nunc hac nunc illac oculos & colla retorquens,
Spectari gaudet: Lybicosque æquare leones
Viribus, albanosue canes, dum se putat annis,
Colligit, & latis imitatur naribus Eurum.
Non secus hæc rabies uentoso inflatior utre,
Cum graditur uibrans alternis motibus armos,
Ardua sublatæ circumfert lumina frontis,
Vanaque proceri miratur corporis umbram,
Et tacitis ardens curis, sublimia semper
Mente agitat, tumidoque sedet sub corde uenenum:
Contemptrix inopum, ultus elata seueros:
Inflatoque rotans turgentia gutture uerba,
Ferre nequit iuga, maiorem indignata, paremque:
Imperia usurpat, regnique libidine feruet.
Immansueta, ferox, miseris aduersa, minaxque
Mitibus, elatis contraria, nescia pacis,
Nescia amicitiæ, rixarum & litis origo,
Dura, ingrata, duplex animo, uiolenta, rebellis,
Improba: quid pietas, quid sit clementia nescit.
Perfida, fœdifragam dubio sub pectore mentem
Versat, ab excelso fugientia culmine semper
Saxa mouet: laudum semper uesana libido,
Sollicitum pectus curis flammantibus urget.
Nec uitæ ratio, nec opum, nec honoris, in omne
Sponte scelus præceps ruit implacabile monstrum.

Radix est malorum omnium superbia, & superbos omneis perdit Deus.

De malo superbiæ 2. Reg. 6.

Michol non est natus filius propter superbiam cordis, quod derisit Dauid ante arcam ludentem.

Ecclesiast. 10. cap.

Odibilis coram Deo est & hominibus superbia, & execrabilis omnis iniquitas gentium.

Quid superbis terra & cinis?

Radices gentium superbarum arefacit dominus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus.

Memoriam superbarum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium sensu.

Non est creata hominibus superbia.

In uersus superiora traducta.

Nam domino res est exosa superbia cœli,
Nec minus his quotquot terrea regna tenent.

Item.

Heu mihi quid iactas, quid puluis & umbra superbis?
Immundum, in uiuis dum datur esse, lutum.
Sæpe licet medicus quassata resarciat herbis
Membra, uelut fumi præterit umbra tamen.
Et qui rex nuper uario fulgebat amictu,
Mox iacet iniecta uile cadauer humo.
Viperios nutrit defuncto corpore dentes,
Grataque fit pastu uermibus esca feris.
Prouenit ex prima scelerata superbia caussa,
Diuina si quis de bonitate cadit.
A factore suo declinans, perdita corda
Desciscit, uerum deserit atque Deum.
Illaque cunctorum radix est prima malorum,
Ex illo uitium prouenit omne lacu.
Plenaque sunt cuius tumido præcordia fastu,
Multis damna dabit, maxima dira feret.
Inde superborum turbas regnator Olympi
Priuauit, nullo passus honore frui.
Deiecit fastum quibus ipse agnouit inesse,
Destruxit solitos nil nisi magna loqui.
Grandia spirantes summa de sede tyrannos
Rex summus pœna præcipitauit acri:

Illorumq; uices humili concesit habendas,
Submißis animo sceptra gerenda dedit.
Sic extirpauit gentes radicitus omnes,
Nulla quibus dominum noscere cura fuit.
Ipse suis humiles dextris inseuit & illos,
Crescere iußit humo luxuriente nimis.
Euertit populos, & prorsus perdidit omnes,
A se compositos qui coluere Deos.
Ex domini nutu gens hæc exaruit almo,
Nomen & in terris non licet esse malum:
Non etenim ad fastum genus est mortale creatum,
Præcipuum nec opus trux decet ira Dei.
Humano cuncti exornantur semine nati,
Qui puro dominum corde timere solent.

Iaco. 4. cap.

Nunc autem exultatis in superbijs uestris, omnis exultatio talis mala est: quid est uita uestra? uapor est, qui ad exiguũ tempus apparet, & deinde euanescit.

Græcè.

Νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστιν: ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν: ἀτμὶς γὰρ ἐστιν, ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη.

1. Ioan. 2. cap.

Omne quod est in mundo, ueluti concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum: fastus uitæ non est ex patre, sed ex mundo est.

Græcè.

μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον μὴ δὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ, ὅτι πᾶν τὸ ἐν κόσμῳ ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός. καὶ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν. καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλὰ ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί: καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

1. Pet. 5. cap.

Deus resistit superbis, humilibus autẽ dat gratiam.

τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε, ὅτι ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται. ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.

Baptista Mantuanus, in 1 lib. de calamitatibus temporum sic scribit.

Euolat horrisono rapidi Phlegetontis ab amne,
Ingenti alarum stridente superbia ductu:
Sic illam dixere, super quia cetera sese
Tollit, & extenso socios supereminet ore,
Omnia conuoluens cæca de sede Barathri.
Crimina nigrantem post se trahit omnia pompam.
Huius ab ardenti uirosus anhelitus ore
Fumat, & obscuris oriens à faucibus humor
Defluit, hippomanes, aconyta, canisq; uirentem,
Tenarij spumam superans, omnemq; ueneni
Mortiferam rabiem: Stygij lex ima profundi:
Se superum genus esse putat, ueterumq; Deorum
Semen, & à magno se iactat Apolline natam.
Ardua frons, unoq; oculo uelata, rotundi
Circuitus, medioq; sedens in luminis orbe,
Discessit spacijs æqualibus undiq; centum.
Hoc insigne patris Phœbiq; ardentis imago,
Difficili uultu graditur: gestuq; maligno.
Innocuos mitesq; animos irridet, & odit
Quem uidet æternis illustrem laudibus altum,
Per uirtutis iter ueri conscendere honoris.

Superbus minores despicit, maioribus inuidet, ab æqualibus dissentit.

Prudentius poeta.

Desine grande loqui, frangit Deus omne superbum:
Magna cadũt, inflata crepãt, tumefacta premuntur:
Disce supercilium deponere, disce cauere
Ante pedes foueam, quisquis sublime minaris:
Peruulgata uiget nostri sententia Christi:
Scandere celsa humiles & ad ima redire uoraces.

Laërtius scribit, Planci Numatij Ciceronis discipuli oratoris insignis Romani hanc fuisse sententiam: naturam superbi scilicet esse minores despicere, maioribus inuidere, ab æqualibus dissentire.

Petracha, de remedijs aduersæ fortunæ.

D. superbia extollor. R. Cur quæso, an non te mortalem, an non assiduè fatiscẽtem, an non peccatorem, an non mille casibus expositum, an non morti incertę obnoxium, an non deniq; tu te miserum meministi? scire uelim quid te potissimũ ad superbiam coarctet, an fragilitas mẽbrorum, exercitusq; morborum: an uitæ breuitas, an cęcitas animi inter species uilissimas, metusq; perpetuos fluctuantis, an præteritorum obliuio, an ignorãtia futurorum & præsentium, an hostium insidiæ, an mortes amicorum, an aduersitas perseuerans, an fugitiua prosperitas? hæ non sunt aliæ uobis ad superbiam scalæ, his ascenditis ad ruinam. Atqui cætera huiusmodi pericula, etsi iniustam, aliquã tamẽ excusationẽ superbia

&

& inuidia nullam habent. Quid deniq; superbis terra & cinis? Nihil est odiosius Deo, quàm superbia: per hāc ille pulcherrimus creatus raptim corruit, per quam tu peccator uis ascendere, si sic illum sarcinis tuis cumulum super imposuisti?

Mantuanus, de calamitatibus.

Scilicet omne Deo contra nitente superbum
Euanesc it opus: sicut cum surgit in auras
Eructantis aquæ fluctus, mox uertice presso
Decidit, & spumas alto demergit in amne,
Atq; humiles inter sine nomine præterit undas.

Ibidem.

Hæc scelerum dux atq; parens, sublime nitentis
Imperium cœli, summamq; ambire tonantis
Ausa potestatem, quantum tentauit in altum
Surgere: Tænarios tandem descendit ad amnes.

Superbia pestiferum est quoddam calamitatum uariarum semen.

D. Augustinus lib. 3. de uerbis domini.

Medicina timoris omnis humilitas est Christi: non enim homo perijsset, nisi superbiam suscepisset. Initiū enim, sicut scriptura dicit, ōmis peccati, superbia. Vnde sanaretur tumor superbiæ, nisi Deus dignatus esset humilis fieri? erubescat ergo homo, superbus esse.

Idem in lib. 11. Genes.

Initium omnis peccati est superbia.

Idem super Ioannem sermone 5.

Quare patimur multa à creatura, quàm fecit Deus? quia offendimus per superbiam. Ad domandam igitur superbiam instituit Deus, ut creatura minima & abiectissima nos torqueret, ut homo superb' qui se iactauit aduersus Deum, & proximum non agnouit, pluribus pulicibus subdatur.

Idem de uerbis domini sermo. 54.

Prior est in uitijs superbia: nō enim inuidia parat superbiam, sed superbia parat inuidiam: non enim inuidet, nisi amor excellentię. Amor autem excellentię superbia uocatur.

Hieronymus super Marcum.

Multò illa deformior est superbia, quę sub quibusdam humilitatis signis latet: nescio enim quomodo turpia sunt uitia, cum uirtutum specie cęlantur.

Gregorius lib. 23. Moralium.

Omnis superbia eo ipso in imo latet, quo in alio se erigit, ut inde magis supposita cunctis sit, unde cunctis appetit superesse.

Idem 31. ibid.

Vitium superbiæ ab ipsa radice secandum est, ut cum latenter oritur, tunc uigilanter abscindatur, ne profectu uigeat, ne usu roboretur.

Ibidem.

Radix cuncti mali, & regina omnium uitiorum superbia est, de qua scriptura attestante dicitur: initium omnis peccati superbia est. Vnde principalia uitia de superbia uirulenta radice proferuntur, id est, inanis gloria, 2. inuidia 3. Ira. 4. tristitia 5. auaritia 6. uentris ingluuies 7. luxuria: nam quia his septem superbiæ uitijs nos captos diabolus tenuit, idcirco redemptor noster ad spiritualem liberationis bellum septiformis gratiæ plenus uenit.

Ibidem.

Ipsa uitiorum regina superbia, cum deuictum plenè cor cœpit, mox illud septē principalibus uitijs suis ducibus deuastādum tradit, ex quibus uitiorum multitudines oriuntur.

Idem, 34. Moralium.

Euidentissimum reproborum est superbia, ac contra electorum humilitas.

Ibidem.

Cunctis nanq; superbis apud sese cogitatione tumētibus inest clamor in locutione, amaritudo in silendo, dissolutio in hilaritate, furor in tristitia, honestas in actione, honestas in imagine, erectio in incessu, rancor in responsione.

Valerius Maximus lib. 9. cap. 5, de superbia & impotentia.

Xerxes in cuius nomine superbia & impotentia habitat, suo iure ram insolenter usus est, quòd græciæ indicturus bellum, adhibitis Asiæ principibus: ne uiderer, inquit, meo tantummodo usus consilio, uos contraxi: cæterū mementote parendum magis uobis esse quàm suadendum. Arroganter etiam, si uictori ei petere regiam contigisset, tam deformiter uicti, nescias utrum insolentius dictum, an imprudentius.

Ex quadam oratione.

Primum

Primùm, scimus parentem nostrum primarium ob superbiã è paradiso ejectum fuisse, uitaq; beata priuatum esse: deinde constat, hoc uicij societates sanctissimas diremisse, multa bella inter homines excitasse, infinitas domos euertisse, & urbes quàm plurimas, denique & fuisse & esse quasi pestiferum quoddam calamitatum nostrarum semen.

Arrogantia.

Erasmus lib. 1. Apophtheg.

Archidamus Agesilai filius, post conflictum apud Cheroneam habitum, cum à Philippo rege Macedonum literas acceipisset acerbius scriptas, hunc in modum rescripsit: si metieris umbrã tuam, haud quaquam reperies illam factam maiorem, quàm erat ante uictoriam: grauiter admonens, non esse prudentis ob fortunæ successum intumescere, cum ipse sit nihilo maior. Aequum autẽ est ut homo se suis ac proprijs bonis metiatur, potius quàm externis, quæ fortuna, cũ libet, dat, cum uisum est, adimit.

Idem Erasmus 8. lib. Apophtheg.

Demonax ad Agathoclem peripateticum arroganter iactantem sese, & solum, & primum esse dialecticorum: si solus, inquit, es, quî primus esse potes? si primus, qui solus?

Idem, Cynico cuidam arroganter iactanti pallium, peram, & baculum, ac subinde uociferanti, se Anthistenis, Cratetis, ac diogenis sectatorem esse: impudenter, inquit, mentiris, cũ sis hyperide discipulus: allusit ad uocem ὑπεριδεῖν, quod est, per arrogantiam despicere.

Homerus Iliad. α.

ἧς ὑπεροπλίῃσι ταχ' ἄν ποτε θυμὸν ὀλέσσῃ. i. *Suis superbijs aliquando animam perdet.*

Menander.

Ἀλαζονείας οὔτις ἐκφεύγει δίκην. id est: *Nullus superbiæ pœnam euitat.*

Euripides.

Βαρὺ τὸ φρόνημα, ὅ τις ἀνθρώπου κακοῦ, id est. *Grauis fastus ex improbi hominis opinione nascitur.*

Idem in Glauco.

ὅστις γὰρ ἀστῶν πλέον ἔχειν πέφυκ' ἀνὴρ φίλοις τ' ἄμικτός ἐστι καὶ πάσῃ πόλει. id est.

Quicunq; ciuium uir arrogans fuerit, is nec amicis nec toti ciuitati familiarem se præbet ac affabilem.

Idem.

Quum uideris in sublime quempiam elatum,
Splendidis glorianters opibus, ac genere,
Superciliog; supra sortem suam fastuosum,
Illius celerem diuinitus expecta breui uindictam.

Idem in Andromache.

Qui ualde sunt inflati, superiorum sermones
Aegrè ferunt ab inferioribus audire.

Demonactes.

Θνητοὶ γεγῶτες μὴ φρονεῖθ' ὑπὲρ θεούς, id est.
Mortales cum nati sitis, ne supra deos uos erexeritis.

Menander.

Quàm stulti sunt homines superciliosi,
Qui dicunt, considerabo: quasi si quis hominum
In infortunium inciderit aliquid, consilio tuo efficere queas,
Quia res sua sponte in utiliorem partem
Fluunt, & si dormierit, aliquis itidem in contrariam.

Cheremon.

ὅλως τὸ κρεῖσσον οὐκ ἐᾷ φρονεῖν μέγα. id est:
Omnino pars superior non sinit superbire.

Menander in Gubernatoribus.

O miserrimi terq; quaterq;
Omnes, qui de sese magnificè sentiunt, inflati:
Ignorant enim illi hominis conditionem,

Græcè.

Ὦ τρισάθλιοι ἅπαντες οἱ φυσῶντες ἐφ' ἑαυτοὺς μέγα· αὐτοὶ γὰρ οὐκ ἴσασιν ἀνθρώπου φύσιν.

Idem.

Πᾶς ὁ μὴ φρονῶν.
ἀλαζονείᾳ καὶ ψόφοις ἁλίσκεται, id est.
Omnis insipiens
Arrogantia & plausibus capitur.

Menander.

Μηδ' αὐτὸς ᾖς σφόδρ' εὔπορος,
Πίστευε τούτῳ μὴ τὸ τὴν τύχην πάλιν
ἡμῶν καταφρόνει, τοῦ δ' ἐντυχεῖν ἀεὶ
Πάρεχε σαυτὸν τοῖς ὁρῶσιν ἄξιον, id est:
Neq; tu si fueris ditißimus,
Nihil argento crede, neq; etiam pauperes
Nos spreueris: sed felicitate tua semper
Exhibeas teipsum spectantibus non indignum.

Sophocles in Aiace flagellifero.

Video nos nihil aliud esse, præter
Simulacbra quædam, quotquot uiuimus, aut umbram leuem.
His igitur consideratis, fastuosum
Nullum unquam dixeris in deos uerbum,
Nec aliquo modo superbieris, si quidpiam amplius
Aut polles manibus, aut copia diuitiarum.

Euripides in Alcmeone.

Ταπεινὰ γάρ χρὴ τοὺς κακῶς πεπραγότας
λέγειν, ὁ ὄγκον δ' οὐκ ἔστι βλέπειν τύχης. i.

Nn Opor-

Oportet eos, quibus aspirauit aura fortunæ sinistra, humiliter loqui, non factum superioris usurpare sortis.

Sotates Atheniensis Comicus.

Quamuis rex natus fuerit, audi tamen ut mortalis,
Quid tum: quod procul expuis, multa abundas pituita.
Vestem elegantem fers: at hanc ouicula prius habuit,
Aurum geris: hæc fortuna inconstans est potentia.
Opibus affluis: hæc uis est unius temporis
Superbis huiusmodi est stultitiæ iactantia uel hinnitus.
At si temperantiam secteris, diuinum donum est:
Fit autem temperantia, si teipsum metiaris.

Menander in epunpra- mene.

ἐφ' ᾧ φρονεῖς μέγιστ' ὀν ἀπολεῖ τοῦτό σε
Τὸ δοκεῖν τίν' εἶναι καὶ γὰρ ἄλλους μυρίους. id ē.
Quo tibi maximè places, id ipsum te pessundabis,
Nempe opinio, qua tibi aliquis esse uideris:
Perdidit enim alios etiam infinitos.

Isidorus philosophus & Orator.

Θνητὸς πεφυκὼς τὰ ὀπίσω πειρῶ βλέπειν. i.
Quū sis mortalis, operā da, ut quæ retro sunt uideas.

Idem.

Humilitas tua, si qua grauitas accesserit, pulchra
Apud alios uidebitur ò chare uir, sin tute feceris
Abiectum teipsum, & pro nihilo duxeris,
Domesticis contemptui, & ludibrio apparebit.

Idem.

εὐδαιμονία εἴωθεν ὑπερηφανίας ποιεῖν, id est:
Felicitas solet excitare superbiam.

Euripides.

Σὺ δ' εἶκ' ἀνάγκῃ, θεοῖσι μὴ μάχου,
Τόλμα δὲ προσβλέπειν με, καὶ φρονήματος,
Χάλα τά τοι μέγιστα πολλάκις θεὸς
Ταπεῖν' ἔθηκε, καὶ συνέστειλεν πάλιν, id est.
Concede necessitati, & deos non impugna,
Quin aspicere me sustineto, & elationem animi
Remitte: maxima queq; persæpe numen
Humilia reddidit, iterumq; contraxit.

Elianus in Historia.

Socrates Alcibiadem intuitus ob diuitias inflatum, & superbientem opibus prædijsq;, in quendam ciuitatis locum duxit ipsum, in quo suspensa erat tabula terræ circuitum complexa, iussit igitur Alcibiadem atticam in ea inquirere, quam ut inuenit, sua etiam prædia inspicere præcepit, quæ cum Alcibiades nusquā esse picta diceret: cur igitur, Socrates inquit, ob illa superbis, quæ circa nullam terræ partem existunt.

Socrates.

Apud superbum ceu apud malum figulū aut statuarium peruersas rerū imagines uidere est.

Grecè.

Παρὰ τῷ τύφῳ καθάπερ παρὰ κακῷ πλάστῃ διεστραμμένας τὰς τῶν πραγμάτων εἰκόνας ἰδεῖν δεῖ.

Idem.

ἡ δεισιδαιμονία. καθάπερ πατρὶ τῷ τύφῳ πείθεται. id est.

Superstitio superbiæ tanquàm parenti est morigera.

Demosthenes.

Tantum abest ullum illorum, qui solidè docti sunt, quicquam de se gloriosius dicere, ut alio etiam dicente erubescant: qui uero longius à uera, quam sibi uendicant, doctrina absunt, propter inscitiā uerba molestissima audienda de seipsis proferunt. Diogenes in arrogantia quemadmodum in armis inauratis, nō similia sunt interiora exterioribus, &c.

Superbia insigne uitium est, ingrataq; uirtutum comes.

Claudianus de consulum honore.

His tamen effectis nec fastidire minores:
Inquinat egregios adiuncta superbia mores.

Idem lib. 2. in laude Stiliconis.

Quum ipsa superbia longè
Discessit, uitium rebus solenne secundis,
Virtutumq; ingrata comes.

Plautus in Sticho.

Secundas fortunas decent superbiæ.

Terent. in Hecyra.

Profectò hoc est, ut puto, omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni atq; humiles sumus.

Ibidem.

Quia paululum uobis accessit pecuniæ, sublati sunt animi.

Vergilius lib. 1. Aeneid.

Tanta ne uos generis tenuit fiducia uestri

Ibidem.

Non ea uis animo, nec tanta superbia uictis.

Idem lib. 6.

Tu regere imperio populos romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacisq; imponere morem,
Parcere subiectis & debellare superbos.

Ouid. lib. 3. de arte amandi,

Odimus immodicos (experto credito) fastus:
Sæpe tacens odij fœmina uultus habet.

Idem lib. 1. elegia 1. de Tristibus.

Dum petit infirmis nimium sublimia pennis
Icarus, Icareas nomine fecit aquas.

Dantes

Dantes, florentinus infer.
Cant 15.

Gente auara: inuida & superba
Da lor costumi fa che, tuti forbi, id est.
Gen auara, inuida, & superba:
Ab illorum moribus fac te abstrahas.

Ibidem.

Or superpite & uia col uiso altero
Figlioli deua: non chinati il uolto:
Si che uegiati il uostro mal sentero.

Idem Paradisi cantico 29.

Principio dal cader fu il maledetto.
Superbit di collui che tu uedesti:
Da tutti pesi del mundo constretto.

Franciscus Petrarcha, Sonetto 222.

A cader ua chi troppe sale, id est.
Vt cadat tenditis, qui minus salit:

Dantes purgato, can. 10. capite.

O superbi Christian miseri: è lassi:
Chi de la uista, & de la mente infermi
Fidantza haueti ne ritrorsi passi.
Non uacorgieti uos che noi siam uermi
Nati à formare langelica farfansa.
Che uola ala iustitia senza schermi.

Arrogantes, superbi, gloriosi ac ambitiosi fuerunt subsequentes.

Dares.
Vergilius lib. 5. Aeneidos.

Nec mora, continuò uastis cum uiribus effert
Ora Dares, magnoq; uirum se murmure tollit.

Idem.

Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Ostenditq; humeros latos, alternaq; iactat
Brachia protendens, & uerberat ictibus auras.

Numanus Romulus, Rutulus.
Vergilius.

Is primam ante aciem, digna atq; indigna relatu
Vociferans, tumidusq; nouo præcordia regno
Ibat, & ingentem sese clamore ferebat.

Murrhanus.
Vergilius lib. 12, Aeneid. meminit.

Murrhanum hic atauos, & auorum antiqua sonantem
Nomina: per reges actum genus omne latinum,
Præcipiti scopulo, atq; ingenti turbine saxi
Excutit.

Narciscus puer. Ouid. lib. 3. Metamorph.

Multi illum iuuenes, multæ capiere puellæ,
Sed fuit in tenera tam dura superbia forma,
Nulli illum iuuenes, nullæ tetigere puellæ.

Sosibianus.
Martialis.

E seruo te scis genitum, blandéq; fateris,
Quum dicis dominum, Sosibiane patrem.

Appion Grammaticus Alexandrinus tanta fuit arrogantia, ut ei immortalitatem polliceretur, cui opera sua nuncupasset.

Demetrius Poliorcetes Antigoni Macedoniæ regis filius tanta fuit arrogantia & insolentia, ut Atheniensium legatos biennium suspensos tenuerit, sine colloquio, ac demum re infecta reuerti iusserit.

Menecrates Medicus nullam ab his mercedem solebat accipere, quibus medebatur, sed hoc tantum petebat, ut libertatis se ipsius seruos esse faterētur, eumq; Iouem dicerent.

Nestorius hereticus factus, præsul Cōstantinopolitanus, orationem postero die habuit ad populum, arrogantiæ plenam et superbię, quæ cœlum se unicuiq; daturum promittebat.

Neuius comœdiographus superbiam suam testatus est epitaphio, quod sepulchro suo inscribi iussit:

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent diuæ Camœnæ Neuium poetam:
Ita postquam Orci traditus est thesauro,
Obliti sunt Romæ latina loquier lingua.

Arrogantes, urbani, faceti qui.
Socrates.

Τοὺς μὲν κενοὺς ἀσκοὺς τὸ πνεῦμα διΐστησι, τοὺς δὲ ἀνοήτους ἀνθρώπους τὸ οἴημα, id est.

Vtres quidem inanes spiritus distendit, stultos autem opinio.

Σωκράτης.

Ἐρωτηθεὶς, τίνες βάναυσοι· οἱ τῶν ὁμοίων, ἔφη, καταφρονοῦντες. id est,

Interrogatus, Mechanici qui essent: qui sui similes spernunt, respondit.

Phauorinus.

Φρονήσεις μὲν οὖν μὴ δέ ποτε ὑπὲρ σεαυτοῦ μέγα, ἀλλὰ μὴ δὲ καταφρονήσεις σεαυτοῦ, id est.

Nunquam quidem de te superbam opinionem concipies, neq; contra nimium de te humiliter senties.

Democritus iam senex ascendens in arcem Athenis perquam anhelosus: idē se facere dixit, quod uniuersa ciuitas Atheniensium soleret, nempe se magnū quidem spirare, parum autem ualere.

Diogenes.

ὁ τῦφος ὥσπερ ποιμὴν ὃν θέλει τοὺς πολλοὺς ἄγει. id est.

Fastus tanquam pastor quoquo libet uulgus hominum ducit.

Opinionibus regitur mundus.

Xenophon. Arrogantis nomen usurpari mihi recte uidetur in illis, qui se simulant esse ditiores & fortiores, quàm sint: & ea se facturos promittunt, quæ præstare nequeūt: idq; manifeste facere uidentur, accipiendi quippiam, & lucrādi gratia. Cæterum ij, qui risum moliuntur inter conuersantes, neq; suum ob quæstum, neq; auditorum iacturam, aut ullum aliud damnum, quo pacto illi nō urbani potius & faceti, quàm arrogantes nominabuntur?

Herodotus lib. 1. Historiarum.

Vides, eximia animalia ut fulminet deus, neq; suis opinionib' uti sinat: exigua uero facile fert. uides enim, ut in ædificia maxima semper & celsissimas arbores cœlestia tela ingruāt: solet enim deus eminentia quæuis castigare, ideoq; magnus exercitus ab exiguo quoq; sternitur, cum deus inuidens, aut metum ipsis iniecerit, aut tonitrua, unde condignam se perditionem incidunt. non sinit enim deus alium, præter se altum sapere.

Ibidem.

ὃν μὲν καλὸν ὑπὲρ βίον ὑψηλὰ ἄρασθαι. id est;

Non quidem honestum superbè gloriari.

Cleobulus.

Μὴ ὑπερήφανος γίνου, id est.

Ne superbus sis unquam.

Phocylides.

Μὴ γαυροῦ σοφίῃ μήτ' ἀλκῇ μὴ τ' ἐνὶ πλούτῳ εἷς θεός ἐστι σοφὸς δυνατός θ' ἅμα καὶ πολύολβος. id est.

Ne sis superbus sapientia, neq; fortitudine, neq; diuitijs. Vnus Deus est sapiens, potens & beatus.

Pallades.

βέλτιον ἐστὶ τύχης καὶ θλιβομένης ἀνέχεσθαι ἢ τῶν πλουτούντων τὴν ὑπερηφανίην. id est:

Melius est fortunam & prementem tolerare, quàm diuitum superbiam.

Sophocles in Aeace flagellifero.

ἀλλ' ἄνδρα χρή, κἂν σῶμα γεννήσῃ μέγα, δοκεῖν πεσεῖν ἂν κἂν ἀπὸ σμικροῦ κακοῦ. id est.

Sed uirum oportet, & si corpus natura sortitus sit magnum, existimare posse cadere, etiam à paruo incommodo.

Xenophon in lib. 8. de Pædia Cyri.

Δοκεῖ δέ μοι ὦ κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι εὑρεῖν ἄνδρα τ' ἀγαθὰ καλῶς ἢ τὰ κακὰ φέροντα: τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ, id est,

Videtur autem mihi ô domine difficilius inueniri uir, qui secundam fortunam bene ferat, quàm qui aduersam: illa enim in plerisq; contumeliam, hæc autē temperantiam in omnibus gignit.

Menander.

ὅτ' εὐτυχεῖς μάλιστα μὴ μεγαφρόνει. id est:

Quando fortunatus es maximè, ne superbias.

Nomina superborum arrogantiumq; hinc inde ex autoribus collecta.

Rhemnius Palemon grammaticus gloriabatur secum natas esse literas, ac demum secum morituras: idem Marcum Varronem principē linguæ latinæ porcum appellare solebat. Crinitus lib. 11. cap. eodem.

Paulus Samosatenus hereticus diues factus è paupere, excreuit in superbiam intolerabilem: nam incedens per uicos & compita, doctrinam & literas ostentabat publice, & notarijs in propatulo quicquid primum in buccam uenisset dictabat.

Athila rex pannoniæ superbus incessu, huc atq; illuc oculos circumferens, ut elata potentia in ipso corporis motu appareret.

Domicianus iactabat in senatu patri se & fratri imperiū dedisse, illos sibi reddidisse: gaudebat appellatione domini atq; etiā dei. unde Eusebi': primus, inqt, domitian' dñm se et deū appellari iussit, hinc

hinc fluxerunt duo uersiculi cuiusdam poetæ assentatoris.

Edictum domini deiq; nostri,
Quo subsellia certiora fiunt.

Vnde institutum est ab eo, ut ne scripto quidē, aut sermone cuiusquam aliter appellaretur. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit. Septembrem & Octobrem menses ex appellationibus Germanicū Domicianūq; transnominauit, quòd altero suscepisset imperium, altero natus esset.

Maximinus iunior tanta fuit arrogantia, ut manus ac pedes senatoribus præberet osculandos.

C. Princeps.

Seipsum inter diuos retulit, & Iouis maximi nomine statuas erigi sibi imperauit.

Sapor rex Persarum uocauit se regem regum, participem syderum, fratrem solis & lunæ. Herodotus lib. 1. historiarū. Plinius 6. natur. hist.

Salmoneus tonitrua mentitus est, ut deitatis opinionem sibi uendicaret, sed à Iouis fulmine ad inferos demersus.

Vergilius 6. Aeneid.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas.

Iulius Cęsar dicebat, debere homines pro legibus habere quæcunq; diceret: eoq; arrogātiæ progressus est, ut aruspice tristia, & sine corde exta quondam nunciante futura, diceret lętiora cum uellet.

Zeusis pictor adeo sibi placuit in Helena, quam pinxit, ut non expectato aliorum testimonio hos uersus ipse adiecerit.

Haud turpe est, Troas, fulgentesq; ære Pelasgos
Coniunge pro tali diuturnos ferre labores:
Aeternis facies nimis est æquanda deabus.

Marcus Drusus tanta fuit arrogantia, ut L. Philippum consulem, quia se interpellare concionantem ausus fuerat, obtorta gula, per clientem suum adeo uiolenter in carcerem detruserit, ut multus è naribus eius cruor profunderetur: porro cum senatus ad eum misisset, ut in curiam ueniret, quare non potius, inquit, ipse ad me uenit.

Gneus Pompeius balneo egressus, ante pedes suos prostratum Hipsēū ambitus reum, ac sibi amicum, iacentem reliquit contumeliosa uoce, ad hoc etiam proculcatum.

Hannibal Cannensis pugnæ successu elatus factus ita est, ut neminem suorum ciuium in castra admitteret, nec ulli responsum daret, nisi per interpretem.

Hanno Carthaginensis aures capere solebat, quas hanc edocebat uocem: Deus est Hanno: adultas demum & doctas quaqua uersum emittebat, ut eandem emitterent uocem. Eras. hoc in quēdam Psaphonem refert.

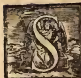
Nero Cæsar ducebatur maxima æternitatis perpetuæq; famæ cupiditate: unde & mensem Aprilem Neroneum appellauit, & Romam Neropolim constituit appellare: autor Suetonius.

Eras. lib. 4. Apoph.

Alexander Macedo Ammonis filius dici uoluit, immò à uate sic dictus, interpretatus est, nihil mirum, inquiens, cum Iuppiter omnium natura esset pater.

Callipedes tragicus histrio Græcus sui maximus admirator, cum Agesilao regi occurrisset, arrogantius eum salutauit, subinde illi se ostentans, & inter astantes se se intrudēs: arbitratus fore, ut comiter à rege exciperetur; uerum is cū grauioribus intenderet, ac ne Callipedē respectaret, non admodum, inquit, nosse me uideris ô rex, nec qui sim, inaudisse: ridens Agesilaus, an nō, inquit, mimus ille? adeò rex nullo honore dignatus est histrionem quāuis insignem, cuius ars ad solam parata uoluptatem, corrumpēdis ciuium moribus esset accommodata, quàm erudiendis.

Obtrectatio. Detractio.

SVSVRRATIO est obloquutio mala de proximo facta occulte ad diuidendam amicitiã. Susurrones, genus sunt hominum maledicorum & linguacium, qui non apertè loquuntur, sed uoce demissa in aures hominum obstrepunt potius, quàm loquuntur, suntq; susurro, susurrare, susurrans, uerba ficticia.

Differunt autem inter se susurro, detractor, derisor, conuitiatorq;. Susurro intendit discordiam serere: Detractor bona minuere uel negare, derisor malũ uel uitium naturæ exprobrat, ut ludum ex homine uel risum faciat: Conuitiator contra honorem alicuius deducit in notitiã hominum opprobria talia, quæ importent culpam uel pœnam.

Detractio græce καταλογία est denigratio alienæ famæ pocculta uerba: uel seminatio mali occultè in proximi iniuriã.

Differentia.

Contumeliosus per aperta dicta intendit derogare: detractor uerò in absentia proximi eius famam lædit.

D. Paulus cap. 1. ad Romanos.

Detractores deo sunt odibiles καταλάλυς θεοστυγεῖς.

Idem 1. Corinth. 6. cap.

Neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regni dei hæreditatem accipient.

ὄυτε πλεονέκται, ὄυτε μέθυσοι, ὀυ λοίδοροι, ὀυχ᾽ ἅρπαγες. Βασιλείαν θεοῦ ὀυ κληρονομήσουσι.

Ecclesiast. 5. cap.

Neq; appelleris susurro in uita tua, & lingua tua ne capiaris & confundaris.

Ibidem.

Susurrator autem odium, inimicitia, contumelia.

Ibidem, cap. 10.

Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habe, qui occultè detrahit.

Cap. 11.

Bona in mala conuertens insidiator, & in electis ponit maculam.

Cap. 21.

Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur.

Rhytmice ôs.

Dira susurronum summis fuge nomina curis,
Ne capiat certis te tua lingua plagis.
Turpius Harpijs eum nil furacibus extet,
Turpior his multo corde bilinguis erit.

Maledicentia, Benedicentia.

Cherondas Cataneus in prooemio legum βλασφημείτω δὲ μηδεὶς ἐπ᾽ ἀδίκῳ βλάβῃ ὑβρὶ μηδενός: θειότερον γὰρ ὠφελία κακηγορίας, id est.

Nullus autem damnum iniustè passus ulla in re conuitijs agat, benedicentia enim multò diuinior est, quàm maledicentia.

Aristoteles.

τὴν κακολογίαν ἡ ὀργὴ φαίνεται ἀπογεννῶσα, ὥστε ἡ μήτηρ οὐκ ἀστεῖος. id est:

Apparet iram parere maledicentiam: itaq; mater est inciuilis.

Ouidius.

Eximia est uirtus præstare silentia rebus:
At contra, grauis est culpa, tacenda loqui.

D. Augustinus de conflictu uitiorum & uirtutum.

Detractionẽ, dicit, quis potest sustinere, quis silentio tegere quanta illa uel illa praua committit, nisi forte, qui consentit? libertas iustè increpans, respondet: nec iacenda sunt mala proximi, nec consentienda, sed charitate fraterna in facie proximus redarguendus est. Nonnunquam etiam errata ad tempus delinquentium silentio tegenda sunt, ut pro tempore corrigantur.

Hos uersus in sua mensa habuisse fertur.

Quisquis amat dictis absentum rodere uitam,
Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

Idem, de Paradiso.

Bilinguis serpens habetur atq; mortalis, eò quod diaboli minister aliud lingua, aliud corde meditetur.

Hieronimus ad Nepotianum.

Caue ne linguam, aut aureis habeas prurientes, ut alijs detrahas, alios detrahentes audias.

Ibidem.

Non licet tibi uituperationem alterius patienter audire, quia nec ab alijs optas recipi tuam. Nemo inuito auditori libenter refert detrectatoria: sagitta in lapide non infigitur, sed interdum resiliens percutit dirigentẽ, discat detractor

dum te uidet non libenter audire, non facile detrahere.

Ibidem.

Plus peccat detractor, qui amorem proximi à corde alterius minuit, quàm qui uictum ab ore pauperis rapit: Nam sicut anima preciosior est quàm corpus, sic grauius est animę noxium auferre, quàm noxium corpori.

Erasmus, libro 6. Apophthegmatum.

Maledicus malè audit. M. Seruilius dissuasurus legem, quam ferebat: dic mihi M. Pinari, inquit, si contra te dixero, num mihi male dicturus es, ut cæteris soles? ut sementem, inquit, Pinarius, feceris, ita & metes: Per allegoriam minitans illum male auditurũ, si malediceret.

Idem, libro 1. Apophthegmatum.

Leontychidas Aristone natus, cuidã ipsi dicenti, quod Demarati amici male de eo loquerentur: Per deos, inquit, nihil miror, quandoquidem nullus illorum de quoquam bene loqui posset. Docuit contemnendam esse maledicentiã, quæ non à iudicio, sed ab animi morbo proficiscitur. Qui uero passim male dicunt omnibus, eos palàm est id naturæ uitio facere, non ex eorum merito, quibus obtrectant.

Idem, lib. 5. Apophthegmatum.

Memnon Dux, quo tempore bellum gerebat aduersus Alexandrum pro Dario rege, militem quendam mercenariũ, multa conuitia petulanter iacientem in Alexandrũ, hasta percussit: Ego, inquiens, te alo, ut pugnes cum Alexandro, non ut illi maledicas.

Idem, eodem libro.

Agathocles figulo patre natus fuit. Is cum obsideret urbem quandam, quibusdam è muro conuitia in ipsum iaculantibus, dicentibusque, figule, unde militib⁹ tuis persolues stipẽdiũ? Ille placidus ac ridẽs respõdit, quum hanc cæpero. At cùm urbe ui potitus fuisset, uenderetque captiuos: Si me, inquit, denuo cõuitijs affeceritis, apud heros uestros querar de uobis: ciuiliter illis exprobrans, & intempestiuam maledicentiã, & seruitutem, maledicentiæ premium.

Eodem libro.

Cato senior à quodam infami multis nominib⁹ uexatus: Impar mihi, inquit, tecum certamen est. Nam ut tibi & male audire, & maledicere facilimum, ac promptissimum est: ita mihi maledicere insuaue, male audire insolitum.

Idem, libro 8. Apophthegmatum.

Proteo Cynico sine fine Herodẽ Sophistam conuitijs incessante: Conseruimus, inquit, ambo: tu quidem male loquens, ego male audiens. Sensit immedicabile malum esse, cui ille tam diu assueuerat, & se moderatius ferre, quod iã nouum non esset.

Eodem libro, Eras.

Zoilus interrogatus, quamobrem ita studeret omnibus maledicere: quoniam, inquit, malefacere cum cupiã, non possum. Expedita malitia morbum ingenuè confitentis amantis.

Obtrectatio grauissimum est peccatum, & contra compendium legis, & Prophetarum.

Hypocrita eijce primum trabem ex oculo tuo, & tũ prospicies, ut eijcias festucam, quę est in oculo fratris tui. Hęc oburgatio seuerissima est, qua Christus grauissime in eos inuehit, q aliena famã obtrectationibus suis sordidãt, & sua quidẽ errata negligunt: aliena autem errata in immensum amplificant, ac seueriter condemnant. Festuca enim leue proximi peccatũ est, trabis autem graue nostrum peccatum. Iam hæc est genuina hominum natura, quod trabes suos non animaduertunt, alienas festucas statim perspiciant, hoc est, grauissima sua peccata & delicta diligenter excusant, ac interdum ne requirunt quidem: leuiora autem aliorum errata mirum in modum accusant & exaggerãt: ac in dijudicandis suis peccatis cęci, in alienis autẽ oculatissimi, & plane Lyncei sunt. Vnde maiores nostri dixerũt: Vnumquemuis gestare in humero suo manticam, cuius alia pars à fronte, alia à tergo propendeat: ac in posteriorem quidem partem manticæ sua ipsius delicta, in priorem uero aliena delicta reponere. Qua re significatum, hoc esse hominum ingenium, quod sua peccata à conspectu suo reijciant, in aliena autem totam oculorum aciem nunquàm non intendant. Sunt qui scribant Momũ in hoĩs conditione, pter alia etiã

hoc reprehendisse, quòd homo haberet oculos forinsecus tantũ uersos: quibus aliena duntaxat delicta uideret: non itẽ inuersos, quibus & sua propria delicta intueri posset. Sed quid multis opus? uulgaris & notissimus hominum morbus est, in alieno oculo festucam uidere, in suo autem oculo trabem nõ animaduertere. Num igitur dicemus, ipsum tãtò minus periculosum esse, quantò uulgarior est? minime omnium, sed quantò uulgarior est, tantò etiam perniciosior est, & tantò grauius, quãtò frequentius peccatur. Primum enim, qui aliena delicta exaggerant, peccant contra compendium legis, & Prophetarum, quod est: Omnia quæcunq; uolueritis, ut faciant uobis homines, sic & uos facite illis: &, dilige proximum tuum sicut te ipsum: unusquisq; enim naturaliter hoc desiderio affectus est, ut cupiat peccata sua aut extenuari, aut excusari. cum igitur hoc ipsum naturæ ductum uiolat, & in figura hominis feritatem & immanitatem beluæ exercet. Deinde qui aliena delicta traducunt et amplificant, peccant cõtra legem: Non occidas. Homicidium enim non tantum manu, sed etiã linguæ committitur. Et obtrectatio, si probè contempleris, nihil aliud est, quàm dilaniatio & deuoratio proximi. Etenĩ quemadmodum in familiaribus conuiuijs anser quispiam aut gallus gallinaceus assatus & mensę appositus à famelicis conuiuis ita dilaniatur, ut uix ossa reliqua maneãt: ita in colloquijs obtrectatorum absens quispiam in medium abripitur, & obtrectationibus ita diripitur & deuoratur, ut ipsi uix mica bonæ famæ, aut honesti nominis reliquum fiat. Quid ergo obtrectatio à dilaniatione proximi, & homicidio differret? nam obtrectatio genus homicidij haud obscurè significat. Hub. cap. 31. Si dixerũt, inquiens, uiri tabernaculi mei, quis det, ut non de carnibus inimici saturemur? hoc est: non sum passus, ut neq; domestici mei malè de inimico loquerentur, & ad ruinam eius gauderent. Paulus ad Galatas 5. Si alius alium, inquit, uicissim mordetis, & deuoratis, uidete, ne uicissim alius ab alio consumamini. Psal. 56. ait, filij hominum dentes eorũ arma & sagittæ, & linguæ eorum gladius acutus. Solomon in Prouerb. 25. Iaculum, gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suũ falsum testimonium. Reliquum igitur est, quod non hi tantum sint homicidæ, qui proximo uitam gladio auferunt, sed etiam ij, qui proximo bonam famã, quæ honesto uiro uita potior ẽ, obtrectationibus auferunt. Cæterum obtrectatio non solum peccatum est grauissimũ aduersus deum & proximum, sed etiam longè maius incommodum adfert ipsi obtrectatori, quàm ei cui obtrectatur. Nã qui aliena delicta traducit & exaggerat, is seipsum palàm prodit, quod nondum sua errata agnoscat. Si enim grauitatẽ peccatorum suorum rectè agnosceret, tantũ negocij haberet, ut planè non uacaret ei de alienis delictis cogitare: ubi autem non est agnitio peccatorũ suorũ, ibi nec est fides, nec Christus, nec salus. Quare obtrectator cum aliena delicta traducit et exaggerat, se se suo ipsius iudicio prodit, quod ipse ignoratione suorum scelerum, nec fidem, nec Christũ, nec salutem habeat, sed pꝑetuæ internetioni obnoxius sit. Ad hæc obtrectator etiam precationem dominicam, quam ad deum patrem orat, obtrectationibus suis sibi ipsi incõmodam reddit, atq; contra seipsum orat: cũ enim precatur: remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris: quid obsecro obtrectatori aliud significat, quàm si diceret: ego nulli hominum sua delicta remitto, sed bonæ omnium famæ detraho. Ac ubi in proximo meo nulla sunt delicta, ibi fingo: ubi autem inuenio parua delicta, ea in immensum exaggero. Precor igitur, ut nulla mihi delicta nec coràm deo, nec coràm hominibus remittantur, & omnes malè de me loquantur, adeoq; minima mea delicta lõge omnium maxima iudicent: quid hac precatione horribilius? Accedit huc, quod Obtrectator prodat obtrectatione sua animum suum, omni malitia & iniquitate plenissimum esse: sic enim sequitur. Non est arbor bona, quæ facit fructum malum, neq; arbor mala, faciens fructum bonum: unaquæq; enim arbor ex fructu suo cognoscitur: Neq; enim è spinis colligunt ficus, neq; è rubo uindemiãt

unam. Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum: ex abundantia enim cordis loquitur os eius. Homo ex sermone cognoscitur. Cordis boni thesaurus quis sit, quæ item abundantia cordis mali: audi quid Paulus ad Galatas scribat cap. 5. Fructus, inquit, spiritus est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia. In Mathæo cap. 15. commemorat Christus thesaurum cordis mali: Ex corde, inquiens, exeunt cogitationes malę, cędes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuitia. Obtrectator maximus sui ipsius proditor est: propterea quòd alienam famam detrahendo palam declaret, se maximũ in sinum nebulonem gestare.

ἀνδρὸς ἐκ χαρακτὴρ λόγου γνωρίζεται.

TACITVRNITAS.

TACITVRNITAS est, qua mentes circũspicientes quid deceat, & quid non, silent cõgitabundę: nec putant proferendũ antequàm maturè cũcta examussim disputarent, ne ex ore magis, quàm ex pectore erumpat oratio.

Vel, est obseruantiæ genus, in silentio ac secreta seruando constituta. Terentius in Andria: Sed ijs, quas semper in te intellexi sitas, fide & taciturnitate. Græcis dicta σιωπηλότης, σιωπάω, quod est taceo. Tacitus, qui tacet, & scit tenere secreta. Taciturnus, qui natura facilè tacet. Diminutiuum, taciturnulus.

Dogma Pythagoræ philosophi excellentissimi fuit, præter Palingenesiam & μετεμψύχωσιν, id est, regenerationem & transanimationem, item abstinentiã ab esu carnium & fabarum: de quibus Ouidius lib. 15. Metamorph. & Vergilius in 6. scribunt, & ἐχεμυθία, id est, taciturnitas illa, qua discipulos elinguabat toto quinquennio, ut apud se tacere discerent, & loqui dediscerent.

Rebus in humanis magna est doctrina tacere,
Testis erit sapiens hic mihi Pythagoras:
Nempe loqui doctos, reliquos docet ille tacere,
Magnum hoc ad requiem Pharmacon inuenies.

In Pythagorę Ethemythiam è græco.

Philippus Beroaldus in comment. in Quęst. Tuscul. lib. 5. Diogenes Laërtius lib. 8. de uitis Philosophorum, Raphael Volateranus lib. 28. Philologiæ. Rauisius textor refert, triennium præscriptũ fuisse silentium, in 2. parte. c. Taciturnitas, in officina.

Maximus martyr in sermone 41.

Socrates admonebat suos discipulos, ut tria præcipuè in omni uita haberent: in animo prudentiam, in uultu uerecũdiam, & in lingua silentium.

Silentium non semper amicitiam dirimit. Angelus Politianus ad N. Barbarum.

Quod ad te iam diu nihil dederim literarum, nõ tam meis uelim, quàm tuis occupationibus adscribas. Occupationes autẽ, nõ minus equidem studia ipsa literarũ & sapientiæ, quibus usq; adeo inuigilas, quàm istos accipio discursus obeundæ legationis, & rei gerendæ publicæ. Quod igitur uel ineptius, uel inhumanius, quàm aut musarum sacris operãti obstrepere, aut agenti rem seriã tricas ueluti intempestiuas obijcere? Neq; uerò causa fuit cur timuerim, ne (quod est apud Aristotelem tuum) nostram quoq; amicitiam silentium dirimeret: non enim sic in amore mutuo languemus, ut simus inter nos machinis retinẽdi. Sed nec silentium quispiã interpretetur, ubi neuter cessat honorificè de altero & loqui & scribere. Caue enim putes, non diem dixerim, sed horã penè ullam preterire, in qua non ego de ingenio, de literis, de prudentia, de consilio, de humanitate, de candore, de studijs deniq; tuis propè declamitem: testis Medices Laurentius meus.

Elegans silentij excusatio, per Angelum Politianum, ad Cæsarem Carmentum.

Ignosce occupationibus Cæsar, neq; me uel superbum crede, uel inofficiosũ, quod ad tuas hactenus literas non rescripserim: melior diei pars lectionibus uarijs mihi teritur, reliqua datur amicis opera. Noctẽ sibi quies & somnus cum

precibus

precibus, horario, & stylo diuidunt. Ac (ut manifesta dissimulẽ) recrastinator quoq; natura sũ maximus, nec ad diem facilè soluo, quanq̃ omnino aliqñ soluo, quod debui: quorum alterum dum redditur (ut uerum fatear) nonnihil dolet ob ignauiam, alterum quoniam redditum non est, semper excruciat.

Secreta non promulganda. Ouidius lib. 2. de arte Amandi.

Eximia est uirtus præstare silentia rebus:
At contra, grauis est culpa, tacenda loqui.

Silentij tutum præmium.

Σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας Aristides in defensione Periclis ex Cio quoppiã poeta citat. Plutarchus in Apophthegmatis Augusto cæsari adscribit. Vsurpat Horatius odarum lib. 3. Est & fideli tuta silentia merces: silendo nemo peccat, loquendo persæpè.

Iam olim in prouerbio est, nobilis illa Simonidis sententia, quæ celebratur & apud latinos prouerbij loco. Nã nulli tacuisse nocet, nocet esse locutũ. Etiãsi Valerius Maximus lib. 7. cap. 2. sententiam hãc tribuit Xenocrati: Quid, inqt, Xenocratis respõsum, quàm laudabile? Quum maledico sermoni quorundam summo silentio interesset, uno ex ijs querente, cur solus linguam cohiberet: quia dixisse me, inquit, aliquando pœnituit, tacuisse nunquàm. Erasmus in Chiliad. 3. cent 8.

Idem Eras. lib. 3. cent. 10.

Alia committenda, alia celanda.

Non temerè quiduis apud quemuis effutiendum, at nec familiaribus arcana omnio proferenda sunt: uerum alia communicare conuenit cum amicis, aut uxoribus, alia celare. Ad hanc sententiam quadrat illud ex odysseæ. λ. ἀλλ' τὸ μὲν φάσθαι, τὸ δὲ γ' ἂν κεκρυμμένον εἶναι. i. Dicendum est aliud, contra, est aliud reticendum.

Quod scis, nescis.

Terentius in Eunucho, & seipsum excruciante. Tu pol si sapis, quod scis nescias: hoc prouerbio certam in tacendo fidem significamus, dũ quis q̃d scit, perinde continet ac dissimulat, quasi nesciat. Erasmus 3. cent. 6.

In continentẽ arcana sibi commissa, & non effutientem cuiq̃, quadrat illud Odysseæ. χ. τῇ δ' ἄπτερος ἔπλετο μῦθος. i. Huic pennis dicta uacabant, hoc ẽ: haud longius auolabant. Eras. Chiliad. 3. centuria decima.

Ex Carcino, de taciturnitate περὶ συνώπης.

Πολλοῖς ἀνθρώποισι φάρμακον κακῶν σιγὴ μάλιστα δὲ ὅσοι σώφρονος τρόπου. id est.
Multis enim hominibus pharmacum malum est
Taciturnitas, quæ peculiaris est frugi moribus.

Menander comicus.

οὐδὲν σιωπῆς ἐστι χρησιμώτερον. id est. Nihil utilius quicq̃ est silentio,

Sophocles.

Ω παῖ σιώπα, πόλλ' ἔχει σιωπὴ καλὰ,
γλώσσης μάλιστα πανταχοῦ πειρῶ κρατεῖν. i.
O Puer, multa continet bona silentium,
Linguam in primis ubiq; moderari coneris.

Silentium & continentia linguæ omni uacant periculo.

Chares.

Καὶ γέροντι καὶ νέῳ τιμὴν φέρει
ἡ γλῶσσα σιγὴν καιρίαν κεκτημένη. id est.
Tum seni, tum iuueni conciliat honorem,
Compos silentij lingua tempestiui.

Athenodorus.

δεῖ καὶ τὸ σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας. id est.
Silentij premium periculo uacat.

Ampis.

οὐκ ἔστι κρεῖττον τοῦ σιωπᾶν οὐδὲ ἕν. id est.
Nihil est quicquam præstantius quàm tacere.

Philonides.

Κρεῖττον σιωπᾶν ἐστιν ἢ λαλεῖν μάτην. id est.
Satius est tacere, quàm temerè loqui.

Plutarchus in lib. Quomodo quis fructum ab inimicis capiat.

Præter hoc, continentia linguæ non exigua uirtutis pars, rationi subijci & morigera fieri non potest, nisi qs multo studio, cura, & industria pessimos affectus, qualis ira est, deuicerit.

Quum quidam ad tacentem Cleanthẽ dixisset: tu quid taces? atqui iucundum est cum amicis confabulari: iucundum quidem, respõdit Cleanthes, sed quò iucundi⁹ est, eò magis in hoc amicis oportet concedere.

Ξενοκράτης,

Διαιρῶν ἕκαστον τῆς ἡμέρας εἰς τρία ξύν τινα ἐπὶ τῷ σιωπῇ μέρος ἀπένειμε. id est.

Xeno:

Xeno: Singulas diei partes certis negocijs assignans, silentij quoque suam partem dabat.

Apollonius ad familiares.

Simonides aiebat nunquam se pœnituisse silentij, dictorum autem sæpius.

Græcè.

μηδέποτε αὐτῷ μεταμελῆσαι σιγήσαντι, φθεγξαμένῳ δὲ πολλάκις.

Idem.

πολλὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι περὶ τοῦ μὴ λέγειν, ἃ μὴ δεῖ· παντελῶς γὰρ ἀπαιδεύτου τινός ἐστι τὸ μὴ δύνασθαι σιωπᾶν, ἀλλ᾽ ἐκλαλεῖν τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα. id est.

Adnitendum est sedulo, ut nihil indecens eloquamur: Est enim uiri planè imperiti, non posse tacere, sed quæ non decet efferre.

Dion aliàs Demosthenes.

Ne me existimetis Athenienses ignorare, quàm tutum sit silentium ἀσφαλὲς τὸ σιγᾶν ἐστι.

Diogenes ad quendam, qui se Philosophum profitebatur, interrogabat uerò contentiose, uale miser, dixit, cum id, quod optimum est in uita Philosophi, corrumpas, uerbis tamen audes te Philosophum iactare.

Theocritus à blaterone quodam interrogatus, ubi cras uisurus esset ipsum: illic, dixit, ubi ego te non uideam.

Græcè.

ἐρωτηθεὶς, ὑπὸ ἀδολέσχου, ὅπου αὐτὸν αὔριον ὄψοιτο, ὅπου, ἔφη, ἐγώ σε οὐκ ὄψομαι.

Plutarchus.

Qantum commendauerit Homerus taciturnitatem, per hæc luculenter ostenditur, inquit enim: Θερσίτ᾽ ἀκριτόμυθε λιγύς περ ἐὼν ἀγορητὴς ἴσχεο μηδ᾽ ἔθελ᾽ οἶος ἐριζέμεναι βασιλεῦ. id est. O Thersita loquens sine iudicio, etsi uehemens concionator sis, desine, ac solus contendere cum rege noli.

Hessus Poëta sic eleganter uertit lib. 1. Iliad.

Garrule Thersita, quanquam tibi multa loquendi
Copia suppeditet, nec sis non uoce suaui,
Nec tamen hic solus reges incessere, neue
Friuolus esse uelis, qui sis teterrimus inter
Tot talesque uiros, quicunque Agamemnona magnum
Ipsius auspicijs sumus ad Troiana secuti
Mœnia, quod nequeas linguæ dare frena loquaci,
Nec moderere tuis ducibus maledicere uerbis.

Zenon ab Antigoni legatis Athenas missis una cum alijs Philosophis ad conuiuium uocatus est, & cum reliqui inter pocula sua, quisque eruditionem ostentaret, ipse tacebat: cum autem legati interrogarent, quid Antigono de ipso deberent renunciare: hoc ipsum quod uidetis respondit: Oratio enim omnium est difficillima moderatu, id est: δυσκρατέστατον γὰρ πάντων ὁ λόγος.

Quum Thelemachus apud Homerum dixisset ἦ μάλα τις θεῶν ἔνδον οἳ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν. id est. Nimirum aliquis intus est, qui cœlum incolunt amplum: deprehendens pater subiecit σίγα καὶ κατὰ σὸν νοῦν ἴσχανε μηδ᾽ ἐρέεινε. id est. Tace contineque animum, nec interrogaueris: αὕτη τοι δίκη ἐστὶ θεῶν οἳ ὄλυμπον ἔχουσι. id est. Hic equidem mos est diuorum cœlicolarum: Hoc interpretationem Pythagorici nominantes, nihil respondebant de diuinis rebus, quoquo modo interrogarentur.

Παλλαδᾶ.

ἡ μεγάλη παίδευσις ἐν ἀνθρώποισι σιωπή, μάρτυρα πυθαγόραν τὸν σοφὸν αὐτὸς ἔχω· ὃς λαλεῖν εἰδὼς, ἑτέρους ἐδίδασκε σιωπᾶν, φάρμακον ἡσυχίης ἐγκρατὲς εὑράμενος.

Incertus interpres.

Non mediocre bonum seruata silentia præbent,
Huius Pythagoras non leuis autor erat.
Qui fari callens, alios reticere docebat,
Inueniens monitis corda quieta suis.

Τοῦ αὐτοῦ.

πᾶσι τις ἀπαίδευτος φρονιμώτατός ἐστι σιωπῶν, τὸν λόγον ἐγκρύπτων ὡς πάθος αἴσχιστον.

Alciatus expressit.

Quum tacet haud quicquàm differt sapientibus amens:
Stulticiæ est index linguaque uoxque sua.
Ergo premat labia digitoque silentia signet,
Et se se Pharium uertat in Harpocratem.

Borbonius.

Nobile lingua bonum, si fari in tempore nouit:
Nobile lingua malum, si fari in tempore nescit,

Ex lingua propagantur plerunque bona,
sæpe etiam mala.

Cœlius lib. 7. cap. 26. lectionum antiqua: Idem lib. 11. cap. 80. Quantum insitæ præferat prudentiæ lingua præparca, græcanicum illud declarat.

Græcum distichon Pallade.

ἀῤῥήτων ἐπέων γλώσσῃ σφραγὶς ἐπικείσθω:
Κρεῖσσων γὰρ ἐπέων, ἢ κτεάνων φυλακή. id est.

Arcanorum

Arcanorum uerborum linguæ sigillum imponatur:
Præstantior enim sermonum, quàm possessionum custodia.

Καλὸν ἡσυχία. id est.
Pulchrum, taciturnitas.

Pittacus.

ὃ μέλλεις ποιεῖν μὴ προλέγε:
ἀποτυχὼν γὰρ γελασθήσῃ. id est.
Quod facere uolueris, ne prædices,
Ne, si consilium non succedat, deridearis.

Menander.

ἡ γλῶσσα πολλοὺς εἰς ὄλεθρον ἤγαγεν. id est.
Lingua multos in perniciem egit.

Isocrates ad Demonicum.

Diligentius tuere deposita uerborum quàm pecuniarum: nam boni uiri officium est, ita se gerere, ut eius mores plus fidei, quàm aliorum deierationes mereantur.

Ibidem.

Ne cui arcana tua dixeris, nisi illa taceri non minus audientibus ipsis, quàm tibi dicenti expediat.

Ibidem.

Duo loquendi tempora facito, uel de rebus tibi planè cognitis, uel de ijs quæ dicenda necessariò sunt: in ijs enim solis taciturnitati præstat oratio, aliàs uerò tacere quàm loqui potius est.

In Echemythiam Pythagoræ, è Græco.

Rebus in humanis magna est doctrina tacere,
Testis erit sapiens hic mihi Pythagoras.
Nempe loqui doctos, reliquos docet ille tacere.
Magnum hoc ad requiem pharmacon inuenies.

TENACITAS.

κιμβεία. *Parcitas.* φειδωλία *animi.*

PARSIMONIA, est qua honesti & utilis caussa, ne dispendium faciant, & bona sua operũ nomine, ac facultatum appellata inutiliter, inhonesteque consumant, sed tueantur atque custodiant, prudenter cõsyderant. Græcis φειδὼ uel φειδωλὸς dicta. Eius contrariũ est luxuria, uel luxus, & bonorũ dilapidatio: Videturque parsimonia differre à frugalitate, quod parsimonia quid generalius est, frugalitas uerò est propriè cibi potusque, mentis frugi, ac benè compositæ moderatio. Cuius contrarium est uoracitas. Parcere est abstinere. Vergilius. Parce pias scelerate manus. Vnde parcere pecuniæ est, abstinere ab expensione pecuniæ.

Parsimonia accipitur pro moderatione sumptuum & parcitate, id est, obseruatione rerum. Hinc uenit parcus, qui frugi quoque dicitur, & sumptibus parcit: & parcitas, quæ & idẽ est, quod parsimonia.

Phocylidis poëta.

ἀρχόμενος φείδου πάντων μὴ τέρμ' ἐπιδεύῃς. i.
Cũ incipis, parsimonia utere in omnibus, ne in fine indigeas.

Hesiodus in Opere, cui titulus est opera, & Dies.

ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγοντος κορέσασθαι,
μεσσόθι φείδεσθαι, δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ. i.
Incipiente autem dolio & finiente, satiare: sed in medio parsimonia utere. Grauis in fundo parsimonia.

Aristoteles in libello de uirtutibus.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt: Turpilucrium, Parcitas, & Tenacitas. Turpilucriũ, quo quærere, lucrumque ex re qualibet facere non pudet, plurisque lucrum quàm ignominia est. Græcis αἰσχροκέρδεια.

Parcitas autem, qua honestas necessariasque ad res nostra minimè sustinemus impendere, id est. φειδωλία δέ ἐστι καθ' ἣν οὐ δαπανοῦ γίνονται τῶν χρημάτων εἰς τὸ δέον.

Tenacitas, qua impendunt quidem, tenuiter uerò malignéque, adeo plus ut incommodent, dum sumptus in tempore non faciunt. Græcis uocatur κιμβεία.

Appollodorus Atheniensis comicus.

Odi fortunam iunctam infortunato corpori: Si quis enim per diuitias suauiter age-

uiter agere potest, miserè tamen uiuit: quid aliud quàm fortunā accuses, quod se homini infortunato sociauerit?

Idem.

Ego non opes, quantæ sint, aspexerim, sed num, qui ipsas possidet, superior: ut dominus sit possessis.

Euripides in Antiope.

Si quis fortunatus & opulentus,
Nihil egregium domi instituat,
Hunc ego nequaquam beatum nominauerim,
Sed potius felicem, diuitiarum custodem:
Inhumana est imperitia, in statu ne miserabili quidem lachrymas
Fundere: hæc uerò est malicia, cum opes affatim suppetant,
Neminem mortalium beneficijs demereri, parcitate uictum improba.

Idem in Danae.

Quisquis domi rem gaudet abundare,
Et uentrem interea defraudās, corpus miser macerat,
Is mihi sacrilego melior non esse uidetur,
Neq; parricida, aut sanguine tinctis inimico.

Philemon.

Si præsentibus non utimur,
Absentia quærimus: his quidem nostra culpa,
Illis uerò per fortunam priuabimur.

Menander.

Nunquam prædiuitem felicem existimaui
Hominem, bonis qui non uteretur suis.

Idem.

Ne lucrum undiq; captes, sed pudor absit,
Quo minus per nephas conquiras opes, semper sibi timet.
Ter miser ille, qui præ parcitate
Odium sibi peperit, partis opibus duplo maius.

Theocritus in εἰδυλλ.

Κάλλιον ὦ τιμαλευτὲ φιλάργυρε τὸν φακὸν ἕψειν,
μὴ ταμὼν τὰν χεῖρα κατὰ πρίων τὸ κύμινον. i.

Decoque lenticulam, fatuus tibi pastor auare,
Quàm læsisse manus resecas dum fasce cyminum.

Menander in pseudo Hercule.

Ἀστοργίαν ἔχει τινὰ ὁ σκληρὸς βίος. Id est:
Inhumana res est duritas uitæ.

Apollodorus in Apocarterunte.

Ἀλλὰ χεδὸν εἰ τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν εἴρηκας: ἐν φιλαργυρίᾳ γὰρ πάντ' ἔνι. Id est:
Propemodum caput malorum nominasti:
Auaritia etenim insunt omnia.

Antiphanes.

O infelices illos, quibus lucri ergò
Turpia uidentur honestis præferenda:
Quippe prudentia accipiendo obnubilatur. Id est:

ὦ δυστυχεῖς ὅσοισι τοῦ κέρδους χάριν,
ἐπίπροσθε ταἰσχρὰ φαίνετ' εἶναι τῶν καλῶν,
ἐπισκοτεῖ τὸ φρονεῖν τὸ λαμβάνειν.

Menander in Dyscolo Comœdia.

Diuitias rem instabilem commemoras:
Eas si tibi mansuras censes,
Perpetuò custodi, neq; cuiquam
Hominum communices, solus ipsarum tibi dominus:
Si uerò ne teipsum quidem, licet omnia fortunæ bona habeas,
Quid est, ô pater, quod inuideas alicui?
Fortuna enim alij fortassis alieni indigno,
Omnia quæ tute nunc habes, te spoliato donabit:
Quapropter sentio oportere te quàmdiu
Dominus es, & ipsis liberaliter uti pater,
Omnibus opem ferre, dites efficere
Per te quàm plurimos ut possis amicos:
Hæc enim uirtus immortalis est: atq; si forte
Exutus omnibus fortunis fueris,
Iterum ab illis, quos antè beasti, capies.
Longè præstantior est aperta uiri amicitia,
Quàm operte auri diuitiæ, quales tu defodisti.

Eusebius Sardus.

Vir, cui magnæ sunt opes reconditæ, quibus pro suo arbitrio ad res necessarias uti non audeat, similis est ærario quæstori publicum thesaurum suum esse persuaso: quantum enim ad opinionem, ex æquo uterq; diues est, usum uerò diuitiarum, qui proprius est possidenti, nō hic magis quàm ille habet.

Theopompus.

Si dominus amplissimæ fortunæ tristem uitam transigat, ne ille mihi omniū qui sunt, quiq; futuri sunt hominum, est miserrimus. Id est:

ἄν τις πλεῖστα τῶν ἀγαθῶν κεκτημένος, μετὰ τοῦ λυπεῖσθαι διάγει τὸν βίον ἁπάντων αὐτὸν ἀθλιώτατον.

Democritus philosophus.

Οἱ φειδωλοὶ τὸν τῆς μελίσσης σῖτον ἔχουσιν ἐργαζόμενοι ὡς ἀεὶ βιωσόμενοι. Id est:

Qui parci præter modum sunt, instar apicularum operantur, tanquam perpetuò uicturi.

Idem.

Φειδὼ καὶ λιμὸς χρηστὴ ἐν καιρῷ δὲ καὶ δαπάνη γινώσκειν δὲ ἀγαθοῦ. Id est:

Parsimonia & esuries bona, suo aūt tempore: sumptus etiam porrò uir bonus discernet.

Idem.

Stolidi Parthorum filij ubi quid à patria consuetudine exquisita, & illa tena-

ci deciderint, perire ſolent, non ſecus ac qui inter gladios ſaltant, ſi uel ſemel aberrauerint in unico gladio, ubi pedibus niti debebant, intereunt. Eſt uerò difficilimum ne in uno quidem aberrare, cum ſola pedum anguſta ueſtigia relinquantur.

Antiphon.

εἰσί τινες, οἳ τὸν παρόντα μὲν βίον οὐ ζῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζονται πολλῇ σπουδῇ, ὡς ἕτερόν τινα βίον βιωσόμενοι, ὁ δὲ τὸν παρόντα καὶ ἐν τούτῳ παραλειπόμενος ὁ χρόνος οἴχεται. Id eſt: Non deſunt, qui præſentem uitam non uiuunt, ſed magno ſtudio ſe parant, ceu uitam quandam aliam uicturi: interea tempus ipſos deſerit.

Methrodorus.

Aliqui in uita præparant, quæ ad uitam pertinent, uicturi poſt id, quod uiuere dicimus: nō aduertentes lęthale nobis omnibus ipſum generationis infuſum eſſe pharmacum.

Democritus.

Βίος ἀνεόρταστος, μακρὴ ὁδὸς ἀπανδόκευτος. i. Vita ſine feſtiuitatibus, longa eſt ſine diuerſorijs uia.

Plutarchus Cheronenſis.

Veruntamen auaritia & tenacitas cogit aliquos domi repreſſis cupiditatibus apud alios ingurgitari ſumptuoſis alimonijs, ijſq; frui, ceu bello partis ſtrennuè commeſſando: Deinde malè affecti, poſtridianam cruditatem ꝓ mercede ingurgitationis habentes.

Socrates.

ὁ τοῦ φιλαργύρου πλοῦτος, ὥσπερ ὁ ἥλιος κατὰ δυσμῶν ἐυφραίνει οὐδένα τῶν ζώντων. Id eſt Hominis auari diuitiæ, quemadmodum ſol poſt occaſum, neminem uiuentium exhilarant.

AVARI SVNT TVTORES ET CVſtodes, non domini pecuniarum, & uita illorum ſimilis eſt conuiuio funerali.

Theocritus.

τοὺς πολλοὺς τῶν πλουσίων ἔλεγεν ἐπιτρόπους εἶν, ἀλλὰ μὴ δεσπότας τῶν χρημάτων. Id eſt: Dicebat multos diuites, non dominos rerum ſuarum, ſed tutores eſſe.

Euſebius Sardus.

Virum, qui magnas opes reconditas habuerit, nec aliam ob cauſam, quàm ut reponat, conquirentem, quo ſemper aliquid præſentibus addat, etſi locupletem, nihil tamen neq; ſui, neq; alterius utilitatis gratia inſumentem, haudquaquam diuitem eſſe dixerim, ſed cuſtodem, & alienis comparandis natum, qui ſæpenumero ſibi labores creet, & res nihil ad ſe pertinentes augeat.

Xenophon Orator.

Vt autem & hoc ſcias, ô Crœſe, ego non illos, qui plurima habent & cuſtodiunt plurima, feliciſſimos exiſtimo: nam hoc pacto, qui mœnia tuentur feliciſſimi forent, ut qui omnia in ciuitatibus cuſtodiant: ſed eum, qui tum plurima iure poſſederit, tum plurimis honeſtè fuerit uſus, quod ad pecunias attinet, feliciſſimum eſſe ſtatuo.

Socrates philoſophus.

ὁ τῶν φιλαργύρων βίος ἔοικε νεκροῦ δείπνῳ· πάντα γὰρ ἔχων, τὸν εὐφρανθησόμενον οὐκ ἔχει. i. Auarorum uita ſimilis eſt funerali conuiuio: omnia enim cum habeat, hominem, qui præſentibus hilariter fruatur, non habet.

Epicurus philoſophus.

Semel nati ſumus, bis naſci non licet, ſed neceſſarium eſt, ætatem finiri: Tu uerò qui ne craſtinum diem quidem in tua poteſtate habes, tempus differs. Omnium uerò uita cunctando perit: Et hinc eſt, quod unuſquiſq; noſtrum inter negocia moritur.

Antiphon.

Fama eſt, quod cum uidiſſet quidam alterum argenti multum ferre, rogauerit eum, ut ſibi mutuo daret, cum fœnore reddendum: ille uerò noluit, ut qui diffideret omnibus, & neminem iuuaret: Itaq; quodam in loco argentum recondit, & cū animaduertiſſet quidam quid egiſſet, ſuffuratus eſt. Reuerſus igitur ille poſtea, qui pecuniam abſconderat, nihil inuenit, unde magno dolore motus eſt, ob calamitatem, tum & aliàs, tum quia roganti non mutuò dederat pecunias, quæ quidem ei ſalua manſiſſet, & inſuper attuliſſet fœnus: Cumq; incidiſſet in uirum, cui mutuare antè noluerat, infortunium ſuum deplorauit, utpote qui peccaſſet, & pœnitere ſe dixit, quod ei non obſequutus, ſed ingratus fuiſſet, & prorſus ei omne argentum interijſſe. Ille autem bono animo ipſum eſſe iuſſit, atque exiſtimare lapidem eodem loco depoſitum fuiſſe: omnino enim ne cum habebas quidem argentū, eo utebaris: quamobrem

obrem etiam nunc ne putaueris te ulla re priuari: illud enim quo quis nec usus, nec usurus est, nihil siue præsens, siue absens magis minusue lædit. nam cum Deus alicui non perfectè bona largiri instituit, exhibita pecuniarum copia, bonæ mentis inopem facit, atque ita ablato altero utrisque priuat.

Iouianus Pontanus de auaritia & auaris, in lib. de liberalitate.

Illud autem de auaris rectè dictum constat, eos nec sibi cõmodos esse, nec alijs: quibus tametsi comparandis conseruandisque pecunijs nimium inest studium, dandi autem uoluntas minima: non æque tamen habendum ad rem idem cõsilium est omnibus. sunt enim qui rebus suis parcentes, summo etiam studio rei familiari conseruandæ intenti, & quàm potest minimum de suo impendentes, ab alienis contineant, bonitate quadam naturæ ita uicti, ut re sua contenti, nihil turpe, nihil contra leges, contraque humanitatem habendi gratia faciant. Hos nominare parcos consueuimus, eamque animi institutionem maiores nostri dixère parsimoniam, quæ in priuatis quibusdam tenuique in re constitutis, ac laborantibus multitudine liberorum, humanisque necessitatibus circumuentis, laudari meritò potest. In regibus uero ac principibus & ijs ciuibus, quorũ res est opulentior, atque auctoritas maior, quo modo laudari possit tam minuta diligentia, quæ panis etiam miculas colligit, nequaquam uideo.

Sergium Galbam quanquam alieni nõ appetentem, iure tamen ætas illa plurimũ carpsit, quòd suæ quidem pecuniæ parcus cum esset, publicè etiam auarus foret: neque enim aut sæcula illa, dignitasque senatoria, aut opulentum Galbæ patrimonium, eam parcendi ac conseruandi diligentiam, nec aurea sella tantam è publico auaritiam patiebatur.

Didij Iuliani, maximi & potentissimi uiri sordes quis ferat, qui porcellum, leporemue dono ad se missum in triduanas partiretur cænas, sæpe etiam, cum nulla religio aut abstinendi causa subesset, leguminibus oleribusque solis contentus cænaret.

Pertinax Augustus dimidiatas lactucas et carduos apponere conuiuis est solitus: ac si quando ad amicos de cæna mitteret, binas tantum offulas, aut paucula poma: atque ubi opiperè magis egisse uideri uellet, gallinaceos lumbos mitteret.

Iouianus Pontanus de liberalitate.

Plura esse auarorum genera. inter cæteros tenaces maximè fuisse sordidum Martinum Pontificem: hunc enim clanculum cereos solitum extinguere, qui in diuersis Basilicæ locis succensi à ministris essent, nocturni luminis gratia. Porrò eundem, ut oleo parceret, instituisse, ut crudi familiaribus pisces à dispensatore in sportula traderentur, quos antea coctos præbere mos fuisset: Vnde hodie quoque decantari familiaris cuiusdam eius uersiculum:

Vnam quisque suam digitis contrectat arengam.

Quàm autem ridicula ac misera talium uirorum uita sit, Euclio ille Plautinus docet, qui aquam plorat cum lauat effundere, qui unguium præsegmina à tonstrina domum referat.

Bentinus uertit.

Aurum qui reperit, laqueum abijcit, alter amisso
Auro collo aptat, quem reperit, laqueum.

Ausonius.

Thesauro inuento, qui limina mortis inibat,
Liquit ouans laqueum, quo periturus erat:
At qui quod terræ addiderat, non repperit aurum,
Quem laqueum inuenit, nexuit & perijt.

Εἰς φειδωλοὺς ἀδήλου.

πλουτεῖν φασί σε πάντες, ἐγὼ δέ σε φημὶ πένεσθαι·
χρῆσις γὰρ πλούτου μάρτυς ἀπολλόφανες,
ἂν μετέχῃς αὐτῶν σὺ τὰ γίγνεται, ἂν δὲ φυλάσσῃς
κληρονόμοις, ἀπὸ γὰρ γίγνεται ἀλλότρια. Id est.

Te ditem appellant omnes, ego planè inopem te,
Nam facit usus opes testis Apollophanes:
Si tu utare tuis, tua sunt, sin tua serues
Heredi, tu iam nunc aliena facis.

Εἰς φιλαργύρους.
πλάτωνος ἢ ὡς δὲ Ἀντιπάτρου.

χρυσὸν ἀνὴρ, ὁ μὲν εὑρὼν, ὁ δὲ ἀλλαστρῶν, ὁ μὲν εὑρὼν.
ῥίψαι, ὁ δ' οὐχ εὑρὼν, λυγρὸν ἔδησε βρόχον.

Στατυλλίου φλάκκου.

χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν ἔλιπε βρόχον, αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
ὃν λίπεν οὐχ εὑρὼν ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον.

Laërtius interpres.

Deposuit laqueos aurum uir nactus: at aurum
Non nactus, laqueis tristia colla ligat.

Ausonius.

Qui laqueum collo nectebat, repperit aurum,
Thesauriq; loco deposuit laqueum.
At qui condiderat postquam non repperit aurum,
Aptauit collo quem repperit laqueum.

Erasmus in Chiliadibus, in prouerbio: Sera in fundo parsimonia, ita uertit:

Plena ubi dolia sunt, aut iam propè inania uini
Tum satiare, sed in medio fac parcior esto:
Absurdum siquidem & graue in imo parcere fundo.

Allusit huc Persius Satyricus
2. satyra.

Donec deceptus & expes
Nec quicquam fundo suspiret summus in imo.

Theocritus in Charitibus.

κενεᾶς ἐν πυθμένι χηλοῦ. Id est: Vacuæ fundo capsæ: Scrinium inane significans.

Seneca hanc prouerbialem sententiam in 1. epistola refert: Sera in fundo parsimonia: digna profectò quæ omni scrinio, omni cado, omni cellæ penuariæ inscribatur. Admonet in tempore parcendum rebus necessarijs, neq; imitandum profusorum uulgus, qui tum deniq; incipiunt parcere, postquam uiderint minimum superesse.

Cicero in paradoxis, cap. Quod solus sapiens sit diues.

ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος.

Dij immortales, non intelligunt homines, quàm parsimonia magnum sit uectigal.

Salomon in prouerb. cap. 13.

Opes prodigalitate minuuntur, & parsimonia augentur.

Lucianus.

ὡς τεθνηξόμενος, τῶν σῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυε,
ὡς δὲ βιωσόμενος, φείδεο σῶν κτεάνων·
ἔστι δ' ἀνὴρ σοφὸς οὗτος ὃς ἄμφω ταῦτα νοήσας
φειδοῖ, καὶ δαπάνῃ μέτρον ἐφηρμόσατο. Id est:

Tanquam moriturus tuis bonis fruere,
Tanquam autem uicturus, parce tuis possessionibus:
Est autem uir sapiens hic, qui ambo hæc cognoscens,
Parsimoniæ & sumptui mensuram parauit.

Thomas Morus ita reddidit uersibus Elegiacis.

Vtere diuitijs tanquam moriturus, & idem
Tanquam uicturus parcito diuitijs.
Parcere diuitijs qui tempore nouit & uti,
Ille modum seruans inter utrunq; sapit.

TEMPVS.

TEMPORIS IACTVRA grauissima.

Seneca lib. 9. epistolarum.

ITA fac ergo mi Lucili, uindica te tibi, & temp', quod adhuc aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Persuade tibi hoc sic esse, ut scribo, quædam tempora surripiuntur nobis, quædam subducuntur, quędã effluunt: turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiam fit, etsi uolueris attendere, maxima pars uitæ elabitur malè agentibus, magna nihil agentibus, tota uita aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod precium tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem non prospicimus, magna pars eius iam præterijt, quicquid ætatis retrò est mors tenet. Fac ergo mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere: sic fiet, ut minus ex crastino pẽdeas, si hodierno manum inieceris: Dum differtur, uita transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tantum nostrum est, in huius rei unius fugacis ac lubricæ possessionem natura nos mittit: ex qua expellitur quicunque uult, & tanta stultitia mortalium est, ut quæ minima & utilissima sunt, certè reparabilia imputari sibi cum perire patiantur. Nemo se iudicat quicquam debere, qui tempus accepit: cum interim hoc unum est, quod nec gratus quidem potest reddere &c.

M. Varro dicere solebat, nullam iacturam esse grauiorem, præsertim scienti, quàm temporis.

AETATE FRVENDVM.

Seneca in Hippolyta Tragœdia.

Aetate fruere, mobili cursu fugit,
Optimos uitæ dies
Effluere prohibe, propria describit Deus
Officia, & æuum per suos ducit gradus.
Lætitia iuuenem, frons decet tristis senem.

Idem in eadem Tragœdia.

Dum licet, utere, tempus sed tacitum subruit, horaq;
Semper præterita deterior subit.

HO-

HODIE VIVENDVM.

Marcialis lib. 1. ad Iulium.

Non benè distuleris, uideas quod posse negari,
Et solùm hoc ducas, quod fuit esse tuum.
Qui non est hodie, cras minus aptus erit. *Expectant, curæq; catenatiq; labores,*
Gaudia non remanent, sed fugitiua uolant,
Hæc utraq; manu complexuq; assere toto
Sæpe fluunt, immò sic quoq; lapsa fluit.
Non est, crede mihi, sapientis dicere, uiuam,
Sera nimis uita est crastina, uiue hodie.

Virgil. in 3. Georgicorum.

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor & duræ rapit inclementia mortis.

Eodem libro.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Idem 10. Aeneidos.

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus,
Omnibus est uitæ: sed famam extendere factis,
Hoc uirtutis opus.

Ouidius lib. 15. Fabula 4.

Plenaq; uentis
Vela dedi, nihil est toto quod perstet in orbe:
Cuncta fluunt, omnisq; uagans formatur imago:
Ipsa quoq; assiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen: neq; enim consistere flumen,
Nec leuis hora potest, sed ut unda impellitur unda,
Vrgeturq; eadem ueniens, urgetq; priorem:
Tempora sic fugiunt, pariter, pariterq; sequuntur,
Et noua sunt semper, nam quod fuit ante relictū est,
Fitq; quod haud fuerat, momentaq; cuncta nouantur.
Tempus edax rerum, tuq; inuidiosa uetustas
Omnia destruitis, uiciataq; dentibus æui
Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Ouid. lib. 6. Fastorum:

Tempora labuntur, tacitisq; senescimus annis,
Et fugiunt freno non remorante dies.

Idem 3. lib. de arte amandi.

Venturæ memores iam nunc estote senectæ,
Sic nullum uobis tempus abibit iners.

Eodem libro.

Eunt anni more fluentis aquæ,
Nec quæ præterijt, hora redire potest.
Vtendum est ætate, cito pede labitur ætas:
Nec bona tam sequitur, quàm bona prima fuit.

Idem lib. 1. de sine titulo.

Labitur occultè, fallitq; uolatilis ætas,
Et celer admissis labitur annus equis.

Seneca in Hippolyto.

Chorus uolat ambiguis mobilis alis
Hora, nec ulli præstat uelox fortuna fidem.

Ausonius ad Gallam puellam.

Senescimus, effugit ætas,
Obrepit non intellecta senectus,
Nec reuocare potes, qui periêre dies.

Idem.

Miramur perijsse homines: monimenta fatiscunt,
Mors etiam saxis nominibusq; uenit.

Erasmus Centuria 1. Chiliadis primæ.

Seruire scenæ prouerbialiter dicitur, pro eo quod est seruire tempori, & rebus præsentibus sese accommodare. Translata ab histrionibus fabularum metaphora, qui non suopte ingenio agunt, sed hoc unum spectant, ut quouis modo populi oculis placeant, alioqui explodendi, exibilandiq;.

Cicero in epist. ad Brutum, cuius initium:
Fungerer eo officio &c.

Tibi nunc populo & scenæ, ut dicitur, seruiendum est: nam in te non solùm exercitus tui, sed omnium ciuium ac penè gentium coniecti sunt oculi.

Porrò seruiendum esse tempori uiro sapienti, monuit & Phocylides. Tempori seruiendū esse.

καιρῷ λατρεύειν μήτ' ἀντιπνέειν ἀνέμοισιν. .i.
Temporibus semper cautus seruire memento,
Nec reflare uelis aduersum flamina uenti.

Ad nostra tempora accommodatissimū.

Metaphora hæc ducta est à nauigantibus, quos necesse est semel ingressos mare, uentorum atq; æstus arbitrio ferri, frustra conaturos si uelint aduersus ista pugnare. Huic affine est: uti foro, pro eo quod est præsentem rerum statū boni consulere, & utcunq; sese obtulerit fortuna, ita animum applicare.

Terentius in Phormione.

Scisti uti foro. Donatus uulgare prouerbium admonet esse, ductamq; metaphoram à mercatoribus, qui non ante locum commertij præscribunt, quanti uēdunt, quæ aduehunt, sed secundum annonam fori, quam deprehenderint, consilium de non uendendis, aut uendendis mercibus sumunt.

Seneca.

Vtamur foro, & quod sors feret, æquo feramus animo.

Polypi mentem obtine.
πουλύποδος νόον ἴσχε.

Prouerbium, quo iubemur pro tempore, alios atq; alios mores, alium atq; alium uultum sumere: Quod in Vlysse uidetur Homerus laudare, qui eum *πολύτροπον* appellat, id est, moribus uersatilibus. Adagium natum à piscis huius ingenio, de quo meminit Plinius lib. 9.

cap. 29. Lucianus in sermone Menelai ac Prothei, scribunt illum mutare colorem, maximè in metu: nam persequentibus piscatoribus, petris affigit sese, & cuicunque petræ adhæserit, eius colorem corpore imitat̃, uidelicet ne queat deprehẽdi. Sumptum hoc prouerbium ex Theognide, cuius hoc est distichon de Polypo, quem citat Plutarchus in libello περὶ φιλίας, id est, de multorum amicitia.

πουλύποδος νόον ἴσχε πολυπλόκου ὅς ποτὶ πέτρῃ τῇ προσομιλήσῃ, τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη. Id est:

Mentem habeat uafri Polypi, qui protinus illa,
Si quibus admouit saxa, colore refert.

Clearchus in prouerbijs, teste Athenæo, citat hoc distichon tacito autoris nomine.

πουλύποδός μοι τέκνον ἔχων νόον ἀμφίλοχ' ἥρως τοῖσιν ἐφαρμόζων ὧν κε πρὸς δῆμον ἵκηαι. Id ē:

Polypi ingenio mihi sis nate Amphiloche heros,
Vt temet populo quemcunq; accesseris aptes.

Citat idem carmen Plutarchus ex Pindaro, unde & uersus ille prouerbialis celebratur.

ἄλλοτε δ' ἀλλοῖος τελέθειν καὶ χώρων ἕποιδε. .i.

Proq; loco nunc hunc fieri, nunc expedit illum.

Qui nos admonet, uti nos ad omnem uitæ rationem accommodemus, ac Protheum quendam agamus, prout res postulabit, in quamlibet formam transfiguremus.

Plutarchus.

ἀλλοῖος γίνομαι. Id est: In diuersam sententiam eo.

Aristophanes in Phito, monet uiuendum esse, τρόποις ἐπιχωρίοις, id est, moribus, regionibus ac uernaculis. Eodem pertinet & illud: νόμος καὶ χώρα, id est: Lex etiam ipsa regio.

Philippi filius Alexander in Calisthenem philosophum, nequaquam sese accommodantem aulæ regiæ moribus, sed & dictis & gestu præ se ferentem nihil ibi placere, dixit hunc uersiculum:

Elegans sententia. μισῶ σοφιστὴν, ὅς τις οὐχ αὑτῷ σοφός. Id est: *Sapientem ego odi, qui sibi sapit nihil.* Erasmus, lib. 4. Apophthegmatum.

Referunt historici in Alcibiade felicissimam quandam & admirandam fuisse morum & ingenij dexteritatem, qui sic Polypum agebat, ut Athenis dicterijs & salibus luderet, equos aleret, comiter & eleganter uiueret. Idem apud Lacedæmonios radebatur, pallium gestabat, frigida lauabat, apud Thraces belligerabatur ac potabat: ubi uerò peruenisset ad Tisaphernem, delicijs, mollicie, fastuq; iuxta gentis morem est usus.

Est quædam difficilis ac præfracta morosaq; simplicitas imperitorum, qua postulant, ut omnes ubiq; ipsorum duntaxat moribus uiuant, & quicquid alijs placet, id damnant: immemores adagij illius, νόμος καὶ χώρα. quo significatur, unicuiq; regioni quædam peculiaria esse instituta, quę hospites non damnare, sed pro uirili nostra imitari debeamus: neq; autem quisq; existimet hoc adagio doceri fœdam adulationem, qua quidem omnibus omnia assentantur, aut uitiosam morum inæqualitatem, quam Horatius eleganter taxat in sermonibus: Salustius. quanquam historici notant in Catilina, atq; in Anedio Cassio imperatore, deniq; literæ diuinæ, in quouis improbo, cum aiunt: Stultum perinde ac Lunam immutari, cum sapiens Solis exemplo sui semper sit similis.

Rursum est honesta quædam ratio, quã boni uiri nonnunq̃ moribus alienis obsecundant, ne uel odiosi sint, uel prodesse nõ possint, aut ut è magnis periculis semet aut suos eximãt: Quemadmodum fecit Vlysses apud Polyphemum multa simulans, apud Procum mendicũ agens. Item Brutus adsimulata stoliditate: Dauid etiam simulata insania. Quin & D. Paulus Apostolus sancta quadam iactantia gloriatur, hac pia uafricie sese usum esse, atque omnia factũ omnibus, ut omnes Christo lucrifaceret.

Nihil tamen uetat in notandis uitijs usum Adagij latius trahere, nempe in homines uersatili quodam ingenio natos, qui talem ubiq; personam induunt, quales sunt ij, cum quibus contigit agere, quod genus eleganter descripsit Plautus in Bacchidibus.

Nullus, inquit, frugi esse potest homo,
Nisi qui & bene & malè facere tenet.
Improbus cum improbis sit, harpager
Furibus furetur quod queat:
Versipellem frugi conuenit esse hominem.
Pectus cui sapit, bonis sit bonus, malis sit malus:
Vtcunq; res sit, ita animum habeat.

Eupolis apud Athenæum.

ἀνὴρ πολίτης πουλύπους ἐς τὸν τρόπον. Id est: *Vrbanus homo, qui moribus sit Polypus.*

Plu-

Plutarchus in caussis moralibus caussam reddit cur hoc accidat pisci, ut sese subinde mutet: atq; similem quendam Metaphoram duxit à Chameleonte Aristoteles li. 1. Moralium: ait enim si quis à fortuna pendeat, cum illa subinde mutetur, futurum, ut ueluti Chamæleon quispiam identidem uarietur, nunc felix, nunc miser, utcunq; fors alio atq; alio uultu respexerit: ita hunc quoq; uultum atq; animum mutare. De Chameleonte meminit Plinius lib. 28. cap. 8. Scribens hoc animal magnitudine fermè par esse Crocodilo: cæterum spinis acutioribus, curuatura & caudæ amplitudine distare: nullum inquit animal pauidi' est, & ideo uersicoloris esse demutationis. Plutarchus in cōment. de adulatione scribit Chamælcontem quamuis imitari colorem, prætterquàm candidum.

Philippides in Philippo.

ὁ κοινὸς ἰατρός σε θεραπεύσει χρόνος. Id est.
Tempus te sanabit, qui communis est medicus.

Menander Comicus.

πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν
χρόνος ἐστὶν οὗτος καὶ σε νῦν ἰάσεται, Id est:
Medicus omnium necessariorum malorum
Tempus est, quod tibi quoq; nunc medebitur.

Diphilus.

λύπης δὲ πάσης γίνετ' ἰατρὸς χρόνος, Id est:
Tempus omni mæstitiæ medetur.

Philetas in Cerere.

ἀλλ' ὅτ' ἐπὶ χρόνος ἔλθῃ, ὃς ἐκ Διὸς ἄλγεα πέσσειν
ἔλλαχε, καὶ πενθέων φάρμακα μοῦνος ἔχει
καὶ γάρ τις πλείοσι κορεσσάμενος κλαυθμοῖο
κήδεα δειλαίων ἔκλυεν ἀπὸ πραπίδων, Id est:
Quum tempus aderit, quod à Ioue ut dolores cōcoquas
Destinatum est, & solum luctus remedia continet:
Nam qui miserabili fletu satur fuerit,
Ille miseras curas expectorat.

Dies adimit ægritudinem.

Menedemus in ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ Terētiana nominatim adagij uice refert inquiens: profectò ingenio egregiè ad miseriā natus sum, aut illud falsum est, q̄d uulgo audio dici: diem adimere ægritudinē hominibus. Eodem spectasse uidetur, Sophocles in Æiace Flagellifero χρόνος γὰρ εὐμαρὴς θεός, Id est: Tēpus enī facilis deus, uidelicet quod omnia leniat, molliatq;.

Ouidius.

Quod male fers, assuesce, ferè bene multa uetustas
Lenit.

Euripides in Alceslide.

χρόνος μαλάξει σε, Id est: Tempus dolorē leniet. Erasmus in Chiliad. 2. Centuria 5.

Vergilius in elegia de obitu Mecænatis.

Tempora dispensat usus, & tempora cultus,
Hæc homines, pecudes, hæc moderantur aues.

Ouidius lib. 1. de remedio amoris.

Temporibus medicina ualet: data tempore prosunt,
Et data non apto tempore uina nocent.
Quin etiam accendas uitia irritesq; uetando,
Temporibus si non aggrediare suis.

Celtis lib. 4. Amorum, elegia 14. ad Barbaram.

Sed uelut à libræ descendens sydere Phœbus,
Mundus habet cœlo languidiore dies.
Sic mea iam uergens sub sydera pigra Bootes
Aetas, iam teneris uiribus ægra caret.
Nec Triuges sic pellit equos per Pannonis oras
Vngarus, ut celeri tempora nostra fluunt.
Omnia tempus alis, rapis omnia nata per orbem,
Omnia perpetuo cardine secla ferens.
Tempore languescunt flores, & tempore surgunt,
Tempore mammosum pectus abire solet.
Pratorum spoliatur honos, cum tempore pallent
Gramina, & effœta terra facescit humo.
Sic mihi iam solidæ tenuantur tempore uires:
Enecat Herculeos curua senecta uiros.

Tempus omnia mollit. Ouidius in 4. de tristibus, ad Amicum.

Tempore ruricolæ patiens fit taurus aratri,
Præbet & incuruo colla premenda iugo.
Tempore paret equus lentis animosus habenis,
Et placido duros accipit ore lupos.
Tempore Pœnorum compescitur ira Leonum,
Nec feritas animo, quæ fuit ante, manet.
Quæq; sui iussis obtemperat Inda magistri
Bellua, seruitium tempore uicta subit.
Tempus ut extentis tumeat facit uua racemis,
Vixq; merum capiant grana, quod intus habent.
Tempus & in canas semen producit aristas,
Et ne sint tristi poma sapore facit.
Hoc dentem tenuem terram renouantis aratri,
Hoc rigidos silices, hoc adamanta terit.
Hoc etiam sæuas paulatim mitigat iras,
Hoc minuit luctus, mæstaq; corda leuat.

Cuncta potest igitur tacito pede lapsa uetustas,
Præterquam curas attenuare meas:
Nam neq; sunt uires, nec qui color esse solebat,
Vix habeo tenuem, quæ tegat ossa cutem.
Corpore sed mens est ægro magis ægra malisq;
Incircumspectu stat sine fine sui.
Vna tamen spes est, quæ me solatur in istis,
Hæc fore morte mea non diuturna mala.

Epitaphium Diogenis Philosophi.

Γηράσκει καὶ χαλκὸς ὑπὸ χρόνου, ἀλλὰ σοῦ οὔτι
κῦδος ὁ πᾶς αἰὼν Διόγενες καθελεῖ
μοῦνος ἐπεὶ βιοτᾶς αὐτάρκεια δόξαν ἔδειξας
θνητοῖς καὶ ζωῆς οἶμον ἐλαφρότατον, *Id est:*

Aera quidem absumit tempus, sed tempore nunquam
Interitura tua est gloria Diogenes.
Quandoquidem ad uitam miseris mortalibus æquam,
Monstrata est facilis te duce, & ampla uia. Laërtius lib. 6. de uitis Philosophorum.

De edacitate temporum, Conradus Celtis lib. 3. odarum 26. de antiquitate Treueris ad ciues.

O quanta uestris mœnibus inclytis
Obliterata est gloria principum
Viri Treuerenses, Mosellæ
Qui gelidum bibitis liquorium.
Romam uidebar cernere corrutam,
Rursus ruina dum ferre impiger
Per porticus, portas, & aulas,
Perq; palatia prisca regum:
Paßim per agros quæ modo concidunt
Feruntq; celsis culminibus suis,
Tholisq; summis atriorum
Arboreos frutices & herbas.
Idola diuûm uidimus inclyta
Inscripta sacris sub titulis suis,
In plateis heu nullo honore
Marmoris recubare saxis.
Sepulchra Græcis uidi Epitaphijs
Inscripta busta & stare sub hortulis,
Et mœnibis sacrata functis,
Vrna suprema reperta in agro est
Auara quid non tempora deuorant?
Tulere metas Herculis Aeneas,
Nos nostraq; inuoluunt ruinis
Perpetuo rapiente cælo.

Luscinius:

In sex procedat labor horas, septima lucis
Graios Zethi monet, uiuere post Genio.

Pictorius.

Dum longum tibi pollicceris æuum,
Differs præcipitem referre gressum,
Ne tandem in foueam ruas, memento
Solum temporibus Deum iubere.

Idem ad Laurentium:

Quo te cunq; die nil sancti egisse uidebis,
Hunc tibi laurenti deperijsse puta.
Ista nec in minimis, ponas dispendia damnis,
Aere potest nullo uel breue tempus emi.

Nulla dies sine linea, Faustus Andrelinus.

Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit,
Non decet ignauum præterijsse dies.

Plato de tempore.

αἰὼν πάντα φέρει, δολιχὸς χρόνος οἶδεν ἀμείβειν
οὔνομα καὶ μορφὴν καὶ φύσιν ἠδὲ τύχην, *Id est:*

Omnia fert ætas: quid enim non deterat æuum?
Fortunam faciem, nomen & ingenium.

Aliter B. Amantius Doctor.

Omnia fert ætas, fortunaq; formaq; nomen,
Ingenij & dotes quàm subitò intereunt:

Vel sic.

Omnia fert ætas, mutant quoq; secula nomen,
Et genus & formam diuitiasq; simul.

ἄδηλον.

τὰς ὥρας ἀπόλαυε, παρακμάζει ταχὺ πάντα·
ἓν θέρος ἐξ ἐρίφου τραχὺν ἔθηκε τράγον, *Id est:*

Horis perge frui labentibus, en breuis æstas
Ex hædo rigidum perficit una caprum.

Aliter.

Aestas una potest hædum mutare tenellum
Hircus ut existat, gaudia carpe puer.

εἰς ὥρας ἄδηλον.

ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται, αἱ δὲ μετ' αὐτὰς
γράμμασι δεικνύμεναι, ζῆθι λέγουσι βροτοῖς.

Volateranus.

Sex horæ tantum rebus tribuuntur agendis,
Viueq; post illas, littera Zetha monet.

Vincentius Obsopæus.

In sextam labor usq; horam: nam quæ inde notantur
Litterulis, uitæ commoda habere iubent:

Alciatus.

Sex horas iusto constat satis esse labori
Viuere, sed reliquæ Grammata Zytha docent.

TIMOR.

TIMOR.

Timiditas. Δειλία. *Metus. Ignauia. Pauor.*

ARISTOTELES IN LIBELlo de uirtutibus.

Δειλία δ' ἐστὶ κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐκπλήττονται ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον, Id est:

Ignauia uel timiditas uitium est animosæ partis, quo consternātur periculis, præsertim mortis.

Ibidem.

Ignauia autem est, quouis metu facilè percelli, & mortis maximè, & noxarū corporis, & arbitrari præstabilius esse, quomodocunq; seruari, quàm pulchrè mortē obire. Comitatur autem ignauiā mollities, effœminatio, torpor, uitæ studium, subest etiam quædam timiditas, & contentionis detractio.

Timor, græcis φόβος, est metus mali impendentis. Cicero in Tusc. Quæstio. Secūdum Aristotelem 2. Ethicorum, est expectatio mali, & 2. Rheticorū, est ex imaginatione futuri mali corruptiui, ac dolorem inferentis perturbatio quædam ac dolor. Timor inter cæteros animi motus post tristitiam, magis obtinet rationem passionis, & est specialis passio. Timidus est, qui cuncta fugit & formidat, nulliq; resistit. Aristoteles 2. Ethicorum.

Cicero lib. 1. de legibus.

Quid contemptius timiditate?

Idem in Paradoxis.

Tu dies noctesq; cruciaris, cui non sat est, quod est: & ipsū quod habes, ne diuturnum sit futurum, times.

Idem lib. 2. Nouæ Rheto.

Tres pestes sunt, quę oēs homines solicitant, metus, cupiditas, & ægritudo. Satis enim fuerat & dixisse metum, cupiditatem: quoniam ægritudinem cum utraq; re coniunctam esse necesse est.

Lactantius lib. 2. diuinarum institutionum.

Timiditas in sapiente esse non debet.

Plautus in Mustellaria.

Qui homo timidus erit in rebus dubijs,
Is nauta non erit.

Lucanus lib. 8. Pharsalia.

Multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali: fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati,

Iuuenalis Satyra decima.

Quid enim ratione timemus?
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatus non pœniteat, uotiq; peracti?

Sophocles in Acrisio.

Clamatúe hic aliquis: heus, heus,
Audite, sed temere forsan gannio:
Homini enim timido nihil non obstrepit
ἅπαντα γάρ τοι τῷ φοβουμένῳ ψοφεῖ.

Euripides in Meleagro.

δειλοὶ γὰρ ἄνδρες οὐκ ἔχουσιν ἐν μάχῃ
ἀριθμὸν, ἀλλ' ἄπεισι, κἂν παρῶσ' ὅμως, Id est:
Viri timidi nullum habent in pugna
Numerum, sed præsentes absunt.

Sophocles in Phrygibus.

τοὺς εὐγενεῖς γὰρ κ' ἀγαθοὺς, ὦ παῖ, φιλεῖ
ἄρης ἐναίρειν, οἱ δὲ τῇ γλώσσῃ θρασεῖς
φεύγοντες ἄτας ἐκτός εἰσι τῶν κακῶν:
ἄρης γὰρ οὐδὲν τῶν κακῶν λογίζεται, Id est:
Generosos & fortes, ô fili, solet
Occidere Mars: qui uerò lingua sunt audaces,
Cladem fugientes, securi sunt à malis:
Mars nanq; timidos pro nihilo reputat.

Euripides in Iphigenia, in Tauris.

Haud sanè sapientem esse illum iudico, qui moriturus
Misericordia metum mortis superare uult.

Idem in Phryxo.

ἀνὴρ δ' ὃς εἶναι φὴς ἀνέρος οὐκ ἄξιον
δειλὸν κεκλῆσθαι, καὶ νοσεῖν αἰσχρὰν νόσον, Id est:
Tu quidam uirum te esse dicis, sed indignum est uiro
Timidum uocari, & morbo laborare turpi.

Theognis Poëta.

πολλὰ παρ' εἴωθε λόγος θνητοῖσι βροτοῖσι
πλάσματα τῆς γνώμης κύρνε ταρασσομένης. i.
Multa proferre solet oratio mortalibus hominibus
Errata, ô Cyrne, cum animus perturbatus est.

Philemon in Enchiridio.

κακὰ μὲν ὄψις ἐν δ' ἔ δειλαῖαι φρένες, Id est:
Est trepidus uultus, & latent intus præcordia timida.

Sophocles.

οὐ τοῖς ἀθύμοις ἡ τύχη ξυλλαμβάνει, Id est:
Timidos fortuna non iuuat.

Degeneres animos timor arguit.

Animus metu cupiditateuè pressus suis bonis haud frui ualet. Horatius in epistol. lib. 1. epistola ad Lolium.

Qui cupit aut metuit, iuuat illum sic domus aut res,
Vt lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram:
Auriculas cythara collecta sorde dolentes:
Syncerum est nisi uas, quodcunque infundis acescit.

Seneca in Troade.

Miserrimum est timere, cum speres nihil.

Item.

Leuius solet timere, qui propius timet.

Laodomia Protesilao apud Ouidium Epist. 13.

Nos sumus incertæ, nos anxius omnia cogit,
Quæ possunt fieri, facta putare timor.

Idem 6. Fastorum.

Abstulerat uires corporis ipse timor.

Epistola 14. Hypermestra Lino.

Vires subtrahit ipse timor.

Octauo Aeneidos Vergilius.

Fugit ilicet ocior Euro,
Speluncamque petit, pedibus timor addidit alas.

Ouidius lib. 3. Fastorum.

Exilit & uelox humili super aula fenestra
Te iacit: audacem fecerat ipse timor:
Cumque metu rapitur tunica uelata recincta
Currit ut auditis territa dama lupis.

Martialis lib. 11. in Thelespho.

Quid si me tonsor cum stricta nouacula supra est,
Tunc libertatem, diuitiasque roget,
Promittam: nec enim rogat illo tempore tonsor,
Latro rogat, res est imperiosa timor.

Statius lib. 3. Thebaid.

Inuigilant animo, scelerisque parati
Supplicium exercent, curæ tunc plurima uersat
Pessimus in dubijs augur timor.

Ouidius de Ponto, ad amicum innominatum.

Desine mitem animum uano infamare timore,
Sæua quid in placidis saxa ureris aquis?

Seneca in Hercule furente.

Turbine magno spes solicitæ
Vrbibus errant, trepidique metus.

Vergilius lib. 12. Aeneid.

Illi membra nouus soluit formidine torpor,
Arrectæque horrore comæ, & uox faucibus hæsit.

Idem 3. Aeneidos.

Tum uero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui: steteruntque comæ, & uox faucibus hæsit.

Ouidius lib. 6. fabula 1. de Aragne.

Quid mihi tunc animi miseræ fuit, anne quod agnæ est,
Si qua lupos audit circum stabula alta frementes?
Aut lepori? qui uepre latens hostilia cernit
Ora canum, nullos audet dare corpore motus.
Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
Ceruleæque cadunt toto de corpore guttæ.

Idem lib. 1. Fastorum.

Tum sacer ancipiti mirandus imagine Ianus,
Bina repente oculis obtulit ora meis.
Extimui, sensique metu riguisse capillos,
Et gelidum subito frigore pectus erat.

Lucianus lib. 1. belli Pharsal.

Diriguere metu, gelidos pauor occupat artus,
Et tacito multos uoluunt in pectore questus.

Idem lib. 4.

Tum frigidus actus
Alligat, atque animum subducto robore torpor.

Plautus in Amphytrione.

Timeo, totus torpeo:
Non ædipol nunc ubi terrarum sim scio, ubi roger.
Nec miser me commouere possum præ formidine.

Idem in Truculento.

Neque uiuus, neque mortuus sum,
Nec quid nũc faciam scio, neque ut hinc abeã, neque ut ad hanc adeam scio: timore torpeo.

Terentius in Andria.

Pamphilus. Vix sum apud me, ita animus cõmotus est metu.

Statius lib. 2. Thebaid.

Solue metus animo, dabitur mihi crede merentum
Consilijs tranquilla dies.

Idem 5. Thebaidos.

Talia cernenti mihi, quantus in ossibus horror,
Quisue per ora color? qualis cum cerua cruentis
Circumuenta lupis, nullum cui pectore molli
Robur, & inuolucri tenuis fiducia cursu
Præcipitat, suspensa fugam iam iamque teneri
Credit, & elusos audit concurrere morsus.

Socrates.

ὁ μὲν δειλὸς καθ᾽ ἑαυτοῦ τὰ ὅπλα ἔχει, ὁ δὲ ἀνόητος τὰ χρήματα, Id est:

Timidus quidem arma contra seipsum habet, stultus autem pecunias,

Plutarchus, de animi tranquillitate.

Quemadmodũ timidi, & qui nauseæ nauigando obnoxij sunt, existimantes se meliuscule habituros, si ex acatio in gaulã, rursumque si in triremẽ cõmigrarint, nihil tamẽ proficiũt, bilẽ, timiditatemque secũ circumferentes: ita aliud uitæ genus nõ eximit animo ea, quibus grauatur & perturbatur: hoc est, rerũ inscitiã, & rationis imperfectionẽ, ac id uitiũ quod non potest, neque callet recte præsentibus uti: hæc

sunt

ſunt quæ diuites grauant, ac pauperes.

Sophocles Tragicus.

Timiditas, ubi quid periculi de uita
Locum habens dicendi contrariam cauſſam,
Et os ipſum coràm hominibus obſtupefactum reddit
Et animum, ea quæ lubet, dicere non permittit:
Nã qui ſecus fecerit, periclitat, hic uero manet illæſus:
Atq; hoc periculi ſubterfugere me oportet:
Præmium enim uitam meam proponi uideo.

Idem in Archelao.

ἡ δ᾽ ἁδὺς αἰὼν, ἡ κακὴ, τ᾽ ἀνανδρία
οὔτ᾽ οἶκον, οὔτε πόλιν ὀρθώσειεν, Id eſt:
Vita mollis & mala timiditas
Neq; domum neq; ciuitatem rectè gubernauerint.

Antiſthenes Philoſophus.

ὅστις ἑταίρους δέδοικε, δοῦλος ὢν λέληθεν ἑαυτόν, i.
Quiſquis alios metuit, ſeruus eſt, licet neſciat.

Diogenes Cynicus.

Omnia ſanè mala plus terrere ſolẽt eos, qui ipſa futura expectãt, quàm, ubi iã acciderint, moleſtare. Metus eñ tã improbus eſt, ut multi rẽ, quã metuunt, ipſimet anticipent: ut qui in naui tempeſtate periclitantur, nõ expectata ſubmerſione nauis, manus ſibi prius inferunt.

ὑπερίδης ὁ ῥήτωρ ἔφησε τὴν ἀγωνίαν τοῦ λέγειν πέδην εἶναι, Id eſt:

Hyperides orator, timorem eſſe uinculum orationis, aiebat.

Antiphon.

Morbus timidis hominibus eſt loco facti: ægrotantes enim ad agendum prodire non coguntur.

Hierocles in lib. de Iuſtitia.

Age uideamus, an ut homines timidi iuſti ſint, fieri poſſit: nam qui animo ipſis contrario ſunt, hoc eſt, audaces, iniuſtos eſſe deprehẽdimus, eo quod plurima per uim faciant. Eſt autẽ timiditas corruptio legitimi iudicij de rebus metuendis aut non metuendis: aut ignorantia terribilium, non terribiliũ & neutrorum. Quomodo igitur, qui corruptis & illegitimis opinionibus in uita detinentur, iuſti eſſe poſſent? Nõ enim quas uis res rectè æſtimabunt, non permittente ipſos animi timore quamlibet quæſtionem aggredi.

Demetrius.

Fingamus exempli cauſſa, belligeranti & in acie ſtanti, hinc fortitudinem, illinc timiditatem aſſiſtere, quantum putas diuerſas orationes habebunt? Nonne fortitudo quidem permanere iubebit, & ordinem ſuum conformare? ſed ingruũt tela, ſuſtinendum eſt: at uulnerabor, tolerato: ſed moriar, morere potius, quàm relinquas aciem. Hæc oratio dura uidetur, & immitis: cõtra uerò timiditatis, humana profectò, atq; mollis. nimium enim recedere iubet trepitantem: ſed ſcutum ægrè fero: abijcias. moleſtat me thorax: ergo reſolue. Cui non hæc uerba benigniora uiderentur, quàm illius? uiden ut hic magnũ ſit utrinq; diſcrimẽ, ſed qs neſcit huiuſmodi quidẽ munus pernicioſũ ſuſcipientibus eſſe: contrarium uerò ſalutare.

Seneca in Octauia.

Iuſtum eſſe facile eſt, cui uacat pectus metu:
Magnum timoris remedium clementia eſt.

Pontanus in libello de fortitudine bellica & Heroica.

Qui uerò minus extimeſcit, eum timidum ac meticuloſum dicimus: qui nec in eo ſolum peccat, quod etiã non metuenda pauitas, ſed quod ea, quę timẽda ſunt, nequaquam ut oporteat timeat: itaq; trepidat, horreſcit, pallet, fugit animus, metu membra quatiuntur: quæ res efficit, ut quàm hic à metu uincitur, tam illic à fiducia deſeratur: nec ſolum uiribus defectus, uerumetiam ſpe deſtitutus. ſiquidẽ cuncta nimium formidantem, neceſſe eſt ſpe quoq; deſtitui. Habet metus animi fractionem, & quaſi fugam: itaq; meticuloſos non res ſolum atq; pericula, uerum rumores ipſi etiam incerti & uani, & roſæ (ut dicitur) umbra perſæpe terret.

TRAN-

ἡσυχία. Quies.

TRanquillitas pars mansuetudinis est, qua mites ac sedati ab omni perturbatione animi sunt.

Ludouicus lib. 3. de enumeratione affectuum.

Affectus sunt animorũ motus, uel actu uel potestate: ac ui nõ haberi ꝓ affectib⁹ æquanimitatem & tranquillitatẽ cordis, ut mansuetudinem, securitatem: quippe quæ non sint motus: nec opera affectus nuncupari, nec nasci ex iudicio, sed esse naturalia, prout quisq; est animi habitus: ut fletum in mœrore, exanimationem in metu, exultationem & gesticulationẽ in lætitia immodica.

Euripides in Antiope.

ὅστις δὲ πράσσει πολλὰ μὴ πράσσειν παρὸν
μῶρος, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα, Id est:

Quisquis multa agit ubi cessare liceret,
Stultus est, cum iucundè posset tranquillus uiuere.

Idem in Iphigenia.

ζηλῶ σε γέρον, ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον βίον
ἐξεπέρασ' ἀγνὼς ἀκλεής,
τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἧσσον ζηλῶ, Id est:

Felicem te senex prædico, & unumquemq; qui uitam periculis uacuam
Transegit ignotus, obscurus:
Minus autem laudo in honoribus constitutos.

Idem in Heraclidis.

Quamuis remoti ætherem habitantes,
Inspiciunt tamen res mortalium cœlicolæ.

Græcè.

πόλλ' ὅμως αἰθέρα ναίοντες
ὁρῶσι τὰ βροτῶν οὐρανίδαι.

Idem in Oenomao.

ὁ πλεῖστα πράσσων, πλεῖσθ' ἁμαρτάνει βροτῶν. i.

Qui plurima facit, is & plurimum peccat.

Epicharmus in Antomalo.

Quies & tranquillitas gratiosa res est,
Et uicina temperantiæ.

ἁ δ' ἡσυχία χαρίεσσα,
καὶ σωφροσύνης πλατίον οἰκεῖ.

Menander in hydria.

Quàm iucunda res est ei, qui malos mores odit,
Solitudo, & cogitanti nihil
Mali satis magna possessio est ager bene nutriens:
Cæterum æmulatio uulgi, & urbana uoluptas, splendida quidem est, sed breue tempus durat.

Pindarus in hymnis.

Communem ciuium statum aliquis in tranquillitate sitũ relinquens,
Diligenter inquirat per mortem quietis
Sacrum lumen, seditionem à pectore
Tollens, paupertatis caussam
Liberorum educationi infensam.

Cercides in Hemianidis.

Immemor huius dicti, rugosæ testudinis,
Vere enim domus chara est & optima.

ποτᾶς ῥικνᾶς χελώνας ἀμνάμονα
οἶκος γὰρ ἄριστος ἀλαθέως καὶ φίλος.

Bion in Bucolicis.

Ignoro, neq; enim conuenit quæ non dicimus agere,
Si pulchra mea carmina sunt, uel illa sola
Gloriam mihi adferent, quæ iam antea fatũ mihi dedit:
Sin illa non probantur, quid est, quod amplius laborẽs
Nam si nobis uiuendi duo tempora dedisset
Siue Iuppiter, siue Parca uersuta, ita ut ageretur
Alterum cum lætitia & gaudio, alterum cum labore,
Liceret post labores aliquando bonis frui:
Si uerò Dij unum duntaxat tempus uiuendi annumerãt
Hominibus, idq; breue & perquàm angustum,
Quàm diu uah miseri labores, & opera insumimus
Quo usq; animum ad lucra & artes
Applicamus, semper desiderando multò maiores opes?
Omnes sanè obliti sumus mortales nos esse natos,
Et breue tempus fato nobis concessum.

Apollonius ad Dionysium.

καλὸν πρὶν παθεῖν δι' ἀγαθῶν ὁρᾶν τηλίκον ἐστιν ἡσυχία, Id est:

Pulchrum ante malum acceptum, cognoscere quantum bonum sit quies.

Aeschilus in uinculis Promethei.

τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα μὴ πόνει μάτην, Id est:

In rebus inutilibus noli frustra laborare.

Plutarchus in libro de tranquillitate.

Commodissima est tranquillitas cùm ad alia, tũ ad scientiã, & prudentiæ exercitationem: non cauponariã, sed magnã illam, quæ Deo similem reddit sui participẽ. Exercitia enim, quę in ciuitatib⁹, et inter hominum turbas fiunt, dicendi facultatẽ acriorem, quę nihil aliud est, quã calliditas, augent: ita, ut qui in ipsa excellunt, urbanis negocijs ueluti à coquis farciti & uariati, in ministeria quæuis absurda abeãt. Solitudo aũt gymnasiũ existẽs sapiẽtiæ, bene instituit mores, format, & dirigit hominũ animos. nihil eñ impedimenti habent, quo min⁹ promoueãt: neq; ad

ad leges multas, & paruas offendentes à rectitudine inflectuntur, ut animi ciuitatibus inclusi: sed in in aëre puro, & ut plurimum extra hominum consuetudinem agentes in rectum surgunt, & pennas producunt, limpidissimo, & leuissimo liquore tranquillitatis irrigati, in quo diuiniores mentis disciplinæ puriores cõspiciuntur: hanc ob caussam Deorũ quoq; delubra antiquitus consecrata, in locis maximè solitarijs, primi homines constituerunt, ut in primis musarum Panis, nympharũ Apollinis, & omniũ, qui musicæ præfecti sunt Dij, utpote separantes disciplinas, à molestis & nefarijs quibusdam rerum urbanarum negocijs.

Idem, in opere eodem.

Ille qui dixit ad uitam tranquillè agendam non multum agere oportere, nec priuatim nec publicè, hic primo magno nobis parabilem animi tranquillitatem facit, utpote inertia uenalem, & tanquã ægrotum unumquemq; hortans uersu illo tragico:

Mane misselle tuis in lectis immotus. id est.
Μένε ὦ ταλαίπωρ' ἀτρέμας σοῖς γ' ἐν δεμνίοις.

Erasmus lib. 7. Apophthegmatum.

In somnis uisus est Stilponi philosopho Neptunus iratus, quod non immolasset Hecatomben, quemadmodum mos erat: at philosophus hoc uiso nihil perturbatus, respondit, quid ais Neptune? ita'ne ueluti puer huc uenisti cum tua quærimonia, quod pecunia mutuo sumpta non expleuerim nidore ciuitatem? atq; pro rei familiaris modulo sacrificaui tibi apuas aliquot: ad hæc arridẽs Neptunus, uisus est illi arrepta dextra dixisse, in tuam gratiam ingentem apuarum prouentum largiar ciuitati Megarensium, quod & euenisse tradunt.

Ibidem.

Demetrius Antigoni filius cum Megerã cepisset, iussit Stilponis domum seruari indemnem: admonitus igitur Stilpon, ut libellum daret rerum omnium quas amisisset: Ego, inquit, nihil bonorum meorum amisi, nam eruditio & eloquentia mihi sunt incolumes, quod hæc uere sunt οἰκεῖα. hoc est, domestica propriaq; bona.

Euripides Tragicus.

Quisquis enim uictum possidens abundè,
Rem quidem domesticam socordia sua neglexerit,
Cantibus autem delectatus, id unum secutus fuerit,
Vir ille in domo quidem & ciuitate ociosus erit,
Amicis uerò nullus: perit enim natura ubi quis à dulcedine uoluptatis uincitur.

Idem, in Hyppolito.

Quæ bona sunt scimus, & cognoscimus,
Sed opere non facimus, alij propter pigritiam,
Alij uoluptatem honestati præponentes
Aliquam aliam, sunt enim multæ uoluptates uitæ,
Et longæ confabulationes, ac ocium iucundum malum.
Τὰ χρήστ' ἐπιστάμεσθα καὶ γιγνώσκομεν
οὐκ ἐκπονοῦμεν δ', οἱ μὲν ἀργίας ὕπο,
οἱ δ' ἡδονὴν προθέντες ἀντὶ τοῦ καλοῦ,
ἄλλοι τινι εἰσὶ δ' ἡδοναὶ πολλαὶ βίου
Μακραί τε λέσχαι καὶ σχολὴ τερπνὸν κακόν.

Philemon.

O Cleon desine nugari, si discere distuleris.
Vitam tuã ope destitutam omni imprudenter efficies:
Neq; enim nauta, si non per undas uectus apprehenderit terram,
Vnquàm seipsum seruare poterit, neq; uir pauper,
Qui nullam didicit artem, tuto uiuere potest.
Sed pecunias possidemus, at illæ cito pereunt,
Sũt enim prædia, & domus: an ignoras fortunæ uices,
Quæ diuitem hodie, mendicum facit in crastinum?
Quod si nostrũ aliquis ad portum fortunæ appulerit,
Demittit anchoram, securitatis gratia:
Sin temere iactatus inepto flatu feratur,
Nullam in senectute paupertatis auxiliarem habebit salutem.
Sed fortè dices, sodales, amici, & familiares mihi per Iouem
Collationem conferent: quin tu potius opta non periculum facere de amicis:
Sin minus nosces teipsum, aliud nihil esse quàm umbrã.

Hesiodus in operibus, & diebus.

τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἀνέρες ὅστις ἀεργὸς ζώῃ Κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὀργὴν, οἵ τε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἔδοντες. id est:

Pp Illi

Illi pariter indignātur & dij & hoīes, quisquis ociosus
Vixerit, fucis absq; aculeis similis studio,
Qui apum opus sine labore comedunt.

Sophocles in Iphigenia.

τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν ἀργία κενή·
θεὸς δὲ τοῖς ἀργοῦσιν οὐ παρίσταται, id est.
Nihil boni parit ocium inane:
Deus enim ociantibus haud adsistit.

Menander in Epitrep.

ἀργὸς δὲ ὑγιαίνων τοῦ πυρέττοντος πολὺ
ἐστ' ἀθλιώτερος· διπλάσια γοῦν ἐσθίει μάτην,
id est.
Homo sanè ociosus, quàm febricitans multò
Miserior est: bis enim tantum comedit inutiliter.

Alexis poeta.

Quicunq; gaudet edere quotidie semper;
At facere nullum opus dignum, sed circuire in ocio
Ferians, insensißimum est uita malum.

Græcè.

ὅστις ἥδεται γὰρ ἐσθίειν ὁσημέραι ἀεί, καὶ ποιεῖν τῶν σιτίων;
ἐπάξιον μηδὲν περινοστεῖν δὲ σχολὴν
ἄγοντα τῶν ζῆν πολεμιώτατον κακόν.

Eusebius.

Σῶμα ἀργία τίκτει ψυχὴν δ᾽ ἀμέλεια· ἄσκησις τὴν αὐτὴν ἀρετὴν πρὸς τὸ θεοειδέστατον.
id est.

Ocium tabefacit corpus, animam uero socordia: exercitatio uerò ad speciem deo simillimam ipsam euehit.

Euripides in Antiope.

Multi mortalium hoc uitij habent,
Vt quamuis mente sapiant, nolint tamen obsequi
Animo suo, ut plurimum ab amicis uicti.
πολλοὶ δὲ θνητῶν τοῦτο πάσχουσιν κακόν·
γνώμῃ φρονοῦντες, οὐ θέλουσ᾽ ὑπηρετεῖν
ψυχῇ, τὰ πολλὰ πρὸς φίλων νικώμενοι.

Hesiodus in operibus.

Multa uir ociosus uana spe ductus, dum eget uictu, mala secum ipse meditatur.
Spes autem inutilis indigentem uirum fouet,
Sedentē in conuenticulis, cui non satis uictus suppetit.

Idem in Menalippe.

ἀργὸς πολίτης κεῖνος, ὡς κακὸς γ᾽ ἀνήρ·
ἀργὸς γὰρ οὐδεὶς θεοὺς ἔχων ἀνὰ στόμα
βίον δύναιτ᾽ ἂν συλλέγειν ἄνευ πόνων, id est,
Idem est ociosus & malus ciuis.
Nullus enim ociosus, quamuis ore deos prædicans,
Colligere uictum sine laboribus potest.

Anaxarchus inquiebat, si quis alterum audire inprecantem sibi manus & pedes inutiles, iratum illi proculdubio fore: diuites autem, cum re ipsa manus suas pedesq; faciant inutiles, interim ob hoc ipsum se beatos existimare.

Xenophon lib. 3. de factis & dictis Socratis

Quum uerò de ocio, quidnam sit consideraret, ut plurimum dicebat se deprehendere omnes aliquid facere: etenim pro tesseris, quicq; risu excitando uacāt, aliquid faciunt, nihilominus huiusmodi omnes ociosos dicebat: liceret nāq; istis dimissis meliora agere: à melioribus uero ad peiores migrare, nulli ocium esse: siquis aūt migret, hunc id male facere ne gotijs implicitum.

Idem lib. 4.

Socrates asserebat operarium esse utile ac bonum homini, ocium uero esse damnosum & malum: præterea boni quippiam facientes operari dicebat, & opifices bonos esse: aleatores autem, uel aliud quippiam prauum et noxium agētes, ociosos nominabat. Quare Hesiodus rectè dixisse uideri debet.

Nequaquam dedecet operari, sed ocia probrosa sunt.
ἐκ δὲ τούτων ἐρδῶν ἂν ἴχοι ἔργον δὲ οὐδὲν ὄνειδος· ἀεργίη δὲ τ᾽ ὄνειδος.

Plutarchus in lib. de animi tranquillitate.

Cum noxium est medicamentum corpori, sepulta illa segnicies, tum nihil melius animæ medicus est ægritudinis & turbulentiæ torpor & mollitia, socordiaq; amicorum necessariorum, patriæq; desertrix. Itaq; ne Epicurus quidem hominibus ambitiosis auidisq; gloriæ, ut se ocio dedant, autor est, sed ut ad gerendā Rempub. natura duce accedant: tales enim nequaquam æquo animo inturbidoq; laturos, si ea de re orbatos esse, quā in primis concupierint.

Bacchilides.

ἀνάπαυσις ἐστὶ τῶν κακῶν ἀπραξία, Id est:
Quies est omnium malorum ocium.

TRI-

λύπη, mœror. mæſticia.

Menander.

Οὐκ ἔστι λύπης, ἐάν τις ὀρθῶς σκοπῇ, ἄλγημα μεῖζον τῶν ἐν ἀνθρώποις φύσει, id eſt.

Nulla eſt, ſi quis recte conſideret, quàm triſtitia maior ægritudo ſuapte natura inter humanas res.

Euripides.

Λύπαι γὰρ ἀνθρώποισι τίκτουσιν νόσους. Id eſt: *Mœrores morbos pariunt hominibus.*

Idem in Antiope

Οἰκτρὰ γὰρ τὰ δυσυχῆ

Βροτοῖς ἅπασι κἂν θυραῖος ἂν κυρῇ, Id eſt:

Omnes calamitates miſericordiam cient

Cun[illegible] *is hominibus, & ſi quis externus fuerit.*

Ibidem.

Ἄνθρωπος ὢν οὐδεὶς ἄλυπος τὸν βίον διήγαγεν, Id eſt:

Homo exiſtens nullus ſine moleſtia uitam tranſegit.

Antiphanes.

Λύπη μανίας ὁμότοιχος εἶναι μοὶ δοκεῖ, id eſt. *Triſtitia inſaniæ uicina mihi eſſe uidetur.*

Triſtitia ſiue mœror eſt animi de malo præſenti contractio: uel de eo quod iam habetur, pro præſenti perturbatio: eſt hæc omnino lætitiæ contraria. eadē à Cicerone ægritudo nominatur: comites mœroris ſeu triſtitiæ ſunt: fletus, planctus, gemitus. Affectio hæc frigida eſt & ſicca, idcirco inualeſcit in frigidis temporibus & locis, omninoq́ in ijs quæ ingenium obtinent melancholicū, ut in autumno & hyeme, & tempore nubilo, & de nocte, tum ad ſeptemtrionem, in quibus regionibus plures abſumit mœſtitia, quàm in Hiſpania, uel Italia: tollitur mœror uel triſticia uel malo ſublato, uel reddito amiſſo bono, aut rebus lætis maioribus affluentibus, quas non pluris æſtimemus, quàm illas, quarum abſentia dolebamus.

Diluitur ijs etiam, quæ tepefaciunt atram bilem, ut cibis calidis & humentibus, uino potiſſimum, de quo eſt in ſacris literis, da uinum mœſto. Item oblectamentis quoq; uiſus uel auditus, ut cœlo aperto, campis & pratis patentibus, muſica itē auerſione cogitationis, ut in negotijs & narratiunculis lepidis, recto iudicio, nempe reputatione nō eſſe tātum malum, nec tanti eſſe, ut ſic nos affligamus. Viues lib. 3. de anima.

Menander alias Philemon.

Multorum malorum cauſſa omnibus eſt ſuapte natura
Triſtitia: propter hanc etiam inſania oboritur
Multis, & ægritudines incurabiles:
Interficiunt etiam aliqui ſeipſos præ triſtitia.
Quam quod infert mœrorem maius eſt, quàm unde ſperatur ſalus.

Seneca de moribus.

Triſtitiam, ſi potes, ne admiſeris: ſed ſi non potes, omnibus non oſtentes.

Menander.

Βιοῦν ἀλύπως θνητὸν ὄντ' οὐ ῥᾴδιον, id eſt. *Viuere ſine triſtitia mortali homini non eſt facilē.*

Idem.

Τὸ ζῆν ἀλύπως ἀνδρὸς ἐστὶν εὐτυχοῦς, id eſt: *Viuere ſine triſticia uiri eſt fortunati.*

Ouidius de Ponto lib. 1. Elegia ultima.

Vnde locusq́; nocent, & cauſſa ualentior iſtis,
Anxietas animi, quæ mihi ſemper adeſt.

Cleænetus poëta, qui ſcripſit Argonautica.

Λύπη γὰρ ὀργή τ' εἰς ἕνα ψυχῆς τόπον ἐλθόντα μανίας τοῖς ἔχουσι γίνεται, id eſt.

Triſticia & ira ubi in unum animæ locum
Conuenerint, furorem ſibi obnoxijs pariunt.

Philemon Syracuſanus Poeta.

Heu mihi: nam ipſa triſtitia hanc uocem
Statim ut uidetur triſtanti extorquet:
Quod ſi quis triſtanti obuius illum iuſſerit
Saluere, reipſa, & neceſſariò flere ipſum iubet.

Idem.

Νόσον πολὺ κρεῖττον ἐστὶν ἢ λύπην φέρειν. id eſt: *Morbum ferre multo ſatius eſt, quàm triſticiam.*

Euripides in œnomao.

Iſtud ante omnia diſcendum eſt primum,
Vt euentus rerum non ægrè aut iracundè feramus:
Huiuſmodi uir optimus eſt, & calamitates ipſum minus mordentes
Verum hæc dicere quidem nouimus, reipſa autē præſtare difficillimum eſt.

Alexis poeta

Λύπη μανίας κοινωνίαν ἔχει τινί, id eſt: *Triſtitia nonnihil cum inſania commune habet.*

Euripides in Oreſte.

Λύπη μάλιστα γ' ἡ διαφθείρουσά μιν:

Δεινὴ γὰρ ἡ θεός, ἀλλ' ὅμως ἰάσιμος, id est:
Tristitia potissimum perdor:
Grauis enim Dea est, ueruntamen curabilis.

Apollodorus in Paralogismenis.

ὃν δ' ἂν λέγειν μακάριον τὸν χρήματα
ἔχοντα πλεῖστα, τὸν δὲ μὴ λυπούμενον. id est.
Non appellandus est felix, qui pecunias
Habet plurimas, sed qui non tristatur.

Menander Comicus.

πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις κακῶν
ὄντων μέγιστον ἐστὶν ἡ λύπη κακῶν, id est:
Quum natura cunctis hominibus mala multa
Hæreant: maximum est tristitia malum.

Philemon poeta.

Ἀγαθὴ γὰρ λύπη καθ' αὐτοῖς ἀναπλάσαι
Ἀτεχνῶς διπλάσια τῆς ἀληθείας κακά.

Tristitia per se reddere potest duplo sanè maiora quàm reuera sint mala.

Pindarus in Olympionicis.

αἱ δὲ φρενῶν ταραχαὶ παρέπλαξαν καὶ σοφόν.
id est.
Animi perturbationes uel sapientem uirũ seduxerũt.

Amphis in Philadelphis.

Ἄπολλον, ὡς δυσάρεστον ἐστὶ λυπούμενος
ἄνθρωπος ἐφ' ἅπασίν τε δυσχερῶς ἔχει. id est.
O Apollo, quàm morosus est tristitia captus
Homo, & in omnibus difficilis.

Apollodorus in Galatis.

Vbi quis doles, illuc animum conuertit:
Tristantibus enim & solicitis hominibus
Quælibet nox uidetur diu durare.

Græcè sic sonant.

ὅπου τις ἀλγεῖ κεῖσε καὶ τὸν νοῦν ἔχει:
Τοῖς γὰρ λυπουμένοις τε καὶ μεριμνῶσιν
ἅπασα νὺξ ἔοικε φαίνεσθαι μακρά. id est.

Alexis.

Tristitiæ plusquam mediocres
Exturbare mentem solent.

Posidippus in Myrmice.

οὕτω τι πολύπουν ἐστὶν ἡ λύπη κακόν, id est.
Adeo multiplex uanumq; malum est tristitia.

Idem in similibus.

ἔργον γε λύπην ἐκφυγεῖν ἡ δ' ἡμέρα,
ἀεί τι καινὸν εἰς τὸ φροντίζειν φέρει. id est:
Difficile est tristitiam effugere, dies autem
Perpetuò secum nouas curas adfert.

Antiphanes.

ἅπαν τὸ λυποῦν ἐστὶν ἀνθρώπῳ νόσος,
ὀνόματα δ' ἔχουσα πολλά, id est.
Omne tristificum morbus est homini:
Multis autem uarijsq; nominibus appellatur.

Euphrautes Syrus amissa uxore dicebat, ô philosophia, tyrannica sunt præcepta tua, amare iubes, & si quis amiserit quod amabat, dolere prohibes.

Græcè sic.

τὴν γυναῖκα ἀποβαλὼν ἔλεγεν ὦ φιλοσοφία,
τυραννικά σου τὰ ἐπιτάγματα, λέγεις φίλει,
κ' ἂν ἀποβάλῃ τις λέγεις μὴ λυποῦ.

Socrates interrogatus quomodo quis sine molestia uitam ageret, negauit id ullo modo fieri posse, non enim licet, dixit, ciuitatem aut domum inhabitanti, & hominibus conuersanti sine molestijs degere.

Πῶς ἂν τις ἄλυπος διάγοι τοῦτο ἀδύνατον, εἶπεν: ἐν γὰρ δεῖ πόλιν ἢ οἰκίαν οἰκοῦντα, καὶ ἀνθρώποις ὁμιλοῦντα μὴ λυπεῖσθαι.

Sophocles in Eriphyle.

Quomodo mortalis ego fortunam impugnabo diuinam
Vbi calamitas nihil spe iuuatur.

Idem in Aiace.

Sua intueri mala,
Vbi alius nemo similiter patitur,
Ingenteis ciet dolores.

Græcè hæc eadem.

Τὸ γὰρ ἐ[illegible]λέυσειν οἰκεῖα πάθη
Μηδενὸς ἄλλου παραπράξαντος
Μεγάλας ὀδύνας ὑποτείνει.

Euripides in Antiope.

Intelligo autem quæ patior, ut hoc ipsum non leue malum est.
Ignorantia enim uoluptatis aliquid habet
In homine ægrotante, & inscitia lucrum est in rebus aduersis.

Græcè ita habent.

φρονῶ ἃ πάσχω καὶ τὸ δ' ἦν σμικρὸν κακόν,
τὸ μὴ εἰδέναι γὰρ ἡδονὴν ἔχει τινά,
Νοσοῦντι κέρδος δ' ἐν κακοῖς ἀγνωσία,

VERI-

Veritas Deo gratissima.

QVOD aũt ueritas sit optima, & apud deũ maxima, cum plurimi demonstrant, tum Homerus his uersibus.

οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν
οὐδ' ἀτελεύτητον ὅ,ττι κεν κεφαλῇ κατανεύσω.

Iuppiter loquitur.

Non equidem nostrum est, aut detrectabile uerbum
Decipiens'ue aut imperfectum quod probo nutu.

In quæ carmina eius enarrator hæc dicit: tres sunt caussæ, ob quas promissis non stamus, aut enim aio fallendi dicimus, uel nos postea pœnitet, seu certè, noleti præstare quod promisit, deest facultas.

Prima est malę uoluntatis, secunda infirmi iudicij, tertia impię facultatis. Hęc omnia minimè deo conueniunt, qui ob bonitatem non decipit, ob stabilitatem non retractat, ob potentiam imperfectum non reliquit.

Aeschylus.

ἁπλᾶ γὰρ ἐστὶ τῆς ἀληθείας ἔπη. id est.
Simplicia sunt uerba ueritatis.

Euripides.

ἁπλοῦς ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ἔφυ. id est.
Simplex est sermo ueritatis.

Menander.

ἔρχεται ἀληθὲς εἰς φῶς ἐνίοτε οὐ ζητούμενον. i.
Venit in lucem ueritas non quæsita.

Sacri quoque libri idem dicere uidentur, nihil occultum, quod non reueletur: quapropter poetæ filiam temporis ueritatem dixere.

Sophocles.

Loquaris semper uera, nec unquam dubita:
Mortalium nemo ob id decipiet,
Nam iusta lingua robur immensum habet. uertit hos senarios Volaterranus.

Apollonius Delio.

ψεύδεσθαι ἀνελεύθερον ἀλήθεια γενναῖον. id est.
Mentiri illiberale, ueritas generosa: uide Stobæum de ueritate.

Serenus in commentarijs, uel memorabilibus dictis.

Plato dulcissimum auditorium ueritatem dicebat id est: ἥδιστον εἶναι τῶν ἀκουσμάτων τὴν ἀλήθειαν.

Polemon autem longè dulcius dicere, quàm audire ueritatem, id est:
πολὺ ἥδιον εἶναι τοῦ ἀκούειν τὸ λέγειν τ' ἀληθῆ.

Plato de legibus.

Veritas apud Deum, hominesque bonorum omnium potissima est, cuius in primis eum participem esse oportet, qui futurus est felix. Infidelis est autem, cui mendaciũ uoluntarium existit amicum, cui inuoluntarium stultus: utrumque igitur fugiendum, cum uterque tam infidus, quàm imprudens non sit amandus.

Menander in Nannis.

ἀλήθεια θεῶν ὁμόπολις μόνη θεοῖς συνδιαιτωμένη. id est.
Veritas cœliciuis est, & solo fruitur conuictu deorum.

Theophrastus Chius (ut scribit Aelianus de ua. Histo.) uenit legatus Lacedemoniam, uir alioquin iactator & lasciuus, ut qui senectutem dissimulans canos infecerat: Archidamus igitur surgens in senatu, quid, inquit, ueri hic dicet, qui etiam capillis mentitur. Magi apud Persas maximum Deum colunt, quem uocant Oromagden, corpore quidem homini similem, anima ueritati.

Pythagoras interrogatus quidnã hoĩes potissimũ simile dijs faciãt: cũ uera, inquit, loquẽtur. Thales Milesi' interrogatus, quantum mendacium à ueritate distaret: quantum, ait, oculi ab auriculis: planè inferens occulatum fidem præstãtiorem esse, quàm aurata est: ex Stobæo. Legitur & in sacris libris Zorobabelis Iudæi apud Darium regẽ sententia omnibus prælata, qui ueritatem omnium fortissimam dixit.

Nullæ duæ res inter se tam amicæ & concordes sunt, quàm uirtus & ueritas: nempe germanæ à deo genitæ, & humanis mentibus sicut utilissimæ, ita etiam integris iucundissimæ. Viues li. 2. de aïa.

Viues de contemplatione lib. 2.

Veritas maximè conuenit menti.

Idem lib. 2. cap. de ratione.

Rationis meta in contemplatione ueritas est, in agendis autem bonum. Posterior hæc ex collatione uerorum & bonorum profert iudiciũ, collatione hac

uerorum & bonorum carent beluæ, ut quę ad primum oblatum bonum rapiuntur: nostrum porrò iudiciũ cunctatur atq; ambigit, & sistit, & reuocat se se.

Vir uerus quis? in quo nihil effœminatum, nihil efferatum, nihil mendax, nihil quod non uirtutis uim præseferat, & intra se ferat. Marsilius Ficinus lib. 1. Epist. ad Bartholomæum Fontium.

Idem lib. 5. epist. ad Franciscum Sodernium.

Veritas uirum reddit dignitate dignum.

Veritas liberè proferenda.

Syrus in Heautontimor. quin nolo mentiare:
Apertè ita ut res se habet narrato.

Veritas nunquam latet.

ἄγει δὲ πρὸς φῶς τὴν ἀλήθειαν χρόνος. id est: Veritatem tempus in lucem eruit. Matthæi cap. 10. Nihil opertum quod non reuelabitur, & occultum, quod non scietur.

Menander in Nannis.

Adsit autem ueritas
Tibi ac mihi res omnium iustißima.
Veritas cœli ciuis est, et sola fruitur cõuictu deorum.

Græcè.

ἀλήθεια δὲ παρέστω
σοὶ κἀμοί, πάντων χρῆμα δικαιότατον,
ἀλήθεια θεῶν ὁμόπολις, μόνη θεοῖς συνδιαιτωμένη.

Pindarus Lyricus.

Veritas principia magnę uirtutis promouet, ne itaq; pactum meum aspero mendacio labefactes.

Ex Gnomis Monastichis.

ἐλευθέρου γὰρ ἀνδρὸς τἀληθῆ λέγειν, id est.
Ingenui uiri est uera dicere.
ἡ γλῶσσ' ἁμαρτάνουσα τἀληθῆ λέγει,
πίστιν δὲ γ' ἐν πᾶσι φυλάσσειν, id est:
Lingua aberrans uerum loquitur.
Fidem ubiq; seruato.

Bacchylides.

Lapis Lydius aurum indicat, hominum uero uirtus, & omnipotens sapientia est ueritas.

Menander in Rhapizomeno.

Venit ueritas in lucem non quæsita, i.
ἔρχεται τἀληθὲς εἰς φῶς ἐνίοτ' οὐ ζητούμενον.

Idem in Hypobolomæa.

Semper est optimum, uera loqui
Quouis tempore: hanc ego moneo
(At tuto uiuendum) præcipuam esse partem, id est,
ἀεὶ κράτιστόν ἐστι τἀληθῆ λέγειν
ἐν παντὶ καιρῷ τοῦτ' ἐγὼ παρεγγυῶ
εἰς ἀσφάλειαν τῷ βίῳ πλεῖστον μέρος.

Euripides in Phœnißis.

Simplex est ueritatis oratio,
Nec uarijs eget interpretationibus, bifariam
Est enim opportuna per se: contra sermo iniustus
Cum æger in seipso sit, Pharmacis indiget iniustis.

Græcè eadem hæc.

ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ κ' οὐ ποικίλων
δεῖ τἄδιχ' ἑρμηνευμάτων:
ἔχει γὰρ αὐτὰ καιρόν· ὁ δ' ἄδικος λόγος
νοσῶν ἐν αὑτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν.

Iamblichus philosophus.

Veritas quidem, ut græcũ eius ethymon indicat, circa deos & incorruptam deorum actionem uersatur: ista uero, quæ sequitur opiniones, idolopæia (ut inquit Plato) hoc est, immaginaria quædam persuasio circa res prophanas & obscuras oberrat: & illa quidem formis intelligibilibus, diuinis, & reuera entibus perficitur: hæc uero ad informe nõ ens & aliàs aliter se habens respicit, ac hallucinatur circa ipsa: itẽ illa id ipsum quod est contemplatur, hæc uero qualis uulgo homini uidetur, talem subit apparentiam: ideo illa menti conuersatur, & quod intellectus in nobis est particeps auget: hæc uero sua opinione stultitiam uenatur & fallit.

Serinus in memorabilibus dictis:

Plato suauissimam narrationum ueritatem esse dicebat: Polemon uero multò suauius esse uera dicere, quàm audire.

Græcè.

πλάτων μὲν ἥδιστον εἶναι τῶν ἀκουσμάτων τὴν ἀλήθειαν ἔλεγε: πολέμων δὲ πολὺ ἥδιον εἶναι τοῦ ἀκούειν, τὸ λέγειν τἀληθῆ.

Aeschines contra Timarchum.

Vos aũt suspitionibus moti, ipsum eiecistis

ciſtis: Scimus ô Pyrandie, contra hæc non ridendum, ſed adeo ualida res eſt ueritas, ut omnes humanas cogitationes ſuperet.

Græce ſic.

ἀλλὰ οὕτως ἰσχυρὸν ἐστὶν ἀλήθεια, ὥστε πάντων ἐπικρατεῖν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν.

Plato libro 5. de legibus.

Veritas ſanè tum Dijs, tum hominibus ad omnia bona dux eſt: hac quilibet, qui felix beatusq; futurus eſt, ab initio ſtatim particeps ſit oportet, ut quàm plurimum temporis uerax in uita degat: ſic enim fide dignus erit, indignus autem, qui mendacium ſponte elegit: demens, qui inuitus: ex quibus neutrũ optandum eſt. Amicis enim deſtituitur, quiſquis fide indignus ac imperitus fuerit.

Idem.

Veritate autem duce procul dubio nunq̃ malorum dicemus chorum conſequi.

VIR BONVS.

Beatus, Felix.

BONORVM VIRORVM SEMPER *inſignis fuit, & eſt contemptus.*

Horatius lib. 1. Epiſtola 17. Ad Quintium.

Tu rectè uiuis, ſi curas eſſe quod audis.
Iactamus iam pridem omnes te Roma beatum,
Sed uereor ne cui de te plus, quàm tibi credas,
Neue putes alium ſapiente bonoq; beatum.

BONVS VIR SINE DEO NEMO.

Ad Lucilium Seneca lib. 5. Epiſtola 44.

Propè eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumq; noſtrorum obſeruator, & cuſtos: hic prout à nobis tractatus ẽ, ita nos ipſe tractat. Bonus uir ſine Deo nemo ẽ: an poteſt aliqs ſup fortunã, niſi ab illo adiutus, exurgere? ille dat conſilia magnifica & recta, in uno quoq; uirorum bonorum quis Deus incertum, habitat tamen Deus.

Deus in nobis habitat.

Horatius lib. 1. Epiſt. 17.

Vir bonus eſt quis?
Qui conſulta patrum, qui leges, iuraq; ſeruat.

Eadem Epiſtola 17. lib. 1. ad Quintium.

Vir bonus & ſapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre, patiq;
Indignum coges? adimam bona nempe, pecus, rem,
Lectos, argentum, tollas licet. In manicis, &
Compedibus, ſæuo te ſub cuſtode tenebo.
Ipſe Deus ſimul atq; uolam me ſoluet, opinor
Hoc ſentit, moriar. Mors ultima linea rerum.

Iambicum Elegans Menandri, De indigno bonorum uirorum contemptu.

εἴ τις προσελθών μοι θεῶν λέγοι, Κράτων,
ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ,
ἔσῃ δ' ὅ,τι ἂν βούλῃ: κύων, πρόβατον, τράγος,
ἄνθρωπος, ἵππος: δὶς βιῶναι γάρ σε δεῖ.
εἱμαρμένον τοῦτ' ἐστὶ ὅ,τι βούλει δ' ἑλοῦ:
ἅπαντα μᾶλλον εὐθὺς εἰπεῖν ἂν δοκῶ
ποίει με πλὴν ἄνθρωπον: ἀδίκως εὐτυχεῖ
κακῶς τε πράττει τοῦτο τὸ ζῷον μόνον.
ὁ κράτιστος ἵππος ἐπιμελεστέραν ἔχει
ἑτέρου θεραπείαν, ἀγαθὸς δ' ἂν γένῃ κύων,
ἐντιμότερος εἶ τοῦ κακοῦ κυνὸς πολύ.
ἀλεκτρυὼν γενναῖος ἐν ἑτέρᾳ τροφῇ
ἐστίν, ὁ δ' ἀγεννὴς καὶ δέδιε τὸν κρείττονα.
ἄνθρωπος ἐὰν ᾖ χρηστός, εὐγενής, σφόδρα
γενναῖος οὐδὲν ὄφελος, ἐν τῷ νῦν γένει.
πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων, δεύτερα
ὁ συκοφάντης, ὁ κακοήθης τρίτα λέγει.
ὄνον γενέσθαι κρεῖττον ἢ τὰς χείρονας
ὁρᾶν ἑαυτοῦ ζῶντας ἐπιφανεστέρους. id eſt.

Quos uerſus ita interpretatus ẽ Georgius Fabricius Cemnicenſis, in libello Syntaxeos partium orationis, apud Græcos.

Si quis potens mihi Deorum diceret,
Hunc mortuus rurſum intueberis diem,
Erisq; quod uoles, equus, hircus aut ouis,
Aut homo, caniſue: nam te oportet uiuere
Fato imperante, tu quod optes elige.
Reſponſum hoc illi eram daturus oppidò
Me quiduis eſſe potius, quàm hominem iube;
Bonis maliſq; ſolum hoc animal omnium
Certis rotatur ſortis incerta uice:
Equus optimus meliore ſeruorum manu

Curatur alio, si canis es natus bonus:
Malum canem anteis pretij magnitudine.
Gallus generosus lautiores est cibos.
Præstantiorem se quoq; imbellis timet.
At homo licet sit bonus, excellens, nobilis
Hoc tempore nihil est, atq; contemptus iacet.
Quæstus Parasiti primum uberrimus, dehinc
Sycophantæ locus est fraudulenti tertius.
Asinum esse præstat, quàm leues & improbos
Te ipso uidere digniores uiuere.

Horatius lib. quarto. Oda nona, Ad Marcum Lollium consulem.

Qui sit uir beatus.
Non possidentem multa uocaueris
Rectè beatum, rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramq; callet pauperiem pati,
Peiusq; letho flagitium timet.
Non ille pro charis amicis,
Aut patria timidus perire.

Beatus est uir, qui aduersa æquanimiter fert.

Terentius in Phormione.

Phædria. Beatus es, ni unum desit, animus, qui modestè isthæc ferat: Beatus, qui, quod sors fert, fert æquo animo.

VIR BONVS ET PROBVS IN*trepidus est, nec fortunam insanissimam formidat. Pictorius in Epigram.*

Nunquàm adeo furit exiguo fortuna flagello,
Quin consternata mente repente cadat.
Teq; bonos inter numeras quo iure? quibusue
Legibus? intrepidum mens bona pectus habet.
Mars ruat in populos, urbes facer atterat ignis,
Pallida ieiuno sæuiat ore fames.
Vir bonus hæc animo constanti sustinet, ut qui
Norit ad æthereas hinc iter esse plagas.
Per uarias clades, per multa pericula, perq;
Mortem ipsam, æternam tendimus ad patriam.

Vir bonus, ex Vergilio.

Vir bonus & prudens, qualem uix repperit unum
Millibus è cunctis hominum consultus Apollo,
Iudex ipse sui totum se explorat ad unguem.
Quid proceres, quid leno procax, quid opinio uulgi, Rarissima auis in terris uir bonus.
Securus, mundi instar habens, teres atq; rotundus,
Externæ ne quid labis per leuia sidat
Ille dies, quàm longus erit sub sydere cancri,
Quantaq; nox tropico se porrigit in capricorno,
Cogitat, & iusto trutinæ se examine pensat,
Nequid hiet, ne quid protuberet, angulus æquis
Partibus ut coëat, nil ut deliret amussis.
Sit solidum quodcunq; subest, nec inania subtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.
Quo prætergressus, quid gestum in tempore quid non,
Cur isti facto decus affuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit?
Quam melius mutare fuit miseratus egentem,
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?
Quid uolui, quid nolle bonum foret, utile honesto
Cur malus antetuli? e num dicto, aut deniq; uultu
Perstrictus quisquam? Cur me natura magis, quàm
Disciplina trahit? sic dicta & facta per omnia
Ingrediens, ortuq; & uespere cuncta reuoluens,
Offensus prauis, dat palmam, & præmia rectis.

Rari boni uiri. Iuuenalis Satyra 13.

Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem?
Perfidiam, fraudes, atq; omni ex crimine lucrum
Quæsitum, & partos gladio uel pixide numos?
Rari quippe boni, numero uix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, uel diuitis hostia Nili.

Ex Epodôn libro Horatij Lyrici.

Beatus ille ille qui procul negocijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore.
Neq; excitatur Classico miles truci,
Neq; horret iratum mare,
Forumq; uitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.

Ouidius libro 3. Fabula 2. Metamorphoseôn.

Scilicet ultima semper
Exspectanda dies homini est, diciq; beatus
Ante obitum nemo, supremaq; funera debet.

Solon Atheniensis ex Ausonio.

Tunc

Tunc dico beatam uitam, cum peracta facta sint.

Seneca libro 6. Ad Lucilium: Quis sit uere beatus, Epistola 45.

Si uis utiq; uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce: Beatum non eum esse, quomodo uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, sed illum, cui bonum omne in animo est erectum & excelsum, & mirabilia calcantem: qui neminem uidet, cum quo se mutatum uelit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic uiuit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliqua uis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eũ quod habuit telum nocentissimum ui maxima intorsit, pungit, non uulnerat, & hoc raro: nam cætera eius tela (quibus humanũ genus debellatur) grandinis more dissultant, quæ incussa tectis sine ullo inhabitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Ecce tota mihi uita mentitur, hãc coargue, hanc ad uerum (si acutus es) redige: necessaria iudicat, quorũ magna pars superuacua est, etiam quæ non est superuacua, nihil in se momenti habet, in hoc, ut possit fortunatum beatumq; præstare: non enim statim bonum est, si quid necessarium est: at proijcimus bonum, si hoc nomen pani aut polentæ damus, & cæteris sine quibus uita non ducitur. Quod bonum est, utiq; necessarium est: quod autem necessarium ẽ, non statim bonum est: quoniam quædam necessaria, eadem uilissima sunt: Nemo usq; eò dignitatem boni ignorat, ut illud ad hæc in diem utilia demittat.

Qui sit uerè beatus & felix uir, ex Psal. 1. Dauidis, quem in uersus transtulit clarißimus poëta Stigelius.

Beatus ille, qui procul congreßibus
Remotus est ab impijs,
Et semitam perosus euagantium
Gradu stat imperterrito:
Deumq; deridentium procacibus
Non adsidet subsellijs.
Sed mente pura uerum qui timet deum,
Eiusq; uerbo obtemperat:
Qui nocte, qui die studet potißimum
Deo probari maximo.
Hic est ut arbor ad fluentem riuulum,
Quam diligens sauit manus:
Quæ publicum fructus in usum diuites
Suo ministrat tempore.
Non huic nocet uel Auster imbre sordidus,
Vel uis sonantis Africi.
Ramis gerit comas semper uirentibus
Lætis decora fructibus.
Non impium sectatur hæc felicitas,
Qui nescit aut negat deum.
Sed sicut uno Apeliotes impetu
Glumas inanes disijcit:
Sic obstinatos uentilat deus impios,
Inutilesq; proijcit.
Idcirco iustam cum feret sententiam
Verbi potestas uindicis:
Nil impijs erit relictum ponderis.
Errata quo tegant sua:
Sed exules ab omnibus pijs procul
Pœnas dabunt infamia.
Curæ deo nam sunt uiæ credentium,
Negocijs in omnibus.
At impiorum fallet irritus labor
In omnibus negocijs.

Eobanus Hessus sic eundem Psal: in Elegiacos uersus transtulit.

O felix nimium felix, qui facta malorum
Impia conspiciens, noluit ulla sequi.
Cui uia displicuit pro ueris falsa sequentum,
Perditus incautum ne graderetur iter.
Qui neq; conscendit damnosæ fulcra cathedræ,
Quam derisorum turba maligna tenet.
Huius erit domini lex infinita uoluptas,
Quam labi ex animo tempora nulla sinet.
Hic erit adsimilis grauidæ sua brachia palmæ,
Quæ stat ad undantis iussa uirere lacus:
Quæ feret opportuna suos in tempore fructus,
Et sua quæ debet munera ferre, feret.
Huic non ulla suos uis perturbabit honores,
Nec folia à uentis illius ulla cadent.
Hæc quæcunq; dabit, dabit optima, prodiga ueris
Fœtibus optandas semper habebit opes.
Tam bona non capiet, non impius ista uidebit
Præmia, non tales talia dona decent.

Sed

Sed uelut à terra paleæ sparguntur inanes,
Quas quocunq; uolet qualibet aura rapit:
Impius instabiles sic euanescet in auras,
Et nullum poterit certus habere locum.
Ergo salutiferæ non stabit in ordine turbæ,
Cum iusto reprobus nec sociandus erit.
Nouit enim dominus iustos, & uota piorum,
Quorum auida iusta percipit aure preces.
Sed cadet, & pœnas dabit impius omnis, & horum
Omne quod instituent dissoluetur opus.

Descriptio uitæ beatæ, autore Stigelio.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Nugacissime Martialis hæc sunt.
Delicti agnitio, pauorq; cordis,
Erroris dolor, alta pœnitudo,
Sola & saluificæ fides salutis.
Nam quicunq; fide nutante nusquàm
Adprendit penitus, quod ipse Christus
Humanam induerit Deus figuram,
Et nobis miserisq;, perditisq;,
Morti supplicioq; destinatis,
Aeternam reparauerit salutem,
Exercetq; fidem, piosq; fructus,
Adfert in medium, suaq; uitæ
Inuitat pietate molliores:
Ille inter meruit beatiores
Heroas statui, fruiq; cœlo.
Sunt hæc barbara uerba forsan inquis:
Nec sic sunt soliti loqui Quirites.
Vitam quæ faciunt beatiorem
Nugacissime Martialis hæc sunt.

Beatè uiuere.

Beatè uiuere est uerum intelligere, consultare benè, uelle bonum, agere bona: primum sapientiæ est, secundū prudentiæ, tertium iustitiæ, quartum perseuerantiæ. Primum à Deo est, secundū à primo, tertiū à Deo simul atq; homine, quartum est à tertio. Qui ita uiunt, uiuunt homines: qui uiuunt aliter, animalia uiuunt. Vale ac uiue homo. Marsilius Ficinus libro 2. Epistolarum ad Hieronymum Pasqualinum.

Eobanus 1. psalmum olim sic uertit.

Beatus ille qui negauit impijs
Caussis iniquis congredi:
Nec acquieuit in uijs peccantium,
Nec in cathedra pestili.
Quin lege totus ipse diuina stetit
Immobilis tota die.
Nec maior ulla ei uoluptas extitit,
Quàm lex & imperium dei.
Hic fructuosæ conferretur arbori,
Ad profluentem consitæ,
Suos adulta facta quæ fructus facit,
Messemq; tempestiuiter.
Non huius ulla frondium pars defluet,
Semperq; stabit florida.
Quæ procurabit, eualescent omnia
Clementer, & properrimè.
Non sic resurget, aut uirebit impius,
Sed ut leues puluisculi,
Quos undecunq; quæuis aura uentilat,
Peribit à factis suis.
Et ergo non consistet ante iudicem,
A cuius ira corruet,
Nihilq; peccatoribus commercij
Manere cum iustis potest.
Cognouit ille nanq; iustorum uiam,
Quæ nouit unus omnia:
Et ipse propter se peribit impius,
Quod ambulet fallax iter.

VIRTVS

Virtutis comites, laus & encomium.

VIRTVS.

IRTVS secundum Lactantium, lib. 6. est irã cohibere, cupiditatem compescere, libidinem refrenare: id est enim uitiũ fugere (ut Horatius inquit) nam ferè omnia, quæ fiunt iniustè atq; improbè, ab his oriuntur affectibus. Omne igitur uirtutis officium est, non peccare. Non in comparandis diuitijs uirtutis ratio consistit, sed in his, quas nobis nec homo ullus, nec mors possit auferre.

Virtus secundum Horatium ex epist. 1. ad Mæcenatem, est uitium fugere, primaq; sapientia est, caruisse stulticia.

Senecæ dictum ex oratione Demosthenis desumptum.

Ἡ γὰρ ἀρετῆς ὑπόθεσις, ἀρχὴ μὲν σύνεσις, πέρας δ' ἀνδρεία. id est. Vniuersæ uirtutis cõsultatio principium est, finis uerò constãtia. Volateranus lib. 19. Anthropolgiæ.

Laus uirtutis, Antonio Burbonio autore.

Nemo opibus felix, nam rerum copia tandem
Quamuis assiduo parta labore perit.
Perduntur senio uires, & gratia formæ
Effluit, & morbi membra dolore premunt.
Vix benè momento manet illecebrosa uoluptas,
Et fugiens stabilem nescit habere gradum.
Inclita sed uirtus animum perfectius ornat,
Perstat, & auferri mente repostanequit.
Virtus est senij ignara, & post fata superstes
Durat, & ad cœlum præuia pandit iter.
Nempe Dei donum, uirtus felicitat unã.
Post cineres uirtus uiuere sola facit.

Virtus nullis fortunæ incommodis obnoxia est ex Strozæ Eroticon lib. quarto.

Angele si quis erit lachrymosi plena doloris
Qui tua non tristi carmina fronte legat:
Ille feras inter saeuis in rupibus ortus,
Aspera duricie uincere saxa potest.
Non ego talis in hoc, sed amici fletibus angor,
Immeritis quem sors uexat acerba malis.
Certè dignus eras hominum cœliq; fauore,
Nec tali casus conuenit iste uiro.
In te consumpsit uires fortuna nocendo, Fortuna.
Nihil superest ut iam possit obesse tibi.
Sed licet in tenues concesserit irrita uentos,
Intempestiua spes tua morte ducis,
Nec promissa patris seruet tibi filius hæres,
Abstuleritq; tuas Gallus adulter opes.
Non tamen ista ualent rectam infortunia mentem
Eripere, & uirtus inuiolata manet.
Candidus ille uiget morum tenor, & pia uita
Simplicitas nullis est labefacta dolis.
Parsq; tui melior fraudem prædonis iniqui
Despicit, ac ferrum terribilesq; minas.
Namq; sacros inter celebraberis Angele uates,
Seraq; posteritas scripta diserta leget.
Et clarum toto stabit tibi nomen in orbe.
Donec in æquoreas rex Padus ibit aquas.
Et reliqua.

Virtus semper manet.

B. M. *in Epigrammatis ad Falconem.*

Sed propera, longo Lachesis iam fessa labore
Cogitat immiti rumpere fila manu. Benè facta manẽt post obitũ
Post obitum benè facta manent, æternaq; uirtus
Non metuit Stygijs ne rapiatur aquis.

Hesiodus de uirtute.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι. μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται
ῥηιδίη δ' ἤπειτα πέλει χαλεπή περ ἐοῦσα. id est.
Sudorem uirtuti præposuerunt dij immortales:
Ad hanc in longum porrecta ducit uia & aspera
Primum, dehinc ubi ad ardua uentum est,
Facilis admodum fit, quæ prius rigebat.
Cicero meminit horum uersuum. li. 6. Epist. famil. Ad Leptam.
Idem eodem libro sexto ad Leptam allegat.
Τὴν μὲν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι.
Nanscisci uitium cumulatim & sumere promptum est,
Quo breuè ducit iter, nihil est uicinius illo,
Virtuti contra sudorem numina diuûm
Opposuere uiamq; asperam, longamq; dederunt.

Virtus intrepida.

Sicut enim trepidare facit mens conscia culpæ,
Sic animi simplex probitas, & cognita uirtus
Efficit impauidum pectus: fugit impius ultrò,
Indiciumq; pauet, frontem pius audet apertam
Tollere: non regis uultum, non iudicis ora,
Non rigidos lictorum enses formidat: ut acres
Non metuit flammas aurum, non uerbera ferri
Dura potens adamas, nec onustæ pondera palma.
Arx est ipsa sibi uirtus, ipsa eruit arces:
Ipsa feras, hominemq; domat, non horret inermis
Ire per hostiles cuneos, inimicaq; castra.
Hoc externa docent, & nostræ plurima gentis
Quæ facerent exempla fidem: cur Sceuola dextram
Misit in ardentes prunas, & brachia flammis
Exurenda dedit? pauor est tot milibus unus,
Quem proprijs uirtus gladijs armauit, & hasta.
Cur tranauit aquas, Tiberinaq; flumina uirgo,
Cui populus statuam posuit Romanus equestrem?
Chlelia quo clypeo Fuscum, quibus ensibus hostem
Vicit? ei lorica fuit catapultaq; uirtus:
Fortior una uiris, ducibus præstantior una,
Cautior una fuit mulier, cui prouida uirtus
Præstitit ingentes animos, & ferrea corda:
Quum ducis ausa fuit correpto guttura ferro
Stringere, & in petram caput insertare tyranni.
Regulus ad Lybitas icerum freta nauigat arces,
Impauidumq; ultrò caput ad tormenta reportat.
Prætereo Christi passos immania testes
Funera, Laurentiq; ignes, Pauliq; catenas.
Aspice ridentem Siculi mandata tyranni
Zenonem, & regis uersos in uulnera ciues.
Sed quid rem minimè dubiam fulcire probando
Prosequimur? nihil est uirtute potentius: Ergo &c.

VIRTVTIS BONA, EX
Amphitrione Plauti.

Virtus est præmium optimum.
Virtus omnibus rebus anteit profectò.

Libertas, salus, uita, res, parentes, patria, & prognati tutantur, seruantur. Virtus omnia in se se habet, omnia adsunt bona, quem penes est uirtus.

Ex Sillio Italico 15. lib. uirtus loquitur.

Mecum honor, & laudes, & læto gloria uultu,
Et decus, & niueis uictoria concolor alis:
Me cunctus lauro perducit ad astra triumphus.
Casta mihi domus, & celso stant colle penates.

Senarij iambici, ex Menandro comico. Quæ ad uirtutem uis ἀρετὴν.

Ἀνάπαυσις δὲ τῶν κακῶν ἀπραξία
ἃ μὴ προσήκει, μήτ᾽ ἀκούειν μήθ᾽ ὁρᾶν,
βέλτιον ἐστὶ σῶμα γ᾽ ἢ ψυχὴν νοσεῖν. id est,

Dulce ocium est benè feriatis à malis,
Nec cerne quæ parum decent, nec audias.
Corpus magis dolere, quam mentem uelis.

NIHIL *est difficile uirtuti. Ouidius libro 14. fab. 4. ubi Sibylla in uocem mutatur.*

Pone tamen Troiane metum, potière petitis,
Elisiasq; domos, & regna nouissima mundi
Me duce cognosces, simulachraq; chara parentis.
Inuia uirtuti nulla est uia.

Maphæus in Verg. lib. 13.

Vehet super æthera uirtus:
Nunquàm stygias fertur ad umbras
Inclyta uirtus: uiuite fortes,
Nec Lethæos sæua per amneis
Vos fata trahent, sed cum summas
Exiget auras consumpta dies,
Iter ad superos gloria pandet.

Virtus & probitas sola immortales, reliqua omnia pereunt. Conradus Celtis in lib. 4. Amorum. Elegia. 15.

Quantus habet miseros labor, & uaga cura colonos,
Et quantus miles castra secutus habet:
Tantus Palladia labor est faciendus in arce,
Vt tua sub cœlo nomina clara uolent.
Illius effugias iuuenis consortia semper,
Eius & in nullo tempore tecta petas:
Cui placet in longam somnum deducere lucem,
Somnacesq; oculos nox fugit alta suos.
Qui furit, & calidi bacchatur munera Bacchi,
Et Venere, & talis tempora noctis agit.
Qualiter in primis adolescens uixerit annos,
Talem præbebit curua senecta patrem,
Et sequitur natus uestigia sæpe parentum,
Et præceptorem cuncta iuuenta refert.
Vtq; uetus dictum est, cunctorum & uoluitur ore:
Natus adulterio semper adulter erit.
Quisquis ab infami fuerit meretrice creatus,
Scortator spurco corpore semper erit.
Turpibus assuetus turpem feret ille senectam,
Nequitiamq; suam sub sua busta trahet.
Et flos arboreo ueluti de stipite turgens,
Spondet ab autumni tempore dona sui.
Indolis egregiæ iuuenis sic noscitur omnis,
Venturæ uitæ candida signa ferens.

Ergo agite, ô iuuenes, moneo mea tempora uitæ
Aspicite, & studijs inuigilate bonis:
Ne ueniat uobis baculo dum nixa senectus
Inducat uarijs plurima damna modis.
Ipse meam anteactam dum uerso pectore uitam,
Anxius inuenio quàm mea scripta nihil.
Quæ me iam uobis olim uixisse loquuntur,
Nec uitam ignaua deseruisse rota.
Cætera, quicquid erant, tenuis modo cernitur umbra,
Et uelut hesternus, præteriere dies:
Diuitiæ, luxus, dominatio, gloria, honores,
Forma, genus, mores, & gemebundus amor:
Omnia terra suis sepelit, conditq; cauernis,
Et toto, certum est, constat in orbe nihil.

VIRTVS AETERNA *possessio.*

Sola immortalis probitas, uirtusq; sub orbe est,
Et quæ posteritas carmina docta probat.
Exemplum uobis imitabile sumite, quæso,
Continuus uobis quo sit ut orbe labor.
Nil superest de me, quando omnia terra debiscit,
Quàm quod nunc uobis mortuus ipse loquor.
Mortuus & uiuus uates æternus in orbe est,
Et qui uirtutis stemmata clara colunt.
Prima ætas puero fuerat mihi flegmate plena
Sanguineo, subijt mox iuuenilis bonos:
Tertia deinde uirum fecit prudentibus annis:
Quarta melancholico iam mihi uita uenit.

EXERCENDA VIRTVS.

Pictorius poeta ad Paulum Castellum.

Quomodo scintillam flanti si adiuueris ore,
Continuò magnas elicis inde faces:
Insita sic animis uirtutum semina cum quis
Excitat, ubertim luxuriare facit.
Dum potes, hæc omni studio cole, sæpe morantem
Agricolam glebas rumpere fallit ager.
Humanæ, formicam imitans, iam consule brumæ:
Bruma hominis uitæ est ultima Paule dies.

Sophocles in Eriphyle.

ἀρετῆς βέβαιαι δ᾽ εἰσὶν αἱ κτήσεις μόναι. Id est:
Virtutis autem sola constans, perpetuaq; est possessio.

Euripides in Andromache.

οὔτοι λείψανα τῶν ἀγαθῶν
ἀνδρῶν, ἀφαιρεῖται χρόνος,
ἁ δ᾽ ἀρετὰ καὶ θανοῦσι λάμπει,

In Aedipode.

οὐ τὸ νόμισμα λευκὸς ἄργυρος μόνον,
καὶ χρυσός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴ βροτοῖς
νόμισμα κεῖται πᾶσιν ᾗ χρῆσθαι χρεών. Id est:
Neutiquam reliquias bonorum uirorum aufert tempus,
Sed uirtus etiam morte peremptis lucet.
Non nomisma splendens, argentum solum
Et aurum est, sed & uirtus hominibus
Moneta recondita est, omnibus qua uti conuenit.

Idem.

ἀρετὴ δὲ κἂν θάνῃ τις οὐκ ἀπόλλυται.
ζῇ δ᾽ οὐκ ἔτ᾽ ὄντος σώματος· κακοῖσι δὲ
ἅπαντα φροῦδα συνθανόντ᾽ ὑπὸ χθονός. Id est:
Virtus autem, etsi moriatur quis, non interit,
Sed uiuit, corpore non amplius existente: malis autem
Cuncta simul euanida commoriuntur sub terra.

Pictorius in Epigrammatis.

Desine cœlestes tandem incusare meatus,
Insita sunt nullis crimina syderibus.
Quo terrena colis, studium ad cœlestia uerte
Ac benè formandis moribus inuigila.
Sic proprij nosces animi, non syderis esse,
Sine hominis uitam degere, siue animi.

Lactantius lib. 1. cap. 2. diuinarum institutionum.

Virtus colenda est, non imago uirtutis: & colenda non est sacrificio aliquo thure, aut precatione solenni, sed uoluntate sola, atq; proposito.

Ibidem.

Quid est colere aliud uirtutem, nisi eam comprehendere animo, aut tenere?

Ibidem.

Qui uirtutes sic colit, ut umbras ac imagines uirtutũ, ea ipsa, quæ uera sunt, tenere non possunt.

Idem, lib. 3.

Virtutem Stoici esse dicunt, quæ sola efficiat uitam beatam. Nihil potest uerius dici.

Seneca epist. 112.

Virtus regna, urbes, prouincias temperat: fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosq; dispensat, officia modo arcto fine circundat paupertatis, exilij, orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur: ex publico, ex spatioso rure in angustas domos, uel angulos coit.

Seneca in Trag.

Pulchrum est eminere inter illustres uiros, consulere patriæ, fera cæde abstinere, tempusq; iræ dare, orbi quietem, seculo pacem suo. Hæc est summa uirtus, petitur hac cœlum uia.

Ibidem.

Locum habet uirtus inter astra:
Nec unquam Stygias fertur ad undas.

Aristoteles 2. Ethicorum.

Virtus non est passio: quia secundum passionem nec laudamur, nec uituperamur.

Ibidem.

Virtus non est potentia: quia potentes per naturam sumus: boni autem & mali non sumus per naturam.

Ibidem.

Virtus est habitus, qui habentem perficit, & opus eius bonum reddit.

Ibidem.

Omnis uirtus stat in medio.

Ibidem.

Virtus est certior & melior omni uirtute.

Cicero de amicitia.

Nihil uirtute amabilius, nihil est quod magis alliciat ad amandum: quippe cum propter uirtutem & probitatem, & eos, quos nunquam uidimus, quodammodo diligamus.

Ibidem.

Quid est tam absurdum, quàm lætari multis rebus inanibus, ut gloria, honore, ædificatione, uestitu, cultuque corporis: animo autem uirtute prædito, uel qui amare, uel, ut ita dicam, redamari possit, non admodum delectari.

Idem, Tusculanarum quæstionum, libro quarto.

Virtus est affectio animi constans conueniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus est: & ipsos per se sponte separata etiam utilitate laudabilis: ex ea proficiscuntur honestæ uoluptates, sententiæ, actiones, omnisque recta ratio: quanquam ipsa uirtus breuissimè recta ratio dici possit. Huic igitur uirtuti contraria est uitiositas.

Ibidem, lib. ultimo.

At nos uirtutem semper liberam uolumus, semper iniustam, quæ nisi ita est, sublata uirtus est. Atqui si in uirtute satis est præsidij ad benè uiuendum, satis etiam est ad beate: satis enim certè est in uirtute, ut fortiter uiuamus: si fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, semperque simus inuicti: sequitur ut nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet: ergo omnia profluenter, absolutè, prosperè: igitur beatè: satis autem ad fortiter uiuendum uirtus potest: satis ergo etiam ad beatè. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquam tamen se satis consequutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque enim unquam sui pœnitet.

Cicero libro primo Rhetoricæ ueteris.

Qui uirtutem habet, is nullius rei ad benè uiuendum indiget.

Idem, lib. 2.

Præmia uirtutis & officia sancta & casta esse oportet: neque ea aut cum improbis communicare, aut in mediocribus hominibus promulgari.

Idem lib. Rhet. 4.

Omnes benè uiuendi rationes in uirtute collocandæ sunt, propterea quod sola uirtus in sua potestate est: omnia præter eam subiecta sunt fortunæ dominationi.

Ibidem.

Diuitias sine diuitum esse: tu uerò uirtutem præfer diuitijs: nam si uoles uirtutem cum diuitijs comparare, uix satis idoneæ tibi uidebuntur diuitiæ, quę uirtutis pedissequæ sint.

Idem in Paradoxis.

Quod honestum & cum uirtute est, id solum opinor bonum: & in quo uirtus est, ei nihil deesse ad beatè uiuendum puto.

Euripides.

Non est uirtute melior possessio,
Non enim submittit se, neque pecunijs,
Neque securitati, neque adulationi uulgi:
Sed uirtus, quo frequentius ea uti libet,
Eo magis crescit, perfectiorque fit.

Idem.

ἀρετὰ μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις καλόν. Id est:
Virtus maximum rerum humanarum bonum.

Idem in Antiope.

Tres sunt uirtutes, quas te exercere opus est, mi fili:
Deosque ut colas, & qui te enutriuêre parentes,
Legesque communes Græciæ: hæc si feceris,
Pulcherrimam feres coronam bonæ famæ perpetuò.

Ex Iambis Monostichis.

ταμεῖον ἀρετῆς ἐστὶ σωφροσύνη μόνη. Id est:
Penus uirtutis est temperantia uel sola.

Item.

ὅπλον μέγιστον ἐστιν ἡ ἀρετὴ βροτοῖς. Id est:
Arma potentissima sunt hominibus uirtus.

Theognides poëta Megarensis.

Plures ditescunt mali, boni paupertatem ferunt: Boni pauperes, mali diuites.
Sed nos cum his non permutabimus
Virtutem diuitijs: siquidem illa solida firmaque semper,
Opes autem hominum iam hic, iam ille habet.

Græ-

Græcè ita sonat.

πολλοὶ μὲν πλουτοῦσι κακοὶ, ἀγαθοὶ δὲ πένονται·
ἀλλ' ἡμεῖς τούτων οὐ διαμειψόμεθα
τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον, ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον
αἰεί,
χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Paulus Silentiarius.

Nec opulentæ fortunæ eleueris æstu,
Nec tuam flectat cura libertatem:
Tota enim mobilibus uita oppugnatur uentis,
Huc atq; illuc subinde in diuersas agitata partes.
Cæterum uirtus est stabilis, & immutabilis, qua sola
fretus
Procellas audacter penetres huius uitæ. Id est:
ἁ δ' ἀρετὴ σταθερόν τι καὶ ἄτροπον, ἧς ἔπι μούνης
κύματα θαρσαλέως ποντοπόρει βιότου.

Socrates.

ἀνδριὰς μὲν ἐπὶ βάσεως σπουδαῖος δὲ ἀνὴρ ἐπὶ
καλῆς προαιρέσεως ἑστὼς ἀμετακίνητος ὀφείλει
εἶναι. Id est:
Statua quidem in sua basi: uirtutis studiosus autem uir bono proposito nixus immotus esse debet.

OB VIRTVTEM MORI, OPTAtissima ac honestissima mors est.

Hymnus Aristotelis in laudem uirtutis.

O uirtus ardua, laboriosaq; generi humano, pulcherrima uitæ inuentio. Tuam ô uirgo ob uenustatem etiam mori in Græcia optabilis habetur mors, ac labores uehementes ac indefessos perpeti: talem pectori inseris fructum immortalem auro potiorem, & parentibus & lenissimo somno. Tua uerò gratia Hercules Ioue satus, Lædæq; filij multa perpessi sunt, suis factis quid possent declarantes.

Idem Aristotelis.

Quemadmodum uehere laudibus quæ pulchra sunt, sic quæ sunt turpia uituperare decet: sed inter pulchra quidem uirtutes, inter turpia uerò uitia primatum tenent. Laudari uerò non ipsa modo uirtus, sed causæ quoq;, et comites, fructusq;, & opus omne uirtutis: ut contra reprehendi contraria debent. Cum autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sunt: partes illius, quæ de agendis omittendisq; dispicitur prudentia uirtus est: qua sustinentur infesta, mansuetudo & robur est: qua asciscendis idoneis cupiditas regitur, sobrietas ac continentia: communesq; partium omnium harum iusticia, liberalitas ac magnanimitas. Totidem rerum earum opposita uitia: in dispiciendo rectè stultitiam: in arcendo infesto ferociam ac incontinentiam: communesq; partium earum omnium iniusticiam, & illiberalitatem, animiq; paruitatem esse oportet.

Idem.

In uniuersum autem, animus ritè compositus ut sit, placidisq; ac moderatis, & suis motibus ut feratur, omnesq; per partes ipsius, quas tres esse dicimus, uelut harmonia ut consonet, efficere uirtutis est: Itaq; reipublicæ similis uirtuosus animi stat⁹ esse uidetur. Est uerò uirtutis & hoc, beneficijs dignos afficere, bonos amicitia sua dignari, odisse malos, tum nec pœnæ, nec uindictæ cupidum esse, sed misericordem clementemq;, ac ueniam concedere paratum.

Comites uirtutis, probitas, æquitas, candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est familiariũ, amicorum, sociorum, hospitum, hominum deniq; bonorum, præsertim amor: quæ quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium uerò contrarijs per omnia præditum est moribus: comitanturq; id planè contraria: omnia uerò quæ uitio insunt, quæq; id comitantur, in ordinem eorum, quæ reprehenduntur, referuntur.

Pythagoras Samius.

τὰ ἐπίπονα, τῶν ἡδέων μᾶλλον ἡγοῦ συντελεῖν
εἰς ἀρετήν. Id est:
Cum labore coniuncta, magis quàm cum uoluptate ducas conferre ad uirtutem.

Idem ait, optimam nobis uitam esse deligendam, quam suauem mox ipsa consuetudo sit effectura. Diuitiæ anchora sunt infirma, gloria etiam infirmior, corpus itidem, magistratus, honores, omnia hæc imbecilla, & uiribus destituta. Quæ ergo anchoræ sunt firmæ? pru-

dentia, magnanimitas, fortitudo, eas nulla tempestas agitat. Hæc Dei est lex: uirtutem solam esse, quæ potens, solidaq; sit, cætera omnia nugas & ineptias.

Isocrates Nicocles, aut Cyprius.

Nolite putare uitium plus emolumenti afferre, quàm uirtutem, nomen autem inauspicatius habere: immò ut nomina res quæq; sortitæ sunt, ita earum esse uim & effectū existimetis respondere. Id est: *Μὴ τὴν κακίαν οἴεσθε μᾶλλον τῆς ἀρετῆς ὠφελεῖν, τὸ δ᾽ ὄνομα ἀτυχέστερον ἔχειν, ἀλλ᾽ ὥσπερ ὀνομάτων ἕκαστα τῶν πραγμάτων τετύχηκε τοιαύτας δεῖ.*

Idem ad Demonicum.

τῆς ἀρετῆς οὐδὲν κτῆμα σεμνότερον, οὐδ᾽ βεβαιότερον. Id est:
Virtute nulla possessio nec honestior, nec durabilior est.

Virtus immortalis.

Discite uirtutem iuuenes: nam sola beatos
Nos facit, & diræ non timet arma necis:
Fortunæúe minas, aut seui spicula fati:
Quæq; facit tremula curua senecta manu.

Parenesis ad uirtutem ueram.

Heu miseris quicquid misero blanditur in orbe,
Ilico inarcescens ut rosa uerna cadit.
Nec quenquam placidis adeò complectitur ulnis
Sors, ut non aliqua parte molesta premat.
Imbibe uirtutes, & inania gaudia sperne,
Sunt animi comites gaudia uera boni.

Thomas Morus
Anglus.

VIRTVS.

Quicunq; enim uitæ cursum hoc itinere fecerunt, hi soli ad ipsam uirtutem ingenuè adire potuerunt: qua nō res honestior, non constantior est ulla: pulchritudo enim uel ualetudine perit, uel tempore flaccescit. diuitiæ uitiorum sunt potius, quàm integritatis ministræ, facultatem nempe desidiæ præbentes, & ad uoluptates iuuenes excitantes. Robur prudentiæ coniunctum profuit: sine illa uerò sæpius eum, qui id habet, offendit, & corpora quidem eorum, qui se exercent, adorant, industriam uerò mortis obscurat.

Virtutis autem possessio, quorum bona fide mentibus ipsa coaluerit, sola cōsenescit: diuitijs potior, utiliorq; generis splendore: quæq; fieri nequeunt ab alijs, illa suis uiribus subdens, & multitudini metuenda constanter expectans, desidiam, dedecus, laborem, laudem arbitratur. Hoc cognitu perfacilè est ex gloria certaminum Herculis, operumq; à Theseo gestorum, quibus morum præstantia tantum laudis insigne operibus adiecit, ut omnis temporum posteritas rebus, quas gesserunt, effundere nequiuerint obliuionem. Socrates ad Demonicum.

Virtus non effertur rebus prosperis ac secundis.

Cur te dißimulas? cur non in honore superbis
Falco? Supercilio gloria uera caret.
Sors facit elatos, & rusticitate tumentes,
Et generant mores corda superba feros.
Exhilarans frontem uirtus augusta serenam,
Cor placidum, clemens, mite, piumq; facit.

Mantuanus in Epigrammatibus ad Falconem.

Virtus etiam à morte manet.

Non uidet obscuros manes, non transtra Charontis
Virtus: non Stygij guttura trina canis:
Sed secum ad Superos animas trahit inclyta sanctas,
Ducit ubi lætos uita beata dies.

VITA

VITA HVMANA,

Breuis, Fragilis, Beata, Suauis. Homo. Hominis fragilitas, inconſtantia.

HOMINIS VITA FRAGILIS *& caduca. Gregorius Tifernas,*

ECce ſumus puluis, ſumus ecce miſerrima tellus,
Et noſtri fugiunt, ut leuis aura, dies.
Languemus, medio ut fœnum quod cæditur æſtu,
Vt roſa Pæſtano languet adempta iugo.
Obruimur morbis, aut ſuccedente ſenecta:
Et mala tantillos undiq; multa premunt.
Soluimur ut nebulæ, ſurgens ut in aëra fumus,
Et ueluti ſolui Sole pruina ſolet.
Carpimur ut ſtipulæ rapido carpuntur ab igni:
Nec niſi uiuendo ſomnus & umbra ſumus.
Vnde igitur faſtus uenit, unde ſuperbia nobis?
Quos fatum (præter tot mala) triſte rapit?

HOMO BVLLA, *ex prouerbijs Eraſmi.*

Πομφόλυξ ἄνθρωπος. Prouerbium hoc admonet, humana uita nihil eſſe fragilius, nihil fugacius, nihil inanius. Eſt enim bulla tumor ille inanis, qui uiſitur in aquis, momento temporis enaſcens, ſimul & euaneſcens. Neq; quicquam profectò potuit excogitari, quod melius repræſentaret, quàm nihili ſit hæc uita noſtra. Primum quanto diſcrimine prodimus in lucem, deinde quàm deſtituta, quantis obnoxia periculis infantia, quàm fugax adoleſcentia, quàm præceps iuuenta. Ariſtoteles in libris Politicis, itemq; Rhetoricorum lib. 3. uigorem humani corporis tradit iam euaneſcere anno fermè trigeſimo quinto, animi undequinquageſimo. Hippocrates extremam hominis ætatem terminat quadrageſimo nono. Iam ſi pueritiam & ſenectám deducas de ratione æui, quæſo quantulum eſt hoc, quod relinquetur? Et hoc ipſum tantis circumſcriptum anguſtijs, ſexcenta morborum genera quotidie infeſtant: nec pauciores impetunt caſus, ruinæ, uenena, naufragia, bellum, terræmotus, lapſus, fulmen, & quid nõ? Alius acini granum glutiens præfocatus eſt. eſt quem potus cum lacte pilus ſtrãgularit: neq; defuit, cui ſtiria gelu durata delapſa tecto ſubitum attulerit exitum. Et hoc eſt animal illud, quod tãtos molitur tumultus, cuiuſq; cupiditatibus orbis hic anguſtus eſt.

Glaucus in Ilia. 6.

οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν,
φύλλα τὰ μὲν τ' ἄνεμος χαμάδις χέει
ἄλλα δὲ ὕλη
τηλεθόωσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη: Id eſt:

Pyrrho Academicus hoc carmine ſingulariter eſt delectatus.

Tale quidem genus eſt hominum, quale eſt foliorum:
Quorum hæc uentus humi fundit, rurſum illa
Vireſcens
Profert ſylua, ſimul ueris iam afflauerit aura.

VITA HVMANA CADVca, *& fragilis.*

Labitur omne quod eſt, nil ſtat ſub ſydere firmum:
Mutantur celeris cuncta ſub orbe rotæ.
Sydera nos agitant: ruit irreparabile lethi
Tempus, habet certos flebilis hora dies.
Vt mare quod Scythica Boreas quatit acer ab arcto
Pulſus, & aduerſo turbidus axe Notus
Flectitur huc illuc, nec habet quo limine ſiſtat
Fluctibus excuſſi flumina uaſta maris.
Quod genuit proprio capitoſum ſanguine monſtrum,
Concutit humanum peſtis acerba genus.
Cogitur Herculeas puppis ſuperare columnas
Noſtra, magis placidum cum ruit ære fretum.
Tyndaridas leti celebrant dum carmina nautæ,
Et Neptune tibi ſoluere uota parant:
Sol tegitur nebulis, nebulis obducitur aër:
Murmure terriſono ſtridet uterq; polus:
Ad Lybicas Syrtes, ad raucæ ſaxa Maleæ,
Deniq; turbatis exagitamur aquis.
Vmbra leuis, ſomnus fallax, inſomnia uana,
Tactæ Sole niues, tactaq; cera foco.
Hæc eſt uita breuis: mortales naſcimur omnes
Ad lachrymas: plorat, cùm uidet aſtra puer.
Multaq; de primis incommoda ſuſcipit undis,
Mixtaq; cùm primo lacte uenena bibit.
Ad finem properat quicquid de ſemine natum eſt
Humano: ſic uult, rexq; paterq; Deûm.

Plinius lib. 7. elegantiſſimè deſcribit fragilem uitæ breuitatem, inquiens.

Incertum ac fragile nimirum eſt hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignũ uerò & breue, in ijs etiam, quibus largiſſimè contingit, uniuerſum utiq; æui tempus intuentibus. Quid? quod æſtimatione nocturnæ quietis dimidio quiſq; ſpacio uitæ ſuæ uiuit. Pars æqua morti ſimilis exigit, aut pœnæ, niſi contingit quies: nec reputantur infantiæ anni, qui ſenſu carent: nec ſenectæ in pœ-

nam uiuacis, tot periculorum genera, tot morbi, tot mœtus, tot curæ, toties inuocata morte, ut nullum frequentius sit uotum. Natura uerò nihil hominibus breuitate uitæ præstitit melius: hebescunt sensus, membra torquentur, præmoritur uisus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: & tamen uitæ hoc tempus annumeratur &c.

Ex Iliad. φ.

αἳ φύλλοισιν ἐοικότες, ἄλλοτε μέν τε,
ζαφλεγέες, τελέθουσιν ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες
ἄλλοτε δ' αὖ φθινύθουσιν ἀκήριοι. Id est:
Frondibus arboreis similes: nunc ubere fœtu
Exuperant, lætiq; satis uescuntur agrorum,
Nunc rursum intereunt, euanescuntq; caduci.

Prouerbium.

Vita non est uita, sed calamitas.
οὐ βίος ἀληθῶς ὁ βίος, ἀλλὰ ξυμφορά.

Euripides.

οὐκ ἔστι θνητῶν, ὅστις ἐξεπίσταται, τὴν αὔριον μέλλουσαν εἰ βιώσεται. Id est.

Mortalium nemo est, qui crastinum sibi audeat polliceri.

Palladas apud Euripidem.

Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω.
Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον
Ὦ γένος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον, ἀσθενὲς οἰκτρὸν
Συρόμενον κατὰ γῆς, καὶ διαλυόμενον. Id est:
Lachrymans sum natus, sed & lachrymans morior,
In lachrymis uniuersam comperi uitam:
O genus hominum lachrymosum, debile, miserabile,
Tractum in terra solutumq;.

Plato.

τὰς ἐλπίδας ἐγρηγορότων ἀνθρώπων ὀνείρους εἶναι. Id est:

Spes esse uigilantium somnia.

Vitam nostram fabulam esse quid.

Plautus.

Est munijs uitalibus perfungi & abire.

Persij locus.

Indulge genio, carpamus dulcia, nostrum est
Quod uiuis, cinis & manes & fabula fies.

Horatius.

Iam te premet nox, fabulæq; manes.

Etiam uiri fabula.

Quando uti fabulæ nec uera insunt, nec uerisimilia: compari modo uita nostra, nec ueritatis quicquam, nec certitudinis habet, nisi illud, quo certius nihil: Hominem bullam esse.

Horatius 1. Odarum.

Vitæ summa breuis, spem nos uetat inchoare longam.

VITA HOMINIS SIMILIS
ludo taxillorum.

Terentius in Adelphis.

Ita uita est hominum, quasi cum ludas tesseris:
Si illud, quod maximè opus est iactu, non cadit:
Illud quod cecidit, fortè id arte ut corrigas.

Vita quid. Ex Laërtio.

Est beatorum lætitia, miserorum mœstitia, expectatio mortis.

Iambi Senarij.

Βιοῖ μὲν οὐδεὶς ὃν προαιρεῖται βίον,
τυφλὸν δὲ καὶ δύστηνον ἀνθρώποις βίος. Id est:
Nemo usq; uiuit ex sententia.
Cæca & parum felix uita est mortalium.

Vita breuis, uana.

Non tibi uiuacem furor est spondere senectam,
Quum non sit uitæ certa uel hora tuæ.
Finge age, Nestorium sis peruenturus in æuum:
Longa tument multis tempora facta malis.
Omnia ut effugias uiridis quibus angitur ætas,
Tædia longa tibi curua senecta feret.
Tu tamen ad seros (nulli quod contigit) annos
Vt uenias, nullo percitus ante malo:
Hoc tamen exiguum est, ubi nunc tot Nestoris anni?
Ex tanto superest tempore nulla dies.

VITA IPSA CVRSVS AD
mortem est.

E Græco Th. Morus uertit.

Nugamur, mortemq; procul procul esse putamus:
At medijs latet hæc abdita uisceribus.
Scilicet ex illa, qua primum nascimur hora,
Prorepunt iuncto uitaq; morsq; pede.
Partem aliquam furtim, qua se metitur & ipsam,
Surripit è uita, qualibet hora tua.
Paulatim morimur, momento extinguimur uno,
Vt lampas oleo deficiente perit.
Vt nihil interimat, tamen ipso in tempore mors est,
Quin nunc interea dum loquimur, morimur.

Vanitas huius uitæ.

Damnati ac morituri in terræ claudimur omnes
Carcere, in hoc mortem carcere nemo fugit.
Carceris in multas describitur area partes,
Inq; alijs alij partibus ædificant:
Non aliter quàm de regno, de carcere certant,
In cæco cupidus carcere condit opes.
Carcere obambulat hic uagus, hic uincitur in antro,
Hic seruit, regit hic, hic canit, ille gemit.
Iam quoq; dum carcer, non tanquam carcer amatur,
Hinc alius alijs mortibus extrahitur.

Vita

Vita hominis nihil est.

Nos tenuem strictis spiranteis aera fibris
Viuimus, & Phœbi lampada conspicimus.
Quotquot uiuimus hic sumus omnes organa, quæq;
Viuificis animat flatibus aura leuis.
Quòd tua si tenuem restringat palma uaporem,
Eripiens animam miseris usq; Stygem.
Sic sumus ergo nihil. Plutoni pascimur omnes
E flatu minimo, nos leuis aura fouet.

Quicquid tellus parit hoc idē & recipit.

E Græco τοῦ παλλαδᾶ.

Scena est hæc uita ac ludus, uel ludere disce,
Abijciens curas uel tua damna pati.

Hæc uita ludus & scena est.

Vita suauis. Ex Thoma Moro.

Non est cura mihi Gygis,
Qui rex Sardibus imperat,
Aurum non ego persequor:
Reges non miser æmulor.
Curæ est, barba suauibus
Vnguentis mihi perfluat.
Curæ est, ut redolentibus
Cingam tempora floribus.
Curæ sunt hodierna mi:
Nam quis crastina nouerit?
Tornato bene Mulciber
Argento mihi poculum
Iam nunc effice concauum,
Et quantum potes inclytum,
Et fac illud ut ambiant,
Non currus, neq; sydera,
Orion neq; flebilis:
Vites fac uirides mihi,
Botri fac mihi rideant
Pulchro cum Dionyso.

τέλος.

Versus Martialis de uita beata.

Vitam quæ faciunt beatiorem
Iucundissime Martialis hæc sunt:
Res non parta labore, sed relicta:
Non ingratus ager, focus perennis:
Lis nunquam, toga rara, mens quieta:
Vires ingenuæ, salubre corpus:
Prudens simplicitas, pares amici:
Conuictus facilis, sine arte mensa:
Nox non ebria, sed soluta curis:
Non tristis thorus, attamen pudicus.
Somnus qui faciat breues tenebras:
Quod sis esse uelis, nihilq; malis:
Somnum nec metuas, diem nec optes. Expositionem eorum uersuum, quos multi quidem legunt, sed pauci intelligunt, quære in libello Augustini Dathi, de uita beata &c.

Beatè uiuere quid sit.

Beatè uiuere est uerum intelligere, cōsultare benè, uelle bonū, agere bona. Primum sapientiæ est, secundum prudentię, tertium iustitiæ, quartum perseuerantiæ. Primum à Deo est, secundū à primo, tertium à Deo simul atq; homine, quartum est à tertio. Qui ita uiuunt, uiuunt homines, qui uiuunt aliter, animalia uiuunt. Vale ac uiue homo. Marsilius Ficinus li. 1. Epist. Ad Hieronymum Pasqualinū.

Vita æterna pijs expectanda.

Quisquis flagrat amore ueritatis,
Obseruans fidei, atq; perseuerans
In uera pietate: qui labores
Pro Christo patitur libenter omneis,
Si rerum superest uicißitudo:
Illum regna manent beata cœli.

Vita humana cursus ad mortem.

Fallimur & cæci, mortem procul esse putamus:
Illa tamen medio corpore clausa latet.
Quandoquidem ex illa quàm primum nascimur hora,
It uitæ iuncto mors comes atra pede.
Partem aliquam uitæ semper furatur & ipsam,
Diminuit uitam quælibet hora tuam:
Et morimur sensim, & momento extinguimur uno,
Non secus ac lampas deficiente oleo.
Mors nihil ut perimat, tamē ipso in tēpore præsto est:
Quin nunc ah miseri dum loquimur, morimur.

De fragilitate uitæ, Franciscus Petrarcha Soneto 232.

O nostra uita Chesi bella inuista
Cum perde ageuol mente in un Matino
Quel chen multi anni à gran pena saquista, Id est:
O nostra uita, quæ tam pulchra est extra,
Quàm facile amittit die uno.
Id quod multis annis magno labore acquiritur.

Amantius uertit sic.

Vita foris nostra hæc, quæ multis pulchra uidetur,
Sæpe uno perdit commoda multa die:
Quæ conquisiuit quisquam uel pluribus annis
Solicitus noctes perpetuosq; dies.

E Græco ἀδήλου.

Omnia sunt risus, puluis, nihil omnia: nempe
Omnia sunt ex ijs, quæ ratione carent.

Aristotelis sententia é græco.

Hic propè dimidium uitæ dormitur, & ipsum
Per somnum similes diues inops iacent.
Crœse igitur rerum ditißime, num tibi fermè
Dimidio uitæ par fuit Irus egens?

Humanæ uitæ deploratio.

Nunc ubi magnanimi Heroes, Regesq́; Ducesq́;?
Cæsar ubi priamus, Teucrûmq́; acerrimus Hector?
Et pius Aeneas? ubi nunc facundus Vlysses?
Et gemini Atridæ? Romanæ conditor urbis
Rhomulus, & totum quamuis pacauerit orbem
Augustus? tantoq́; potens ubi robore Sampson?
Nunc ubi Sylla ferox? ubi nunc tam fortis Achilles?
Priamidesq́; Paris? ubi princeps ille latini
Tullius eloquij? uatum fons uiuus Homerus?
Musarum princeps Romanæ gloria Musæ
Vergilius, Nasoq́; tener? doctusq́; Catullus?
Et quos progenuit fatis melioribus ætas?
Nunc ubi inexhausto Crassus ditißimus auro?
Nunc ubi Xerxis opes? hominumq́; exercitus ingens?
Scipiadæ, Iuliq́; gener? quos prisca triumphis
Ornarunt superisq́; æquarunt tempora diuis?
Totq́; alij egregij proceres, populiq́; superbi,
Omnes præcipiti sorpsit mors turbida fato:
Et tulit in cineres: nec tanti roboris unquàm
Extitit horrendo cui mors indulserit arcu.
Quid miser ergo tumes, & inani attolleris aura?
Quur te letifera hic mundus dulcedine ludit?
Nonne uides nostræ breuia ut sint tempora uitæ,
Et misera in quantis iaceat tua uita periclis?
Surge age, & immortale tibi per secula nomen
Quære puer, dum sese offert occasio: nec te
Illicitis capiat perituris blanda uoluptas.
Virtus æterna. *Virtuti indulge: uirtus æterna manebit.*

Vita hominis breuis, & misera est, & nauigationi periculosæ quàm simillima. Vita nihil fugacius, morte nihil sequacius.

Petrarcha lib. 4. epistola 40. de rebus familiaribus inquit ad Iacobum Messanensem.

Breuis est equidē in primis uita, & fugacissimum uitę tempus: rerum humanarum inquietū aduersis flatibus & procellosum pelagus: rari & uix hominibus accessibiles portus: scopuli undiq; innumerabiles, inter quos difficilis & prorsus ambigua nauigatio est. Iam uix uni contingit ex millibus, ut integer enataret: sic nos fortunę imperiū exercet in omes gradus hominum pari iure grassantis: ita in quibus obuiū cymba fragilis nostrę mortalitatis alliditur: & possumus inter hæc nobis, aut nostris longiusculam uitam (imò ut uerius dicam) longius periculum optare? Fingatur aliquis tam benigno sydere, tā propitia fortuna, tā deniq; fauēte Deo iter hoc ingressus, ut nihil ei possit asperum, molestumq́; cōtingere: rem impossibilem & inauditam sæculis fingi iubeo: nec ideo tamen, quamuis periculum absit, aberit metus. Et idcirco fortasse nō infelicius, nec inconsultius foret, modo nostri esset arbitrij: sicut in æquore suspecto nautæ solēt circumspecti clauum flectere, diuq́; antè solis occasum uela submittere: sic in uita portum petere, & adhuc florenti ætate atq; animo uirenti, & ualentibus membris mori, priusquàm eò peruentum sit, quò saltem uita longior perducit, ad ultimas scilicet angustias senectutis, inter quas arctati quidam & uixisse dolent, & mori metuunt, & toties uoti exoptatum tempus accusant: deniq; quid uelint, & quid nolint, nesciunt: tāta est discordia. Hæc & ijs similia cogitantes abstinere decet, ne decretum scelestè, seu mortis festinantiam accusemus: alioquin pro nobis ipsis tantummodo conqueri uidebimur. Mortis festinantia minimè accusanda.

Idem, in præfatione ad Socratem, de rebus familiaribus.

Vicit recordatio uitę breuis, timui (fateor) insidias: quid enim quæso fugacius uita est, quid morte sequacius?

Philemon.

τοιοῦτος ὁ βίος ἐστὶν ἀνθρώπου γύναι: ὡς εὐφραινόμεθ' ἔλαττον, ἢ λυπούμεθα, Id est:

Talis est, ô mulier, humana uita: paucioribus gaudijs fruimur, quàm dolore & molestia.

Petrarcha de remedijs fortunæ, in præfatione ad Azonem.

Cum res fortunasq́; hominum cogito, incertosq́; & subitos rerū motus, nihil fermè fragilius mortaliū uita, nihil inquietius inuenio: ita cunctis animantibus naturam miro remedij genere cōsuluisse uideo, ignorantia quadam sui: nobis solis memo-

memoriam, intellectum, prouidentiam, diuinas ac præclaras animi noſtri dotes in perniciem ac laborem uerſas: tam ſuperuacuis em̃ ſemper, nec inutilibus modo, ſed dãnoſis atq; peſtiferis curis obnoxij, & preſẽti torquemur tẽpore, & preterito futuroq; angimur: ut nihil magis metuere uideamur, quàm ne quando forte parum miſeri ſimus. tanto ſtudio miſeriarum cauſſas, & dolorum alimenta cõquirimus, quibus uitam, quę ſi ritè ageretur, feliciſſima proſrus ac iucundiſſima rerum erat, miſerandum ac triſte negocium efficimus: cuius initiũ cæcitas & obliuio poſſidet, progeſſum labor: dolor exitum, error omnia. quod ita eſſe, quiſquis uitę ſuæ curſum acri iudicio remetietur, intelliget. Quem quietum quæſo, quẽ tranquillum, quem non laborioſum magis diem egimus? quod unquàm tam ſecurũ, aut tam lętum mane uidimus, ut non ante crepuſculũ ſolicitudo, mœrorq; ſurriperet? cuius mali & ſi ipſis in rebus multa inſit occaſio, niſi tamen nos fallat amor, noſtri cauſſa maior, ſiue, ut ingenuè fateamur, culpa omnis in nobis eſt. Vt uerò ſileam reliqua, quibus undiq; trudimur: quod illud eſt bellum, quamq; perpetuũ, quod cum fortuna gerimus, cuius nos facere poterat uirtus ſola uictores: nos ab illa uolentes ſcientesq; deſciuimus. Soli igitur imbecilles, exarmati nõ ęquo Marte cum implacabili hoſte congredimur: quos illa uiciſſim ceu leue aliquid attollit ac deijcit, & in gyrum rotat, ac de nobis ludit, & uinci tolerabilius foret, nunc ludibrio etiam habemur. Id uerò quid aliud fecit quàm leuitas ac mollicies noſtra? Idonei uiſi ſumus, qui pilæ in morẽ hucilluc tam facilè iactaremur. Animalia æui breuiſſimi, ſolicitudinis infinitæ: quibus inſcijs, cui puppim littori, cui animum conſilio applicemus? pro cõſilio interim ſit pendere, ac præter præſens malum, & à tergo quod doleat, & ante oculos ſemper habere quod terreat.

Vita humana periculoſæ nauigationi ſimilis, & in ea ſæpe miſerabilius, quàm naufragi in undoſo mari, iactamur.

παλλαδᾶ.

πλοῦς σφαλερὸς τὸ ζῆν, χειμαζόμενοι γὰρ ἐν αὐτῷ
πολλάκι ναυηγῶν πταίομεν οἰκτρότερα·
τὴν δὲ τύχην βιότοιο κυβερνήτειραν ἔχοντες
ὡς περὶ τοῦ πελάγους ἀμφίβολοι πλέομεν,
οἱ μὲν εὐπλοΐην, οἱ δ' ἔμπαλιν, ἀλλ' ἅμα πάντες
εἰς ἕνα τὸν κατὰ γῆς ὅρμον ἀπερχόμεθα.

D. Othmarus Luſcinius ita uertit.

Vita rapit miſeros, ſcapha ſeu uicina periclis,
Naufragus ærumnis quà patet aſſiduis.
Inconſtans regit hanc fortuna uolubilis errans:
Nec niſi per Gyros & uada cæca trahit.
Nauigat hinc felix alius, ſorte alter iniqua,
Cuiq; tamen puluis, tumbaq; portus erit.

Horum uerſiculorum ſenſum pia memoria Venatorius ſic latinè reddidit.

Vita hominum rapidis natat interiecta procellis,
Naufraga uentoſo ceu ratis acta freto.
Nam cum cæca breuem uitam fortuna gubernet,
Hinc uelut ambiguo ducimur in pelago.
Emergunt alij, pars infeliciter errat,
Quoſq; tamen portus, qui manet, unus erit.

Scena eſt omnis uita noſtra, & ludus: cui aut aptè ſeruiendum erit, & ludus diſcendus: aut incommoda uitæ æquo animo ferenda.

παλλαδᾶ.

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος, καὶ παίγνιον· ἢ μάθε παίζειν
τὴν σπουδὴν μεταθείς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας.

Luſcinius.

Diſce iocos, ſcena eſt, ludus quoq; uita: repugnans
Fortunæ triſtis, triſtia damna feres.

Aliter.

Scena eſt hæc uita, ac ludus: uel ludere diſce
Abijciens curas, uel tua damna pati.

Τοῦ αὐτοῦ.

Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω·
δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον.
ὦ γένος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον, ἀσθενὲς, οἰκτρὸν,
συρόμενον κατὰ γῆς, καὶ διαλυόμενον.

Alciatus latinè uertit.

Flens ego ſum genitus, celebrantur funera fletu,
Tranſacta innumeris uita fuit lachrymis.
O miſerum mortale genus lachrymabile ſemper,
Quod factum ex cinere eſt, ſoluitur in cinerem.

Vita humana plena calamitatibus, & miſerijs. Luſcinius.

Fundebam lachrymans genitus, moribundus idem nunc
Plango, uidens luctu tempora cuncta teri.

O Mortale

O Mortale genus, male firmum, triste, misellum,
Seu te habeat tellus, seu fera Parca ferat.

Ἀρχίου.

Θρήικας αἰνείτω τις, ὅτι στοναχεῦσι μὲν υἷας
Μητέρος ἐκ κόλπων πρὸς φάος ἐρχομένους
ἔμπαλι δ' ὀλβίζουσιν ὅσους αἰῶνα λιπόντας
Ἀπροϊδὴς κηρῶν λάτρις ἔμαρψε μόρος:
οἱ μὲν γὰρ ζώοντες ἀεὶ παντοῖα περῶσιν
ἐς κακὰ· τοὶ δὲ κακῶν εὗρον ἄκος φθίμενοι.

D. Andreas Alciatus latinè sic fecit.

Ecquis non laudet Thracas: qui prodit ut infans
In lucem ex utero fletibus ora rigant.
Quiq; beant cernunt quoscunq; relinquere seclum,
Parcarum & quos mors dira ministra rapit:
Nam uiui uario iactantur turbine semper,
Qui moritur finem repperit ille mali.

D. Luscinius alter sic uertit.

Laudantur Thraces, natos quod uiscera matrum
Egressos gemitu protinus excipiunt.
Quodq; relinquentes uitam sine fine beatos
Credunt in eautos, dum fera Parca rapit.
Illos uita malis quia destinat omnibus: hinc hos
Pharmaca quod mortem tot reperere malis.

Vita nostra & luctuosa, ac simul ridicula est. Ergo simul defleri ac rideri digna: Incerto autore ἄδηλον.

Τὸν βίον Ἡράκλειτε πολὺ πλέον ἤπερ ὅτ' ἔζης
Δάκρυε· νῦν ὁ βίος ἔστ' ἐλεεινότερος
Τὸν βίον ἄρτι γέλα Δημόκριτε, τὸ πλέον ἢ πρίν
Νῦν ὁ βίος πάντων ἐστὶ γελοιότερος
εἰς ὑμέας ἢ καὶ αὐτὸς ὁρῶν τὸ μεταξὺ μεριμνῶ
Πῶς ἅμα σοὶ κλαύσω, πῶς ἅμα σοὶ γελάσω.

Bartholomæus Simoneta sic transtulit.

Desle hominum uitam plusquàm Heraclite solebas:
In lachrymas totos solue age nunc oculos.
Concute maiori splenem Democrite risu,
Et toto resonans ore Cachinnus biet.
Vita fuit nunquàm post condita secula mundi,
Et risu pariter dignior, & lachrymis.

Homo non est, qui non aut gaudet, aut dolet.

Stroza pater lib. 3. in fine.

Aut lapis, aut ferrū est, quē nunquàm gaudia tangunt,
Nec dolor, asperitas nec mouet ulla mali:
Quem blando nunquàm uultu spes allicit, & qui
Nil timet, in quo non gratia, non odium est.
Aspice læsa suos ut sæpe animalia prodant
Affectus, nostre quæ rationis egent.
Tristè gemit duris incisa securibus arbor,
Et queritur uiridem ponere mœsta comam.
Saxorum oppositis frenati molibus amnes
Indignantur aquas lentius ire suas:
Gurgitibusq; fragor spumantibus indicat iram,
Sensibus ut proprijs illa carere neges.
Gaudet ut accensis ramorum facibus ignis:
Sic super iniecta flere uidentur aqua.
Terra quoq; & cœlum modo rident, & modo deflent:
Forma nec in rebus permanet una diu.
Si uarios igitur nequeo componere motus
Pectoris, haud facti caussa pudenda mei est.
Nam natura hominem uoluit mitißima nasci,
Non in Caucaseis rupibus esse feram.
Hinc sequor humanis quæ conuenientia duco
Moribus, ætati non aliena meæ.
At tu, quem studijs sublimibus euebit ardens
Ingenium, ad uitæ liberioris iter.
Quæ mihi proponit clarorum exempla uirorum,
Tu sequere, & sine me fata subire mea.

Homo originem à Deo traxit: hinc illa artium & consiliorum capacitas.
Ex Satyra 15, & penultima Iuuenalis.

Terra malos homines nunc educat.
Quis enim bonus, & face dignus
Arcana qualem Cereris uult esse sacerdos,
Vlla aliena sibi credat mala? separat hæc nos
A grege mutorum, atq; ideo uenerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorumq; capaces,
Atq; exercendis, capiendisq; artibus apti:

Hominum animi opinione de Dijs imbuti sunt. Cicero in 1. Tuscul. Quæstio.

Nulla gens tam fera, nemo hominum tam immanis, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de dijs praua sentiunt: id eñ uitioso more affici solet, omnes tamen esse uim & naturam diuinam arbitrantur: nec uerò id collocutio aut consensus hominum efficit, non institutis confirmata est opinio, non legibus: omni autem in re, consensu omnium gentium lex naturæ putanda est &c.

Hominis patria cœlum est.

Taliter humanas Deus ad cœlestia mentes
Contemplanda uocat: terramq; infestat, ut altum
Aethera quæramus, ratione carentia prono
Quæ uultu pascuntur, humum: mortalia supra
Nil sperare licet, nobis domus ultima cœlum.
Nec minus est demens, rerum qui in uertice tanto
Vult requiem: quàm qui in medio putat æquore portū.
In somnio Romano, B. Mantuanus.

Homi-

Homini soli sursum aspicere concessum est. ex lib. 15. Silij Italici.

Nonne uides hominum ut celsos ad sydera nultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora?
Cum pecudes, uolucrumq; genus, formasq; ferarum
Segnem atq; obscœnam passim strauisset in aluum.

Homo ad gloriam natus est, ex eodem autore & libro.

Ad laudes genitum capiat si munera diuûm,
Felix ad laudes hominum genus: huc age Paulum,
Aspice, nec longo repetam, modo Roma minanti
Impar Fidenæ, contentaq; crescere Asylo,
Quo se extulerit dextris, &c.

Homo natus ad contemplationem 1. lib. Meta. Fab. 2. Ouidius.

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.
Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo.
Pronaq; cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere
Iussit, & erectos ad sydera tollere uultus.

Eiusdem sententiæ, ex Boetio Metro. 5. lib. 5.

Quam uarijs terras animalia permeant figuris.
Namq; alia extento sunt corpore, puluereumq; uerrunt,
Continuumq; trahunt ui pectoris incitata sulcum.
Sunt quibus alarum leuitas uaga, uerberetq; uentos,
Et liquido longi spacia ætheris enatet uolatu.
Hæc pressisse solo uestigia, gradibusq; gaudent
Vel uirides campos transmittere, uel subire syluas.
Quæ uarijs uideas licet omnia discrepare formis,
Prona tamen facies hebetes ualet ingrauare sensus.
Vnica gens hominum celsum leuat altius cacumen,
Atq; leuis recto stat corpore, despicitq; terram:
Hæc (nisi terrenus male desipis) admonet figura,
Qui recto cœlum uultu petis, exerisq; frontem,
In sublime feras animum quoq;, ne grauata pessum
Inferior sidat mens corpore celsius leuato.

Oculi hominum in cœlum tendunt. Ex 4. Manilij lib.

Iam nusquàm natura latet, peruidimus omnem,
Et capto potimur mundo, nostrumq; parentem
Pars sua conspicimus, genitiq; accedimus astris.
An dubium est habitare Deum sub pectore nostro?
In cœlumq; redire animas, cœloq; uenire?
Vtq; sit ex omni constructus corpore mundus,
Aetheris atq; ignis summi, terræq;, marisq;,
Spiritum & in toto rapidum qui iussa gubernat:
Sic esse in nobis terrenæ corpora sortis,
Sanguineasq; animas, animi qui cuncta gubernat,
Dispensatq; hominem: quid mirum noscere mundum
Si possunt homines, quibus est & mundus in ipsis?
Exemplumq; Dei quisque est, & imagine parua
An quoquam genitos nisi cœlo credere fas est
Esse homines. Proiecta iacent animalia cincta
In terra, uel mersa uadis, uel in aëre pendent:
Omnibus una quies, uenter, sensusq; per artus:
Et quia consilium non est, & lingua remissa,
Vnus & inspectus rerum uiresq; loquendi,
Ingeniumq; capax uarias eduxit in artes.
Hic partus qui cuncta regit, secessit in orbem,
Et domuit terram ad fruges, animalia cœpit,
Imposuitq; uiam ponto, stetit unus in arce
Erectus capitis, uictorq; ad sydera mittit
Sydereosq; oculos, propiusq; aspectat Olympum,
Inquiritq; Iouem: nec sola fronte Deorum
Contentus manet, & cœlum scrutatur in alto,
Cognatumq; sequens corpus se quærit in astris &c.

Ortus hominis à Deo. Ex 15. Satyra Iuuenalis.

Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
Cuius egent prona, & terram spectantia mundi.
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoq; mutuus ut nos
Affectus petere auxilium, & præstare iuberet,
Dispersos trahere in populum, migrare uetusto
De nemore, & proauis habitatas linquere syluas,
Aedificare domos, laribus coniungere nostris
Tectum aliud, tutos uicino limine somnos,
Vt collata daret fiducia, protegere armis
Lapsum, aut ingenti nutantem uulnere ciuem,
Communi dare signa tuba, defendier iisdem
Turribus, atq; una portarum claue teneri.

Nihil crudelius homine. Ex eodem Iuuenali.

Sed iam serpentum maior concordia, parcit
Cognatis maculis similis fera, quando leoni
Fortior eripuit uitam leo? quo nemore unquàm
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica tigris agit rapida cum trigide pacem
Perpetuam, sæuis inter se conuenit ursis.
Ast homini ferrum lethale incude nefanda
Produxisse parum est &c.
Aspicimus populos, quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem, sed pectora, brachia, uultum
Crediderint genus esse cibi, quid diceret ergo,
Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra uideret
Pythagoras? cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquàm homine, & uentri indulsit non omne legumê.

Nihil non tentamus, ut corpore ualeamus: ut autem animo benè sit, nihil ferimus. Ex lib. 1. de remed. Amoris.

Dura

Dura aliquis praecepta uocet mea: dura fatemur
Esse: sed ut ualeas, multa dolenda feres.
Saepe bibi succos quamuis inuitus amaros:
Aeger & oranti mensa negata mihi est.
Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignes:
Vt ualeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars haec corpore maius habet.

Homini ratio omnium rerum rectrix à Deo data est.

Quot subiecta modis animalia
Paßionibus sunt,
Crudelis Leo, tigris & aspera,
Trux aper furore,
Indomitus syluas onager colit,
Vnicornis atrox.
Lasciuit uitulus, petulans caper,
Et equus superbus,
Astus, fraus uulpi, Lepori timor,
Os uorax lupis est,
Liuidus est catulus, sus sordida.
Tardus est Asellus,
Vrsa ferox, prudens elephas, sibi
Castitas amicas.
Turtur fida pari simplex quoque,
Stulta corde perdix,
Pauo glorius & zelotypus,
Est auara cornix,
Felle columba caret, canit omnia
Bubo dira planctu,
Est apis arguta, mira facit
Arte melque fauos.
Prouida se formica regit, pigra
Vult cicada soles,
Nisus aues, lucius pisces rapit,
Est odor uulturi,
Pugnaci gallus est pectore,
Miluus est inerti.
Quis Philumena modos uestros capit
Ac alauda uestros?
Tales innumeras animalibus
Inditas uidebis
Conditiones, quas dat natura
Alma cuique sparsim:
Omnia perpulchro regit ordine,
Noxia nulla culpat,
Nullus & error inest, industria
Cuique mira ualdè.
Ast hominis ratio complectitur
Omne tale sparsim,
Per uarias species rectrix data,
Cui necesse cunctos
Affectus iusto moderamine,
Temperet, regatque:
Si renuit, peccat, fit seruaque,
Turpiorque brutis.
Stet ratio, fiat sibi subditus
Eius appetitus,
Et dominetur ei: quod si nequit,
Haud ream putato.

Homerus.

Ουδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο,
Nil homine enutrit tellus infirmius alma.

Menander apud Plutarchum in libello ad Apollonium.

Τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν λόγων: ἄνθρωπος εἶ
οὗ μεταβολὴν θᾶττον πρὸς ὕψος καὶ πάλιν
Ταπεινότητα ζῷον οὐδὲν λαμβάνει
καὶ μάλα δικαίως ἀσθενέστατον γὰρ ὂν
φύσει μεγίστοις οἰκονομεῖται πράγμασιν, *Id est:*
Caput atque summa orationis haec: homo es,
Quo non aliud est animal usque, quod modo
Surgat, modo cadat citius atque crebrius:
Ac iure sanè, quippe debilißimum
Quum sit, negocia administrat maxima.

Euripides.

ὁ δ᾽ ὄλβιος οὐ βέβαιος ἀλλ᾽ ἐφήμερος
καὶ ἡμέρα μία τὰ μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν
Τὰ δ᾽ ἦρ᾽ ἄνω, *Id est:*
Nec stabilis est felicitas, sed in diem
Durans, & unicus dies
Et haec ab alto traxit, haec & sustulit.

Pindarus in Pythijs hymno 8.

ἐπάμεροι, τί δέ τις, τί δ᾽ οὔ τις σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος, Id est: Diurni, quid autem aliquis? quid autē nullus, umbrę, somnium, homo: nihil inanius umbra: uidetur enim esse, cum nihil sit, atque hoc quoque reperit quiddam inanius, nimirum umbrae, somnium: ut nemo poßit dicere, hic est aliquis: neque rursum, hic est nullus: quod tam subita sit rerum humanarum immumutatio, ut qui uidetur aliquid esse, mox sit nullus, & qui uidetur perijsse, mox sit aliquis.

Aeschylus apud Stobaeum, umbrae, fumi similem facit hominis uitam.

Τὸ γὰρ βρότειον σπέρμ᾽ ἐφήμερα φρονεῖ
καὶ πιστὸν οὐδὲν μᾶλλον ἢ καπνοῦ σκιά, *Id est:*
Caduca molitur genus mortalium,
Neque certa res est ulla, nec tuta, haud magis,
Atque umbra fumi.

Sophocles in Aiace.

ἄνθρωπός ἐστι πνεῦμα, καὶ σκιὰ μόνον, id est:
Nil aliud ac umbra, atq; flatus est homo.

Pindarus in Nemeis, hymno undecimo.

εἰ δέ τις ὄλβον ἔχων, μορφᾷ παραμεύσεται ἄλλων, ἔν τ' ἀέθλοισιν ἀριστεύων ἐπέδειξεν βίαν, θνατὰ μεμνάσθω περιστέλλων μέλη, καὶ τελευτὰν ἁπάντων γᾶν ἐπιεσσόμενος, id est:

Si quis autem opes possidens, forma pręcellat cæteris, & in certaminibus fortiter se gerens ostendat robur, meminerit quod membra circumfert mortalia, quod finem omniũ terram aditurus est.

παλλαδᾶ.

In insolentes, de hominis natiuitate.

ἂν μνήμης ἄνθρωπε λάβῃς ὁ πατήρ σε τι ποιῶν
ἔσπειρεν παύσῃ τῆς μεγαλοφροσύνης:
ἀλλ' ὁ Πλάτων σοὶ τῦφον ὀνειρώσσων ἐνέφυσεν
ἀθάνατόν σε λέγων, καὶ φυτὸν οὐράνιον,
ἐκ πηλοῦ γέγονας τί φρονεῖς μέγα τοῦτο μὲν οὕτως
εἶπ' ἄν τις κοσμῶν πλάσματι σεμνοτέρῳ
εἰ δὲ λόγον ζητεῖς τὸν ἀληθινόν, ἐξ ἀκολάστου
λαγνείας γέγονας, καὶ μιαρᾶς ῥανίδος, id ē.
Quid pater egit homo, cum te tuus ederet olim,
Si recolas tumida mente ferêre minus.
Sed Plato te fastu complet, dum cœlitus ortum
Somniat, ætbereæ stirpis & esse genus.
Nate luto, nam quid turgescis plasmate dicet,
Si quis honestatum nobiliore uelit.
Quin si uera petis, te flagitiosa libido
Seuit, & è spurco uita liquore tua est.

Cicero in orationibus.

Vita mutabilis.

Vide quàm sit uaria uita, commutabilis ratio, quàm uaga, uolubilisq; fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quantæ ad tempus simulationes, quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates.

VOLVPTAS.

ἡδονὴ *Intemperantia.*

VOLVPTAS est iocundus motus in sensu. Cicero li. 2. de finibus bonorum & malorum: uel, secundum Aristotelem 1. Rhetoricorum. est motus animæ quidam, & affectio tota simul & sensibiliter in naturam proficiscens, cuius contrarium est dolor: uel est præter modum elata lætitia, opinione præsentis alicuius magni boni.

Aristoteles de Virtutibus.

Ἀκολασία δέ ἐστι κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καθ' ἣν ὀρεκτικοὶ γίνονται, τῶν περὶ τὰς ἀπολαύσεις φαύλων ἡδονῶν, id est:

Intemperantia est uitium partis concupiscibilis, quo appetunt frui uoluptatibus illicitis. Illius est eligere per fruitionem uoluptatum perniciosarum, & turpium, & existimare eos uel solos benè ac feliciter agere, qui in talibus uoluptatibus uiuant, id est, in uerbis & factis leuem esse: comites, perturbatio ordinis, imprudentia, luxus, socordia, negligentia, incuria, dissolutio.

Plato in Phædone.

Sanè quidem uocant intemperantiam seu luxum à uoluptatibus regi, id est.
Καὶ τοί καλοῦσιν γε ἀκολασίαν τὸ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ἄρχεσθαι.

Eusebius.

Eorum qui fœdis uoluptatibus dediti sunt, nullum tu liberum ducas: hi enim multò sæuioribus dominis quàm sint, qui fortuna seruos comparãt, possidẽtq;, cogentibus eò seruiunt.

Idem.

ἀκολασία ψυχὴν λυμαίνεται, καὶ σῶμα διαφθείρει τὸ περ ἕνεκα τῆς ἡδονῆς, καὶ ὥστε αὐτῷ χαρίζεσθαι τὸν ἔχοντά μιν καταναγκάζει τὰ αἴσχιστα πάντα ποιεῖν, id est.

Intemperantia animam corrumpit, & corpus perdit, quod sane uoluptatis gratia, utq; ei gratum fiat, coget illum, à quo habetur, turpissima quoq; facere.

Alexandrides.

Μηδέ ποτε δοῦλον ἡδονῆς σαυτὸν ποίει λάγνης γυναικός δεῖ οὐκ ἀνδρὸς τόδε, id est.

Nunquam seruum uoluptatis teipsum facito, libidinosæ mulieris istuc est, non uiri.

Cleanthes dicebat: quisquis rem turpem appetere sibi indulget, ille eam etiam designabit opportunitatem nactus.

Idem.

Vnde tandem nascitur genus adulterorum? ex uiro in uenereis nimium obeso, & sanguine redundante.

Menander.

Probrum est turpis uita, tametsi suauis sit.

Boëtius lib. 3. de consolatione philosophiæ. Prosa 7.

Quid autem de corporis uoluptatibus loquar? quarum appetientia quidē est plenæ anxietatis, satietas uero pœnitentiæ, quarum motus quid habeat iucunditatis ignoro: tristes uero esse uoluptatis exitus, quisquis uolet reminisci libidinū suauitatē, intelliget: quæ si beatos explicare posset, nihil caussæ, quin pecudes quoq; beatæ esse dicantur.

Ibidem.

Nihil igitur dubium est, quin hæ ad beatitudinem deuia quædam sint: nec perducere quenq; eò ualebit, ad quid se perducturos esse promittunt.

Amisthenes dicebat, eas quæ per fores non ingrederentur uoluptates, necessario nec per fores iterum egredi: opus itaq; fore, aut secari, aut ueratro purgari.

Voluptatis soror est tristitia.
Antiphon.

Vbi dulce est prope, alicubi etiam triste. uoluptates enim non ex seipsis progrediuntur, sed sequuntur eas dolores et molestiæ, id est.

ἔνθα τὸ ἡδὺ ἐστὶ πλησίον που, καὶ τὸ λυπηρόν:
αἱ γὰρ ἡδοναὶ οὐκ ἐκ σφῶν αὐτῶν ἐκπορεύονται,
ἀλλ᾽ ἀκολουθοῦσιν αὐταῖς λῦπαι, καὶ πόνοι, i.

Solon.

ἡδονὴν φεῦγε, ἥτις ὕστερον λύπην τίκτει, id est:

Voluptatem fuge, quæ inposterum dolorem parit. Idem Menandro adscribitur.

Sophoclem grandem natu interrobat quidam, num adhuc rem haberet cum uxore: at ille, bona uerba, inquit, libentissime effugi hanc libidinem, tanquam rabidum & ferum dominum.

Eusebius.

Veluti uenti nauem correptam huc illuc ferentes quassant, & inobedientem efficiunt gubernatori: itidem animam agitans, & menti immorigeram esse cogens intemperantia, tranquillam esse, & in tranquillo ac tutissimo ceu portu quiescere non permittit.

Euripides in Antiope.

At quicunq; uitam sic agunt, ut carnem saginent, si destituantur pecunijs, mali erunt ciues: necesse enim est, eum, qui assuetus sit uentris ingluuei, sui similem permanere.

Euphro.

Non est adultero ullum maius malum:
In aliorum enim infortunijs delicias quærit. id est
οὐκ ἐστὶ μοιχοῦ μεῖζον οὐδὲ ἓν κακόν:
ἐν ταῖς γὰρ ἑτέρων βούλετ᾽ ἀτυχίαις τρυφᾶν.

Seneca epistola 28.

Quis hostis in quenquam tam contumeliosus fuit, quàm in quosdam uoluptates suæ: quidam se uoluptatibus immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt, ob hoc miserrimi sunt, quòd eò peruenerint, ut illis quæ superuacua fuerunt, facta sint necessaria: seruiunt itaq; uoluptatibus, nō fruuntur, & mala sua, quod malorum est ultimum, amant.

Ibidem.

Indurandus est animus, & blandimētis uoluptatum procul abstrahendus. uitia Annibalem hyberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atq; alpibus uirum exterminauerunt: fomenta campaniæ armis uicit, à uicinis uictus est.

Idem & in eadem Epistola.

Nobis quoq; militādum est quodam militiæ genere, quo nunquam ocium datur: debellandæ sunt in primis uoluptates, quæ, ut uides, sæua quoq; ingenia rapuerunt: si uoluptati cessero, cedendū est dolori.

Cicero officiorum lib. 1.

Non est consentaneum, qui metu nō frangitur, eum frangi cupiditate, & qui inuictū se à laboribus præstiterit, uinci à uoluptate.

Idem

Idem lib. 1. de finibus bonorum & malorum.

Nemo ipsam uoluptatem, quia uoluptas sit aspernatur, aut oderit, aut fugiat, sed quia consequantur magni dolores eos, qui ratione uoluptatem sequi nesciunt.

Ibidem.

At uero eos & accusamus, & iusto odio dignissimos ducimus, qui cum blandicijs præsentium uoluptatum deliniti atque corrupti, quos dolores & quas molestias excepturi sint, peccati cupiditate non prouident.

Ibidem.

Voluptates omittuntur maiorum uoluptatum adipiscendarum causa.

Ibidem.

Voluptas autem est sola, quæ nos uocet ad se, & alliciat suapte natura.

Idem lib. 2. de finibus bonorum & maloruum.

Quid enim necesse est, tanquam meretricem in matronarum cœtum, sic uoluptatem in uirtutum concilium adducere?

Ibidem.

Voluptas sæpius relinquit caussas pœnitendi, quàm recordandi.

Ibidem.

Maior est uoluptas animi, quàm corporis:
Voluptatem bestijs concedamus.

Ibidem.

Maximas uero uirtutes iacere omnes necesse est uoluptate dominante.

Idem de senectute.

Dicebat Archytas Tarentinus nullam capitaliorem pestem, quàm uoluptatem corporis hominibus à natura datam.

Ibidem.

Impedit enim consilium uoluptas orationi inimica, ac mentis (ut ita dicam) præstringit oculos, nec habet ullum cũ uirtute commercium.

Ibidem.

Diuinus Plato escam malorum uoluptatem appellat. Quod ea homines capiuntur ut pisces hamo.

Cicero in Paradoxis.

Si quis uoluptatem esse summum bonum dixerit, eius uox pecudum esse uidetur, non hominum.

Ibidem.

Quomodo autem libero hic imperabit, qui non potest suis cupiditatibus imperare? refrenet prius libidines, spernat uoluptates, iracundiam teneat, auaritiam coherceat, cæterasque animi labes repellat, tunc incipiat alijs imperare, cum ipse improbissimis dominis dedecori ac turpitudini parere desierit: dum uero his obediet, non modo imperator, sed liber quidem non habendus erit.

Idem 4. Tuscul. Quæst.

Et ut turpes sunt, qui efferunt se lætitia, tum cum fruuntur ueneris Voluptatibus: sic flagitiosi qui eas inflammato animo concupiscunt.

Idem in oratione pro M. Marcello.

Quid est hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum, quod cum uenerit, omnis uoluptas pro nihilo præterita est, quia nulla futura est.

Idem in officijs.

Nam & uoluptates blandissimæ dominæ maiores partes animi à uirtute detorquent.

Periander.

αἱ μὲν ἡδοναὶ θνηταί, αἱ δὲ τιμαὶ ἀθάνατοι,

id est.

Semper quidem uoluptates mortales, honores uero immortales.

Voluptas uirtuti inimica Sillius Italicus lib. 15. de Scipione.

Quum subito adsistunt dextra læuaque per auras
Allapsæ, haud paulum mortali maior imago:
Hinc uirtus, illinc uirtuti inimica uoluptas.
Altera Achæmenium spirabat uertice odorem,
Ambrosias diffusa comas, & ueste refulgens,
Ostrum qua fuluo Tyrium suffuderat auro.
Fronte decor quæsitus acu, lasciuaque crebras
Ancipiti motu iaciebant lumina flammas.

Alterius dispar habitus, frons hirta, nec unquam
Composita mutata coma: stans uultus in ore,
Incessusq; uiro propior, letiq; pudoris
Celsa humeros niueæ surgebat stamine pallæ.

Ibidem, uoluptatis mala.

Inde aspice latè.

Florentes quondam luxus quas uerterit urbes.
Quippe nec ira deûm tantum, nec tela nec hostes,
Quantum sola noces animis illapsa uoluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circa te semper uolitans infamia pennis.
Mecum honor & laudes, & læto gloria uultu,
Et decus & niueis uictoria concolor alis.

Aristoteles.

Vbi plurimum de uirtute, ibi minimum de fortuna.

Petrarcha in lib. Augustali, Licinius inquit, Valerianus ab exercitu appellatus Augustus, uolente populo & gaudente senatu: quia fuit nobilis sanguine, scientia clarus, gloriosus eloquentia, sed infœlicissimus fuit omnium: nam captus à Sapore rege Persarum, in misera seruitute consenuit, sustinens semper in tergo regem cum ascenderet equum: uixit annis 70. imperauit 6. Asinius Pollio in uita Galeni, & Valerianus uolaterranus in lib. 23. Anthropologiæ.

Ouidius lib. 7. Fabula 24.
Metamorph.

Vsq; adeo nulla est syncera uoluptas,
Solicitumq; aliquid letis interuenit.

Nulla uoluptas longa. Ouidius lib. 6.
Fastorum.

Scilicet interdum miscentur tristitia letis,
Nec populum toto pectore festa iuuant.
Crassus ad Eufraten, aquilas, natumq; suosq;
Perdidit, & letho est ultimus ipse datus.

Menander.

ὀυκ ἐςὶ μοιχοῦ πρᾶγμα ἐμιμέτερον θανάτου γάρ ἐςι ὤνιον, id est:

Non est adultero ulla res contemptior, morte enim est uenalis.

Zenon incusabat plerosq;, inquiens, cum liceat à laboribus uoluptates capere, eos à popinis potius petere.

Musonius dicebat, extremæ impudentiæ esse, in subeundis uel sustinendis quidem laboribus meminisse corporis, imbecillitatis ergo uoluptates autem obliuisci.

Aristoteles in sermone philosophiæ.

Atqui intemperanter agere iam olim uitio datur, quia in ea relaxantur frena cupiditati, ut libera sit ultra q̃ par sit.

Plutarchus in lib. contra uoluptatem.

Fera est mancipans sibi homines uoluptas, sed non fera: nam si apertè pugnaret, cito caperetur: nunc autem etiam ideo inuisa magis, quòd celat inimicitiam induta habitum beneuolentiæ: itaq; dupliciter auersanda, & quòd nocet, & quòd fallit.

Seruius in memorabilib. dictis.

Plato dicebat, difficile esse inuenire intemperantibus quidem bonam uoluptatem, ægrotantibus autem, salubrem.

Ex Epicteti libris.

Molestos autem philosophos in medium producamus: quib. non uidetur secundum naturam uoluptas esse, sed accedere naturæ consentaneis: iustitiæ, tẽperantiæ, liberalitati. quid ergo anima quidem bonis corporis existentibus minoribus gaudet, & tranquillatur? (ut inquit Epicurus) suis autem bonis, quæ sunt maxima, non delectatur? Quin natura largita mihi est uerecundiam, & crebro erubesco cum quid turpe à me dici puto, &c.

Plutarchus in lib. contra uoluptatem.

Quia corpora resoluit uoluptas indies emolliens delitijs, quarum assiduus usus tollit uigorem, relaxans uires eorum, unde morborum & lassitudinũ copia egregiè proficit, & senectæ rudimenta in iuuentute præludunt.

Sopater in epistola ad Hemiterium fratrem, de regendo magistratu.

NE respexeris ad falsas uulgi opiniones, sed ueritatis rationē omnibus præferto: nec apparentē gloriam cū subditorū damno usurpes, nec infamiam apparentem, quæ coniuncta sit subditorū utilitati, declines: nisi uulgarem phantasiam potius, quàm optimam uitam sequi placeat. Honorem quidem ciuilem superioribus deferri ab inferioribus, ipsa reipub. constitutio iubet.

Petrarcha, de remedio utriusq; fortunæ.

Et totum uulgus una uoce me laudat. Ratio. Nulla pronior ad errorem atq; præcipitium uia est, quàm per uulgi uestigia: quicquid penè uulgus laudat, uituperio dignum est.

Ibidem.

Vulgus omne me prædicat. Ratio. Dixi, & repeto: quicquid uulgus cogitat, uanū est: quicquid loquitur, falsum est: quicquid improbat, bonū est: quicquid approbat, malum est: quicquid prędicat, infame est: quicquid agit, stultum est: i nunc insanorum sermunculis gloriare.

Ibidem 12. Dialogo. De Sapientia.

Gaudeo, sapiens uulgo dicor. Ratio. uulgus insanos sapiētes dicere, & sapiētes insanos iure suo didicit: quod quidē est, ut falsa pro ueris, ueraq; pro falsis habeat: nihil est autem uirtute uel à ueritate remotius, quàm uulgaris opinio.

Idem de rebus familiaribus Epistola 15.

Scire debes populorum uoluntates, sicut in ingressu fremētes & uariæ sunt, sic progressu faciles & instabiles fore.

Idem lib. 4. tract. 3. De rebus Memorabilibus.

Matrona pariendi auida, sed an grauida esset incerta, uisa est in somnijs sigillata genitalia habere: alter ex coniectoribus minimè pręgnantem, aut parituram asseruit: Fore enim pręclusum partus iter: alter contra, ea enim duntaxat claudi & consignari solere, quæ plena sint. His & horum similibus quid de hac interpretum arte sentiendū, sperandumq; sit, eruditi homines iudicent: uulgus quod tenuit, non relinquit.

Ouidius lib. 1. tristium.

Vtq; comes radios per solis euntibus umbra est,
Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit:
Mobile sic sequitur fortunæ lumina uulgus,
Quæ simul inducta nube teguntur, abit.

Vulgus prosperam fortunam sequitur. Iuuenalis satyra. 10.

Turba tremens sequitur fortunam, semper & odit
Damnatos, idem populus, si Nursia Thusco
Fauisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Seianum diceret hora
Augustum.

Seneca in Octauia.

O funestus multis populi
Dirusq; fauor, qui cum flatu
Vela secundo ratis impleuit,
Vexitq; procul languidus idem,
Deserit alto sæuoq; mari.

Petrarcha de rebus familiaribus, Epistola 15.

Quid autem Pallas, quasi magnum in te ius habeat fortuna? Non illa partes iudicis obtinet, sed testis; qualis sit in tua potestate est: non est in illius, quale de te testimoniū ferat, sed ut ferat, tantum mentiri non potest, loqui potest. Quis autem, nisi sibi culpæ conscius, testem metuit uera loquuturum? Non est quæ te ad ignauiam cogat, est quæ digressus tuos dinumerat, patientiam exerceat, suspiciat aut despiciat pectoris tui robur: demum populo referat, quicquid inuenerit. Erige animum, discute tenebras errorum popularium, non pateant aures tuæ muliercularijs uocibus: nunquàm lætus eris, nunquàm securus, si te populo regendū tradideris. Quicquid magna pars hoīm aut mirať aut metuit, ridiculū est, quicquid prędicat,

cat, falsum: committe te paucorum consiliis, non sunt ut uidentur ista terribilia, inter quæ uulgus exilium numerat: et si lectio longa non profuit, experientia proderit fortasse.

Idem, de Remedio fortunæ: Dialogo 96.

De regno.

Gaudeo. Iustè regno. Rat. Benè agis, gratissimamq; rem Deo. Scito autē seruire te querelis, & uix tibi ante obitū gratiam relaturis. rarò tam iustus quisquam fuit regum, ut non charior populo successor foret: is cum uenerit, alter optabitur. Hi sunt uulgi mores: odisse præsentia, uentura cupere, præterita celebrare: quando ergo defuerint querælæ: si omne præsens bonum sordet, nilq; omnium placet, nisi quod cruciat, seu perditum seu speratum.

Ouidius.

Vulgus amicitias utilitate probat.

Populus consentiens regnum dat, & aufert.

Quicunq; multis uir uiris unus præest,
Hoc debet his quibus præest:
Præesse debet neutiquàm diutius
Hi quàm uolent, quibus præest.
Quid impotentes principes superbiunt
Quod imperant precario?

Vulgi laus nulla. Rauisius textor in 2. parte offi:

Hippomachus fuit Tibicen, qui cum uideret à plebe laudari discipulum, quē tamen in arte peccare cognoscebat, baculo tactum desistere iussit, dicens: Maximum erroris argumentum esse, quod ab ignara turba laudaretur.

Vulgi peruersa iudicia.

In conuentibus cum de Repub. agitur, quo quisq; est sapientior, eò minus autoritatis habet, maioreq; inuidia laborat. contra illos extollitis, quorum pro concione maximè se iactat improbitas: & populariores esse ducitis ebrios quàm sobrios, amentes, quàm rectè sentientes, peculatores, quàm eos, qui suis opibus rempub. locupletant, ac uestris tum utilitatibus tum uoluptatibus inseruiunt. Quare mirum est, quenquā esse, qui speret, dum hi consultores audiuntur, melius actum iri cum republica. Ego uerò, quàm arduum sit aduersari uestris cupiditatibus, non ignoro: & quamquam hic popularis est respulica, uideo tamen nemini licere quod sentit liberè loqui, nisi stolidissimis uestriq; contemptoribus in concione, poetis comicis in Theatro. Hæc Isocrates in oratione de pace.

DILINGAE, EX OFFICINA TYPOGRAPHICA SEBALDI MAYER, *Anno salutis humanæ, M. D. LVI. Mense Augusto.*

